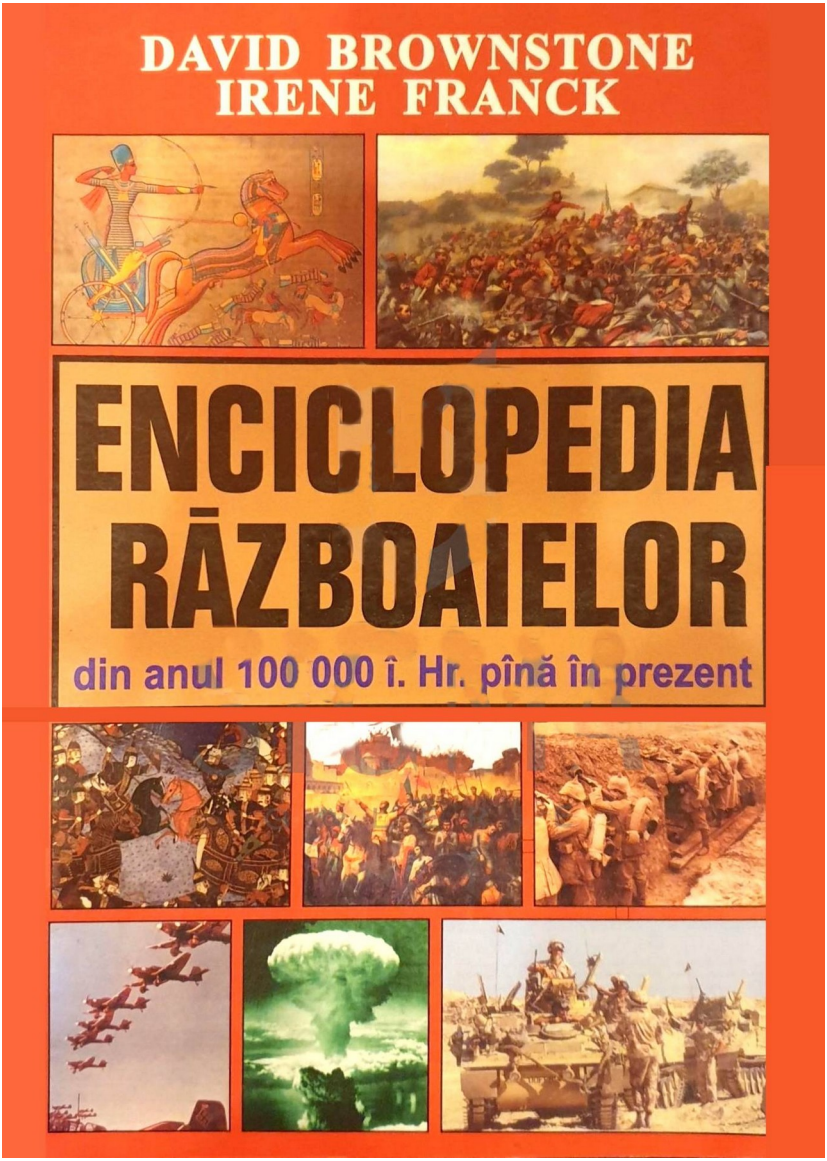

DAVID BROWNSTONE IRENE FRANCK
ENCICLOPEDIA
RĂZBOAIELOR
din anul 100.000 î.Hr. până în prezent

Traducere: MAGDA LUCIAN
EDITURA LIDEG EDITURA LUCEAFĂRUL
În SERIA CULTURĂ GENERALĂ AU APĂRUT
J. R Pepin, GHID DE CULTURĂ GENERALĂ
F. Braunstein RĂDĂCINILE CULTURII OCCIDENTALE *Michael* II. *Hart* 100 DE PERSONALITĂŢI DIN TOATE
TIMPURILE CARE AU INFLUENŢAT EVOLUŢIA OMENIRII
Colectiv 100 CEI MAI MARI SCRIITORI ROMÂNI
Anca Balaci DICŢIONAR MITOLOGIC GRECO-ROMAN
Lorousse CRONOLOGIA UNIVERSALĂ
Marcel Bordet ISTORIA ROMEI ANTICE
R. Spangenburg, ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 1
DK. Moser ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 2
ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 3 ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 4 ISTORIA ŞTIINŢEI vol. 5
F. Braunstein ISTORIA CIVILIZAŢIILOR
Richard Tomes JAPONIA
Alex Hellemans ISTORIA DESCOPERIRILOR ŞTIINŢIFICE *John Simmons* 100 CEI MAI MARI SAVANŢ1 AI LUMII *H.C. Schönberg* VIEŢILE MARILOR COMPOZITORI K *Zartarian* MARILE CIVILIZAŢII
Pierre Miguel 16 EVENIMENTE CRUCIALE ALE ISTORIEI *Jean Prieur* MISTERELE REÎNCARNĂRII *Carol Groneman* NIMFOMANIA
Charles Ponati CARTEA ÎNCEPUTURILOR
D. Eliot Brodv ŞAPTE DESCOPERIRI EPOCALE ALE *A.R. Brody* ŞTIINŢEI ŞI AUTORII LOR
Stephen J. Spignesi 100 CELE MAI MARI DEZASTRE DIN TOATE TIMPURILE
Michael White LA FRONTIERELE ŞTIINŢEI *Daniel Burt* 100 CEI MAI MARI SCRIITORI AI LUMII
Lucrarea executată *la Imprimeria „ARDEALUL" Cluj*

B-duz Decembrie nr. 146 Cluj-Napoca Tel: 413871; Fax: 413883

Comanda nr. 51005/2005

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
BROWNSTONE, DAVID *I*

Enciclopedia războaielor / David Brownstone; trad.: Magda Lucian – Bucureşti: Lider, 2005

ISBN 973 – 629 – 063 – 8

I. Irene Franck

II. Lucian, Magda (trad.)

821.111 (73) – 31 13 5.1

Coperta: VERONICA DINU

TIMELINES OF WAR

A Cronology of Warfare from 100.000 BC to the Present Copyright © by David Brownstone and Irene Franck

Toate drepturile asupra acestei ediţii în limba română sunt rezervate Editurii LIDER

B-dul Libertăţii nr. 4, al. 117, el. 3, ap. 7, sector 4, cod 761061-Bucureşti, Tel: 337.48.81, 335.07.80,0744.530.940,0723.334.291; Fax: 337.48.22, e-mail: lidere-xtreme.ro; site: www.trustul-lider.ro

PREFAŢĂ 7

100.000 – 501 î.Hr. 9

Europa şi Anatolia Africa

Asia de Sud-Est (fără Anatolia)

Asia de Est, Centrală şi de Sud, Oceanul Pacific şi cele două Americi

500 î.Hr. – 999 d.Hr. 29

Europa Occidentală Europa de Est

Africa şi Asia de Sud-Est (fără Anatolia)

Asia de Est, Centrală şi de Sud, Oceanul Pacific şi cele două Americi

1.000 – 1699 137

Europa Atlantică şi de Nord Europa Centrală, de Sud

şi de Est Africa şi Asia de Sud-Vest
Asia de Est, Centrală şi de Sud, Oceanul Pacific şi cele două Americi
1700 – 2004 253
Europa
Africa şi Asia de Sud-Vest
Asia Centrală, de Sud şi de Est şi Oceanul Pacific
Cele două Americi
INDEX 577
7

Războiul continuă să fie o ocupaţie de căpătâi şi o preocupare majoră pentru omenire. Am sărbătorit sfârşitul războiului rece şi apariţia unui număr de naţiuni proaspăt eliberate, aflate pe un teritoriu imens care se întinde de la Dunăre la Oceanul Pacific. Am văzut războiul civil izbucnind în Bosnia şi Georgia, războaiele insurgenţilor din Angola şi Rwanda, insurecţia luând amploare în nordul Indiei, ca şi permanente conflicte de mai mică amploare, alături de noi ameninţări cu războiul într-un mare număr de state. Războiul continuă să fie contagios, o maladie nesfârşită la scară planetară care, în era armelor nucleare, chimice şi biologice, s-ar putea solda cu distrugerea rasei umane. În ciuda acestui fapt războiul rămâne una dintre activităţile cele mai durabile în timp ale omenirii; el trebuie descris în anale, studiat, disecat şi redus la elementele lui de bază pentru a fi mai bine înţeles şi controlat, chiar dacă o omenire complet lipsită de războaie e un deziderat destul de dificil de atins într-un viitor apropiat

Istoria războaielor este o cronologie a conflictelor armate, a revoluţiilor şi bătăliilor, a conducătorilor şi armelor care au jucat un rol atât de important în istoria omenirii, de la Megiddo, revolta asirienilor, asediul Troiei şi războiul chinezo-hun, lung de un secol, care a avut loc cu două mii de ani în urmă, la uriaşele războaie mondiale,

revoluţiile şi conflictele dintre superputeri cane au dominat secolul nostru; de *la* Alexandru cel Mare, Cezar, Genghis-Han, Napoleon. Shaka, Eisenhower şi Schwarzkopf la Salamis, Cannae, Waterloo, Gettysburg, Ypres. Normandia şi Irak. Sunt incluse şi punctele de cotitură în apariţia şi dezvoltarea diverselor tipuri de arme, ca şi a descoperirilor ştiinţifice, tehnologice sau din domeniul medicinei, toate legate de utilizarea lor în tehnica militară. Se *vorbeşte şi despre* pace, în măsura în care *este* vorba despre un număr considerabil de tratate, despre organisme internaţionale precum Liga Naţiunilor şi Naţiunile Unite, ori despre mişcările de mare amploare pentru pace.

Istoria războaielor este structurată cronologic, începând cu perioadele cele mai îndepărtate şi până în zilele noastre. În primele capitole intrările sunt grupate în perioade de *timp*, *cum ar fi secolele şi mai apoi deceniile*. Ulterior, începând din anul 1700, informaţiile sunt prezentate pe baze anuale. Lucrarea este organizată şi din punct de vedere geografic, cuprinzând cele patru mari regiuni ale lumii, astfel ca cititorul să poată observa legăturile sau compara evenimentele şi personalităţile mai uşor într-o perioadă de timp dată şi la scară planetară.

Organizate astfel, teatrele de război pot fi interconectate cronologic şi geografic, de exemplu în perioada războaielor napoleoniene sau în a celor mondiale ale secolului

XX, în timpul războaielor greco-persane sau roman o-cartagineze, sau al cuceririlor mongole. Organizarea aceasta oferă şi o vedere fascinantă asupra celor patru secole de invazii ale Europei şi asupra cuceririi Americilor, asupra secolului de cuceriri europene ale Africii şi ale unei părţi importante din Asia, sau asupra îndelungatei lupte pentru supremaţie în Europa.

Cititorul poate găsi cu mare uşurinţă perioada de timp sau zona geografică ce-i interesează. Dacă, de exemplu, vrea să afle ce evenimente militare au avut loc în Europa în perioada călătoriilor lui Columb, va căuta perioada 1490 – 1499. De asemenea, cartea poate fi abordată şi direct, cu ajutorul indexului alfabetic.

Pentru a uşura *utilizarea*, abrevierile au *fost* reduse la maximum, singurele folosite fiind următoarele: zz. pentru s-a născut; *d*. pentru a domnit; *m*. pentru a murit; alături de î.Hr. sau d.Hr. O altă precizare editorială: numele japoneze sunt trecute în ordinea japoneză tradiţională – mai întâi numele de familie, urmat de cel de botez – până în anul 1700; ulterior am adoptat ordinea occidentală de înscriere a numelor – primul numele de botez, urmat de cel de familie – deoarece acesta este modelul uzitat în majoritatea tratatelor militare despre războaiele moderne.

Vrem să mulţumim redactorilor Tracy Brown, Mary South şi Catherine Crawford; asistentei de redacţie Jennifer Stein; copy editori lor Barbara Jatkola, Peggy Freudenthal şi David Cohen; designerei de carte Janis Owens; designerci de copertă Debra Morton, care au contribuit din plin cu toţii la editarea acestei cărţi. Vrem să mulţumim *pe această cale şi* lui Mary Racerte, pentru ajutorul *nepreţuit* în *pregătirea* şi organizarea materialului şi, ca întotdeauna, bibliotecarilor din reţeaua nord-estică, mai cu seamă personalului bibliotecii Chappaqua – directorului Mark Hasskarl, referenţilor de specialitate Martha Alcott, Teresa Cullen, Carolyn Jones, Paula Peyraud, Mary Platt şi Carolyn Reznick, ca şi documentariştilor Marilyn Coleman, Lois Siwicki şi Jane McKean, care s-au dovedit, ca întotdeauna, indispensabili în activitatea de cercetare.

9

Europa şi Anatolia Africa

Asia de Sud-Est (fără Anatolia)
Asia de Est, Centrală şi de Sud
Pacificul şi cele două Americi
10
EUROPA ŞI ANATOLIA:

— În Europa sunt folosite suliţele; cea mai veche suliţă întreagă a fost descoperită în Germania (circa 120.000 î.Hr.), dar există fragmente mult mai vechi, precum vârful de suliţă descoperit în Anglia (circa 300.000 î.Hr.).

— Arcul cu săgeţi a fost probabil folosit în Peninsula Iberică şi nordul Africii mult mai târziu (circa 25.000 î.Hr.).

— Aruncătoarele mecanice de săgeţi, de fapt nişte catapulte rigide, au fost folosite în sudul Europei, fapt *demonstrat de picturile* rupestre din peştera Lascaux (executate în jurul anilor 15.000 î.Hr.); cele mai vechi aruncătoare de săgeţi descoperite în sudul Europei *datează* aproximativ din anul 12.000 î.Hr.

— Arcul cu săgeţi a fost folosit în nordul Europei (în jurul anilor ’9.000 î.Hr.); cel mai vechi arc descoperit în Germania datează probabil aproximativ din anul 8500 î.Hr.), cele mai vechi săgeţi fiind descoperite în Scandinavia.

— Cea mai veche dovadă a folosirii cuprului ca metal topit şi turnat în forme s-a descoperit în Anatolia datează aproximativ din 6400 î.Hr.

AFRICA:

— Arcul cu săgeţi a fost, se pare, descoperit în nordul Africii şi sudul Europei (circa 25.000 î.Hr., deşi este posibil să fi fost mult mai târziu), după cum o sugerează vârfurile de săgeţi din piatră descoperite şi desenele din Sahara care par să înfăţişeze arcaşi. Alte amic, mai larg răspândite, făurite şi mai timpuriu, cuprindeau bâte, pietre aruncate sau lansate (ca dintr-o catapultă), primele proiectile; beţe aruncate, inclusiv suliţe scurte, săgeţi mici

şi bumeranguri; ţepuşe sau suliţe pentru aruncat; bâte cu muchii ascuţite, predecesoarele săbiilor; topoare (tomahawk-uri). Scuturi de lemn sau din nuiele împletite, uneori acoperite cu piele, erau de obicei utilizate pe braţul stâng, în *timp ce dreptul era utilizat pentru* a ţine arma propriu-zisă. Capul, corpul sau picioarele puteau fi protejate cu piele, cu împletituri de nuiele (adesea căptuşite ori învelite), sau cu lemn.

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Lerihon, aflat pe ceea ce acum se numeşte malul vestic al Iordanului, a devenit prima aşezare permanentă cunoscută, împrejmuită de ziduri fortificate (în jurul anului 8.000 î.Hr.).

— Arama pare să fi fost mai puţin folosită (în jurul anului 8.000 î.Hr.) şi mai degrabă prelucrată ca piatra şi nu turnată ca metalele de mai târziu.

— Triburile din Mesopotamia îşi confecţionau topoare cu capete din piatră, fixate prin crestarea sau legarea lor de beţe grele (înainte de 5.000 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, *OCEANUL PACIFIC ŞI CELE* DOUĂ AMERICI:

— Unelte cioplite cu meşteşug, inclusiv vârfuri de suliţă, au fost create de cultura Folsom în America (circa 100.000 î.Hr.); numele provine de la localitatea din New Mexico unde au fost descoperite pentru prima dată.

— Topoare din piatră şlefuită, în loc de capete din piatră neprelucrată, încep să fie utilizate la est de Persia, prin India (înainte de anul 5.000 î.Hr.).

— Triburi din cele două Americi foloseau un fel de aruncătoare de suliţe numite an aflatl (înainte de anul 5.000 î.Hr.).

11

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Palisade de lemn şi pereţi de pământ erau folosiţi ca fortificaţii în nordul Europei, după cum s-a descoperit la

Köln-Lindenthal, în Danemarca (datând din jurul anului 4500 î.Hr.).

— Topoare cu capete din piatră şlefuită şi toporişti erau folosite în Europa (circa 4.000 î.Hr.).

— Calul a fost domesticit de triburile vorbitoare de indo-europeană care trăiau în estul Europei, în nordul Mării Negre şi în stepa rusă (probabil încă de prin 4.000 î.Hr.). Este posibil ca, încă din acele vremuri, să apară carele cu două roţi trase de cai.

— În Europa, mai ales în Peninsula Iberică (începând cu circa 3.000 î.Hr.), uneltele şi armele din aramă încep să le înlocuiască pe cele din piatră.

AFRICA:

— Cele mai vechi arme din aramă sunt descoperite în mormintele egiptene (circă 5.000 î.Hr.).

— Egiptenii exploatează şi topesc în cuptoare arama pentru a obţine arme, unelte şi podoabe (circa 4500 î.Hr.).

— Egiptenii topesc aurul şi argintul (circa 4.000 î.Hr.); ei *folosesc şi fier*, *dar de o* calitate mai slabă şi se pare că numai pentru podoabe, nu la arme.

— Cel mai vechi arc a fost descoperit în Zambia actuală (circa 3500 î.Hr.).

— Numeroasele regiuni mai mici au fost unite în regatul Egiptului de Sus (circa 3500 î.Hr.).

— Regatele Egiptene de Sus şi de Jos se unesc (în jurul anului 3100 î.Hr.) sub conducerea luptătorului-rege Mcnes (Narmer), prima personalitate istorică al cărei nume este cunoscut.

— Egiptenii folosesc ambarcaţiuni simple, de fapt plute modificate, propulsate de vâsle sau pânze (circa 3.000 î.Hr.).

— Egiptenii, care făceau de multă vreme comerţ pe valea Nilului Superior, încep să trimită expediţii pe Marea Roşie către ţara Punt, probabil în Africa de est sau Arabia de sud-vest (circa 2800 î.Hr.).

— Regatul vechi egiptean, mai cu seamă sub domnia dinastiilor a Treia şi până la a Şaptea, a cunoscut numeroase războaie civile în timp ce-şi extindea puterea militară în Palestina şi Nubia (sudul Egiptului şi Sudanul) (circa 2630 – 2000 î.Hr.).

— Faraonul egiptean Snefru (care a domnit probabil între anii 2613 – 2589 î.Hr.) a întreprins o expediţie militară în Nubia, despre care se presupune că s-a soldat cu aducerea a peste şapte mii de prizonieri şi două sute de mii de vite (după 2613 î.Hr.); de asemenea, el a cucerit Sinaiul. Sub domnia lui se construiesc primele piramide în adevăratul sens al cuvântului. A fost urmat la tron de fiul său, Khufu.

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Sumerienii, popor de origine necunoscută, se aşază în sudul Mesopotamici, în Irakul actual (circa 3500 î.Hr.), punând bazele Ur-ului şi altor oraşe-state, adesea în război unele cu altele. Ei prelucrau aurul şi argintul.

— Epoca Bronzului se dezvoltă, pe măsură ce civilizaţiile din Mesopotamia şi estul bazinului mediteranean încep să folosească bronzul pentru arme, unelte şi podoabe (3500 – 3.000 î.Hr.); un fier de slabă calitate, cunoscut mai degrabă ca produs secundar al prelucrării metalelor, era folosit mai ales pentru podoabe.

12

— Care cu roţi solide erau folosite în Mesopotamia, probabil descoperite acolo, sau, mai curând, preluate din realizările anterioare din stepa rusă. Greoaie şi nepractice, ele erau trase de animale de povară (cum ar fi boii) (circa 3500 î.Hr.).

— Asirienii se impun ca putere în nordul Mcsopotamiei (circa 3.000 î.Hr.); se vor lupta vreme de mai multe secole cu vecinii lor – hitiţii în nord, sumerienii şi babilonienii în sud.

— Vehicule cu două roţi numite care – încă greoaie şi

nepractice – încep să fie folosite în Mesopotamia, probabil mai întâi în Sumer (circa 3.000 î.Hr.); uneori, roţile acestora erau prevăzute cu obezi de lemn.

— Popoarele din Mesopotamia foloseau topoare cu capete de aramă sau bronz, nu piatră, prevăzute cu o gaură în care se fixa coada (circa 3.000 î.Hr.).

— Semilegendarul luptător-rege Ghilgameş, a cărui viaţă este povestită în poemul epic *Ghilgameş*, a condus oraşul-stat sumerian Uruk (Erech) (circa 2675 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ *AMERICI*:

— Triburile nomade din Asia Centrală au domesticit treptat caii, obţinând animale mai mari şi mai puternice (3.000 – 2000 î.Hr.).

— Mohenjo-daro şi Harappa s-au dezvoltat ca oraşe-state pe valea Indului (circa 3.000 – 1500 î.Hr.).

— O rută comercială regulată lega Melukkha (aflat probabil pe valea Indului inferior), coloniile de pe ţărmul Golfului Persic (mai ales Dilmun din Bahrein) şi Megan (lângă Muscat?), pe coasta Omanului, cu popoarele din sudul Mesopotamia (prin anii 3.000 î.Hr.).

— Potrivit analelor chineze, semilegendarul Huang Ti (împăratul Galben) a pus bazele statului chinez (a domnit între circa 2697 şi circa 2597 î.Hr.) şi a introdus numeroase inovaţii, cum ar fi scrierea, calculele matematice, banii, busola şi multe altele; folclorul chinez spune că el a venit „dinspre vestdin Asia Centrală.

— Tehnicile de prelucrare a bronzului erau folosite de civilizaţiile din valea Indului din Mohenjo-daro şi Harappa (prin circa 2500 î.Hr.) şi din bazinul Râului Galben din China (înainte de circa 2500 î.Hr.).

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Cositorul este obţinut în Anatolia, probabil mai întâi lângă cea mai veche sursă de cositor cunoscută, cea de la Goltepe (circa 2500 î.Hr.); astfel începe Epoca

Bronzului în Asia de Sud-Vest.

— Pumnale, cuţite şi podoabe din alamă erau confecţionate de popoarele din Europa centrală, de nord şi de est (spre sfârşitul mileniului al treilea î.Hr.).

— Popoare din Europa continentală invadează Anglia, aşezându-se în câmpia Salisbury (circa 2500 î.Hr.).

— Popoare din estul bazinului mediteranean pun bazele unor colonii pe coasta sudică a Spaniei (circa 2500 î.Hr.).

— Cea mai veche armă din fier descoperită, probabil rituală, un pumnal din Alaca Huyiik, Anatolia (circa 2200 î.Hr.).

AFRICA:

— Egiptenii folosesc o formă mai veche a falangei, o formaţiune compactă de soldaţi – în perioada respectivă arcaşi şi lăncieri (circa 2500 î.Hr.); de asemenea, ei folosesc scări prevăzute cu roţi pentru a se căţăra pe ziduri.

— Egiptenii dezvoltă ambarcaţiuni de lemn propulsate de vâslaşi, cu care r Biwri pe Mediterana (circa 2500 î.Hr.).

— În Egipt, Regatul Mijlociu, cu capitala la Teba, trece la menţinerea unei de profesionişti, adesea cu unităţi auxiliare din Nubia (circa 2100 – 1600 LHels?

ASIA DE SUD-VEST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Prima Dinastic din Ur, Mesopotamia, a fost fondată de Mesanni-Padda (ale cânii morminte regale au fost dezgropate în anul 1922 d.Hr.) (circa 2500 î.Hr.).

— Prima Dinastie din Lagaş a fost fondată de Ur-Nanshe (circa 2500 î.Hr.); din această dinastic provin unele dintre cele mai vechi documente istorice cunoscute.

— Carele de luptă devin foarte răspândite în războaiele din Mesopotamia, în general conduse de un conducător alături de care se afla un războinic înarmat cu lance, suliţă sau topor (circa 2500 î.Hr.).

— O formă timpurie a falangei, o formaţiune strânsă de soldaţi – alcătuită acum din arcaşi şi lăncicri – este folosită în Mesopotamia (circa 2500 î.Hr.).

— Lugalzaggişi din Erech (Umma) (care a domnit aproximativ între anii 2375 – 2350 î.Hr.) a creat Imperiul Sumerian din Mesopotamia, care rămâne unit pentru o scurtă perioadă de timp şi include părţi din Siria şi Anatolia.

— Sargon din Akkad (care a domnit aproximativ între 2334 – 2249 î.Hr.) cucereşte Sumerul şi pune bazele unui imperiu întins în Anatolia şi pe coastele Mediteranei, care rezistă două secole. Pe lângă arcuri cu săgeţi, akkadienii folosesc lăncile drept proiectile; tactica lor de luptă în deşert îi face mai mobili decât sumerienii, care folosesc în special lănci incomode şi scuturi greoaie.

— Imperiul Akkadian se năruie, iar imperiul independent al Sumerului îşi reintră în drepturile sale în sudul Mesopotamici (circa 2200 î.Hr.).

— Imperiul Sumerian este destrămat de invadatorii elamiţi, care năvălesc dinspre est (circa 2006 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERIC1:

— Arama este folosită în China, deşi nu se ştie exact dacă era numai prelucrată sau şi turnată (circa 2500 î.Hr.).

— Conform tradiţiei, a fost înfiinţată Coreea de către un popor de neam mongol (circa 2300 î.Hr.).

— Carele sunt folosite în China (circa 2100 – 1600 î.Hr.), la început doar ca posturi de comandă mobile pentru conducătorii de oşti; în general, alături de ei se aflau un conducător al carului, mai mulţi arcaşi şi un toboşar care dădea semnale.

— Popoare de neam mongol migrează din nordul Asiei către Japonia (înaintea anului 2000 î.Hr.), alungind populaţia Ainu din principalele insule sudice.

timi Htiimin

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Care cu roţi mai uşoare, prevăzute cu opt până la douăsprezece spiţe în locul discului masiv, sunt folosite în stepa rusă (circa 2000 î.Hr.).

— Popoare de limbă indo-europeană, probabil din stepa rusă de la nord de Marea Neagră, încep să se răspândească în toate direcţiile, luptând călare şi *folosind care de* luptă (circa 2000 î.Hr.). Dezvoltându-şi culturi şi limbi distincte – precum iranienii, hitiţii, grecii, celţii, cimerienii, slavii, bălţii şi multe alte popoare – aceştia au năvălit în valuri migratoare, declanşând multe războaie, dar şi modificând culturile din Eurasia, ceea ce a dus la răspândirea limbilor lor, vorbite din Anglia şi până în India.

— Celţii, un popor de limbă indo-europeană, rămân cunoscuţi ca popor distinct în regiunea Dunării de Sus (mileniul al doilea î.Hr.).

— Ambarcaţiuni de lemn cu pupa înaltă sunt construite de civilizaţia minoică din Creta (circa 2000 î.Hr.), cel mai important centru comercial al acelor vremuri din estul Mediteranei, care deţinea supremaţia pe mare.

— Latinii, un popor de limbă indo-europeană înrudit cu grecii, invadează Italia prin Alpi, aducând cu ei tehnologia prelucrării bronzului (circa 2000 î.Hr.).

— Hitiţii, un popor de limbă indo-europeană, îşi afirmă supremaţia în Anatolia de nord şi centrală (Asia Minor) (circa 2000 î.Hr.), şi încep să-şi hărţuiască vecinii de la est şi de la sud.

— Popoare ulterior numite „Beaker folk66 invadează Anglia (circa 2000 î.Hr.).

— Grecia este invadată în repetate rânduri de un popor de limbă indo-europeană numit aheu – care ulterior, începând aproximativ din anul 1900 î.Hr., se va numi, mai simplu, grec.

— În Europa de vest se foloseşte cositorul şi se produce bronzul (circa 1900 î.Hr.).

— Cehii, popor indo-european, invadează Insulele Britanice venind din Europa continentală, aducând cu ei, după cât se parc, cunoştinţe despre prelucrarea cuprului (circa 1800 î.Hr.)

AFRICA:

— Berbeci de luptă, acoperiţi cu piele sau cu paie, sunt folosiţi în Egipt (circa 2000 î.Hr.); cel puţin o fortăreaţă, cea de la Buhen, *în* Nubia, avea un pod mobil, dotat cu role.

— Hicsoşii (regii-păstori) desfăşoară prima invazie străină cunoscută a Egiptului (circa 1800 î.Hr.), aducând cu ei din sud-vestul Asiei calul, carul tras de cai şi arme din bronz, superioare celor egiptene din aramă.

— Hicsoşii încheie cucerirea Egiptului prin ocuparea regiunilor sudice (circa 1700 î.Hr.), *rămânând stăpâni* aici pentru încă un secol.

— Roţile cu spiţe sunt folosite în Egipt (pe la 1600 î.Hr.).

— Faraonul egiptean Amosis (d. 1580 – 1557 î.Hr.) reinstaurează în Egipt domnia prin *naştere şi-i alungă pe hiesoşi în* Palestina, recucerind şi nordul Nubiei; el adoptă carele de luptă de la hiesoşi şi îşi dezvoltă o armată permanentă şi bine pregătită de arcaşi.

— Sub Amenhotep I (d. circa 1546 – 1526 î.Hr.) şi ginerele şi totodată succesorul său, Thutmosis I (d. circa 1526 – 1512 î.Hr.), Egiptul îşi extinde dominaţia în Libia, sudul Nubiei, Palestina şi Siria, până la fluviul Eufrat.

ASIA DE SUD-VEST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Amoriţii pun bazele Primului Imperiu Babilonian (sau Imperiul Vechi) centrat în jurul oraşului Babilon din sudul *Mcsopotamiei* (circa 2000 î.Hr.).

— Roţile cu spiţe sunt folosite în Mesopotamia (circa 2000 î.Hr.); unele chiar încep să aibă obezi din cupru, nu din lemn.

— Triburi nordice de limbă indo-europeană încep

invaziile asupra hanului (circa 2000 î.Hr.).

— În prelucrarea metalelor începe să se utilizeze tehnica loviturilor de ciocan şi cea a alierii (circa 1850 – 1650 î.Hr.) în vederea creşterii durităţii uneltelor metalice în Epoca Aramei.

15

e Dromaderul este domesticit în Arabia (circa 1800 î.Hr.); nu se ştie unde şi când a fost domesticită cămila bactriană cu două cocoaşe.

e Rege le-luptător babilonian Hammurabi (d. 1792 – 1750 î.Hr.) extinde dominaţia imperiului său în întreaga Mesopotamie, punând şi bazele unui vestit cod de legi.

— Sub Murshilish I (d. aproximativ 1620 – 1590 î.Hr.), hitiţii atacau adesea vechiul

Imperiu Babilonian, aducându-l în pragul distrugerii; ei au cucerit Aleppo şi şi-au extins stăpânirea mult în interiorul Siriei (în jurul anului 1590 î.Hr.).

— În timp ce Vechiul Imperiu Babilonian cădea în mâinile invadatorilor, Kasites din

Iran ocupa sudul Mesopotamici (circa 1530 î.Hr.), punând bazele unui regat care se conduce după codul de drept civil babilonian.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERIC1:

— Popoarele din actuala Thailanda confecţionau obiecte din bronz (în jurul anului

2000 î.Hr.), deşi e posibil să le fi făcut chiar cu câteva secole mai înainte.

— Arienii, un popor de limbă indo-europeană înrudit cu perşii, încep să forţeze înaintarea în India; aduceau cu ei care de luptă, arme şi tehnici militare superioare celor ale dravidienilor care trăiau acolo (începând cu circa 2000 î.Hr.).

— În Asia Centrală caii erau folosiţi pentru a tracta un car uşor cu două roţi, iniţial cu roţi masive, care au fost

îmbunătăţite rapid după anul 2000 î.Hr. prin introducerea spiţelor. Popoarele din Asia Centrală pun la punct de asemenea un arc mai complex, destinat tragerii cu putere şi precizie dintr-un vehicul aflat în mişcare. Acestea le oferă un avantaj militar aparte, până ce vecinii lor mai paşnici îşi construiesc şi *ei vehicule şi* arme asemănătoare, folosindu-se şi de cai.

— Arienii invadează valea Indusului (circa 1800 î.Hr.), ducând astfel la prăbuşirea definitivă a culturilor Mohenjo-daro şi Harappa, deja şubrede; din unirea lor ia naştere civilizaţia hindusă în valea Gangelui (aproximativ după 1400 î.Hr.). Timp de câteva secole, arma lor de bază va fi arcul cu lungimea cuprinsă între 1, 20 – 1, 50 metri, dotat cu săgeţi cu vârf metalic; în general fără apărători sau scuturi, arcaşii erau precedaţi de un rând de aruncători de suliţe, purtători de scuturi.

— În China, Yu fondează dinastia Hsia (circa 1800 – 1500 î.Hr.).

— În bătălia de la Ming Chiao (în Honan, lângă oraşul Cenciou din zilele noastre), dinastia Shang învinge semilegendara dinastie Şao (circa 1523 î.Hr.), punând bazele dinastiei Shang cu capitala la Anyang. Erau folosite care şi cai; arme din bronz, unelte şi căşti se confecţionau pe atunci sau în anii imediat următori; arcul rămâne arma principală, cu săgeţi (probabil din bambus) cu vârfuri metalice.

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Fier de calitate suficient de bună pentru a fi folosit la arme a fost obţinut pentru prima oară în podişul Anatoliei, probabil de poporul Mitanni din Armenia unde existau numeroase zăcăminte de fier (circa 1500 î.Hr.); tehnologia secretă a obţinerii fierului se va răspândi pe măsură ce fierarii erau luaţi prizonieri.

— Civilizaţia minoică din insula Creta (axată pe comerţ) este invadată şi cucerită de grecii miccnieni (circa

1450 î.Hr.).

— Popoare de *pe continentul european invadează regiunea Wessex din* Anglia (circa 1450 î.Hr.).

16

e Pe Marea Mediterană apar ambarcaţiuni maritime carenate (în jur de 1400 î.Hr.).

— Hitiţii cuceresc regatul Mitanni din Armenia (circa 1370 î.Hr.), intrând astfel în posesia secretelor prelucrării fierului.

— Grecii asediază probabil Troia (circa 1300 – circa 1180 î.Hr.), centrul comercial din nord-vestul Anatoliei, principala poartă de intrare în Asia; poveştile despre acest asediu, *într-o aură de* mit şi legendă, au supravieţuit mai ales datorită operelor *homerice Iliada* şi *Odiseea* (scrise în jurul anului 800 î.Hr.).

— În timpul domniei lui Hattuşiliş III (circa 1281 – 1260 î.Hr., deşi e posibil ca el să fi domnit chiar mai devreme, pe la 1100 î.Hr.), hitiţii utilizau arme din fier, armuri şi care de luptă; avantajele *pe* care ei le aveau asupra rivalilor lor aveau să se piardă curând, datorită slăbiciunii regatului pe plan intern.

AFRICA:

— Egiptenii trec la construirea unor ambarcaţiuni mai sofisticate din lemn, unele dintre ele cu cârmă dublă (circa 1500 î.Hr.).

— Moare Tutmes *III* (? – circa 1449 î.Hr.), faraonul egiptean (*d. circa 1504 – 1449* î.Hr.), învingătorul bătăliei de la Megiddo (circa 1469 î.Hr.); sub el, imperiul s-a extins mai mult ca niciodată, până la graniţa Imperiului Hitit din Anatolia.

— Sub domnia faraonului Akhenaton (Ikhnaton) (<L circa 1380 – 1365 î.Hr.), conflictele religioase care au zgâlţâit Egiptul au slăbit dominaţia egipteană asupra teritoriilor îndepărtate, mai cu seamă asupra Siriei – care a fost ocupată de hitiţi – şi a unei părţi însemnate din

Palestina – recucerită de conducătorii localnici.

— Arme şi unelte din bronz, precum şi care trase de cai, erau folosite în Sahara (circa *1300* î.Hr.).

e Carele egiptene sunt prevăzute cu roţi cu şase spiţe, nu doar cu patru (circa 1300 î.Hr.).

e Moare Seti I (? – 1299 î.Hr.), faraon egiptean care a domnit aproximativ între anii 1318 – 1299 î.Hr. El urma la tron tatălui său Ramses I şi a purtat bătălii în Palestina, Libia şi Siria. După el, pe tronul Egiptului antic s-a urcat Ramses 11, care a domnit aproximativ între anii 1299 – 1232 şi a mărit graniţele imperiului egiptean.

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Prin descoperirea şi perfecţionarea metodei de prelucrare a metalelor numită *cire-perdu* (ceara pierduta), în Orientul Apropiat se pot produce arme mai avansate, unelte superioare şi ornamente (circa 1500 î.Hr.).

e Regele Kadeşului, un regat Hyksos din nordul Palestinei, a declanşat o revoltă în Palestina şi în Siria împotriva stăpânirii egiptene (1472 î.Hr.).

— Egiptenii invadează sud-vestul Asiei cu o armată numeroasă, iar în bătălia de la Megiddo, prima bătălie rămasă în analele istoriei, armata condusă de Tutmes III a învins rebelii din Palestina centrală; lupta s-a desfăşurat lângă fortăreaţa Megiddo, la nord de muntele Carmel (circa 1469 î.Hr.).

e Faraonul egiptean Thutmosis III recucereşte o mare parte din Siria, aflată sub ocupaţia hitiţilor, pe care-i obligă să plătească tribut (circa 1460 î.Hr.).

— Poporul Mitanni din nord-vestul Mcsopotamiei dobândeşte autoritate asupra vechiului Imperiu Asirian, mult slăbit (circa 1450 î.Hr.).

— Sub conducerea lui Eriba-adad (care a domnit aproximativ între 1390 – 1364 î.Hr.), asirienii îşi câştigă independenţa faţă de mitanni, punând bazele Imperiului Asirian mijlociu;

expansiunea asirienilor conduce la deportări în masă asupra aliaţilor lor iniţiali, hitiţii. În special prin capturarea meşterilor fierari hitiţi, asirienii îşi dezvoltă foarte mult tehnica militară, e Seti I al Egiptului înfrânge o coaliţie a câtorva state mici palestiniene la Beisan, în Galileea (circa 1315 î.Hr.), după care ocupă Palestina, dar nu reuşeşte să recucerească Siria de la hitiţi.

— Mesopotamienii încep să călărească animalele, în special caii şi măgarii, în loc să-i folosească numai la cărat sau la tractat care şi căruţe (circa 1300 î.Hr.).

— Faraonul Ramses II şi armatele sale înfrâng oştile hitite lângă fladeş (1294 î.Hr.), aflat pe râul Orontes în nordul Palestinei; nereuşind să ocupe şi Kadeşul, Ramses e nevoit să lase o parte din Siria sub controlul hitiţi lor.

— Faraonul egiptean Ramses II şi regele hitit Hattuşiliş III încheie un tratat de pace şi alianţă, prin care se recunosc stăpânirea egipteană în Palestina şi cea hitită în Siria (1271 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERIC1:

e Tehnologiile de prelucrare a bronzului se folosesc în vestul Siberiei (circa 1500 î.Hr.) şi apoi în centrul Siberiei (circa 1200 î.Hr.).

— Chinezii imită stilul siberian în confecţionarea topoarelor şi lăncilor (circa 1400 î.Hr.).

— Carele chinezeşti sunt echipate cu roţi care au mai mult de patru spiţe (circa 1300 î.Hr.).

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Dorienii, populaţie de limbă indo-europeană, încep să se stabilească în Grecia (circa 1250 î.Hr.); armele lor din fier sunt superioare celor din bronz ale micenienilor, care sunt copleşiţi.

— „Popoarele mării”, prădători din insulele din Mediterana de est şi din sudul Europei, se abat în valuri

invadatoare asupra litoralului estic al Mării Mediterane; majoritatea sunt respinşi, dar unii reuşesc să se stabilească acolo, de exemplu filistenii în Palestina (circa 1200 î.Hr.).

— Cultura sciţilor, populaţie de limbă indo-europeană, se dezvoltă ca una distinctă în stepa rusă (circa *1200* î.Hr.).

e Cimerienii, populaţie de limbă indo-europeană, se stabilesc în peninsula Crimeea, la nord de Marea Neagră (circa 1200 î.Hr.).

e Colonişti fenicieni pun bazele oraşului Gândir (Agadir; Cádiz) pe coasta atlantică de sud-est a Spaniei, dincolo de Gibraltar, conform folclorului pe la 1200 î.Hr.; istoricii consideră că bazele Gândirului au fost puse cam cu un secol sau două mai târziu, şi că e posibil ca fenicienii să fi fost precedaţi de colonişti greci.

e Fenicienii fondează colonii în Cipru şi Rodos (sec. 11 î.Hr.).

AFRICA:

— Faraonul egiptean Ramses III (care a domnit aproximativ între 1198 – 1167 î.Hr.) recucereşte Palestina şi pune stavilă în calea invadatorilor, inclusiv în calea libienilor şi „popoarelor mării", prădători din insulele Mediteranei şi sudul Europei; unii dintre aceştia apucă să se stabilească pe litoralul egiptean.

18

— Fenicienii (canaaniţii) pun bazele oraşului Utica (Utique) pe litoralul nord-african, care străjuieşte strâmtoarea Siciliei (circa 1100 î.Hr.); tot ei fondează şi Hadrumetum şi *Leptis* (*Lepcis*) Magna – lângă oraşul Tripoli din zilele noastre – în aceeaşi perioadă.

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Poporul evreu care fusese ţinut captiv în Egipt migrează, sub conducerea lui Moise, în Palestina – Ţara Făgăduinţei migraţie care este cunoscută sub numele de

„Exodul66 (circa 1250 î.Hr.).

— Tehnologiile prelucrării fierului se răspândesc; ele devin larg cunoscute şi folosite în sud-vestul Asiei, de exemplu la Jaffa, în Israel (circa 1250 î.Hr.).

— Mai multe oraşe-state de pe litoralul Palestinei – Ashdod, Ashkelon, Ekron, Gaza şi

Gath – formează o alianţă pentru a ţine piept atacurilor „popoarelor mării 6, dintre care cele mai mari succese le-au obţinut filistenii (circa 1200 î.Hr.).

— Cu egiptenii şi hitiţii în declin şi cu asirienii în plină ascensiune, popoarele din Palestina şi Siria formează multe state mici, independente, în perioada „statelor războinice16 (circa 1200 – 800 î.Hr.); cele mai importante dintre acestea sunt filistenii, fenicienii, arameenii şi evreii, care s-au întrunit la Schechem (circa 1200 î.Hr.) pentru a celebra cucerirea Ţării Făgăduinţei, Palestina.

— Liga celor Douăsprezece Triburi (Amphictyony) a fost creată de evrei în Palestina, în scopul asigurării protecţiei proprii şi a unui templu central (circa 1200 î.Hr.).

— Elamiţii îi înfrâng pe kasiţi în sudul Mcsopotamiei şi devastează Babilonul (circa 1160 î.Hr.).

— Sub Tiglatpalassar I (care a domnit aproximativ între 1116 – 1093 î.Hr.), Asiria redevine o importantă putere militară, care controlează Asia de Sud-Vest, de la izvoarele fluviului Tigru din Anatolia, primordul Siriei şi până la-lediterana, reuşind să-şi păstreze imperiul pentru aproape cinci secole; cu armatele sale permanente bine pregătite (conducători de care de luptă, infanterişti şi trupe înarmate în special cu coifuri, zale şi scuturi) care înlocuiesc formele anterioare de trupe ocazionale, Asiria introduce primul sistem cunoscut de societate militarizată.

— Căpetenia războinică Gideon a unit pentru scurt timp majoritatea statelor evreieşti independente pentru a înfrânge invadatorii midianiţi (circa 1100 î.Hr.).

— Carele din Mesopotamia încep să fie prevăzute cu roţi cu şase spiţe, în loc de numai patru, iar osia este deplasată mai în spate, pentru a creşte mobilitatea (circa /100 î.Hr.).

— Moare Tiglatpalassar I (? – circa 1093 î.Hr.), rege asirian care a domnit între aproximativ 1116 – ÎQ93/cei care aâeconstruit Imperiul Asirian.

— Filistenii, unul dintre multele „popoare ale mării66, invadează şi ajung să supună teritorii locuite de popoare evreieşti (circa 1080 – 1025 î.Hr.).

— Invadatorii arameeni zgâlfâie Imperiul Asirian (circa 1050 î.Hr.), dar sunt opriţi în cele din urmă, unii fiind chiar absorbiţi în imperiul existent.

— Sub conducerea lui Saul (d. 1028 – 1013 î.Hr.), evreii se luptă cu amoriţii de la est., de râul Iordan şi se răscoală împotriva filistenilor, dobândind un oarecare succes. Saul este ucis în lupta de la muntele Gilboa, din câmpia Jezreel (1013 î.Hr.).

— Sub conducerea lui David (d. aproximativ 1010 – 973 î.Hr.), evreii ţin piept încercărilor filistenilor de redobândire a dominaţiei; mulţi filisteni sunt înrolaţi ca mercenari în armata evreilor. Ei cuceresc oraşele filistene de coastă şi dobândesc controlul asupra întregii Palestine prin înfrângerea amoriţilor, moabiţilor şi edomiţilor.

19

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În China se toarnă clopote (circa 1200 î.Hr.), precum şi alte obiecte din broez.

— În bătălia de la Mu Yu (în sudul provinciei chineze Henan), poporul Ciou din regime* fluviilor Wei şi Galben, conduşi de „Regele Marţial” Wu Wang, învinge dinastia Shang (circa 1027 î.Hr.; posibil circa 1057 î.Hr.), fondând dinastia Ciou (Zhou), care va dura timp de opt secole.

mill IMIIHllW

EUROPA ŞI ANATOLIA:

e Grecii pun bazele oraşului-stat Sparta (circa 1.000 î.Hr.), iniţial un grup de sate în valea Eurotasului din peninsula grecească Pelopones; el este menţionat ulterior ca societate militară.

— În Italia se trece la folosirea fierului, despre care se crede că ar fi fost adus aici de diverse popoare migratoare, precum latinii, sabinii şi ilurienii (circa 1.000 î.Hr.).

— Etruscii, originari probabil din Anatolia, invadează şi colonizează nord-vestul (taliei, punând bazele unei culturi distincte (circa 900 î.Hr.).

— Popoarele care navigau pe Mediterana, începând cu grecii şi fenicienii, adaugă berbecele la prova navelor de luptă; în loc să abordeze navele inamice pentru a lupta apoi corp la corp, ca până atunci, ei încearcă astfel să scufunde direct nava inamică (circa 850 î.Hr.).

v/e Sadur I pune bazele Regatului Urartu (Ararat în Biblie) pe câmpiile înalte din estul Armeniei, lângă lacurile Van şi Urma (circa 835 – 825 î.Hr.); acest stă Tdevinc o putere importantă.

AFRICA:

— Fenicienii pun bazele mai multor colonii de-a lungul coastei nord-africane, din Golful Sirta şi până la Oceanul Atlantic (primul mileniu î.Hr.).

e Fenicienii pun bazele Cartaginei pe litoralul nord-african (circa 814 î.Hr.), la est de Utica; aceasta va deveni nucleul Imperiului Cartaginez, care va rezista multă vreme după ce „oraşul mamă” Tyr din Fenicia va fi eclipsat; în *Eneida* lui Virgiliu, Cartagina apare ca fiind fondată de *tyricni nemulţumiţi – cum ar fi Dido, cel care se întâlneşte* cu Enea când acesta naufragiază în Cartagina, în lunga sa călătorie dinspre Troia învinsă către Italia.

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— În timpul domniei relativ paşnice a lui Solomon în

Israel (aproximativ între 973 – 933 î.Hr.), arameenii şi cdomiţii şi-au câştigat *independenţa*; *conform* Bibliei, *regina din* Sheba (Saba), în sud-vestul Arabici, l-a vizitat pe Solomon, posibil pentru a încheia o. alianţă comerciala.

— După moartea lui Solomon (circa 933 î.Hr.), regatul evreiesc se divide în două părţi rivale: Israelul în nord şi Iudeea în sud, cu capitala la Ierusalim; cele două state nou create vor purta mai multe războaie între ele pe parcursul următoarelor două sute de ani.

e Sub domnia lui Assurnasirpal II (care a domnit aproximativ între 883 – 859 î.Hr.), asirienii folosesc cavaleria, ca şi execuţiile în masă, tragerea în ţeapă, deportările şi alte asemenea brutalităţi pe parcursul ofensivelor de mare amploare desfăşurate în

Mesopotamia, în Siria şi în munţii Kurdistan – unde devastează oraşul Nishtun (Nusaybin) (883 î.Hr.).

— Omri, conducătorul armatei, devine rege al Israelului (domneşte aproximativ între 876 – 869 î.Hr.), după ce se luptase cu egiptenii, cu arameenii – locuitorii Damascului – şi cu filistenii; el stabileşte capitala în aşezarea strategică a Samariei. Este urmat pe tron de fiul său, Ahab (care domneşte aproximativ între 869 – 853 î.Hr.).

— Assurnasirpal II şi forţele lui armate asiriene desfăşoară o campanie militară împotriva Babilonului şi ocupă Suhu (878 î.Hr.).

e Moare Assurnasirpal (? – circa 859 î.Hr.), care a domnit în Asiria între 883 – 859 î.Hr. Fiul şi succesorul acestuia, Shalmaneser III (care domneşte aproximativ între 859 – 824 î.Hr.), întăreşte dominaţia asiriană asupra Siriei şi Palestinei, dar nu reuşeşte să ocupe capitala arameenilor, Damasc.

— La Qarkar (Karkar), armata lui Ahab al Israelului, aliată cu cea a lui Ben Hadad II al Damascului, învinge

oastea siriană de sub comanda lui Shalmaneser 111 (854 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Dinastia Ciou îşi extinde dominaţia: la est până la mare, la nord până aproape de actuala frontieră a Manciurici, la sud în valea inferioară a fluviului Yangtze (Yangzi), cât şi în regiunile centrale de coastă (circa 1.000 – 900 î.Hr.). Se presupune că exploratorii chinezi, sau comercianţii, au călătorit mult către vestul Asiei Centrale, domeniul mai degrabă miticei Hsi Wang Mu (Regina-mamă a vestului), înrudită după unii cu regina din Saba; aceste călătorii sunt atribuite semilegendarului împărat Mu în *Analele din bambus*.

— Conform legendei, regele iranian Jamshid s-a căsătorit cu una din fiicele regelui din Machin (Marea Chină) (circa 1.000 î.Hr.) şi a fost urmărit pe teritoriul chinez şi indian de vrăjmaşii săi; alte legende ale aceleiaşi perioade *pomenesc despre regi iranieni* care doreau pentru fiii lor teritorii din China sau Asia Centrală, sugerând existenţa unui contact între Asia de vest şi cea de est.

— Într-o serie de războaie mai mici cu diverse oraşe-state (circa 1.000 – 600 î.Hr.), hinduşii arieni acaparează controlul asupra nordului şi centrului Indiei, influenţa lor ajungând chiar şi în sudul Indiei şi în Ceylon.

— În China încep să se folosească cămilele bactriene cu două cocoaşe (la începutul primului mileniu î.Hr.).

— Nomazii din Asia Centrală, care practicau călăritul cailor de aproape un mileniu, reuşesc să deprindă strunirea calului folosindu-se numai de partea inferioară a corpului (fără şa sau scări), braţele rămânându-le astfel libere pentru mânuirea armelor; acesta fapt marchează naşterea cavaleriei (circa 900 î.Hr.), care diminuează treptat rolul carelor de luptă până aproape de dispariţia

acestora.

— Invadatori de neam mongol din Asia Centrală – primii dintr-un lung şirnăvălesc din ce în ce mai adânc în câmpia Indiei de vest (circa 900 î.Hr.).

— Regele Hsuan al Ch'u-ului de vest, unul dintre numeroşii regi-luptători chinezi, reuşeşte să învingă temporar armata lui Ciou în câmpie (823 î.Hr.); se spune că el a dispus de trei mii de care de luptă şi o structură militară foarte bine pusă la punct, adoptată şi de mulţi alţi comandanţi.

21

2 QQBSB10

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— În Anatolia se pun bazele regatului Frigiei, cu capitala la Gordium (circa 800 î.Hr.); cel mai cunoscut rege frigian avea să fie Midas (Mita în asiriană), vestit pentru aurul lui.

— În Italia central-vestică este fondată Roma; conform legendelor prin anul 753 î.Hr., deşi este posibil să fi fost ceva mai târziu.

— Grecii din Corint ocupă insula Corcyra (Corfu) (753 î.Hr.).

— Grecii, fondează-umaeârâsud-vestul I Italiei, la nord de Napoli; aceasta este cea mai veche colonie grecească cunoscută din peninsulă (750 î.Hr.)

— Sciţii, popor de limbă indo-europeană din lurkestăft, împing înaintea lor pe cimerienii din peninsula Crimeea, cu care se înrudeau, în Anatolia, trecând munţii Caucaz; acolo sunt învinşi de asirieni şi sunt respinşi de mezi (circa 750 î.Hr.). O parte din sciţi se stabilesc în regiunea de la nord de Marea Neagră, în timp ce alţii forţează înaintarea în Bazinul Dunării, în Balcani şi în estul Germaniei. Sciţii erau în general arcaşi călare, care foloseau arcuri uşoare şi săgeţi cu vârful din piatră, os, bronz sau fier; erau luptători atât de pricepuţi, încât devin

mercenari foarte căutaţi, aducând modificări tacticii militare

mai ales în Orientul Mijlociu.

— Grecii pun bazele coloniei Naxos, în Sicilia (735 î.Hr.).

— Grecii din Corint pun temeliile Siracuzei, colonie din Sicilia care va reprezenta cheia accesului în Mediterana de vest (733 î.Hr.).

— Tiglatpalassar III şi armatele lui asiriene cuceresc regatul Urartu (Ararat), situat în podişul armean din Anatolia (714T. Hr.).

— După lupte îndelungate, regatul frigian din Anatolia trece sub stăpânire asiriană (709 î.Hr.).

Grecii fondează colonia de coasta Tarentum (Tarento), în golful din vestul „călcâiului" sudic al „cizmei44 italiene (708 î.Hr. ţ

— Navigatori pe Marea Mediterană, probabil mai întâi fenicienii sau grecii, construiesc biremele, galere de război cu două rânduri de vâsle suprapuse (înainte de anul 700 î.Hr.). AFRICA:

— Invadatorii etiopieni conduşi de Piankhi, regele din Kush (d. circa 75 l-circa 716 î.Hr.) cuceresc Egiptul (circa 730 î.Hr.), stabilindu-şi capitala la Napata, pe Nil. ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Asirienii cuceresc Palestina şi Siria (circa 750 î.Hr.), care nu-şi vor mai recâştiga independenţa până în secolul XX.

— Sub domnia lui Tiglatpalassar III (care a domnit între 745 – 727 î.Hr.), asirienii – după o perioadă de decădere – îşi extind din nou domnia cucerind Siria, Palestina şi teritoriile de la est de râul Iordan, invadând chiar şi Babilonia. Din oştile asiriene de profesie făceau parte trupe de lăncicri, arcaşi care foloseau arcuri puternice şi săgeţi cu vârf metalic, cavalerişti (în special mercenari sciţi), precum şi care trase de cai, echipament

pentru asediere – cum ar fi berbecii şi turnurile de lemn care permiteau arcaşilor să se apropie suficient pentru a-şi putea folosi săgeţile, imprimând acestora viteză sporită; totuşi, principalul lor avantaj nu era cel tehnologic, ci, mai degrabă, utilizarea forţelor într-o organizare mult mai avansată.

— Moare Tiglatpalassar III (? – 727 î.Hr.), cel care domnise asupra asirienilor aproximativ între 745 – 727 î.Hr. şi care ridicase din noiTÂsiria la rang de mare putere.

— Israelul se revoltă împotriva asirienilor care, sub domnia lui Shalmaneserv, asediază Samaria; după moartea lui Shalmaneser V, Sargon II a asediat şi el oraşul, pe care l-a cucerit şi l-a distrus, punând astfel capăt revoltei (724 – 722 î.Hr.).

22

e Sub conducerea lui Sargon II (care a domnit între 722 – 705 î.Hr.), Asiria învinge o alianţă a vecinilor ei din nord, extinzându-şi dominaţia în nordul Anatoliei; înfrânge şi o răscoală în Babilonia.

e Palestina, Siria şi Babilonia se revoltă, asirienii suferind o înfrângere importantă la Ierusalim (701 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Puterea centralizată în mâinile dinastiei Ciou începe să scadă, ceea ce duce la războaie interminabile între numeroşii şefi militari (începând aproximativ de prin 800 î.Hr.).

— Dinastia Ciou este izgonită de pe valea râului Wei (771 î.Hr.), datorită faptului că, conform folclorului, împăratul a strigat de prea multe ori „lupul66, aprinzând focurile care trebuia să vestească apropierea vrăjmaşilor pentru a-şi distra concubina; atunci când a sosit adevărata primejdie, armata a ignorat semnalele. Dinastia care i-a urmat, dinastia Ciou de est (circa 770 – 256 î.Hr.), cu o nouă capitală la Loian, a fost martora afirmării filosofului

religios Confucius (circa 551 – 479 î.Hr.) şi a lui Lao-zi (secolul VI î.Hr.), fondatorul daoismului. În timpul dinastici Ciou s-au construit numeroase drumuri care au dus la creşterea vitezei carelor, de obicei trase de patru cai, cu un conducător, un lăncier şi un arcaş.

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Licurg, erou semilegendar, devine conducătorul Spartei (circa 700 î.Hr.), pe care o transformă într-o societate militară în totalitatea accepţiunii termenului, unde nu se mai face distincţie între cetăţenie şi serviciu militar.

— Primul război mesenic (circa 700 – 680 î.Hr.): oraşul-stat Sparta cucereşte sudul peninsulei Peloponeş, în special în Câmpia Meseni ei.

e Locuitori iRomei duc lupte permanente cu vecinii lor etruscii, punându-şi la punct un puternic sistem militar (circa 700 – 500 î.Hr.).

— În Austria, la Hallstatt, se dezvoltă un centru important de prelucrare a fierului (circa 700 î.Hr.).

— Sub conducerea lui Gyges şi a fiului său Ardys (circa 680 – 652 î.Hr.), regatul Lidiei, aflat în vestul Anatoliei, încearcă fără prea mare succes să preia controlul asupra oraşelor de pe litoralul grecesc al Mării Ionice; în Lidia se bate monedă.

— Grecii fondează Bizanţul (mai târzml on stan tino pot apoi Istanbul), ca o colonie şi un centru comercial la Bosfor, strâmtoarea care reprezintă poarta esenţială de intrare în Marea Neagră şi în Asia (circa” 660 î.Hr.).

— În urma unei succesiuni de conducători (numiţi tirani) (657 – 580 î.Hr.), Corintul devine principala forţă navală a Greciei.

e Este fondată cea mai veche colonie greacă de malul litoralului vest pontic – Istros (numită de romani Histria) de către milezieni (potrivit tradiţiei la 657 – 656). În aceeaşi perioadă dorienii din Heracleia Pontica întemeiază

Calattis (Mangalia de astăzi) iar milezienii Tomis (Constanţa de astăzi).

— În operele istoriografice greceşti apar primele informaţii despre geţi ca populaţie autohtonă în zona Dunării de Jos şi în Balcani.

AFRICA:

— Meroc, în Nubia (actualul Sudan), devine un centru important al prelucrării fierului (circa 700 î.Hr.).

23

— Sub conducerea lui Essarhaddon (care a domnit între 681 – 668 î.Hr.), asirienii cuceresc Egiptul aflat sub stăpânire etiopiana (671 î.Hr.); acesta va fi omorât trei ani mai târziu, în timpul rebeliunii egiptenilor conduşi în luptă de Taharqa (668 î.Hr.). Conducătorul asirian Assurbanipal înfrânge în cele din urmă revolta, capturând Memfisul, capitala Egiptului (668 – 667 î.Hr.).

— Conducătorul asirian Assurbanipal înfrânge şi o a doua revoltă egipteană, condusă de Tantamun, nepot al primului lider rebel Taharqa; asirienii devastează Teba (EI Karnak) (663 î.Hr. JT

— Sub Psamtic I (care a domnit aproximativ între 663 – 609 î.Hr.), egiptenii se eliberează de jugul străin (circa 658 – 651 î.Hr.), înfrângând oastea asiriană condusă de Assurbanipal.

— Grecii, veniţi în Egipt ca mercenari şi rămaşi apoi în calitate de colonişti, ocupă temporar Teba (654 î.Hr.).

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Fenicienii pun la punct primele ambarcaţiuni destinate în principal luptelor – mai lungi, mai înguste şi mai rapide galerele bireme numite astfel datorită celor două rânduri de vâsle suprapuse (circa 700 î.Hr.).

— Asirienii recuceresc provinciile rebele Palestina, Siria şi Babilonia, distrugând cu această ocazie Babilonul (689 î.Hr.).

— Sub Assurbanipal (care a domnit între 668 – 627

î.Hr.), fiul lui Essarhaddon, asirienii au desfăşurat numeroase campanii militare la graniţa lor de nord, respingând atacurile insistente ale altor vecini; de aici încolo, asirienii încep să se bazeze într-o măsură tot mai mare pe mercenari sciţi.

— Assurbanipal şi armatele sale asiriene au ocupat Tyrul (Es Sour) (circa 658 î.Hr.), marele port fenician care, alături de Sido TITT – reprezenta centrul manufacturier a 1 vopsitonilor de textile „purpura regală

— Fratele vitreg al lui Assurbanipal Shamash-shu-mukin conduce o revoltă în Babilon (652 – 648 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— O reţea comercială incipientă traversa stepa eurasiatică, reţea prin care meşteri greci în prelucrarea fierului din coloniile de la Marea Neagră ofereau armele şi podoabele confecţionate de ei pentru a primi în schimb aur, grânc şi blănuri de la sciţi; sciţii făceau, la rândul lor, comerţ către est, oferind chinezilor cămile, cai, blănuri şi jad, obţinând în schimb mătase chinezească (circa *700* î.Hr.).

— Conform legendelor, Jimmu Termo (Kamu-yamato-ihare-biko), un războinic semilegendar din Kyūshū, cucereşte teritoriile ocupate de vecinii săi pentru a pune bazele primului imperiu japonez unit, în provincia Yamoto, lângă oraşul Nara din zilele noastre (circa 660 î.Hr.). El este considerat strămoşul tuturor împăraţilor Japoniei care au urmat.

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Negustorii greci pun bazele coloniei Tartessos (mijlocul secolului *VII* î.Hr.), pe coasta atlantică a Spaniei, într-o zonă bogată în cupru, aur, argint şi preţiosul cositor, necesar fabricării bronzului; ei intră astfel în conflict cu fenicienii, care aveau aşezări pretutindeni în jurul lor.

— Apar triremele, galere de lupta cu trei rânduri de rame, dispuse pe trei niveluri suprapuse, construite probabil de greci (circa 650 î.Hr.); posibil mai înainte, de către Ameinokles din Corint (704 î.Hr.).

— Al doilea război mesenic (circa 640 – 620 î.Hr.): Sparta îşi reînnoieşte dominarea asupra Meseniei, înrobind duşmanii care supravieţuiesc. Sparta îşi dezvoltă statul său militar caracteristic, bazat pe hopliţi, soldaţi pedeştri înarmaţi cu armament greu, grupaţi în unităţi compacte numite falange.

— Sub conducerea lui Alyattes (care a domnit între 605 şi 560 î.Hr.) regatul anatolian al Lidiei s-a extins, intrând în conflict cu vecinii săi.

AFRICA:

— Navigatori fenicieni înconjoară Africa, pornind spre sud, din Marea Roşie, apoi de-a lungul coastelor estice ale continentului; străbat Atlanticul paralel cu litoralul pătrunzând prin strâmtoarea Gibraltar, după aceea înapoi către Egipt. Potrivit scrierilor lui Herodot (aproximativ mijlocul secolului VII î.Hr.), pe parcursul călătoriei care a durat trei ani, ei acostează din când în când pentru a cultiva grâne pentru hrană.

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— Armatele asiriene conduse de Assurbanipal asediază şi ocupă Babilonul (650 – 648LHR.).

e Moare Assurbanipal (Ashur-bani-apli) (? – 627 î.Hr.), regele Asiriei între 668 – 627 î.Hr. care a pierdut Egfptur în lupta cu Psammetâc I (circa 658 – 651 î.Hr.). e în alianţă cu Cyaxares din Media, satrapul (guvernatorul) Nabopolassar conduce Babilonia într-o revoltă încununată de succes împotriva stăpânirii asiriene (626 î.Hr.).

— Sub Cyaxares (care a domnit între 625 – 585 î.Hr.), mezii construiesc un imperiu care se întindea din regatul Lidiei (în nord-estul Anatoliei, pe Marea Egee) şi până la fluviul Indus, fiind cel mai mare imperiu cunoscut până la

acea dată.

— Stăpânirea asiriană se sfârşeşte la capătul unei invazii a mezilor şi babilonienilor, care folosesc în mare parte mercenari sciţi (616 î.Hr.); capitala asiriană Ninive este capturată şi distrusă (612 î.Hr.). Caldeenii ocupă apoi teritoriile care aparţinuseră asirienilor de la vest de fluviul Tigru, punând bazele Noului Imperiu Babilonian (Caldeean). Teritoriile de la est de Tigru trec în *stăpârrirea mezilor*.

— În a doua bătălie de la Megiddo – numită şi Armaghedon – armata egipteană condusă de Necho repurtează o victorie decisivă asupra unei armate evreieşti condusă de Iosua, apo Tinaintează către Eufrat (609 î.Hr.).

— La Karkenriş, armatele babiloniene de sub comanda lui Nabucodonosor II înfrâng armata faraonului egiptean Necho, izgonindu-i pe egipteni din Siria şi din Palestina (605 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Aventurierul grec Aristeas afirmă că ar fi străbătut stepa eurasiatică mergând cu caravanele sciţilor către est, până la sursa de aur a acestora din Munţii Altai (Munţii de Aur) (secolul VII sau VI î.Hr.).

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Grecii faceeni, originari de pe litoralul Anatoliei, întemeiază Massalia (Marsilia), cel mai important port din apropierea Deltei Ronului *din* sudul Franţei (circa 600 î.Hr.).

25

— Mai multe populaţii din Italia fondează (circa 600 î.Hr.) Liga celor Douăsprezece Oraşe.

— Linia regală de sânge Tarquin de sorginte etrusca conduce Roma, care ajunge să domine *întreaga regiune a Latiumului* (*circa 60*0 – 509 î.Hr.) *şi începe să ia o puternică* turnură militaristă.

e Sparta, cu civilizaţia ei militaristă, este cel mai puternic stat grecesc, deşi altele în special Argosul, Atena, Corintul şi Teba – se aliaseră în diverse formule şi în repetate rânduri pentru a-i pune la încercare supremaţia (circa 600 î.Hr.).

e Avarii din Asia Centrală se mută în Câmpia Ungară (circa 600 î.Hr.).

— Se inventează ancora, posibil de către Anarcharis Scitul (pe la 600 î.Hr.).

— După un lung război legat de frontieră (600 – 585 î.Hr.), mezii şi lidienii stabilesc în cele din urmă râul Halys drept graniţă între cele două regate.

— Despre Cresus – ultimul rege al Lidiei, care a domnit între circa 560 – 546 î.Hr., fiu al lui Alyattes şi vestit pentru bogăţiile sale – se spune că i-ar fi atacat pe perşi (547 î.Hr.) după ce i se prezisese că, dacă o va face, „va fi distrus un mare regat”; el nu-şi dă seama că avea să fie vorba despre al său.

AFRICA:

— În Egipt încep să fie folosite cămile arabe domesticite (secolul VI î.Hr.).

— Faraonul egiptean Psamtik II (care a domnit aproximativ între 595 – 589 î.Hr.) duce o campanie fără rezultate în Nubia inferioară (Kush) (circa 590 î.Hr.).

e Faraonul egiptean Apries (care a domnit aproximativ între 589 – 570 î.Hr.) nu reuşeşte să înfrângă colonia grecească Cyrène, în vestul Egiptului (circa 570 î.Hr.); a fost apoi detronat de o revoltă condusă de Ahmes II *şi a murit la scurtă vreme după* aceea (circa 568 î.Hr.).

— Ahmes II a condus forţele egiptene într-o invazie în Palestina, dar a fost învins de caldeenii conduşi de Nabucodonosor II (567 î.Hr.).

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— După cum prezisese profetul Ieremia, Ierusalimul a fost asediat, ocupat şi distrus de Nabucodonosor II (587

î.Hr.), ceea ce a însemnat sfârşitul regatului iudeilor; o mare parte dintre evrei a fost deportată în proaspăt reclăditul Babilon, începând astfel „captivitatea babiloniană** (586 – 538 î.Hr.) şi Diaspora (răspândirea) poporului evreu departe de ţara lui.

— Babilonienii sub Nabucodonosor asediază multă vreme Tyrul (585 – 573 î.Hr.), dar fără succes, în ciuda faptului că Nabucodonosor reuşise să înfrângă revoltele din Siria, Palestina şi Fenicia.

— Se naşte Cirus II (cel Mare) (circa 585 – 530 î.Hr.), rege al Persiei.

— Faraonul egiptean Apries este învins la Ierusalim de caldeenii conduşi de Nabucodonosor, care ocupă apoi Palestina (circa 580 î.Hr.).

— Perşii, un popor de limbă indo-europeană înrudit cu mezii, îl detronează pe Astyages al Mediei (559 î.Hr.), cucerindu-şi independenţa sub Cirus cel Mare, care-şi consolidează rapid dominaţia în Media (559 – 550 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În câmpia indiană a Gangelui apar şaisprezece regate şi republici, cunoscute laolaltă ca Mahajanapandas (circa 600 î.Hr.). Era secolul conducătorilor religioşi Siddhartha

26

Gautama (circa 560 – 483 î.Hr.) – numit şi Buddha sau „Iluminatul66 – şi Vardhamana (circa 540 – 468 î.Hr.) – numit şi Mahāvīra (Marele Erou) sau Jina (Victor), ai cărui discipoli s-au numit jaini.

— Zoroastru (Zarathustra; conducătorul-de-Cămile) fondează religia zoroastrismului, preluând unele concepte de la coloniştii evrei de-a lungul vechiului Drum al Mătăsii (secolul VI î.Hr.); religia se va răspândi în toată Asia Centrală, devenind ulterior religia oficială a Imperiului Persan.

EUROPA ŞI ANATOLIA:

— Oraşele-state greceşti formează o alianţă prin care se apărau reciproc, numită Liga Peloponeziană, condusă de membrul ei cel mai puternic, Sparta (începând aproximativ din 550 î.Hr.).

— Conducătorul Cresus al Lidiei preia controlul asupra tuturor oraşelor greceşti de pe coasta anatoliană a Mării Ionice, cu excepţia Miletului (circa 550 î.Hr.).

— Se naşte Miltiade (circa 550 – 489 î.Hr.), general atenian.

— Cresus al Lidiei, în alianţă cu egiptenii, caldeenii şi spartanii, traversează râul Halys pentru a invada Persia (547 î.Hr.); lupta cu armata lui Cirus cel Mare în bătălia de la Pteria (547 sau 546 î.Hr.) are un rezultat indecis. Cresus se întoarce în capitala Lidiei, Sardis.

e în câmpia Thymbrei, Cresus şi armata sa lidiană au fost învinşi de către Cirus cel Mare, care urmăreşte până în Lidia oastea în retragere şi ocupă Sardisul (546 î.Hr.). Infanteria grea a aliatului Lidiei, Egiptul, rezistă pe poziţii la Thymbra şi încheie o pace separată cu perşii. Thymbra marchează utilizarea pentru întâia dată a patrulaterului, formaţie de luptă introdusă de Cirus.

— După ce Cresus a fost învins de perşi, oraşele de pe litoralul ionic reînccarcă să-şi cucerească independenţa, dar sunt subjugate de generalul persan Harpagus (546 î.Hr.).

— Etruscii şi aliaţii lor cartaginezi învinq oştile greceşti la Alalia (circa 540 î.Hr.), în Corsica, asigurând supremaţia navală etruscă în nord-vestul Mediteranei.

e. Se naşte Clcomenes I (circa 540 – 490 î.Hr.), rege al Spartei aproximativ între anii 521 – 490 î.Hr.

e. Se naşte Hiero (Hieron) I (circa 535 – 467 î.Hr.), tiran al Siracuzei (d. aproximativ între anii 478 – 467 î.Hr.).

— Fenicienii pustiesc centrul comercial grecesc Tartessos (circa 530 î.Hr.) de pe coasta atlantică a Spaniei

şi instaurează o blocadă în strâmtoarea Gibraltar (pe care grecii o numeau Coloanele lui Hercule); în acest fel, ci vor izbuti să blocheze efectiv accesul oricăror nave străine prin această poartă vitală până la începutul secolului III î.Hr.

— Atena, în plină dezvoltare, intră în război cu Teba (519 – 507 î.Hr.), care încercase formarea Ligii Beoţicne împreună cu Plataca, împotriva Atenei.

— Se naşte Temistocic (circa 514 – 449 î.Hr.), amiral atenian.

— Armata perşilor traversează Helespontul (Dardanelele) pe un pod format din ambarcaţiuni şi ocupă teritoriul cuprins între Macedonia şi Marea Neagră (513 î.Hr.). *e* Forţele persane, sub conducerea lui *Darius cel Mare*, *invadează sud-estul Europei* (511 î.Hr.), ocupând Tracia şi Macedonia. Armata, care cuprindea între şaptezeci de mii şi o sută de mii de soldaţi, condusă personal de Darius, a traversat Bosforul pe un

pod plutitor, în timp ce flota perşilor patrula în vestul Mării Negre. Ei construiesc un alt pod plutitor peste Dunăre, permiţând astfel armatei să avanseze către nord, ajutată de flota grecească din Marea Ionică; totuşi, după aceea perşii se retrag către sud, împinşi de călăreţii sciţi care refuzau să se angajeze într-o luptă de anvergură, preferând să-i hărţuiască.

— Oraşele greceşti de la Marca Ionică se revoltă fără succes împotriva dominării perşilor, greşit informaţi cum că Darius ar fi fost învins de sciţi (510 î.Hr.).

— Regele Spartei, Cleomenes I, sprijină detronarea regelui atenian Hippias, care se refugiază la Darius, în Persia (510 î.Hr.).

e în conformitate cu cel mai vechi tratat cunoscut încheiat între Roma şi Cartagina, prima se angajează să-şi limiteze comerţul în Italia, iar a doua să nu se extindă în

Italia (509 î.Hr.).

— După ce revoluţiile populare alungă monarhii Tarquini, se pun bazele Republicii Romane (509 î.Hr.).

e Tarquinii încearcă să recucerească tronul, dând naştere unor conflicte permanente; într-una din bătălii – conform legendei – Horaţiu Codes a apărat podul de peste Tibru împotriva ctruscilor conduşi de Lars Porsenna (508 î.Hr.), faptă rămasă în legendă ca „Horaţiu la pod”.

— Spartanii conduşi de Cleomenes I ocupă Atena (507 î.Hr.), însă atenienii (adesea măcinaţi de lupte interne) se unesc sub conducerea lui Clistene pentru a-i izgoni pe invadatori.

AFRICA:

— Moare Ahmes II (Amasis) (? – 525 î.Hr.), faraon egiptean (între circa 570 – 526 î.Hr.); a fost general sub faraonii Psamtik II şi Apries, pe care mai apoi l-a detronat (circa 570 î.Hr.); el l-a învins de asemenea pe Nabucodonpso QII al Babi Lonului 1567 îfRrtsi a luptat alături de Cresus al Lidiei împotriva lui Cirus cel Mare al Persiei (547 – 546 î.Hr.). A fost urmat la tron – pentru o scurtă perioadă – de fiul său, Psamtik III (între 526 – 525 î.Hr.).

— Perşii, conduşi de Cambisc – fiul lui Cirus – înfrâng oastea lui Psamtik III la Pelusium şi cuceresc Egiptul (525 î.Hr.), care va rămâne sub dominaţie străină următorii 2400 de ani. Cambise cucereşte şi colonia grecească Cirene, dar dă greş în expediţia sa pe Nil împotriva Nubici şi Etiopiei.

ASIA DE SUD-EST (FĂRĂ ANATOLIA):

— S-a născut Darius 1 (cel Mare) (550 – 486 î.Hr.), regele Persiei (între 522 – 486

î.Hr.y

— Cirus cel Mare al Persiei ocupă Caldeca, asediind Babilonul timp de doi ani (539 – 538 î.Hr.), reuşind să cucerească oraşul apărat de ziduri puternice abia după ce

deviază apele Eufratului şi organizează un atac-surpriză peste apele scăzute. Odată Babilonul anexat Imperiului Persan, evreii îl proclamă pe Cirus eliberatorul care a pus capăt „captivităţii babiloniene** (586 – 538 î.Hr.); unii evrei se întorc în Palestina.

— Moare Cirus 11 (cel Mare) (circa 585 – 530 î.Hr.), rege al Persiei şi întemeietorul celui mai mare imperiu cunoscut până la acea dată, pe care-l lasă moştenire urmaşilor până la Alexandru cel Mare; Cirus este ucis în lupta cu masageţii lângă Marca Caspică.

— Darius candidează şi reuşeşte să obţină tronul Persiei (522 – 521 î.Hr.), începându-şi astfel lunga domnie sub numele de Darius cel Mare.

28

e Perşii construiesc arcuri care nu mai sunt din lemn, ci din coame şi tendoane de animale, care-şi păstrează mai bine în timp forţa şi elasticitatea şi rezistă mai bine la variaţiile de temperatură (înainte de 500 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Cirus cel Mare al Persiei ocupă fostele provincii mediene de est care încercaseră să-şi obţină independenţa, respectiv Parţia, Sogdiana, Bactria şi Arachosia (astăzi Afghanistanul şi Turkestanul) (545 – 539 î.Hr.).

e Cirus cel Mare şi armata sa persană pornesc campania în Asia Centrală şi ajung până la râul Jaxartes, ocupând cea mai mare parte din teritoriile de până la Ind, ajungând până unde se află acum oraşul Peshawar (537 – 530 î.Hr.).

e Statele chineze Wu şi Ch’u se află în război (519 – 506 î.Hr.); conflictul a început atunci când Wu a atacat oraşul Zholai din Ch’u (acum Fenglai din Anhwei); aceasta făcea parte dintr-o luptă mai amplă pentru dominaţie – în care era implicat şi statul Ch’in – într-un efort de înlocuire a dinastiei Ciou, aflată în declin.

e Darius cel Mare, în fruntea armatei sale, cucereşte Gandhara şi Sind din nord-vestul Indiei, pe care le anexează Imperiului Persan, la care mai adaugă şi malul vestic al Indului ca şi parte din cel estic (517 î.Hr.). Amiralul grec Scylax a fost trimis să exploreze Indul până la vărsarea acestuia în Marea Arabiei (517 – 509 î.Hr.). e Sun Tzu (Sun Wu: Onorabilul Sun), general chinez şi teoretician militar (activ între aproximativ 511500 î.Hr.), care a scris *Arta Războiului* (circa 511 î.Hr.), cea mai veche carte cunoscută despre strategia şi teoria militară; a fost prima lucrare militară cu adevărat importantă.

e în China, generalul Sun Tzu a fost adus de către regele He Lu pentru a conduce forţele Wu; în lupta decisivă de la Bai Ju (acum Mă-Jang în Hubei), armatele Wu au prins în ambuscadă două armate Ch'u care se apropiau şi le-au învins; apoi le-au urmărit până în capitala Ying (acum Jiang-ling, din Hubei), pe care au jefuit-o şi distrus-o (506 î.Hr.).

2?

*7S7 SnTHTRTIWVM

Europa Occidentală Europa de Est Africa şi Asia de Sud-Vest Asia de Est, Centrală şi de Sud Pacificul şi cele două Americi

30

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— După războiul latin (498 – 493 î.Hr.), Roma recunoaşte autonomia oraşelor latine, dar se impune ca forţă dominantă.

— Războaiele greco-persane-oraşul-stat Tyr, supus Persiei, ordonă coloniei sale nord-africane, Cartagina, să atace Siracuza şi alte oraşe-state greceşti din Sicilia. S-a iscat astfel bătălia de la Himera, care a opus o alianţă a statelor greco-sicilicne condusă de Gelon, tiranul Siracuzei, unei mari armate cartagineze conduse de Hamilcar, ucis în luptă (480 î.Hr.). Cartaginezii se retrag,

plătind despăgubiri.

EUROPA DE EST:

— Metalurgicii din Noricum (Austria) descoperă cum să obţină oţelul (circa 500 î.Hr.).

— Se naşte Penele (circa 495 – 429 î.Hr.), general atenian.

— Cleomenes 1 al Spartei învinge în lupta de la Sepeia, dobândind controlul asupra Argosului (494 î.Hr.).

— Războaiele greco-persane: flota persană în drum spre Grecia este surprinsă de furtună şi se zdrobeşte de ţărmul stâncos (491 î.Hr.), ceea ce salvează un timp Grecia continentală de un atac de represalii pentru ajutorul dat revoluţiei grecilor ionici.

— Război Mcicgreeo-peisaiie; perşu aduna laolaltă *ceea*. ei sustui că era cea mai mare flotă văzută vrrodaţi, din care făceau parte şi ambarcaţiuni speciale pentru deberaxe ce transportau caii necesari cavaleriei. Flota a debarcat pe câmpia de pe coasta golfului Maraton, unde s-a confruntat cu atenienii de sub comanda lui Callimachus, ca şi cu alţi greci – deşi Sparta a ajuns prea târziu. În ciuda faptului că erau de patru sau de cinci ori mai puţini la număr, grecii, conduşi de Miltiade – care a intuit perfect planurile inamicilor – i-au învins pe perşi; vestea victoriei a fost transmisă la Atena de primul alergător de maraton, probabil Fidipide (490 î.Hr.).

f – m. Cleomenes 1 (circa 540 – 490 î.Hr.), rege al Spartei (circa 521 – 490 î.Hr.).

— M. Miltiade (circa 550 – 489 î.Hr.), generalul atenian care a condus armata greacă în victoria de la Maraton (490 î.Hr.); el moare în urma rănilor căpătate în luptă.

— Războaiele greco-persane: pregătindu-se pentru o nouă invazie în Grecia, perşii construiesc poduri peste râurile mai mici din *zonele aflate sub* dominaţia lor din partea europeană a Helespontului (Dardanele), pentru a

uşura înaintarea armatei; ei au construit de asemenea şi un dublu pod plutitor chiar peste Helespont, la care se spune că ar fi fost folosite aproape 700 de bărci (484 î.Hr.).

— Războaiele greco-persane: sub conducerea lui Temistocle, grecii atenieni îşi măresc flota, construind noi tipuri de trireme, ambarcaţiuni propulsate de trei rânduri de rame pe trei nivele suprapuse (circa 483 – 481 î.Hr.).

— Războaiele greco-persane: oraşele-state greceşti, în *frunte cu* Sparta, încheie o alianţă defensivă numită Hellenic Symmachy (481 î.Hr.).

— Războaiele greco-persane: în îndelung-aşteptata invazie, armata persană – numărând poate 200.000 de soldaţi conduşi de Xerxes şi generalul său Mardonius – traversează Helespontul în coloane paralele şi porneşte în marş către Tracia, Macedonia şi Tesalia, urmată pe ape de o flotă de mai multejniji de ambarcaţiuni de luptă şi de transport (primăvara anului 480 î.Hr.). Grecii abandonează nordul Greciei ca imposibil de apărat cu resursele de care dispuneau şi ocupă poziţii defensive la Termopile, cu o armată

31

estimată între 6.000 şi 7.000 de soldaţi, la care se mai adăugau arcaşi, condusa de regele Spartei, Leonida.

e Războaiele greco-persane: la Termopile, grecii, aflaţi într-o zdrobitoare intenonttăc numerică, reuşesc să ţină piept perşilor timp de treizile, până când aceştia din urm» descoperă o potecă prin munţi care ocolea trecătoarea îngustă; gărzile Tui Xcrxes. numite şi Nemuritorii, s-au folosit de potecă pentru a-i surprinde şi a-i lua prin învăluire pe greci; unii dintre aceştia s-au predat, în timp ce alţii – mai ales Leonida şi garda lui – au luptat până la moarte (august 480 î.Hr.). Alţi greci s-au retras până la fortificaţiile de dincolo de îngustul istm al Corintului, apărând Peninsula Peloponesiană. Staţionată în largul Artemisiumului, flota grecească de sub conducerea

spartanului Euribiade a împiedicat flota persană să participe în lupta de la Termopile sau să treacă de locul luptei, însă grecii au pornit către Atena de îndată ce au aflat despre înfrângerea armatei lor.

— M. Leonida (? – 480 î.Hr.), rege al Spartei (circa 490 – 480 î.Hr.), cel care a rezistat în trecătoarea de la Termopile, unde a şi murit alături de soldaţii săi.

— Războaiele greco-persane: perşii, sub conducerea lui Xerxes, ocupă şi disting Atena; mulţi atenieni fuseseră evacuaţi pe insula Salamina din apropiere (septembrie 480 î.Hr.). e Războaiele greco-persane: la Salamina (23? septembrie 480 î.Hr.), flota grecească, condusa de generalul spartan Euribiade, dar urmând planurile urzite de Temistocle, dă piept cu cfcă persană; aceasta din urmă a fost atrasă într-o porţiune mai îngustă a canalului, unde cele două flote au ajuns una lângă cealaltă. Datorită insuficienţei spaţiului, lupta a continuat corp la corp, ceea ce le oferea un avantaj grecilor, întrucât vasele lor, mai puţine la număr, transportau de fapt întreaga lor oaste. Grecii reuşesc astfel să captureze sau să scufunde jumătate din flota perşilor; restul se retrage, iar armata de uscat persană părăseşte Atena. Mardonius rămâne cu câteva trupe în nordul Greciei, în timp ce Xcrxes se reîntoarce în Asia.

— Războaiele greco-persane: trupele persane ale lui Mardonius ocupă din nou Atena (primăvara lui 479 î.Hr.), pe care o distrug, dar se retrag când se confruntă cu grosul armatei greceşti condusă deregcic Spartei, Pausanias. Cele două armate se confruntă la Plataea unde, după moartea lui Mardonius, perşii sunt înfrânţi şi se retrag cu pierderi enorme (? iulie 479 î.Hr.).

e Războaiele greco-persane: trupe dintr-o flotă grecească de sub conducerea spartanului Leotychidas atacă forţele persane din insula Mycalc, de lângă Samos; era cât pe ce să fie învinşi dacă grecii ionici – iniţial de

partea perşilor – nu ar fi schimbat taberele; grecii dau foc ambarcaţiunilor persane trase pe uscat în apropiere, ceea ce permite revoltei ionice să fie încununată de succes (? august 479 î.Hr.).

— Războaiele greco-persane: atenienii construiesc ziduri în jurul oraşului, în ciuda obiecţiilor ridicate de spartani (479 î.Hr.); pentru Grecia urmează o perioadă de aproape două decenii de pace.

e Războaiele greco-persane: Atena şi oraşele-state greceşti ionice se aliază în faţa ameninţării persane, formând prima Alianţă Maritimă Atică, numită şi Liga de la Delos, dominată de Atena (477 î.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războaiele greco-persane (499 – 448 î.Hr.): începe o perioadă îndelungată de conflicte armate atunci când oraşele greceşti ionice – conduse de Aristagoras din Milet şi beneficiind de ajutorul Atenei şi al Eretrici (de pe insula Eubeea) – se răscoală împotriva stăpânirii persane (499 – 493 î.Hr.).

32

— Războaiele greco-persane: rebelii greci ionici şi aliaţii lor reuşesc să ocupe pentru scurtă vreme Sardisul, capitala provinciei persane Lidia, dar sunt izgoniţi imediat şi înfrânţi la Efesus (498 î.Hr.).

e Războaiele greco-persane: într-o bătălie navală din largul insuleiţadejingă Milet, perşii *repurtează o victorie decisivă asupra grecilor ionici, separându-i de aliaţii lor* europeni şi punând efectiv capăt răscoalei. Miletul se predă şi este devastat; mulţi locuitori ai săi sunt deportaţi în Mesopotamia. Tot în această perioadă, unii prizonieri greci sunt deportaţi mai departe către est, în Bactria (Buhara) (494 î.Hr.).

— M. Darius I (cel Mare) (550 – 486 î.Hr.), rege al Persiei (între 522 – 486 î.Hr.), cel care a organizat Imperiul Persan. El a construit Drumul Regal Persan, baza unui

sistem de căi decomunicaţie la nivelul imperiului, şi s-a luptat în războaie de durată contra grecilor. Urmaş la tron i-a fost Xerxes I, fiul său (care a domnit între 486 – 465 î.Hr.).

— Egiptenii se răzvrătesc împotriva dominaţiei persane, abătând un timp atenţia perşilor de la greci (486 – 484 î.Hr.).

— M. Hamilcar (? – 480 î.Hr.), general cartaginez ucis în luptele din Sicilia; el este bunicul unui mai timpuriu Hannibal.

— Războaiele greco-persane: armata grecească condusă de Pausanias ocupă insula Cipru, apoi oraşul Bizanţ (479 î.Hr.). Oraşele-state greceşti europene (cu excepţia Atenei) încetează să se mai lupte cu Persia, insistând ca grecii ionici să emigreze şi să se mute în Grecia continentală.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Metalurgiştii din Hyderabad, aflat în sudul Indiei centrale, descoperă cum pot obţine un oţel de înaltă calitate, producând astfel arme mai bune; metalul este transportat la Damasc, unde sunt produse arme din aşa-numitul oţel de Damasc (pe la 500 î.Hr.).

— În India, pe valea Gangelui, statele cele mai puternice erau regatele Magadha, Kosala, Kasi şi republica Vrjji (circa 500 î.Hr.).

— Sub domnia lui Ajatusatra, Magadha devine statul principal din nordul Indiei, învingând în repetate rânduri statul vecin Kosala (circa 490 – 350 î.Hr.). Pe la sfârşitul acestei perioade, se generalizase utilizarea elefantului în luptele indienilor; împotriva lor se foloseau săgeţi speciale grele din fler şi săgeţi cu foc. Probabil inspirându-se din succesele perşilor, indienii îşi dezvoltă şi ei mai ales cavaleria în detrimentul carelor de luptă.

— Prinţul hindus în exil Vijaya ajunge în Insula

Ceylon (Sri Lanka) (circa 483 î.Hr.), unde pune bazele regatului Vijayan, în nord-est. Istoria acestuia va fi marcată de luptele cu tamilii care trăiau pe acele meleaguri, un popor dravidian.

IMeuHim

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— În dreptul oraşului Cumae (Cyme) din sudul Italiei, o flotă grecească din Siracuza sub comanda lui Hieron, fratele lui Gelon, distruge flota etruscă, punând astfel capăt expansiunii etiruscilor în Campania şi supremaţiei acestora în Marea Tireniană; se creează astfel un vid de putere, pe care Roma se va grăbi să-l umple (474 î.Hr.).

33

— M. Hiero (Hieron I) (circa 535 – 467 î.Hr.), tiran al Siracuzei (între 478? 467 î.Hr.), învingătorul de la Cumae (474 î.Hr.), e L. Quinctius Cincinnatus, luptător-fermier, este numit dictator al Romei şi înfrânge un popor vecin, equicnii (458 î.Hr.).

EUROPA DE EST:

— N. Cleon (circa 470 – 422 î.Hr.), general atenian.

— M. Pausanias (? – circa 470 î.Hr.), generalul spartan care a condus forţele aliate greceşti la Plataca (479 î.Hr.), după care a ocupat Ciprul şi Bizanţul (479 î.Hr.); în încercarea acestuia de a se sustrage acuzaţiilor de a fi discutat cu regele Persiei, el a căutat adăpost în Templul Atenei, unde se povesteşte că ar fi fost zidit de viu.

— Atena iese din alianţa ei cu Sparta, coalizându-se în schimb cu rivalul acesteia, Argos (461 î.Hr.); de partea Spartei rămân Corintul, Teba şi Egina.

— Atena este transformată în fortăreaţă; încep să se construiască vestitele „ziduri lungi46 care leagă oraşul cu portul său, Pireu (460 – 457 î.Hr.); în această perioadă Atena şi Sparta au încheiat o mulţime de alianţe una împotriva celeilalte.

— Primul război peloponeziac (460 – 445 î.Hr.): Atena

intra în război împotriva Corintului şi a altor state peloponeziace.

— Primul război peloponeziac: Atena învinge flota oraşului-stat grecesc Egina (458 î.Hr.), după care *asediază* şi ocupă oraşul (457 î.Hr.).

— Primul război peloponeziac: Sparta intră într-o alianţă împotriva Atenei şi conduce oştile aliate la victoria asupra atenienilor de la Tanagra, lângă Teba; tebanii sunt învinşi de atenieni la Ocnophyta (457 î.Hr.).

— N. Tucidide (circa 456 – 400 î.Hr.), general, amiral şi istoric atenian.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războaiele greco-persane: Cimon din Atena învinge armata şi flota persană în Anatolia, pe râul Eurimedon, sfârşind astfel conflictul greco-persan în Egeea (466 î.Hr.).

— Atenienii ajută rebelii egipteni la răsturnarea dominaţiei persane (460 î.Hr.); ei ocupă capitala Memfis, însă citadela rezistă aproape patru ani, până este scoasă de sub asediu de întăririle persane (456 î.Hr.). Este rândul atenienilor şi al rebelilor să fie asediaţi timp de doi ani pe o insulă de pe Nil; ei se predau în 454 î.Hr., când Nilul este deviat.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Mai multe regate concurează pentru dominaţie în China în perioada Chan-kuo (epoca Statelor Războinice) (circa 475 – 221 î.Hr.). Iniţial, cel mai puternic era statul Wei, iar cel mai slab şi mai înapoiat era Ch'in în luptă se mai aflau şi alte state precum Ch'i, Ch'u, Yen, Ch'ao şi Han. Câmpul de luptă era dominat de infanterie – dotată cu lănci, săbii, arbalete şi halebarde (o combinaţie între lance şi topor de luptă); carele de luptă erau folosite mai degrabă ca posturi de *comanda* mobile, iar cavaleria abia către sfârşitul epocii în cauză. Prizonierii, care odată erau

păstraţi pentru răscumpărare, acum sunt executaţi; soldaţii statului Ch'in sunt plătiţi la aducerea capetelor duşmanilor. Aceasta este epoca marelui filosof chinez Kung Fu-Ul (Maestrul Kung), cunoscut în Occident sub numele de Confucius.

34

EUROPA *OCCIDENTALĂ*:

I L. Quinctius Cincinnatus este rechemat de la moşia sa pentru a fi dictator, de această dată el obţinând victoria Romei asupra volscilor învecinaţi (439 î.Hr.).

— După un asediu îndelungat, romanii îi învinq pe veieni, un popor etrusc de dincolo de Tibru (438 – 425 î.Hr.).

— Equienii sunt iarăşi învinşi de romanii conduşi de dictatorul A. Postumius Tubertus (431 î.Hr.).

e.n. Dionysios (circa 430 – 367 î.Hr.), tiran al Siracuzei (între 405 – 367 î.Hr.).

EUROPA DE EST:

e.n. Alcibiade (circa 450 – 404 î.Hr.), amiral şi om politic atenian.

— M. Temistocle (circa 514 – 449 î.Hr.), amiralul grec atenian care orchestrase victoria de la Salamina (480 î.Hr.) şi reconstruise zidurile oraşului Atena (480 î.Hr.), începând apoi construcţia vestitelor ziduri lungi ateniene (din 460 î.Hr.); acuzat apoi de luare de mită, el se refugiază în Imperiul Persan, unde a şi murit.

— Războiul greco-persan: războiul ia sfârşit în cele din urmă prin pacea de la Callias, prin care este recunoscută hegemonia grecească asupra Mării Egee şi care permite o oarecare autonomie oraşelor-state greceşti ionice (448 î.Hr.); Liga de la Delos se transformă de fapt în Imperiul Atenian.

— Primul război peloponeziac: slăbită de luptele simultane cu Persia şi cu Sparta, Atena trece prin multe răscoale în interiorul imperiului (Liga de la Delos),

pierzând o parte din *teritoriile* greceşti *nordice către Sparta şi* aliaţii ci, care *invadează Atica de* pe teritoriul cucerit din Grecia continentală (446 î.Hr.).

— Primul război peloponeziac: sub conducerea lui Pericle, Atena încheie cu Sparta Pacea de Treizeci de Ani (445 î.Hr.).

r e.n. Agesilaus 11 (444 – 360 î.Hr.), conducător al Spartei (între 399 – 360 î.Hr.).

— Corintul, aliat al Spartei, duce un război naval cu Corcyra, aliata Atenei (435 î.Hr.); Atena intervine de partea aliatei sale (433 î.Hr.).

e Al doilea război peloponeziac (432 – 404 î.Hr.): Sparta, sprijinită de ligile peloponeziacă şi beoţiană, declară război, afirmând că Atena încălcase Pacea de Treizeci de Ani prin sprijinul acordat Corcyrci împotriva Corintului (433 î.Hr.).

— N. Xenofon (circa 430 – circa 355 î.Hr.), soldat şi istoric atenian.

— Al doilea război peloponeziac: amiralul atenian Formio învinge de două ori flotele superioare peloponeziace, la Chalcis şi Năvpactos (Lepanto); tot el reuşeşte să instituie o blocadă a golfului Corint, dar moare la scurt timp după aceea (429 î.Hr.).

e Al doilea război peloponeziac: forţele aliate spartane şi tebane asediază Plataea, aliata Atenei; ocupând-o, ei au distrus oraşul şi au ucis locuitorii (429 – 427 î.Hr.). Acesta este primul caz cunoscut.de istorie când asediatorii au linii orientate atât spre interior, către oraşul asediat (contra voi la), cât şi spre exterior, pentru a preîntâmpina un posibil atac (circumvoltă).

— M. Pericle (circa 495 – 429 î.Hr.), conducătorul oştilor ateniene în războaiele peloponeziace, sub conducerea căruia Atena termină construirea zidurilor lungi (457 î.Hr.); este urmat la conducere delle on.

— Al doilea război peloponeziac: generalul, tenâan

Demostene nu reuşeşte în tentativa sa de a ocupa Teba şi Beoţia, dar îi ia prin surprindere şi îi învinge pe spartani la Olpae (426 î.Hr.).

35

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Navigatorul cartaginez Harmon explorează coasta de vest a Africii, posibil cobariad chiar până în Camerun şi punând bazele unor colonii (pe la mijlocul secolului V LHL.).

— Navigatorul cartaginez Himilco explorează coasta atlantică a Europei, de lanoed de colonia cartagineză Gades (Cádiz) şi, probabil, până la Cornwall, în căutarea zăcămintelor de staniu pentru fabricarea bronzului (450 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Wu Ch'i (circa 430 – 381 î.Hr.), general chinez.

gegggnmH

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Al doilea război peloponesiac: atenienii lansează o expediţie împotriva Siracuzei, din Sicilia, condusă de Nicias, Lamachus şi Alcibiade, cel care promovase ideea; rechemat pentru a face faţă unei acuzări de blasfemie care se putea solda cu execuţia sa, Alcibiade fuge în Sparta care avertizează Siracuza de iminenţa atacului. Nicias nu reuşeşte să atace înainte ca Siracuza să prindă de veste, dar reuşeşte să iasă învingător într-o luptă în care Lamachus este ucis, ajungând în cele din urmă să asedieze Siracuza (415 î. ITR.).

— Al doilea război peloponesiac: pe canalul îngust din apropierea Siracuzei, flota ateniană este învinsă de flotele unite ale Corintului şi Siracuzei, care după aceea au instituit o blocadă şi au distrus resturile flotei ateniene. Forţele terestre ale atenienilor, inclusiv întăririle aflate sub comanda lui Demostene, au fost capturate în timp ce

încercau să se retragă. În luptă au murit atât Demostene, cât şi Nicias; atenienii rămaşi în viaţă au fost trimişi sclavi în carierele de piatră (413 î.Hr.).

— Pentru a răzbuna înfrângerea tatălui său de la Himera (480 î.Hr.), Hannibal capturează şidistruge Himera, Selinus şi alte oraşe siciliene din nord şi din sud (409 î.Hr.); în anul 406 î.Hr. el ocupă Agrigentumul, constituindu-se astfel într-o ameninţare la adresa Siracuzei şi a celorlalte oraşe-state greco-siciliene (400 î.Hr.). Începe astfel lunga serie a războaielor greco-carţagineze din Sicilia.

— Romanii asediază vreme de nouă ani oraşul Veii (405 – 396 î.Hr.); când înfrângerea era aproape, este numit general Marcus Furius Camillus, care ordonă săparea unor tunele pe sub zidurile oraşului, prin care atacă în fruntea unor trupe bine alese, în timp ce se lansa un atac diversionist în afara zidurilor (396 î.Hr.). Oraşul a fost distrus, iar populaţia, ca şi teritoriul său, au fost absorbite de Roma.

— Oraşele *greceşti* din Sicilia se unesc sub comanda lui Dionysios al Siracuzei pentru a face faţă unei ofensive cartagineze (405 î.Hr.); Siracuza ajunge astfel forţa dominantă în Sicilia.

EUROPA DE EST:

— Al doilea război peloponesiac: Demostene îşi construieşte o bază ateniană fortificată la Pylos (Navarino), care ţine piept atacurilor spartanilor şi capturează flota acestora; primind întăriri de la Cleon, atenienii repurtează o victorie decisivă asupra spartanilor şi refuză oferta acestora de pace (425 î.Hr.).

— Al doilea război peloponesiac: generalul spartan Brasidas invadează Tracia, cucerind Amfipblisul, cea mai importantă colonie care proteja calea de aprovizionare MCDĂ – and dinspre Marea Neagră (424 î.Hr. Ţ amiralul atenian Tucidide, cunoscut

ulterior şi ca istoric de război, reuşeşte să împiedice pierderea oraşului Eion, aflat în apropiere.

— Al doilea război peloponeziac: Atena e de acord cu un armistiţiu (423 î.Hr.), care nu este însă respectat de spartanul Brasidas, care cucereşte şi alte colonii ateniene.

— Al doilea război peloponeziac: Cleon şi Nicias se înfruntă cu Brasidas în Tracia, împingându-l înapoi către Amfipolis; Brasidas contraatacă şi obţine o victorie zdrobitoare asupra forţelor ateniene mult superioare; atât Brasidas, cât şi Cleon sunt ucişi (422 î.Hr.).

— M. Cleon (circa 470 – 422 î.Hr.), conducător atenian ucis de generalul spartan Brasidas lângă Amfipolis.

— M. Brasidas (? – 422 î.Hr.), general spartan care l-a ucis pe generalul Cleon la Amfipolis, după care a fost ucis la rându-i.

— Al doilea război peloponeziac: Atena şi Sparta încheie Pacea lui Nicias, care se intenţiona a fi Pacea de Cincizeci de Ani (421 î.Hr.).

— Al doilea război peloponeziac: teoretic aflate în pace, Atena şi Sparta se luptă la Mantinca, după ce regele Spartei, Agis, invadează Argosul şi Mantinea, iar Atena sare în apărarea lor; spartanii obţin o victorie decisivă (418 î.Hr.).

— Al doilea război peloponeziac: urmând sfaturile lui Alcibiade, Sparta declară război Atenei şi asediază oraşul (414 î.Hr.).

— Gylippus, general spartan (activ între 414 – 404 î.Hr.), este cunoscut pentru apărarea Siracuzei, dar mai ales pentru distrugerea totală a flotei ateniene (413 î.Hr.).

— M. Nicias (? – 413 î.Hr.), generalul atenian care, după ce nu a reuşit să captureze Siracuza (415 – 414 î.Hr.), a fost ucis pe când încerca o retragere pe uscat.

e m. Demostene (I) (? – 413 î.Hr.), generalul atenian care a fost executat după ce a fost luat prizonier în lupta

cu Epipolaiul, domeniu al Siracuzei din Sicilia, e Al doilea război peloponeziac: cu Alcibiade de partea lor, spartanii încearcă să declanşeze o revoltă ionică împotriva dominaţiei ateniene, câştigând sprijinul Persiei (412 î.Hr.); atenienii şi-au alcătuit însă o nouă flotă, cu care au continuat să-şi păstreze controlul în Marea Egee.

— Al doilea război peloponeziac: Alcibiade, care plănuia în secret o reîntoarcere în Atena, a fost rechemat în oraş pentru a prelua comanda flotei ateniene după ce atenienii au răsturnat oligarhia şi au optat pentru o democraţie mai largă (411 î.Hr.).

— Al doilea război peloponeziac: la Cyzicus, Alcibiade obţine o dublă victorie asupra flotei peloponeziene (în Marca Marmara) şi asupra armatei persane (410 î.Hr.). Oferta de pace a spartanilor este respinsă de noul lider atenian, Cleophon.

— N. Epaminondas (circa 410 – 362 î.Hr.), general teban.

— Al doilea război peloponeziac: reîntors la comanda oştii spartane după ce luptase în Persia, Lisandru organizează o victorie totală asupra atenienilor la Acgospotami, lovind flota atenianã pe timpul nopţii, când echipajele erau în mare parte pe uscat, acţiune decisivă pentru cursul războiului. Navele au fost distruse; echipajele au fost în cea mai mare parte capturate sau ucise. În timp ce regele Spartei, Pausanias, asedia Atena pe uscat, Lisandru a instituit o blocadă asupra portului acesteia, Pireu (405 î.Hr.).

— Al doilea război peloponeziac: după un asediu care a durat şase luni de zile, Atena, rămasă fără căi de aprovizionare, s-a predat Spartei, punând astfel capăt celui de-al doilea război peloponeziac. Atena a fost ocupată, zidurile ei lungi au fost demolate.

37

Iar Liga de la Delos dizolvată, Imperiul Atenian

ajungând sub controlul Spartei (aprilie 404 î.Hr.).

— M. Alcibiade (circa 450 – 404 î.Hr.), amiral şi om politic atenian, figură controversată care a fost alternativ în slujba Atenei şi a Spartei pe timpul războaielor peloponeziace. AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e sprijinită de Persia, Sparta îşi construieşte o nouă flotă la Ephesus, în Anatolia, sub conducerea generalului spartan Lisandru (408 î.Hr.).

— Alcibiade ocupă Bizanţul, oferind Atenei controlul total asupra Bosforului, poarta de intrare în Marea Neagră (408 î.Hr.).

e După înfrângerea flotei ateniene în largul Notiumului, portul Colofonului, Alcibiade este retras de la comandă (407 î.Hr.).

— Callicratidas, care l-a înlocuit temporar pe Lisandru la conducerea oştilor Spartei, organizează o blocadă împotriva flotei ateniene la Mitylenc. Construindu-şi o altă flotă, atenienii îi înfrâng decişi v pe spartani la Arginusae (august 406 î.Hr.), însă refuză oferta spartană de pace. Conducătorii flotei ateniene sunt executaţi (în ciuda împotrivirii lui Socrate), deoarece nu au reuşit să salveze echipajele naufragiate.

e m. Hannibal (? – 406 î.Hr.), generalul cartaginez care moare în timpul campaniei cartagineze din Sicilia; el a *fost nepotu 1 lui* Hamilcar. e Artaxerxe II devine rege al Persiei (între 404 – 358 î.Hr.).

— Cirus cel *Tânăr*, *satrapul* (guvernatorul) provinciei persane Lidia, se revolta împotriva fratelui său, împăratul persan Artaxerxe II (401 î.Hr.). La Cunaxa, lângă Babilon, Cirus este ucis şi cea mai mare parte din rebelii lui sunt distruşi. Grecii rămaşi în număr mare în armata luFCITus reuşesc să-l învingă pe Artaxerxe, dar la petrecerea care a urmat, *conducătorii grecilor au fost capturaţi şi executaţi de Artaxerxe*.

— Rămase fără ofiţerii superiori, rămăşiţele greceşti

ale oştirii lui Cirus – condusă acum de tineri ofiţeri spartani şi atenieni – au străbătut peste o mie şase sute de kilometri de teren adesea muntos, într-o continuă luptă, pentru a ajunge la adăpost în colonia greacă Trapezunt (Trebizond) de la Marea Neagră (401 – 400 î.Hr.); retragerea celor Zece Mii a fost descrisă în *Anabasis* (*Marşul prin ţinuturile înalte*), *o* lucrare militară clasică scrisă de Xenofon, unul dintre acei *tineri ofiţeri* atenieni.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Câteva state chinezeşti individuale îşi construiesc ziduri de apărare (înainte de 400 î.Hr.) împotriva xiongnu (slavii cei groaznici), năvălitori din Asia Centrală, care nu dispuneau de tehnica necesară pentru a sparge zidurile. Chinezii încearcă să-şi cumpere pacea cu daruri mai mult decât generoase şi prin alianţe matrimoniale cu xiongnu, cei care aveau să fie cunoscuţi ulterior în Europa sub numele de huni.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Ehn baza sa din nordul Africii, Cartagina îşi extinde dominaţia în centrul şi în nordul Medderană, trimiţând expediţii care fondează colonii în Peninsula Iberică, atât pe coasta medbenncană cât şi, trecând prin Strâmtoarea Gibraltar (Coloanele lui Hercule), pe timrelnlidentic (începând cu 400 î.Hr.).

38

Wsfoi valuri de celţi se abat asupra Europei dinspre est, o parte dintre aceştia trecând

Alpii în Italia (circa 400 î.Hr.).

<Detile cartagineze conduse de Himilco asediază Siracuza lui Dionysios, însă suferă pierderi atât de grele încât sunt obligate nu numai să ridice asediul, dar şi să abandoneze cea mai mare parte a coloniilor siciliene (398 – 397 î.Hr.). Este posibil ca în această luptă să fi fost folosită pentru întâia dată catapulta, introdusă de Dionysios cam

pe la acea dată. Catapulta era prima din seria multelor maşinării destinate asediului, mânuite de un echipaj. Având un arc tensionat construit din tendoane de animal răsucite, catapulta era utilizată la azvârlirea puternică a săgeţilor, a pietrelor sau a suliţelor. Ulterior se vor construi şi *variante mai uşoare*, destinate *infanteriei*.

Nu al doilea război al cartaginezilor împotriva lui Dionysios, aceştia sunt iarăşi înfrânţi, Siracuza menţinându-şi controlul în cea mai mare a Siciliei (392 î.Hr.).

— Celţii (galii), care pătrunseseră în valea râului Po şi avansaseră în josul coastei adriatice (începând cam din 400 î.Hr.), devastează în 391 î.Hr. O mare parte din Etruria.

— Celţii (galii) conduşi de Brennus înfrâng o armată romană pe râul Allia, distrugând apoi Roma – cu excepţia citadelei de pe Dealurile Capitoliului. Se retrag după ce obţin plata unui tribut important, dar continuă să se abată în raiduri asupra Italiei centrale timp de mai multe decenii.

— Romanii sub conducerea lui Marcus Furius Camillus îi învinge categoric pe couieni şi pe volsci, extinzându-şi şi consolidându-şi poziţia de lider al unei confederaţii latine (389 î.Hr.).

— Tiranul Dionysios al Siracuzei îşi extinde dominaţia asupra statelor greceşti din centrul şi din vestul bazinului mediteranean, numit Magna Graecia (Grecia Mare) (circa 390 – 379 î.Hr.), pe care le conduce spre o victorie împotriva Ligii Italiote, obţinută la Elleporus în 389 î.Hr.

— În cel de-al treilea război al lor împotriva lui Dionysios, cartaginezii au reuşit să captureze şi să păstreze unele teritorii din vestul şi centrul Siciliei, dar nu şi Siracuza (385 – 376 î.Hr.).

— Romanii construiesc fortificaţii defensive – Zidul Servian – în jurul celor Şapte

Coline (începând cu 380 î.Hr.).

EUROPA DE EST:

— Sparta şi Persia se află în război (400 – 387 î.Hr. lsub pretextul sprijinului acordat de Sparta oraşelor greceşti ionice care, la rândul lor, sprijiniseră rebeliimca lui Cirus cel Tânăr împotriva lui Artaxerxe 11. În această perioadă, într-o Atenă măcinată de probleme interne, filosoful Socrate a fost condamnat la moarte pentru că a pervertit tineretul şi a venerat alţi zei decât pe cei ai statului (399 î.Hr.).

— N. Parmenion (Parmenio) (circa400 – 330 î.Hr.), general macedonean.

— M. Tucidide (circa 456 – 400 î.Hr.), general şi amiral atenian grec în timpul războaielor peloponeziace, autor al unei *Istorii* în care a dat o descriere extraordinară a conflictelor.

— Războiul corintian (395 – 387 î.Hr.): pe când Sparta avea de furcă cu perşii în Anatolia, Atena, Corintul, Teba, Argosul şi alte oraşe-state au format o alianţă împotriva Spartei, aliindu-se în fapt cu Persia. La Haliartus, aliaţii îi înfrâng pe spartani, al căror conducător, Lisandru, este ucis (395 î.Hr.).

— M. Lisandru (? – 395 î.Hr.), amiral şi general spartan în timpul războaielor peloponeziace (431 – 404 î.Hr.); el este ucis la Haliartus.

39

— Războiul corintian: spartanii conduşi de Egistas II învinq la Coronea (394 î.Hr.) armatele tebanc, ateniene şi ale altor aliaţi greci.

— Războiul corintian: Egistas II şi armata lui spartană asediază Corintul (394 î.Hr.).

— Războiul corintian: Atena, care profitase de greutăţile întâmpinate de spartani pentru a-şi reface în parte forţele şi pentru a-şi reconstrui zidurile cele lungi, eliberează Corintul de sub asediul spartan (390 î.Hr.).

e Războiul corintian: conflictul – destul de echilibrat

până atunci – se sfârşeşte prin Pacea de la Antalcidas (Pacea Regelui) (387 î.Hr.).

— N. Filip II (circa 383 – 336 î.Hr.), rege macedonean (359 – 336 î.Hr.).

— Spartanii cuceresc citadela tebană, Cadmeia (382 î.Hr.).

— N. Antigonos I (Ciclopul; Monophtalmos; Chiorul) (382 – 301 î.Hr.), general şi conducător macedonean (între 306 301 î.Hr.).

— Atena se alătură Tebci într-o revoltă împotriva Spartei (379 – 371 î.Hr.); Sparta este izgonită din Grecia centrală.

— A doua Ligă Navală Ateniană este formată de circa şaizeci de state, aliate împotriva Spartei (377 î.Hr.).

— Sub conducerea lui Chabrias, Atena obţine o victorie decisivă asupra flotei spartane în largul Nax osului (376 î.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Cartagina se extinde către vest, întemeind colonii de-a lungul coastei nord-africane (începând aproximativ din 400 î.Hr.).

— Egistas II conduce oştile spartane la victorie asupra armatelor persane în Anatolia (Asia Minor) (396 – 394 î.Hr.), dar se retrag atunci când sunt *rechemate pentru a* aplana conflictele din Sparta.

— Războiul corintian: lângă insula Rodos, în dreptul Cnidusului, flota ateniano persană, condusă de amiralul atenian Conon, distruge flota spartană, aproape punând capăt Spartei ca putere maritimă (394 î.Hr.).

— Războiul corintian: confruntată cu o nouă ameninţare din partea Atenei, Persia trece în secret de partea Spartei; o flotă persano-spartană blochează Bosforul, tăind astfel calea de aprovizionare cu grâne a Atenei dinspre sudul Rusiei (390 î.Hr.).

— M. Himilco (? – 389 î.Hr.), general cartaginez în

timpul războiului din Sicilia; el se sinucide la întoarcerea acasă în urma înfrângerii dezastruoase suferite în faţa lui Dionysios, tiranul Siracuzei (396 î.Hr.).

— Odată cu descreşterea puterii centrale a Imperiului Persan, satrapiile (provinciile) din Anatolia îşi dobândesc o autonomie aproape totală (circa 386 – 358 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e m. Wu Ch'i (circa 430 – 381 î.Hr.), general chinez care a slujit mai multor regate în Era Statelor Războinice; studiile lui militare vor constitui mai târziu o lectură foarte răspândită.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Al patrulea război cartaginez împotriva Siracuzei conduse de Dionysios a avut un rezultai indecis, soldându-se cu moartea acestuia (368 – 367 î.Hr.).

40

— M. Dionysios (circa 430 – 367 î.Hr.), tiran al Siracuzei (între 405 – 367 î.Hr.) care a obţinut dominaţia în Sicilia pentru oraşul-stat în care a domnit şi care a introdus o nouă tehnologie militară.

— Romanii conduşi de Marcus Furius Camillus resping o a doua invazie a celţilor (galilor) (367 î.Hr.).

— N. Agatocle (361 – 289 î.Hr.), tiran *al* Siracuzei (întrej 17 – 289 î.Hr.).

— Romanii şi samniţii formează o alianţă defensivă împotriva galilor (celţilor) şi a altor popoare din vecinătate (354 î.Hr.).

EUROPA DE EST:

— La Leuctra (371 î.Hr.), armatele tebane sub conducerea lui Epaminonda înfrâng Sparta, atât de decisiv, încât pun capăt definitiv reputaţiei ei de putere militară. Deşi raportul de forţe era net în defavoarea sa, Epaminonda s-a dovedit mult superior tactic spartanilor,

utilizând o poziţionare în diagonală a trupelor sale – mai puţin obişnuită – cu detaşamente concentrate pentru a ataca o anumită zonă, în timp ce altele evitau iniţial lupta pentru a se angaja ulterior, pe neaşteptate; tebanii au suferit pierderi minore. Este primul caz cunoscut în care s-au utilizat coloana de *atac* şi flancul retras.

— N. Craterus (circa 370 – 321 î.Hr.), general macedonean.

— Prizonier pentru un timp în Teba, Fi lip al Macedoniei (ulterior Filip 11) studiază strategia militară sub comanda lui Epaminonda (367 – 365 î.Hr.).

— La Mantincea (362 î.Hr.) armatele tebane de sub comanda lui Epaminonda se întâlnesc cu cele ale aliaţilor, care includ oşti spartane şi ateniene; Epaminonda era cât pe ce să învingă iarăşi cu tactica lui mai puţin obişnuită, însă după ce este ucis pe câmpul de luptă, armata tebană este înfrântă.

— M. Epaminonda (circa 410 – 362 î.Hr.), general teban şi important strateg militar, cel care a obţinut victoria de la Leuctra (371 î.Hr.); *este* ucis la Mantincea.

— M. Egistas II (444 – 360 î.Hr.), rege spartan (între 399 – 360 î.Hr.), rămas în istorie în special pentru luptele de la Coronea şi pentru asedierea Corintului (ambele în 394 î.Hr.).

— La început ca regent pentru nepotul său (359 – 356 î.Hr.), iar apoi ca rege (356 – 336 î.Hr.), Filip II poartă o scrie de războaie menite a asigura liniştea şi a extinde Regatul Macedonean. Armata lui a rămas vestită pentru falangele ci foarte bine organizate (unităţi compacte de infanterie) dotate cu scuturi rotunde pe care le suprapuneau şi cu suliţe lungi, pentru divizarea cavaleriei în regimente, pentru folosirea catapultelor atât ca instrument de asediere cât şi pentru luptele pe teren plat, ca şi pentru utilizarea formaţiunilor de luptă în diagonală, tactică introdusă de tebanul Epaminonda.

— N. Casandru (circa 358 – 297 î.Hr.), general şi rege macedonean (a domnit între 305 – 297 î.Hr.).

— A Doua Ligă Navală Atenianã a fost desfiinţată în timpul Războiului Aliaţilor (357 – 355 î.Hr.), după ce Chiosul, Rodosul, Coşul şi Bizanţul s-au retras din alianţă.

— Macedonenii sub conducerea lui Filip I [ocupă colonia atenianã Amfipolis din Peninsula Calcidică (357 î.Hr.).

— N. Alexandru 111 (cel Mare) (356 – 323 î.Hr.), rege macedonean (între.336 – 323 î.Hr.) şi cuceritor.

— N. Lisimah (circa 355 – 281 î.Hr.), general macedonean.

— MT Xenofon (circa 430 – 355 î.Hr.), militar atenian; unul dintre tinerii ofiţeri care au condus faimoasa retragere (401 – 400 î.Hr.) descrisă în *Anabasis* (*Marşul prin ţinuturile înalte*); el a mai scris şi *Elenika* (*O istorie a timpurilor mele*), *Hipparchicus* (despre îndatoririle cavalerişti1or) şi alte lucrări.

41

e Intervenind într-un război grecesc iscat pentru o pângărire a Templului de la Delfi, Filip II al Macedoniei învinge grecii focccni conduşi de generalul Onomarchus la Volo, cucerind efectiv Tesalia (352 î.Hr.); Filip rămâne blocat la Termopile.

— Filip II şi macedonenii săi se întorc către nord-est, pentru a ocupa aliata Atenei, Tracia (351 î.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— N. Ptolemeu I Soter (circa 367 – 283 î.Hr.), general grec care a luptat pentru macedoneni, mai târziu rege al Egiptului (între 323 – 285 î.Hr.).

e Sub Artaxerxe III (rege aproximativ între 358 – 338 î.Hr.), s-a reinstaurat într-o oarecare măsură autoritatea persană, mai ales datorită eforturilor generalului grec Mentor.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL

PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În China, armata Wei sub comanda generalului P-ang Zhuan invadează statul Han (circa 354 – 353 î.Hr.), care solicită ajutor din partea armatei Ch‘i. Sfătuit de mult apreciatul strateg militar Sun Ping, generalul T’icn Chi trece la comanda armatelor reunite Han-Ch-i, prefăcându-se că se retrage pentru a prinde armata Wei în ambuscadă; în lupta de la Ma Ling, arbaleticrii Ch‘i au decimat efectiv armata Wei.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Roma şi Cartagina îşi reînnoiesc tratatul mai vechi (încheiat aproximativ în 509 î.Hr.), care stabilea restricţii în calea comerţului Romei în Italia şi consfinţea hegemonia Cartaginei în bazinul vestic al Mediteranei, cu excepţia Italiei şi statelor aliate cu Roma (circa 347 î.Hr.).

— Războiul împotriva lui Timoleon (344 – 339 î.Hr.): oraşele greceşti din Sicilia erau dezorganizate dupăcc corintianul Timoleon izgonise conducătorii (tiranii) cei mai de seamă, inclusiv pe Dionysios II, tiranul Siracuzei. Oştile cartagineze asediază Siracuza, cucerind-o – cu excepţia citadelei; sunt însă lovite apoi de o molimă şi apar şi uncie disensiuni pe plan intern. Grecii din Siracuza, conduşi de Timoleon, se mobilizează pentru a-i izgoni (341 î.Hr.), zdrobindu-i pe râul Crimissus (340 î.Hr.).

— În primul război samnit (343 – 341 î.Hr.), romanii conduşi de Valerius Corvus îi învinq pe samniţi la Muntele Gaurus (342 î.Hr.), apărând totodată şi alte oraşe din Campania.

— În războiul latin (340 – 338 î.Hr.), romanii conduşi de Publius Decius Mus s-au confruntat cu o alianţă a oraşelor latine şi campaniene pe care au forţat-o să se retragă până lângă Vezuviu (339 î.Hr.), pentru a o înfrânge categoric la Trifanum (338 î.Hr.); aceste oraşe au format mai apoi nucleul sprijinului Romei.

— Coloniştii greci din sudul Italiei primesc ajutor de

la Arhimadus al Spartei, în lungul război pe care aceştia l-au dus cu italienii (338 î.Hr.).

— Alexandru din Epir-unchiul lui Alexandru cel Mare – *desfăşoară o* campanie *în* Italia în vederea ocupării coloniei greceşti Tarentum (Tarent), aliindu-se cu romanii împotriva samniţilor; el este ucis la Pandosia (331 î.Hr.).

— În al doilea război samnit (327 – 304 î.Hr.), romanii se luptă din nou cu samniţii, cu oarecare succes la început.

42

EUROPA DE EST:

— Macedonenii conduşi de Filip II ocupă Chalkidiki, aliata Atenei (348 î.Hr.).

— Războiul dintre Atena şi Filip II al Macedoniei se sfârşeşte cu Pacea lui Filocrates (346 î.Hr.); Atena îşi păstrează supremaţia pe mare, în timp ce macedonenii îşi continuă expansiunea în nord şi în vest.

— În Atena părerile erau împărţite în privinţa strategiei: Isocrates îi sfătuia pe greci să se unească cu Filip II şi macedonenii săi împotriva perşilor; Demostene, mai cu seamă în discursul său *Filipicele*, militează pentru unitatea grecilor împotriva „barbarilor66 macedoneni (343 î. PIR.).

— Grecii formează Liga Elenică împotriva lui Filip II după ce macedonenii ameninţaseră liniile de aprovizionare *din Marea* Neagră şi Grecia continentală (340 î.Hr.).

— Filip II al Macedoniei nu reuşeşte în tentativele sale de a cuceri porturile maritime fortificate Perinthus şi Bizanţ (339 î.Hr.), deşi reuşise să stăpânească Propontisul (Marea Marmara).

— La Cheroncea, în Grecia continentală, oastea macedoneană condusă de Filip II învinge o arrriataateniano-tebană mult mai numeroasă, desăvârşind astfeL cucerirea Greciei; fiul lui Filip, Alexandru (mai târziu numit cel Mare) şi-a adus o contribuţie decisivă conducând cavaleria de la flancul stâng (338 î.Hr.).

În cursul unei întâlniri ţinute în Corint, Filip se proclamă conducătorul Ligii Elenice a tuturor oraşelor greceşti (cu excepţia Spartei) şi elaborează planuri de război împotriva Persiei, sub pretextul eliberării oraşelor greceşti ionice de sub dominaţia persană (337 î.Hr.).

— M. Filip II (circa 383 – 336 î.Hr.), rege macedonean (între 359 – 336 î.Hr.), întemeietorul Imperiului Macedonean pe care-l lasă moştenire fiului său, Alexandru ceTMărc; el a fost asasinat, probabil din ordinul soţiei sale nemulţumite, Olimpia.

— Alexandru cel Mare: Alexandru Macedon înfrânge rapid o revoltă a oraşelor greceşti care, înşelate de tinereţea acestuia, socotiseră că a sosit momentul eliberării; el îl înlocuieşte pe tatăl sau la conducerea Ligii Elenice (336 î.Hr.).

— N. Demetrios I Poliorcetes (336 – 283 î.Hr.), general şi rege macedonean (a domnit între 294 – 288 î.Hr.).

— Alexandru cel Mare: Alexandru desfăşoară mai multe campanii militare pentru a reafirma dominaţia Macedoniei în teritoriile de nord şi de est; când s-au răsculat oraşele din centrul Greciei, el a cucerit şi a distrus Teba, luându-i sclavi pe locuitorii acesteia, în aceste condiţii Atena capitulează (335 î.Hr.).

e Alexandru cel Mare întreprinde un atac la nord de Dunăre, prilej cu care sunt, amintiţi, pentru prima dată, în scrierile greceşti, geţii din Câmpia Munteană.

— Alexandru cel Mare: deplasindu-se către Persia, Alexandru lasă o armată de circa zece mii de oameni sub comanda lui Antipater, cu rolul de a păstra teritoriile cucerite din Europa (335

— Alexandru cel Mare: aţâţate şi finanţate de perşi, mai multe state greceşti – sub comanda regelui Spartei Agis II – se răscoală împotriva dominaţiei macedonene (332 î.Hr.); Antipater, generalul lui Alexandru, îi înfrânge

pe rebeli la Megalopolis (331 î.Hr.), după care trimite întăriri armatei lui Alexandru.

— Alexandru cel Mare: adoptarea de către Alexandru a titlurilor regale persane cât şi a portului persan stârneşte opoziţie în Macedonia (331 î.Hr.).

— M. Parmenio (Parmenion) (circa 400 – 330 î.Hr.), general macedonean sub comanda lui Filip II şi a lui Alexandru cel Mare; s-a distins în special la Granicos (334 î.Hr.) – unde conduce flancul stâng al cavaleriei – ca şi la Issus (333 î.Hr.), ca locţiitor al

comandantului; numit satrap în Media (330 î.Hr.), este executat după ce fiul sau Philotas avusese aceeaşi soartă, pentru complot împotriva lui Alexandru.

— M. Coenus (? – 326 î.Hr.), general macedonean sub comanda lui Alexandru; principalul purtător de cuvânt al armatei, el a militat pentru consolidare în detrimentul expansiunii suplimentare după Hydaspes (326 î.Hr.); el a murit în India.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele persane ale lui Artaxerxe III recuceresc Egiptul (342 î.Hr.).

— Alexandru cel Mare: Alexandru invadează Persia, traversând Helespontul cu o armată de treizeci de mii de infanterişti şi cinci mii de călăreţi; după ce aduce un omagiu lui Ahile pe locul unde a fost cetatea Troici, el învinge rapid oastea persană compusă din circa patruzeci de mii de soldaţi – dintre care jumătate erau, probabil, greci – pe râul Granicus (334 î.Hr.). Oraşele greceşti ionice au fost la fel de rapid eliberate, cu excepţia Miletului, unde asediul a fost puţin mai lung; toate aceste acţiuni concertate făceau parte dintr-un plan mai amplu, care urmărea „schilodirea” flotei perşilor prin ocuparea bazelor acesteia.

— Alexandru cel Marc: perşii ocupă insulele Chios şi

Mitilene, piedici minore şi de scurtă durată în calea lui Alexandru (333 î.Hr.).

— Alexandru cel Mare: urmând Drumul Regal Persan în interiorul imperiului, Alexandru obligă la supunere prinţii locali la Gordium, în Frigia, prin tăierea (şi nu dezlegarea) nodului gordian, care însemna că el avea să conducă întreaga Asie. După ce cucereşte Anatolia continentală, et lasă acolo ofiţeri macedoneni. Forţând pătrunderea prin Porţile Ciliciei printr-un îndrăzneţ atac nocturn, ocupă şi coasta anatoliană de sud, asediind Halicarnasul (333 î.Hr.).

e Alexandru cel Mare: utilizând tactica de luptă în diagonală introdusă de Epaminonda la Leuctra (371 î.Hr.), Alexandru, în ciuda uriaşei disproporţii numerice – cam treizeci de mii de greci împotriva a o sută de mii de perşi – reuşeşte să-l învingă pe Darius III pe câmpia de coastă de la Issos (333 î.Hr.). Cam jumătate din perşi au pierit în luptă, iar restul au fugit împreună cu Darius, a cărui familie a fost capturată de către Alexandru.

e Alexandru cel Mare: Alexandru ocupă coastele Siriei şi Palestinei, stabilindu-şi garnizoane în principalele oraşe. Pentru a cuceri Tyrul (Sur), străvechea fortăreaţă feniciană, baza principală a marinei persane, a trebuit să îl asedieze (ianuarie – august 332 î.Hr.) Fonstruind în cele din urmă un dig portuar de pe ţărm şijDÂnă la insula cu fortăreaţa şi opunând flotei tyricne una formată din nave ale celorlalte porturi cucerite; oraşul a fost distrus şi locuitorii lui luaţi sclavi. Celălalt punct de rezistenţă, Gaza, a fost cucerit la rândul său după un asediu (septembrie – noiembrie 332 î.Hr.), care a luat sfârşit când Alexandru a folosit catapulte şi baliste pentru a bombarda oraşul de pe o movilă de pământ înaltă de aproape optzeci de metri, special construită în acest scop. Darius *III îi oferă* lui Alexandru toată partea imperiului său de la vest de Eufrat, zece mii de talanţi de aur, ca şi pe fiica sa – deja captivă –

de nevastă; Alexandru refuză.

e Alexandru cel Mare: Alexandru îşi continuă înaintarea şi cucereşte Egiptul (decembrie 332 – martie 331 î.Hr.), unde pune bazele Alexandriei, primul dintr-o lungă serie de oraşe care-i vor purta numele; la capătul campaniei sale lungi de peste trei sute de kilometri în deşertul libian, ajunsâh Oaza Siwa, preoţi Tdin templul lui Zeus Ammon îl întâmpina ca pe fiul lui Zeus.

44

— Alexandru cel Mare: principalele *armate persane şi macedonene – estimate* la patruzeci şi şapte de mii, respectiv două sute de mii de soldaţi – se întâlnesc pe câmpia Gaugamela, la vest de Arbela (Erbil), în apropiere de vechea capitală asiriană Ninive. Darius III îşi reînnoieşte oferta de pace, ridicând suma de bani la treizeci de mii de talanţi din aur; oferta este din nou respinsă. Alexandru *atacă folosind aceeaşi tacti*că cu linia de luptă în diagonală şi, poate pentru prima dată în istoric, păstrează o parte din trupe ca rezerva tactică. *Concentrându-şi* forţele, el străpunge liniile defensive chiar în faţa lui Darius, care se retrage către est prin Porţile Caspice, alături de o mare parte din trupele sale (1 octombrie 331 î.Hr.).

— Alexandru cel Marc: vechea capitală a Babilonului capitulează în faţa lui Alexandru fără să opună *rezistenţă*, *oferindu-i acestuia o comoară cuprinzând cincizeci de mii de* talanţi de aur (331 î.Hr.); capitulează şi oraşul Susa.

— Alexandru cel Mare: pornind spre sud-vest, Alexandru distruge capitala Persiei, Persepolis (330 î.Hr.), pretextând o răzbunare pentru incendierea Acropolelui atenian de către perşi (480 î.Hr.); se încheie astfel partea *elenă a campaniei lui Alexandru*. Pornit în urmărirea rămăşiţelor oştirii persane, el mai ocupă şi Ecbatana (Hamadanul) (330 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL

PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În China, Shang Yang, un refugiat din regatul Wei, introduce reforme militare şi politice care întăresc statul Ch'in (350 î.Hr.).

— Teritoriile persane din India devin în mare măsură independente (aproximativ la mijlocul secolului IV î.Hr.).

— În China armata Wei invadează statul Ch'ao (circa 342 – 341 î.Hr.) care, la fel cum procedase şi Han, cheamă în ajutor armata Ch'i, care beneficia încă de îndrumările strategului Sun Ping; ca şi în trecut, armata Wei este prinsă într-o ambuscadă şi învinsă, de data aceasta la Guai Ling (circa 341 î.Hr.).

— Alexandru cel Marc: în plină retragere după învingerea suferită de armata sa la Arbela (Gaugemela), Darius III al Persiei este asasinat de unul dintre oamenii săi – Bessus, satrapul Bactrici – care îşi arogă titlul regal. Şi Alexandru se proclamă împăratul Persiei, după care adoptă îmbrăcămintea din purpură regală (331 î.Hr.); el mai ocupă şi provinciile Aria, Drangiana şi Aracosia.

— Statul Ch'u se extinde pe cursul inferior al văii fluviului Yangtze, iar Ch'in îşi întăreşte influenţa în nordul şi în vestul Chinei (circa 330 î.Hr.).

— Alexandru cel Mare: mărşăluind către est prin Parţia în Bactria, Alexandru îl capturează şi îl execută pe ucigaşul lui Darius III, Bessus. În luptele pentru afirmarea supremaţiei asupra sciţilor din Asia Centrală –, Alexandru traversează râul Exus în Sogdiana, apoi trece prin Maracanda (Samarkand) către Buhara, obţinând o importantă victorie după ce trece râul Jaxartes pe plute improvizate din corturi cusute (329 î.Hr.); pune bazele oraşului cel mai îndepărtat din Orient, Alexandria cea îndepărtată (lângă actualul Khojent), după care porneşte către India.

— Alexandru cel Mare: în Sogdiana, unde se întorsese pentru a înăbuşi o răscoală, Alexandru se

căsătoreştecu Roxanaţ fââcăregelu Tsogdian Oxyarte, care este numit viceregе; unii greci şi macedoneni se opun politicii de reconciliere a lui Alexandru cu supuşii acestuia din Asia (328 î.Hr.).

45

— Alexandru cel Mare: în ciuda rezistenţei aprige întâmpinate, Alexandru şi armata lui îşi croiesc drum prin trecătorile din munţii care străjuiesc nord-vestul Indiei – inclusiv prin trecătoarea Khyber – şi ajung la fluviul Ind (327 î.Hr.); el încheie o alianţă cu regele din Taxala, de lângă actualul Rawalpindi, împotriva lui Porus, liderul dominant din Punjab.

e Alexandru cel Marc: Alexandru îl induce în eroare pe Porus care nu se aşteaptă ca el să traverseze apele umflate ale râului Hydaspes (Jhelum); traversarea are loc în amonte pentru un atac-surpriză. Alexandru utilizează tehnica hărţuirilor pentru a anihila elefanţii de luptă şi pentru a străpunge liniile indienilor (326 î.Hr.).

— Alexandru cel Marc: continuându-şi campania de supunere a lumii cunoscute, Alexandru înaintează în partea central-nordică a Indiei către Gange. La râul Hyphasis (Beas), principalele lui oşti macedonene refuză înaintarea (iulie 326 î.Hr.). Lăsând în urma sa guvernatori greci, Alexandru cedează dorinţelor acestora şi se întoarce spre sud-est, croindu-şi drum prin luptă în jos pe valea indului. La gurile fluviului, alcătuieşte o flotă pe care o trimite, sub comanda lui Nearchus, să exploreze ruta marină pentru întoarcere către capul Golfului Persic. Alexandru se întoarce pe uscat, însoţit de cea mai mare parte a oştirii sale; se pare că a luat contact, cel puţin de două ori, cu flota sa care naviga de-a lungul ţărmurilor (326 – 324 î.Hr.).

sssmm

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Al doilea război samnit: la Furcile Caudine (321

î.Hr.), oastea romană condusă de consulii Spurius Postumius şi T. Veterius Calvinus a fost înfrântă categoric de samniţii conduşi de Gavius Pontius; după aceea armata romană a fost reorganizată.

— Al doilea război samnit: samniţii îi învinge pe romani la Lautulae (316 î.Hr.), dar sunt învinşi la rândul lor la Ciuna (315 î.Hr.).

e Al doilea război samnit: folosindu-se de nou-construită Via Appia (Calea Appiei) pentru a-şi aproviziona oştile, romanii cuceresc aproape întreaga regiune Campania de sub stăpânirea samniţilor (312 î.Hr.).

— La Himera, în Sicilia, cartaginezii conduşi de Hamilcar îi înfrâng pe grecii din Siracuza conduşi de Agatocle (311 î.Hr.). apoi asediază Siracuza (311 – 310 î.Hr.).

— Al doilea război samnit: romanii de sub comanda lui Q. Fabius Rullianus înfrâng – lângă lacul Vadimo – armata ctruscilor. aliaţii samniţilor din 311 î.Hr.

— Al doilea război samnit: la prima lor folosire a forţei navale cunoscută (308 î.Hr.), romanii luptă atât pe mare, cât şi pe uscat, împotriva umbrienilor şi a altor seminţii de munteni abaţi ai samniţilor.

— Victoriile Cartaginei din nordul Africii şi din Siciba (306 î.Hr.) pun capăt războiului dintre Cartagina şi Siracuza.

— Romanii şi cartaginezii semnează al treilea tratat (306 î.Hr.).

e Al doilea război samnit: samniţii suferă o înfrângere drastică din partea romanilor la Bovianum (305 î.Hr.).

— Al doilea război samnit: tratatul de pace semnat la încheierea războiului consfinţea dreptul romanilor de a păstra Campania *şi* interzicea expansiunea pe viitor a Ligii Samnite (304 î.Hr.).

e Conducătorul Siracuzei, grecul Agatocle, se proclamă rege al Siciliei (304 î.Hr.); la solicitarea

coloniştilor greci din Tarantum îi atacă pe italienii din sudul Italiei, fără rezultate notabile (305? – 302 î.Hr.).

46

EUROPA DE EST:

e m. Alexandru 111 (cel Mare) (3 56 – 323 î.Hr.), rege macedonean şi fiu al lui Filip II, cel care a cucerit Imperiul Persan şi a extins dincolo de acesta graniţele Imperiului Macedonean; în vârstă de numai treizeci şi trei de ani, el moare în Babi 1 on de febra provocată probabil de malarie (13 iunie).

Războaiele diadohilor (succesorilor) (323 – 281 î.Hr.): începe o lungă perioadă marcată de conflictele dintre cei mai importanţi generali ai lui Alexandru, pentru împărţirea imperiulul în Macedonia, şeful statului major al lui Alexandru, Perdicas, estenumit regent *pentru fiul său nevârstnic Alexandru IV* (*care a domnit între 323* – z 32H. Hr), înlocuindu-l pe fostul regent, Antipater. Lisimah obţine controlul Tracici.

— Războaiele diadohilor; în războiul lamiac, generalii lui Alexandru, Antipater şi ginerele său Craterus, înăbuşă la Crannon o revoltă ateniană şi a multor altor oraşe greceşti, iar la Amorgos distrug definitiv flota ateniană. După ocuparea Atenei, Demostene, capul revoltei, se otrăveşte pentru a nu cădea în mâinile macedonenilor (322 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: regentul macedonean Perdicas este asasinat de ucigaşi plătiţi de Ptolemeu I (Soter); Antipater redevine regent, controlând Macedonia şi Grecia (321 – 319 î.Hr.). Antigonos I şi Casandru sunt numiţi generali imperiali.

e m, Craterus (circa 370 – 321 î.Hr.), general macedonean în armata lui Alexandru, ucis în apropierea Helespontului de duşmanul său, Eumene. e.n. Pyrrhos (319 – 272 î.Hr.), regele Epirului.

e Războaiele diadohilor: Olimpia, mama lui Alexandru

cel Mare, care avea încă o mare influenţă în Macedonia, este ăsasmătă jelasandru, care conducea pe-atunci Macedonia (316 î.Hr.).

— M. Nearcus (7 – 312 î.Hr.), amiral Cretan sub comanda lui Alexandru cel Mare; este ucis în războaiele diadohilor, la Gaza.

— Războaiele diadohilor: părţile în conflict cad de acord să încheie un armistiţiu, în urma căruia Casandru urma să controleze Macedonia până când Alexandru IV avea să împlinească vârsta necesară, Lisimah urma să domnească în Tracia şi în Peninsula Cherson, iar Antigonos avea să conducă Grecia şi Anatolia.

— Războaiele diadohilor: Casandru o asasinează pe Roxana, soţia lui Alexandru cel Mare, precum şi pe moştenitorul tronului, Alexandru IV, sfârşind astfel linia lui Alexandru (310 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor Demetrios, fiul lui Antigonos I, cucereşte Grecia, supunând Atena şi majoritatea oraşelor greceşti; *acesta este motivul pentru* care i se atribuie numele de Poliorcetes (Cuceritorul oraşelor) (307 î.Hr.).

— M Antigonos 1 (Ciclopul: Monophtalmos; Chiorul) (382 – 301 î.Hr.), general – apoi conducător macedonean (între 306 – 301 î.Hr.) care a luptat alături de Alexandru şi a fost o figură procminentă în războaiele diadohilor; el a fost ucis în lupta deja Ipsos. Este tatăl lui Demetrios 1 Poliorcetes.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Alexandru cel Mare: Alexandru începe reorganizarea din Babilon, noua sa capitală, plănuind fuziunea popoarelor prin intermariaje şi strămutări, simbolizate prin organizarea unui festival al căsătoriei în care, pe parcursul a cinci zile, el şi-a căsătorit probabil zece mii de soldaţi cu femei asiatice, el însuşi luându-şi ca soţie de-a doua pe Statira, fiica lui Darius. Perşii au fost

acceptaţi în armată, iar moartea l-a surprins pe Alexandru plănuind noi campanii împotriva Cartaginei şi a vestului bazinului mediteranean (324 î.Hr.).

47

— După moartea lui Alexandru, Antigonos I obţine controlul asupra Frigiei şi a Lyciei, situate în centrul şi în sud-vestul Turciei (323 î.Hr.), iar Seleucos 1 (Nicator) devine guvernatorul Babiloniei.

— *Războaiele* diadohilor (succesorilor): generalul macedonean Craterus este ucis de un alt general al lui Alexandru, Eumene, în timpul invaziei Cappadociei – înnord-vestul Anatoliei (321 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: generalii lui Alexandru, Antigonos 1 şi Eumene, se înfruntă la Paraetakena, în Iran; lupta se sfârşeşte indecis (317 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: generalul macedonean Antigonos este împiedicat să obţină puteri absolute printr-o alianţă a lui Casandru, Ptolemeu I (Soter) z Lisimah, Seleucos 1 şi Eumene; el este asasinat de propriii săi soldaţi, mituiţi de Antigonos (316 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: conform armistiţiului şi înţelegerii încheiate între succesori, lui Ptolemeu 1 îi revin Egiptul, Palestina şi Cipml; Antigonos I urma să conducă Anatolia şi Grecia, iar Seleucos I s-a domnească peste teritoriile dintre fluviul Eufrat şi India (311 î.Hr.).

— În timp ce cartaginezii asediau Siracuza în Siciba, grecii din Siracuza trimit o expediţie condusă de Agatocle pentru a asedia Cartagina (310 – 307 î.Hr.); învins, acesta este silit să se întoarcă în Sicilia.

— Războaiele diadohilor: după ce cucerise aproape întreaga Grecie, Demetrios I cucereşte şi Palestina (307 – 306 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: Demetrios 1 îl învinge categoric la Salamis pe fratele lui Ptolemeu L, Mendau, obţinând astfel dominaţia asupra Ciprului (306 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: Ptolemeu I ţine piept invaziei Egiptului de către oştile lui Demetrios I (305 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: Demetrios I asediază garnizoana lui Ptolemeu I aflata pe insula Rodos, dar este silit să se retragă după doi ani (305 – 304 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: în bătăba decisivă de la Ipsos, în vestul Anatoliei, Seleucos şi Lisimah – sprijiniţi de Casandru – îl înving pe Demetrios I şi pe tatăl acestuia, Antigonos I (pe atunci în vârstă de peste optzeci de ani); Antigonos este ucis în luptă (301 î.Hr.). Victoria le-a fost înlesnită celor dintâi de folosirea elefanţilor de luptă. În urma războiului au rezultat patru regate: Macedonia, condusă delăsândru, apoi, la scurtă vreme, de fiul acestuia (300 î. Hrţ; Egiptul, condus de Ptolemeu; Persia, condusă de Selcukos I; Tracia şi înatolia, conduse de Lisimah (care pierde destul de repede controlul asupra vestului Anatoliei în faţa lui Demetrios I (300 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Alexandru cel Mare: în dominioanele din Asia ale lui Alexandru încep să apară tulburări după moartea acestuia, odată cu divizarea imperiului de către generalii săi mai importanţi – diadohii, sau succesorii (323 î.Hr.).

— Chandragupta, general din Magadha, demite conducătorii Nanda şi ia tronul (323 î.Hr.), fondând dinastia Mauryană. Inspirat de Alexandru cel Marc, pe care se spune că l-ar fi întâlnit, el îşi extinde regatul recucerind nord-vestul Indiei de la macedoneni. Lucrarea clasică despre guvernare şi război, *Arthasastra* (*Manual de politica*), se presupune că ar fi fost scrisă în această perioadă de către Kautilya, mâna dreaptă a lui Chandragupta.

48

— Scleucos I (Nicator), unul dintre generalii şi succesorii lui Alexandru, se lansează (321 – 302 î.Hr.) într-

o acţiune de recucerire a provinciilor orientale ale imperiului, care-şi câştigaseră independenţa în timpul războaielor diadohilor.

— Sub conducerea regelui Wu Ling, Ch'ao devine prima armată chineză cu unităţi separate de cavalerie, soldaţii acesteia abandonând tradiţionalele robe lungi în favoarea stilului nomad – tunici scurte şi pantaloni (circa 320 î.Hr.).

— Seleucos I desfăşoară o campanie în valea Indului, încercând să reinstaureze dominaţia macedoneană (305 î.Hr.); în loc de aceasta, el formează o alianţă cu Chandragupta prin care acesta din urmă se alegea cu teritoriile din nord-vestul Indiei în schimbul a cinci sute de elefanţi de război.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Pytheas, un grec facean, reuşeşte să străpungă blocada feniciană din strâmtoarea Gibraltar şi să navigheze către nord către Arhipelagul Britanic şi dincolo de el; este primul marinar mediteranean despre care se ştie că ar fi reuşit acest lucru (circa 300 î.Hr.).

— Al treilea război samnit (298 – 290 î.Hr.): romanii se luptă din nou cu samniţii, aliaţi cu galii, etruscii şi umbrii.

— Al treilea războ samnit: romanii conduşi de Q. Fabius Rullianus şi de Publius Decius Mus (fiul consulului de război latin) înfrâng alianţa samnită la Sentinum, în 295 î.Hr., după care galii, etruscii şi umbrii încheie o pace separată.

— Al treilea război samnit: la Aquílonia (293 î.Hr.), romanii conduşi de Manius Curius Dentatus îi înfrâng pe samniţi, care aveau să fie înglobaţi confederaţiei romane la sfârşitul războiului (290 î.Hr.).

— M. Agatocle (361 – 289 î.Hr.), tiran al Siracuzei (317 – 289 î.Hr.), cel care se autoproclamasc şi rege al Siciliei (304 î.Hr.).

— N. Arhrmede (circa 287 – 212 î.Hr.), om de ştiinţă şi inventator grec.

— Etruscii şi galii se răzvrătesc împotriva dominaţiei romane; galii înfrâng o armată romană condusă de Lucius Caecilius la Arretium (285 î.Hr.).

— Armata romană sub conducerea lui P. Cornelius Dolabcila înfrânge lângă lacul Vadimo, în nordul Romei, o armată rebelă formată din ctrusci şi gali (283 î.Hr.).

— Romanii pun capăt revoltei etruscilor la Populonia (282 î.Hr.).

— Îngrijoraţi de expansiunea Romei, grecii din oraşul-stat Tarent îl cheamă pe Pyrrhos al Epirului; acesta soseşte în sudul Italiei cu o infanterie şi o cavalerie după modelul macedonean, ca şi cu elefanţi de război (281 î.Hr.).

Pyrrhos, regele Epirului, are o primă confruntare cu romanii la Heraclea, în sudul Italiei, şi îi împinge dincolo de râul Siris; pierderile sunt însă atât de grele, încât se spune despre Pyrrhos că ar fi rostit fraza (rămasa *clasică sub numele de victoriepyrrkxz*: „Încă o asemenea victorie şi sunt pierdut66.) (280 î.Hr.).

— La Asculum, într-o nouă confruntare cu romanii conduşi de consulii Caius Fabricius şi Quintus Acmilius, Pyrrhos – căruia i se adăugaseră câteva trupe samnite, italiene şi ale coloniştilor greci – repurtează o nouă victorie extrem de costisitoare şi este grav rănit (279 î.Hr.).

— Pyrrhos al Epirului sprijină grecii din Siracuza să-şi elibereze oraşul din încercuirea cartaginezilor (278 î.Hr.), dar cartaginezii rămân totuşi în vestul şi centrul Siciliei.

— Cartagina şi Roma se aliază împotriva lui Pyrrhos, regele Epirului (277 î.Hr.).

49

EUROPA DE EST:

— Grecii pun la punct catapulta cu torsiune folosind

tendoane răsucite de animal sau păr uman (pe la 300 î.Hr.).

— M. Casandru (circa 358 – 297 î.Hr.), general *macedonean*, *fiul lui Antipater*; *el i-a* ucis pe Roxana şi Alexandru IV (310 î.Hr.) pentru a deveni conducătorul Macedoniei (305 – 297 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: Demetrios I preia controlul asupra Macedoniei, omorându-l pe fiul lui Casandru (294 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: Demetrios I, care cucerise şi Atena, este învins şiizgonităin

Macedonia de Lisimah, Seleucos (Nicator), Ptolemeu I (Soter) şi Pyrrhos al Epirului

(288 – 286 î.Hr.); trei ani mai târziu el moare în închisoare.

— M. Demetrios I Poliorcetes (336 – 283 î.Hr.), generafmaccdonean care cucerise tronul (circa 294 – 288 î.Hr.); fiu al generalului lui Alexandru Antigonos I, el a participat la războaiele diadohilor. Luat prizonier de Seleucos I (285 î.Hr.), moare în captivitate.

— Războaiele diadohilor: la sfârşitul războiului, Macedonia era condusă de antigonizi, descendenţii generalului lui Alexandru Antigonos (281 î.Hr.).

— M. Lisimah (circa 355 – 281 î.Hr.), general macedonean, important conducător de oşti, care a luptat alături de Alexandru din Persia prin Asia Centrală şi până în India; guvernator al Traciei, el a fost ucis la Corus (281 î.Hr.).

— Popoarele celtice invadează Macedonia, Grecia şi Tracia (279 – 277 î.Hr.); Ptolemeu

Keraunos, fiul dezmoştenit al lui Ptolemeu 1, este ucis în luptele împotriva lor.

— Antigonos II Gonatas, fiul lui Demetrios I, recucereşte controlul asupra Macedoniei de la invadatorii celţi, iar o parte dintre aceştia sunt împinşi în Anatolia

(276 î.Hr.). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— m. Ptolemeu I (Soter) (circa 367 – 283 î.Hr.), general grec care a luptat sub comanda lui Alexandru, ulterior fondatorul liniei ptolemaice în Egipt (rege între 323 – 285 î.Hr.); figură principală în războiul diadohilor, l-a înfrânt pe Demetrios 1 – fiul lui Antigonos I – la Gaza (312 î.Hr.). primit numele de Soter (Salvatorul) pentru eliberarea Rodosului de sub asediul lui Demetrios (304 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: la Corus (Corupedion), Seleucos I, ajutat de Ptolemeu Keraunos, fiul dezmoştenit al lui Ptolemeu, I-a înfrânt pe bătrânul rege Lisimah – în vârstă de şaptezeci şi cinci de ani, care a murit cu arma în mână – punând astfel capăt războiului (281 î.Hr.). Seleucos, ultimul succesor rămas în viaţă, stăpâneşte restul teritoriilor asiatice până ce este asasinat de Ptolemeu Keraunos (280 î.Hr.).

— Războaiele diadohilor: după terminarea războiului. Egiptul este condus de ptolemici, descendenţii generalului lui Alexandru, Ptolemeu I (281 î.Hr.).

— Războiul Damascului (280 – 279 î.Hr.): Ptolemeu II, al doilea fiu al lui Ptolemeu 1, îl învinge pe Antioh 1, marcând începutul unui lung şir de conflicte între descendenţii lui Ptolemeu şi scleucizi, pentru controlul Siriei şi Palestinei.

— Mitridate pune bazele regatului Pont la Marea Neagră (circa 280 î.Hr.).

— Popoarele celtice invadează Anatolia trecând prin Macedonia, Grecia şi Tracia. Ele întemeiază regatul Galatia (279 î.Hr.) şi îl ajuta pe Nicomedes să pună bazele regatului Bitiniei.

— Primul război sirian (276 – 272 î.Hr.): Ptolemeu II îl învinge pe Antioh 1.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL

PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— M. Chandragupta Maurya (? – 286 î.Hr.), *conducător* indian între 323 – 286 î.Hr., cel care oprise invazia armatelor lui Selcukos 1 (305 î.Hr.).

— În China, statul Ch'in cucereşte statul Wei, până atunci dominant (circa 280 î.Hr.).

rawj Hini

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— *După ce* s-a *întors din* Sicilia, Pyrrhos al Epirului şi-a condus din nou forţele aliate într-o încleştare cu romanii la Beneventum şi era iarăşi cât pe ce să învingă când romanii, conduşi de M. Curius Dentatus, au lansat un contraatac şi l-au izgonit de pe câmpul de luptă (275 î.Hr.); curând după aceea, Pyrrhos s-a întors în Epir.

— Mercenarii italieni cunoscuţi sub numele de mamertini (fiii lui Marte) se răzvrătesc împotriva coloniei greceşti Siracuza, conduşi de Hiero II (circa 275 î.Hr.); ei întemeiază mai târziu colonia Messana (Messina), de pe a cărei poziţie-cheie de lângă strâmtoarea Messina lansează atacuri pe mare şi pe uscat.

— Romanii cuceresc Rhegium, având astfel sub control întreaga Italie de sud (270 î.Hr.).

— N. Marcus Claudius Marcellus (circa 268 – 208 î.Hr.), consul roman.

— N. Quintus Fabius Maximus Verrucosus (circa 266 – 203 î.Hr.), consul roman.

— În lupta lor contra Siracuzei, mamertinii din Messana au cerut ajutor din două direcţii: Roma şi Cartagina (o colonie feniciană); până să sosească romanii, cartaginezii aveau deja o garnizoană în Messana (265 î.Hr.). Acest fapt a dat naştere primului război punic, *punic* fiind cuvântul roman pentru grecescul *pocni*, „purpura regală44, care dăduse numele *fenicienilor*.

— Primul război punic (264 – 24 lî-Hr.): romanii îi izgonesc pe cartaginezi din Messana, eiânşişi oraşul.

Imediat sunt însă asediaţi de cartaginezi şi de aliaţii lor, grecii din Siracuza conduşi de Hiero II; romanii, sub conducerea consulului Appius Claudius Caudex, străpung asediul cartaginez al Messanei, apoi asediază la rândul lor Siracuza, însă fără succes (264 î.Hr.).

— Primul război punic: Hiero II al Siracuzei încheie o pace separata şi un tratat de alianţă cu romanii, care, sub conducerea consulului Marcus Valerius Maximus, obţinuseră o serie de victorii în Sicilia de est (263 î.Hr.).

— Primul război punic: cartaginezii conduşi de Hannibal Gisco sunt asediaţi de romani la Agrigentum, în vestul Siciliei; armata cartagineză venită în sprijin – sub comanda lui Hanno – este zdrobită, Roma rămânând astfel în *stăpânirea celei mai mari părţi din* Sicilia. Hannibal şi armata lui au scăpat (262 î.Hr.). (în istoria Cartaginei vor mai urma o mulţime de alţi eroi pe care-i va chema tot Hanno şi Hannibal.)

— Primul război punic: deşi fără tradiţie de navigatori, romanii şi-au construit o flotă după modelul navelor cartagineze, cu ambarcaţiuni numite *quinquireme*, adăugând o invenţie proprie: *corvus*-ul, o punte de abordare cu un cârlig la capăt, care era agăţată de nava inamică permiţând lupta corp la corp, în care legionarii romani excelau. Depăşind superioritatea navală istorică a Cartaginei, romanii de sub conducerea lui C. Duillius au învins la Mylae, devenind o forţă maritimă, după care au invadat Corsica şi Sardinia (260 î.Hr.).

51

e Primul război punic: o flotă romană de invazie care se îndrepta spre Cartagina sub comanda consulilor M. Atilius Regulus şi L. Manlius Volso este întâmpinată în dreptul Siciliei de flota cartagineză condusă de Hamilcar şi Hanno; inovaţiile romanilor le aduc acestora din nou victoria în bătălia de la Capul Ecnomus.

— Primul război punic: romanii sub conducerea

consulului L. Caecilius Mctellus îi înfrâng pe cartaginezii lui Hasdrubal la Panormus, în nord-vestul Siciliei (251 î.Hr.). EUROPA DE EST:

— M. Pyrrhos (319 – 272 î.Hr.), rege al Epirului, aliat iniţial cu macedoneanul Demetrios I

Poliorcetes şi mai apoi cu Ptolemeu 1 pe timpul războaielor împotriva Romei şi Cartaginei în Sicilia; vestit mai ales pentru victoriile sale costisitoare de la Heraclea (280 î.Hr.) şi Asculum (279 î.Hr.); a murit în luptă, în Argos.

— În războiul chremonid (265 î.Hr.), Ptolemeu II sprijină invazia Macedoniei de către Atena, Sparta şi Epir; Antigonos II îi înfrânge pe aliaţii conduşi de atenianul Chremonides.

— Sparta este zdrobită de Antigonos II lângă Corint şi se retrage din alianţa împotriva acestuia (265 î.Hr.).

e Alexandru al Epirului, fiul lui Pyrrhos, ocupă în anul 263 î.Hr. O mare parte din

Macedonia.

— Antigonos II, în fruntea oştirii sale macedonene, asediază Atena, care capitulează după doi ani (262 î.Hr.).

e Antigonos II şi armata sa recuceresc Macedonia, silindu-l pe Alexandru al Epirului să se retragă (255 î.Hr.).

— N. Philopoemen (circa 252 – 182 î.Hr.), general grec.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Antioh I, fiul lui Seleucos, devine conducătorul regatului celtic al Galatiei (275 î.Hr.). z e Eumene I întemeiază regatul independent Pergam în Anatolia (circa 263 î.Hr.); marea bibliotecă de aici va fi construită de urmaşii acestuia, Eumene II şi

AţtalusTT

— Al doilea război sirian (260 – 255 î.Hr.): Antioh II, care l-a urmat pe tatăl său Antioh I

(261 î.Hr.), invadează Siria (260 î.Hr.).

— Al doilea război sirian: Ptolemeu II îl învinge pe aliatul lui Antioh II, Antigonos II, *într-o* luptă navală de lângă insula Cos (258 î.Hr.).

— Primul război punic: flota romană de invazie debarcă o oaste sub conducerea lui

M. Atilius Regulus lângă Cartagina, unde aceasta obţine o victorie decisivă pe uscat la

Adys (256 î.Hr.). Cartaginezii fac o ofertă de pace, dar condiţiile lui Regulus sunt mult prea drastice pentru a fi acceptate.

e Primul război punic: cartaginezii, care primiseră ca întăriri mercenarii greci de sub comanda mercenarului spartan Xantip, obţin o victorie zdrobitoare asupra romanilor la Tunes (Tunis), unde iau prizonieri jumătate din armata lui Regulus, cu acesta în frunte. Restul armatei este evacuat de o flotă romană venită în ajutor, care este scufundată în mare parte de furtună între Africa şi Sicilia; conform analelor, pierderile s-au ridicat la aproape o sută de mii de soldaţi romani şi la două sute optzeci şi patru de nave dintr-un total de trei sute şaizeci şi patru (256 î.Hr.).

e Al doilea război sirian: nereuşind să cucerească Siria şi Palestina, Ptolemeu II solicită încheierea păcii (255 î.Hr.).

52

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Aşoka, nepotul lui Chandragupta, cucereşte tronul Imperiului Mauryan (circa 274 î.Hr.), cu capitala la Pataliputra; organizează o campanie până la fluviul Gange şi la Deccan, dar, sătul de lupte – mai ales după măcelul de la Kalinga, unde se spune că ar fi murit o sută de mii de oameni – renunţă la ţelurile lui expansioniste şi devine budist.

— Armata Ch’in obţine o victorie categorică asupra statelor Ch’ao şi Ch’an-P’ing (Gao Ping), în provincia

chineză Shansi (260 î.Hr.).

— N. Shi Huang Di (Cheng) (259 – 210 î.Hr.), împărat chinez (221 – 210 î.Hr.).

— Diodotus, satrapul Bactrici, se răzvrăteşte cu succes împotriva dominaţiei selcucide, apoi cucereşte Sogdiana şi se extinde atât către vest, înspre India, cât şi spre est, în Parţia (255 î.Hr.).

— Alungat din Bactria de Diodotus, conducătorul scit Arsace se deplasează către vestul Partici, întemeind un regat independent (250 – 249 î.Hr.).

mibMMin

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Primul război punic: flota romană refăcută, care instituise o blocadă asupra coloniei cartagineze Lilybaeum din Sicilia, este atacată de către forţele cartagineze de sub comanda lui Adherbal la Drepanum (Trapani); romanii, conduşi de P. Claudius Pulcher, suferă o înfrângere dezastruoasă, pierzând aproape jumătate din navele lor, în timp ce cartaginezii nu pierd nici măcar una. Romanii sunt înfrânţi încă o dată în acel an de către Hamilcar Barca în apropiere de Eryx, după care resturile flotei lor sunt scufundate de furtună (249 î.Hr.).

— Primul război punic: în frunte cu Hamilcar Barca, cartaginezii recuceresc punctelecheie din vestul Siciliei, pe care nu le mai cedează în ciuda tuturor atacurilor romane (247 – 242 î.Hr.).

— Primul război punic: romanii conduşi de L. Lutatius Catulus cuceresc coloniile cartagineze Lilybaeum şi Drepanum, din vestul Siciliei (242 î.Hr.).

— Primul război punic: cu o flotă refăcută încă o dată, romanii conduşi de Catulus se confruntă cu flota cartagineză de sub comanda lui Hanno în dreptul Siciliei; din cele două sute de nave cartagineze, romanii capturează şaptezeci şi scufundă alte cincizeci în lupta decisivă din insulele Acgates (241 î.Hr.). Cartagina se

retrage din vestul Siciliei, care devine astfel prima provincie de peste mări a Romei.

— Romanii, ajutaţi de mercenari cartaginezi rebeli, preiau controlul Sardiniei de la cartaginezi (238 î.Hr.); aceasta a devenit ulterior provincie romană (227 î.Hr.).

e Hamilcar Barca cucereşte cea mai mare parte din Peninsula Iberică (237 – 228 î.Hr.), *începând* de la coloniile *cartagineze de pe coasta* spaniolă şi până la râurile Tagus şi Ebru.

— N. Scipio Africanul (Publius Cornelius Scipio Major) (circa 236 – 184 î.Hr.), consul şi general roman.

— N. Marcus Porcius Censorinus Cato (Cato *cel Bătrân; Cenzorul*) (*234 – 149* î.Hr.), lider politic şi militar roman.

— Hasdrubal continuă cuceririle în Spania începute de socrul său, Hamilcar Barca (228 – 221 î.Hr.), punând bazele oraşului Carthago Nova (Cartagina) (227 î.Hr.); prin Tratatul de la Ebru (226 î.Hr.), romanii recunosc dominaţia cartagineză la sud de râul Ebru.

53

EUROPA DE EST:

— Războiul lui Demetrios (238 – 229 î.Hr.): macedoneanul Demetrios II luptă împotriva Ligilor Aheeană şi Etoliană, redevenite active; aceasta luptă avea să fie prima dintr-o lungă serie de lupte pentru dominaţia Greciei.

— N. Filip V (238 – 179 î.Hr.), rege al Macedoniei (221 – 179 î.Hr.).

— Primul război iliric (229 – 228 î.Hr.): oastea romană, venită în ajutorul oraşelor state greceşti, îi învinge pe iliri, piraţii mărilor Adriatică şi Ionică; regina iliră Teuta plăteşte tribut Romei.

— Liga Aheeană este învinsă de spartanii conduşi de Cleomenes III (228 – 227 î.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

n. Hannibal Barca (247 – 183 î.Hr. X general cartaginez.

— Ă1 treilea război sirian (246 – 241 î.Hr.). Ptolemeu III, care luase locul tatălui său, Ptolemeu II (246 î.Hr.), este învins într-o luptă navală la Andros (245 î.Hr.) de către Antigonos III, dar reuşeşte în cele din urmă să ocupe cea mai parte din Siria şi o mare parte din sudul Anatoliei de la Seleucos II.

— N. Antioh III (cel Mare) (242 – 187 î.Hr.), rege al Imperiului Scleucid între anii 223 – 187 î.Hr.

— Un număr estimat la circa douăzeci şi cinci de mii de mercenari neplătiţi se revoltă împotriva lui Hanno, asediind Cartagina; determinându-i pe rebeli să se confrunte cu el pe câmpul de luptă, Hamilcar Barca învinge un grup la Utica şi altul lângă Tunes (Tunis) (238 î.Hr.).

— Într-un război civil din Anatolia, Seleucos II este învins la Ancyra (Ankara) de către fratele său, Antioh Hidrax, sprijinit de galaţi (236 î.Hr.).

— Sub domnia lui Arsace I, Parţia s-a extins, cucerind teritorii din est aparţinând Imperiului Seleucid, aflat atunci în declin (235 î.Hr.).

— Attalos I al Pergamului, cel care luase locul unchiului său, Eumene II (241 î.Hr.), îi înfrânge pe Antioh Hidrax şi pe galaţi (un grup de gali), asigurându-şi dominaţia în Pergam şi Seleucia (circa 230 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În statul Ch'in regele Cheng (ulterior Shih Huang Ti) preia puterea (domneşte între 247 – 210 î.Hr.) şi începe să cucerească statele rivale.

— Pamii, o ramură a sciţilor, fondează regatul Parţiei, la est de podişul Persiei, sub conducerea lui Arsace I (circa 247 î.Hr.).

— Diodotus şi Arsace I se aliază împotriva lui

Seleucos II, care încerca să recucerească provinciile estice ale imperiului lui Alexandru (239 – 238 î.Hr.).

— M. Aşoka (? – circa 232 î.Hr.), ultimul conducător al Imperiului Mauiyan (aproximativ 273 – 232 î.Hr.), care s-a destrămat încetul cu încetul după moartea lui.

— Diodotus a fost detronat de către grecul macedonean Euthydemus, care devine rege al Bactriei (230 î.Hr.).

raamna

EUROPA OCCIDENTALA:

— Galii invadează centrul Italiei, învingându-i pe romani la Faesulae (225 î.Hr.).

— Armata romană sub conducerea lui A emili us Păpuş şi Caius Atilius Regulus îi învinge pe gali la Telamon; Regulus moare în luptă (224 î.Hr.).

54

e Porniţi în urmărirea galilor la nord de fluviul Po, romanii de sub conducerea lui M. Claudius Marcellus ies învingători la Clastidium şi cuceresc capitala galeză, Mediolanum (222 î.Hr.); Roma îşi înfiinţează colonii în nord, construind Via Flaminia. e cu gândul de a duce la bun sfârşit cucerirea Peninsulei Iberice – şi de a răzbuna înfrângerea tatălui său, Hamilcar Barca, în primul război punic – Hannibal Barca asediază timp de opt luni (219 î.Hr.) cu oştile sale cartagineze oraşul Saguntum (Sagunto), o colonie grecească aliată cu Roma, declanşând astfel al doilea război punic.

— Al doilea război punic (218 – 202 î.Hr.): lăsându-şi fratele, pe Hasdrubal Barca, să apere teritoriile cartagineze din Spania, Hannibal porneşte pe uscat în fruntea armatei sale traversând sudul Galici către nordul Italiei, în speranţa de a declanşa o invaziesurpriză şi de a evita o confruntare pe mare, domeniu în care romanii erau acum superiori (218 î.Hr.).

e Al doilea război punic: fără să bănuiască planurile

de invazie ale lui Hannibal, romanii pregătesc trei armate: una, condusă de consulul Titus Sempronius, pentru a ataca Cartagina; o a doua, sub conducerea consulilor Publius Cornelius Scipio şi a fratelui său, Gnaeus Cornelius Scipio, pentru a invada Spania; iar a treia pentru a apăra nordul Italici de atacurile din partea celţilor (galilor) prin Alpi (218 î.Hr.).

— Al doilea război punic: aflând despre planurile lui Hannibal, fraţii Scipio îşi debarcă armatele la Massilia (Marsilia), în speranţa de a i le dejuca. Hannibal se întorsese către interiorul continentului pentru a face un ocol pe la nord, prin Alpi, traversând fluviul Ron cu elefanţii săi de război pe un pod improvizat din plute. Fraţii Scipio îşi împart armata, trimiţând cea mai parc parte în Spania, iar cealaltă de-a lungul coastei, către nordul Italiei (218 î.Hr.).

— Al doilea război punic: armata romană a lui Gnaeus Scipio debarcă în nordul Peninsulei Iberice, învingândoastea cartagineză condusă deHannobarca (probabil un alt frate de-al lui Hannibal) şi câştigând controlul asupra teritoriului cuprins între fluviul Ebru şi Pirinei (218 î.Hr.).

— Al doilea război punic: cartaginezii traversează cu greu Alpii din cauza anotimpului neprielnic, având de făcut faţă atât iernii aspre cât şi atacurilor prin surprindere din partea celţilor alpini (gali), cei care îi învinseseră şi pe romanii lui Manlius la sosirea acestora în Italia de nord. Cartaginezii se confruntă cu romanii conduşi acum de Publius Scipio, pe râul Ticinus, unde romanii sunt înfrânţi, iar Scipio este rănit (noiembrie 218 î.Hr.).

— Al doilea război punic: armatele romane, întărite de oastea siciliana condusă de Sempronius, se luptă cu cartaginezii lui Hannibal – întăriţi şi ei de gali-pe râul Trebuia; romanii pierd trei sferturi din efective (aproximativ treizeci de mii de soldaţi) (decembrie 218

î.Hr.).

— Al doilea război punic: după ce se odihnesc pe parcursul iernii şi recrutează mai mulţi gali, cartaginezii pornesc într-un marş-surpriză trecând Alpii şi, mai departe, p>nu mlaştinile Amus (Amo), pentru a se întâlni cu armata romană care, sub conducerea lui Gaius Flaminius, era amplasată pentru a bloca drumul principal către Roma. Plecate pentru a-l intercepta pe Hannibal, oştile romane au fost prinse într-o ambuscadă într-un defileu de lângă lacul Trasimene; în dezastrul care a urmat, trei sferturi din soldaţii romani au fost ucişi sau capturaţi – circa treizeci de mii de oameni, inclusiv Flaminius – (217 î.Hr.). Hannibal porneşte apoi către sudul Italiei, unde voia să-şi amplaseze o bază şi unde se aştepta să-şi găsească aliaţi printre popoarele supuse Romei. Sub conducerea unui nou dictator, Quintus Fabius, romanii duc lupte de hărţuire împotriva cartaginezilor, evitând în general confruntările directe.

55

— Al doilea război punic: o nouă armată romană sub conducerea consulilor Acmilius Paulus şi Terentius Varo dă piept cu oastea inferioară numeric a lui Hannibal la Cannae, în sudul Italiei; în timpul luptei, armatele de centru ale lui Hannibal au efectuat o retragere planificată într-un cot al râului Aufâdus, Hannibal folosindu-se de flancuri pentru a-i încercui pe romani; în cea mai mare înfrângere suferită în istoria lor, romanii au pierdut între *cincizeci* şi şaizeci de mii din totalul de optzeci şi şapte de mii de soldaţi, inclusiv pe Paulus (Varo izbutise să fugă) (2 august, 216 î.Hr.).

— Al doilea război punic: o nouă armată romană, condusă de proconsulul M. Claudius Marcellus, îi înfrânge pecartaginezh lui Hannibăl la Nota (216 î.Hr.), încetinind refugierea aliaţilor Romej în tabăra lui Hannibal.

— Al doilea război punic: Hannibal întreprinde un

raid în Campania, dar este stânjenit de lipsa de sprijin din partea Cartaginei; romanii, în general, evită înfruntările (215 î.Hr.).

— După moartea lui Hiero II, oraşul-stat grecesc Siracuza s-a aliat cu Cartagina; sudul Italiei a revenit sub control roman (215 î.Hr.).

— Al doilea război punic: în Peninsula Iberică romanii cuceresc Saguntumul de la cartaginezi, în timp ce Hasdrubal era în Africa (213 – 212 î.Hr.).

— Al doilea război punic: romanii conduşi de Marcellus asediază şi ocupă Siracuza (213 – 212 î.Hr.), aliata Cartaginei; apărarea oraşului era sprijinită de dispozitive inventate de Arhimede, inclusiv cleşti de lupta care se foloseau împotriva berbecilor.

— M. Arhimede (287 – 212 î.Hr.), om de ştiinţă şi inventator grec, care dezvoltase noi tehnologii militare pentru apărarea Siracuzei; el a fost ucis (în ciuda ordinelor) de către soldaţii romani, după ce oraşul se predase.

Al doilea război punic: Hannibal ocupă Tarentumul cu mari eforturi, în timp ce romanii asediază Capua, aliata Cartaginei] alte colonii greceşti din sudu Htaliei îşi proclamă independenţa (212 î.Hr.).

— Al doilea război punic: în Peninsula Iberică, armatele întărite ale lui Hasdrubal învinge oştile romane de sub comanda fraţilor Scipio, pe cursul superior al râului Bactis (211 î.Hr.), obţinând iarăşi controlul asupra Spaniei la sud de Ebru.

Al doilea război punic: Hannibal porneşte în marş către Roma, sperând probabil să-i determine pe romani să ridice asediul Capuei; acest lucru nu se întâmplă, iar Capua capitulează – dând o grea lovitură cartaginezilor (211 î.Hr.).

— M. Publius Cornelius Scipio (7 – 211 î.Hr.), consul roman care s-a luptat contra lui Hannibal şi a lui

Hasdrubal Barca; el a cucerit Saguntumul, dar a fost ucis în luptă imediat după aceea.

— Al doilea război punic: romanii cuceresc şi distrug Siracuza, după care anexează întreaga Sicilie, abandonată de cartaginezi (210 î.Hr.).

— Al doilea război punic: romanii, sub conducerea lui Fabius Cunctator, recuceresc Tarentumul (209 î.Hr.), unde Hannibal îşi constituise principala lui bază; oştile romane păstrează citadela, fiind aprovizionate pe mare.

— Al doilea război punic: capitala cartagineză Carthago Nova este luată prin surprindere şi cucerită de oştile romane din Spania, conduse de Publius Scipio (ulterior numit Africanul), care purta numele tatălui sau (209 î.Hr.).

— Al doilea război punic: după ce s-a luptat cu Şcipio în lupta nedecişă deja Baecula (lângă actuala Córdoba), Hasdrubal pleacă pe usc at în fruntea oştilor sale către Italia, pentru a veni în sprijinul lui Hannibal (208 î.Hr.).

— M. Marcus Claudius Marcellus (circa 268 – 208 î.Hr.), consul roman, cel care fusese comandantul forţelor terestre care au luptat împotriva lui Hannibal la Nota (216

Î.Hr.); după asedierea Siracuzei (213 – 212 î.Hr.), soldaţii săi îl ucid pe Arhimede, împotriva ordinelor sale.

— Al doilea război punic: Scipio (Africanul) extinde dominaţia Romei asupra unei părţi însemnate a Spaniei, învingând oştile cartagineze conduse de Mago Barca (alt frate al lui Hannibal îşi Hasdrubai Gisco – cu deosebire la llipa (sau Silpia) (207 – 206 î.Hr.), punând capăt domniei cartagineze în Spania; Mago se retrage în Insulele Balcare, apoi în Italia, lângă Genova zilelor noastre.

— Al doilea război punic: aflând din mesajele interceptate că Hasdrubal Gisco urma să ajungă în nordul Italiei, o armată romană sub comanda lui Caius Claudius Nero şi M. Livius Salinator îi surprinde pe cartaginezi pe

râul Metaurus, folosindu-se de tehnica învăluirii pe flanc care-i fusese atât de utilă lui Hannibal la Cannae; Hasdrubal este ucis, iar armata lui este distrusă efectiv (207 î.Hr.).

— Rechemaţi în Cartagina, Hannibal şi Mago se retrag din Jtal ia. Mago moare pe drum; armata lor numără aproximativ optsprezece mii de soldaţi, în mare parte italieni (203 î. Hrţ

— M. Quintus Fabius Maximus Verrucosus (circa 266 – 203 î.Hr.), consul roman rămas în istorie pentru tacticile sale de întârziere şi uzură.

— N. Manius Acilius Glabrio, general roman şi om de stat (activ între 201 – 189 î.Hr.), care va fi un comandant foarte important la Termopile (191 î.Hr.).

EUROPA DE EST:

— Macedoneanul Antigonos III îl învinge pe spartanul Cleomenes III la Sellasia (222 î.Hr.).

— Război social (219 – 217 î.Hr.): Filip V al Macedoniei înfrânge decisiv Liga Etoliană.

— Al doilea război iliric (219 î.Hr.): romanii îi învinge iarăşi categoric pe ilirii conduşi de regele Scerdilaidas, punând stăpânire efectivă pe coasta Iliriei.

— Primul război macedonean (215 – 205 î.Hr.): Filip V al Macedoniei şi Hannibal al

Cartaginei, cărora li se adaugă ulterior şi Liga Aheeană, se aliază contra Romei în anul 215 î.Hr.

— Primul război macedonean: în lupta lor cu Filip V al Macedoniei, romanii se aliază cu Liga Etoliană grecească (212 î.Hr.); Sparta, Mantinea şi Elisul se alătură şi ele alianţei (211 î.Hr.), aşa cum face şi Attalos I al Pergamului (209 î.Hr.).

— Primul război macedonean: la Mantinea, aheii conduşi de Philopoemen, considerat ultimul mare general al grecilor antici, înfrâng categoric Sparta (207 î.Hr.). Războiul se termină indecis.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Attalos I al Pergamului arc succes la început în războiul împotriva Imperiului Scleucid (224 – 221 î.Hr.), dar pierde în faţa noului împărat seleucid, Antioh III (cel Mare) (care a domnit între 223 – 187 î.Hr.), cea mai mare parte din teritoriile proaspăt cucerite în Anatolia.

— M. Hasdrubal (? – 221 î.Hr.), general cartaginez în primul război punic şi în timpul cucerim Spaniei; ginerele lui Hamilcar Barcă, el a fost asasinat; succesorul lui a fost cumnatul său, Hannibal Barca.

— Al patrulea război sirian (221 – 217 î.Hr.): Antioh III înăbuşă o răscoală în Mesopotamia şi intră în conflict cu regii Ptolemei ai Egiptului.

— Al patrulea război sirian: Ptolemeu IV îl înfrânge pe Antioh III la Rafia (Rafa), păstrând controlul egiptean asupra Palestinei (217 î.Hr.).

57

— Antioh III pune capăt unei revolte în Anatolia (216 – 213 î.Hr.), după care începe să refacă Imperiul Seleucid.

— Al doilea război punic: susţinută de romani, Numidia (aproximativ Algeria zilelor noastre) se revoltă împotriva dominaţiei cartagineze; Hasdrubal Barca (fiul lui Hamilcar, fratele lui Hannibal) *se reîntoarce din Spania pentru a înfrânge rebelii*, ajutat de prinţul numidian Massinissa (213 î.Hr.); se reîntoarce ulterior în Spania cu întăriri numidiene.

e Antioh III înfrânge Armenia (212 – 211 î.Hr.), silind-o să recunoască dominaţia seleucizilor.

— Antioh III recâştigă controlul asupra Mediei (210 î.Hr.).

— M. Hasdrubal Barca (? – 207 î.Hr.), general cartaginez în al doilea război punic (219 – 202 î.Hr.), fiu al lui Hamilcar Barca şi frate al lui Hannibal; a fost comandant în Spania în timp ce Hannibal traversa Alpii şi a fost ucis la râul Metaurus, în drum spre Hannibal (vara

207 î.Hr.).

e Antioh III trimite o expediţie amfibie din Mesopotamia în jos de-a lungul litoralului arabic al Golfului Persic şi capturează Gerha (Bahrain) (205 – 204 î.Hr.).

— Al doilea război punic: proconsulul roman Scipio (Africanul), fiul lui Publius Scipio, invadează Africa cu o armată de veterani, asediind Utica până ce intervin cartaginezii de sub comanda lui Hasdrubal Gisco şi regele numidian Syphax (204 î.Hr.); cele două armate iernează sub semnul armistiţiului. Prinţul numidian Massinissa, rivalul lui Syphax, era aliatul *romanilor*.

— Al doilea război punic: încâlcind unilateral armistiţiul de iarnă, oastea romană a lui Scipio atacă taberele cartagineză şi numidiană ţoţajnepregătite, pe care le distruge; reînnoieşte apoi asediul Uticăi. O nouă armată cartagineză, sub conducerea lui Hasdrubal Gisco şi a lui Syphax, dă piept cu romanii la Baghrades, lângă Utica, dar este învinsă total, iar Syphax este luat prizonier; cartaginezii cer pace şi-l recheamă pe Hannibal din Italia (203 î.Hr.).

— Al cincilea război sirian (203 – 195 î.Hr.): Antioh III şi Filip V al Macedoniei sunt de acord cu împărţirea posesiunilor egiptene de peste mări, după ce infantul Ptolemeu V moşteneşte tronul egiptean (el domneşte între 203 – 180 î.Hr.).

— Al doilea război punic: după ce a ridicat o nouă oaste şi a întrerupt tratativele de pace, cartaginezul Hannibal se înfruntă cu oastea romană a lui Scipio la Zama, mai spre interior faţă de Cartagina, dar este înfrânt categoric (202 î.Hr.), ceea ce pune capăt celui de-al doilea război punic. Condiţiile de pace obligau Cartagina să plătească despăgubiri de război, să cedeze vase de luptă Romei, să renunţe la orice pretenţie asupra Spaniei şi să nu înceapă alt conflict armat fără permisiunea Romei;

Massinissa devine regele Numidiei, iar Siracuza este integrată provinciei romane Sicilia.

— M. Hasdrubal Gisco (? – 202 î.Hr.), general cartaginez în al doilea război punic; acuzat de trădare, se sinucide înaintea bătăliei de la Zama.

— Al cincilea război sirian: FiGp V al Macedoniei este învins de armata lui Ptolemeu la Chios, în Marea Egee (201 î.Hr.); este învins şi de Pergam şi de Rodos, ambele aliatele Egiptului.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— După ce a unificat regiunile de la nord de fluviul Yangtze, Cheng se autoproclamă împărat al Chinei, luându-şi numele de Shi Huang Di; în scurta lui dinastie Ch'in el a

pus temeliile guvernării centralizate care avea să domine apoi China. A introdus şi fierul pentru a suplimenta armele din bronz – în general lănci şi săbii cu vârfuri metaliceşi a pus un accent deosebit pe utilizarea arbaletelor de către călăreţi. O armată de statui în mărime naturală din argilă pictată, descoperită îngropată lângă Xian (1974 d.Hr.), îi păzea mormântul.

— Armatele lui Shi Huang Ti, conduse în principal de generalii Ming T'ien şi Chao T'o, extind graniţele Chinei în nordul Coreei şi la sud de fluviul Yangtze, ocupând regiunile care acum se numesc Fukien, Kwantung, Kwangsi şi Tonkin (221 – 214 î.Hr.).

— Shi Huang Di a unit diferitele ziduri defensive de la graniţele de nord ale Imperiului Ch'in într-unul singur (ulterior mult extins) pentru a se apăra de xiong-nu, nomazi din Asia Centrală, pe care i-a învins pentru un timp (pe la 210 î.Hr.).

— M. Shi Huang Di (Cheng) (259 – 210 î.Hr.), împărat chinez (221 – 210 î.Hr.) care a unificat China (222 î.Hr.) şi a pus bazele dinastiei de scurtă durată, dar de mare

influenţă Ch’in cu o guvernare centralizată; el a introdus multe reforme benefice, dar a ordonat distrugeri masive ale tuturor cărţilor şi lucrărilor cu care nu era de acord, o pierdere ireparabilă (213 î.Hr.).

— Generalul chinez Chao T’o pune bazele unui regat independent, Nam-vict (circa 210 î.Hr.), care cuprindea Tonkinul, nordul Annamului şi puţin din regiunea Cantonului.

— Împăratul seleucid Antioh III invadează Parţia, învingându-l pe Arsace III la Arius (209 î.Hr.) şi obligându-l să accepte stăpânirea seleucidă. Antioh desfăşoară o campanie şi în Bactria, învingându-l pe Euthydemus, care provenea din armata lui Alexandru cel Mare (208 – 206 î.Hr.), câştigându-i supunerea. Mergând pe urmele lui Alexandru, Antioh duce o campanie până la fluviul Ind, probabil în Punjab (208 – 206 î.Hr.).

— Dinastia Ch’in se sfârşeşte, odată cu uciderea fiului lui Shi Huang Di – Hu Hai – (207 î.Hr.) de către Hsiang Vii şi Liu Pang; cei doi sunt angrenaţi apoi într-un război civil (207 – 202 î.Hr.), pe parcursul căruia Coreea de Nord devine independentă.

— Antioh III invadează Valea Kabulului şi este acceptat suveran formal de către regele indian Sophagasenous (206 î.Hr.).

— M. Ch’en Yu (? – 205 î.Hr.), general chinez; a condus fără succes armata regală Ch’ao împotriva lui Liu Pang (Kao Tsu), care l-a decapitat pe Ch’en după luptă.

— Liderul revoluţionar Liu Pang îl înfrânge în cele din urmă pe generalul Hsiang Yu în lupta pentru putere din China; Liu îşi ia numele de Kao Tsu, fondând în 202 î.Hr. dinastia Han.

e m. Hsiang Yu (Hsiung Chi) (? – 202 î.Hr.), lider rebel chinez care l-a slujit iniţial pe împăratul din Ch’in Shi Huang Di; după moartea împăratului el a condus revolta anti-Ch în iar mai târziu s-a sinucis.

e Armatele xiong-nu, proaspăt unificate sub comanda lui Mo Du, invadează China (201 î.Hr.) şi-l înfrâng pe Kao Tsu (200 î.Hr.), care le cedează regiunile de la graniţă şi-şi dă fiica în căsătorie lui Mo Du.

— Conducătorul bactrian Euthydemus organizează o expediţie către est, încercând să ia contact direct cu sursa de mătase, chinezii, cunoscuţi de el sub numele de scresi (sfârşitul sec. III î.Hr.); a fost oprit de xiong-nu.

59

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Romanii învinge în bătălia de la Cremona (200 î.Hr.), o parte a luptei de recucerire a văii fluviului Po după înfrângerea lui Hannibal, construind apoi Via Aermfia pentru a-şi continua principalul drum pe coasta de vest către Tlacentia (187 î.Hr.).

— Începe utilizarea unei maşinării de asediu mult mai performante, numită „măgarul sălbatic" deoarece *dezvolta o* lovitură foarte puternică atunci *când se trăgea cu ea* (circa 200 î.Hr.).

— M. Şcipio Africanul (Publius Cornelius Scipio Major) (circa 236 – 184 î. Hrj „consul şi general care a învins armata cartagineză ălui Hannibal la Zama (2D₂T. Hr.); a fost fiuljui Publius Cornelius Scipio, nepotul lui Gnăeus Cornelius Scipio şi bunicul lui Scipio cel Tânăr (Africanus Minor).

— N. Scipio cel Tânăr (Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Minor Numantinus) (circa 184 – 129 î.Hr.), consul şi general roman.

EUROPA DE EST:

— Al doilea război macedonean (200 – 196 î.Hr.): Filip V al Macedoniei încearcă să-şi extindă dominaţia în estul bazinului mediteranean, în timp ce aliatul său, Antioh III al Siriei, îşi aţintise ochii asupra Egiptului; romanii au fost chemaţi în ajutorul Pergamului, al Rodosului şi al Atenei, pe când Sparta i s-a alăturat lui Filip.

e Al doilea război macedonean: Ia Kynoskephalai (197 î.Hr.), în Tesalia, armatele romane de sub conducerea lui Titus Quinctius Flaminius îl învinge pe Filip V atât de categoric, încât acesta este silit să renunţe la orice pretenţie asupra Greciei, pierzând la sfârşitul războiului şi teritoriile din Tracia, Anatolia şi Marea Egee (196 î.Hr.). Kynoskephalai rămâne în istoric mai ales deoarece este prima luptă consemnată în teren deschis dintre legiunile romane şi falangele macedonene.

— Antioh III al Siriei se afla în război cu romanii (192 – 188 î.Hr.) după ce primul invadase Grecia; deşi nu s-a implicat direct, Ptolemeu V era de partea Romei, având în vedere planurile lui Antioh care vizau Egiptul.

— Armata lui Antioh III este învinsă de romani atât pe uscat, la Termopile, cât şi pe mare, între fonia şi Chios (ambele în T91 î.Hr.)".

— Amiralul Lucius Aemi Tius Regillus conduce o flotă combinată de nave romane şi rodosiene împotriva unei flote siriene aflate sub comanda lui Hannibal (în singura bătălie navală la care acesta a luat parte) la Eurymedon; sirienii sunt învinşi şi aici, şi la Myonnessus (ambele în 190 î.Hr.).

— M. Philopoemen (circa 252 – 182 î.Hr.), general grec care devine şi general (*strategics*) al Ligii Aheene (208 î.Hr.); el reorganizează armata aheeană folosindu-se de arme şi tehnici de luptă macedonene; este ucis pe când lupta împotriva rebelilor din Messena.

Romanii întemeiază fortul de la Aquílcia (181 î.Hr.), la intrarea în Marea Adriatică.

— M. Filip V (238 – 179 î.Hr.), rege al Macedoniei (221 – 179 î.Hr.) şi fiu al lui Demetrios II, cel care a condus oştile macedonene în mai multe războaie până la înfrângerea lui decisivă (197 î.Hr.), după care s-a aliat cu Roma.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Geograful grec Eudoxus se presupune că ar fi navigat în jurul Africii (circa sec. Îl î.Hr.), de la Marea Roşie până la Gades (Cádiz), Spania; în aceeaşi perioadă – posibil

chiar mai devreme – fenicienii din Cartagina făceau negoţ de-a lungul coastelor Africii de vest.

— Al cincilea război sirian: în 198 î.Hr., Antioh 111 învinge armatele ptolemaice la

Panium, apoi ocupă Palestina şi alte teritorii ptolemaice în Siria şi sudul Anatoliei, cu excepţia Ciprului.

— Conducând prea plin de zel procesul de refacere a Cartaginei, Hannibal este acuzat de Roma că a încălcat tratatul de pace (196 î.Hr.); el se refugiază în Siria, la Antioh III.

— Armatele romane de sub conducerea lui Scipio Africanul şi a fratelui acestuia.

Lucius Cornelius Scipio, invadează Anatolia, unindu-se cu trupele Pergamului conduse de Eumene II; la Magnesia, în sudul Pergamului, ele dau piept cu armata siriană a lui Antioh III, pe care o învinge mai ales punând pe fugă elefanţii de război sirieni (190 î.Hr.).

— Prin Pacea de la Apameax, Antioh III pierde teritoriile din Grecia şi din Anatolia de

Ia vest de Munţii Taurus, care sunt împărţiţi mai ales între Rodos şi Pergam (188 î.Hr.).

Armenia îşi proclamă independenţa (188 î.Hr.).

— M. Antioh III (cel Măreţ (242 – 187 î. Hrţ jege al Imperiului Seleucid între anii

223 – 187 î.Hr., care o perioadă a controlat mari porţiuni din Asia de Sud-Vest. El a fost urmaTTĂ tron de fiii săi, mai întâi Seleucos IV (187 – 175 î.Hr.), apoi Antioh IV (175 – 164 î.Hr.).

— M. Hannibal Barca (247 – 183 î.Hr.), general cartaginez în timpul cuceririi Spaniei

(237 – 220 î.Hr.) şi al celui de-al doilea război punic (218 – 202 î.Hr.); fiu al lui Hamilcar Barca şi fratele lui Hasdrubal Barca, el şi-a trecut armata (cu elefanţi cu tot) în Italia, peste Alpi. S-a sinucis în Bitinia, fugind de romani.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI;

— Euthydemus, rege bactrian de origine greco-macedoneană, îşi extinde controlul în

Gandhara şi Punjab (200 – 195 î.Hr.), declanşând un al doilea mare val de influenţă grecească pe subcontinentul indian.

— Urmaş al tatălui său Euthydemus. regele bactrian Demetrios îşi extinde dominaţia asupra văii Indului – şi probabil chiar dincolo de aceasta (circa 195 – 175 î.Hr.).

— Xiong-nu (hunii de mai târziu) din Mongolia se extind în coridorul Kansu (Gansu) şi vestul Mongolici, învingând şi împingând în faţa lor populaţia de limbă indo-europeană numită yueh chih (yuezhi) (Mâncătoni de came), un popor cu păr roşu şi ochi albaştri care avea să se numească mai târziu kuşan (din circa 176 î.Hr.).

gbHBBni

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— În atacul de la Heracleum (169 î.Hr.) romanii utilizează (probabil pentru prima dată) formaţia de luptă *testudo* (ţestoasa), în care grupurile de infanterişti se apropiau în formaţiuni compacte cu scuturile ridicate deasupra capului şi suprapuse, formând un acoperiş protector (asemănător carapacei broaştei ţestoase) deasupra lor.

— N. Gaius Marius (156 – 86 î.Hr.), general roman.

— Oştile romane conduse de Marcus Claudius Marcellus înfrâng o revoltă a lusitanilor şi ibericilor (154 – 151 î.Hr.).

EUROPA DE EST:

— Al treilea război macedonean (172 – 167 î.Hr.): după ce Perseu al Macedoniei, fiul lui Filip V, a încercat să-l ucidă pe Eumene 11 al Pergamului, romanii iau partea acestuia din urmă, deşi nu vedeau cu ochi buni expansiunea Pergamului din ultima perioadă, e Al treilea război macedonean: oştile macedonene sub comanda lui Perseu învinge cotropitorii romani conduşi de P. Licinius Crassus la Callicinus, lângă Larissa (171 î.Hr.), după care ţin piept la încă două tentative de invazie în următorii doi ani.

e Al treilea război macedonean: sub conducerea unui nou general, Lucius Acmilius Paulus, romanii îi învinge drastic pe macedoneni lângă râul Pydna (22 iunie 168 î.Hr.); circa douăzeci de mii de soldaţi – mai mult de jumătate din oastea macedoneană – au fost ucişi, iar mulţi alţii au fost luaţi prizonieri; Perseu a scăpat iniţial, dar s-a predat ulterior şi a murit în captivitate. Mulţi greci au fost aduşi atunci la Roma, inclusiv istoricul Polybus. Macedonia a fost împărţită în patru republici, iar Roma a devenit stăpână în estul Mediteranei.

— Andriscus, posibil fiul lui Perseu, a condus o rebeliune împotriva puterii romane, unificând temporar Macedonia şi autoproclamându-se rege (152 î.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Sirianul Antioh IV a invadat de două ori Egiptul (171 – 170; 168 î.Hr.) cucerind cea mai mare parte a ţării şi asediind Alexandria; somat de Roma să restaureze conducerea ptolemcică, el se retrage.

— Mitridate I al Parţiei şi Eucratide al Bactriei poartă un război de lungă durată, din care Parţia iese într-un uşor avantaj (circa 170 – 160 î.Hr.).

— În retragerea sa din Egipt, Antioh IV al Siriei ocupă Ierusalimul, distrugând zidurile oraşului şi oprimând religia iudaică; rezultatul a fost răscoala maccabeilor,

conduşi de preotul Mattathias şi de cei cinci fii ai acestuia, unul dintre ei fiind Iuda Maccabeul (168 î.Hr.).

— Iuda Maccabeul conduce oastea iudaică împotriva seleucizilor sirieni, obţinând victorii importante mai ales la Beth Horon şi Emmaus (ambele în 166 î.Hr.), ca şi la Beth Zur, lângă Hebron (165 î.Hr.); el cucereşte apoi şi Ierusalimul, inclusiv templul, dar nu şi citadela.

e Antioh IV reinstaurează domnia scicucidă în Armenia şi în alte teritorii răsăritene (166 – 163 î.Hr.), pierdute în urma înfrângerii tatălui său cu două decenii în urmă.

— În timp ce forţele evreieşti asediau seleucizii sirieni în citadela Ierusalimului, principalele forţe siriene, conduse de regentul Lysias, au invadat Iudeea, învingând oastea evreilor la Beth Zachariah (164 î.Hr.).

— Luda Maccabeul şi armata evreilor sunt învinşi şi alungaţi din Ierusalim de oştile siriene (162 î.Hr.).

e Iuda Maccabeul şi armata evreilor îi învinge pe sirienii conduşi de generalul Nicanor la adresa, dar pierd la Elases în faţa lui Bacchides; Iuda este ucis în luptă (161 î.Hr.). Fratele lui, Jonathan Maccabeus, continuă să conducă activitatea de gherilă cu baza în Iemsalim (din 152 î.Hr.).

e într-o perioadă de dispute privind dinastia, Timarchus, guvernatorul Babiloniei, se declară independent de Imperiul Seleucid, cucerind provincia Media şi spunându-şi „Marele Rege”; este învins de Demetrios I, care reinstaurează dominaţia seleucizilor în Babilonia şi în Media (circa 161 – 159 î.Hr.).

62

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În timp ce regele bactrian Demetrios desfăşură o campanie în India, generalul Eucratide a iscat o revoltă; în războiul civil ce a urmat, el cucereşte cea mai mare parte

din teritoriile indiene din Bactria, cu excepţia celor din Punjab, de la est de râul Jhelum (circa 175 – 162 î.Hr.).

— Phraates I al Partici ocupă regiunea din sudul Mării Caspice, iniţial teritoriu seleucid (circa 175 î.Hr.).

— Ajunşi chiar la graniţele Chinei, xiong-nu organizează incursiuni de jaf în nordveştul Chinei, la un moment dat chiar apropiindu-se de capitala statului Han, Loyang (circa 166 î.Hr.).

— În Bactria este asasinat Eucratide, ceea ce va declanşa o luptă pentru putere (circa 162 – 150 î.Hr.) câştigată în cele din urmă de Menandru, un descendent al regelui bactrian Demetrios, deşi teritoriile cucerite de acesta se limitau la sudul Bactriei, Gandhara şi părţi din Arachosia şi Punjab; linia lui Eucratide continuă în ţinuturi din nordul Indiei.

— Populaţiile tamil din Ceylon (Sri Lanka) au fost unificate pentru o scurtă perioadă de Elara (Elala), conducătorul Cholasului din sud-est, la scurtă vreme înfrânt şi înlocuit cu prinţul Duttha-Gamani (Dutegemunu) (161 î.Hr.).

— Împinşi către vest de populaţia de limbă indo-europeană yueh chih (yuezhi), care erau, la rândul lor, împinşi de xiong-nu, scitxi invadează şi ocupă părţi din Bactria (începând cam din 160 î.Hr.).

— N. Wu Di (Liu Ch’e) (156 – 87 î.Hr.), împărat al Chinei (între 140 – 87 î.Hr.).

BHnmn

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Lusitanii şi celţii iberieni, conduşi de Viriathus, se revolta împotriva romanilor, ocupaţi în primul rând de lupta cu cartaginezii care s-a desfăşurat între 149 – 139 î.Hr.

— M. Marcus Porcius Censorinus Cato (Cato cel Bătrân; Cenzorul) (234 – 149 î.Hr.), lider politic şi militar roman, cel care a rostit *„Delenda est Carthago”* (Cartagina

trebuie distrusă) (149 î.Hr.); învingător în 191 î.Hr. la Termopile, alături de Manius Acilius Glabrio.

— Sub conducerea lui Q. Caecilius Metellus, romanii înăbuşă revolta lusitanilor şi a celţilor iberici care dura de un deceniu, după asasinarea conducătorului acestora, Viriathus (asasinat pus la cale, probabil, de romani) (139 î.Hr.).

— N. Lucius Cornelius Sulla (138 – 78 î.Hr.), general roman.

— Războiul numantian (137 – 132 î.Hr.): cehii iberici se revoltă iarăşi împotriva romanilor, având succes la început; conflictul se sfârşeşte odată cu capturarea oraşului principal al rebelilor, Numantia, de către Publius Scipio Aemilianus, situată pe râul Durius (Douro).

— Primul război al sclavilor (135 – 132 î.Hr.): conduşi de sirianul Eunus, sclavii – după unele estimări în jurul a două sute de mii – se răscoală în Sicilia, fiind învinşi în cele din urmă de Publius Rupilius; se crede că circa douăzeci de mii dintre sclavi au fost crucificaţi.

— Foarte popularul tribun Tiberius Sempronius Gracchus este asasinat la Roma, unde s-au declanşat apoi mai multe revolte (133 î.Hr.).

63

— M. Scipio cel Tânăr (Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Minor Numantinus) (circa 184 – 129 î.Hr.), consul şi general roman, cel care a condus asediul final şi distrugerea Cartaginei (146 î.Hr.), învingătorul războiului numantian (137 – 132 î.Hr.); nepot prin adopţie al lui Scipio Africanul, el a primit titlurile onorifice „Africanus Minor” şi „Numantia”.

EUROPA DE EST:

— Revolta macedonenilor conduşi de Andriscus este înfrântă de romanii conduşi de Q. Caecilius Mctellus (148 – 146 î.Hr.); Macedonia devine provincie romană.

e în timp ce Roma era ocupată cu Cartagina, Liga

Aheeană atacă Sparta, aliata Romei, însă liga este înfrântă decisiv de romanii sub conducerea consulului Lucius Mummius; Corintul este ocupat şi distrus, Liga Aheeană este dizolvată, întreaga Grecie intrând sub control roman direct (146 î.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e îndelungatele dispute dintre cartaginezi şi numidienii conduşi de Massinissa se transformă în război (150 î.Hr.).

e Profitând de disensiunile din cadrul dinastiei seleucizilor, părţii, conduşi de Mitriade I, ocupă Media (150 î.Hr.).

— Al treilea război punic (149 – 146 î.Hr.): Roma ordonă Cartaginei să înceteze războiul cu Numidia, să elibereze prizonierii şi să-şi dezafecteze fortificaţiile din jurul oraşului; când li s-a cerut să-şi abandoneze oraşul, cartaginezii au refuzat. Romanii le declară atunci război, moment în care Cato a rostit: „Cartagina trebuie distrusă" (149 î.Hr.). e Al treilea război punic: cartaginezii ţin piept atacurilor iniţiale ale romanilor, pe apă şi *pe* uscat (148 L Hr.).

e Al treilea război punic: Cartagina este asediată şi încercuită pe apă şi pe uscat de oştile romane de sub conducerea lui Publius Scipio Aemilianus, fiul lui L. Acmilius Paulus şi nepot prin adopţie al lui Scipio Africanul (147 î.Hr.).

— Al treilea război punic: cu populaţia înfometată din cauza blocadei romane, Cartagina se predă; supravieţuitorii sunt fie ucişi, fie luaţi sclavi, iar oraşul este distrus, punând astfel capăt războiului (146 î.Hr.). Cartagina devine provincia romană Africa.

e Jonathan Maccabeus, conducător al trupelor evreieşti de gherilă şi frate al lui Iuda Maccabeul, este ucis într-o ambuscadă la Ptolemais (Acre) (143 î.Hr.). *e Simon* Maccabeus, fratele luptătorului de gherilă Jonathan şi al

lui Iuda Maccabeul, este acceptat de seleucizi ca rege al Iudeei independente (143 î.Hr.).

— Mitridate I şi părţii ocupă Babilonia (141 î.Hr.).

— Sciţii, yueh chih (yuezhi) şi părţii se luptă pentru fostul regat elenic al Bactriei (circa 140-circa 100 î.Hr.).

e.n. Tigran (Dikran) (circa 140 – 55 î.Hr.), regele Armeniei (circa 95 – 55 î.Hr.).

— După ce iese învingător în lupta dinastică pentru tronul seleucid, Demetrios II recucereşte Mesopotamia de sub părţi (139 î.Hr.), deşi avea să fie mai apoi trădat şi luat prizonier (138 î.Hr.).

e la moartea sa, Attalos fila lăsat moştenire romanilor regatul Pergamului; aceştia au trebuit să-l înfrângă pe pretendentul la tron Aristonicus înainte de a face din Pergam provincia romană Asia (133 – 129 î.Hr.).

— Antioh VOI şi armatele sale seleucide recuceresc Babilonia (130 î.Hr.), silindu-l pe regele părţilor, Phraates II, să-l elibereze pe fratele lui Antioh, Demetrios II; după

aceasta, Antioh forţează înaintarea către est, până la Ecbatana, unde este învins şi ucis de părţi (129 î.Hr.). Acum Imperiul Seleucid pierduse toate teritoriile sale de la est de fluviul Eufrat.

— În timp ce părţii conduşi de Phraates II se luptau cu selcucizii în sud-vestul Asiei, ei au fost atacaţi şi de tochari, o populaţie scită venită din Asia Centrală (circa 130 î.Hr.), care l-a omorât pe Phraates II şi a distrus o mare parte din Parţia.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Conducătorul de descendenţă greacă al Bactriei, Menandru (numit Milinda în India), invadează valea Gangelui şi-şi extinde dominaţia până la vechea capitală mauryană Pataliputra, deşi pierde cea mai mare parte din Bactria în favoarea invadatorilor sciţi şi parţi (circa 150 –

circa 140 î.Hr.).

— Împăratul Wu Di, numit „împăratul Marţial44, preia puterea în China (circa 140 î.Hr.).

— Împăratul chinez Wu Di îl trimite pe Chang Ch'icn cu o caravană formată din peste o sută de oameni să traverseze Asia Centrală (138 î.Hr.) pentru a încerca să obţină o alianţă cu yueh chih împotriva xiong-nu; Chang este capturat şi rămâne prizonier mai mult de un deceniu la xiong-nu.

— N. Chao Ch'ung-kuo (137 – 52 î.Hr.), general chinez.

— Han An-kuo, general chinez (activ între anii 135 – 129 î.Hr.) în timpul războaielor cu xiong-nu.

— Armata chineză condusă de generalul Wei Ch'ing atacă pe xiong-nu, recucerind în cele din urmă regiunile de la *graniţa de nord* (133 – 119 î.Hr.).

— M. Menandru (Milinda) (? – circa 130 î.Hr.), conducător al Bactriei şi fiul lui Demetrios, de neam grecesc; el a invadat valea Gangelui din India şi a condus un regat indo-grec (circa 150 î.Hr.).

— Evadând de la xiong-nu, arqbasadorul chinez Chang Ch'icn îşi continuă drumul traversând Asia *către* Bactria, unde erau acum yueh chih; aceştia refuză însă o alianţă cu chinezii. Capturat din nou şi încarcerat pentru un an, Chang se întoarce acasă aducând câţiva foarte preţuiţi „cai cereşti din Ferghana14, însoţit doar de soţia lui xiongnu şi de unul dintre însoţitorii lui iniţiali; Chang deschisese astfel ceea ce avea să fie cunoscut mai târziu ca Drumul Mătăsii (138 – 126 î.Hr.).

ESBDZD11B

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Sub conducerea consulului Marcus Fulvius Flaccus romanii înaintează în Galia transalpină, între Alpi şi Ron (125 î.Hr.).

e P Quintus Sertorius (circa 125 – 72 î.Hr.), general

roman.

— În Latium, al doilea oraş ca mărime din Italia, populaţia fregelică se răscoală, cerând drept de vot; romanii ocupă oraşul pe care-l distrug (124 î.Hr.).

— Q. Fabius Maximus conduce oştile romane abate cu aeduii către victorie împotriva arvernilor şi allobrogilor de lângă râurile Ron şi Iser (121 î.Hr.), punând bazele provinciei Galici Transalpine, numită Provincia (astăzi Provence).

— N. Lucius Licinius Lucullus (circa 117 – 56 î.Hr.), general roman.

— N. Marcus Licinius Crassus (circa 115 – 53 î.Hr.), lider politic roman.

— În sudul Galici sosesc cimbrii şi teutonii, care învinge drastic o armată romană condusă de M. Iumus Silanus, lângă râul Ron (109 î.Hr.).

65

B n. Pompei (cel Mare) (Gnăeus Pompeius Magnus) (106 – 48 î.Hr.), general roman.

— Continuându-şi înaintarea în Gaiia către sud, cimbrii şi teutonii administrează romanilor una dintre cele mai zdrobitoare mfrângeri ale tuturor timpurilor, Ia Aruasio (Orange) (105 î.Hr.); armata romană, având circa optzeci de mii de soldaţi sub conducerea consulului Mallius Macimus, a fost distrusă împreună cu alţi circa patruzeci de mii de necombatanţi. După aceea, invadatorii au pornit către sud-vest, însă dezastrul a zguduit Roma, care a trecut la reforme militare sub conducerea lui Gaius Marius şi P. Rutilius Rufus, înlocuind trupele mobilizate cu militari de profesie.

— Al doilea război al sclavilor (104 – 99 î.Hr.): o nouă revoltă a sclavilor din Sicilia este înfrântă de romanii conduşi de consulul Manius Aquíllius.

B în timp ce cimbrii şi teutonii se îndreptau către est pe căi diferite, Marius, în fruntea armatei romane

reorganizate, i-a atacat pe teutoni, ucigând câteva zeci de mij dintre aceştia la Aquae Sextaie (Aix-cn-Provencc) (102 î.Hr.). Cimbrii pătrund în nordul Italiei prin pasul Brenner şi înfrâng oştile romane conduse de consulul Q. Lutatius Catulus (102 î.Hr.).

e.n. Quintus Tullius Cicero (102 – 43 î.Hr.), general roman.

— Oştile romane conduse de Marius îi *distrug efectiv pe cimbri la* Vercellae, *omorând* circa o sută patruzeci de mii de oameni (inclusiv necombatanţi) şi luând prizonieri alţi şaizeci de mii (JOI î.Hr.).

EUROPA DE EST:

— Cimbrii, teutonii, ambronii şi alte popoare germanice, sosiţi nu de multă vreme din Iutlanda, învinq o armată romană la Noreia, în Carinthia (sud-estul Austriei actuale). Cimbrii invadează Alpii Camici, ajungând până pe valea Dravei, unde sunt opriţi de o armată romană condusă de G. Papirius Carbo (113 î.Hr.).

— Cetăţile pontice, printre care şi Histria, Tomisul şi Callatisul recunosc autoritatea regelui Pontului, Mitrade VI (120 – 63 î.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Sciţii tohari îi învinq din nou pe părţi, omorându-le noul conducător, Artaban I (124 î.Hr.).

b Sub conducerea lui Mitridate II, părţii alungă treptat sciţii tohari de pe pământurile acestora (circa 123 – 100 î.Hr.).

— Pentru a linişti o luptă dinastică în Numidia iscată după moartea lui Massinissa, romanii împart regatul între cei doi concurenţi, lugurta şi Adherbal (119 î.Hr.).

e Războiul iugurtin (112 – 106 î.Hr.): lugurta declară război lui Adherbal şi romanilor, cu intenţia de a stăpâni singur Numidia.

e Războiul iugurtin: Caecilius Mctellus, nepotul lui Q. Caecilius Mctellus (Macedonicus), reorganizează armata

romană care invadează Numidia la Muthul (108 î.Hr.), învingându-l pe lugurta care începe să ducă o campanie de gherilă în deşert.

B Războiul iugurtin: armata romană condusă de Lucius Comehus Sulla îl ia prizonier pejugurta, punând capăt războiului (106 î.Hr.), în urma căruia o parte a Numidiei devine *provincie romană*; Sulla are o neînţelegere *pe timpul campaniei cu* superiorul său Marius (succesorul lui Caecilius Metellus), ceea ce va face să-i regăsim mai târziu conducând facţiuni rivale la Roma.

66

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Ho Ch'un Pang, nepotul lui Wei Ch'ing, extinde dominaţia chineză în regiunea Kansu (121 î.Hr.), *conducând* armata chineză la o victorie importantă asupra xiong-nu la He Şi, capturându-le regele şi luând circa patruzeci de mii de soldaţi prizonieri.

— Wei Ch'ing şi Ho Ch'un Pang conduc armatele chineze în luptele cu xiong-nu, pe care-i fac să se retragă până dincolo de Deşertul Gobi, aproape deulăn Bator-ul zilelor noastre (Ulan Bataar); victoria lor de la Mo Bei a fost atât de categorică, încât a îndepărtat pericolul năvălirii xiong-nu în China pentru mai multe decenii (119 î.Hr.).

— Întrucât acum era deschis drumul către vest, Chang Ch'ien este din nou în căutarea de aliaţi contra xiong-nu şi încearcă să contacteze statele din vest; el lasă în statele vecine ambasadori chinezi şi se întoarce în China cu ambasadorii vecinilor, pe bază de reciprocitate, ca şi cu diverse cadouri (circa *115 – 105* î.Hr.), care includ multe soiuri noi de fructe, flori şi mirodenii, precum şi cu preţioase informaţii comerciale şi militare.

— M. Chang Ch'ien (7 – 114 î.Hr.), diplomat şi general chinez care, pornit în căutare de aliaţi contra

xiong-nu, a deschis (138 – 126 î.Hr.) Drumul Mătăsii de-a latul Asiei Centrale.

— Împăratul chinez Wu Di preia controlul asupra regatului Yueh, în sudul Chinei, extinzându-se în Tonkin şi Annam, ca şi în Yunnan şi în munţii din sud-vestul Chinei (111 – 109 î.Hr.); aflând despre existenţa Indiei din călătoriile către vest ale lui Chang Ch'ien (138 – 128 î.Hr.), *încearcă tară succes să* ajungă la ea, străbătând munţii şi jungla din sud-estul Asiei.

— Forţele lui Wu Di înfrâng regatul Ch'ao Hsien din sudul Manciurici şi nordul Coreei, incluzându-l în Imperiul Chinez (108 î.Hr.).

— În An-hsi (Parţia), în podişul iranian, soseşte un ambasador chinez, deschizând astfel relaţiile directe cu Iranul şi începând ceea ce avea să însemne opt secole de alianţe între popoare (106 – 105 î.Hr.); începând de atunci, chinezii vor încerca – fără succes – să ajungă la Imperiul Roman, despre care se pare că auziseră abia atunci.

— M. Wei Ch'ing (7 – 106 î.Hr.), general chinez care a fost comandant important în războaiele cu xiong-nu.

— Încercând să facă rost de mai mulţi „cai cereşti14, împăratul Chinei trimite spre vest o armată sub conducerea lui Li Kuang-li, care traversează Bazinul Tărâmului şi Munţii Pamirului, supunând (şi obţinând provizii) de la oaze le-aşezări întâlnite în drum. Kokand, *în* Ferghana, refuză să-i mai dea cai, iar armata mult slăbită este incapabilă să forţeze nota. O a doua armată mai masivă (circa şaizeci de mii de soldaţi, fără a mai pune la socoteală şi personalul auxiliar) a fost trimisă pentru a-l asedia pe Kokand, care se predă după patruzeci de zile, când principala lui resursă de apă a fost deviată. Chinezii au obţinut caii mult râvniţi ca şi întregul Sinkiang (Noul Dominion), deschizând astfel complet Drumul Mătăsii către vest (105 – 102 î.Hr.).

Imoym

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— N. Cezar (Caius Iulius Caesar) (100 – 44 î.Hr.), general roman.

— Războiul social (Războiul aliaţilor) (91 – 89 î.Hr.): multe state italiene aliate cu Roma se revoltă deoarece nu li s-a acordat dreptul de cetăţenie; ele instaurează un

O/

nou stat italian, cu capitala la Corfinium (91 î.Hr.). În replică, Roma acordă drept de cetăţenie aliaţilor care nu s-au răzvrătit, în special latinilor, ctruscilor şi umbrilor.

— Războiul social: oştile romane sunt învinse la lacul Fucine, iar conducătorul lor, consulul Lucius Porcius Cato, este ucis; trupele comandate de C. Pompeius Strabo repurtează însă o victorie categorică la Asculum (ambele lupte au loc în 89 î.Hr.). Aliaţilor răsculaţi li se oferă cetăţenie; aceştia acceptă, punând capăt revoltei.

e Războiul civil roman (88 – 82 î.Hr.): conflictul se naşte datorită rivalităţii dintre facţiunile lui Manus şi ale lui SuHa; pornit către Grecia pentru ale lupta cu Mitridate VI al Pontului, Sulla trebuie să se reîntoarcă ta, Roma pentru a domoli o revoltă a democraţilor – condusă de P. Sulp Tcius Rufus şi sprijinită de Marius, care se refugiază în Africa (88 î.Hr.).

— Războiul civil roman: democraţii romani preiau din nou puterea (87 î.Hr.), conduşi de Lucius Cornelius Cinna şi Marius, omorându-şi adversarii politici până la moartea lui Marius (86 î.Hr.).

— M. Gaius Marius (156 – 86 î.Hr.), general roman care, numit consul, reformează armata romană transformând-o într-una de profesionişti (104 î.Hr.), în fruntea căreia obţine victoria de la Aquae Sextiae (102 î.Hr.), mai târziu fiind capul unei revolte democratice (88 î.Hr.).

— N. Decimus Junius Brutus Albinos (circa 84 – 43 î.Hr.), general şi om politic roman. ze Războiul civil roman:

Sulla revine în Italia cu armata lui de veterani, învingând la

Muntele îi fata, lângă Capua, Trupele consulului Caius Norbanus (83 î.Hr.). e Războiul civil roman: Sulta mvinge facţiunea lui Marius şi a aliaţilor acestuia, mai ales samniţi şi lucani, la Poarta Colline (82 î.Hr.), după care se înscăunează ca dictator al Romei, punând capăt războiului.

ze n. Marc Antoniu (Marcus Antonius) (circa 82 – 30 î.Hr.), militar roman.

— Războiul sertorian (80 – 72 î.Hr.): Quintus Sertorius, partizan al facţiunii lui Marius, fondează un stat independent în Lusitania; deşi învins de romanii conduşi de Lucius Fufidias la râul Bactis (Guadalquivir) (80 î.Hr.), Sertorius rămâne în libertate şi reuşeşte să ţină piept altor două oşti romane – una condusă de Quintus Metellus Pius, iar alta de Pompei.

e m. Lucius Cornelius Sulla (138 – 78 î.Hr.), general roman a cărui rivalitate cu Gaius Marius a dus la război civil (88 – 82 î.Hr.), război încheiat cu victoria şi cu dictatura lui Sulla. EUROPA DE EST:

— Primul război mitridatic: Sulla, abia revenit la Roma, se reîntoarce în Grecia pentru a înfrânge armatele pontice şi greceşti conduse de Archelaus şi Ariston, recucerind Atena; flota romană condusă de Lucius Licinius Lucullus învinge la Tenedros flota pontică a lui Mitridate VI. Archelaus se refugiază pe insula Beoţia, la nord de golful Corint, unde este înfrânt din nou de Sulla – la Chaeronea (86 î.Hr.).

— Primul război mitridatic: Archelaus, cu întăriri primite de alte state greceşti, ca şi de la Mitridate VI al Pontului, pierde încă o dată în faţa lui Sulla, de data aceasta mult mai drastic – la Orchomenus (85 î.Hr.); prin Pacea de la Dardanos (84 î.Hr.) se prevedea reintrarea provinciei Asia sub dominaţia Romei, ca şi alte despăgubiri.

e Al doilea război mitridatic (83 – 81 î.Hr.): a fost mai degrabă un război regional, mai ales pentru a garanta îndeplinirea condiţiilor Păcii de la Dardanos.

— În timpul celui de-al treilea război mitridatic (74 – 63 î.Hr.), M Terentius Varrq Lucullus, guuvematorul Macedoniei întreprinde o campanie în Dobrogea obligând cetăţile greceşti vest-pontice (printre care Histria, Tomis, Callatis) să-i recunoască autoritatea.

Domnia lui Burebista (80/70 – 44 î.Hr.). Iniţial, conducător local, Burebista este primul care reuşeşte unificarea formaţiunilor daco-getice în spaţiul carpato-danubiano-pontic, statul

68

condus de el având centrul în Podişul Transilvan. Putea ridica, conform mărturiilor antice, o armată de circa 200.000 de oameni. După confruntările cu celţii din Pannonia şi înfrângerea lui Mitridate VI, îşi supune cetăţile de la malul mării. „Cel dintâi şi cel mai mare dintre regii din Tracia4 era pe punctul de a interveni în războiul civil roman, trimiţând pe Acomion din Dionysopolis ca mesager pe lângă Pompei căruia îi promitea ajutor. Statul lui Burebista se destramă după moartea lui (44 î.Hr.) iniţial în patru formaţiuni politice.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Părţii conduşi de Mitridate II îi învinq pe artavaşdi, silind Armenia să se supună dominaţiei Partici (circa 100 î.Hr.).

e Sub Tigran, *armenii cuceresc* Media şi Mesopotamia de nord (începând cam din 95 î.Hr.), manifestând o influenţă puternică şi asupra regiunilor cu care se învecinau.

— Tigran al Armeniei invadează Cappadocia, un protectorat roman în Anatolia; în calitate de pretor roman în Asia, Sulla încheie o alianţă cu regele Partici, Mitridate II, împotriva lui Tigran, deşi, în cele din urmă, avea să-l

învingă pe acesta fără ajutor din afară (92 î.Hr.).

— Primul război mitridatic (89 – 84 î.Hr.): disputele regionale care existau de mai multă vreme în Anatolia se transformă în război atunci când Mitridate VI al Pontului, de la Marea Neagră, invadează Bitinia şi Cappadocia, ocupând provincia romană Asia, apoi invadând Grecia şi îndemnând la o ridicare generală împotriva Romei (89 î.Hr.).

— Primul război mitridatic: în Vecerniile Ephesiene, în provincia romană Asia – pe atunci sub dominaţia lui Mitridate VI al Pontului – au fost ucişi circa optzeci de mii de romani (88 î.Hr.).

— Tigran al Armeniei invadează Siria, inima puternicului imperiu de altă dată al seleucizilor (83 î.Hr.).

e Sulla îl trimite pe Pompei (Gnaeus Pompeius Magnus) pentru a înfrânge partizanii facţiunii lui Marius din Sicilia şi Africa (83 î.Hr.).

— Tigran invadează Cappadocia, anexând-o *Armeniei* (78 î.Hr.).

— Slăbiţi în urma cuceririi regiunilor occidentale de către Tigran al Armeniei, părţii sunt nevoiţi să accepte un rege-marionetă impus de sciţi (77 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e în timpul dinastiei Han, chinezii transformă treptat străvechiul arc de vânătoare într-o arbaletă dotată cu piedică şi acţionată de un trăgaci (circa 100 î.Hr.); prin înfruntări militare sau prin legături comerciale, arbaleta ajunge în Occident.

— Yueh chih, un popor de limbă indo-europeană din Asia Centrală, câştigă progresiv lupta pentru Bactria, învingând părţii şi împingând sciţii către India (100 – 1 î.Hr.).

— Dispare şi ultimul dintre multele mici regate elenice din India (circa 100 î.Hr.).

— M. Li Kuang-li (? – 90 î.Hr.), general chinez care a ajutat la consolidarea influenţei dinastiei Han în bazinul Tărâmului, mai cu seamă pe Drumul Mătăsii.

— M. Wu Di (Liu Ch'e) (156 – 87 î.Hr.), împărat al Chinei (între 140 – 87 î.Hr.) numit şi „împăratul Marţial44; întreprinzător a mai multor expediţii, el i-a înfrânt pe xiong-nu şi a extins mult graniţele Imperiului Chinez.

— Împinşi de yueh chih, sciţii invadează India (unde erau numiţi sakas), ajungând pe valea Indului (pe la 80 î.Hr.); năvălirilor următoare li s-au adăugat şi părţii (numiţi pahlavas).

69

HBHIB

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Al treilea război al sclavilor (73 – 71 î.Hr.): gladiatorul roman Spartacus conduce o răscoală a sclavilorpomită de lângă Muntele Vezuviu (73 LHR J?

Al treilea război al sclavifor: armata d-clavia lui Spartacus îi înfrânge pe romani în repetate rânduri; oamenii lui Spartacus cutreierau fără oprelişti prin *întreaga* Italie şi mai cu seamă în sudul Italici şi în Campania (72 î.Hr.).

— M. Quintus Sertorius (circa 125 – 72 î.Hr.), general roman şi susţinător al lui Marius în războiul civil roman (88 – 82 î.Hr.), cel care formase un guvern în exilul din Spania (80 î.Hr.); asasinarea lui a fost pusă la cale de M. Pepema Vento, care Ta fost când aliat, când duşman, şi care a fost imediat după aceea învins de către Pompej.

e Al treilea război al sclavilor: răsculaţii lui Spartacus, ajunşi probabil pe la nouăzeci de mii, au fost învinşi mai întâi de M. Licinius Crassus, şi în cele din urmă de Pompei (71 î.Hr.).

ze m. Spartacus (? – 71 î.Hr.), roman rebel de origine tracicei care fugise dintr-o şcoală de gladiatori şi condusese revolta sclavilor (73 – 71 î.Hr.).

— După o jumătate de secol de încercări ineficiente din partea romanilor de a stăvili pirateria, Pompei trece în fruntea campaniei, cucerind principalele baze ale piraţilor din Mediterană şi primind comanda întregului Răsărit drept răsplată (67 î.Hr.).

e.n. Sextus Pompei (Sextus Pompeius Magnus Pius) (circa 67 – 35 î.Hr.), general roman. *ze* n. Marcus Vipsanius Agrippa (64 – 12 î.Hr.), general roman.

— Tentativa de lovitură de stat a lui Lucius Sergius Catilina este descoperită şi făcută publică (63 î.Hr.) de către consulul Cicero (Marcus Tullius Cicero); refugiaţi în Etrurie, Catilina şi partizanii săi sunt înfrânţi lângă Pistona (62 î.Hr.).

ze n. Augustus (Octavian; Gaius Iulius Cezar Octavianus Augustus) (63 î.Hr. – 14 d.Hr.), general roman şi împărat (27 î.Hr. – 14 d.Hr.).

— Cezar, guvernatorul Spaniei, înăbuşă o răscoală şi include Lusitania în Imperiul

Roman (61 – 60 î.Hr.).

— Într-o Romă măcinată de lupte interne, Pompei, Cezar şi Crassus (învingătorul lui

Spartacus) se hotărăsc în taină să împartă puterea între ei în Primul Triumvirat (60 – 50 î.Hr. jâeuşi împart şi responsabilităţile coloniale, lui Cezar revenindu-i Galia, lui Pompei §dama şi lui Crassus Siria.

— Războaiele galice (58 – 51 î.Hr.): se declanşează o dată ce Cezar devine guvernatorul roman al Galiei (58 î.Hr.). ce Războaiele galice: armatele romane ale lui Cezar înving o armată a helveţilor traversând râul Arar (Saone) (iunie 58 î.Hr.), apoi îi înfrâng din nou pe helveţi la Bibracte (Muntele Beuvray); sunt ucişi peste o sută de mii de helveţi, inclusiv necombatanţi (iulie 58 î.Hr.).

— Războaiele galice: armatele lui Cezar pornesc o campanie împotriva triburilor germanice conduse de Ariovistus (august – septembrie 58 î.Hr.), pe care le înving

lângă oraşele zilelor noastre Belfort, Mulhaus sau Cemay; supravieţuitorii sunt urmăriţi şi împinşi înapoi peste Rin, încheindu-se astfel cucerirea Galici centrale de către romani, e Războaiele galice: Cezar invadează Beigjca, învingând cu cei patruzeci de mii de legionari rxxnani şi douăzeci de mii de trupe auxiliare galice o coaliţie mult superioară numeric a belgilor (popoare galice-germanice) (57 î.Hr.). Romanii s-au luptat cu belgii pe nul Axona (Aisne), *primind capitularea* unora şi urmărindu-i pe ceilalţi în nordul Belgicăi (aprilie – maţ o altă coaliţie a belgilor condusă de Nervii îi prinde într-o ambuscadă pe romanii stabiliseră tabăra pe râul Sabis (Sambre); ambele tabere suferă pierderi grele (iulie).

70

— Războaiele galice: armata romană a lui Cezar *asediază şi* cucereşte Adunatuca (Tongres), capitala statului Adunatuci (septembrie 57 î.Hr.).

B Războaiele galice: armata lui Cezar desfăşoară o campanie în Armorica (Britania) împotriva veneţilor, pe apă şi pe uscat (56 î.Hr.). Campania de toamnă a lui Cezar în nord-vestul Belgicăi încheie în fapt cucerirea Galici de către romani, cu excepţia câtorva triburi protejate de mlaştinile de pe coastă (mai ales morinii şi menapii) şi de pădurile din Ardeni (56 î.Hr.).

— M. Lucius Licinius Lucullus (circa 117 – 56 î.Hr.), general roman care a luptat împotriva lui Mitridate VI al Pontului.

— Războaiele galice: se presupune că armatele romane au ucis peste patru sute de mii de germanici, trei sferturi din aceştia fiind necombatanţi, care se stabiliseră pe malul vestic al Rinului, în apropiere de Maastricht (55 î.Hr.). După aceea, romanii au traversat fluviul pentru a desfăşura o campanie împotriva altor germanici, construind un pod la Bonn pe care aveau să-l distrugă la întoarcerea lor în Gaiia (iunie).

— Războaiele galice: Cezar conduce două legiuni în prima invazie romană din Britania, întâmpinând o rezistenţă puternică la debarcarea lor de lângă Dubra (Dover); romanii se reîntorc în Gaiia după trei săptămâni (august 55 î.Hr.). Carele de luptă erau încă folosite de celţii din Kent, deşi romanii le considerau deja demodate.

— Războaiele galice: Cezar conduce cinci legiuni şi probabil douăzeci şi două de mii de călăreţi în cea de-a doua invazie a Britanici, apoi, în iulie 54 î.Hr., se reîntoarce în Gaiia.

— Războaiele galice: după reprimarea răscoalelor belgilor, mai ales ale nerviilor conduşi de Ambiorix, Cezar eliberează de sub asediu oştile romane din nordul Galici, de lângă Bine he (54 – 53 î.Hr.).

— Războaiele galice: armata lui Cezar zdrobeşte revoltele belgilor, pe unii urmărindu-i până în Germania pe un pod improvizat peşte R.m (primăvară – vară 53 î.Hr.).

— Războaiele galice: Vercingétorix, conducătorul arvernilor, conduce revoltele din centrul Galici (53 – 52 î.Hr.). Oştile romane ale lui Cezar recuceresc Cenabum (Orléans), centrul rebeliunii galice; Vercingétorix se retrage (53 î.Hr.).

B m. Marcus Licinius Crassus (circa 115 – 53 î.Hr.), general roman ucis de părţi pe cânc Tse retrăgea de la Carrhae (53 î.Hr.).

B Războaiele galice: Cezar asediază şi ocupă Avari cumul (Bourges), în ciuda încercărilor lui Vercingétorix de a-l scoate de sub asediu (martie 52 î.Hr.); apoi îl asediază fără succes pe Vercingétorix la Gergovia (aprilie – martie) înainte de a se retrage temporar în Province (Provence).

B Războaiele galice: Cezar îl asediază pe Vercingétorix la Alesia (Alise-Ste.

— Reine), respingând încerc-ariâe galilor de aLe elibera; capitularea gă Rlor pune capăt efectiv rebeliunii (52 î.Hr.); Vercingétorix este adus la Roma şi arătat

mulţimu, apoi este executat (circa 46 î.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Al treilea război mitridatic (75 – 65 î.Hr.): Mitridate VI al Pontului invadează regiunile anatoliene din Cappadocia, Paflagonia şi Bitinia (abia lăsată Romei prin moartea regelui său, Nicomedes III), încurajând astfel revolta din provincia romană Asia; o armată romană condusă de consulul Lucius Licinius Lucullus înăbuşă revoltele din provincie, însă o altă armată romană – condusă de M. Aurelius Cotta – a fost prinsă în cursă la Chalccdon, în Bosfor, iar flota ci distrusă de Mitridate (75 î.Hr.).

B Al treilea război mitridatic: la Cyzicus, cele două armate romane conduse de Lucullus şi, respectiv, de Cotta, prind în cursă armatele lui Mitridate VI al Pontului lângă Brusa, în peninsula Cyzicus, şi le administrează o severă înfrângere (74 î.Hr.). Mitridate scapă

pe calea apelor, în timp ce armata lui încearcă să-şi croiască drum pe uscat, cu pierderi imense. Lucullus se lansează imediat în urmărire în Pont (74 î.Hr.).

B Al treilea război mitridatic: urmărindu-l pe Mitridate VI în Pont, Lucullus cucereşte complet ţara; Mitridate se refugiază la ginerele său, Tigran al Armeniei, care refuză cererile romanilor de a li-l preda (72 î.Hr.).

— Al treilea război mitridatic: Lucullus invadează Armenia (70 î.Hr.), învingând armata lui Tigran, de zece ori mai mare decât cea romană, la Tigranocerta (69 î.Hr.).

— Încercând să recucerească puterea partă, Phraates III semnează alianţa părţilor cu Roma (69 î.Hr.).

— N. Cleopatra (69 – 30 î.Hr.), regină egipteană de neam grecesc.

— Al treilea război mitridatic: armata romană a lui Lucullus iese iarăşi învingătoare în bătălia de la Artaxata, în nord-estul Armeniei (68 î.Hr.), însă Lucullus este obligat

să se retragă mai apoi, când soldaţii romani refuză să înainteze.

— Al treilea război mitridatic: preluând comanda trupelor romane din est, Pompei obţine o victorie totală la Lycus (66 î.Hr.); Mitridate VI al Pontului fuge în Crimeea unde se sinucide (64 î.Hr.), în timp ce Tigran al Armeniei este luat prizonier şi silit să renunţe la teritoriile cucerite.

— Tigran cel Tânăr încearcă să-l răstoarne pe tatăl său (65 î.Hr.); el era susţinut de Phraates III al Parţiei. Este însă învins şi capturat de Pompei (65 î.Hr.), care anexează Romei o parte din teritoriile foste ale Armeniei.

B Pompei şi oştile lui romane adaugă Imperiului Roman Siria şi Palestina, capturând şi Ierusalimul (după o rezistenţă acerbă) şi anexând Palestina (64 î.Hr.); după aceea, reorganizează teritoriile, în provinciile şi protectoratele romane de răsărit.

B în Parţia, Phraates 111 este răsturnat de pe tron şi ucis de fiii săi, Mitridate IU şi Orodes I (57 î.Hr.); după o luptă pentru putere, Mitridate IU îşi caută scăparea în Siria romană. b în fruntea oştilor oferite de romani, Mitridate UI al Parţiei invadează Mesopotamia, încercând să-şi detroneze fratele, Orodes I; el este învins la Seleucia de către armata partă condusă de generalul Surenas (55 î.Hr.), apoi este capturat şi ucis în urma asedierii Babilonului (54 î.Hr.).

B m. Tigran (Dikran) (circa 140 – 55 î.Hr.), rege al Armeniei (circa 95 – 55 î.Hr.), învingătorul seleucizilor în Siria (83 î.Hr.); el şi-a extins regatul (78 – 70 î.Hr.) înglobând o mare parte din Media (Persia) şi din nordul Mesopotamici, invadând chiar şi Egiptul. A fost învins la Tigranocerta (69 î.Hr.) şi la Artaxata (68 î.Hr.), dar s-a menţinut pe tron.

B Sprijinul roman acordat lui Mitridate III al Parţiei a declanşat campania lui Marcus Licinius Crassus împotriva părţilor (54 – 53 î.Hr.); la Carrhae (Haran) (53 î.Hr.),

infanteria romană a fost în mare parte distrusă de cavaleria partă, în timpul luptei propriu-zise, ca şi în cele două zile de retragere care au urmat; numai cinci mii din cei treizeci şi nouă de mii de soldaţi romani s-au mai întors. Circa zece mii au fost prinşi şi duşi către est, probabil în Antiocheia Margiana (Merv), unii probabil tocmai la graniţele Chinei; restul au murit, inclusiv Crassus, ucis în timpul negocierilor cu părţii.

— Vulturii romani, insignele legiunilor învinse, au fost aduşi pentru a decora palatele parte. Părţii, care foloseau arcuri atât de puternice încât, uneori, o săgeată străpungea doi vrăjmaşi, au perfecţionat tehnica de luptă folosita în Asia Centrală în care călăreţul se răsucea din mers, în timpul retragerii, şi trăgea cu arcul peste umăr; această tehnică a rămas în istorie sub numele de tragerea partă.

72

— Încurajaţi de succesul de la Carrhae, părţii desfăşoară o campanie împotriva romanilor din Siria, dar fără succes (53 – 38 î.Hr.).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Xiong-nu invadează Turkestanul, dar sunt înfrânţi de armatele aliate chineze şi wu sun, un popor de limbă indo-europeană înrudit cu yueh chih (73 î.Hr.).

— Armatele chineze şi wu sun se aliază iarăşi pentru a înfrânge armata xiong-nu care invadează Turkestanul (54 î.Hr.).

— M. Chao Ch'ung-kuo (137 – 52 î.Hr.), general chinez care a luptat în războaiele contra xiong-nu.

— Xiong-nu din est au fost înfrânţi atât de drastic încât conducătorul acestora a venit în capitala Chinei, Ch'ang-an, pentru a se prosterna (*literal*, a se izbi efectiv cu capul de pământ) în faţa împăratului Chinei (51 î.Hr.); conducătorul armatelor xiong-nu din vest a fost capturat şi

decapitat. După asemenea pierderi, xiong-nu nu-şi vor mai reveni timp de patru secole, până la Attila.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Pompei se proclamă unic consul al Romei în faţa Senatului, care-l recheamă pe Cezar şi-i ordonă să-şi desfiinţeze armata; se declanşează astfel marele război civil roman.

— Marele război civil roman (50 – 44 î.Hr.): conştient că încalcă nemijlocit o hotărâre a Senatului roman, Cezar traversează pe timpul nopţii râul Rubicon în fruntea armatei sale de veterani, declarând *”. Alea iacta est*!” („Zarurile au fost aruncate! (11 ianuarie 49 î.Hr.). Pompei se retrage din calea lui către Brundisium (Brindisi), după care traversează Marea Adriatică în Epir, lăsând Italia pe mâna lui Cezar, dar păstrând controlul asupra flotei romane.

— Marele război civil roman: Senatul – acea parte care nu a fugit împreună cu Pompei – îl proclamă pe Cezar dictator al Romei, punând astfel capăt Republicii Romane (49 î.Hr.).

— Marele război civil roman: lăsându-i pe Marcus Acmilius Lepidus la Roma şi pe Marc Antoniu (Marcus Antonius) să se ocupe de restul Italiei, Cezar porneşte pe uscat către Spania, pentru a se lupta cu legiunile lui Pompei. În calea sa. el descoperă că Massilia (Marsilia) era ocupată de trupe fidele lui Pompei; lăsând o parte din armata sa pentru a asedia oraşul (martie – septembrie 49 î.Hr.). Cezar îşi continuă drumul către Spania. Decimus Iunius Brums câştigă o luptă navală în largul Massiliei, apoi cucereşte oraşul în numele lui Cezar (6 septembrie).

— Marele război civil roman: după ce a trimis o avangardă care să-i asigure trecătorile Pirineilor, Cezar dă piept cu armatele lui Pompei conduse de L. Afranius şi M. Petreius la Herda (Lérida), în Spania; după ce le taie aprovizionarea cu apă, armatele lui Pompei capitulează în

cele din urmă (2 august 49 î.Hr.). Legiunile înfrânte sunt demobilizate, unele alăturându-i-se lui Cezar.

— M. Pompei (cel Mare) (Gnaeus Pompeius Magnus) (106 – 48 î.Hr.), general roman care a luptat împotriva lui Mitridate VI al Pontului şi a lui Tigran al Armeniei; părtaş la

Primul Triumvirat (60 î.Hr.), i se opune ulterior lui Cezar, pe care-l învinge la Dyrrhacium (48 î.Hr.), dar este învins drastic mai apoi la Pharsalus; refugiat în Egipt, este ucis de un presupus partizan al său.

— Marele război civil roman: întorşi în Italia, mulţi dintre veteranii lui Cezar se revoltă, dar majoritatea sunt convinşi să plece alături de el în Africa (47 î.Hr.).

B m. Vercingétorix (? – 46 î.Hr.), conducător al arvernilor din centrul Galici, cel care s-a răsculat fără succes împotriva legiunilor lui Cezar (53 – 52 î.Hr.); este arătat într-o paradă populaţiei Romei, apoi închis şi în final executat.

— Marele război civil roman: Cezar pleacă spre Spania în fruntea unei armate de veterani pentru a lupta cu resturile armatei lui Pompei de sub comanda fiului acestuia, Gnăeus Pompei, şi a generalului Labienus; după oarecare lupte de hărţuială, Pompei este zdrobit la Munda (probabil lângă actualul Montilla) (17 martie 45 î.Hr.); Labienus este ucis, iar Gnacus Pompei este capturat şi executat.

B Cezar sfârşeşte recucerirea Spaniei (martie – iulie 45 î.Hr.), apoi revine la Roma, al cărei unic conducător devenise; începe acum să plănuiască un război împotriva părţilor pentru a recupera vulturii romani, insignele legiunilor capturate la Carrhae (53 î.Hr.).

B m. Cezar (Caius Iulius Caesar) (100 – 44 î.Hr.), general roman faimos pentru războaiele sale galice (58 – 51 î.Hr.); părtaş al Primului Triumvirat, apoi participant la

marele război civil roman, în care la învins pe marele său rival Pompei, Cezar este asasinat de conspiratori-unii fiind propriii săi foşti partizani, alţii simpatizanţi ai lui Pompei – precum Marcus Iunius Brutus şi Decimus Iunius Brutus, dintre care unuia se presupune că i-ar fi spus… *Ettu. Brute*?” („Şi tu, Brutus?”) (15 martie 44 î.Hr.).

B Asasinarea lui Cezar declanşează o luptă pentru putere; rivali erau Marc Antoniu – cel mai important dintre subordonaţii lui Cezar rămaşi în viaţă Octavian (Caius Iulius Caesar Octavianus; ulterior Augustus) – nepotul lui Cezar şi moştenitorul personal – şi asasinii, rămaşi nepedepsiţi, ba unii chiar primind conducerea unor provincii – precum Decimus Brutus, numit guvernator al Galici Cisalpine, Marcus Brutus al Macedoniei şi Gaius Cassius Longinus al Siriei. Însuşi Octavian s-a aliat cu Decimus Brutus împotriva lui Marc Antoniu, care i-a asediat pe rebeli la Mutina (Modena) (decembrie 44 – aprilie 43 î.Hr.).

B Venind în sprijinul lui Octavian şi al lui Decimus Brutus, două armate romane s-au îndreptat către nord; în timp ce fratele său Lucius Antonius asigura menţinerea asediului la Mutina, Marc Antoniu porneşte spre sud pentru a da piept cu armatele care se apropiau. Lupta se dă la Forum Gallorum, iar Marc Antoniu înfrânge o armată, condusă de consulul C. Vibius Pansa, care este ucis, dar este la rândul lui învins de cea de-a doua armată, condusă de consulul Aulus Hârtius (14 aprilie 43 î.Hr.).

B Armata lui Hârtius urmăreşte trupele lui Marc Antoniu înapoi către Mutina, unde le şi învinge, deşi Hârtius este omorât (21 aprilie 43 î.Hr.); Antoniu se retrage şi mai în adâncime, în Gaiia Transalpină, unde-şi uneşte forţele cu cele ale unui fost locotenent al lui Cezar, Aemilius Lepidus.

B m. Decimus Iunius Brutus Albinus (circa 84 – 43 î.Hr.), general roman care a luptat alături de Iuliu Cezar în

Gaiia, dar care ulterior a complotat la asasinarea acestuia; mai apoi a luptat alături de Octavian împotriva lui Marc Antoniu. A fost capturat şi executat pe când se afla în drum pentru a li se alătura lui Cassius şi lui Marcus Brutus.

74

— Imocs la Roma după înfrângerea lui Antoniu şi moartea lui Decimus Brutus, Octavian convinge Seratul să-l numească consul unic (august 43 î.Hr.). Ajunge apoi la o înţelegere în privinţa guvernării cu Marc Antoniu şi cu Aemilius Lepidus, punând bazele celui de-al doilea Triumvirat, cât şi în privinţa urmăririi asasinilor lui Cezar, acum declaraţi proscrişi; încep astfel războaiele celui de-al doilea Triumvirat (43 – 34 î.Hr.).

— M. Quintus Tullius Cicero (102 – 43 î.Hr.), general roman care l-a sprijinit pe Pompei în marele război câvâl roman (50 – 44 î.Hr.); se presupune că asasinarea lui a fost ordonata de Marc Antoniu şi de Octavian.

— Războaiele celui de-al doilea Triumvirat (43 – 34 î.Hr.): neînţelegerile dintre Octavian şi Lucius Antonius generează un război civil; Octavian h înfrânge pe Lucius şi pe soţia luTMârc Antoniu, Fulvia, în Perusia (Perugia) (41 î.Hr.); ea moare la scurtă vreme după aceea.

— M. Cassius (Gaius Cassius Longinus) (? – 42 î.Hr.), general roman şi erou important în conspiraţia asasinării lui Iuliu Cezar (44 î.Hr.); el se sinucide la Philippi, crezându-se în mod eronat – că în acest moment cauza lui era pierdută.

— N. Tiberiu (Tiberius Claudius Nero Caesar Augustus) (42 î. Hr37 d.Hr.), împărat roman.

— Războaiele celui de-al doilea Triumvirat: Sextus Pompei, fiul lui Pompei cel Mare, ocupă Sardinia, Corsica, Sicilia şi Peninsula Pelopones; Marc Antoniu declară război lui Pompei şi debarcă în Brundisium. Octavian este însă cel care negociază Tratatul de la Brundisium, conform căruia Antoniu urma să lupte împotriva lui Pompei; Octavian avea

să-l asiste pe Antoniu împotriva părţilor, iar responsabilităţile lui Lepidus erau reduse la Africa. Căsătoria lui Antoniu cu sora lui Octavian, Octavia, a pecetluit

Înţelegerea (40 î.Hr.).

— Armatele romane de sub conducerea M. Vipsanius Agrippa înăbuşă revoltele din Galia şi Germania (38 î.Hr.).

— Războaiele celui de-al doilea Triumvirat: Lepidus debarcă o armată în Sicilia, dar aceasta se revoltă şi trece de partea lui Octavian (36 î.Hr.); Lepidus se predă şterste ţinut până la moartea sa în arest la domiciliu, timp de douăzeci şi trei de anl

— Războaiele celui de-al doilea Triumvirat: la Naulochus (Mylae), lângă Messana, forţele lui Octavian – sub comanda lui Agrippa – îl învinge pe Sextus Pompei (3 septembrie 36 î.Hr.). În premieră în lupta navală este introdus *harpaxul* sau *harpago*, un lemn lung cu un cârlig la un capăt, iar la celălalt legat cu frânghie; predecesorul harponului, harpaxul era lansat dintr-o catapultă perforând bordajul navei inamice, după care cu ajutorul frânghiei trase pe vinciuri, nava era apropiată pentru abordaj.

— M. Sextus Pompei (Sextus Pompeius Magnus Pius) (circa 67 – 35 î.Hr.), gen erai român care, după înfrângerea tatălui său, Pompei cel Mare, se alătură forţelor care luptau împotriva lui Cezar; după asasinarea lui Cezar, el se aliază cu Senatul şi cu Marc Antoniu şi, după ce suferăo-înfrângerecategorică la Naulochus (36 î.Hr.), este capturat şi executat la Milet.

— M. Marc Antoniu (Marcus Antonius) (circa 82 – 30 î.Hr.), militar roman care a luptat sub comanda lui Iuliu Cezar şi care ulterior i-a mobilizat pe romani pentru a răzbuna moartea lui Cezar (43 î.Hr.); multă vreme rivalul lui Octavian, el se uneşte cu Cleopatra contra acestuia; după ce sunt învinşi de armatele lui Octavian, se sinucid şi el, şi Cleopatra.

— Reîntors la Roma, Octavianeste proclamat imperator, la fel ca Cezar înaintealui (29 î.Hr.); începe astfel Pax Romana (Pacea romană) (29 î. Hr162 d.Hr.), poate nu atât de paşnică, cât atotputernică.

75

— Lui Octavian I se dă titlul de Augustus (27 î.Hr.), primul împărat al Romei, chiar dacă el menţine unele forme republicane. El trece la reorganizarea armatei, amplasând trupe regulate în provinciile îndepărtate şi constituie o armată particulară, Garda Pretoriană, cu scop de gardă de corp imperială în Roma *şi Italia*; *Garda Pretoriană va avea* mai târziu puterea de a ridica sau a distruge împăraţi.

— La curtea romană a lui Augustus soseşte o solie din India, probabil din regatul hindus Andhra, după o călătorie care se spune că ar fi durat şase ani (circa 26 î.Hr.). EUROPA DE EST:

— Marele război civil roman: Cezar şi foiţele sale, la care se adaugă ulterior şi cele ale lui Marc Antoniu, pleacă pe marcele la Bmndisiiim pentru a-l ataca pe Pompei la baza acestuia din Dyrrac Fuum (Durazzo\ asediind oraşuţaprilie – iulie 48 î.Hr.); Pompei trece la atac şi-l învinge pe *Cezar*, permiţând *însă* armatelor acestuia să se retragă în Tesalia (10 iulie). Acolo avea şase dea lupta decisivă, la Pharsalus (9 august), unde Cezar, dispunând de jumătate din numărul soldaţilor lui Pompei, ia prin surprindere şi zdrobeşte legiunile acestuia din urmă, care înregistrează circa cincisprezeceniirdemortrfaţă de două sute treizeci în tabăra lui Cezar. Pompei se refugrăzaţis Travesti) în Egipt, unde este asasinat. Teritoriile romane din Grecia şi din Asia îşi anunţă fără întârziere sprijinul pentru Cezar.

e Războaiele celui de-al doilea Triumvirat: armatele romane conduse de Octavian şi de Marc Antoniu traversează Marea Adriatică de la Brundisium în Epir,

îndreptându-se spre est, întâlnind armatele lui Marcus Iunius Brutus şi Gaius Cassius Longinus în apropiere de Philippi. În prima bătălie (3 octombrie *42* î.Hr.) lupta s-a încheiat indecisă, deşi Cassius s-a sinucis, crezând că au fost înfrânţi. În cea de-a doua bătălie, armatele lui Brutus au fost învinse, după care acesta s-a sinucis.

e întinzându-şi stăpânirea în Germania, romanii îşi stabilesc ca bază oraşul Colonia Agrippinensis (Cologne; Köln), de unde aveau să înceapă înaintarea de-a lungul Rinului, (38 î.Hr.).

— După căsătoria lui Marc Antoniu cu Cleopatra, Senatul roman îi retrage acestui a toate prerogativele şi declară război Egiptului (32 î.Hr.); Antoniu şi Cleopatra trimit o flotă şi o armată terestră în Grecia, care se stabileşte lângă Actium (Punta).

— Armatele lui Octavian ies învingătoare în lupta navală de la Actium, ajutate de *harpaxuri*, ca şi de nesiguranţa armatei lui Antoniu (2 septembrie 31 î.Hr.); Antoniu şi Cleopatra se refugiază împreună în Egipt. Armata de uscat a celor doi, sub conducerea lui P. Crassus Canidus, se revoltă şi trece de partea lui Octavian.

— O invazie a geto-dacilor la sud de Dunăre este respinsă de guvernatorul Macedoniei M. Licinius Crassus. Cu acest prilej sunt menţionaţi ca regi ai geto-dacilor dobrogeni Rholes, aliat al romanilor, dar şi Dapyx şi Zyraxes adversari.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Marele război civil roman: Gaius Curio, adjunctul lui Cezar în Africa, se confruntă cu o armată a lui Pompei condusă de Attius Varus, aliat cu Juba, regele Numidiei; Gaius Curio câştigă bătălia de lângă Utica, dar o pierde pe cea de pe râul Bagradas (24 august 49 î.Hr.), lăsând astfel Africa sub controlul lui Pompei.

— Marele război civil roman: pornit în urmărirea rivalului său în Egipt, Cezar află despre asasinarea lui

Pompei (septembrie 48 î.Hr.), însă are de-a face cu o revoltă a celorlalţi conducători egipteni, Ptolemeu XIII şi Cleopatra VII, frate şi soră; el este asediat în Alexandria (august48 – ianuarie47 î.Hr.), fiind ajutat să scape în cele din urmă de aliatul său, regelc Mitridaţe al Pergamului. Forţele For aliate le înfrâng decisiv pe ode egiptene în Bătălia Nilului, în care Ptolemeu este ucis (februarie 47 î.Hr.); Cleopatra

şi fratele ei mai tânăr, Ptolemeu XIV, îşi păstrează tronul, dar sub controlul lui Cezar şi al Romei.

e Famace îl rege al Bosphorus Cimmerius (Crimeea), încercând să refacă imperiul tet Oai său, Mitridate VI al Pontului, îşi extinde dominaţia asupra coastei nordice «Sobene şi în Cappadocia, unde-l învinge pe adjunctul lui Cezar Domitius Calvinus la Nicopolis (Nicopole) (octombrie 48 î.Hr.).

— Armatele lui Cezar, care primiseră întăriri din Siria, îl învinge pe Famace la Zela;

Cezartnmite solie la Roma: *„Veni, vidi, vici”* (*„*Am venit, am văzut, am învins44) (mai 47 î.Hr.); regatul lui Famace este dăruit aliatului Romei, Mitrâc Tăfe al Pergamului”.

— Marele război civil roman: la Thapsus, Cezar zdrobeşte ultimele rămăşiţe ale armatelor lui Pompei, ca şi pe aliaţii numidieni ai acestora (februarie 46 î.Hr.); o parte din oştile învinse se refugiază în Spania.

— Războaiele celui de-al doilea Triumvirat: din provinciile lor Macedonia şi Siria, Marcus Iunius Brutus şi respectiv Gaius Cassius Longinus îşi strâng oştile pentru a se întâlni la Sardis (iulie 42 î.Hr.), după care traversează Hellespontul în Tracia.

e Conducătorul roman Marc Antoniu se întâlneşte cu Cleopatra VII, regina Egiptului, pe care o urmează înapolân Egipt (42 î.Hr. J.

e La Gandarus, în nordul Siriei, romanii înfrâng ultima dintr-un lung şir de invazri ale părţilor (38 î.Hr.), ucigându-l pe generalul part Pacorus.

— Războaiele celui de-al doilea Triumvirat: Marc Antoniu invadează Parţia, pierzând jumătate din oastea sa – circa treizeci de mii de soldaţi – şi controlul asupra Armeniei în urma unui atac eşuat asupra lui Phraates IV (iunie – octombrie 36 î.Hr.). Repudiindu-şi nevasta, Octavia, el se căsătoreşte cu Cleopatra a Egiptului (36 î.Hr.).

— Războaiele celui de-al doilea Triumvirat: Marc Antoniu invadează din nou Parţia, care făcuse incursiuni asupra Siriei; romanii recuceresc controlul în Armenia (34 î.Hr.). e Sub conducerea lui Phraates IV, părţii recuceresc regiunea Atropatene (32 –, 31 î.Hr.).

e Armatele lui Octavian invadează Egiptul; Antoniu şi Cleopatra se sinucid (30 iulie î.Hr. ţ – e m. Cleopatra VII (69 – 30 î.Hr.), regină egipteană de origine greacă, cea care, păstrată pe tron de către Iuliu Cezar (47 î.Hr.), avea să se căsătorească mai târziu cu Marc Antoniu (36 î.Hr.), alături de care se sinucide după ce îşi pierd puterea asupra Egiptului.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Micul regat hindus al Andhrei, sub conducerea semilegendarului Vikramaditya, stăvileşte invazia sakilor, reinstaurând controlul indian asupra Indiei de nord şi centrale, fondând dinastia Satavahana (circa 50 î.Hr.).

e Ultimul regat elenic grecesc din Asia – Gandhara, condus de descendenţii lui Eucratide la Kabul – cade în mâinile invadatorilor sciţi (circa 40 î.Hr.).

— Armatele chineze aflate în luptă cu xiong-nu în Sogdiana (36 î.Hr.), lângă râul Talas, asediază şi cuceresc ceea ce ar fi putut fi o tabără de legionari romani, dacă judecăm dopă modul distinct de apăraie a taberei printr-un

şanţ de apărare şi un şir dublu de palisade din lemn, ca şi după formaţiunea pe care chinezii o numesc „solz de peşte44 – 77

referindu-se probabil la formaţiunea de luptă *testudo*, în care soldaţii mărşăluiau în grup compact, cu scuturile petrecându-se unele pe celelalte deasupra capetelor, pentru protecţie. Dintre legionarii prinşi la Carrhae (53 î.Hr.), probabil, circa o sută patruzeci şi cinci au fost duşi de către chinezi în Coridorul Kansu, unde aceştia au pus bazele unui oraş numit Li-Kan (nume vechi chinezesc atribuit unor teritorii aflate dincolo de Parţia, referindu-se la Roma).

— Ambasadori chinezi sunt trimişi în statul chipin (30 î.Hr.), probabil abia capturat de către saki. Cu aproape un secol înainte (circa 120 î.Hr.), acest stat îi ucisese pe trimişii Chinei; de curând trimiseseră, la rândul lor, ambasadori Chinei pentru a prezenta scuze, dar chinezii refuzaseră să-i accepte (circa 48 – 33 î.Hr.).

BBBmi

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— M. Marcus Vipsanius Agrippa (64 – 12 î.Hr.), general roman care a luptat de partea lui Octavian în luptele pentru putere din Roma, cel care a învins forţele lui Sextus Pompei la Naulochus (Mylae) (36 î.Hr.) şi pe cele ale lui Marc Antoniu la Actium (31 î.Hr.).

EUROPA DE EST:

— Forţele romane conduse de Marcus Lollius sunt înfrânte de invadatorii germanici (16 î.Hr.), după care sunt trimise expediţii de pedeapsă în Gaiia, de către Augustus (Octavian) ca şi în regiunile central-europene (Raetia şi Panonia) de către fiii vitregi ai acestuia, Drusus şi Tiberius.

— Romanii conduşi de Tiberiu şi Drusus înfrâng o nouă revoltă în Panonia (12 – 9 î.Hr.).

— Romanii conduşi de Drusus învinq armatele germanice la râul Lupta (Lippe)

(11 î.Hr.); dominaţia romană este extinsă de Drusus până la moartea acestuia (9 î.Hr.), apoi continuată de Tiberius, ajungând până la fluviul Elba (7 î.Hr. J.

— Popoare le germanice se revoltă împotriva dominaţiei romane (începând din 1 î.Hr.); Augustus îl trimite pe Tiberius să înăbuşe răscoalele, cu expediţii care ajung până pe Elba (4 – 5 d.Hr.).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— După ce romanii îl capturează pe unul dintre fiii partului Phraates IV, Augustus îl dă în schimbul vulturilor romani, insignele legiunilor înfrânte în luptele dezastruoase dintre părţi şi Crassus (53 î.Hr.) şi Marc Antoniu (36 î.Hr.); el negociază şi un tratat de pace cu Phraates (20 î.Hr.), care acceptă dominaţia Romei în Armenia şi Mesopotamia superioară – patru prinţi părţi urmând să locuiască la Roma drept garanţie a respectării tratatului.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Gondophames era regele unui imperiu situat în nord-vestul Indiei; conform legendelor creştine, el este unul dintre „cei trei crai de la Răsărit” care l-au vizitat pe pruncul Iisus în Betleem (circa 6 î.Hr.).

78

bzeus

EUROPA OCCIDENTALA:

— Împăratul roman Augustus înfiinţează *aerarium militare*, un fond permanent destinat plăţii drepturilor băneşti ale militarilor pensionaţi (6), şi pune bazele unor aziluri pentru militarii bătrâni în provinciile de la marginea imperiului.

— N. Vespasian (Titus Flavius Vespasianus) (9 – 79), împărat roman (69 – 79).

— M. Augustus (Octavian; Caius Iulius Caesar Octavianus Augustus) (63 î.Hr. – 14 d. Hr), generat şi

primul împărat al Romei (27 LHr14 d.Hr.), numâtaşa după unchiul său, Iuliu Cezar; el a învins în războaiele celui de-al doilea Triumvirat (43 – 34 î.Hr. J? A fost urmat la tron de Tiberiu.

EUROPA DE EST:

— În fruntea oştilor sale romane, Tiberiu înăbuşă revoltele din Panonia şi Dalmaţia (6 – 9).

— Bătălia din pădurea Teutoberg: aflate în drum spre poziţiile lor pentru iernat din Germania, cinci legiuni romane de sub conducerea lui P. Quintiliuş Varus sunt atacate şi distruse de fostele lor trupe auxiliare germanice – aflate acum sub comanda lui Arminius – sprijinite şi de alţi luptători germanici de gherilă (9 septembrie sau octombrie); aproape toţi soldaţii romani – ca şi necombatanţii care se aflau împreună cu aceştia – au fost ucişi; romanii au pierdut Germania centrală, mutându-şi frontiera pe fluviile Rin şi Dunăre. Anninius (Herman) a z devenit erou al germanilor.

— Romanii conduşi de Germanicus învinq oastea lui Arminius la est de râul Weser, în apropiere de Minden, recuperând vulturii romani, insignele legiunilor lui Varus-înfrânte în pădurea Teutoberg (16).

— În lupta pentru putere dintre popoarele germanice, Marboduus, conducătorul marcomanilor, a fost înfrânt de către Arminius şi ceilalţi rivali (19), căutând refugiu în Imperiul Roman.

— Arminius, conducătorul germanilor, este asasinat în timpul luptelor dintre diverse popoare germanice (21).

— Se constituie provincia romană Moesia (1 – 4). Dunărca delimitează Imperiul Roman de teritoriile locuite de geto-daci.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele chineze, continuându-şi expansiunea în Asia Centrală, inaugurează Calea cea Nouă spre Nord,

mult mai scurtă (2).

— Wang Mang, regent sub dinastia Han, se autoproclamă împărat al dinastiei Hsin (cea Nouă) (9 – 23); invaziile asupra Mongoliei şi Turkestanului eşuează, iar China pierde o mare parte din Asia Centrală când Wang Mang se confruntă cu răscoala ţărănească a „Sprâncenelor Roşii44, în timpul căreia este omorât.

— Dinastia Han este repusă în drepturi în China după ce Kuang Wu îi recucereşte Changan (Xian) de la Wang Mang (24).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Lucius Aclius Sejanus, comandantul Gărzii Pretoriene, este executat după o conspiraţie eşuată împotriva împăratului Romei, Tiberiu (31).

79

B n. Nero (Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus) (37 – 68), împărat roman (54 – 68).

e m. Tiberiu (Tiberius Claudius Nero Caesar Augustus) (42 î.Hr. – 37 d.Hr.), al doileatmperator al Romei (14 – 37), care a purtat războaie exclusiv în Germania. A fost urmat de Nero. – n. Gnăeus Iulius Agricola (40 – 93), general roman.

— Cassus Chaerea, prefectul Gărzii Pretoriene romane, îl asasinează pe împăratul nebun Caligula, punând în loc pe unchiul acestuia, Claudius (41).

e Suetonius Paulinus, consul roman (activ între 41 – 69), pe timpul campaniei militare din Maurităniadevinc primulroman care a traversat Munţii Atlas (41); mai târziu guvernator al Britanici (58 – 61), a înăbuşit revolta condusăde regināboadicea (61) …

— Oştile romane invadează şi cuceresc sudul Britanici (43); conduse de Aulus Plautius, patru legiuni plus trupe auxiliare debarcă în Kent, cu însuşi împăratul Claudius la comanda întăririlor (care cuprindeau şi elefanţi) (44).

e Romanii conduşi de Plautius îl înfrâng pe Caractacus, conducătorul catuvcilanilor, pe care-l obligă să se retragă în Wales (47).

EUROPA DE EST:

e.n. Decebal (circa 40 – 106), regele Daciei (circa 85 – 106).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— După crucificarea lui Iisus Hristos, în Iudeea condusă de Pilat din Pont au loc revolte şi răscoale (circa 30).

— Hippalus este primul marinar grec despre care se ştie că a călătorit de la Marea Roşie în India (circa 45), traversând Oceanul Indian în loc să navigheze urmând conturul ţărmului.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Kuşanii, descendenţi ai yueh chih, se extind din Asia Centrală în Afghanistan (pe la 25). e.n. Pan Ch'ao (32 – 102), general chinez.

— Armatele Han conduse de Ma Yuan înăbuşă o răscoală în Tonkin, după care merg mai departe pentru a cuceri Annam şi Hainan (40 – 43).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e După ce întreprinde constant raiduri din refugiul său din Wales, Caractacus este învins la Cacr Caradock (acum Shropshire) şi trimis captiv la Roma (50).

B n. Domiţian (Titus Flavius Domitianus) (5196), împărat roman (între 81 – 96).

B n. Traian (Marcus Ulpius Traianus) (53 – 117), împărat roman (între 98 – 117). e Revolta iccnilor (din actualele comitate Norfolk şi Suffolk în Marea Brilanie), conduşi de regina Boadicea (Boudicca) este înfrântă de armata romană condusă de Suetonius Paulinus lângă actualul Towcester; Boadicea se sinucide (61).

B Pavel, Petru şi mulţi alţii sunt ucişi în timpul

persecuţiei creştinilor sub domnia lui, Nero (circa 64).

B m. Nero (Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus) (37 – 68), împărat roman (54 – 68); s-a sinucis după ce Jenatul l-a declarat inamic pubec din cauza guvernării salegreşite.

80

— În „Anul celor patru împăraţi” (68 – 69), Garda Pretoriană şi Senatul îl recunosc mai întâi pe legatul Spaniei Servius Sulpicius Galba ca împărat, apoi îl preferă pe Marcus Salvus Otho (asasinul lui Galba). Legatul din Germania Aulus Vitellius s-a proclamat împărat şi a pornit către Roma; la Bedriacum (lângă Cremona) l-a învins pe Otho, care s-a sinucis (aprilie 69). Ceilalţi legaţi l-au desemnat împărat pe Vespasian; armatele lor l-au învins pe Vitellius în cea de-a doua luptă de la Bedriacum (octombrie 69).

— Trupe romane auxiliare laolaltă cu câteva legiuni se revoltă în teritoriile germane aflate sub stăpânire romană, ca şi în nord-estul Galici; rebelii lui Claudius Civilis sunt înfrânţi lângă Augusta Treverorum (Trèves; Trier) de către oştile lui Petillius Cerialis (69 – 71).

f AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Vologase, regele Partici, invadează Armenia – protectorat roman – şi-l instalează rege pe fratele său, Tindate (56).

— Armatele romane de sub conducerea lui Gnaeus Domitius Corbulo invadează Armenia ocupată de părţi, cucerind Artaxata (58), apoi îi înving pe părţi în Mesopotamia (59).

— Forţele mixte parte şi armene de sub comanda lui Vologase şi Tindate înving armatele romane conduse de L. Caesennius Paetus la Rhandeia (62), după care pierd când Corbulo preia din nou conducerea armatei romane; Armenia redevine protectorat roman (63).

— Revolta încununată de succes din Iudeea alungă

garnizoana romană din Ierusalim (66).

— Vespasian ajunge la comanda armatelor romane care recuceresc Iudeea (67); el se distinge mai cu seamă în cucerirea Jotapatei din mâinile apărătorilor ei evrei – conduşi de istoricul Iosif (68).

— Romanii sub comanda lui Vespasian (şi ulterior sub cea a fiului acestuia, Titus) asediază şi cuceresc în cele din urmă Ierusalimul (69).

— Romanii asediază Mcsada, ultimul punct de rezistenţă al rebeliunii iudeilor (72 – 73); la prăbuşirea oraşului, apărătorii lui – circa nouă sute de băi baţi, femei şi copii, conduşi de Eliazar ben Yairpreferă să-şi curme viaţa decât să fie luaţi ostatici.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Kuşanii cuceresc valea Kabulului (pe la 50).

— Armatele xiong-nu, întoarse la Coridorul Kansu, sunt încă o dată alungate spre nord de către chinezi (circa 50 – 60).

— M. Kuang Wu Ti (Liu Hsiu) (? – 57), conducător al Chinei care a repus în drepturi dinastia Han şi a condus recucerirea Chinei (40 – 43).

— Dinastia Lambakanna preia puterea în Ceylon (Sri Lanka) (65).

— În urma mai multor campanii, generalul chinez Pan Ch’ao recucereşte Sinkiang-ul, după care se extinde în vestul Turkestanului până la Marea Caspică; învinge multe triburi nomade (circa 73 – 90), cerându-le până şi puternicilor kuşani să plătească tribut.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— N. Hadrian (Publius Aelius Hadrianus) (76 – 138), împărat roman (117 – 138).

— Sub Gnaeus Iulius Agricola, romanii îşi extind dominaţia în sudul Scoţiei şi în Ţara Galilor (77 – 84), obţinândy) victorie notabilă asupra caledonienilor la Mons

Graupius (probabil Muntele Kathecrankiej (84).

81

— M. Vespasian (Titus Flavius Vespasianus) (9 – 79), împărat roman (69 – 79); pe vremea când era încă general a înăbuşit o revoltă în Iudeea (66 – 70). A fost urmat de fiul său, Titus, ucis la Pompei (81), la rândul său urmat la tron de Domiţian.

e m. Gnăeus Iulius Agricola (40 – 93), general roman învingător la Mons Graupius (84); socrul lui Tacitus.

B m. Domiţian (Titus Flavius Domitianus) (5196), împărat roman (81 – 96), asasinat în urma unei conspiraţii de la curte. După moartea acestuia, romanii au început să-şi aleagă împăraţii prin „adoptarea” celui mai potrivit pentru a domni.

EUROPA DE EST:

e Sub domnia împăratului Domiţian (8196), romanii au început să construiască o linie fortificată de-a lungul fluviilor Rin şi Dunăre.

e Armatele dacice conduse de Decebal invadează Mocsia, în sudul Dunării, dar sunt înfrânte de romanii conduşi de Domiţian (85). Este primul conflict militar de amploare dintre daci şi romani.

B Cornelius Fuscus, prefectul pretoriului atacă Dacia îndreptându-se spre capitala S amuzegetusa. Armata sa este înfrântă iar el este un is. În ac este împ rejurăn rege I e Duras Diurpancusâi cedează tronul Daciei lui Decebal (87-J06). În timpul domniei sale are loc procesul de centralizare a statului dac.

— Conflict între daci şi romani: generalul Tettius Iulianus obţine o victorie la Tapae

(88). Prin pacea din 89, Decebal se recunoaşte rege clientelar Romei.

b Armatele romane ale lui Domiţian, aflate în campanie la nord de Dunăre, sunt înfrânte de oştile formate din daci, marcomani şi quazi, conduse de Decebal

(89).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Klingii, comercianţi hinduşi din India, pun bazele coloniilor din Java, conform folclorului (circa 75).

— Armatele chineze conduse de Tou Shien reuşesc în cele din urmă să-i izgonească pe xiong-nu dincolo de graniţele Chinei (89 – 91); cum locul lor fusese luat de xien-pi, xiong-nu s-au mutat în stepa kirghiză, de unde aveau să migreze ulterior către vest, sub denumirea de huni.

— Armatele chineze conduse de Pan Ch'ao înfrâng armata kuşanilor în Asia Centrală

(90), lupta făcând parte dintr-un şir de conflicte zonale kuşano-chineze. Sub Kaniska (circa 78 – circa 103) Imperiul Kuşan s-a extins de la Bactria şi Turkestan în India şi până la Pataliputra pe Gange, iar în sud prin Rajputana.

— Forţele chineze conduse de Pan Ch'ao preiau controlul asupra Bazinului Tărâmului, permiţând liberul schimb pe Drumul Mătăsii (91); Pan Ch'ao este numit protector general (91 – 102).

— Chinezii trimit un ambasador, Kan Ying, care să încerce să stabilească o legătură directă cu Imperiul Roman (imperiu pe care-l numeau Ta-Ch în); se pare că acesta a călătorit tot drumul prin Parţia până la Golful Persic, dar a fost împiedicat să meargă mai departe (circa 94 – 97).

82

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Arbaletele încep să fie folosite în sudul Franţei (circa 100), inspirate probabil după modele chinezeşti mai vechi.

— M. Traian (Marcus Ulpius Traianus) (53 Ii?) împărat roman (98 – 117) care a inclus Dacia, Arabia

Petraeană şi Mesopotamia în imperiu. În cinstea victoriei asupra Dacici, la Roma, este inaugurată, Ia 12 mai 113, Columna lui Traian, considerată a fi actul de naştere al poporului român.

— N. Marc Aureliu (Marcus Aurelius Antonius; Marcus Annius Verus) (121 – 180), împărat roman (161 – 180).

— Romanii construiesc o linie defensivă în nordul Britanici numită Zidul lui Hadrian, după numele împăratului care ordonase şi inspectase construcţia (122).

EUROPA DE EST:

e Primul război daco-roman (101 – 102) al împăratului Traian (98 – 117). Armata romană obţine victoria de la Tapae iar în iarna 101 – 102 îi învinge pe daci şi la Adamclisi în Dobrogea. În toamna lui 102 se încheie pacea iar Traian îşi ia supranumele de Dacicus.

— Al doilea război daco-roman (*105* – *106*) *se sfârşeşte cu sinuciderea* lui Decebal. Sfârşitul statului dac. Cea mai mare parte a Daciei este transformată în provincie imperială romană. În 119 are loc prima împărţire a Daciei – Dacia Superior şi Dacia Inferior. O a doua împărţire va avea loc în 168 – 169 în Dacia Apulensis, Dacia Porolissensis şi Dacia Malvensis. Stăpânirea romană în Dacia se întinde până în 271/275.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armatele romane anexează Petra, regatul nabateenilor, şi Arabia, sub numele de Arabia Petraeană (107).

— Redeschizând vechi conflicte, Osroes al Partici preia controlul asupra Armeniei (113).

— Romanii, sub conducerea lui Traian, îi înfrâng pe părţii din Armenia, Asiria şi Mesopotamia (114), cucerind capitala acestora Cresifon; rezistând unui contraatac extrem de puternic al partului Osroes (115), ei reuşesc să aducă Imperiul Roman la cea mai mare extindere pe care a

avut-o vreodată.

e Evreii din colonia nord-africană Cirene se răscoală împotriva romanilor (115); după ce sunt înfrânţi, se retrag în aşezările din oazele sahariene, unii ajungând, probabil, chiar în vestul Africii.

e Urmaşul lui Traian, Hadrian, se împacă cu părţii, renunţând la cuceririle de la est de Eufrat; el reprimă şi o revoltă în Iudeea (ambele în 117).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— M. Pan Ch'ao (32 – 102), general al dinastiei Han, care a stabilit dominaţia chineză în Bazinul Tărâmului (91), devenind protector general.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e m. Hadrian (Publius Aclius Hadrianus) (76 – 138), împărat roman (117 – 138) în timpul războaielor dacice, el a dat numele Zidului britanic (122). A fost urmat de Antoninus Pius (a domnit între 138 – 161).

83

— Sub Antoninus Pius, romanii şi-au extins fortificaţiile din nord, Zidul Antonin, până în Scoţia, la Firth of Forth (142).

— Romanii sub conducerea lui Q. Lollius Urbicus înfrâng o revoltă a briganţilor (în z actualul Yorkshire) (142 – 143).

— N. Septimiu Sever (Lucius Septimius Severus Pius Pertinax) (146 – 211), împărat roman (193 – 211).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Romanii se confruntă cu o nouă revoltă în Iudeea, de data asta condusă de Bar-Kochba (132 – 135); trupele romane, conduse personal de împăratul Hadrian, îi zdrobesc pe rebeli; începe astfel Diaspora – împrăştierea poporului evreu în toată lumea.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— După moartea lui Antoninus Pius (161), Marc

Aureliu devine co-împărat alături de fratele său Commodus (LTA – urelius Veros), iar după moartea acestuia rămâne unicul împărat (168 – 180).

EUROPA DE EST:

— Marcomanii, longobarzii şi quazii năvălesc prin sudul Dunării în Câmpia Panonică şi Noricum (Austria), unii cotropitori ajungând chiar până în Italia, la Verona; romanii – conduşi de Marc Aureliu şi Lucius Verus – stopează pentru o perioadă invazia (166 – 168).

— Marcomanii trec din nou Dunărea; după ce sunt învinşi de romani, ei se aşază între graniţele imperiului (169 – 171). Se presupune că pe parcursul acestei campanii militare Marc Aureliu şi-ar fi compus *Meditaţiile*.

— Romanii conduşi de Marc Aureliu îi învinge definitiv pe quazi, ca şi pe alţi invadatori care traversaseră Dunărea (174). e

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În războiul estic (162 – 165), părţii de sub conducerea lui Vologase 111 invadează Siria romană şi declară Armenia marioneta lor; romanii conduşi de Lucius Verus şi Avidius Cassius îi înfrâng categoric pe părţi, ocupând Artaxata, Seleucia şi Cresifonul... Trupele romane care se întorc acasă aduc cu ele în Europa o molimă mortală.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— La curtea chineză se înregistrează sosirea unui ambasador din partea împăratului roman Marc Aureliu (circa 166), deşi, mai probabil, a fost vorba doar de un comerciant aventurier.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

B m. Marc Aureliu (Marcus Aurelius Antoninus; Marcus Annius Verus) (121 – 180), împărat roman (161 – 180) care a restabilit graniţa dunăreană; el a rămas în istorie şi ca filosof. A fost urmat de Commodus (a domnit

între 180192).

B n. Caracalia (Marcus Aurelius Antoninus; Septimius Bassianus) (186 – 217), împărat roman (211 – 217).

b Împăratul roman Commodus este asasinat de o conspiraţie de curte (192); urmează un alt „An al celor Patru împăraţi", pe parcursul căruia Garda Pretoriană asasinează

84

un împărat şi vinde tronul celui care oferă mai mult (193). După ce Septimiu Sever câştigă lupta de succesiune (193 – 194), el dizolvă pretorienii şi-i înlocuieşte cu o nouă gardă. formată din soldaţi de frontieră.

EUROPA DE EST:

e Septimiu Sever asediază şi ocupă Bizanţul, care nu recunoscuse autoritatea imperială romană (196).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— CaPătul unei lupte pentru tronul Imperiului Roman, Septimiu Sever îl înfrânge pe rivalul său, Niger, în trei bătălii: Cyzicus, Nicaea şi Issos (193 194), în cele din urmă omorându-l la porţile Antiohiei".

e Părţii conduşi de Vologase IV invadează Mesopotamia stăpânită de romani, dar sunt respinşi de romanii conduşi de Septimiu Sever (195 – 197); continuă expediţiile de pedepsire împotriva Pârtiei.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În China, generalul Tung Cho, de fapt dictator militar sub împăratul Han, este asasinat (192), ceea ce declanşează o perioadă de război civil.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Confruntat cu revoltele din Britania de nord, Septimiu Sever preia personal comanda. armatei, în mare abandonând regiunea de la nord de Zidul lui Hadrian (208 – 211). e.n. Sever Alexandru (Marcus Aurelius Severus Alexander) (208 – 235), împărat roman (222 – 23 5Ţ

e” m. Septimiu Sever (Lucius Septimius Severus Pius *Pertinax*) (146 – 211), împărat român (f 93 – 211) în timpul războiului part (195 – 202); a murit în nordul Bntăniei, la York (4 februarie). A fost urmat la tron ce Caracalla, care şi-a ucis repede co-împăratul ca şi pe ceilalţi rivali (212).

e.n. Claudiu II Goticul (Marcus Aurelius Claudius Gothicus) (214 – 270), împărat roman (268 – 270).

e m. Caracalla (Marcus Aurelius Antoninus; Septimius Bassianus) (166 – 217), împărat roman (211 – 21 7), fiu al lui Septimiu Sever, supranumit Caracalla din cauza hainei din piele de capra pe care a purtat-o în timpul războaielor germanice (213 – 214); pe când se pregătea pentru invazia Partici, a fost asasinat de ofiţeri romani, inclusiv de succesorul său imediat, Marcus Opelius Macrinus (care a domnit între 217 – 218). Succesorul acestuia a fost Elagabalus (între 218 – 222), nepotul lui Caracalla, care a fost, la rându-i, asasinat de gărzile din palat; a fost urmat la tron de vărul său, Sever Alexandru (a domnit între 222 – 235). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Împăratul roman Caracalla îi învinge pe părţi pentru a recuceri teritoriile pierdute, între care Armenia, Osrhoene şi Mesopotamia (216).

— Împăratul part Artaban V înfrânge la Nisibis oastea noului împărat al Romei.

Macrinus (217).

e Varius Avitus conduce o răscoală împotriva lui Macrinus, pe care-l înfrânge şi-l ucidela Antioh X218Ţ

— Statul Aksum (actualmente provincia Tigre din Etiopia) se dezvoltă ca centru

comercial la Marea Roşie (circa 220), ampli fi cându-şi treptat relaţiile comerciale care acoperă aproape întreaga Etiopie, estul Sudanului, nordul Somaliei şi, de cealaltă parte a Mării Roşii, regatele Minean şi Sabaean din Yemen.

— În războiul civil part, Artaban V îl învinge (şi, probabil, îl ucide) pe fratele său Vologase V în sudul Babiloniei (222).

ASIA DE EST, CENTRALĂ *ŞI DE* SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Fan Shihman extinde graniţele regatului Funan, axat pe cursul inferior al Mekongului, incluzând Cochin-China (sudul Vietnamului), Cambodgia şi, posibil, chiar Thailanda (circa 200).

— Chamii, un popor indonezian, pun bazele regatului independent Champa, în sudul Annamului (circa 200).

— Ts'a o Ts'a o, general al mult slăbitei dinastii Han, este învins de stăpânii războinici locali din sud, care refuzaseră să-i recunoască autoritatea personală, în bătălia de la Stânca Roşie de pe fluviul Yangtze (circa 208).

— Ts'a o Pei, fiul lui Ts'a o Ts'a o, îl detronează pe ultimul împărat al dinastiei Han, întemeind dinastia Wei (220), dar nu reuşeşte să-şi impună autoritatea decât la nord de fluviul Yangtze; restul Chinei se împarte în alte două regate, respectiv Shu – condus de Liu Bei, în sud-vest, capitala: Ch'engdu – şi Wu – condus de Sun Ciuan, în sud-est, capitala: Nankin.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— N. Probus (Marcus Aurelius Probus) (circa 232 – 282), împărat roman (276 – 282).

— M. Sever Alexandru (Marcus Aurelius Severus Alexander) (208 – 235), împărat roman (222 – 235); a fost ucis în timpul unei revolte militareTA fost urmat la domnie de un şir de „soldaţi-împărat?*, majoritatea cu domnii pasagere.

B n. Maximian (Marcus Aurelius Valerius Maximianus) (245 – 310), co-împărat roman (286 – 305).

— Persecuţia creştinilor, foarte răspândită, se desfăşoară şi la Roma, sub conducerea lui Decius (249 – 251).

EUROPA DE EST:

— Goţii bântuie fără oprelişti în Moesia şi Tracia (238).

— Romanii sub conducerea lui Gaius Traianus Decius îi înfrâng pe goţi de-a lungul Dunării (245 – 249).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Persanul sasanid Ardaşir (Artaxerxe) preia puterea lângă Persepolis; el profită de slăbiciunea Parţiei pentru a-l învinge şi a-l ucide pe Artaban V la Ormuz, în Golful Persic (226); Ardaşir pune bazele Imperiului Sasanid, urmaş al celor ale lui Cirus şi Darius, care includea Parţia şi-şi extindea graniţele în est până la râul Exus şi chiar dincolo de acesta, luând puţin chiar şi din pământ unic kuşanilor şi pătrunzând în Afghanistan şi Baluchistan.

B Provocând Roma, Ardaşir invadează Siria şi Armenia (protejata Romei) (230), efectuând raiduri în Anatolia (230 – 231).

— Armata romană a lui Sever Alexandru recucereşte Mesopotamia de sub perşii sasanizi (233X ajutându-l totodată pe conducătorul armean Chosroes să-i învingă pe perşi.

— Şapur 1, fiul şi urmaşul lui Ardaşir, invadează Mesopotamia aflată sub ocupaţie romană (241), ocupă Nisibisul (Nusaybin) şi Charrhae (Haran); el este învins categoric la Resaena, pe cursul superior al râului Araxes (Araks), de către romanii conduşi de Gordianus III şi G.F. Sabinus Aquíla Timesitheus (243). Gordianus este ucis, iar urmaşul acestuia, Filip Arabul, cerc pace.

ASLA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Familia Pallava ia tronul în provincia indiană Andhra (circa 230), apoi se extinde în Decanul de est, către Gange, apoi spre sud, din nou, împotriva (amililor cholas.

— N. Wu Ti (Ssu-ma Yen) (236 – 290), întemeietorul dinastiei Chin (Ch'in).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— N. Diocleţian (Gaius Aurelius Valerius Diocletianus) (circa 250 – circa 313), general şi împărat roman (a domnit între 284 – 305).

— Alemanii şi alte seminţii de la frontieră întreprind numeroase raiduri în Galia şi în Italia (din 254), unde îi învinge pe romanii conduşi de Valerian şi ajung la Ravenna (257). În centrul imperiului, zidurile oraşelor – atâta vreme nefolositoare – erau acum reparate sau reconstruite.

— După ce întreprind raiduri în Galia, Spania şi nordul Africii, francii învinge în Galia o armată romană condusă de Valerian (256).

— Sub împăratul roman Valerian (253 – 260), creştinii sunt prigoniţi amarnic (257 – 2581

— Mai mulţi pretendenţi militari şi senatoriali se luptă între ei pentru tronul roman în „Perioada celor Treizeci de Tirani" (259 – 268). Pe parcursul luptei de succesiune, M. Cassâanus Postumus înfiinţează un imperiu independent care includea Galia, Britania şi Spania (259 – 274).

— Lupta de succesiune la Roma a fost câştigată de către Gallicnus (care a domnit între 260 – 268), cel care pune capăt persecuţiei creştinilor prin Edictul Toleranţei (260) şi reformează armata pentru a restabili graniţele imperiului.

— M. Claudiu II Goticul (Marcus Aurelius Claudius Gothicus) (214 – 270), împărat roman (268 – 270), supranumit „Goticul** datorită victoriilorjsalc asupra goţilor.

— Alemanii, înfrânţi de armatele împăratului roman Aurelian la sud de Dunăre, reuşesc să scape şi să se îndrepte spre Roma, învingând categoric armatele romane urmăritoare la Placentia – înainte de a mai *fi învinşi de*

încă două ori, decisiv, la Fano şi la Pavia (271). După această ameninţare, zidurile Romei au fost reconstruite.

— Imperiul independent al Galiei, Britanici şi Spaniei, acum sub conducerea lui Tetricus, este readus în componenţa Imperiului Roman în urma victoriei repurtate de Aurelian (270 – 275) la Chilons (sfârşitul anului 273).

EUROPA DE EST:

— Primul război gotic (250 – 252): goţii, conduşi de regele Cuiva, învinge o armată romană în lupta de la Filipopohs (250); împăratul roman Decius porneşte apoi în urmărirea lor, spre suH-est, către Dunărea de jos.

— La Forum Terebronii, armatele romane suferă o înfrângere teribilă din partea goţilor; Decius este ucis şi este înlocuit de C.V. Tribonianus Gallus, care purta o mare parte

din vină pentru înfrângere (251); tratatul de pace îi obliga pe romani să plătească tribut goţilor pentru a putea rămâne la est de Dunăre.

e încâlcind proaspătul tratat de pace, goţii traversează Dunărea, dar sunt învinşi de către romanii conduşi de Aemilianus (252).

B Trupele gotice de apă şi de uscat întreprind raiduri de mare amploare în Grec ia, ocupând şi devastând oraşe-cheie precum Atena, Sparta, Corintul şi Argosul (265 – 267).

B Romanii, conduşi de Publius Herennius Dexippus, îi alungă pe goţii din centrul Greciei spre nord (267), dar lasă goţii şi herulii să controleze efectiv Maroa Egee.

— Noul împărat roman Claudiu II respinge o invazie gotică a Italiei dinspre Alpi; goţii sunt alungaţi către est şi apoi învinşi pe valea Moravei lângă Naissus (Niş); flota goţilor este şi ea distrusă la Salonic (269).

— Sub presiunea atacurilor tot mai puternice ale popoarelor migratoare împăratul Aurelian (270 – 275)

retrage armata şi administraţia din Dacia la sud de Dunăre. AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Al doilea război cu romanii al lui Şapur I este declanşat de uciderea de către acesta a regelui armean Chosroes, cucerirea Armeniei şi distrugerea Antiohului (toate petrecute în 258).

— Valerian şi armatele sale romane îl învinge pe Şapur I, alungându-i pe perşi înapoi, dincolo de Eufrat (259).

B Şapur 1 învinge şi încercuieşte armata romană la Edessa (Urfa) (260); în timpul tratativelor împăratul Valerian este luat prizonier şi moare în prizonierat în Persia. După capitularea armatei romane, trupele lui Şapur pot jefui nestingherite în Siria, Cilicia şi Cappadocia; în cele din urmă ele ocupă şi Caesarea, a cărei apărare notabilă era coordonată de Demostene (261).

— La vest de fluviul Eufrat, Septimius Odenat, principe al Palmirci dominate de romani, înfrânge armata persană a lui Şapur 1, încărcată cu prăzi luate din oraşele romane (261).

B Odenat al Palmirci îl în frânge şi-l ucide pe militarul roman Quietus, care încerca să ocupe Siria ca un prim pas către ocuparea tronului roman; Odenat primeşte din partea regelui Galien supranumele de Dux Orientalis – conducătorul estului (262).

B În fruntea armatelor romane şi palmirc, Odenat invadează Persia, salvează Edessa de sub asediu, recucereşte Nisibis şi Carrhae (262); în campania militară purtată în Armenia şi Mesopotamia, el cucereşte de două ori Cresifonul (262 – 264).

— După ce întreprind raiduri asupra litoralului Mării Negre, prin Munţii Caucaz şi în Georgia, goţii intră în Anatolia ajungând la Marea Egee unde, la Efes, distrug templul Dianei, vestit ca una dintre Cele Şapte Minuni ale Lumii (262).

— Odenat este ucis (267) şi este formal succedat de

către fiul său Vabalat, deşi adevăratul conducător al Palmirei era văduva lui Odenat, Zenobia, cea care-şi însoţise soţul în campaniile împotriva Persiei.

— Armatele palmirc conduse de regina Zenobia şi de generalul acesteia, Zobdas, cuceresc Egiptul, după care învinq o armată romană trimisăj>cntru a le trece sub control roman (267Ţ

— Forţele romane de sub comanda lui Aurelian învinq armata reginei Zenobia şi a generalului Zobdas în două bătălii – la Immae, lângă Antioh, şi la Emesa; romanii

asediază în continuare Palmira, până ce regina capitulează (271 – 272), reincluzând provinciile estice Imperiului Roman.

— După ce Zenobia se răscoală încă o dată (272), Aurelian asediază şi distruge Palmira, ulterior organizând o paradă la Roma pentru a arăta regina captivă (274).

e Regele persan sasanid Şapur I îl numeşte pe prinţul chinez refugiat Mamgo, din dinastia Han, în funcţia de guvernator al său în Armenia (circa 272 – 288), în loc să-l retrimită înapoi în China, conform solicitărilor duşmanului acestuia, împăratul Wu Ti (SuMa Yen).

e m. Şapur I (? – 272), rege al Persiei (între 241 – 272). care l-a luat prizonier pe împăratul roman Valerian (260); el a transformat Persia într-un centru de învăţătură.

— În timp ce romanii asediau Palmira, egiptenii se răscoală împotriva dominaţiei romane; revolta este înăbuşită rapid de Aurelian (273).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Şapur I îi învinge pe kuşanii conduşi de Vasuveda (circa 250), probabil în Bactria, punând capăt zilelor de glorie ale Imperiului Kuşan.

— Regatul Wu din sud-estul Chinei trimite o flotă comercială exploratoare în Oceanul Indian (circa 250).

— Regatul chinez mult slăbit Shu este învins de către generalul Wei SuMa Yen (264); unii supravieţuitori se refugiază în Persia, alăturându-se armatei lui Şapur I; unul dintre aceştia, prinţul Mamgo din dinastia Han, devine guvernatorul Armeniei.

e Generalul SuMa Yen se urcă pe tron şi-şi ia numele de Wu Ti, primul împărat al dinastiei Xijin (Chin de vest) (265).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Împăratul roman Probus (a domnit între 276 – 282) duce lupte în Galia contra francilor, a burgunzilor şi a ligjenilor (276), ca şi în Germania – ajungând până la fluviul Elba (277); el reconstruieşte şi limes-ul (fortificaţiile) de-a lungul Rinului şi al Dunării.

n. Constantin I (Flavius Valerius Aurelius Constantinus) (circa 282 – 337), împărat roman (a domnit între 306 – 337).

— M. Probus (Marcus Aurelius Probus) (circa 232 – 282), împărat roman (276 – 282); asasinat de propriii săi soldaţi, despre care se crede că erau nemulţumiţi de mâna forte cu care conducea armata. A fost urmat de Cams (care a domnit între 283 –, 284); acesta a purtat războaie în est, unde a şi murit, probabil asasinat.

— După încă o luptă pentru putere (284 – 285), Diocleţian devine împărat, ieşind învingător într-un război civil contra lui Carinus, pe râul Margus (Morava). El a reorganizat imperiul cu doi împăraţi cu drepturi egale – el însuşi în est, conducând din Nicomedia, în Anatolia, şi Maximian în vest (286).

— Marcus Aurelius Cărăusius, comandantul flotei romane la Gessariacum (Boulogne), înăbuşă o răscoală ţărănească în Galia (286).

— Devenind mai degrabă pirat decât protector, Cărăusius cu flota romană de sud comanda sa întreprinde raiduri asupra coastelor germane (287), după care se

autoproclamă împărat al Galiei de nord şi al Britanici. Revolta este înfrântă în cele din urmă, dar numai după ce Cărăusius este ucis (294).

89

7 e la cei doi împăraţi egali, Diocleţian mai adaugă câte un conducător-adjunct (cezar), creând astfel patru diviziuni ale Imperiului Roman; niciunul dintre cei patru conducători nu avea să guverneze chiar de la Roma (292), ceea ce avea să exacerbeze problemele legate de succesiune. Maximian stăpânea Italia şi Africa din Mediolanum (Milanq) Jar unul dintre noii cezari, Flavius Valerius Constantius, conducea Gaiia, Spania şi Britania din Augusta Treverorum (Trier) (292).

— O invazie majoră din partea alemanilor este învinsă în două rânduri de către Constantius, la Lingones (Langres) şi respectiv la Vindonissa (Windisch, Elveţia) (298). EUROPA DE EST:

e Unul dintre noii cezari romani (conducători-adj unep), Gaius Galerius Valerius, stăpânea Iliria şi frontiera de la Dunăre, avându-şi capitala la Sirmium (Mitrovica) în Iugoslavia (292).

— În Dacia părăsită de armata şi administraţia romană pătrund dacii liberi.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Sub conducerea noului lor împărat, Tacitus, armatele romane îi înfrâng pe goţi şi pe alani, o populaţie scito-germanică, în Anatolia (276).

— Satuminus, comandantul oştilor romane din est, se autoproclamă împărat, dar este înfrânt şi ucis în scurt timp de către împăratul de drept, Probus (279).

— Noul împărat roman Marcus Aurelius Cams îl înfrânge de două ori pe Bahram I şi trupele sale persane în Mesopotamia, a doua oară chiar lângă capitala lor, Cresifon, însă moare pe când desfăşura o campanie la est de Tigru (282 – 283).

e Tindate III, fiul lui Chosroc, se reîntoarce în Armenia pentru a-şi revendica tronul, având sprijinul romanilor, al nobilimii armene şi, în final, chiar al guvernatorului Persiei, prinţul chinez refugiat Mamgo; după aceea invadează Asiria (293).

— Noul împărat persan Narses, fiul lui Şapur I, recucereşte Asiria şi Armenia de la romani, silindu-l pe Tindate III să-şi caute refugiul în Imperiul Roman (294 – 295).

— Autointitulându-se împărat al Egiptului de nord, Achile se stabileşte în Alexandria (294), care avea să fie asediată şi ocupată mai târziu de Diocleţian, iar Achile executat (296).

— Litoralul Mauritaniei (Maroc) este invadat de populaţiile din deşert şi de la munte; ele sunt învinse de romanii conduşi de Maximian, care le cucereşte poziţiile-cheie şi deportează locuitorii către alte regiuni ale imperiului (295 – 297).

B Roma declară război Persiei (295 – 297) şi câştigă unele bătălii de mai mică importanţă sub conducerea lui Galerius, însă suferă o înfrângere zdrobitoare la Callinicum, lângă Carrhae (296).

— Cu forţele refăcute, Galerius îi urmăreşte pe perşi în Armenia, unde arc izbânzi atât de importante încât îi capturează pe Narses şi familia lui (297); tratatul de pace impune perşilor să accepte autoritatea Romei în Mesopotamia şi Caucaz. Tindate III se reîntoarce pe tronul Armeniei; el se va converti la scurt timp, devenind creştin.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Împăratul Wei (Wu Ti) reunifică temporar China (280 – 290).

B m. Wu Ti (Suma Yen) (236 – 290), fondatorul dinastiei Ch’in la moartea sa imperiul este împărţit între cei douăzeci şi cinci de fii ai săi.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Creştinii sunt din nou aprig persecutaţi sub domnia lui Diocleţian (303 – 311).

e Dipeleţian şi Maximian abdică de la tronul imperial, declanşând lupta pentru succesiune (305); printre rivali se numără fiul lui Constanţiu, Constantin (Flavius Valerius Aurelius Constanţinuşi, ca şi cel al luf Maximjan, Marcus Aurelius Valerius Maxentius. e m. Constanţiu I (Aurelius Valerius Constantius; Constanţiu Chlorus) (? – 306), general roman şi cezar; tatăl lui Constantin 1.

— M. Maximian (Marcus Aurelius Valerius Maximianus) (245 – 310), co-împărat roman (286 305); el moare după ce complotează împotriva lui Constantin. – „Edictele Toleranţei pun capăt persecutării creştinilor; ele au fost promulgate de Galerius Valerius Maximinus Dar a şi Valerius Licinianus Licinius, co-împăraţi pentru scurtă vreme (311).

— Lupta romană de succesiune degenerează în război civil; anticipând planurile lui Maxentius de invadare a Gâlici, Constantin 1 străbate Alpii şi obţine victorii notabile la Susa, Turin, Milano, Bresciăşi Verona (312). Confruntarea directă cu Maxentius are loc lângă Roma, iar Con stan tin încuige categoric în bătălia de la Podul Milvian; Constantin se converteşte apoi la creştinism, se spune pentru că i s-ar fi arătat un semn înainte de luptă.

e m. Marcus Aurelius Valerius Maxentius (? – 312), împărat roman care a fost învins la Podul Milvian şi s-a înecat în Tibru.

e Edictul Toleranţei din Milano confirmă sfârşitul persecutării creştinilor (313). e m. Diocleţian (Gaius Aurelius Valerius Diocletianus) (circa 250-circa 313), împărat roman (284 305) care a introdus divizarea conducerii (286).

— NTC – constanţiu II (Flavius Iulius Constantius)

(317 – 361), împărat roman (337 – 361).

EUROPA DE EST:

— Aflând că Licinius, co-împăratul său, complotează împotriva lui, Constantin porneşte el primul; cele două armate se înfruntă în bătălia indecisă de la Cibalac (posibil Vinkovei), în sud-estul Panoniei, iar apoi la Mardia, în Tracia. Licinius este silit să renunţe la 11 iria şi la Grecia în favoarea lui Constantin, păstrând însă controlul asupra Asiei, Egiptului şi Tracici (314).

e Aflaţi din nou în război, Licinius şi Constantin I se înfruntă cu armate masive la Adrianopol (3 iulie 323); Licinius este înfrânt categoric şi îşi caută refugiu în Bizanţ, unde este asediat de Constantin.

— În bătălia Hellespontului, Crispus, fiul cel mare al lui Constantin I, învinge categoric flota lui Licinius (? Iulie 323); neputându-se retrage peste Bosfor, Licinius se refugiază în Calcedonia unde, la Chrysopolis (Scutari), capitulează în cele din urmă (18 septembrie 323); ulterior este executat (324).

— Constantin I devine împărat unic al Imperiului Roman, stabilindu-şi capitala în vechiul oraş grecesc Bizanţ (324), reclădit din temelii şi căruia-i schimbă numele după al său: Constantinopol (330).

— În timpul domniei lui Constantin cel Mare este anexat imperiului şi un important teritoriu de la nordul Dunării, în Câmpia Munteană şi Oltenia. Cetăţile de la Drobeta şi Sucidava sunt reconstruite, iar la Daphne este ridicată o nouă fortăreaţă.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e.n. Şapur II (cel Mare) (309 – 379), rege de la naştere al Persiei (309 – 379), cu o regenţă îndelungată (309 – 325).

91

e Valerius Licianus Licinius, *nximit* împărat al Răsăritului de către Constantin *1. Înfrânge* armatele

romane rivale ale lui Galerius Valerius Maximinus Dar a la Tzirallum, lângă Heraclea Pontica, învestul Anatoliei, stopând astfel o plănuită invazie a Europei (313).

— Thair, regele Arabici (Yemen), duce o campanie încununată de succes împotriva Persiei (circa 320).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Populaţiile xiong-nu şi xien-pi cutreieră şi jefuiesc toată China timp de peste două secole (începând cam din 300), controlând chiar teritorii de la nord de Yangtze. După ce doi împăraţi ai dinastiei Jin de vest sunt ucişi (311 şi 316), împăraţii Jin se mută la sud de Yangtze, fondând dinastia Chinei Răsăritene la Nankin (317).

— Szechuan, în sud-vestul Chinei, devine independent (304).

— În Magadha, dinastia Gupta a fost fondată de Chandragupta (a domnit între circa 320 – circa 330), care afirma că este descendentul vechii dinastii Mauryane şi care a reîntărit forţa regatului său în valea centrală din India a Gangelui.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— M. Valerius Licinianus Licinius (? – 325), împărat roman (a domnit între 308 – 324) care a luptat împotriva rivalului său Constantin (314; 323 – 324); în cele din urmă s-a predat şi a fost executat.

e.n. Iulian (Flavius Claudius Iulianus) (332 – 363), împărat roman (361 – 363).

— M. Constantin I (Flavius Valerius Aurelius Constantinus) (circa 282 – 337), împărat roman (306 – 337) care s-a convertit la creştinism (313) şi care a mutat capitala imperiului la Constantinopol (324). Moartea sa *este urmată de o nouă luptă de succesiune*, *de* data aceasta rivali fiind cei trei fii ai săi, cărora Constantin le împărţise imperiul; Constantin II în Britania, Gaiia şi Spania; Constans I în Iliria, Italia şi Africa, iar Constanţiu

11 în Tracia, Grecia şi Răsărit, care avea să supravieţuiască.

— În lupta pentru succesiunea imperială, Constantin II invadează Italia, dar este ucis la Aquíleia, la capătul Adriaticii; fratele acestuia, Constans I, adaugă teritoriile lui la cele proprii (340).

B Picţii şi scoţii întreprind raiduri în nordul Britanici, în timp ce saxonii cutreieră litoralul Britanici şi Galici (343).

B n. Theodosiu I (cel Mare) (circa 346 – 395), împărat roman (379 – 395).

EUROPA DE EST:

b în alianţă cu sarmaţii – un popor scito-germanic – Constantin I îşi conduce trupele romane în luptă cu goţii care, în frunte cu Alaric, făceau dese meurs Tumpeste Dunăre în Mocsia (332)".

B După desfiinţarea alianţei romano-sarmate, goţii, sub conducerea lui Geberic, îi învinge decisiv pe sarmaţii conduşi de Wisumar (334); mulţi dintre sarmaţii învinşi se stabilesc înăuntrul Imperiului Roman.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Sub conducerea lui Ezana, regatul Aksum de la Marea Roşie învinge vechiul regat cuşit Meroe, de pe Nil, preluând controlul asupra Yemenului (circa 325); creştinismul cunoaşte o largă răspândire în ţară.

B împăratul sasanid Şapur Îi îl învinge pe regele Thair al Arabiei (Yemen) (328).

92

— Împăratul sasanid Şapur II invadează Mesopotamia romană (337), între cele două regate începând o serie de conflicte despre care nu au rămas multe în analele istoriei (337 – 350). Romanii conduşi de generalul Lucilianus resping cu succes trei asedii consecutive ale perşilor asupra fortăreţei de la Nisibis (337, 344? 349).

— Mai multe popoare de origine scită, mai cu seamă masageţii şi chioniţii, întreprind raiduri de amploare în nord-estul Persiei (349 – 358); încetul cu încetul ei sunt supuşi de către Şapur, iar unii ajung chiar în armata persană.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Sub Samudragupta (care a domnit între circa 330 – circa 375), fiul lui Chandragupta, Magadha se extinde şi include Rajputana, nordul Decanului şi litoralul de la sud de Gange; totodată îşi extinde influenţa şi în Nepal, Assam, Punjab şi Ghandhara.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

f e în Gaiia, generalul roman Magnenţiu se răscoală împotriva lui Constant 1, care este ucis în timp de fugea către Spania; Magnenţiu se autoproclamă împărat (350).

— Înfrânt la Mursa (351 jtMagnenţiu şi armata lui se întorc în Ital ia, urmăriţi de Constanţiu II şi sunt învinşi la Pavia; Magnenţiu se confruntă cu revolte populare atât în Italia, cât şi în Gaiia, unde se retrăsese. El se sinucide, lăsându-l pe Constanţiu unic împărat roman (351).

— N. Flavius Stilicon (circa 355 – 408), general roman de origine romano-vandală.

— Iulian (Flavius Claudius Iulianus), numit cezar de către vărul lui Constanţiu II, duce lupte împotriva invadatorilor de-a lungul malului vestic al Rinului. Pe malul estic, Constanţiu este învins la Reims de către alemani, dar îşi ia revanşa în faţa acestora prin victoria de la Sens (356).

— La Argentorate (Strasbourg), armata lui Iulian, deşi mult inferioară numeric, repurtează o victorie surprinzătoare împotriva alemanilor (357), luându-l prizonier pe regele-cestorăţihnodomar; după aceea, Iulian obţinecontrolul asupra întregului mal vestic al Rinului

— Conflictul dintre Iulian şi Constanţiu II se

transformă în război civil (360 – 361); când i se cere să trimită în răsărit trupe de veterani în sprijinul lui Constanţiu, în loc de a o face, Iulian se autoproclamă împărat, după care se deplasează în grabă către est pentru a ocupa poziţia-cheie a rivalului său de la Sirmium; după aceea se îndreaptă către Constantinopol. Pornit pentru a-l înfrunta, Constanţiu moare pe drum, Iulian rămânând astfel împărat unic.

— M. Constanţiu II (Flavius Iulius Constantius) (317 – 361), împărat roman (337.361), al treilea fiu al lui Constantin I; el câştigase războaiele de succesiune declanşate de moartea tatălui său.

— M. Iulian (Flavius Claudius Iulianus) (332 – 363), împărat roman (361 – 363), care l-a provocat la luptă şi chiar l-a învins pentru scurtă vreme pe Constanţiu II; el este ucis în luptele cu perşii şi este *urmat de* Valentinian *I* (*care a domnit între 364 – 375*).

— Valentinian 1 poartă lupte cu alemanii, obţinând victorii notabile la Chilons şi Solicinium (Sulz) pe râul Neckar (365 – 367).

— Generalul lui Valentinian, Theodosiu, desfăşoară o campanie în Britania, care trecea printr-o perioadă tulbure datorită raidurilor pe mare ale jefuitorilor saxoni şi revoltelor scoţilor şi picţilor (368 – 369).

e.n. Alaric (circa 370 – 410), rege vizigot.

93

MMHCT – nmw

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Magnus Clemens Maximus, general roman în Britania, se autoproclamă împărat şi invadează Galia (383); co-împăratul roman Graţian (care a domnit între 375 – 383) este asasinat la Lugudunum (Lyon), în drum pentru a se confrunta cu Maximus. Maximus rămâne astfel împărat în Britania, Galia şi Spania; Italia crăcondusă prin *regenţă* pentru Valentinian II.

— După ce Maximus invadează Italia (387), Valentinian II se refugiază la Theodosiu I în est, care îl învinge pe Maximus pe râul Sava, în Iliria (388), după care îl urmăreşte şi-l învinge pe Maximus din nou la Aquíleia, unde acesta *este şi ucis*.

— M. Alatheus (? – 387), şef de clan şi general ostrogot; este ucis în lupta cu generalul, *roman* Promotus.

— Galia este readusă în Imperiul Roman de către generalul franc Arbogast (388 – 389).

— Creştinismul devine religia oficială a Romei, celelalte *religii fiind suprimate* (391). Arbogast aranjează asasinarea tânărului co-împărat Valentinian II (392) şi instalează în loc un om de-al său, Eugeniu; neacceptând schimbarea, co-împăratul roman Theodosiu I îşi trimite armata sub comanda generalului romano-vandal Stilicon, care-i învinge categoric pe rebeli la Aquíleia (5 – 6 septembrie 394); Eugeniu moare în luptă, iar Arbogast se sinucide. Pentru o scurtă perioadă, TEcodosâu rămâne unicul împărat roman.

— N. Flavius Aetius (circa 395 – 454), general *roman*.

— M. Theodosiu I (cel Mare) (circa 346 – 395), împărat roman (între 379 – 395).

EUROPA DE EST:

— Hunii traversează râul Nipru pentru a invada Imperiul Gotic, care-şi pierde ambii conducători venerabili, Ermanaric şi succesorul lui, Withimer; sute de mii de refugiaţi trec Dunărea şi mulţi vizigoţi se aşază acolo, sub conducerea lui Fritigem şi Alavius. Ostrogoţii rămân sub conducerea lui Alatheus şi a lui Safrax, iar alţi vizigoţi (sub comanda lui Athanaric) se refugiază în pădurile din Carpaţi şi în Transilvania (376).

— În timpul tratativelor de pace romanii îi atacă pe capii vizigoţilor, omorându-l pe Alavius; Fritigem îşi conduce poporul în luptă la Marianopolis (Şumla), în estul Bulgariei, învingând armatele romane de sub comanda lui

Lupicinus (377).

— Formând un front unitar cu ostrogoţii, vizigoţii se confruntă cu o forţă armată romană adunată în grabă sub comanda lui Valens, la Salices (Sălcii), în sudul Deltei Dunării; la început siliţi să se ascundă în spatele căruţelor lor din lemn, vizigoţii, conduşi de Fritigem, reuşesc să spargă încercuirea şi să-l silească pe Valens să se retragă în Tracia, lăsând astfel cale liberă raidurilor sarmaţilor, alanilor şi hunilor (377).

— Cum conflictele se iveau încontinuu de-a lungul Rinului şi Dunării, nepotul lui Valens şi co-împărat totodată, Graţian, învinge o armată masivă alemană şi-i omoară conducătorul, Prianus, la Argentana (Colmar) (378); după aceea romanii continuă luptele pe malul estic al fluviului, înainte de a întări armata lui Valens din Tracia.

e Oastea romană condusă de Sebastián îi înfrânge pe aliaţii gotici pe râul Mariţa; aceştia se retrag într-un fort alcătuit din căruţe, unde li se adaugă mercenari goţi dezertori din armata romană. În această a doua bătălie de la Adrianopole (9 august 378), romanii suferă una dintre cele mai crunte înfrângeri ale istoriei lor; au murit circa patruzeci de mii de soldaţi, inclusiv Valens. Goţii nu reuşesc să cucerească Adrianopolul

94

sau Constantinopolul, dar rămân unica forţă din Tracia. Graţian, care-l urmează pe Valens ca împărat în vest, încă nu sosise; Teodosie 1 cel Mare devine împărat al Orientului.

— Armata romană, refăcută în Grecia şi în Tracia sub conducerea lui Theodosiu I, îi înfrânge pe goţi în două campanii, în timpul uncia dintre ele murind Fritigem (382 – 383); generalul roman Promotus duce o campanie încununată de succes la sud de Dunăre împotriva ostrogoţilor, conduşi de Alatheus şi Safrax; mulţi goţi sunt respinşi îndărăt peste IDunăre, unii stabilindu-se în

Imperiul Roman – ostrogoţii în Panonia, vizigoţii în Macedonia.

— Goţii năvălesc din nou peste Dunăre, dar sunt înfrânţi de Promotus; conducătorul lor, Alatheus, este ucis (387).

— Vizigoţii trec Dunărea pentru a prăda în Tracia; conducătorul lor, Alaric, este menţionat pentru întâia oară. Theodosiu 1 îi învinge şi-l aduce pe Alaric – împreună cu o mare parte din armata sa – în oastea romană (390).

— Alaric şi vizigoţii săi întreprind raiduri de amploare prin Tracia şi Grecia; ei sunt opriţi pentru scurtă vreme de Stilicon, care sosise din Italia, dar căruia i se cere să plece de către împăratul Răsăritului, Arcadius (396).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Sabaenii evrei din nord-estul Yemenului se răscoală cu succes împotriva dominaţiei aksumite (circa 375).

— Cum nici Persia, nici Roma nu erau capabile să obţină o victorie decisivă, conflictul dintre ele se încheie, Persia păstrându-şi oarecum controlul asupra Armeniei (377).

— M. Şapur II (cel Mare) (300 – 379), rege al Persiei de la naştere (309 – 379), care a purtat războaie lungi cu romanii.

— Romanii conduşi de Theodosiu I şi perşii sasanizi conduşi de Bahram IV ajung la pace după o serie îndelungată de conflicte, împărţind Armenia între ei (390).

— Ostrogoţii conduşi de Tibigild şi vizigoţii conduşi de Găinas, fost general roman, desfăşoară raiduri de amploare în înatolia şi în jurul Constantinopolului (399).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Sub Chandragupta II (care a domnit între circa 375 şi circa 413), fiul lui Samudragupta, Magadha se

extinde în Punjab, anexând şi Malwa, Sauraştra şi Gujarat.

— Avarii (Juan Juan; Gougen), un popor mongol, îi învinge pe xiong-nu, pe care-i împing spre vest şi spre sud în Asia Centrală (circa 380); conducătorul avar Toulun se autoproclamă han (cagan).

— Conduşi de Fu Chien, populaţia ch iang invadează teritoriul jin, dar sunt învinşi categoric pe râul Fei (383); atunci se prăbuşeşte şi puterea lor în nord.

— T'upa (To Pa; Toba), un popor înrudit cu xicn-pi, îi înlocuiesc pe ch iang ca putere la nord de Yangtze (circa 386); pe parcursul următorului secol, dinastia lor Wei va include o mare parte din Mongolia şi Turkestan.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Cutreierând continentul în fruntea armatei lui gotico-romanc, Alaric invadează nordul Italiei, cucerind Aquíleia, Istria şi Veneţia (401).

— Alaric asediază capitala lui Honorius, Milano, după care ridică asediul pentru a-l urmări pe împăratul Honorius care încearcă să fugă; cu armata sa, care includea şi

95

cavalerie alană, adusă din Galia peste Alpi pe timp de iarnă, generalul romano-vandal

Stilicon îl urmăreşte pe Alaric până la Asta (Asii), unde se înfruntă cu un rezultat indecis (? martie 402).

e Alaric, învins la Pollentia de Stilicon în urma unui atac-surpriză (6 aprilie 402) se retrage în Toscana; este de acord să părăsească Italia şi îşi duce armata pentru iernat în Istria.

— Aflând despre planurile lui Alaric de invazie a Galiei, în ciuda efectivelor mult diminuate, Stilicon declanşează un devastator atac-surpriză şi învinge în bătălia Veronei desfăşurată în valea râului Athesis (Adige); Alaric reuşeşte totuşi să se retragă cu armata sa (iunie 403). Honorius îşi mută capitala de la Milano la Ravenna,

mult mai uşor de apărat.

— Are Loc marca invazie a diverselor popoare (probabil mânate din spate de huni) şi mai ales a vandalilor, suevilor, burgunzilor, dar şi a goţilor, alanilor şi multora altora; invazia are loc spre vest, din ţinuturile baltice prin Alpi şi până în valea râului Po, şi este condusă de Radagaisus (405).

— Forţele invadatoare conduse de Radagaisus înconjoară Florenţa, dar sunt prinse în capcanele romanilor conduşi de Stilicon, care organizează mai multe fortăreţe şi reţele de şanţuri. Cea mai mare parte a învinşilor a fost luată în sclavie, iar Radagaisus a fost executat (406).

— Restul invadatorilor se retrag în sudul Germaniei, cu excepţia vandalilor care, sub conducerea regelui Godigisclus, sunt înfrânţi de francii lui Marcomir, iar apoi se mută în Galia (406 – 410).

z – Forţele romane abandonează Britania după ce soldaţii de acolo aleg împărat pe unul dintre ei, Constantin (406?), pe care-l urmează dincolo de Canalul Mânecii pentru a ocupa Galia şi Spania (407 – 408); în Britania, comunităţile locale îşi pun la punct propriile sisteme defensive împotriva invadatorilor saxoni.

m. Flavius Stilicon (circa 355 – 408), general roman de origine romano-vandală care a condus lupta contra lui Alaric şi a goţilor acestuia (396 – 408); el este acuzat de trădare şi executat (august), se pare pe baza unor acuzaţii contrafăcute de către Honorius. După aceea, forţele lui de auxiliari trec de partea lui Alaric.

— Alaric invadează din nou Italia (409), înaintând nestingherit către Roma, în timp ce Honorius stătea în Ravenna cea bine fortificată. El cerc, şi primeşte, un tribut mare pentru a ridica asediul Romei, după care atacă fără succes Ravenna.

— Alaric şi forţele lui gotice asediază şi apoi ocupă

Roma, fiind primii invadatori care au reuşit vreodată acest lucru; ci devastează oraşul (24 august 410). În timp ce mărşăluia spre sud în fruntea armatelor sale din Italia, Alaric plănuia invazia Siciliei şi a Africii când i-a sunat ceasul.

m. Alaric (circa 370 – 410), rege vizigot care a cucerit Roma (410); este urmat la tron de cumnatul său, Athaulf (Adolphus).

— Împăratul proclamat de armată Constantin, încercând să păstreze controlul asupra Galici, este asediat la A relate (Arles) de către generalul lui Honorius, Constanţiu; în cele din urmă se predă şi este executat (411).

— Athaulf câştigă patru bătălii consecutive pentru controlul Galiei (412 – 414); în fruntea vizigoţilor săi el cucereşte întreaga Galic, cu excepţia Massiliei (Marsilia). Este învins de generalul roman Constanţiu, dar proclamă Galia parte integrantă a Imperiului Roman, căsătorindu-sccu sora vitregă a împăratului, *Galia* Placidia (412 – 414).

e Athaulf îşi conduce vizigoţii în recucerirea Spaniei (415), unde este ucis (416).

— Succesorul lui Athaulf, Wallia, îi înfrânge pe alani, suevi şi vandali, pe care-i împinge în nord-vestul Spaniei (Galiţia) (419); devenit regele Toulouse-ului (Aquitania), el este primul invadator ajuns să conducă un regat în interiorul Imperiului Roman. Succesorul lui a fost fiul lui Alaric, Theodoric 1 (care a domnit între 419 – 451); văduva lui, Placidia, s-a măritat cu generalul Constanţiu.

e Sub regele Gunderic, vandalii înfrâng în Spania forţele suevilor şi romanilor conduse de Castinus (421).

EUROPA DE EST:

B Făgăduindu-i credinţă lui Honorius, Alaric este numit general-comandant al Iliriei (acelaşi titlu îl deţinuse şi în trecut, sub împăratul roman de Răsărit Arcadius), cu

rol de stavilă în calea invadatorilor (404).

b n. Attila (406? – 453), rege al hunilor (434 – 453).

— Hunii sub conducerea regelui Ul din invadează Tracia, dar sunt respinşi înapoi peste Dunăre de către romanii lui Anthemius (409).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

b Armata vizigotă a lui Găinas este învinsă în Anatolia de către armata romană condusă de un alt general got, Firavia; Găinas fuge către nord, dar este ucis de regele hun Ul din (400).

— În vestul Africii se pun bazele regatului Ghana, cu capitala la Kumbi (pe la 400).

— După un scurt război (421 – 422), romanii acceptă să permită libertatea de credinţă zoroastrienilor, perşii acceptând acelaşi lucru pentru creştini.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În perioada celor trei regate (circa 400), Coreea era divizată între Kokuryo în nord, Paekehe în sud-vest şi Silla în sud-est, cu câteva mici colonii japoneze pe coasta sudică.

— Armatele Cham conduse de regele Bhadravarman desfăşoară o campanie militară în Namvietul controlat de chinezi (Tonkinul şi nordul Annamului) (circa 400).

b Avarix poartă războaie de frontieră xnihxxxa cu dinastia Wei din nord (xncepând cam din 400).

e Eftaliţii (hunii albi; în India, numiţi hunas), înrudiţi cu kuşanii, se stabilesc în Bactria (circa 420), controlând teritoriile din sud-estul Mării Aral (modernul Turkestan rusesc) şi întreprinzând raiduri în Gandhara şi Punjab.

e Generalul xijin Liu Vii înfrânge forţele rebele ocupând Nankinul şi autoproclamându-se primul împărat al dinastici Liu (fostă) Song (420).

e m. Liu Yu (356 – 422), general şi împărat chinez, fondatorul dinastici Liu (fostă) Song.

EUROPA OCCIDENTALA:

— Flavius Aetius, conducător al trupelor auxiliare formate în special din huni, stăvileşte încercarea regelui Theodoric I al Toulouse-ului de a cuceri Provence, învingându-l *la* Arles (425).

97

— Placidia devine conducătoarea *defecto* a Imperiului Roman de Apus când fiul ei, Valentinian III, este aşezat pe tron de către împăratul răsăritean Teodosie II, în pofida celorlalţi pretendenţi (425).

— În Spania, regele vandal Gaiseric (Genseric), fratele vitreg şi succesorul lui Gunderic, înfrânge o revoltă a suevilor la Mérida, pe râul Anas (Guadiana) (428).

— Actius duce la bun sfârşit cucerirea Galiei pentru Imperiul Roman (430); Toulouse rămâne sub ocupaţie vizigotă.

— Actius şi armatele sale invadează Italia dinspre Galia, învingând forţele imperiale la Ravenna (432) şi devenind conducătorul efectiv al Imperiului Roman de Apus.

— Actius şi armata lui de huni şi alani stăvilesc invazia Provenţei de către Teodoric I şi vizigoţii săi, pe care-i înfrânge la Arles şi la Narbonne (436).

z – în Spania, suevii conduşi de regele Rechila se răscoală împotriva dominaţiei romane, ocupând Meriqa (439), apoi Sevilia (441).

— Vandalii conduşi de regele Geiscrie întreprind raiduri în Sicilia (440), inaugurind un secol de domnie a pirateriei în Mediterană.

— Împăratul roman răsăritean Theodosiu II trimite o flotă împotriva vandalilor din Sicilia (441), dar o retrage imediat pentru a da piept cu invazia hunilor lui Attila.

— Rechila şi forţele sale de suevi ajung să deţină controlul asupra întregii Spânii, în afară de Tarraconensis (Catalonia) (447).

EUROPA DE EST:

— Recunoscând controlul efectiv al hunilor în Panonia, împăratul Imperiului Roman de Răsărit, Teodosie 1, plăteşte tribut hunilor, numindu-l pe conducătorul acestora, Ruas, general în armata romană (432).

— Hunii, sub conducerea lui Attila, invadează Imperiul Roman de Răsărit ajungând până la Constantinopol şi distrugând în mare măsură principala forţă defensivă (441 – 443); împăratul Teodosie I cumpără o pace de scurtă durată plătind tribut greu.

— După ce şi-a asasinat fratele, pe Bleda, Attila devine conducător unic al hunilor (445).

— Attila invadează iarăşi Imperiul Roman de Răsărit, de data asta cotind către Grecia şi ajungând la Termopile (447); Teodosie I le cedează hunilor malul drept al Dunării, de la Singidunum (Belgrad) până la Novac (Svistov) Ţân Bulgaria (447); tributul se triplează, iar Teodosie avea să-l plătească până la moartea sa (450).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Vandalii şi alanii conduşi de regele Gaiseric invadează Africa, învingând în două rânduri armata romană lângă Hippo (Bône), Algeria (430), după care asediază şi cuceresc oraşul (431); este ucis sfântul Augustin, episcop de Hippo.

— Attila şi Bleda, conducători în egală măsura ai hunilor după moartea unchiului acestora Ruas (433), extind controlul hun în Scitia (sudul Rusiei), Media şi Persia (433 – 441).

— Vandalii cuceresc complet Africa de Nord-Vest, cu excepţia estului Numidici (Tunisia) (435).

— Gaiseric şi armata lui vandală cuceresc Cartagina şi estul Numidici (octombrie 439).

— După încă un război de scurtă durată (441), romanii şi perşii îşi reafirmă toleranţa

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Cham respinge un atac naval chinez asupra Champei (431).

— Regatul indian al Pandyei invadează şi cucereşte Ceylonul (Sri Lanka), înlocuind dinastia Lambakanna (432).

— Forţele expediţionare chineze ale guvernatorului Tonkinului T'an Ho-ch u invadează Champa şi-i distrug capitala (446).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Anglii, saxonii şi iuţii din ţinuturile de coastă mai joase ale continentului se aşază pe litoralul britanic de sud-est (circa 450 – 500).

e Attila şi armata lui asediază Orleansul (mai iunie 451) dar, când erau gata să-l cucerească, sunt obligaţi să se retragă din calea unei armate combinate de romani şi vizigoţi. La Chilons, într-una dintre cele mai importante bătălii ale istoriei, armatele romane şi vizigote de sub conducerea lui Actius şi a lut Teodoric I învinq oştile invadatoare ale lui Attila, care se retrag înapoi peste Rin (mijlocul lui iunie 451); printre apărători se găsea şi Meroveus, cel care avea să fondeze dinastia Mcrovingiană a francilor salieni.

w Atilla şi armata lui invadează Italia, distrugând oraşe precum Padova şi silindu-i pe veneţicni (conform folclorului) să fugă spre insulele de lângă coastă, fondând Veneţia; vizitat de o misiune din partea Papei Leo I, Attila se retrage, probabil din cauza slăbirii poziţiilor sale, sau în urma încasării unui tribut (452).

— M. Flavius Aetius (circa 395 – 454), general roman care l-a oprit pe Attila în bătălia *de la* Chilons (451); el a *fost asasinat de către împăratul* Valentinian III, se pare invidios pe succeseleacestuia.

e Piraţii vandali intră pe fluviul Tibru, cucerind şi

distrugând Roma, după care se reîntorc în Cartagina (2 – 16 iunie 455).

— Foiţele romane sub comanda generalului suabo-vizigot Ricimer îi alungă pe vandali din Sicilia (456).

e Vizigoţii conduşi de Teodoric II invadează Spania, învingându-i decisiv pe suevii conduşi de Rechiari la Urbicas, în Galicia (456).

— Armata romană condusă de generalul Majorian îi învinge pe invadatorii alemani la Campi Carmini, în sudul Elveţiei (456); Majorian devine împărat al Imperiului Roman de Apus. Romanii invadează apoi oraşul Toulouse, învingându-l pe regele Teodoric II şi readucând Galia vizigotă în Imperiul Roman de Apus (458), terminând astfel recucerirea Galiei şi a Spaniei (460).

— *Flota* romană a lui Majorian, care se pregătea în vederea unei invazii în Africa, a fost distrusă de vandali la Cartagina, Spania (461).

— Teodoric II îi conduce pe vizigoţi să reocupe Toulouse (461), extinzându-se spre

Mediterană la Narbonne; acesta (urmat de fratele său Euric după asasinarea sa din 466) desfăşoară campanii ample în Galia şi Spania.

— M. Majorian (Iulius Valerius Majorianus) (7 – 461), împărat al Imperiului Roman de

Apus (457 – 461). El a abdicat şi a fost ucis în urma revoltei generalului Ricimer împotriva sa.

99

— N. Clovis (Chlodwig; Chlodowech) (circa 466 – 511), rege al francilor salieni (481 – 511). B în Spania, vizigoţii sub conducerea lui Euric îi învinge pe suevii conduşi de regele Remismund (468), după care controlează întreaga Spanie şi o mare parte din Gaiia, până la râurile Loara şi Ron.

b Vandalii conduşi de Gaiseric continuă să facă raiduri ample în bazinul mediteranean

(468 – 477).

B Sub Gundobar (care a domnit între 473 – 516), Burgundia devine un regat independent pe văile nurilor Ron şi Saone.

EUROPA DE EST:

B După ce nu li s-a mai plătit tribut, Attila şi hunii săi (împreună şi cu alte trupe de cavalerie uşoară, din care făceau parte ostrogoţii, turingijşijbayarii) traversează Rinul pentru a invada Imperiul Roman de Apus (451), devastând multe oraşe în nordul Galici – cu excepţia Parisului.

b m. Attila (406? – 453), rege al hunilor (434 – 453), care a întreprins raiduri în toată

Europa; el moare pe când plănuia invadarea Italiei. În lupta pentru putere care a urmat morţii sale, forţa hunilor se prăbuşeşte.

— Ostrogoţii conduşi de fraţii Walamir, Theodemir şi Widemir se alătură armatei romane de răsărit (454); ei luptaseră cu Attila la Chilons (451).

— N. Teodoric (Dietrich) I (cel Mare) (454? – 526), căpetenie a ostrogoţilor şi conducător al Italiei (474 – 526).

— Traversând Dunărea, hunii invadează Dacia, dar sunt înfrânţi de armatele romane conduse de generalul Anthemius (466).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Împăratul roman de răsărit Leon I trimite două armate împotriva vandalilor din nordul Africii. Una dintre acestea, aflată sub comanda lui Heraclius, cucereşte oraşul Tripoli de sub vandali (468), după care porneşte în marş către Cartagina. Cealaltă armată, condusă de Basiliscus, debarcă lângă Capul Bon însă, promiţând un armistiţiu conducătorului vizigot Gaiseric, este silită să se retragă după ce acesta mobilizase întreaga flotă vizigotă împotriva lor.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL

PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Dinastia chineza Wei din nord (T'upa) anexează o parte din Sinkiang (circa 450).

— Invadând Punjabul, hunas (eftaliţii) sunt învinşi decisiv de forţele Imperiului Gupta, condusele Skandagupta (457).

— Perşii sub Yazdegird II sunt învinşi în apropiere de râul Exus (457), de către eftaliţi.

— Peroz (Firuz) se aliază la rândul lui cu eftaliţii pentru răsturnarea de pe tron a fratelui său Hormizd III, în lupta pentru tronul Imperiului Persan (459).

— Sinhalese, sub Dhatusena, alungă Pandia din Ceylon (Sri Lanka), fondând dinastia Moriya (459).

— Perşii conduşi de Peroz se implică într-un şir interminabil de războaie (464 – 484) cu foştii lor aliaţi, eftaliţii, care cuceriseră Bactria şi cea mai mare parte a teritoriilor persane din est

100

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Generalul pe jumătate hun Odoacru conduce o revolta a mercenarilor din armata romană, învingând forţele romane la Pavia (23 august 476) şi omorându-l pe conducătorul acestora, Oreste; Odoacru îşi asumă controlul asupra Italiei (4 septembrie 476) şi-şi arogă titlul de împărat. Se consideră în general că acum ia sfârşit Imperiul Roman de Apus.

— Odoacru anexează Dalmaţia teritoriilor sale italiene (481).

— Clovis, nepotul lui Meroveus, cel care luptase la Chilons (451), devine regele francilor salieni (481) dintre fluviile Somme şi Rinul inferior.

— Clovis conduce oştile francilor salieni împotriva lui Syagrius, un general roman din nordul Galiei, pe care-l învinge la Nogent (Soissons) (486); extinzându-şi dominaţia în zonă, Clovis se căsătoreşte cu o prinţesă

burgundă, Clotilda, iar prin ea, poporul lui adoptă creştinismul.

— În prima lor confruntare directă, Teodoric cel Mare, regele ostrogoţilor, îl învinge pe

Odoacru pe râul Sontius (Isonzo) (28 august 489) şi la Verona (30 septembrie); Odoacru se retrage la Ravenna.

— Obligat să-şi împartă forţele după invaziile vizigoţilor şi burgunzilor din nord-vestul Italiei, Odoacru este învins pe râul Adda (11 august 490); el se refugiază la Ravenna, care este asediată de către Teodoric cel Mare. Primind întăriri, Odoacru reuşeşte să străpungă încercuirea de la Ravenna şi chiar să-l înfrângă pe Teodoric la Faenza (490).

— După un asediu care a durat trei ani şi jumătate, Odoacru este nevoit să capituleze la Ravenna (27 februarie 493); el acceptă să împartă puterea, dar Teodoric cel Mare îl asasinează (15 martie), devenind astfel singurul conducător al Italici. La scurtă vreme el cucereşte Raetia, Noricum şi Dalmaţia.

— Clovis îi sprijină pe francii ripuarieni în victoria decisivă a acestora asupra alemani lor la Tolbiac (Zulpich), în apropiere de Cologne (496); el devine conducătorul efectiv al tuturor francilor, incluşiv al acelora de pe Rinul superior.

EUROPA DE EST:

— N. Besas (Bessas) (circa 480 – circa 560), general ostrogot în slujba Imperiului Bizantin.

— Învingător al luptei de succesiune, Teodoric cel Mare preia puterea (484), după care întreprinde raiduri masive în Tracia (486).

— Conducătorul italian Odoacru traversează Alpii pentru a-l învinge pe Fava (Feletheus), rebele rugilor, anexând regiunea Noricumului (Austria), de la sud de Dunăre (487).

— Împinşi de către împăratul roman de răsărit

Zenon, Teodoric cel Mare şi ostrogoţii săi se îndreaptă către Italia, învingându-i pe gepizi la Sirmium (Sirmione) (488). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Conducătorul vandal Hunneric (a domnit între 477 – 484), fiul şi succesorul lui Gaiseric, îşi persecută supuşii catolici; obiceiul va fi preluat şi de urmaşii acestuia, de asemenea creştini arieni.

— N. Iustinian I (cel Mare; Flavius Justinianus) (483 – 565), împărat bizantin (a domnit între 527 – 565).

101

— Urmând la tronul Persiei fratelui său Peroz, Balash este de acord să oprească persecutarea creştinilor în Armenia, punând capăt unei revolte de trei ani (481 – 484). e în războiul isaurian (492 – 496), împăratul roman de răsărit Anastasius înfrânge răscoala muntenilor din Isauna, aflată în partea central-sudică a Anatoliei, în bătălia de la Cotyaeum (Kutahya) (493).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Probabil perfecţionată în Asia Centrală, scăriţa de şa este introdusă în China, se pare de către dinastia Wei de Nord (T'upa) (circa 477).

— Sub conducerea regelui Jayavarman (circa 480 – 514), regatul Funan se extinde din valea Mekongului probabil până la râul Irrawaddy.

— Într-o campanie de recucerire a teritoriilor de răsărit pierdute, Peroz şi armata lui de perşi sunt învinşi de eftaliţi (484).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Anglii, saxonii şi iuţii – mai întâi întreprinzători de raiduri, mai apoi invadatori – ajung să deţină controlul asupra sud-estului şi centrului Britanici (500 – 534); unii istorici îl plasează pe semilegendarul rege Arthur în această perioadă (a domnit aprox. Între 516? – 537?), el fiind conducătorul apărătorilor romano-britanici.

B Intervenind în Burgundia, Clovis îl sprijină pe Godegesil împotriva lui Gundobar, pe careln cele din urmă Clovis îl asediază şi-l învinge la Avignon (500); Burgundia devine dependentă *de franci*".

b Clovis şi francii lui pornesc războiul împotriva vizigoţilor, pe care-i învinge şi le omoară conducătorul, Alaric II de Toulouse, la Vouille şi extind regatul francilor până la Pirinei (507).

— Teodoric cucereşte Provence şi-i învinge pe burgunzi în Gaiia (507), oprindu-i temporar pe franci la mică distanţă de Marea Mediterană.

B m. Clovis (Chlodwig; Chlodovech) (circa 466 – 511), rege al francilor salieni (481 – 511), cel care a unificat francii şi a adoptat creştinismul; imperiul lui a fost împărţit între cei patru fii ai săi.

— La Muntele Badon (Badbury, Dorset, Anglia) armata romano-britanică a regelui Arthur i-a învins – probabil – pe saxonii conduşi de Cerdic (circa 517?).

B Francii, sub conducerea celor patru fii ai lui Clovis, cuceresc Burgundia şi Provence (523532), organizând uneori şi invazii asupra Germaniei, Italici şi Spaniei.
EUROPA DE EST:

— Lombarzii (Longobarzii) conduşi de Tato învinq herulii conduşi de Rodulf, pe valea Dunării mijlocii (508).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Două regate arabe – Ghassan în nord-vestul Arabici şi Hira în nord-est – se aflau de multă vreme în război/adesea sprijinite de Imperiul Roman de Răsărit şi, respectiv, de Imperiul Persan (circa 500 – 583).

B Încercând să obţină accesul la Marea Neagră, Kavadh al Persiei se aliază cu eftaliţii din Asia Centrală împotriva Imperiului Roman de Răsărit, purtând lupte de-a lungul ijelor armene şi mesopotamiene (502 – 505).

e Hunii, care invadează sudul prin Munţii Caucaz, îi

fac pe romanii răsăriteni şi pe perşi să pună capăt războiului dintre ei şi să se alieze în faţa pericolului, împărţind apărarea trecătorilor din Caucaz (505).

e.n. Belizaric (circa 505 – 565), general bizantin.

e împăratul roman de Răsărit Anastasius construieşte Zidul Anastasian, o linie de fortificaţii care se întinde de la Marea Neagră până la Marea Marmara (Propontis), cu scopul de a ţine piept perşilor (512).

e în primul război persan al lui Iustinian I (524 – 532), împăratul persan Kavadh I şi generalul său arab al Mondhir luptă bine împotriva romanilor, dar sunt opriţi de fortificaţiile acestora.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e în India este scrisă lucrarea clasică militară *Siva-Dhanurveda*, inspirată mult din lucrarea mai veche a lui Kautilya, *Arthasastra*; cartea pune accentul pe utilizarea arcurilor cu săgeţi, care erau încă principalele arme ale hinduşilor (circa 500).

— Conduşi de Toramana, hunas cuceresc Malwa (500 – 510), conturând un nou regat pe măsură ce Imperiul Gupta era tot mai slăbit.

— Dinastia Wei (T'upa) din nord invadează sudul Chinei, dar este înfrântă categoric (507).

— Hunas, sub conducerea lui Mihiragula (care a domnit între 510 – 530), se extind spre sud şi spre est, în Punjab şi Rajputana.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e în războiul italian (gotic) (534 – 553), Imperiul Roman de Răsărit se luptă contra ostrogoţilor pe teritoriul fostului Imperiu Roman de Apus. Belizarie conduce armatele lui Iustinian împotriva ostrogoţilor, cucerind iniţial Sicilia, inclusiv fortăreaţa gotică de la Palermo (535).

— Cynric, fiul lui Cerdic, conduce expansiunea

saxonilor în Wiltshire (începând din cârpa 534), în Britania central-sudică; fiul său, Ceawlin, se presupune căjir fi câştigat o luptă importantă la Dearham, lângă râul Sevem (577?).

— Războiul italian (gotic): Belizaric şi forţele lui imperiale invadează Italia pornind din Sicilia, traversând strâmtoarea Messina, asediind şi cucerind Napoli (536).

— Războiul italian (gotic): goţii cedează Provence francilor, pentru a-i împiedica să se alăture aliaţilor Imperiului Roman de Răsărit (536).

— Războiul italian (gotic): Belizaric cucereşte Roma (10 decembrie 536), părăsită de goţi înainte de sosirea lui; el trece la reconstruirea lucrărilor de apărare a oraşului.

e Războiul italian (gotic): sub comanda lui Vitiges, goţii asediază armata imperială a lui Belizaric (mult inferioară numeric) 1 a Roma (2 martie 537 – 12 martie 538); în cele din urmă se retrag, atunci când soseşte o flotă a imperiului de Răsărit aducând întăriri.

— Războiul italian (gotic): după ce ridică asediul Romei, Vitiges şi goţii lui urmăresc o armată romană mult mai mică condusă *de* Ioan *cel Sângeros, pe care-o* asediază la Rimini (538). Când încep să sosească întăriri romane răsăritene, Vitiges

ridică asediul şi se refugiază în Ravenna, unde goţii sunt asediaţi la rândul lor, în cele din urmă capitulând (sfârşitul anului 539); Vitiges se predă şi este trimis la Constantinopol.

— Războiul italian (gotic): Belizarie cucerise aproape integral Italia pentru Imperiul de Răsărit, cu excepţia Paviei şi Veronei, când este rechemat la Constantinopol, se pare deoarece împăratul Iustinian se temea *de succesul* său (541).

— Războiul italian (gotic): sub noul lor rege, Ildibad, armatele gotice străpung încercuirea de la Verona şi învinq

forţele imperiale la Treviso, recucerind valea fluviului Po (541).

— Războiul italian (gotic): goţii, sub conducerea lui Totila (Baduila), nepotul lui Vitiges, învinq armatele romane la Faenza şi din nou la Mugello (ambele în 542), după care recuceresc o mare parte din Italia centrală şi de sud, inclusiv Napoli (până la 543).

— Războiul italian (gotic): Roma este asediată şi cucerită de goţii lui Totila (545), dar este recucerită repede de forţele-imperiale după reîntoarcerea lui Belizarie, care respinge mai multe încercări de recucerire a oraşului (546).

— Războiul italian (gotic): după rechemarea încă o dată a lui Belizarie la Constantinopol (549), Totila şi armata sa gotică recuceresc cea mai mare parte a Italiei, inclusiv Sicilia, Sardinia şi Corsica.

EUROPA DE EST:

— M. Teodoric (Dietrich) (cel Mare) (454? – 526), căpetenie a ostrogoţilor (a domnit între 474 – 526) care a cucerit Italia (488 – 493); el devine conducătorul Italiei, extinzându-şi stăpânireaşi peste Prov orice.

— Împinşi spre est de către avari, un popor din Asia Centrală, mulţi bulgari şi slavi încep să invadeze dincolo de Dunăre şi să se mute în Balcani (începând din 530).

— Forţele imperiale romane, conduse de Belizarie, Narses şi Mundas, înăbuşă răscoala, Nika împotriva lui Iustinian din Constantinopol, capitala Imperiului Roman de Răsărit (532).

b Războiul italian (gotic): armatele imperiale sub comanda lui Mundas sunt înfrânte de goţi la Salona (lângă Split), în Dalmaţia (536).

b în timpul domniei împăratului Iustinian (527 – 565), se desfăşoară o politică ofensivă la nord de Dunăre. Se încerca recucerirea Daciei Traiane. Sunt refăcute cetăţi şi oraşe din Dobrogea dar şi de pe malul nordic al Dunării.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Arabia, armata din Ghassan condusă de Harith Ibn Jabala obţine o victorie importantă asupra Hira (528).

— Romanii, conduşi de noul lor comandant răsăritean Belizarie, înfrâng o armată mult mai mare persano-arabă la Dara, în Armenia controlată de perşi (530), dar sunt înfrânţi

ulterior la Calinicum (531), următoarea luptă fiind indecisă.

— Belizarie invadează Africa de Nord în fruntea unei armate romane imperiale răsăritene, învingându-i pe vandalii conduşi de regele Gelimer la Ad *Decimum* (73 septembrie 533X după aceea, Cartagina se predă fără luptă.

— Vandalii sub conducerea lui Tzazon (Zano), fratele regelui Gelimer, înăbuşă o răscoală în Sardinia încurajată de Iustinian I (533).

— Deşi întăriţi cu armata lui Zano, vandalii sunt învinşi de un atac-surpriză organizat de Belizarie la Tricameron (decembrie 533), iar Zano este ucis; regele Gelimer se predă (534) şi este dus la Constantinopol. Regatul vandal este desfiinţat, iar Africa de Nord aparţine din nou romanilor.

<B n. M aurie în (Flavius Tiberius Mauricius) (539 – 602), împărat roman răsăritean (582 – 602).

— AL doilea război persan al lui Iustinian I (539 – 562): Chosroe I al Persiei declară război Imperiului Roman de Răsărit.

— Aldoilca război persan al lui Iustinian I; perşii, sub conducerea lui Chosroe 1, invadează şi cuceresc Siria, inclusiv Antiohia, luând mulţi prizonieri (540).

— Al doilea război persan al lui Iustinian I: perşii ocupă Petra (lângă Phasis) (541), pe coasta Armeniei.

— Al doilea război persan al lui Iustinian I: armatele

romane răsăritene de sub conducerea lui Belizarie, proaspăt întoarse din Italia, la care se alătură oştile ghasanide conduse de Harith Ibn Jabala, recuceresc Mesopotamia şi organizează raiduri în Persia, silindu-l pe Chosroe I s-a părăsească Armenia (542).

— Abraha devine viceregele Himyar-ului (sud-vestul Yemenului) (circa 545), numit fiind de către regele Aksumului, Ella-Abeha (Caleb).

e Al doilea război persan al lui Iustinian I: după o luptă indecisă, Chosroe I şi Iustinian sunt de acord să încheie un armistiţiu (545).

e Al doilea război persan al lui Iustinian I: ca răspuns la persecutarea creştinilor de către perşi pe litoralul Armeniei, armatele romane răsăritene de sub conducerea generalului Dagisteus asediază Petra (549 – 551).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În China, războiul civil slăbeşte dinastia Wei de Nord (T'upa) (529 – 534), ceea ce arc ca rezultat imperiile Wei Răsăritean şi Apusean.

— Hunas, conduşi de Mihiragula, sunt înfrânţi de o coaliţie hindusă care includea şi armatele prinţilor Balditya din Magadha şi Yasodharman din Ijjain (530); regatul Hunas nu-şi mai revine şi dispare treptat (pe la 550).

— Vietnamezii, conduşi de Li-Bon, reuşesc pentru scurtă vreme să se elibereze de sub dominaţia chineză (541 – 547).

— Regele Rudravarman conduce armatele Cham într-o luptă lipsită de succes împotriva vietnamezilor lui Li-Bon (543).

— Porţiuni din Marele Zidul Chinezesc sunt refăcute de către Imperiul Wei de Răsărit, pentru a se apăra în faţa ameninţării avarilor din Asia Centrală (543).

— Turcii, un popor de origine mongolă şi indo-europeană, se răscoală împotriva avarilor, conduşi de

căpetenia lor, Tuman (Tumere) (circa 546 – 553) şi se afirmă ca o forţă în Asia Centrală; unii avari se îndreaptă către est, în China, dar majoritatea migrează spreeuropa.

e Chinezii înfrâng revolta vietnamezilor conduşi de Li-Bon (547).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Războiul italian (gotic): goţii conduşi de Totila atacă Ravenna pe uscat şi pe apă, dar suferă o înfrângere drastică pe Marea Adriatică (551), pierzând şi Sicilia în faţa armatelor romane răsăritene conduse de Artaban.

e Războiul italian (gotic): forţele imperiale, acum sub comanda lui Narses, obţin o victorie importantă la Taginae (lângă actualul Gubbio), unde este ucis şi conducătorul goţilor, Totila; după aceea, armatele romane de răsărit asediază şi cuceresc Roma (552).

— Armatele franco-alemane conduse de fraţii Lothaire şi Buccclin, împreună cu uncie trupe gotice, invadează Italia şi înfrâng armatele imperiale la Parma, cucerind Valea

fluviului Po (553); după aceea armata se desparte, iar facţiunea condusă de Buccclin se îndreaptă către sudul Italiei.

e Războiul italian (gotic): goţii sunt zdrobiţi de armatele imperiale ale lui Narses la Monte Lacteria (Samus), lângă Cumae, und Tenoul lor rege, Teias, este ucis (553). e Războiul italian (gotic): armatele imperiale ale lui Narses distrug armata lui Buccelin la Casilinum, pe râul Volturno, lângă Capua (554); armata lui Lothaire, decimată de boli, încetează de a mai fi o ameninţare. Italia – deşi în mare parte distrusă – face din nou parte din Imperiul Roman.

— Iustinian îl recheamă pe Belizarie (care se retrăsese din viaţa activă) pentru a consolida cuceririle romane răsăritene din sudul Spaniei (554).

— Clotaire 1, fiul lui Clovis, reunifică pentru scurtă vreme Imperiul Franc al tatălui său (558 – 561).

f e Iustinian îl închide pe principalul său general, Belizarie, pe care-l acuză de trădare (562), probabil temându-se şi invidiind succesul acestuia; Belizarie este eliberat şi reabilitat ultenor (563).

e Lombarzii, împreună cu saxonii, invadează Italia; conduşi de Alboin, ei învinq armata imperială a lui Longinus la Ravenna (568), apoi cuceresc valea fluviului Po şi Milano, e Lombarzii cuceresc Pavia după un asediu de trei ani (572), făcând din aceasta capitala Lombardiei; în nordul Italiei, împăratul roman de răsărit păstrează controlul asupra câtorva oraşe de coastă.

EUROPA DE EST:

e Germanius, nepotul împăratului roman de răsărit Iustinian, stăvileşte pentru un timp o invazie a slavilor la Sardica (Sofia) (550).

— Împinşi spre vest pe măsură ce locurile lor de baştină erau luate de către turci, avarii încep să invadeze Europa (circa 555).

— Bulgarii conduşi de Zabergan întreprind raiduri de amploare în sud-estul Europei, ajungând sub zidurile Constantinopolului; ei sunt opriţi (lângă Melanthius) de către generalul roman Belizarie, reactivat pentru a doua oară în vederea obţinerii ultimei sale victorii (559).

— M. Besas (Bessas) (circa 480 – circa 560), general ostrogot în slujba Imperiului Bizantin.

— Sub conducerea lui Baian, avarii invadează Germania pe valea Dunării, dar sunt înfrânţi de franci (562).

e Armatele aliate avare şi longobarde lombarde îi alungă pe gepizi şi exercită un control militar şi politic asupra Transilvaniei (567).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Perşii conduşi de Chosroe I se aliază cu o nouă

putere a Asiei Centrale, cea turcă, împreună învingându-i pe eftaliţi (circa 554 – circa 560).

e Al doilea război persan al lui Iustinian I: după ce armatele romane de răsărit înfrâng categoric perşii conduşi de Nacoragan pe râul Phasis, cei doi combatanţi sunt de acord să încheie pacea (562).

— M. Belizarie (circa 505 – 565), general bizantin care s-a distins sub împăratul Iustinian, deşi uneori a căzut în dizgraţia imperială.

— M. Iustinian I (cel Mare; Flavius Justinianus) (483 – 565), împărat bizantin (527 – 565) care a reclădit imperiul; el a fost implicat în numeroase războaie, multe comandate

direct de generalii săi, Belizarie şi Narses. A fost urmat de nepotul său, Iustin II (care a domnit între 565 – 574).

e Abraha, viceregе aksumit care ajunsese să controleze cea mai mare parte din Yemen, invadează Hejazul, cu succes la început, dar nu reuşeşte să cucerească şi Meca (570).

e împăratul roman răsăritean Iustin II se aliază cu turcii din Asia Centrală împotriva regelui persan Chosroe I, al cărui nepot Chosroe II duce o campanie încununată de succes în Siria (572 – 573).

— Perşii, conduşi de Chosroe II, trimit o expediţie navală împotriva coloniei aksumite Himyar (sud-vestul Yemenului), debarcând la Aden (572), apoi cucerind treptat cea mai mare parte din Arabia de la aksumiţi şi de la aliatul acestora, Imperiul Roman de Răsărit (572 – 585).

— Împăratu 1 roman răsăritean Iustin II abdica în favoarea generalului Tiberiu (care domneşte între 574 – 582).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE

DOUĂ AMERICI:

e în Deccan (vestul Indiei), Pulakesin 1 pune bazele dinastiei Chalukya, în jurul oraşului Bijapur (550); aceasta va acapara treptat centrul Deccanului, în detrimentul dinastiei Pallava (circa 550 – 608).

e Regele Funanului, Rudravarman, este detronat de către doi fraţi din Chenta, Chitrasena şi Bhavavarman, care cucereşte cea mai marte din Cambodgia (circa 550); Rudravarman rămâne doar cu o mică regiune din sud.

— După un nou război civil chinez, dinastia Wei ia sfârşit şi este înlocuită de dinastia de

Nord Chi (550) 7 –

— După noi victorii asupra chinezilor, avarilor şi eftaliţilor, turcii instaurează pentru scurt timp un imperiu în Asia Centrală (553 – 582).

— În expansiunea-i de lungă durată, iniţial împotriva Paekche, regatul lui Silla ajunge până la coasta de vest a Coreei (554).

e.n. Kao Chiung (Gao Jiong) (555 – 607), general chinez.

e Marele Zid Chinezesc este refăcut în continuare de dinastia Ch‘i de Nord (urmaşa dinastici Wei de Răsărit), în calea ameninţărilor venite din Asia Centrală, mai cu seamă din partea turcilor (556).

— Dinastia chineză Chou de Nord învinge şi ia locul dinastiei Wei de Apus (556), care cucereşte la rându-i dinastia Ch‘i de Nord (557).

e Regatul lui Silla cucereşte ultimele colonii japoneze de pe coasta coreeană de sud (562).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Armatele romano-britone stăvilesc expansiunea saxonă în Ţara Galilor, învingându-l pe Ceawlin la Faddiley (în apropiere de Nantwich) (583).

B O lungă serie de conflicte între vizigoţi – adepţi ai creştinismului arian – şi supuşii acestora iberici de religie

catolică se sfârşeşte prin convertirea la catolicism a vizigoţilor (589).

B Sub conducerea regelui Aethelbert (care a domnit între 597 – 616), regatul iut devine dominant în Kent.

107

EUROPA DE EST:

— Avarii conduşi de Baian cuceresc Sirmium (Sirmione) (580) şi duc campanii militare până la Marea Egee (591; 597).

— Cu puţin înainte de a deveni împărat roman de răsărit, Mauriciu scrie tratatul militar *Strategikon* (580).

— Romanii sub conducerea împăratului Mauriciu şi a generalului Priscus opresc o invazie avară printr-o serie de campanii militare în sud-estul Europei (595 – 601). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele romane răsăritene sub comanda lui Mauricius îi izgonesc pe perşi din Cappadocia (575).

— N. Heracliu (circa 575 – 641), împărat bizantin (610 – 641).

— Generalul roman răsăritean Iustinian îi învinge pe perşii de sub comandalui Chosroe II la Melitene (576).

— Romanii răsăriteni invadează Armenia persană (577), cucerind o mare parte din Armenia şi din Munţii Caucaz.

e m. Chosroe I (Khosrow; Anushirvan) (? – 579), rege al Persiei (531 – 579), care şi-a disputat puterea cu romanii în sud-vestul Asiei.

— După moartea lui Tiberiu (582), Mauriciu devine împărat roman de răsărit (582 – 602).

— N. ’Amr Ibn al-’As (al-Aasi) (circa 585 – 664), general arab.

— N. Omar I (Umăr ibn al-Khattab) (circa 586 – 644), calif musulman (634 – 644).

— Bahram Chobin conduce armata persană la victorie împotriva celei romane de răsărit la Martyropolis

(Mus), în Turcia, dar este învins după aceea de Mauriciu la Nisibis şi pe râul Araxes, în Armenia (totul în 589).

— Bahram Chobin refuză să accepte destituirea sa de către împăratul persan Hormizd, detronându-l pe acesta din urmă şi acaparând tronul pentru sine (590); fiul şi moştenitorul lui Hormizd, Chosroc II, se refugiază la romani.

— Armatele romane răsăritene conduse de generalul Narses invadează Persia în folosul lui Chosroe II; Bahram Chobin este învins decisiv lângă râul Zab, o mare parte din oastea sa trecând în tabăra lui Chosroc, restul fiind distrusă în Media (591). Chosroc se urcă pe tronul Persiei şi instaurează pacea.

— N. Să'd (Saad) ibn Abi Waqqas (circa 596 – circa 660), general arab.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În estul Deccanului indian, regele Simhavişnu al dinastiei răzvrătite Pallava învinge Regatul Chola, împingându-i pe locuitorii acestuia către sud (575).

— Regatul Pandya cucereşte supremaţia în extremul sud al Indici (575 – 600).

— Turcii, aliaţi cu romanii răsăriteni, atacă teritoriile persane din est, cucerind cea mai mare parte din Khorasan şi ajungând până la Hyrcania, la Marca Caspică (circa 579 – 587).

— Întreg nordul Chinei este unificat de către Yang Jian, fondatorul dinastiei Sui (581), care continuă reclădirea Marelui Zid.

— Perşii sub conducerea lui Bahram Chobin îi învinge decisiv pe turci într-o ambuscadă la Stânca Hyrcaniană (588), după care recuceresc teritoriile de la sud de râul Exus.

— Sub Yang Jian, armatele Sui invadează sudul

Chinei (589), învingând dinastia Ch'en şi reunind China pentru întâia data de la dinastia Han încoace (220). Yang Jian cucereşte şi regatul coreean Kokuryo, din nord.

— N. Harşa (Harshavardhana) (circa 590 – circa 648), rege indian (a domnit între 606 – circa 648).

e Sub regenţa prinţului Shotoku (regent între 593 – 621), care a condus în numele împărătesei Suiko, clanul Soga decade de la putere în Japonia, unde începe să se dezvolte o guvernare mai centralizată; conducătorul continuă războaiele cu populaţia ainu din nordul insulei Honshū.

e.n. Li Shih-min (T'ai Tsung) (circa 596 – 649), împărat chinez (626 – 649).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— La Daegsastan, invadatorii scoţi dalriazi sunt învinşi de către regele Acthcifrith al Northumbrici, un regat anglu în nord-vestul Angliei (603).

e Rege Le merovingian Lothar II unifică pentru un timp regatele france Austrasia, Neustria şi Burgundia (613).

— Regele Aethelfrith al Northumbrici învinge britanii la Chester (615), extinzându-se spre vest, către Marea Irlandei.

— Raedwald, regele Angliei de est, îl învinge şi-l ucide pe Aethelfrith la râul Idle (616). Succesorul lui Aethelfrith, Edwin, primul rege creştin al Northumbrici, îi învinge pe britoni în nordul Ţării Galilor şi la Angicsca (616).

— Imperiul Roman de Răsărit pierde şi ultimele teritorii spaniole pe care le mai deţinea, în faţa vizigoţilor (616).

— În regatul franc al Austrasici, Pepin I devine primar al palatului (prim-ministru) (623 – 629) sub regele Dagobert, ultimul merovingian.

EUROPA DE EST:

— Romanii stăvilesc o invazie avară la Viminacium (601), pe Dunăre, însă avarii încă stăpânesc un imperiu care se întinde spre est şi spre nord de la Dunăre până la fluviul Volga şi la Marea Baltică.

— Focas, un centurion care lupta pe Dunăre, conduce o răscoală împotriva împăratului roman de răsărit Mauriciu, pe care-l sileşte să abdice, după care-l omoară laolaltă cu cei doi fii ai săi (602).

— Slavii se răscoală cu succes împotriva dominaţiei avare din Moravia (603).

— N, Bajan (Baian) (? – 609), rege avar care a condus expansiunea poporului său în actualele România şi Ungaria (558 – 563).

e Avarii organizează raiduri în Balcani, ajungând până la ridurile Constantinopolelui (617 – 619), dar se retrag după ce încasează un tribut important.

— Kurt (Kubrat), primul conducător bulgar al cărui nume este cunoscut, se duce la Constantinopole încercând să încheie o alianţă împotriva avarilor.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— N. * Ali CAii ibn Abi Talib), al patrulea calif musulman (a domnit între 656 – 661). e m. Mauriciu (Flavius Tiberius Mauricius) (539 – 602), împărat roman răsăritean (582 – 602) care s-a luptat cu perşii şi cu avarii, învingătorul de la Viminacium (601); el este ucis de Focas într-o revoltă a armatei.

— Chosroe II al Persiei îi declară război lui Focas, cel care-l omorâse pe împăratul bizantin Mauriciu, căruia-i datora tronul; el duce campanii în Mesopotamia şi în Siria, fiind oprit numai la Antiohia şi Damasc, iar în Anatolia ajunge până la Bosfor (603 – 608).

— Heracliu cel Bătrân trimite armatele bizantine conduse de fiul său Heracliu de la Cartagina la Constantinopole, unde acestea îl detronează şi îl ucid pe

Focas (610); Heracliu cel Tânăr devine noul împărat, sub conducerea sa greaca devenind limba oficială a imperiului, numit acum generic Imperiul Bizantin.

— Oştile arabe organizează raiduri în ţinuturile persane la sud de Eufrat, obţinând victoria la Dhu-Qar, după care sunt împinse îndărăt, în deşertul arab (610).

— Continuându-şi războiul împotriva Imperiului Bizantin, Persia cucereşte Antiohia şi Armenia (611), Damascul (613), Ierusalimul (614) şi Chalcedonul (616), aflat faţă în faţă cu Constantinopole, dincolo de Bosfor.

— Armatele persane conduse de Chosroe II cuceresc Egiptul (616 619), retezând calea de aprovizionare cu grâne a Constantinopolelui.

— Vizigoţii cuceresc Ceuta, teritoriu bizantin în Maroc, în faţa Gibraltarului (618).

— Armata persană cucereşte A neyra (Ankara), în Anatolia, ca şi fortăreţe bizantine din Armenia şi insula Rodos (620).

— Luându-i pe nepregătite pe perşii care credeau că el analizează condiţiile lor de pace, Heracliu debarcă lângă Alexandretta, în Siria, o armată de invazie de la Constantinopole; la Issos el învinge armata persană mult mai numeroasă, condusă de generalul Shahr Baraz (622), după care îi învinge pe perşi pe râul Halys (ianuarie 623).

— Mahomed, fondatorul islamismului, îşi conduce discipolii în Hegira, de la Meca către Medina (622), marcând începutul calendarului islamic.

— Deplasând armata bizantină pe apă la Trapczus (Trebizond), pe Marea Neagră, Heracliu invadează Armenia şi Media; Chosroe II îşi abandonează capitala, Tauris (Tabriz), în mâinile lui Heracliu (623).

— Armatele bizantine conduse de Heracliu pătrund adânc în teritoriul Persiei centrale, până la Ispahan, mai departe decât ajunsese vreodată o armată romană; văzând aceasta, Chosroe II îşi retrage forţele persane care se aflau

în tabără lângă Constantinopole, în Chalcedon; printr-un atac neaşteptat, Heracliu învinge armata lui Shahr Baraz, apoi iernează în oraşele cucerite din nord-vestul Persiei (624).

— Mahomed şi adepţii lui din Medina învinge armatele de la Meca la Badr (624), dar sunt învinşi la Ohod (625).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Reunificat pentru scurtă vreme sub Tardu (circa 600 – 603), Imperiul Turc din vestul Asiei Centrale ameninţă capitala chineză Ch'ang-an.

— Generalul Lui Fang reînnoieşte dominaţia chineză în Tonkin şi Annam, trimiţând o expediţie de pedepsire împotriva statului Cham (602 – 605).

— M. Yang Jian (? – 604), împărat chinez care a fondat dinastia Sui (581), a reunificat China (589) şi a ocupat Coreea de Nord (589); se poate ca el să fi fost ucis de fiul şi urmaţul să Wi Ymigâi.

— Forţele navale chineze resping o invazie în Tonkin din partea Chamului (605).

— Sub conducerea regelui Harsha (care a domnit între 606 – 648), statul Thaneswar din Punjab s-a extins pentru a include cea mai mare parte din nordul Indiei şi în jos până la râul Narbada.

— Forţele navale chineze devastează Insula Formosa (Taiwan) (606).

— Armatele chineze înfrâng populaţia T'ai din Yunnan (607 – 610).

— M. Kao Chiung (Gao Jiong) (555 – 607), general chinez care l-a susţinut pe Yang Jian în reunificarea Chinei (589), devenind prim-ministru; el este executat de împăratul Yang Ti.

— Generalul chinez P'ei Zhu îi alungă pe turcii apuseni din regiunile de la graniţă Kansu şi Koko Nor,

ocupând Kami (Khamil) (608) şi ducând o campanie în Sinkiang (609).

— Pulakesin II din Calukya îşi extinde dominaţia până în Golful Bengal (609).

— Împăratul chinez Yang îi poartă o campanie nu prea încununată de succes în Manciuria şi nordul Coreei (611 – 614).

— Încercând să înăbuşe revoltele, Yang îi este învins şi prins în capcană în Yenmen (615); el este salvat de tânărul general Li Shih-min, al cărui tată, Li Yuan, avea să pună mai târziu bazele dinastiei Tang.

— M. Yang Ti (Yang Kuang) (? – 618), împărat chinez (între 604 – 618) care se poate să-şi fi asasinat tatăl, Yang Jian; silit de rebeli să-şi părăsească capitala, Loyang, el este ucis. Este urmat de la Yuan care, sub numele de Kao Tsu (domneşte între 618 – 626) pune bazele dinastiei Tang.

— Pulakesin II din Calukya respinge armatele regelui indian Harsha, care încearcă să invadeze Deccanul (620).

B Sub conducerea lui Song-tsan Gampo (care a domnit între circa 620 – 650), Tibetul devine o putere de prim rang, cu capitala la Lhasa.

B După moartea prinţului Shotoku, clanul Soga revine la putere în Japonia, pentru o scurtă perioadă (621 – 645).

— Turcii occidentali, aliaţi cu Heracliu şi bizantinii, ocupă Khorasanul şi bazinul râului Exus din Persia (circa 622).

— Generalul chinez Li Shih-min îi învinge pe turcii de răsărit, care ajunseseră la porţile capitalei chineze, Ch’ang-an (Sian) (624 – 627).

— Sub conducerea fiului lui Chitrasena, Isanavarman I (care a domnit între circa 611 – 635), Funanul este recucerit şi reunificat (circa 627), extinzându-se pentru a include cea mai mare parte din Cambodgia.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— La Hatfield Chase (632), Edwin al Northumbriei este înfrânt şi ucis de către forţele aliate ale lui Cadwallon – un rege briton din nordul Ţării Galilor – şi ale lui Penda, un rege anglu din Mercia.

— Oswald al Northumbriei, urmaşul lui Edwin, îl învinge şi-l ucide pe Cadwallon la Hefenfelth (Rowley Water), cucerind nord-vestul Angliei (633).

— La Maserfeld (Oswestry), în Shropshire, Oswald este învins şi ucis de Penda al Vierciei; Mercia devine principalul regat *anglo-saxon* (641).

EUROPA DE EST:

— Bulgarii se eliberează de sub dominaţia avară în bazinul fluviului Volga (circa 634).

III

— Croaţii slavoni se răzvrătesc împotriva dominaţiei avare (640).

— Înaintând în Mediterana, arabii musulmani capturează Ciprul (649).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— După campaniile din Corducne (Kurdistan) şi Mesopotamia, Heracliu şi armatele lui bizantine învinge oştile lui Shahr Baraz pe râul Sarus (625), după care recuceresc Cappadocia şi Pontul.

B O uriaşă armată avară, incluzând slavi, germani şi bulgari, asediază oraşul

Constantinopole (29 iunie – 10 august 626), în timp ce noii loralităţi, perşii, atacă pe apă. Constantin, fiul lui Heracliu, conduce o defensivă excepţională, respingând atacurile atât pe apă, cât şi pe uscat şi provocând grave pierderi în special avarilor, care se şi retrag (626).

— Heracliu, primind întăriri de la fratele său Theodor, ocupă întreaga Anatolic şi recucereşte Siria, Mesopotamia şi sudul Armeniei (627), izolând armata lui Shahr Baraz în Calcedonia, care capitulează; Heracliu invadează apoi Asiria şi distruge, la Nineveh, armata

perşilor, ucigându-l el însuşi pe generalul acesteia, Rhazates (decembrie 627). îl urmăreşte apoi pe Chosroe II până la capitala lui, Cresifon, dar nu încearcă s-o cucerească, făcând o ofertă de pace.

— Mahomed şi adepţii lui resping o încercare a altor arabi rivali de cucerire a Medinei (627).

— Când Chosroe II respinge condiţiile de pace propuse de bizantini, perşii îl detronează şi-l *înlocuiesc cu fiul său*, Kavadh II (*Siroes*); perşii sunt siliţi să renunţe la posesiunile lor, inclusiv cele de natură religioasă (cum ar fi relicva Adevăratei Cruci) pe care le luaseră cu ocazia devastării Ierusalimului (628).

— Armatele bizantine învinq primul atac musulman din istorie împotriva lor-la Muta, în Palestina (629).

— Mahomed şi adepţii lui cuceresc Meca (630), supunând totodată şi alte popul am arabe din preajmă.

— La moartea lui Mahomed (632), Abu Bakr devine primul calif (succesor); Khalid ibn al-Walid conduce armatele care-i înfrâng pe pretendenţii rivali Tulayha şi Musaylima. Aceştia sunt învinşi definitiv la Akraba (633).

— Musulmanii arabi conduşi de 4 Amr ibn al-4 As invadează Palestina şi Siria (633). Restul armatei, sub conducerea lui Khalid ibn al-Walid invadează teritoriile perşilor, cucerind Hira şi Oballa (633).

— Armatele arabe musulmane lăsate de Khalid în Mesopotamia sunt atacate de cele persane conduse de generalul Mihran în Bătălia Podului, pe Eufrat (634), după care îi resping pe urmăritorii perşi la Buwayb, la sud de Kufa (635).

— Arabii musulmani conduşi de Khalid înfrâng oştile bizantine la Ajnadain, între Ierusalim şi Gaza (iulie 634), la Fihl (Pella sau Gilead) lângă Baisan (ianuarie 635) şi la Marjal-Saffar (lângă Damasc) (635). Khalid cucereşte apoi Damascul şi Emesa (Homs), pe care le abandonează temporar; obţine o victorie hotărâtoare pe râul Yarmuk

(august 636), după care recucereşte cele două oraşe.

— Arabii musulmani conduşi de Sa4 d ibn Abi Waqqas învinq o armată persană mult superioară numeric condusă de Rustam, la Qadisiyah (iunie 637), apoi recuceresc capitala Cresifon şi învinq în bătălia de la Jalula, la nord de Madain (decembrie 637).

— În Siria, arabii musulmani asediază şi cuceresc Ierusalimul şi Antiohia (638), apoi Aleppo (639).

112

— Arabii musulmani conduşi de 'Amr ibn al-'As invadează Egiptul (639), învingându-i pe apărătorii bizantini la Babilon, lângă Heliopolis (iulie 640), după care asediază şi cuceresc Babilonul (aprilie 641) şi Alexandria (septembrie 642).

— Arabii musulmani îi învinq decisiv pe perşii conduşi de Ram Hormuz (640) lângă Shushtar şi la Nahavend (641), ambele în ţinuturile înalte iraniene, extinzându-şi treptat dominaţia până la râul Exus. Ei asediază şi cuceresc şi oraşele siriene Caesarea şi Gaza (640), Ascalon (644) şi Tripoli (645), ajungând să controleze întreaga Sirie şi Mesopotamia.

— M. Heracliu (circa 575 – 641), împărat bizantin (610 – 641) a cărui cea mai notabilă victorie a avut loc la Issos (622).

— Porniţi către vest, arabii musulmani conduşi de Abdulah ibn Zubayr cuceresc Cirene şi Tripoli, desfăşurând raiduri chiar până lângă Cartagina (642 – 643).

— M. Omar I Cumăr ibn al-Khattab) (circa 586 – 644), al doilea calif musulman (a domnit între 634 – 644), care a luptat în războiul pentru cucerirea Siriei, Palestinei, Mcsopotamiei şi Egiptului (634 – 645); primul care se autointitulează *Amir-al-Mu minin* (Comandantul Credincioşilor); el stabileşte modelul statului islamic.

— 'Amr ibn al – As înăbuşă o revoltă în Alexandria,

recucerind oraşul şi învingând o flotă bizantină (645).

e.n. Abd al-Malik (Abd al-Malik ibn Marwan) (646 – 705), calif omeiad (a domnit între 685 – 705).

e Arabii musulmani invadează provincia bizantină Africa (647).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Pulakesin II al statului Calukya învinge dinastia rivală Pallava şi devine principala forţă din sudul Indiei (625 – 630).

— După abdicarea lui Kao Tsu, fiul acestuia, Li Shih-min, îşi asumă conducerea Chinei sub numele de T'ai Tsung (împărat între 626 – 649).

— Ajutat de turcii uiguri, T'ai Tsung învinge turcii apuseni (641 – 648), restabilind puterea chineză în Sinkiang şi primind tribut de dincolo de Munţii Pamir.

— Armata chineză condusă de T'ai Tsung înfrânge categoric forţa tibetană de invazie condusă de Song-tsan Gampo (641); atât Tibetul, cât şi Nepalul, încep să plătească tribut

— M. Pulakesin II (? – 642), fondatorul dinastici Calukya (608); el este învins şi ucis la porţile capitalei sale Vatapi, în lupta cu Narasimharvarman I din dinastia Pallava (642).

— Forţele navale chineze pornesc o campanie împotriva Coreei (643).

— În Japonia clanul Soga este din nou îndepărtat de la putere de către prinţul Kotoku (645); acesta, împreună cu Nakatomi-no-Kamatari, fondatorul clanului Fujiwara, continuă reformele centralizatoare ale prinţului Shotoku.

— Armatele chineze invadează Coreea, dar sunt respinse de statul Kokuryo din nord (645; 647).

— M. Harsha (Harshavardhana) (d. circa 590 – circa 648), rege indian (606 – circa 648), care a fondat dinastia Pushyabhuti, consolidând mai multe regate mici.

— După moartea lui Harsha, un locţiitor de frunte al acestuia, Arjuna, preia controlul asupra Biharului şi Bengalului (648); el îl atacă pe ambasadorul chinez Wang Hsuan*113*

Tsu, care ridicase o oaste din protectoratele chineze Nepal şi Tibet Arjuna este învins pe Gange şi adus în China ca prizonier (649).

— M. Li Shih-min (T'ai Tsung) (circa 598 – 649), al doilea împărat Tang (626 – 649); a condus expansiunea chineză în Asia Centrală. Este urmat la tron de fiul său Li Chih (Kao Tsung) care a domnit între 649 – 683 şi care era din ce în ce mai mult sub controlul împărătesei Wu Chao.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

B Suedezii invadează ţara care le va purta numele; din centrul lor de la Uppsala, ei ajung treptat să subjuge goţii şi restul popoarelor găsite acolo (circa 650 – circa 800). B Oswy, fratele mai tânăr al lui Oswald, îl înfrânge şi-l ucide pe Penda al Mcrciei la Winwaed (655), Northumbria ajungând iarăşi puterea dominantă.

b împăratul Constans II conduce armatele bizantine împotriva longobarzilor din Italia şi este omorât într-o revoltă (662 – 668); revolta este înăbuşită de către fiul şi urmaşul său, Constantin IV.

EUROPA DE EST:

— Sub noul lor conducător Isperich, bulgarii invadează bazinul Dunării (circa 650 – circa 670).

— Arabii musulmani invadează ţinutul khazarilor, un popor de origine turcă, trecând la nord de Munţii Caucaz şi cucerind Derbentul de pe litoralul Mării Caspice (661).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Arabii musulmani cuceresc Ciprul după şase ani de lupte (653) şi atacă Rodosul (654). B Arabii musulmani cuceresc o parte a Armeniei bizantine (653).

B Forţele navale arabe conduse de Dhat al-Sawari înfrâng o flotă bizantină comandată de împăratul Constans

în largul Phoenixului, în Lycia (655).

— După asasinarea celui de-al treilea calif musulman, Othman Cuthman), de către oponenţii săi (656), Ali, fiul adoptiv al lui Mahomed, devine calif; în Bătălia de la Camei (decembrie), lângă Basra, în Mesopotamia, el înfrânge forţele adverse, care-i includeau pe Tâlha, Zubayr şi pe văduva lui Mahomed, Ayesah.

B m. Zubayr ibn Al-Awwam (? – 656), general arab, figură principală în disensiunile dintre Tsuccesorii lui Mahomed; face parte din grupul care l-a asasinat pe Othman, iar mai târziu se răzvrăteşte împotriva lui Ali şi este ucis în Bătălia de la Camei (decembrie 656); ™fiul său, Abdulah, va deveni mai târziu calif (683).

b Vărul lui Othman Mu’awiya, guvernatorul Siriei, conduce o altă revoltă împotriva lui Ali, lupta dintre ei terminându-se indecisă la Sififin, în Siria (657); acest război civil arc ecouri până în zilele noastre, deoarece susţinătorii lui Mu’awiya erau numiţi musulmani sunniţi, iar cei ai lui Ah, şiiţi.

— Imperiul Bizantin şi Califatul Musulman negociază o pace temporară (659).

B m. Să’d (Saad) ibn Abi Waqqas (circa 596 – circa 660), general arab care a condus armata islamică în Arabia (631 – 633) şi în Mesopotamia (634 – 638). b m. Alt C Ali ibn Abi Talib) (circa 600 – 661), al patrulea calif musulman (d. 656 – 661), cel pe care şiiţii îl venerează ca pe adevăratul succesor al lui Mahomed; este ucis de opozanţi. Fiul şi succesorul acestuia, Hassan, abdică. Mu’awiya este numit calif la Ierusalim (661), fondând Dinastia Omciazilor.

114

e m. ’Amr Ibn Al – As (al-Aasi) (circa 585 – 664), general arab care a cucerit Egiptul (659), devenind guvernatorul acestei ţări.

— Arabii musulmani invadează Anatolia şi ajung la Calcedonia (668), dar nu reuşesc în atacul lor asupra

oraşului Constantinopol (669); *armata* lor *este anihilată* la Armorium.

— Armarele bizantine resping un atac naval al arabilor musulmani asupra Constantinopolelui, după care distrug flota arabă la Cyzicus, pe Marea Marmara (672); se înregistrează prima utilizare a „focului grecesc”, un preparat chimic secret (conţinând salpetru, ţiţei, smoală şi sulf) pe care grecii bizantini l-au folosit pentru a incendia vasele inamice; o utilizare timpurie a armelor chimice, care-i va pune la adăpost pentru mai multe secole.

e Arabii musulmani organizează o blocadă pe apă şi pe uscat, şi uneori chiar asedii asupra Constantinopolelui (673 – 677); oraşul este salvat în repetate rânduri de „focul grecesc”.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Arabii musulmani cuceresc Belucistanul (circa 650 – 707).

— Gurjaras, un popor de nomazi din centrul Asiei, cuceresc Rajputana (circa 650).

— Sub domnia lui Jayavarman I (circa 655 – 695), Funan (Chenta) se extinde pentru a include sudul şi centrul Laosului.

— Vikramaditya, fiul lui Pulakesin II, înfrânge regatele indiene din sud, Chola şi Pandy (655).

— Armatele chineze suprimă o revoltă a turcilor apuseni în bazinul Exus, luându-le prizonier hanul (657 – 659).

e Forţele navale chineze atacă Coreea (658).

— Forţele maritime şi terestre chineze, împreună cu cele ale statului coreean Silla, înving statul coreean Paekche şi aliaţii japonezi ai acestuia; Silla devine subordonata! Chinei (660 – 663).

— Arabii musulmani conduşi de Ziyad ibn Abihi ajung să desfăşoare raiduri până în valea Indului (661 – 663).

— După ce Tibetul se *răzvrăteşte împotriva* Chinei, *ocupând* bazinul Tărâmului, *teritoriile de* vest ale Chinei – acum izolate – îşi proclamă independenţa; la fel procedează şi Coreea, turcii apuseni, turcii răsăriteni şi Nanzhao (statul T'ai în Yunnan) (663 – 683).

— Arabii musulmani duc o campanie militară în Kabul, pe care-l şi ocupă pentru scurt timp (664).

— China şi Silla învinge regatul Kokuryo, unificând Coreea sub conducerea regatului Silla şi sub control chinez (668); Silla îşi proclamă ulterior independenţa (circa 670).

e Arabii musulmani invadează Transoxiana, cucerind pentru scurt timp Buchara (674) şi Samarkandul (676).

— Răzbunând moartea tatălui său (642), Vikramaditya, regele Chalukyci, învinge dinastia Pallava, distrugându-i capitala, Kanchi (674).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— În Austrasia, Pepin II conduce o revoltă care se transformă în război civil; el devine apoi premier al palatului (circa 675 – 678).

— După invadarea Scoţiei, Egffith (succesorul lui Oswy) este învins şi ucis de scoţi la Durmichen Moss, la nord de râul Tay din Forfar (685).

— Pepin II învinge regatul Neustria la Tertry, lângă St. Quentin (687), apoi învinge frizonii, alemanii şi burgunzii, pentru a crea un regat egal cu cel al lui Clovis, cu excepţia Aquitaniei.

— N. Carol Martel (Ciocanul) (circa 688 – 741), conducător franc.

EUROPA DE EST:

— Armatele bizantine resping atacurile slavilor asupra Saloniculuı (675 – 681).

— Bulgarii conduşi de Isperich năvălesc peste Dunăre şi învinge armatele bizantine, cucerind Moesia (679

– 680).

e împăratul bizantin Constantin IV recunoaşte independenţa bulgarilor (680).

— Împăratul bizantin Iustinian 11, fiul şi succesorul lui Constantin IV, este detronat de către Leontius (695), detronat la rându-i de Tiberiu Abismarus (698).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— După raiduri repetate ale musulmanilor, îndreptate mai ales către Dongola (Dungalah), regatul curţii Nabotia, pe Nil, semnează un tratat de pace cu arabii musulmani conduşi de ‘Abd Allah ibn Sad (circa 675).

e Armatele bizantine distrug flota arabă musulmană în largul Syllaeum-ului, în sudul Anatoliei (679), după care califul Mu’awiya încheie pacea, acceptând să se retragă din Cipru şi să plătească un tribut anual.

— Hussein I, al doilea fiu al lui Ali, se răzvrăteşte împotriva dominaţiei omeiade; este învins şi ucis la Kerbela, pe Eufrat (680).

e.n. Leon III Isauricul (circa 680 – 741), împărat bizantin (d. Între 717 – 741).

— Arabii musulmani din Egipt conduşi de Okba ibn Nafi invadează Marocul, ajungând la Atlantic înainte ca berberii şi aliaţii acestora bizantini din Cartagina să-i împingă înapoi în Cirene (681 – 683).

— Abdulah ibn Zubayr se revoltă împotriva stăpânirii omeiade, ţinând piept unui asediu asupra Meccăi (682 – 683); este proclamat calif al Arabiei, Irakului şi Egiptului.

— Conducătorul omeiad Marwan ibn Hakam îi învinge pe susţinătorii lui Abdulah ibn Zubayr la Marj Rahit, lângă Damasc, autoproclamându-se calif (684). El cucereşte Egiptul de la facţiunea lui Zubayr (685); după ce moare (685), fiul său, Abd al-Malik, îi urmează la conducere.

e Contraatacându-i pe arabii musulmani, khazarii traversează Munţii Caucaz şi invadează Armenia, Georgia

şi Azerbaidjanul (685 – 722).

e Abd al-Malik îl învinge pe Mus ab ibn Zubayr, fratele lui Abdulah, pe fluviul Tigru, în apropiere de Basra (690), spre a recuceri Irakul pentru omeiazi.

— În războiul arab (690 – 692), musulmanii cuceresc teritoriile bizantine de dincolo de Munţii Taurus după ce obţin victoria la Sevastopolis (Phasis) (692); bizantinii şi musulmanii îşi împart controlul asupra Ciprului.

— Generalul al-Hajjaj ibn Yusuf conduce armatele omeiade în lupta de recucerire a Arabiei de sub susţinătorii lui Abdulah ibn Zubayr, ucis în timpul asedierii oraşului Meca (692).

— M. Abdulah ibn Zubayr (? 692), general şi rege omeiad; el moare în timpul asaltului final asupra Meccăi.

— Arabii musulmani cuceresc Cartagina (698), ultimul punct de rezistenţă bizantin din nordul Africii (698).

116

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— La moartea împăratului Li Chih (Kao Tsung), împărăteasa Wu Chao preia controlul efectiv asupra Chinei (683), apoi se urcă pe tron în mod formal (domneşte între 690 – 705), devenind singura femeie-împărat din istoria Chinei; sub domnia ci China îi învinge iarăşi pe tibetani, recâştigându-şi teritoriile răzvrătite.

f e Armatele din Pallava, incluzând şi mercenari tamili, invadează Ceylonul (Sri Lanka), punând capăt dinastiei Moriya şi inaugurind a doua dinastie Lambakanna, cu Manavamma pe tron (584).

e Ăl-Hajjjaj ibn Yusuf, guvernator al provinciilor musulmane de răsărit, înăbuşă o revolta a arabilor conduşi de Ibn al-Ash’atât în Afghanistan (699 – 701).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Musulmanii conduşi de Tank ibn Ziyad invadează

Spania la Gibraltar (711), boţezând stâncăcu numele lui: Gebai el Tank. Armatele vizigote sunt învinse pe râul Guadalete (lângă Medina Sidonia) (19 iulie), unde regele acestora, Roderic, se îneacă încercând să fugă, şijaecija. Toledo, capitala vizigoţilor, se predă fără luptă.

— După moartea lui Tank ibn Ziyad, Musa ibn Nusair preia comanda armatelor musulmane, cucerind Spania în totalitate, cu excepţia numai a câtorva zone muntoase izolate (712).

— Musulmanii întreprind primul lor raid (menţionat în anale) la nord de Pirinei (712).

— Carol Martel câştigă lupta de succesiune care se iscă la moartea lui Pepin II (714), obţinând victorii asupra rivalilor săi la Ambleve, lângă Liège (716) şi Vincy, lângă Cambrai (717).

— N. Pepin III le Bref (cel Scurt) (714? – 768), rege al francilor (d. 751 – 768).

— Musulmanii sub conducerea lui Hurr întreprind raiduri în Aquitania şi în sudul Franţei (717 – 719), cucerind portul mediteranean Narbonne (719).

e După înfrângerea musulmanilor la Covadonga (718), vizigoţii, conduşi de prinţul Pelayo, punbazele regatului creştin Ăsturia.

— Samân, guvernatorul Spaniei, conduce forţele musulmane care invadează Aquitania; ele încercuiesc oraşul Toulouse, dar sunt învinse, iar Samah este ucis de către Eudo al Aquitanici (721). Urmaşul lui Samah, Abd el-Rahman (Abdul Rahman), întreprinde raiduri repetate asupra Aquitaniei şi sudului Franţei (721 – 725).

EUROPA DE EST:

— Iustinian II, cu sprijinul regelui bulgar Terbelis (Tervel), se întoarce şi cucereşte oraşul Constantinopole printr-un atac-surpriză (705), executând rebelii care îl deposedaseră de tror T –

— Armatele bulgare conduse de Terbelis înfrâng

oştile bizantine la Anchialus (708).

— Armatele dislocate în Crimeea (unde fusese exilat Iustinian II) se răzvrătesc sub conducerea lui Bardanes Philippicus (711); ajutat de khazarii din nordul Munţilor Caucaz, Philippicus îl învinge şi-l ucide pe Iustinian în Anatolia, urcându-se el însuşi pe tronul bizantin (711).

— Sub Terbelis, armatele bulgare întreprind raiduri ample în Tracia, ajungând până la Constantinopole (712).

117

B *Armata* bizantină îl detronează pe Philippicus, înlocuindu-l cu Anastasius U (713). Restul oştilorbizantinese răzvrătesc împotriva lui Anastasius (715)? preâcrindu-l pe Theodosiu IU, cel care asediase *şi cucerise Constantinopole*; Anastasius este *trimis la o mănăstire*.

B Având de a face cu o ameninţare din partea arabilor musulmani, Leon III (Isauricul) îl detronează pe Theodosiu 111 pentru a-i lua locul ca împărat bizantin (717). e Armatele arabe musulmane conduse de generalul Maslama traversează Hellespontul pentru a asedia Constantinopolul (iulie 717), trimiţând o parte a oştilor în Bulgaria pentru a împiedica sosirea de întăriri bizantine dinspre vest; în august este respins un atac masiv, cu pierderi grele în tabăra musulmană.

— O flotă musulmană uriaşă sub comanda lui Suleiman, încercând să blocheze Constantinopolul (iulie 717), este înfrântă decisiv şi împinsă înapoi către Marea Marmara de către forţele bizantine conduse de Leon III – cu ajutorul „focului grecesc” (septembrie 717). Bizantinii îşi păstrează astfel deschisă calea de aprovizionare pe Marea Neagră.

B Suleiman reuşeşte să instaureze o blocadă parţială asupra Constantinopolului, până când Leon III distruge flota musulmană printr-un atac-surpriză (iunie 7 718).

B Bulgarii conduşi de regele Terbelis atacă şi înving

forţele arabe musulmane conduse de Maslama la Adrianopole (iulie 7 718).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Aksumul atacă portul arab Jedda (Jiddah) (702).

— În Algeria, berberii învinq arabii musulmani conduşi de Hassan ibn No man (703), după care se aliază cu aceştia.

B m. Abd al-Malik (Abd al-Malik ibn Marwan) (646 – 705), calif omeiad (685 – 705) care a recucerit Irakul şi Arabia.

— Sub conducerea lui Musa ibn Nusair, arabii musulmani cuceresc nord-vestul Africii (708 – 711).

B Armatele musulmane sub conducerea lui Musa ibn Nusair ajung la stnmtqarea Gibraltar, iniţial nereuşind să cucerească Ceuta, pe litoralul marocan (710).

— Arabii musulmani invadează teritoriile bizantine din Anatolia, cucerind Cilicia (711) şi o parte din Galatia (714).

B Invadatorii arabi musulmani cuceresc Pergamul (716).

— LeonLUşi *armata* lui bizantină traversează Bosforul şi în vingarmata arabilor musulmani în Calcedonia (? iunie 718). Musulmanii renunţă la asedierea Constantinopoiului (august 718), unii retrăgându-se în Anatolia, urmăriţi de Leon; restul armatei, evacuate pe mare, era cât pe ce să fie distrusă în totalitate de furtună. Se estimează că s-au întors numai treizeci de mii de musulmani, dintr-un total de două sute de mii.

— N. Abu Muslim (720 – 755), general abbasid.

B n. Abual-Abbas (Abbu'l Abbas) (circa 721 – 754), conducător abbasid (d. 750 – 754).

— Armata musulmană condusă de Maslama înăbuşă o revoltă împotriva stăpânirii omeiade; revolta este condusă de Yazid ibn Mohallib, care este învins la Akra, pe Eufrat (721).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

B Regatul Srivijaya devine principala forţă pe Insula Sumatra, cu capitala în sud, la Palembang (la 700), ulterior cucerind vestul Javei şi devenind o forţă în regiune care *se va menţine timp de secole*.

118

— Călugări irlandezi care explorează la vest de Insulele Feroe se aşază în Islanda (circa 700).

— Japonezii deţin în sec.8 prima traducere cunoscută a lucrării scrisă de Sun Tzu pe la 511 î.Hr., *Arta războiului*.

— Qutayba ibn Muslim conduce expansiunea către est a dinastiei Omeiade, cucerind Buchara, Samarkandul, Horezmul, Ferghana şi Taşkentul, ajungând să desfăşoare campanii militare până la Kashgar (705 – 713).

— Regatul Funan (Chenta) se divide şi se destramă (circa 706).

— Armatele musulmane conduse de Mahomed ibn al-Kassim cuceresc Kabulul şi Sindul, învingându-l pe regele indian Dahar după un asediu încununat de succes asupra Multanului; ci desfăşoară apoi o campanie militară în Punjab, neizbutind să-i învingă pe gurjari în Rajputana şi Gujarat (708 – 712).

— Sub conducerea lui Hsuan Tsung (d. Între 712 – 756), chinezii îşi reafirmă dominaţia în văile central-asiatice ale râurilor Exus şi Jaxartes.

— M. Qutayba ibn Muslim (? – 715), general omeiad care a condus expansiunea în Asia Centrală (705 – 715); este ucis în timpul unei revolte a trupelor.

— Armatele musulmane conduse de generalul yemenit Yazid ibn Mohallib cuceresc regiunea cuprinsă între râul Exus şi Marea Caspică (716).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Sub conducerea lui Anbaca (Anabasa), musulmanii invadează sudul Franţei (725 – 726), cucerind oraşele

Carcassonne şi Nîmes, precum şi Septimania (litoralul cuprins între jluviul Ron şi Munţii Pirinei).

e Carol Martel conduce o serie de campanii în Germania (726 – 732), cucerind Bavaria şi părţi din Thuringia şi Frisia.

— Ravenna se revolta împotriva lui Leon III (726), încurajaţi de Papa Grigore, după ce Leon interzisese venerarea imaginilor sacre; Leon încearcă fără succes să recucerească Ravenna (73TŢpierzând o parte din flota sa de invazie într-o furtună. Lombarzii atacă, de asemenea, oraşul şi-l cuceresc, pentru ca, ulterior, să piardă o parte din el (728).

— Carol Martel invadează Aquitania (731), cucerind oraşul Berry din regiunea Bourges.

— Nr Abd el-Rahman I (Abd-al-Rahman ibn Mu'awiyah) (731 – 788), conducător arab.

— Abd el-Rahman (Abdul Rahman) şi armata lui musulmană invadează Aquitania; la Bordeaux (732) îl înving pe Eudo, care se aliază imediat cu armatele creştine conduse de Carol Martel. Musulmanii şi creştinii se confruntă lângă Tours (Poitiers) [pe râul Vienne (732), unde Abd el-Rahman este înfrânt decisiv şi ucis. Expansiunea lor ia sfârşit şi musulmanii sunt împinşi înapoi în Spania, păstrând doar Septimania. Aici îşi cucereşte Carol porecla de Martel, adică „ciocan".

— Regcic Acthcibald al Merciei cucereşte regatul saxon Wessex (733).

e Fiii şi urmaşii lui Eudo se răzvrătesc fără succes împotriva stăpânirii lui Carol Martel în Aquitania (735).

— Invaziile musulmane asupra ţinuturilor francilor sunt oprite de către Carol Martel la Valencia (737) şi Lyon (739).

— Berberii din Maroc şi Spania se revoltă din nou împotriva stăpânirii musulmane (740).

e m. Carol Martel (Ciocanul) (circa 688 – 741), conducător al francilor care a stopat înaintarea musulmanilor la Tours (732). Cei doi fii ai săi – Carloman şi Pepin III (Pepin cel Scurt) – devin co-premieri ai palatului.

e.n. Carol cel Mare (Karl der Grosse; Charlemagne; Carolus Magnus) (742 – 814), rege franc (768 – 814) şi împărat al Sfântului Imperiu Roman, în fapt al vechni Tui Imperiu Roman de Apus (800 – 814).

— Pepin III cucereşte Septimia pentru franci, împingând armatele musulmane îndărăt, dincolo de Pirinei (743 – 759).

— Mere îi conduşi de regele Aethelbald cuceresc Northumbria (744).

EUROPA DE EST:

e După introducerea de către Leon III a reformelor îndreptate împotriva cultului icoanelor (726) – ceea ce-i aduce porecla de „Iconoclastul" – Papa Grigore încurajează revolta din teritoriile bizantine; cele din Italia, inclusiv Ravenna, trec din ce în ce mai mult sub control papal. Leon învinge o flotă rebelă care se îndrepta către Constantinopol, apoi înăbuşă o răscoală în Grecia (726 – 727).

— Arabii musulmani năvălesc iarăşi prin Munţii Caucaz, cucerind Georgia şi învingându-i pe khazari (727 – 73 L); la un moment dat în această perioadă, conducătorii khazarilor, supuşi presiunilor atât din partea creştinilor, cât şi a musulmanilor, se convertesc la iudaism; Khazaria devine unicul stat evreu independent care a existat din vremea Imperiului Roman şi până în secolul XX.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Arabii musulmani invadează tara succes Anatolia de est (726).

— Lansând un nou contraatac împotriva arabilor musulmani, khazarii invadează prin Caucaz ajungând până în Mesopotamia înainte de a fi respinşi înapoi în patria lor

(731 – 733).

e Armata bizantină condusa de Leon LLF învinge arabii musulmani la Akroinon (Afyon Karahisar), în Anatolia (739).

— Berberii şi charidjiţii se răscoală cu succes împotriva stăpânirii omeiade musulmane din Maroc (741 – 742).

e m. Leon 111 Isauricul (circa 680 – 741), împărat bizantin (717 – 741) care a respins un atac arab asupra Constantinopolului (718). Este urmat de fiul său, Constantin V.

— Sub Constantin V armatele bizantine invadează Siria (741), sunt respinse, apoi atacă din nou (745), cucerind unele teritorii de graniţă.

— După revolte de amploare şi lupte dinastice, califul omeiad Marwan II redo – bândeşte controlul asupra Siriei, Irakului, Arabici şi a celei mai mari părţi din Persia (744 – 748).

— Flota bizantină a lui Constantin V îi învinge pe arabii musulmani lângă Cipru, alungându-i de pe insulă (746).

— Revolta abbasidă împotriva dominaţiei omeiade se răspândeşte în Persia şi Mesopotamia, unde Abu al-Abbas se autoproclamă calif, la Kufa (749).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele musulmane sunt învinse de oşti turceşti conduse de comandanţi chinezi lângă Samarkand (730) şi Kashgar (736), dar sub conducerea lui Nase ibn Sayyar, *Se* obţin victoria lângă Balkh (737).

120

— Sub conducerea lui Yasovarman, Imperiul Kanauj cucereşte Bengalul (730) şi valea Gangelui. Înaintarea sa către nord este împiedicată de Kashmir, forţa cea mai importantă din Punjab, sub conducerea lui Lalitaditya.

— Vikramaditya II de Calukya, nepotul lui Vikramaditya I, învinge dinastia Pallava (circa 730 – 740).

— China recucereşte statul T'ai, de la Nanzhao în Yunnan (730).

— Gurjaras, conduşi de regele Nagabhata, pun bazele dinastici Pratihara (740), respingând numeroase atacuri ale arabilor musulmani în Rajputana şi Gujarat.

— Turcii uiguri din nordul Mongoliei îi învinge pe turcii răsăriteni, conducând teritoriile dintre lacurile Balkaş şi Baikal (circa 745), aliaţi cu chinezii.

e Ultima menţionare a Li-Kanului (circa 746), oraş înfiinţat în ţinuturile de la graniţa Chinei (36 î.Hr.) se pare de către legionari romani, ocupat iniţial de părţi şi mai apoi de chinezi.

— Descendenţii primului văr şi companion al lui Mahomed, Al-Abbas, conduc o revoltă a abbasizilor în Khorasan, îndreptată împotriva dominaţiei omeiade (747); sub conducerea lui Abu Muslim ci cuceresc Mervul de sub guvernatorul omeiad Nase ibn Sayyar (748), care mai este învins şi la Nishapur, Juijan, Nehawand şi Kerbela.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e în Spania regatul creştin al Asturiei se extinde şi include Galicia (750).

— Rămas premier unic al palatului după retragerea fratelui său (747), Pepin III îl detronează pe ultimul merovingian, Childeric III, şi se încoronează rege al francilor (751).

— Lombarzii conduşi de Aistulf ocupă Ravenna, fosta capitală a posesiunilor Bizanţului în Italia (752); ci o mai stăpâniseră în anul 728, pentru scurtă vreme.

e Armata francilor condusă de Pepin III invadează Italia la solicitarea P apei Ştefan II, recucerind Ravenna (754) şi obţinând promisiunea lui Aistulf de a nu mai ataca Roma.

— Abd el-Rahman, un omeiad refugiat la abbasizi,

pune bazele emiratului de Córdoba (755), punând o stavilă importantă în calea expansiunii creştine în Spania.

— După ce Aistulf atacă iarăşi Roma, Pepin 111 invadează Italia, învingându-i pe lombarzi lângă Ravenna (756); ţinuturile cucerite sunt donate Papei Ştefan II, creând astfel statele Bisericii Catolice ca o putere temporară.

— Pepin III înăbuşă o revoltă a bavarezilor conduşi de ducele Tessilo III (757).

— Sub domnia lui Offa (757 – 769), urmaşul lui Aethelbald, Mcrcia îşi afirmă supremaţia asupra ţinuturilor din sudul Scoţiei – o primă unificare, de scurtă durată, a Angliei.

— M. Aistulf (? – 757), rege lombard care a cucerit Ravenna (752), dar a fost împiedicat de francii lui Pepin III să-şi continue cuceririle.

— După o campanie de lungă durată, Pepin III reprimă o revoltă în Aquitania condusă de ducele Waifer (760 – 768).

— Tassilo III, duce de Bavaria, desfăşoară o revoltă încununată de succes împotriva francilor (763).

— M. Pepin IU. le Bref (cel Scurt) (714? – 768), rege al francilor (751 – 768) şi fiu al lui Carol Martel. Cei doi fii ai. săi, Carloman. şi Carol, îl urmează în calitate de

co-domnitori; Carol (Charlemagne) devine apoi singurul conducător (domneşte între 771 – 814).

— Carol cel Mare începe o lungă serie de campanii militare împotriva saxonilor (772 – 799).

— După ce Desiderius, regele lombarzilor, ameninţă statele papale, Papa apelează la Carol cel Mare care asediază Pavia, îl ia prizonier pe Desiderius şi anexează Lombardia (773 – 774).

EUROPA DE EST:

— Împăratul Bizanţului Constantin V învinge

armatele slave din Tracia (758).

— Armatele bizantine conduse de Constantin V învinge armatele bulgare la Marcellae (759) şi Anchialus (763), în estul Tracici.

— Constantin V învinge încă o dată armatele bulgare în Tracia (772).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Califul omeiad Marwan II, care fugise în Egipt pe timpul revoltei abbas ide, este înfrânt şi ucis la Marele Zab de către Abu al-Abbas, cel care fondase dinastia Abbasidă (750) şi ucisese cea mai mare parte a oponenţilor omeiazi care supravieţuiseră.

e în timpul războaielor civile musulmane, armatele bizantine duc o campanie în Mesopotamia (750 – 754) şi recuceresc Armenia (751 – 752).

e m. Abu al-Abbas (Abbui Abbas) (circa 721 – 754), calif musulman (750 – 754) şi fondator al dinastici Abbaside; supranumit al-Saffah (Sângerosul) datorită executării numeroşilor săi rivali. El a fost urmat de al-Mansur care, cu sprijinul lui Abu Muslim, înăbuşă revolta împotriva sa (754).

— M. Abu Muslim (720 – 755), general abbasid care a comandat armatele arabe în lupta de la râul Talas (751).

— Armatele abbaside reprimă o revolta a musulmanilor şiiţi la Bakhamra (762); al-Mansur îşi stabileşte capitala la Bagdad.

e.n. Harun al-Rashid (Harun ar-Rashid ibn Muhammad al-Mahdi ibn al-Mansur al-Abbaşi) (circa 763 – 809), calif abbasid (786 – 809).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Gopala fondează dinastia Pala (750), domnind asupra întregului Bengal.

— Forţele aliate arabe şi tibetane înfrâng armatele chineze conduse de generalul chinezo-coreean Kao Hsien-

chih pe râul Talas, în Kirghizia (751); este una dintre cele mai importante lupte ale istoriei, punând capăt expansiunii chineze spre vest. Armatele chineze sunt salvate de la dezastru de către aliaţii lor, turcii uiguri.

— Mongolii khitani, descendenţii xien-pi, invadează nordul Chinei (751755); în timp ce armatele chineze conduse de generalul An Lu-shan îi ţineau în loc, Tibetul, Coreea şi Nanzhao îşi proclamă independenţa.

— Dantidurga îl învinge pe regele Kirtivarman al Calukyei, fondând noua dinastie Rashtrakuta (753), apoi începe o expansiune rapidă.

— Generalul An Lu-shan din nordul Chinei şi armata lui rebelă ocupă Loyangul, stabiâindu-şi capitala acolo; An Lu-shan se autoproclamă împărat (755), apoi cucereşte capitala Tang, Ch'ingân (Xian). Rebeliunea este înfrântă de chinezii aliaţi cu turcii uiguri la Sui Yang (757) şi, după moartea lui An Lu-shan (757), la Loyang (763). În

timpul războiului, armatele tibetane conduse de Khrisong Detsen distrug Ch'ang-anul (763).

— M. Kao Hsien-chih (? – 755), general chinez de obârşie coreeană care a condus armatele Tang în lupta de la râul Talas (751).

— Comercianţi arabi şi perşi devastează Cantonul (758), punând capăt comerţului exterior până în 792.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Armatele francilor invadează nordul Spaniei, înregistrând la început unele succese împotriva emiratului de Córdoba (777).

— Armata francă este silită să se retragă din Spania, fiind atacată atât de musulmani, cât şi de creştinii basci; nepotul lui Carol cel Mare, Roland, cu ariergarda sa care-i asigura retragerea, este anihilat în trecătoarea Roncesvalles (778), întâmplare comemorată în poemul epic *Chanson de Roland* (Cântecul lui Roland), cântat într-o

varietate de versiuni timp de secole în toată Europa creştină.

— Carol cel Mare înfrânge o revoltă saxonă condusă de Widukind (779 – 780).

e în masacrul de la Verden, pe răuTAller, Carol cel Mare şi fraâicii lui se povesteşte că ar fi omorât mii de saxoni rebeli carele predaseră nobililor saxoni şi care-i dăduseră, la rândul lor, pe mâna lui Carol (782).

— În Bavaria, Carol cef Mare reprimă o nouă revoltă condusă de Tassilo III (787 – 788), care este *trimis la o mănăstire*.

— M. Abd el-Rahman I (Abd-al-Rahman ibn Mu'awiyah) (731 – 788), conducător arab şi comandant de oşti, care a oprit forţele lui Carol cel Mare în Spania, urmărindu-le apoi prin trecătoarea Roncesvalles (778).

— Primul raid al vikingilor consemnat în istoric asupra Britanici, lângă Dorchester (789).

— Vikingndanezi atacă InsulâTInd Tsfame, din largul Northumbriei (793).

— Primul raid ăl vikingilor consemnat în istorie asupra Scoţiei (794) şi Irlandei (795), urmat de multe altele.

EUROPA DE EST:

— Armatele slavilor sunt învinse în Macedonia şi Grecia de generalul bizantin Staurakios (783).

— Neţinând seama de obiecţiunile Imperiului Bizantin, Carol cel Mare cucereşte Istria, în preajma actualului Trieste, pe litoralul de nord-est al Adriaticii (789).

— Detronată de o rebeliune armată (790), regina Bizanţului, Irina, se reîntoarce pentru a împărţi puterea cu fiul ei (792), rămânând apoi unic conducător după *ce-şi orbeşte fiul* (797).

— Purtând lupte în valea Dunării centrale, Carol cel Mare şi fiul său, Pepin, învinge armatele avarilor apoi, mai

către sud, pe cele ale slavilor, cucerind părţi din Croaţia şi Slovenia (791 – 796).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele bizantine învinq arabii musulmani la Germanicopolis (Gangra) (778), respingând o nouă invazie a Anatoliei.

B În timpul regenţei reginei Irina (780 – 790), grecii bizantirdplătesc tribut arabilor musulmani, care ajunseseră până la Bosfor.

B Forţele khazarc atacă Georgia, aflata-sub dominaţia arabilor musulmani (790).

123

— Califul Harun al-Rashid conduce armatele arabe musulmane într-o nouă invazie asupra Anatoliei (797 – 798), învingând bizantinii conduşi de Nikephoros I la Heraclea, reîncepând să primească tribut.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Sakanoue Tamuramaro, general japonez (activ în perioada 780 – 806), conduce campaniile expansioniste împotriva populaţiilor ainu din nordul insulei Honshū (780 – 800), lărgind graniţele Japoniei până în Strâmtoarea Tsugaru.

e După o perioadă de războaie succesive şi de înfrângeri din partea barbarilor ainu, împăratul Kammu reinstaurează în Japonia puterea centralizată (781).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Carol cel Mare este încoronat Sfânt împărat al Romei (*Romanorum gubernans imperius*) la Roma de către Papa Leon III (800).

— După ce învinge bascii şi alungă musulmanii dincolo de fluviul Ebru, Carol cel Mare asediază şi cucereşte Barcelona (800 – 801).

— Vikingii danezi întreprind raiduri pe Elba în sus (809 – 8J/*Z*), dar sunt opriţi în mare măsură de flota

ffancilo Ha Boulogne.

— Carol cel Mare îi respinge pe danezii conduşi de Godfred, care invadau Frizia (Olanda) (810).

— După ce întreprind raiduri de mare amploare în insule şi în regiunile de litoral (începând cam din 8 FOJ, vikingii cuceresc şi devastează Dorstadtul şi Utrechtul (834).

— În Carol cel Marc (Karl der Grosse; Charlemagne; Carolus Magnus) (742 – 814), rege franc (768 – 814) încoronat de Papa Leon III Sfânt împărat al Romei (800), în fapt împărat al vechiului Imperiu Roman de Apus (800 – 814).

— Sub Abd ar-Răhmâriâl (a domnit între 822 – 852), musulmanii din Spania resping invazia creştină condusă de Alfons II al Asturiei şi a francilor".

e.n. Carol II le Chauve (Carol cel Pleşuv) (823 – 877), rege al francilor (840 – 877) şi împărat al Sfântului Imperiu Roman (d. 875 – 877).

EUROPA DE EST:

— Irina, regina Bizanţului, este detronată a doua oară şi exilată în Lesbos (802).

— Carol cel Mare duce o campanie împotriva Imperiului Bizantin în Dalmaţia şi pe Marea Adriatică (803 – 810), în cele din urmă renunţând la cuceririle lui din est, cu excepţia Istriei, când împăratul Bizanţului Nikephoros I îl recunoaşte împărat al Imperiului Roman de Apus (810).

— Nikephoros I conduce armata bizantină într-o invazie asupra Bulgariei (809K cucerind capitala Pliska, dar este învins şi ucis de conducătorul bulgar Krum (811).

— N. Vasile I (Macedoneanul) (812 – 866), împărat bizantin (867 – 886).

— Sub conducerea lui Krum, bulgarii învinge armatele bizantine în mai multe bătălii, mai însemnată fiind cea de la Versinikia (813), apoi cuceresc oraşul Adrianopole şi ameninţă Constantinopolul; după ce generalul bizantin

Leon Armeanul îl detronează şi-i ia locul noului împărat Mihail, bizantinii îi înfrâng decisiv pe bulgarii conduşi de fiul lui Krum, Omortag, la Mesembria (817).

124

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Idris ibn Abdulla fondează un emirat independent arab-berber în Maroc şi vestul Algeriei (circa 800).

— Guvernatorul abbasid Ibrahim ibn Aghlab întemeiază o dinastie independentă, aghlabidă, cu centrul în Kairuan, Tunisia (801).

— Musulmanii sub conducerea lui Harun al-Rashid invadează dominioanele bizantine din înatolia (803Ţ804, 805 – 807), obţinând victoria la Crasus (805) asupra lui Nikephoros I.

— Flotele arabe musulmane devastează Rodosul şi cuceresc Ciprul (805 – 807).

— Nikephoros I şi armatele sale bizantine recuceresc o mare parte din înatolia, alungându-l pe Harun al-Rashid spre est, în Chorasan (808).

— M. Harun al-Rashid (Harun ar-Rashid ibn Muhammad al-Mahdi ibn al-Mansur al-Abbaşi) (circa 763 – 809), calif abbasid (786 – 809) care a extins imperiul său pentru *ajncludejiordul Africii şi întreaga Asie de Sud-Vest, făcând din Bagdad un* important centru cultural. Moartea sa declanşează un război civil.

— Musulmanii khurramiţi din Azerbaidjan, conduşi de Babek, întreprind raiduri de amploare în Persia şi Mesopotamia (începând din 816).

— Piraţii musulmani din Spania cuceresc Alexandria (circa 817).

— M. Leon V (Armeanul) (7 – 820), împărat bizantin (813 – 820) care şa luptat cu bulgarii.

ASIA DE EST. CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Dharmapala, fiul lui Gopala, se extinde din Bengal

în Punjab, preluând rămăşiţele Imperiului Kanauj (circa 800).

— În Asia de *Sud-Est*, *Chenlaul de Jos* (Funanul) renaşte sub conducerea lui Jayavarman II (802 – 805) ca regatul Khmer, vestit ulterior pentru templele şi palatele sale de la Angkor.

— Harun al-Rashid se retrage în Chorasan în urma unei ofensive bizantine (808) şi este ucis pe când încerca să reprime o rebeliune (809).

— Generalul Tahir ibn Husain este numit viceregele Chorasanului şi provinciilor musulmane de răsărit, întemeind dinastia Tahiridă (821).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e La Ellandum, Beomwulf al Merciei este învins de Egbert, regele Wessexului (825), pe atunci regatul cel mai puternic din Anglia.

— Armatele aghlabide din Tunisia invadează şi cuceresc cea mai mare parte din Sicilia, lăsându-le bizantinilor numai Siracuza şi Taormina (827 – 831).

— Vikingii conduşi de Thorgest se aventurează pentru prima oară dincolo de coastele Irlandei (832).

— Vikingii norvegieni încep să construiască aşezări permanente în Scoţia (circa 835).

— Aghlabizii din Tunisia întreprind raiduri de mare amploare în sudul şi în centrul Italiei (836 – 909), chiar distrugând o parte din Roma (846).

— Revoltele creştinilor şi evreilor împotriva stăpânirii musulmane din Toledo sunt înfrânte de Abd-er-Rahmănâl (837 y

— Egbert, regele saxon al Wes sexului, învinge invadatorii velşi şi vikingi la Hingston Down (838).

— Vikingii cuceresc Frizia (circa 840 – circa 890).

— La Fontenay (Fontenat), lângă Sens, doi nepoţi ai lui Carol cel Mare, Ludovic GermăniculşTEarol cel Pleşuv,

îl învinge pe fratele lor mai mare, jegele Lothair 1 (841); Tratatul de la Verdun stabilea împărţirea imperiului între cei trei fraţi (843), Lothair luând Italia, Burgundi a şi Lotharingia, Ludovic Germania şi Carol Franţa.

— Thoigest şi vikingii lui norvegieni cuceresc oraşele fortificate Dublin şi Annagassan (841), ajungând să stăpânească jumătate din Irlanda.

— Pentru prima oară vikingii se stabilesc în jurul văii Loarei (843).

— În Irlanda, conducătorul norvegian Thorgest este ucis în luptă de regele din Mide, Mael Seclinail (845).

— Primul raid viking asupra Parisului (845).

EUROPA DE EST:

— Arabii musulmani cuceresc Creta (825 – 826J şi invadează Sicilia (827).

— Bulgarii întreprind raiduri adânc în Croaţia şi Panonia (827 – 829).

— N Mihail III (838 – 867), împărat bizantin (d. 842 – 867).

— Armata bizantină poartă o campanie împotriva slavilor şi arabilor, recucerind Creta (843).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Arabii musulmani din Spania cuceresc Creta, transformând-o într-o bază a pirateriei (825 – 826).

— Generalul abbasid Abdulah ibn Tahir recucereşte Alexandria de la piraţii musulmani care îşi aveau baza acolo (827).

— Arabii şi creştinii copţi se răscoală în Egipt (828 – 832), dar sunt înfrânţi la Basharud în Delta Nilului.

— Califul abbasid Abu Ishak al-Mu’tasim formează o nouă gardă imperială, iniţial alcătuită din turci (circa 833).

— Armatele abbaside comandate de generalul Afshin reuşesc în sfârşit să respingă invadatorii musulmani khuramiţi (835 – 837).

— Armatele bizantine conduse de împăratul Teofil

pătrund adânc în Siria (837), cucerind şi devastând Samosata şi Aibatra (837).

— Califul al-Mu'tasim conduce o armată abbasidă în Anatolia, învingând armata bizantinului Teofil pe râul Halys, la Dasymon (Anzan), apoi cucerind şi distrugând Amorium şi Ancyra (azi Ankara) (838).

— Flota musulmană care se îndrepta spre Constantinopol este distrusă de o furtună (839).

— Garda imperială abbasidă, condusă de generalul turc Bogha, înăbuşă o revoltă în Arabia (844 – 845).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele Tang resping o invazie a poporului Nanzhao, din Birmania, pe care-i învinge la Ch'engtu (829).

— Sub domnia lui Nagabhata II, statul indian Pratibara înfrânge dinastia Pala şi obţine Kanaujul (circa 830).

126

B Sub domnia regelui Vijayala (el 836 – 870), Chola devine statul cel mai puternic din sudul Indiei.

— Turcii kiighizi şi karluki învinge *turcii uiguri*, *pe care-i împing în bazinul de sud al* Tărâmului (circa 846).

e Tibetanii, care recuceriseră treptat controlul asupra coridorului Kansu, sunt alungaţi de armatele Tang (848).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Vikingii distrug Londra şi Canterbury înainte de a fi la rândul lor învinşi la Ockley de regele saxon al Wessexului, Aethelwulf (850).

— Vikingii întemeiază prima lor aşezare permanentă în Anglia, lângă Margate (851).

— Vikingii navighează în sus pe Elba şi distrug Hamburgul (851).

— Regele francilor Carol cel Pleşuv este învins de vikingi la Givald's Foşs (852) şi nu reuşeşte să cucerească

baza vikingilor de la Qişelle, o insulă pe Sena (858).

e Carol cel Pleşuv opreşte un atac al vikingilor pe Mama în sus, îndreptat asupra Parisului (862).

B Regele Irlandei Aed Findliath alungă temporar vikingii din nordul Irlandei (862 – 879).

e Vikingii navighează pe Rin în sus, întreprinzând raiduri ample (863).

B Sub domnia lui Alfonso III (866 – 910), Asturia extinde graniţele Spaniei creştine până pe râul Ducro (Douro), ulterior numit Leon, după numele capitalei.

B Vikingii danezi conduşi de Halfdan învinq Northumbria la York (867), cucerind totodată Mercia şi estul Angliei, unde se şi aşază.

b Aethelred şi Alfred (cel Mare) al Wessexului nu izbutesc să recucerească Mercia de la vikingi (868).

e Edmund (ulterior Sfântul) al Angliei de Est este ucis în lupta cu vikingii la Hoxne (870).

e Aethelred şi Alfred regele Wessexului îi învinq pe vikingii danezi la Englefield (decembrie 870); sunt zdrobiţi la Reading, apoi învinq la Ashdown, după care pierd din nou la Márton şi, după moartea lui Aethelred, la Wilton (toate în 871).

EUROPA DE EST:

b Tânărul împărat bizantin Mihail III înlătură regenţa şi preia puterea deplină, influenţat de unchiul său Bardas (858).

B Vikingii suedezi (în rusă: varegii) cuceresc regiunea Novgorodului (circa 862), sub conducerea semilegendarului Rurik.

B Maghiarii, un popor eurasian înrudit cu finlandezii şi cu turcii, fac prima lor incursiune de jaf în vestul Dunării (862), fiind împinşi afară din bazinul Donului de către o seminţie turcă, pecenegii (Patzinaks).

B Primul raid al vikingilor suedezi departe în sud, până la Bosfor, ameninţă Constantinopolul (865).

— Mihail III îl proclamă co-împărat pe Vasile, cel care-l ucisese pe Bardas, unchiul lui Mihail (865).

B împăratul Mihail III invadează Bulgaria, silindu-i pe regele Boris şi supuşii acestuia să treacă la creştinism (866).

127

— M. Mihail III (838 – 867), împărat bizantin (842 – 867), asasinat de co-împăratul său, care devine Vasile I.

— Biserica Ortodoxă a Bizanţului, sub conducerea patriarhului Fotie, care fusese excomunicat de Papa de la Roma, se separă de Roma (867); separarea religioasă estrest este pecetluită de Sinodul de la Constantinopol (869).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Sclavii zandj (negri africani) se revoltă şi distrug Basra, principalul port din sudul Mcsopotamiei, rămânând stăpânii regiunii mai mult de doisprezece ani (mijlocul sec. IX).

f – Armatele bizantine atacă Egiptul, distrugând Damietta (853).

— Armata bizantină a lui Mihail III este învinsă de musulmani în nordul Siriei (860).

— Califul Ja-far Al-Mutawakkil este ucis de garda lui turcă (861).

— Armata musulmană a generalului abbasid Omar desfăşoară campanii ample în Anatolia înainte de a fi distrusă de bizantinii lui Petronas (863).

— Guvernatorul turc Ahmed ibn Tutun îşi proclamă independenţa, fondând în Egipt dinastia Tulunidă, de scurtă durată (domneşte între 868 – 876).

— După ce gărzile turceşti domnesc peste o perioadă de anarhie, Ahmad al-Mutamid şi fratele său Abu Ahmad al-Muwaffak reinstaurează autoritatea centrală în Mesopotamia şi Irak (870 – 883).

— Împăratul bizantin Vasile I invadează teritoriile

abbaside, obţinând o victorie extrem dejmportantă la Samosata (873)".

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Exploratorii norvegieni ajung în Islanda (circa 850), trecândrapid la construirea de aşezări substanţialei

— N. Chu Wen (Chu Ch'uan-chung) (852 – 912), războinic chinez şi general rebel.

— Regatul Sanjaya câştigă lupta pentru dominaţie în centrul Javei, învingând statul Sailendra din câmpia Ratubakă (856).

— Regatul Nanzhao, cu centrul în Birmania, atacă dominioanele chineze dinsudul Chinei şi Tojikin (858 – 863), dar este învins de armatele Tang la Hanoi (863).

— Sub domnia lui Fujiwara Yoshifusa, familia Fujiwara devine primul clan care controlează împăratul şi, prin urmare, întreaga Japonie (858).

— Huang Ch'ao conduce o revoltă iniţial reuşită împotriva dinastiei chineze Tang (868 – 884).

— Vikingii norvegieni îşi stabilesc prima aşezare permanentă în Islanda (circa 870)

— Saffanzii conduşi de Yakub ibn Laith se eliberează de sub stăpânirea tâhirida din est (872), mai târziu amenmţând Bagdadul (876).

— N. apao-Chi (Ye-lu Apao-chi) (circa 872 – 926), conducător kitan.

— Generalul chinez Kao P'yen alungă invadatorii Nanzhao din Tonkin şi apoi din Szechuan, unde aceştia se retrăseseră (874).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Sub domnia lui Vasile I, armatele bizantine recuceresc de la arabii musulmani Bari (875), Tarentum (880) şi Calabria (885); la Bari sunt ajutaţi de Sfântul Imperiu Roman condus de Ludovic II. Nu reuşesc să recucerească Sicilia.

— Vikingii danezi conduşi de Guthrum invadează Wessexul, cucerind Warcham (876) şi Excter (877) şi învingându-l pe Alfred la Chippenham (ianuarie 878) înainte de a fi învinşi drastic de acelaşi Alfred la Edington (mai 878), după care se retrag din Wessex. B După moartea lui Ludovic Germanicul (876), Carol cel Pleşuv încearcă să cucerească Germania, dar este oprit la Andemach.

b m. Carol II le Chauvre (Carol cel Pleşuv) (823 – 877), rege al francilor (840 – 877) şi împărat al Occidentului (875 – 877).

B Aghlabizii cuceresc Siracuza de la bizantini (878).

— Vikingii distrug iarăşi oraşul Hamburg (880).

B Vikingii îi înfrâng pe francii conduşi de Carol cel Gros la Ashloh (882).

B Care! cel Gros reface pentru scurt timp imperiul lui Carol cel Mare (884 – 887), cu excepţia Burgundiei, înainte de a fi detronat pentru modul în care a tratat atacul viking asupra Parisului (886); este înlocuit cu contele Odo.

— Vikingii conduşi de Siegfried şi Sinric asediază Parisul, care este apărat cu succes de după fortificaţiitesale de către contele Odo (Eudes) şi episcopul Gozelin (885 – 886); în cele din urmă atacatorii se retrag, după ce încasează o răscumpărare importantă.

— În fiordul Hafrs, lângă Stavanger, Harald I Harfager (Păr Frumos) învinge în lupta pentru putere şi devine rege al Norvegiei (circa 886).

— Conduşi de Sinric, vikingii asediază zadarnic oraşul Sens (886 – 887).

— Atacatorii musulmani cuceresc părţi din Provence, uncie dintre acestea urmând să le deţină pentru mai mult de un secol, când vor cuceri şi altele (890 – 975).

B Amulf, regele francilor răsăriteni (germanilor), asediază cu succes baza fortificată a vikingilor de la

Louvain (891), punând capăt în mare măsură raidurilor în Germania. B n. Abd el-Rahman III (Abd-al-Rahman al-Nasir) (891 – 961), conducător marocanospaniol.

— Alfred de Wessex şi fiul său Eduard resping atacurile danezilor pe apă şi pe uscat asupra Wessexului şi a Kentului; invadatorii înfrânţi se aşază apoi în regiunile din Angliq deţinute de danezi (893 – 896).

B După o expediţie în Italia, Amulf este încoronat împărat al Sfântului Imperiu al Romei (896).

B Maghiarii întreprind primele lor raiduri în nordul Italiei (899).

EUROPA DE EST:

B m. Râurik (Ryurik; Rotik) (? – circa 879), conducător vareg (rus) suedez, figură semilegendară care a cucerit Novgorodul şi a pus bazele statului care avea să devină Rusia.

— Forţele navale bizantine preiau controlul asupra estului Mediteranei de la arabii musulmani (880 – 881).

b Sub conducerea prinţului Oleg (căpetenia varegilor între circa 880 – 912), statele vikingilor suedezi (ruşi) Kiev şi Novgorod se unesc, formând statul Rusia.

— M. Vasile I (Macedoneanul) (812 – 886), împărat bizantin (d. 867 – 886) care a cucerit tronul după ce şi-a ucis predecesorul, Mihail III; el recucereşte sudul Italiei (875 – 885).

— Amulf şi oştile lui germane, sprijinit de maghiari, stăvileşte o invazie a slavilor conduşi de Sviatopluk al Moraviei (892 – 893).

e Simeon al Bulgariei se află în război cu Imperiul Bizantin (894 – 897). e învinse de pecenegi şi bulgari, armatele maghiare conduse de Arpad se retrag către bazinul Dunării centrale (circa 895).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Tulunizii din Egipt cuceresc cea mai mare parte

din Siria (878 – 884).

— Musulmanii carmaţieni, o sectă şiită condusă de Abu Sa id al-Jannabi, se răscoală împotriva domniei abbaside (899 – 903); deşi învinşi în Siria de către generalul Mohamed ibn Suleiman, ei fondează un regat independent în nord-estul Arabici.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Revolta lui Huang Ch'ao: se spune că rebelii chinezi din Canton (Guangzhon) ar fi ucis o sută douăzeci de mii de negustori creştini, musulmani, evrei şi perşi (878), punând astfel capăt comerţului exterior pentru aproape un secol.

— Revolta lui Huang Ch'ao: forţele rebelilor cuceresc Loyangul (noiembrie 880) şi capitala imperiului, Changan (decembrie 880), dar rebelii sunt în cele din urmă învinşi de armatele Tang conduse de la K'o-yung, un general de origine turcă (882 – 884); după aceea Huang Ch'ao s-o sinucide.

— Sub regele Yasovarman (care a domnit între 889 – 900). Imperiul Khmer (Angkor) ajunge la dezvoltarea sa maximă, incluzând Cambodgia, sud-vestul Vietnamului, sudul B i rmaniei şi cea mai mare parte din Laos şi Thai landa.

— Sub Mahendrapala (care a domnit între 890 – 910), Pratibara devine statul dominant în nordul Indiei.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Aghlabizii cuceresc Taormina, ultimul teritoriu bizantin din Sicilia (902).

— Musulmanii conduşi de Isam-al-Khamlami cuceresc Insulele Baleare de la franci (903).

e o nouă invazie a vikingilor danezi este oprită de Eduard de Wessex (905), care continuă apoi campania în Anglia daneză, obţinând o victorie notabilă la Tetlenhall, (910).

— După întreprinderea unor raiduri de amploare în nordul Franţei, vikingilor conduşi de Rollo li se acordă ducatul Normandiei din partea regelui Carol cel Şi m² 1 u prin Tratatul de la St7 Câair-sur-Epte (91 lţ".

— Vikingii norvegieni capturează şi fortifică Waterford (914) şi Limerick din Irlanda (920).

— Vikingii din Britania înaintează în amonte pe râul englez Severn, dar sunt respinşi de Eduard de Wessex (914).

— După un conflict de lungă durată bizantinii au pus capăt efectiv dominaţiei musulmane din sudul Italiei, obţinând victoria de pe râul Gangliano (915).

— La Tempsford, Eduard de Wessex îl învinge şi îl omoară pe Guthrum II, regele danez al Angliei de Est (918), punând capăt într-o mare măsură ameninţărilor vikingilor asupra sudului Angliei.

— Regele irlandez Niall Glundub este înfrânt şi ucis într-un atac asupra Dublinului stăpânit de vikingi (919).

130

— Contele Robert al Parisului, fratele lui Odo, se revoltă împotriva lui Carol III al Franţei (921); Robert l-a învins pe Carol, dar ulterior a fost ucis la Soissons (923).

— Aethelstan de Wessex, fiul lui Eduard, recucereşte teritoriile deţinute de danezi în nordul Angliei (924 – 939).

EUROPA DE EST:

— Leon înţeleptul scrie tratatul militar *Tactica* (900).

B Maghiarii desfăşoară primul lor raid în Bavaria (900).

B Maghiarii înving regatul Moraviei (906), alungându-i pe slavi din văile fluviilor Dunărea şi Theiss, fondând Ungaria (906).

— La Augsburg, maghiarii înving armatele germane (910).

— N. Otto I (cel Mare) (912 – 973), împărat german (d. 936 – 973).

— Aflat din nou în război cu bizantinii (913 – 924), Simeon al Bulgariei cucereşte Macedonia, Tesalia şi Albania (circa 914) şi apoi Serbia (918), cucerind pentru o scurtă perioadă de timp Adrianopole (914), şi doar ameninţând Constantinopolul; în acest timp, el pierde teritorii precum Transilvania şi Panonia în favoarea maghiarilor şi Valah ia în favoarea pecenegilor.

B Maghiarii întreprind raiduri de mare amploare în văile Rinului şi Dunării (924).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Imperiul Ghana cucereşte populaţia berberă Sanhajah, obţinând controlul asupra comerţului cu sare transsaharian (sec. X).

— Şiiţii conduşi de Abu Abdullah al-Husain (al-Shi-i) se revoltă cu succes împotriva aghlabizilor din Tunisia şi pun bazele dinastiei Fatimide (numindu-se astfel deoarece conducătorii acesteia descindeau din fiica lui Mahomed, Fatima), cu Ubayd Allah al-Mahdi proclamat calif (care a domnit între 902 – 909).

B Armatele abbaside conduse de generalul Mahomed ibn Suleiman recuceresc Egiptul de sub tulumzi (904 – 905).

B n. Nikephoros II Focas (912 – 969), împărat-soldat bizantin (a domnit între 963 – 969). B Armatele fatimide conduse de Abui Kasim al-Kaim invadează de două ori Egiptul şi cuceresc Alexandria înainte de a fi respinse de către generalul abbasid Mu nis (914 – 915; 919 – 921).

— Fatimizii sub comanda lui Ubayd Allah al-Mahdi îi înving pe idrisizi, luându-le emiratul Maroc (922).

— Musulmanii carmaţieni, aflaţi într-o revoltă continuă, distrug oraşele Basra (923).

Kufa (925) şi Meca (929).

— Piraţii musulmani conduşi de Leon din Tripoli sunt învinşi categoric de flota bizantină la Lemnos (924).

— N. Ioan I Tzimiskes (924 – 976), împărat bizantin

(969 – 976).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Generalul chinez Zhu Wen pune capăt dinastiei Tang, omorând ultimul împărat (907) şi declanşând „Războaiele celor cinci dinastii" (907 – 959).

— Sub conducerea lui Ye-lu Apao-chi (conducător între 907 – 926), khitanii, un popor mongol, cuceresc Mongolia Interioară, sudul Manciuriei şi o mare parte din nordul Chinei.

131

— Praful de puşcă este descoperit în China; la început nu este utilizat pentru arme (circa 908).

— M. Chu Wen (Chu Ch'uan-chung) (852 – 912), războinic chinez şi general rebel care a pus capăt dinastiei Tang, punând bazele dinastiei Liang Târzie (907).

— În Coreea centrală generalul Wanggun pune bazele dinastici Wang în regatul Koryo, cu capitala la Kaesong (918); Koryo asimilează Silla, după ce ultimul rege al acesteia abdică.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Maghiarii care efectuau raiduri în nordul Italiei au fost învinşi de Rudolf al Burgundiei şi Hugh al Vienei, după care au continuat raidurile în Provence şi în Septimania (926).

— Abd el-Rahman III reunifică Spania musulmană proclamându-se calif al Cordobei (16 ianuarie 929), independenţa fiindu-i recunoscută de omeiazii din Bagdad.

— Ramiro II al Léonului îl învinge *pe Abd el-Rahman III la Simancas (934) şi la* Zamora (939).

— Aethelstan al Wessexului invadează Scoţia în 934 învingându-l pe Constantin *III al* Scoţiei şi pe aliaţii acestuia, velşii şi irlandezii-norvegieni, la Brunanburgh (937) în Dumffieshire, unificând Britania (937).

— Flota musulmanilor fatimizi cucereşte şi

devastează Genova (934).

— N. Brian Boru (941 – 1014), rege al Irlandei (1002 – 1014).

EUROPA DE EST:

— Sub conducerea prinţului Chaslav, o parte din Serbia îşi recâştigă independenţa (931).

— Regele german Henric I Păsărarul înfrânge armata maghiară la Rââăc (Merseberg) lângă Erfurt (933).

— Otto I (cel Mare), fiul lui Henric Păsărarul, se urcă pe tronul Germaniei (936), câştigând două războaie civile pentru a-şi asigura tronul.

— Flota bizantină învinge invadatorii ruşi în Bosfor (941).

— Invadatorii maghiari ajung la Constantinopol (942), dar se retrag după ce li se plăteşte tribut.

— Otto I reprimă o revoltă (944 – 947) condusă de Bertold, duce de Bavaria, pe care-l învinge la Wels (947).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Din centrul lor de la Dailam, şi îţi i sub conducerea lui Merdawi ibn Ziyar îşi extind dominaţia în sud către Persia (circa 925).

— În timp ce dinastia Abbasidă se fărâmiţa, dinastia Hamdanidă se dezvoltă în nord-estul Siriei şi Kurdistanului (circa 929).

— Ziyarizii sunt detronaţi şi alungaţi în Munţii Caucaz de către alţi şiiţi conduşi de trei fraţi, care fondează dinastia Buyidă (932).

— După o serie de campanii, armata bizantină condusă de John Kurkuas extinde graniţele imperiului către est cucerind Theodosiopolis (Erzerum) (928) şi Melitene (Malatya) (934).

— După ani de anarhie, generalul abbasid Mahomed ibn Tughi preia controlul în Egipt punând bazele dinastici Ikhshide (*conducătoare*) (935).

— Dinastia Ikhshidă a Egiptului câştigă lupta pentru

Siria (941).

132

— Prinţul hamdanid Saif al-Dawla cucereşte Aleppo şi cea mai mare parte din nordul Siriei de la Ikhshidiţi (944).

— Buyzii din Persia conduşi de Mu izz al-Dawlam cuceresc Bagdadul, capitala abbasidă

(946).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— M. apao-Chi (Ye-lu Apao-chi) (circa. 872 – 926), conducător khitan care a creat un imperiu în nordul Chinei, Manciuria şi Mongolia.

— Sub conducerea lui Te-kuang (care a domnit între 927 – 947), khitanii, acum ca Dinastia Liao, se extind mai departe manifestându-şi puterea chiar şi în China anarhică.

e.n. T'ai-Tsung (Chao Kuang-yin) (927 – 976), împărat chinez (960 – 976).

— Rivalităţile dintre familiile japoneze se transformă în război civil (935 – 941), cele mai importante personaje fiind Taira Masakado, învins în cele din urmă în estul Japoniei (940), şi Fujiwara Sumitomo care controlează pentru scurtă vreme Marea Interioară, până când este învins de Liga Taira (941).

— Koryo înăbuşă o revoltă a statului Paekche (935), unificând Coreea (936).

— Armatele Nanzhao cuceresc regatul Pyu din Birmania centrală şi regiunile monitor din sud înainte de a fi respinse de moni (935).

— Annamul reuşeşte să-şi câştige în cele din urmă independenţa de sub stăpânirea unei Chine mult slăbite (939).

— Ravendravarman II îl detronează pe conducătorul khmer Harsharvarman II şi apoi îşi stabileşte capitala la Angkor (944), lansând un atac lipsit de succes asupra

Champei (945 – 946).

EUROPA OCCIDENTALĂ:

e Regele detronat al Norvegiei, Eric Bloodax, fiul lui Harald I Harfager, invadează nordul Angliei, conducând pentru scurtă vreme Northumbria (950; 952 – 954) înainte de a fi înfrânt şi ucis la Stanmore (954).

— Regele Germaniei, Otto I, conduce o incursiune asupra Italiei la solicitarea Adelaide! văduva regelui Lothar; el se căsătoreşte apoi cu ea, luând şi titlul de rege al lombarzilor (951 – 952).

— Rechemat încă o dată în Italia, de data aceasta de către Papă, Otto îl înfrânge pe regele Berengar II (961) şi este încoronat împărat al Sfântului Imperiu Roman de către Papa Ioan XII (962), pe care apoi îl izgoneşte pentru a-l instala în locul său pe Pap a Leon VIII (963).

— Haakon I Den Gode (cel Bun), care a încercat fără succes să creştineze Norvegia, este ucis la Fitjar, o insulă din largul coastelor norvegiene, de mai mulţi nepoţi ai săi, sprijiniţi de regele danez Harald 1 Blatand I („Dinte albastru") (961).

— M. Abd ar-Rahman III (Abd-al-Rahman al-Nasir) (891 – 961), conducător marocano-spaniol, autoproclamat calif al Cordobei (929 – 961).

— N. Olaf l Tryggvasson (circa 964 – 1.000), rege al Norvegiei (995 – 1.000).

— Armata bizantină recucereşte Taormina (965).

— Otto Hntreprinde o a treia expediţie în Italia (966 – 972), luptând cu succes împotriva prinţilor din sudul Italiei şi a bizantinilor, cărora le returnează unele teritorii în schimbul recunoaşterii sale ca împărat.

— Bizantinii, conduşi acum de Nicetas, eşuează iarăşi în tentativa lor de recucerire a Siciliei (966 – 967).

— Regele irlandez al Musterului, Mathgamain, cucereşte de la vikingi orcişul fortificat Limerick (968).

— Regele norvegian Haakon Siggurdsson den Storc (cel Mare) se aliază cu regele Danemarcei, Harald I Blatand, împotriva împăratului Germaniei, Otto II (circa 974).

EUROPA DE EST:

— Otto I, împăratul Germaniei, îl învinge pe ducele Boleslav şi pune stăpânire pe Boemia (9501.

— Deşi învins şi luat prizonier, Otto I reuşeşte să evadeze şi înfrânge o revoltă condusă de Ludolf (fiul său), Conrad, duce de Lorena, şi Frederick, episcop de Mainz (953 – 955).

e în Marea invazie maghiară, zeci de mii de năvălitori maghiari devastează Bavaria, *Franţa* şi Italia, ca şi văile Dravei şi Dunării (954).

e Maghiarii care asediau Augsburgul sunt atacaţi de o armată germană mult inferioară numeric condusă de Otto I; maghiarii sunt învinşi şi suferă pierderi grele la Lechfeld (955), ceea ce pune capăt de fapt raidurilor maghiare în Germania.

— Otto 1 îi învinge pe slavii pe râul Recknitz (955).

— N. V Vladimir I (Sfântul Vladimir) (circa 956 – 1015) mare cneaz al Kievului (980 – 1015).

— N. Vasile II Bulgaroctonos (Omorâtorul de bulgari) (circa 958 – 1025), împărat bizantin (976 – 1025).

— Sub domnia lui Mieszko I (circa 960 – 992), primul conducător polonez rămas în istorie. Polonia se extinde spre vest până la fluviul Oder.

— Ruşii, conduşi de prinţul Sviatoslav, învinq khazarii pe cursul inferior al Volgăi (965), dar rămân astfel descoperiţi în faţa raidurilor pecenege, care fuseseră oprite de khazari. e Bulgaria este covârşită de un atac terestru bizantin condus de Nikephoros II Focas şi de un atac rusesc pe mare – condus de prinţul Sviatoslav (967 – 969); regele bulgar Boris II este luat prizonier, iar estul Bulgariei este anexat Bizanţului.

— Ruşii conduşi de prinţul Sviatoslav resping o invazie a pecenegilor (967 – 968).

— Bizantinii conduşi de co-împăratul Ioan I Zimisces îl învinge pe prinţul Sviatoslav şi forţele sale ruseşti în bătălia de la Arcadiopolis (970), lângă Adrianopole şi Dorostalon (971), silindu-i să părăsească Bulgaria.

— M. Sviatoslav I (? – 972), mare cneaz al Kievului (d. 945 – 972), probabil nepotul lui Rurik; el este învins şi ucis în lupta cu pecenegii. Se iscă o luptă pentru succesiune între cei trei fii ai săi: Oleg, Yaropolk şi Vladimir (972 – 980).

e m. Otto I (cel Mare) (912 – 973), împărat german (936 – 973), care a dezvoltat o puternica monarhic centralizată şi a condus trei expediţii în Italia (951 – 972). Este urmat de fiul său, Otto II, care are de înfruntat revolte de amploare (973 – 978), mai cu seamă cele conduse de vărul său, Henric II al Bavariei „cel Arţăgos” şi de ducele Boleslav al Boemiei.

134

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata bizantină condusă de generalul Nikephoros Focas recucereşte estul Anatoliei şi Creta (96 (T961), apoi invadează-ilicia şi Siria, ocupând Aleppo pentru scurtă vreme (962 – 963).

— Prinţul hamdanid Saif al-Dawla, disputându-şi Siria cu bizantinii şi ikhshidifii, este învins la Maghar-Alcohl de Leon Focas, fratele lui Nikephoros (963).

e Nikephoros II Focas, acum co-împărat bizantin, cucereşte Cilicia şi cele mai de seamă oraşe de aici, Adana (964) şi Tarsus (965), de la musulmani.

— Generalul Nicetas recucereşte Ciprul pentru Bizanţ (965).

— Musulmanii fatimizi conduşi deja’far îi înfrâng pe ikhshidiţi la Ramleh, între Ierusalim şi Jaffa, alungându-i din Siria şi din Palestina (969).

— Sub conducerea generalului Jauhur, fatimizii cuceresc în cele din urmă Egiptul, învingându-i pe ikhshidiţi la Gizeh (969).

j» Invadând Mesopotamia şi Siria, Nikephoros II Focas cucereşte Antiohia şi Alepul (969); musulmanii cer încetarea luptelor.

e m. Nikephoros II Focas (912 – 969), împărat-soldat bizantin (a domnit între 963 – 969), care a slujit sub alţi împăraţi înainte de a deveni la rându-i co-împărat (961); el moare asasinat.

e Musulmanii carmaţieni invadează Palestina, unde-l învinq şi-l ucid pe generalul fatimid Ja'far (970).

e Musulmanii carmaţieni invadează Egiptul, dar sunt învinşi de generalul fatimid Jauhur la Cairo (Victoria) (971), construind acolo noua capitală a Dinastiei Fatimide.

— Armatele bizantine sub conducerea lui Ioan I Zimisccs recuceresc teritoriile de la vest de cursul central al Eufratului şi ocupă Damascul, dar încercarea de cucerire a Ierusalimului este zădărnicită de musulmani (973 – 976).

e Sub domnia lui al-Hakam II, fiul lui Abd-er-Rahman III, musulmanii omeiazi din Spania cuceresc Marocul (973), care va fi disputat timp de zeci de ani de omeiazi, fatimizi, idrisizi şi berberi.

— Califul fatimid Mu izz înfrânge o nouă tentativă de invadare a Egiptului de către musulmanii carmaţieni (974), alungându-i pe aceştia din Palestina şi din Siria (974 – 975); imperiul său se întinde acum din vestul Mediteranei, peste nordul Africii până în Siria şi vestul Arabici.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ *AMERICI*:

— Dinastia Mon, se pare aliată cu Pyus, se extinde în centrul Birmaniei, stabilindu-şi capitala la Pagan (circa 950).

— Sub Krishna III (a domnit între 939 – 968),

Rashtrakuta învinge dominaţia regatului Chola în India, omorându-l pe regele acestuia, Parantaka (953).

— Respingând pretenţiile srivijayane asupra Javei, conform folclorului, regele Javei de Răsărit, Dharmauamsa (circa 958 – circa 1.000), îi atacă fără succes pe srivijayani în Sumatra.

e Generalul chinez Chao Kuang-yin este proclamat împărat de către armată; sub numele de T'ai-Tsung, el fondează dinastia Song (960), reunificând o mare parte din China, cu excepţia dinastiei din nord, Liao, punând capăt Războaielor celor cinci dinastii (907 – 959). 9 Alptagin, un sclav turc refugiat din Bukhara, fondează dinastia Ghasnavizilor în Afghanistan (circa 962).

e Dinastia Calukya este revigorată sub domnia lui Taila II (care a domnit între 973 – 997), luând locul dinastiei Rashtrakuta.

EUROPA OCCIDENTALĂ:

— Mathgamain, regele Musterului din Irlanda, este ucis de un prinţ rival, Maci Muaid

(975), la rândul său ucis şi urmat la domnie de fratele lui Mathgamain, Brian Boru

(976).

e Lothar al Franţei invadează Germania, ocupând temporar Aachenul înainte de a fi respins şi asediat de Otto II la Paris (978 – 980), în acest fel neizbutind realizarea obiectivului său: cucerirea Lorenei.

e Purtând o campanie în Italia, Otto II suferă o înfrângere drastică din partea forţelor aliate bizantine şi musulmane la Crotona pe uscat şi în dreptul oraşului Stilo pe mare. (982).

— Sven I Tveskaeg (Barbă-despicată) îşi ucide tatăl, Harald I Blatand, luându-i locul pe tronul danez (circă 985).

— După ce se sfârşeşte linia carolingienilor (a lui

Carol cel Marc), francezii îl aleg rege pe Hugo Capet, contele Parisului; acestuia i se atribuie titlul după ce obţine victoria în războiul civil împotriva lui Carol de Lorraine (987).

— Ibin Abi Amir al-Mansur, dictator militar al Spaniei musulmane, îi învinge pe creştinii spanioli, cucerind şi apoi distrugând Lednul

— Regele danez Sven I Tveskaeg şi fiul acestuia Canut întreprind o invazie de mari proporţii asupra Angliei, obţinând numeroase victorii, mai cu seamă la Maldon în Essex (991).

— N. *Olafll Haraldsson* (*circa* 995 – 1030), regele Norvegiei (1016 – *1028*).

B Regele Musterului, Brian Boru, îi învinge pe regele din Leinster şi pe aliaţii acestuia norvegieni din Dublin, la Glen Mama, în Irlanda (999).

EUROPA DE EST:

— Prinţul Vladimir iese învingător la capătul a opt ani de lupte împotriva fraţilor săi şi câştigă tronul Rusiei (980).

B După o serie de războaie, Vladimir şi armatele sale ruse cuceresc Cervensk-ul (actuala Galiţie) (981), zona actualului Belarus (983) şi cea mai mare parte din jăulgariaiulterior el se creştinează (988), silindu-şi automat poporul să se convertească.

— Bulgarii conduşi de Samuel învinq forţele bizantine invadatoare ale lui Vasile II lângă Sofia (981).

— Generalii Bardas Focas şi Bardas Skleros conduc o răscoală (987 – 989); chiar dacă ajung să ameninţe Constantinopolul (988), ei sunt înfrânţi la Abodys de către împăratul bizantin Vasile II (989).

— Bulgarii conduşi de Samuel încep să recâştige partea de răsărit a Bulgariei de la bizantini (989 – 996).

B Boleslav cel Viteaz al Poloniei, fiul lui Mieszko, cucereşte Pomerania de est (994), iar mai apoi Silezia,

Moravia şi Cracovia (999).

— Bizantinii conduşi de Vasile II recuceresc Grecia şi Macedonia de ia bulgari, învingându-l pe Samuel pe râul Spercheios (996).

136

— Potrivit lucrării „Gesta Hungarorum" la sfârşitul secolului al IX-lea şi începutul secolului al X-lea, maghiarii care încercau să pătrundă în zona Transilvaniei se lovesc de puternica rezistenţă a ducatelor (voivodatelor) româneşti conduse de Menumorut, în zona Crişanei, Gelu, în zona arcului carpatic şi Glad în Banat.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Oştiri provenite din Damot, din sudul Etiopiei (posibil un regat evreu numit Demdem), conduse personal de regina Esato (Iudith), întreprind raiduri de amploare în Aksum (976).

— M. Ioan I Zimisces (Tzimiskes) (924 – 976), împărat bizantin (d. 969 – 976) care a *luptat împotriva ruşilor, bulgarilor şi musulmanilor*.

— Perşii şi arabii din Golful Persic, mai cu seamă din Muscat, Shiraz şi Bushire, se aşază pe litoralul est-african, punând bazele mai multor oraşe cum ar fi Mogadiscio, Mclinde, Mombasa, Kilwa (Quiloa) şi Sofala (circa 980).

— Deşi sub ameninţarea musulmanilor fatimizi, bizantinii conduşi de Vasile II recuceresc Siria în totalitate (995 – 996).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— M. T'ai-Tsung (Chao Kuang-yin) (927 – 976), împărat chinez (960 – 976), fondatorul dinastiei Song (960).

— Sub conducerea lui Sabuktagin (care a domnit între 977 – 997), ginerele şi succesorul la domnie al lui Alptagin, dinastia Ghasnavizilor cucereşte o mare parte din Chorasan.

— Annam respinge o tentativă de invazie a regelui Chamului, Paramesvaravarman (979).

— Exploratori norvegieni, inclusiv Eric cel Roşu şi tatăl acestuia, Thorvald, ajung în Groenlanda (circa 980), punând rapid bazele unor aşezări.

— N. Suryavarman I (circa 980-circa 1050), conducător cambodgian (d. circa 1010 – 1050).

— Annamii sub conducerea regelui Le Hoan invadează Champa, distrugând capitala şi omorându-l pe regele Paramesvaravarman (982).

— Sub regele tamil Rajaraja I (care a domnit între 985 – 1014), statul Chola din sudul Indiei se extinde în Deccan şi pe coasta Golfului Bengal, cucerind Pandya, Kerala (Chera), Vengi şi Kalinga.

— Khitanii veniţi din centrul Asiei care înaintează în nordul Chinei nu reuşesc să cucerească Pekingul (986).

— În Annam, rebelii îl răstoarnă pe regcic Le Hoan, care este înlocuit în cele din urmă de regele Hrivarman II (989).

— Sabuktagin din dinastia Ghasnavizilor forţează înaintarea în India, cucerind Peshwarul (circa 990).

— Dinastia saminidă persană este izgonită din Transoxiana de turcii ilaci (circa 990 – 999).

— Tanguţii, un popor tibetan, se aşază în Kansu, fondând regatul Hsia de vest (circa 990).

— N. Fan Chung-yen (990 – 1053), general chinez.

— Sub domnia lui Rajaraja I, dinastia indiană Chola cucereşte Ceylonul (Sri Lanka) (993) şi Insulele Maldive.

1*5 *7

Europa Atlantică şi de Nord Europa Centrală, de Sud şi de Est Africa şi Asia de Sud-Est Asia de Est, Centrală şi de Sud Pacificul şi cele două Americi

138

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— La Svoider (Svalde), regele norvegian Olaf I

Tryggvasson este înfrânt şi ucis de forţele aliate ale lui Eric Jarl al Ladei, Olaf Skotkonung al Suediei şi Sven I al Danemarcei (TOOO); Sven preia controlul asupra Norvegiei! Lupta navală a devenit subiectul multor legende scandinave.

e m. Olaf I Tryggvasson (circa 964 – 1.000), rege al Norvegiei (995 – 1.000) care şi-a creştinat poporul; el a condus armatele norvegiene împotriva anglo-saxonilor în bătălia de la Maldon (991) şi în asediul Londrei (994), apoi s-a întors acasă unde a fost încoronat rege.

— Brian Boru îl învinge pe Mael Sechnail II pentru a deveni regele Irlandei (1002).

— Sub domnia regelui Sven I şi a fiului acestuia, Canut, danezii cuceresc Anglia (1003 – 1013); regele saxon Acthciredse refugiază în Normandia.

e Regele Malcolm II (care a domnit între 1005 – 1034) unifică Scoţia. Malcolm este învins mai târziu la Nairn de către invadatorii danezi conduşi de Sven Barbă-despicată (1009), dar respinge o invazie ulterioară la Mortlack (1010).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Împăratul Sfântului Imperiu Roman, *Henric* II, *este într-un permanent conflict cu* Ardoin, regele Lombardiei (1002 – 1014); în cele din urmă Ardoin este detronat.

— Veneţienii capturează oraşul Bari de la musulmani (1002).

— Oraşul-stat Pisa învinge oştile lui Lucca (1003).

— Boleslav al Poloniei îi învinge pe germanii conduşi de Henric II şi cucereşte Lusatia şi Silezia (1003 – 1017).

— Vasile II şi armatele lui bizantine recuceresc Tracia şi Macedonia de la bulgari (1007).

— Potrivit Legendei Sfântului Gerard are loc un conflict militar între Ahtum (Ohtum), conducător român din Banat şi regele Ungariei Ştefan I (997 – 1038). Cu

acelaşi rege maghiar Ştefan I intră în conflict şi Gyula (Gyla) care domnea în Transilvania (1002 – 1003). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Mesopotamia şi Siria sunt teatre de război, unde principalul pretendent la dominaţie este Imperiul Bizantin, cel mai puternic în nord şi nord-vest, mai cu seamă în jurul Antiohiei; alţi pretendenţi sunt fatimizii, cu capitala la Damasc, şi bujizii, cu capitala la Bagdad (începând cam din 1.000).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În China se pune la punct un dispozitiv care lansa proiectile numit *huo-pa o*; în Europa, acesta avea să se numească mai târziu trebuchet (circa 1.000).

— Norvegienii ajung în America de Nord şi pun bazele cel puţin unei aşezări cunoscute, L'Anse Aux Meadows, în nordul coastei Newfoundland (pe la 1.000).

— Mahmud (Muizz ad-Din Mohammed) din dinastia afghană a ghasnavizilor cucereşte restul Chorasanului (1.000), aşezându-şi supuşii turci – în frunte cu Selgiuc – la nord de râul Exus. Îşi continuă apoi campaniile în nordul Indiei (1.000 – *1030*), *obţinând victorii notabile* în faţa lui Jaipal, rajahul din Lahore (1001), şi asupra fiului acestuia, Anang-pal, la Peshawar (1009); de asemenea, el îşi extinde dominaţia în estul Persiei şi în Transoxiana.

— China poartă războaie intermitente cu mongolii khitani ai dinastiei Liao din Manciuria şi cu tanguţii regatului Xia de Vest din Kansu (1.000 – 1004); khitanii ajung la capitala dinastiei Song, Pien Liang (Kaifeng) înainte de a fi cumpăraţi.

— În Vietnam, regatul Champa se află în război cu Annamul (1.000 – 1044).

139

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Regele saxon Aethelred moare la Londra pe când

încerca să recucerească Anglia de sub Canut (1014).

— Danezii din Insulele Orkney invadează Irlanda şi, deşiji se alăturări danezii din Dublin, sunt înfrânţi la Clonţarf de Brian Boru, care este ucis în timpul luptei (1014).

— M. Brian Boru (941 – 1014), mare rege al Irlandei (d. 1002 – 1014); el moare respingându-i cu succes pe invadatorii danezi.

— Edmund, fiul lui Aethelred, duce mai departe lupta saxonilor de recucerire a Angliei de sub danezul Canut. Edmund învinge în lupta de la Pen, în Somersetshire; la Sherston, în Wiltshire, lupta se termină indecisă. Îl sileşte pe Canut să ridice asediul Londrei, dar suferă o înfrângere drastică la Assandun (Ashington). Edmund moare, lăsându-l pe C anul conducător necontes tat (1016).

— Malcolm 11 al Scoţiei invadează Northumbria, ieşind învingător în lupta de la Carham de pe râul Tweed, care devine astfel graniţa de sud a Scoţiei (1018).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Musulmanii atacă Pisa, ultimul lor atac încununat de succes în Italia (1011).

— Împăratul bizantin Vasile II invadează Bulgaria, ieşind învingător în lupta decisivă de la Balathista (Belasica) (1014); se spune că, după luptă, ar fi orbit cincisprezece mii de prizonieri bulgari, faptă care i-a atras porecla de Bulgaroctonos” (Omorâtorul de bulgari). Ulterior cucereşte întreaga Bulgarie (1018).

— Moartea lui Vladimir (1015) declanşează în Kiev un război dinastic între fiii acestuia (1015 – 1019), din care iese învingător cneazul Iaroslav; sub numele de Iaroslav cel înţelept (domneşte între 1019 – 1054), el îi conduce pe ruşi la izbânda asupra invadatorilor poloni şi pecenegi. Rivalul său, prinţul Mstistav, îşi păstrează o oarecare independenţă la est de Nipru.

— M. Vladimir I (Sfântul Vladimir) (circa 9561015),

cneazul Kievului (980 – 1015) care şi-a extins domnia din Ucraina până la Marea Baltică, creştinând forţat regiunea.

— O flotă aliată din Genova şi Pisa îi alungă pe Moghaid şi piraţii musulmani ai acestuia din Sardinia, locul de unde aceştia dominaseră nord-vestul mediteranean (1015 – 1016).

— N. Robert Guiscard (Robert de Hauteville) (circa 1015 – 1085), general normand.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Sub domnia lui Suryavarman I (circa 1010 – circa 1050), Cambodgia se extinde în valea Mekongului, la nord de Luang Probang (circa 1015 – 1025).

— Cutreierând nordul Indiei, Mahmud din Ghasni distruge oraşele Thanesvar (1014) şi Kanauj (1018).

— Sub domnia lui Rajendra 1 (d. circa 1014 – 1042), fiul lui Rajaraja, Chola invadează valea Gangelui inferior, învingându-l pe regele Pala al Bengalului (1014).

— Srivijaya atacă şi distruge regatul Javei de Est (1016 – 1017).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e.n. Magnus I Olafsson (1024 – 1047), rege al Norvegiei (d. 1035 – 1047) şi al Danemarcei (d. 1042 – 1047).

— Canut, care stăpânea deja Anglia şi Danemarca, atacă Norvegia, pierzând prima bătălie pe apă la Stangebjerg (1026), dar obţinând o victorie hotărâtoare la Helgeaa (Helga A; Râul Sfânt) (1028), după care regele Norvegiei Olaf 11 Haraldsson se refugiază în Rusia.

— Sancho III (cel Mare) al Navarrei şi Aragónului duce la bun sfârşit cucerirea Spaniei creştine, inclusiv a Castiliei, a Léonului şi a Barcelonei (1027), chiar dacă teritoriile cucerite aveau să fie împărţite după moartea sa.

e.n. William I (Cuceritorul) (1027 – 1087), rege anglo-

normand.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Boleslav al Poloniei îl învinge pe cneazul Iaroslav al Rusiei pe râul Bug (1020), ocupând pentru scurtă vreme Kievul.

e m. Vasile II Bulgaroctonos (Omorâtorul de bulgari) (circa 958 – 1025), împărat bizantin (d. 976 – 1025), despre care se spune că ar fi orbit prizonieri bulgari (1014), de unde şi supranumele.

— Armatele bizantine conduse de Constantin Diogene resping o invazie a pecenegilor, pe care-i alungă înapoi peste Dunăre (1027).

— Normanzii conduşi de Rainulf construiesc prima lor aşezare permanentă în Italia, la Aversa (1027).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armenia, sub ameninţarea turcilor selgiucizi, este anexată Imperiului Bizantin (1020).

— Fatimizii sub conducerea lui Anush-takin al Dizbiri îl învinge pe Salih ibn Mirdas, unul dintre numeroşii pretendenţi pentru tronul Siriei, la Ukhuwanah (1029).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Mahmud din Ghazni poartă o campanie pe uscat ajungând până la coastele Gujaratului, omorând, după estimări, cincizeci de mii de hinduşi (1025).

— Regatul Chola al lui Rajendra I atacă Srivijaya (1025), cucerind rapid capitala Palembang, ca şi alte porturi-cheie, redeschizând apoi rutele comerciale indiene către China, e Mahmud din Ghazni invadează Persia, cucerind teritoriile estice de sub bujizi (1029).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— În alianţă cu regele Suediei Anund Jakub, Olafll Haraldsson încearcă să recucerească tronul Norvegiei, dar, în bătălia de la Stiklestad (31 august 1030) el este înfrânt şi ucis de Canut, care preia acum controlul integral asupra

Norvegiei şi a coastei baltice de sud.

* în Olaf II Haraldsson (circa 995 – 1030), rege al Norvegiei (1016 – 1028) care a luptat în fruntea oştilor daneze împotriva Angli ci (din 1009) înainte de a se urca pe tron.

— Henric 1 al Franţei înăbuşă o răscoală condusă de fratele său, Robert (1032), purtând apoi o campanie împotriva nobililor din nordul Franţei (1033 – 1043).

141

— M. Canut (cel Mare) (? – 1035), regele Angliei (d. 1016 – 1035) şi al Danemarcei (d. 1018 – 1035), fiul lui Sven 1. Moartea sa declanşează o luptă complicată pentru împărţirea imperiului: Sven ia Norvegia, Harthcanut Danemarca, iar Harold Harefoot (Labă de iepure) Anglia; Harthcanut pretinde şi Anglia; aceasta e pretinsă şi de doi dintre fiului Aethelred – Alfred, care este ucis de Harold, şi Eduard (ulterior numit

Confesorul") – ambii crescuţi în Normandia.

— Devenit duce de Normandia, William (ulterior numit „Cuceritorul") înfrânge o revoltă (1035 – 1047), victoria finală fiind obţinută la Val-des-Dunes, lângă Caen, cu sprijinul regelui Franţei, Henric I.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Ştefan I al Ungariei (ulterior Sfântul Ştefan) respinge o invazie a germanilor conduşi de Conrad II (1030).

— Flotele bizantine curăţă în mare măsură Adriatica de piraţii musulmani (1032), ca şi vestul Mediteranei, folosind mercenari norvegieni (1032 – 1035).

— Forţele bizantino-normande conduse de George Maniakes invadează Sicilia controlată de musulmani, cucerind Messina (1038) şi obţinând victorii în luptele de la Rametta

(1038) şi Dragina (1040).

— Bratislav I al Boemiei cucereşte Silezia de la poloni

(1038), ocupând pentru scurtă vreme Cracovia (1039).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Pierderile din Siria ale bizantinilor conduşi de Romanos (1030) sunt recuperate de generalul George Maniakes (1031).

— N. Alp Arslan (Mohammed ibn D'aud Alp Arslan) (circa 1030 – 1072), sultan turc selgiucid (d. 1063 – 1072), fiul lui Chagrai Beg.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Tugril Beg şi Chagrai Beg, nepoţi ai lui Selgiuc, se revoltă cu succes împotriva ghasnavizilor (1034), obţinând victorii decisive asupra fiului lui Mahmud, Masud, la Nishapur (1038) şi lângă Merv (1040).

— Sub Yuan Ho, regatul tangut Kansu de Vest se revoltă cu succes împotriva dominaţiei chinezilor, în pofida ajutorului pe care aceştia din urmă îl primesc de la turcii uiguri; China plăteşte tribut tanguţilor (1038 – 1043).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Macbeth îl ucide pe regele Duncan şi se urcă pe tronul Scoţiei (1040).

— Harthcanut se urcă pe tronul Angliei (domneşte între 1040 – 1042); la moartea lui este urmat de Eduard Confesorul (care a domnit între 1042 – 1066).

— Magnus I Olafsson al Norvegiei învinge invadatorii wenzi (slavi) din Iutlanda în bătălia de la Lysborg (1043).

— N. Rodrigo Díaz de Vi var (EI Cid Campeador) (circa 1043 – 1099), general spaniol.

— Sven Estridsen, nepotul lui Canut, se revoltă împotriva lui Magnus I Olafsson al Danemarcei şi Norvegiei (circa 1045 – 1047), cucerind tronul şi fondând dinastia Valdemar.

— M. Magnus I Olafsson (1024 – 1047), rege al Norvegiei (1035 – 1047) şi al Danemarcei (1042 – 1047).

— William, ducele Normandiei, respinge o invazie a fostului său aliat, Henric I al Franţei (1049).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Musulmanii recuceresc Sicilia de la Bizanţ (1040).

— Peter Deljan conduce o revoltă lipsită de succes a bulgarilor împotriva dominaţiei bizantine (1040 – 1041).

— Henric UI şi armatele lui germane îl învinq pe Bratislav I al Boemiei (1041).

— Armatele Bizantine conduse de George Maniakes resping o invazie normandă asupra sudului bizantin al Italiei, obţinând victoria la Monopoli (1042). Maniakes r conduce apoi o revoltă, dar moare în timp ce se apropia de Constantinopol (1043).

— Ungurii *conduşi de Andrei I* resping mai multe încercări de invazie din partea germanilor (1049 – 1052).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Tişcuşelgiucizi conduşi de Tugril Beg invadează estul Persiei şi nordul Mesopotamiei (1043).

— Turcii selgiucizi invadează Armenia, învingând în lupta de la Kars; lupta de la Kapitron împotriva protectorilor bizantini ai Armeniei se termină indecis, pentru ca apoi ei să fie învinşi la Stragna şi, cel mai categoric, la Manzikert (Malazgirt) (1048 – 1049).

— N. Alexis 1 Comnen (1048 – 1118), general şi împărat bizantin (a domnit între 1081 – 1H 8).

— Zirizii, foşti piraţi musulmani din Sardinia, resping dominaţia fatimizi lor şi întemeiază un stat independent în centrul Africii de Nord (1049) cu capitala la Mahadia.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC *ŞI CELE* DOUĂ AMERICI:

— N. Minamoto Yoshiie (1041 – 1108), general japonez.

e Armatele chineze conduse de generalul Fan Chung-yen înăbuşă o răscoală a nomazilor tanguţi în vestul Chinei (1044).

— Anorahta, conducătorul Birmaniei, anexează Arakanul şi Birmania Inferioară (1044 – 1056), întemeind statul unificat al Birmaniei.

— Mongolii khitani resping o tentativă de invazie a Manciurici din partea tanguţilor din regatul Kansu de Vest.

— Dinastia Wang din Koryo construieşte un zid de apărare în nordul Coreei împotriva khitanilor mongoh (1044).

— Războiul de patruzeci de am dintre Annam şi Champa se încheie când armamezii cuceresc capitala statului Chan de la Vijaya (Binh Dinh) şi-l ucid pe rege (1044).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Godwin, duce de Essex, şi fiul său, Harold, se revoltă fără succes împotriva domniei de influenţă normandă a lui Eduard Confesorul (1051).

— În Scoţia, Malcolm III Canmore, fiul lui Duncan, îl învinge pe Macbeth în bătălia de la Dunsinane (1054), în cele *din urmă detronându-l pe acesta şi luându-i* locul (1057). EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Armatele papei Leon IX, încercând să stăvilească raidurile normande, sunt învinse la Civitella (Civitate), în Apulia, de către armatele normande conduse de fraţii Humphrey şi Robert Guiscard (1053); papa este luat prizonier

— Polonii conduşi de Cazimir I (Restauratorul) recuceresc Silezia (1054).

— Cumanii? un popor de origine turcă, invadează Kievul după moartea lui Iaroslav (1054).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Imperiul Karanga domină sudul Africii, astăzi Zimbabwe (secolul XI).

— Oazele din vestul Saharei (1053 – 1056) sunt luate de tuaregii conduşi de Vana ibn Omar, cel care întemeiază

Dinastia Almoravizilor.

— Almoravizii conduşi de Abdallah ben Yassin traversează Sahara şi cuceresc părţi din Africa de Vest, convertind regiunea la islamism (1054 – 1076).

— Turcii selgiucizi cuceresc Bagdadul, punând capăt dinastiei bujizijor (1055). Generalul turc albasasiri, care servise în trecut sub bujizi, conduce cu sprijinul fatimizilor o revoltă împotriva turcilor selgiucizi (1055 – 1060), Ocupând pentru scurt timp Bagdadul (1058) înainte de *a* fi înfrânt.

— Sub conducerea lui abu-Bakr ibn – Umăr şi a vărului său Yusuf ibn Tashfin, almoravizii cuceresc Marocul şi cea mai mare parte din Algeria (1056 – 1080).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

B m. Suryavarman I (circa 980 – circa 1050), conducător cambodgian (d. circa 1010 – 105Q) care a cucerit Valea Mekongului (circa 1015 – 1025).

b în nordul Japoniei clanul Minamoto înăbuşă o răscoală a clanului Abe (1051 – 1062).

— Regele Cholei, Rajadahira I, fiul lui Rajendra 1, este învins şi ucis la Koppan (1052) de o alianţă hindusă condusă de regele Calukyei, Somesvara I, şi de sora lui, Akkadevi, una dintre puţinele femei-general din istorie.

— M. Fan Chung-yen (990 – 1053), general chinez care a condus armatele chineze în lupta împotriva tanguţilor.

B Conducătorul Birmaniei, Anoratha, cucereşte regatul Thaton al Dinastiei Mon din văile Irrawaddy şi Salween (1057).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

B Harald III Hardraade (Nemilosul) al Norvegiei îl înfrânge pe Sven II al Danemarcei în bătălia navală de la Nissa (Niz) (9 august 1062).».

B La moartea lui Eduard Confesorul (1066) ar fi

urmat să fie rege fiul lui Godwin, Harold, dar vărul lui Eduard, Wilhelm, duce de Normandia, se autoproclamă rege de drept

— Tostig, fratele regelui Angliei, Harold, se revoltă aliindu-se cu invadatorii norvegieni conduşi de Harald 111 Hardraade, care debarcaseră lângă râul Humber, ei îi înfrâng la Fulford pe Edwin, contele Merciei, şi pe Morkere, conte de Northumbria (20 septembrie

1066), după care cuceresc York-ul.

— La Stamford Bridge (25 septembrie 1066) regele Angliei, Harold, învinge invadatorii norvegieni, care reuşesc să se retragă cu doar douăzeci şi patru de nave dintr-un total iniţial de trei sute; Harold suferă şi el pierderi grele. Sunt ucişi atât Harald III Hardraade, cât şi Tostig.

B Normanzii conduşi de William invadează Anglia, debarcând la Pevensey, în Sussex (28 septembrie 1066); regele Harold porneşte în timpinarea lor, confruntarea decisivă

144

având loc la Hastings (Senlac) (14 octombrie 1066); soarta luptei rămâne indecisă până la uciderea lui Harold. William iese învingător şi este încoronat în catedrala Westminster (25 decembrie 1066).

— Regele Angliei William I înfrânge o rebeliune în nord (1069 – 1071) condusă de Hereward the Wake şi susţinută de danezi, care cuceriseră Yorkui, dar sunt apoi izgoniţi. EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Normanzii conduşi de Robert Guiscard şi fratele acestuia Roger cuceresc Sicilia (din 1060); Roger devine ulterior Roger 1 al Siciliei (1072).

e Armata Pisci cucereşte şi distruge fortăreaţa musulmană Palermo (1062).

— Cumanii traversează Dunărea şi invadează Salonicul (1064 – 1065).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Turcii selgiucizi cuceresc o mare parte din Siria şi din Palestina de la fatimizi (1060 – 1071).

— Turcii declanşează numeroase revolte în interiorul armatei fatimide din Egipt (1060 – 1074) până ce sunt înfrânţi de generalul armean Badr al-Jamali.

— Turcii selgiucizi conduşi de Alp Arslan cuceresc Armenia de sub bizantini (1064) şi poartă o campanie în Anatolia (1065 – 1067).

— Alp Arslan conduce o invazie a turcilor selgiucizi în Armenia, cucerind capitala Ani (1064), atacând totodată şi teritoriile bizantine, mai cu seamă din nordul Siriei (1068 – 1071).

— N. al-Afdal Şahinşah (al-Afdal ibn Badr al-Jamali; al-Malik al-Afdal; Abu-al-Qasim Şahinşah) (circa 1066 – 1121), general egiptean fatimid.

— Romanus şi forţele sale bizantine alungă turcii selgiucizi din cea mai mare parte a cuceririlor bizantine ale acestora; cele mai notabile victorii se înregistrează asupra lui Alp Arslan la Sebastia (Sivas) şi Heraclea (Eregli) (1068 – 1069).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Învingând dinastia Calukya, Virarajendra readuce dominaţia regatului Chola în sudul Indiei (1062 – 1070).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— În timpul războaielor dinastice din Castilia şi Leon, Alfons VI al Castiliei preia puterea (1072) şi se întoarce împotriva musulmanilor cel mai important general al său era Rodrigo Díaz de Vi var (mai târziu numit El Cid Campeador).

— Armatele engleze de sub comanda lui William I invadează Scoţia, stabilindu-şi dominaţia asupra regelui Malcolm (1072).

— Scoţienii desfăşoară războiul cu anglo-normanzii

(1077 – 1080).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— În Constantinopol izbucneşte războiul civil; eliberat după ce s-a angajat să plătească o răscumpărare turcilor, împăratul Romanos este prins de rivalii săi – în special de Andronicus Ducas – şi orbn (august – septembrie 107]). Romanos moarela scurt timp (1072). Haosul domneşte în Constantinopol vreme de încă un deceniu.

— Robert Guiscard şâarmăte Tclul normande ocupă Bari/ultima Tortăreaţa bizantină din Italia (1071).

— Pisa preia efectiv controlul Corsicii (1077).

e Sub Henric IV, Germania este sfâşiată de război civil (1077 – 1 job), în timpul căruia Henric învinge pretendenţii la tronul său.

e La Calavryta (1079), în Tesalia, generalul Alexis Comnen (ulterior împărat) ajută la suprimarea rivalilor împăratului bizantin Nikephoros III.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata bizantină sub comanda lui Manuel Comnen este înfrântă de două armate turceşti conduse.de Alp Arsâan şi de fratele lui, Arisiaghi (1070).

e Armata bizantină – posibil slăbită de trădarea chiar din sânul său – condusă de împăratul Romanus este surprinsă de armata turcilor selgiucizi a lui Alp Arslan, apoi copleşită la fortăreaţa de la Manzikert; bizantinii sunt în totalitate ucişi sau luaţi prizonieri (19 august 1071). Romanus este şi el capturat, dar ulterior este eliberat. Turcii selgiucizi cuceresc apoi întreaga Anatolic, cu excepţia câtorva oraşe de pe coastă (1071 – 1081).

— Turcii selgiucizi cuceresc Ierusalimul de subjatimizi (1071).

— La Berzem (1072), turcii selgiucizi conduşi de Alp Arslan resping o invazie a *oştilor* dint Torezm (Khiva)

conduse de Jacob, care este luat prizonier, dar reuşeşte să-l asasineze pe Alp după terminarea luptei.

e m. Ălp Arslan (Mohammed ibn Daud Alp Arslan) (circa 1030 – 1072), sultan turc selgiucid (1063 – 1072), cuceritorul Armeniei (1064) şi cel care i-a înfrânt pe bizantini la Manzikert (1071); el este ucis de prizonierul său, Iacob din Horezm. Alp este urmat la tron de fiul său, Malik-şah.

e m. Romanus IV Diogenes (? – 1072), împărat bizantin care a fost înfrânt la Manzikert (1071); capturat de selgiucizi şi apoi eliberat, el se predă lui Mihail VII, rivalul său la tron; este orbit (1071), apoi moare.

— Trupele somaleze, multe având conducători arabi, cuceresc Cornul Africii aflat sub dominaţia regatului bantu Zanj (circa 1075 – 1200), luptând împotriva etiopienilor creştini.

e Almoravizii cuceresc Kumbi, masacrându-i locuitorii şi impunând islamul în regiunea Cihanei (1076)".

e.n. Tancred (10787 – 1112), cruciat normand.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— După moartea lui Virarajendra, care dă naştere unei lupte de succesiune în Chola, fiica lui se mărită cu un prinţ din Calukya; astfel dinastia Calukya-Chota ajunge să domine cea mai mare parte din Deccanul indian (1070).

— Sub domnia lui Harivarman IV, Champa respinge invaziile armamezilor şi khmerilor (1070 – 1076).

— Vijaya Bahu poartă o campanie încununată de succes care pune capăt dominaţiei dinastiei Chola (tamililor) în Ceylon (Sri Lanka) (1070).

— Sub domnia lui Malik-şah (d. 1071 – 1092), turcii selgiucizi se extind mult în Asia Centrală.

— M. Anoratha (? – 1077), conducător al Birmaniei (1044 – 1077) sub domnia căruia Paganul cucereşte întregul bazin central al râului Irrawaddy, Arakanul,

Birmania inferioară şi regatul Mon, ridicând un lanţ de fortăreţe care să străjuiască frontiera de răsărit.

146

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Rodrigo Djaz, exilat din invidie de către Alfons VI al Castiliei, luptă împotriva Spaniei creştine de partea musulmanilor (1081), care-l numesc *sidi* (stăpân), transformat apoi în EICid.

e Castilia cucereşte Toledo de la musulmanii spanioli (1085).

— Spaniolii musulmani, slăbiţi, fac apel la almoravizii din Maroc, a căror armată maură condusă de însuf ibn Tashfin cucereşte rapid cea mai mare parte din Spania musulmană (1086 – 1091) şi-l învinge pe Alfons VI la Zalaca, lângă BadajqzE1088).

Bm. William I (Cuceritonji) (1027 – 1087), conducător anglo-normand care a debarcat la Hastings (1066) pentru a cuceri tronul Angliei, introducând feudalismul de tip continental şi o guvernare centralizată şi care a întocmit Cartea Judecăţii (the Doomsday Book) – un registru cadistrar (1086) care-i cuprinde posesiunile; el moare într-un accident în timp ce se războia cu Filip I al Franţei (9 septembrie).

— Cel de-al doilea fiu al lui William, William II, devine rege al Angliei (1087) şi se angrenează în războaie împotriva fratelui său mai mare, Robert, care devine duce de Normandia.

e EI Cid se întoarce şi luptă de partea Castiliei (1088 – 1089) înainte de a fi exilat încă o dată.

e cu o armată particulară alcătuită din creştini şi din musulmani, EI Cid cucereşte Valencia (1089 – 1094), pe care-o conduce independent.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Alexis Comnen, care contribuise la preluarea puterii de către împăratul Bizanţului Nikephoros III, se

urcă pe tron (1081) sub numele de Alexis I Comnen, făcând pentru scurtă vreme pace cu turcii selgiucizi, întrucât avea de înfruntat alte ameninţări.

— Normanzii conduşi de Robert Guiscard atacă Imperiul Bizantin, cucerind Corfu şi asediind Durazzo (Dyrrachium); ei sunt apoi învinşi de o flotă bizantinoveneţiană (1081). În ciuda sosirii întăririlor bizantine sub conducerea lui Alexis Comnen, normanzii obţin o a doua victorie, de data asta pe uscat, la Durazzo (1082). Robert Guiscard se reîntoarce în Italia la chemarea Papei, în timp ce normanzii conduşi de fiul său Bohemund ducp campanie în Tesalia, asediind Larissa.

e Henric IV şi armatele lui germanice invadează Italia (1081 – 1085; 1090 – 1095), cucerind Roma pentru scurtă vreme (1083). Papa Grigore VP, asediat la Roma, îl cheamă pe Robert Guiscard cu trupele salejncea mai mare parte normande; după ce Henric se retrage fără luptă, normanzii cuceresc şi jefuiesc Roma (1083 – 1084).

B m. Robert Guiscard (Robert de Hauteville) (circa 1015 – 1085), general normand, frate al lui Roger 1 al Siciliei. După moartea sa, fiul său Bohemund retrage armatele nomiande din teritoriile bizantine, întorcându-se în Italia.

— În Bulgaria, bogomilii (o sectă creştină), pecenegii şi cumanii se revoltă împotriva dominaţiei bizantine; ci îl învinq pe Alexis I Comnen la Dorostorum (Silistra) (1086), dar sunt învinşi în cele din urmă.

— Formaţiunile politice din Dobrogea conduse de Tatos, Satza şi Sesthlav se ridică la luptă împotriva dominaţiei bizantine (1086 – 1091).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Antiohia, ultimul punct de rezistenţă bizantină din Siria, cade în mâinile turcilor selgiucizi conduşi de Soliman ibn Kutalmish (1084).

B Armatele turcilor selgiucizi, condusele Atsiz din

Horezm, duc o campanie în Siria, cucerind Damascul (1086).

147

— Flota aliată din Pisa şi Genova cucereşte cetatea întărită ziridă a Mahadiei (1087), punând capăt dominaţiei musulmane în vestul Mediteranei.

— N. Ioan II Comnen (1088 – 1143), împărat bizantin (1118 – 1143).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În nordul Japoniei clanul Minamoto elimină clanul rival Kiyowara (1083 – 1087).

— El Suryavarman II (circa 1085 – 1150), conducător al Cambodgiei (d. circa 1113 – Fi 50).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Regele Malcolm al Scoţiei invadează Anglia şi este ucis în prima luptă de la Alnwick (1093).

— Sub Magnus III Barfot (Picior dezvelit) (a domnit 1093 – 1103), numit aşa deoarece purta kilt scoţian, norvegienii încearcă să recucerească arhipelagurile Orkneys şi Hebride.

— El Cid respinge invaziile almoravizilor în bătăliile de la Cuarte (1094) şi Bairen (1097).

— Pedro I extinde Aragónul, cucerind Huesca (1096), care avea să-i devină mai târziu capitală.

— M. Rodrigo Díaz de Bi var (EI Cid Campeador) (circa 1043 – 1099), general spaniol care a luptat atât pentru creştini cât şi pentru musulmani şi a constituit subiectul multor poeme epice. După moartea sa almoravizii recuceresc Valencia (1099 – 1102).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Pecenegii sunt învinşi de armatele bizantine la Lebumion şi sunt împinse înapoi peste Dunăre (1091).

e cu ajutorul unei armate cumane, Constantin Diogenes încearcă să cucerească tronul Bizanţului,

asediind Adrianopole, dar fiind în cele din urmă învins de Alexis Comnen la Taurocomon (1094).

— Papa Urban II face apel la creştini pentru a organiza o cruciadă în vederea eliberării Ţării Sfinte, mai cu seamă a Ierusalimului, de sub dominaţia musulmană (1095), răspunzând în parte şi solicitărilor de ajutor din partea bizantinilor.

— N. Roger 11 (1095 – 1154), rege normand al Siciliei şi Neapolelui (1130 – 1154).

— Prima Cruciadă (1096 – 1099): în „cruciada populară" mii de pelerini neînarmaţi şi nepregătiţi străbat centrul şi estul Europei, unii conduşi oarecum de Petru Ermitul sau Valter cel Sărac; jefuind în cale, ci atacă şi masacrează evreii din numeroase oraşe precum Cologne, Mainz şi mai cu seamă Fraga. În mare parte lipsiţi de provizii, mulţi pelerini mor pe timpul marşului (aprilie – octombrie! 096).

— Regele Calomar I al Ungariei înfrânge Veneţia, cucerind cea mai mare parte din coasta dalmată (1097 – 1102).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Adepţii musulmani ai lui Hasan ibn al-Sabbah cuceresc fortăreaţa Alamut (circa 1090) din munţii Persiei, în sudul Mării Caspice, punând bazele sectei lor secrete islamice Asasinii; Hasan îşi atribuie titlul de Şeic al-Jabal, fiind cunoscut mai degrabă de către occidentali sub numele de „Bătrânul din munţi".

e la moartea lui Malik-şah (1092), Imperiul turcilor selgiucizi este şubrezit de războaie civile (1082 – 1098) şi se destramă; Kilij Arslan, fiul lui Soliman ibn Kutalmish, preia conducerea Sultanatului Rum (Roum), cu capitala la Iconium (Konya), în Anatolia; Mohamed ibn Danishmend preia conducerea zonei din jurul oraşului Sivas, iar Ridwan domneşte peste Emiratul Alepului din Siria şi nordul

Mesopotamiei.

e.n. Abdal-Mu’min ibn – Ali (al-Kumi) (circa 1094 – 1163), general şi calif berber (maur).

— Prima Cruciadă: mulţi participant? la „cruciada popularazz participă la atac un nediscriminatorii în Asia, atât împotriva creştinilor, cât şi a musulmanilor; În final, cei mai mulţi supravieţuitori ai marşului prin Europa sunt fie ucişi, fie luaţi prizonieri de către turci (1096).

— Prima Cruciadă: oştile înarmate şi pregătite ale Primei Cruciade – circa cincizeci de mii de oameni – se adună în Bizanţ (1096 – 1097); printre conducătorii acestora se aflau episcopul francez Adhemar du Pay, ducele normand Bohemund şi nepotul său Tancred, contele Raymond din Toulouse, ducele Godeffoi de Bouillon din Lorena şi fratele său Baldovin, Robert, duce de Normandia, Hugh, duce de Vermandoisji frate cu regele Franţei, contele Robert al Flandrei şi contele Stephen de Blois. Aceştia s-au bucurat de sprijinul şi îndrumarea bizantinilor conduşi de Alexis 1 Comnen, acestuia din urmă promiţându-i acordarea în schimb a tuturor teritoriilor foste bizantine.

— Prima Cruciadă: cruciaţii asediază şi cuceresc Niceea (Iznik) (14 mai – 19 iunie 1097), pe care-o predau bizantinilor – deşi nu sunt mulţumiţi pentru că nu li s-a permis s-o jefuiască.

— Prima Cruciadă: la Dorylaeum (Eskisehir) cruciaţii, conduşi mai cu seamă de Bohemund, Raymond şi Godeffoi, îi înfrâng pe turcii selgiucizi conduşi de Kilij Arslan din Rum, cu pierderi grele pentru ambele tabere (1 iulie 1097); ei cuceresc apoi capitala Iconium (Konya), în timp ce bizantinii recuceresc vestul Anatoliei.

e Prima Cruciadă: străbătând Siria, cruciaţii conduşi de Baldovin cuceresc Edessa, care devine comitat cruciat sub domnia lui Baldovin (sfârşitul lui 1097).

— Prima Cruciadă: armatele creştine asediază

Antiohia, apărată de musulmanii conduşi de Yagi Siyan (21 octombrie 1097 – 3 iunie 1098); ei învinq două armate musulmane care sosiseră ca întăriri – ambele la Harene (3 l decembrie 1097 şi 9 februarie 1098), dar era cât pe ce să fie înfrânţi, mai ales că oştile conduse de Stephen se retrăseseră deja. Cruciaţii sunt salvaţi când flote mici provenite din Anglia şi din Pisa cuceresc porturile Laodicea (Latakia) şi Sf. Simeon (Şamandag), furnizându-le proviziile indispensabile.

— Prima Cruciadă: cruciaţii sunt asediaţi în Antiohia, la doar două zile după ce-o cuceriseră, de către turcii aflaţi sub comanda emirului Kerboga din Moşul; ei îşi adună forţele sub conducerea lui Bohemund pentru a-i ataca pe musulmani peste râul Orontes, reuşind în cele din urmă să obţină victoria (5 – 28 iunie 1098). Bohemund înfiinţează principatul independent al Antiohiei, pe care refuză să-l predea bizantinilor; el şi Tancred sunt astfel implicaţi într-un conflict de durată cu contele Raymond şi Alexis I Comnen, în Siria (1098 – 1108).

— Prima Cruciadă: armatele fatimide sub comanda generalului al-Afdal Şahinşah recuceresc Palestina şi sudul Siriei, inclusiv Ierusalimul (1098), de sub stăpânirea turcilor selgiucizi, apoi pierd Ierusalimul în faţa cruciaţilor (1099).

— Prima Cruciadă: susţinuţi acum de flota din Pisa, cruciaţii – cu excepţia lui Bohemund şi a episcopului Adhemar, morţi în Antiohia – asediază Ierusalimul (9 iunie – 18 iulie 1099); ei sunt conduşi în principal de Godeffoi, care devine protectorul Ierusalimului; prizonierii, combatanţi sau nu – atât musulmani, cât şi evrei – sunt *masacraţi*.

— Prima Cruciadă: la Ascalon, Godefioi conduce cruciaţii în memorabila victorie asupra armatelor musulmane de cinci ori mai numeroase; musulmaniâenmconduşi de generalul fatimid al-Afdal

Şahinşah (12 august 1099). După aceasta, Tnulţi cruciaţi se întorc în Europa, în timp ce alţii rămân în statele cruciate, adăugându-li-se noi valuri de cruciaţi.

— Cavalerii Ordinului Sf. Ioan (Ordin militar şi suveran al Cavalerilor Ospitalieri Sf. Ioan din Ierusalim) se stabilesc în Ierusalim (1099); ordinul militar şi reîigios fusese fondat mai către începutul secolului, iniţial cu scopul îngrijirii pelerinilor bolnavi sau răniţi.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În timpul războiului civil din Imperiul Selgiucid Turc (1092 – 1098) şi ca urmare a tulburărilor, provinciile din est îşi câştigă prin luptă independenţa.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Prima menţiune a lansatorului de proiectile numit trebuchet, inspirat după *huopa o* chinez (la începutul sec. XII).

— M. Roger 1 (? – 1101), conducător normand care, pe durata a treizeci de ani, din Messina (1061) şi până la Noto (1091), a cucerit Sicilia, proclamându-se formal mare conte de Sicilia şi Calabria (sudul Italiei).

— Norvegienii sub comanda lui Magnus III Barfot poartă o campanie în Irlanda, pe parcursul căreia Magnus este ucis (1103).

— Henric 1 al Angliei (a domnit între 1100 – 1135), al patrulea fiu al lui Wilhelm Cuceritorul, continuă conflictul cu fratele său cel mai vârstnic, Robert de Normandia/pe care-l învinge în cele din urmă la Tinchebrai (1106), adăugându-şi titlul de „duce de Normandia” la cele deja avute.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Împăratul Sfântului Imperiu Roman Henric IV este detronat de fiii săi şi alţi rebeli; el moare încercând să-şi recucerească tronul (1105 – 1106).

— Lăsându-şi în Etiopia nepotul, pe Tancred,

Bohemund strânge o armată în Italia şi-i atacă pe bizantini la Durazzo (1106); învins în repetate rânduri de Alexis I Comnen, Bohemund cedează în cele din urmă Antiohia bizantinilor (1108), însă Tancred refuză să accepte.

— Sub domnia lui Henric V (1106 – 1125) germanii întreprind raiduri în Bocftiia (1107 – 1110), dar tentativele lor de invadare a Ungariei (I 08) şi a Poloniei (1109) sunt respinse.

— Polonii, sub comanda lui *Boleslav* III, resping invazia germanică în Silezia, *condusă* de împăratul Henric V; ei obţin victoria în bătălia de la Glogau (Hundsfeld), lângă Breslau, apoi recuceresc Pomerania prin bătălia de la Naklo (ambele în 1109). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Bohemund este luat prizonier de turcii selgiucizi şi ţinut în apropiere de Alep (1100 – Hp4) /

150

— Baldovin, care devenise regele Ierusalimului după moartea lui Godeffoi (1100), învinge o armată egipteană mult mai numeroasă condusă de Saad el-Dawleh în prima bătălie de la Ramleh (1101); în cea de-a doua bătălie de la Ramleh (1102), în faţa unei armate şi mai numeroase, armata lui Baldovin este literalmente distrusă, deşi acesta reuşeşte să-şi adune forţele pentru a obţine o nouă victorie la Jaffa.

— Trei expediţii separate ale cruciaţilor în Anatolia sunt zdrobite de turcii selgiucizi (1101 – 1102): prima, o tentativă de salvare a lui Bohemund, a fost distrusă de Mohammed ibn Dansihmend la Mersevan (1101); a doua şi a treia sunt respinse la Heraclea (1101; 1102).

— Kilij Arslan din Rum cucereşte Moşului de la Ridwan (1102), dar ulterior va fi învins şi ucis pe râul Khabur (1107).

— În timp *ce* mai multe grupări îşi *disputau Siria*, Asasinii (*sectă secretă islamică*) sosesc în regiune dinspre Persia şi ajung să controleze munţii de la nord-est de

Tripoli, Liban.

— Sigurd I al Norvegiei de vine prunul rege european care ajunge în Ţara Sfântă unde, alături de veneţieni, îl ajută pe Baldovin să cucerească Sidonul (1109).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— M. Minamoto Yoshiic (1041 – 1108), general japonez a cărui familie a eliminat familia rivală, Kiyowara.

nnmm

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Flota din Pisa atacă bazele musulmane din Insulele Baleare (1113; 1115).

— Ludovic VI în fruntea forţelor franceze, cel care-i sprijinise pe rebelii normanzi împotriva Angliei, este învins de regele Angliei Henric I la Bermule (1119), lupta făcând parte din războaiele lor continue (1109 – 1112/1116 – 1130).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Sub Vladimir II Monomahul (care a domnit între 1113 – 1125), Kievul luptă împotriva cumanilor.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În noul lor conflict (1110 – 1117), bizantinii învinge turcii selgiucizi la Philomelion (Akshehr) (1116), recucerind coasta anatoliană.

— M. Tancred (10787 – 1112), normand care a luptat în prima cruciadă, contribuind la cucerirea Ierusalimu, ui (1099); el devine prinţ al Galileei şi regent al Antiohiei, în numele unchiului său, Bohemund.

— Baldovin moare în Deşertul Sinai, în timpul unei invazii ratate asupra Egiptului (1118).

— M. Alexis I Comnen (1048 – 1118), general şi împărat bizantin (d. 1081 – 1118) care a luptat împotriva normanzilor şi a turcilor selgiucizi dintr-o poziţie foarte incomodă faţă de cruciaţi, dintre care unii îi fuseseră inamici. Este urmat de fiul său, Ioan II Comnen; biografia

lui, *Alexiada*, a fost scrisă de fiica sa Ana Comnena.

— Contele Roger din Salerno este luat prin surprindere la Alep, armata sa fiind astfel distrusă de musulmanii lui Ilghazi (1119).

— Ordinul militar monahal al Temp Berilor (Cavalerii Săraci ai lui Christos şi ai Templulyj lui Solomon), este înfiinţat în Ierusalim (1119 – 1120) sub conducerea lui Hugues de Pavens, pentru aproteja pelerinifereştini de acolo.

151

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Dinastia chineză Song, în alianţă cu mongolii ju-chen, cucereşte regatul mongol Khitan (1115 – 1122).

— Ajutaţi de chinezi, mongolii ju-chen cuceresc Manciuria; conducătorul Liao, Yelu Ta-shih, se retrage în Bazinul Tărâmului, punând acolo bazele regatului Kara Khitai (împreună cu turcii uiguri) (1115 – 1123).

e.n. Taira Kiy omori (1118 – 1181), general japonez.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Ludovic VI al Franţei respinge o invazie germană (1124).

— Sub domnia lui David I (d. 1124 – 1153) Scoţia cucereşte aproape în totalitate Northumberlandul şi Cumberlandul

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— N. Wilhelm I (cel Rău) (circa 1120 – 1166), rege normand al Siciliei şi Neapolelui (d. 1154 – 1166).

e.n. Enrico Dandolo (circa 1120 – 1205), doge al Veneţiei.

e Armatele bizantine conduse de Ioan II Comnen spulberă o ultimă invazie pecenegă asupra Bulgariei 1121 – 1122).

— Bizanţul şi Veneţia se angrenează într-un conflict naval al cărui rezultat este indecis (1112 – 1126).

e.n. Frederic I Barbarossa (Barbă Roşie) (circa 1123

– 1190), împărat german (1152 – 1190).

— Alegerea lui Lothar o drept împărat al Sfântului Imperiu Roman în dauna lui Frederic Hohenstaufen, duce de Suabia, conduce la război civil (1125 – 1135), declanşând un conflict de durată între două facţiuni: guelfii (welf) şi ghibelinii (waiblingen). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Berberii musulmani conduşi de Mohammed ibn Turnart fondează dinastia almohazilor în Munţii Atlas (circa 1120 – 1130).

— Sub domnia lui loam II Comnen, bizantinii recuceresc cea mai mare parte din Anatolia de la turcii selgiucizi (1120 – 1121).

e m. al-Afdal Şahinşah (al-Al'dal ibn Badr al-Jamali; al-Malik al-Afdal; Abu-al-Qasim Şahinşah) (circa 1066 – 1121), general egiptean fatimid care, după cucerirea Ierusalimului (1099), este luat prin surprindere de cruciaţi şi învins la Ascalon (1099).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Intitulându-se dinastia Jin, mongolii ju-chen conduşi de Tien Fu (Tsu) invadează China, ajungând la Picn Liang (Kaifeng), capitala Song, înainte de a fi învinşi (1126); anul următor ei cuceresc capitala şi-l iau prizonier pe împărat. Unul dintre fiii împăratului, Kao Tsung, reuşeşte să scape şi înfiinţează dinastia Song de Sud, cu capitala la Nankin, însă ju-chenii traversează fluviul Yangtze şi cuceresc Nankinul, alungind dinastia Song de Sud în Hangzhou (1127).

— Încorporând acum Liao de Vest, neamul Kara Khitai se extinde spre vest, prin munţii Pamir, în toată zona până la Transoxiana (1126 – 1141).

— Forţele Song conduse de generalul Zuch Fei, în cooperare cu flota de pe Yangtze, împing armata Chin (Juchen) spre nord, dincolo de fluviu, până aproape de

capitala Chin, Pien Liang (1128 – 1140).

152

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e.n. Henric II (1133 – 1189). rege englez (d. 1154 – 1189).

— Henric I al Angliei este urmat de nepotul său Stephen, declanşând o serie de conflicte dinastice (1135 – 1154), în care un rol de scamă a avut fiica lui Henric, Matilda (numită succesoarea lui), fratele vitreg al acesteia, Robert, şi fiul ei, Henric.

— David I al Scoţiei este învins de armatele engleze în bătălia de la Standard (Northallerton) (1138).

— Contele Affonso (Alfons) Henriques iese învingător în bătălia de la Ourique (1139), încoronând astfel o serie de victorii împotriva musulmanilor spanioli (maurii), declarându-se apoi rege al Portugaliei (1140), independent de Castilia şi Leon.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— În Italia, după o perioadă de lupte complicate în care s-au implicat toate marile puteri europene, Roger II stabileşte un control ferm al normanzilor asupra sudului Italiei şi a Siciliei (1137 – 1139).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e.n. Saladin (Salahad din Yusuf ibn Ayyub) (circa 1138 – 1193), general kurd şi sultan egiptean (a domnit între 1174 – 1193).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e După un succes iniţial împotriva Champei, forţele khmerilor conduse de Suryavarman II nu izbutesc să cucerească regatele Champa şi Annam (1130 – 1132). e Generalul chinez Ch’en Gui inventează prima armă de foc cunoscută care utilizează praful de puşcă: o muschetă lungă din bambus (circa 1132).

— Mongolii din Asia Centrală conduşi de hanul Kabul

întreprind raiduri în China (1135).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Armatele almohade din Maroc, conduse de Abd al-Mu4 min ibn – Ali (al-Kurai), invadează şi cuceresc Spania musulmana (1145 – 1150).

e Affonso al Portugaliei cucereşte Lisabona de la musulmani şi-şi stabileşte frontiera sudică pe râul Tagus (1147); prima utilizare cunoscută a trebuchetului (un dispozitiv de lansat proiectile) este menţionată în această luptă.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Sub domnia lui Roger II, forţele de debarcare normande conduse de amiralul George din Antiohia atacă teritoriile bizantine cucerind Corfu şi jefuind Atena, Corintul şi Teba (1147 – 1149). O flotă bizantină şi veneţiană îi învinge mai apoi penormanzi «(1148) şi recucereşte Corfu (1149).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e în Ioan II Comnen 008 8 – 1143), împărat bizantin (d. 1118 – 1143), fiul lui Alexis I Comnen; el a recucerit de la turcii selgiucizi o mare parte din teritoriul Anatoliei, precum şi Antiohia (1137 – 1138), din care avea să piardă mai apoi o parte însemnată. El a fost urmat la tron de Manuel I Comnen (a domnit 1143 – 1180).

153

e Armatele conduse de Imad-al Din Zangi, conducătorul din Moşul, cuceresc Edessa de la cruciaţii conduşi de contele Joscelin II (1144), declanşând a doua cruciadă.

— În interminabila dispută pentru Antiohia, Manuel I Comnen îl învinge pe Raymond al Antiohiei (1144).

— Pornind din Sicilia, George al Antiohiei stabileşte o prezenţă normandă în nordul Africii, cucerind fortăreţe musulmane ca Tripoli şi Mahadia, precum şi Malta (1146 – 1152). e în Maroc şi în vestul Algeriei almoravizii sunt

învinşi de almohazii conduşi de Abd al-Mu’min ibn – Ali (al-Kumi), care se autoproclamă calif (1147 – 1160); almohazii îşi extind dominaţia în Algeria, Tunisia şi vestul Tripolitaniei, cucerind treptat teritoriile normande (1147 – 1160).

— A Doua Cruciadă (1147 – 1149): cruciaţii conduşi de împăratul german Conrad III, rămaşi fără provizii, sunt zdrobiţi de turci în Anatolia, lângă Dorylaeum; supravieţuitorii se întorc pe coastă de unde pleacă cu navele către Palestina. Celălalt corp principal de armată, condus de regcic Franţei Ludovic VII, înaintează de-a lungul coastei anatoliene, dar este învins de turci la Laodicea; cavaleria este trimisă în Palestina cu navele, însă infanteria este distrusă complet de turci.

e A Doua Cruciadă: cruciaţii supravieţuitori împreună cu cei veniţi din Ierusalim sub comanda lui Baldovin III asediază Damascul fără succes (1148).

— Nur-ed din, fiul lui Zangi, cucereşte Siria musulmană, învingându-l şi pe Raymond al Antiohiei (1149 – 1150).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Turcii selgiucizi conduşi de Sanjar sunt învinşi lângă Samarkand şi alungaţi die Transoxiana (1141) de către rebelii locali aliaţi cu Kara Khitai.

e Khmerii lui Suryavarman II cuceresc Champa (1145), dar sunt mai apoi izgoniţi (1149).

— N. Minamoto Yoritomo (1147 – 1199), shogūn.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e După armistiţiul ce a urmat bătăliei de la Wallingford (1154), Henric, duce de Normandia (fiul Matildei şi nepot al lui Henric I), îl înlocuieşte pe Stephen pe tronul Angliei – sub numele de Henric II (domneşte între 1154 – 1189), punând bazele dinastici Plantageneţilor.

e.n. Alfonso VIII (1155 – 1214), conducător şi general al Castiliei şi Léonului. e Sub domnia lui Malcolm IV (1 î53 – 1165), nepotul lui David I, Scoţia este silită să cedeze Northumberland şi Cumberland în favoarea lui Henric II al Angliei, e Henric II al Angliei, care atât el însuşi, cât şi prin căsătoria cu Eleanor d'Aquitaine, deţinea cea mai mare parte din vestul Franţei, intră în război cu Ludovic VII al Franţei (1157 – 1180).

e Alfonso VII al Castiliei şi Léonului invadează Spania musulmană, dar este învins şi ucis în bătălia de la Muradel (1157).

— Războiul civil dintre pretendenţii dinastici ia sfârşit în Danemarca odată cu urcarea pe tron a lui Valdemar I (cel Mare) (1157), care avea să extindă dominaţia daneză în ţinuturile baltice.

— În prima expansiune suedeză, regele – ulterior sanctificat – Eric III Eriksson poartă o cruciadă împotriva Finlandei (1157).

154

— *N.* Richard I (1151 – 1199), rege al Angliei (d. 1189 – 1199).

— Henric II Plantagenet al Angliei cucereşte treptat Ţara Galilor (1158 – 1165).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Manuel Comnen (care domneşte între 1143 – 1180), fiul lui Ioan II, înfrânge o revoltă în Serbia împotriva dominaţiei bizantine (1150 – 1152).

— Armatele bizantine conduse de Manuel Comnen invadează Ungaria (1151 – 1153; 1155 – 1168).

— Bizantinii cuceresc Ancona, în sudul Italiei (1151).

— Sub conducerea lui Frederic I Barbarossa, germanii poartă campanii de anvergură în Europa – în Polonia, Boemia, Ungaria şi de şase ori în Italia (1156 – 1173).

e n-Wilhelm II (1153 – 1189), rege normand al Siciliei

şi Neapolelui (1166 – 1189).

— M. Roger II (1095 – 1154), rege normand al Siciliei şi Neapolelui (a domnit între 1130 – 1154), fiul lui Roger I; s-a luptat cu Imperiul Bizantin (1147 – 1149), dara fost oprit în apropiere de Constantinopol. A fost urmat de fiul său cel mai mare, William I (care a domnit între 1154 – 1166).

— Wilhelm I al Siciliei este înfrânt de bizantini într-o luptă navală în largul Apuliei, „călcâiul" sudic al Italiei (1155), dar obţine victoria decisivă în bătălia de la Brindisi (1156), izgonindu-i iarăşi pe bizantini.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Poporul shirazi din Oman, în Golful Persic, invadează coasta est-africană cucerind treptat insulele Kilwa, Pemba, Zanzibar şi Comore (circa 1150 – 1200).

Cruciaţii conduşi de Baldovin III cuceresc Ascalanul, ultima fortăreaţă musulmană pe coasta Palestinei (1153).

— Califii abbasizi reînccarcă să preia controlul sudului şi centrului Mesopotamiei de la turcii selgiucizi (1155 – 1194).

— Almohazii termină de cucerit teritoriile normande din Tunisia şi Algeria (1158 – 1160).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Între Persia şi Punjab, Saif ud-din Suir şi Ala-ud din din Ghuri îl învinge pe Bahram, şahul din Ghasna; când scigiucizii conduşi de Sanjar îl învinge şi-l capturează pentru un timp pe Ala-ud din, Bahram îşi adună forţele pentru a-l învinge şi a-l ucide pe Saif (1150). Ala-ud din distruge apoi Ghasna (1152).

— Khmerii care atacă Annamul sunt distruşi lângă Tonkin (1150).

— M. Suryavarman II (circa 1085 – 1150), conducător cambodgian (1113 – 1150) care a desfăşurat mai multe campanii de expansiune.

— În războiul Hogen din Japonia (1156), principalele clanuri erau împărţite în lupta pentru tronul imperial dintre doi fraţi – Goshirakawa II (învingătorul) şi Sokotu (care este exilat).

— Familia Minamoto din Japonia declanşează războiul Heiji acaparând puterea, dar este învins de clanul Taira (1159 – 1160).

— N. Minamoto Yoshitsune (Ushiwaka) (1159 – 1189), general japonez.

155

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e.n. Filip II (August) (1165 – 1223), rege al Franţei (d. 1179 – 1223).

e Cavalerii normanzi ai lui Henric llPlantagenct, conduşi de Richard de Clare, cuceresc Trlandă (1167 – 1171).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e în cea de-a patra expediţie în Italia a lui Barbarossa, germanii cuceresc Roma (1166 – 1168); ei sunt mai apoi siliţi să părăsească oraşul, când bolile le decimează armata.

e m. Wilhelm I (cel Rău) (circa 1120 – 1166), rege normand al Siciliei şi Neapolclui (1154 – 1156), fiul cel mai mare al lui Roger II, care a învins flota Bizanţuiuiâa Brindisi (1156) dar a pierdut teritorii bizantine din Tunisia şi Algeria (1158 – 1160). Este urmat de fiul lui, Wilhelm 11.

e După o lungă campanie militară în Ungaria, Manuel Comnen şi armata lui bizantină învinq în lupta de la Semlin (Zemun), anexând Dalmaţia şi alte teritorii (1168).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele turceşti ale lui Nur-ed din conduse de generalul Asad ud-Din Shirkuh pornesc către Egipt, sub pretextul că-i ajută pe fatimizi la înăbuşirea unei revolte (1163); temându-se că aceştia ar vrea să cucerească Egiptul pentru ei înşişi, fatimizii formează o alianţă cu

regele cruciat Amalric 1 al Ierusalimului, apoi îi înfrânge pe Shirkuh şi pe nepotul acestuia, Saladin, lângă Cairo (11 aprilie 1167).

— M. Abd al-Mu'min ibn – Ali (al-Kumi) (circa 1094 – 1163), general şi calif berber (maur), fondatorul Dinastiei Almohade în nordul Africii.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Prima menţionare a utilizării explozivilor într-o bătălie de către generalul dinastiei Song, Yu Yun-wen, la Tsai-shih (lângă Nankin), unde armata Song şi flota fluviului Yangtze stopează o invazie a sudului Chinei condusă de împăratul dinastiei Jin, Liang; acesta este spânzurat de trupele sale care se răzvrătesc când el ordonă un nou atac (1161).

— N. Genghis-Han (Temugin; Chingghis; Jenghis) (1162 – 1227), conducător mongol, e Regele Sinh Parakrama Bahu respinge o invazie tamilă în Ceylon (Sri Lanka) (1168); el invadează mai târziu teritoriul Indiei la Madura (circa 1170).

EUROPA *ATLANTICĂ* ŞI DE NORD:

— Cavalerii normanzi ai lui Henric II al Angliei îl asasinează pe Thomas Becket (1170), arhiepiscop de Canterbury, în cadrul unui conflict continuu între Biserică şi stat; Henric face ulterior penitenţă la un loc de pelerinaj pentru Thomas (1174).

e Affonso al Portugaliei cucereşte Santaremul de la musulmani (1171).

e Henric II al Angliei este implicat într-o serie de războaie cu Franţa condusă de Ludovic VII (începând din 1173).

e Henric II înăbuşă ultima mare rebeliune anglo-saxonă împotriva dominaţiei normande (1173 – 1174), posibil declanşată de asasinarea lui Becket. William Leul, fratele regelui

Scoţiei, Malcolm IV, se alătură rebelilor; este învins, capturat şi eliberat contra unei răscumpărări în cea de-a doua bătălie de la Alnwick (1174).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Aflată în război cu Bizanţul (1170 – 1177), Veneţia este temporar alungată din Marea Egee (1170); cu sprijinul normanzilor, Veneţia reuşeşte din nou să se impună, cucerind Chios şi Ragusa (1171), însă bizantinii stăpânesc mai departe Ancona, Italia (1173).

e Sub conducerea regelui Bela III, ungurii resping tentativele veneţiene de recucerire a coastei dalmate (1172 – 1196).

— În cea de-a cincea expediţie în Italia a lui Frederic Barbarossa, germanii suferă o grea înfrângere din partea Ligii Lombarde la Legnano (29 mai 1176).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Saladin cucereşte Tripolitania de la almohazi (1172).

— După o luptă internaţională pentru cucerirea Egiptului, Saladin devine regent şi apoi conducător al Egiptului (domneşte între 1174 – 1193), fondând dinastia Ayyubidă, restabilind sunnismul musulman în Egipt

— La moartea lui Nur-cd din, Saladin, conducătorul Egiptului, se autoproclamă moştenitorul ţinuturilor turcilor zangizi din sud-vestul Asiei, susţinându-şi revendicările prin campanii militare eficiente (1174 – 1183); armatele lui regulate erau constituite în mare parte din sclavi turci, numiţi mameluci.

— Cruciaţii înfrâng oştile lui Saladin la Ramleh (1177).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE «POUĂ AMERICI:

— N. Subotai (Subodei) (circa 1172 – 1245), general mongol.

e Pătrunzând în Punjab, Mohammed din Ghuri îi învinge pe Ghasnavizi (1175), dar este nevoit să pună capăt campaniei sale din Gujarat după ce este învins de rajahul Hindu (1178).

— În războiul dintre Champa şi Angkor, regatul Champa invadează Angkorul, cucerind şi jefuindu-i capitala (1177). Khmerii conduşi de Jayavarman VB obţin o victorie navală notabilă asupra chamilor (1178?), probabil pe fluviul Mekong.

e Mohammed din Ghuri cucereşte Peshwarul (1179) şi aduce credinţa islamică în Punjab.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Henric II al Angliei este implicat într-o serie conflicte cu Filip II (August) al Franţei (în anii 1180); rebeliunii i se adaugă uneori unul sau mai mulţi dintre fiii lui Henric.

— Filip II îşi asigură supunerea nobililor din nordul Franţei (1180 – 1186).

— Canut IV al Danemarcei respinge o invazie germană (1182), confirmând astfel supremaţia daneză în Marea Baltică; el obţine victoria în lupta navală de la Strela (Stralsund) (1184).

— Evreii sunt izgoniţi din Franţa (1182).

— M. Henric 11 (1133 – 1189), rege al Angliei (d. 1154 – 1189) şi fondator al dinastiei Plantagenet; printre copiii lui şi ai soţiei sale, Alienor d'Aquitaine, se numără regii Angliei Richard 1 (Inimă de Leu), succesorul lui imediat, şi Ioan L

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e Stefan Nemania conduce o răscoală sârba încununată de succes împotriva dominaţiei bizantine (1180 – 1196).

— Wilhelm II al Siciliei şi armatele lui normande invadează Grecia aflată sub dominaţia Bizanţului (1184),

cucerind Durazzo şi Salonic înainte de a fi învinşi decisiv pe uscat de armatele împăratului Isaac II Angelos, pe râul Strymon (7 septembrie 1185) şi pe apă de Alexius Branas la Demetritsa (1185). Normanzii sunt în cele din urmă *izgoniţi* complet din Grecia (1191).

z B Ioan şi Petru Asan conduc o răscoală a vlahilor şi bulgarilor încununată de succes

(1186 – 1187), punând bazele Imperiului Vlaho-Bulgar, condus de Ioan Asan I; cei doi fraţi organizează raiduri şi în Tracia şi-i învinge pe bizantini la Berrhoe (1189).

B m. JWilhelm II (1153 – 1189), rege normand al Siciliei şi Neapolclui (1166 – 1189), fiul lui Wilhelm 1; cla Tost oprit la mică distanţă de Constantinopol, pe râul Strymon (1185). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B în cadrul jihadului (războiul sfânt) (1187 – 1192), Saladin invadează Palestina la Hattin (4 iulie 1187), zdrobind o armată cruciată şi cucerind apoi cea mai mare parte din regiune inclusiv Tiberias, Acra şi Escalon (iulie – septembrie 1187). Opnt la Tyr de întăririle cruciate proaspăt sosite, Saladin se întoarce pentru a cuceri Ierusalimul (20 septembrie – 2 octombrie 1187) pentru ca mai apoi să revină spre Tyr.

— A treia Cruciadă (1189 – 1192): Frederic 1 Barbarossa traversează Europa spre Constantinopol în fruntea armatelor germanice, apoi străbate Anatolia.

e A treia Cruciadă: aprovizionaţi pe calea apelor de Hotele din Genova şi Pisa, cruciaţii conduşi de Guy de Lusignan asediază Acra, purtând o serie de lupte cu forţele lui Saladin (1189 – 1191).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

b în Japonia, clanul Minamoto avându-l în frunte pe Minamoto Yoritomo se revoltă împotriva clanului Taira (1180 – 1184) pe care-l învinge la Kyōto (1183), la Yashima

pe Shikoku, apoi zdrobitor în lupta pe apă şi pe uscat de la Dannoura, în jurul Mării Interioare de vest (unde au fost conduşi de fratele lui Yoritomo, Minamoto Yoshitsune (1184).

B Temugin (mai târziu Genghis-Han) începe să cucerească şi să absoarbă populaţiile învecinate, construindu-şi Imperiul Mongol (1180 – 1190).

b m. Taira Kiyomori (1118 – 1181), general japonez care a condus armatele Taira în Războiul Hogen (1156) şi a înfrânt clanul Minamoto, devenind astfel cel mai important conducător militar al timpului său.

e Minamoto Yoritomo devine clictator militar al Japoniei (d. 1185 – 1199), primul care deţine titlul de shogūn.

e.n. Ogodai (Ogodei) Han (circa 1185 – 1241), conducător mongol.

e Mohammed din Ghuri cucereşte Lahore (1186), purtând de asemenea campanii în valea superioară a Gangelui (1187 – 1190).

B Ultima menţiune fără echivoc a vizitării Americii de Nord de către norvegieni (1189). b Dictatorul japonez Minamoto Yoritomo îşi asasinează rudele din interiorul clanul Minamoto, între care pe Minamoto Yoshitsune, Yoshiie şi Yoshinaka (1189).

B m. Minamoto Yoshitsune (Ushikawa) (1159 – 1189), general japonez; el a pus bazele guvernării fratelui său, Minamoto Yoritomo, care-l va asasina ulterior.

158

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Luat prizonier la întoarcerea din cruciadă, Richard I (Inimă de Leu) este închis în

Austria (1192 – 1194) în timp ce Anglia este condusă de regentul Ioan, fratele său; în acest context se nasc poveştile despre semilegendarul Robin Hood.

— Richard I al Angliei (Inimă de Leu) se află în război

cu Filip II al Franţei (1194 – 1199) şi obţine victoria hotărâtoare de la Gisors, lângă Paris (1197); este rănit mortal la

Chilus, în apropiere de Limoges (T 199).

— M. Richard 1 (1157 – 1199), rege al Angliei (1189 – 1199) cunoscut drept Coeur de

Lion (Inimă de Leu), fiul cel mai vârstnic al lui Henric II şi al lui Alienor d'Aquitaine; a luat parte la a treia Cruciadă (1190 – 1192), contribuind *la* cucerirea Acrei. El moare de pe urma unei răni primite la Chilus (1199).

— Califul almohad Abu-Yusuf Yaqub al-Mansur îl învinge decisiv pe Alfons VIII al

Castiliei în bătălia de la Alarcos, în apropiere de Ciudad Real (1195).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e m. Frederic I Barbarossa (Barbă Roşie) (circa 1123 – 1190), împărat german (*1152*

1190) care a luat parte la Cruciadele a Doua şi a Treia; în timpul acesteia din urmă el se îneacă la traversarea unui râu.

— Genova cucereşte Strâmtoarea Bonifacio, impunându-şi dominaţia asupra Corsicii (1195).

— Sub Ioniţă Caloianul (1197 – 1207), Ţaratul Vlahilor şi Bulgarilor cucereşte diverse teritorii de la sârbi, unguri, bizantini şi statele cruciate latine. Caloian este cea mai reprezentativă figură a românilor din Peninsula Balcanică.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— A/Treia Cruciadă: folosindu-se de eficienţii lui arbaletieri, Frederic I Barbarossa cucereşte Iconium (Konya) în Anatolia (1190); ulterior el moare înecat. Fiul său, Frederic de Suabia, pierde două treimi din armatele lui înainte de a ajunge la Acra.

e A Treia Cruciadă; regele Franţei, Fiâip 11, şi regele Angliei, Richard I (Inimă de Leuţişi aduceruciaţii pe mare

până în Sicilia (1190); Richard cucereşte Ciprul, apoi se uneşte cu armata lui Filip pentru a asedia Acra (1191).

— Se înfiinţează la Acra Cavalerii Teutoni (numit la început Ordinul Cavalerilor Spitalului Sf. Maria al Teutonilor din Ierusalim), iniţial ca un spital german de caritate (J190), care însă devine la scurtă vreme un ordin militar (1198).

e A Treia Cruciadă-aflaţi acum sub conducerea lui Richard 1, cruciaţii învinq armata lui Saladin şi strâng asediul în jurul oraşului Acra, care capitulează (12 iulie 1191); Fiâip IJLşe întoarce în Franţa.

e A Treia Cruciadă: în drum către Ascalon, Richard I şi cruciaţii lui sunt prinşi de Saladin într-o ambuscadă la Arsouf; Richard transformă totul într-un atac coordonat, învingându-i pe turci (7 septembrie 1191).

e A Treia Cruciadă: după ce-şi petrec iama la Ascalon (unde Asasinii îl ucid pe Conrad de Montferrat), cruciaţii pornesc în urmărirea lui Saladin, care distruge recoltele şi otrăveşte apa în calea urmăritorilor. Renunţând la planurile de asediere a Ierusalimului, Richard I încheie un tratat cu Saladin care stipula privilegii şi drepturişpeciale pentru pelerinii creştini din Ierusalim (1192); Richard porneşte apoi către Europa, unde este prins şi întemniţat în Austria pentru doi ani.

e m. Saladin (Salah-al din Yusuf ibn Ayyub) (circa 1138 – 1193), general kurd şi sultan egiptean (a domnit între 1174 – 1193) care şi-a luat singur numele de „Saladin”.

(Onoarea Credinţei); el este fondatorul dinastiei Ayyubizilor. Şi-a stabilit capitala la Cairo, apoi a cucerit Siria şi o mare parte din Irak, lansând un război sfânt împotriva statelor cruciate (1187 – 1192).

e în expansiunea lor din Asia Centrală prin Persia, horezmii cuceresc Mesopotamia (1194). e în ceea ce s-a

vrut a fi A Patra Cruciadă (1197 – 1198), Henric VI, împărat al Sfântului Imperiu Roman (German) şi rege al Siciliei – trimite o armată de cruciaţi germani pentru a cuceri Ţara Sfântă; aceasta cucereşte Beirutul şi alte câteva aşezări de pe coastă (1198). Henric moare înainte de a se alătura acestei armate (II97).

ASIA *DE EST*, *CENTRALĂ ŞI DE SUD*, OCEANUL PACIFIC ŞI *CELE* DOUĂ AMERICI:

e Temugin îşi extinde imperiul mongol în estul Asiei Centrale (1190 – 1206), stabilindu-şi capitala la Karakorum şi autoproclamându-se Genghis-Han (Împăratul Şuprem). e Dinastia Chalukya din sudul Indiei este răsturnată de o alianţă hindusă condusă de Vira *Bellala* II din Hoysala, a cărui regină, Ummadevi, a fost un activ general în campania militară (1190).

e Sub conducerea lui Jayavarman VII khmerii alungă chamii din Angkor, apoi cuceresc Champa şi o împart în două (1190); khmerii se extind şi către nord şi sud. e Mohammed din Ghuri este oprit din cucerirea Indiei de către Prithviraja, rajahul din Delhi şi Ajmer, care-l învinge în prima bătălie *de la Târâin* (*Tirawari*) (*1191*); *în a doua* bătălie de la Târâin, Mohammed iese învingător, omorându-l pe Prithviraja (1192). e Sub un conducător-marionetă, Suryavarman, Champa este reunificată, iar khmerii alungaţi (1191 – 1192), chiar dacă războiul continuă.

e Mohammed din Ghuri cucereşte Delhi (1193), după care încredinţează conducerea restului campaniilor din India generalului Quth-ud-Din, care *cucereşte Benares* (1194), apoi Badaun şi Kannauj (1198 – 1199), luptând şi împotriva rajpurilor din Gujarat (1195 – 1198).

e Genghis-Han şi hoardele sale mongole poartă o campanie încununată de succes împotriva mongolilor keraiţi din sud-vestul deşertului Gobi (1194). e Moare Minamoto Yoritomo (H 47 – 1199), shogūn japonez care a

creat guvernarea militaristă caracteristică Japoniei; succesele lui militare se datorează în bună măsură fratelui său, Yoshitsune, pe care l-a asasinat mai apoi.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Armata almohadă cucereşte Insulele Baleare (1201).

e Aflat în război cu Ioan I al Angliei, Filip II al Franţei cucereşte cea mai mare parte din domeniile britanice din Franţa, incluzând aici Ănjou, Bretagne, Maine, Normandia şi Tqurrainc, după ce asediază şi cucereşte Chitcau Gaillard şi Roucn din Normandia (1202 – 1204). e Sub domnia lui Valdemar II danezii se extind şi cuceresc cea mai mare parte din litoralul Pomeraniei (circa 1203 – 1210).

— Cruciada Albigenziană (1203 – 1226): englezul de origine franceză Simon de Montfort conduce o armată în lupta împotriva „ereticilor" din sudul Franţei, cu centrul la Toulouse şi Albi – în mare măsură o luptă între nobilii francezi din sudul şi nordul ţarii; în prima campanie (1208 – 1213), cruciaţii cuceresc multe oraşe, adesea omorând localnicii, deşi oraşele Toulouse şi Montauban nu sunt cucerite.

— N. James I (1208 – 1276), regele Aragónului şi Cataloniei (1214 – 1276).

160

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— A Patra Cruciadă (1202 – 1204): cruciaţii din toată Europa se strâng la Veneţia; din lipsăde fonduri pentru a-şi continua călătoria spre Egipt, se hotărăsc să recucerească fostul teritoriu Veneţian Zara *de* launguri; făcând aceasta, sunt excomunicaţi de Papa Inocenţiu pentru că au ucis creştini. În timp ce unii cruciaţi, mai cu seamă Simon de Montfort, se îndreaptă spre Palestina, ceilalţi pornesc spre Constantinopol, se pare pentru a-l aşeza pe tron pe Alexis, fiul detronatului Isaac II, care promisese să convertească

Imperiul Bizantin de la ortodoxismul grec la romano-catolicism. Bizantinii conduşi de Theodor Lascaris se apără cu succes pe uscat, dar cedează în faţa atacului naval veneţian; veneţienii îi instalează pe tron pe Isaac II şi Alexis IV în calitate de co-împăraţi, apoi se retrag şi-şi aşteaptă răsplata în bani gheaţă.

— A Patra Cruciadă: bizantinii răstoarnă marionetele veneţiene Isaac II şi Alexis IV, aşezându-l în loc pe Alexis Ducas Mourtzouphlous; veneţienii şi cruciaţii pornesc apoi atacul, cuceresc şi jeftiiesc Constantinopolul (11 – 13 aprilie 1204), punând în fapt capăt Imperiului Bizantin, chiar dacă Imperiul Latin de Constantinopol se menţine.

— La Adrianopole (1205), ţarul vlaho-bulgarilor Ioniţă Caloian înfrânge armatele aliate ale dogelui Veneţiei, Enrico Dandalo, şi ale lui Baldovin I, împăratul Imperiului Latin de Constantinopol, care este luat prizonier şi moare în captivitate. În 1207, Ioniţă Caloianul este asasinat de comandantul cuman Monastras.

e m-Enrico Dandalo (circa 1120 – 1205), doge al Veneticţcare a condus forţele armate în a patra Cruciadă la cucerirea Constantinopolului (1205), unde *a şi* murit.

— Cruciaţii conduşi de Henric I îl înving pe tarul bulgar Borilă la Philippopolis (Plovdiv) (1208).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— La moartea lui Saladin (1193) izbucneşte războiul civil, din care va ieşi învingător Abul Bakr Malik al-Adil, obţinând victoria finală la Bilbeiş, în Egipt (ianuarie 1200).

— Sub domnia regelui Sumanguru, armatele Soso distrug Kumbi, fosta capitală a Ghanei (1203), cucerind supremaţia în zonă.

— Într-un război civil în care sunt implicate rămăşiţele Imperiului Bizantin, Theodor Lascaris din Niccea îi învinge pe Alexis Comnen din Trebizonda şi pe David Comnen al Bitiniei şi Paflagoniei (1207 – 1211).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL

PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Statele din sudul Indiei, printre care se numără Yadava, Kakatiya, Pandya şi Hoysala se războiesc necontenit (1200 – 1294).

— Lkhtiya-ud-Din, un aventurier din Ghuri, cucereşte Magadha şi Bengalul (1201 – 1203), dar nu reuşeşte să supună Tibetul (1204 – 1205).

— Generalul Quth-ud-Din din Ghuri cucereşte Kalinja, învingând regatul Chandela (Candella) din Bundelkhand, nordul Indiei (1202).

— După ce-l învinge pe Mohammed din Ghuri la Andkhui, la sud de râul Exus (1205), Mohammed, şahul Horezmului, îşi extinde dominaţia în Afghanistan şi în Persia; Mohammed din Ghuri duce mai apoi o campanie în India, înăbuşind mai multe răscoale în special pe cea din Rajputana – înainte de a fi asasinat (1206).

— Mongolii lui Genghis-Han se luptă şi ajung să domine Xia de Vest în Kansu (1205 – 1209) 7".

161

— Quth-ud-Din, general din Ghuri, îşi schimbă numele în Aibak şi fondează Sultanatul din Delhi, devenind primul din Dinastia Sclavilor (Mamelucilor) (1207); este urmat după o perioadă mai agitată de către ginerele său, Iltutmish (1210).

— Genghis-Han învinge şi pe ultimii lui rivali mongoli mai importanţi, Naimanii, pe râul Irtysh (1208); conducătorul acestora, Kuşlik (Gichluk), se refugiază în Kara khitai.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Alfonso VIII al Castiliei şi Léonului încununează o serie de campanii împotriva Ahnohazilor prin victoria de la Las Navaş de Tolosa (1212), spnjimt acolo de Affonso II al Portugaliei; în continuare cucereşte centrul Spaniei (1212).

— Cruciada Albigenziană: Pedro de Aragón se alătură

lui Raymond de Toulouse şi armatelor „ereticilor” atacate de cruciaţi, însă ei sunt învinşi în bătălia de la Muret (12 septembrie 1213).

— Filip II al Franţei încearcă să cucerească Flandra, dar este oprit, fiind învins de englezi în bătălia navală de la Damme (1213).

— Cu abaţi germani şi flamanzi, regele Angliei Ioan I încearcă să recucerească teritoriile pierdute de la nord de fluviul Loara din Franţa, dar este învins decisiv în bătălia de la

Bouvines (1213 – 1214).

— M-Alfonso VIII (1155 – 1214), conducător şi general al Castiliei şi Léonului, care a condus luptele împotriva musulmanilor spanioli – în special la Las Navas deT5 losa (1212). Ferdinand IIŢ – învinge înţupta dinastică pentru tronul Castiliei (1214 – 1217).

— La capătul unor conflicte dintre regele Angliei, Ioan, fratele şi succesorul lui Richard Inimă de Leu, şi *nobilimea engleză*, *primul este silit să acorde baronilor englezi* Magna Carta (la Runnymede, iunie 1215), care limitează autoritatea regală.

— Nobilimea ostilă regelui Ioan 1 încearcă să-l aşeze pe tronul Angliei pe delfinul Franţei, Ludovic (1215); în războiul civil care a urmat, regele Scoţie/ Alexandru II, ajunge până în apropiere de Londra înainte de a fi înfrânt (1216); Ludovic şi rebelii sunt în celedân urmă învinşi în sudul Angliei după moartea lui Ioan (1216), într-o luptă pe uscat la Lincoln şi în cea navală de la Sandwich (ambele în 1217). Ioan este urmat de Henric III (care domneşte între 1216 – 1272), pe atunci încă un copil.

— Affonso II al Portugaliei, cu sprijinul cruciaţilor, învinge maurii la Alcâcer de Sol (1217), apoi se extinde spre sud.

— Cruciada Albigenziană: Simon de Montfort este ucis în apropiere de Toulouse (1218), însă atacurile

împotriva „ereticilor” continuă până în 1226.

— Danezii conduşi de Valdemar II duc o campanie în Estonia (1219), construind o fortăreaţă la Reval (Tallinn).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Cavalerii Teutoni conduşi de Hermann von Salza (1210 – 1239) se deplasează din Orientul Mijlociu în Europa Centrală (1211). Ei sunt instalaţi în Ţara Bârsei de regele Ungariei Andrei pentru a respinge atacurile cumanilor. În Ţara Bârsei ei construiesc e etăţile Feldioara şi Codlea.

— Theodor Ducas Angelus, conducătorul unei părţi a Imperiului *Bizantin*, extinde Epirul cucerind o mare parte din Macedonia şi Tracia (1214 – 1230).

— Regele Bulgariei, Borilă, este asediat la Tmovo de către Ioan Asan, care-l capturează şi-i ia locul (1217), luându-şi numele de Ioan Asan II (1217 – 1241).

162

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Beni Marin, un popor berber, cucereşte Marocul de la Almohazi, pe care-i înlocuieşte aproape în întregime cu Dinastia Marinizilor, cu capitala la Fez (1217 – 1258).

— A Cincea Cruciadă (1218 – 1221): cruciaţii din Europa se strâng la Acra, unde li se adaugă Cavalerii Ospitalieri şi Cavalerii Templieri, precum şi forţe auxiliare trimise de statele cruciate (1218). Conduse de Ioan de Brienne, regele Ierusalimului, armate le cruciate navighează către Egipt; la nord-est de Cairo se confruntă cu o armată musulmană condusă de Malik al-Kamil. Cruciaţii asediază Damietta, care capitulează după un an şi jumătate (noiembrie 1219); între timp, flota egipteană era învinsă pe Nil de genovezi (1218).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Perfecţionându-şi tehnica de asediere necesară, mongolii lui Genghis-Han cuceresc China până la Marele

Zid (1213), apoi învinq principala armată a Imperiului Jin şi cuceresc China de Nord, jefuind Beijingul (1215).

— N. Kubilai (Khubilai; Kubla) Han (1215 – 1294), han mongol.

— Alungaţi de armatele din Horezm, refugiaţii din Ghasna – sub conducerea lui Tajud din Yildiz – invadează Punjabul unde sunt învinşi de Iltutmish, sultanul din Delhi, la Taraori (1216).

e Hoardele lui Genghis-Han, conduse de generalul Chepe (Jebei), cuceresc regatul Kara Khitai, condus de mongolul naiman Mushlik, care este executat (1217).

— Genghis-Han şi fiii lui – Juji, Jagatai şi Ogodai – conduc patru armatespre vest, împotriva Imperiului Horezm, care fusese aliat cu Kara Khitai (1218 – 1224).

— Armatele horezmiene conduse de Mohamed Şah (Ala-ud din Mohamed) termină indecis – la Jand, în valea râului Ferghana (1219) – o luptă cu o armată mongolă mult mai mică numeric, condusă de Juji şi Chepe.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e m. Filip 11 August (1165 – 1223), rege al Franţei (d. 1179 – 1223) rămas în istorie mai ales datorită luptelor împotriva lui Henric II al Angliei, adesea prin cei trei fii ai acestuia, mai cu seamă prin intermediul lui Richard Inimă de Leu, aliatul lui Filip în A Treia Cruciadă (1189 – 1192), dar rivalul său în Franţa, ca şi prin fratele mai tânăr al lui Richard, Ioan I.

e Valdemar II al Danemarcei este luat prizonier (1223) şi, după ce pierde bătălia de la Bomhdved (1227), este silit să renunţe la cuceririle sale din Estonia.

— Ruşii conduşi de cneazul Iaroslav din Novgorod ocupă mai multe părţi din estul Finlandei, unde introduc ortodoxismul creştin rusesc (1227 – 1229).

— Iacob I de Aragón (Cuceritorul) recucereşte Insulele Baleare (1229 – 1235) şi Valencia (1233 – 1245).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— N. Alexandru Nevski (de Neva) (1220 – 1263), cneazul Novgorodului (1236 – 1263).

— Mstistav, cneazul Kievului, declină propunerile mongole de pace, le ucide ambasadorii şi, în fruntea unei armate ruso-cumane, atacă hoardele mongole conduse de Chepe şi Subotai, pe râul Kalka; armata ruso-cumană este practic distrusă (1223). Mongolii se

Întorc apoi către est, pentru a se uni cu armata lui Genghis-Han; Chepe moare pe drum.

— Imperiul Latin de Constantinopol suferă o dublă înfrângere – la Poimanenon, din partea lui Ioan de Niceea şi la Serres, din partea lui Theodor al Epirului, cel care respinsese şi tentativa lui Ioan de cucerire a Traciei.

— Imediat ce Cavalerii Teutoni au devenit prea puternici, Andrei al Ungariei i-a izgonit din Ţara Bârsei (1225); ulterior, ei s-au stabilit în estul Poloniei, în jurul Thomului.

— N. Carol I (Carol de Anjou) (1226 – 1285), regele Neapolclui şi al Siciliei (1265 – 1285).

— Italia devine teatrul de război pentru luptele dintre împăratul german Frederic II şi Papa Grigore IX (1228 – 1229; 1240 – 1241), încheiate prin anexarea Toscanei de către Frederic.

— După A Şasea Cruciadă, Frederic II revine pentru a cuceri sudul Italiei din mâinile armatei papale (1229).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e A Cincea Cruciadă: cruciaţii resping oferta musulmanilor de a schimba Damietta contra unor teritorii din Ţara Sfântă şi, împreună cu întăririle sosite din Europa, pornesc către Cairo; sunt însă zdrobiţi categoric de musulmani, care recuceresc astfel Nilul. Izolaţi, cruciaţii sunt siliţi să cedeze Damietta, punând astfel capăt Cruciadei (1221).

— Porniţi către Europa, Chepe şi Subotai ajung cu o

armată mongolă în Armenia şi Azerbaidjan (1221), unde învinge o armată de cruciaţi georgieni; tot aici învinge cumanii pe râul Kuban, cucerind Astrahanul, în continuare atacă fortăreaţa genoveză Sudak, din Crimeea, înainte de a pătrunde în Ucraina (1222).

— Populaţia Soso condusă de regele Sumanguru cucereşte Mali (1224).

— Alşasea Cruciadă (1228 – 1229): împăratul german Frederic II ajunge în Ţara Sfântă şi dobândeşte fără luptă, prin negociere cu musulmanii, Nazarctul, Betleemul şi Ierusalimul, plus o legătură către litoral; se proclamă apoi regele Ierusalimului (1229).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Pornind către vest cu patru armate, mongolii conduşi de Juji asediază Khojendul, din valea Ferghanei, iar Jagatai şi Ogodai asediază Otrarul de pe râul Syr (Jaxartes); Genghis-Han se îndreaptă către valea Syrului inferior şi Marca Arai, iar Chepe înaintează pe valea râului Amu (Exus) în Transoxiana. Aflând veştile, şahul Mohamed se refugiază în Horezm, împărţindu-şi armata în fortăreţele principale – precum Samarkand, care va fi distrusă de mongoli, iar locuitorii ucişi; aceeaşi soartă o vor avea şi Khojendul şi Otrarul; Bokhara capitulează, dar este distrusă (toate au loc în 1220). În timp ce Genghis-Han şi generalii lui duceau la capăt cucerirea Horezmului şi Khorasanului, Chepe şi Subotai pleacă în urmărirea lui Mohamed, care moare la Marea Caspică înainte de a fi ajuns de urmăritori (*1221*).

— Sub domnia lui Jaya Parmesvaravarman II (a domnit între 1220 – 1252), Champa continuă lupta cu Annamul pentru provinciile de graniţă.

— Strângând-o nouă armată în Ghasna, fiul lui Mohamed, Jeilaluddin, învinge oarmată mongolă mult inferioară la Pârvan (1221); principala forţă mongolă,

aflată sub conducerea lui Genghis-Han, îl urmăreşte pe Jellaluddin până la fluviul Ind, unde turcii se retrag după o luptă crâncenă. Jellaluddin reuşeşte să scape printr-un salt

dramatic de pe o stâncă în apele fluviului. Mici grupări armate mongole declanşează raic Turi de amploare în Punjab, dar nu reuşesc să-l găsească pe Jellaluddin, în cele din urmă retrăgându-se în Ghasna (1222 – 1224). Refuzându-i-se azilul din partea sultanului din Delhi, Jellaluddin fuge de-a lungul Indului, în Persia.

e în vestul Javei, răsculaţii împotriva regatului Kediri pun bazele statului Singosari (1222).

— Genghis-Han atacă dinastia Xia de Vest în Kansu, într-o luptă care se dă pe Fluviul Galben îngheţat; forţele tanguţilor sunt distruse, aceştia înregistrând un număr de morţi estimat la trei sute de mii (1226); Genghis-Han atacă apoi dinastia Jin (1227) A dar campania este oprită după moartea lui.

e m. Genghis-Han (Temugm; Chingghis; Jengliis) (1162 – 1227), conducător mongol; unul dintre cei mai mari cuceritori din istorie, el a clădit un imens imperiu asiatic. Numele pe care şi l-a luat, Genghis-Han, înseamnă împăratul Suprem. fost urmat de Ogodai.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Ferdinand III de Castilia desfăşoară o campanie încununată de succes împotriva maurilor, cucerind Córdoba (1236), Sevilia (1248) şi Jaén (1246); maurii rămân izolaţi în Granada.

— N. Eduard I (1239 – 1307), rege al Angliei (d. 1272 – 1307).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e Vlaho-Bulgarii conduşi de Ioan Asan II îl înving şi-l iau prizonier pe Theodor al Epirului la Klokonitsa, pe fluviul Mariţa (1230).

e Cavalerii Teutoni conduşi de Hermann Balk

declanşează o campanie de cucerire a Prusiei, careva dura o jumătate de secol (1233 – 1283).

— La Cortenuova, Frederic II al Germaniei înfrânge Liga bombarda şi armata guelfilor din Milano (1237).

— Forţele mongole conduse de Mangu cuceresc rapid teritoriile cumane de la nord de Munţii Caucaz şi Marea Neagră (1237).

— Forţele mongole conduse de Bătuşi Subotai invadează Europa de Est, învingându-i pe bulgari (decembrie 1237), distrugând apoi cnezatele ruseşti; pe râul Să mongolii distrug armata rusă şi-i omoară conducătorul, Iuri II, mare cneaz de Vladimir (4 martie 1238).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Şahul Jellaluddin de Horezm este învins de scigiucizii din Rum la Erzinjan (1230), apoi este asasinat (1231).

e Turcii selgiucizi resping o invazie în Anatolia din partea armatelor Ayyubizilor (1231 – 1232).

— Forţele mongole cuceresc restul Persiei, nordul Mesopotamiei, Azerbaidjanul, Georgia şi Armenia (1231 – 1236).

— Sub regele Sundiata, Mali îşi cucereşte independenţa faţă de Soso (1235), apoi se extinde.

e Abu Zakarya conduce cu succes o rebeliune împotriva dinastiei Almohazilor din Tunisia, estul Algeriei şi Tripolitania, impunând dinastia Hafsidă (1236).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Rebelii împotriva domniei Srivijayan din Malaysia fondează regatul Ligor, condus de Dharmaraja Chandragam (circa 1230).

— Şahul Jellaluddin, care păstrase vestul Imperiului Horezmian după ce scăpase de mongoli, este înfrânt la

Erzinjan (1230) de Ala ud-Din Kaikobad (Khaikobad), sultanul selgiucid din Rum; se deschide astfel o breşă prin care mongolii pot pătrunde în Asia de Vest.

e Forţele mongole cuceresc Coreea (1231), apoi Imperiul Jin; sub conducerea lui Subotai, ele asediază şi cuceresc în final capitala Pien Liang (1233), punând astfel capăt dinastiei Jin (1231 – 1234). La puţină vreme după aceea, mongolii pornesc un război *împotriva Imperiului* Song pentru restul Chinei.

— Mongolii conduşi de Godan, fiul lui Ogodai, cuceresc Tibetul (1239).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Haakon IV al Norvegiei reprimă o revoltă condusă de Jarl Skuli (1240).

— Henric III al Angliei invadează Franţa, dar este oprit de Ludovic IX (cel Sfânt) în bătălia de la Saintes (1242); Henric cucereşte cea mai mare parte din Aquitania şi Toulouse (1242).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Birger Magnusson şi cruciaţii lui suedezi desfăşoară campanii în Finlanda şi apoi către est, dar expansiunea lor este stopată pe râul Neva de armata rusă condusă de Alexandr din Novgorod, care primeşte apoi numele de Nevski (iulie 1240).

— Mongolii lui Subotai atacă Kievul, care refuza să se predea şi este distrus (6 decembrie 1240).

— Marea invazie mongolă (1241). Mongolii conduşi de Subotai invadează centrul Europei. O armată, condusă de nepotul său, Kaidu, învinge patru armate poloneze mai numeroase, inclusiv pe cea condusă de Boleslav V al Poloniei, Ia Cracovia (martie 1241), iar apoi întreprinde raiduri de anvergură prin Silezia, Lituania, Prusia Răsăriteană şi Pomerania. La Leignitz (Wahlstatt) (9 aprilie 1241), armatele lui Kaiduscântruntă şi învipg o armată mixtă de poloni, germani şi Cavaleri Teutoni condusă de

prinţul Henric (cel Pios) de Silezia. Controlând acum efectiv nordul Europei Centrale, Kaidu se întoarce spre sud pentru a se uni cu ceilalţi mongoli.

— O altă armată mongolă, sub conducerea lui Kadan şi a lui Buri devastează Moldova şi apoi pătrunde în Transilvania unde cucereşte pe rând cetăţile Rodna, Bistriţa, Dej, Cluj, Braşov, Sibiu. Din Transilvania trece în Câmpia Ungară (aprilie 1241). Pe râul Sajo (11 aprilie 1241), ei înfruntă şi învinq o armată condusă de regele ungar Bela IV; trupele care se retrag sunt prinse într-o ambuscadă de mongoli, care ucid peste patruzeci de *mii* de *unguri*. *Mongolii ajung să controleze* întreaga Europă de Est.

e După ce pregătiseră invazia Austriei, Germaniei şi Italiei, mongolii îşi abandonează planurile (decembrie 1241) şi pornesc înapoi către Mongolia pentru a desemna succesorul lui Ogodai, a cărui moarte se poate să fi salvat Europa; pe drumul de întoarcere, mongolii jefuiesc şi devastează Serbia şi Bulgaria.

— Armatele ruseşti conduse de Alexandr Nevski învinq Cavalerii Teutoni într-o luptă extrem de importantă pe apele îngheţate ale lacului Peipus (începutul lui aprilie 1242).

166

e împăratul german Frederic II invadează provincia romană Campania şi învinge armata papei Inocenţiu IV (1244 – 1247); papa acordă sprijin pretendenţi lor rivali la tronul lui Frederic (şi apoi al fiului acestuia, Conrad IV) în războaiele civile (1247 – 1256) ce au urmat.

e După plecarea mongolilor, Bela IV reface forţele Ungariei şi respinge o invazie din partea lui Frederic de Austria (1246).

e Ioan de Niceea reuşeşte în cele din urmă să cucerească Macedonia şi Tracia (1246)".

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Sub domnia lui Malik-al-Salih (1240 – 1249), ayyubizii recuceresc o parte însemnată din Siria.

e Mongolii îşi stabilesc dominaţia asupra Anatoliei, învingând turcii selgiucizi la Kosedagh (1243Ţ

e Armatele horezmiene, încercând să-i evite pe mongoli, cuceresc şi jefuiesc Ierusalimul; aliindu-se cu egiptenii, ele învinq cruciaţii şi aliaţii musulmani ai acestora din Damasc şi Gaza (1244), declanşând astfel o nouă cruciadă.

e Mamelucii din Egipt cuceresc Ascalonul de la cruciaţi (1247).

e A Şaptea Cruciadă (1248 – 1254): regele Ludovic IX (ulterior Sfântul Ludovic) al Franţei conduce armatele cruciate în Egipt, cucerind încă o dată Damietta (1249), apoi pornind către Cairo; ci încearcă un atac-surpriză la Mansurah (februarie 1250), dar suferâcâmfrângere zdrobitoare. Suferă pierderi grele în continuare la Fariksur (aprilie); Ludovic este luat prizonier şi ulterior eliberat în schimbul unei răscumpărări, e Abu Yahia Yarmorâsen conduce populaţia Zenata în lupta împotriva Almohazilor, cucerind Tlemcen şi stabilind noua dinastie Ziyanidă în vestul Algeriei (1248).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Mongolii desfăşoară raiduri în Punjab, cucerind Lahore (1241); ei vor organiza numeroase alte raiduri în deceniile care urmează.

e m. Ogodai (Ogodei) (circa 1185 – 1241), han mongol, al treilea fiu al lui Genghis-Han şi succesorul acestuia; moartea sa (decembrie) probabil că a salvat Europa, deoarece forţele mongole renunţă la ofensivă şi se întorc la Karakorum pentru a-şi alege un nou conducător.

e Ofensivele mongolilor iau sfârşit în bună măsură după moartea lui Ogodai (1241) în perioada de lupte de succesiune care a urmat şi care a durat patru ani, avându-i

în prim plan pe fiii mai vârstnici ai lui Ogodai, Kuguk şi Bătu. În ele din urmă Kuguk este numit han (ianuarie 1246), iar Bătu este ales han al Europei Răsăritene şi Asiei de Nord-Vest (Hanatul Hoarda de Aur, cu capitala la Serai, pe Volga).

e Sub domnia lui Parakamabahu, regatul sinhalez Dambadeniya alungă populaţia kalinga din Ceylon (Sri Lanka), respingând şi o invazie malaysiană condusă de Chandrabanu (1242; 1258).

e Mongolii înving turcii selgiucizi la Kosedagh, cucerind rămăşiţele Horezmului, precum şi Anatolia (1243).

e Călugărul franciscan Giovanni da Peano del Carpini porneşte în calitate de sol al papei către tabăra mongolă de pe fluviul Nipru şi de acolo către Karakorum, la sud de lacul Baikal (1245).

167

— M. Subotai (Subodei) (circa 1172 – 1245), general mongol care a comandat personal armatele ce au cucerit o mare parte din Europa de Est (1237 – 1241).

— Dharmaraja Chandragam din Ligor, în Malaysia, atacă Ceylonul (1247; 1270).

— Kuguk moare pe când conducea către Europa o armată mongolă (1248); Bătu se hotărăşte să rămână în vest, în timp ce Mangu ia estul. Se pun bazele şi altor hanate, mai cu seamă în Turkestan şi Transoxiana, dar acestea rămân subordonate marelui han pentru cel puţin încă un secol, stabilindu-se astfel Pax Mongolica, singura perioada din istorie (care a durat în linii mari până în 1307) în care călătorii (precum Marco Polo) au putut traversa Eurasia cu un singur paşaport.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Bulgarii conduşi de Mihail Asan cuceresc Tracia şi Macedonia (1254), însă Theodor

II Lascaris din N aceea le recucereşte, după ce-i

învinge la Adrianopole (1255).

— Serbia pierde Bosnia şi Herţegovina către Ungaria (1254).

— Odată cu destrămarea Sfântului Imperiu Roman, Manfred, fratele vitreg al lui

Conrad IV, preia puterea în sudul Italiei (1255) şi în Sicilia (1256), apoi desfăşoară o zeampanie de amploare şi cucereşte aproape întreaga Italic (1255 – 1265).

— Ottokar II al Boemiei şi Cavalerii Teutoni poartă o campanie împotriva Prusiei

(1255).

— Sub conducerea lui Bereke (1256 – 1263), fratele lui Baku, Hanatul Hoardei de

Aur desfăşoară raiduri în Balcani, Ungaria şi Polonia; Bereke este primul conducător mongol care trece la islamism.

— Mongolii din Hoarda de Aur, conduşi de Tulubaga şi Nogai, invadează Silezia, cucerind şi distrugânDEracovia, Sandomâr şi Bythom (1259).

— Armatele bizantine cuceresc fortăreaţa Mistra de pe litoralul grecesc peloponesian

(1259).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Mamelucii se revoltă împotriva Dinastiei Ayyubide, puterea fiind preluată de Aidik

(J250).

— Hulagu-han, fondatorul dinastiei mongole ilkhane, cucereşte Alamutul, fortăreaţa

Asasinilor (1256) L omorând toţi apărătorii, exterminând astfel ramura persană a sectei.

— Hulagu-han şi hoardele sale mongole cuceresc sudul Mesopotamici, inclusiv

Bagdadul, punând capăt Califatului Abbasid (1258). Kitboga (Ket-Buka), general ilkhan, cucereşte nordul Siriei (1258 – 1260), aliat cu Bohemund VI al Antiohiei împotriva

mamelucilor

— N. Osman (Othman) 1 (1258 – 1326), întemeietorul turc al Imperiului Otoman.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Solul european Wilhelm van Ruysbroek (Rubruquis), din Flandra, porneşte spre vest către marele han mongol, despre care povesteşte că ar fi afirmat că se va concentra asupra musulmanilor înainte de a ataca din nou Europa creştină (1252).

— Ia sfârşit lungul război dintre Champa şi Annam, odată cu moartea conducătorului

Champei, Jaya Parmesvaravarman II, care este ucis în timpul unei invazii conduse de regele Tran Thaiton (1252).

168

e Comandaţi acum de nepoţii lui Ogodai, Mangu şi Kubilai, mongolii cuceresc Regatul Tai din Nanchao (Yunnan, Guizhou şi părţi din Gaungzi) (1253 – 1256); mulţi localnici pornesc către sud-vest, în văile Irrawaddy şi Menam, împingându-i în faţa lor pe birmanezi, mână şi khmeri.

— M. Batu-han (7 – 1255), general mongol care a condus invazia Rusiei şi Europei (1235 – 1241); nepot al lui Genghis-Han, el a fondat Hanatul Hoardei de Aur.

e Mangu conduce mongolii într-o serie de victorii împotriva dinastiei Song din sudul Chinei (1257 – 1259), care iau sfârşit odată cu moartea sa.

e Mongohi conduşi de generalul bogatu invadează Annamul (1257), alungind chamii în munţi, unde aceştia devin luptători de gherilă.

— Mongolii cuceresc Tonkin, inclusiv Hanoiul (1257).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— N. Aymer de Vălence, conte de Pembroke (circa 1260 – 1324) comandant militar englez.

— Henric III al Angliei are de înfruntat o răscoală a baronilor (1263 – 1265), conduşi de Simon de Montfort (fiul cruciatului albigenzian), care-l învinge decisiv la Lewes (14 mai 1264), transformându-l într-o marionetă; fiul lui Henric, prinţul Edward, reuşeşte să scape şi în fruntea unei noi armate îi învinge pe Simon şi pe aliatul acestuia, Llewellyn, prinţ de Wales, la Newport (8 iulie 1265), alungindu-i în Ţara Galilor. Edward distruge o armată condusă de fiul lui Simon, Simon cel Tânăr, la Kenilworth (2 august 1265), apoi îl prinde în cursă şi-l zdrobeşte pe Simon-tatăl la Evesham (4 august), punând astfel capăt revoltei.

— Alexandru III al Scoţiei îi alungă pe norvegieni din Insulele Hebride, învingând în bătălia de la Largs (1263).

e.n. Filip IV (1268 – 1314), rege al Franţei (d. 1285 – 1314).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Ottokar II al Boemiei îl înfrânge pe Bela IV al Ungariei la Kressenbrunn (1260), cucerind Ştiria.

— Armatele niceene conduse de generalul Alexis Stragopulos cuceresc Constantinopolul de sub împăratul Imperiului Latin, apoi refac Imperiul Bizantin sub regele Niceei, Mihail VIII Paleologul (1261).

— Aliaţi acum cu genovezii, bizantinii luptă cu forţele Imperiului Latin şi cu bulgarii în Grecia, Tracia, Macedonia şi Epir (1261 – 1265).

— Bela IV al Ungariei respinge o a doua invazie mongolă (1261).

e m. Alexandr Nevski (1220 – 1263) cneazul Novgorodului (1236 – 1263), cunoscut pentru războaiele sale împotriva cruciaţilor suedezi şi a Cavalerilor Teutoni; numit Nevski (de Neva) pentru victoria repurtată pe fluviul Neva (1240).

e Prin victoria de la Trepani, lângă Sicilia (1264), Veneţia obţine superioritatea în lungul război cu Genova

(1253 – 1299).

e sprijinit de papa Urban IV în detrimentul lui Manfred în succesiunea pentru sudul Italiei, Carol de Anjou invadează Italia, debarcând la Napoli şi Benevento (26 februarie 1266), unde-l învinge şi-l ucide pe Manfred, devenind rege în Napoli.

169

— Conradân, ultimul pretendent la sudul Italiei din dinastia germană Hohenstaufen, conduce o armată ghibelină cu care cucereşte Roma (iulie 1268) şi invadează sudul Italiei. Este învins de Carol de Anjou la Tagliacozzo (25 august 1268) şi este executat, lăsându-l pe Carol să conducă cele Două Sicilii (Napoli şi Sicilia).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— La Am Jalut, la vest de Eufrat, în apropiere de Nazaret, armatele mameluce conduse de K.otuz învinq o armată mongolă mai puţin numeroasă, cu unii aliaţi cruciaţi (1260); generalul mongol Kitboga este ucis.

— Mamelucii conduşi de Barbars se extind în dauna statelor cruciate (1260-*J 268*), cucerind în final Antiohia (1268).

w în Munţii Caucaz se desfăşoară un război civil mongol, terminat nedecis, între ilkhanii conduşi de Hulagu-han şi Hanatul Hoardei de Aur condus de Bereke, aliat cu mamelucii (1261 – 1262).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Succcdându-i lui Mangu, Kubilai-han luptă şi iese învingător din războaiele civile cu rivalii săi (126*0 – 1261*), *inclusiv cu fratele lui mai tânăr Arik-Buka şi cu* nepotu Tlui Ogodai, Kaidu.

— Mai multe state hinduse, inclusiv Malwa şi Gujarat, îşi afirmă independenţa (circa 1266 – 1287); mongolii efectuează numeroase raiduri în India de nord.

EUROPA ATLANTICA ŞI DE NORD:

— N. William Wallace (circa 1270 – 1305), conducător al partizanilor scoţieni.

— M. Jacob I (1208 – 1276) de Aragón şi Catalonia (a domnit 1214 – 1276) numit El Conquistador (Cuceritorul) pentru cuceririle sale: Insulele Baleare (1229 – 1235) şi Valencia (1235 – 1238); s-a remarcat de asemenea şi în războiul cu maurii (1256 – 1276). EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Ottokar II de Boemia lupta fără sorţi de izbânda împotriva lui Rudolf I de Habsburg (1274 – 1278) înainte de a fi ucis la Marchfeld (Dumkrut) (26 august 1278).

— Liţovoi, voievod român de la sud de Carpaţi intră în conflict cu regele maghiar Ladislau al IV-lea căruia refuză să-i plătească tribut. Luptele se poartă probabil în Ţara Haţegului. Litovoi este ucis iar fratele său Bărbat este luat prizonier (1272 – 1279).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— A Opta Cruciadă (1270): Ludovic IX al Franţei şi fratele său, Carol de Anjou, invadează Tunisia şi asediază Tunisul; Ludovic şi o mare parte din oştenii lui mor într-o epidemie.

— În Etiopia, o rebeliune pune capăt dinastici Zagwe; este întemeiată o nouă dinastic de către Yekuno Amlak (1270), care mută capitala în centrul Etiopiei.

— Sub domnia lui Yakub II, marinizii duc o campanie în Algeria împotriva Ziyanizilor (1270 – 1286).

— Eduard 1 al Angliei poartă o campanie în fruntea cruciaţilor împotriva musulmani lor, la uirmoment dat ajungând chiar la Nazaret (1271 – 1272).

— Mamelucii conduşi de sultanul Barbars cuceresc un trofeu important – castelulfortăreaţă al Cavalerilor Sf. Ioan de la Krak, lângă Tripoli, Liban (1271) – apoi distrug ramura siriană a Asasinilor (1272).

— Regatul creştin Maqurrah este cucerit la capătul

unor raiduri continue din partea mamelucilor musulmani din Egipt (circa 1275 – circa 1350).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Cu ajutorul unei flote coreene, din care o parte fusese pierdută într-o furtună anterioară, mongolii cuceresc insulele Tsushima şi Ud, apoi invadează Japonia, în golful Hakata (Ajkozaki), din nordul insulei Kyūshū, dar sunt cu uşurinţă izgoniţi (1274).

— Mongolii conduşi de Bayan, nepotul lui Subotai, desăvârşesc cucerirea teritoriilor chineze de sub dinastia Song (1276 – 1279), cucerind capitala, Hangzhou (1276) şi ieşind învingători în lupta navală decisivă din golful Canton (1279), unde este distrusă flota Song.

— M. Chang Shihehieh (? – 1279), amiral chinez care a comandat ultima flotă Song într-o luptă zadarnică împotriva cuceritorilor mongoli (1276 – 1279); el moare pe mare după ce este învins în lupta decisivă din golful Canton.

— Armatele birmaneze năvălesc în Kanngai, un satelit al Chinei, dar sunt înfrânte la Ngasaunggyan de o armată mongolă de trei ori mai mică (1277), care îi urmăreşte înapoi în Birmania, până la Bhamo.

e o dată cucerită China în totalitate, Kubilai-han întemeiază dinastia Yuan (1279), stabilindu-şi capitala la Beijing.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

B Eduard I al Angliei îl învinge şi-l ucide pe prinţul velş Llewellyn la Radnor (1282), apoi continuă cucerirea Ţării Galilor (1282 – 1284), de atunci adoptând arcurile lungi ale velşilor ca principala armă englezească.

— Marinizii din Maroc, conduşi de Yakub 11, desfăşoară o campanie alături de Alfonso X de Castilia şi Leon împotriva fiului său rebel, Sancho, care deţine pentru scurtă vreme controlul asupra Spaniei la moartea lui

Alfonso (1284).

B Filip III al Franţei invadează Aragónul, dar este respins (1284).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

B Cavalerii Teutoni se extind către Marea Baltică, izolând astfel Polonia (1280).

B împăratul bizantin Mihail VIII Paleologul înfrânge armatele lui Carol de Anjou la Berat, Albania, stopând campania acestuia de cucerire a Constantinopolului (1281).

— În războiul Vesperilor sicilieni, Carol al celor Două Sicilii are de înfruntat o revoltă în Sicilia combinată cu o invazie din partea lui Pedro de Aragón; flota lui Carol este învinsă de amiralul aragónez Roger de Loria şi flota lui catalană în largul Messinei (1283), apoi din nou lângă Napoli (1284); el pierde apoi Sicilia.

B m. Carol I (Carol de Anjou) (1226 – 1285) rege al Neapolclui şi Siciliei (1265 – 1285), care i-a învins pe pretendenţii Hohenstaufen la sudul Italiei (1266 fT268 j? Este urmat la tron de Carol II (domneşte între 1285 – 1309), care a fost închis de spanioli (1284 – 1288).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

b Carol de Anjou, rege al celor Două Sicilii, invadează Tunisia, învingând armatele musulmane la Cartagina (1280).

— Mongolii ilkhani invadează Siria şi, deşi sprijiniţi de o mică forţă cruciată, sunt învinşi la Homs de mamelucii conduşi de sultanul Kala un (1281).

— M amelucii conduşi de sultanul Kala un cuceresc Tripoli de sub cruciaţi (1289).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În a doua lor invazie a Japoniei (1281), mongolii sunt înfrânţi încă o dată, cu ajutorul strategici nu litare

japoneze; flota mongolă a suferit de pe urma atacurilor japoneze, dar şi de pe urma unei furtuni, care feţi (Estrus mai multe nave; au existat puţini supravieţuitori mongoli

— Mongolii îi învinq pe birmanezi la Kaungsin, înaintează apoi până la Bhamo şi construiesc garnizoane fortificate pe cursul superior al râului Irrawaddy (1283).

— Sub domnia lui Rama Khamheng (1283 – 1317), regatul Sukhot ai se extinde din valea superioară a râului Menam până mult spre sud, în peninsula Malaysia, cucerind Regatul Ligor (circa 1295), ajungând până la fluviul Mekong, lângă Luang Probang.

— Togan, fiul lui Kubilai-han, soseşte la Annam în fruntea unor întăriri mongole, cucerind Hanoiul; este înfrânt mai apoi de armamezi şi împiedicat să facă joncţiunea cu armata mongolă condusă de bogatu, care este împinsă în Champa, unde bogatu este ucis (1285).

— Armatele mongole conduse de Ye-su Ţi-mur, nepotul lui Kubilai-han, cuceresc Birmania, inclusiv capitala acesteia, Păgân (1287).

— Armatele mongole cuceresc încă o dată Hanoiul (1287), însă armamezii conduşi de regele Tran Nhonton opresc invazia, care avea să fie ultima invazie a mongolilor.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— După moartea lui Alexander III al Scoţiei (1290), lupta de succesiune ia sfârşit cu înscăunarea lui Ioan de Baliol, sub suzeranitatea Angliei.

— Evreii sunt alungaţi din Anglia (1290).

— Exploratorii genovezi Doria şi Vivaldo porniţi din Europa navighează către vest în Oceanul Atlantic în căutarea Indiei, dar nu se mai întorc niciodată (1291).

B Suedezii conduşi de Torgil Knutsson poartă o campanie în Karelia (estul Finlandei) (1293), declanşând un nou război cu Novgorodul (1293 – 1323).

— Eduard 1 al Angliei poartă un război cu Filip IV al Franţei (1294; 1296; 1297), păstrându-şi pretenţia asupra

Gasconici, care este în cele din urmă recunoscută printr-un tratat (1303).

— După ce regele Ioan al Scoţiei se aliază cu Franţa, Eduard I al Angliei invadează Scoţia, distrugând Berwick-upon-Tweed apoi, învingându-l pe Ioan la Dunbar, anexează Scoţia (1296).

— Nobilii scoţieni se revoltă sub conducerea lui William Wallace, învingând armatele engleze conduse de contele de Warennc la Podul de la Cambuskenneth (1297), desfăşurând apoi raiduri ample în Northumbria şi Durham; sunt învinşi de Eduard 1 la Falkirk (1298), unde englezii folosesc pentru prima oară din plin arcurile lungi ale velşilor. AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Mamelucii conduşi de sultanul Khalil Malik al-Ashraf, fiul lui Kala un, cuceresc Acra, ultima fortăreaţă cruciată din est (1291). Cavalerii Ospitalieri ai Sf. Ioan îşi mută cartierul general în Cipru.

— În interminabilul război veneţiano-genovez, genovezii ies învingători la Alexandretta (1294), port din estul Mediteranei, dar rămân fără portul lor comercial Galata, de lângă Constantinopol, după ce acesta a fost distrus de o flotă condusă de amiralul Morosini Genovezii învinq la Curzola, în Marea Adriatică (1299).

— Mongolii ilkhani conduşi de Ghazan Mahmud cuceresc Damascul şi o mare parte din Siria, apoi se retrag (1299 – 1301).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e cu sprijinul mongolilor, prinţul Vijaya îl răstoarnă pe socrul său, Kertanagara, luând tronul regatului Singosari, Java; îi înfrânge apoi pe mongoli (1292 – 1293).

— Jalal-ud din Firuz Khaldji, întemeietorul dinastiei afghane Khaldjide, respinge o invazie mongolă (1292).

— N. Kitabatake Chikafusa (1293 – 1354), general japonez.

— Ala-ud-Din Khaldji înaintează în fruntea trupelor musulmane în sudul Indiei mai adânc decât ajunseseră vreodată, dincolo de râul Narbada, cucerind şi jefuind capitala Yadavei, Devagiri (1294); mai târziu îl asasinează şi-i ia locul unchiului şi mentorului său, Jalal-ud din Firuz Khaldji, sultanul din Delhi (1296).

— N. Kusunoki Masashige (1294 – 1336), general japonez.

e m. Kubilai-han (Khubilai; Kubla) (1215 – 1294), han mongol, nepot al lui Genghis-Han; el duce la bun sfârşit cucerirea Imperiului Song din China (1231 – 1279), instaurând Pax Mongolica.

— Vijaya şi fiul lui, Jayanagara, înfruntă mai multe revolte (începând cu 1295), înăbuşite de Gajă *Mada* (1319), care, în calitate de *prim-ministru*, *conduce* Java cucerind Bali, Java de Vest, Madura şi alte insule din apropiere şi colonii de pe coastă.

— Mongolii atacă Punjabul (din 1297), însă armatele de la Delhi, conduse de Ala-ud din, resping două tentative de a ajunge la Delhi (1299; 1303).

— Birmanii detronează conducătomi-marionctă pus de mongoli, prin revolta Shan (1299).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Franţa încearcă din nou să cucerească Flandra, dar este învinsă la Courtrai (11 iulie 1302), numită Bătălia Pintenilor Aurii, deoarece lăncierii flamanzi smulgeau pintenii de la cizmele cavalerilor francezi căzuţi.

— M. William Wallace (circa 1270 – 1305) conducătorul partizanilor scoţieni pe durata războaielor dintre Scoţia şi Anglia; el este acuzat de trădare şi executat (23 august).

— Scoţienii se revoltă iarăşi împotriva dominaţiei engleze, de data aceasta sub conducerea lui Robert Bruce, care este învins de armatele engleze conduse de contele de Pembroke la Methven (Ruthven) (19 iunie 1306) şi la Dairy

(11 august) înainte de a obţine victoria la Loudon Hill (mai 1307); sub numele de Robert 1, el izgoneşte în mare măsură forţele engleze din Scoţia (1307 – 1314), cu excepţia celor din Berwick, Dunbar şi Stirling.

— Evreii sunt arestaţi, atacaţi şi izgoniţi din Franţa (1306).

— M. Eduard I (1239 – 1307), regeal-Angliei (1272 – 1307), supranumit „Picioarelungi"; vestit pentru campaniile împotriva unchiului şi adeseori mentorului său, Simop

de Montfort, mai cu seamă cele de la Lewes (1264) şi Newport (1265), ca şi împotriva lui Simon cel Tânăr de la Kenilworth (1265).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— În Ungaria, disputa pentru succesiune conduce la război civil (1301 – 1308).

— N. Ştefan Duşan (Stephen Urosh IV) (1308 – 1355), rege al Serbiei (1331 – 1355).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În necontenitul lor război, Yusuf IV şi marinizii din Maroc asediază capitala Ziyanidă Tlemcen (1300 – 1307), din Algeria, până la asasinarea lui Yusuf.

— Mongolii ilkhani invadează Siria şi sunt învinşi la Marj-as-Suffar de mameluci (20 aprilie 1303).

B Cavalerii Ospitalieri cuceresc Rodosul (1309), stabilindu-şi acolo cartierul general, de fapt un stat independent şi fortificat de unde puteau controla estul mediteranean.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

B Invazia mongolă de recucerire a Birmaniei este stopată în dreptul oraşului shan Myinsaing (1300); încasând un tribut, mongolii se retrag definitiv.

B Sultanul din Delhi, Ala-ud din Khaldji, recucereşte

Malwa şi Gujarat (1300 – 1305) după amarnicele asedii de la Ramthanbor (1301) şi Chilot (1303), unde apărătorii se lansează în final în atacuri sinucigaşe după ce şi-au ars nevestele şi copiii pe un rug funerar.

B n. Nitta Yoshisada (1301 – 1338), general japonez.

— Ala-ud din şi armatele din Delhi resping din nou invaziile mongole (1305; 1306), ultimele tentative de amploare ale mongolilor în India.

B n. Ashikaga Takauji (1305 – 1358), general japonez şi shogūn.

— N. Ashikaga Tadayoshi (1306 – 1352), general japonez şi vice-shogūn.

— *Armatele musulmane* din Delhi, conduse de generalul Malik Kufar, cuceresc cea mai mare parte din Deccan, inclusiv Devagiri (1308), Warangal (1309 – 1310), Hoysala (1310) şi Pandya (1311).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE *NORD*:

— N. Eduard III (1312 – 1377), rege al Angliei (1327 – 1377).

B Robert I (Robert Bruce) respinge încercările lui Eduard II de recucerire a Scoţiei, administrându-i o înfrângere catastrofală la Bannockburn (1314). b m. Filip IV (1268 – 1314), rege al Franţei (1285 – 1314) supranumit, JLE Bel" (cel Frumos), care a luptat împotriva Angliei şi FÂandrei, obţinând victoria decisivă la Mons (1304).

— Armatele scoţiene conduse de Eduard Bruce, fratele lui Robert, invadează cu succes zlrlanda (1316), Eduard devenind rege înainte de a fi învins şi ucis la Faughart (1318).

— Armatele scoţiene, care desfăşuraseră raiduri de amploare în Anglia (1314 – 1328), ies învingătoare în lupta de la Myton (1319).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

B Forţele austriece, care invadaseră Elveţia pentru a

impune acolo dominaţia habsburgică, sunt învinse şi distruse la Morgarten (15 noiembrie 1315).

174

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Papa trimite un grup de călugări dominicani în Africa de Est (1316), primul dintr-o lungă scrie, în căutarea legendarului conducător creştin, Preotul Ioan.

e Sub conducerea lui Abu-Said (care a domnit între 1316 – 1335X mongolii ilkhani se luptă cu Hanatul Hoardei de Aur, condus de Uzbeg, în special în Munţii Caucaz, deşi uneori mult mai spre nord, până pe nul Terek 13 16 – 1335)

— Turcii otomani conduşi de Osman I asediază şi cuceresc în cele din urmă Bursa, din nord-vestul Anatoliei (1317 – 1329), transformând-o în capitala noului imperiu.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— În sudul Indiei, în Deccan, Madura se răzvrăteşte pentru a-şi obţine statutul de sultanat musulman independent (1311).

— Annamul cucereşte Champa (1312), dar apoi ambele ţări se unesc pentru a respinge o invazie Thai, condusă de Rai Khamheng (1313), după care Champa îşi reafirmă supremaţia – sub conducerea lui Che Anan.

— Războiul civil şi haosul domnesc după moartea sultanului din Delhi, Ala-ud din (1316), care este imediat urmat pe tron de generalul său, Malik Kufar.

— M. Ala-ud din Khaldji (7 – 1316), conducătorafgan-indianfadomnit între 1296— 1316), care şi-a detronat unchiul (1296), apoi a cucerit Gujaratul (1297) şi Rajasthanul

(F301 – 1312), învingându-i de mai multe ori pe invadatorii mongoli.

— N. Kitabatake Akiie (Akiiye) (1317 – 1338), general japonez.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— În timpul războiului civil din Anglia, Eduard II îşi învinge rivalii conduşi de ducele de Lancasteria Bofoughbridge (1322).

— Scoţienii conduşi de Robert I opresc un nou atac al lui Eduard II al Angliei prin victoria de la Byland (1322).

— M. Aymer de Vălence, conte de Pembroke (circa 1260 – 1324), comandant militar englez care i-a învins pe scoţienii conduşi de Robert Bruce la Methven (1306), a suferit o înfrângere la Loudon Hill (1307) şi a comandat ariergarda la Bannockburn (1314).

— Sub domnia lui Filip VI, primul din familia Valois, Franţa dobândeşte controlul asupra Flandre Tân lupta de la Cassel (1328).

e Prin Pacea de la Northampton, englezii recunosc independenţa Scoţiei (1329).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Lucea învinge *în războiul contra Florenţei* (*1320 – 1323*).

e Imperiul Bizantin este sfâşiat de războiul civil dintre împărat şi nepotul acestuia, pe amândoi chemându-i Andronic, război câştigat de tânăr (1321 – 1328).

— Aragónul încearcă să izgonească genovezii şi pisanii din Sardinia, tentativă care avea să dureze trei decenii (1323).

e Prima atestare documentară a prezenţei armelor de foc în Europa, în manuscrise florentine (1326) şi englezeşti (circa 1326).

— Cavalerii Teutoni, cărora li se alătură Ioan de Boemia, poartă o campanie împotriva lituanienilor (1328 – 1345).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Sub domnia lui Manşa Musa, Mali cucereşte supremaţia în Africa de Vest; generalul Sagmandia (Saga-

man-dir) cucereşte statul Songhai, inclusiv capitala Gap (1325).

— M. Osman (Othman) I (1258 – 1326), sultan turc întemeietor al Imperiului Otoman, care-i poartă numele.

e Sub conducerea lui Amda Tseyon, Etiopia cucereşte Ifatul, un stat musulman de la Marea Roşie (1328), şi încearcă să-i protejeze pe creştinii copţi.

— Turcii otomani conduşi de Orhan I îl învinge pe Andronic III şi armatele lui bizantine, la Maltepe (1329).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Poporul aztec (mexică) se stabileşte în Valea Mexicului, mai cu seamă în două insule uşor de apărat, Tenochtitlán şi Tlatilulco, în Lacul Texcoco (circa 1325), curând controlând întreaga vale.

— N. Imagawa Sadayo (Ryoshun) (1325 – 1420), general japonez.

— N. T'ai-tsu (Chu Ytian-chang) (1328 – 1398), împărat chinez (1368 – 1398).

e Mongolii din Transoxiana, conduşi de Tarmarshirin, ajung la Delhi; sultanul Mohamed bin Tughluk e silit să le plătească tribut (1329). e.n. Hosokawa Yoriyuki (1329 – 1392), general japonez.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— La vârsta de cincisprezece ani, Eduard III al Angliei conduce o revoltă a nobililor încununată de succes (1330) împotriva regenţeimamei sale, regina Isabela, şi a iubitului acesteia, Roger Mortimer, cel care-l ucisesej? e Eduard II (1327). e

— N. Eduard, prinţ de Wales (Prinţul Negru) (1330 – 1376), general englez.

e Intensificându-şi eforturile pentru obţinerea tronului Scoţiei, Eduard de Baliol atacă Scoţia în fruntea unei armate neregulate de corsari şi exilaţi scoţieni; el învinge armata scoţiană de sub comanda contelui de Mar

printr-un atac-surpriză desfăşurat pe timp de noapte la Dupplin Muir (1332). Eduard III al Angliei invadează Scoţia, învingându-i drastic pe scoţieni la Halidon Hill (1333); David II al Scoţiei se refugiază în Franţa, e Războiul de o Sută de Ani (1337 – 1453): lungaj>enc a neînţelegerilor dintre Franţa şi Anglia avea ca sursă o rivalitate cu rădăcinile în pretenţiile feudale ale regilor englezi asupra domeniilor franceze. Filip VI al Franţei respinge pretenţiile engleze asupra pământurilor franceze (1337); Eduard III al Angliei se proclamă rege al Franţei (recunoscut de împăratul german Ludovic IV) şi porneşte atacuri asupra Franţei dip baze situate în Flandra (1338 – 1339).

— N. Carol V (1338 – 1380), monarh francez (d. 1364 – 1380).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Sub domnia lui Stefan VIII Declanşki, Serbia cucereşte cea mai mare parte din valea Vardarului; de menţionat în special victoria asupra unei armate bizantino-bulgare la Kustendil (Velbuzhde) (1330).

— Armata elveţiană respinge o invazie a burgunzilor la Laupen (1339).

176

— Bătălia de la Posada (9 – 12 nov. 13 30) dintre Basarab I întemeietorul, domnul Ţării Româneşti (1324 – 1352) şi Carol Robert de Anjou. Oastea maghiară suferă o gravă înfrângere, regele însuşi abia scăpa. Victoria de la Posada confirmă independenţa Tăni Româneşti.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Turcii otomani cuceresc teritoriile bizantine Niceea (1331) şi Nicomedia (1337).

— Marinizii conduşi de Ali V, succesorul lui Yusuf IV, asediază din nou regatul Tlemcen, cucerind în cele din urmă capitala ziyanidă (1335 – 1337).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL

PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Împăratul Go-Daigo II se răzvrăteşte împotriva dominaţiei familiei Hojo; luat prizonier, Go-Daigo reuşeşte să evadeze după scurtă vreme şi obţine victoria în cele din urmă, însă războiul civil divizase deja Japonia (1331 – 1333). Printre principalii lui susţinători *se numărau samurah* Kitabatake Chikafusa şi Kusunoki Masashige, cărora li se *adaugă* ulterior şi generalul Hojo Ashigaka Takauji, care şi-a adus contribuţia la cucerirea capitalei Hojo, Kamakura.

— Proaspăt cuceritele teritorii din Deccan se răscoală împotriva sultanului din Delhi, (1331 – 1347).

— Ashigaka Takauj i se lăzvrăteşte împotriva împăratului Japoniei, Go-Daigo II, cucerind Minatogawa (1336) şi declanşând un nou război civil (1336 – 1392); alungindu-l pe Go-Daigo din capitala Kyōto (1336), aşază pe tron un împărat-marionetă, el *devenind* sfiogun, în fapt un dictator militar (1338).

— M. Kusunoki Masashige (1294 – 1336), general japonez care a sprijinit restaurarea imperiului lui Go-Daigo II împotriva armatei mult mai numeroase a lui Ashigaka la Minatogawa (1336); el se sinucide pentru a nu fi luat prizonier.

— În India, doi fraţi – Harihara şi Bukka – întemeiază imperiul Vâjayanagar, cu capitala la Mysore (1336).

e.n. Tamerlan (Timurlenk; Timur cel Şchiop) (1336 – 1405), conducător mongol din Asia Centrală.

— Mohamed bin Tughluk, sultanul din Delhi, duce o campanie în nordul Indiei şi în Tibet, unde se estimează că ar fi înregistrat pierderi de circa o sută de mii de soldaţi în tentativele lui zadarnice de a domina populaţiile din munţi (1337).

— M. Kitabatake Akiie (Akiiye) (1317 – 1338), general japonez ucis la Ishizu în timpul războaielor civile japoneze.

— M. Nitta Yoshisada (1301 – 1338), general japonez

care I-a sprijinit pe împăratul Go-Daigo II şi a murit în luptă.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Războiul de o Sută de Ani: flota lui Eduard III al Angliei distruge flota Franţei la Sluys (24 iunie 1340); Eduard asediază Tournai, dar mai apoi acceptă un armistiţiu.

— Alfonso XI al Castiliei şi Affonso IV a, Portugaliei zdrobesc o armată musulmană spaniolă şi marocană la Rio Salado (30 octombrie 1340), punând astfel capăt ameninţărilor împotriva Spaniei creştine.

f – n. Henric Percy, primul conte de Northumberland (1342 – 1408), militar englez.

— Alfonso XI al Castiliei asediază şi cucereşte Algeciras (1344), controlând astfel partea de nord a *Strâmtoni Gibraltar*.

— Războiul de o Sută de Ani: Eduard HI al Angliei desfăşoară o campanie în Bretagne (1345).

177

B Aliat cu Franţa, David II se reîntoarce în Scoţia şi invadează Anglia, dar este învins şi luat prizonier la Neville’s Cross (1346); va fi eliberat câţiva ani mai târziu, contra unei răscumpărări (1357/

B Războiul de o Sută de Ani: armatele franceze sub comanda lui Ioan, duce de Normandia, fiul lui Filip VI, invadează Gasconia, în sud-vestul Franţei revendicată de Anglia prin Aquítaine, şi care va deveni un important câmp de luptă în Războiul de O, Sută de Ani (1346); francezii asediază apoi Aiguillon (aprilie – august 1346Ţ B Războiul de o Sută de Ani: Eduard III şi o armată engleză invadează nordul Franţei, debarcând la Cherbourg (iulie 1346) şi cucerind Caen; aflând că francezii au ridicat asediul de la Aiguillon, englezii se retrag la no riâde fluviile Sena şi Somme, păstrându-şi deschisă o cale de retragere prin Flandra.

B Războiul de o Sută de Ani: pe câmpia de lângă Crecy-en-Ponthieu (26 august 1346), armata franceză de sub comanda lui Filip VI şi Ioan, duce de Normandia, dau piept cu englezii conduşi de EduardTU/de fiul acestuia Eduard (Prinţul Negru) şi de generalul Warwick. În ciuda faptului că armata franceză era de trei ori mai humeroaşă decât cea engleza şi că includea şi arbaletierii genovezi, francezii nu au ştiu Tsjăprofitede avantaj, trimiţândval după val de cavalerie în ploaia de săgeţi provenite din *puternicele* arcuri lungi engleze şi galeze"; între zece mn şi douăzeci de mii de cavaleri – „floarea cavaleriei franceze", împreună cu regele Ioan al Boemiet – au pierit în măcel, în timp ce englezii aii înregistrat, probabil, vreo două suteTTC morţi. După Crécy, infanteria devine iar dominantă în strategia militară. Armele folosind praful de puşcă – îndeosebi tunuri mici care trăgeau imprecis cu săgeţi – este posibil să fi fost folosite pentru prima dată la Crécy (probabil chiar mai devreme), dar nu au avut niciun efect asupra rezultatului luptei.

— Războiul de o Sută de Ani: forţele engleze asediază şi cuceresc Calais (1346 – 1347); urmează un armistiţiu, deoarece ambele tabere sânfdecimate de ciumă (Moartea Neagra) (1347 – T334). – e Pedro ivTÂE Aragón, în fruntea nobililor, pune capăt la Eppila unui război civil (1348).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

B Lupta de succesiune dintre Ioan V şi Ioan Cantacuzino declanşează un război civil în Imperiul Bizantin, în care sunt implicaţi uneori, ca aliaţi, turcii şi sârbii; multe zone ale imperiului sunt devastate (1341 – 1347).

B Turcii otomani declanşează primele lor atacuri în Europa, în numele pretendentului bizantin, Ioan Cantacuzino (1345).

b Regele Ludovic al Ungariei, fiul lui Carol de Anjou, desfăşoară o campanie în Italia în vederea păstrării

dominaţiei Angevinilor în Napoli (1347).

— Ioan VI (Cantacuzino) cucereşte Constantinopolul (1347), folosindu-se de turci în lupta împotriva sârbilor.

B Regele Serbiei Ştefan Duşan (Stephen Urosh IV) cucereşte Macedonia, Albania, Tessalia, Epirul, Bulgaria o parte din Bosnia (1349 – 1352) şi părţi din malul vestic al Dunării, inclusiv Belgradul T – b Descălecatul lui Dragoş în Moldova. Dragoş, voievod de Maramureş trece Carpaţii şi ia în stăpânire Moldova (1347).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Exploratorul portughez Malocello vizitează Insulele Canare (1340); papa le dă în stăpânire Castiliei (1344).

178

— Armele utilizând praful de puşcă este posibil să fi fost folosite pentru prima dată în Africa, la Algeciras (1342).

— Cavalerii Ospitalieri, sprijiniţi de trupe din Cipru şi Veneţia, cuceresc Smyrna de la turcii otomani (1344).

— Hafsizii din Tunisia resping o invazie marinidă (1347).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Conducătorii musulmani din Deccan se revoltă împotriva Delhiului (1345 – 1346), o parte dintre ei unindu-se în Sultanatul Bahmani sub conducerea lui Ala-ud-Din Bahman Şah, cu capitala la Gulbarga (1347).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— În lupta navală de la Winchcisea, Eduard II al Angliei învinge o expediţie navală spaniolă care ameninţa comunicarea cu Calais, de cealaltă pane a Canalului Mânecii (1350).

— Pedro (cel Cmd) luptă cu fratele său, Henric de Trastamara, pentru tronul Castiliei (1350 – 1369), în mare parte o extensie a Războiului de o Sută de Ani, cele două

taberefiind sprijinite de Anglia şi, respectiv, de Franţa.

— Războiul de o Sută de Ani: după eşuarea tratativelor de pace, armatele engleze atacă Franţa. Eduard 11 desfăşoară raiduri în nord; fiul său, Eduard (Prinţul Negru), în centru, de la Bordeaux în Languedoc; iar Ioan de Gaunt, al doilea fiu al lui Eduard, desfăşoară atacuri din Bretagne în Normandia (1356).

— Războiul de o Sută de Ani: armatele franceze comandate de regele Ioan (fostul duce de Normandia) dau piept cu englezii lui Edward (Prinţul Negru) la Poitiers (19 septembrie 1356); şi englezii au pierderi grele, însă arcaşii lor distrug cavaleria franceză, care înregistrează două mii cinci sute de morţi şi tot atâţia prizonieri, inclusiv regele Ioan. După această luptă, francezii evită conflictele în câmp deschis, de obicei rămânând în interiorul fortificaţiilor

— Nobilimea franceză condusă de Carol (cel Rău) de Navara respinge o revoltă a ţăranilor din nordul Parisului, numită Jacqueria (1358).

— N. Owen Glendower (Owain Glyndwyr) (1359? – 1416?), lider galez.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e Florenţa şi Milano se luptă pentru Toscana, rezultatul fiind indecis (1351).

— Din nou în război, Genova obţine o victorie categorică asupra Veneţiei la Sapenza (1354), anihilând flota veneţiană.

— Turcii otomanii cuceresc primul lor avanpost european, la Gallipoli (1354).

— Ioan V recucereşte Constantinopolul şi devine din nou împărat (1355).

— Regele Serbiei Ştefan Duşan cucereşte Adrianopole (1355), însă moare pe când armata sa înainta spre capitala Bizanţului, Constantinopol.

e m. Ştefan Duşan (Stephen Urosh IV) (1308 – 1355),

rege al Serbiei (1331 – 1355), care a creat un imperiu.

e Regele Ludovic al Ungariei stăvileşte o invazie turcă în Balcani, în nordul Bulgariei (1356).

— După moartea lui Uzbeg (1359), Hanatul Hoardei de Aur este distrus de războiul civil (1359 – 1379).

— Răzvrătirea boierilor români din Moldova împotriva suzeranităţii maghiare exercitate în numele regelui Ludovic I (1359).

179

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— După ce-şi detronează tatăl, pe Ali, pentru a-i lua locul, conducătorul mărind Faris I cucereşte ce mai rămăsese din Algeria (1351 – 1357) şi Tunisia (1357), înainte de a fi respins înapoi de forţele aliate Ziyanide şi Hafside, care cuceresc oraşele cele mai importante din Tunisia şi Tlemcen.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Ramadhipati (a domnit între 1350 – 1369), întemeietorul regatului thai Ayuthia, cucereşte Sukhot ai şi alte teritorii învecinate; considerat ulterior primul rege al Thailandei (Siam), el s-a luptat şi împotriva statului thai Chiengmai şi a khmerilor din Cambodgia.

e m. Ko (Kono; Ko No) Moronao (7 – 1351), general în timpul războaielor civile, e m. Ashigaka Tadayoshi (1306 – 1352), general japonez şi ajutor de shogūn pentru fratele său mai vârstnic, Takauji, împotriva căruia s-a revoltat fără succes; el este apoi luat prizonier şi moare în închisoare.

— În Vietnam, armamezii opresc o invazie a chamilor în provincia Hue (1353).

e m. Kitabatake Chikafusa (1293 – 13 54), general japonez care a scris istoria imperială *Jinno Shotoki* (*Succesiunea legitimă a divinului suveran*) (circa 1338 – 1339).

— N. Ouchi Yoshihiro (1355 – 1399), general japonez.

e Armata Turbanelor Roşii, condusă de călugărul budist Chu Ytian-chang (ulterior împăratul T'ai-tsu) se răscoală împotriva dinastiei mongole din China, Yuan, cucerind Nanjingul (Nanking) (1356).

— Conducătorul rebelilor chinezi Chang Shih-ch eng întemeiază regatul Wu pe cursul inferior al fluviului Yangtze, după ce cucereşte Soochow şi Hangzhou (Hangehou) (1356).

— M. Ashikaga Takauji (1305 – 1358), general japonez şi shoghun, fratele mai vârstnic al lui Ashikaga Tadayoshi.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Războiul de o Sută de Ani: prin Pacea de la Bretigny (24 octombrie 1360), francezii îl eliberează pe regele Ioan şi recunosc pretenţiile engleze faţă de Calais, Ponthieu şi o bună parte din sud-estul Franţei, în timp ce englezii renunţă la pretenţiile lor faţă de Normandia; mercenari fără slujbă cutreieră Franţa ani de zile.

— Valdemar IV conduce expansiunea daneza, recucerind Skâne (Scania) (1360) şi apoi Gotland după ce-i învinge pe suedezi la Visby (1361); de asemenea, el învinge Liga Hanseatică la Hălsinghorg (1362).

e Războiul de o Sută de Ani: în timpul unei lupte pentru succesiune în Bretagne, englezii asediază şi cuceresc Auray, învingând o armată franceză venită în ajutor (1364).

— Sub Carol V (cel înţelept) (d. 1364 – *1380*), *francezii* îşi *reorganizează forţa militară*, constituind o armată permanentă şi întărind fortificaţiile Parisului.

— N. Henry Percy (1364 – 1403), militar englez cunoscut sub numele de Harry. Bătăiosul".

180

B n. Henric IV (Henric de Lancaster; Bolinghroke) (1366? – 1413), rege al Angliei

(d. 1399 – 1413).

— N. Jean II le Mcingre (Bouciquault; Boucicault) (circa 1366 – 1421), mareşal al

Franţei.

B Ca parte a cererii lui Pedro de a recâştiga tronul Castiliei, Eduard (Prinţul Negru) conduce o armată engleză împotriva armatelor franceză şi castiliană de sub comanda lui Bertrand Du Guesclin şi Henric de Trastamara; cele două tabere se înfruntă la Navarette (Nâjera), la sud de fluviul Ebru, unde englezii câştiga, producând pierderi grele francezilor şi spaniolilor (1367).

— Războiul de o Sută de Ani: ostilităţile deschise, reluate după o revoltă în Gasconia împotriva suzeranului englez Eduard (Prinţul Negru) sunt sprijinite de regele Franţei Carol V, care trimite trupele franceze sub comanda lui Bertrand Du Guesclin, conetabil al Franţei (1368).

— Expansiunea daneză este oprită de o alianţă formată din Liga Hanseatică.

Mecklenburg, Holstein, Suedia şi altele, silindu-l pe Valdemar IV să plece în exil (1368); prin Tratatul de la Stralsund (1370), danezii cedează Skâne Ligii Hanseatice.

— Eduard (Prinţul Negru) se ceartă cu Pedro al Castiliei şi părăseşte Spania; Pedro este apoi întâlnit şi ucis de fratele său Henric de Trastamara la Mouticl lângă Ciudad Real (1369).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE VEST:

B Turc îi otomani cuceresc Adrianopole (1365).

— Cruciaţii conduşi de Amadeus al Savoici şi Ludovic al Ungariei recuceresc pentru scurt timp Gallipoli de la turcii otomani, dar sunt învinşi lângă Vidin (1366).

— Turcii otomani cuceresc Bulgaria (1369 – 1370).

— Întemeierea Moldovei ca stat medieval. Bogdan (1359 – 1365), voievod maramureşean trece Carpaţii şi reuşeşte să zădărnicească orice încercare a regalităţii *maghiare de a-şi mai impune suzeranitatea*.

B în Ţara Românească domneşte Vladislav Vlaicu

care se opune expansiunii maghiare la sud de Carpaţi.

— În noiembrie-decembrie 1369 are loc prima confruntare militară româno-otomană. Oasteacondusă de Vladislav Vlaicu înfrânge la sud de Dunăre pe turcii coalizaţi cu bulgarii

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

Petru I al Ciprului lansează o nouă cruciadă împotriva Siriei şi Egiptului (1365 – 1369) jefuind Alexandria (1365).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

B Sub Chu Yüan-chang armata Turbanelor Roşii învinge forţele rebele rivale conduse de Ch cu Yu-liang într-o luptă navală pe lacul Poyang (1363).

— Dinastia coreeană Wang condusă de generalul Li Taijo îi ajungă în cele din urmă pe mongoli din ţară (1364).

— Conducătorul shan Tftadominbra întemeiază un regat shan-birmanez, cu capitala la Ava, în valea centrală a râului Irrawaddy (1365); acest stat va intra curând în război cu vecinii săi.

— Imperiul hindu Vijayanagar îşi păstrează independenţa, în ciuda câtorva înfrângeri din partea sultanatului musulman Bahmani (1367; 1377; 1398).

B Forţele Turbanelor Roşii sub comanda lui Chu Yüan-chang înving armata rivală Wu condusă de Chang Shih-ch eng, luând controlul văii fluviului Yangtze (1367).

181

— M. Chang Shih-ch eng (? – 1367), rebel chinez care a întemeiat regatul Wu (1356); el s-asinucis după ce a fost învins.

— Chu Yüan-chang şi armata sa Turbanele Roşii înving dinastia mongolă (Yuan) în capitala ei, Pekin (Beijing), luându-şi singur numele T’ai-tsu, împărat al noii dinastii Ming (1368).

— Timur Lenk (Timur cel Şchiop) este detronat şi

înlocuit de hanul mongolilor jagatai, cu capitala la Samarkand (1369J.

e Noul împărat Ming T'ai-tsu cucereşte Mongolia de est (1369).

EUROPA ATLANTICA ŞI DE NORD:

e Războiul de o Sută de Ani: Eduard (Prinţul Negru) cucereşte şi jefuieşte Limoges, ucigând cea mai mare parte a locuitorilor (1370).

— Războiul de o Sută de Ani: englezii pierd controlul asupra coastelor franceze după *ce* flota lor este distrusă de o flotă mixtă a Franţei şi Castiliei în bătălia de la La Rochelle (1372).

— Războiul de o Sută de Ani: armistiţiul este în mare măsură respectat (1375 – 1383); în acest răstimp mor eroii principali: Eduard (Prinţul Negru) (1376), Eduard IU (1377), Carol V (1380) şi Bertrand Du Guesclin (1380).

— M. Eduard, Prinţ de Wales (Prinţul Negru) (1330 – 1376), general englez; fiul lui Eduard III, sub domnia căruia a luptat ca generaljn Războiul de o Sută de Ani, unde s-a remarcat mai ales în luptele de la TCrecy (1346) şi Poitiers (1356).

— Rrt Eduard 111 (1312 – 1377), rege ăl'Angliei (d. 1327 – 1377) care, reînviind pretenţiile la tronul Franţei, declanşează Războiul de o Sută de Ani (1337 – 1453), este urmat de RicHardll, tiunureduardţ Prinţul Negruţ

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Turcii otomani înfiinţează ienicerii, un corp de oaste format din copii creştini luaţi prizonieri şi crescuţi pentru a deveni o trupă musulmană de elită (circa 1370).

— Turcii otomani cuceresc Macedonia, învingându-i pe sârbii conduşi de Lazăr I la Cemomen, pe râul Mariţa (1371).

— Conducătorul bosniac Tvrtko I cucereşte Serbia de vest, inclusiv cea mai mare parte din litoralul adnatic, proclamându-se rege al Serbiei şi al Bosniei (1376).

— În timp ce Imperiul Bizantin se confruntă cu o nouă luptă de succesiune (1376 – 1392), turcii otomani cuceresc o mare parte din domeniile bizantine.

e.n. Jan (John; Johan) Zizka (circa 1376 – 1424), general husit boemian.

— Războiul pentru Chtogga (1378 – 1381): în conflictul reaprins dintre Veneţia şi Genova, genovezii obţin victoria de la Pola, deşi amiralul lor, Luciano Doria, este ucis; fratelă acestuia, Pietro Doria, cucereşte Chiogga şi instaurează o blocadă împotriva Veneţiei, însă veneţienii, conduşi de *Vittorio Pisani*, blochează şi *încercuiesc flota genoveză*. Genova încetează să mai fie o putere maritimă.

— *Mamai iese învingător în* lunga luptă pentru succesiune la conducerea Hanahi lui Hoardei de Aur, învingându-l pe Toktamish, care se refugiază la Timur Lenk (1379).

— Radu I (1376 – 1385), domnul Ţării Româneşti repurtează o importantă victorie în Ţara Bârsei împotriva regelui Ungariei Ludovic I de Anjou.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Sub conducerea lui Bakku, statul hinduist Vâjayanagar cucereşte sultanatul musulman Madura (1370), devenind principala forţă din sudul Indiei.

182

— Boromoraja I din Ayuthia înăbuşă o răscoală în Sukhot ai (1371 – 1378), însă Chiengmai respinge invazia lui Boromoraja la Sen Sanuk.

— Împăratul Ming T'ai-Tsu cucereşte Szechuan (Sichuan) (1371) şi Kansu (Gansu) (1372).

— Che Bong Nga din Champa invadează Annamul, cucerind şi distrugând Hanoiul (1371); el respinge ulterior un contraatac, învingând armatele Annamului la Vijaya (1377) şi omorându-l pe regele armamez Tran Ducton.

— M. Kikuchi Takemitsu (? – 1373), general japonez

în timpul războaielor civile.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— M. Carol V (1338 – 1380), monarh francez (1364 – 1380) supranumit „cel înţelept”, rămas în istorie pentru faptele sale din Războiul de o Sută de Ani.

— În timpul Revoltei Ţăranilor (1381), circa o sută de mii de rebeli aflaţi sub conducerea lui Wat Tyler şi Jack Straw cuceresc Londra; ei ameninţă tronul, dar se dispersează imediat ce li se satisfac o parte din doleanţe.

— Armatele Franţei înăbuşă o revolţă condusă de Filip van Artevelde la Roosebeke (1382).

— N. John Talbot? conte de Shrewsbury (circa 1384 – 1453), militârenglez

b După ce cu ajutor din partea Angliei ţine piept forţelor Castiliei, Portugalia, sub domnia lut Toan Ide Aviz, obţine victoria de la Aljubarrota (1385), încheind mai apoi cu Anglia o alianţă formala prin Tratatul de la Windsor (9 mai 1386).

e Thomas, duce deGlouccster, conduceo revoltă împotriva regelui Angliei, Richard II, ai cărui susţinători sunt învinşi la Radcot Bridge (1387), lăsând în seama sa controlul asupra nobililor englezi.

— Războiul de o Sută de Ani: englezii înfrâng o flotă de invazie franco-castiliană la Margate (1387); urmează un nou armistiţiu.

— N. Henric V (1387 – 1422), rege al Angliei (d. 1413 – 1422).

— Războiul de o Sută de Ani: contele James Douglas se află în fruntea armatei scoţianofranceze care invadează nordul Angliei, învingându-i pe englezii lui Henry Percy (Northumberland) lă LTficrhurn (1388), unde Douglas îşi pierde viaţa.

B După ce Albert de Mecklenburg refuză să-şi îndeplinească angajamentele asumate la urcarea pe tronul Suediei, nobilii fac apel la Margareta a Danemarcei, a

cărei armată îl învinge şi-l capturează pe Albert (1389); ea devine regentă (1389 – 1396). EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

V Încercând să restabilească controlul asupra Hanatului Hoardei de Aur, Mamai este învins la Kulikovo, pe cursul superior al Donului, de ruşii aliaţi sub conducerea marelui cneaz al Moscovei Dmitri Donskoi (1380). Este prima victorie a ruşilor asupra mongolilor.

— Pe râul Kalka, Mamai este învins de rivalul lui, Toktamish, care devine astfel hanul Hoardei de Aur (1380); el recucereşte Rusia (1381 – 1382), ocupând Moscova (23 august 1382) şi omorând o mare parte din locuitorii acesteia.

— În calitate de aliat al genovezilor, Ludovic, regele Angevin al Ungariei, luptă împotriva Veneţiei, care este silită să plătească tribut şi să cedeze Dalmaţia (1381).

— Elveţienii resping o tentativă de instaurare a dominaţiei habsburgice, zdrobind armata lui Leopold II de Suabia la Sempach (9 iulie 1386); după ce elveţienii obţin victoria şi la Năfels (1388), habsburgii recunosc independenţa elveţienilor (1394) în interiorul Sfântului Imperiu *Roman* (*Germanic*).

e Domnia lui Mircea cel Bătrân (1386 – 1418) în Ţara Românească. În timpul domniei lui Ţara Românească a cunoscut maxima întindere teritorială. A avut mai multe conflicte cu turcii, iar în 1402 a intervenit în luptelepentru succesiune în Imperiul Otoman.

— N. Iancu de Hunedoara (circa 1387 – 1456), ban de Severin, apoi voievod al Transilvaniei începând din 1441 şi, în final, din 1446, guvernator al Ungariei.

— Turcii otomani conduşi de Murad 1 şi fiul acestuia Baiazid pun stăpânire pe Balcani; ei învlngţallosbro (Câmpul Mierlelor) (20 iunie 1389) o armată combinată de sârbi, bulgari, bosniaci, români şi albanezi, condusă de

Lazăr al Serbiei, care este ucis în lupta, împreună cu o mare parte din nobilimea sârbă.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Timur Lenk cucereşte Persia, începând cu Herat (1381), apoi Khorasan (1382 – 1385) şi Fars, Irak, Azerbaidjan şi Armenia (1386 – 1387 j e Toktamish şi Hoarda lui de Aur invadează Azerbaidjanul, de unde este repede alungat, dar declanşează un război cu fostul său protector, Timur Lenk (1385).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Timur Lenk cucereşte Kashgar, apoi controlează Turkestanul de răsărit (Jatah), (1380).

— Dinastia Ming sfârşeşte cucerirea Chinei, odată cu ocuparea Yunnanului (1382).

— Invadând Mongolia, chinezii învinge armata mongolă (fostă a Dinastiei Yuan) la Bui Noir (Buyr Nuur) pe râul Orxon, apoi obţin victoria şi pe râul Kerulen, alungind mongolii din capitala acestora, Karakorum (1388).

— Toktamish şi Hoarda de Aur a acestuia atacă Transoxiana în timpul absenţei lui /Timur Lenk, ameninţând chiar capitala, Samarkand (1388).

e Timur Lenk îl învinge pe fostul său protejat, Toktamish, în bătălia de pe râul Syr (1389).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

4 Răspândirea masacrelor împotriva evreilor din Castilia îi face pe mulţi să se convertească la creştinism (uneori doar de suprafaţăjţi 391).

— Războiul de o Sută de Ani: Richard II al Angliei şi Carol VI al Franţei semnează Pacea de la Paris, care ar fi trebuit să se menţină treizeci de ani, prin care erau recunoscute pretenţiile englezilor asupra Calais-ului şi Gasconiei, între Bayonne şi Bordeaux (1396).

— Regenţa Margaretei de Danemarca în Suedia

(1389 – 1396) ia sfârşit odată cu realizarea Uniunii de la Kalmar, prin care Erik de Pomerania devine, simultan, rege al Danemarcei, Norvegiei şi Suediei, inclusiv al Finlandei.

— După ce Richard II cerc depline puteri pe tronul Angliei (1397), mai mulţi nobili se ridică împotriva lui, inclusiv vărul său, Henric de Bolinghroke, care avea să devină regele Henric IV după abdicarea silită a lui Richard (1399).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e Continuând războiul împotriva lui Toktamish, Timur Lenk invadează Rusia, învingând Banatul Hoardei de Aur la Kandurcha (Bătălia stepelor) (1391) înainte de a reveni acasă, e Turcii otomani de sub comanda lui Baiazid I asediază Constantinopolul, apărat cu succes de armatele conduse de mareşalul francez Jean Bouciquault (1391 – 1399).

B Urmărindu-i din nou pe Toktamish şi Hoarda de Aur a acestuia, Timur Lenk îi învinge categoric pe râul Terek (1395), apoi desfăşoară în sudul Rusiei campanii ample, de crime şi distrugeri, cu precădere la Astrahan şi în capitală, Sarai.

— Pe râul Vorskla, lângă Nipru, mongolii Hoardei de Aur învinge o armată combinată de poloni şi cavaleri teutoni, condusă de prinţul Vitov şi hanul refugiat Toktamish (1396).

B La 10 octombrie 1394 are loc bătălia de la Rovine. Oastea românească condusă de

Mircea cel Bătrân (1386 – 1418) îl învinge pe Baiazid, primul sultan otoman care calcă pe pământ românesc. Luptele cu otomanii continuă şi în 1395.

B O nouă cruciadă împotriva turcilor otomani în Balcani este zdrobită la Nicopole, în Bulgaria (25 sept. 1396).

B Turcii otomani invadează Grecia (1397).

B Milano şi Florenţa pun capăt luptei lungi şi neconcludente pentru Toscana (1375 – 1398).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Armenia şi Azerbaidjanul intră sub dominaţia turkmenilor Berbecului Negru, conduşi de Kara Usuf (1390 – 1420).

B În timpul unei acalmii în desfăşurarea Războiului de o Sută de Ani, francezii şi englezii îşi unesc forţele sub conducerea prinţului Ludovic de Bourbon pentru a asedia portul Mahadia, în Tunisia; ei renunţă la asediu după şaizeci şi una de zile (1390).

B Timur Lenk înăbuşă o revoltă în Persia, la Shiraz, ucigându-l pe liderul rebelilor Şah Mansur (1392); el cucereşte apoi Mesopotamia, inclusiv Bagdadul, şi Georgia (1393). Este atacat apoi de Toktamish, dar respinge Hoarda de Aur înapoi prin Munţii Caucaz (1393 – 1394).

B Parte integrantă a conflictului de durată cu Granada (colţul Spaniei rămas musulman), Castilia atacă şi jefuieşte Tetuânul, în Maroc (1399).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

B Regele-soldat al Champei, Che Bong Nga, este ucis într-o luptă navală *împotriva* piraţilor armamezi şi chinezi (1390).

— Lungul război civil japonez ia sfârşit când succesorul împăratului Go Daigo II renunţă la pretenţiile la tron (1392).

B Se sfârşeşte şi perioada de haos în Coreea atunci când generalul Li Taijo detronează dinastia Wang, întemeind-o pe cea proprie (1392).

b m. Hosokawa Yoriyuki (1329 – 1392), general japonez şi întemeietor al liniei Hosokawa de sfetnici ai shogūnilor Ashikaga.

e Armatele Tai din Ayuthia invadează şi cuceresc temporar o mare parte din

Cambodgia de vest (1394 – 1401).

B m. T'ai-tsu (Chu Yüan-chang) (1328 – 1398), împărat chinez (d. 1368 – 1398) care, în calitate de conducător al armatef Turbanelor Roşii (din 1355), cucereşte China şi alungă mongolii, întemeind dinastia Ming. Războiul civil de succesiune este câştigat de împăratul Yung-lo (Ch'en Tsu sau Chu Ti) (domneşte între 1398 – 1403).

B Nepoţii lui Timur Lenk, Pir-Mohamed şi sultanul Mohamed, declanşează prima lui invazie a Indiei, cucerind Multanul, în Punjab (primăvara! 398); Timur Lenk însuşi soseşte la scurtăvreme, învingând la Panipat armatele indiene ale lui Mahmud Tughluk (decembrie 1398). Apoi el cucereşte Delhi şi devastează nordul Indiei înainte de a părăsi India pentru totdeauna (primăvara 1399).

B m. Ouchi Yoshihiro (1355 – 1399), general japonez care a condus campania ce a pus capăt în cele din urmă războaielor civile (1355 – 1392); el moare încercând (fi reuşind) să înăbuşe o altă revoltă.

185

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Armatele scoţiene şi franceze (orleaniste) conduse de contele Douglas invadează Anglia, dar sunt respinse de armata din nordul Angliei aflată sub comanda lui Henry (Harry „Bătăiosul") Percy, la Homildon Hill (14 septembrie 1402).

Cu sprijin francez (orleanist), Owen Glendower se revoltă împotriva dominaţiei engleze din Ţara Galilor (1402 – 1409).

e Războiul de o Sută de Ani: nave franceze atacă coastele engleze, mai cu seamă porturile de la Canalul Mânecii, între care Plymouth (1403).

e Nobilii din nordul Angliei conduşi de familia Percy invadează centrul Angliei, însă înainte de a se uni cu forţele rebelului galez Owen Glendower, sunt înfrânţi

deHenric IV la Shrewsbury (21 iulie 1403); Harry, Bătăiosul" este ucis, iar tatăl său, bătrânul Henry Percy, se predă.

— M. Henry Percy (1364 – 1403), militar englez cunoscut sub numele de Harry „Bătăiosul" care, alături de tatăl său, s-a răsculat împotriva lui Henric IV şi a fost ucis la Shrewsbury.

— N. Carol VII (1403 – 1461), monarh al Franţei, supranumit Delfinul.

e Armatele franceze debarcă în Ţara Galilor pentru a sprijini rebeliunea lui Owen Glendower, însă fără prea mare efect; ele se retrag în decursul aceluiaşi an (1405).

— Războiul de o Sută de Ani: armatele franceze, în special din Burgundia şi din Orléans, atacă domeniile englezeşti din Franţa, mai ales Calais şi Vienne (1406).

e Armata engleză îl ia prizonier pe prinţul Iacob al Scoţiei (1406), care avea să devină în decursul aceluiaşi an regele Iacob I; este ţinut prizonier timp de optsprezece ani.

— Războiul de o Sută de Ani: după asasinarea ducelui de Orléans, Ludovic, de către burgunzi, între cele două ducate se declanşează războiul; contele Bernard de Armagnac conduce facţiunea orleani stă (Valois sau Armagnac) (1407), ambele tabere sperând în sprijinul Angliei.

e m. Henry Percy, primul conte de Northumberland (1342 – 1408), militar englez care I-a sprijinit pe Henric Bolinghroke în detronarea lui Richard II; împreună cu fiul său Henry (Harry „Bătăiosul") el avea să se revolte mai târziu împotriva lui Henric IV. Este ucis la Bramham Moor în timpul unei alte rebeliuni.

— Henric IV al Angliei înfrânge în cele din urmă răscoala galezilor, cucerind Harlech, fortăreaţa lui Owen Glendower, care fuge (1409).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e în Sfântul Imperiu Roman (German), războiul civil între patru tabere (1400 – 1410) se termină cu încoronarea lui Sigismund de Luxemburg, regcic Ungariei, ca nou împărat.

— Milano, Veneţia şi Florenţa se află într-un conflict intermitent (1402 – 1454).

— Trupele elveţiene le înving pe cele ale Savoiei, punând astfel stăpânire pe trecătorile alpine sudice de acces în nordul Italiei (1403 – 1416).

— Florenţa cucereşte Pisa (1405 – 1406).

— În Europa sunt folosite arme de foc ţinute în mina (pe la 1408).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Africa de vest oraşul Gao se revoltă împotriva stăpânirii Imperiului Mali (circa 1400).

— Timur Lenk zdrobeşte la Alep oştile mameluce (30 octombrie 1400), apoi cucereşte Alepul şi Damascul, controlând astfel Siria. După ce înăbuşă revolta din Bagdad, Timur

Lenk recucereşte oraşul şi-i pedepseşte locuitorii printr-un masacru cumplit şi distrugerea oraşului (1401).

— Timur Lenk invadează înatolia (1402), învingând turcii otomani (împreună cu unele oşti sârbeşti) aflaţi sub conducerea lui Baiazid I la Angora (Ankara), cucerind Smvmade la Cavalerii Ospitalieri; el încasează apoi tribut şi de la creştini, şi de la musulmani.

— Creştinii etiopieni trimit ambasadori în Europa, încercând să încheie o alianţă împotriva musulmanilor mameluci din Egipt; ambasadorii ajung până la Veneţia (1402; 1408).

— Oastea spaniolă cucereşte Insulele Canare (1402 – 1404).

B Cei trei fii ai lui Baiazid I se luptă între ei pentru preluarea controlului Imperiului

Otoman (1403 – 1413); în acest răstimp Turcia rămâne fără cea mai mare parte din dominioanele sale europene.

— N> ConstantinXI Paleologul (1404 – 1453), împărat bizantin (d. 1449 – 1453).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Deşi implicat într-un război civil (1400 – 1407), Annamul cucereşte nordul Champei.

— Sub Minhkaung (a domnit între 1401 – 1422), *regatul* Ava din Birmania este într-un război intermitent cu regatele Mon şi Arakan, însă Ava nu reuşeşte să cucerească Pegu. B Paramesvara, un prinţ refugiat din Palembang, *întemeiază un regat independent în* Malacca (circa 1402), controlând astfel vitala strâmtoare.

B în Birmania, Ava şi Arakanul se luptă *între ele* (1404 – 1430), conflictul dintre ele fiind întreţinut de Razadarit din Pegu.

b Comandantul naval musulman al Chinei, Cheng Ho, invadează Sumatra, cucereşte Palembangul şi pretinde tribut de la majoritatea statelor Malaysiei şi Indoneziei (1405 – 1407); aceasta este prima dintr-o serie de călătorii care-l vor purta în Africa şi *în* Arabia (1405 – 1433).

B m. Timur Lenk (Tamerlan; Timur cel Şchiop) (1336 – 1405), conducător în on – gol din Asia Centrală care, din capitala sa de la Samarkand, a construit un imperiu care cuprindea Persia, Turcia, Rusia şi India; el a cucerit şi distrus multe oraşe mari şi a jefuit Bagdadul (1401); a murit la Otrar, conducând o armată de invazie asupra Chinei (1405).

B În conflictul pentru Deccanul din India Centrală, statul musulman Bahmani, condus de Firuz Şah, obţine dominaţia asupra regatului hindu Vijayanagar, silit să-i plătească tribut (1406).

B Armatele chineze cuceresc Annamul, sub pretextul

de a reinstaura ordinea (1407). b în Thailanda, Ayuthia, sub conducerea lui Int'aranja invadează şi cucereşte regatul nordic Chiengmai (1408), dar nu izbuteşte să ocupe oraşele-cheie P-ayao şi Chiengmai (1411); se pare că nu s-au utilizat tunurile, deşi s-a sugerat că ar fi fost folosite.

B Armata chineză invadează şi cucereşte Ceylonul (Sri Lanka) (1408 – 14 îl).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

B La Harlaw, lângă Inveruris (Aberdeenshire, în Scoţia), contele de Mar învinge forţa de invazie condusă de Donald, lord de isles, şi de nobilii britanici din nord (1411).

187

e Prima menţionare documentară a matchlockului, un dispozitiv de aprindere a prafului de puşcă din flintă (1411).

e.n. Richard, duce de York (1411 – 1460), general şi om de stat englez.

— N. Ioana d'Arc (Jeanne d'Arc) (circa 1412 – 1431), general francez.

— M, Henric IV (Henric de Lancaster; Bolinghroke) (1366? – 1413), rege al Angliei (d. 1399 – 1413) care l-a detronat pe Richard II, întemeind linia Lancastriană (1399); domnia lui a fost marcată de conflicte, mai cu seamă cel cu patriotul galez Owen Glendower şi cel cu familia Percy. Este urmat de Henric V (care domneşte între 1413 – 1422).

— Henric V al Angliei reprimă revolta Lollarzilor (1413 – 1414).

— Războiul de o Sută de Ani: după ce îşi asigură neutralitatea Burgundiei, Henric V conduce o armată de invazie asupra Franţei, asediind şi cucerind Harfleur (13 august – 22 septembrie 1415).

— Războiul de o Sută de Ani: pornită spre Calais, armata lui Henric V al Angliei dă piept cu armata franceză

condusă de conetabilul Carol d'Albret în apropiere de castelul Agincourt (24 octombrie 1415); arcaşii englezi, dotaţi cu arcuri lungi, distrug încă o dată greoaia cavalerie franceză, care înregistrează pierderi estimate la cinci mii de cavaleri, inclusiv d'Albret, ducele de Orléans şi mareşalul Jean Bouciquault; Henric se reîntoarce apoi în Anglia.

e Războiul de o Sută de Ani: navele engleze învinge flota genoveză care sprijinea cauza francezilor în Canalul Mânecii (1416).

— Erik VII de Pomerania, conducătorul Scandinaviei, încearcă să obţină prin forţă controlul asupra Schleswigului de la contele de Holstein (1416 – 1422).

e m. Owen Glendower (Owain Glyndwyr) (1359? – 1416?), patriot galez care a condus o revoltă împotriva domniei lui Henric IV al Angliei (1402 – 1409).

— Războiul de o Sută de Ani: Henric V cucereşte Normandia (1417 – 1419), în afară de Mont-Saint-Michel; Rouenul este cucerit la capătul unui asediu care a durat cinci luni (septembrie 1418-ianuarie 1419).

— Războiul de o Sută de Ani: aliaţi cu englezii, burgunzii cuceresc Parisul (29 mai 1418), omorând majoritatea liderilor caselor de Orléans şi Armagnac, cu excepţia lui Carol, Delfinul; Ioan de Burgundia este asasinat ulterior, în timp ce purta negocieri cu Delfinul (10 septembrie 1419).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Regcic polon Jagiełło (Vladislav II) şi vărul său, Vitautas, mare duce de Lituania, îşi unesc forţele pentru a învinge Cavalerii Teutoni la Tannenberg (15 iulie 1410); prima pace de la Thorn permite teutonilor să păstreze o mare parte din teritoriile deţinute. Huşitul Jan Zizka ca şi un corp de oaste din Moldova luptă de partea polonilor, e Mahomed I (Restauratorul) recucereşte fostele teritorii deţinute de turci în Europa (1413 – 1415). El cucereşte de

asemenea Valahia şi se extinde în Asia Mică.

— Sprijiniţi de împăratul Sfântului Imperiu Roman şi de regele ungar Sigismund, elveţienii cuceresc regiunea Aargau din Austria (1415).

— La Gallipoli, flota turcă a sultanului Mohamed I este învinsă de veneţienii conduşi de dogele Loredano (1416); veneţienii se luptă cu turcii pentru supremaţie în Marea Egee (1416 – 1453).

188

— Războaiele huşite (1419 – 1436): sunt declanşate de execuţia reformatorului naţionalist şi religios boemian Jan Huş (1415) din ordinul împăratului Sigismund; motivul invocat de Sigismund a fost erezia, deşi mai aproape de adevăr au fost, probabil, pretenţiile lui Sigismund la tronul Boemiei. Porniţi către fortăreaţa lor de la Tabor, husiţii conduşi de Jan Zizka resping atacul urmăritorilor catolici la Sudoner (1419). Sigismund asediază Praga (30 iunie – 20 iulie), ai cărei locuitori fac apel la husiţi. Utilizând tehnica novatoare *„wagenburg”* (unirea carelor dotate cu piese de artilerie într-un cerc fortificat), armatele huşite îl învinge pe Sigismund la Praga (30 iulie), alungindu-l din Boemia.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Luptele de succesiune din Imperiul Otoman iau sfârşit atunci când Mohamed I îi ucide pe Soliman (1411) şi pe Musa (1413).

b Armatele portugheze capturează Ceuta, situată în dreptul Gibraltarului (1415). Aflând despre ţinuturile bogate de la sud de Sahara, prinţul Henric (Navigatorul) iniţiază mai multe expediţii de explorare a coastelor apusene ale Africii; acestea ocolesc Africa de Nord (deţinută de musulmani) şi au o ritmicitate anuală (începând din 1415), adesea jefuind şi aşezările de coastă în drum.

B Yeshaq I al Etiopiei îl învinge pe sultanul s-adat Din

din Ifat, cucerind Zeila de la Marca Roşie, lângă actualul Djibouti (1415); Yeshaq desfăşoară şi o campanie împotriva evreilor etiopieni, numiţi falaşi.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

B Armatele chineze poartă o campanie în Mongolia exterioară (1410 – 1424).

B După ce explorează coasta Oceanului Indian până la Hormuz (1412 – 1415), conducătorul flotei militare chineze, Cheng Ho, desfăşoară mai multe campanii navale în zonă, pretinzând tribut de la majoritatea naţiunilor (1416 – 1424).

B Armata birmaneză din Ava respinge o invazie a shanilor, conduşi de sawba (stăpânuf) din Shenud (1413).

B Delhi este cucerit de BLhizar Han, guvernatorul lui Timur Lenk în Punjab, care a întemeiat dinastia Sayyzilor (1414); dinastia va emite apoi pretenţii asupra văii centrare a Gangelui, angrenându-se într-o lungă serie e conflicte cu statul musulman Jaunpur (1414 – 1450).

B Armata birmaneză din Ava, condusă *de* prinţul Minrekyawswa, invadează Pegu (1414 – 1415), dar se retrage când shanii invadează Ava (1415); într-o a doua invazie în Pegu, Minrekyawswa este ucis în apropiere de râul Irrawaddy, iar trupele birmaneze se retrag încă o dată (1416 – 1417).

B Le Loi conduce un război armamez de gherilă împotriva forţei de ocupaţie chineze (1418 – 1427).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

B Războiul de o Sută de Ani: Henric V se apropie de Paris, însă burgunzii aranjează semnarea Tratatului de la Troyes (21 mai 1420), care-l recunoştea pe Henric (şi nu pe Carol, Delfinul) ca regent şi totodată moştenitor al regelui bolnav psihic Carol VI, cu a cărui fiică, Catherine, s-a căsătorit.

— Războiul de o Sută de Ani: Henric V poartă o campanie în nordul Franţei (1420 – 1422), unde instaurează o dominaţie fermă şi unde asediază – apoi cucereşte – Meaux înainte de a se îmbolnăvi şi a se sfârşi; este urmat se fiul sau în vârstă de nouă luni, Henric VI, ca rege al Angliei şi (după moartea lui Carol VI) al Franţei (1422), în ciuda faptului că Delfinul Carolpretinsese şi el tronul, intitulându-şelarol *VII*.

— M. Jean U le încingre (Bouciquault; Boucicault) (circa 1366 – 142 f), mareşal al Franţei.

— M. Henric V (1387 – 1422), rege al Angliei (1413 – 1422), primul născut al lui Henric IV; rămas în istoricmai cu seamă pentru conducerea armatei engleze în victoria de Taglncourt (1415) o bătâlic care nu este redată numai de analele istoriei, ci şi de o piesă a lui Shakespeare care-i poartă humele. Este urmat de fiul său, infantul Henric VI.

— Războiul de o Sută de Ani: în calitate de regent al lui Henric VI, Ioan, duce de Bedford, poartă o campanie pentru a obţine controlul în nordul Franţei (1422 – 1428), pierzând astfel sprijinul burgunzilor.

— Războiul delD Sută de Ani: la Vremeuil, Ioan, duce de Bedford, şi armatele sale engleze înving oştile franceze – comandate de ducele de Alenţon (care este luat *prizonier*) – ca şi *pe* cele *scoţiene* – *conduse deloan* Stuart şi Carol Archibald de Douglas (ac estacfin urmă fiind ucis) (1424).

e Războiufde O Sută de Ani: la St. James (lângă Avranches), armata engleză condusă de Ioan, duce de Bedford, învinge oastea franceză condusă de conetabilul Arthur de Richemont (1426).

— Sub domnia lui Erik VII, Scandinavia poartă un război cu Liga Hanseatică pentru Schleswig (1426 – 1435).

— Diego de Sevilia descoperă şapte dintre insulele Azore (1427 – 1431), deşi e posibil ca unele să fi fost cunoscute înaintea lui.

— Războiul de o Sută de Ani: pregătindu-şi invazia peste fluviul Loara în Charles, teritoriul Delfinului, armatele engleze sub comanda contelui de Salisbury asediază fortul fluviar Orleâns (1428 – J429); apărătorii sunt conduşi de Jean, conte de Dunois, supranumit /Bastardul din Orléans".

e.n. Richard Neville, conte de Warwick (1428 – 1471), general englez.

— Războiul de o Sută de Ani: forţele franceze conduse de Ioana d'Arc străpung asediul Oricans-ului (7 mai 1429); armata engleză se refugiază în diverse garnizoane de pe valea Loarei, majoritatea fiind apoi cucerite de Ioana.

— Războiul de o Şută de Ani: la Patay (19 iunie 1429), forţele franceze de sub comandb Ioanei d'Arc duc la bun sfârşit recucerirea văii Loarei, învingând armata engleză de sub conducerea lui John Fas toi f (care a stat la baza personajului shakespearian Falstaff) şi a lordului John Talbot, care cade prizonier.

— Războiul de o Sută de Ani: armatele franceze conduse de Ioana d'Arc cuceresc Troycs, Chilons şi Rheims (iulie 1429), unde Delfinul este încoronat Carol VII; după aceea el îşi retrage sprijinul acordat Ioanei.

— Războiul de o Sută de Ani: cu o armată mică, Ioana d'Arc încearcă, dar nu reuşeşte să cucerească Parisul (8 septembrie 1429).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Sigismund, împăratul Sfântului Imperiu Roman, pierde Friuli în faţa Veneţiei (142Q).

— Campanie de mari proporţii a otomanilor conduşi de Mehmed I împotriva Ţărilor Române în 1420. Este cucerită Dobrogea care este transformată în provincie otomană.

190

B Prin înfrângerea în faţa Milanului, elveţienii pierd

controlul în Bellinzona (1422).

B Războaiele huşite: întors în Boemia, împăratul Sfântului Imperiu Roman Sigismund este învins la Nebovid şi Nemecky Brod (ianuarie 1422) de husiţii conduşi de Jan 2 izka, care orbise deja.

B Sub Manuel II, bizantinii înfrâng asediul Constantinopolului *organizat de otomanii* lui Murad II (1422).

B Războaiele huşite: husiţii lui Jan Zizka eşuează în încercarea de invadare a Ungariei (septembrie – octombrie 1423)".

B Războaiele Tiusâte Tdupace husiţii din Boemia se divid în mai multe facţiuni care se luptă între ele, Jan 2 izka conduce taboriţii în victoria asupra utraquiştilor – în bătăliile de la Horid şi Strachov (1423).

B Florenţa şi Veneţia sunt în general superioare în confruntările lor cu Milanul (1423 – 1454).

B Războaiele huşite: în luptele dintre facţiuni, Jan Zizka şi taboriţii îi înfrâng *pe* utraquişti şi pe praghezi în luptele de la Skalic şi Malesov (1424).

B m. Jan (John; Johan) Zizka (circa 1376 – 1424), general husit ceh din Boemia care, în ciuda faptului că-şi pierde ambii ochi (în două bătălii diferite), conduce armatele în războaiele Ttusite dmprima fază; el moare de ciumă, la graniţă.

B Veneţia pierde domeniile sale de coastă, din Salonic, Albania şi Epir în faţa turcilor otomani (1425 – 1430).

B Războaiele huşite: husiţii conduşi de Prokop cel Mare resping invazia germană din Boemia, prin victoriile de la Aussig (1426) şi Tachau (1427). Ei poartă apoi campanii de anvergură în Germania, Ungaria, Misnia (Meissen) şi Silezia (*1427* 1432).

B Bizantinii cuceresc Morea, din peninsula grecească Pelopones, de la franci (1428).

AFRICA ŞI ASIA DE *SUD-VEST*:

B în Africa de vest, Takrur şi Woloi se răzvrătesc cu succes împotriva dominaţiei Imperiului Mali (circa 1420).

B Confederaţia turkmenilor Berbecul Negru din Armenia şi Azerbaidjan se răscoală împotriva scurtei dominaţii a timurizilor (urmaşii lui Timur Lenk); sub Kara Iskander, fiul lui Kara Usuf, ei se extind în nordul Persiei (1420 – 1435).

B Oştile mamelucilor din Egipt invadează Ciprul, cucerind iniţial insula, dar sunt apoi izgoniţi (1424 – 1426).

B Armata Castiliei respinge încercările portughezilor de cucerire a Insulelor Canare (1425).

B Un sol etiopian ajunge la Veneţia (1427), încercând să încheie o alianţă împotriva musulmanilor.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

b Vijayanagar pune stăpânire pentru scurtă vreme pe Deccanul din India Centrală, învingându-l pe bahmanidul Firuz Şah la Pangul (1420).

— M. Imagawa Sadayo (Ryoshun) (1325 – 1420), general japonez şi unul dintre shogūnii

Ashikaga de frunte?”

— Deşi strâmtoraţi din pricina războiului cu tati din Ayuthia (1421 – 1426), khmerii din Angkor resping invazia Champei asupra deltei Mekong.

B Sub Ahmad Şah, bahmanizii recuceresc Deccanul din India Centrală, învingându-i pe Vijayanagar (1423) şi Warangal (1425).

— Le Loi conduce forţele rebele armameze în asediul Hanoiului, pe care-l cucereşte de sub ocupaţia unei garnizoane chineze (1427 – 1428); după aceea el se proclamă rege (1431).

— Armatele aztecilor conduse de împăratul Itzcoatl învinq Tepanaca, vechii locuitori din Valea Mexicului (1428

– 1430).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Războiul de o Sută de Ani: armatele anglo-burgunde o iau prizonieră pe Ioana d'Arc pe când aceasta încerca să eliberezelompiegne de sub asediu (23 mai 1430). e m. Ioana d'Arc (Jeanne d'Arc) (circa 1412 – 1431), general francez, animată de viziuni religioase; numită „Fecioara din Orléans „după ce a eliberat Orlâans-ul de sub asediu (1429). Luată prizonieră la Compiègne, este acuzată de erezie şi arsă pe rug (30 mai), când încă nu împlinise douăzeci de ani; este ulterior „reabilitată" de Biserica Catolică şi declarată o sfântă (1920).

e la capătul unui asediu, Liga Hanseatică cucereşte Schleswig (1432).

— Războiul de o Sută de Ani: Pacea de la Arras pune capăt războiului civil dintre burgunzi şi armagnaci (Orléans); se rupe astfel şi alianţa dintre burgunzi şi englezi (21 septembrie 1435).

— Războiul de o Sută de Ani: francezii recuceresc Parisul; după ce se refugiază iniţial în Bas tilia, garnizoana engleză se predă (aprilie 1436).

— Iacob I al Scoţiei încearcă fără succes să cucerească Roxburgh-ul de la englezi (1436).

EUROPA CENTRALA, DE SUD ŞI DE EST:

e Războaiele huşite: într-unnou război civil între husiţi, taboriţii conduşi de Prokop cel Mare (un fost utraquist) şi de Prokop cel Mic (nicio legătură de rudenie între cei doi) sunt înfrânţi la Lipany de către utraquişti şi de aliaţii lor anstocraţi (1433 – 1434); ambii Prokopi sunt ucişi.

e Armatele polone conduse sub regenţă de cardinalul Olesnicki înfrâng o rebeliune sprijinită de cavalerii teutoni (1435). *e* Alfons V de Aragón cucereşte Napoli (1435 – 1442).

— Războaiele huşite: aceste războaie iau sfârşit

temporar în Boemia, o dată ce husiţii acceptă un compromis care-i aduce înapoi în sânul Bisericii Catolice şi prin care-l recunosc ca rege pe Sigismund (1436).

— Zürich este centrul unui război civil în care sunt implicate mai multe cantoane, având uneori interferenţe germanice sau franceze (1436 – 1450).

e o luptă de succesiune în Ungaria duce la un război civil, care se termină odată cu încoronarea lui Ladislau I (Ladislau III al Poloniei) (1439).

— După ce Serbia, sub conducerea despotului Gheorghe Brancovid, îşi proclamă independenţa, năvălesc turcii otomani care-i alungă pe sârbi din noua lor capitală, Semendria (1439).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Tuaregii cuceresc şi devastează Tombuctu, în Africa de Vest (1431).

— N. Mahomed II Fatih (Cuceritorul; Mohammed; Mehmet) (1432 – 1481), sultan al turcilor otomani (1444 – 1446; 1451 – 1481).

192

— După ani de înaintări lente în josul coastei vest-africane, navele portugheze conduse de Gil *Eannes înconjoară în sfârşit* Capul Bojador (Capul Bulbucat) (1433), în trei ani ajungând dincolo de ţinuturile musulmane.

— Armatele musulmane resping o invazie portugheză în Tanger (1437).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE

DOUĂ AMERICI:

— Boromoraja II din Ayuthia asediază şi cucereşte (după şapte luni) Angkorul înainte de a fi alungat de khmeri (1430 – 1431).

— Împăratul Itzcoatl şi armata sa aztecă cuceresc oraşul Xochimilco (1430 – 1433) k

— În ultimului expediţie din Oceanul Indian, comandantul chinez Cheng Ho navighează în Marea Roşie şi pretinde tribut de la Meca (1431 – 1433).

— După înfrângerea dominaţiei Imperiului Tai în Cambodgia, khmerii îşi mută capitala de la *Angkor la Phnom Penh* (*1432*).

— Chinezii sub comanda generalului Wang Chi ocupă statele Şan din nord-estul

Birmaniei (1438).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— N-Eduard IV (1442 – 1483), rege al Angliei (d. 1461 – 1470; 1471 – 1483).

— Războiul de o Sută de Ani: Armistiţiul de la Tours aduce o pace care va dura cinci ani (1444).

— Carol VII al Franţei reformează serviciul militar, creând prima armată europeană permanentă de la romani încoace (1445 – 1449).

— Lupta pentru putere din Portugalia ia sfârşit când tânărul Affonso V îl învinge şi-l omoară pe „unchiul său Peter la Aflarfobeira (1449).

— Războiul de o Sută de Ani: armata franceză recucereşte cea mai mare parte din

Normandia de la englezi (1449 – 1450) şi asediază la Caen armatele engleze conduse de ducele de Somerset.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— N. Matei I Corvin (Mâtyâs Hunyadi) (1440 – 1490), rege al Ungariei (1458 – 1490). *w* Situaţi acum pe frontiera dintre musulmanii şi creştinii din Europa, armatele conduse de Iancu de Hunedoara obţin victorii extrem de importante asupra turcilor, precum cele de la Semendria (1441), Sibiu (1442), Porţile de Fier (1442) şi, cea mai remarcabilă, la Snaim (Kustinitza) (1443); la Snaim, sultanul Murad II încheie un armistiţiu pentru

zece ani, redând independenţa Serbiei şi Ţării Româneşti.

— Albanezii conduşi de Skanderbeg (George Castricata sau Kastriotis) se răscoală împotriva dominaţiei turce (1443 – 1468), respingând cel puţin două invazii ale turcilor (1448; 1450).

— Ignorând armistiţiul cu turcii, Ladislau I şi Iancu de Hunedoara conduc armatele ungare şi aliaţii acestora printre care şi români în ultima cruciadă, invadând Bulgaria; veneţienii, aliaţii lor, ar fi trebuit să-i împiedice pe turci să pătrundă în Europa, dar nu izbutesc. La Vama (1444) cruciaţii sunt respinşi, iar Ladislau ucis; turcii invadează apoi Ungaria (1445).

— Delfinul Franţei, Ludovic (ulterior regele Ludovic XI) invadează JElveţia la St. Jakob, în apropiere de Basel, distrugând o armată elveţiană mult mai *mică*, *însă cu un preţ* enorm, ceea ce-l obligă să se retragă după aceea (1444).

193

e Armatele bizantine conduse de Constantin XI Paleolog năvălesc în Grecia centrală din Morea, dar sunt respinse de turcii conduşi de sultanul Murad II (1446).

— Ungurii conduşi de regentul-general Iancu de Hunedoara invadează Austria pentru a-l aduce în Ungaria pe tânărul rege Ladislau V (1446); împăratul german Frederic III va diminua ulterior capacitatea de apărare a Ungariei împotriva turcilor.

— Tătarii (al căror nume provine de la chinezescul *ta-ta* care înseamnă „nomad”) invadează Rusia (1447).

— Francisco Sforza ajunge la putere la capătul unui război civil în Milano (1447 – 1450).

— În cea de-a doua bătălie de la Kosovo (1448), turcii conduşi de MuradlI învinq armata mult inferioară numeric a ungurilor conduşi de Iancu de Hunedoara; ambele tabere suferă pierderi extrem de grele. După această luptă, ienicerii încep să folosească puşti în locul arcurilor. Ungurii invadează şi Serbia (1449).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Sub domnia lui Ewaure cel Mare (care a domnit între circa 1440 – 1480), Beninul s-a extins în mai multe direcţii în Africa de Vest.

— Navele portugheze care au navigat la sud de teritoriile musulmane către Africa de Vest se reîntorc aducând zece negri africani, bărbaţi şi femei; se declanşează negoţul european cu sclavi africani care ia o amploare enormă (1441) şi al cărui centru avee să fie o perioadă în insula Arguin din dreptul Mauritaniei.

— Cavalerii Ospitalieri ai Sf. Ioan resping o invazie a mamelucilor în Rodos, condusă de sultanul egiptean Malik al-Zahir (1442 – 1444).

e Navele portugheze conduse de Nu o Tristam ajunge la fluviul Senegal (1444), iar o altă expediţie condusă de Dinis Dias înconjoară Capul Verde al Africii de Vest (1445). e Exploratorul genovez Antonio Mai fante ajunge în sudul Saharei până în centrele de comerţ cu aur din Africa de Vest (circa 1447).

— Sub Jehan Şah turkmenii confederaţiei Berbecului Negru cuceresc nordul Persiei, până la Herat (1448).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Deşi distrusă de război civil (1441 – 1446), Champa întreprinde numeroase incursiuni lipsite de succes în Annam.

— În Thailanda, Chiengmai respinge invazile Ayuthiei, conduse de Boromoraja II (1442; 1448).

e Sub Ala-ud din, bahmanizii învinq din nou Vijayanagarul, în Deccan, India Centrală (1443).

e Armatele birmaneze din Ava resping o invazie chineză omorându-l pe generalul Wang Chi la Taguang (1445); ci nu reuşesc să ţină piept noului atac chinez (1446), după care regele Narapati se supune dominaţiei Ming.

— Annamul invadează Champa; cucereşte, pierde şi apoi cucereşte din nou capitala Vijaya. Apoi, sub Le Thanh Ton, cucereşte regiunea de la sud de Capul Varcila (1446 – 1471), punând astfel capăt lungului conflict dintre cele două ţări.

— Sub Montezuma I (care a domnit între 1449 – 1468) aztecii se extind, în primul rând la sud de Ciudad de México.

e Mongolii Pirat învinge armata chineză la graniţa de nord, luându-l prizonier pe împăratul Ming, Ying Tsung (1449).

194

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Războiul de o sută de Ani: la Formigny, lângă Bayeux, forţele franceze conduse de contele de Clermont zdrobesc o armată engleză a lui Thomas Kyriel şi Matthew Gough, folosindu-se de tunuri pentru a fi superiori arcurilor lungi ale englezilor; aproape toţi arcaşii, circa patru mii de oameni, au fost ucişi (15 aprilie 1450).

e Războiul de o sută de Ani: armata engleză capitulează la Caen (6 iulie 1450) şi la Cherbourg (12 august1450), ultimele avanposturi englezedin Normandia".

— Jack Cade conduce o rebeliune în Kent şi Sussex, cucerind Londra şi învingând forţele regaliste într-o ambuscadă la Seven Oaks înainte de a fi silit să se retragă din Londra (1450); deşi se emite un ordin de amnistiere generală, Cade este executat ulterior.

— Războiul de o sută de Ani: armatele franceze conduse de Jean, conte de Dunois, invadează Guyenne, cucerind Bordeaux (30 iunie 1451) şi Bayonne (20 august).

e *Christian I Oldenburg, regele Danemarcei şi Norvegiei*, poartă *un război cu Suedia* (1451 – 1457); deşi îl detronează pe Carol VIII, el este respins de suedezi.

— Războiul de o sută de Ani: chemate de aquitani, armatele engleze conduse de John Talbot conte de

Shrewsbury, debarcă în valea Garonne şi sunt întâmpinate cu bucurie la Bordeaux (octombrie 1452).

— N. Richard III (Richard de Gloucester) (1452 – 1485), rege al Angliei (d. 1483 – 1485).

— Kăzboiul de o sută de Ani: John Talbot, conte de Shrewsbury, conduce Torţele engleze la ridicarea asediului francez impus Castillon-ului, însă englezii sunt risipiţi, iar Shrewsbury ucis de armatele franceze conduse de Jean Bureau (17 iulie 1453).

— M. John Talbot, conte de Shrewsbury (circa 1384 – 1453), militar englez participant către sfârşit la Războiul de o sută de Ani; se remarcă mai cu seamă Ja Patay (1429) şi Castillon (1453), unde este ucis.

Războiul de o sută de Ani: războiul care a durat o sută şaisprezece ani ia sfârşit când francezii cuceresc Bordeaux (19 octombrie 1453), englezilor rămânându-le numai Calais, e.n. Hernandez Gonzalo de Córdoba (Gonsalvo de Córdoba) (1453 – 1515), general spaniol.

— Războiul celor două roze (1455 – 1485): lunga serie de conflicte este dec 1 anşată atunci când Richard, duce de York, cel care fusese *numit protector pe perioada bolii* psihice a regelui Angliei Henric VI (1454), este eliberat din funcţie de regina Margareta şi de ducele de Somerset, cei doi devenind de fapt dictatori; Richard şi adepţii lui, inclusiv Richard Neville, conte de Warwick, se răscoală şi înfrâng casa de Lancaster la St. Albans (22 mai 1455), omorându-l pe Somerset; Richard devine la rându-i dictator, controlându-l pe incompetentul Henric.

— Iacob II al Scoţiei desfăşoară atacuri în Northumberland (1456).

e.n. Henric VII (Henric Tudor) (1457 – 1509), rege al Angliei (d. 1485 – 1509).

— Războiul celor două roze: casa de York, condusă de ducele de Salisbury, zdrobeşte casa de Lancaster la Blore Heath, lângă Market Drayton (3 septembrie 1459).

— Războiul celor două roze: ameninţat în propriu-i castel de o armată lancastriană condusă TkTYlennc VI şi Margareta, părăsit de susţinătorii lui mai „Importanţi, Richard/ducele de York, fuge în Irlanda; Warwick fuge la Calais (octombrie 1459). EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e Invadatorii tătari ajung la Moscova înainte de a fi izgoniţide ruşi (1451).

— Războaiele huşite: George de Podebrad cucereşte Praga/făcând din utraquişti secta husită dominantă în Boemia (1452).

195

— Căderea Constantinopolului (29 mai 1453). Turcii conduşi de Mahomed al II-lea Cuceritorul învinq pe bizantini şi distrug ultimele rămăşiţe ale Impariului Bizatin.

B Războiu' Teavâleresc polono-teuton (1454 – 1466): polonii sprijină o revoltă prusacă împotriva cavalerilor teutoni.

b La Belgrad, armata ungară a lui Iancu de Hunedoara învinge armata otomană a sultanului Mohamed II pe Dunăre (14 iulie 1456), apoi îi respinge pe otomanii care. asediau) raşul (21 – 22 iulie); aceştia se retrag la Constantinopoi

b m. Iancu de *Hunedoara* (circa 1387 – 1456), voievod al *Transilvaniei şi guvernator* al Ungariei, considerat erou pentru victoriile obţinute împotriva turcilor; el moare în tabăra de la Zemun, de ciumă. Fiul său, Matei, devine regele Ţoaţei Corvin al Ungariei.

B Moscova îşi afirmă dominaţia prin victoria asupra Novgorodului, la Rusa (1456); armata moscovită era condusă de Vasile II.

B Domnia lui Vlad Ţepeş în Ţara Românească (1456 – 1462, 1476). O domnie autoritară, dominată de conflictele cu otomanii. Măsurile represive amplificate în

contemporaneitate ltiu făcut celebru.

B Domnia lui Ştefan cel Mare în Moldova (1457 – 1504). Remarcabil conducător de ţară şi oaste, a repurtat victorii asupra ungurilor, turcilor şi polonezilor.

— Turcii otomani cuceresc şi anexează Serbia (1459).

— N Maximilian I (1459 – 1519), rege al Germaniei (1486 – 1519) şi împăratul Sfântului Imperiu Roman (1493 – 1519).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Armatele spaniole resping mai multe invazii portugheze asupra Insulelor Canaft (1450-T453Ţ".

— Încercând să încheie o alianţă împotriva musulmanilor, un sol etiopian ajunge la Lisabona (1452).

B Turcii otomani conduşi de Mahomed II (Cuceritorul) asediazălşi cuceresc în final cetatea deja distrusă a Constantinopolului (februarie-mai 1453); apărătorii acesteia cuprindeau mercenari genovezi conduşi de Ioan Giustiniani, o flotă veneţiană şi pe ultimul împărâfbizantin, Constantin XI Paleolog, care moare încercând să închidă-o breşă din zidurile interioare ale oraşului, creată de masivele bombardamente şi asalturi. Astfel iau sfârşit Imperiile Roman şi Bizantin, ca şi accesul direct al europenilor în Orient, întrucât Imperiul Otoman va continua să se extindă.

B m. Constantin XI Paleolog (1404 – 1453), ultimul împărat bizantin (d. 1449 – 1453), ucis în timpul căderii Constantinopolului (29 mai).

B Alvise da Cada Mosto, un veneţian în slujba portughezilor, explorează râurile Senegal şi Gambia şi descoperă Insulele Capului Verde (Green Cape) (1455 – 1457).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Coloniştii *norvegieni par să fi abandonat complet Groenlanda (pe la 1450); în orice* caz, bascii, bretonii,

gasconii şi alţi europeni se pare că au pescuit în largul apelor nordamericane şi că au înfiinţat colonii de coastă temporare pe la acea dată, rutele către acestea fiind păstrate secret.

b După eliberarea împăratului Ming, Ying Tsung, de către mongolii care-l luaseră captiv (1450), izbucneşte un război civil între diverşii pretendenţi la tronul chinez, inclusiv fratele împăratului, Ching Ti; Ying Tsu iese învingător în cele din urmă (1457).

B n. Francisco de Almeida (circa 1450 – 1510), amiral portughez şi vicerege al Indiei Portugheze.

196

— Războiul civil dintre mayaşi duce la distrugerea cetăţii Mayapán din Mexic (1451); naţiunea se prăbuşeşte, oamenii abandonând oraşe precum Chichén Itzá şi Urmal.

— Bulal Lodi răstoarnă dinastia Sayyd din Delhi şi întemeiază dinastia Lodi (1451).

— M. Cheng Ho (7 – 1451), amiral musulman chinez care a condus şapte călătorii de amploare în Oceanul Indian şi apele adiacente (1405 – 1433).

e în războiul practic permanent dintre Ayuthia şi Chiengmaia în Thailanda, Ayuthia cucereşte oraşul Chiengmai (1452), dar este silită repede să-l abandoneze.

— N. Affonso de Albuquerque (1453 – 1515), amiral portughez şi guvernator în Oceanul Indian.

— Mahmud 1 al Malwei, India, învinge bahmanizii de mai multe ori, cucerind provinciile de nord ale acestora (1457 – 1469).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Războiul celor două roze: Warwick şi Eduard (ulterior Eduard IV), fiul lui Richard, duce de York, sosesc în fruntea unei mici armate în sud-estul Angliei şi li se face o primire triumfală în Londra (iunie 1460).

— Războiul celor două roze: forţele casei de York conduse de Warwick şi Eduard învinge forţele casei de

Lancaster care se îndreptau către Londra, la Northampton, iar regele Henric VI este capturat din nou (18 iulie 1460).

— Războiul celor două roze: lancastrienii conduşi de Henry Beaufort, duce de Somerset, şi Henry Percy, conte de Northumberland, îi învinge pe yorkişti la Wakefield; Richard, ducele de York, este ucis în luptă (decembrie 1460).

— M. Richard, duce de York (1411 – 1460), general englez ale cărui pretenţii la tron au declanşat Războiul celor două roze (1455 – 1485); deşi a murit la Wakefield (1460), doi dintre fiii lui au condus mai târziu Anglia – fiul cel mare ca Eduard IV şi al patrulea fiu ca Richard III.

— Iacob II al Scoţiei cucereşte oraşul Roxburgh de sub englezi, deşi este ucis în timpul asediului (1460).

— Sub domnia lui Iacob 111 (d. 1460 – 1488), scoţienii recuperează părţile din sudul Scoţiei care rămăseseră sub dominaţie engleză.

— N. Ludovic II de la Tremoille (1460 – 1525), general francez.

— N. Pedro, conte de Oliveto Navarro (circa 1460 – 1528), general spaniol.

e Războiul celor două roze: la Mortimer’s Cross (2 februarie 1461), lângă Leominster, yorkiştii lui Eduard îi zdrobesc pe lancastrieni; mulţi sunt urmăriţi şi executaţi, pe măsură ce războiul ia o întorsătură mai Brutală.

e Războiul celor două roze: lancastrienii reginei Margareta îi învinge pe yorkiştii lui Warwick în a doua bătălie de la SL Albans (17 februarie 1461), luându-l din nou prizonier pe regele Henric VI şi înaintând încet către Londra; ei se retrag apoi în Yorkshire, la aflarea veştii că Eduard, ducele de York, s-a proclamat rege ca Eduard IV.

— Războiul celor două roze: Eduard şi yorkiştii săi pornesc în urmărirea lancastrienilor, învingându-i la Towton (29 martie 1461) unde se estimează un total de douăzeci şi opt de mii de morţi, din care probabil douăzeci

de mii numai lancastrieni.

— M. Carol VII (1403 – /1461), rege al Franţei (1422 – 146IJ, numit anterior Delfinul; rămas în istorie în special pentru modul în care a folosit-o şi apoi a abandonat-o pe Ioana d'Arc (î 429)".

197

— Războiul celor două roze: yorkiştii conduşi de fratele lui Warwick, lordul Montaque, îi învinge pe lancastrient la Hedgeley Moor, lângă Wooler (25 aprilie 1464) Ţiaf apoi din nou la Hexham; urmează un număr mare de execuţii (15 mai). Henric VI se refugiază la o mănăstire, dar este găsit şi închis în Tumul Londrei; Margareta şi fiul lor Eduard fug în Franţa.

— Ludovic XI al Franţei poartă o bătălie cu sfârşit ambiguu la Montihery împotriva, unui grup de nobili rebeli numit Liga Bunăstării Publice (13 iulie 1465).

— În primul „Război al codului" (1468 – 1474), forţele engleze se luptă pe mare contra danezilor şi Ligii Hanseatice pentru drepturile de pescuit şi comerţul din apele Islandei.

— Războiul celor două roze: două răscoale lancastricne din nordul Angliei sunt înfrânte de yorkiştii conduşi de Warwick – la Edgecote, lângă Banbury (1469) şi pe câmpia „Mantăii largi11 (1470), lângă Empington, în Rutlandshire. Deja în dezacord cu Eduard IV, Warwick atâta populaţia la o a treia revoltă pentru a-l atrage pe Eduard către nord, după care el însuşi pleacă spre Londra, îl eliberează pe Henric VI din Tumul Londrei şi-l repune pe tron (septembrie – octombrie 1470). Eduard fuge în Flandra.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Armata elveţiană cucereşte regiunea Thurgau de la austrieci (1460).

— Învingând o flotă genoveză, forţele turceşti preiau controlul în Marea Egee, cucerind de asemenea şi Morea

(peninsula Peloponesiană) (1461).

— Războiul cavaleresc polono-teuton: polonii conduşi de Cazimir IV învinge categoric cavalerii teutoni la Puck (1462), Prin A Doua Pace de la Thom (1466), polonii câştiga Pomerania şi gurile Vistulei, care le permiteau accesul la Marea Baltică; teutonii păstrează Prusia, dar recunosc dominaţia polonă.

B Războaiele huşite: Boemia este din nou divizată de războiul civil dintre catolici şi (husiţi (1462 – 1471), care sunt declaraţi eretici.

— Armatele turcilor otomani cuceresc şi anexează Bosnia (1463).

— Ungurii sub domnia lui Matei 1 Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, declanşează campanii de mică amploare împotriva Turciei (1463, 1475).

— Marea campanie otomană împotriva Ţării Româneşti condusă personal de Mahomed* al II-lea Domnul Ţării Româneşti, Vlad Ţepeş execută un îndrăzneţ atac de noapte asupra taberei sultanului cu intenţia de a-l asasina. Produce pierderi grele turcilor.

— Matei Corvin, regele Ungariei, atacă Moldova într-o încercare de a impune suzeranitatea maghiară asupra acestei ţări româneşti. În bătălia de la Baia (14 – 15 dec. 1467) suferă o grea înfrângere din partea armatei moldovene condusă de Ştefan cel Mare care, cu acest prilej se afirmă pentru prima dată în plan internaţional.

— N. Andrea Doria (1466 – 1560), comandant naval genovez.

— Austriecii invadează Elveţia aflată în război civil, dar sunt repede izgoniţi (1468).

— Odată cu moartea lui Skanderbeg (1468), se prăbuşeşte şi mişcarea de independenţă a Albaniei, ţara intrând sub dominaţie turcă; turcii controlau şi teritoriile cucerite de pe coasta Dalmaţiei şi din Croaţia, de unde organizau atacuri asupra Veneţiei.

— N. Niccolò Machiavelli (1469 – 1527), om de stat florentin, teoretician politic şi militar

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Turkmenii Berbecului Alb, conduşi de Uzun Hasan, încearcă să se extindă din, Persia în Anatolia, dar sunt opriţi de turcii otomani (1461).

— Turcii otomani cuceresc Trebizondul, la Marea Neagră (1461), ultima rămăşiţă a Imperiului Bizantin.

198

— Armatele portugheze invadează Marocul, cucerind Tanger şi Casablanca (1463 – 1476).

— În Africa devest, Songhaiul, sub conducerea lui Sonni Ah Ber (Sunni Ali) poartă un război de durată cu Djenne (Jenne) (1466 – 1473).

— Turkmenii Berbecului Negru sunt învinşi, iar Jehan Şah ucis de către turkmenii Berbecului Alb conduşi de Uzun Hasan (1467), care-i înving-şi pe timurizi, ucigându-le conducătorul, Abu Said (1469).

— N. Selim I (1467 – 1520), sultan al Turciei (1512 – 1520).

b în Africa de Vest, songhaiul Sonni Ăh Ber şi armatele lui alungă tuaregii din Tombuctu, jefuind oraşul (1468).

B Portughezii cuceresc Casablanca (1468), distrugând baza piraţilor de acolo.

B Sub Baeda Mary am (a domnit între 1468 – 1478) şi Eskender (a domnit între 1478 – 1494), Etiopia creştină respinge atacurile musulmane.

B Sonni Ali Ber conduce armatele Songhaiului împotriva popoarelor Mossi (1469 – 1470; 1478 – 1479; 1480), care cutreierau de multă vreme valea Nigerului.

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE POUĂ AMERICI:

— Coreea cucereşte Insulele Tsushima, de multă vreme paradisul piraţilor (1460).

— La Doi Ba, în nordul Thailandei, armata din Chiengmai respinge categoric armata Ayuthiei (1463).

B în Japonia, Războiul Călugărilor duce la înfrângerea şi distrugerea mănăstirii Honganji de către călugării din Enryakui (1465).

B n. Montezuma II (1466? – 1520), ultimul împărat aztec al Mexicului (a domnit între 1502 şi 1520).

— În Japonia, regiunea din jurul oraşului Kyōto este distrusă de un război civil (1467 – 1477) în sânul familiei Ashikaga, declanşat de rivalitatea dintre Hosokawa Katsumoto şi socrul său, Yamana Mochitoyo; ambii sunt ucişi în conflict (1473).

— Sub Axayactl (a domnit 1468 – 1481), aztecii poartă campanii atât la est, cât şi la vest de Ciudad de México, ajungând la Golful Mexic şi la Oceanul Pacific.

— Sub Mahmud Gawan, statul musulman indian Bahmani reînvie, învingând şi anexând mai multe state hinduiste dintre Gujarat şi Goa (1469).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Războiul celor două roze: Eduard IV se reîntoarce în Anglia în fruntea unei armate formate mai ales din mercenari şi înfrânge armata casei de Lancaster la Bamet (14 aprilie 1471), omorându-l pe Warwick; regina Margareta şi fiul ei Eduard încearcă să se refugieze în Ţara Galilor, dar sunt învinşi de Eduard IV la Tewkesbury (4 mai). Prinţul Eduard este ucis, iar regele Henric IV este omorât şi el, ulterior, în Tumul Londrei.

— M. Richard Neville, conte de Warwick (1428 – 1471), general englez supranumit „Făcătorul de regi” pentru sprijinul pe care l-a acordat când casei de York, când celei de Lancaster, pe parcursul Războiului celor două roze; este ucis la Bamet (14 aprilie).

— La Brunkenberg (10 octombrie 1471), suedezii conduşi de Sten Sturc cel Bătrân învinge armata regelui danezo-norvegian Christian 1 Oldenburg, care urmărea sa

acapareze şăronul Suediei.

199

— Carol Temerarul, duce de Burgundia, invadează Normandia la de de France, dar este învins la Beauvais (1471 – 1472).

— Bătălia pentru Pirinei (1472 – 1475) se sfârşeşte prin preluarea Rousi Honului de către Franţa şi prin obţinerea supremaţiei în Catalonia de către Aragón.

— Eduard IV al Angliei invadează Franţa, însă prin semnarea Tratatului de la Picquigny el acceptă, în schimbul banilor, să nu pornească lupta (1475).

— Isabela, sprijinită de soţul ei, Ferdinand de Aragón, iese învingătoare în lupta de succesiune pentru tronul Castiliei în faţa pretendentei rivale Ioana; victoria este consfinţită prin înfrângerea armatelor trimise de soţul Ioanei, Affonso V al Portugaliei, la Toro (1476).

— După înfiinţarea Inchiziţiei în Castilia şi Aragón (1478), mulţi disidenţi credincioşi au fost persecutaţi şi masacraţi, mai cu seamă evreu şi musulmanii, inclusiv aceia care şi-au păstrat credinţa, dar s-au convertit de formă; aceste categorii erau numite maranos (evreii iberici convertiţi) şi, respectiv, moriscos (maurii iberici convertiţi).

— Armatele franceze conduse de Ludovic XI invadează Olanda, dar sunt înfrânte de oştile habsburgice conduse de arhiducele Maximilian, la Guinegate (1479).
EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Forţe terestre şi navale turce invadează Negroponte (Euboea) (1470), cucerind-o de sub stăpânirea veneţienilor.

— Polonia şi Ungaria se află în război (1471 – 1478), fiecare susţinând un alt pretendent la tronul Boemiei – Cazimir IV al Poloniei sau Matei I Corvin al Ungariei.

— Marele cneaz Ivan III (cel Mare) al Moscovei cucereşte Novgorodul ŢI 471 – 1478).

— Armatele elveţiene învinq oştile lui Carol Temerarul al Burgundiei la Hâncourt (13 noiembrie 1474); cu sprijinul aliaţilor lor, habsburgii şi germanii din sud, elveţienii cuceresc regiunile de frontieră ale Elveţiei şi Alsaciei, inclusiv Granson, de sub stăpânirea burgunzilor (1474 – 1475).

— Bătălia de la Vaslui (10 ian. 1475) Armata Moldovei condusă de Ştefan cel Mare învinge anuala turca în anul următor, 1476, turcii sub comanda lui MaBomed al II-lea atacă din nou Moldova Campania din vara lui 1476 se termină tot cu victoria moldovenilor. – n. Cezar Borgia, duce de Valentinois (1475 – 1507), general şi om politic hispano-italian.

— După recucerirea Gransonului (februarie 1476), burgunzii nimicesc întreaga oaste elveţiană; o nouă armată elveţiană va fi autoarea unor surprinzătoare victorii la Granson (2 martie), şi din nou la Moral, lângă Berna, şi la Fribourg (22 iunâeţ

— Armata elveţiană împreună cu alţi aliaţi invadează Burgundia, învingând noua armată a lui Carol Temerarul la Nancy; Carol este ucis (5 ianuarie 1477).

— Regele Ungariei Matei I Corvin se află în război cu împăratul german Frederic III (1477 – 1485); el asediază Viena (1477).

— Sprijinită adesea de tătarii din Crimeea, Rusia poartă un război cu Lituania care se termină indecis (1478 – 1489).

— Elveţienii ies învingători într-un nou război cu milanezii prin victoria de la Giomico (*28 decembrie 1478*).

— Veneţia încheie pacea cu Imperiul Otoman, cedând nu doar teritoriile cucerite, dar şi Scutari, care rezistase (1479).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Navele portugheze conduse de Fernao Gomes, João de Santarem şi Pedro de Escolar ajung la ceea ce va fi

Coasta de Aur (1470 – 1471); aici ei vor fonda mai târziu fortul comercial de la Elmina (São Jorge de Mina) (1482).

200

B Navele spaniole, flamande şi englezeşti atacă adesea centrele portugheze implicate în negoţul cu sclavi precum insula Arguin din largul Mauritaniei, Elmina de pe Coasta de Aur şi Gâţo din Benin (începând cu anii 1 470).

— Armatele spaniole cuceresc Melilla, în Maroc (1470).

B Portughezii cuceresc Tangerul, în Maroc, la strâmtoarea Gibraltar (1471). b Fernando Po descoperă insula din largul Africii de Vest care avea să-i poarte numele (1472). B Aliaţi cu veneţienii, turkmenii Berbecului Alb conduşi de Uzun Hasan invadează Anatolia turcilor otomani; sunt respinşi de Mohamed II la Erzinjan (1473).

B Songhai învinge în cele din urmă pe Jenne (Djenne) (1473).

B Lungul conflict pentru Insulele Canare ia sfârşit; Spania păstrează câteva insule din interior (unde întemeiase aşezări), restul revenind portughezilor (1479).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

B n. Sher-şah (Farid-ud-Din Sher Shah; Farid-han) (circa 1472 – 1545), împărat al Indici (d. 1540 – 1545) de origine turco-afgană.

B în Valea Mexicului, două oraşe aztece, Tenochtitlán şi Tlatilulco, sunt implicate într-un aprig război civil care se încheie cu distrugerea acestuia din urmă (1473).

— Sub conducerea lui Mahmud Gawan, statul Bahmani din India învinge Vijayanagarul şi cucereşte Goa (1475); pornind apoi către est, cucereşte regatul hinduist Orisşa şi litoralul învecinat (1478).

b La Zamacuyahuac, în Mexic, tarascanii învinge decisiv Liga celor trei oraşe (Tenochtitlán, TIacopan şi Texcoco) (1478).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

B Regele Granadei, Muley Abu' I Hassan, invadează Spania creştină, declanşând astfel războiul final musulmano-creştin din Peninsula Iberică (1481).

— Ioan II al Portugaliei înăbuşă o revoltă condusă de Ferdinand, care făcea parte din

puternica familie Braganza (1481 – 1483).

B n. Christian II (1481 – 1559), regele Danemarcei şi Norvegiei (1513 – 1523) şi al Suediei (1520 – 1523).

ZB Armatele englezeşti conduse de Alexander, duce de Albany, şi Richard, duce de

Gloucester (mai târziu Richard 111}, invadează sudul Scoţiei; recucerind Berwick şi ocupând Edinburgh, englezii deţin controlul efectiv asupra Scoţiei (1482), deşi vor fi ahingaţi în cele din urmă.

b în lupta împotriva Granadei, armatele conduse de Ferdinand şi Isabela de Castilia şi Aragón sunt prinse în ambuscadă şi învinse la Loja (1482).

b m. Eduard IV (1442 – 1483), rege al Angliei (1461 – 1470; 1471 – 1483); fiu al lui Richard, duce de York, el devine rege în timpul Războiului celor două roze. Succesorul său avea să fie fiul lui în vârstă de treisprezece ani, Eduard V, care, împreună cu fratele său mai tânăr, este închis în Tumul Londrei unde se presupune că au fost ucişi amândoi (circa august 1483).

b Războiul celor două roze: la moartea lui Eduard IV (1483), fratele acestuia, Richard de Gloucester, devine regent; el va lua apoi tronul, intitulându-se Richard UI, învingând revolta condusă de ducele de Buckingham – sprijinit pe faţă de Henric Tudor, conte de Richmond şi capul familiei Lancaster

201

— Războiul celor două roze: debarcând la Milford Haven în fruntea unei armate de mercenari francezi, capul familiei Lancaster, Henric Tudor, câştiga un sprijin

important în Ţara Galilor şi în vestul Angliei, apoi invadează Anglia centrală la Bosworth Field (22 august 1485); învinge categoric casa de York şi-l ucide cu mâna lui pe Richard, punând astfel capăt Războiului celor două roze. Sub numele de Henric VII, el întemeiază dinăstia Tudori lor.

e m. Richard III (Richard de Gloucester) (1452 – 1485), rege al Angliei (1483 – 1485) care şi-a dobândit tronul călcând pe cadavre; Shakespeare l-a zugrăvit ca pe un ticălos desăvârşit.

— N. Hernán (Hernando; Fernando) Cortés (1485 – 1547), conducător militar spaniol.

— Armatele creştine spaniole cuceresc Loja (1486), apoi asediază şi capturează Málaga (mai-august 1487), cucerind şi teritoriile adiacente.

— Henric VII al Angliei înăbuşă două răscoale de mare însemnătate, una condusă de Lambert Simnei (1487), iar alta de Perkin Warbeck (1488 – 1499).

— Susţinuţi de Tudori şi de Habsburgi, ducii de Orléans şi de Bretagne se revoltă împotriva regelui Franţei Carol VIII, dar sunt învinşi la St. -Aubindu-Cormier (1488). În Olanda, arhiducele Maximilian de Habsburg întemeiază o amiralitate olandeză permanentă.

— Creştinii spanioli cuceresc fortăreţele Baza şi Almería, izolând astfel Granada (1489).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Turcii otomani invadează Italia, cucerind Otranto, de pe litoralul adriatic (1480), apoi se retrag (148TŢ

— Milano, Florenţa şi Napoli se unesc pentru a împiedica Veneţia să cucerească Ferrara (1482 – 1484).

— Turcii cuceresc şi anexează Herţegovina (1483).

— Turcii invadează Moldova, dar încheie un armistiţiu şi se retrag; forţe masive moldovene şi polone nu au intrat în luptă (1484 – 1485).

— Marele cneaz Ivan III (cel Mare) al Moscovei

cucereşte Tverul (1485); aflat în război cu Lituania, Viatka şi Kazanul, el este primul care-şi atribuie titlul de „ţar al tuturor Ruşiilor".

— Habsburgii sunt alungaţi din Austria, inclusiv din Viena, de către Matei Corvin şi armatele ungare (1485), care ieşiseră învingătoare şi din războiul cu împăratul german Frederic III.

— Cu sprijinul Florenţei, regele Ferdinand 1 înfrânge o revoltă a nobililor din Napoli (1485 – 1486).

— Împăratul Maximilian I de Habsburg înfiinţează „Landsknechts", o armată imperială germană organizată după model elveţian (1486).

— Hanatul Hoardei de Aur, aflat în declin, invadează Polonia şi Lituania (1487), însă este înfrânt decisiv la Zaslavi (1491}/ –

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Nyatsimba, care-şi luase numele de „Mwene Matapa" (Pustiitorul de ţări), întemeiază Imperiul Matapa între fluviile africane Zâmbezi şi Limpopo (circa 1480).

— Cavalerii Sf. Ioan resping o invazie otomană asupra Rodosului; Mohamed II se retrage după ce suferă pierderi grele (1480 – 1481).

— Tratatul de la Alcacovas (1480) pune capăt dominaţiei portugheze în Insulele Canare, care revin Castiliei.

B Un sol etiopian ajunge la Roma (1481), căutând ajutor împotriva musulmanilor, e m. Mohamed If Fatih (Cuceritorul; Muhammed; Mehmet) (1432 – 1481), conducător otoman (1444 – 1446; 1451 – 1481) care a asediat şi a cucerit Constantinopolul (1453), apoi a cucerit Serbia, Bosnia şi Grecia (1456 – 1460), dar nu a izbutit să cucerească Belgradul (1456).

B Baiazid II câştiga un scurt război civil pentru honul imperiului turc, în dauna fratelui său Djem, care se

refugiază în Rodos (1481).

e Navele portugheze conduse de Diogo Cao ajung la fluviul Zair (Congo) şi la Capul Sf. Augustin (1482 – 1484), apoi ocolesc Capul Crucii şi Capul Negru (1485 – 1486), căutându-l în continuare pe miticul Preot Ioan pentru a forma o alianţă creştină, e Armatele songhai conduse de Sonni Ali Ber îi învinge pe corsarii Mossi în bătălia de la Kobi (1483), ulterior pornind încă o campanie împotriva acestora (1488).

B n. Khayr ed-Din Barbăroşie (Barbarossa; Khizi) (circa 1483 – 1546), amiral grecoturc şi conducător nord-african.

— Portughezul Bartholomeu Díaz este primul navigator european modern care a înconjurat capul african al Bunei Speranţe (1487) ajungând la Rio de Infante (probabil Râul Marelui Peşte) înainte să fie obligat de propriii săi marinari să se întoarcă.

e Regele Ioan al Portugaliei îi trimite pe Pedro de Covilhao şi Alfonso de Paiva în Indii, pe ruta Cairo, Aden şi Hormuz (1487); pe drumul de întoarcere din Calicut, Covilhao explorează coasta est-africană, ajungând în *sud până la fluviul* Zâmbezi (1488). B Turcii otomani resping invaziile declanşate de mamelucii egipteni asupra oraşelor Adana şi Tarsus (1487 – 1491).

e Turkmenii Berbecului Alb, aliaţi cu gruzinii, îl învinge şi-l ucid pe turkmenul Haidar din dinastia Sefevizilor din Azerbaidjan (1488).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Statul Bahmani din India, condus de Mahmud Gawan, învinge încă o dată Vijayanagarul (1481); acesta din urmă se aliază cu Orissa împotriva statului Bahmani, care este distrus în cele din urmă (1481 – 1500).

B n. Babur (Zahir ud-din Muhammad) (1483 – 1530), conducător mongol.

B Sub Ahuitzotol (a domnit între 1486 – 1502), aztecii desfăşoară din nou campanii în est şi în vest până la cele două coaste, extinzându-se de asemenea şi către sud (1495 – 1498).

B Dinastia Lodi din Delhi cucereşte în cele din urmă Jaunpur, controlând astfel valea centrală a Gangelui din India (1487).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

b n, Carol, conte de Montpensier şi duce de Bourbon (1490 – 1527), conetabil al Franţei şi general imperial.

B Granada, ultimul bastion musulman din Spania, cade în mâinile creştinilor la capătul unui lung asediu (aprilie 1491 – 2 ianuarie 1492); evreii neconvertiţi sunt expulzaţi din Spania.

B n. Henric VIII (1491 – 1547), rege al Angliei (d. 1509 – 1547).

b n. Johann von Rantzau (1492 – 1565), general danez.

203

e Regele Hans (Ioan) I al Danemarcei şi Norvegiei poarta un război cu Suedia (1493 – 1497), al cărei rege devine.

e Evreii care refuză convertirea forţată la creştinism sunt alungaţi din Portugalia (1496).

— Prima menţiune a cuvântului *moschetto* sau muschetă (1499).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e.n. Albert de Hohenzollern (1490 – 1568), mare maestru al cavalerilor teutoni şi primul duce de Prusia.

— M. Matei I Corvin (Mâtyâs Hunyadi) (1440 – 1490), rege al Ungariei (1458 – 1490) pe parcursul războaielor cu turcii (1463; 1475), al războiului boemian (1468 – 1478) şi al celor cu Austria (1477 – 1485); fiul eroului naţional Iancu de Hunedoara. *e* Împăratul Maximilian *I de Habsburg* recucereşte Viena *de la* unguri (1491).

e Ajutată de tătarii din Crimeea, Rusia reîncepe războiul cu Lituania (1492 – 1503). e împăratul Maximilian I de Habsburg respinge o invazie a turcilor asupra Styriei şi Carniolei (ulterior Iugoslavia) (1492 – 1494), învingând invadatorii la Villach (1492). El înfrânge şi o răscoală în Olanda (1494).

e Sub domnia lui Carol VIII francezii invadează şi cuceresc Napoli (1494).

— N. Soliman I (Magnificul) (circa 1494 – 1566), sultan turc otoman (1520 – 1566), uneori numit şi Soliman II.

— Războaiele italiene (1495 – 1515): în permanenta dispută pentru Italia, Spania intervine în Napoli; armatele spaniole, conduse de Hernandez Gonzalo de Córdoba, sunt învinse la Seminara (1495).

— Rusia invadează Finlanda stăpânită de suedezi (1495; 1496), a doua oară ajungând în

Golful Botnic; suedezii conduşi de Sten Sture cuceresc şi jefuiesc Ivangorodul. Războiul ia sfârşit prin încheierea unui tratat (1497).

e Moldovenii conduşi de Ştefan cel Mare învinq la Codrii Cosminului armata polonă

(26 oct. 1497). Polonia este obligată să recunoască independenţa Moldovei.

— După lupte pe întreaga frontieră dintre Austria şi Elveţia, elveţienii învinq armatele împăratului Maximilian I de Habsburg la Domach (22 iulie 1499); Tratatul de la Basel le pecetluieşte independenţa.

— După ce-i înfrâng decisiv pe veneţicni în prima bătălie de la Lepanto (28 iulie 1499) din Golful Corintului, turcii cuceresc numeroase insule şi teritorii de coastă în mărilfe Egee şi Ionică.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Africa de vest, Sonni Ali Ber conduce Imperiul Songhai împotriva statului Fulani (1492), dar moare pe

drumul de întoarcere acasă; în lupta de succesiune care urmează, generalul Muhammad ibn abi Bakr Turc îl învinge pe fiul lui Sonni Ali, Sonni Baru, la Anfao (12 aprilie 1493), apoi se urcă pe tron sub numele de Askia Muhammad (Mohamed I Askia).

e m. Sonni Ali Ber (Sunni Ali) (? – 1492), conducător songhai (circa 1464 – 1492), care a cucerit Timbuktu (1468) şi Djenne (1473).

— Portughezul Vasco da Gama este primul care înconjoară Africa pentru a ajunge în Indii, întorcându-se pe aceeaşi rută (8 iulie 1497 – august sau septembrie 1499), deschizând astfel europenilor calea pentru colonizare şi cuceriri teritoriale în Orient; în călătoria sa el vizitează numeroase aşezări de pe coasta Africii de Est, inclusiv Mozambic, Mombassa (unde nu este bine primit de către negustorii arabi), Melincâi (unde angajează un pilot care să-l conducă spre Calicul, India – mai 1498). Mai mult

de o treime din echipaj moare de scorbut, una dintre marile probleme care dăinuie mai multe secole.

— În Africa de Vest, armatele Imperiului Songhai conduse de Mohamed Askia înfrâng şi cuceresc populaţia Mossi din Yatenga (nordul Burkinei Faso, sau Volta Superioară) (1498 – 1502).

— Turkmenii Sefevizi conduşi de Ismail, fiul lui Haidar, cuceresc Shirvan şi Baku (1499 – 1500).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Într-o expediţie finanţată de Ferdinand şi Isabela I ai Spaniei (3 august 1492 – lmartie H93), genovezul Cristofor Columb porneşte spre sud către Insulele Canare, apoi în vest spre Caraibe, debarcând pe teritoriul care avea să fie ulterior numit America şi pe care el îl numeşte din greşeală Indiile de Vest, crezând că se află pe o insulă din largul Asiei de Est. El debarcă mai întâi în Bahamas

(12 octombrie 1492), în San Salvador (probabil Insula Watling), apoi în Cuba şi Hispaniola (Española; Santo Domingo), unde înfiinţează postul Navidad, începând astfel cucerirea Americilor de către europeni.

— În a doua sa expediţie în America, Columb explorează Dominica, Porto Rico, părţi din Anti le şi Jamaica (1493); reîntorcându-se în Cuba şi Hispaniola, el îl lasă guvernator pe fratele său, Bartholomeu.

— Bula papei Alexandru VI delimitează *domeniile spaniole şi portugheze din* Lumea Nouă, la vest de o anumită linie de demarcaţie, dincolo de Azore şi Insulele Capului Verde (1493).

— Când Hosokawa Masamoto îl detronează pe shogūnul Yoshitame (1493) instalând o marionetă în locul acestuia, Japonia este încă o dată răvăşită de un război ciyi1 care se va întinde pe maFmulte decenii.

— Pe baza Tratatului de la Tordesillas (1494), Spania şi Portugalia deplasează mai către vest linia de demarcaţie care împărţea posesiunile lor din cele două Americi.

— John Cabot (Giovanni Caboto), un genovez aflat în slujba englezilor, debarcă în America de Nord, probabil în Insula Capului Breton şi Newfoundland, revendicând teritoriul în numele coroanei engleze (1497); el se va prăpădi într-o a doua călătorie către America de Nord (1498).

— N. Mori Motonari (1497 – 1571), general japonez.

— În cea de-a treia călătorie a sa către AmericaFColumb descoperă Insula Trinidad (31 iulie 1498) şi explorează litoralul sud-american până la fluviul Orinoco; după ce înăbuşă o răscoală în *Hispaniola, el şi cu fratele său sunt rechemaţi în* Spania unde sunt întemniţaţi pentru o vreme de către noul guvernator Francisco de Bobadilla (1499).

— Exploratorul portughez Duarte Pacheco Pereira se poate să fi atins coastele Americii de Sud (1498).

— Alonso de Ojeda şi Amerigo Vespucci conduc expediţiile spaniole de explorare a celor două Americi (mai 1499 – iunie 1500) din Guyana franceza până la Capul St. Rogue, incluzând gurile Amazonului, apoi şi mai spre nord. Este posibil ca America să poarte numele lui Vespucci.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— N. Blaise de Lasseran-Massencome, seigneur de Monluc (Montluc) (15017 – 15 77), mareşal al Franţei.

— Maurii neconvertiţi sunt izgoniţi din Castilia (1502).

— N. Christian III (1503 – 1559), rege al Danemarcei şi Norvegiei (1534 – 1559).

— Hans (Ioan) I, regele Danemarcei şi Norvegiei, luptă împotriva Suediei (1506 – 1513), încercând să refacă Uniunea de la Kalmar, cu el pe tronul Suediei.

e m. Henric VII (Henry Tudor) (1457 – 1509), rege al Angliei (1485 – 1509), încoronat după uciderea rivalului său, Richard III, la Bosworth Field (1485) /prin căsătoria cu fiica lui Eduard IV, Elizabeta, el a unit casele de Lancaster şi de York, punând capăt Războiului celor două roze şi interneind dinastia Tudorilor. Este urmat la tronul Angliei de Henric VIII (care a domnit între 1509 – 1547) şi care s-a căsătorit cu Caterina de Aragón.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Războaiele italiene: Tratatul de la Granada (11 noiembrie 1500) împarte Napoli între Franţa şi Spania. Armatele franceze ale lui Ludovic XII reinvadează aproape imediat Italia, cucerind Milano şi Napoli, în timp ce armata spaniolă sub conducerea lui Hernandez Gonzalo de Córdoba împiedică din nou înaintarea francezilor. Córdoba se retrage din Napoli (august 1502), dar se întoarce în fruntea unei armate reîntărite şi obţine victoria în bătălia de la Cerignola (21 aprilie 1503), mai cu seamă datorită utilizării archebuzelor (puştilor). Armatele spaniole

recuceresc Napoli (mai). Armatele lui Córdoba îi înving pe francezi în mod decisiv pe râul Gangliano (29 decembrie), apoi cuceresc *Gaeta (1 ianuarie 1504); francezii se refugiază pe mare. Prin Tratatul de la* Blois (1505), Franţa învinsă îşi retrage pretenţiile asupra oraşului Napoli, acum aflat sub dominaţie spaniolă.

— Războiul veneţiano-turc: fiindcă Europa se află continuu sub atacurile turcilor otomani, o flotă otomană învinge iarăşi flota Veneţiei la Lepanto, în Golful Corintului (1500), pe când armatele otomane de uscat, care se deplasează către vest din Balcani, trec Alpii şi atacă nordul Italici.

— Începe expansiunea masivă a Imperiului Rus către est şi sud, în Asia. Rusia cucereşte o mare parte din Belorusia de la Lituania (1501 – J503) şi, în alianţă cu tătarii din Crimeea, învinge Hoarda de Aur (1502).

— M. Cezar Borgia, duce de Valentinois (1475 – 1507), general şi om politic itakfe spaniol; pentru Machiavelli a reprezentat prinţul-model al Renaşterii. Este ucis în asediul de la Viana (12 martie).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Işmail al Persiei porneşte atacuri asupra tătarilor spre sud şi spre vest, cucerind Bălai (1500). Oştile sale ocupă Azerbaidjanul, apoi Tabrizul – după obţinerea victoriei decisive din Bătălia de la Shurer (1501), preluând controlul asupra întregii Perşii (1501 – 1510).

— În Africa de Est, Abd Allah Jamma ocupă regatul Alwah (circa 1500).

— Armatele portugheze cuceresc şi distrug Kilwa, Mombasa şi alte oraşe est-africane de pe coastă (1505 – 1506).

— Armatele Songhai conduse de Mohamed Askia se extind în teritoriul tuareg la Air (în Nigeria actuală) (1506).

— Imperiul Songhai se află în război cu popoarele din

valea Nigerului (1507).

— Spaniolii cuceresc Oran şi Mers El-Kebir de pe litoralul nord-african (1509); armatele de invazie debarcă şi cuceresc apoi Bougie şi Tripoli (1509 – 1511).

206

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Kazahii, rămăşiţele Hoardei de Aur, preiau puterea în Turkestan şi în stepa kirghiză (circa 1506).

Pedro Cabral debarcă pe coasta Americii de Sud *şi revendică* pentru Portugalia actuala Brazilie, pretenţie rapid disputată de Spania (1500).

— Ayuthia (Siam) se află în război cu Chiengmai (circa 1500 – 1530).

— Forţele navale portugheze înfiinţează posturi comerciale fortificate pe litoralul indian (de la 1500); de menţionat aici în special cel de la Cochin (1503).

e Sântaduşi *primii sclavi africani în Hispaniola* (1501).

— Forţele uzbece se extind către vest în Asia Centrală şi cuceresc Herat, Khorasan şi Transoxiana (1501 – 1507).

— Montezuma II devine conducătorul Imperiului Aztec; forţa aztecilor este în continuă creştere (1502).

— Portughezii conduşi de Affonso de Albuquerque cuceresc cea mai importantă insulă comercială din Golful Persic, Hormuz (1508), dar nu reuşesc s-o menţină.

— Într-o încercare de a bloca penetrarea portughezilor, forţele navale indiene şi aliaţii acestora învinge la Chaul flota mult mai mică a portughezilor din Oceanul Indian (1508).

— Armatele spaniole cuceresc Porto Rico de la caribi (1508 – 1511).

— N. Humayun (Na-sin-ud-Din Muhammad) (1508 – 1556), al doilea împărat mogul al Indici (1530 – 1540; 1555

– 1556).

— La Din, forţele navale portugheze, superior înarmate, distrug o masivă flotă egipteano-arabă din Oceanul Indian, anihilând *astfel orice* împotrivire la permanenta penetrare portugheză pe calea apelor din zonă (februarie 1509).

— Sebastián Cabot, explorând coasta nordică a Americii de Nord, intră în strâmtoarea care duce la Golful Hudson (1509), revendicând regiunea pentru Coroana britanică.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e.n. Edward Fiennes Clinton (1512 – 1585), amiral englez.

B Iacob IV al Scoţiei porneşte un război împotriva Angliei pentru a-şi sprijini aliaţii francezi (H augusti 513). Năvălind în Anglia, armata lui este învinsă, jar el este ucis la Flodden de armatele engleze conduse del Thomas Howard; ambele armate suferă pierderigrele (9 septembrie 1513). Iacob V urmează la tronul Scoţiei, iar războiul de frontieră anglo-scoţian continuă.

B Christian II este urmaşul lui Hans (Ioan) I ca rege al Danemarcei şi Norvegiei (1513); el va lua mai târziu şi Coroana Şucdici (1520).

e Este inventat *wheel lock*, un fel de piedică (frână) pentru roţi (circa 1515).

B m. Hernandez Gonzalo de Córdoba (Gonsalvo de Cordova) (1453 – 1515), general spaniol care a jucat un rol important în izgonirea maurilor din Granada; ulterior, în Războaiele italiene, el şi trupele sale spaniole au avut un mare succes prin introducerea armelor de foc precum şi a unor tactici noi de manevră împotriva cavaleriei grele şi a lăncierilor, e.n. Maria I (1516 – 1558), regină a Angliei (1553 – 1558).

B n. François de Lorraine, al doilea duce de Guise (1519 – 1563), general francez.

B n. Gaspard II de Coligny (1519 – 1572), general şi amiral francez.

207

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Forţele ruseşti cuceresc Pskov (1510), alipindu-l Rusiei.

— Războaiele italiene: războiul Sfintei Ligi (1510 – 1514) opune Spania, Veneţia, Statele Papale şi Anglia împotriva Franţei şi, în annde începufa unor oşti germane. Armatele Franţei conduse de Gaston de Foix invadează şi cuceresc o mare parte din nordul Italiei (1511 – 1512), învingând armatele spaniole la Ravenna (11 aprilie 1512); alierea la Sfânta Ligă a Austriei şi a Elveţiei sileşte Franţa să se retragă din Italia. O nouă invazie franceză (mai 1513) are ca rezultat înfrângerea francezilor la Novară urmată de retragerea lor în Franţa. Armatele Angliei, conduse de Henric VIII, invadează Franţa (iunie 1513), obţinând victoria în bătălia de la Guinegate. Războiul se termina neconcludent, printr-o serie de tratate de pace de durată scurtă.

— Polonia se află în război cu Rusia; Rusia cucereşte Smolenskul (1514).

— Războaiele italiene: continuând lupta pentru Italia, Francisc I al Franţei conduce o armată numărând treizeci de mii de soldaţi peste Alpi în nordul Italiei (iunie 1515), dând piept cu elveţienii la Marignano (13 – 14 septembrie), în apropiere de Milano. Sub ameninţarea apropierii armatelor veneţiene încă din a doua zi a bătăliei, elveţienii se retrag în ordine; se estimează că elveţienii şi francezii au pierdut flecare câte cinci-şase mii de oameni. Francezii cuceresc apoi Milano; prin Tratatul de la Noyon *se* recunoaşte dominaţia francezilor în Milano (august 1516).

— N. Nicolo Dandolo (circa 1515 – 1570), conducător militar veneţian.

— La Wittenberg, Germania, Martin Luther îşi

afişează cele Nouăzeci şi cinci de teze pe poarta castelului (31 octombrie 1517), declanşând astfel reforma protestantă şi pregătind terenul pentru războaiele religioase de amploare care vor urma.

— Armata rusă cucereşte şi anexează Riazanul (1517).

— M. Maximilian 1 (1459 – 1519), rege al Germaniei (1486 – 1519) 51 împărat al Sfântului Imperiu Roman (1493 – 1519), care a adus Boemia şi Ungaria în imperiu, punând acolo bazele dominaţiei Habsburgilor.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Spaniolii cuceresc oraşul Tripoli de pe coasta nord-africană (1510).

— Armatele Imperiului Songhai conduse de Mohamed Askia cuceresc Diara (din Nigeria actuală) (1512).

— Selim I devine sultan al Turciei (1512).

— Armatele turceşti conduse de Selim I, numărând circa şaizeci de mii de oameni, invadează Persia şi învinge apărătorii perşi în câmpiile Chaldiran (23 august 1515), cucerind apoi Tabrizul. Armata turcă ia şi o mare parte din Kurdistan.

— Armatele turce conduse de Selim I şi având un efectiv estimat la patruzeci de mii de soldaţi invadează Siria (iulie 1516), învingând categoric oastea mamelucilor la Meij-Dabik (24 august); mamelucii se retrag în Egipt.

— Armata turcă condusă de Selim I invadează Egiptul (ianuarie 1517) învingând armata mamelucilor la Ridanieh (22 ianuarie) şi cucerind rapid Cairo; Selim devine calif al Egiptului care trece sub stăpânire turcă, la fel ca şi Arabia de vest.

— Rebelii algerieni conduşi de corsarul turc Khayr ed-Din (Barbarossa) se răscoală cu succes împotriva forţelor spaniole de ocupaţie; Khayr ed-Din Barbarosa devine beiul Algerului (1518).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

B Navele portugheze încep să-şi facă apariţia pe coasta de sud a Chinei (1510 – 1515); acestea sunt primele nave din Europa Occidentală care au ajuns în Canton (pe la 1514).

— Persia se află în război cu Uzbekistanul (1510). Armata persană cucereşte şi se menţine în Herat şi Khorasan, învingându-i pe uzbeci la Merv, unde şi moare conducătorul acestora, hanul Mohamed Shaibaini.

— Portughezii cuceresc Goa (1510) şi Malacca (1511).

— M. *Francisco de Almeida* (*circa* 1450 L510), amiral *portughez* şâpnrnul vicerege al Indiei portugheze (1505), cel care a obţinut victoria de la Din (1509) Fpe drumul de întoarcere el este ucis de africani lângă Table Bay, la Capul Bunei Speranţe.

— Babur, care avea centrul puterii sale la Kabul, atacă uzbecii din Transoxiana; armatele sale cuceresc Samarkandul, dar sunt învinse la Ghazdivan şi se retrag la Kabul (1511 – 1512).

B Forţele spaniole cuceresc Cuba (1511 – 1515).

— În sudul Indiei, imperiul Vijayanagar învinge statul Bijapur (1512), începând astfel o perioadă de dominaţie în estul Deccanului.

— Juan Ponce de Leon debarcă în Florida, declanşând cucerirea europeană a Americii de Nord (1513).

B Forţele portugheze construiesc aşezăminte fortificate în Moluccas, legendarele insulele Spice (1513 – 1521); începe astfel lunga luptă pentru supremaţia europenilor în Indiile de Est (Indonezia).

B Vasco Núñez de Balboa traversează istmul Panamá şi ajunge la Oceanul Pacific (1513).

— Îndreptându-şi atenţia către nordul Indiei, Babur

declanşează o serie de raiduri în Punjab (1515 – 1523).

— Portughezii cuceresc din nou Hormuzul (1515), de data asta *reuşind să păstreze* insula.

— M. Affonso de Albuquerque (1453 – 1515), amiral portughez şi guvernator al Oceanului Indian, cel care a cucerit Goa (î 510) şi Malacca (15 j 1); el a murit pe mare (15 decembrie).

B Juan Díaz de Solis descoperă Rio de la Plata din America de Sud (1516).

— Trupele portugheze din Oceanul Indian construiesc un fort la Colombo, în Ceylon (Sri Lanka) (1518).

— Armatele spaniole conduse de conchistadorul Hernán Cortés atacă Imperiul Aztec (august 1519); la Tenochtitlán (Ciudad de México), împăratul Montezuma îl întâmpină iniţial pe conchistador ca pe încarnarea zeului Quetzalcoatl (8 noiembrie), însă spaniolii îl iau prizon ier pe Montezuma (decembrie) şi-l ţin ostatic.

— Portughezul Ferdinand Magellan porneşte în prima expediţie în jurul lumii, înconjurând Capul Horn şi intrând în Pacific (1519).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Henric VIII al Angliei şi Francisc I al Franţei se aliază pe Câmpia Postavului Auriu (7 iunie 1520).

e Armatele franceze atacă în Navara (nordul Spaniei), cucerind Pamplona, retrăgându-se apoi în sudul Franţei după înfrângerea de la Equiroz (mai – iunie 1521).
e Christian II este detronat de pe tronul Suediei de către Gustav Vasa, care devine Gustav I, punând astfel capăt Uniunii Scandinave de la Kalmar (1523); Christian este alungat *şi de* pe tronul Danemarcei şi Norvegiei de către Frederic, duce de *Holstein*, ale cărui forţe, conduse de Johann von Rantzau, asediază şi cuceresc Copenhaga (1523 – 1524).

— M. Ludovic II de la Tremoille (1460 – 1525), general francez ucis la Pavia (24 februarie).

— N, Álvaro de Bâzan, marchiz de Santa Cruz (1526 – 1588), amiral spaniol.

— M. Charles, conte de Montpensier şi duce de Bourbon (1490 – 1527), conetabil al Franţei şi general imperial.

m. Pedro, conte de Oliveto Navarro (*circa* 1460 – 1528) *general spaniol care*, după ce a fost luat prizonier la Ravenna (1512), a intrat în serviciul Franţei; capturat în Italia (1527), el moare în Castel Nuovo din Napoli.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— O armată franco-elveţiano-veneţiană atacă forţele spaniole din nordul Italiei (1521), dar pierde Milano în favoarea armatelor hispano-germano-papale, apoi pierde lupta decisivă de la Bicocca (27 aprilie 1522).

— Forţele tătare din Crimeea invadează Rusia, ameninţând Moscova (1521).

— Armata turcăjfonduşă Tie Soliman I îşi continuă înaintarea în Europa, invadând Ungaria (mai 1521); Belgradul capitulează îacapătul unui asediu (sfârşitul lui august).

— Armatele austro-germane pornesc ofensiva (primăvara lui 1524), învingându-i şi împrăştiindu-i pe francezii din nordul Italici şi atacând sudul Franţei (iulie); asediază fără succes Marsilia, apoi se retrag peste Alpi, urmăriţi de francezi (octombrie 1524). Francezii asediază Pavia (la sfârşitul lui octombrie) unde suferă o înfrângere zdrobitoare (24 februarie 1525), estimându-se circa opt mii de morţi dintr-un total de douăzeci de mii de oameni. Francisc I al Franţei este rănit şi luat prizonier.

— Revoltele ţăranilor luterani eşuează în Germania (1524).

— Albert von Hohenzollern, mare maestru al cavalerilor teutoni, dizolvă ordinul (aprilie

1525), porc lamându-se primul duce de Prusia.

— Francisc I al Franţei este eliberat în urma încheierii Tratatului de la Madrid (14 ianuarie 1526), prin care Franţa învinsă pierdea toate teritoriile deţinute în Italia, precum şi câteva provincii franceze, inclusiv Flandra şi Burgundia. O dată eliberat, Francisc reia războiul împotriva Sfântului Imperiu Roman, atacând fără succes nordul Italici şi pierzând Milano (1526) şi Genova (1528).

— Soliman I Magnificul conduce o armată turcă de invazie numărând între şaptezeci şi optzeci de mii de soldaţi asupra Ungariei (aprilie 1526), unde se confruntă – pe câmpia de la Mohács – cu o armată ungară având un efectiv de două ori mai mic, condusă de Ludovic 1 al Ungariei. În bătălia ce a urmat turcii obţin o victorie decisivă; ei distrug armata ungara, omorând probabil cincisprezece mii de oameni şi împrăştiind rămăşiţele armatei, care încetează să mai fie o forţă aptă dejuptă. Ludovic este ucis şi el. Soliman preia controlul asupra Ungariei, înfiinţând un protectorat condus oficial de Ioan Zâpolya de Transilvania.

— Domnia lui Radu de la Afumaţi în Ţara Românească (1522 – 1529). Domnia lui e caracterizată de conflictele frecvente *cu turcii*.

— Are loc un dezastru cultural de proporţii atunci când oştile Sfântului Imperiu Roman cuceresc şi devastează Roma (6 mai 1527), jefuiesc totodată opere de artă ale Renaşterii italiene.

210

— M. Niccolò Machiavelli (1469 – 1527), om de stat florentin, teoretician politic şi militar, cunoscut mai cu seamă ca autor al operelor *Principele* (1513) şi *Arta Războiului* (1520).

b Armatele turce şi ungare, cu un efectiv cuprins *între optzeci de mii şi nouăzeci de* mii de soldaţi, aflate sub conducerea lui Soliman Magnificul, pornesc către Viena

(mai 1529), cuceresc Buda (începutul lui septembrie) şi eşuează în asediul asupra Vienei (septembrie – octombrie); ele ridică asediul din cauza sosirii anotimpului rece şi se retrag, urmărite de armata austriacă.

B Tratatul de la Cambrai (1529) pune capăt unei faze din lungul război dintre Franţa şi Imperiul Roman; prin tratat, imperiul redobândea controlul asupra Italiei, iar Franţa revenea în mare parte în graniţele ei iniţiale.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B m. Selim 1 (1467 – 1520), sultan al Turciei (d. 1512 – 1520); este urmat la tron de fiul său, Soliman I (care domneşte între 1523 – 1536).

B Armatele turce cu un efectiv estimat la o sută de mii de oameni debarcă în Rodos (iunie 1522) şi pornesc lungul asediu al fortăreţei Cavalerilor Ospitalieri ai Sf. Ioan de *pe* insulă. Fortăreaţa este cucerita în cele din urmă (sfârşitul lui decembrie); apărătorii sunt evacuaţi sub protecţia tratatului de capitulare.

— Cu sprijinul turcilor, musulmanii din Harar declanşează o insurecţie încununată de succes împotriva Etiopiei (1523 – 1543).

B Portughezii cuceresc din nou Mombasa (1523).

— Războaiele turco persane (1526 – 1555): armatele persane atacă în Armenia şi în Mesopotamia, cucerind Bagdadul şi o mare parte din Siria.

B Forţele guvernamentale turce înving insurecţiile şiite împotriva regimului turc sunnit din Anatolia (1526).

— Askia Mohamed, conducătorul Imperiului Songhai, este detronat de fiul său, Askia Musa (1528).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele spaniole înfrâng o revoltă aztecă în Mexic (30 iunie 1520), omorându-l pe Montezuma; alături de aliaţii lor anti-azteci, ei asediază şi cuceresc din nou Tenochtitlánul (august 1520 – mai 1521); apoi cuceresc

întregul Imperiu Aztec şi trec dincolo de graniţele acestuia.

— M. Montezuma II (1466? – 1520), ultimul împărat aztec al Mexicului (d. 1502 – 1520), cei care-l primise în pace pe Cortés (8 noiembrie 1519), dar este ucis mai apoi în luptele cu armatele spaniole (30 iunie).

B Soli portughezi ajung la Pekin (circa 1520 – 1522).

— Ferdinand Magellan ajunge în Filipine; acolo este ucis într-o încăierare (1521), dar echipajul său – dintre care unii vor duce la bun sfârşit înconjurul lumii – revendică insulele în numele Spaniei (1522), începând astfel lungul proces de cucerire şi ocupaţie europeană din Filipine.

b Armatele spaniole înfiinţează avanposturi înarmate de-a lungul coastelor nordice ale Americii de Sud (1521 – 1535).

B n. Takeda (Harunobu) Shingen (i521 – 1573), conducător militar japonez.

e Forţele spaniole cuceresc sudul Mexicului şi nordul Americii Centrale (1522 – 1540).

— N. Shibata Katsuic (1522 – 1583), general japonez.

211

— Giovanni Verrazano ajunge în Newfoundland şi Belle Isle (1524).

w Spaniolii cuceresc o mare parte *din nordul* Mexicului, inclusiv părţi din sud-vestul american (1524 – 1555).

— Armatele lui Babu Fcuceresc pentru scurt timp Lahore, în Punjab (1524). Babur atacă din nou nordul Indiei şi cucereşte Punjabul, în fruntea unei armate care nu depăşea zece mii de soldaţi (1525).

— Hernán Cortés conduce o expediţie în Honduras (1524 – 1526).

— Exploratorii şi comercianţii ruşi se deplasează de-a lungul fluviului Amur, intrând în Manciuria; soldaţii ruşi îi

urmează îndeaproape. Armatele manciuriene îi resping dincolo de Amur (1525 – 1526).

— *Armata* lui Babur zdrobeşte la Panipat (20 aprilie 1526) armata din Delhi cu un efectiv cuprins între treizeci şi patruzeci de mii de oameni; sultanul din Delhi, Ibrahim Lodi, împreună cu circa cincisprezece mii de oşteni, sunt ucişi în derută. Babur cucereşte Delhi (26 aprilie), devenind primul împărat mogul al Indiei.

— Rama Tibodi II şi armatele lui ayuthiene (siameze) învinge armatele Tai rivale din Chiengmai în bătălia de pe fluviul Mcwang, în apropiere de Lampang (circa 1527).

— În fruntea unei armate de cel mult douăzeci de mii de oameni, Babur învinge decisiv o armată indiană mult mai numeroasă (de circa nouăzeci de mii – o sută de mii de oşteni) la Khanua (16 martie 1527).

— Atahualpa devine conducătorul imperiului Incaş, succedându-i lui Huayna Capac (1527).

— Armatele Şan cuceresc cea mai mare parte din nordul Birmaniei, ocupând Ava (1527).

— Babur cucereşte Biharul şi Bengalul; armatele sale obţin victoria decisivă în bătălia de pe râul Gogra, lângă Patna (1528 – 1529).

— Armatele portugheze cuceresc Piu (1528).

— N. Chi Chikuang (*1528* – 1587), general şi teoretician militar chinez.

— Malacca, aflată sub dominaţie portugheză, este atacată de musulmanii achenezi, declanşându-se astfel lungul conflict portughezo-achenez (1529).

— M. Rama T'ibodi II (? – 1529), conducător siamez (d. 1491 – 1529), cel care se afla pe tronul Ayuthiei (Siamului) atunci când portughezii au sosit pentru prima dată.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Henric VIII înfiinţează Biserica Angliei (1530), un pas major în reconcilierea europeană a catolicilor cu

protestanţii.

— Christian II încearcă să recucerească prin forţă tronul Danemarcei şi Norvegiei ((531), dar este luat prizonier şi întemniţat pe viaţă (1532).

— Războiul civil danez (1533 – 1536): forţele regaliste, cu sprijinul forţelor germane şi din Holstein, fi instalează pe tronul Danemarcei pe Christian III (fiul lui Frederic I), după ce asediază şi cuceresc Malmö şi Copenhaga (aprilie şi iulie 1536).

e.n. Elizabeta 1 (1533 – 1603), regină a Angliei (d. 1558 – 1603).

— N. William cel Tăcut, conte de Nassau şi prinţ de Orange (1533 – 1584), general olandez.

— Războiul dintre Franţa şi Sfântul Imperiu Roman este indecis (1536 – 1538), cu o invazie *în mare parte eşuată a francezilor în nordul* Italiei, urmată de o invazie imperială

212

În nordul Franţei, de asemenea ratată. Vaticanul mediază Armistiţiul de la Nisa care, încheiat pentru zece ani, va rezista numai patru.

e.n. Charles Howard, al doilea baron Howard de Effingham şi primul conte de

Nottingham (1536 – 1604), amiral englez.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e Conflictele dintre protestanţi şi catolici iau amploare în Elveţia, ca şi în multe ţări din nordul Europei. Zürichul protestant este învins de o alianţă a cantoanelor catolice elveţiene în lupta de la Kappel (11 octombrie 1531).

e Armatele imperiale conduse de Andrea Doria întreprind raiduri în Morea (Peninsula Pelopones) aflată sub dominaţie turcă (1532), cucerind Coronul şi declanşând revitalizarea conflictelor legate de pretenţiile musulmanilor şi acelea ale creştinilor în Mediterana (1532

– 1565).

— Turcii pornesc din nou către Viena, dar nu izbutesc să ajungă până acolo; după ce desfăşoară o campanie în sudul Ungariei, ci se retrag (1532).

e Amiralul turc Khayr cd Din (Barbarossa) începe o lungă scrie de atacuri turceşti în

Mediterana şi Africa de Norti, recucerind Coronul (1533).

— Se desfăşoară războiul dintre Polonia şi Rusia (1534 – 1536).

— Armatele austriece invadează porţiunea din Ungaria aflată sub stăpânire turcească

(septembrie – decembrie 1537); învinşi rapid, austriecii se retrag urmăriţi îndeaproape de turci, care distrug ce mai rămăsese din armata de invazie. Pierderile se estimează la douăzeci de mii de morţi.

— Turcia şi Veneţia sunt în război; Khayr ed-Din întreprinde raiduri debarcând pe coasta

Italiei şi ocupând insulele şi fortăreţele de coastă deţinute de veneţieni (1537 – L538). Turcii, conduşi de Soliman I Magnificul, asediază fără succes Corfu (august – septembrie 1537). Veneţia învinsă încheie pace cu turcii, cedând multe teritorii cucerite de turci (1539).

— Moldova condusă de Petru Rareş (1527 – 1538) este atacată de turcii conduşi de

Soliman Magnificul, în 1538. Sultanul după ce ocupă Suceava, confirmă autonomia ţării dar anexează cetăţile Tighina şi Soroca.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Cavalerii Ospitalieri ai Sf. Ioan intră în posesia insulei Malta din centru IM editeraneitorin decizia împăratului Carol Quintul (1530); ei îşi vor avea acolo fortăreaţa până la cucerirea acesteia în 1798 de către Napoleon.

— Războaiele turco persane: perşii recuceresc

Bagdadul (ianuarie 1534), pe care-l pierduseră în 1526; acesta îşi va schimba stăpânul de mai multe ori pe parcursul următoarelor două decenii.

— Flota turcă condusă de Khayr ed-Din (Barbarossa) cuceresc Tunisul (1534), însă armatele spaniole şi austriece îl redobândesc (1535) atunci când flota spaniolă condusă de Andrea Doria învinge pe uscat armata debarcată a lui Khayr ed-Din.

e m. Askia Mohamed (Muhammad 1 Askia; Muhammad ibn abi Bakr Turc)

(7 – 1538), general Songhai şi împărat care şi-a extins imperiul în detrimentul mossilor, tuaregilor şi bomu; el este detronat de fiul său (1528).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Kikkawa Motoharu (1530 – 1586), general japonez.

e m. Babur (Zahir ud-din Muhammad) (1483 – 1530), conducător care a întemeiat dinastia Mogulilor în India (1526); descendent al lui Genghis-Han şi Timur Lenk, este urmat la tron de fiul său, Humayun.

213

— Armatele Mogulilor conduse de Humayun atacă Gujarat; după un succes iniţial ele sunt izgonite de armatele lui Bahadur Şah (1531 – 1536).

— O expediţie spaniolă care număra mai puţin de două sute de oameni, condusă de Francisco Pizarro, atacă Imperiul incaş (1532) împăratul incaşătaeuaâpa este prins lalajamarca (augustyş Tţânut pentru răscumpărare; incaşii plătesc răscumpărarea, dar Atahualpa este ucis de spanioli, care pun pe tron un suveran depaic. Armata lui Pizarro atacă Cuzco (1533), cucerind în final oraşul” „şuntregu Timperiu”.

— Jacques Cartier debarcă în golful Chaleur, pe coasta New Brunswick, începând invazia şi cucerirea

Canadei de către francezi (1534).

— N. Oda Nobunaga (1534 – 1582), general japonez.

— Revolta incaşilor din Perú este învinsă de forţele de ocupaţie spaniole (1535 – 1536).

— În a doua lui călătorie în America de Nord, Jacques Cartier porneşte pe râul Şt. Lawrence, ajungând în regiunea Québec şi Montreal (1535).

— Forţeleportugheze încep o lungă serie de mici conflicte prin care vor obţine treptat controlul asupra Javei de nord (1535).

— Armatele spaniole pătrund în interiorul Columbiei, învingându-i pe indienii chibcha lângă actuala Bogotá (1536 – 1538).

— N. Toyotomi Hideyoshi (circa 1536 – 1598), general japonez.

— Sher Han, guvernatorul Biharului, conduce o insurecţie de succes împotriva împăratului mogul Humayun, învingând armatele acestuia la Chaunsha şi Kanauj (1537); Humayan fuge din India (1537 – 1539). Sher Han, acum Sher Şah (domneşte între 1539 – 1545), extinde zona de dominaţie a Delhiului.

— Din, controlat de portughezi, este atacat fără succes de o flotă turcă sprijinită de forţele de uscat din Gujarat (1538).

< n. Maeda Toshiie (1538 – 1599), general japonez, e Hernando de Soto începe cucerirea Floridei în numele Spaniei (1539).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Armatele engleze invadează Scoţia, învingându-i pe scoţieni la Solway Moss (25 noiembrie 1542).

— N. Maria (Stuart) (1542 – 1587), regină a Scoţiei (1542 – 1587) care a moştenit tronul când era în vârstă de şase zile, odată cu moartea tatălui ei, Iacob V; ea va fi crescută în Franţa, ceea ce va genera ulterior probleme atât cu englezii, cât şi cu scoţienii.

— Reizbucneşte războiul în Europa odată cu încheierea unei alianţe franco-turce împotriva Sfântului Imperiu Roman (1542); flota alianţei jefuieşte Nişa (1543), în timp ce forţele imperiale invadează fără succes nordul Franţei. Armatele engleze aliate cu imperiul desfăşoară o invazie peste Canalul Mânecii debarcând la Calais (1544), cucerind în cele din urmă Boulogne – fapt consfinţit de un tratat anglo-francez încheiat în 1546. împăratul Carol V încheie pace cu Franţa după eşuarea unei tentative de invazie a imperiului în Franţa (1544).

— N. Alessandro Farnese, duce de Parma (1545 – 1592), general italian în slujba Spaniei.

— N. Hugh O'Neill, al treilea conte de Tyrone (circa 1545 – 1616), conducător şi general irlandez.

214

— M. Henric VIII (1491 – 1547), rege al Angliei (1509 – 1547) din familia Tudor; rămas în istorie mai cu seamă datorită celor şase neveste ale sale, rupturii de Biserica Catolică şi cap i i lor săi – Eduard VI, Maria I şi Elizabeta I. A fost urmat la tror Tele-fiul său cel mai tânăr, Eduard, avându-l ca lord protector (regent) pe Eduard Seymour, duce de Somerset.

— Armatele engleze ale lui Somerset invadează Scoţia şi, beneficiind de sprijinnaval, obţin o victorie categorică asupra scoţienilor în bătălia de la Pinkie, în estuarul Firth of Forth (10 septembrie 1547). Scoţienii au pierdut peste cinci mii de oameni, în timp ce englezii abia câteva sute. Armata engleză ocupă Edinburgh (1547).

— M. fiemân (Hernando; Fernando) Cortés (1485 – 1547), conducător militar spaniol care a condus armatele spaniole în cucerirea Mexicului (1519 – 1521).

B Armatele engleze conduse de John Dudley înfrâng o revoltă ţărănească în Norfolk (1549).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

z b n. Jan Zamojski (Zamoyski) (1541 – 1605), general

polonez.

— Armâtaturcă condusă de Soliman I desfăşoară o campanie în Austria (aprilie – septembrie 1543). Turcia şi Austria pun capăt ostilităţilor, revenind la părţile din Ungaria deţinute înainte de război (1544).

B Este înfrântă insurecţia protestantă din Germania (Războiul Schmalkalden); forţele catolicilor obţin o victorie decisivă la Mühlberg (24 aprilie 1547).

ZB n. Ioan (Don Juan) de Austria (1547 – 1578), general şi amiral spaniol.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B împăratul roman Carol V conduce o invazie asupra Algerului (septembrie 1541), asediul oraşului fiind însă lipsit de succes. El pierde şapte mii din cei douăzeci şi unu de mii de soldaţi cu care sosise, apoi se întoarce în Europa cu oastea rămasă.

— Armatele musulmane conduse de Adman Gran asediază fără succes Kassala, din Etiopia, care este eliberată de armatele aliate etiopiene şi portugheze (1543) conduse de Cristovao da Gama, fiul lui Vasco da Gama.

B m. Khayr cd Din (Barbarossa; Khizi) (circa 1483 – 1546), amiral greco-turc şi conducător nord-african; fost pirat poreclit Barbarossa (Barbăroşie), el se stabileşte în nordul Africii şi devine beiul Algerului (1518).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Francisco Vásquez de Coronado conduce o expediţie către nord ajungând până la New Mexico, cucerind Zuni Pueblo (iulie 1540). Expediţia, care ajunge la Marele Canion, introduce calul în America de Nord, revoluţionând astfel modul de viaţă al multor triburi de indieni (1540).

B Armatele spaniole conduse de Pedro de Valdivia declanşează lunga ofensivă asupra araucanilor din Chile (1540).

B Exilat din India, Humayun preia puterea în Afghanistan, învingând armata fratelui său, Komran (1540).

B Forţele mongole îşi intensifică raidurile în vestul Chinei (1540 – 1550).

B Expediţia lui Hernando de Soto ajunge la fluviul Mississippi, aducând cu ea epidemii masive care distrug culturile agricole; el moaie de febră pe drum (1541).

B Regele birmanez Tabinshwenti cucereşte regatul Mon, Pegu (1541).

215

e Navigatori portughezi ajung în Japonia, primul dintre ei cu ajutorul unei jonci chinezeşti deviate de vânt (circa 1542); muscheta adusă de ei avea să revoluţioneze ştiinţa militară japoneză.

e Juan Cabrillo navighează spre nord de-a lungul coastei pacifice a Americii de Nord, de la Navidad la Oregon (1542).

e.n. Akbar cel Mare (Abu-ul-Fath Djelal ed-Din Mohammed Akbar) (1542 – 1605), padişah al Indici din dinastia Marilor Moguli (1556 – 1605).

— N. Tokugawa Ieyasu (1542 – 1616), general japonez.

e m. Sher-şah (Farid-ud-Din Sher Shah; Farid Khan) (circa 1472 – 1545), împărat al Indiei (d. 1540 – 1545) de origine afghano-turcă. El l-a alungat pe împăratul mogul Humayun şi i-a luat locul (1537); este ucis în asediul de la Kalinjar. Moartea sa va declanşa o criză pentru succesiune.

— Forţele spaniole de ocupaţie înăbuşă o mişcare de insurecţie maya (1546).

— Armata Siamului înfrânge o armată de invazie din Birmania (1548).

— Misionarul iezuit François Xavier soseşte în Japonia, începând evanghelizarea ţarii (1549).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Armatele fi anceze şi scoţiene îi silesc pe englezi să se retragă din Edinburgh şi din alte zone ocupate din Scoţia (1550).

— N. Carol IX Vasa (1550 – 16 H), rege al Suediei (d. 1604 – 1611).

— N. Henric de Lorena, al treilea duce de Guise (1550 – 1588), general francez, e.n. Henric III (1551 – 1589), rege al Franţei (d. 1574 – 1589).

— Prin invadarea Lorenci de către francezi (aprilie 1552), Franţa şi Sfântul Imperiu Roman se află din nou în război.

— În Anglia se declanşează o criză de succesiune după moartea lui Eduard VI (care a domnit între 1547 – 1553). Lady Jane Grey, fiica ducelui de Northumberland [(Warwick), se urcă pe tron, însă e detronata după numai nouă zile (6 – 19 iulie 1553) şi ulterior executata. Maria, sora vitregă mai vârstnică a lui Eduard, alcătuieşte o armată în fruntea căreia revendică tronul sub numele de Maria (Maria Tudor; Maria Sângeroasa). Ea impune revenireala catolicism în Anglia şi conduce persecutarea, adeseori sângeroasa, a protestanţilor. Se mărită cu Filip II al Spaniei (1554), dând naştere unui lung conflict între Anglia protestantă şi Spania catolică.

e.n. Henric IV (Henric de Navarra) (1553 – 1610), rege al Franţei, primul din linia Bourbonilor (a domnit între 1589 – 1610); la început prinţ de Berna, devine apoi Henric III, regele Navarrei (1572 – 1589).

e Forţele guvernamentale engleze înfrâng o revoltă condusă de Thomas Wyatt (1554).

— N. Carol de Lorena, duce de Maycnnc (1554 – 1611), general ffancez.

— Filip *11* al Spaniei conduce armatele spaniole şi engleze (trimise de soţia sa, Maria I a Angliei) într-o invazie a Franţei (iulie – august 1557), zdrobind armata franceză la St. Quentin (10 august) şi cucerind apoi oraşul;

ulterior se retrage, permiţând francezilor învinşi să se refacă şi să declanşeze ofensiva. Războiul ia sfârşit (1559) prin retragerea francezilor, însă aceştia mai păstrează unele oraşe cucerite în timpul războiului, inclusiv Calais, Metz şi Verdun.

216

— B m. Maria 1 (1516 – 1558), regină a Angliei (1553 – 1558), fiica lui Henric VIII; ea a reintrodus romano-catolicismul în ţara ci, persccutându-i atât de crunt pe protestanţi încât a fost supranumită „Maria Sângeroasă”. Este urmată la tron de sora ei vitregă mai tânără, Elizabeta I (care domneşte între 1558 – 1603).

e m. Christian III (1503 – 1559), regele Danemarcei şi Norvegiei (d. 1534 – 1559); fiul lui Frederic I.

b m. Christian 11 (1481 – 1559), regele Danemarcei şi Norvegiei (1513 – 1523) şi al Suediei (1520 – 1523), care şi-a pierdut tronurile odată cu sfârşitul Uniunii de la Kalmar; el este întemniţat (din 1532) după o tentativă de a recuceri puterea.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Armata rusă cucereşte Kazanul şi Astrahanul, ca şi cea mai mare parte din valea Volgăi (1552 – 1557).

— În cadrul războiului cu Sfântul Imperiu Roman, armata franceză atacă din nou Italia, dar este învinsă la Marciano (august 1553).

(e Polonia şi Rusia se află în război disputându-şi Livonia (1557 – 1571); Suedia şi

Danemarca iau şi ele parte la conflict. În cele din urmă Suedia ocupă Eston ia.

— N. Johan Tscrclacs (1559 – 1632), general flamand iniţial în serviciul Bavâriei.

— Banatul, cu centrul Timişoara, este transformat în paşalâc otoman (1552).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armata turcă cucereşte Tripoli, în Libia, de la

Cavalerii Ospitalieri ai Sfântului Ioan (1551).

e Războaiele turco persane: perşii cuceresc Erzerum (1552); Soliman I îl recucereşte în cadrul unei ofensive de amploare în Persia, în decursul căreia turcii cuceresc şi iau în stăpânire o mare parte din Armenia, Georgia şi vestul Persiei. Turcii continuă să rămână în posesia acestor teritorii prin Tratatul de la Amasia, care pune capăt lungului război (1555).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Piraţii japonezi atacă coasta Chinei cu înverşunare sporită (1550 – 1560), asediind mai multe oraşe, inclusiv Nankingul (1555).

f b n. Date Masamune (1550 – 1600), general japonez şi daimyō (mare senior feudal).

— Regele Birmaniei, Bay innaung (care a domnit între 1551 – 1581), unifică Birmania şi cucereşte Laosul, Ayuthia (Siam) şi Chiengmai.

B Armata afghană a lui Humayun invadează nordul Indiei, cucerind Punjabul şi Delhi, reinstalându-l pe Humayun pe tronul Mogul.

B Francezii pun bazele unei aşezări la Rio de Janeiro (1555), care va fi distrusă ulterior de portughezi (1557).

B m. Humayun (Na-sin-ud-Din Muhammad) (1508 – 1556), al doilea împărat mogul al Indiei (1530 – 1540; 1555 – 1556), care şi-a pierdut tronul în faţa lui Sher-şah; fiul lui Babur, el moare într-un accident la scurtă vreme după reocuparea Delhiului. Moartea lui dă naştere unei noi crize de succesiune.

B Akbar, fiul lui Humayun, pune capăt crizei de succesiune din India învingând armata generalului hindus Hemu în a doua luptă de la Panipat (5 noiembrie), devenind împăratul mogul al Indici (1556 – 1605).

B m. Hemu (Vikramaditya) (? – 1556), conducător afghano-indian, unul dintre principalii patru pretendenţi la

tronul imperiului lui Sher-şah (1545 – 1556); el este ucis la Panipat

217

— Forţele navale portugheze îşi înfiinţează un centru fortificat la Macao, pe coasta, sudică a Chinei (1557).

— Portughezii atacă şi cuceresc unele zone de coastă din Ceylon (Sri Lanka) (1557 – 1600).

— Musulmanii achenezi asediază fără succes Malacca stăpânita de portughezi (1558).

— N. Nurhaci (Kundulun Han) (1559 – 1626), şef nomad de origine tungusă.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Cu sprijinul unor trupe engleze, armatele scoţiene, revoltate împotriva influenţei Franţei asupra reginei Maria a Scoţiei, îi înfrâng pe francezi la Leith (februarie 1560). Francezii se retrag din Scoţia în urma Tratatului de la Edinburgh (6 iulie). Maria, care se căsătorise cu Francisc II al Franţei (1558), se reîntoarce în Scoţia după moartea acestuia (1560).

— Primul război hughenot (1562 – 1563): în Franţa se declanşează lunga serie de războaie hughenote între protestanţi şi catolici (aprilie 1562) prin insurecţia care urmează asasinării a şase sute cincizeci de protestanţi la Vassy (martie) de către trupele catolice ale ducelui de Guise. Armata engleză trimisă de Elizabeta I intervine de partea* hughenoţilor (protestanţi calvini) (septembrie) cucerind Le Havre. După lupta de la Drcux (decembrie) care se termină indecis, Pacea de la Aboise (martie 1563) readuce statu-quo-ul; armatele franceze catolice şi protestante îi atacă apoi pe englezi şi-i învinge la Le Havre.

e m. François de Lorena, al doilea duce de Guise (1519 – 1563), general francez poreclit „Le Balafre” (Crestatul) datorită rănilor primite în asediul de la Boulogne (1544 – 1545); el este ucis în timpul primului război hughenot.

— M, Johann von Rantzau (1492 – 1565), general danez care a condus armata ce l-a detronat pe Christian II înlocuindu-l cu Frederick I (1523), asediind şi cucerind Copenhaga (1523 – 1524).

— N. Iacob I (1566 – 1625), rege al Angliei (1603 – 1625); rege şi al Scoţiei sub numele de Iacob VI (1567 – 1625).

— Al doilea război hughenot (1567 – 1568) a început printr-o insurecţie hughenotă împotriva persecuţiilor catolice (septembrie 1567) şi s-a încheiat prin Pacea de la Longjumcau (martie 1568), care promitea încă o dată toleranţa religioasă. Pacea nu a durat decât câteva luni, atacurile catolicilor declanşând al treilea război hughenot.

— Armatele care o susţineau pe Maria Stuart, regina Scoţiei, au fost învinse de alte trupe scoţiene la Carbeny Hill (iunie 1567); Maria a fost întemniţată şi silită să abdice în favoarea fiului ei Iacob VI al Scoţiei (ulterior Iacob 1 al Angliei). După ce evadează din închisoare, Maria este învinsă încă o dată, în bătălia de la Langside (mai 1568), de către armatele scoţiene conduse de Iacob, conte de Moray, regent pentru Iacob VI; Maria fuge în exil în Anglia, unde este întemniţată de Elizabeta 1.

e Războiul de independenţă în Ţările de Jos începe prin demonstraţii ale protestanţilor calvini împotriva stăpânirii Spaniei catolice (1567 – 1568); Wilhelm de Orania, care se refugiase în Germania, strânge o armată de revoluţionari (1568) care, sub comanda fratelui său, Louis, este învinsă decisiv la Jemmingen de către spanioli (21 iulie 1568); pierderile sunt estimate la circa şase-şapte mii de morţi dintr-un total de cincisprezece mii. Wilhelm se află în fruntea unei invazii eşuate asupra FÂandrei (octombrie 1568), după care se retrage în Germania.

218

— Al treilea război hughenot (1568 – 1570): deşi catolicii obţin victoriile importante de la Jamaca (13 martie

1569) şi Moncontonr (3 octombrie 1569), forţele protestante sunt suficient de puternice pentru a provoca o remiză; Pacea de la St. Germain (8 august 1570) promite încă o dată libertate religioasă hughenoţilor.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— M. Andrea Doria (1466 – 1560), amiral şi om politic genovez în serviciul Franţei şi al imperiului; s-a remarcat mai ales în timpul războiului cu turcii, împotriva lui Khayr ed-Din (Barbarossa).

— Turcii asediază tară succes Malta (mai-septembrie 1565), apoi se retrag când armatele spaniole eliberează insula.

— Soliman I conduce un nou atac al turcilor asupra Austriei (iulie 1565), asediind şi cucerind Sighetul (Szigetvár) (august – septembrie).

— M. Soliman I (Magnificul) (circa 1494 – 1566), sultan turc otoman (d. 1520 – 1566), uneori numit Soliman II; a extins mult Imperiul otoman, cucerind Rodosul de la Cavalerii Ospitalieri ai Sfântului Ioan (1522) şi părţi din sud-estul Europei, a asediat Viena (1529) şi în cele din urmă a cucerit Ungaria (1541). A murit în timpul asediului de la Sighet (5 septembrie).

— M. Albert von Hohenzollern (1490 – 1568), mare maestru al Cavalerilor Teutoni şi (din aprilie 1525) primul duce de Prusia.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata turcă condusă de beiul Algerului cucereşte Tunisul de la spanioli (1569).

— Invazia turcă şi tătară nu reuşeşte să cucerească Astrahanul de la ruşi (1569).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

Deoarece atacurile piraţilor din Caraibe asupra navelor spaniole cresc în intensitate, Spania pune la punct un sistem de convoaie pentru traversarea Atlanticului

(1560), un precursor al sistemului de convoaie care avea să fie utilizat de aliaţi în cele două războaie mondiale ale secolului XX.

— Oda Nobunaga se afirmă ca cel mai important conducător militar japonez, cucerind o mare parte din Honshū (1560 – 1568).

— Armata manciuriană începe să întreprindă raiduri în nordul Chinei (1560 – 1570).

— Akbar începe să extindă controlul mongolilor în India, cucerind Malwa (1562); după un război îndelungat (1562 – 1567) el va cuceri şi Rajputana.

— N. Katō (Toranosuke) Kiyomasa (1562 – 1611), general japonez.

— Armata birmaneză învinge şi ocupă Siamul (1563 – 1584), apoi ocupă, dar nu poate păstra Laosul (1564 – 1565).

— Francezii întemeiază Fort Caroline pe râul St. John's, Florida (1564); acesta avea să fie ulterior cucerit de spanioli (1565).

— N. Ikeda Terumasa (1564 – 1613), general japonez.

— Miguel Lopez de Lagazpi descoperă o rută mult mai practică de traversare a Pacificului către est, din Filipine în Panamá, începând astfel negoţul cu Manila; Spania ocupă apoi Filipinele (1565).

— Forţele musulmane îl învinge pe Rama Raya, din regatul hindus Vâjayanagar, India de Sud, în bătălia de la Talikot (1565).

— N. Samuel de Champlain (circa 1567 – 1635), militar şi explorator ffancez.

— Sultanatul Bantamului se extinde, ocupând în totalitate Java de vest (1568).

— N. Jahangir (Salim) (1569 – 1627), împărat mogul (d. 1605 – 1627).

EZHBB

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu: într-o singură noapte catolicii ucid mii de protestanţi la Paris (23 – 24 august 1572), declanşând astfel al patrulea război hughenot (1572 – 1574), în care protestanţii întemeiază o regiune semiauâonomă în sud-vestul Franţei.

— M. Gaspard II de Coligny (1519 – 1572), general şi amiral francez, susţinător al toleranţei religioase şi al cauzei hughenote; el a murit în masacrul din noaptea Sf. Bartolomeu (23 – 24 august).

— În ciuda unor insuccese temporare, insurecţia Ţărilor de Jos împotriva Spaniei ia amploare; forţele navale olandeze („golanii mării”) sunt bine organizate, iar o mişcare masivă de insurecţie cucereşte cea mai mare parte din ţară (1572); în anul care urmează (1573), spaniolii iau înapoi mult teritoriu, războiul prehmgindu-se în acelaşi mod.

— Carol IX al Franţei este urmat la tron de Henric III (care domneşte între 1574 şi 1589). În timpul domniei lui Henric războiul civil religios între catolici şi protestanţi izbucneşte încă de trei ori, dar fără rezultate semnificative.

— Englezul Francis Drake porneşte în călătoria lui în jurul lumii (1577 – 1580).

— N. Christian IV (1577 – 1648), regele Danemarcei şi al Norvegici (d. 1588 – 1648). e m. Blaise de Lasseran-Massencome, senior de Monluc (Montluc) (1501? – 1577), mareşal francez care a condus armata catolică în războaiele religioase din Franţa.

— M Charles Crequi (Crequy) I, marchiz de Crequi şi duce de Lesdiguieres (1578 – 1638), mareşal al Franţei.

— Uniunea de la Utrecht uneşte cele şapte provincii calviniste din nordul Ţărilor de Jos într-o confederaţie (1579). Armata spaniolă condusă de Alessandro Farnese recucereşte în deceniul următor o mare parte din Ţările de Jos.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Armata rusă cucereşte Novgorodul (1570).

— M. Nicolo Dandolo (circa 1515 – 1570), conducător militar veneţian.

e Bătălia de la Lepanto (7 octombrie 1571): flotele veneţiană şi spaniolă conduse de Ioan (Don Juan) de Austria învinge decisiv principala flotă otomană la Lepanto, în Golful Corint; se pune astfel capăt supremaţiei otomane – de multă vreme practic necontestată – în Mediterană. Mai puţin de un sfert din cele peste două sute de nave *otomane au* scăpat *nescufundate*, pierderile umane ridicându-se la circa douăzeci de mii de morţi, la care se adaugă mii de răniţi. Aliaţii au pierdut mai puţin de cincisprezece nave, şapte mii de morţi şi circa opt mii de răniţi.

— Forţele tătarilor din Crimeea cuceresc şi distrug Moscova; eliberează oraşul şi se retrag după ce ruşii le înfrâng la Molodi (1571 – 1572). O revoltă a tătarilor de pe Volga estejnăbuşită şi ea în 1572.

— N. Maximilian 1, duce de Bavaria (1573 – 1651), elector german (1623 – 1651).

— Polonia şi Rusia se luptă din nou pentru Livonia (1577 – 1582).

— M. Ioan (Don Juan) de Austria (1547 – 1578), general şi amiral spaniol care a comandat flota Sfintei Ligi în victoria asupra otomanilor la Lepanto (7 octombrie 1571).

— Rusia pierde Polotsk în favoarea Suediei, după victoria suedeză obţinută la Wenden (1579).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Portughezii pătrund în Congo (1570).

— Turcia şi Veneţia se află în război. Forţele otomane de invazie atacă mult-disputatul Cipru (ianuarie 1570), apoi asediază şi cuceresc Nicosia (iulie – septembrie) şi

Famagusta (septembrie 1570 – august 1571), Flotele otomane întreprind raiduri în Mediterana de vest.

e.n. Abbas I (cel Marc) (1571 – 1629), şah al Persiei (d. 1588 – 1629).

— Spaniolii cuceresc Tunisia de la turci (august 1572).

— Tunisia îşi schimbă iar stăpânirea, căzând în mâinile musulmanilor lui Ouloudj Ali din Alger (august – septembrie 1574).

— Turcia se află în război cu Persia (1577 – 1590); forţele otomane cuceresc teritorii substanţiale din Luristan şi Armenia.

— Trupele marocane care asigurau defensiva Alcázarului înving decisiv forţele portugheze de asalt debarcate (1578).

— Sebastiánăl Portugaliei conduce un atac care eşuează asupra Marocului, murind în bătălia de la Al Kase al Kebir (1578).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Francis Drake întreprinde primul său atac pirateresc asupra navelor spaniole din Caraibe (1570).

— Forţele spaniole aflate sub comanda lui Miguel Lopez de Lagazpi atacă Filipinele, înregistrând progrese în cucerirea spaniolă a insulelor (1570).

— Túpac Amaru, „ultimul incaş11, este capturat şi ucis de armata spaniolă (1571).

— M. Mori Motonari (1497 – 1571), general japonez.

— Armatele din Birmania cuceresc din nou, dar nu pot păstra Laosul (1572 – 1573).

— Trupele lui Akbar cuceresc Gujaratul (1573).

— Oda Nobunaga îl detronează pe shogūnul Ashikaga Yashiaki (1573).

— M. Takeda (Harunobu) Shingen (1521 – 15 73), general japonez care a fost o figură marcantă în războaiele

civile ce au precedaţ unificarea.

— Asediată vreme de patru ani de forţele locale din Temate, garnizoana portugheză din fortăreaţa de pe insulă capitulează (1574).

— Armata lui Akbar cucereşte Biharul şi Bengalul (1574 – 1576), apoi începe un lung şir de atacuri lipsite de succes asupra Deccanului (1576).

— Francis Drake porneşte în cea de-a doua expediţie piraterească a sa în Caraibe (1574).

— N. Kobayakawa Hideaki (1577 – 1602), general japonez.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— M. Wilhelm cel Tăcut, conte de Nassau şi prinţ de Orania (1533 – 1584), general al Ţărilor de Jos care şi-a adus contribuţia la punerea bazelor Olandei moderne; a fost asasinat în Delft (9 iulie).

221

— Al optulea război hughenot (1585 – 1589) este declanşat de retragerea de către regele Franţei, Henric III, a promisiunii de libertate religioasă pe care guvernul o *făcuse protestânţilor*?

— Războaiele anglo-scoţiene iau sfârşit prin alianţa dintre Iacob VI al Scoţiei şi Elizabeta I a Angliei (1585).

— Intervenţia trupelor engleze conduse de Robert Dudley (1585 – 1587) nu reuşeşte să împiedice armata spaniolă să recucerească cea mai mare parte din provinciile olandeze independente.

e.n. Gonsalvo Fernandezde Córdoba, duce de Seşă (1585 – 1635), general spaniol.

— N. Edward Fiennes Clinton (1512 – 1585), amiral englez.

— Francis Drake cucereşte Cádizul pe calea mării, jefuind oraşul (19 aprilie 1587); pe drumul de întoarcere către Anglia, el jefuieşte şi portul Lisabona.

— M. Maria Stuart (1542 – 1587), regină a Scoţiei (d.

1542 – 1587); este executată în exil de către englezi (8 februarie).

— Anglia este atacată de „Invincibila Armada”, o impunătoare flotă spaniolă formată din o sută treizeci şi două de nave (iulie 1588), care se pregătise încă din 1586 şi care transporta o armată de invazie. În cinci zile de lupte neîntrerupte cu flota engleză în sudul arhipelagului britanic (21 – 25 iulie), armada rămâne fără muniţie grea şi apoi se retrage către coasta franceza, aruncând ancora în dreptul Calais-ului. Atacată de englezi (26 – 28 iulie) şi încă în imposibilitate de a procura muniţie *grea*, flota spaniolă porneşte dezorganizată către nord, ocolind complet Anglia pentru a ajunge în Spania. Călătoria s-a dovedit din cale-afară de anevoioasă; un mare număr de nave şi mii de oameni s-au pierdut (august – septembrie). Mai puţin de jumătate din navele care au pornit iniţial din Spania s-au mai întors acasă.

— M. Álvaro de Bâzan, marchiz de Santa *Cruz* (1526 – 1588), amiral spaniol careta comandat ariergarda în bătălia de la Lepanto (1571); el pusese la calc constituirea armadei şi tot el urma să o conducă în atacul împotriva Angliei, dar a murit înainte că *” navele să ridice ancora.

e m. Henric de Lorena, al treilea duce de Guise (1550 – 1588), general francez în timpul războaielorhughenote şi mai târziu general-Locotenent al Franţei (1588); decăzut din graţii, el este asasinat de garda de corp a regelui Henric III.

— M. Henric III (1551 – 1589), rege al Franţei (d. 1574 – 1589) în timpul războaielor religioase; el este asasinat (2 august) În criza de succesiune carejnmează, Henric de Navara se afirmă ca Henric IV, primul rege al Franţei din dinastia Bourbonilor; et a purtat un război împotriva catolicilor francezi şi a aliaţilor spanioli ai acestora (1589 – 1593), apoi împotriva Spaniei, obţinând o victone răsunătoare la Arques (noiembrie 1589).

— N. Benjamin de Rohan Soubise (circa 1589 – 1642), conducător al hughenoţi Jor francezi.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— În anii 1580 comercianta ruşi înfiinţează puncte de negoţ departe către răsărit, ajungând până la fluviul Amur; expansiunea imperiului rus avea să urmeze curând.

— Armata spaniolă îi învinge pe portughezi în bătălia de la Alcantara (25 august 1580), câştigând pentru Filip II al Spaniei dreptul la succesiunea coroanei portugheze; Antonio de Crato se refugiază în exil, la începutul anilor 1580, apelând la sprijin francez în două tentative nereuşite de cucerire a Azorelor, ca şi la sprijin englez pentru o invazie terestră, de asemenea eşuată (1589).

222

— N. contele Hans Georg de Arnim (1582? – 1641), general saxon.

— N. Albrecht Eusebius von Wallenstein (1583 – 1634), duce de Fricdiand şi Mecklenburg, prinţ de Sagan; general originar din Boemia.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele spaniole ocupă Ceuta, faţă în faţă cu Gibraltarul (1580).

e Flotele otomană şi portugheză se confruntă în largul coastelor est-africane (1585 k portughezii îşi păstrează stăpânirea asupra aşezărilor de coastă.

$ – Portughezii, aliaţi cu Simba, cuceresc şi jefuiesc Mombassa (1589).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele portugheze din Ceylon (Sri Lanka), pornind atacul din Colombo, nu izbutesc să cucerească Kandy (1580).

e Forţele împăratului mogul Akbar cuceresc Afghanistanul (1581).

— M. Oda Nobunaga (1534 – 1582), general japonez,

unul dintre cei mai mari unificatori; în inferioritate numerică, încercuit în propria-i capitală, Kyōto, pe punctul de acadea în mnnile generalului Akechi Mitsuhibi, el preferă să-şi curme viaţa decât să fie luat prizonier (21 iunie).

— După ce a înfrânt armatele generalului Mitsuhibi (1582), Toyotomi Hideyoshi ia locul lui Oda Nobunaga, preluând controlul asupra unei părţi însemnate a Japoniei centrale (1582 – 1584) şi unificând în cele din urmă întreaga ţară (1584 – 1590).

— M. Shibata Katsuie (1522 – 1583), general japonez în războaiele care au precedat unificarea şi susţinător al lui Oda Nobunaga; după ce este înfrânt în 1583, se sinucide împreună cu soţia 1 ui.

— Într-o expansiune rapidă către Pacific, Rusia anexează Siberia (1584).

— Insurecţia siameză condusă de Pra Naret învinge forţele birmaneze de ocupaţie, care se retrag din Siam (1584 – 15 87).

— Expediţia engleză spre Caraibe condusă de Francis Drake cucereşte şijefuieşte Hispaniola, Cartagena şi St. Augustin (1585 – 1586).

— Armata împăratului mogul Akbar cucereşte Kashmirul, Sindul, Orissa şi Beluchistanul (1586 – 1595).

e m. Kikkawa Motoharu (1530 – 1586), general japonez în timpul războaielor care au precedat unificarea.

— M. Ch'i Chikuang (1528 – 1587), general chinez şi teoretician militar, autor al unui *Ghid practic de pregătire militară* (1571).

— Dictatorul militar japonez Toyotomi Hideyoshi promulgă în 1588 Edictul de urmărire a purtătorilor de săbii, care acordă dreptul de a purta sabie numai samurailor şi marilor seniori daimyō, înfiinţând astfel o castă militară ereditară.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

z – în războiul său împotriva catolicilor francezi şi a aliaţilor spanioli ai acestora, regele Franţei Henric IV (de Navarra) obţine o victorie extrem de importantă la Iviy (martie 1590). Lepădându-se ulterior de protestantism şi *declarându-se catolic* (iulie 1593), el începe să unifice protestanţii şi catolicii francezi împotriva invadatorilor spanioli. Războaiele religioase sunt temporar întrerupte prin Edictul din Nantes

(13 aprilie 1598), care promite iarăşi libertate religioasă protestanţilor; războiul cu Spania ia sfârşit prin tratatul de la Vervins (2 mai 1 598).

e în Olanda are loc o răsturnare de situaţie după victoria englezilor asupra flotei spaniole. Armata Ţărilor de Jos, condusă de Maurice de Nassau (al cărui tată, Wilhelm cel Tăcut, fusese asasinat în 1584), continuă ofensiva, iar în ultimul deceniu al secolului ajunge să cucerească şi să menţină întreaga Olandă.

ze n. Robert Devereux, al treilea conte de Essex (1591 – 1646), general englez, e în Alessandro Farnese, duce de Parma (1545 – 1592), general italian în serviciul Spaniei; s-a distins la Lepanto (1571).

e Hugh O'Neill, conte de Tyrone, conduce Revolta din Tyrone (1594 – 1603), obţinând o victorie asupra englezilor pe râul Blackwater, la Yellow Ford (august 1598), iar mai târziu sure lăsându-l pe contele de Essex (1599 – 1600).

e.n. Gustavus Adolphus (Gustav II Adolf) (1594 – 1632), rege al Suediei (d. 1611 – 1632). e.n. Maarten Harpertzoon van Tromp (1597 – 1653), amiral olandez.

e.n. William Waller (circa 1597 – 1668), general englez.

e.n. Cesar, duce de Choiseul şi conte de Plessis-Praslin (1598 – 1675), mareşal al Franţei.

e o a doua tentativă de debarcare spaniolă în Anglia este zădărnicită de vremea rea; invazia este întreruptă

înainte de a atinge Anglia (1599).

e.n. Oliver Cromwell (1599 – 1658), general englez şi lord protector (1653 – 1658). *e* n7 Robert Blake (1599 – 1657), amiral englez.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e Rusia şi Suedia se află în război (1590 – 1593). Armata rusă cucereşte ieşirile pe care şi ledorea la Marea Baltică şi o parte din Finlanda

— N. Stanisław (Alexander) Koniecpolski (1591 – 1646), general polonez.

e Austria şi Turcia reiau ostilităţile. La Sişsck (20 iunie 1593), armata austriacă de invazie distruge armata otomană din Bosnia; turcii răspund prin atacuri asupra Ungariei (1594Ţ – *e* Armata poloneză înfrânge o insurecţie a cazacilor în Ucraina (1593).

— N. Gottfried Heinrich Papenheim/1594 – 1632), general german.

e Domnia lui Mihai Viteazul în Ţara Românească (1593 – 1601). Mihai Viteazul s-a remarcat prin lupta antiotomană dar şi prin faptul că a realizat pentru prima dată Unirea Ţărilor Române.

e La Călugăreni Mihai Viteazul învinge armata otomană condusă de Sinan Paşa (13 – 23 aug? 1595). În urma victoriei de la Şelimbăr, când Andrei Báthory este învins, întreg teritoriul Transilvaniei intră în stăpânirea lui Mihai Viteazul (18 – 28 oct 1599). e Armata austriacă invadează sudul Ungariei aflat sub dominaţie otomană, în contextul insurecţiilor izbucnite în mai multe provincii otomane europene (1595). Armata otomană cu un efectiv estimat la circa optzeci de mii de soldaţi intervine (1596), învingând o armată austriacă inferioară numeric la Kerestes, în apropiere de Erlau (24 – 26 octombrie 1596), cu pierderi de peste douăzeci de mii de oameni în fiecare tabără.

e.n. *Johan Baner* (1596 – 1641), *mareşal suedez*.

e.n. prinţul Ottavio Piccolomini (circa 1599 – 1656), general şi diplomat italian în serviciul Imperiului Austriac.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata marocană dotată cu arme de foc invadează Songhaiul, distrugând capitala Gao şi cucerind şi jefuind Tombuctu (1591).

Forţele portugheze termină de construit Fort Jesus, Mombasa (1594).

224

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Persia şi Uzbekistanul se află în război, mărul discordiei fiind iarăşi Khorasanul, invadat de uzbeci. Sfârşitul războiului găseşte Persia dominând cea mai mare parte din Khorasan (1590 – 1598).

— Pra Naret devine regele Narasucn al Siamului (1590); Birmania, Siamul, Laosul, Cambodgia şi Chicngmaiul se angrenează într-o serie de războaie la sfârşitul secolului:

— Japonezii invadează Coreea, cucerind Pusan (mai 1592), apoi Scul şi Pyongyang (iunie – iulie). În bătălia de la Marea Galbenă (iulie), Yi Sun Shin conduce o flotă coreeană, inclusiv corăbiile blindate concepute de el însuşi, „navele-ţestoase”, la victorie asupra japonezilor, scufundând aproape şaizeci denave japoneze şi introducând utilizarea navelor cuirasate.

— Laosul îşi cucereşte independenţa de sub stăpânirea Birmaniei (1592).

— N. Abahai (T’ai Tsungţih ung Teh) (1592 – 1643), conducător manciurian (1626 or 1643).

— N. Hung Ch’eng-ch ou (1593 – 1665), conducător militar şi politic chinez.

— Armata portugheză eşuează din nou în încercarea de a cuceri Kandy (1594).

— Olandezii încep explorarea şi cucerirea Indoneziei;

primele lor nave ajung în Sumatra, iar primul lor tratat este încheiat cu Bantam, în Java (1596).

— Japonezii forţează înaintarea către nord în Corcea (1597 – 1598), dar în lupta navală din Golful Chinhac (noiembrie 1598), coreenii învinq flota japoneză, scufundând jumătate din cele patru sute de nave ale acesteia; celelalte se reîntorc în Japonia.

— M. Yi Sun Shin (? – 1598), amiral coreean care a respins o invazie japoneză (1592 – 1598), *folosind nave cuirasate după un proiect propriu*; *erou naţional*, *el este ucis în* Golful Chinhac (18 noiembrie).

— M. Toyotomi Hideyoshi (circa 1536 – 1598), general japonez care a devenit principălafbrţă în Japopia; el a fost urmat de Tokugawa Ieyasu, care a desăvârşit unirea Japoniei.

— După moartea lui Toyotomi Hideyoshi şi înfrângerea flotei lor, japonezii se retrag din Coreea (decembrie 1598).

— Forţele spaniole cuceresc Acoma Pueblo din nord-vestul Americii de Nord (1598).

— M. Maeda Toshiie (1538 – 1599), general japonez în timpul războaielor de unificare, cel care a condus şi campania din Coreea (1592 – 1598).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Armata olandeză condusă de Maurice de Nassau se confruntă cu o armată spaniolă, şi o învinge, apoi eliberează Nieuportul de sub asediu (2 iulie 1600).

— N. Carol I (1600 – 1649), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (d. 1625 – 1649).

— Armatele spaniolă şi irlandeză cuceresc Kinsale, dar sunt învinse de englezi în bătălia decisivă de la Kinsale, care pune capăt efectiv rebeliunii lui Tyronne (1601).

— N. David Leslie, Lord Newark (1601 – 1682), general scoţian.

— N. Jean Baptiste Budes, conte de Guebriant (1602 – 1643), mareşal al Franţei.

— N. Lennart Torstensson, conte de Ortola (1603 – 1651), feldmareşal suedez.

— M. Elizabeta I (153J1603), regină a Angliei (1558 – 1603), fiica lui Henric VIII, ultimul monarh al caseî Tudorilor, şi a lui Anne Boleyn; sub conducerea ei Anglia se

afirmă ca o putere mondială, concurând cu rivalii de pe continentul european, cu rezultate deosebite mai cu seamă în înfrângerea Invincibilei Armada spaniole (1588). Ea este urmată deâacob VI al Scoţiei, care domneşte în Anglia sub numele de Iacob I, primul rege Stuart.

— N. Ludovic XIII (1601 – 1643), rege al Franţei (1610 – 1643).

— Armata olandeză pierde portul Ostende în favoarea Spaniei, după un asediu care a durat trei ani (1604).

— M. Charles Howard, al doilea baron Howard de Effingham şi primul conte de Nottingham (1536 – 1604), amiral care a comandat flota Angliei împotriva Armadei spaniole (1588); ulterior lord general-Locotenent al Angliei, apoi lord mare amiral.

— Guy Fawkes împreună cu alţii sunt acuzaţi de a fi conspirat pentru aruncarea în aer a clădirii parlamentului (Complotul prafului de puşcă) şi asasinarea lui IacobTŢl605); toţi conspiratorii au fost executaţi (1606).

— Forţele navale olandeze le învinge pe cele spaniole la Gibraltar (1607).

— Anticipând arestarea din partea autorităţilor engleze, căpeteniile irlandezilor catolici din Ulster fug în afara graniţelor ţării (fuga conţilor) (1607).

— N. Michel (Michael) Adriaanszon de Ruyter (1607 – 1676), amiral olandez.

— N. George Monck (Monk), duce de Albemarle (1608 – 1670), general şi amiral englezi

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Războiul suedezo-polonez (1600 – 1611): armata suedeză atacă în regiunea baltică (1600), cucerind cea mai mare parte din Livonia (Lituania) şi Estonia; polonezii continuă sădetină controlul asupra Rigăi, apoi trec la ofensivă (1601) şi recuceresc cea mai mare parte din ambele ţări.

— Războiul suedezo-polonez: oastea suedeză, numărând paisprezece mii de oameni sub comanda lui Carol IX, atacă Estonia aflată sub stăpânire polonă, dar este învinsă ia Kircholm de o oaste polonă mult inferioară numeric, condusă de Jan Chodkiewicz (27 septembrie 1604); suedezii se retrag, suferind pierderi grele.

p n. Bernhard, duce de Saxe-Weimar (1604 – 1639), general în Weimar.

— N. Carol IV, duce de Lorena şi Bar (1604 – 1675), general austriac.

— M. Jan Zamojski (Zamoyski) (1541 – 1605), general polonez care a foştadânc implicat în politica Sfântului Imperiu Roman, devenind comandantul-şef al armatei (1580).

— Mihai Viteazul îl alungă din Moldova pe Ieremia Movilă, realizând în acest fel prima Unire a celor trei ţări române, (mai 1600).

— M. Mihai Viteazul (1593 – 1601), domn al Ţării Româneşti, primul unificator aflărilor Române (9 – 19 aug 1601).

— Independenţa Transilvaniei este consfinţită prin Tratatul de la Zstiva-Torok (11 noiembrie 1606).

— Războiulruso-polonez (1609 – 1618): poloneziiasediază-Smolenskul (1609 – 1611).

— N. Prinţul Raimondo Montecuccoai (1609 – 1680), general italian în serviciul Austriei şi teoretician militar.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul turco-persan (1602 – 1612): forţele

persane conduse de şahul Abbas I cuceresc Tabrizul asediat (21 octombrie 1603) şi continuă cucerind Erevan, Şirvan, Kars şi o mare parte din Caucaz, intrând în Anatolia (1603 – 1604).

— Războiul turco-persan: perşii conduşi de şahul Abbas I învinq decisiv o numeroasă armată otomana condusa de Ahmed I la Şiş (1606J; pierderile otomanilor sunt estimate

la douăzeci de mii de morţi. În anii care au urmat (1606 – 1612), perşii înaintează şi cuceresc o mare parte din Siria, Kurdistan şi Azerbaidjan, e Rebelii druizi şi kurzi sunt învinşi de forţele otomane în Siria (1606).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil japonez: în bătălia de la Sekigahara (1 octombrie 1600), armata formată din şaptezeci şi două de mii de oameni a lui Tokugawa Ieyasu învinge şi pune efectiv capăt coaliţiei nobililor feudali, adversarii săi; se estimează ca coaliţia a pierdut jumătate din cei optzeci şi două de mii de soldaţi care au luat parte la luptă.

e m. Date Masamunc (1550 – 1600), general japonez şi daimyō în timpul războaielor civile şi invadării Coreei.

— Negustorii olandezi sosiţi pe calea apelor în zona Oceanului Indian contestă monopolul comercianţilor portughezi, mai cu seamă pe coastele indiene Gujarat şi Coromandel (începând din 1601).

— Portughezii înfiinţează o bază în Syriam (Birmania) (1602).

e m. Kobayakawa Hideaki (1577 – 1602), general japonez, comandant suprem în Coreea; în bătălia de la Sekigahara el a trecut în tabăra adversă, înclinând balanţa în favoarea lui Tokugawa Ieyasu (1600).

e Tokugawa Ieyasu devine shogūn (1603), punând bazele shogūnatului Tokugawa cu capitala la Edo (Tokyo).

Se intensifică persecutarea europenilor şi începe izo 1 area Japoniei.

e Samuel de Champlain continuă explorarea râului St. Lawrence către sud, spre Lichine Rapids, pe locul unde acum se află Montrealul, revendicând zona în numele Franţei (1603).

— Exploratorii şi coloniştii francezi pun bazele Habitatului de la Port Royal (Annapolis), Nova Scoţia, prima aşezare franceză nord-americană (1605).

e m. Akbar cel Mare (Abu-ul-Fath Djelal ed-Din Mohammed Akbar) (1542 – 1605), padişah al Indiei din dinastia Marilor Moguli (d. 1556 – 1605); fiul lui Humayun, el a lărgit graniţele Imperiului Mogul şi a promovat toleranţa religioasă. Este urmat de fiul său, Jahangir (care domneşte între 1605 – 1627).

e Olandezii atacă şi cuceresc Insulele Spice (Moluce) de sub portughezi, dar aceştia din urmă păstrează Malacca în ciuda atacurilor olandeze (1606 – 1607). e.n. Chang Hsien-chung (1606 – 1647), conducător al rebelilor chinezi.

— N. Li Tzu-ch eng (1606 – 1645), conducător al rebelilor chinezi.

e Coloniştii englezi pun bazele coloniei Jamestown în Virginia (1607).

e Portughezii atacă fără succes Johore, din vârful sudic al Peninsulei Malaysia, în dreptul Singaporelui zilelor noastre (1607).

e Regele Birmaniei, Anaukpetlun, recucereşte o mare parte din sudul Birmaniei (1607 – 1613), inclusiv Prome (1607) şi Toungoo (1610). e Armata mogulă înăbuşă o insurecţie în Bengal (1607 – 1672), e Samuel de Champlain întemeiază Québec City (1608), e Navele britanice ajung la coasta Indiei (1608); William Hawkins de la Compania Britanică a Indiilor de Est debarcă în Surat.

e într-o expediţie organizată de Compania Olandeză a

Indiilor de Est, Henry Hudson descoperă gurile fluviului Hudson şi pătrunde cu navele în interiorul Canadei (1609).

e.n. John Lawşon (circa 1610 – 1665), amiral englez.

— M. Henric IV (Henric de Navarra) (1553 – 1610), rege al Franţei (1589 – 1610); la început prinţ de Beam, apoi rege al Navarrei sub numele de Henric III (1572 – 1589). În timpul războaielor civile religioase din Franţa, el a afirmat, când s-a convertit la catolicism (1593), cum că: „Parisul merita o liturghie41.

— N. Henric de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne (1611 – 1675), mareşal al Franţei.

e.n. Henry Ireton (1611 – 1651), general englez.

e m. Carol de Lorena, duce de Mayenne (1555 – 1611), general ffancez şi lider al catolicilor după asasinarea fratelui său Henry, duce de Guise şi Louis, cardinal de Lorena; el a eliberat Orléans de sub asediu şi a cucerit Chartres (1589), dar a fost învins de Henric IV, mai cu seamă la Arques (1589) şi Ivry (1590).

e m. Carol IX Vasa (1550 – 1611), rege al Suediei (d. 1604 – 1611), care s-a distins în războaiele împotriva Poloniei.

— N. James Graham, marchiz de Montrose (1612 – 1650), general scoţian.

e.n. Thomas Fairfax, al treilea baron Fairfax de Cameron (1612 – 1671), general englez.

z – n. Karl Gustav von Wrangel (1613 – 1676), mareşal şi amiral suedez, e.n. Friedrich Hermann (Frederic Armand) Schomberg (1615 – 1690), general englez şi mareşal al Franţei, de obârşie germană.

z e m. Hugh O'Neill, al treilea conte de Tyrone (circa 1545 – 1616), general irlandez în timpul rebeliunii irlandeze, mai cu seamă în timpul Rebeliunii din Tyrone (1594 – 1603); învingător la Yellow Ford (1598), este învins

la Kinsale (1601). Se autoexilează şi moare la Roma.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

? *e* Războiul ruso-polonez: la Klushino, treizeci de mii de suedezi încearcă să elibereze Smolenskul de sub asediu, dar sunt învinşi şi dispersaţi de armata poloneză condusă de Stanislas Zolkiewski (septembrie 1610). Armata poloneză cucereşte apoi Moscova şi o menţine.

e Războiul ruso-polonez: Smolenskul capitulează. Populaţia Moscovei se răscoală cu succes împotriva forţelor poloneze de ocupaţie, în timp ce insurecţia care ia amploare sileşte Polonia să se retragă din Rusia (1611).

— Războiul ruso-suedez (1613 – 1617): ruşii atacă fără succes Novgorodul deţinut de suedezi (1613).

e Războiul turco-polonez (1614 – 1621): după ce cazacii polonezi atacă porturi 1 e turcilor, oferind sprijin revoltelor an ti otomane din Moldova şi Ţara Românească, turcii şi tătarii desfăşoară raiduri de amploare în Ucraina poloneză.

e Războiul polono-suedez (1617 – 1629): armata suedeză condusă de Gustav Adolf atacă Livonia, cucerind şi menţinând controlul asupra unei părţi din litoralul baltic.

e Războiul ruso-suedez: forţele suedeze asediază fără succes fortăreaţa Pskov, aflată chiar la graniţa rusă, apoi se retrag (1617).

e Războiul de treizeci de am (1618 – 1648): această serie masivă de războaie multinaţionale debutează ca un conflict religios între protestanţi şi catolici în Europa

Centrală, în cele din urmă angrenându-se Germania, Austria, Boemia, Spania, Franţa, Suedia, Danemarca, Olanda, Polonia, Italia şi alte ţări europene; costurile se estimează la circa opt milioane de morţi, dintre care peste şapte milioane civili. Principalele pierderi umane şi materiale s-au înregistrat în Germania şi Boemia; porţiuni

mari din ambele ţări sunt distruse în timpul războiului. Războiul erupe în Boemia, declanşat de Defenestrarea din Praga (22 mai 1618), asasinarea a doi trimişi catolici austrieci de către conducătorii protestanţi din Boemia, care alcătuiesc apoi un guvern şi strâng o armată protestantă. În lunile care urmează Austria catolică, aliată cu Spania şi Bavaria, porneşte războiul împotriva Boemiei protestante, căreia i se adaugă Transilvania.

e Războiul de treizeci de ani: forţele protestante invadează Austria (mai 1619), însă sunt silite să se retragă după ce înregistrează înfrângerea de la Zablat, în Boemia (10 iunie 1620).

— Ferdinand II, un catolic, devine împăratul Sfântului Imperiu Roman (august 1619). e Frederic V, electorul Palatinatului, devine regele Boemiei protestante (august 1619).

— N. prinţul Rupert, conte palatin al Rinului şi duce de Bavaria (1619 – 1682), general şi amiral anglo-german.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Druizii conduşi de Fakhr-ad Din organizează o nouă insurecţie împotriva turcilor (1610 – 1613); învins, Fakhr-ad Din fuge în exil.

— Războiul turco persan: otomanii asediază fără succes Erevanul (1616 – 1617).

e Războiul turco persan: otomanii atacă din nou fără succes Persia, retrăgându-se după ce un tratat restabileşte statu-quo-ul (1618).

e.n. Aurengzeb C Alamgir; Muhi-ud-Din Muhammad) (1618 – 1707), împărat indian (d. 1658 – 1707).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e m. Katō (Toranosuke) Kiyomasa (1562 – 1611), general japonez supra nu în it, JCishokan" (Generalul diavolului), care a acţionat în războaiele civile şi în campaniile din Coreea.

— Navele englezeşti de luptă învinq flota portugheză în largul Gujaratului, declanşând penetrarea armată a Indiei şi cucerirea acesteia (1612); Compania Britanică a Indiei de Est câştiga de la Moguli dreptul de a face negoţ în Surat. Conflictele armate cu portughezii continuă, pe măsură ce englezii îşi stabilesc baze pe coasta indiană.

e Naveic olandeze aduc cu ele colonişti la gurile fluviul Hudson; aceştia întemeiază colonia Noua Olandă (1612).

— N. Dorgon (Dorgan) (1612 – 1650), general şi conducător manciurian.

e.n. Wu San-kuei (1612 – 1678), general chinez.

e în primul lor conflict mai serios din lunga cursă de cucerire a Americii de Nord dintre englezi şi francezi, armata colonială engleză distruge Port Royal (Annapolis), în Noua Scoţie (1613).

e Armata birmaneză condusă de Anaukpetlun îi alungă pe portughezi din baza acestora de pe Syriam (1613).

e Musulmanii achenezi jefuiesc Johore (1613).

e m. Ikeda Terumasa (1564 – 1613), general japonez în timpul războaielor civile; el a luptat în bătălia culminantă de la Sekigahara (1600).

229

— Olandezii întemeiază Fort Nassau, către limita nordică a ariei lor de penetrare, în apropiere de Albany (1614)

— Armata guvernamentală japoneză asediază castelul Ōsaka (decembrie 1614 – iunie 1615), apoi îl cuceresc printr-un asalt în forţă, cu pierderi enorme de ambele părţi, punând capăt războiului civie

e Armata portugheză cucereşte colonia franceză de pe insula Maranhao, punând capăt pătrunderii francezilor în Brazilia (1615).

— Armatele aliate acheneze şi johoreze nu reuşesc să

cucerească Malacca, aflată sub stăpânire portugheză (1616).

— Negustorii englezi din Compania Britanică a Indiei de Est încep comerţul cu Persia, intrând din nou în conflict cu portughezii (1616).

z – m. Tokugawa Ieyasu (1542 – 1616), general japonez învingător la Sekigahara (*1600*), caredevine shogūn, principala forţă în Japonia (1603).

— Forţele navale engleze înfrâng flota portugheză în largul Jaskului, Persia (1618), declanşând astfel pătrunderea amplă a englezilor în Golful Persic şi în nord-vestul Oceanului Indian.

e Războiul manciuriano-chinez (1618 – 1659): armata Manciurici începe lungul ei atac asupra Chinei

e Primii sclavi africani sunt aduşi în Virginia şi vânduţi la Jamestown (1619).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e.n. Ludovic II de Bourbon, prinţ de Cond6 (1621 – 1686), general ffancez.

— N. Carol X Gustav (Gustavus) (1622 – 1660), rege al Suediei (d. 1654 – 1660).

e Războiul de treizeci de ani: la Stadtlohn (6 august 1623), în apropiere de graniţa olandeză, austriecii învinq decisiv armata protestanţilor, ale căror pierderi sunt estimate la şase mii de morţi şi patru mii de prizonieri; armata protestantă încetează să mai fie o forţă beligerantă efectivă (1623).

— Războiul de treizeci de ani: Franţa catolică, aflată în plin război cu Spania, se aliază cu protestanţii împotriva Austriei şi a aliaţilor catolici ai acesteia, transformând astfel Războiul *de treizeci de ani într-un conflict* mult mai amplu şi mai puţin de natură religioasă (1624). La Compiègne (10 iunie), Franţa şi Olanda, cărora aveau să li se alăture în scurtă vreme şi Anglia, Suedia, Danemarca, Savoia şi Veneţia, formează o alianţă împotriva Spaniei,

Austriei şi a aliaţilor acestora.

— Războiul de treizeci de ani: armata spaniolă numărând şaizeci de mii de soldaţi asediază şi cucereşte fortăreaţa olandeză Breda; sunt ucişi cinci mii din cei nouă mii de apărători ai Bredei (august 1624 – iurue 1625J.

e la răspuns la represiunile din partea catolicilor francezi, hughenoţii din Franţa pornesc o nouă insurecţie, dar sunt învinşi decisiv. Flota rebelilor este învinsă în largul portului La Rochelle (1625), care este supus apoi unei blocade iniţial parţiale, apoi totale (1627 j; urmează un asediu care va dura paisprezece luni. Două tentative de eliberare din partea englezilor sunt zădărnicite (1627; 1628). Oraşul şi puţinii apărători rămaşi capitulează în cele din urmă (29 octombrie 1628).

— M. Iacob 1 (1566 – 1625), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (d. 1603 – 1625); rege şi al Scoţiei sub numele de Iacob VI (d. 1567 – 1625), care a unificat tronurile; este succedat de Carol I.

230

— N. François Henri de Montmorency-Boutteville, duce de Luxemburg (1628 – 1695), mareşal al Franţei.

e Deoarece revoluţia engleză mocnea, Carol *I dizolvă Parlamentul pentru a* treia oară în numai patru ani, conducând singur ţara (1629 – 1640).

— N. Cornelius van Tromp (1629 – 1691), amiral olandez.

— N. François Crequi (Crequy), marchiz de Crequi (1629 – 1687), mareşal al Franţei.

— N. Niels Juel (Juul) (1629 – 1697), amiral danez.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Războiul turco-polonez: la Iaşi forţele moldo-poloneze conduse de Stanislas Zolkiewski înfrâng oastea turcă şi tătară (septembrie 1620), dar sunt la rândul lor învinse decisiv Ja Cecora, în Moldova (decembrie 1620). Războiul ia sfârşit printr-un armistiţiu după confruntarea

decisivă de la Hotin (22 septembrie 1621), la care au luat parte între o sută de mii şi două sute de mii de turci şi între cincizeci de mii şi şaptezeci şi cinci de îmi de *polonezi*. *Continuă numai unele* mici *conflicte de frontieră*.

e Războiul de treizeci de ani, bătălia de la Muntele Alb (Weisser Berg) (8 noiembrie 1620): armata austriacă învinge categoric şi izgoneşte armata boemiană, care pierde o treime din cei cincisprezece mii de soldaţi ai săi; austriecii înregistrează mai puţin de o mie de morţi *şi* răniţi. Austriecii cuceresc şi jefuiesc Praga; ei vor rămâne stăpâni în Boemia (Cehoslovacia) până la sfârşitul primului război mondial.

— N. Frederic-Wilhelm (1620 – 1688), elector de Brandenburg (a domnit între 1640 – 1688).

— Războiul de treizeci de ani: Peter Ernst von Mansfield pune bazele unei noi armate protestante în Germania; lipsită de pământuri care să-i asigure o sursă de aprovizionare, aceasta va fi numai una dintre armatele care aveau să pustiască Germania şi multe alte ţări în următoarele trei decenii (1621).

— Războiul poaono-suedez: după un armistiţiu care a durat patru ani, suedezii atacă din nou ţinuturile baltice, cucerind Riga la capătul unui asediu de scurtă durată (august – septembrie 1621).

e Războiul de treizeci de ani: forţele bavareze şi spaniole învinq forţele protestante ale lui George Frederick de Baden la Wimpfen (6 mai 1622), ca şi pe cele ale lui Christian de Brunswick la Hochst (20 iunie); protestanţii se retrag în Alsacia şi în Lorena. O armată spaniolă atacă Olanda, aliata protestanţilor (august); la Fleurus (29 august), spaniolii şi armata aliaţilor protestanţi poartă o bătălie cu sfârşit nedecis, după care protestanţii se retrag în estul Fricslandei.

— Războiul poaono-suedez: suedezii atacă şi cuceresc Livonia şi cea mai pare parte din nordul Prusiei (1625 –

1626); polonezii conduşi de Alexander Koniecpolski pornesc o contraofensivă.

— Războiul de treizeci de ani: intră în luptă Danemarca; armata daneză condusă de Christian IV invadează Germania (iulie – august 1625).

e Războiul de treizeci de ani: Franţa încheie pacea cu Austria (martie 1626). e Războiul de treizeci de ani: armata protestantă a lui Peter Ernst von Mansfield este distrusă aproape în întregime de armata austriacă condusă de Wallenstein în lupta de la podul Dessau (25 aprilie 1626), înregistrând patru mii de morţi şi tot atâţia fiind luaţi prizonieri, dintr-un total de douăsprezece mii de soldaţi.

— Războiul de trdzeci de am: la Lutter (24 – 27 august 1626), austriecii îi învinq decisiv pe danezi, care suferă pierderi grele.

231

e Războiul polono-suedez: la Tezew, atacul polonez este stopat de o armată suedeză întărită condusă de Gustav Adolf (mai 1627).

— Războiul de treizeci de ani: danezii, care fuseseră urmăriţi dincolo de graniţă, în Holstein, de armata austriacă, suferă o nouă înfrângere la Wofgast (1628); Danemarca este forţată să iasă din luptă (iunie 1629).

e Războiul polono-suedez: o armată suedeză numărând mai mult de treizeci de mii de oameni înaintează în Polonia, dar se retrage în Prusia odată cu venirea iernii (1628).

— Războiul polono-suedez: războiul ia sfârşit prin Armistiţiul de la Altmark (1629), prin care Polonia pierde o parte din nordul Livoniei şi care-i permite lui Gustav Adolf să ia parte la Războiul de treizeci de ani.

z – n. Ioan (Jan) 111 Sobieski (1629 – 1696), rege al Poloniei (d. 1674 – 1696).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Olandezii cuceresc bazele portugheze Arguin şi Goree, de pe coasta Africii de Vest (1621). Conflictul dintre portughezi şi olandezi continuă în zonă şi în deceniul al cincilea, e Osman II al Turciei (sultan între 1617 – 1621) este detronat de o revoltă a ienicerilor, este urmat pentru o scurtă perioadă de Mustafa I, la rândul său urmat de Murad IV (sultan între 623 – 1646).

e Războiul turco persan (1623 – 1628): armata turcă atacă oastea persană din Mesopotamia, asediind Bagdadul, care este eliberat de sub asediu de şahul Abb as I (1625 – 1626)".

e Franţa întemeiază St. Louis, baza franceză de pe fluviul Senegal, pe coasta Africii de Vest (1626).

e m. Abbas I (cel Mare) (1571 – 1629), şah al Persiei (d. 1588 – 1629) care s-a luptat cu otomanii şi a invadat Imperiul Mogul (1622 – 1623), cucerind Kandahar şi izolând portughezii din Hormuz (1622).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Coloniştii englezi întemeiază colonia Plymouth, în ceea ce avea să devină Massachusetts (1620).

— Forţele engleze sosite pe mare, alături de o forţă persană de uscat, cuceresc fortăreaţa portugheză Hormuz (1621 – 1622); Muscat devine acum principala bază portugheză din zonă.

e Războiul manciuriano-chinez: manciurienii conduşi deNurhachi cuceresc Mukden, pe care-l transformă în capitală (1621).

— Powhatânii atacă colonia famestown (22 martie 1622), masacrând peste trei şute cincizeci de colonişti şi distrugând peste şaptezeci de mici colonii din Virginia. Armata engleză îi învinge pe powhatani (1622 – 1625), masacrând circa o mie dintre ei la Pamunkcy.

— Cambodgia, un protectorat siamez, îşi proclamă independenţa deplină; siamezii ripostează, dar sunt învinşi

şi se retrag (1622).

— Războiul manciuriano-chinez: forţele lui Nurhachi sunt *învinse* de o armată Ming în vestul Chinei, stopând temporar înaintarea manciurienilor în China (1623).

— Armata manciuriană cucereşte şi păstrează Mongolia Interioară (1623 – 163 3). e Războiul olandezo-portughez: în Brazilia armata olandeză cucereşte Bahia de la portughezi (1624), care-o recuceresc ulterior (1625).

— N. Koxinga (Cheng Ch'eng-kung) (*1624* – 1662), general şi amiral chinez.

232

e m. Nurhachi (Kundulun Han) (1559 – 1626), conducător al jurchenilor (trib tungus), care a cucerit o mare parte din Manciuria şi China. Este succedat de fiul său, Abahai.

— Războiul manciuriano-chinez: manciurienii cuceresc Coreea, care devine protectorat Manciu (1627).

— M. Jahangir (Sahm) (1569 – 1627), împărat mogul (d. 1605 – 1627) al cărui nume înseamnă „Cuceritorul lumi? *; fiu al lui Akbar cel Mare, este succedat de Jahan (care domneşte între 1627 – 1658).

e m. Anaukpetlun (? – 1628), rege al Birmaniei (d. 1605 – 1628) care a reunificat ţara.

— Armata engleză cucereşte Québecul de la francezi (20 iulie 1629).

— Flota portugheză, împreună cu aliaţii indonezieni, învinge flota acheneză în largul portului Malacca (1629).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— N. Carol 11 (1630 – 1685), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (d. 1660 – 1685).

— M. Gustav II Adolf (Gustavus Adolphus) (1594 – 1632), rege al Suediei (1611 – 1632) supranumit „Leul Nordului"; în timpul războaielor poloneze şi al Războiului de treizecijde ani el a introdus noi tipuri de echipamente militare, inclusiv tunurile de regiment de trei livre, ca şi

noi tactici militare care puneau accentul pe mobilitate, elementul surpriză şi combinarea armelor.

— N. Iacob II (1633 – 1701), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1685 – 1688). e.n. Sébastien le Prestre de Vauban (1633 – 1707), mareşal al Franţei.

e Războiul de treizeci de ani: la Compiègne (30 aprilie 1635), suedezii se unesc cu catolicii francezi împotriva Austriei şi a Spaniei; Franţa intră rapid în luptă (mai), invadând Italia şi Ţările de Jos ocupate de spanioli.

e Războiul de *treizeci de ani*: armatele spaniole *şi austriece atacă fără succes regiuni* din Germania şi Franţa (1636). În Germania, suedezii şi aliaţii lor îi învinge pe austrieci la Wittstock (4 octombrie).

e în sudul Franţei, la La Sauvetat, armata franceză zdrobeşte ţăranii răsculaţi („calicii”), ambele tabere înregistrând cel puţin câte o mie de morţi şi răniţi (1 iunie 1637).

e.n. François Louis de Rousselet, marchiz de Châteaurenault (1637 – 1716), amiral francez.

— N. Nicholas Catinat (1637 – 1712), mareşal al Franţei.

— M. Charles Crequi (Crequy) 1, marchiz de Crequi şi duce de Lesdiguieres (1578 – 1638), mareşal al Franţei în perioada războaielor hughenote şi a Războiului de treizeci de ani; este ucis de o ghiulea de tun la Brema.

e Războiul de treizeci de ani, bătălia de la Downs (21 octombrie 1639): flota olandeză distruge o flotă spaniolă numeroasă în dreptul coastelor engleze; olandezii scufundă cincizeci şi una şi capturează paisprezece din cele şaptezeci şi şapte de nave spaniole. Spaniolii înregistrează şapte mii de morţi, în timp ce olandezii pierd o navă şi cinci sute de oameni.

233

— Primul război al episcopilor: insurgenţii scoţieni luptă cu succes împotriva forţelor englezeşti de ocupaţie,

cucerind Edinburgh şi stopând înaintarea armatelor engleze de invazie; Carol I le satisface o mare parte din cereri, încheindu-se o pace care va dăinui mai puţin de un an (1639 – 1640).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST;

— Războiul de treizeci de ani: Suedia intră în război (1630); o armată suedeză formată *din treisprezece mii de oameni condusă de regele Gustav Adolf pătrunde în* nordul Germaniei; pe măsură ce i se alătură protestanţii din Germania, numărul soldaţilor ajunge la circa patruzeci de mii. Utilizând multe inovaţii în tehnica militară, în organizare şi strategie, armata suedeză este cea mai avansată armată a momentului; ea era dotată cu muschete, cartuşe, artilerie mai uşoară şi mai standardizată, pregătire mai bună a artileriştilor, ca şi o coordonare superioară a soldaţi lor dotaţi cu muschete, a lăncierilor, a artileriei regimentare şi a companiilor de artilerie.

— Războiul de treizeci de ani: armatele suedeză şi germană cuceresc Frankfurtul printr-un asalt rapid (13 aprilie 1631), în timp ce catolicii cuceresc Magdeburg (20 mai). La *Breitenfeld (17 septembrie), suedezii şi aliaţii lor saxoni îi înving categoric şi-i alungă* pe austrieci, care înregistrează peste şapte mii de morţi, iar şase mii cad prizonieri – dintr-un total de treizeci şi cinci de mii de oameni care au luat parte la ostilităţi. Protestanţii cuceresc apoi o mare parte din nordul Germaniei şi din Boemia.

— Războiul de treizeci de ani: suedezii şi protestanţii din Germania pătrund în sudul Germaniei, învingându-i pe austrieci pe râul Lech (15 – 16 aprilie 1632) şi cucerind o mare parte din Bavaria. Cele două tabere termină nedecis lupta de la Alte Veste, din apropiere de Nürnberg (3 – 4 septembrie), ca şi în cea de la Lutzen (16 decembrie), unde este ucis Gustav II Adolf, schimbând înfăţişarea războiului din Germania.

— *M. Johan* Tscrclaes (1559 – 1632), *general flamand* iniţial în serviciul Bavariei; *se* distinge la Lutter (1626), Magdeburg (1631) şi Breitenfeld (1631). Este rănit mortal pe râul Lech.

— M. Gottfried Heinrich Papenheim (1594 – 1632), general german şi comandant al cavaleriei în lupta de la Muntele A lb (1620), Magdeburg (1631) şi Lutzen (1632), unde este rănit mortal.

— Războiul ruso-polonez (1632 – 1634): o oaste rusă alcătuită din treizeci de mii de soldaţi invadează Polonia (septembrie 1632) şi asediază Smolenskul.

Războiul ruso-polonez: o armată poloneză formată din patruzeci de mii de oameni, subcornanda lui Ladislas IV, eliberează J>mqlenslod de sub asedju (septembrie 1633), apoi asediazăfosta armata rusă de asediu, care va capitula şase luni mai târziu (1634).

— După eşuarea tratativelor secrete de pace, Wallenstein se autoproclamă regele Boemiei (1633), însă mai târziu el va fi silit să fugă (24 februarie 1634).

— M. Albert Eusebius von Wallenstein, duce de Fricdiand şi Mecklenburg, prinţ de Sagan (1583 – 1634), general de origine boemiană care a condus armatele austriece în Războiul de treizeci de ani; după o lovitură de stat eşuată în Boemia, este asasinat de ofiţeri imperiali loialişti (25 februarie).

— Războiul de treizeci de ani: la Nordlingen (6 septembrie 1634), armatele suedeze din Germania sunt învinse decisiv de o armată austriaco-spaniolă, înregistrând *şaisprezece* mii de morţi, răniţi sau luaţi prizonieri dintr-un total de douăzeci şi cinci de mii de soldaţi.

— M. Bernhard, duce de Saxa-Weimar (1604 – 1639), general al Weimarului în timpul Războiului de treizeci de ani.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Anglia întemeiază Kormantine, prima sa bază de pe coasta vest-africană (1631). e.n. Abbas II (1632 – 1666), şah al Persiei (d. 1642 – 1666).

— Fakr-ad Din revine din exil pentru a continua insurecţia druizilor; forţele sale sunt învinse în cele din urmă de turci (1633), iar el este executat.

e Războiul turco persan: o numeroasă armată turcă sub conducerea sultanului Murad IV asediază şi cucereşte în cele din urmă Bagdadul, ca şi o mare parte din Mesopotamia (1638).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Armata olandeză din Brazilia cucereşte Recife şi apoi întregul Pernambuco (1630), întemeind o puternică bază în nord-estul Braziliei în următoarele două decenii.

— Uzbecii cuceresc Kandahar (1630).

— Forţele mogulilor cuceresc fortul portughez de la Hooghly, din Golful Bengal (163 F1632).

— Englezii returnează Québecul şi alte aşezări franţuzeşti din America de Nord francezilor, sub auspiciile unui tratat general de pace (1632).

e Armata mogulilor cucereşte statele din Deccan Ahmadnagar, Golconda şi Bijapur (1633 – 1636).

— Războiul civil vietnamez (1633 – 1673): o lungă serie de conflicte izbucneşte între clanul feudal nord-vietnamez Trinh şi aliaţii acestuia olandezi, pe de o parte, şi clanul Nguyen şi aliaţii acestuia portughezi, pe de altă parte.

— Războiul manciuriano-chinez: manciurienii conduşi de Abahai cuceresc Mongolia Interioară; manciurienii sunt întăriţi cu trupe mongole (1633).

e Armatele olandeze şi kandyene cuceresc Trincomalee, din Ceylon (Sri Lanka) (1633).

e m. Samuel de Champlain (circa 1567 – 1635),

militar francez care a explorat nord-estul continentului nord-american, întemeind oraşul Québec (1608); el a fost comandantul Noii Franţe (1612).

— Războiul Pequot (1636 – 1637): o mică armată de colonişti englezi atacă şi masacrează indienii pequot din Insula Block (20 iulie 1636); urmează un război de scurtă durată, care se soldează cu înfrângerea indienilor. Se estimează că au fost masacraţi prin focul armelor circa şase sute de indieni pequot (25 mai 1637), într-o luptă în care au murit numai doi colonişti.

e Manciurienii întemeiază dinastia Ţin în China, cu capitala la Mukden (1636). e Războiul manciuriano-chinez: armata manciuriană cucereşte iarăşi Coreea (1636 – 1637).

— Manciurienii preiau controlul văii fluviului Amur şi al zonelor adiacente (1636 – 1644).

z e Forţele guvernamentale japoneze asediază insurgenţii creştini la Hara Caştle (1637), masacrându-i pe apărătorii castelului după ce aceştia se predau. Portughezii sunt alungaţi din Japonia, iar ţara este închisă pentru majoritatea străinilor; doar olandezii rămân în Híradó, iar chinezii în Nagasaki.

— Suedezii întemeiază fortul Christina, pe râul Delaware (martie 1638).

e.n. regele Filip (Metacomet) (circa 1639 – 1676), căpetenie a Wampanoagilor.

235

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Războiul de *treizeci* de ani: în largul Cádizului de pe coasta atlantică spaniolă, flota Spanieieşte învinsă de cea franceză (22 iulie 1640).

— Al doilea *război* al episcopilor; insurgenţii scoţieni trec la contraatac, invadând Northumberland după ce învinq forţele guvernamentale la Newbum (28 august 1640). Chiar dacă Tratatul de la Ripon (noiembrie) aduce

pacea, trupele scoţiene rămân mai departe în nordul Angliei.

— Parlamentul cel Scurt al *Angliei s-a întrunit, dar este dizolvat de* Carol I *fiindcă a* refuzat să-i acorde fondurile necesare războiului cu Scoţia. Carol recheamă parlamentul în sesiune, care devine Parlamentul cel Lung (1640 – 1660).

e o insurecţie portugheză obţine independenţa de sub stăpânirea spaniolă (noiembrie – decembrie 1640).

e.n. Hugh Mackay (circa 1640 – 1692), general scoţian.

— În Irlanda se răzvrătesc catolicii, care atacă şi măcelăresc protestanţii în toată insula; în Ulster rebeliunea se transformă în război civil între armatele protestante şi catolice (1641 – 1649).

— Primul război ci vilenglez (1642 – 1646): incapabili să rezolve diferendul, Parlamentul englez şi Carol I pornesc războiul, ambele părţi strângându-şi armatele (iunie – august 1642). La Edgehill (23 octombrie 1642), regaliştii (Cavalerii) îi învinge pe parlamentari (Capetele rotunde), care se retrag spre Londra; regaliştii nu reuşesc însă să cucerească oraşul şi urmează mai mult de un an de conflicte neconcludente.

— M. Benjamin de Rohan Soubise (circa 1589 – 1642), comandant francez hughenotcarea condus apărarea oraşului La Rochelle (1627 – 1628).

— Războiul de treizeci de ani: spaniolii invadează sudul Franţei (mai 1643), asediind Rocroi, unde se înfruntă cu o armată franceză de sprijin. În bătălia care a urmat (19 mai) au murit sau au căzut prizonieri cincisprezece mii de spanioli dintr-un total de douăzeci şi şase de mii, în timp ce francezii au înregistrat circa opt mii de morţi şi răniţi.

e m. Ludovic XIII (1601 – 1643), rege al Franţei (d. 1610 – 1643); este succedat de Ludovic XIV (care domneşte între 1643 – 1715).

— M. Jean Baptiste Budes, conte de Guebriant (1602 – 1643), mareşal al Franţei în timpul războaielor hughenote şi al Războiului de treizeci de ani, comandând armata franceză din Germania; el moare ca urmare a rănilor primite în asediul oraşului Rottweil, Württemberg.

— Primul război civil englez: forţele scoţiene intră în luptă de partea Parlamentului, invadând nordul Angliei cu o armată de optsprezece mii de oameni (1 ianuarie 1644). e Primul război civil englez: la Marston Moor (2 iulie 1644), o armată a Capetelor rotunde învinge armata Cavalerilor, care înregistrează pierderi de peste cinci mii de oameni dintr-un total de optsprezece mii; Capetele rotunde au circa două mii de morţi. O mare parte din nordul ţării cade în mâinile Capetelor rotunde, inclusiv York şi Newcastle (iulie – octombrie).

e Primul război civil englez: Cavalerii învinge în Cornwall o armată a Capetelor rotunde lalostwithiel (2 septembrie 1644), forţând capitularea a opt din cei zece mii de Capete rotunde care luaseră parte la luptă.

236

e.n. François de Neufville, duce de Villeroi (1644 – 1730), mareşal al Franţei.

— N. Godert (Godard) van Reede de Ginkel (1644 – 1703), general anglo-olandez.

— N. Louis François, marchiz şi duce de Boufflers (1644 – 1711), mareşal al Franţei.

— Primul război civil englez: Oliver Cromwell reorganizează într-un mod superior armata Cape Felor rotunde, în Armată Model Nou (ianuarie – martie 1645), şi o conduce în bătălia decisivă de la Naseby (14 iunie), unde armata Cavalerilor înregistrează o mie de morţi, iar patru mii cinci sute sunt luaţi prizonieri dintr-un total de nouă mii de soldaţi, în timp ce pierderile Capetelor rotunde sunt neglijabile.

e.n. Pierre de Montesquiou d’Artagnan (1645 –

1725), mareşal al Franţei.

— M. Robert Devereux, al treilea conte de Essex (1591 – 1646), general englez; tatăl său, favoritul Elizabetci I, a fost executat pentru trădare, dar Iacob 1 a redat titlul şi averea familiei; a fost mâna dreaptă a lui Carol I la comanda armatei şi a condus armata parlamentară (din iulie 1642), când s-a remarcat mai cu seamă la Edgehill (1642) şi Lostwithiel (1644).

e Primul război civil englez: Parlamentul îl întemniţează pe Carol I după o tentaţi vă de fugă a acestuia; continuă negocierile dintre Parlament şi Carol (1647).

— M. Christian IV (1577 – 1648), rege al Danemarcei şi Norvegiei (d. 1588 – 1648), activ în timpul Războiului de treizeci de ani.

e Războiul de treizeci de ani: Spania şi Olanda încheie războiul prin Tratatul de la Munst erţlO ianuarieT548). Franţa-i Spania continuă războiul. e Al doilea război civil englez (1648 – 1651): Carol I, care reuşise să evadeze pentru a continua războiul civil, conduce o rebeliune împotriva Parlamentului, pe atunci aliat cu prezbiterienii/care la rândul lor fuseseră aliaţii Capetelor rotunde la începutul deceniului. Insurecţiile din Ţara Galilor şi din sudul Angliei sunt învinse rapid de armata lui Cromwell (iulie – august 1648). Tot acum (iulie), o armată scoţiană şi de Cavaleri formată din douăzeci şi patru de mii de soldaţi năvăleşte dinspre nord, dar este învinsă decişi e de *Armata Model Nou a lui Cromwell, numărând opt mii cinci sute de soldaţi*, la Prestonţi 7 – 19 august).

— Războiul primei Fronde (1648 – 1649): Parlamentul Franţei conduce o revoltă împotriva guvernării cardinalului Mazarin: armata regalistă, condusă de Ludovic II de Bourbon, prinţ de Condé, asediază Parisul şi sileşte Parlamentul să capituleze (martie

1649).

— M. Carol I (1600 – 1649), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (d. 1625 – 1649), care a pierdut coroana în favoarea Capetelor rotunde ale lui Oliver Cromwell; este decapitat la Londra (30 ianuarie).

e o armată *a* protestanţilor englezi numărând douăzeci de mii de oameni soseşte în Irlanda sub conducerea lui Oliver Cromwell (septembrie 1649) şi înfrânge sistematic insurecţia de aici, comiţând atrocităţi de proporţii în decursul acestui proces (1649 – 1650). La Drogheda (11 septembrie 1649) sunt masacraţi între trei şi patru mii de soldaţi şi civili irlandezi; la Wexford (11 octombrie 1649), între două şi trei mii cinci sute. Masacre similare s-au petrecut în mai multe locuri.

— N. James Scott, duce de Monmouth (1649 – 1685), militar şi rebel englez.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— N. Johan Baner (1596 – 1641), feldmareşal suedez, şeful statului major al armatei lui Gustav Adolf şi comandant al armatei suedeze în Germania.

— M. contele Hans Georg de Arnim (1582? – 1641), general saxon care a luptartn armatele suedeză, saxonă şi imperială.

237

— Războiul de treizeci de ani: în a doua bătălie de la Breitenfeld (2 noiembrie 1642), suedezii ucid sau iau *prizonieri aproape jumătate din* cei douăzeci de mii de soldaţi ai armatei austriece.

— N. Charles V (Charles Leopold), duce *de Lorena şi* Bar (1643 – 1690), general austriac.

— Războiul de *treizeci* de ani: francezii *recuceresc Freiburg* (*3* – *10* august 1644), armatele franceză şi bavareză pierzândaproapejuinătate din efectivele lor în luptă.

— Războiul turco-veneţian (1645 – 1670): turcii,

sosiţi în număr de cincizeci de mii pe calea mării, atacă Creta (1645); grecii de pe insulă se alătură turcilor în lupta acestora contra armatei veneţiene de ocupaţie. Asediata, Canea cade în mâinile turcilor (iunie – august 1645).

— Războiul turco-veneţian: forţele turceşti din Creta cuceresc Retino (1646).

— M. Stanisław (Alexander) Koniecpolski (1591 – 1646), general polonez care a devenit comandantul suprem al armateipoloneze (1632).

— Războiul de treizeci de ani: războiul ia sfârşit prin Tratatul de la Westfalia (24 octombrie 1648), care acordă protestanţilor aceleaşi drepturi în Germania, dar care este în esenţă o reîntoarcere la statu-quo.

— Războiul cazaco-polonez (1648 – 1654): o revoltă de mari proporţii a cazacilor şi a ucrainenilor în Ucraina stăpânită de polonezi are loc sub conducerea căpeteniei cazace Bogdan Hmiciniţki, în alianţă cu tătarii din Crimeea. Pe durata războiului (mai cu seamă între 1648 – 1649), atrocităţile comise de forţele lui Hmielniţki au inclus masacrarea a unui număr de evrei cuprins între o sută cincizeci de mii şi două sute de mii.

— Războiul turco-venetian: armata turcă din Creta începe un lung asediu asupra Candiei (1648 – 1669), dar nu izbuteşte să instituie o blocadă asupra portului; veneţienii sosiţi pe calea mării cuceresc Lemnos şi Tenedos, declanşând lunga blocadă instituită de veneţieni asupra Dardanclelor (1648 – 1657).

— Războiul cazaco-polonez: armatele cazaco-tătare înfrâng o armată poloneză la Pilawce (1649).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Oastea persană, condusă de şahul Abbas II, cucereşte Kandahar /1649).

— Războiul turco-veneţian: o flotă turcă nu izbuteşte să străpungă blocada veneţiană din Dardanele (1649).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL

PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Anglia îşi stabileşte prima sa baza militară din India, la fortul St. George, în apropiere de Madras; fortul devine cartierul general al Companiei Engleze a Indiilor de Est (1640/

— Armata olandeză declanşează o serie de atacuri asupra bazelor portugheze din Oceanul Indian (1641 – 1663), cucerind Malacca, în Indonezia (1641).

— Algonkinii (amerindieni) atacă olandezii din Noua Olandă, apoi se retrag sub presiunea forţelor olandeze şi irocheze (1641 – 1645).

— Exploratori şi negustori ruşi, porniţi către est, ating litoralul Pacificului (1641).

— Armata rusă iese învingătoare şi anexează teritoriile stăpâhite de mongoli din regiunea lacului Baikal (1641 – 1652).

— Irochezii atacă huronii de-a lungul râului St. Lawrence (1642), distrugând multe aşezări ale huronilor şi, totodată, mai multe misiuni ale iezuiţilor francezi.

— M. Abahai (T'ai Tsung; Ch'ung Teh) (1592 – 1643), conducător manciurian (1626 – 1643) care a cucerit nordul Chinei, Mongolia, Coreea şi bazinul fluviului Amur; este succedat de împăratul-copil Shun Chih (Fulin) (care domneşte între 1644 – 1661).

— Powhatânii atacă din nou colonia Jamestown, masacrând patru sute de localnici (18 aprilie 1644); englezii se răzbună masacrând întreaga populaţie powhatană.

— Războiul manciuriano-chinez: capitala Imperiului Ming, Pekin (Beijing), este cucerită de generalul rebel Li Tzu-ch eng (1644); el este apoi învins de manciurieni. care cuceresc la rândul lor Pekinul (26 mai 1644). La Yangehou manciurienii conduşi de prinţul Dorgon înfrâng armata imperială Ming, apoi cuceresc noua capitală a imperiului,

Nanking (1644).

e m. Li Tzu-ch eng (1606 – 1645), general rebel chinez supranumit „Ch'uang Wang" (Regele îndrăzneţ) care a cucerit Pekinul (1644), pe care l-a incendiat când s-a retras; este ucis într-un conflict minor.

ze Războiul manciuriano-chinez: armata manciuriană cucereşte Fukien (1645 – 1646).

— Insurecţia mărăţilor din Bijapurduce la întemeierea unui stat Maratha independent, condus de prinţul Sivaji (domneşte între 1646 – 1680).

— Indienii mohawk urcă pe râul St. Lawrence şi năvălesc în Canada franceză, atacând Montrealul şi ajungând în nord până la Trois Rivières (1646).

— Războiul manciuriano-chinez: manciurienii cuceresc Cantonul şi o mare parte din China de sud şi de sud-est (1647 – 1648).

e.n. Nathaniel Bacon (1647 – 1676), rebel anglo-american.

e m. Chang Hsien-chung (1606 – 1647), conducător al rebelilor chinezi care s-a aliat temporar cu Li Tzu-ch eng; învins şi luat prizonier, este executat de manciurieni (Ţin).

e Armata portugheză îi învinge pe olandezi la Guarapes Hills, lângă Recife, în Brazilia (aprilie 1648); olandezii înregistrează circa o mie de morţi şi răniţi din patru mii cinci sute care au luat parte la luptă, în timp ce pierderile portugheze sunt mult mai mici. Un an mai târziu, portughezii îi învinge din nou pe olandezi, tot acolo, hotărând astfel soarta războiului dintre olandezi şi portughezi în Brazilia.

— M. Keng Chung-ming (? – 1649), general chinez de origine manciuriană care a servit iniţial Imperiul Ming, pentru ca, ulterior, să treacă de partea manciurienilor; se sinucidejâupă ce este acuzat de colaboraţionism cu forţele Ming.

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

e Al doilea război civil englez: Armata Model Nou a lui Oliver Cromwell invadează Scoţia şi învinge în mod decisiv Ja Dunbâr (2 septembrie 1650) o armată scoţiană regalistă mult mai numeroasă; în luptă mor trei mii de scoţieni, iar silţi nouă mii sunt luaţi prizonieri, în timp ce pierderile Capetelor rotunde sunt neglijabile.

— M. James Graham, marchiz de Montrose (1612 – 1650), devenit general loco – tenent al Scoţiei (1644), artizanul victoriilor asupra trupelor parlamentare de la

239

Inverlochy şi Auldeam, dar care a fost învins la Philiphaugh (toate în 1645); întors din exil, este capturat şi spânzurat în Edinburgh de către antiregalişti (20 mai).

— Războiul celei de a doua Fronde (1650 – 1653): mulţi nobili francezi se răzvrătesc împotriva domniei lui Ludovic XIV, dominată de cardinalul Mazarin. Armatele frondiste, conduse de vicontele de Turenne, sunt zdrobite la Champ Blanc (15 octombrie 1650).

e.n. John Churchill, întâiul duce de Marlborough (1650 – 1722), căpitan general britanic.

— N. William III (1650 – 1702), general olandez, prinţ de Orania şi rege al Angliei, Scoţiei şi *Irlandei* (*168*9 – *1702*).

— N. Cloudesley (Clowdisley) Shovell (Shovel) (1650 – 1707), amiral englez.

— Al doilea război civil englez: la Worcester (2 septembrie 1651), Armata Model Nou a lui Cromwell zdrobeşte definitiv forţele scoţiene şi regaliste; sunt ucişi două mii şi luaţiprizonieri nouă mii din cei şaisprezece mii de soldaţi ai acestora.

— M. Henry Ireton (1611 – 1651), general al armatei parlamentare engleze, cel care a semnat condamnarea la moarte a regelui Carol I; el s-a alăturat socrului său, Oli vor Cromwell, în Irlanda (1649 – 1650), unde rămâne ca

guvernator general şi comandant-şef al armatei.

— M. Lennart Torstensson, conte de Ortola (1603 – 1651), feldmareşal suedez în Războiul de treizeci de ani, care obţine victoria în a doua bătălie de la Breitenfeld (1642).

— Războiul celei de a doua Fronde: la St. -Antoine (5 iulie 1652), Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne, acum comandant al armatei regaliste, îl înfrânge categoric pe prinţul de Condé, conducătorul frondiştilor şi aliat al Spaniei.

— Primul război anglo-olandez (1652 – 1654): Anglia iese învingătoare în acest prim război dintr-o serie de trei războaie anglo-olandeze, generate de concurenţa colonială şi comercială dintre cele două părţi şi concretizate prin mai multe încleştări navale; bătăliile hotărâtoare au avut loc în anul 1653.

— Primul război anglo-olandez: în dreptul capului Beachy (20 – 22 februarie 1653), o flotilă britanică alcătuită din şaptezeci de nave de luptă atacă flota olandeză care număra şaptezeci şi cinci de nave de luptă care, sub comanda amiralului Maarten van Tromp, escorta un convoi alcătuit din o sută cincizeci de nave comerciale. Olandezii pierd douăsprezece nave de luptă şi cincizeci comerciale, iar englezii numai şase nave de luptă.

— Primul război anglo-olandez: la Gabbard Bank (2 – 3 iunie 1653), olandezii pierd şaptesprezece nave, iar britaniciiniciuna.

— Primul război anglo-olandez: în bătălia hotărâtoare de la Scheveningen (31 iulie 1653), olandezii pierd o mie şase sute de oameni (inclusiv amiralul Tromp) şi optsprezece nave de luptă, dintre care douăsprezece sunt capturate, iar şase scufundate. Englezii pierd două nave de război.

— M. Maarten Harpertzoon van Tromp (1597 – 1653), amiral olandez învingător la Downs (1639); este

ucis la Scheveningen (10 august).

— Oliver Cromwell dizolvă Parlamentul cel Lung şi devine lord protector al Angliei

(1653). – n. ducele Claude Louis Hector Villars (1653 – 1734), mareşal al Franţei.

— N. Carol XI Vasa (1655 – 1697), rege al Suediei (d. 1660 – 1697).

240

— În prima bătălie de la Villmergen (24 ianuarie 1656), catolicii elveţieni îi înfrâng pe protestanţi.

e imRobert Blake (1599 – 1657), amiral englez; unul din cei trei „generali pe mare" în timpul celui de-al doilea Război civil englez (*1648* – 1651).

— Războiul celei de a doua Fronde: armatele franceză şi engleză conduse de vicontele de Turenne învinge forţele regaliste engleze şi spaniole conduse de Don Juan de Austria în lupta decisivă de la Dunes (14 iunie 1658); armata lui Turenne pierde patru sute de oameni, iar cea a lui Don Juan şase mii (dintre care cinci mii sunt luaţi prizonieri). Prin Pacea din Pirinei (noiembrie 1659), Spania pierde Flandra şi o mare parte din teritoriile de frontieră contestate.

— M. Oliver Cromwell (1599 – 1658), general englez în războaiele civile şi lord protector (1653 – 1658); este succedat de fiul său, Richard Cromwell.

— Richard Cromwell abdică de la poziţia de lord protector al Angliei (1659); Parlamentul cel Lung se reîntruneşte şi-i oferă tronul lui Carol II.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Războiul cazaco-polonez: la Beresteczko (iulie 1651), armata poloneză zdrobeşte o numeroasă armată de cazaci şi tătari condusă de Bogdan Hmiciniţki, punând astfel capăt războiului – deşi Hmielniţki refuză să accepte pacea.

— M. Maximilian I, duce de Bavaria (1573 – 1651),

elector german (d. 1623 – 1651), care a comandat personal armata bavareză.

— Războiul ruso-polonez (1654 – 1656): circa o sută de mii de ruşi sub comandă ţarului Alexei atacă Lituania (iulie 1654), asediază şi cuceresc Smolenskul (iulie – octombrie) şi ocupă Lituania până la râul Berezina. O armată rusă cu efectiv mai redus atacă Ucraina, cucerind Kievul.

— Primul război nordic (1655 – 1660): o armată suedeză de peste treizeci de mii de soldaţi invadează Polonia; după o scurtă campanie de vara, suedezii, conduşi de Carol X, cuceresc Varşovia (9 septembrie). Ducele de Brandenburg intră în război (octombrie) punând stăpânire pe Prusia de vest de la Polonia învinsă; Carol ia apoi ambele teritorii şi le transformă în protectorat (octombrie 1655 – ianuarie 1656).

— Războiul ruso-polonez: polonezii continuă ofensiva din Lituania şi învinge pe ruşi la Okhamatov (ianuarie 1655); ofensiva rusă de primăvară cucereşte o mare parte din restul teritoriului. Ruşii, aliaţi cu cazacii, conduşi de Bogdan Hmielniţki, cuceresc o mare parte din Ucraina. Tătarii din Crimeea, conduşi de hanul Mehmet Grei, recuceresc mult din *Ucraina după ce-i* învinge pe cazaci şi-l iau prizonier pe Hmielniţki la Zalozce.

— N. Louis, margrav de Baden-Baden (1655 – 1707), feldmareşal austriac.

— Primul război nordic: succesul răscoalei poloneze împotriva ocupaţiei suedeze *îl* readuce din exil pe Ioan Cazimir al Poloniei; soseşte în Polonia şi Carol X Gustav, în fruntea armatei sale. Carol este înfrânt de polonezi la Sandomierz şi se retrage în Prusia, în timp ce Varşovia cade în mâinile polonezilor (iunie 1656). Armatele suedeză şi brandenburgheză se întorc în Polonia (sfârşitul lui iunie), învingând armata lui Ioan Cazimir şi recucerind Varşovia (iulie).

— Primul război nordic: ruşii conduşi de ţarul Alexei asediază Riga (iulie – august 1656); armata suedeză, reîntărită, străpunge asediul şi învinge armata rusă mult mai numeroasă.

241

— La Villmergen, Elveţia (24 ianuarie 1656), o armată a catolicilor condusă de Christopher Pfyf Fer învinge armata protestanţilor, punând în primejdie unitatea Elveţiei.

— M. prinţul Ottavio Piccolomini (circa 1599 – 1656), general italian în serviciul imperiului austriac; s-a remarcat la Lutzen (1632) şi în eliberarea Pragăi (1648); implicat în izgonirea şi asasinarea lui Wallenstein (1634), nu reuşeşte totuşi să-i ia locul.

— Primul război nordic: Rusia, Danemarca şi Austria se aliază împotriva Suediei (primăvara lui 1657); Carol X se retrage din Polonia, îndreptându-şi atenţia asupra Danemarcei pe care-o şi atacă (iulie 1657) şi învinge (ianuarie 1658). Suedia ataca din nou Danemarca în iunie 1658, asediind Copenhaga (iulie).

— Oastea transilvană condusă de Gheorghe Râkdezi 11 atacă sudul Poloniei, cucerind Varşovia, dar este învinsă de tătarii din Crimeea aliaţi cu turcii; forţele lui Râkdezi sunt decimate în timpul urmăririi acestora înapoi în Transilvania (1657).

— Primul război nordic: forţele navale olandeză şi engleză eliberează Copenhaga de sub asediu (octombrie 1658); asediul se va reinstitui mai târziu.

— Primul război nordic: suedezii îşi consolidează stăpânirea asupra Golfului Finlandei şi litoralului Latviei (1658).

— Războiul ruso-polonez (1658 – 1666): oastea rusă atacă Lituania, cucerind Vilnius şi o mare parte din teritoriu (1658 – 1659). Ruşii care atacă Ucraina sunt zdrobiţi de ucraineni la Konotop (1659).

— Primul război nordic: forţele navale olandeze eliberează din nou Copenhaga de sub asediu (februarie 1659).

— Primul război nordic: armistiţiul ruso-suedez (1659) recunoaşte statu-quo-ul.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Coloniştii olandezi ajung la Capul Bunei Speranţe, întemeind o aşezare permanentă (1652); olandezii încep explorarea în adâncime şi de-a lungul coastelor.

— Flota engleză bombardează amenajările piraţilor tunisieni din Porto Farino (1655).

— Războiul turco-veneţian. eşuează o a doua tentativă otomană majoră de străpungere a blocadei veneţiene din Dardanele (1656).

— Războiul turco-veneţian: o a treia tentativă otomană de străpungere a blocadei veneţiene din Dardanele se soldează cu o victorie de proporţii a veneţienilor (1656); flota otomană este distrusă aproape în totalitate, otomanii înregistrând circa zece mii de morţi şi răniţi.

— Războiul turco-veneţian: a patra tentativă otomană de străpungere a blocadei veneţiene din Dardanele izbuteşte; otomanii recuceresc Tenedos şi Lemnos şi pătrund în forţă în Marea Egee, reîntărind şi reaprovizionând armata lor din Creta (1657).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Armata Omanului cucereşte baza portugheză din Muscat (1650).

— M. Dorgon (Dorgan) (1612 – 1650), general şi conducător manciurian, care a întemeiat dinastia Manciu din China şi a izgonit dinastia Ming, cucerind apoi Pekinul (1644).

— Armata rusă ajunge la fluviul Amur (1651) şi, deci, la frontiera cu China, instalând avanposturi fortificate în

zonă, declanşând astfel lungul conflict dintre cele două ţări legat de frontierele din Asia Centrală.

— Olandezii înfrâng o revoltă a chinezilor din Taiwan (1652).

— Amiralul Koxinga, corsar chinez şi aliat al dinastiei Ming, cucereşte Amoy (1653), contestând dominaţia manciuriană în estul Chinei (1653).

242

— Recife, asediat, capitulează în faţa portughezilor, punând astfel capăt penetraţiei olandezilor în Brazilia (1654).

— Englezii cuceresc Jamaica (1654).

— Armata Noii Anglii cucereşte Acadia de la francezi (1654), ocupând-o până în anul 1670, când avea să revină foştilor deţinători sub auspiciile Tratatului european de la Breda.

e.n. K'ang-Hsi (Hsuan-Ych) (1654 – 1722), împărat al Chinei (d. 1661 – 1722), al doilea împărat din dinastia Ţin.

— Olandezii atacă şi cuceresc fortul suedez Christina de pe râul Delaware (septembrie 1655).

— Araucanii (amerindieni din Chile) distrug o armată spaniolă formată din trei-patru sute de soldaţi pe râul Bueno (1655).

— Olandezii cuceresc baza portugheză Colombo (1656).

— Armata portugheză din Brazilia rezistă cu succes ia încercările olandezilor de a se reaşeza în Brazilia (1657).

— Trupele corsarului Koxinga eşuează în atacul asupra Nankingului (1657).

— Bolnav şi slăbit, şahul Jahan este detronat de cei patru fii ai săi; Aurengzeb devine padişah al Indiei din dinastia Marilor Moguli (domneşte între 1658 – 1707), e Forţele olandeze cuceresc baza portugheză din Negapatam (1658).

— Războiul manciuriano-chinez: după opt ani de

lupte, manciurienii ocupă sud-vestul Chmci/cuccnnd astfel întreaga ţară (1659).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Carol 11 se urcă pe tronul Angliei (domneşte între 1660 – 1685), începând restaurarea Stuarţilor.

— M. Carol X Gustav (Gustavus) (1622 – 1660). rege al Suediei (d. 1654 – 1660) în timpul Războiului de treizeci de ani şi al primului război nordic; este succedat de Carol XI (care domneşte între *1660* 1697).

— Spaniolii invadează Portugalia (1661 – 1663), dar nu reuşesc să recucerească ţara, care era independentă încă din 1640; sunt învinşi decisiv la Villa Viciosa (iunie 1665). Spania recunoaşte Portugalia (1668).

— Al doilea război anglo-olandez (1665 – 1667): la Lowestoft (3 iunie 1665), flota de război engleză obţine o victorie importantă asupra olandezilor, scufundând ori capturând şaptesprezece nave olandeze; olandezii pierd cinci mii de oameni, în timp ce englezii pierd două nave şi mai puţin de o mie de marinari.

— M. John Lawson (circa 1610 – 1665), amiral britanic care a slujit cauza parlamentărilor şi mai apoi pe Carol II; el este rănit mortal la Lowestoft (1665).

— Al doilea război anglo-olandez: olandezii învinq o flotă engleză într-o luptă care a durat patru zile (1 – 4 iunie 1666), scufundând patru şi capturând şase nave britanice de război; englezii pierd patru mii cinci sute de oameni, inclusiv cei luaţi prizonieri. Flota engleză se desprinde şi porneşte către casă; olandezii instituie o blocadă pe Tamisa.

— AL doilea război anglo-olandez: flotaengleză străpunge blocada olandeză de pe Tamisa (25 iulie 1666); în luptade TÂN orth Torc Tând, „englezii distrug douăzeci de nave de luptă olandeze; olandezii înregistrează treimii de răniţi şi patru mii de morţi, în timp ce englezii pierd o singură navă.

243

— Al doilea război anglo-olandez: printr-un atac-surpriză, navele olandeze de război intra în estuarul Tamâsei şi ajung la mai puţin de patruzeci de kilometri de Londra (iunie 1667).

— Al doilea război anglo-olandez: Tratatul de la Breda (21 iulie 1667) pune capăt războiului, cu un rezultat de egalitate, deşt *englezii* iau în stăpânire *New* Amsterdam (N ewYork) din Americade Nord.

— M. William Waller (circa 1597 – 1668), general englez, iniţiatorul Armatei Model Nou; ulterior demis şi arestat, contribuie la negocierea Restaurării lui Carol II (*1660*). EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Războiul ruso-polonez: oastea rusă alcătuită din şaizeci de mii de oameni este învinsă la Lubar de o armată ucraineano-tătară formată din patruzeci de mii de oameni (1660). Armata ucraineană condusă de Bogdan Hmiciniţki, aliată cu cea rusă, este învinsă decisiv şi definitiv de armata poloneză la Slobodyszcze; Hmielniţki pune capăt războiului său de independenţă.

— N. Fedor Matveevici Apraksin (*166*1 – 1728), amiral rus.

— Armata otomană înfrânge şi ultima împotrivire transilvăneană la Nagyszollos (22 ianuarie 1662), recucerind astfel ţara în întregime.

— Războiul turco-austriac (1663 – 1664): turcii atacă *Ungaria cu rezultat nedecis* (*1663* – 1664); Tratatul de la Vasvar (august 1664) reinstaurează în mare măsură statu-quo-ul dinaintea războiului.

— N. Eugen, prinţ de *Savoy*-Carignan (1663 – 1736), feldmareşal austriac.

— Războiul ruso-polonez: războiul ia sfârşit prin împărţirea Ucrainei, pe Nipru, între Polonia şrKusia (1667); Kievul şi Smolenskul revin Rusiei.

— Războiul *turco-veneţian*: Candia capitulează după

un asediu de douăzeci şi unu de ani (6 septembrie 1669), punând astfel capăt războiului. Turcia acaparează totul, cu excepţia unei zone mici rămasă Veneţiei în Creta, a Dalmaţiei şi a insulelor stăpânite de veneţieni în Marea Egee.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Englezii atacă porturile ojandeze din Africa de vest (octombrie 1663), cucerind castelul de la Cape Coast (1663) şi St Helena (1664); olandezii cuceresc Kormantine (*1665*).

B m. Abbas II (1632 – 1666), şah al Persiei (d. 1642 – 1666) care, la fel ca şi bunicul său, Abbas I (cel Mare), a invadat Imperiul Mogul şi a cucerit Kandaharul (1649).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele manciuriene din Asia Centrală izgonesc negustorii ruşi din regiunea fluviului Amur (1660).

B Trupele corsarului Koxinga cuceresc Taiwanul de la olandezi şi ajung să controleze o mare parte din litoralul de sud al Chinei (1661 – 1662).

— Armata Siamului condusă de regele Narai cucereşte Chiengmai de la birmanezi (martie 1662).

B m. Koxinga (Cheng Ch'eng-kung) (1624 – 1662), general şi amiral chinez; devotat dinastiei Ming, el a purtat campanii încununate de succes împotriva manciurienilor.

— Olandezii cuceresc baza portugheză de la Cochin (1663).

— Mogulii cuceresc Assamul (1663).

— Armata măraţilor condusă de prinţul Sivaji cucereşte portul mongol Surat (1664).

— Al doilea război anglo-olandez: New Amsterdam, rebotezat New York, este cucerit de forţele de debarcare engleze (7 septembrie 1664); englezii cuceresc şi Fort George.

— M. Hung Ch'eng-ch ou (1593 – 1665), conducător militar şi politic chinez; important general Ming care, după ce a fost luat prizonier, trece în tabăra manciuriană unde devine general (1642), ajungând chiar mare secretar în guvernarea Ţin care rezultă apoi.

— Armata mogulilor cucereşte Chittagong (1666).

— Englezii întemeiază Bombay, ca unul dintr-oserie de forturi de pe coastele Indiei (1667).

— În America Centrală, piraţii conduşi de Henry Morgan cuceresc şi distrug Porto Bello (1668).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— M. George Monck (Monk), duce de Albemarle (1608 – 1670), general şi amiral britanic care l-a sprijinit iniţial pe Carol I, pentru ca mai apoi (după ce a fost întemniţat în Tumul Londrei) să-i slujească pe Oliver şi pe Richard Cromwel 1.

— M. Thomas Fairfax, al treilea baron Fairfax delameron (1612 – 1671), general englez care devine căpitan general (februarie 1645) şi prim organizator al Armatei Model Nou pe care o şi conduce la Naseby (1645).

Războiul franco-olandez (1672 – 1678): Franţa, Anglia şi mai multe principate din Germania se unesc şi atacă Olanda (martie 1672); după ce Wilhelm de Orania preia puterea (27 august 1672), Spania, Austria şi Brandenburgul i se alătură într-o alianţă împotriva Franţei. Anglia avea să se retragă mai târziu (1674) din ceea ce avea să devină războiul dintre Franţa şi aliaţi.

— Războiul franco-olandez: forţele franceze invadează Olanda; olandezii îşi sparg digurile pentru a salva Amsterdamul (1672).

— Al treilea război anglo-olandez (1672 – 1674): acesta face parte dintr-un război mai amplu dintre Olanda, pe de o parte, şi Franţa împreună cu aliaţii săi, pe de alta. La Sole Bay (28 mai 1672), o flotă britanică este învinsă de olandezi.

— Al treilea război anglo-olandez: la Schooneveld Channel, în Olanda (28 mai 1673), atacatorii englezi sunt înfrânţi de contraatacurile olandeze.

— Războiul dintre Franţa şi coaliţie: francezii asediază şi cuceresc Maastricht (29 iunie 1673).

— Al treilea război anglo-olandez: se încheie pacea între Anglia şi Olanda prin Tratatul de la Westminster (19 februarie 1674).

— Războiul dintre Franţa şi coaliţie: la Senef (11 august 1674), în Olanda, armata Franţei condusă de prinţul de Condé şi cea a Olandei condusă de Wilhelm de Orania poartă o luptă de anvergură, rămasă indecisă; olandezii pierd circa paisprezece mii de oameni (incluzând cinci mii de prizonieri), iar francezii circă şase mii.

— N. Philippe, duce de Orléans (1674 – 1723), general francez.

— M. Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne (1611 – 1675), mareşal al Franţei, care a devenit mareşal general (1660); este ucis la Nieder-Sasbach (27 iulie).

245

— M. Cesar, duce de Choiseul şi conte de Plessis-Praslin (1598 – 1675), mareşal al Franţei.

ze în largul Oland (1 iunie 1676), o flotă combinată daneză şi olandeză scufundă trei nave *de război suedeze*.

ZB m. Karl Gustav von Wrangel (1613 – 1676), mareşal şi amiral suedez care a comandat armata suedeză la Varşovia (1656).

— M. Michel (Michael) Adriaanszoon de Ruyter (1607 – 1676), amiral olandez în timpul războaielor anglo-olandeze al doilea şi al treilea.

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

— Răscoala cazacilor de pe Don, condusă de Stenka Razin, cucereşte Tariţîn şi Astrahan, asediind fără succes Simbirsk (1670).

— Stenka Razin este prins şi executat. Ruşii recuceresc Astrahanul de la cazacii de pe Don (august 1671), punând capăt răscoalei.

— Războiul turco-polonez (1671 – 1677): turcii, ridicând pretenţii asupra porţiunii din Ucraina stăpânite de polonezi, atacă Polonia ajutaţi de aliaţii lor ucraineni şi tătari (1672); ei cuceresc Kamieniec şi Lublin într-o campanie de vară.

— N. Petru I (cel Mare) (1672 – 1725), ţar al Rusiei (d. 1682 – 1725).

e Războiul polon o-turc: polonezii conduşi de Ioan III Sobieski învinge decisiv o armată turcă de treizeci de mii de oameni la Hotin (11 noiembrie 1673).

— Războiul dintre Franţa şi coaliţie: în Rhineland, vicontele de Turenne conduce oastea franceză la victorie la Sinsheim (16 iunie 1674) şi termină indecis lupta de la Enzheim (4 *octombrie*).

— Războiul dintre Franţa şi coaliţie: forţele lui Turenne obţin o nouă victorie în Germania, la Turckheim (5 ianuarie 1675); el este ucis în lupta de la Nieder-Sasbach (27 iulie), iar armata sa se retrage apoi peste Rin.

B Războiul polono-turc: turcii invadează din nou Polonia; la Lwów (Lvov) ei sunt înfrânţi de polonezii regelui Ioan III Sobieski, după care se retrag din aproape toată Polonia (1675).

— M. Charles IV, duce de Lorena şi Bar (1604 – 1675), general austriac în timpul Războiului de treizeci de ani.

b Flota franceză scufundă şase nave de luptă olandeze în largul portului Palermo (12 iunie 1676).

B Războiul turco-polonez: o armată numeroasă turcă atacă din nou Polonia, lupta cu Ioan 111 Sobieski la Zorawno (septembrie – octombrie 1676) terminându-se nedecis. Războiul se termină prin semnarea Tratatului de la Zorawno; Polonia rămâne cu Ucraina, iar Turcia ia mai

multe zone din sudul Poloniei.

B La Lund (3 decembrie 1676), suedezii aliaţi cu francezii învinq armatele daneză şi olandeză; suedezii pierd trei mii de oameni din cei opt mii iniţiali, iar danezii cinci mii din opt mii.

B în Golful Kioge (30 iunie 1677), o flotă daneză obţine o victorie categorică asupra unei flote suedeze, care pierde zece din cele douăzeci şi cinci de nave ale sale (şapte capturate şi trei scufundate), împreună cu trei mii de marinari luaţi prizonieri şi mai mult de o mie de morţi şi răniţi; danezii nu pierd nicio navă, iar morţii şi răniţii sunt sub cinci sute.

246

— Imre Thokoly conduce o insurecţie ungurească împotriva stăpânirii austriece (1678), alungind în mare măsură forţele austriece de ocupaţie din vestul şi din nordul Ungariei; apoi, în alianţă cu turcii, cucereşte restul ţării. Pacea încheiată între austrieci şi unguri lasă numai Transilvania în stăpânirea Austriei (1682).

— Tratatele de la Nijmegen între Franţa şi Olanda (10 august 1678), Franţa şi Spania (10 septembrie 1678), Franţa şi Austria (6 februarie 1679) şi Franţa şi Brandenburg (29 iunie 1679), pun capăt unei serii de războaie declanşate de francezi şi englezi (1672) şi sfârşite prin câteva cuceriri teritoriale şi strategice pentru Franţa.

e Războiul ruso-turc (1678 – 1681): turcii atacă estul Ucrainei (1678), dar se retrag în cele din urmă (1681).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele din Ashanti conduse de Osei Tutu îşi cuceresc independenţa de sub Denkyera; Tutu devine primul rege din Ashanti, întemeindu-şi capitala la Kumaşi (1670 – 1680).

— Navele de război britanice învinq o flotă algeriană la Cape Spânei, scufundând şapte nave algeriene (septembrie 1670).

— Francezii cuceresc porturile olandeze Arguin şi Gorcc din Africa de vest (1677).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul marato-mogul (1670 – 1674): măraţii, conduşi de prinţul Sivaji, învinge forţele mogule de ocupaţie şi-şi cuceresc independenţa.

— Piraţii englezi ai lui Henry Morgan jefuiesc Ciudad de Panamá (1671).

— Al treilea război anglo-olandez: olandezii debarcă şi cuceresc New York şi teritoriile adiacente, până în nord la Albany (1672); prin Tratatul de la Westminster, olandezii returnează întregul teritoriu englezilor.

— Mongolii din Torgut conduşi de hanul Ayuka întreprind raiduri în Rusia europeană (1672).

e Războiul civil vietnamez: după patruzeci de ani de lupte, şapte campanii de anvergură şi construirea a doua şiruri de ziduri defensive la nord de capitala Nguyen, Hue, clanul Trinh din nord şi clanul Nguyen din sud îşi împart Vietnamul între ele de-a lungul râului Linh (1673).

ze Generalul chinez Wu San-kuei conduce Revolta celor trei feude (1673 – 1678), care se sfârşeşte odată cu moartea sa.

— Insurecţia din Rajputana împotriva ocupaţiei mogule reuşeşte în mare măsură (1675 – 1679).

e Războiul regelui Filip (1675 – 1676): coloniile din Noua Anglie se află în război cu tribul Wampanoag şi cu aliaţii acestuia, conduşi de regele wampanoag Filip (Metacomet); mai multe aşezări engleze sunt distruse în primele lupte, înregistrându-se şase sute de morţi. Miliţia din Noua Anglie decimează tribul wampanoag şi pe aliaţii acestuia; cel mai reprezentativ masacru al unei populaţii necombatante a avut loc când a fost incendiată o întreagă aşezare a wampanoagilor protejată cu ziduri; a ars atunci întreaga populaţie din interiorul zidurilor, circa şase-şapte

sute de oameni (decembrie 1675).

— M. regele Filip (Metacomet) (circa 1639 – 1676), comandant wampanoag care a murit (12 august 1676) în fruntea unei armate de băştinaşi americani în timpul Războiului regelui Fiâip.

247

e Revolta lui Bacon (*1676 – 1677*): *oştile din* Susquehannock trec fluviul Potomac şi întreprind raiduri în Virginia (1676). Criticând ca inadecvată riposta guvernului colonial, Nathaniel Bacon conduce un mic grup de colonişti împotriva forţelor Susquehannock, masacrând pe parcurs circa o sută de oceaneechec paşnici (mai). Bacon porneşte apoi cu o trupă de trei sute de colonişti asupra oraşului Jamestown, Virginia (18 septembrie), cucerind şi incendiind oraşul. Trupele regulate *trimise din* Anglia îi învinge pe rebeli (1677), douăzeci şi trei dintre aceştia fiind executaţi.

— M. Nathaniel Bacon (1647 – 1676), rebel anglo-american, conducătorul revoltei care-i poartă numele; a murit de malarie.

— M. Wu San-kuei (1612 – 1678), general chinez care a luptat iniţial pentru dinastia *Ming*, apoi a trecut de partea manciurienilor şi a condus Revolta celor trei feude (1673 – 1678).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— N. Carol XII (1682 – 1718), rege al Suediei (d. 1697 – 1718).

e m. David Leslie, lord Newark (1601 – 1682), general scoţian care a luptat de partea lui Oliver Cromwell în primul război civil englez şi apoi a comandat armata regalistă scoţiană care a pierdut în faţa lui Cromwell la Worcester (1651); a fost întemniţat în Tumul Londrei de atunci şi până la Restaurare (mai 1660).

— Forţele franceze cuceresc Luxemburgul (1684), pe care-l păstrează până în 1697.

— M. Carol H (1630 – 1685), rege al Angliei (d. 1660 – 1685); este succedat de Iacob 11 (1685).

— M. James Scott, duce de Monmouth (1649 – 1685), militar britanic şi fiu natural al lui Carol II; încercând să-l împiedice pe Iacob, duce de York, un catolic, să-i ia locul pe tron lui Carol II, el a condus rebeliunea din Monmouth (1685), autoproclamându-se rege; înfrânt şi luat prizonier, este întemniţat în Tumul Londrei şi apoi decapitat (15 iulie).

— M. Ludovic II de Bourbon, prinţ de Condé (1621 – 1686), general francez vestit mai ales pentru victoria obţinută la Rocroi (1643).

— M. François Crequi (Crequy), marchiz de Crequi (1629 – 1687), mareşal al Franţei.

— Revoluţia glorioasă: Wilhelm de Orania acceptă să devină rege sub numele de Wilhelm III al Angliei; a fost soţul Mariei II a Angliei, fiica lui Iacob II. După ce el a debarcat în Anglia (noiembrie 1688), ei doi devin rege şi regină ai Angliei, protestanţi, sub numele de Wilhelm III şi Maria II (13 februarie 1689).

— Războiul Ligii de la Augsburg (Războiul marii alianţe) (1688 – 1697): izbucneşte războiul între Franţa şi Liga de la Augsburg, organizată iniţial (1686) de către Wilhelm de Orania pentru a contrabalansa puterea Franţei în Europa. Francezii atacă Germania (25 septembrie 1688). Anglia, acum condusă de Wilhelm III de Orania, se alătură coaliţiei antifranceze.

— Apare baioneta cu inel şi dispozitiv de prindere, probabil la Vauban (1688).

— Războiul Ligii de la Augsburg: la Walcourt (25 august 1689), forţele aliate din Flandra învinge o armată franceză fără ca vreuna din tabere să înregistreze pierderi notabile.

— Războiul anglo-irlandez (1689 – 1691): regele detronat Iacob II conduce o insurecţie irlandeză împotriva

forţelor de ocupaţie britanice; irlandezii se bucură şi de sprijin *militar francez*.

248

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e m. prinţul Raimondo Montecuccoli (1609 – 1680), general italian în serviciul

Austriei; foarte priceput în strategia şi tehnica militară, el a scris mai multe cărţi pe aceste teme (1650 – 1670), inclusiv *Delle Bataglie*, *Trattato della guerra*, *Dell arte militare* şi *Aforismi dell'arte bellica*.

— Insurecţia gărzilor de la palat (streliţii) din Moscova o instalează pe Sofia ca regentă

(domneşte între 1682 – 1689).

— M. prinţul Rupert, conte palatin al Rinului şi duce de Bavaria (1619 – 1682), general şi amiral anglo-german; general al cavaleriei regelui Carol I în primul război civil englez, se remarcă mai cu seamă la Edgehill (1642); ulterior va servi Franţa, iar apoi pe Carol II al Angliei.

z – Războiul austro-turc (1683): o armată turcă numărând între o sută cincizeci de mii şi două sute de mii de oameni, condusă de Mohamed IV, porneşte din Adrianopole «Eire nord pentru a ataca Austria (martie 1683). Aliaţii turcilor, ungurii, eşuează într-un atac asupra Slovaciei. Turcii ajung în Austria (iunie) şi asediază Viena (14 iulie – 11 septembrie). O armată polono-germano-austriacă numărând şaptezeci şi şase de mii de oameni soseşte în ajutor, condusă de regele Poloniei, Ioan III Sobieski, şi de Charles de Lorena; ei pornesc atacul (12 septembrie) şi alungă armata turcească, cu pierderi estimate la treizeci de mii de oameni. Forţele de urmărire aliate cuceresc o mare parte din nordul Ungariei.

e.n. Ludwig Andreas von Khevenhuller, conte de Aichberg şi Frankenburg (1683 – 1744), feldmareşal austriac.

— Războiul turco-veneţian: armata veneţiană din

Balcani recucereşte Dalmaţia şi pune stăpânire pe o mare parte din sudul Greciei stăpânită de turci (1685 – 1688).

— Războiul austro-turc: austriecii cuceresc Buda la capătul unui asediu de două luni (2 septembrie 1688).

— Războiul austro-turc: la Harkány, austriecii conduşi de Charles de Lorena învinge o armată turcă, cucerind astfel aproape integral Ungaria şi Transilvania (1687).

e Războiul austro-turc: austriecii asediază şi cuceresc Belgradul (6 septembrie 1688), apoi îşi continuă atacul pentru a cuceri o mare parte din Serbia.

— În Frederic-Wilhelm (1620 – 1688), elector de Brandenburg" (a domnit între 1640 – 1688); supranumit „Marele Elector", a luat parte la numeroase războaie împotriva suedezilor; întemeietorul marinei prusace, el a contribuit şi la întărirea armatei.

— N. Frederic Wilhelm I (1688 – 1740), rege al Prusiei (d. 1713 – 1740).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Navele franceze de luptă bombardează Algerul (august – septembrie 1682).

— Navele franceze de luptă bombardează porturile Alger, Tunis şi Tripoli (1688).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Coloniştii portughezi întemeiază Colonia, o aşezare fortificată pe râul Plata (1680); ea va juca un rol important în disputa dintre spanioli şi portughezi asupra Uruguayului, teritoriu pretins de ambele părţi.

e Indienii pueblo conduşi de Pope declanşează o insurecţie încununată de succes împotriva stăpânirii spaniole din Santa Fé, omorând patru sute de oameni şi obligând două mii două sute de spanioli rămaşi în viaţă să se retragă către El Paso (1680). Pope devine dictator.

— *Oastea din Ţungaria condusă de* hanul Kaldan cucereşte o mare parte din Kashgar, Yarkand şi Khotan de la khirghizi, extinzându-se şi în Kazahstan (circa 1680 – 1688).

— Manciurienii şi ruşii se înfruntă într-un război de frontieră în zona fluviului Amur (1683 – 1685); învinşi, ruşii se retrag (1684), dar revin de îndată ce armata manciuriană îşi părăseşte poziţiile (1685).

— Armata mogulă condusă de Aurangzeb desfăşoară o campanie în Deccan, recucerind Bijapur (1686) şi Golconda (1687); ca represalii, măraţii declanşează un lung război împotriva forţelor mogulc de ocupaţie.

e La Hooghly, în Bengal, britanicii sunt angrenaţi în conflicte cu mogulii (1686), ceea ce-i forţează să construiască Fort William *pe* locul Calcuttei zilelor noastre (1686). e Perşii cuceresc Khiva, pe care-o conduc ca pe un protectorat (1688).

— Războiul regelui William (1689 – 1697), parte integrantă a războiului european al Ligii de la Augsburg: în America de nord, acesta este în mare parte un război de frontieră franco-englez, îmbinat cu atacuri permanente ale irochezilor asupra francezilor şi a aliaţilor indieni ai acestora.

— Rebeliunea lui Leisler (1689 – 1691): Jacob Leisler conduce o rebeliune anticatolică încununată de succes cu centrul în New York, rebelii declarându-şi loialitatea faţă de regele şi regina Angliei, Wilhelm III şi Maria 11; când Leisler refuză să renunţe la conducere, el este arestat de trupele britanice (30 martie 1691) şi executat (26 mai), e Disputa de frontieră dintre manciurieni şi ruşi cu privire la zona fluviului Amur se rezolvă prin retragerea ruşilor din cea mai mare parte a regiunii, pe baza Tratatului de la Nercinsk (1689).

EUROPA ATLANTICĂ ŞI DE NORD:

— Războiul Ligii de la Augsburg: armata franceză

condusă de François de Luxemburg învinge decisiv forţele aliate de sub conducerea lui Frederick de Waldeck la Fleurus (1 iulie 1690). Francezii înregistrează un total de şase mii de morţi şi răniţi; din cei treizeci şi şapte de mii de soldaţi ai aliaţilor, şase mii au murit, opt mii au fost luaţi prizonieri şi opt mii au fost răniţi. Nouă zile mai târziu, în dreptul Capului Beachy (10 iulie), francezii au obţinut o a doua victorie zdrobitoare, învingând flota anglo-olandeză. Aliaţii pierd douăsprezece din cele cincizeci şi şase de nave care au luat parte la luptă, în timp ce francezii nu au pierdut nicio navă.

— Războiul anglo-irlandez: lupta hotărâtoare a avut loc pe râul Boyne, cam la şaizeci şi cinci de kilometri nord-vest de Dublin (11 iulie 1690). O armată protestanta multinaţională condusă de Wilhelm III de Orania înfrânge categoric o armată irlandezo-franceză de douăzeci şi şase de mii de oameni, pecetluind astfel soarta Irlandei pentru următorii două sute treizeci de ani. După aceea, zeci de mii de soldaţi catolici devin „gâşte sălbatice”, alăturându-se celor care s-au înrolat încă mai înainte în servicii militare străine.

e m. Friedrich Hermann (Frederic Armand) Schomberg (1615 – 1690), general de obârşie germană care s-a aflat în serviciul mai multor ţări, inclusiv al Franţei, Brandenburgului şi Angliei; el este ucis pe râul Boyne.

250

— Războiul Ligii de la Augsburg: trupele franceze de uscat continuă ofensiva în Olanda, nordul Italiei şi Spania. Francezii cuceresc Mons printr-un asalt (8 aprilie 1691), iar cavaleria franceză învinge armata aliată la Leuze (20 septembrie).

— Războiul anglo-irlandez: la Aughrim (12 iulie 169 i), forţele protestante învinq din nou o armată irlandezo-franceză, care suferă pierderi de şapte mii de morţi şi

răniţi; pierderile protestante s-au situat sub o mie de oameni. Asediat, Limerick capitulează la 13 octombrie 1691, punând astfel *capăt* războiului anglo-irlandez.

— M. Cornelis van Tromp (1629 – 1691), amiral olandez în timpul războaielor angloolandeze; a fost fiul amiralului Maarten van Tromp.

— Războiul Ligii de la Augsburg: Namurul este asediat şi cucerit de francezii conduşi de Vauban (25 mai – 5 iunie 1692).

— Războiul Ligii de la Augsburg: la La Hogue (Harfleur) (29 mai – 3 iunie 1692), o flotă anglo-olandeză înfrânge categoric o flotă franceză mai slabă, care pierde cincisprezece din cele patruzeci şi patru de nave ale sale; aliaţii nu înregistrează nicio pierdere. Ca urmare a bătăliei, francezii renunţă la planurile lor de invazie a Angliei peste Canalul Mânecii.

— Războiul Ligii de la Augsburg: forţele aliate conduse de Wilhelm III de Orania atacă fără succes armata franceză la Steenkerke (24 iulie – 3 august 1692) şi în final se retrag ca urmare a reuşitei contraatacurilor franceze.

— *M.* Hugh Mackay (circa 1640 – J 692), general scoţian care a devenit comandant şef al armatei scoţiene (1689); a construit fortul William la Inverlochy (1690); este ucis la Steenkerke.

e Războiul Ligii de la Augsburg: la Neerwinden (Landen) (29 iulie 1693), forţele abate numărând cincizeci de mii oameni de sub conducerea lui Wilhelm III de Orania sunt atacate de optzeci de mii de francezi conduşi de ducele de Luxemburg, a cărui cavalerie străpunge linia defensivă a aliaţi lor, transformând retragerea într-o fugă dezordonată. Pierderile aliaţilor se ridică la nouăsprezece mii de oameni, iar ale francezilor la nouă mii.

e Războiul Ligii de la Augsburg: forţele aliate conduse de Wilhelm III de Orania asediază şi cuceresc Namurul (iunie – septembrie 1695).

— M. François Henri de Montmorency-Boutteville, duce de Luxemburg (1628 – 1695), mareşal al Franţei care a ieşit învingător la Neerwinden (1693).

e Războiul Ligii de la Augsburg: Tratatul de la Turin pune capăt războiului dintre Franţa şi Savoia şi reinstaurează statu-quo-ul de dinainte de război (iunie 1696).

— N. Hermann Maurice, conte de Saxa (1696 – 1750), mareşal al Franţei de origine germană.

— Războiul Ligii de la Augsburg ia sfârşit prin Tratatul de la Ryswick (octombrie 1697), combatanţii redobândind în general frontierele trasate anterior prin tratatele de la Nijmegen (1678; 1679).

e.n. George, lord Anson (1697 – 1762), amiral britanic.

e m. Carol XI Vasa (1655 – 1697), rege al Suediei (1660 – 1697).

— M. Niels Juel (Juul) (1629 – 1697), amiral danez care a comandat flota la Oland (1676).

EUROPA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST:

e Războiul austro-turc: turcii recuceresc Belgradul (octombrie 1690) şi cea mai mare parte din Serbia.

251

— M. Charles V (Charles Leopold), duce de Lorena şi Bar (1643 – 1690), general austriac.

— Războiul austro-turc: la Szalânkemen (19 august 1691), forţele austriece învinge forţele turceşti şi ungare, care suferă pierderi grele şi se retrag din Transilvania. Prin Diploma leopoldină Transilvania intra în stăpânirea directă a Austriei (1691).

e Războiul turco-veneţian: veneţienii debarca şi cuceresc insula Chios de sub turci (1691).

— Războiul ruso-turc: forţele terestre ruse conduse de Petru 1 (cel Mare) atacă Azovul stăpânit de turci, de pe Marea Neagră, dar se retrag învinse după ce nu izbutesc

să instaureze o blocadă asupra portului (1695).

— Războiul ruso-turc: alcătuindu-şi o flotă de război, Petru I atacă din nou Azovul, cucerind oraşul de sub turci (28 iulie 1696) după ce-l asediase pe uscat şi pe apă.

— M. Ioan (Jan) III Sobieski (1629 – 1696), rege al Poloniei (d. 1674 – 1696); a fost comandant-şef al armatei poloneze (1668), apoi a fost ales rege; rămas în istorie mai cu seamă pentru eliberarea Vienei de sub asediul turcilor, când a condus personal şarja decisivă a cavaleriei (1683).

— Războiul austro-turc: la Zenta (11 septembrie 1697), forţele turceşti de invazie sunt învinse categoric de armata austriacă; turcii suferă pierderi masive (în jurul a douăzeci-treizeci de mii de oameni), în timp ce pierderi le austriecilor sunt sub o mie. Această bătălie pune efectiv capăt războiului. Turcia, învinsă, cedează Ungaria şi Transilvania Austriei, ca şi teritorii substanţiale către Polonia şi Veneţia – prin Tratatul de la Karlowitz (1699).

— N. Hans Joachim von Zieten (1698 – 1786), general prusac.

— Rusia, Danemarca, Polonia şi Saxonia formează o alianţă anti suedeză (1698).

e Insurecţia gărzilor de palat (streliţilor) din Rusia este înfrântă de forţele guvernamentale (1698); Petru 1 cel Mare desfiinţează streliţii.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armata Omanului asediază şi cucereşte Mombasa de la portughezi (decembrie 1698).

ASIA DE EST, CENTRALĂ ŞI DE SUD, OCEANUL PACIFIC ŞI CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul regelui William: forţele Noii Anglii cuceresc Port Royal, capitala Acadici franceze (mai 1690) şi eşuează în atacurile lor asupra Montrealului şi (Québecului (octombrie). Forţele franceze şi indiene atacă aşezările nordice engleze, dln Maine şi până la New York; trupele engleze şi irocheze desfăşoară atacuri către nord,

în Canada franceză (1 690 – 1697).

— M. Pope (? – 1690), lider de pueblo care a organizat revolta împotriva coloniştilor spanioli de lângă Santa Fé (1680); el devine dictator şi deţine puterea până la moartea sa.

— Spania recucereşte Santa Fé (1692).

— N. Edward Braddock (1695 – 1755), general englez.

— Armata manciuriană învinge mongolii ţungari la Chao-Modo (1697), punând astfel capăt raidurilor ţungare în Mongolia.

2.55

Europa

Africa şi Asia de Sud-Est Asia Centrală, de Sud şi Est şi Pacificul şi cele două Americi

254

EUROPA:

— Marele război nordic (1700 – 1721): o serie de atacuri din partea alianţei anti suedeze declanşează un război de durată. Danemarca atacă şi cucereşte Holstein, un protectorat suedez (aprilie) foarmată polono-saxonă atacă Livonia, asediind Riga (iunie). Ruşii atacă Finland/asediind Narva (august)? Carol XII de Suedia ripostează prin invadarea Danemarcei şi forţează ieşirea rapidă a ţării din război (august), odată cu returnarea Holsteinului. El intervine apoi în sprijinul Narvei (20 noiembrie), distrugând armata rusă de asediu formată din patruzeci de mii de oameni; ruşii pierd circa opt mii de oameni şi încetează a mai fi o forţă efectivă de luptă. Suedezii pierd mai puţin de două mii de oameni.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

z< Dotat cu arme făcute în Europa, regatul Lunda începe să se impună în Africa centrală de vest (circa 1700).

— Triburile Masai încep să sosească în ceea ce este acum Kenya şi Tanzania, alungind populaţia bantu şi alţi

locuitori (circa 1700).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— În India, Măratul luptă pentru a-şi păstra independenţa faţă de Imperiul Mogul al lui Aurangzeb.

— Sikhşii devin o forţă în regiunile Rajputana şi Punjab din subcontinentul indian (circa 1700).

EUROPA:

— Marele război nordic: suedezii eliberează Riga de sub asediu (17 iunie). Carol XII atacă apoi Polonia, învingând armata aliaţilor la Dunamunde şi cucerind o mare parte din Lituania.

e Războiul de succesiune la tronul Spaniei (1701 – 1714): Franţa şi Spania se confruntă cu o coaliţie europeană formată din Anglia, Austria, Olanda, Prusia şi alte state mai mici-coaliţie ostilă ideii urcării unui Bourbon pe tronul spaniol.

e m. Iacob II (născut 1633), rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (d. 1685 – 1688), fiul mai tânăr al lui Carol I, care a luptat din exil pentru cauza regalistă; după Restauraţie (1660), devine prim lord amiral. Accede la tron (1685), dar îl pierde în favoarea lui Wilhelm III şi Mariei II (1688), recunoscându-se învins după eşecul suferit în bătălia de pe râul Boyne (1690).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armatele din Oman cuceresc portul Zanzibar din Africa de sud-est, aflat sub dominaţia portughezilor.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Compania Franceză a Indiilor de Est (Compagnie des îndes) îşi înfiinţează o nouă bază la Calicut, în India.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul de succesiune la tronul Spaniei: francezii atacă aşezările portugheze de pe litoralul brazilian.

EUROPA:

ze Marele război nordic: armata rusă pornită spre ţinuturile baltice învinge forţele inamice suedeze la Errestfer (ianuarie) şi ajunge la gurile râului Neva, punând acolo bazele St. 3 Pefersburgului (mai 1703).

e Marele război nordic: suedezii cuceresc Varşovia (14 mai), apoi învinq o armată aliată la KJissow (2 iulie), înregistrând mai puţin de o mie de morţi şi răniţi, faţă de patru mii de morţi, răniţi şi prizonieri în tabăra polonezilor şi saxonilor. Carol XII cucereşte Cracovia (iulie/ –

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: o armată aliată de cincizeci de mii de oameni sub comanda lui John Churchill (care primeşte după aceea titlul de duce de Marlborough) invadează OTanda spaniolă (iunie); aliaţii cuceresc mai multe fortăreţe spaniole de pe râul Meuse (septembrie – octombrie).

e Războiul de succesiune la tronul Spaniei: la Vigo Bay (12 octombrie) o flotă angloolandeză învinge o escadră franco-spaniolă care escorta o flota spaniolă ce transporta argint din America, scufundând ori capturând douăzeci şi una din cele douăzeci şi patru de nave de escortă.

ZB n. Thomas Arthur, conte de Lally (m. 1766), general francez.

— M. William 111 (n. 1650), general olandez, prinţ de Orania şi rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (d. 1689 – 1702), cel care, pe timpul Revoluţiei Glorioase din Anglia (1688), a fost chemat pentru a se urca pe tronul Angliei împreună cu soţia sa, Maria Stuart; ulterior i-a învins pe regele catolic Iacob II şi aliaţii acestuia în bătălia de pe râul Boync (1690).

CELE DOUĂ AMERICI:

Războiul reginei Ana (*1702 – 1713*), *parte a războiului din* Europa de succesiune la tronuTSpanici: miliţia Carol mianã şi aliaţii indieni ai acesteia cuceresc şi distrug oraşul spaniol St. Augustine (decembrie).

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: francezii cuceresc temporar Colonia, fortăreaţa portugheză de pe fluviul La Plata.

EUROPA:

Războiul de succesiune la tronul Spaniei: la Hochstadl pe valea Dunării (20 septembrie), o armată franceză de treizeci de mii de soldaţi sub conducerea generalului Claude de Villars înfrânge decisiv armata austriacă condusă de Hermann Styrum; din cei douăzeci de mii de austrieci care au luat parte la ostilităţi, unsprezece miiau fost morţi, răniţi sau luaţi prizonieri. Francezii au pierdut numai o mie de oameni.

e Marele război nordic: armata suedeză, condusă de Carol XII, cucereşte întreaga Polonie, urcând pe tron un rege-marionetă, Stanisław Leszczyński (1704). e Ferenc II Râkoczi conduce o răscoală la nivel naţional împotriva stăpânirii austriece (1703 – 1711), dobândind controlul asupra majorităţii teritoriului ungar; ulterior, forţele austriece, superioare, aveau să-i biruie pe rebeli.

— M. Godert (Godard) van Rec de de Ginkel (n. 1644), general anglo-olandez şi locotenentul lui Wilhelm III de Orania în timpul Revoluţiei Glorioase (1688) şi a bătăliei de la Boyne (1690), rămânând apoi comandantul suprem al armatei din Irlanda.

256

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Ienicerii, gărzile turceşti de elita, se revoltă, silindu-l pe sultanul otoman Mustafa n să abdice. Acesta este succedat de fratele său, Ahmed II (care domneşte între 1703 – iy3Q)

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul reginei Ana (războiul de succesiune la tronul Spaniei): forţele franceză şi indiană atacă aşezările de frontieră din Noua Anglie (*1703* – f704); notabil este masacrul de la Deerfield, Massachusetts.

EUROPA:

e Războiul de succesiune la tronul Spaniei: flota engleză cucereşte Gibraltarul (24 iulie).

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: la Blenheim, pe Dunăre (13 august), armatele engleză şi austriacă conduse de ducele de Marlborough şi de prinţul Eugen de Savoia învinge categoric o armată franceză şi bavareză condusă de contele Camille de Tallard şi de Maximilian I. Din şaizeci de mii de francezi şi bavarezi, peste treizeci şi opt de mii sunt morţi, răniţi ori luaţi prizonieri, în timp ce aliaţii înregistrează pierderi de douăsprezecejnii de oameni. Bavaria trece în stăpânirea Austriei.

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: în largul portului Málaga (13 august), flotele anglo-olandeză şi cea franceză termină indecis o bătălie, cu pierderi grele de vieţi omeneşti de ambele părţi, deşi fără nicio navă scufundată ori capturată.

e Marele război nordic: ruşii recuceresc Narva (9 august).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Continuând cucerirea Javei, olandezii profită de o criză de succesiune din Mataram pentru a instala pe tron un rege de paie, acaparând astfel o mare parte din vestul Javei şi din estul Madurasului (1704 – 1705).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul reginei Ana (războiul de succesiune la tronul Spaniei): armata engleză şi trupele coloniale atacă Acadia (Noua Scoţie); ele sunt înfrânte la Port Royal (modernul Annapolis), dar cuceresc şi distrug cea mai mare aşezare franceză din Acadia, Grand Pre. Forţele franceze şi aliaţii lor indieni distrug aşezarea englezească Bona vista, din Newfoundland.

EUROPA:

— N. Edward, baronul Hawke (m. 1784), amiral britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Hussein ben Ali devine beiul Tunisului (domneşte între 1705 – 1710), punânditstfel capăt dominaţiei otomane în Tunisia.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: *e odată cu* exacerbarea conflictului *ţungaro-chinez asupra Tibetului, chinezii invadează* Tibetul şi urcă pe tron un dalai-lama marionetă.

257

EUROPA:

e Marele război nordic: la Fraustadt (3 februarie), o armată suedeză de opt mii de oameni zdrobeşte armata polono-saxonă care număra treizeci de mii. Suedezii sub conducerea Tui Carol XII atacă Saxonia (august – septembrie), cucerind Leipzig. Polonia, învinsă, iese din luptă.

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: la Ramillies, lângă Namur, în Olanda (23 mai), o armată aliată de şaizeci de mii de oameni sub comanda ducelui de Marlborough atacă şi izgoneşte armata franceză condusă de ducele François de Villeroi, care suferă pierderi *de* cincisprezece mii de oameni (morţi, răniţi ori *căzuţt* prizonieri), în timp ce pierderile aliaţilor sunt de trei ori mai mici. Marlborough continuă apoi cucerirea unei părţi însemnate din Olanda spaniolă.

e Războiul de succesiune la tronul Spaniei: francezii sunt învinşi în Italia de armată aliată a prinţului Eugen, bătălia decisivă având loc la Torino (7 septembrie), unde armata franceză de asediu numărând şaizeci de mii de oameni a fost respinsă, înregiştrând peste nouă mii de morţi, răniţi ori căzuţi prizonieri, în timp ce pierderile aliaţilor s-au ridicat numai la trei-patru *mii* de soldaţi.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL

PACIFIC: e Armata colonială olandeză înfrânge armata lui Surapati în Java de nord-est, punând apoi stăpânire pe întreaga regiune (1706 – 1707).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul reginei Ana (războiul de succesiune la tronul Spaniei): forţele hispanofranceze atacă fără succes oraşul Charleston, din Carolina de sud.

EUROPA:

e Războiul de succesiune la tronul Spaniei: la Almansa (25 aprilie), forţele aliate care înaintau spre Madrid sunt învinse de apărarea franceză, suferind pierderi de peste şapte mii de morţi şi răniţi; francezii înregistrează pierderi cu mult mai mici.

— Războiul cazaco-rus (1707 – 1708): cazacii de pe Don, numărând între cinci şi zece mii de oameni sub comanda lui Kondrati Bulavin, sunt învinşi de trupe ruseşti mult mai numeroase într-o serie de încleştări (octombrie 1707 – iulie 1708); unele aşezări întărite ale cazacilor rezistă în continuare (până în noiembrie 1708).

e m. Cloudesley (Clowdisley) Shovelll (Shovel) (n. 1650), amiral englez care, după ce a luat parte la asediul încununat de succes asupra Gibraltarului (1704), a devenit comandantul suprem al Mediteranei; a murit înecat, când nava sa s-a scufundat în largul Insulelor Scilly (22 octombrie).

e m. Louis, margraf de Baden-Baden (n. 1655), feldmareşal austriac, supranumit „Turkenlouis” pentru rolul pe care l-a jucat în războiul cu turcii (1683 – 1699).

— M. Sébastien le Prestre de Vauban (n. 1633), mareşal al Franţei; inginer militar specialist în lucrări de fortificaţii şi asediu, el a introdus noi tehnici de asediu, concepute pe baze ştiinţifice, unele înglobând o serie de tranşee paralele prevăzute cu ziduri îngropate; a conceput şi a condus construcţia de noi tipuri de fortăreţe, folosind turnuri şi bastioane într-un mod cu totul nou. Inventator al

baionetei detaşabile.

258

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e în Aurengzeb (LIA – lamgir; Muhi-ud-Din Muhammad) (n. 1618), ultimul padişah zDOan (d. 1658 – 1707) din dinastia Marilor Moguli care, împreună cu fraţii săi, şi-a 3 ronat tatăl, şahul Jahan; el a extins Imperiul Mogul. A reînviat persecutarea activă *3.* hziduşilor.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul reginei Ana (războiul de succesiune la tronul Spaniei): forţele engleze şi coloniale atacă din nou fără succes Port Royal, Acadia (Nova Scoţia).

EUROPA:

— Marele război nordic: o armată suedeza de patruzeci şi cinci de mii de oameni, condusă de Carol XII, traversează fluviul Vistula pentru a ataca Rusia (1 ianuarie). Ruşii rm ripostează cu toate forţele, preferând-o retragere prin luptă, la care au adăugat tactica pământului pârjolit. După ce auâomat în apropiere de Minsk şi şi-au împuţinat drastic proviziile, suedezi i pornesc către Moscova, învingându-i pe ruşi într-o serie de lupte de mică anvergură. Un convoi suedez de căruţe transportând o cantitate mare de provizii este distrus de către armata care-l escorta, după ce aceasta este înfrântă la Liesna, lângă fluviul Nistru (octombrie); suedezii pierd jumătate din cele douăsprezece mii de soldaţi de escortă, în lupta propriu-zisă şi în fuga ce a urmat pentru a face joncţiunea cu Carol. După aceea, armata suedeză a trebuit să îndure iama rusească.

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: la Oudenarde, pe râul Scheldt din Flandra (11 iulie), o armată aliata numărând optzeci de mii de oameni sub conducerea ducelui de Marlborough atacă armata franceză a Flandrei, comparativ egală ca număr de oameni şi

condusă de Louis, duce de Vendôme. În cele din urmă francezii bat în retragere, după ce suferă pierderi care se ridică la cincisprezece mii de morţi, răniţi ori căzuţi prizonieri; pierderile aliaţilor se cifrează la şapte mii de oameni.

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: Lille cade în mâinile aliaţilor (11 decembrie).

— Răscoala naţională condusă de Ferenc JI Râkoczi în Ungaria ia sfârşit după victoria austriecilor de la Trencin (17, 1).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armata algeriană asediază şi cucereşte Oranul, un oraş algerian de coastă stăpânit de spanioli din 1509.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— La Agra, fiul lui Aurangzeb, şahul Bahadur, î, învinge şi-l ucide pe fratele său mai vârstnic, Muazim, cel care se intenţiona să succeadă pe tronul mogulilor. Sahu se urcă pe tronul regatului Marat, în fapt total independent de Imperiul Mogulilor.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul reginei Ana (războiul de succesiune ia tronul Spaniei): francezii cuceresc St. John, din Terra-Nova.

— Războiul emboadas-ilor: *emboadas*, imigranţii portughezi din Brazilia, desfăşoară o revoltă de mică amploare şi cu rezultate neconcludente împotriva guvernului de la São Paulo, dominat de plantatori (1708 – 1709).

259

EUROPA:

ze Marele război nordic: suedezii şi aliaţii lor cazaci sunt învinşi decisiv de o armată rusă mult mai numeroasă condusă de Petru cel Mare la Poltava (28 iunie). Suferind pierderi mult mai grele decât cele ale ruşilor, suedezii

pornesc la un atac final împotriva unei armate ruseşti de patruzeci şi două de mii de oameni. Dintr-un total de treizeci şi una de mii de suedezi şi cazaci, circa şapte mii au fost ucişi, două mii răniţi şi paisprezece mii capturaţi; Carol XII şi mai puţin de două mii de soldaţi au reuşit să fugă în Turcia.

— Marele război nordic: ruşî Focupa Polonia, reaşezându-l pe August îl pe tron, apoi cuceresc Livonia, Estonia şi alte teritorii suedeze baltice. Danezii cuceresc Holstein, mai multe zone din nordul Germaniei şi o parte din sudul Suediei.

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: la Malplaquet, în Flandra, lângă oraşul Mons aflat sub asediu (11 septembrie), francezii şi aliaţii poartă o luptă de anvergură, dar cu rezultat ambiguu, care a costat armata aliată a ducelui de Marlborough pierderea a douăzeci de mii de morţi, răniţi ori căzuţi prizonieri din cele nouăzeci de mii care au luat parte la luptă. Francezii pierd şi ei mai mult de douăsprezece mii de oameni, din care patru mii cinci sute de morţi.

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: asediat, Mons cade în mâinile aliaţilor (26 octombrie).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— La Kandahar, rebelii afghani Ghilzai – în mare parte musulmani sunniţi conduşi de Mir Vais – pornesc o insurecţie încununată de succes împotriva dominaţiei persane, fondând un stat independent.

EUROPA:

e Marele război nordic: la Helsingborg (februarie), forţele suedeze conduse de generalul

Magnus Steinbock îi învinge pe danezi în sudul Suediei, apoi pătrund în nordul Germaniei. Turcia intră în război împotriva Rusiei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

rân Tunisia, Ali Paşa îl răstoarnă şi-l ucide pe unchiul

său, Hussein ben Ali, autoproclamându-se bei al funisului (domneşte între 1710 – 1756).

— Turcia se află în război cu Rusia (1710 – 1711), parte a marelui război nordic.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Conducătorul mogul Bahadur Şah poartă o campanie împotriva sikhşilor din India. CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul reginei Ana (războiul de succesiune la tronul Spaniei): o armată de englezi şi trupe coloniale totalizând patru mii de oameni atacă din nou, reuşind de această dată să cucerească Port Royal, din Acadia (Noua Scoţie).

EUROPA:

— Marele război nordic: o numeroasă armată turcă prinde în capcană pe râul Prut o armată rusească numărândşaizeci de mii de oameni, aflată sub conducerea ţarului

Petru cel Mare; turcii negociază retrocedarea Azovului şi a altor concesiuni de graniţă, apoi îi eliberează pe ruşi (iulie). Are loc bătălia de la Stănileşti dintre forţele moldonise şi cele otomane şi se încheie Tratatul de la Vadu Huşilor. Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei (1710 – 1711) se refugiază în Rusia.

— N. Marriot Arbuthnot (Arbuthnott) (m. 1794), amiral britanic.

— M. Louis François, marchiz şi duce de Boufflers (n, 1644), mareşal a, Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Perşii conduşi de Khusru Han asediază Kandaharul, dar sunt învinşi de rebelii afghani ai lui Mir Vais, cu pierderi mari de partea perşilor; Khusru Han este ucis.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul reginei Ana (Războiul de succesiune la tronul Spaniei): englezii şi trupele coloniale desfăşoară o expediţie nereuşită împotriva francezilor în Québec şi Montreal, pierzând peste nouă sute din cei cinci mii de soldaţi ai lor într-o furtună pe râul St Lawrence.

— Războiul Tuscarora (1711 – 1713): în Carolina de Nord şi de Sud indienii tuscarora se luptă cu forţele coloniale şi aliate, mai ales yamassee (1711 – 1713).

e Războiul de succesiune la tronul Spaniei: francezii conduşi de amiralul René Duguay-Trouin cuceresc Rio de Janeiro de la portughezi, apoi jefuiesc oraşul.

EUROPA:

— Armata elveţiană protestantă alcătuită din opt mii de oameni învinge o armată catolică de douăsprezece mii de oameni, la Villmergen (25 iulie).

e.n. Frederic II (cel Mare) (m. 1786), rege al Prusiei din dinastia Hohenzollern (domneşte între 1740 – 1786).

— N. Louis-Joseph de Montealm-Gozon, marchiz de Montcalm (m. 1759), general francez.

e m. Nicholas Catinat (n. 1637), mareşal al Franţei care a comandat armata în Italia (1690 – 1696).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e în Africa de vest, forţele din Bambara conduse de regele Mamari Kulibali (domneşte între 1712 – 1755) refac regatul Segu; în final ei vor cuceri Timbuktu, Djennc şi Bamako.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— India de nord şi centrală sunt sfâşiate de războaie civile (1712 – 1719) după moartea conducătorului marat, Bahadur Şah; Balaji Visvanath Bhat devine peshwa, cel dintâi dintre prim-miniştrii ereditari care aveau să conducă de atunci regatul Marat, alcătuind o confederaţie puternică pe măsură ce puterea mogulilor scade.

EUROPA:

— Războiul de succesiune la tronul Spaniei: Tratatul de la Utrecht acorda câştiguri teritoriale Angliei, inclusiv Gibraltarul şi diverse teritorii americane, precum şi Savoiei, în Sicilia şi în nordul Italiei.

261

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Pe durata anarhiei din rândul mogulilor din Delhi, viceregele şi generalul Asaf Jah (Chin Kilich han) recâştiga controlul asupra celei mai mari părţi din Deccan, luându-şi numele de Nizam ul-Mulk.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Tratatul european de la Utrecht pune capăt în mare măsură războiului de succesiune la tronul Spaniei, în America, Războiul reginei Ana. Franţa pierde Acadia (Noua Scoţie), Terra-Nova şi Golful Hudson, care trec în stăpânirea Angliei.

e Războiul Tuscarora: conflictul din Carolina de Nord şi de Sud se termină prin masacrarea a mai mult de cinci sute de indieni tuscarora în incendierea aşezării acestora de la Conteninca Creek (13 martie). Supravieţuitorii se refugiază spre nord, alăturându-se Confederaţiei Irocheze, cu baza în statul New York.

EUROPA:

Marele război nordic: flota rusească o învinge pe cea suedeză pentru prima dată, la Gangut (Hanko sau Hango) (5 august), anulând controlul suedez asupra Golfului / inlander Trupele de uscat ruseşti cuceresc Finlanda.

e Războiul de succesiune la tronul Spaniei: Barcelona cade în mâinile francezilor (11 septembrie). Austria şi Franţa încheie pacea, păstrând în linii mari statu-quo-ul antebelic.

— În Muntenegru eşuează insurecţia împotriva forţelor turce de ocupaţie.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

Sub Ahmed-Paşa Karamanţi, Tripo litania, din nordul Africii, îşi câştigă independenţa de sub turci”.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e în războiul de succesiune cambodgian (1714 – 1716), forţele vietnameze şi laoţiene intervin de o parte, iar siamezii de cealaltă parte; partea susţinută de siamezi va câştiga războiul în final.

— Forţele din Manipur conduse de Raja Gharib Newaz desfăşoară atacuri de amploare în Birmania superioară (1714 – 1759).

— N. Alaungpaya (Alompra; Maung Aung Zeya) (m. 1760), monarh şi general birmanez.

EUROPA:

le în răscoala iacobiţilor („Cei Cincisprezece”) (septembrie *171*5 – februarie Ţ716), partizanii dinastiei Stuart din Scoţia sunt înfrânţi rapid de forţele guvernamentale britanice, luptajdecisivă având loc la Preston, unde iacobiţii se predau (14 noiembrie); Iacob Eduard („Pretendentul”), debarcă în Scoţia (decembrie), dar este nevoit să se reîntoarcă rapid în Franţa (februarie 17 lj5).

— Războiul turco-veneţian: turcii asediază şi cuceresc fortăreţele veneţiene din Morea (Peloponez) şi Creta, apoi cuceresc insulele din Marea Egee.

ze n. Charles de Rohan, prinţ de Soubise (m. 1787), mareşal al Franţei.

262

CELE DOUĂ AMERICI:

— În Carolina de Nord şi de Sud, forţele Yamassee şi Creek pornesc atacul împotriva coloniştilor englezi (1715 – 1718), cu unele succese iniţiale.

— N. William Johnson (m. 1774), lider politic şi militar american.

EUROPA:

e La Peterwardein (5 august), şaizeci de mii de

austrieci conduşi de prinţul Eugen înfrâng categoric o armată turcă despre care se spune că ar fi numărat o sută cincizeci de mii de oameni, şi care suferă pierderi de douăzeci şi două de mii de oameni, comparativ cu cinci mii ale austriecilor. Austriecii asediază apoi şi cuceresc Timişoara (14 octombrie).

— N. baronul Wilhelm von Knyphausen (m. 1800), general prusac.

z e.n. George, viconte Sackville Germain (Lord George Germain) (n. 1785), general britanic.

— M. François Louis de Rousselet, marchiz de Chitcaurenault (n. 1637), amiral francez care a fost învins la Vigo Bay (1702).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: le Mongolii ţungari conduşi de Chewanlaputan (Tsewang Araptan) atacă în Tibet, cucerind Lhasa şi luându-l prizonier pe Dalai-Lama; tot acum ci înfrâng categoryc o oaste chineză trimisă să le conteste cuceririle (1716 – 1718).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Coloniştii din Carolina şi aliaţii lor cherokee îi alungă pe yamassee şi aliaţii lor, creek, în Florida.

e Coloniştii din Carolina construiesc fortificaţii de-a lungul mai multor nuri, inclusiv pe Savannah, ca un mijloc de protecţie împotriva atacatorilor francezi şi spanioli (1716 – 1721).

EUROPA:

e Marele război nordic: armata suedeză condusă de Carol XII atacă Norvegia, aflată sub dominaţie daneză.

e Armata austriacă sub conducerea prinţului Eugen asediază Belgradul stăpânit de turci (iulie), înfrânge o armată turcească *trimisă în sprijin* (*16 august*), apoi cucereşte oraşul (21 august).

— N. Jeffrey Amherst (m. 1797), feldmareşal britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— La Herat, afghanii abdali conduşi de Asadullah Han se revoltă cu succes împotriva stăpânirii persane, punând bazele unui stat independent.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Expansiunea ruşilor către est în Asia Centrală este stopată la Khiva.

263

EUROPA:

— Războiul cvadruplei alianţe (1718 – 1720): Anglia, Franţa şi Olanda formează o alianţă anti-spamolă (ianuarie); spaniolii ocupă Sardinia (noiembrie).

— Războiul cvadruplei alianţe: forţele spaniole ocupă Sicilia (iulie). La Capul Passaro, în dreptul Siracuzei (11 august), o flotă britanică aflată sub comanda amiralului George Byng învinge categoric flota de război spaniolă, scufundând sau capturând douăzeci din cele douăzeci şi nouă de nave spaniole. Austria se alătură alianţei antispaniole (august), atacându-i pe spanioli în Sicilia şi cucerind în cele din urmă Messina (octombrie 1719).

— N. George Brydges Rodney (m. 1792), amiral britanic.

— M. Carol XII (n.162), rege al Suedici (d. 1697 – 1718) în perioada marelui război nordic; moare în bătălia de la Fredrikshald (Halden), în apropiere de Oslo.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Franţa şi Spania se află în război în Golful Mexic (1718 – 1720), mai cu seamă în Florida şi Texas, parte integrantă a războiului cvadruplei alianţe din Europa.

— N. Israel Putnam (m. 1790), general american.

EUROPA:

— Marele război nordic: tratatele de la Stockholm (1719 – 1721) acordă Danemarcei dreptul de a păstra Schleswig, iar Prusiei zonele de coastă cucerite în timpul războiului; s-au mai stabilit şi alte modificări teritoriale şi

despăgubiri minore. Statu-quo-ul antebelic este în mare măsură reinstaurat în Polonia şi Saxonia.

— Războiul cvadruplei alianţe: treizeci de mii de francezi atacă în nordul Spaniei (aprilie), dar se retrag odată cu venirea iernii (noiembrie).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— La Herat, afghanii resping o armată persană mult mai numeroasă (circa treizeci de mii de oameni).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil din Imperiul Mogul ia sfârşit cu urcarea pe tron a împăratului Mohammed Şah, beneficiind de sprijinul regatului Marat şi al lui Nizam ul-Mulk.

— Profitând de o nouă criză de succesiune, olandezii acaparează o mare parte din ce mai rămăsese necucerit din estul şi centrul Javei (1719 – 1723).

EUROPA:

— Războiul cvadruplei alianţe: războiul ia sfârşit prin Tratatul de la Haga; Austria ia Sicilia, iar Savoia primeşte Sardinia.

ze n. Thomas Gage (circa 1720 – 1787), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Mahmud Han, fiul lui Mir Vais, conduce o invazie afghană în Persia cucerind Kerman; ulterior este respins înapoi în Kandahar.

— După o perioadă de război civil, Opuku Ware devine conducătorul populaţiei ashanti din Africa de vest (domneşte circa 1720 – 1750).

— N. Aga Mahomed Han (m. 1797), general şi împărat al Persiei.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Chinezii atacă Ţungaria, învingând decisiv armata

ţungara şi cucerind Turfan şi Urumehi. O altă oaste chineză îi învinge pe ţungari în Tibet, instalând un nou Dalai-Lama şi lăsând o forţă de ocupaţie în Lhasa. Continuă mici conflicte de frontieră chinezoţungare.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Coloniştii francezi construiesc Fort Niagara, un punct de rezistenţă în zona de jos a Marilor Lacuri.

— Spaniolii ocupă Texasul, încercând să stopeze expansiunea franceză pornită din Louisiana către vest (1720 – 1722).

— N. Pontiac (circa 1720 – 1769), conducător din Ottawa.

EUROPA:

— Marele război nordic: prin Tratatul de la Nystad (30 august) Rusia păstrează o mare parte din teritoriul suedez cucerit în timpul războiului, incluzând Estonia, Livonia şi mai multe zone baltice de coastă şi insulare, însă nu şi Finlanda.

— N. William Augustus, duce de Cumberland (m. 1756), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Afghanii conduşi de Mahmud Han desfăşoară raiduri ample în regiunea Khorasan din Persia.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Forţele chineze de ocupaţie înăbuşă o răscoală în Formosa (Taiwan).

CELE DOUĂ AMERICI:

— În Paraguay, o insurecţie Comunero condusă de José de Antiquera, guvernator în Asunción, întemeiază un stat independent (1721 – 1726).

— N. Johann Kalb (baron de Kalb) (m. 1780), general american de obârşie germană.

EUROPA:

e.n. François Joseph Paul deGrasse (m. 1788), amiral

al Franţei.

e.n. John Burgoyne (m. 1792), general britanic.

e m. John Churchill, primul duce de Marlborough (n. 1650), căpitan-general britanic care s-a bucurat, alături de soţia sa, Sarah, de o mare influenţă la curte; printre cele mai vestite victorii ale sale se numără cele patru din războiul de succesiune la tronul Spaniei: Blenheim (1704), Ramil lies (1706), Oudenarde (1708) şi Malplaquct (1709). A fost strămoşul lui Winston Churchill.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Afghanii conduşi de Mahmud Han invadează Persia, cucerind încă o dată Kerman, după care asediază şi cuceresc Isfahan (martie – octombrie); în continuare cuceresc

şi stăpânesc o mare parte din ţară după abdicarea şahului Persiei, deşi fiul acestuia, Tahmasp, conduce o luptă de rezistenţă destul de eficace.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Pacea de la Astrahan stabileşte dominaţia Rusiei peste populaţia torgută.

— NFĂ – hmad Shah Durani (Ahmând Khan Durr ani) (circa 1722 – 1772), conducător şi general afghan.

— M. K’ang-Hsi (Hsuan-Yeh) (n. 1654), împărat al Chinei (d. 1661 – 1722), al doilea împărat din dinastia Ţin; după încheierea Tratatului de la Nercinsk cu Rusia (1689), a dobândit controlul asupra unor largi zone din Mongolia şi Tibet, în ciuda rezistenţei populaţiei ţungare.

EUROPA:

te m. Philippe, duce de Orléans (n. 1674), general francez pe timpul războiului Ligii de la Augsburg şi al războiului de succesiune la tronul Spaniei; nepot al regelui Ludovic XIV, a domnit ca regent pentru tânărul Ludovic XV (1715 – 1723).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Sub pretextul sprijinirii lui Tahmasp al Persiei, Rusia cucereşte Resht şi Baku; Turcia cucereşte atunci Tiflis, din Georgia.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Araucanii eşuează din nou într-o tentativă de a se elibera de sub spanioli în Chile.

EUROPA:

e.n. Guy Carleton (m. 1808), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Prin Tratatul de la Constantinopol, partea de nord şi de vest a Persiei este împărţită între Rusia şi Turcia; turcii se aleg cu Tabriz, Hamadan şi Kerman. e Regele Angaja din Abomey cucereşte portul Allada din Guineea, întemeind regatul Dahomey.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Cum Imperiul Mogul începuse să se dezmembreze, Nizam ul-Mulk (Asaf Jah sau Chin Kilich Khan) părăseşte Delhi pentru a întemeia regatul independent Hyderabad, în Deccan (unde domneşte între 1724 – 1748).

CELE DOUĂ AMERICI:

— În Paraguay, José de Antiquera şi ai săi *comuneros* învinge trupele din Buenos Aires, trimise să înăbuşe răscoala.

EUROPA:

266

e.n. Jean Baptiste Donatien de Vimeur, conte de Rochambeau (m. 1807), mareşal al Franţei.

e.n. Pasquale Paoli (m. 1807), general corsican.

e.n. Robert Clive, baron Clive (m. 1772), general şi administrator colonial britanic, e m. Petru I cel Mare (n. 1672), ţar al Rusiei (1682 – 1725) care a creat statul modern rus, întărind armata şi flota după modelele occidentale; în timpul marelui război nordic (1700 – 1721)

el a condus personal armata nişă şi a obţinut victorii notabile precum cea de la Poltava împotriva lui Carol XII al Suediei (1709); se spune că ar fi murit ca urmare a unei răceli contractate în timp ce salva nişte soldaţi din apele îngheţate ale unui râu. e m. Pierre de Montesquiou d'Artagnan (n. 1645), mareşal al Franţei despre care se presupune că ar fi fost modelul ce l-a inspirat pe Alexandre Dumas când a scris *Cei trei muşchetari* în 1844.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e în Isfahan, Mahmud Han este ucis, se spune pentru că şi-ar fi pierdut minţile; este succedat de vărul său, Ashraf Şah.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Trupele britanice din Jamaica atacă fără succes maronii, foşti sclavi negri care trăiau în interiorul insulei.

— Coloniştii britanici întemeiază fortul Oswego pe Iacul Ontario, punctuj lor de rezistenţă în zona de jos a Marilor Lacuri.

EUROPA:

— N. Richard Howe (m. 1799), amiral britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Afghanii conduşi de Ashraf Şah învinq forţele invadatoare turce la Isfahan.

— Regatul vest-african Oyo înfrânge Dahomeyul, aflat în expansiune (circa 1726 – 1730).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Rebelul Paraguayan José de Antiquera este luat prizonier, dar insurecţia *comuneros* continuă printr-o mişcare de rezistenţă de tip gherilă până la mijlocul anilor 1730.

— Coloniştii spanioli întemeiază Montevideo, în Banda Oriental (Uruguay), teritoriu pretinsei de portughezi.

EUROPA:

— N. James Wolfe (m. 1759), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Ostilităţile din Persia se termină prin păstrarea de către Turcia a teritoriilor cucerite de ea la graniţă.

— În Africa de vest, regele Angaja al Dahomeyului cucereşte Whydah, pe coasta Guineei.

267

e Oraşul-stat Paté formează o alianţă cu portughezii împotriva omanilor, o putere de pe coasta est africană.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Forţele chineze de ocupaţie înfrâng o insurecţie de proporţii din Tibet (1727 – 1728).

— Tratatul de la Kiakhta reglementează disputele de frontieră dintre Chinaşi Rusia.

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. Artemis Ward (m. 1800), general american.

EUROPA:

— N. Eyre Coote (m. 1783), general britanic.

— M. Fedor Matveevici Apraksin (n. 1661), amiral rus care a comandat flota Baltică în timpul marelui război nordic, iar mai apoi a fost comandantul flotei din Marea Caspică în lupta împotriva perşilor (1722 – 1723).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— O armată persană alcătuită din zece până la douăsprezece mii de soldaţi sub conducerea lui Tahmasp şi a generalului Nadir Kuli Beg, înfrânge la Herat o armată afghană mult mai numeroasă.

e cu sprijin din partea oraşului-stat Paté, portughezii recucersc Mombasa de sub dominaţia Omani.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e După războiul civij din Tibet, China îşi măreşte efectivele de acolo, trimiţându-l în exil pe dalai-lama.

CELE DOUĂ AMERICI:

— O mişcare de mică amploare de emancipare a sclavilor, declanşată în Surinam, se transformă în ostilităţi

mult mai serioase (din 1728).

— N. Horatio Gates (m. 1806), general american.

— N. Nicholas Herkimer (m. 1777), general american.

— N. John Butler (m. 1796), conducător militar devotat cauzei coloniale.

EUROPA:

— N. William Howe (m. 1814), general britanic.

e n-Pierre André de Suffren Saint-Tropcz (m. 1788), viceamiral al Franţei.

— N. Aleksandr Vasilievici Suvorov (m. 1800), feldmareşal rus.

— N. Jean-Baptiste Charles Hector d'Estaing (m. 1794), amiral francez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata persană condusă de Tahmasp şi Nadir Kuli Beg îi înfrânge pe afghani într-o serie de lupte, cucerind Isfahanul.

— Rebelii din Mombasa îi alungă pe portughezii proaspăt întorşi; oraşul cade iarăşi sub dominaţia omanilor.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Forţele chineze declanşează o serie de atacuri împotriva mongolilor ţungari din Tibet (1729 – 1735).

268

EUROPA:

— M. François de Neufville, duce de Villeroi (n. 1644), mareşal al Franţei care a fost înfrânt decisiv la Ramillies (1706).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armata persana îl învinge din noupeafgani la Zarghan, continuând apoi pentru a cuceri întreaga ţară; puterea rămâne de fapt în mâinile generalului Nadir Kuli Beg, şi nu ale şahului Tahmasp.

e Războiul turco persan (1730 – 1735): deoarece turcii nu returnează teritoriul persan, perşii lui Nadir Kuli Beg îi învinge pe turci fa Hamadan, cucerind apoi Azerbaidjanul, Irakul şi asediinderevanul.

— În Africa de vest, Mamari Kulibali, regele din Segu, opreşte invazia forţelor regelui din Kong (circa 1730).

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. baronul Friedrich Wilhelm von Steuben (m. 1794), general german care a desfăşurat *serviciul în America*.

EUROPA:

— Lupta corsicanilor pentru independenţă faţă de Genova (circa 1731 – 1768).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul turco persan: ridicând asediul din jurul Erevanului, Nadir Kuli Beg învinge o insurecţie din Khorasan, asediind şi cucerind Heratul (1731 – 1732). După plecarea lui Nadir, Tahmasp însuşi asediază Erevanul.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Ru şi i îi înfrâng pe kazahi (1730 – 1731), cucerind regiunile anterior stăpâni te de Khiva şi Bukhara.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul turco persan: o armată turcă eliberează Erevanul de sub asediu, învingând forţele persane ale lui Tahmasp într-o a doua mare bătălie la Hamadan, cucerind apoi toate teritoriile pierdute în faţa lui Nadir Kuli Beg şi forţându-l pe Tahmasp să accepte un tratat de pace. La întoarcerea sa de la Herat, Nadir îl detronează pe Tahmasp, înlocuindu-l cu propriul său infant, Abbas, continuând apoi războiul.

— Spaniolii recuceresc Oranul de la algerieni.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— În Tibet, forţele ţungare suferă o înfrângere majoră din partea chinezilor.

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. Francis Marion (m. 1795), general american.

e.n. George Washington (m. 1799), general american, primul preşedinte al Statelor United 789 – 1797).

269

EUROPA:

— Războiul de succesiune la tronul Poloniei (1733 – 1738): la moartea lui August II al Poloniei (februarie), izbucneşte războiul pe baza pretenţiilor asupra tronului din partea lui Stanisław Leszczyński, sprijinit de Franţa, şi August III ajăaxoniei, sprijinit de Rusia şi Austria. După alegerea lui Stanisław (septembrie), armatele rusă şi saxonă, totalizând patruzeci de mii de soldaţi, invadează Polonia, cuceresc Varşovia şi-l aşază pe August III pe tron; Stanisław se refugiază la Danzjng.

— N. Charles Joseph de Croix, conte de Clerfayt (Clairfayt) (m. 1798), feldmareşal austriac.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul turco persan: forţele persane ale lui Nadir Kuli Beg atacă armata turcă din Mesopotamia, asediind Bagdadul, furcii trimit trupe de sprijin care-i învinq pe perşi *la* Karkuk şi ridică asediul oraşului, dar perşii, primind întăriri la rândul lor, revin şi-i învinq categoric pe turci în apropiere de Karkuk, recucerind Bagdadul.

CELE DOUĂ AMERICI:

— La St. John’s, în Insulele Virgine aflate sub stăpânire daneză, mai mult de două sute de europeni sunt ucişi într-o revoltă a sclavilor (13 noiembrie).

— Coloniştii englezi conduşi de James Oglethorpe încep construcţia de forturi în Georgia.

— N. Benjamin Lincoln (m. 181 OXgeneral american.

— N. Philip John Schuyler (m. 1804), general

american.

EUROPA:

— Războiul de succesiune la tronul Poloniei: jisediat, Danzjgul, refugiul pretendentului la tronul Poloniei, Stanisław Leszczyński, cade în mâinile atacatorilor ruşi şi saxoni (iunie), după ce a fost oprită înaintarea întăririlor franceze.

— Războiul de succesiune la tronul Poloniei: francezii cuceresc Lorena. Forţele franceze şi spaniole atacă Sicilia, Lombardia şi Napoli, apoi poartă o campanie terminată neconcludent împotriva Austriei (1734 – 1735).

— M. ducele Claude Louis Hector Villars (n. 1653), mareşal al Franţei care a condus oastea principală în lupta de la Malplaquet, unde a fost învins de ducele de Marlborough şi de prinţul Eugen (1709); ulterior avea să-l învingă pe Eugen, cu care va negocia Pacea de la Rastatt (1714).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata persană a lui Nadir Kuli Beg duce o campanie în Transcaucaz, dar armata turcă rămâne într-o tabără fortificată.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele daneză şi franceză masacrează o mie de negri din St John’s, în Insulele Virgine, e.n. Danielboone (m. 1820), grănicer şi ofiţer de miliţii american.

EUROPA:

— Războiul austro-ruso-turc (1735 – 1739): Turcia se află în război cu Rusia, căreia i se alătură ulterior şi Austria (ianuarie 1737).

— *N.* François Etinenne Christophe Kellermann (m. 1820), mareşal al Franţei.

— N John Jervis (m. 1823), amiral britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul turco persan: Ia Baghavand, în apropiere

de Kars, armata lui Nadir Kuli Beg înfrânge o armată turcă numeroasă, punând astfel capăt războiului.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul portughezo-spaniol (1735 – 1737) parte a războiului de succesiune la tronul Poloniei: spaniolii cuceresc Colonia, în La Plata, ulterior ictumăxiportughezilor oraşul (1737). e.n. Paul Revere (m. 1818), comandant american de miliţii.

EUROPA:

e Războiul austro-ruso-turc: o armată rusă numărând şaizeci de mii desoldaţi invadează Turcia, unde se desparte în două, invadând una Azovul şi ceaâaltă Crimeea. Ambele armate seretrag după ce suferă pierderi grele; oastea care a atacat Crimeea *a fost* înjumătăţită, se pare-dir Teauze naturale şi nu din lupte. Tătarii din Crimeea ripostează lansând raiduri de amploare asupra Ucrainei.

— m. Eugen, prinţ de Savoy-Carignan (n.1663), feldmareşal austriac care s-a distins în *numeroase* războaie; a luptat alături de ducele de Marlborough la Blenheim (1704) şi la Mâfplăquet (1709).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e moartea fiului său Abbas, Nadir Kuli Beg se autoproclamă şah al Persiei

(domneşte între 1736 – 1747).

CELE DOUĂ AMERICI:

e La Oruro, în centrul Perú-ului, minerii indieni se răscoală fără succes împotriva condiţiilor inumane din minele portugheze (1736 – 1737).

— N. Arthur St. Clair (m. 1818), general american.

— N. Daniel Morgan (m. 1802), general american.

EUROPA:

— Războiul austro-ruso-turc: Austria atacă Turcia în Balcani, cucerind o mare parte din Serbia, Bosnia şi Ţara Românească – aflate sub dominaţie turca; contraofensi va turcilor îis Tleşte apoi pe austrieci să se retragă. Ruşii

ocupa din nou Azovul deţinut de turci şi Ucraina, după care se retrag iarăşi.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— În India, măraţii înfrâng principala armată a mogulilor ta Delhi, după care extind dominaţia regatului Marat.

— Armata persană a lui Nadir Şah asediază Kandahar.

EUROPA:

e Războiul de succesiune latronul Poloniei ia sfârşit prin Tratatul de la Viena; August 111 devine regele Poloniei, iar Stanisław, care abdicase, devine duce de Lorena.

271

e Războiul austro-ruso-turc: atacând încă o dată sudul Turciei, ruşii sunt învinşi şi siliţi să se retragă la Bender (Tighina), în Moldova.

— N. Charles Cornwallis (m. 1805), general britanic, e.n. Henry Clinton (m. 1795), general britanic.

— N. George Collier (m. 1795), amiral britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Africa de Vest, regatul Oyo poartă un război de durată cu Dahomcyul (1738 – 1748).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Kandaharul cade în mâinile perşilor lui Nadir Şah, care cuceresc şi Balkh şi Belucistan. Cuceresc apoi Ghazni şi Kabul (septembrie) şi atacă India, învingând armatele mogulilor în bătălia de la Trecătoarea Khyber, după care pornesc spre Delhi.

— Armata din Manipur, condusă de Raja Gharib Newaz, desfăşoară atacuri în Birmania superioară, ameninţând Ava.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Ethan Allen (m. 1789), militar american.

EUROPA:

— Războiul austro-ruso-turc: turcii îi învinge drastic pe austrieci la Kroszka, în sudul Serbie Fapoi asediază Belgradul. A patra ofensivă rusă din acest război aducevictoria armatei alcătuite din şaptezeci de mii de ruşi împotriva unei armate turce mai numeroase, la Hotin, în Moldova; ruşii cuceresc apoi Iaşii, capitala Moldovei. Austria se retrage dmrăzbo i, prin Tratatul de la Belgrad (18 septembrie) pierzând restu' (Şerbie iş i alte teritorii din Balcani în favoarea turcilor. Şi ruşii încheie pace, păstrând numai Azovul.

— N. prinţul Grigori Aleksandrovici Potemkin (m. 1791), feldmareşal ai armatei ruse.

ASIA CENTRALA, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— La Kamaj (13 februarie), forţele persane conduse de Nadir Şah învinq decisiv armata mogulilor cu un efectiv de optzeci de mii de oameni, apoi cuceresc Delhi. A doua zi, o răscoală eşuată din Delhi se soldează cu masacrarea de către perşi a mii de locuitori. După aceea, forţele lui Nadir cuceresc o mare parte din nordul Indiei, dar el preferă să se întoarcă în Persia cu o bogată pradă de război.

— Războiul vietnamezo-cambodgian (1739 – 1749): Cambodgia atacă Vietnamul, dar este învinsă; armata vietnameză porneşte la rândul ei atacul şi învinge armata Cambodgiei, punând stăpânire pe bazinul fluviului Mekong.

— Măratul Peshwa Bajo Rao îl învinge pe portughezul Bassein; el va prelua în scurt timp întreaga putere în Marat (domneşte între 1740 – 1761).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul urechii lui Jenkins (1739 – 1743), care avea să *devină o parte a* războiului de succesiune la tronul Austriei (1740 – 1748): spaniolii şi englezii se luptă pentru

graniţele Floridei. Jenkins a fost un căpitan de navă englez a cărui ureche se presupune că ar fi fost retezată de spanioli, ceea ce a declanşat conflictul. Armata britanică condusă de amiralul Edward Vernon cucereşte Porto Bello, deţinut de spanioli.

272

EUROPA:

e Războiul de succesiune la tronul Austriei (1740 – 1748): o scrie de dispute legate de succesiunea la tronul austriac se transformă într-un război de amploare, în care se implică principalele state europene şi armatele acestora din afara graniţelor. Războiul începe printr-un atac în Silezia din partea oştii lui Frederic cel Mare al Prusiei (16 decembrie).

e hl Frederic Wilhelm I (n. 1688), rege al Prusiei (d. 1713 – 1740) pe durata marelui război nordic şi a războiului de succesiune la tronul Spaniei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armata persană a lui Nadir Şah atacă şi cucereşte Bukhara şi Khiva de la uzbeci.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e o insurecţie încununată de succes în Birmania inferioară (1740 – 1752) întemeiază un stat Mon independent.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul urechii lui Jenkins: englezii cuceresc Chagres, dar atacul lor asupra Cartagenei eşuează. Coloniştii de sub conducerea lui James Oglethorpe cuceresc două forturi spaniole de pe râul San Juan, dar sunt respinşi la St. Augustine.

— Revolta Yaqui din Sonora este înfrântă de forţele coloniale hispano-mexicane (1740 – 1741).

— N. John Sullivan (m. 1795), general american.

EUROPA:

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: austriecii

invadează şi cuceresc o mare parte din Silezia. Armata austriacă şi cea prusacă se înfruntă la Moliwitz (10 aprilie), în final austriecii bătându-se retragere după ce asaltul cavaleriei lor, aparent încununat de succes, este respins de infanteria prusacă. Austriecii înregistrează între patru şi cinci mii de moiti, răniţi ori căzuţi prizonieri, pierderile prusacilor situându-se cam la acelaşi nivel. În lunile care au urmat, Bavaria, Franţa, Saxonia, Savoia şi Suedia s-au alăturat Prusiei, în timp ce Austriei i se alătură Anglia şi Olanda. Armatele bavareza şi [franceză invadează Austria (iulie) şi apoi Boemia (octombrie), cucerind Praga la capătul unui atac nocturn (noiembrie); austriecii invadează Bavaria (sfârşitul lui decembrie).

e Războiul ruso-suedez (1741 – 1743): suedezii atacă o armată rusă mult mai numeroasă, estimând greşit impactul pe care-l va avea intrarea Rusiei în războiul de succesiune la tronul Austriei. La Wilmanstrând, o armată formată din zece mii de oameni înfrânge o armată suedeză care număra şase mii; suedezii înregistrează trei mii trei sute de morţi şi răniţi, iar o mie trei sute cad prizonieri, pierzând în total peste două treimi din forţa lor iniţială.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Nadir Şah nu izbuteşte să înăbuşe o răscoală a lesgianilor îndreptată împotriva stăpânirii persane, ci doar să-i facă să se retragă în munţi.

273

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

B VTtus Bering, un explorator danez în slujba Rusiei, descoperă Strâmtoarea Bering.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul urechii lui Jenkins: eşuează un atac al englezilor asupra ei Cuba.

— N. Benedict Arnold (m. 1801), general american şi britanic.

EUROPA:

— Războiul de succesiune la tronul Austriei: la Chotusitz (17 mai), douăzeci şi opt de mii de prusaci conduşi de Frederic cel Mare învinq o armată austriacă egală ca număr, prusacii pierd aproape şapte mii de oameni, austriecii pierzând trei mii de oameni şi un număr egal de căzuţi prizonieri. Prusia părăseşte războiul după încheierea Tratatului de la Breslau cu Austria, care acordă Silezia Prusiei (11 iunie).

B Războiul ruso-suedez: ruşii atacă Finlanda, prinzândân capcană armata suedeză la Helsinki; toţi cei şaptesprezece mii de suedezi se predau, războiul luând astfel sfârşit. Tratatul de pace acordă Rusiei o parte mai mare din Finlanda (1743).

— N. Gebhard Leberecht von Bliicher (m. 1819), feldmareşal prusac.

e.n. Jean Mathieu Philibert Serurier (m. 1819), mareşal al Franţei.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul urechii lui Jenkins: englezii resping un atac spaniol asupra insulei St. Simon, în largul statului Georgia, în bătălia de la Bloody Swamp (Mlaştina însângerată).

— N. Joseph Brant (Thayendanegca) (m. 1807), căpetenie a indienilor mohawk, e.n. Nathanael Greene (m. 1786), general american.

EUROPA:

b Războiul de succesiune la tronul Austriei: austriecii invadează Bavaria (aprilie), învingând forţele franceze şi bavareze la Braunau (9 mai), pe care le sileşte să se retragă către Rin. Francezii şi bavarezii se retrag şi din Boemia, pierzând Praga în favoarea Austriei. O armată aliată formată din patruzeci de mii de soldaţi condusă de regele George II *al* Angliei termina indecis o luptă cu o armată franceză *numănnd* treizeci de mii de oameni la

Dettingen (27 iunie).

e.n. Jacques Antoine Hippolyte, conte de Guibert (m. 1790), ofiţer şi teoretician militar francez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Turcia invadează din nou Persia, al cărei popor era tot mai neliniştit sub domnia lui Nadir Şah.

e în Africa de Vest continuă războiul dintre regatele Oyo şi Dahomey.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Olandezii înfrâng o insurecţie chineză în Java (1740 – 1743), după care masacrează mii de chinezi. Olandezii cuceresc apoi coasta de nord javaneză şi restul Madurei, înăbuşind şi o mişcare de independenţă din Madura (1743 – 1744).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul urechii lui Jenkins: armatele coloniale de sub conducerea lui James Oglethorpe eşuează pentru a doua oară în atacul asupra St. Augustine.

EUROPA:

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: în largul Toulonului, flota de război britanică şi cea franco-spaniolă poartă o luptă cu rezultat indecis, cea din urmă pierzând o navă de război (11 februarie).

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: Prusia reintră în război, în alianţă cu Franţa; Frederic cel Marc pătrunde în fruntea a optzeci de mii de soldaţi în Boemia, cucerind Praga (6 septembrie); confruntaţi cu forţe austriece şi aliate mult superioare, prusacii se retrag în Silezia.

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: în Italia, armata din Sardinia condusă de Charles Emmanuel I nu izbuteşte să elibereze Cuneo de sub asediu, suferind e în frângere majora la Madonna del Olmon (30 septembrie).

e m. Ludwig Andreas von Khevenhuller, conte de

Aichelberg şi Frankenburg (n. 1683), feldmareşal austriac, autor al mai multor lucrări cu caracter militar.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Primul *război* carnaţie (*1744* – 1748), parte a războiului european de succesiune la tronul Austriei: în largul Negapatamului de pe coasta sudică a Indiei (25 iulie), o flotă franceză condusă de contele Mahe de la Bourdonnais învinge flota britanică condusă de comodorul Edward Peyton. După retragerea britanicilor, francezii asediază şi cuceresc baza britanică de la Madras (10 septembrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul regelui George (1744 – 1748), parte a războiului european de succesiune la tronul Austriei: armata franceză atacă fără *succes Annapolis* (*fostul* Port Royal) din Noua Scoţie.

EUROPA:

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: austriecii invadează Bavaria, învingându-i categoric pe bavarezi la Amberg (7 ianuarie), apoi continuă atacul pentru a cuceri cea mai mare parte din Bavaria, silindu-i pe bavarezi să iasă din război (ianuarie – martie), e Războiul de succesiune la tronul Austriei: o armată aliată numărând cincizeci de mii de oameni, sosită în ajutorul oraşului Tournai aflat sub asediu, este învinsă de o armată franceză ceva mai numeroasă la Fontenoy, în Flandra (10 mai); aliaţii suferă pierderi imense când infanteria lor atacă tranşeele franceze din câmp deschis. Pierderile aliaţilor se situează cu mult peste cele şapte mii cinci sute raportate, în timp ce francezii înregistrează şapte mii două sute de morţi şi răniţi. După Fontenoy, francezii cuceresc Tournai şi o mare parte din restul Flandrei şi nordul Olandei.

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: la Hohenfriedberg (4 iunie), armata prusacă a lui Frederic cel Mare învinge rapid şi categoric o armată austro-saxonă

numărând

şaptezeci de mii de soldaţi, care pierde peste cincisprezece mii de oameni, dintre care trei mii de morţi; prusacii pierd mai puţin de o mie de oameni.

— Războiul de succesiune la tronul Austriei: la Sohr (30 septembrie), armata lui Frederic cel Mare, numărând acum optsprezece mii de oameni şi aflându-se în Silezia după retragerea din faţa unor forţe aliate mult superioare, înfrânge o armată aliată numărând treizeci şi nouă de mii de soldaţi. Într-o serie de lupte din lunile ce au urmat, prusacii obţin mai multe victorii importante, ultima la Kesselsdorf (14 decembrie), unde austriecii pierd zece mii de morţi, răniţi ori căzuţi prizonieri. Tratatul de la Dresda păstrează în linii mari statu-quo-ul existent înainte de reintrarea Prusiei în război.

— Prinţul Carol Eduard Stuart, pretendent la coroana Angliei („Bonnie Prince Charlie" sau /Tânărul Pretendent") revine din *exil şi conduce o insurecţie iacobită în Scoţia* numită „Cei patruzeci şâemci" (1745 – 1746). Micalu iarmată scoţiană de circa două mii de oameni cucereşte Edinburgh (17 septembrie) şi înfrânge o armatăcngleză ceva mai numeroasă la Prestonpan (20 septembrie). Armata lui, numărând acum cinci mii de soldaţi, invadează nordul Angliei, dar nu se bucură de sprijinul poporului sau de susţinere franceză; se retrage apoi în Scoţia (decembrie), unde asediază Stirling.

— N. Mihail Ilarionovici Golenişcev Kutuzov, prinţ de Smolensk (m. 1813), feldmareşal ras.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Atacatorii turci sunt învinşi de armatele persane ale lui Nadir Şah la Kars (august); perşii cuceresc Armenia.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul regelui George: flota britanică şi o trupă de miliţii din Noua Anglie de peste patru mii de oameni,

sub comanda lui William Pepperell, asediază şi cuceresc fortăreaţa franceză de la Louisbourg, din insula Cape Breton, Noua Scoţie (30 mai – 16 iunie).

— N. Anthony Wayne (m. 1796), general american.

— N. John Barry (m. 1803), ofiţer de marină irlandezo-american.

EUROPA:

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: în Italia, armatele Austriei şi Sardiniei învinge o armată franco-spaniolă la Piacenza (16 iunie); francezii şi spaniol îi se retrag la Genova şi *apoi în sudul Franţei, unde organizează o defensivă puternică la Rottofredo* (12 august).

— Războiul de succesiune la tronul Austriei; armata franceză care cucerise Olanda austriacă înfrânge o armată aliată la Raucoux, în apropiere de Liège (11 octombrie); francezii pierd trei mii de oameni, iar aliaţii şase mii.

B Războiul de succesiune la tronul Austriei: genovezii se răscoală cu succes împotri va trupelor de ocupaţie austriece (5 – 11 decembrie); oraşul va fi repede asediat de austrieci.

— Forţele iacobite din Scoţia sunt învinse decisiv la Culloden Moor (16 aprilie) de către armata engleză condusă de ducele de Cumberland; scoţienii înregistrează o mie de morţi, tot atâţia luaţi prizonieri şi un număr mult mai mare de răniţi, dintr-o forţă iniţială de cinci mii de oameni; insurecţia ia sfârşit prin dispersarea rămăşiţelor armatei. După luptă, englezii instituie un regim de teroare în Scoţia. Carol Eduard Stuart reuşeşte să fugă în Franţa.

276

— N. Tadcusz (Thaddeus) Andrezi Bonawentura Kosciusko (m. 1817), general polonez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Mombasa, Ali ibn Uthman al-Mazrui conduce o revoltă încununată de succes împotriva omanilor, apoi

cucereşte şi Pemba; după moartea sa (mai târziu în acelaşi an), oamenii se reîntorc.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Francezii cuceresc baza britanică de la Madras (IO septembrie), învingând forţele aliatului Angliei, Nawab Anwar-ud din din Carnaţic, la Madras (21 septembrie) şi apoi încă o dată la St. Thome (noiembrie). Francezii încep asediul fortului St. George deţinut de britanici (noiembrie 1746 – aprilie 1748).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul regelui George: flota franceză de atac este distrusă de o furtună în largul coastelor Noii Scoţii.

— N. Jean Jacques Dessalines (circa 1746 – 1806), conducător politic şi militar Haitian.

EUROPA:

— Războiul de succesiune la tronul Austriei: în dreptul capului spaniol Finisterre (3 mai), o flota de război britanică distruge o flota franceză care escorta un convoi din Caraibe, capturând toate cele nouă nave franceze de luptă şi mai multe nave comerciale, pierderile suferite fiind minore.

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: armata franceză care ataca Olanda învinge forţele aliate la Lauffeld, în apropiere de Maastricht (2 iulie).

— Războiul de succesiune la tronul Austriei: armata franceză eliberează Genova de sub asediu (iulie).

e Războiul de succesiune la tronul Austriei: într-o a doua bătălie navală de la capul Finisterre (14 octombrie), britanicii capturează şase din cele nouă nave *franceze de* război, din nou cu pierderi minore.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Turcia şi Persia încheie pacea, turcii returnând teritoriile cucerite în ultimele două decenii.

— M. Nadir Kuli Beg (n. 1688), şah al Persiei (d. 1736

– 1747); a fost asasinat de proprii lesaie gărzrdecorp? După moartea sa, în Persia se instaurează anarhia.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Armatele afghane conduse de Ahmad Şah declanşează o lungă serie de raiduri în nordul Indiei, stopate pentru scurtă vreme la Sirkind.

— Armata chineză desfăşoară o campanie militară de-a lungul frontierelor tibetane (1747 – 1749).

— Khiva îşi reafirmă independenţa.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. John Paul Jones (m. 1792), ofiţer de marină american de obârşie scoţiană.

— N. Casimir (Kazimierz) Puâaski (d. 1779), general american de origine poloneză.

277

EUROPA:

— Războiul de succesiune la tronul Austriei ia sfârşit prin Tratatul de la Aix-la-Chapelle (j 1 octombrie), prin care se revine în mare măsură la statu-quo-ul antebelic.

en. Cuthbert Collingwood (m. 1810), amiral britanic.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: b Primul război carnaţie: britanicii se retrag după asediu *1* nereuşit de la Pondichery (august – octombrie), de pe coasta indiană de sud-est.

— Primul, azboi cârnaţic: fortul St. George, deţinut de britanici, din apropiere de Madras, este eliberat de sub un asediu francez de optsprezece luni (noiembrie 1746 – aprilie 1748) de către o flotă britanică.

— Prin Tratatul european de la Aix-la-Chapelle, britanicii redobândesc Madras.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul de succesiune la tronul Austriei: în largul coastelor Havanei, Cuba, o flotă britanică din Caraibe scufundă una din cele şapte nave de război spaniole, cu pierderi minore în tabăra britanică; rezultatul a fost, în

mare măsură, indecis (12 octombrie).

— Războiul regelui George: prin Tratatul european de la Aix-la-Chapelle, Louisbourgul este redat Franţei în schimbul Madrasului din India.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Africa de Vest, regatul Oyo câştiga în sfârşit lungul său război cu Dahomcyul; în continuare va primi tribut de la fostul său rival.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul javanezo-olandez (1749 – 1757): forţele olandeze de ocupaţie din Java, implicate într-o nouă criză de succesiune din Mataram, sunt silite să dea înapoi şi se confrunta şi cu o insurecţie în vestul Javei, dar în cele din urmă redobândesc controlul asupra insulei.

b Al doilea război cârnaţic (1749 – 1754): la Ambur, armatele franceze conduse de marchizul Charles de Bussy şi aliaţii lor indieni învinge forţele lui Nawab Anwar-ud din, care este ucis în luptă. Urmaşul lui Nawab, Mohamed Ali, păstrează Trichinopoly, cu sprijinul britanicilor.

— Armatele afghane conduse de Ahmed Şah poarta o nouă campanie împotriva Indici.

CELE DOUĂ AMERICI:

— O insurecţie creolă este înăbuşită în Venezuela.

EUROPA:

— M. Hermann Maurice, conte de Saxa (n. 1696), general de obârşie germană care a fost mareşal al Franţei; victoriile sale mai importante includ cucerirea oraşului Praga printr-un atac nocturn (1741) şi, în timpul războiului de succesiune la tronul Austriei, bătăliile de la Fontenoy, Tournai, Ostend, Bruxelles, Antwerp, Raucoux şi Lauffeld?

278

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Karim Han (care domneşte între 1750 – 1779) preia controlul asupra Persiei după o luptă de succesiune

tripartita declanşată de moartea lui Nadir Şah.

— Ali Bey se afirmă drept cel mai puternic pretendent mameluc la tronul Egiptului ţară aflată încă sub dominaţia formală a Imperiului Otoman.

— Începe o lungă scrie de invazii ale tuaregilor în Africa de Vest (circa 1750 – circa 1775), care se soldează cu cucerirea văii centrale a Nigerului şi cu stabilirea capitalei tuarege la Timbuktu.

— Precedând o migraţie masivă a triburilor Bantu, populaţia Xhosa ajunge la râul Keiskama, în sudul Africii.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Forţele guvernului central chinez înfrâng o insurecţie în Tibet.

CELE DOUĂ AMERICI.

— N. Henry Knox (m. 1806), general american.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— În Cârnaţicul indian, mici forţe engleze conduse de Robert Clive asediază şi cuceresc Arcot, după care rezistă cu succes unui asediu impus de o armată indiană numeroasă (septembrie – noiembrie).

— Armata chineză cucereşte Lhasa, în Tibet.

CELE DOUĂ AMERICI:

— François Macandel conduce o revoltă masivă a sclavilor din Haiti, organizând o insurecţie a forţelor de gherilă de la baze situate în munţi (1751 – 1758).

— N. Henry Dearborn (m. 1829), general american.

EUROPA:

— N. John Graves Simcoe (m. 1806), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Având în frunte un nou conducător, Osei Kofo (care domneşte între 1752 – 1781), populaţia ashanti se extinde în detrimentul vecinilor săi.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL

PACIFIC:

— Armatele Mon cuceresc Ava, punând capăt dinastiei Toungoo din Birmania; Pegu redevine capitala regatului Mon. Armata birmaneză condusă de Alaungpaya începe campania de recucerire a Birmaniei (1752 – 1757).

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. George Rogers Clark (m. 1818), general american.

— N. Walter Butler (circa 1752 – 1781), conducător militar al coloniştilor loialişti.

EUROPA:

— N. Louis Alexandre Berthier (m. 1815), mareşal al Franţei.

— N. Lazăre Nicolas Marguerite Carnot (m. 1823), general francez.

— N. Jean-Baptiste Kléber (m. 1800), general francez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Portugalia recucereşte oraşul Bissau, situat în ceea ce avea să devină Guineea portugheză.

— Exilaţii din Bambara întemeiază Kaarta, centrul unei noi puteri din Africa de Vest (circa 1753).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Britanicii întemeiază o aşezare în Birmania, la Negrais.

e După ce revolta lor a pus capăt dinastiei Mogulilor, măraţii invadează Punjabul.

EUROPA:

— N. Bon Adrien Jeannot de Moncey, duce de Conegliano (m. 1842), general francez, e.n. Banastre Tarleton (m. 1833), general britanic.

— N. Francis Rawdon-Hastings, conte de Moira (m. 1826), general britanic de origine irlandeză.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL

PACIFIC:

— Forţele lui Alaungpaya recuceresc cea mai mare parte din Birmania de Jos de sub dominaţia regatului Mon (1754 – 1755).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul francez şi indian (1754 – 1763), care devine parte a Războiului de şapte ani (1756 – 1763): forţele coloniale britanice, conduse de colonelul George Washington, construiesc fortul Necessity (februarie – iunie), în apropiere de fortul francez Duquesne (Pittsburgh). După o luptă de scurtă durată, Washington cedează fortul în mâinile francezilor (3 iulie).

— Războiul celor şapte reducţiuni (1754 – 1756): armatele spaniole şi portugheze atacă misiunile iezuite (numite reducţiuni) din teritoriul indienilor Guaranti din Paraguay; cea de-a doua lor expediţie distruge toate misiunile, înregistrându-se mii de morţi şi răniţi în rândul indienilor Guaranti.

EUROPA:

— N. Francis Joseph Lefebvre, duce de Danzig (m. 1820), mareşal al Franţei. e.n. Gerhard Johann David von Scharnhorst (m. 1813), general prusac.

e m. Edward Braddock (n. 1695), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e După *moartea* regelui Mamari Kulibali, regatul vest-african Segu se confruntă cu un război civil (1755 – 1766).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Armata chineză înfrânge o revoltă mongolă în valea râului (li (1755 – 1757).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul francez şi indian: forţele coloniale britanice cuceresc forturile St. John şi Beausejour, apoi

întreaga coastă a golfului Fundy (iunie); coloniştii francezi sunt exilaţi din Acadia (Noua Scoţie), mulţi ducându-se în Louisiana; dispersia acadienilor a fost descrisă cu multă pătrundere în poemul *Evangeline* al lui Longfellow.

— Războiul francez şi indian: o armată franceză şi indiană formată din nouă sute de oameni atacă şi înfrânge decisiv o armată britanică numărând aproape două mii de soldaţi, condusă de generalul Edward Braddock (n. 1695), pe râul Monongahela, în apropiere de fortul Duquesne (9 iulie); Braddock şi aproape o mie dintre soldaţii şi coloniştii britanici sunt ucişi.

— Războiul francez şi indian: la lacul George (New York), forţele coloniale britanice numărând peste trei mii de oameni învinq o armată franceză compusă din două mii de soldaţi (8 septembrie), dar nu se lansează în urmărire.

EUROPA:

— În cadrul Războiului de şapte ani, francezii trimit o expediţie în Minorca ocupată de britanici (12 aprilie), asediind capitala, Port Mahon. În dreptul insulei Minorca (20 mai), o flotă franceză de război învinge flota britanică ce venise să sprijine Port Mahon; Minorca este cucerită (28 mai).

e Războiul de şapte ani (1756 – 1763): în Europa, Austria, Franţa, Rusia, Suedia şi

Saxonia declară (Ia 17 mai) război împotriva Pn-Tej şi Angliei; de asemenea, un război colonial de amploare, care se integrează în războiul francez şi indian din America de nord şi în întregul conflict dintre Anglia şi Franţa din toate colţurile lumii. Războiul începe în Europa printr-un atac al prusacilor lui Frederic cel Mare asupra Saxoniei (29 august). Prusia ocupă Dresda, înconjoară pe fluviul Elba forţele saxone în retragere şi înfrâng o armată austriacă sosită în sprijin, la Lobositz; Saxonia capitulează. AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e m. Ali Paşa (? – 1756), beiul Tunisului (d. 1710 –

1756) care şi-a ucis şi detronat predecesorul, propriul său unchi, Hussein ben Ali.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul de şapte ani: armata din Bengal, condusă de Nawab Suraja Dowla, cucereşte

Calcutta deţinută de britanici (iunie); rapoartele menţionează că peste o sută de prizonieri britanici ar fi murit ulterior într-o temniţă numită Gaura Neagră a Calcuttei.

— În alianţă cu Franţa, oastea birmaneză a lui Alaungpaya asediază şi cucereşte fortăreaţa Mon de la Syriam (1756 – 1757).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul francez şi indian: armata franceză întărită, sub comanda lui Louis Montcalm, trece la ofensivă, cucerind Oswego (New York), de pe lacul Ontario, e il Henry Lee (m. 1818), ofiţer american".

EUROPA:

e Războiul de şapte ani: armata lui Frederic cel Mare invadează Boemia (aprilie); înfrânge o armată austriacă în faţa oraşului Praga (6 mai), cu pierderi

281

care se ridică la paisprezece mii de morţi şi răniţi de fiecare tabără, apoi asediază oraşul.

— Războiul de şapte ani: la Kolin (18 iunie), armata lui Frederic numărând treizeci şi patru de mii de oameni este înfrântă, cu pierderi care se ridică la opt mii de morţi şi răniţi şi cinci mii de prizonieri, în urma atacării unei armate austriece sosite să ridice asediul Pragăi, numărând şaizeci de mii de oameni; pierderile în tabăra austriacă se cifrează la opt mii de morţi şi răniţi. Frederic ridică asediul impus oraşului Praga şi se retrage în Germania, în timp ce forţele aliate numărând peste patru sute de mii de soldaţi declanşează atacul asupra Prusiei şi Hanovrei.

— Războiul de şapte ani: la Hastenbeck (26 iulie), armatele ducelui de Cumberland sunt înfrânte de francezi şi alungate din Hanovra.

— Războiul de şapte ani: la Rossbach (5 noiembrie), armata lui Frederic formată din douăzeci şi unu de mii de oameni, învinge decisiv o armată franceză de două ori mai *numeroasă*, *cu* pierderi sub şase sute de *oameni*, *faţa* de trei mii de *francezi morţi şi* răniţi şi cinci mii căzuţi prizonieri.

e Războiul de şapte ani: la Leuthen, în apropiere de Breslau (6 decembrie) armata lui Frederic totalizând treizeci şi şase de mii de soldaţi în frânge drastic o armată austriacă numărând şaizeci şi cinci de mii de oameni; pierderile prusace se ridică la peste şase mii de oameni, în timp ce austriecii înregistrează zece mii de morţi şi răniţi şi douăsprezece mii de prizonieri. Breslau capitulează şi şaptesprezece mii de austrieci sunt luaţi prizonieri.

— N. Marie Joseph Paul Yves Roch Gilbert du Motier, marchiz de Lafayette (La Fayette) (m. 1834), general francez care a fost şi în serviciu american.

e.n. Pierre François Charles Augereau, duce de Castiglione (m. 1816), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul de şapte ani: armata britanică ataca şi cucereşte bazele franceze din Senegal.

— În Maroc ia sfârşit o perioadă de turbulenţă odată cu urcarea *pe* tron a lui Sidi Mohamed (Mohamed XVI) (domneşte între 1757 – 1790).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Războiul de şapte ani: armata britanică condusă de Robert Clive şi amiralul Charles Watson cucereşte Calcutta (2 ianuarie), eliberând supravieţuitorii „Găurii Negre41. Trupele britanice şi indiene de sub comanda lui Clive cuceresc Chandernagore (23 martie) şi înfrâng apoi la

Plassey (23 iunie) o armată bengaleză mult mai numeroasă, sprijinită de francezi şi condusă de Nawab Suraja Dowla, care este asasinat la scurt Timp după aceea.

e Afghanii conduşi de Ahmad Şah cuceresc Delhi.

— Sub conducerea lui Alaungpaya, birmanezii reuşesc în cele din urmă să elibereze Birmania de sub forţele de ocupaţie Mon, asediind şi cucerind capitala acestora, Pegu (1756 – 1757), unificând astfel Birmania.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul francez şi indian: forţele franceze ale lui Louis Montcalm cuceresc la capătul unui asediu fortul William Henry, de pe lacul George (9 august); englezii şi aliaţii indieni ai acestora, care capitulaseră şi fuseseră lăsaţi să se retragă, au fost

atacaţi de aliaţii indieni ai Franţei, mulţi fiind ucişi; acest episod constituie fundalul romanului lui James Fenimorc Cooper *Ultimul mohican*.

— Războiul francez şi indian: expediţia britanică asupra fortului francez Louisbourg este abandonată după ce forţa navală britanică ce trebuia să asigure blocada este împrăştiată de furtună.

— N, James Wilkinson (m. 1825), general american.

EUROPA:

— Războiul de şapte ani: la Zomdorf (25 august), armatele prusacă şi rusă termină lupta indecis, cu pierderi uriaşe de ambele tabere. Din treizeci şi şase de mii de prusaci cad victime unsprezece mii, iar din patruzeci şi patru de mii de ruşi, peste douăzeci şi unu de mii.

— Războiul de şapte ani: la Hochkirch, în Saxonia (14 octombrie), prusacii sunt învinşi de aliaţi, suferind pierderi enorme: din treizeci şi nouă de mii de prusaci, cad peste nouă mii, pierderile aliaţilor totalizând peste şapte mii cinci sute de oameni dintr-un total de optzeci de mii.

— N. Horatio Nelson (m. 1805), amiral britanic.

— N. André Massena, duce de Rivoli şi prinţ de Essling (m. 1817), mareşal al Franţei.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

Războiul de şapte ani: forţele franceze conduse de Thomas Lally asediază şi cuceresc fortul britanic St. David, din sud-estul Indiei (martie – iunie).

— Războiul de şapte ani: în dreptul fortului St. David, în golful Bengal (29 aprilie), flota britanică şi cea franceză termină indecis o încleştare navală.

— Războiul *de* şapte ani: în largul Negapatamului (3 august), Jorţele navale britanice din Oceanul Indian învinge o flotă franceză.

— Războiul de şapte ani: forţele franceze ale lui Lally asediază Madrasul deţinut de britanici (decembrie).

— Manciurienii îşi continuă expansiunea în Asia Centrală, cucerind Kashgarşi întregul bazin al râului Tărâm (1758 – 1759); ci înfiinţează provincia Sinkiang.

— Armata birmaneză a lui Alaungpaya atacă Manipurul.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul francez şi indian: nouă mii cinci sute de soldaţi britanici şi ai forţelor coloniale de debarcare asediază *fortăreaţa* franceză Louisbourg din Acadia (Noua Scoţie) (2 iunie); fortul capitulează (27 iulie).

— Războiul francez şi indian: la capătul unui asediu, asaltul unei armate britanice formate din douăsprezece mii de soldaţi nu reuşeşte să cucerească fortul Ticonderoga (8 iulie); după aceea britanicii *se retrag*.

— Războiul ffancez şi indian: forţele britanice şi coloniale se deplasează către vest pentru a ataca fortul Duquesne (Pittsburg); francezii abandonează şi distrug fortul (noiembrie).

— Războiul francez şi indian: armata britanică colonială cucereşte fortul Frontenac (Kingston), de pe

lacul Ontario.

283

e Rebelul Haitian François Macandel este capturat şi executat; continuă un război de gherilă de mic angajament, care se va integra luptei de eliberare a maronilor.

EUROPA:

— Războiul de şapte ani: la Minden (1 august), o armată aliata germană şi britanică formată din patruzeci şi trei de *mii de* soldaţi *înregistrează aproape trei mii de victime*, învingând o armată franceză de şaizeci de mii de oameni, care suferă peste şapte mii devictime.

e Războiul de şapte ani: la Kunersdorf, în apropiere de Frankfurt (12 august), Frederic cel Mare suferă pierderile şale cele mai mari; din cei cincizeci de mii de soldaţi cu care porneşte atacul, peste şapte mii sunt morţi sau răniţi şi peste o mie capturaţi. Armata aliată suferă şi ea pierderi de aproape şaisprezece mii de soldaţi, dintr-un total de nouăzeci şi opt de mii.

— Războiul de şapte ani: flota britanică a amiralului Edward Hawke înfrânge, cu pierderi minore, flota franceză a amiralului Hubert de Conflans în largul Lagosului, Portugalia (18 august); două nave de război franceze sunt scufundate şi trei capturate. Rămăşiţele flotei franceze pornesc către golful Quiberon din Bretania, unde sunt învinse decisiv (20 noiembrie), britanicii capturând ori scufundând şapte din cele douăzeci şi una de nave franceze.

e.n. Johann David Ludwig Yorck von Wartenburg (m. 1830), feldmareşal prusac.

— M. James Wolfe (n. 1727), general britanic care a condus îndrăzneţul atac peste crestele din Québec către Câmpiile lui Abraham, unde i-a învins pe francezii lui Louis Montcalm; el esteucis în timpul luptei.

e m. Louis-Joseph de Montealm-Gozon, marchiz de

Montcalm (n. 1712), general *francez* învins în Câmpiile lui Abraham din Québec, unde a fost rănit şi a murit la scurt timp după aceea.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Războiul de şapte ani: forţele britanice conduse de Francis Forde îi învinge pe francezi îmbătăha navală de la Masulipatam (25 ianuarie), după care Lally ridică asediul impus Madrasului (februarie).

e Războiul de şapte ani: lupta navală de la Pondicherry (10 septembrie) dintre flotele britanică şi franceză din Oceanul Indian se termină indecis.

— Războiul de şapte ani: flota britanică învinge o flotă olandeză şi cucereşte portul olandez Chinsura.

e Armatele birmaneze ale lui Alaungpaya cuceresc Negrais, ucigând cea mai mare parte a englezilor şi a populaţiei mon care trăia acolo.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul francez şi indian: forţele britanice şi coloniale conduse de generalul John Prideaux recuceresc Oswego, apoi ocupă fortul Niagara (25 iulie), unde Prideaux este ucis.

e Războiul francez şi indian: *unsprezece mii de britanici* şi coloniali, conduşi de Jeffrey Amherst, cuceresc Ticonderoga şi Crown Point (iulie).

e Războiul francez şi indian: o forţă britanică de nouă mii de soldaţi, sub conducerea generalului James Wolfe, asediază Québecul (25 iunie); fortăreaţa de pe râul

St. Lawrence era apărată de o garnizoană franceză de paisprezece mii de soldaţi, sub conducerea generalului Louis de Montcalm. Printr-un atac temerar, escaladând pe timp de noapte versantul muntos către Câmpiile lui Abraham, militarii britanici obţin victoria decisivă în lupta pentru America de Nord (13 septembrie); ci fac faţă unui atac francez, stopează apoi printr-un atac dublu trupele

franceze de miliţii şi îi resping pe francezi printr-o şarjă a infanteriei. Mor conducătorii ambelor tabere.

— Războiul de şapte ani: forţele britanice din Indiile de Vest cuceresc Guadeloupe

(aprilie/ –

EUROPA:

— Războiul de şapte ani: la *Leignitz* (*15* august), armata lui Frederic cel Mare suferă pierderi de peste trei mii de oameni, în timp ce austriecii pierd peste opt mii; Frederic se retrage apoi din faţa unor forţe afiate mult superioare numenc.

e Războiul de şapte ani: la Torgau, lângă fluviul Elba, lupta dintre prusaci şi austrieci se termină nedecis (3 noiembrie); prusacii înregistrează peste treisprezece mii de victime şi patru mii de prizonieri, dintr-un total de aproape patruzeci şi nouă de mii; pierderile aliaţilor se ridică la patru mii de victime şi şapte mii de prizonieri, dintr-un total de cincizeci şi două de mii de oameni.

— N. August Wilhelm Anton, conte Neithardt von Gneisenau (m. 1831), feldmareşal prusac.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e în migraţia lor către nord în Africa de Sud, burii traversează fluviul Orange.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e m. Alaungpaya (Alompra; Maung Aung Zeya) (n. 1714), monarh şi general birmanez care şi-a luat numele de Alaungpaya (Germenul Buddha). El moare în urma rănilor primite în timpul unei invazii nereuşite asupra Siamului şi a asediului capitalei acestuia, Ayuthia.

— Războiul de şapte ani: după ce-i învinge pe francezi la Wandiwash (22 ianuarie/ britanicii asediază Pondicherry (august).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul francez şi indian: armata franceză nu reuşeşte *să ducă la capăt asediul* asupra Québecului

(aprilie). Trupele britanice cuceresc Montreal printr-un atac desfăşurat pe trei direcţii; oraşul capitulează (8 septenibrie), punând capăt stăpânirii franceze în Canada.

e Războiul de şapt e ani: forţele engleze din Indiile de Vest cuceresc insula Dominica.

— Armata Hntanâcă înăbuşă o rebeliune a sclavilor din Jamaica, condusă de Tacky, care este ucis în cele din urmă, aceeaşi soartă având-o şi sute de foşti sclavi; mai puţin de o sută de colonişti şi soldaţi britanici sunt ucişi.

e Războiul cherokee-britanic (1760 – 1761): după uciderea de către britanici a douăzeci şi cinci de prizonieri cherokee (februarie), se iscă un război de frontieră în Carolina.

EUROPA:

e Spaniolii atacă Portugalia, cucerind Braganşa şi Almeida înainte de a fi învinşi de forţe le portugheze şi! britanice (1761 *1762*).

e.n. Henry Shrapnel (m. 1842), general britanic, e.n. Charles Pichegru (m. 1804), general francez.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul de şapte ani: după un asediu, Pondicherry cade în mâinile britanicilor (15 ianuarie).

— La Panipat (14 ianuarie), cincizeci de mii de afghani conduşi de Ahmad Şah învinq decisiv armata regaţului Marat formată din şaptezeci de mii de soldaţi, numărul victimelor din rânduri le măraţilor ridicându-se la douăzeci de mii.

CELE DOUĂ *AMERICI*:

e Războiul cherokec-britanic: forţele britanice şi coloniale numărând aproape trei mii *de oameni invadează* teritoriul indienilor cherokee; învinşi, indienii negociază pacea după ce cel puţin cincisprezece dintre oraşele şi satele lor sunt arse.

EUROPA:

e Războiul de şapte ani: Rusia iese din război în urma Tratatului de la St. Petersburg, care pune capăt conflictului dintre Rusia şi Prusia (15 mai); Suedia iese din luptă în urma Tratatului de la Hamburg (22 mai).

— N. Karagheorghe (Gheorghi Petrovic) (m. 1817), general şi conducător sârb al luptei de independenţă antiotomanc.

e.n. prin tu *I Josef Antoni Poniatowski* (m. 1813), general polonez născut la Viena şi mareşal al Franţei.

e.n. *Jean-Baptiste Jourdan* (*m. 1833*), mareşal al Franţei.

— M. George, lord Anson (n. 1697), amiral britanic care a comandat forţele în bătălia de la Capul Finisterre (1747); a devenit primul lord al amiralităţii (1751 – 1756; 1757 – 1762) şi este numit „părintele marinei britanice”.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul de şapte ani: flota britanică cucereşte Manila (5 octombrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

ze Războiul de şapte ani: armatele britanice din India de Vest conduse de amiralul George Rodney cuceresc Martinica (12 februarie) şi alte câteva insule mai mici, e Războiul de şapte ani: armatele britanice cuceresc castelul Morro, din Havana, Cuba (30 iulie); oraşul capitulează după aceea.

e Războiul dintre portughezi şi spanioli, parte a războiului de şapte ani: armatele spaniole cuceresc din nou Colonia stăpânită de portughezi, dar nu reuşesc să o păstreze.

EUROPA:

e Războiul de şapte ani: Austria şi Prusia pun capăt războiului din Europa prin Tratatul de la Hubertusburg (16 februarie), revenind la statu-quo-ul antebelic, e Războiul

de şapte ani: Tratatul de la Paris pune capăt laturii coloniale a conflictului, Anglia şi Spania împărţind în mare măsură America de Nord între ele. Anglia devine principala putere europeană în India.

286

— Rt Frederic August, duce de York şi Albany (m, 1827), feldmareşal britanic.

— N. Pierre Charles Jean Baptiste Silvestre de Villeneuve (m. 1806), amiral francez.

— N. Carol XIV (Jean Baptiste Jules Bernadotte) (m. *1844*), rege al Suediei şi Norvegiei (d. 1818 – 1844), anterior mareşal al Franţei.

e.n. Guillaume Marie Anne Brune (m. 1815), mareşal al Franţei.

— N. (Jean) Victor (Marie) Moreau (m. 1813), general francez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul de şapte ani: pe baza Tratatului de la Paris, Franţa reprimeşte insula Goreea, dar Anglia păstrează restul fostelor baze franceze din Senegal.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e în Patna, trupele bengaleze se revoltă împotriva britanicilor (25 iunie), cucerind oraşul. Armatele britanice indiene atacă şi învinge armata bengaleză (începutul lui septembrie), recucerind Patna (noiembrie) şi ucigând două mii din cele şase mii de apărători ai oraşului.

— Prin Tratatul de la Paris Franţa reprimeşte Pondicherry, însă Compania franceză a Indiilor de Est (Compagnie des îndes) este desfiinţată. Anglia devine principala putere colonială în India.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul lui Pontiac: căpetenia Ottawa Pontiac conduce o coaliţie indiană împotriva britanicilor din Vechiul Nord-vest (mai – octombrie), distrugând nouă din cele unsprezece forturi britanice de frontieră; au eşuat

numai asediile forturilor Detroit şi Pitt. Armata britanică, întărită, înfrânge coaliţia la capătul unei serii de lupte de mică anvergură.

— Prin Tratatul european de la Paris, care pune capăt războiului de şapte ani, Franţa cedează Canada Marii Britanii, care pune stăpânire asupra tuturor teritoriilor dqla est de fluviul Mississippi cu excepţia oraşului New Orleans; totodată primeşte Anti lele Mici (exceptând St. Lucia). Spania primeşte New Orleans şi vestul Louisianei; reprimeşte Havana, cedând Marii Britanii Florida şi toate celelalte teritorii spaniole din America de Nord. În Indiile de Vest, Franţa păstrează Martinica şi Guadeloupe.

EUROPA:

— N. Laurent Gouvion Saint-Cyr (m. 1830), mareşal al Franţei.

e.n. William Sidney Smith (m. 1840), amiral britanic.

— N. Claude, duce de Victor-Perrin (m. 1841), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Osei Kwadwo se urcă pe tronul Ashanti (domneşte între 1764 – 1777).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Armata birmaneză condusă de fiul lui Alaungpaya, Ksinbyushin, atacă şi cucereşte Manipur. Generalul Maha Nawraha conduce o invazie birmaneză asupra Siamului (1764 – 1767), cucerind rapid o mare din peninsula Malacca înainte de a fi oprit la P'etchaburi de armata din Siam condusă de P'ya Taksin, care apoi pretinde tronul siamez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. José Gervasio Artigas (m. 1850), general Uruguayan.

EUROPA:

— N. Jaques Étienne Joseph Alexandre MacDonald,

duce de Taranto (m. 1840), mareşal al Franţei.

— N. Jean Baptiste Drouet d'Erlon (m. 1844), mareşal al Franţei.

— N. prinţul Piotr Ivanovici Bagration (m. 1812), general rus.

— M. William Augustus, duce de Cumberland (n. 1721), general britanic care i-a zdrobit pe partizanii prinţului Carol Eduard Stuart („3 onnic Prince Charlie") la Culloden Moor (1746), punând capăt rebeliunii iacobite; a fost supranumit „Măcelarul Cumberland" sau „Măcelarul Sângeros" pentru modul în care i-a pedepsit pe simpatizanţii iacobiţi şi a reprimat sistemul de clanuri din ţinuturile de munte scoţiene.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST.

— Navele franceze atacă Larache şi Sale, încercând să stopeze jafurile piraţilor berberi care-şi aveau bazele în Africa de Nord?

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul de frontieră dintre Birmania şi China se transformă într-o invazie masivă a chinezilor în Birmania (1765 – 1769). Armatele chineze cuceresc o mare parte din estul ţării, dar birmanezii declanşează un război eficient de gherilă împotriva lor.

EUROPA:

— N" Emmanuel, marchiz de Grouchy (m. 1847), mareşal al Franţei.

— N. Robert Ross (m. 1814), general britanic.

— M. Thomas Arthur, conte de Lally (n. 1702), general francez care a condus fără succes defensiva oraşului Pondicherry sub asediu (1760 – 1761); francezii l-au judecat şi l-au executat pentru acest eşec.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Ali Bei este izgonit din Egipt, dar revine la scurt timp.

— Ngolo Diara devine rege în Segu, punând capăt războiului civil.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre Marea Britanie şi Mysore (1766 – 1769): Haidar Ali din Mysore (statul indian Karnataka) ţine piept trupelor Companiei Britanice a Indiilor de Est.

EUROPA:

— N. Joachim Murat (m. 1815), mareşal francez şi mare amiral al imperiului.

— N, Nicolas Charles Oudinot (m. 1847), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Marocul semnează un tratat prin care recunoaşte statutul privilegiat al Franţei şi se angajează să ajute la oprirea atacurilor piratereşti asupra navelor franceze.

288

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre Marea Britanie şi Mysore: la Trincomalee, britanicii învinge armatele din Mysore şi Hyderabad conduse de Haidar Ali de Mysore (24 septembrie); armata din Mysore înregistrează peste patru mii de victime, comparativ cu pierderile aproape neglijabile ale britanicilor.

— Armata birmaneză înfrânge armata Siamului, cucerind şi distrugând capitala acestei ţâri, Ayuthia.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Andrew Jackson (m. 1845), general american şi al şaptelea preşedinte al Statelor Unite (1829 – 1837).

— N. Black Hawk (Şoimul Negru) (Mă-ka-tai-me-she-kia-kiak) (m. 1838), căpetenie războinică a triburilor Sauk şi Fox.

EURO va:

— Războiul ruso-turc (1768 – 1774): forţele ruse atacă Georgia *şi Balcanii*. *O* armată rusă sub conducerea lui Piotr Aleksandrovici Rumianţev îi înfrânge pe turci pe râul Nistru (9 septembrie), apoi cucereşte cea mai mare parte din Ţara Românească şi Moldova, ocupând Bucureştiul. Tratatul de pace se încheie la Kuciuk Kainargi (1774). *e o* armată franceză numărând treizeci de mii de soldaţi învinge forţele corsicane care luptau pentru independenţa faţă de Genova (1768 – 1769); genovezii vând apoi Corsica Franţei.

e în Polonia începe revolta Confederaţiei de la Bar (1768 – 1776). e.n. Édouard Adolphe Casimir Joseph Mortier (m. 1835), mareşal al Franţei.

— N. Henry William Paget (m.1854), feldmareşal englez.

— N. Jean-Baptiste Bessieres (m. 1813), mareşal al Franţei, e.n. Louis Lazăre Hoche (m. 1797), general francez.

de n. William Carr Beresford (m. 1854), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e în Etiopia, Mikael Sehul preia puterea în provincia Tigre, răsculându-se împotriva regelui lyasu 11, pe care-l detronează şi-l ucide (1768 – 1769).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e în timp ce Birmania era angrenata în lupta cu China, armatele siameze recuceresc o mare parte din Siamul central (1767 – 1768).

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. Tecumseh (circa 1768 – 1813), căpetenie a indienilor shawnec.

EUROPA:

b Armatele franceze învinge decisiv rebelii coisicanila Ponte-Nuovo (mai).

— N. Napoleon I (Napoleon Bonaparte; Napoleone di

Buonepartej (m. 1821), general şi împărat francez.

— N. Arthur Wellesley, duce de Wellington (m. 1852), feldmareşal britanic.

— N-Nicolas Jean de Dieu Soult, duce de Dalmaţia (m. 1851), mareşal al Franţei.

— N. Jean Larmes, duce de Montebello şi prinţ de Sicvers (m. 1809), mareşal al Franţei.

— N. Michel Ney (m. 1815), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul ruso-turc: guvernatorul Egiptului, Ali Bei, în alianţa cu Rusia, conduce o insurecţie împotriva turcilor (1769 – 1773); armatele sale cuceresc Cairo şi se deplasează către est, cucerind o mare parte din Arabia, mai cu seamă coasta Mării Roşii (1769 – 1770).

z – n. Mohamed Ali (m. 1849), conducător mameluc al Egiptului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre Marea Britanie şi Mysore: războiul ia sfârşit fără ca Marea Britanie să obţină câştiguri teritoriale.

— Forţele chineze se retrag din Birmania în urma invaziei nereuşite, suferind pierderi grele.

— P'ya Taksin nu reuşeşte în încercarea sa de a recuceri Chiengmai de sub ocupanţii birmanezi, dar rămâne pe tronul Siamului.

CELE DOUĂ AMERICI:

— M. Pontiac (n. circa 1720), căpetenie a indienilor Ottawa, vechi aliat al Franţei şi un personaj principal în Războiul lui Pontiac (1763).

EUROPA:

— Războiul ruso-turc: forţele luptei pentru independenţa Greciei, ajutate de o flotă rusă, declanşează o insurecţie împotriva turcilor din Pelopones. Armata turcă

înfrânge forţele greceşti şi ruse (iunie).

— Războiul ruso-turc: Ia Chesme, în apropiere de Chios în Marea Egee (6 iulie), o flotă de război rusă înfrânge o flotă a Turciei, scufundând douăsprezece din cele şaisprezece nave turceşti de luptă, unsprezece dintre acestea fiind scufundate cu* ajutorul unor nave în flăcări, în timp ce flota turcă se afla la ancoră după încheierea luptei principale.

— Războiul ruso-turc: la Larga şi Cahul, în Moldova (august), armata lui Piotr Rumianţev învinge categoric o armată turcă şi tătară.

— N. Dominique Joseph René Vandamme (m. 1830), general francez.

— N. Louis Gabriel Suchet (m. 1826), mareşal francez.

— N. Louis Nicolas Davout, duce de Auerstadt şi prinţ de Eckmühl (m. 1823), mareşal francez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Abiodun se urcă pe tron în Oyo (domneşte circa 1770 – 1789), punând capăt frământărilor civile.

— Migrând spre nord în sudul Africii, burii ajung în zona Graaf Freinet.

e.n. Dingiswayo (Godongwana) (circa 1770 – 1818), căpetenie Mtetwa (Bantu).

290

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Armata birmaneză atacă din nou Manipur, e Siamul invadează Cambodgia (1770 – 1773).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Masacrul din Boston (5 martie): cinci americani, dintre care unul afro-american, Crispus Attucks, sclav eliberat, sunt uciși când britanicii deschid focul asupra demonstranţilor de la clădirea vămii din Boston; evenimentul contribuie la declanşarea revoluţiei americane.

e.n. William Clark (m. 1838), ofiţer al armatei americane şi explorator.

EUROPA:

— Războiul ruso-turc: ruşii cuceresc Crimeea, pe care o anexează ulterior în mod formal (1783/

e.n. Charles Louis John, arhiduce de Austria şi duce de Teschen (Cieszyn) (m. 1847), feldmareşal austriac.

e.n. Jean Andoche Junot, duce de Abrantes (m. 1813), general francez. e.n. Karl Philip, prinţ de Schwarzenberg (m. 1820), feldmareşal austriac, e.n. Hermann von Boyen (m. 1848), feldmareşal german.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul ruso-turc: cu sprijin din partea Rusiei, armata egipteană comandată de generalul Abui Dhahab atacă Siria, cucerind Damascul.

— Liderul etiopian Mikael Sehul este înfrânt în lupta de la Sarbakussa, dar rămâne la puterej conflictul este urmărit şi descris de călătorul scoţian James Bruce.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Măratul se luptă cu Mysore, fără a se obţine un rezultat concludent.

— Britanicii întemeiază o bază militară ta Penang, în Malaysia.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Prefigurând războiul ce avea să înceapă, o mie de britanici, dispunând de tunuri, învinq o trupă de miliţii formată din două mii de americani dotaţi cu armament uşor, la Alemance, în Carolina de Nord; pierderile americanilor se ridică la două sute de oameni, pe când cele britanice sunt sub o sută (16 mai). Mai mulţi americani sunt executaţi mai apoi de către britanici, în timp ce mulţi alţii se refugiază către vest, de unde se reîntorc pentru a lupta în Revoluţia Americană.

e Marea Britanie şi Spania ajung în pragul de

războiului datorită pretenţiilor ambelor ţări asupra Insulelor Falkland.

EUROPA:

— Rusia, Prusia şi Austria stabilesc o primă împărţire a Poloniei între ele.

— N. George Cockbum (m. 1853), amiral britanic.

— N. Rowland Hill (m. 1842), general britanic.

291

e m. Robert Clive, baronul Clive (n. 1725), general şi administrator colonial britanic care, în timpul războiului din Bengal, a salvat prizonierii din „Gaura Neagră" a Calcuttei şi i-a învins pe bengalezi la Plassey (ambele în 1757).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul ruso-turc: generalul egiptean Abui Dhahab trece în tabăra adversă, atacând şi cucerind Egiptul pentru turci, în timp ce conducătorul egiptean Ali Bei se refugiază la Acra (8 aprilie), unde primeşte întăriri din partea ruşilor.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e m. Ahmad Şah Durani (Ahmad Khan Durr ani) (n. circa 1722), conducător şi general afghan care a învins în lupta de la Panipat (1761).

EUROPA:

— Cazacii, başchirii şi alte populaţii din Asia Centrală, conduşi de cazacul Emilian Pugaciov, declanşează un masiv război ţărănesc în sudul Rusiei (1773 – 1774), darsânt învinşi de mai multe ori de forţe *raseşt Tnumeric* inferioare.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul ruso-turc: Ali Bei cucereşte Palestina şi porneşte înapoi către Egipt; este învins şi capturat la Salihia, în peninsula Sinai (aprilie), murind mai târziu în cursul aceluiaşi an.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL

PACIFIC:

— Armatele Siamului îşi consolidează dominaţia în Cambodgia.

— Vietnamul este sfâşiat de războiul civil între clanurile Trinh şi Tay Son.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Partida de ceai de la Boston (16 decembrie): manifestându-şi refuzul de a achita dările impuse de Marea Britanie, americanii aruncă în golful Boston o încărcătură de ceai britanic, episod premergător Războiului pentru independenţa coloniilor engleze.

— N. William Henry Harrison (m. 1841), militar american şi al nouălea preşedinte al Statelor Unite (1841).

EUROPA:

— Războiul ruso-turc: la Kozludzha (iunie), ruşii învinge o armată turcă numeroasă; prin Tratatul de la Kuciuk-Kainargi turcii le cedează mult teritoriu strategic în Crimeea şi în munţii Caucaz, ruşii dobândind şi acces direct la Marea Neagră.

— Liderul rebel al cazacilor Emilian Pugaciov este prins (august) şi executat, punându-se capăt războiului ţărănesc condus de acesta.

— N. Auguste Freaeric Louis Viesse de Marmont, duce de Ragusa (m. 1852), mareşal al Franţei.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Trupele Companiei Britanice a Indiilor de Est se alătură aliatului lor, Shuju-ud-Dowla, vizirul din Oudh, pentru a suprima o revoltă a afghanilor Rohilla.

292

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul *lordului Dunmore*: *guvernatorul statului* Virginia, John Murray, conte de Dunmore, trimite o trupă colonială de miliţii numărând între două şi trei mii de oameni împotriva coaliţiei triburilor indiene conduse de

căpetenia shawnec Constralk în Virginia şi Kentucky. Lupta de la Point Pleasant (10 octombrie) a fost singura mgi semnificativă, luptă pierdută de indieni în faţa unor forţe coloniale mult mai numeroase.

— Iau fiinţă unităţi de miliţie în toate coloniile, după ce delegaţii acestora ţin primul congres continental la Philadelphia (septembrie – octombrie); războiul bate la uşă.

e.n. Meriwether Lewis (m. 1809), militar şi explorator american.

EUROPA:

e.n. Antoine Charles Louis Lasalle (m. 1809), general francez.

e.n. Thomas Cochrane, al zecelea conte de Dundonald (m. 1860), amiral britanic, e Austria anexează Bucovina.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Forţând în continuare înaintarea spre nord, burii poartă lupte şi iau sclavi ori ucid mulţi locuitori negri din Africa de Sud, mai cu seamă din triburile Khois şi San (începând cam din 1775).

e în Benin, luptele pentru succesiune se transformă în război civil (circa 1775).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele Siamului conduse de P’ya Taksin recuceresc Chiengmai de sub stăpânirea Birmaniei, unificând Siamul.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Revoluţia americană (1775 – 1783): armatele britanice pornite din Boston se îndreaptă spre Lexington şi Concord (19 aprilie); prevenite de Paul Revere şi de alţii, trupele de miliţie americane le ies în întâmpinare. Respinşi, britanicii se retrag în Boston, hărţuiţi de câteva mii de puşcaşi.

— Revoluţia americană: o trupă americană de şaisprezece mii de oameni condusă de Artemis Ward asediază oraşul Boston, angajându-se pentru prima oară înade vârâtul sens al cuvântului în acest război, în lupta de la Bunker Hill, care a avut loc, de fapt, în apropiere de Breed’s Hill (17 iunie).

e Revoluţia americană: *al doilea* congres continental de la Philadelphia îl numeşte pe George Washington conducător al armatei continentale (15 iunie); el va prelua integral conducerealirmateiia Boston (3 iulie).

e Revoluţia americană: Ethan Allen şi „Băieţii de pe *Muntele Verde*” *cuceresc* Ticonderoga (10 mai); forţele americane conduse de Benedict Arnold cuceresc şi Crown Point (12 mai), folosindu-se de forturi ca baze de lansare a unui atac asupra Canadei (august). Americanii cuceresc mai târziu St. John (2 noiembrie) şi Montreal (13 noiembrie), apoi eşuează în tentativa lor de cucerire a Québecului (31 decembrie).

— Grănicerul David Boone conduce coloniştii prin Prăpastia Cumberland în Munţii Apa laşi, întemeind primele aşezări *permanente americane în Kentucky* şi începând un conflict cu indienii care se va întinde peste mai multe generaţii.

293

EUROPA:

— Revolta nobililor polonezi (Confederaţia de la Bar), sub comandă franceză, este înfrântă de armata rusă.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Clericii musulmani instaurează teocraţia Tukulor în Fouta-Toro, nordul Senegalului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Armata lui Tay Son cucereşte Saigonul.

— Forţele siameze resping încercările birmanezilor de recucerire a Chicngmaiului.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Revoluţia americană: forţele britanice conduse de generalul William Howe părăsesc Bostonul asediat pe calea mării şi se îndreaptă către Halifax, în Noua Scoţie (17 martie).

— Revoluţia americană: confruntate cu armata nou-sosită a generalului John Burgoyne, formată din opt mii de soldaţi britanici, forţele americane se retrag din Canada (iunie).

— Revoluţia americană: la 4 iulie 1776, în Sala Independenţei din Philadelphia, se proclamă Declaraţia americană de independenţă; alături de Declaraţia franceză a drepturilor omului (1791), aceasta va deveni baza ideologică pentru valurile de revoluţii democratice din toată lumea în secolele ce au urmat.

e Revoluţia americană: treizeci şi două de mii de britanici sub comanda generalului Howe debarcă în Staten Island (1 iulie), învingând forţele americane în Long Island (27 august) şi respingându-le către Brooklyn Heights; George Washington îşi retrage armata din Long Island, urmărit de duşmani. Pierde luptele de la Kip’s Bay, Harlem Heights şi White Plains (septembrie – octombrie). Sunt cucerite şi forturile Washington şi Lee (noiembrie). Armata americană se retrage către sud, în Pennsylvania, trecând prin New Jersey; la Morristown ea pierde circa patru mii de soldaţi din ariergardă. La Trenton (26 decembrie) moralul americanilor se ridică după o reuşită traversare de noapte a râului Delaware şi prinderea a peste o mie de hessiani. Armata lui Washington evită forţele britanice mult mai numeroase la Trenton (2 ianuarie 1777), învinge a doua zi o armată britanică la Princeton, după care reuşeşte să scape.

— Armatele spaniole cuceresc Colonia şi multe alte teritorii disputate din Brazilia şi Banda Oriental (1776 – 1777); prin Tratatul de la San Ildefonso, Colonia şi Banda

Oriental trec în stăpânirea spaniolilor

— N. Bernardo O'Higgins (m. 1842), general chilian.

EUROPA:

— N. Alexandru I (Alexandru Pavlovici) (m. 1825), ţar al Rusiei (1801 – 1825).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

* e Sidi Mohamed (Mahomed XVI) aboleşte sclavia în Maroc.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Revoluţia americană: dând curs unui plan de atac pe trei direcţii care urmărea ocuparea New York-ului de nord şi izolarea Noii Anglii de restul noii naţiuni, armatele engleze, numărând nouă mii patru sute de soldaţi, sub comanda generalului John Burgoyne, ies

din sudul Canadei şi cuceresc fortul Ticonderoga (5 iulie), în timp ce două mii de soldaţi britanici şi indieni conduşi de colonelul Barry St. Leger şi căpetenia irocheză Joseph Brant atacă în estul văii Mohawk. Generalul William Howe se deplasează până la nord de Bear Mountain (Muntele Ursului), iar armatele britanice se retrag din valea Mohawk după ce au suferit pierderi grele la Oriskany (6 august). La Saratoga, înconjurată de mai mult de douăzeci de mii de americani şi rămasă fără provizii, întreaga armată a lui Burgoync capitulează (17 octombrie) în faţa generalului Horatio Gates, americanii obţinând astfel cea mai importantă victorie a războiului.

e Revoluţia americană: William Howe conduce o forţă de debarcare numărând optsprezece mii de oameni în golful Chesapeake de la mijlocul coastei atlantice, învingând armata lui George Washington la puiul Brandywine, americanii înregistrând circa o mie de victime (11 septembrie); Howc ocupă apoi Philadelphia. Americanii sunt învinşi din nou de britanici la Germantown, unde primii înregistrează peste o mie de morţi, răniţi ori căzuţi

prizonieri (4 octombrie). Americanii se retrag la Valley Forge, unde iernează; baronul Friedrich Wilhelm von Steuben ajută la instruirea trupelor coloniale, e m. Nicholas Herkimer (n. 1728), general american care a condus forţele revoluţionare la Oriskany; el moare în urma amputării unui picior la care suferise o rană (16 august).

EUROPA:

e.n. Edward Michael Pakenham (m. 1815), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e în urma declanşării ostilităţilor dintre britanici şi francezi în cadrul Revoluţiei americane, francezii recuceresc de la britanici fostele baze franceze din Senegal (1778 – 1779).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Armatele indiene britanice cuceresc bazele franceze de la Pondicherry şi Mahe, e Armata Siamului cucereşte capitala laoţiană Vientiane şi preia controlul asupra întregului Laos.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Revoluţia americană: americanii semnează un tratat cu francezii (6 februarie); Franţa şi *Anglia se află în* război (17 iunie).

e Revoluţia americană: armata britanică, numărând acum treisprezece mii de oameni şi avându-l la comandă pe Henry Clinton, evacuează Philadelphia (18 iunie), îndreptându-se către nord, spre New York, având armata lui George Washington, egală ca forţă, pe urmele ei. Cele două armate se confruntă neconcludent la Monmouth; britanicii îşi continuă apoi înaintarea şi ajung la New York.

e Revoluţia americană: flota franceză a amiralului Jean-Baptiste d’Estaing instituie pentru scurt timp o blocadă asupra New York-ului, dar suferă pierderi într-o furtună înainte de a se uni cu forţele americane în vederea unui atac asupra portului Newport (11 august).

e Revoluţia americană: căpitanul american John Paul Jones lansează mai multe atacuri asupra navelor britanice în largul Marii Britanii şi Irlandei. În golful Quiberon, el primeşte

295

pentru prima oară onorul la drapelul Statelor Unite din partea unor nave franceze (14 februarie 1778).

— Revoluţia americană: la graniţa de nord-vest, trupe britanice şi indiene atacă aşezările americane; au loc mai multe masacre, inclusiv la Cherry Valley (ÎI noiembrie), din partea trupelor Tory7 neregulate ale lui Walter Butler şi a irochezilor lui Joseph Brant. Şi americanii înfăptuiesc masacre, mai întâi asupra indienilor din vestul Pennsylvaniei şi din vestul New York-ului.

- Revoluţia americană: în sud, armatele britanice cuceresc Savannah (29 decembrie).

- n. José de San Martin (m, 1850), general latino-american.

EUROPA:

— Revoluţia americană: Spania declară război Angliei (21 iunie).

— N. Hugh Gough (m. 1869), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război „Kaffir" (1779 – 1781): în sudul Africii, mai cu seamă în Graaff-Reinet şi Swellendam, coloniştii buri care se îndreptau către est şi către nord atacă triburile bantu care migrau spre sud; *Kaffir* înseamnă „Bantu negru" în limba burilor.

— Generalul Aga Mohamed conduce o revoltă împotriva lui Karim Han, aruncând Persia în focul unui război civil (1779 – 1794).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre britanici şi maraţi (1779 – 1782): britanicii sunt înfrânţi în Deccan (ianuarie).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Revoluţia americană: în vest, americanii conduşi de George Rogers Clark cuceresc Vincennes (Indiana) (25 februarie), fapt care avea să-i facă pe americani să revendice ulterior teritoriul cuprins între munţii Apalaşi şi fluviul Mississippi.

— Revoluţia americană: britanicii cuceresc Stony Point (New York) (31 mai), însă acesta este recucerit de americanii conduşi de generalul Anthony Wayne (15 – 16 iulie), care restabilesc controlul american asupra râului Hudson la West Point. Maiorul Henry „Lighthorse Harry" Lee cucereşte Paulus Hook (19 august).

— Revoluţia americană: forţele americane şi franceze conduse de amiralul Jean-Baptiste d'Estaing şi de generalul Cazimir Pulaski asediază fără succes Savannah (septembrie – octombrie).

— M. Cazimir (Kazimierz) Pulaşki (n. 1747), general de origine poloneză care a înfiinţat şi a condus o forţă *americană mixtă* (cavalerie şi *infanterie*) *numită „Legiunea 1 ui* Pulaski"; este ucis într-o şarjă de cavalerie la Savannah.

— Revoluţia americană: cu *Bonhomme Richard*, John Paul Jones îi învinge pe *Serapis* în largul Marii Britanii (23 septembrie), rostind, atunci când i s-a cerut să se predea: „Eu încă nici n-am început să mă lupt!"

— Revoluţia americană: flota franceză a amiralului d'Estaing cucereşte St. Vincent şi renada din Indiile de Vest.

— Revoluţia americană: spaniolii cuceresc bazele britanice de pe fluviul Mississippi, inclusiv Manchac, Bâton Rouge şi Natchez.

— N. Stephen Decatur (m. 1820), ofiţer de marină american.

— N. Zebulon Montgomery Pike (m. 1813), explorator şi general american.

EUROPA:

— N, Karl Maria von Clausewitz (m. 1831), general şi teoretician militar prusac.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre britanici şi maraţi: britanicii cuceresc fortăreţele marate de la Ahmadabad şi Gwalior.

— Al doilea război dintre Marea Britanie şi Mysore (1780 – 1783), care se încadrează tot în războaiele dintre britanici şi francezi şi indienii nord-americani: armatele din Mysore conduse de Haidar Ali, în alianţă cu francezii, învinge categoric o armată britanică, cuceresc Cârnaţicul şi ameninţă Madrasul.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Revoluţia americană: foiţele britanice conduse de Henry Clinton asediază şi cuceresc Charleston, a cărui garnizoană de cinci mii patru sute de soldaţi capitulează (11 februarie – 12 mai). Continuă opoziţia americanilor printr-un puternic război de gherilă.

e Revoluţia americană: spaniolii cuceresc Mobile (martie).

— Revoluţia americană: generalul Jean Baptiste de Rochambcau, în fruntea armatei sale franceze, debarcă la Newport (10 iulie), dar este oprit de britanici.

— Revoluţia americană: la Camden (16 august), britanicii de sub conducerea generalului Charles Comwălirs resping armatele americane conduse de Horatio Gates.

— M. Johann Kalb (baronul de Kalb) (n. 1721), general de obârşie germană care a fost mâna dreaptă a marchizului de Lafayette; este ucis la Camden.

— Revoluţia americană: luat prizonier (23 septembrie), maiorul britanic John André dezvăluie intenţiile lui Benedict Arnold de a trece de partea

britanicilor şi de a ceda West Point; André este spânzurat, iar Arnold se refugiază în tabăra britanică.

e Revoluţia americană: americanii instaurează o blocada împotriva britanicilor din New York, în acelaşi timp suprimând revoltele din propriile rânduri (1780 – 1781). e Revoluţia americană: la Kings Mountain, o forţă americană alcătuită din o mie patru sute de oameni învinge decisiv o armată formată din o mie o sută de loialişti coloniali britanici (7 octombrie).

— Túpac Amaru conduce o insurecţie masivă a indienilor în Perú (noiembrie), armatele sale ajungând în cele din urmă la un număr estimat la circa o sută de mii de soldaţi.

EUROPA:

— N. Eugene de Beauharnais (m. 1824), general francez şi fiu adoptiv al lui Napoleon Bonaparte.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Al doilea război dintre Marea Britanie şi Mysore: britanicii învinge armatele din Mysore conduse de Haidar Ali la Porto Novo, în apropiere de Madras (iunie) şi din nou la Pollilur (august) şi Sholingarth (septembrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Revoluţia americană: la Cowpens, Carolina de Sud (17 ianuarie), armata britanică condusă de Banastre Tarleton, formată din o mie o sută de soldaţi, înregistrează peste nouă sute de victime şi prizonieri în faţa unei armate americane de numai o mie de oameni, condusă de generalul Damei Morgan.

297

e Revoluţia americană: spaniolii cuceresc forturile britanice St Joseph, de pe lacul Michigan (ianuarie), şi St. George, din apropiere de Pensacola (martie), e Revoluţia americană: la Guilford Courthouse, în Carolina de Nord (15 martie), o armată britanică alcătuită din mai puţin de două mii de soldaţi atacă şi învinge o armată – americană

de două ori mai numeroasă; generalul Charles Cornwallis, cu forţele în continuă scădere, se retrage către nord, în Virginia. După o ofensivă nedecisă de primăvară, Cornwallis îşi deplasează armata formată din şapte mii de soldaţi în Yorktown. Aici, în lupta care a hotărât soarta Revoluţiei americane, el este prins în capcană şi asediat de o armată americano-franceză formată din cincisprezece mii de oameni (18 septembrie), aflaţi sub conducerea generalilor George Washington, Jean Baptiste de Rochambeau şi a marchizului de Lafayette. În aceeaşi perioadă, în două bătălii navale de la Cape, o flotă franceză condusă de amiralul François J.P. deGrasse învinge de două ori flota britanică în golful Chesapeake (16 martie; 5 – 9 septembrie); flota britanică se retrage la New York, lăsându-l pe Cornwallis încercuit la Yorktown. Armata britanică *a* lui Cornwallis capitulează (19 octombrie), revoluţia luând astfel sfârşit.

— Indienii Perú vieni conduşi de Túpac Amaru sunt învinşi la Cuzco (8 ianuarie); el şi familia sa sunt capturaţi şi executaţi de spanioli (aprilie). Fraţii lui duc mai departe până la sfârşit insurecţia peruviană (J 783).

— N. John Drake Sloat (m. 1867), amiral american.

m. Walter Butler (n. circa 1752), lider colonial american care a condus armata neregulată Tory (Legiunea lui Butler) pe timpul Revoluţiei; alături de Joseph Brant, a organizat masacrul de la Cherry Valley (1778). Fiu al lui John Butler, el este ucis în timpul unui raid în Valea Mohawk.

EUROPA:

e.n. Charles James Napier (m. 1853), general britanic.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e m. P'ya Taksin (Phaya Sin sau Tashin) (? – 1782), general siamez şi conducător de origine chino-tailandeză; este ucis într-o revoltă împotriva aşa-zisei sale

domnii nebune şi nepopulare. Este succedat de generalul Chakri, care devine regele Rama I (domneşte între 1782 – 1809), întemeind noua capitală, Bangkok.

e Forţele hriJCamahamelţa termină de cucerit şi unifică insula Hawaii.

e ALdoilca război dintre Marea Britanie şi Mysore: flota franceză, condusă de amiralul Pierre de Suffren, cucereşte Trincomalee de la britanici (30 august), reaprovizionând armata din Mysore a lui Haidar Ali.

— Primul război dintre Marea Britanie şi regatul Marat: războiul ia sfârşit păstrând intact statu-quo-ul antebelic.

— Bodawpaya, fiul cel mai tânăr al lui Alaungpaya, se urcă pe tronul Birmaniei după un război civil.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Revoluţia americană: în largul insulei Dominica, în Marea Caraibelor, în bătălia de la Saints (12 aprilie), britanicii conduşi de George Rodney şi Samuel Hood înfrâng decisiv armata franceză condusă de François J.P. de Grassecucerind şapte din cele douăzeci şi nouă de nave *franceze* de lupta; francezii înregistrează cinci mii de victime şi opt mii de prizonieri; britanicii, peste o mie de victime.

298

EUROPA:

1 e Rusia anexează în mod formal Crimeea, care fusese cucerită anterior de la turci. e m. Eyre Coote (n. 1728), general britanic supranumit „Coote Bahadur” (Inimă Neînfricată) în India, unde a cucerit Pondicherry (1760 – 1761), devenind ulterior comandant suprem al armatei (1769).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Tratatul de la Paris, Anglia şi Franţa îşi împart între ele aşezările senegaleze, francezii păstrând St. Louis.

e.n. Abbas Mirza (m. 1833), general persan.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Al doilea război dintre Marea Britanie şi Mysore: după moartea lui Haidar Ali şi încetarea primirii de ajutoare din partea francezilor, fiul şi urmaşul la tron al acestuia, Tippoo, cere încheierea păcii.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Tratatul european de la Versailles pune capăt Revoluţiei americane şi, în mare, tuturor conflictelor în care s-au implicat Marea Britanie, Franţa şi Spania cu privire la cele două Americi (20 ianuarie); Florida revine Spaniei, iar Bahamas Marii Britanii.

e.n. Simón Bolívar (m. 1830), general şi activist politic latino-american.

EUROPA:

e.n. Thomas Robert Bugeaud de la Piconnerie, duce de Isly (m. 1849), mareşal al Franţei.

e m. Edward, baron Hawke (n. 1705), amiral britanic în timpul 1 războiului de succesiune la tronul Austriei şi în timpul războiului de/şapte ani; a fost comandantul flotei Canalului Mânecii (din 1759), apoi prim lord al amiralităţii (1766 – 1771).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Mikael Sehul este învins categoric, lăsând Etiopia într-o adevărată stare de anarhie, numită „vremea prinţilor”.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Forţele din Siam lansează o invazie nereuşită a Vietnamului, e Armata din Birmania cucereşte Arakan (1784 – 1785).

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Zachary Taylor (m. 1850), ofiţer în armata americană şi al doisprezecelea preşedinte al Stateforunite (1849 – 1850).

EUROPA:

— Înfrângerea marii răscoale româneşti din Transilvania, condusă de Horia, Cloşca şi
Crisan.

299

e m. George, vicontele Sackville Germain (lord George Germain) (n. 1716), care a fost judecat de Curtea Marţială pentru neîndreptinirea ordinelor; ulterior a fost numit secretar de stat pentru Colonii (1775).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Forţele otomane reprimă o revoltă în Egiptul785 – 1786).

— Armatele din Muscat ocupă portul Kilwa din estul Africii.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— *Oastea lui* Kamahameha *cucereşte* Oahu, din Insulele Hawaii.

Armatele birmaneze invadează Siamul (1785 – 1786), cu puţin succes, reuşind doar să cucerească Tavoy şi Tenasserim.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. José Miguel Carrera (m. 1821), general chilian.

— N. Oliver Hazard Perry (m. 1819), ofiţer al marinei americane.

EUROPA:

z – m. Frederic II (cel Mare) (n. 1712), împărat al Prusiei (domneşte 1740 – 1786) *şi* comandant al forţelor armate în numeroase războaie, inclusi v în războiul de succesiune la tronul Austriei, Războiul de şapte ani şi războiul de succesiune la tronul Bavariei.

— M. Augustus, viconte Keppel (n. 1725), amiral britanic care a condus flota Canalului

Mânecii la Ushant (1778), supravieţuind unei trimiteri ulterioare la Curtea Marţială, pentru a deveni în final lord ai amiralităţii (1782 – 1783; 1783).

— M. Hans Joachim von Zieten (n. 1698), general prusac care, pe durata războiului de şapte ani, a condus armata după Breslau (1757).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armata lui Tay Son duce la bun sfârşit cucerirea şi reunificarea Vietnamului.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Winfield Scott (m. 1866), general american.

Bm. Nathanael Greene (n. 1742), general american pe durata războiului american de independenţă, în care fost atât comandant de trupe, cât şi (din 1778) general de intendenţă.

EUROPA:

— Războiul ruso-austro-turc (1787 – 1792): Turcia se află în război cu Rusia şi cu aliata acesteia, Austria.

— N-Henry George Wakelyn Smith (m. 1860), general britanic.

— M. Thomas Gage (n. circa 1720), general britanic renumit mai cu seamă pentru perioada cât a fost comandant suprem al forţelor armate britanice din America de Nord şi guvernator al statului Massachusetts; a fost rechemat în Anglia după înfrângerile de la Concord şi Bunker Hill (1775).

Bm. Cliarles de Rohan, prinţ de Soubise (n. 1715), mareşal al Franţei în timpul războiului de succesiune la tronul Austriei şi al Războiului de şapte ani; a condus forţele franceze învinse la Rossbach (1757).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Marea Britanie cucereşte Sierra Leone.

e.n. Shaka (Chaka) (circa 1787 – 1828), rege al zuluşilor.

EUROPA:

— Războiul ruso-austro-turc: armatele turceşti care

au invadat Crimeea sunt învinse de către armata însă condusă de prinţul Aleksandr Suvorov. Armata rusă atacă Moldova, cucerind Hotin şi Iaşi, asediind apoi Ociakovul, la Marea Neagră. Muntenegrenii conduşi de prinţul Petru se răscoală împotriva Turciei.

— Războiul ruso-austro-turc: la Liman, lângă gurile Niprului (17 iunie), forţele navale ruseşti învinge decisiv o flotă turcească, scufundând şapte nave de luptă, câteva nave mai mici şi capturând o navă de război; turcii înregistrează trei mii de victime, iar o mie sunt luaţi prizonieri. Pierderile ruşilor sunt neglijabile. O flotă rusă comandată de John Paul Jones scufundă alte nouă vase turceşti la Ociakov (27 iunie).

— Războiul suedezo-rus (1788 – 1790): armatele suedeze conduse de Gustav III atacă Finlanda ocupată de ruşi, asediind Svataipol.

— N. Fitzroy James Henry Somerset Raglan (m. 1855), feldmareşal britanic.

— N. George Gordon, lord Byron (m. 1824), poet britanic şi luptător pentru independenţa Greciei.

e m. François Joseph Paul deGrasse (n. 1722), amiral francez care, în timpul revoluţiei americane, în cele două bătălii de la Capes (1781), a condus flota franceză care a oprit flota britanică sosită în ajutorul armatei generalului Charles Cornwallis la Yorktown, e m. Pierre André de Suffren Saint-Tropez (n. 1729), viceamiral francez care a luptat în Oceanul Indian pe durata războiului de şapte ani.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Marea Britanie înfiinţează colonia penală New South Wales în Australia, condusă de un guvernator militar, şi Corpul de Armată din New South Wales.

e Armata vietnameză învinge o armată manciuriană de invazie (1788 – 1789).

EUROPA:

— Revoluţia franceză începe prin cucerirea Bastilici de către cetăţenii Parisului (14 iulie).

e Războiul ruso-austro-turc: armatele rusă şi austriacă atacă Moldova, respingându-i pe turci înapoi către Dunăre. În Bosnia *austriecii îi învinq pe* turci şi apoi cuceresc Bel gradul.

— Insurecţia din Ţările de Jos stăpânite de austrieci (Belgia) este înfrântă de forţele austriece de ocupaţie (1789 – 1790).

— Războiul suedezo-rus: în prima bătălie deja Svensksund (24 august), forţele navale ruse învinq o flotă suedeză, care pierde unsprezece nave.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al treilea război dintre Marea Britanie şi Mysore (1789 – 1792): forţele britanice, sub conducerea lordului Cornwallis, atacă Mysore.

301

CELE DOUĂ AMERICI:

— George Washington, comandantul suprem al forţelor revoluţionare, devine primul preşedinte al Statelor Unite; el va deţine două mandate (30 aprilie 1789 – martie 1797).

— Spania şi Marea Britanie îşi dispută Pacificul de nord-vest, spaniolii cucerind insula Nootka şi punând stăpânire pe mai multe nave britanice din zonă.

B m. Ethan Allen (n. 1738), militar american în timpul războiului de independenţă, conducătorul „Băieţilor de pe Muntele Verde44 (Green Mountain Boys), care au cucerit fortul Ticonderoga (1775).

EUROPA:

e Forţele luptătorilor pentru independenţa Greciei declanşează o mişcare masivă de insurecţie împotriva turcilor.

e Războiul suedezo-rus: în portul Vyborg (3 iulie), o

flotă suedeză care escorta o armată de debarcare este grav avariată în urma atacului unei flote de război ruseşti, pierzând şapte nave de luptă şi mai mult de şaizeci de nave de alte tipuri. e Războiul suedezo-rus: în cea de-a doua luptă de la Svenskund (9 iulie), flota suedeză îi învinge categoric pe ruşi, care pierd peste şaizeci de nave şi înregistrează peste şapte mii de victime. Pierderile umane ale suedezilor sunt minime, şi pierd doar patru nave. e.n. Konstantinos Kanaris (m. 1877), amiral grec.

B m. Jacques Antoine Hippolyte, conte de Guibert (n. 1743), ofiţer al armatei franceze, cunoscut pentru scrierile sale în domeniul teoriei militare.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Având în frunte un nou conducător, Agonglo (care domneşte între 1789 – 1797) şi dotat cu armament european, Dahomcyul luptă împotriva dominaţiei regatului Oyo (începută cam din 1790).

CELE DOUĂ AMERICI:

B în Ohio, forţele indiene din Miami înfrâng decisiv o armată americană alcătuită din o mie cinci sute de oameni sub conducerea generalului Josiah Harmar, la capătul unui şir de confruntări (8 – 22 octombrie) soldate cu pierderea a aproape două sute de soldaţi americani.

B m. Israel Putnam (n. 1718), general american care a condus forţele revoluţionare americane la Bunker Hill, cel care a rostit celebrul ordin: „Nu trageţi până ce nu le vedeţi albul ochilor44.

EUROPA:

B Declaraţia Drepturilor Omului a fost publicată ca prefaţă la Constituţia franceză; împreună cu Declaraţia Americană de Independenţă (1776), a devenit baza ideologică pentru valurile succesive de revoluţii democratice din lumea întreagă ce aveau să izbucnească în secolele următoare.

B m. prinţul Grigori Aleksandrovici Potemkin (n.

1739), feldmareşal rus în timpul războiului ruso-turc (1768 – 1774) şi a războiului ruso-austro-turc (1787 – 1792); numit prinţ de Taurida de către Ecaterina cea Mare (1787/ el moare în drum către Iaşi, unde mergea ca să negocieze condiţiile de pace (16 octombrie).

302

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e în Africa de Nord, Spania renunţă la tentativele sale de păstrare a Oranului, mulţumându-se numai cu unele baze precum cele de la Ceuta şi Melilla.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Al treilea război dintre Marea Britanie şi Mysore: capitala regatului Mysore, Bangalore, capitulează în faţa oştilor britanice ale lui Charles Cornwallis (martie); armata din Mysore, condusă de Tippoo, este învinsă la Carigat (mai) şi asediată la Seringapatam.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Pierre Dominique Toussaint L'Ouverture conduce o masivă insurecţie a sclavilor în Haitiul ocupat de francezi; începe şi o revoltă a sclavilor eliberaţi şi a mulatrilor. e Pe râul Wabash, în Indiana (4 noiembrie), o armată de coaliţie a indienilor numărând, probabil, trei mii de oameni, înfrâng categoric o armată americană formată din mai puţin de o mie de soldaţi care înregistrează nouă sute de victime.

EUROPA:

e Revoluţia franceză: republicanii francezi cuceresc palatul regal, Tuileries, printr-un atac declanşat la 10 august. Convenţia Naţională franceză pune capăt *monarhiei* (21 septembrie).

e Războiul primei coaliţii (1792 – 1798): Austria şi Prusia, cărora li se adaugă imediat şi Sardinia' declară înfiinţarea unei coaliţii anti-franceze şi pornesc atacul împotriva Franţei revoluţionare (februarie); Franţa răspunde declarând război Austriei (20 april le). O armată

aliată invadează Franţa, trecând prin Argonne către Paris; este întâmpinată de francezi la Valmy (20 septembriej-i se retrage după o scurtă luptă. Francezii invadează nordul Italiei, cuceresc oraşele Mainz şi Frankfurt din Germania şi învinq armata austriacă la Jemappes (6 noiembrie) cucerind apoi Bruxelles. Aliaţii contraatacă în Germania şi recuceresc Frankfurt.

e Rusia şi Prusia invadează Polonia.

— Războiul ruso-austro-turc: prin Tratatul de la Iaşi (ianuarie), Turcia învinsă cedează Rusiei teritorii însemnate din nordul Mării Negre şi la est de fluviul Nistru, inclusiv portul Ociakov de la Marea Neagră.

— N. Colin Campbell, primul baron Clyde (m. 1863), feldmareşal britanic.

— M. John Burgoyne (n. 1722), general britanic supranumit „Gentleman Johnny" Învins de americani la Saratoga (1777).

— *M. George Brydges* Rodney (n. 1718), amiral britanic în Războiul de şapte ani şi în Revoluţia franceză; el cucerise Guadeloupe (1782), în ciuda faptului că războiul fusese deja pierdut pe uscat.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Conflictul dintre Marea Britanie şi Franţa pentru Senegal ia amploare pe durata luptelor revoluţionare franceze din Europa, britanicii declanşând o serie de atacuri eşuate asupra oraşului St. Louis

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Al treilea război dintre Marea Britanie şi Mysore: fortăreaţa Mysore de la Seringapatam capitulează (16 februarie), punând astfel capăt războiului; britanicii iau teritorii însemnate din statul învins Mysore.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Forţele lui Pierre Toussaint L'Ouverture asediază Port-au-Prince; francezii din oraş şi de pe insulă sunt

salvaţi când Franţa aboleşte sclavia. Forţele lui Toussaint se alătură apoi războiului împotriva Angliei.

e n, Robert Patterson (m, 1881), general american.

e m. John Paul Jones (n. 1747), ofiţer american de marină de obârşie scoţiană care, pe timpul Revoluţiei americane, a atacat flotele britanice din largul Americii de Nord şi al insulelor britanice; i s-a decernat unica medalie de aur din istoria marinei. Tot el a primit pentru prima dată onorul la drapelul american (1778).

EUROPA:

— Războiul primei coaliţii: regele Franţei, Ludovic XVI, este executat (21 ianuarie). Anglia, Spania şi Ţările de Jos se alătură coaliţiei antifranceze. În Franţa începe Domnia Terorii (iulie). Puternice armate aliate atacă Franţa, învingând oastea franceză la *Necrwinden* (*18 martie*), *asediind Mainz şi Dunkerque*, *cucerind Bruxelles* şi înaintând în nordul Franţei. În Franţa se instituie recrutarea la scară naţională (august), formându-se astfel o armată franceză numeroasă, dar neinstruită. Francezii îi învinge pe britanici la Hondschoote, în apropiere de Dunkerque (8 septembrie), pe olandezi la Menin (13 septembrie) şi pe austrieci la Wattignies (15 octombrie); până la sfârşitul anului ei reuşesc să alunge din Franţa aproape toate armatele aliate. Forţele republicane franceze asediază şi cuceresc Toulon (stăpânit de regaliştii francezi şi de aliaţi) (27 august – 19 decembrie), chiar dacă aliaţii distrug zece nave de linie franceze şi mai multe ambarcaţiuni mai mici aflate la ancoră. Colonelul de artilerie Napoleon Bonaparte se distinge la Toulon şi este avansat general de brigadă.

e Rusia şi Prusia împart Polonia între ele pentru a doua oară.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Africa de Vest, regatul Oyo, în căutare de sclavi, atacă regatul Ife unde suferă o surprinzătoare înfrângere.

— Al doilea război" Kaffir" (1793 – 1795): lupta dintre buri şi bantu se termină indecis; acelaşi lucru se va întâmpla şi în numeroasele lupte de mică anvergură ce vor avea loc în deceniile următoare.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Samuel (Sam) Houston (m. 1863), conducător militar şi om politic american.

EUROPA:

— Războiul primei coaliţii: armatele aliate atacă din nou nordul Franţei (în primăvara) şi sunt înfrânte la Courtrai (11 mai) şi la Tourcoing (18 mai), unde ambele tabere, fiecare numărând între şaptezeci – şaptezeci şi cinci de mii de soldaţi, înregistrează trei până la patru mii de victime. La Tournai rezultatul luptei este indecis (23 mai). După victoriile franceze de la Hooglede (17 iunie) şi Fleurus (26 iunie), francezii pornesc în urmărirea aliaţilor care se retrag până la mare, cucerind Belgia. Armatele franceze invadează Germania şi Olanda (septembrieji octombrie), apoi se îndreaptă către Italia.

— Războiul primei coaliţii: forţele britanice cuceresc Corsica de la francezi (10 august).

e Războiul primei coaliţii: prefigurând luptele convoaielor din Atlantic de mai târziu, un convoi ffancez format din o sută treizeci de nave comerciale care transportau alimente din Statele Unite ajunge la Brest, după ce flota de război care îl însoţea se angajase în luptă cu o flotă franceză de interceptare la patru sute de mile de Ushant; o navă franceza de linie a fost scufundată şi şase capturate.

— Tadeusz Kościuszko conduce răscoala de eliberare a poporului polonez de sub forţele străine de ocupaţie. Insurgenţii învinq o armată rusească decinci mii de oameni la Racławice (3 aprilie) şi cuceresc Varşovia (17 aprilie); resping apoi o tentativă de asediere a oraşului din partea

unor armate ruseşti şi prusace totalizând o sută de mii de oameni. Ruşii învinq forţele insurgenţilor la capătul unei serii de lupte (septembrie – octombrie); Kościuszko este rănit şi capturat la Maciejowâtzção octombrie), odată cu el sfârşindu-se şi răscoala? Varşovia este cucerită (noiembrie), cu preţul a zeci de mii de victime e m. Jean-Baptiste Charles Hector d'Estaing (n. 1729), amiral ffancez pe timpul Războiului de şapte ani şi al Revoluţiei americane; pe timpul Revoluţiei franceze a fost comandant al Gărzii Naţionale (1787) şi amiral (1792), dar a fost ghilotinat în Paris în timpul Domniei Terorii.

e m, Marriot Arbutlinot (Arbuthnott) (n. *1711*), *amiral britanic în timpul Războiului de* şapte ani şi al Revoluţiei americane, ulterior comandant suprem al marinei în America (1779 – 1780) 7

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Aga Mohamed iese învingător în războiul civil din Persia (domneşte 1794 – 1797).

CELE DOUĂ AMERICI:

— În Ohio, la Fallen Timbers (20 august), trei mii de americani conduşi de Anthony Wayne zdrobesc o coaliţie a indienilor mult inferioară numeric, punând astfel capăt războiului dintre americani şi indieni în zonă. Învinşi, *indienii sunt împinşi către vest*, pierzând cea mai mare parte din teritoriile lor, unde americanii îşi vor construi aşezări. ze n. Antonio Lopez de Santa Anna (m. 1876), general mexican.

e.n. Matthew Perry (m. 1858), ofiţer american de marini e.n. Stephen Watts Keamytm 1848), general american.

— M. baronul Friedrich Wilhelm von Steuben (n. 1730), general german care, în calitate de inspector general al armatelor americane, a condus antrenamentele soldaţilor americani la Valley Forge (1778).

EUROPA:

e Războiul primei coaliţii: armata franceză cucereşte Olanda (ianuarie – martie), e Războiul primei coaliţii: în largul portului Genova (13 martie), o flotă britanica capturează două din cele cincisprezece nave de război franceze angajate în luptă; francezii bat în retragere. Din treisprezece nave britanice, una a fost scufundată, e Războiul prunei coaliţii: Prusia, Spania, Saxonia, Hanovra şi Hesse-Casscl ies din război (aprilie – iunie). Continua operaţiuni de mică anvergură pe Rin.

e.n. *Henry* Havelock (m. 1857), general britanic.

e m. Henry Clinton (n. 1738), general britanic care a fost comandant suprem al forţelor britanice (1778 – 1782) în timpul Revoluţiei americane.

ze m. George Collier (n. 1738), amiral britanic în timpul Revoluţiei americane.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Britanicii cuceresc sudul Africii (septembrie). Regiunile de la graniţă Graaff-Reinet şi Swcilendam îşi proclamaseră anterior independenţa faţă de conducerea centrală de la Capetown.

e Armatele persane ale lui Aga Mohamed cuceresc şi anexează Georgia (1795 – 1796).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Britanicii atacă şi-i înfrâng pe olandezii din Ceylon (1795 – 1796), apoi anexează Ceylonul (Sri Lanka).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele britanice atacă iarăşi, fără succes, maronii din Jamaica; britanicii continuă luptadin mândrie, în cele din urmă acordândmaronilor semiautonomie în insulă.

— Prin Tratatul european de la Basel, Franţa obţine Santo Domingo de la Spania.

e m. Francis Marion (n. 1732), general american supranumit „Vulpea Mlaştinei” datorită tacticilor sale de

luptă de gherilă, desfăşurate din mlaştini împotriva britanicilor, în timpul Revoluţiei americane.

e m. John Sullivan (n. 1740), general american care, pe timpul revoluţiei, a purtat campaniile împotriva Toaylor şi a indienilor din Pennsylvania şi din New York (mai – noiembrie 1779).

EUROPA:

e Războaiele napoleoniene, războiul primei coaliţii: Napoleon Bonaparte devine comandantul forţelor franceze dmitalia (27 martie) La Montenotte (12 aprilie), armatele sale continuă ofensiva şi, în mai puţin de două luni, scot Piemontul din război, cuceresc Milano şi aproape întreg nordul Italiei, asediază Mantua şi izgonesc forţele austriece în Ţirol. La Lonato (3 august), armata lui Bonaparte zdrobeşte decisiv armatele austriece care atacau în sudul Tirolului, la vest de lacul Garda. Două zile mai târziu, Ia Castiglione, la est de fac, francezii învinq o a doua armată austriacă. Napoleon zădărniceşte o altă tentativă austriacă de a primi întăriri la Arcola (17 noiembrie), e Războaiele napoleoniene, războiul primei coaliţii: o ofensivă franceză de primăvară (iunie) trimite două armate dincolo de Rin. La Amberg, în nord (24 august), armatele austriece conduse de arhiducele Carol îi învinq pe francezii generalului Jean Jourdan; în aceeaşi zi, o a doua armată franceză, condusă de generalul Victor Moreau, îi învinge pe austrieci la Friedberg, în Bavaria. La Würzburg (3 septembrie), austriecii învinq încă o dată armata lui Jourdan, silind-o să se retragă până la Rin. Armata lui Moreau din Bavaria renunţă la luptă şi se retrage.

e Războaiele napoleoniene, războiul primei coaliţii: o forţa franceză de debarcare alcătuită din treisprezece mii de soldaţi porneşte invazia Irlandei (decembrie); furtunile de pe mare împiedică debarcarea plănuită la Bantry Bay, flota întorcându-se după ce pierde unsprezece nave

datorită vremii nefavorabile şi marinei britanice, e Revolta irlandeza împotriva ocupaţiei britanice (1796 – 1797) condusă de Irlandezii Uniţi eşuează odată cu retragerea flotei franceze de invazie care nu reuşeşte să debarce în Irlanda.

306

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Britanicii reprimă revolta din regiunile Graaff-Rcinct şi Swellendam din Africa de sud, apoi ocupă Colonia Capului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Revolta „Societăţii Lotusului Alb” care izbucneşte în sudul şi sud-vestul Chinei (1796 – 1804) va fi înfrântă de manciurieni în cele din urmă.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. James Bowie (m. 1836), militar american.

— M. Anthony Wayne (n. 1745), general american supranumit „Nebunul Anthony”, celebru pentru atacul său nocturn de la Stony Point încununat de succes (1779); ulterior a luptat în nord-vest (1794).

e m. John Butler (n. 1728), conducător colonial loialist care a luptat la Oriskany (1777) şi a condus trupele neregulate de Tory (Cavalerıştii lui Butler) împotriva aşezărilor de frontieră, unde s-a distins mai cu seamă la Wyoming Valley, Pennsylvania (1778) şi Schoharie Valley, New York (1780); a fost tatăl lui Walter Butler.

EUROPA:

e Războaiele napoleoniene, războiul primei coaliţii: după ce armata lui Napoleon Bonaparte învinge forţele de întărire austriece la Rivoli (14 ianuarie), Mantua, aflată sub asediu, capitulează laolaltă cu garnizoana acesteia formată din şaisprezece mii de soldaţi (2 februarie).

— Războaiele napoleoniene, războiul primei coaliţii: în largul Capului St. Vincent (14 februarie), flota britanică

capturează patru din cele şaptesprezece nave spaniole de luptă; spaniolii înregistrează aproape patru mii de victime şi prizonieri.

— Războaiele napoleoniene, războiul primei coaliţii; armata lui Napoleon traversează Alpii în urmărirea armatei austriece aflate în retragere (10 martie); ajungând la Leoben (6 aprilie), de unde ameninţau direct Viena, Austria acceptă condiţiile de pace impuse de Napoleon (18 aprilie). Sfârşitul războiului (aprilie) găseşte armata franceză atacând din nou pe Rin.

— Revoltele din marina britanică de la Spithead, Norc şi din alte porturi imobilizează o mare parte din flota Marii Britanii (aprilie – august).

— Războaiele napoleoniene, războiul primei coaliţii: în largul Camperdown, Olanda (11 octombrie), forţele navale britanice capturează nouă din cincisprezece nave de război olandeze. Olandezii înregistrează peste o mie de victime şi patru mii sunt luaţi prizonieri, iar britanicii au peste o mie de victime™

— Războaiele napoleoniene, războiul primei coaliţii: la Campo Formio (17 octombrie), printr-un tratat formal de pace se cedează Belgia Franţei şi se creează o republică italiană de nord, în fapt un protectorat francez. Austria obţine Veneţia. Conflictul continuă însă în Mediterană.

— N. Ernst Eduard Vogel von Falckenstein (m. 1885), general prusac.

— M. Jeffrey Amherst (n. 1717), feldmareşal britanic care a cucerit Louisbourg (1758), devenind comandantul suprem al armatelor din America pe durata războiului dintre francezi şi indieni.

— M. Louis Lazare Hoche (n. 1768), general francez în timpul războaielor revoluţionare franceze; el moare de pneumonie la scurt timp după ce este numit comandant suprem.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e m. Aga Mohamed Han (n. 1720), general şi şah al Persiei; el este asasinat în timpul unei noi campanii împotriva Georgiei.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Silită de războiul european al primei coaliţii, Spania cedează Marii Britanii insula *Trinidad*.

EUROPA:

z e Armatele franceze cuceresc Roma, întemeind Republica Romană (februarie), precum şi Elveţia, întemeind Republica Helvetică.

e Irlandezii Uniţi, conduşi de Wolfe Tone şi Napper Tandy, se revoltă din nou fără succes împotriva britanicilor. După ce învinge o mică oaste britanică la Ballymore, armata irlandeză se îndreaptă către Dublin, dar este rapid învinsă de trupele britanice regulate. Armata britanică porneşte atacul şi cucereşte tabăra rebelilor de la Vinegar Hill (12 iunie), cu preţul a patru mii de victime irlandeze dintr-un total de şaisprezece mii. O mică armată franceză debarcă în Irlanda (sfârşitul lui august), dar se predă la începutul lui septembrie. O a doua forţă franceză de debarcare este interceptată şi învinsă de o escadră britanică la Donegal (12 octombrie); împreună cu aceasta se afla şi Wolfe Tone, despre care se spune că s-ar fi sinucis în timp ce aştepta să fie executat la Dublin.

f – Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii (1798 – 1802): Rusia.

Anglia, Austria, Turcia şi mai multe armate mai mici formează o nouă alianţă antifranceză (24 decembrie).

e m. Charles Joseph de Croix, conte de *Clerfayt* (Clairfayt) (n. 1733), feldmareşal austriac.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: Napoleon Bonaparte în fruntea unei armate franceze de debarcare formată din patruzeci de mii de

soldaţi invadează Egiptul (19 mai). Debarcând la Alexandria (1 iulie), francezii cuceresc oraşul a doua zi printr-un asalt, apoi se îndreaptă către Cairo. Francezii învinge decisiv armata Egiptului formată din şaizeci de mii de mameluci în Bătălia Piramidelor (21 iulie), apoi cuceresc oraşul Cairo a doua zi e Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: în golful egiptean Aboukir (1 august), în Bătălia Nilului, flota britanică de război comandată de amiralul Horatio Nelson ia prin surprindere şi distruge flota franceză de război; din treisprezece nave franceze de luptă, unsprezece sunt scufundate ori capturate. Francezii înregistrează şi peste trei mii de victime, la care se adaugă trei mii de prizonieri; britanicii înregistrează mai puţin de o mie de victime.

ze Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: Napoleon cucereşte în sula Malta, punând astfel capăt dominaţiei în zonă a Cavalerilor Ospi tal ieri ai Sf. Ioan.

— Armatele persane atacă Afghanistanul.

e.n. Andries (Andreas) Wilhelmus Jacobus Pretorius (m. 1853), general şi om politic bur.

308

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Noul şah al Persiei, Fath Ali, invadează Afghanistanul, declanşând un conflict de durată cu final neconcludent.

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: francezii atacă armatele aliaţilor din Italia, Germania, Olanda şi Elveţia. În Italia, francezii cuceresc Capua, apoi ocupă Napoli printr-un asalt (24 ianuarie). În nordul Italici, francezii nu reuşesc să cucerească Magnano (5 aprilie). O armată aliată condusă de mareşalul ms Aleksandr Suvorov zdrobeşte categoric armata lui Victor Moreau alcătuită din treizeci de mii de francezi la Cassano

(27 aprilie), cucerind Milano şi Torino. Armatele lui Suvorov îi învinge din nou pe francezi pe râul Trebbia (17 – 19 iunie) şi o a treia oară la Novi (15 august). După ce sunt învinse încă o dată la Genova (4 noiembrie), rămăşiţele armatei franceze se retrag dincolo de Alpi.

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: în Germania, armata franceză atacă fără succes Stockach (25 martie), apoi se repliază pe Rin, în timp ce în Ţările de Jos o campanie neconcludentă ia sfârşit prin retragerea aliaţilor. Tratatul de la Alkmaar pune punct conflictului franco-olandez din cadrul războiului, reinstaurând statu-quo-ul antebelic.

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: în Elveţia, succesele iniţiale ale aliaţilor sunt înlocuite de o remiză, după victoria francezilor de la Zürich (25 septembrie); aliaţii înregistrează opt mii de victime dintr-un total de douăzeci de mit

— Napoleon Bonaparte devine prim-consul al Franţei (9 noiembrie).

— M, Richard Howe (n. 1726), amiral britanic al cărui sprijin i-a permis fratelui acestuia mai tânăr, generalul William Howe, să cucerească New York-ul în cadrul Revoluţiei americane; a fost prim-lord al amiralităţii (1783; 1783 – 1788) şi a revenit după ce trecuse în rezervă pentru a media revolta marinarilor de la Spithead (1797).
AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Cum regiunile de frontieră şi mai cu seamă Graaff-Reinet şi Swellendam din Africa de Sud se opuneau în continuare dominaţiei exercitate din Capetown, popoarele hotentot şi xhosa pornesc şi ele lupta de independenţă, atacând coloniştii.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al patrulea război dintre Marea Britanie şi Mysore: armatele britanice indiene atacă din nou statul Mysore,

asediind şi cucerind Seringapatam (4 mai); ulterior masacrează şase mii din apărătorii oraşului, inclusiv pe regele Tippoo din Mysore. Britanicii ocupă apoi ţara.

— Armatele lui Rânjit Singh declanşează lupta de unire a sikhşilor şi de stăpânire a Punjabului (1799 – 1802).

CELE DOUĂ AMERICI:

— M. George Washington (n. 1732), general american şi primul preşedinte al Statelor Unite (1789 – 1797); a fost comandantul suprem al forţelor revoluţionare, pe care le-a

condus din Boston (1775), trecând prin Valley Forge, către victoria de la Yorktown

(1781).

e Armatele lui Pierre Toussaint L'Ouverture, conduse de Jean Jacques Dessalines, înfrâng o republică a mulatrilor din sudul Haitiului, masacrând câteva mii de mulatri (1799 – 1800).

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: douăzeci şi opt de mii de soldaţi sub comanda lui Napoleon Bonaparte traversează Alpii (mijlocul luniijnai) şi zdrobesc o armată austriacă de treizeci şi una de mii de soldaţi la Marengo (14 iunie); austriecii înregistrează peste nouă mii de victime şi patru mii de căzuţi prizonieri, iar francezii aproape şase mii de victime.

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: armatele aliate continuă atacul asupra forţelor franceze rămase în Italia, pe care le învinge în apropiere de Genova, asediind apoi oraşul care capitulează, odată cu garnizoana sa formată din unsprezece mii de soldaţi (4 iunie).

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: la Hohenlinden, în apropiere de München (3 decembrie), armata franceză condusă de Victor Moreau

alcătuită din cincizeci şi cinci până la şaizeci de mii de soldaţi, învinge categoric o armată austriacă puţin mai mică; francezii numără patru mii de victime, iar austriecii peste cinci mii, aproape şapte mii de austrieci fiind luaţi prizonieri. Înfrântă, Austria iese din război (sfârşitul lui decembrie).

— La capătul unui asediu care a durat doi ani, Valetta cade în mâinile insurgenţilor maltezi şi ale aliaţilor britanici ai acestora (septembrie 1798 – septembrie 1800).

b n. Helmuth Karl Bernhard von Moftke (m. 1891), feldmareşal german. z e m. Aleksandr Vasilievici Suvorov (n. 1729), feldmareşal rus care a cucerit Varşovia (1794); a fost comandantul armatei austro-ruse din Italia în timpul războiului celei de-a doua coaliţii (1799).

b m. baronul Wilhelm von Knyphausen (n. 1716), general prusac care a fost comandantul suprem al trupelor de mercenari germani (începând din 1777) pe durata Revoluţiei americane.

B în Jean-Baptiste Kléber (n 1753), general francez în timpul războaielor Revoluţiei franceze, iniţial în Europa, apoi comandant al Armatei Egiptului; este asasinat la Cairo (14 iunie). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războaiele napoleoniene: armatele britanice cuceresc Malta de la francezi; sfârşitul războiului avea să consfinţească dominaţia lor asupra insulei (1815).

— În Africa de Est, regatul Buganda atinge culmea expansiunii sale, cucerind zona

Budda (pe la 1800).

CELE DOUĂ AMERICI:

B n. Franklin Buchanan (m. 1874) ofiţer de marină al Statelor Confederate ale Americii

(S.C.A., sau Confederaţia sudistă).

B m. Artemis Ward (il 1727), general american care iniţial a condus forţe le revoluţionare în asediul asupra Bostonului (1775 – 1776), devenind ulterior, pentru o

vreme, secundul lui George Washington.

310

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: la Copenhaga (2 aprilie), flota britanică condusă de Horatio Nelson reuşeşte să intre în port şi să atace cu succes navele de război daneze şi instalaţiile portuare.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: în Egipt, o armată de debarcare britanico-turcă formată din optsprezece mii de soldaţi învinge armata egipteano-franceză la Aboukir (20 martie); cucereşte apoi Cairo (iulie) şi întregul Egipt. Francezii capitulează (31 august).

— Războiul tripolitano-american (1801 – 1805): după ce paşa din Tripoli declară război Statelor Unite (14 mai), forţele navale americane întrerup periodic traficul portuar din Tripoli, dar nu reuşesc să instaureze o blocadă.

CELE DOUĂ AMERICI:

* e Generalul francez Victor Lecicrc, în fruntea unei oşti de douăzeci şi două de mii de soldaţi, eşuează în tentativa de a recuceri Haiti, cucerind mai multe oraşe de coasta, dar nu şi mai în interiorul insulei.

— N. David Glasgow Farragut (m. 1870), amiral american.

— M. Benedict Arnold (n. 1741), general american şi britanic, comandant militar american de primă mărime în timpul Revoluţiei americane. Devenit spion în slujba britanicilor, fuge după ce este descoperit; moare la Londra.

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a doua coaliţii: războiul dintre britanici şi francezi din cadrul războaielor napoleoniene ia sfârşit prin Paceg de la Amiens (27 martie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL

PACIFIC:

— Nguyen Anh se urcă pe tronul Vietnamului sub numele de Gia Long, stabilindu-şi capitala la Hue şi unificând ţara după mulţi ani de război civil (1773 – 1801).

— În Marat izbucneşte războiul civil când Holkar din Indore îl învinge pe regele sprijinit *de* britanici, Baji Rao II, *la* Poona.

— Rânjit Singh şi armatele lui sikh cuceresc Punjabul aproape în întregime.

CELE DOUĂ AMERICI:

— În Haiti, conducătorul rebel Pierre Toussaint L'Ouverture este capturat în timpul unei negocieri cu francezii şi moare în închisoare (1803); războhdeste dus mai departe de Jean Jacques Dessalines şi Henri Christophe.

— N. David Hunter (m. 1886), general american.

f – m. Daniel Morgan (n. 1736), general american care a condus cinci sute de puşcaşi din Corpul Cavalerıştilor (Puştile lui Morgan), distingându-se la Saratoga (1777) şi la Cowpens (1781).

311

EUROPA:

e Războaiele napoleoniene, războiul franco-britanic (1803 – 1805): francezii alcătuiesc o armată de invazie cu care se pregătesc să traverseze Canalul Mânecii; britanicii instaurează o blocadă navală asupra continentului european şi atacă concentrările de trupe franceze din porturile deja Marea Nordului.

e Armata britanică foloseşte pentru prima oară recipientul metalic exploziv care împrăştie schije, armă de luptă care va purta numele inventatorului ci, Henry Shrapnel, e.n. James Outram (m. 1863/ general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul tripolitano-american: fregata americană *Philadelphia* este capturată în largul p>ortului Tripoli,

pentru eliberarea echipajului *acesteia solicitându-se răscumpărare*, *e* Armata franceză recucereşte Tamatave, în Madagascar.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Armatele britanice înaintează în Ceylon (Sri Lanka), cucerind Kandy (februarie), pe care sunt silite să-l cedeze datorită contraatacurilor armatei sinhaleze (iunie). A e AL doilea război dintre Marea Britanie şi Marat (1803 – 1805): în cadrul luptei pentru dominaţie în Deccan, britanicii conduşi de Arthur Wellesley (ulterior duce de Wellington) invadează Deccanul unde domnea Holkar din Indore, cel care-l detronase pe fostul rege marat. Armata lui Wellesley cucereşte Poona (20 martie) şi Ahmadnagar (11 august), învingând decisiv armatele marate la Assaye (23 septembrie) şi Argaon (28 noiembrie), cucerind apoi Gawilarh (15 decembrie).

— Al doilea război dintre Marea Britanie şi Marat: în Hindustan, armata britanică cucereşte Aligarh la capătul unui asalt (4 septembrie), învinge armatele marate la porţile capitalei Delhi, pe care o şi cucereşte apoi (16 septembrie); maraţii sunt învinşi decisiv la Laswari (1 noiembrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

ze Francezii se retrag din Haiti (noiembrie).

e Armatele de debarcare britanice cuceresc Şt. Lucia (*21* – *23* iunie).

— N. Albert Sidney Johnston (m. 1862), general al Confederaţiei Sudiste americane, e.n. Samuel Francis Du Pont (m. 1865), amiral american.

e m. John Barry (n. 1745), ofiţer de marină irlandezo-american pe timpul Revoluţiei americane.

EUROPA:

e Napoleon Bonaparte devine împărat al Franţei (2 decembrie).

— Naţionaliştii sârbi conduşi de Karagheorghe (Gheorghi Petrovic) se răscoală cu succes împotriva dominaţiei otomane (1804 – 1806).

— N. Claude E. Minic (m. 1879), ofiţer şi inventator francez de armament.

— M. Charles Pichegru (n. 1761/ general francez pe timpul Revoluţiei franceze, la început aclamat ca erou, ulterior alungat pentru rolul jucat în lovitura de palat din 18 Fructidor (4 septembrie 1797); întors în secret în Franţa, este prins şi strangulat în închisoare, deşi e posibil să se fi sinucis (5 aprilie).

312

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Căpetenia fulani Usman dan Fodio conduce unjihad (război sfânt) (1804 – 1810), întemeind un vast imperiu vest-african, care includea oraşele-state din Hausa, o mare parte dih TiorduTNigeriei şi al Camerunului, ca şi o parte din Benin.

— Războiul ruso persan (1804 – 1813): ruşii atacă Persia, asediind Erevanul. Se iscă un război de mică amploare, dar de durată.

e Războiul tripolitano-american: un detaşament american condus de locotenentul Stephen Decatur incendiază vasul american *Philadelphia*, capturat în portul Tripoli (16 februarie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Al doilea război dintre Marea Britanie şi regatul Marat: la Farrukhabad (17 noiembrie), britanicii învinq oastea marată a lui Holkar; britanicii cuceresc apoi Indore, e Armata britanică din Ceylon (Sri Lanka) cucereşte din nou Kandy, dar este iarăşi forţată să evacueze oraşul.

— Are loc o revoltă eşuată a prizonierilor din colonia penală de la New South Wales.

CELE DOUĂ AMERICI:

ze Jean Jacques Dessalines preia puterea în Haiti; soldaţii acestuia masacrează rapid mult tde albi pe care i-au putut găsi pe insulă.

e Armatele britanice de debarcare cuceresc colonia olandeză din Surinam (5 mai), e.n. Osceola (m. 1838), căpetenie a triburilor seminole. *ze* n. José Ballivian (m. 1852), general bolivian.

— M. Philip John Schuyler (n. 1733), general american, unul dintre cei patru generali de primă importanţă ai lui George Washington din Revoluţia americană, organizatorul primei invazii a Canadei (1775); el şi-a adus contribuţia la înfrângerea ofensivei generalului John Burgoyne (1777).

EUROPA:

Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a treia coaliţii (1805 – 1807): Marea Britanie, Austria, Rusia şi Suedia formează o nouă alianţa anti franceză. Armata austriacă atacă Bavaria şi Italia (2 septembrie), în timp ce o armată numeroasă a lui Napoleon Bonaparte se deplasează către est. Armata austriacă condusă de generalul Mack von Leiberich, numărând treizeci de mii de soldaţi, este încercuită la Ulm şi capitulează (17 octombrie). Forţele franceze atacă Austriaşi cuceresc Viena (14 noiembrie). Napoleon, în fruntea unei armate de şaptezeci şi trei de mii de soldaţi, îşi schimbă direcţia de marş către nord, pentru a da piept cuoarmată al iată? formată din optzeci şi cinci de mii de oameni, pe care o învinge la Austerlitz (2 decembrie). Aliaţii înregistrează treisprezece mii de victime la care se adăugă peste zece mii de prizonieri, numărul victimelor din rândul francezilor depăşind şi el opt mii de oameni. Austria capitulează imediat şi necondiţionat (4 decembrie).

e Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a treia coaliţii: în Italia, armata austriacă condusă de arhiducele Carol este înfrântă de armata lui André Massena la

Caldicro (30 octombrie); austriecii se retrag apoi peste Alpi

e Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a treia coaliţii: în largul capului Trafalgar (21 octombrie), flota britanică condusă de Horatio Nelson obţine o victorie decisivă

313

asupra flotei franco-spaniole, capturând douăzeci din cele treizeci şi trei de nave de război franceze şi spaniole într-o luptă navală care a durat numai cinci ore şi i-a costat peirancezi şapte miFdevictime şăot atâţia prizonieri, britanicii înregistrând su & două mirdevictime; Nelson este ucis îiflupt Ş.

— M. Horatio Nelson (n. 1758), amiral britanic în timpul Revoluţiei americane şi al războaielor napoleoniene; vestit mai ales pentru Bătălia Nilului (1798) şi cea de la Trafalgar (1805), unde a fost rănit mortal.

— Forţele de independenţă din Serbia, conduse de Karagheorghe, cuceresc Belgradul (decembrie).

— N. Eduard von Clam-Gallas (m. 1891), general austriac.

m. Charles Cornwallis (n. 1738), general britanic în timpul Revoluţiei americane care a capitulă Tla Yorktown, Virginia (1781); ulterior a luptat în India, apoi a fost guvernator şi comandant suprem al armatei în Irlanda (1797).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul tripolitano-american: o forţă americană numărând numai o sută de soldaţi cucereşte Dema (aprilie), din Tripoli, unde este mai apoi asediată; asediul, expediţia navală şi războiul iau sfârşit când Statele Unite plătesc răscumpărarea cerută pentru eliberarea echipajului navei *Philadelphia*.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— AL doilea război dintre Marea Britanie şi regatul Marat: britanicii nu izbutesc să cucerească Bhurtpore, pierzând peste trei mii de oameni în patru atacuri (ianuarie – aprilie); urmărit în Punjab, Holkar şi armata maratã capitulează la Amritsar (decembrie).

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a treia coaliţii: lărgind aria războiului NaF poleon Bonaparte atacă Prusia (8 octombrie), îndreptându-se către Berlin. La Jena (14 octombrie), armata franceză numărând între nouăzeci şi cinci deniii şi o sută de mii de oameni respinge o armată prusacă de numai cincizeci de mii de soldaţi. Francezi i numără cincimii de victime, iar prusacii zece mii; cincisprezece mii de plusaci sunt fuaţi prizonieri. În aceeaşi zi, la Auerstadt, francezii învinq o a doua armată prusacă tot de cincizeci de mii de soldaţi. Francezii numără opt mii de victime, iar prusacii douăsprezece mii; trei mii de prusaci sunt luaţi prizonieri. Francezii ocupă Berlinul (24 octombrie), în timp ce alţi cincizeci de mii de prusaci capitulează, per total, în luna noiembrie. *Francezii pornesc* apoi către Polonia şi cuceresc Varşovia (30 noiembrie).

— Războiul ruso-turc (1806 – 1812): armatele iuşe atacă şi cuceresc Ţara Românească şi Moldova. Războiul se încheie prin Pacea de la Bucureşti în urma căreia Basarabia este anexată de Rusia.

— Serbia îşi proclamă independenţa (decembrie).

— Rt Ramón (Cabrera y Grino), conte de Morelia Cabrera (m. 1877), general carlist spaniol.

— M. Pierre Charles Jean Baptiste Silvestre de Villeneuve (n. 1763) Lamiral Francezcarea fost înfrânt de Horatio Nelson în Bătălia Nilului (1798) şi la Trafalgar/1805).

— MTâohn Graves Simcoe (n. 1752), general britanic care a condus Cavalerıştii Reginei în Revoluţia americană.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele aşanti conduse deregele jDşei Bonsu cuceresc Coasta de Aur (Ghana)

(1801807).

314

e Războaiele napoleoniene: armata de debarcare britanică atacă şi cucereşte Capetown de sub dominaţia francezilor şi a olandezilor (8 ianuarie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Eşecul unei revolte la Vellore prefigurează revolta armatei indiene (sepoy) care avea să aibă loc o jumătate de secol mai târziu (1857 – 1858).

— O nouă revoltă din cadrul coloniei penale New South Wales este înăbuşită cu asprime de guverna toiul coloniei, căpitanul William Bligh.

CELE DOUĂ AMERICI:

— M. Jean Jacques Dessalines (n. circa 1746), conducător haitian care l-a succedat pe Pierre Toussaint L'Ouverture; autoproclamat guvernator general pe viaţă, el este ucis în timpul unei revolte în Port-au-Princc (17 octombrie). Moartea lui iscă un război civil (1806 – 1820) între forţele lui Henri Christophe şi cele ale lui Alexandre Petion.

— Războaiele napoleoniene: britanicii cuceresc Buenos Aires (17 iunie), dar sunt rapid învinşi de trupele locale de miliţii (12 august).

— La Santo Domingo (6 februarie), toate cele cinci nave de război ale flotei Indiilor de Vest Franceze sunt capturate de o flotă britanică numărând şase nave de război.

— M. Henry Knox (n. 1750), general în Revoluţia americană, întemeietorul Academiei Şcofi Tde Artilerie (1777) şi prunu Teomandant *al succesoarei acesteia*, *West* Point (T782); a fost comandant suprem (1782 – 1783) şi

secretar (ministru) de război (1785 – 1794).

— M. Horatio Gates (n. 1728), general american care a comandat trupele revoluţionare în New York (din decembrie 1776); *s-a* remarcat mai ales prin victoria asupra britanicilor la Saratoga (1777).

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a treia coaliţii: armata rusă „numărând o sută de mii de soldaţi, condusă de Levin Bennigsen, porneşte o ofensivă de iarnă împotriva francezilor din Polonia şi din Prusia de Est (ianuarie). La Eylau (8 februarie), bătălia dintre oastea lui Napoleon şi cea rusă se termină nedecis, pierderile însă se ridică la douăzeci şi trei de mii de victime din şaizeci şi cinci până la şaptezeci de mii de francezi şi la douăzeci şi două de mii de victime din optzeci şi trei de mii de ruşi şi *prusaci care* iau parte la luptă.

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a treia coaliţii: asediat, Danzigul cade în mâinile francezi lor (2 7 aprilie).

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a treia coaliţii: Ia Fricdiand (14 iunie), oastea lui Napoleon numărând şaizeci şi cinci de mii de soldaţi înregistrează peste zece mii de victime învingând categoric o armată rusă de şaizeci de mii de oameni, care înregistrează optsprezece mii de victime. Francezii merg mai departe şi cuceresc oraşul Tilsit (19 iunie), punând astfel capăt războiului. Tratatele de la Tilsit cu Rusia şi Prusia (iulie) îi conferă lui Napoleon controlul asupra Poloniei şi asupra unei mari părţi din Germania.

— Războaiele napoleoniene, războiul celei de-a treia coaliţii: o flota britanică alcătuită din douăzeci şi cinci de nave de război, având la bord o armată de douăzeci de mii soldaţi, atacă Copenhaga (2 – 5 septembrie); oraşul capitulează după ce tunurile de pe nave îl lovesc din greu. Flota daneză, alcătuită din şaisprezece nave de lupta, se

predă şi ea în mâinile britanicilor”.

— Războaiele napoleoniene, războiul peninsular (1807 – 1814): o forţă de peste douăzeci de mii de francezi atacă Portugalia (noiembrie), cucerind Lisabona (30 noiembrie).

315

— Războiul ruso-turc: în largul insulei Lemnos, o flotă turcă pierde trei nave de război într-o bătălie cu o flota rusă (30 iunie).

— Marea Britanie se retrage din comerţul cu sclavi, prima naţiune europeană care ia o asemenea hotărâre.

ze n. Giuseppe Garibaldi (m. 1882), conducător militar şi revoluţionar italian. e m. Jean Baptiste Donatien de Vimeur, conte de Rochambeau (n. 1725), mareşal al Franţei care a fost general-locotenent al armatei franceze în timpul Revoluţiei americane; el a reuşit să înconjoare armata lui Charles Cornwallis (1781), britanicii fiind astfel siliţi să capituleze, punând capăt războiului.

— M. Pasquale Paoli (n. 1725), general corsican care a condus revoltele poporului săh împotriva Genovei (circa 1731 – 1768) şi împotriva Franţei (1768 – 1769).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata britanică cucereşte Alexandria, capitala Egiptului (martie), dar este înfrântă la Rosetta (aprilie) şi apoi se retrage din Egipt (septembrie), pe măsură ce creşte puterea guvernatorului turc Mehmet Ali.

— Dingiswayo se urcă pe tronul Imperiului Mtetwa (domneşte circa 1807 – 1818); el îşi extinde rapid dominaţia în detrimentul vecinilor săi din sud-estul Africii.

z e După ce Marea Britanie scosese în afara *legii comerţul cu* sclavi *în teritoriile* dominate de ea (1807), forţele navale britanice, care se instalaseră pe Coasta de Aurt Ghana), încep să intercepteze navele tuturor ţărilor care transportau sclavi (din 1808).

CELE DOUĂ AMERICI:

— O armată britanică de debarcare alcătuită din opt de mii de soldaţi cucereşte Montevideo (iulie); ocupă şi Buenos Aires, dar este silităsă se retragă.

— Pornit să exploreze teritoriile de la vest de fluviul Mississippi, Zebulon Pike este luat prizonier de colonişti spanioli şi întemniţat pentru o vreme la Santa Fé, în New Mexico.

z – n. Robert Edward Lee (m. 1870), general în armata Confederaţiei sudiste americane.

— N. Joseph Eggleston Johnston (m71891), general în armata Confederaţiei Sudiste americane.

e m. Joseph Brant (Thayendanegea) (n. 1742), şef al tribului mohawk care a fost multă vreme aliat al englezilor, făcând raiduri în aşezările din Valeaa Mohawk, ca la Valea Cherry (1778), mai târziu el şi poporul său s-au stabilit în Canada.

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul peninsular: o armată franceză de peste o sută cincisprezece mii de soldaţi atacă Spania (martie), instalându-l pe Joseph Bonaparte, fratele lui Napoleon, ca rege-marionetă. Are loc o răscoală de proporţii a populaţiei madrilene, care se extinde pretutindeni în Spania şi în Portugalia; armatele regulate regionale luptă şi ele împotriva francezilor, silind o armată de optsprezece mii de francezi să capituleze la Baylen, în Andaluzia (20 înnieţ. O forţă britanică alcătuită din paisprezece mii de soldaţi conduşi de Arthur Wellesley (mai târziu duce de Wellington) debarcă în apropiere de Lisabona (1 august). Napoleon preia personal comanda armatei franceze (3 noiembrie); pornind ofensiva.

316

francezii cuceresc rapid nordul Spaniei în întregime, inclusiv Madridul (4 de-ccmbric), silind britanicii să se retragă şi apoi să evacueze peninsula pe calea apei (18 ianuarie); din douăzeci şi două până la douăzeci şi trei de

mii de soldaţi, britanicii pierd aproape nouă mii.

e Ruşii atacă Finlanda (februarie), silind forţele suedeze de ocupaţie să se retragă (decembrie); dominaţia Rusiei asupra Finlandei şi a insulelor Aland este consfinţită prin Tratatul de la Frederikshavn.

— N. Marie Edme Patrice Maurice de MacMahon (m. 1893), mareşal al Franţei.

— M. Guy Carleton (n. 1724), general britanic care s-a distins mai ales la Louisbourg

(1758), Havana (1762) şi Québec (1759; 1775); a fost comandant suprem în America (1782 – 1783) şi de trei ori guvernator al Canadei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armata statului Fulani sub comanda lui Usman dan Fodio atacă Kanem-Bomu, la început învingând armatele conduse de Mai Ahmad.

— N. Abdel-Kader (Abd-al-Kadir) (m. 1883), conducător algerian.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e o revoltă declanşată în colonia penală din New South Wales conduce la eliberarea din funcţie a căpitanului William Bligh, guvernatorul coloniei, la desfiinţarea Corpului de armată din New South Wales şi la declanşarea şirului de evenimente care vor duce la afirmarea naţiunii australiene (26 ianuarie).

e Olandezii ocupă în totalitate Java de Vest.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Spaniolii din Santo Domingo resping rebelii haitieni şi recuceresc partea estică a insulei (1808 – 1809).

ze n. Jefferson Davis (m. 1889), conducător militar şi lider politic american; preşedinte al Confederaţiei sudiste americane (1861 – 1865).

EUROPA:

e Războaiele napoleoniene, războiul peninsular: francezii invadează Portugalia, cuceresc Oporto (29

martie), pe care-l pierd apoi în faţa britanicilor lui Arthur Welles 1 ey (12 mai). Lupta dintre aliaţi şi francezi se termină nedecis la Talavera (28 iulie), unde francezii pierd peste şapte mii de oameni, iar britanicii peste şase mii; după luptă aliaţii se retrag în Portugalia.

e Războaiele napoleoniene, războiul austro-francez: armatele austriece numărând peste două sute de mii de oameni atacă Bavaria (9 aprilie), în timp ce trupe mai mici atacau Italia (cincizeci de mii) şi Polonia (patruzeci de mii). În Italia, austriecii îi învinge pe francezi la Sacile (16 aprilie). În Bavaria, Napoleon Bonaparte îi învinge pe austrieci la Abensberg (19 – 20 aprilie), Landshut (21 aprilie), Eckmuth (22 aprilie) şi la Ratisbon (23 aprilie); pierderile totale ale austriecilor se cifrează între treizeci şi cinci şi patruzeci de mii de oameni, iar ale francezilor între zece şi cincisprezece mii. Napoleon cucereşte apoi Viena (13 mai) dar, la Aspem-Essling, pe Dunăre, el se confruntă cu prima sa înfrângere de proporţii, când este nevoit să se retragă cu pierderi între douăzeci şi două

până la douăzeci şi patru de mii de soldaţi; pierderile austriecilor sunt asemănătoare ca număr. Riposta lui Napoleon se concretizează printr-o victorie decisivă asupra austriecilor la Wagram (5 – 6 iulie), unde victimele francezilor se ridică la treizeci şi trei de mii de oameni, iar ale austriecilor la douăzeci şi patru de mii, alte optsprezece mii de austrieci fiind luaţi prizonieri în timpul luptei sau imediat după aceea. Austria capitulează (10 iulie); Tratatul de la Schönbrunn (14 octombrie) îi conferă lui Napoleon controlul asupra unei părţi însemnate de noi teritorii austriece. După înfrângerea Austriei, francezii pun din nou stăpânire în totalitate asupra Tirolului, care se răzvrătise împotriva lor (aprilie).

e m. Jean Larmes, duce de Montebello şi prinţ de Sievers (n. 1769), mareşal francez care a murit în urma

rănilor căpătate la Aspem-Essling.

— N. baronul Edwin von Manteuffel (m. 1885), feldmareşal prusac, e m. Antoine Charles Louis Lasallc (n. 1775), general francez, distins comandant al cavaleriei uşoare.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războaiele napoleoniene: britanicii cuceresc baza franceză de la St. Louis (Senegal).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Tratatul de la Amritsar stabileşte pentru o vreme graniţa dintre britanici şi sikhşii lui Rânjit Singh pe râul Suflej.

— M. Rama I (Chakri) (? – 1809), general siamez care I-a detronat pe monarhul presupus nebun P'ya Taksin (1782) pentru a se urca pe tron (a domnit între 1782 – 1809); el a fondat o nouă dinastie care a continuat şi după moartea sa şi a mutat capitala Thailandei la Bangkok.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Forţele debarcate britanice numărând peste unsprezece mii de oameni debarcă şi cuceresc Martinica stăpânită de francezi, luând peste două mii de prizonieri francezi (ianuarie – februarie).

e.n. Abraham Lincoln (m. 1865), al şaisprezecelea preşedinte al Statelor Unite (18611865 j:

— M. Meriwether Lewis (n. 1774), militar şi explorator american care, alături de William Clark, a explorat noile teritorii din Louisiana până la Pacific (1804 – 1806), devenind guvernator al teritoriului (1807 – 1809).

EUROPA:

e Războaiele napoleoniene, războiul peninsular: francezii invadează din nou Portugalia (iulie), pornind în urmărirea forţelor britanice conduse de ducele de Wellington (fostul Arthur Wellesley); ulterior francezii se retrag (octombrie).

— N. Karl Konstantin Albrecht Leonhard von Blumenthal (m. 1900), feldmareşal prusac.

e.n. Robert Cornelius Napier (m. 1890), feldmareşal britanic.

— M. Cuthbert Collingwood (n. 1748), amiral britanic care a fost comandant adjunct în bătălia deja Trafalgar (1805), preluând conducerea după moartea lui Horatio Nelson.

318

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războaiele napoleoniene: britanicii cuceresc toate avanposturile franceze din Madagascar.

Porturile est-africane Paté şi Mombasa sunt înfrânte de portul Lamu din vecinătate, punând astfel capăt dominaţiei lor.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războaiele napoleoniene: britanicii îi atacă pe olandezii din Java, cucerind Batavia

(august); învinşi, olandezii cedează britanicilor Java şi alte teritorii din Indonezia

(septembrie); toate aceste vor fi înapoiate după terminarea războaielor napoleoniene

(1816).

e Războaiele napoleoniene: britanicii cuceresc insulele Mauritius şi Reunion din Oceanul Indian, insule stăpânite de francezi (decembrie/

e Armatele lui Kamahameha cuceresc integral insulele arhipelagului Hawaii.

— Forţele sikh ale lui Rânjit Singh atacă şi cuceresc ultima parte din Punjab rămasă sub control afghan (1810 – 1820).

e.n. Tantia Topi (Tatya Tope; Ramehandra Panduroga) (circa 1810 – 1859), conducător al rebelilor indieni.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Sub conducerea lui José Miguel Carrera şi Bernardo O'Higgins, Chile îşi proclamă independenţa, dar cade din nou sub dominaţia spaniolilor după ce aceştia înfrâng armata lui O'Higgins la Rancagua (7 octombrie); acesta, împreună cu forţele rămase, se refugiază în Argentina.

— Argentina îşi câştigă efectiv independenţa de sub spanioli, chiar dacă, formal, rămâne o colonie a Spaniei.

— Războiul mexican de independenţă (*1810 1823*): preotul catolic Miguel Hidalgo y

Costilla conduce o răscoală ţărănească împotriva Spaniei, ameninţând Ciudad de México; *este însă învins de spaniolii generalului* Felix Calleja.

— Americanii cuceresc fortul spaniol de la Bâton Rouge, întemeind Florida de Vest; preşedintele James Madison anexează apoi teritoriul (27 octombrie).

— Şapte mii de britanici debarcă şi cuceresc Guadeloupe (28 iunie).

— N. Andrew Atkinsorf Humphreys (m. 1883), general american.

e.n. John Bankhead Magruder (m. 1871), general al Confederaţiei americane sudiste, e m. Benjamin Lincoln (n. 1733), general american care, în calitate de adjunct al lui George Washington, a acceptat formal capitularea britanicilor de la Yorktown (1781); ulterior a fost numit secretar de război.

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul peninsular: la Fuentes de Onoro (5 mai), armata franceză a lui André Massena numărând patruzeci şi opt de mii de soldaţi termină nedecis confruntarea cu armatele britanice şi portugheze conduse de ducele de Wellington, care numărau treizeci şi şapte de mii de soldaţi.

— Războaiele napoleoniene, războiul peninsular: la Albuera (16 mai), douăzeci şi cinci de mii de francezi sub

conducerea lui Nicolas Jean de Dicu Soult înaintează şi încearcă fără succes să elibereze Badajoz de sub asediu; respinşi de armata condusă de William

319

Beresford ce număra treizeci şi două de mii de oameni, francezii înregistrează şase mii de victime.

e Războaiele napoleoniene, războiul peninsular: Taragona este *cucerită în urma* unui asediu ffancez (28 iulie), cu preţul a şapte mii de victime şi opt mii de prizonieri de partea spaniolă; ffancezii au şi ei patru mii de morţi şi răniţi.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

ze în Egipt, armatele lui Mehmet Ali atacă şi învinq decisiv mamelucii care mai existau în întreaga ţară, ucigând cea mai parte a supravieţuitorilor; Mehmet Ali pune astfel capăt castei mameluce aflată sub influenţa Turciei şi instaurează o putere independentă (martie).

e Războiul egipteano-arab (1811 – 1818): armata lui Mehmet Ali atacă teritoriile deţinute de Wahhabi în Arabia, cucerind Meca şi Medina, precum şi o mare parte din coasta Arabici de la Marea Roşie.

e Armatele statului Fulani ale lui Usman dan Fodio sunt înfrânte de cele ale lui Muhammad al-Kanami, sosite în sprijinul lui Mai Ahmad din Kanem-Bomu. e Conducătorul religios Shehu Ahmadu Lobbo conduce o insurecţie împotriva stăpânirii «fulani din Macina (Africa de Vest), punând bazele unui nou stat cu capitala la Hamdallahi. e Dingiswayo include buthelezii şi alte clanuri ale zuluşilor, inclusiv cel condus de Scnzangakona, în imperiul său Mtetwa (circa 1811).

e Necontenitele atacuri ale burilor alungă populaţia xhosa dincolo de râul Fish.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Arakanul încearcă pentru ultima oară să se

elibereze de sub dominaţia Birmaniei, însă eşuează (1811 – 1815).

— N. Tseng Kuo-fen (m. 1872), om politic şi general chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul mexican de independenţă: la podul de la Calderón, în apropiere de Guadalajara (17 ianuarie), armatele generalului spaniol Felix Calleja zdrobesc categoric armata lui Miguel Hidalgo, formată din circa optzeci de mii de rebeli slab înarmaţi, din care zece mii cad victime. Hidalgo este prins şi executat o lună mai târziu. Conflictul continuă, în mare parte ca un război de gherilă în provincie, condus de succesorul lui Hidalgo, preotul catolic José Maria Morelos.

e Venezuela îşi proclamă independenţa faţă de Spania (5 iulie), declanşând războiul cu această ţară.

— Paraguayul îşi proclamă independenţa faţă de Spania (14 august).

e Rebelii conduşi de José Artigas preiau controlul în Banda Oriental (Uruguay), teritoriu pretins atât de Portugalia cât şi de Spania.

e Forţele americane conduse *de* guvernatorul teritoriilor din Indiana, William Henry Harrison, pornesc la atac cu o mie de oameni din miliţii asupra oraşului Prophetstown, cartierul general al Profetului, fratele căpeteniei Shawnee Tecumseh şi conducător al unei importante coaliţii indiene (noiembrie). Americanii învinq decisiv forţele indiene pe râul Tippecanoe (8 noiembrie), apoi incendiază Prophetstown. Coloniştii americani continuă să înainteze în Vest, în număr tot mai mare.

320

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene, războiul franco-rus: Marea Armată a lui Napoleon Bonaparte atacă Rusia (23 iunie), traversând râul Niemen şi înaintând în mare parte

fără a întâmpină *rezistenţă*. *Ruşii se retrag, aplicând tactica pământului pârjolit*. *O primă* confruntare la Smolensk se soldează cu zece mii de victime de fiecare parte (17 – 19 august); ruşii se retrag din nou. La Borodino (7 septembrie), armata lui Mihail Kutuzov revine pentru a purta o bătălie care-i costă pe ruşi patruzeci şi cinci de mii de victime dintr-un total de o sută douăzeci de mii; francezii pierd douăzeci şi opt de mii din cei o sută treizeci de mii de soldaţi. Armata franceză numărând nouăzeci şi cinci de mii de oameni cucereşte Moscova, lăsată descoperită după retragerea garnizoanei ruse (14 septembrie). Lipsiţi de proviziileneccsare, francezifpărăsesc *Moscova* (*19 octombrie*), poartă o bătălie nedecişă la Maloiaroslaveţ, apoi încep o lungă şi dezastruoasă retragere. În cele din urmă, prinşi în capcanăpe când încercau să traverseze râul Berezina (26 – 28 noiembrie), francezii pierd treizeci de mii din cei aproximativ cincizeci de mii de soldaţi.

ZB m. Piotr Ivanovici Bagration (n. 1765), prinţ şi general rus; moare ca urmarea, rănilor primite La Borodino (7 septembrie).

B *Războaiele* napoleoniene, războiul peninsular: armata ducelui de Wellington trece la ofensivă, cucerind Ciudad Rodrigo (19 ianuarie) şi Badaj oz (18 aprilie). La Salamanca, armata lui Wellington aflată în retragere se întoarce şi învinge urmăritorii francezi, numărul victimelor „aliaţilor fiind de cinci mii, ale francezilor de şase mii, la care se adaugă un număr de-şâpte mn-Forizonieri francezi. Madridul cade apoi în mâinile aliaţilor şi 2 august), care-l vor pierde iarăşi, spre sfârşitul anului, când ofensiva franceză va alunga armata lui Wellington înapoi în Portugalia.

— Războiul ruso-turc: Tratatul de la Bucureşti (mai) acordă Rusiei Basarabia; Turcia continuă să deţină suzeranitatea asupra Moldovei şi Ţării Româneşti.

— O dată terminat războiul lor cu Rusia, turcii înfrâng forţele care luptau pentru independenţa Serbiei, recucerind ţara în întregime (1812 – 1813).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul ruso persan: în lupta decisivă a războiului, armata rusă învinge armata persană a lui Abbas Mirza la Aslanduz, pe râul Aras (31 octombrie), apoi porneşte către Marea Neagră, unde asediază şi cucereşte fortăreaţa Lenkoran, punând capăt războiului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele siameze ocupă Cambodgia, îl detronează pe Ang Chan şi-l înlocuiesc cu fratele său, Ang Snguon. Vietnamezii ripostează cu o armată numeroasă, silindu-i pe siamezi să bată în retragere; Ang Chan îşi redobândeşte tronul, dar Cambodgia devine acum un protectorat vietnamez.

B n. Tso Tsung-l ang (m. 1885), om de stat şi general chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

B Războiul din 1812 (1812 – 1814): după declaraţia americană de război (19 iunie), o serie de conflicte de mică amploare se termină în mare parte favorabil pentru britanicii de la frontiera canadiano-americană. Armatele britanice cuceresc forturile

Mackinac (15 iulie), Deaibom (15 august) şi Detroit (13 octombrie), ultimul capitulând fără luptă în faţa unei armate canadiene şi indiene mult inferioare numeric. La Queenston (13 octombrie) este respinsă o tentativă americană de invazie a Canadei, cu preţul a două sute de victime de partea americanilor şi a aproape o mie de prizonieri; pierderile britanicilor sunt neglijabile. Pe mare, britanicii instituie o blocada a coastei americane, deşi americanii ies învingători într-o serie de lupte navale de

mică amploare (la care se înfruntă câte o singură navă de fiecare parte).

e Armatele spaniole conduse de generalul Juan Monteverde înfrâng armata revoluţionară venezueiană condusă de Francisco Miranda, care capitulează la La Victoria (12 iulie); astfel ia sfârşit o primă etapă a revoluţiei. Simón Bolívar şi alţi capi ai revoluţiei fug peste graniţă.

ze n. Conchise (circa 1812 – 1874), căpetenie a apaşilor.

— N. John Alexander McClemand (m. 1900), general american.

EUROPA:

e Războaiele napoleoniene: Napoleon Bonaparte adună o nouă armată şi atacă forţele aliate din Germania (aprilie). La Lutzen (2 mai), armata sa *numărând o* sută zece mii de soldaţi învinge o armată a aliaţilor de numai şaptezeci şi trei de mii de oameni/ pătrunzând prin centrul forţelor lui Ludwig Wittgenstein, dar nereuşind să fructifice ocazia. Ambele tabere suferă pierderi grele, între cincisprezece şi douăzeci de mii de oameni fiecare; pierderi similare se înregistrează şi la Bautzen (20 – 21 mai), unde ffancezii repurtează o nouă victorie. O a treia mare victorie este obţinută de francezi la Dresda (26 – 27 august), unde aceştia pierd zece mii de oameni, pe când aliaţii sunt siliţi să se retragă după ce pierd treizeci şi opt de mii de oameni dintr-un total iniţial de o sută şaptezeci de mii. În Batăiia Naţiunilor de la Leipzig (16 – 19 octombrie), Napoleon este învins categoric; armata sa de două sute de mii de oameni înregistrează treizeci şi opt de mii de victime, iar cincisprezece mii de francezi sunt luaţi prizon ierr Restul armatei se retrage peste Rin, în timp ce aliaţii iau prizonieri peste o sută de mii de soldaţi francezi rămaşi izolaţi în Germania. Lupta de la Leipzig aduce pierderi de peste cincizeci şi trei de mii de soldaţi în

rândurile aliaţilor.

— M. Gerhard Johann David von Scharnhorst (n. 1755), general prusac care a devenit ministru de război şi *şef al marelui stat* major (1808); este rănit mortal la Lutzen.

— M. (Jean) Victor (Marie) Moreau (n. 1763). general francez care a fost ucis în bătălia de la Dresda (27 august).

— M. prinţul Jozef Antoni Poniatowski (n. 1762), general polonez născut la Viena care a condus *armata poloneză în apărarea* Varşoviei (1794); ajuns mai târziu mareşal al imperiului, comandant al Primei Legiuni Poloneze şi ministru de război în ducatul independent al Varşoviei (1807); s-a distins mai ales în luptele de la Borodino (1812) Şi Leipzig, unde s-a înecat prins sub calul său (19 octombrie).

— Războaiele napoleoniene, războiul peninsular: aflată iar în ofensivă, armata britanică a ducelui de Wellington cucereşte Madridul (17 mai) şi porneşte în urmărirea armatei franceze în retragere, până la fluviul Ebru; la Vittori, armata lui Wellington numărând şaptezeci de mii de soldaţi învinge armata franceză care număra şaizeci de mii de

oameni. Francezii înregistrează peste cinci mii de victime la care se adaugă şi peste două mii căzuţi prizonieri, pierderile aliaţilor ridicându-se la şase mii de victime. Francezii se retrag dincolo de Pirinei, în sudul Franţei, urmăriţi de armatele lui Wellington (începutul lui octombrie).

— M. Mihail Ilarionovici Golenişcev Kutuzov, prinţ de Smolensk (n. 1745), feldmareşal rus a cărui armată a fost învinsă la Borodino (1812)

— M. Jean Andoche Junot, duce de Abrantes (n. 1771), general francez care s-a distins mai cu seamă în Portugalia şi în Spania.

e m. Jean-Baptiste Bessieres (n. 1768), mareşal al Franţei; comandant al cavaleriei, el a fost ucis într-o luptă de mică însemnătate la Rippach (1 mai)

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul ruso persan: în urma Tratatului de la Gulistan, Rusia dobândeşte Georgia şi alte teritorii din Munţii Caucaz de la Persia învinsă (12 octombrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul de la 1812: armatele americane cuceresc oraşul York (Toronto) (27 aprilie) şi incendiază clădirile publice (8 mai), după care se retrag.

e m. Zebulon Montgomery Pike (n. 1779), general şi explorator american care a explorat teritoriile din Louisiana, inclusiv Creasta lui Pike, care-i poartă numele; a fost rănit mortal în timp ce conducea armatele americane la York (Toronto).

e Războiul de la 1812: americanii cuceresc Fort George (27 mai), de pe râul Niagara, apoi Fort Erie, recucerit *ulterior de* britanici.

e Războiul de la 1812: nava americană (*7SS Chesapeake* este învinsă de nava britanică *HMSS – hanon*; americanii capitulează (1 iunie).

— Războiul de la 1812, războiul dintre tribul Creek şi americani: indieniţereek atacă şi cuceresc fortul Mims din Alabama (30 august), masacrând peste cinci sute de localnici. Miliţiile din Tennessee ŞFG – corgia conduse de generalul Andrew Jackson şi de alţii ripostează printr-o serie de atacuri asupra aşezărilor indienilor creek, multe fiind incendiate.

— Războiul de la 1812, bătălia de la Lacul Erie (10 septembrie): o mică flotilă americană condusă de căpitanul Oii ver Perry învinge şi capturează o flotilă britanică de şase nave mici, eliberând calea pentru atacul asupra oraşului Detroit, care capitulează fără Luptă (29 septembrie). Pe râul Tamisa, lângă oraşul Londra din

Ontario, armata americană învinge o armată britanică şi indiană (5 octombrie), capturând aproape cinci sute din cei o mie de soldaţi care iau parte la luptă. Pierderile sunt mici în ambele tabere, deşi. este ucis şi Tecumseh, aliatul britanicilor.

e m. Tecumseh (n. circa 1768) căpetenie shawnec care a luptat împotriva americanilor, ucispe când lupta de partea britanicilor înlătălia de pe Tamisa. *e* Războiul de la 1812: americanii care încercau să atace Montrealul sunt învinşi într-o serie de lupte de mică amploare la Châteaugay (25 octombrie) şi la Chrysler's Farm (11 noiembrie); americanii renunţă la planurile lor de invazie.

— Războiul de la 1812: forţele britanice şi indiene cuceresc fortul Niagara (18 decembrie), apoi pornesc către Buffalo, pe care-l cuceresc şi incendiază (29 – 30 decembrie), e Reîntoarsă în Venezuela, armata lui Simón Bolívar învinge armata spaniolă a lui Juan Monteverde într-o serie de confruntări, cucerind Caracas (6 august) şi asediind armata lui Monteverde la Puerto Cabello (septembrie).

— N. David Dixon Porter (m. 1891), amiral american.

e.n. John Charles Fremont (m. 1890), general şi explorator american.

323

EUROPA:

— Războaiele napoleoniene: o armată a aliaţilor numărând peste trei sute cincizeci de mii de soldaţi atacă Franţa, zdrobind armata lui Napoleon formată din o sută douăzeci de mii de oameni (ianuarie – mai), în ciuda tentativelor disperate ale lui Napoleon, care obţine mai multe victorii precum cea de la Brienne (29 ianuarie), Champaubert (10 februarie), Montereau (18 februarie) şi Rheims (13 martie). Parisul capitulează (31 martie), iar Napoleon abdică (11 aprilie) fiind exilat în Elba. Tratatul de la Paris (30 mai) reinstaurează în linii mari statu-quo-ul

anterior anului 1793. „” –

— Războaiele napoleoniene, războiul peninsular: armatele aliate debarcă şi asediază Bayonne, din Franţa (14 februarie). Armatele lui Wellington intră în luptă cu francezii aflaţi în retragere la Orthez (27 februarie). Aliaţii atacă apoi Toulouse (10 aprilie), francezii abandonând oraşul. Prima abdicare a lui Napoleon pune capăt războiului peninsular.

— Olanda renunţă la comerţul cusclavi.

— M. Robert Ross (n. 1766), generalul britanic care a condus forţele ce au atacat şi incendiat Washington, D.C. (august).

— M. William Howe (n. 1729), general britanic rămas în istoric mai ales pentru cu ceiirea New York-ului (forturile Washington şi Lee) (1776), beneficiind de sprijin naval din partea fratelui său, amiralul Richard Howe.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— O a doua armată egipteană de invazie a Arabiei este învinsă de către wahhabiţi.

— Războaiele napoleoniene: prin Tratatul european de la Paris Olanda cedează Colonia Capului către Marea Britanie, care ocupase colonia încă din 1806.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele britanice atacă oraşele fortificate ale populaţiei gurkha din sudul Nepalului (1814 – 1815).

— N. Hung Hsiu ch iian (m. 1864), lider al rebelilor chinezi.

CELE DOUĂ *AMERICI*:

— Războiul de la 1812, Războiul dintre indienii creek şi americani: la Horseshoe Bend (Cotul Potcoavei), pe râul Tallapoosa (27 martie), armata lui Andrewlackson numărând două mii de soldaţi învinge decisiv rămăşiţele principalei forte a indienilor creek numărând între o mie o sută şi o mie două sute de oameni, omorând circa şase-

şapte sute dintre aceştia. Americanii iau apoi cea mai parte din teritoriul învinşilor, estimat la circa douăzeci de milioane de pogoane.

— Războiul de la 1812: armatele americane, numărând peste trei mii de oameni, invadează Canada, cucerind fortul Eric (2 – 3 iulie). Pe râul Chippewa (5 iulie) ele se confruntă cu o armată anglo-canadiano-indiană formată din două mii de oameni, pe care-o învinge. La Lundy's Lane, în apropiere de cascada Niagara (25 iulie), o armată britanică de trei mii de soldaţi îi învinge pe americani; britanicii urmăresc americanii aflaţi în retragere până la fortul Erie, pe care-l asediază.

324

— Războiul de la 1812: forţa de debarcare britanică respinge trupele americane la Bladenburg (24 august), şi cucereşte Washington, D.C. (24 – 25 qugust), incendiind multe clădiri din oraş printre care şi Casa Albă şi Capitoliul.

— Războiul de la 1812: războaiele napoleoniene fiind încheiate, Marea Britanie are acum posibilitatea de a trimite întăriri masive armatelor sale din America de Nord. O armată britanică de invazie formată din paisprezece mii de soldaţi porneşte către sud din Montreal (31 august), înffuntând o armată americană de patru mii cinci sute de soldaţi la Plattsburgh; în acelaşi timp, o mică flotilă britanică se lupta cu una americană pe lacul Champlain (11 septembrie). Victoria categorică a americanilor pe lac sileşte armata britanică de uscat să se retragă în Montreal.

— Războiul de la 1812: armata britanică de debarcare atacă fără succes Baltimore (12 – 14 septembrie). Atacul nereuşit asupra fortului McHenry din Baltimore a constituit sursa de inspiraţie a compozitorului Francis Scott Key pentru „Drapelul înstelat", care avea să devină imnul naţional al Americii.

— Tratatul de la Ghent (24 decembrie) pune capăt

războiului de la 1812, revenindu-se la statu-quo-ul antebelic. Britanicii pregătiseră însă o invazie masivă a Louisianei, cu o forţă de debarcare alcătuită din şapte mii cinci sute de oameni (13 decembrie). Fără ca niciuna dintre părţi să ştie că războiul s-a sfârşit, britanicii atacă poziţiile fortificate ale lui Andrew Jackson, peste un teren deschis. Britanicii suferă o înfrângere crâncenă, înregistrând două mii o sută de victime şi cinci sute de prizonieri; americanii pierd treisprezece oameni.

— Deşi puternic întărite, forţele spaniole din Venezuela pierd o serie de lupte în faţa oştilor lui Simón Bolívar; acestea din urmă sunt însă învinse decisiv Ja La Puerta (15 iunie). Spaniolii cuceresc apoi Caracas (16 iulie) şi înving din nou armatele lui Bolívar la Aragua (18 august), cu preţul a două mii de victime din cei zece mii de spanioli care iau parte la luptă; rebelii, în număr de trei mii, sunt distruşi aproape în totalitate. Bolívar fuge apoi în exil.

— Spania îşi restabileşte controlul în Santo Domingo.

— N. Joseph Hooker (m. 1879), general american.

— N. Philip Keamy (m. 1862), general american.

IQQ

EUROPA:

— Napoleon Bonaparte revine în Franţa din Elba (1 martie), preia puterea şi începe remobilizarea ţarii. În fruntea noii sale armate atacă oştile aliate conduse de ducele de Wellington şi de Gebhard von Blucher în Belgia, purtând bătăliile nedecise, dar costisitoare, de la Ligny şi Quatre-Bras (16 iunie). Bătălia finală a lui jjapoleon are loc la Waterloo (18 iunie), unde se confruntă armata şa de şaptezeci şi una de mii de soldaţi cu cei şaizeci şi şase de mii conduşi de ducele de Wellington, la care se adăugă, în aceeaşi zi, patruzeci şi cinci de mii de soldaţi conduşi de Blucher. În cele din urmă, ffancezii nu izbutesc să străpungă liniile britanicilor, intră în luptă întreaga armată

prusiana, britanicii contraatacă, iar francezii cedează şi se retrag în dezordine. Napoleon abdică pentru a doua oară (22 iunie) şi este exilat pe Sf. Elena. Tratatul de la Paris (20 noiembrie) impune condiţii şi mai drastice francezilor.

325

— Congresul de la Viena reafirmă împărţirea Poloniei între Prusia, Rusia şi Austrian

— Franţa renunţă să se mai implice în comerţul cu sclavi; alte state europene aveau să urmeze treptat exemplul Marii Britanii, Olandei şi Franţei.

— M. Michel Ney (n. 1769), mareşal al Franţei; a participat la toate luptele începând cu Necrwinden (1793) şi până la Waterloo (1815) şi a comandat ariergarda în timpul retragerii de la Moscova (1812).

— M. Joachim Murat (n. 1767), mareşal francez şi mare amiral al imperiului, care a primit tâtlu Fde rege al Neapolclui (1808); în cele din urmă este judeca tdecurtea marţială şi executat.

e m. Louis Alexandre Berthier (n. 1753), mareşal al Franţei care a luptat sub conducerea lui Rochambcau (1780 – 1782) în America; ulterior şeful statului major al lui Napoleon Bonaparte, posibil să fi fost asasinat după ce a rupt relaţiile cu acesta.

— M. Edward Michael Pakenham (n. 1778/ general britanic care a fost ucis în timp ce comanda forţele britanice împotriva oraşului New Orleans, după încheierea războiului deâaT812.

— M. Guillaume Marie Anne Brune (n. 1763), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Forţele navale americane, conduse de comodorul Stephen Decatur, pătrund în portul Alger (3 martie) şi, fără a recurge la arme, obţine eliberarea tuturor prizonierilor americani şi promisiunea că va înceta pirateria, apoi îşi continuă călătoria (30 iunie). Tunisul şi Tripoli se

angajează de asemenea să pună capăt pirateriei. Pirateria continuă.

— Mehmet Ali înăbuşă o revoltă în Cairo, declanşată iniţial de albanezii din armata sa.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Britanicii atacă din nou, de data asta reuşind să cucerească şi să păstreze Kandy, din Ceylon (Sri Lanka) (februarie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul mexican de independenţa: primind întării" Xarmatele spaniole şi coloniale învinge forţele rebelilor (ui José Morelos la capătul unui şir de lupte de mai mică anvergură, luându-l prizonier pe preotul rebel (noiembrie) şi executându-l (decembrie). Continuă un război de gherilă de mic angajament.

— Nueva Granada (Columbia) este invadată de o armată spaniolă şi colonială de douăsprezece mii de oameni, care asediază şi cuceresc Cartagena (septembrie – decembrie).

e.n. George Gordon Meade (m. 1872), general american.

— N. William Joseph Hardee (m. 1873), general în Confederaţia sudistă.

EUROPA:

— M. Pierre François Charles Augereau, duce de Castiglione (n. 1757), mareşal al Franţei, supranumit „Copilul poporului" sau „Tâlharul cel mândru"; a luptat în timpul Revoluţiei franceze şi în războaiele napoleoniene.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războaiele napoleoniene: ca parte integrantă a despăgubirilor postbelice, Marea Britanie restituie Franţei instalaţiile din Senegal.

— Flotele britanică şi olandeză bombardează Algerul

(26 august); algerienii eliberează

— O a treia invazie egipteană în Arabia se soldează cu înfrângerea wahhabiţilor (1816 – 1818).

— După moartea tatălui său, Scnzangakona, Shaka preia controlul asupra artritei zuluşe, punând la punct noi tehnici militare, mai cu seamă lupta în formaţiuni de luptă bine disciplinate de tip regimental (*impis*) şi utilizarea săbiilor cu lama scurtă în lupta corp la corp.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— După terminarea războaielor napoleoniene, Marea Britanie returnează Olandei Java şi alte regiuni din Indonezia.

e După ce înfrâng populaţia gurkha şi ajung în valea Katmandu, britanicii dobândesc controlul asupra Nepalului.

— Perşii invadează şi cuceresc pentru scurtă vreme Herat, înainte de a fi respinşi.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele spaniolă şi colonială recuceresc Nueva Granada (Columbia) în totalitate, punând stăpânire pe Bogotá (mai).

— Simón Bolívar revine în Venezuela (decembrie), conducând din nou o mare insurecţie împotri va Spaniei, iarăşi fără succes (*1816 – 1818*).

— Argentina îşi proclamă independenţa (9 iulie).

— N. George Henry Thomas (m. 1870), general american.

EUROPA:

— M. Tadeusz (Thaddeus) Andrezi Bonawentura Kościuszko (n. 1746), general polonez care a contribuit la edificarea academiei West Point în timpul Revoluţiei americane; mai târziu a luptat în Polonia împotriva invadatorilor ruşi (1792) şi în timpul insurecţiei poloneze (1794). Cu solda primită pentru serviciile aduse armatei

americane, a cumpărat şi eliberat sclavi americani, eliberând şi şerbii de pe proprietatea sa din Polonia.

— M. André Massena, duce de Rivoli şi prinţ de Essling (n. 1758), mareşal al Franţei, pe care ducele de Wellington îl considera a fi cel mai priceput comandant de oşti al lui Napoleon Bonaparte.

e m. Karagheorghe (Gheorghi Petrovic; Diordje Petrovic) (n. 1762), general sârb şi conducător almişcării sârbe de independenţă, supranumit Kara („Negru”) Gheorghe, sub conducerea căruia trupele neregulate sârbe obţin pentru scurtă vreme eliberarea de sub turci; el este proclamat conducător al Serbiei independente (1808 – 1813). Moare asasinat (25 iulie).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Regatul Yoruba Oyo decade mai ales după ce provincia sa din nord este cucerită de indienii fulani (circa 1817).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al treilea război dintre Marea Britanie şi regatul Marat (1817 – 1818): armata britanică învinge decisiv armatele marate conduse de Holkar la Mahidput (21 decembrie), punând astfel capăt războaielor cu maraţii.

e Armatele olandeze înfrâng o insurecţie de proporţii în insulele Moluce (mai – noiembrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Armatele argentinianăji chiliană numărând aproape patru mii de oameni, sub conducerea generalilor José de San Martin şi Bemardo O’Higgins, traversează Anzii (ianuarie), învinq forţele spanioleşi coloniale lalhacabuco (12 februarie) şi cuceresc apoi Santiago (î 5 februarie).

— Primul război seminol: fortul Negro de pe râul Apalachicola, construit şi deţinut de sclavi fugari şi seminoli, este atacat de forţele americane sosite pe uscat

şi pe râu; fortul este distrus şi sunt ucişi aproape toţi cei trei sute de apărători ale acestuia (27 iulie).

— N. Braxton Bragg (m. 1876), general în Confederaţia statelor americane.

jQQ

EUROPA:

— N. Franz Eduard Ivanovici Todleben (m. 1884), general rus.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Generalul zulus Shaka îşi asumă puteri dictatoriale în Natal, subjugând popoarele învecinate (1818 – 1828).

— M. Dingiswayo (Godongwana) (n. circa 1770), căpetenie mtetwa (bantu), implicat în luptele dintre clanurile din Natal; a luat parte la un război civil împotriva rivalului său, Zwide, din clanulndwandwe.

— Războiul zulu-ndwandwez (1818 – 1819): după moartea lui Dingiswayo, Shaka respinge un atac din partea lui Zwide din clanulndwandwe în bătălia de la Gqokli Hill.

e Regele Adandozan al Dahomeyului este detronat şi înlocuit cu Gezo (care domneşte între 1818 – 1858); regatul său, care devenise foarte prosper de pe urma negoţului cu sclavi prinşi pe care-i vindeau europenilor, avea o caracteristică mai aparte, prin faptul căgarda regală de elită era alcătuită din femei.

e Sub conducerea lui Ahmadu ibn Hammadi, indienii fulani din statul jihad Macina cuceresc Segu, Djenne şi Tombuctu.

— Forţele burilor atacă din nou populaţia xhosa.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e în Ceylon (Sri Lanka) este înfrântă o insurecţie sinhaleză împotriva dominaţiei britanice, (1817 – 1818).

e Al treilea război dintre Marea Britanie şi regatul Marat: regatul Marat se predă formal britanicilor (2 iunie), e.n. Feng Tzu-te’ai (m. 1903), general chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

e La Cancha-Rayada (16 martie), armata lui José de San Martin este învinsă de armatele spaniolă şi colonială; armata revoluţionară obţine o victorie decisivăperâul Mai po (5 aprilie), cu pierderi minore de partea revoluţionarilor, în timp ce spaniolii pierd o mie de oameni şi peste două mii de prizonieri. Armata spaniolă se retrage apoi în Perú.

328

— Generalul Andrew Jackson conduce o forţă americană şi indiană formată din cinci mii de oameni cu care invadează Florida stăpânită de spanioli, atacând aşezările indienilor seminoli şi ale sclavilor fugiţi, cucerind St. Marks şi, în cele din urmă, ocupând Florida. Statele Unite obţin Florida de la spanioli prin Tratatul Adams-Onis (22 februarie 1819).

— N. Pierre Gustave Toutant Beauregard (m. 1893), general în Confederaţia sudistă.

— N. Wade Hampton (d. 1902), general în Confederaţia sudistă.

— M. George Rogers Clark (n. 1752), general american-activ în războiul lordului Dunmore (1774) şi în Revoluţia americană; fratele său mai tânăr a fost exploratorul William Clark (din cuplul Lewis şi Clark).

— M. Paul Revere (n. 1735), comandant al trupelor americane de miliţii, vestit pentru „trapul de la miezul nopţii” de la Boston la Lexington, Massachusetts, pentru a preveni patrioţii în legătura cu sosirea britanicilor (18 – 19 aprilie 1775).

— M. Henry Lee (n. 1756), maior în Revoluţia americană supranumit „Lighthorse Harry”, conducător al unui corp mixt de dragoni şi infanterie uşoară (Legiunea lui Lee); în Camera Reprezentanţilor, el îl omagiază pe George Washington cu cuvintele „primul în luptă, primul pe timp de pace şi primul în inimile compatrioţilor săi”

XI799).

— M. Arthur St. Clair (n. 1736), general american care şi-a evacuat trupele din fortul Ticonderoga (1777), păstrându-le pentru Saratoga, acţiune pentru care a fost deferit curţii marţiale şi achitat.

EUROPA:

— M. Gebhard Leberecht von Blucher (n. 1742), feldmareşal prusac supranumit" Ahe Vorwärts" („Moş Tot-înainte").

— M. Jean Mathieu Philibert Serurier (n. 1742), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul zulu-ndwandwez: încercând să se retragă după un atac nereuşit, armata ndwandweză a lui Zwide este decimată de zuluşii lui Shaka (mai). Se pun astfel bazele Imperiului Zulus al lui Shaka.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Birmania cucereşte Assam.

— Singapore este întemeiat de Stamford Raffles. r – Sikhşii lui Rânjit Singh cuceresc Kashmirul.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Forţele lui Simón Bolívar traversează Anzii în Nueva Granada (Columbia) Jiunie – iulie). La Boyacă (7 august), armata lui de două mii de oameni învinge o armată spaniolă şi colonială formată din trei mii de soldaţi.

— N. William Starke Rosecrans (m. 1898), general american.

— M. Oliver Hazard Perry (n. 1785), ofiţer american de marină care i-a învins pe britanici pe lacul Brie (1813), ocazie cu care a raportat: „Ne-am întâlnit duşmanii şi sunt ai noştri".

EUROPA:

— Revoluţia spaniolă (1820 – 1823): colonelul Rafael

del Riego conduce în Spania o insurecţie republicană încununată de succes (ianuarie), luându-l prizonier pe Ferdinand VIL

— Democraţii portughezi preiau puterea printr-o insurecţie încununată de succes (29 august), înfiinţând o monarhie constituţională.

— Generalul Guglielmo Pepe conduce o insurecţie în Napoli.

— M. Karl Philip, prinţ de Schwarzenberg (n. 1771), feldmareşal austriac care a devenit comandantul suprem aâforţelor aliate împotriva Franţei (1813); a fost învins la Dresda, dar a ieşit învingător la Leipzig. A condus armatele Boemiei în invazia Franţei (1814).

— M. François Étienne Christophe Kellermann (n. 1735), mareşal al Franţei, care a comandat Armata de Moselle în bătălia de la Valmy (1792).

e m. Francis Joseph Lefebvre, duce de Gdańsk (n. 1755), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Forţele zuluşe ale lui Shaka încep perioada denumită „Mfecane" (Zdrobirea) (circa 1820 – 1835), atacând şi distrugând, absorbind sau izgonind popoarele cu care se învecinau, mai ales triburile bantu, perioadă soldată cu unul până la două milioane de morţi.

— Armatele egiptene ale lui Mehmet Ali, conduse de fiul acestuia, Hussein, atacă Sudanul (1820 – 1839); *egiptenii cuceresc o mare parte* din litoralul vestic de la Marea Roşie şi se întind în sud până la Gondokoro (Equatoria).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— După ce Birmania cucereşte Assamul, rebelii assamezi pornesc o revoltă împotriva Birmaniei din centre situate în Manipurul controlat de britanici (1820 – 1822).

CELE DOUĂ AMERICI:

Republicanii conduşi de Simón Bolívar cuceresc Bogotá (în primăvară); Bolívar devine primul preşedinte al Republicii Columbia.

— Războiul civil din Haiti ia sfârşit odată cu asasinarea lui Henri Christophe; Jean Pierre Boyer devine preşedinte.

— Brazilia anexează Uruguayul după înfrângerea liderului rebel José Artigas.

— N. William Tecumseh Sherman (m. 1891), general american.

— N. Horatio Gouverneur Wright (m. 1899), general american.

— M. Daniel Boone (n. 1734), grănicer şi ofiţer de miliţii american, cel care a deschis ruta de traversare a Munţilor Apalaşi prin Cumberland Gap (1775).

— M. Stephen Decatur (n. 1779), ofiţer american de marină activ în Războiul de la 1812; el a condus o escadră de zece nave împotriva piraţilor din Mediterana (1815).

EUROPA:

— M. Napoleon I (Napoleon Bonaparte; Napoleone di Buoneparte) (n. 1769), general şi împărat francez, supranumit în popor „Le Petit Caporal" („Micul Caporal44), care să afirmat pentru prima oară în timpul Revoluţiei franceze şi care a zguduitântreaga Europă prin războaiele napoleoniene; exilat în Elba (1814), revine în Franţappentru a fi

definitiv înfrânt la Waterloo (1815). Este exilat permanent în insula Sf. Elena, unde şi moare, posibil datorită otrăvirii cu arsenic.

e Războiul grecesc de independenţă (1821 – 1832): forţele greceşti cuceresc o mare parte din Moreca (Pelopones) şi multe insule din Marea Egee de sub dominaţia turcilor, această mişcare a fost însoţită de masacrarea multor musulmani de către greci, mai cu

seamă la Tripolitsa (5 octombrie), unde s-a vorbit despre uciderea a zece mii de soldaţi şi civili turci după cucerirea fortăreţei.

e Intervenţia forţelor austriece la Rieti duce la înăbuşirea insurecţiei din Napoli (martie).

e La Novara, armatele austriece se alătură regaliştilor din Sardinia pentru a înfrânge pe revoluţionarii din Sardinia (8 aprilie).

e Ioan VI se reîntoarce din exilul său brazilian pentru a prelua tronul noii monarhii constituţionale înfiinţate în Portugalia (4 iulie).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul turco persan (1821 – 1823): armatele persane conduse de Abbas Mirza atacă nordul Turciei; la Erzurum, perşii învinge o armată turcă numărând, se spune, cincizeci de mii de oameni. Turcii lansează o contraofensivă în sud.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Armata din Siam cucereşte Kedah, în Malaysia, e.n. Shih Ta-k ai (m. 1863), general rebel chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

z – Războiul mexican de independenţă: generalul Augustin Iturbide face o alianţă cu forţele de gherilă şi cucereşte Ciudad de México. Mexicul devine o naţiune independentă (24 februarie), Iturbide devenind împăratul Augustin T (21 iulie).

— Simón Bolívar revine în Venezuela (aprilie), pornind din Nueva Granada (Columbia) în fruntea unei armate de şapte mii de oameni. La Carabobo (25 iunie), oastea sa obţine o victorie categorică asupra armatei spaniole şi coloniale, obţinând independenta Venezuelci, deşi ostilităţile vor continua.

— Forţele de debarcare chiliene conduse de José de San Martin invadează Perú, cucerind Lima (iulie). José Carrera se instaurează ca dictator, dar este asasinat după

scurtă vreme.

— M. José Miguel Carrera (n. 1785), general chilian în timpul războaielor napoleoniene şi al războaielor latino-americane de independenţă; pentru scurtă vreme dicta to r în Chile, este asasinat de propriii săi soldaţi (4 septembrie).

— N. James Longstreet (m. 1904), general al Confederaţiei sudiste.

e.n. Nathan Bedford Forrest (m. 1877), general în Confederaţia sudistă.

EUROPA:

— Războiul pentru independenţa Greciei: grecii insurgenţi îşi proclamă independenţa la Epidaur (I3 ianuarie). Turcii debarcă şi cuceresc Chios (18 – 19 iunie), măcelărind sau luând ca sclavi cea mai mare parte din populaţia grecească de douăzeci de mii de oameni a insulei".

331

— Războiul pentru independenţa Greciei: armatele turce asediază fără succes Missolonghi (iulie 1822 – ianuarie 1823). Armatele greceşti conduse de Marco Bozzaris iau prin surprindere şi învinq forţele turceşti conduse de Mustai Paşa în bătălia de la Karpenizi (21 august).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Foşti sclavi din America întemeiază Monrovia, Liberia.

— Sayyid să-id din Muscat, în alianţă cu Marea Britanie, se extinde în Africa de Est (1822 – 1824), cucerind Pemba şi ameninţând Mombasa, desfăşurând atacuri care eşuează în mod repetat.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele din Birmania atacă Manipur, dar se retrag în cele din urmă în Birmania după ce dau piept cu

armatele britanice şi cele din Manipur.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Brazilia devine o naţiune independentă (7 septembrie); prinţul portughez Dom Pedro se proclamă împărat sub numele de Pedro I (1 decembrie).

— La Pânchincha, Ecuador (24 mai), armatele venezuelane ale generalului Antonio de Sucre învinge armatele spaniolă şi colonială care apărau Quito, după care ocupă oraşul.

— Armatele haitiene conduse de Jean Pierre Boyer recuceresc Santo *Domingo de* la spanioli.

— N. Ulysses Simpson (Hiram Ulysses) Grant (m. 1885), general american şi al optsprezecelea preşedinte al Statelor Unite (1869 – 1877).

— N. Nor Roşu (Mahpiua Luta) (m. 1909), căpetenie războinică a neamului sioux oglala.

B n. John Pope (m. 1892), general american.

EUROPA:

— Armatele franceze intervin în Spania (17 aprilie); o armată de o sută de mii de soldaţi traversează Pirineii, cucereşte Madridul şi porneşte în urmărirea forţelor lui Rafael del Riego, pe care le învinge în apropiere de Cádiz, la Trocadero (31 august). Ferdinand VII se urcă din nou pe tron şi va domni până la moarte (1833).

— Războiul civil portughez: Miguel, unul dintre fiii lui Ioan VI, eşuează în tentativa sa de luare a puterii (1823 – 1824).

— M. John Jervis (n. 1735), amiral britanic multă vreme în serviciul activ; s-a distins la Capul St. Vincent (1797). Devine prim-lord al amiralităţii (1801 – 1803 j şi amiralul Flotei Canalului Mânecii (1806 – 1807).

— M. Lazare Nicolas Marguerite Carnot (n. 1753), general francez care s-a ocupat de problemele militare în cadrul Comitetului Salvării Publice (din 1793); exilat în Elveţia (1797), se reîntoarce pentru a face parte din

Ministerul de Război sub Napoleon Bonaparte (1800).

— M. Louis Nicolas Davout, duce de Auerstadt şi prinţ de Eckmtihl (n. 1770), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul dintre Turcia şi Persia se termină prin revenirea la statu-quo-ul antebelic.

332

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre Marea Britanie şi Birmania (1823 – 1826): armata birmaneză atacăbengalul, amenințândihittăgbrig. Armatelebritanice Tndienesepregătesc să atace Birmania.

— N. Hung Ta-chuan (m. 1852), general rebel chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul pentru independenţa Mexicului: revoluţia republicană din Mexic îl detronează pe Augustin 1 (19 martie).

— Armatele portugheze evacuează Bahia pe calea mării (iulie), revenind în Portugalia după ce flota braziliană se îndreaptă spre altă zonă de pe litoralul brazilian.

EUROPA:

— M. George Gordon, lord Byron (n, 1788), poet britanic care a murit luptând de partea grecilor în timpul războiului de independenţă a Greciei. Moartea lui va avea un larg ecouri văcâştiga simpatizanţi pentru cauza Greciei în rândurile multor naţiuni europene, contribuind decisiv la soluţionarea conflictului.

— M. Eugene de Beauharnais (n. 1781), general ffancez; fiu adoptiv al lui Napoleon Bonaparte, care l-a numit vicerege al Italiei (1805) şi comandant al armatei din Italia (1809).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război dintre britanici şi aşanti (1824 – 1826): britanicii şi armatele coloniale îşi dispută cu

populaţia aşanti controlul asupra Coastei de Aur.

— Flota britanică bombardează Algerul.

— Conducătorul Muscatului Sayyid să iei preia controlul asupra portului est-african Paté.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre Marea Britanie şi Birmania: armatele indiană şi britanică invadează Arakanul, cucerind Arakan City cu pierderi minore (1 aprilie), dar se retrag după ce sunt lovite de o epidemie. Armatele indiene îi atacă şi pe birmanezii din Assam şi din Bengal, pe care-i sileşte să se retragă în Birmania. O armată indiano-britanică debarcă la Rangoon şi cucereşte oraşul fără luptă (11 mai); este apoi asediată, dar fără succes (mai – decembrie).

e Malacca revine sub tutela Marii Britanii şi este dată la schimb olandezilor, pentru Benkgulen, din Sumatra (17 martie), e n? Li Hsiu-ch eng (m. 1864), general rebel chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— La Ayacucho (9 decembrie), armata republicană a lui Antonio de Sucre alcătuită din şapte mii de oameni învinge decisiv armata spaniolă a lui José de La Seama numărând zece mii de soldaţi; republicanii înregistrează peste o mie de victime, iar spaniolii peste două mii, la care se adaugă tot atâţia prizonieri spanioli, printre care ŞTI a Seama. Spaniolii capitulează în ziua următoare, iar Sucre devine primul preşedinte al Republicii Bolivia.

— Războiul pentru independenţa Mexicului: ia fiinţa Republica Mexicană (4 *octombrie*).

— N. Thomas Jonathan Jackson (m. 1863), general în Confederaţia sudistă.

— N. Ambrose Everett Bumside (m. 1881), general american.

— N. Edmund Kirby Smith (m. 1893), general în Confederaţia sudistă.

EUROPA:

— Răscoala decembriştilor: forţele republicane revoluţionare numărând trei mii de oameni sunt învinse de forţele ţariste la Moscova (14 decembrie), punând astfel capăt răscoalei.

— Războiul pentru independenţa Greciei: armatele tuceşti asediază din nou, de data asta cu succes, oraşul Missolonghi (mai 1825 – aprilie 1826).

— Războiul pentru independenţa Greciei: armatele turceşti, după ce au cucerit Grecia aproape în întregime, se îndreaptă asupra Atenei, asediind Acropole (mai – iunie); grecii capitulează (STume/

— Forţele de debarcare egiptene debarcă şi cuceresc o mare parte din Moreea (Pelopones) (februarie).

— M. Alexandru I (Aleksandr Pavlovici) (n. 1777), ţar al Rusiei (d. 1801 – 1825) în timpul războaielor napoleoniene; a condus personal armatele ruseşti la Austerlitz (18051 şi la Leipzig (1813), de asemenea a extins dominaţia Rusiei în Munţii Caucaz şi în Balcani.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul ruso persan (1825 – 1828): forţele persane conduse de Abbas Mirza îi atacă pe ruşi în Munţii Caucaz, cu un oarecare succes iniţial, asediind oraşul Tiflis.

— Primul război dintre britanici şi aşanti: forţele britanice şi coloniale sunt învinse pe Coasta de Aur de către forţele aşanti.

— După ani de eşecuri (1818 – 1825), francezii renunţă la încercarea de a cuceri insula Madagascar.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război anglo-birmanez: forţele britanice pornite din Rangoon îi învinge pe birmanezi într-o serie de

lupte pe râul Irrawaddy, şi cuceresc oraşul Prome (25 aprilie), unde sunt asediaţi de forţele birmaneze în anotimpul ploios. Englezii îi învinge decisiv pe birmanezi la Prome (30 noiembrie – 2 decembrie) şi pornesc spre capitala Birmaniei, Ava.

— O revoltă puternică *a javanezi* lor împotriva olandezilor este înăbuşită (1825 – 1830).

— N, Sher Ali Han (m. 1879), conducător afghan (domneşte între 1863 şi 1878).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul argentiniano-brazilian (1825 – 1828): forţele argentinieneinvadează Banda Oriental (Uruguay) în sprijinul unei insurecţii uruguayene împotrivăstăpânirii braziliene (decembrie).

Torţele mexicane înfrâng o răscoală a neamului Yaqui în Sonora (1825 – 1827).

— N. George Eduard Pickett (m. 1875), general al Confederaţiei sudiste.

— N. Ambrose Powell Hill (*m*. 1865), general al Confederaţiei sudiste.

— N. John Hunt Morgan (m. 1864) general al Confederaţiei sudiste.

— M. James Wilkinson (n. 1757), luptător în războiul revoluţionar, care mai târziu devine comandant suprem al forţelor ce luptă cu indienii în nord-vest (1796/

EUROPA:

— Războiul pentru independenţa Greciei: asediat, oraşul Missolonghi cade în mâinile turcilor.

— M. Louis Gabriel Suchet (n. 1770), mareşal al Franţei; el a fost un general important în Spania, de unde a trebuit în cele din urmă să se retragă datorită insucceselor franceze din alte părţi, fiind numit la comanda Armatei din Sud.

— M. Francis Rawdon-Hastings, conte de Moira (n.

1754), general englez de origine irlandeză, activ în perioada Revoluţiei americane şi a războaielor revoluţionare franceze; mai târziu a făcut serviciul în India şi Malta, unde a fost guvernator şi comandant-şef.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul ruso persan: la Ganja (26 septembrie), armata rusă numărând cincisprezece mii de oameni, sub conducerea generalului Ivan Raskevici, porneşte ofensiva şi învinge armata lui Abbas Mirza, egală ca număr, bătălie care se va dovedi hotărâtoare pentru soarta războiului.

e După o revoltă a ienicerilor din Constantinopole, s-a spus că au fost masacraţi şase mii de ieniceri (15 – 16 iunie).

— Muhammad al-Kanami preia controlul deplin în Bornu, cu un rege-marionetă.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre Marea Britanie şi Birmania: britanicii cuceresc Arakanul, Assamul şi o mare parte din Tenasserim de la Birmania învinsă (februarie).

— Războiul laoţianosiamez (1826 – 1828): armata laoţiană atacă Siamul, ameninţând Bangkokul, dar este respinsă de siamezi.

— Armatele britanice atacă din nou Bhurtpore, de data aceasta reuşind să cucerească oraşul printr-un asalt (18 ianuarie).

— Coloniştii britanici îşi consolidează poziţia în Malaysia prin încheierea Tratatului asupra strâmtorilor.

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. George Brinton McClellan (m. *1885*), general american.

— N. Benjamin Henry Grierson (m. 1911), general american.

EUROPA:

e Războiul pentru independenţa Greciei: în portul

Navarino (20 octombrie), o flotă de război anglo-franco-rusă distruge o flotă mult inferioară turco-egipteană aflată la ancoră; pierderile aliaţilor sunt minime, punându-se astfel capăt războiului. Tratatul de la Londra (7 mai) recunoaşte independenţa Greciei.

— Războaiele civile portugheze: la moartea lui Ioan VI, Miguel încearcă din nou să preia puterea şi ocupă Lisabona; este învins de armatele guvernamentale sprijinite de cinci mii de soldaţi britanici din trupele de debarcare. Miguel se retrage temporar.

— N. Wilhelm von Tegetthoff (m. 1871), amiral austriac.

335

— M; Frederic Augustus, duce de York şi Albany (n. 1763), feldmareşal britanic care devine comandant suprem al armatei (1798); se preocupă mai cu seamă de îmbunătăţirea pregătim militare în rândurile ofiţerilor şi ale infanteriei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul ruso persan: armatele lui Ivan Paskevici cuceresc Erevanul printr-un asalt; Tabrizul capitulează. Învinşi, turcii acceptă statu-quo-ul antebelic.

— Franţa începe un atac susţinut asupra Algeriei printr-o blocadă impusă portului Alger.

e.n. Frederick Augustus Thesiger, al doilea baron Chelmsford (m. 1905), general britanic.

— N. Cetshwayo (Cetewayo) (m. 1884), rege zulu (d. 1873 – 1879).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul laoţianosiamez: armatele Siamului atacă Laosul, îi învinge categoric pe laoţieni la Nong-Bona-Lampon, pe fluviul Mekong, după care înaintează şi distrug Vientiane.

— N. Takamori Saigo (m. 1877), feldmareşal japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— La Ituzaingo (20 februarie), armatele aliate argentiniano-uruguayene învinge o armată braziliană; ambele armate numărau peste opt mii de soldaţi fiecare, pierderile situându-se sub cinci sute de oameni de fiecare parte.

— Armatele peruviene atacă Bolivia şi Ecuadorul.

EUROPA:

— Războaiele civile portugheze: Miguel preia puterea în Portugalia (7 iulie); infanta regină Maria pleacă în exil în Brazilia/Începe războiul civil între „migueliţi" şi regalişti, aceştia din urmă fiind sprijiniţi de Anglia şi de Franţa. Forţele navale miguelite nu reuşesc să cucerească insulele Azore (august).

— Războiul ruso-turc (1828 – *1829*): ruşii atacă în Balcani, asediind şi cucerind Vama (octombrie), apoi asediind Silistra. În Munţii Caucaz, ei asediază şi cuceresc Kars (5 iulie) şi Akhaltikhe (27 august).

— N. prinţul Frederick Charles (m. 1885), feldmareşal prusac.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război dintre britanici şi aşanti: britanicii învinge decisiv armata aşanti la Dodowah (7 august), preluând controlul asupra mai multor regiuni de coastă.

— Liderul din Mascat, Sayyid să-id, îşi *întemeiază o* bază în insula Zanzibar din estul Africii.

— Războiul ruso persan ia sfârşit prin Tratatul de la Turkomanchi (22 februarie).

— M. Shaka (Chaka) (n. circa 1787), lider zulus ale cărui tactici de luptă deosebit de eficiente bazate pe groază permit o expansiune zulusă (1818 – 1828) atât de brutală încât rămâne cunoscută sub numele de Mfecane (Zdrobirea); fiu nelegitim al căpeteniei zuluşe Scnzangakona, este asasinat (28 septembrie) de doi fraţi vitregi: Dingane, care-l va succeda la tron, şi Mhlangana,

care va pierde lupta pentru succesiune.

336

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Siamul anexează Laosul.

EUROPA:

— Războiul ruso-turc: ruşii cuceresc Adrianopolul (20 august) şi ameninţă Constantinopolul; Prin Tratatul de la Adrianopol Rusia obţine teritorii din litoralul estic al Mării Negre şi gurile Dunării. Asupra Ţărilor Române se exercită suzeranitatea otomană dar şi protectoratul ţarist. Sunt redate Ţării Româneşti raialele Giurgiu, Turnu, Brăila.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Conducătorul Sayyid să-id din Mascat nu reuşeşte să cucerească Mombasa.

— Armata franceză bombardează fără succes Tamatave, în Madagascar.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Armatele spaniole din Cuba dezlănţuie o invazie nereuşită asupra Mexicului, cucerind Tampico (18 august). Armatele mexicane conduse de Antonio Santa Anna asediază şi recuceresc oraşul, capturând armata spaniolă de invazie (11 septembrie), e Forţele navale peruviene cuceresc Guayaquil (ianuarie); armatele boliviană şi ecuadoriană înfrâng armata peruviana la Târgui (27 februarie), apoi recuceresc Guayaquil (28 februarie).

— N. Geronimo (Jérôme; Goyathlay) (m. 1909), căpetenie a apaşilor Chiricahua.

— N. *George Crook* (m. 1890), general american.

— M. Henry Dearborn (n. 1751), general american activ în Revoluţiaamericană şi în războiul de la 1812; ca ministru de războqi al lui Thomas Jefferson, el a întemeiat/ortul Dearborn (1803), oraşul Chicago de mai târziu.

EUROPA:

e Războiul pentru independenţa Belgiei începe printr-o insurecţie ia Bruxelles împotriva forţelor olandeze de ocupaţie (25 august); Belgia îşi proclamă independenţa (4 octombrie). Armatele olandeze atacă Bruxelles, cucerind fortăreaţa acestuia (27 octombrie), dar nu şi oraşul în sine. Independenţa Belgiei este proclamată în cadrul Conferinţei de la Londra (decembrie), prin care se dizolvă Regatul Ţărilor de Jos.

— Prin Revoluţia franceză de la 1830 (28 iulie) este detronat Carol X şi este instaurată o nouă monarhie constituţională sub domnia lui Ludovic Filip.

— Revoluţia poloneză (1830 – 1831): Ja Varşovia se declanşează insurecţia împotriva forţelor ruseşti de ocupaţie (29 noiembrie), care se transformă rapid într-o revoluţie la scară naţională.

e m. Johann David Ludwig Yorck von Wartenburg (n. 1759), feldmareşal prusac în timpul războaielor napoleoniene, La început aliat al lui Napoleon, mai apoi luptând împotriva lui.

— M. Laurent Gouvion Saint-Cyr (n. 1764), mareşal al Franţei, care a căzut în dizgraţia lui Napoleon, dar a fost reabilitat ulterior; a devenit ministrul de război al lui Ludovic XVIII (1815; 1817 – 1719).

— M. Dominique Joseph René Vandamme (n. 1770), general francez care s-a distins la Austerlitz (1805).

337

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul franco-algerian (1830 – 1847): treizeci şi şapte-treizeci şi opt de mii de francezi debarcă şi atacă Algerul (iunie), învingând forţa defensivă a acestuia numărând patruzeci şi cinci de mii de soldaţi, cuceresc oraşul (3 iulie) şi mai apoi o mare parte din litoralul algerian precum şi ceva din interiorul ţării. Lungul război de independenţă care se va declanşa va fi condus de Abd-el-Kader.

CELE DOUĂ AMERICI:

e m. Simón Bolívar (n. 1783), general latino-american supranumit „EI Libertador 6 (Eliberatorul), un conducător de bază al luptei pentru independenţa Americii Latine; după victoria surprinzătoare de la Boyacă (7 august 1819), el cucereşte Bogotá şi întemeiază Republica Nueva Granada (Columbia) (primăvara lui 1820); a elaborat o constituţie şi a încercat să pună bazele unei uniuni panamericane; ulterior însă, bolnav şi deziluzionat de disensiunile existente, pleacă în Europa.

— Ecuadorul devine o naţiune independentă.

e.n. Porfirio Díaz (m. 1915), general revoluţionar şi dictator mexican.

EUROPA:

— O armată olandeză alcătuită din cincizeci de mii de soldaţi atacă Belgia (2 august), recucerind cea mai mare parte a ţării. O armată franceză formată din şaizeci şi trei de mii de soldaţi intervine în conflict, alungându-i pe olandezi din Belgia, cu excepţia celor asediaţi în citadela Anvers, care aveau să capituleze după o vreme (decembrie).

— Revoluţia poloneză, la Grochow, în apropiere de Varşovia, armatele poloneze reuşesc să respingă invadatorii ruşi (20 februarie); la Ostrolenka (26 mai), polonezii se retrag către Varşovia după o luptă nedecişă. Ruşii atacă şi cuceresc Varşovia (8 septembrie), punând capăt revoluţiei.

e.n. Charles Jean Jacques Joseph Ardant du Picq (m. 1870), ofiţer şi teoretician militar francez.

— M. Karl Maria von Clausewitz (n. 1780), general prusac rămas în istorie pentru lucrările sale de teorie militară, mai cu seamă *Vom Kriege* (*Despre război*), începută în 1819; a fost director al Allgemeine Kriegsschule (Academia Militară) din Berlin (1819).

— M. August Wilhelm Anton, contele Neithardt von

Gneisenau (n. 1760), feldmareşal prusian şi şeful marelui stat major al lui Gebhard von Bliicher în timpul campaniei de la Waterloo (1815).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— N. Petrus Jacobus Joubert (m. 1900), general bur.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

B Războiul dintre Siam şi Cambodgia (1831 – 1834): forţele siameze atacă Cambodgia; după succese iniţiale în care siamezii cuceresc o mare parte din ţară, armatele vietnameze şi răsculaţii cambodgieni alungă armatele Siamului din ţară. Vietnamezii rămân, controlând o mare parte din teritoriu.

338

CELE DOUĂ AMERICI:

— Nat Turner conduce o revoltă a sclavilor din Virginia; sute de sclavi, inclusiv Turner, mor în timpul revoltei sau sub regimul de teroare instalat după aceea. Mai mult de cincizeci de albi sunt ucişi.

n. Sitting Bull (Tatanka Yotanka; Taurul Aşezat) (circa 1831 – 1890), căpetenie a siouxilor Hunkpapa.

— N. Philip Henry Sheridan (m. 1888), general american.

— N. John Bell Hood (m. 1879), general în Confederaţia sudistă americană.

EUROPA:

— Războaiele civile portugheze: forţele regaliste organizate în Anglia şi conduse de Dom Pedro, tatăl infantei Maria, cuceresc Oporio (iulie), unde sunt apoi asediate fără succes de optzeci de mii de migueliţi (1832 – 1833).

— N. Frederick Sleigh Roberts (m. 1914), feldmareşal britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război dintre Egipt şi Turcia (1832 – 1833):

egiptenii atacă şi cuceresc Siria (maiiulie), uite nor învingându-i pe turci la Konya (decembrie), în Anatolia.

— N. Osman Nun Paşa (m. 1900), general turc.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul Şoimului Negru (Black Hawk): după ce este *izgonită de pe pământurile* sale, o coaliţie a indienilor condusă de căpetenia triburilor Sauk şi Fox, Şoimul Negru, declanşează războiul în Illinois şi Wisconsin. Indienii, al căror număr se situa între şase şi nouă sute de luptători, pierd trei sute de oameni în lupta de la Bad Axe (2 august), războiul luând astfel sfârşit; pierderile americanilor sunt minime.

EUROPA:

e Primul război carlist 1833 – 1839): un război civil de succesiune izbucneşte în Spania în urma morţii regelui Ferdinand VII, între forţele guvernamentale ale regentei Maria-Christina pentru infanta Isabella II, care se bucurau de un sprijin substanţial din partea Franţei, Angliei şi a Portugaliei – şi, pe de altă parte, forţele lui Don Carlos (Carol de Bourbon), fratele lui Ferdinand. Conflictul a fost mai degrabă un război de gherilă, îndelungat, care s-a soldat cu peste o sută douăzeci de mii de morţi. La început carliştii cuceresc teren, dar urmează înfrângerea lor dezastruoasă când încearcă să cucerească Madridul (1837).

— Războaiele civile portugheze: regaliştii lui João Carlos de Saldanha debarcă în Algarvs Jiunie), după care îi atacă cu succes pe migueliţii din sudul Portugaliei.

— Războaiele civile portugheze: în dreptul Capului St. Vincent (5 iulie), o flotă regalistă portughezo-britanică condusă de amiralul Charles Napier învinge armatele miguelite, după care cucereşte şi păstrează Lisabona.

— Marea Britanie, care renunţase la comerţul cu sclavi (1807), interzice sclavia în întregul imperiu.

— N. Alfred von *Schlieffen* (*m*. 1913), general prusac.

— N. Charles George Gordon (m. 1885), general britanic.

339

— N. Garnet Joseph Wolseley (m. 1913), feldmareşal britanic.

— M. Banastre Tarleton (n. 1754), general britanic în timpul Revoluţiei americane, supranumit „Bloody Ben" (Sângerosul Ben) după bătălia de la Camden (1780), când soldaţii săi au înfipt baionetele în americanii care încercau să se predea.

— M. Jean-Baptiste Jourdan (n. 1762), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Conducătorul Mascatului, Sayyd să-id, eşuează încă o dată în tentativa sa de cucerire a oraşului Mombasa.

— M. Abbas Mirza (n. 1783), general persan în timpul războaielor cu ruşii şi cu turcii, pe care i-a învins categonc la Erzurum (1821).

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. James Ewell Brown (Jeb) Stuart (m. 1864), general în Confederaţia statelor din sud.

z EUROPA:

B Războaiele civile portugheze: regaliştii lui João Carlos de Saldanha învinq decisiv forţele lui Miguel la Santarem (16 mai), punând capăt războiului, e m. Marie Joseph Paul Yves Roch Gilbert du Motier, marchiz de Lafayette (La Fayette) (n. 1757), general francez care s-a distins luptând alături de americani în Revoluţia americană, având un rol hotărâtor în asediul de la Yorktown (1781).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Burii din sudul Africii îşi intensifică dezvoltarea mişcării separatiste (circa 1834), în mare parte ca o reacţie la abolirea sclaviei de către Marea Britanie. Atacurile burilor asupra Xhosa continuă, dar englezii îi

silesc să restituie teritoriul abia cucerit, restabilind statu-quo-ul de-a lungul râului Fish.

EUROPA:

B n. Ge o rge Stuart White (m. 1912), feldmareşal britanic.

e m-Edouard Adoaphe Casimir Joseph Mortier (n. 1768), mareşal al Franţei care să remarcat mai cu seamă la Durrenstein (1805); a fost ucis de o bombă destinată regelui Ludovic Filip, pe care-l escorta la o paradă.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata turcă cucereşte Tripolitania (1835 – 1836).

— N. Samori Toure (circa 1835 – 1900), căpetenie de război şi lider Dioula.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— N. Tz'u Hsi (m. 1908), împărăteasa văduvă moştenitoare a tronului chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

B Războiul texan de independenţă (1835 – 1836): coloniştii americani declanşează o insurecţie împotriva dominaţiei mexicane, ieşind învingători în luptele de început de la Concepción (octombrie) şi de la San Antonio (decembrie).

e Al doilea război seminol (1835 – 1843): forţele americane pornesc un Lung război de gherilă împotriva triburilor seminole şi a sclavilor fugiţi de la Everglades, care se opuseseră exproprierii pământurilor lor. Seminolii au fost conduşi de Osceola până la capturarea acestuia (1837), iar americanii de generalii Winfield Scott şi Zachary Taylor.

— Samuel Colţ obţine prima sa patentă pentru revolver, în Anglia.

— N. William Rufus Shafter (m. 1906), general american.

EUROPA:

— Olanda recunoaşte formal independenţa Belgiei (19 aprilie).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Marea migraţie a burilor; în Africa de Sud circa zece – paisprezece mii de buri împreună cu sclavii lor (numiţi ucenici) migrează spre nord, pornind din Colonia Capului către ţinuturile mai înalte. Grupurile Potgeiter şi Cilliers, unite, învinge forţele zuluşe ale lui Matabele, mult mai numeroase, la Vegkop, în Transvaal (19 octombrie).

e Armatele franceze cuceresc Constantine, din estul Algeriei, printr-un asalt (octombrie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele persane conduse de Mohamed Şah atacă Afghanistanul, trecând prin Khorasan către Herat.

— N. Ch'en Yil-dveng (m. 1862), general chinez în timpul Răscoalei Taiping. z – n. Sumiyoshi (Jungi) Kawamura (m. 1904), amiral japonez.

— N. Takeaki (Buyo) Enomoto (m. 1908), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul pentru independenţa Texasului: la Álamo, în San Antonio, mai puţin de două sute de texani, conduşi de colonelul William B. Travis, preferă să moară decât să se predea în faţa unei armate mexicane de trei mii de soldaţi, întărită cu artilerie şi condusă de preşedintele mexican Antonio Lopez de Santa Anna (23 februarie – 6 martie). Texasul îşi proclamă independenţa (2 martie). La San Jacinto (21 aprilie), armata principală a Texasului numărând mai puţin de opt sute de soldaţi, condusă de Sam *Houston*, *învinge categoric armata mexicană*, *care suferă peste nouă sute de* morţi şi răniţi, la care se adaugă alte şapte sute de prizonieri, inclusiv Santa Anna; războiul ia astfel sfârşit.

— M. James Bowic (n. 1796), militaramerican care a luptat pentru independenţa Texasului, mort în asediul mexican de la Fort Álamo (23 februarie – binartie); cuţftwl de vânătoare Bowâeai poartă numele.

— N. Joseph Wheeler (m. 1906), general american.

EUROPA:

— Primul război carlist: în ciuda victoriei substanţiale de la Hucsca (mai), carliştii nu reuşesc să cucerească Madridul, iar în retragerea către fluviul Ebru care urmează, ei pierd treisprezece mii din cele şaptesprezece mii de soldaţi.

341

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Ruşii cuceresc fortăreaţa muridă Ahulgo, din Daghestan, pe care o asediaseră cu preţul a aproape trei mii de victime; se intensifică războiul de gherilă ruso-murid din, Munţii Caucaz.

— După atacuri repetate (1822 – 1837), Sayyid să-id din Muscat cucereşte Mombasa.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele persane conduse de Mohamed Şah asediază oraşul Herat (23 noiembrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Louis Papineau conduce o răscoală a canadienilor francofoni împotriva dominaţiei britanice din Québec (noiembrie). Armatele lui sunt înfrânte de britanici la St. Denis (22 noiembrie).

e Al doilea război seminol: la lacul Okeechobee, în Everglades, armata americană condusă de Winfield Scott învinge armata seminolă, deşi nu în totalitate; războiul de gherilă continuă.

— N. William Clarke Quantrill (m. 1865), conducător de trupe de gherilă în Confederaţia statelor sudiste.

— N. George Dewey (m. 1917), amiral american.

ze n. James Harrison Wilson (m. 1925), general american, e.n. Robert Frederick Hoke (m. 1912), general în Confederaţia statelor sudiste. e n Robert Gould Shaw (mâl 863), comandantul primului regimentafricano-american, Regimentul 54 Massachusetts.

EUROPA:

— N. *Henry* Evelyn Wood (m. 1919), feldmareşal britanic.

— N. Valeriano Weyler y Nicolau, marchiz de Tenerife (m. 1930), general spaniol.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Masacrul de la Durban: negociatorii buri conduşi de Piet Retief sunt ucişi de soldaţii zuluşi ai lui Dinganc în Natal (februarie); armatele zuluşe atacă simultaimai multe mii de emi granti buri care abia traversaseră Munţii Drakensberg, înregistrându-se câteva spre de morţi în rândul burilor.

— La Blood River (Râul Sângelui) din Africa de Sud (16 decembrie), o mică oaste bură condusă de Andries Petronius, dotată cu arme de foc şi cai, învinge armata zuluşă mult mai numeroasă a lui Dingane, care nu dispunea nici de cai, nici de arme de foc. Pierderile zuluşe se ridică la trei mii de oameni, pe când ale burilor sunt neglijabile.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: *ze* Armata britanică a Companiei Indiilor de Est din Bombay sileşte oastea persană a lui Mohamed Şah să ridice asediul pe care-l impunea de zece luni oraşului Herat (28 septembrie).

— Forţele luptătoare pentru independenţa regatului Mon se răscoală fără succes împotriva dominaţiei birmaneze.

— N. Aritomo Yamagata (m. 1922), feldmareşal japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Forţele de debarcare franceze cuceresc Veracruz (16 aprilie), instaurând o blocadă navală asupra coastei atlantice mexicane; se retrag din ambele zone după ce li se îndeplinesc toate pretenţiile (183 8 – 1839).

342

— M. Black Hawk (Şoimul Negru) (Mă-ka-tai-me-she-kia-kiak) (n. 1767), căpetenie de război a triburilor Sauk şi Fox; triburile au fost în mare măsură distruse după *înfrângerea suferită* în Războiul Şoimului Negru (1832).

— M. Osceola (n. 1804), căpetenie seminolă care s-a opus mutării indienilor de pe pământurile acestora în rezervaţii; a fost capturat şi a murit în detenţie (30 ianuarie).

— M. William Clark (n. 1770), ofiţer şi explorator american care s-a alăturat lui Meriwether Lewis în expediţia de explorare a Americii de Nord până la coasta Pacificului (1803); este fratele mai tânăr al lui George Rogers Clark.

EUROPA:

— Primul război carlist: conflictul se încheie formal prin Convenţia de la Vergara (31 august).

AFRICA ŞI ASIA DE *SUD-VEST*:

— Al doilea război egipteano-turc (1839 – 1841): armata turcă, cu consilieri persani, invadează Siria, dar este învinsă categoric la Nezib (24 iunie). Flota turcă se predă în mâinile egiptenilor (iulie).

— Armata britanică cucereşte Aden, în Yemen, aflat pe calea spre India prin Marea Roşie.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre Marea Britanie şi Afghanistan (1839 – 1842): armatele britanice, numărând peste cincisprezece mii de oameni sub conducerea lui John Keane, pornesc din India atacul asupra Afghanistanului, cucerind Ghazni (23 iulie) şi Kabul (7 august), înainte de a

se întoarce, ei urcă pe tron un rege de paie în persoana şahulură Huja, detronându-l pe fratele mai vârstnic al acestuia, Dost Muhammad; la Kabul rămâne şi o garnizoană britanică.

— Războiul opiului dintre China şi Marea Britanie (1839 – 1842): britanicii atacă China atunci când chinezii încearcă să oprească comerţul cu opium din Canton, comerţ sponsorizat de britanici. Flota britanică o învinge pe cea chineză.

CELE DOUĂ AMERICI:

e La Yungay (20 ianuarie), o armată chiliana învinge categoric armatele aliate ale Boliviei şi Perú, forţând dizolvarea Confederaţâer Pcruviene şi Boliviene. e.n. George Armstrong Custer (m. 1876), general american, e.n. Nelson Appleton Miles (m. 1925), general american.

e.n. Winfield Scott Schley (m. 1909), general american.

EUROPA:

În Spania generalul Baldomero Espartero conduce o revolta încununată de succes (1840 – 1843), şilind-o pe regina Isabella II s-a părăsească ţara, e m. Jacques Étienne Joseph Alexandre MacDonald, duce de Taranto (n. 1765), mareşal al Franţei; a fost fiul lui Nael Stephan MacDonald, un iacobit scoţian care s-a autoexilat în Franţa după înfrângerea lui Carol Stuart de la Culloden Moor (1746).

— M* William Sidney Smith (n. 1764), amiral britanic în timpul Revoluţiei americane, al Revoluţiei franceze şi al războaielor napoleoniene; rămas în istorie mai ales pentru.

hărţuirea navelor franceze (1793 – 1796) şi pentru apărarea oraşului Acra în timpul asediului (1799).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război egipteano-ţurc: flotele britanică şi austriacă intervin în favoarea Turciei (septembrie); armatele britanice cuceresc Beirutul şi Acra de la egipteni

(septembrie octombrie).

— Regatul vest-african Dahomey începe să decadă odată cu încetarea comerţului cu sclavi, de pe urma căruia se îmbogăţise (circa 1840).

— Conducătorul zulus Dingane este silit să fugă după ce este învins de către fratele (şi apoi succesorul) său, Mpande, care formase o alianţă cu burii, cedându-le acestora sudul Natalului.

— Conducătorul din Muscat, Sayyid să-id, îşi stabileşte capitala la Zanzibar.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul opiului dintre China şi Marea Britanie: britanicii învinge o nouă flota chineză, apoi înaintează pe uscat.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Un război nedecis de frontieră dintre indienii comanşi şi texani este generat de uciderea decătretexani a douăsprezece căpetenii comanşe şi a altor indieni în timpul desfăşurării negocierilor de pace (19 martie).

— N. Căpetenia Joseph (Hinmahton-Yahlaktit; Thunder-Rolling-Over-the-Mountains) (Tunetul-care-se-rostogoleşte-peste-munţi) (circa 1840 – 1904), căpetenie a tribului Nez Perce.

— N. Alfred Thayer Mahan (m. 1914), amiral şi strateg american.

— N. Gali (Pizi) (circa 1840 – 1894), căpetenie de război a indienilor sioux.

— N. William Thomas Sampson (m. 1902), amiral american.

EUROPA:

— N. Georges Eugene Benjamin Clemenceau (m. 1929), politician francez şi prim-ministru pe timp de război.

— N. Eduard VII (m. 1910), rege al Marii Britanii

(1901 – 1910).

— N. John Arbuthnot (m. 1920), amiral britanic.

— M. Claude, duce de Victor-Perrin (n. 174), mareşal al Franţei care a comandat ariergarda pe timpul retragerii de la Moscova (1812); ulterior ministru de război. AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război egipteano-turc: armatele egiptene se retrag din Siria, înapoind ţara turcilor (februarie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul opiului dintre China şi Marea Britanie: britanicii cuceresc forturile din Bogue, de pe calea de acces spre Canton pe râul Pearl (16 februarie), apoi cuceresc şi Cantonul (24 mai). Deplasându-se către nord de-a lungul coastei, britanicii cuceresc Amoy (26 august) şi Nmghsien (13 octombrie).

e m. Black Hawk (Şoimul Negru) (Mă-ka-tai-me-she-kia-kiak) (n. 1767), căpetenie de război a triburilor Sauk şi Fox; triburile au fost în mare măsură distruse după înfrângerea suferită în Războiul Şoimului Negru (1832).

— M. Osceola (n. 1804), căpetenie seminolă care s-a opus mutării indienilor de pe pământurile acestora în rezervaţii; a fost capturat şi a murit în detenţie (30 ianuarie), e m. William Clark (n. 1770), ofiţer şi explorator american care s-a alăturat lui Meriwether Lewis în expediţia de explorare a Americii de Nord până la coasta Pacificului (1803); este fratele mai tânăr al lui George Rogers Clark.

EUROPA:

— Primul război carlist: conflictul se încheie formal prin Convenţia de la Vergara (31 august).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— AL doilea război egipteano-turc (1839 – 1841): armata turcă, cu consilieri persani, invadează Siria, dar

este învinsă categoric la Nezib (24 iunie). Flota turcă se predă în mâinile egiptenilor (iulie).

— Armata britanică cucereşte Aden, în Yemen, aflat pe calea spre India prin Marea Roşie.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Primul război dintre Marea Britanie şi Afghanistan (1839 – 1842): armatele britanice, numărând peste cincisprezece mii de oameni sub conducerea lui John Keane, pornesc din India atacul asupra Afghanistanului, cucerind Ghazni (23 iulie) şi Kabul (7 august), înainte de a se întoarce, ei urcă pe tron un rege de paie în persoana şahului-Shuja, detronându-l pe fratele mai vârstnic al acestuia. Dost Muhammad; la Kabul rămâne şi o garnizoană britanică.

e Războiul opiului dintre China şi Marea Britanie (1839 – 1842): britanicii atacă China atunci când chinezî Fâncearcă să oprească comerţul cu opium din Canton, comerţ sponsorizat de britanici. Flota britanică o învinge pe cea chineză.

CELE DOUĂ AMERICI:

— La Yungay (20 ianuarie), o armată chiliana învinge categoric armatele aliate ale Boli viei şi Perú, forţând dizolvarea Confederaţiei Peruviene şi Boliviene.

— N. George Armstrong Custer (m. 1876), general american.

— N. Nelson Appleton Miles (m. 1925), general american.

e.n. Winfield Scott Schley (m. 1909), general american.

EUROPA:

— În Spania generalul Baldomero Espartero conduce o revoltă încununată de succes (1840 – 1843), silind-o pe regina Isabella II s-a părăsească ţara.

— M. Jacques Étienne Joseph Alexandre MacDonald,

duce de Taranto (n. 1765), mareşal al Franţei; a fost fiul lui Nael Stephan MacDonald, un iacobit scoţian care s-a autoexilat în Franţa după înfrângerea lui Carol Stuart de la Culloden Moor (1746).

e m. William Sidney Smith (n. 1764), amiralbritanic în timpul Revoluţiei americane, al Revoluţiei franceze şi al războaielor napoleoniene; rămas în istorie mai ales pentru

din nou Afghanistanul, cucerind capitala Kabul (15 septembrie) înainte de a se retrage în India (decembrie).

— Războiul opiului dintre China şi Marea Britanie: britanicii cuceresc oraşele Shang – hai (19 iunie) şi Ching-kiang (21 iulie). Prin Tratatul de la Nankin (29 august), Marea Britanie ia Hong Kongul şi o despăgubire în valoare de douăzeci de milioane de dolari, obligând China să redeschidă „porturile tratatului" concesionate de la Canton, Amoy.

Fuzhow (Min-how), Ningpo şi Shanghai. Comerţul cu opiu continuă.

— N. Iwao Oyama (m. 1916), feldmareşal japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— M. Bernardo O'Higgins (n. 1776), general chilian, figură marcantă a luptei pentru independenţă, la care şi-a adus o contribuţie de bază; devine dictator (1817 – 1823).

EUROPA:

— În Spania, generalul Ramón Narvâez conduce o contrarevoltă încununată de succes (iulie – august) împotriva dictatorului Baldomero Espartero, care este silit să părăsească ţara; Isabella II revine pe tron.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e După eşecul unui atac al burilor asupra portului britanic Durban, britanicii ocupă şi anexează Natalul.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul dintre Marea Britanie şi Sind: după ce

britanicii solicită un control mult mai mare asupra regiunii Sind, forţele belucistanilor asediază Hyderabadul stăpânit de britanici (15 fc-bruaric). Întăririle sosite învinge de două ori armatele din Belucistan şi scapă trupele britanice de sub asediu (martie), apoi continuă pentru a cuceri Sindul (mai-august), a cărui apărare se dovedeşte total ineficientă.

e Primul război dintre Marea Britanie şi Maori (1843 – 1848): în Noua Zeelandă exproprierea pământurilor băştinaşilor generează un război de gherilă al populaţiei maori împotriva coloniştilor britanici, război care va dura cinci ani.

— N. Maresuke Nogi (m. 1912), general japonez.

ZCELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul civil din Uruguay (1843 – 1852): acest război civil se transformă rapid într-un conflict internaţional, forţele dictatorului argentinian Juan Manuel de Rosas trecând în tabăra Blanco (Alb; Conservator), în timp ce forţele Colorado (Roşu; Liberal) au de partealor Brazilia, Franţa, Anglia şi Paraguay. Montevideo este asediat fără succes de o armată argentiniană (1843 – 1851).

— AÂdoilea război seminol: cea mai mare parte din seminolii ramaşi este mutată cu forţa în Oklahoma în urma înfrângerii suferite, războiul luând astfel sfârşit; un mare număr de seminoli şi de sclavi fugiţi rămân în Everglades, unde nu vor fi învinşi niciodată.

EUROPA:

— M. Jean Baptiste Drouet d’Erlon (n. 1765), mareşal al Franţei care a comandat centrul armatei lui Napoleon Bonaparte la Waterloo (1815).

e m. Carol XIV (Jean Baptiste Jules Bernadotte) (n. 1763), rege al Suediei şi al Norvegiei (a domnit între 1818 – 1844); iniţial mareşal al Franţei (1804), a luptat ulterior

împotriva lui Napoleon (1813).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Pe râul Isly, în Maroc (14 august), armatele franceze conduse de generalul Thomas Bugeaud învinq decisiv armatele algeriene ale lui Abd-el-Kader, punând capăt formelor majore ale rezistenţei algeriene.

— În urma Tratatului de la Tanger (10 septembrie) ffancezii se retrag din Maroc.

e.n. Muhammad Ahmad" Mahdi" (al-Mahdi; Muhammad Ahmad ibn as-Sayyid 'Abd Allah) (m. 1885), conducător religios şi militar sudanez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Santo Domingo îşi cucereşte independenţa faţă de Haiti.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război dintre britanici şi sikhşi (1845 – 1846): continuându-şi cucerirea Indiei, zece mii de britanici conduşi de Hugh Gough se confruntă şi învinq o armată de aproximativ şaisprezece mii de sikhşi conduşi de Lal Singh la Mudki (18 decembrie). La Ferozeshah (21 – 22 decembrie), armata britanică atacă şi-i învinge iarăşi pe sikhşi, care înregistrează cinci mii de victime, faţă de două mii cinci sute de partea britanicilor. CELE DOUĂ AMERICI:

e Statele Unite anexează Texasul, pe baza cererii Republicii Texas (1 martie). Mexicul şfŞtatele Unite se pregătesc de război.

— Armatele dominicanelnvadează fără succes Haiti (iulie).

— N. Arthur MacArthur (m. 1912), general american.

m. Andrew Jackson (n. 1767), general american şi al şaptelea preşedinte al Statelor Umtc – (1829 – 1837), supranumit „Moş Hickory"; el a luptat în Războiul pentru independenta Americii şi în războiul de la 1812,

remarcându-se mai ales în timpul apărării oraşului New Orleans (1814).

EUROPA:

— C.F. Schönbein inventează fulmicotpnul (nitroceluloza).

e.n. Alexander von Kluck (m. 1934), general german.

e.n. Karl von Bülow (m. 1921), general german.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Pe măsură ce coloniştii buri şi britanici continuă să acapareze teritoriile xhosa, între buri şi britanici izbucneşte un război sporadic dincolo de râul Keiskama (1846 – 1847).

— În Bornu, regele-marionetă (*mai*) *se* revoltă fără succes împotriva adevăratului rege, Umăr, care îl succedase pe tatăl sau, Muhammad al-Kanami.

— N. Abdullah et Taaisha (Abdullah ibn Mohammed) (m. *1899*), *derviş general* sudanez şi şef al statului Sudan.

347

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: ze Primul război dintre britanici şi sikh şi: britanicii învinq e armată a sikhşilor la Aliwal (28 ianuarie), apoi invadează Punjabul şi-i învinq decisiv pe sikhşi la Sobraon (10 februariej. Bntanicii cuceresc apoi Lahore, silind Punjabul să devină protectorat britanic, chiar dacă riustăpâneauefectiv7 întregul teritoriu.

— N. Yasukata Oku (m. 1930), feldmareşal japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul mexicano-american (1846 – J 848); o armată americană de trei mii cinci sute de soldaţi, condusă de generalul Zachary Taylor, întemeiază Camp Texas (Brownsville) pe Río Grande. Războiul începe printr-o luptă de cavalerie de mică anvergură, după care mexicanii asediază Camp Texas. La Palo Alto (8 mai), două mii două sute de americani învinq decisiv o armată mexicană de două ori mai numeroasă; la fel aveau să facă şi a doua zi,

la Resaca de la Palma. Armata lui Taylor se deplasează către sud în Mexic (august). La Monterey (20 – 24 septembrie), armata lui Taylefr învinge o altă armată mexicană.

— Războiul mexicano-american: coloniştii americani se revoltă în California, sub conducerea lui John Charles Fremont (iunie). O armată americană numărând sub o mie cinci sute de soldaţi, conduşi de generalul Stephen W. Keamy, traversează New Mexico şi Arizona pentru a cuceri şi a menţine California, în timp ce alţi o mie de soldaţi pornesc către vest, prin Chihuahua, pentru a cuceri Saltillo. Un escadron american sub conducerea lui John Drake Sloat anexează formal California la Monterey. *Fremont* devine guvernator (iulie).

EUROPA:

— N. Paul von Hindenburg (m. 1934), general german.

e.n. Radomir Putnik (m. 1917), general sârb.

— M. Emmanuel, marchiz de Grouchy (n. 1766), mareşal al Franţei care a devenit comandantul suprem al cavaleriei (1813); a fost aspru criticat pentru că nu a reuşit să-i vină în ajutor lui Napoleon Bonaparte la Waterloo (1815).

ZB m. Nicolas Charles Oudinot (n. 1767), mareşal al Franţei pe timpul Revoluţiei franceze şi al războaielor napoleoniene; ulterioara trecut în slujba lui Ludovic XVIII, refuzând să i se alăture lui Napoleon la Waterloo.

— M. Charles Louis John, arhiduce de Austria şi duce de Teschen (Cieszyn) (n. 1771), feldmareşal austriac în timpul războaielor revoluţionare franceze şi al celor napoleoniene.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Abd-el-Kader capitulează (23 decembrie), dar rezistenţa algeriană împotriva stăpânirii franceze continuă.

— Liberia devine naţiune independentă (26 iulie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul mexicano-american: forţele americane terestre şi navale conduse de Stephen Kearny înfrâng armata mexicană la San Gabriel (8 ianuarie) şi în bătălia de la Mesa (9 ianuarie), cucerind Los îngeles şi desăvârşind astfel cucerirea Californiei.

348

e Războiul mexicano-american: la Buena Vista, în nordul Mexicului (22 – 23 februarie), armata lui Zachary Taylor numărând mai puţin de cinci mii de soldaţi învinge armata lui Antonio Lopez de Santa Anna formată din cincisprezece mii de soldaţi; americanii înregistrează peste şapte sute de victime, iar mexicanii mai mult decât dublu, e Războiul mexicano-american: opt până la nouă mii de soldaţi americani sosiţi pe calea mării, conduşi de generalul Winfield Scott, cuceresc Veracruz şi garnizoana sa de cinci mii de soldaţi (27 martie), apoi avansează spre interior. La Cerro Gordo (18 aprilie), americanii învinge categoric armata de douăsprezece mii de soldaţi a lui Santa Anna, cu preţul a o mie de victime şi trei mii de prizonieri mexicani; americanii înregistrează sub cinci sute de victime. Armatele lui Scott atacă Ciudad de México (august), obţinând victorii importante, dar cu pierderi grele la Churubusco (20 august), Molino del Rey (8 septembrie) şi Chapultepec (13 septembrie), înainte de a cuceri oraşul (14 septembrie).

— Începe insurecţia maya în sudul Mexicului; peste cincisprezece mii de mayaşi cuceresc Valladolid şi Ichmul, Lungul război, în mare măsură de gherilă (1847 – 1900), va costa până la urmă peste o sută de mii de vieţi omeneşti.

EUROPA:

— Revoluţia franceză de la 1848 (22 – 24 februarie): revoluţia republicană îl sileşte pe Ludovic Filip să abdice; monarhia este înlocuită de A Doua Republică. O revoltă a

muncitorilor parizieni este înăbuşită de forţele guvernamentale (23 – 26 iunie). Prinţul Ludovic Napoleon Bonaparte este ales preşedinte al republicii (20 decembrie).

— Revoltele izbucnesc pe întreg teritoriul Imperiului Austriac. Răscoala din Viena (13 martie) duce la demisia primului-ministru Klemens Metternich. În Ungaria, o revoltă naţională încununata de succes condusă de Lajos Kossuth (10 aprilie) obţine o autonomie destul de largă. Austriecii învinge însă revoluţia cehă (iunie), după care atacă Ungaria (septembrie). Armatele ungare îi învinge pe austrieci şi în vădează Austria (octombrie), dar sunt învinse la Viena; o a doua revolta a forţelor democratice este învinsă acolo de forţele regaliste. O revoltă republicană din Românja eşteânfijiţta de armatele otomane şi ruseşti.

— Revoluţiile italiene (1848 – 1849): mişcarea de independenţă cuprinde întreaga Italie, începând cu cele „cinci zile” din Milano (18 – 22 martie), o revoltă încununată de succes împotriva forţelor austriece de ocupaţie. Sardinia declară război Austriei (22 martie); Veneţia îşi proclamă independenţa (26 martie). Giuseppe Garibaldi organizează o armată revoluţionară. La Custozza (24 – 25 iulie), armatele austriece conduse de mareşalul Josef Radetsky învinge decisiv *armata* italiană aliată condusă de Carol Albert, regele Sardiniei. Armata lui Radetsky asediază apoi Veneţia şi cucereşte Milano.

— Forţele liberale se revoltă în Berlin (15 martie); ca urmare, Frederick Wilhelm IV al Prusiei duce o politică mai liberală, până ce regaliştii recuceresc oraşul (10 noiembrie), punând capăt scurtei perioade democratice.

— Prusia cucereşte Schleswig-Holstein de la Danemarca.

— N. Helmuth Johannes Ludwig von Moltke (m. 1916), general şi şef al statului major german (1906 –

1914).

349

e.n. Arthur James Balfour (m. 1930), politician şi diplomat britanic.

— M. Hermann von Boyen (n. 1771), feldmareşal german pe timpul războaielor napoleoniene.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e După ce-şi consolidează puterea, regele din Bornu (Sudan) al-Hajj Umăr îşi alcătuieşte o armată pe care-o dorează cu armament european, pregătindu-se de jihad (războiul sfânt).

— Armatele britanice sub conducerea lui Harry Smith îi învinge pe burii lui Andrics Pretorius în bătălia de la Boomplaats (29 august), silindu-i să se retragă la nord de râul Vaal.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război dintre britanici şi sikhşi (1848 – 1849): forţele de independenţă ale sikhşilor se revoltă în Punjab împotriva dominaţiei britanice; britanicii ripostează prin trimiterea unei armate de invazie estimată la circa cincisprezece mii de soldaţi.

e.n. Heihachiro Togo (m. 1934), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Pe baza Tratatului de la Guadalupe Hidalgo (2 februarie), americanii anexează California şi tot ce este acum sud-vestul american de la Mexic; Mexicul recunoaşte şi anexarea Texasului de către Statele Unite.

e m. Stephen Watts Keamy (n. 1794), general american care în timpul războiului mexicano-american a cucerit New Mexico; ulterior a fost numit comandantul american în California (1846).

EUROPA:

— Revoluţiile italiene: Giuseppe Mazzini fondează Republica Romană (9 februarie) după o revoltă încununată

de succes în Statele Papale. La Novara 23 martie), oastea austriacă a lui Josef Radetsky învinge încă o dată, decisiv, armata Sardiniei şi a aliaţilor acesteia; Sardinia, care-şi pierduse capacitatea de luptă, capitulează în faţa austriecilor (august). O armată franceză de şapte mii de soldaţi intervine de partea papei (aprilie), asediind Roma, care capitulează (29 iunie). Forţele lui Giuseppe Garibaldi sunt apoi împrăştiate de armatele regaliste aliate.

— Revoluţia ungară: austriecii cuceresc Budapesta (5 ianuarie). Se formează Republica Ungară, avându-l ca prim preşedinte pe Lajos Kossuth. Armata ungară învinge armatele austriece în mai multe lupte, austriecii fiind nevoiţi să se retragă în ţara lor. Armate ruseşti şi austnece, totalizând în final cinci sute de mii de soldaţi, atacă Ungaria şi Transilvania din două direcţii (17 iunie); ungurii pierd mai multe bătălii, decisive fiind cele de la Sighişoara (31 iulie) şi la Timişoara (9 august), punându-se astfel capăt revoluţiei.

— N. Alfred von Tirpitz (m. 1930), amiral german.

— N. August von Mackensen (m. 1945), feldmareşal german.

e m. Thomas Robert Bugeaud de la Piconncric, duce de Isly (n. 1784), mareşal al Franţei pe timpul războaielor napoleoniene şi al cuceririi Algeriei; s-a distins mai ales în luptele de pe râul Isly (1844).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e m. Mehmet Ali (n. 1769), guvernator mameluc al Egiptului; trimis iniţial de către turci pentru a lupta împotriva lui Napoleon (1798), el devine guvernator şi preia complet puterea în Egipt (1811).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război dintre britanici şi sikhşi: la Chilianwala (13 ianuarie), în Punjab, britanicii sunt înfrânţi

de sikhşi şi se retrag după ce pierd trei mii de oameni. Reîntărite, armatele britanice revin pentru a-i înfrânge pe sikhşi şi pe aliaţii lor afghani, conduşi de Dost Muhammad, la Gujarat (21 februarie). Marea Britanie anexează apoi Punjabul. e.n. Hikonojo Kamimura (m. 1916), amiral japonez.

e m. Akbar Han (? – 1849), general afghan care a condus forţele de asediu împotriva britanicilor la Kabul. El le-a promis acestora retragerea în siguranţă pentru a-i masacra în Trecătoarea Khyber (1841 – 1842).

CELE DOUĂ AMERICI:

— *Armata haitiană invadează fără succes* Republica Dominicană (martie).

e.n. Crazy Horse (Tashunca-Uitco) (circa 1849 – 1877), căpetenie de război din tribul sioux oglala.

EUROPA:

— Sub presiunile venite din partea Suediei, Marii Britanii, Rusiei şi Austriei, Prusia returnează Schleswig-Holstein Danemarcei.

— N. Horatio Herbert Kitchener (m. 1916), feldmareşal britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al optulea război „Kaffir" (1850 – 1853): britanicii învinge populaţia xhosa care se răzvrătise în sudul Africii; războiul britanic împotriva xhosa continuă.

— Al-Hajj 4 Umăr conduce ultimul jihad (război sfânt) al fulanilor în Africa de Vest (1850 – 1864).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Răscoala populară Taiping (1850 – 1864): începe un război civil chinez de mari proporţii care se va solda în final cu douăzeci de milioane de victime, condus de Hung Hsiu-ch uan (T'icn Wang sau „Regele Ceresc44) împotriva dinastiei manciurienilor; declanşat în Kwangsi (noiembrie), el capătă o mare amploare în următorii doi ani.

— N. Kageaki Kawamura (m. 1926), feldmareşal japonez.

— N. Hoshimichi Hasegawa (m. 1924), feldmareşal japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

B m. José de San Martin (n. 1778), general latino-american, figură principală în eliberarea Americii spaniole; după ce a cucerit Lima (1821 / el a proclamat independenţa statului Perú. Intrând în conflict cu Simon Boli var, ulterior demisionează şi moare în exli

z w m. Zachary Taylor (n. 1784), ofiţer american şi al doisprezecelea preşedinte al

Statelor Unite (1849 – 1850/ supranumit/Bătrânur Aspru şi Gata-de-luptă" (Old Rough and Ready); a luptat în mai multe războaie, remarcându-se mai cu seamă labuena Vista, în timpul războiului mexicano-american (1847).

351

e m. José Gervasio Artigas (n. 1764), general Uruguayan care a luptat în războaiele pentru independenţa Uruguayului (1810 – 1820); supranumit „Protectorul Popoarelor Libere".

EUROPA:

— Ludovic Napoleon Bonaparte preia puterea în Franţa printr-o lovitură de stat (2 – 4 decembrie).

— N. Ferdinand Foch (m. 1929), general francez.

— M. Nicolas Jean de Dieu Soult, duce de Dalmaţia (n. 1769), mareşal general al Franţei, luptând în războaiele Revoluţiei franceze şi în războaiele napoleoniene; ulterior ministru de război (1830 – 1834).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Sub conducerea regelui Tu Doc, vietnamezii încep o serie de conflicte cu ffancezii, atât cu forţele misionare cât şi cu cele militare (1851 – 1857).

EUROPA:

— Războiul dintre Turcia şi Muntenegru (1852 – 1853): turcii atacă Muntenegru, dar se retrag în urma înfrângerilor suferite şi a presiunilor venite din partea Austriei.

— N. Joseph Joffre (m. 193J), general francez.

— N. Franz Xavier Josef Conrad von Huotzendorf (m. 1925), feldmareşal austro-ungar.

— N. John Denton Pinkstone French (m. 1925), general britanic.

e m. Arthur Wellesley, duce de Wellington (n. 1769), feldmareşal britanic supranumit „Ducele de Fier”, cel care l-a învins definitiv pe Napoleon la Waterloo (1815); ulteriqr avea să devină comandant suprem al armatei (1827; 1842 – 1846), apoi prim-ministru (1828 – 1830).

e nr. Auguste Frederic Louis Viesse de Marmont, duce de Ragusa (n. 1774), mareşal al Franţei, care a luptat în timpul războaielor Revoluţiei franceze şi al războaielor napoleoniene, iniţial de partea lui Napoleon Bonaparte, *ulterior trecând de partea* monarhiei restaurate

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele din Basuto învinq o armată britanică de invazie numărând două mii de oameni la Muntele Belea (20 decembrie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Răscoala populară Taiping: armatele Taiping cuceresc Wuhan (12 ianuarie) şi îşi măresc efectivul la cinci sute de mii de oameni pe măsură ce se apropie de Nankin, pe care-l cuceresc la capătul unui asalt (19 martie), transformând Nankin în capitala statului Taiping.

— M. Hung Ta-chuan (n. 1823), general rebel chinez care s-a alăturat răscoalei Taiping în 1851 şi a fost numit rege de către conducătorul acesteia, Hung Hsiu-ch uan; a fost capturat şi executat.

e Al doilea război birmanez (1852 – 1853): britanicii

atacă Birmania; armata sosită pe calea apelor cucereşte Rangoon (12 aprilie), se deplasează către nord în aceeaşi primăvară şi cucereşte Pegu şi Prome (octombrie). Britanicii anexează apoi sudul Birmaniei.

e îi. Gentaro Kodama (m. /906), cneral japonez.

e.n. Gonnohyoe (Gombe) Yamamoto (m. 1933), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul civil Uruguayan: aliaţii învinq decisiv armata argentiniană la Monte Caseros (23 februarie), înregistrându-se şase sute de victime în tabăra aliaţilor şi o mie cinci sute în cea argentiniană; şapte mii de argentinieni au fost luaţi prizonieri. ze m. José Ballivian (n. 1804), general bolivian care i-a învins pe peruvieni la Lngavi (2841).

EUROPA:

— Războiul Crimcei (1853 – 1856): ruşii atacă România aflată sub stăpânirea turcilor (iulie). Marea Britanie şi Franţa ripostează trimiţându-şi flotele la Constantinopol. Turcia declară război Rusiei (4 octombrie). Oastea turcă de uscat îi învinge pe ruşi la Olteniţa (4 noiembrie), în timp ce forţele navale ruseşti învinq flota turcă la Sinope (30 noiembrie).

— Marea Britanie introduce carabina Enfield.

— Războiul turco-muntenegrean: armata turcă invadează din nou Muntenegru, dar se retrage încă o dată în urma înfrângeri lor militare şi la presiuni venite din partea Austriei.

e.n. Alexei Alexeevici Brusilov (m. 1926), general rus.

— N. Ian Standish Monteith Hamilton (m. 1947), general britanic.

— T Charles James Napier (n. 1782), general britanic în timpul războaielor napoleoniene, al războiului de la 1812 şi în timpul cuceririi Sindului (1842 – 1843), unde a comandat trupele britanice.

e m. George Cockbum (n. 1772), amiral britanic care a fost comandantul naval al operaţiunilor militare britanice împotriva Washingtonului, D.C. (1814).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e.n. Hussein Ibn Ali (m. 1931), rege al Hijazului şi şarif (guvernator) al oraşului Meca.

e m. Andries (Andreas) Wilhelmus Jacobus Pretorius (n. 1798), general bur şi om politic care a învins armatele zuluşe conduse de Dinganc, mai cu seamă la Blood River (Râul Sângelui) (1838). A fost unul dintre cei patru comandanţi generali din Transvaal; oraşul Pretoria îi poartă numele.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Răscoala populară Taiping: armatele Taiping atacă spre vest pe fluviul Yangtze şi spre nord către Pekin (mai). Succesele anterioare ale armatelor din nord au adus armatele Taiping nu mai departe de Teantzin, dar au reuşit totuşi să cucerească oraşul Shanghai (7 septembrie), aproape secţionând ţara.

353

e Comodorul american Matthew Perry conduce o escadră formată din patru nave în

Golful Tokyo, punând capăt izolării autoimpuse de Japonia (din 1637) şi deschizând calea schimburilor comerciale paşnice între Statele Unite şi Japonia, oficializate prin Tratatul comercial de la Kanagawa (31 martie 1854).

EUROPA:

„E Războiul Crimeei: flotele de război britanică şi franceză intra în Marea Neagră venind în sprijinul Turciei (ianuarie). Armata rusă îi atacă pe turci în Bulgaria (20 martielTF –ranţa şi Marea Britanie declară război Rusiei (28 martie).

e Războiul Crimeei: forţele aliate sunt transportate către peninsula Crimeea într-un mare convoi.

e Războiul Crimeei: peste cincizeci şi cinci de mii de aliaţi debarcă în Crimeea, la nord de Sevastopol (13 septembrie) şi pornesc către oraş atât pe uscat, cât şi pe calea apelor Aliaţii şi ruşii se confruntă pe râul Alma; ruşii se retrag după o luptă care a costat două mii de morţi şi răniţi de partea aliaţilor şi patru mii de partea ruşilor. Aliaţii pornesc mai departe asediind Sevastopolul (8 octombrie).

e Războiul Crimeei: la Balaklava (25 octombrie) ruşii încearcă să creeze o breşă prin armata britanică de asediu până la ariergardă; în timpul acestei lupte, comandanţii armatei britanice ordonă „şarja Brigăzii de Cavalerie Uşoară”, un atac al cavaleriei printr-un tir încrucişat de artilerie, atac sortit eşecului încă de la început.

e Războiul Crimeei: la Inkerman (5 noiembrie), ruşii încearcă fără succes să deschidă o breşă printre unităţile armatei aliate de asediu, suferind pierderi de douăsprezece mii de oameni în această tentativă nereuşită; victimele aliaţilor se cifrează la patru mii.

e Forţele austriece ocupă România (august 1854 – martie 1857). e Junta militară condusă de generalii Baldomero Espartero şi Leopoldo O’Donnell preia puterea în Spania (iulie).

e.n. Louis, prinţ de Battenberg (Louis Mountbatten) (m. 1921), amiral britanic, e.n. Pavel Karlovici Rennenkampf (m. 1918), general rus.

e m. Henry William Paget (n. 1768), feldmareşal britanic în timpul Revoluţiei franceze şi al războaielor napoleoniene; şi-a pierdut un picior la Waterloo (1815), ze m. William Carr Beresford (n. 1768), general britanic care a reorganizat armata britanică din Portugalia (1809); a fost un comandant de bază în Războiul peninsular.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e într-un jihad (război sfânt) Fulani, Al-Hajj Umăr şi forţele sale cuceresc regatul populaţiei bambara Kaarta şi

alte câteva state vecine, e în Africa de Sud ia fiinţă statul liber Orange (17 februarie), e.n. Christian Rudolph de Wet (m. 1922), general bur.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Răscoala populară Taiping: manciurienii învinge armatele Taiping în Hunan, pornind în urmărirea acestora către est; oraşul Wuhan este recucerit (octombrie), dar armata Taiping stopează înaintarea manciurienilor către Nankin.

e Răscoala Nicn (1854 – 1868): aliatăcu Taiping, populaţia Nien din Anhwei şi Hunan declanşează o insurecţie masivă împotriva manciurienilor.

354

e Ruşii cuceresc complet bazinul râului Syr de la perşi (cucerire începută din 1849), a căror putere în Asia Centrală ia sfârşit.

n, Shichirq Kataoka (m. 1920), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil din Kansas este declanşat după ce Tratatul Kansas-Nebraska anulează Compromisul Missouri din 1820; în războiul nedeclarat sclavagiştii se confruntă cu antisclavagiştii în „Kansasul sângerând”.

e n: Vâctoriano Huerta (m. 1916), general mexican.

EUROPA:

— Războiul Crimeei: atacul aliaţilor eşuat asupra Sevastopolului (7 iunie) îi costă şapte mii de morţi şăraniţi pe aliaţi şi opt mii cinci sute pe ruşi. Aliaţii declanşează un nou atac zece zile mai târziu şi eşuează din nou (17 – 18 iunie). Ruşii încearcă încă o dată să străpungă liniile asediatorilor (16 august), dar nici ei nu reuşesc şi plătesc preţul a opt mii de morţişi răniţi. Aliaţii reuşesc să cucerească fortul (8 septembrie); se înregistrează alte pierderi: douăzeci şi trei de mii de victime (treisprezece mii de ruşi şi zece mii de aliaţi). Ruşii se retrag apoi.

e Războiul Crimeei: asediat, Kars capitulează în mâinile ruşilor (26 noiembrie). e.n. Magnus F.W. von Eberhardt (m. 1939), general german.

— M. Fitzroy James Henry Somerset Raglan (n. 1788), feldmareşal britanic care a participat spre sfârşit la războaiele napoleoniene şi la războiul Crimeei, aflându-se la comanda Armatei Expediţionare Britanice de est în luptele de la râul Alma, Sevastopol, Balaklava şi Inkerman (toate în 1854).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Răscoala Taiping: resturile armatei Taiping din nord capitulează (mai).

— În sud-vestul Chinei populaţia Miao se răscoală împotriva manciurienilor; lupta va fi de durată şi în cele din urmă va eşua (1855 – 1872).

— În Yunnan, musulmanii panthays se revoltă şi ei, fără succes, împotriva manciurienilor (1855 – 1861).

e.n. Sotaro Misu (m. 1921), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Treizeci de mii de soldaţi haitieni invadează Republica Dominicană (noiembrie), dar sunt învinşi decisiv la Santome şi la Cambronal (22 decembrie), apoi sunt siliţi să se reîntoarcă în Hâăti

— John Brown se afirmă ca lider al forţelor abolţioniste din Kansas, într-o perioadă în care violenţa se manifestă tot mai pregnant între forţele sclavagiste şi cele antisclavagiste.

— Aventurierul american William Walker preia pentru scurt timp puterea în Nicaragua (I855 – 1857), unde este învins de o coaliţie din America Centrală alcătuită din Costa Rica, El Salvador, Honduras şi Guatemala.

— Şase sute de americani masacrează populaţia sioux Brule din Ash Hollow, Nebraska; localnicii înregistrează cel puţin o sută cincizeci de morţi şi răniţi

dintr-un total de două sute cincizeci, mulţi fiind necombatanţi (septembrie).

355

EUROPA:

— Războiul Crimeei: Tratatul de la Paris (30 martie) este semnat la Conferinţa de la Paris şi restabileşte frontierele antebeliceafe Rusiei şi Turciei, dar cu o Românie cvasi-independentă, aflată sub dominaţie turcă. Marea Neagră şi cursul merior al *Dunării devin zone neutre, deschise flotelor comerciale ale tuturor ţărilor*.

— N. Henri Philippe Pétain (m. 1951), general francez şi colaboraţionist nazist.

— N. Robert Georges Nivelle (m. 1924), general francez.

e.n. marele duce Nikolai (Nikolai Nikolaievjci Romanov) (m. 1929), general rus.

— N. Louis F & ix François Franchet D'Espercy (d. 1942), mareşal al Franţei.

e.n. Svetozar Borojevic (Boroevic) Edler von Bojna (m. 1920), feldmareşal austro-ungar.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Transvaal ia fiinţă Republica Sud-Africană, cu Martin (Marthinus) Pretorius (fiul cel mai mare al lui Andreas Pretorius) ca primul ei preşedinte (16 decembrie).

— Regele zulus Cetshwayo învinge decisiv facţiunea rivală izi Ggoza condusă de fratele său vitreg Mbulazi în lupta de la 'Ndondakusuka.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele persane cuceresc Herat, în Afghanistan, zonă pe care englezii o considerau în sfera lor de influenţă. Marea Britanie ripostează declarând război Persiei (1 noiembrie).

— Răscoala Taiping: Shih Ta-k ai intră în fruntea unei armate Taiping de două sute de mii de oameni în Kangxi şi

Sichuan, începând astfel Lunga Expediţie Taiping, care avea în cele din urmă să dea greş.

— Al doilea război al opiului (1856 – 1860): conflictul se declanşează după ce chinezii seefiestrează la Canton nava britanică *Arrow*. Britanicii bombardează porturile chinezeşti.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Armata americană din Texas porneşte o lungă serie de campanii militare, soldată cu rezultat nedecis, împotriva indienilor comanşi şi kiovaşi (1856 – 1860).

— Protestatarii prosclavagişti cuceresc Lawrence, Kansas (21 mai); John Brown şi adepţii lui antisclavagişti ucid cinci oameni lapârâul Pottawatomie (24 mai). Războiul civil mocneşte în întreaga ţară.

— N. (Thomas) Woodrow Wilson (m. 1924), al douăzeci şi optulea preşedinte al Statelor

Urme (T913 – 1921)".

EUROPA:

— N. Oskar von Hutier (m. 1934), general german.

— N. Mihail Vasilievici Alekseev (m. 1918), general rus.

— N. Otto von Below (m. 1944), general german.

— N. Robert Stephenson Smyth Baden-Powell (m. 1941), general britanic şi fondator al organizaţiei cercetaşilor (Boy Scouts).

— N. Herbert Charles Onslow Plumer (m. 1932), feldmareşal britanic.

— M. Henry Havelock (n. 1795), general britanic care a luptat mai ales în India, remarcându-se la Lucknow, unde a şi murit.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata Basuto condusă de regele Mosheshu învinge la Viervoct o armată britanică de invazie numărând aproape două mii de soldaţi.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele britanice din India invadează Persia, silind armata persană să se retragă din Afghanistan (aprilie).

— Războiul dintre India şi Marea Britanie (Marcarăscoală a armatei indiene; răscoala cipailor) (1857 – 1858): o insurecţie de amploare împotriva trupelor de ocupaţie britanice din India a avut drept cauză imediată insistenţa britanicilor de a utiliza un noutip de cartuşuns cu grăsime de vacă, ce trebuia muşcat înainte de a fi încărcat, contravenind astfel preceptelor musulmane şi hinduiste. Masacrarea europenilor începe la Meerut (10 mai), apoi se răspândeşte către Delhi şi în întreaga Indic, pe măsură ce se ridică la luptă trupele indiene şi forţele de independenţă. Asediat, Cawnpore capitulează (27 iunie) în ciuda promisiunilor, două sute de europeni sunt masacraţi după ce capitulează. În acelaşi timp, trupele britanice masacrează sute, probabil mii de prizonieri indieni. Armata britanică recucereşte Delhi (20 septembrie), străpunge liniile asediatorilor pentru a veni în sprijinul oraşului Lucknow (25 septembrie), după care eliberează oraşul şi-i evacuează pe englezi (16 – 22 noiembrie).

— Al doilea război aopiului: armatele franceză şi britanică cuceresc forturile chinezeşti Taku, din apropiere de Teantzin, după care *se retrag* (*mai*). Ulterior cuceresc Cantonul (decembrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil mexican (1858 – 1861): preşedintele liberal mexican Benito Juârez este învins de conservatori lui Felix Zuloaga, fiind silit să se refugieze din Ciudad de México la Veracruz (ianuarie); războiul civil se extinde în întreaga ţară. Armata conservatorilor obţine o victorie decisivă asupra liberalilor în lupta de la Ăhualalco (29, octombrie).

e învins, aventurierul american William Walker fuge din Nicaragua (mai).

— N. Hunter Liggett (m. 1935), general american.

e.n. Joseph Theodore Dickman (m. 1928), general american.

EUROPA:

— N. Horace Lockwood Smith-Dorrien (m. 1930), general britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele Basuto îi resping pe invadatorii buri din statul liber Orange.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele franceze îşi încep campania de cucerire în sudul Vietnamului.

e Războiul dintre India şi Marea Britanie: britanicii cuceresc Lucknow (16 martie) şi asediază şi cuceresc Jhansi (21 martie – 5 aprilie), masacrând circa cinci mii de indieni, majoritatea necombatanţi, după ce aceştia se predaseră. Soţia rajahului (*răni*) din

Jhansi este ucisă la Gwalior (17 – 19 iunie). Britanicii instituie apoi un regim de teroare în nordul Indiei.

e.n. Hsu Shih-chang (m. 1939), general chinez şi om politic, preşedinte al Chinei (1918 – 1922).

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Theodore Roosevelt (m. 1919), al douăzeci şi şaselea preşedinte al Statelor Unite (1901 – 7909).

— N. George Washington Goethals (m. 1928), ofiţer şi inginer american.

— N. William Sowden Sims (m. 1936), amiral american.

e m. Mathew Perry (n. 1794), ofiţer american de marină în timpul mai multor războaie, vestit mai ales pentru intrarea cu o escadră de patru nave în Golful Tokyo

(1853), marcând astfel redeschiderea Japoniei către Occident.

EUROPA:

z e Războiul dintre Austria şi Piemontul aliat cu Franţa: austriecii invadează Piemontul

(29 aprilie), retrăgându-se după ce sunt învinşi la-ontebello20 mai) şi la Palestre (30 mai). NapoleonULconduce forţele atâăte în Lombardia, învingând oastea austriacă la Magenta (4 unic) şi în mod decisiv la Solferino (24 iunie), unde austriecii înregistrează douăzeci şi două dehufde victime dintr-un total de osulă douăzeci de mii de combatanţi, aliaţii înregistrând şaptesprezece mii de victime dintr-un total asemănător. Învinsă, Austria cedează cea mai/n-are parte din Lombardia Piemontului.

e Armatele spaniole din nordul Africii atacă Marocul (octombrie), extinzând teritoriul dominat de spanioli până la Ceuta şi cucerind alte concesiuni şi primind noi despăgubiri (1859 – 1860).

— Este lansată nava franceză blindată *Gloire*, care marchează o nouă etapă în luptele navale.

— N. John Rushworth Jellicoc (m. 1935), amiral britanic.

— N. Aleksandr Vasilievici Samsonov (m. circa 1914), general rus.

— N. Alexandru Averescu (m. 1938), mareşal român, comandant al trupelor române în bătălia de la Mărăşti (1917), prim-ministru.

e.n. Alfred Dreyfus (m. 1935), militar francez.

— N. Kaiserul Wilhelm II (m. 1941), împărat ăl Germaniei (1888 – 1918).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Franţa întemeiază un protectorat ffancez pe coasta Madagascarului.

— Ruşii cuceresc baza muridă de la Gounib, din

Munţii Caucaz; Shamil capitulează, punând astfel capăt lungului război de gherilă dintre ruşi şi murizi.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Al doilea război al opiului: armatele Franţei şi ale Marii Britanii atacă, dar sunt. Învinse la forturile Taku, din apropiere de Teantzin, China (25 iunie).

e Armata franceză cucereşte Saigonul, în Vietnam.

— N. Yuan Shih-k ai (circa 1859 – 1916), general chinez.

e m. Tantia Topi (Tatya Tope; Ramehandra Panduroga) (n. circa 1810), lider al rebelilor indieni pe timpul războiului dintre India şi Marea Britanie (răscoala cipailor), care a ajutat la apărarea soţiei rajahului (*răni*) din Jhansi, atunci când fortul acesteia a fost asediat (1858), precum şi la Gwalior, unde aceasta a fost ucisă; el a fost prins şi executat (18 aprilie).

358

CELE DOUĂ AMERICI:

— John Brown în fruntea unui mic grup pune stăpânire pe arsenalul federal de la Harpers Ferry, Virginia (16 – 18 octombrie), însă revolta prosclavagiştilor pe care contaseră nu se produce; prinşi de forţele unioniste conduse de Robert E. Lee, Brown şi cei şase oameni ai săi sunt spânzuraţi. Războiul civil era la un pas.

— N. Venustiano Carranza (m. 1920), lider al revoluţionarilor mexicani.

— N. Jonathan Edmund Browning (m. 1939), inventator american de armament.

EUROPA:

— Risorgimento (Războaiele de reunificare a Italiei) (1860 – 1870): primele conflicte din Risorgimento sunt răscoalele eşuâtedin Neapole (4 aprilie).

— Risorgimento: cei „o mie de cămăşi roşii” ai lui Giuseppe Garibaldi debarcă şi atacă Marsala, Sicilia (11 mai), adunând întăriri siciliene pe măsură ce înaintează.

Forţele combinate ale lui Garibaldi numărând trei mii de oameni înfrâng o armată napolitană de patru mii de soldaţi la Calatafimi (15 mai), cuceresc Palermo de la forţe napolitane mult mai numeroase (27 mai), apoi obţin încă o victorie la Milazzo (20 iulie/ cucerind întreaga Sicilie. Străbătând strâmtoarea Messina, ei atacă şi cuceresc Neapole (7 septembrie). Armatele piemonteze atacă Statele Papale (10 septembrie), învingând forţele papale la Castelfidaro (18 septembrie).

— Risorgimento: armatele lui Garibaldi, inclusiv trupe şi nave de luptă piemonteze, asediază Gacta (3 noiembrie).

— N. Archibald James Murray (m. 1945), general britanic.

— N. William Robert Robertson (m. 1933), feldmareşal britanic.

— M. Henry George Wakelyn Smith (n. 1787), general britanic care a luptat în mai multe războaie coloniale, ajungând guvernator al Coloniei Capului (1847).

— M. Thomas Cochrane, al zecelea conte de Dundonald (n. 1775), amiral britanic, care a luptat nu numai în timpul războaielor Revoluţiei franceze şi al războaielor napoleoniene, dar şi în războaiele pentru independenţă din Grecia şi America Latină.

z AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Germania pătrunde pe coastele cameruneze.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război al opiului: optsprezece mii de francezi şi britanici debarcă şi cuceresc 1 a capătul unu Fasalt forturile Taku (21 august), apoi pornesc către interior pentru a cuceri Pekinul (26 septembrie), unde jefuiesc şi incendiază Palatul de Vară. Marea Bntănic cucereşte Kowloon, de pe litoral, în dreptul Hong Kong-ului, ambele puteri europene obţinând importante

despăgubiri de la China.

— Răscoala Taiping: forţele Taiping străpung asediul manciurian de la Nanking; o armată Taiping se îndreaptă asupra Shanghaiului (mai). Trupele Taiping din Anhwei sunt înfrânte şi se retrag către est.

— Al doilea război dintre Marea Britanie şi maori (1860 – 1872): este de fapt o intensificare a conflictului existent dintre britanici, care-şi continuau cuceririle în Noua Zeelandă, şi forţele de rezistenţă maori.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Abraham Lincoln este ales al şaisprezecelea preşedinte al Statelor Unite (6 noiembrie).

Carolina de Sud face secesiune faţă de Uniune (20 de-cembrie), grăbind războiul civil.

359

— Războiul civil mexican: forţele liberale învinge decisiv armata conservatorilor la Calpulalpam (20 decembrie); Benito luărez revine la putere.

— Aventurierul american William Walker invadează Hondurasul cu o mică oaste; învins rapid, este executat de către honduriem (septembrie).

— N. John Joseph „Blackjack" Pershing (m. 1948), general american.

— N. Leonard Wood (m. 1927), general american.

EUROPA:

— Risorgimento: Francis U de Neapole capitulează la Gaeta (13 februarie). Regatul Italian a fost întemeiat pe data de 13 martie, iar primul lui suveran este Victor Emmanuel.

— Războiul turco-muntenegrean: armatele turceşti invadează din nou Muntenegru, de data asta cucerind ţara şi transformând-o într-un protectorat (1861 – 1862).

— N. Douglas Haig (m. 1928), feldmareşal britanic.

— N. Constantin Prezan (m. 1943), mareşal român, şef al Marelui Cartier General în anii 1916 – 1920.

— N, Edmund Henry Hynman Allenby (m. 1936), general britanic.

— N. Erich von Falkenhayn (mL 1922), general german.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Revolta Taiping: armatele Taiping numărând două sute cincizeci de mii de soldaţi, conduse de Hsiu-ch eng, cuceresc Hangzhou (29 decembrie).

— Întăririle franceze pun capăt asediului vietnamez asupra Saigonului deţinut de francezi ce dura de unsprezece luni (martie 1860 – februarie 1861). Franţa anexează partea de st a Vietnamului de Sud.

— N. Koichiro Tachibana (m. 1929), general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil american (1861 – 1865): la Montgomery, Alabama (9 februarie) iau fiinţă Statele Confederate Americane; Jefferson Davişeşte primul preşedinte aPConfederaţei formate din Mississippi, Florida, Alabama, Georgia, Louisiana şi Texas, sute care se rup din Uniune. Mai către sfârşitul anului aveau să se adauge Virginia? Arkansas, Tennessee şi Carolina de Nord, Abraham Lincoln este instalat caj Dreşedinte al Statelor Unite (4 martie). Războiul civil începe priî Tbombardarea de către armatele confederate conduse de generalul Pierre Beauregard a fortului Sumter din Carolina de Sud (12 aprilie), care capitulează (13 aprilie).

— Războiul civil american: la Bull Run (Manassas), Virginia (21 iulie), în prima bătălie de amploare din război, armatele unioniste formate din douăzeci şi opt de mii de soldaţi, conduse de generalul Irvin McDowell şi aflate în drum spre Richmond, sunt respinse de cei treizeci şi două de mii de confederaţi ai lui Beauregard, cu o mie cinci sute de victime în rândul unionişţilor, două mii în rândul confederaţilor şi o mie trei sute de prizonieri unionişti. Aici

şi-a dobândit generalul confederat Thomas J. Jackson porecla de „Stonewall” (*Zidul de piatră*), *datorită rezistenţei* brigăzii sale la atacurile *unioniştilor*.

— Armatele franceză, britanică şi spaniolă ocupă Veracruz (17 decembrie). Britanicii şi spaniolii se retrag la scurtă vreme, însă francezii rezistă, cu intenţia de a cuceri Mexicul, în timp ce Statele Unite erau ocupate cu războiul civil.

— Războaiele de gherilă dintre indienii apaşi şi americani se declanşează în sud-vestul Statelor Unite, în timp ce războiul de durată dintre apaşi şi mexicani se desfăşoară mai departe în zonele învecinate din nordul Mexicului (1861 – 1886).

EUROPA:

e Risorgimento: forţele lui Giuseppe Garibaldi se îndreaptă către Roma, dar sunt învinse (29 august) de unităţi ale armatei italiene. e.n. Aristide Briand (m. 1932), politician şi internaţionalist francez.

— N. Nicolai Nicolaievici ludenici (m. 1933), general rus.

— N. Julian Hedworth George Byng (m. 1935), feldmareşal britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— N. Louis Botha (m. 1919), general bur şi primul prim-ministru al Uniunii Sud-Africane.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Revolta Taiping: armata Taiping condusă de la Hsiu-ch eng nu izbuteşte să cucerească Shanghaiul apărat de mercenari occidentali şi armate manciuriene (aprilie – mai). O armată Taiping-Nien de două sute cincizeci de mii de soldaţi se deplasează către nord pentru a ataca Pekin, dar este învinsă treptat de către manciurieni (1862 – 1864).

e.n. Ts’a o K’un (m. 1928), general chinez.

— M. Ch’en Yu-ch eng (n. 1836), general chinez Taiping care, împreună cu Li Hsiuch eng, a eliberat Nanking de sub asediu (1860); avea să fie ucis ulterior de armatele imperiale (mai).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil american: armatele unioniste conduse de Ulysses S. Grant cuceresc fortul Henry, apoi fortul Donelson, de pe râul Cumberland (februarie), capturând garnizoana acestuia de aproape cincisprezece mii de soldaţi.

e Războiul civil american: în *dreptul* ţărmului Hampton *Roads*, *Virginia* (*8 – 9 martie*), nava blindată *Virginia* (*Merrimack*) aparţinând confederaţilor scufundă două nave unioniste de lemn înainte de a se confrunta cu nava blindată *Monitor*; cele două nave termină lupta nedecis, dar conflictul avea să reprezinte o cotitură în bătăliile navale, demonstrând că a apus vremea navelor din lemn.

e Războiul civil american: la Shiloh, Pittsburg, pe râul Tennessee (6 – 7 aprilie), armata lui Grant, numărând şaizeci şi două de mii de soldaţi, învinge armata lui Pierre Beauregard de numai patruzeci de mii de soldaţi în una dintre cele mai costisitoare lupte din război. Unionişţii înregistrează peste zece mii de victime, la care se adaugă aproape trei mii de dispăruţi ori luaţi prizonieri; confederaţii au şi ei zece mii de victime, plus aproape o mie de dispăruţi ori luaţi prizonieri.

— M. Albert Sidney Johnston (n. 1803), general în Confederaţia sudistă, despre a cărui moarte Jefferson Davis spune că a reprezentat „punctul de cotitură al sorţii *noastre4 4*.

— Războiul civil american: o escadră unionistă condusă de comodorul David Farragut înaintează pe fluviul Mississippi (martie – aprilie), străpungând barierele din

lemn pentru a cuceri oraşul New Orleans (24 aprilie), apoi Bâton Rouge şi Natchez, după care este respinsă la Vicksburg (23 mai).

— Războiul civil american: în Bătăliile celor Şapte Zile (25 iunie – 1 iulie), nouăzeci de mii de unionişti sub comanda lui George McClellan se apropie de capitală-Confederaţiei, Richmond, dar sunt siliţi în cele din urmă să se retragă din faţa armatei ceva mai numeroase a generalului Robert E. Lee. Unioniştii înregistrează în cursul campaniei

aproape zece mii de morţi şi răniţi, plus şase mii de dispăruţi sau capturaţi; victimele confederaţilor depăşesc douăzeci de mii, la care se adaugă mai puţin de o mie de dispăruţi sau luaţi prizonieri.

— Războiul civil american: în a doua bătălie de la Bull Run (Manassas) (29 – 30 august), care include şi bătălia de la Chantilly (1 septembrie), armata unionistă a lui John Pope suferă o înfrângere categorică în faţa armatei lui Jackson „Stonewall” (Zid de Piatră). Unioniştii înregistrează peste şaisprezece mii de victime, iar confederaţii peste nouă mii.

— M. Philip Keamy (n. 1814), general american care şi-a pierdut un braţ la Churubusco (1847) în timpul războiului mexicano-american, ulterior făcând parte din Garda Imperială a lui Napoleon III în războiul dintre Austria şi Piemontul aliat cu Franţa (1859), devenind primul american care a primit Legiunea de Onoare franceză; a fost ucis la Chantilly (1 septembrie).

— Războiul civil american: armata confederată a generalului Lee numărând cincizeci de mii de oameni întreprinde prima invazie în nord (4 – 9 septembrie), cucerind Harpers Ferry şi capturând cincisprezece mii de prizonieri (15 septembrie). La Antietam (Sharpsburg), Maryland (17 septembrie), armata generalului Lee, acum

de patruzeci şi cinci de mii de soldaţi, învinge armata lui McClellan care număra optzeci şi şapte de mii de oameni, în cea mai neagră zi a războiului, în care s-au înregistrat aproape douăsprezece mii de victime în tabăra unioniştilor şi peste unsprezece mii în cea a confederaţilor.

— Războiul civil american: la Fredericksburg (13 decembrie), armata unionistă a lui Ambrose Bumside, acum de o sută şase mii de soldaţi, nu izbuteşte să traverseze râul Rappahannock datorită rezistenţei confederaţilor, suferind peste douăsprezece mii de morţi şi răniţi înainte de a bate în retragere; pierderile confederaţilor se situează sub cinci mii de oameni.

— Şase mii de francezi atacă Ciudad de México (aprilie) şi sunt învinşi de armatele republicane numărând patru mii de soldaţi la Puebla (5 mai), în bătălia „Cinco de Mayo”, numită aşa după data luptei.

— Războiul dintre indienii sioux şi americani (1862 – 1865): conflictele de durată se transformă în război atunci când siouxii Santee din Minnesota masacrează mai multe sute de colonişti şi atacă oraşele americane şi punctele de rezistenţă din statele Minnesota şi Iowa (august). Ca represalii, armata americană obţine o victorie decisivă asupra indienilor sioux la Wood Lake (23 septembrie), punând capăt conflictului pentru moment; în continuare, circa patru mii de soldaţi americani a desfăşurat o campanie de amploare împotriva indienilor sioux din Dakota, dar fără rezultate concludente.

— După înfrângerea gherilelor indienilor apaşi de către voluntari californieni în Trecătoarea Apache, Arizona (iulie), Conchise preia conducerea tuturor forţelor apaşe.

— Doctorul Richard Gatling înregistrează patentul pentru puşca ce-i poartă numele.

— N. Edwin Bun* Babbitt (m. 1939), general american.

EUROPA:

— Armata rusă înfrânge o insurecţie a gherilelor poloneze (ianuarie 1863 – aprilie 1864).

— N. Franz Ferdinand, arhiducele Austriei, moştenitor al tronului; el va fi asasinat împreună cu soţia sa la Sarajevo de teroriştii bosniaci (28 iunie 1914), ceea ce a constituit pretextul pentru declanşarea primului război mondial.

362

— N. Reinhard Schecr (m. 1928), amiral german.

— N. Franz von Hipper (m. 1932), amiral german.

ZB n-David Lloyd George (m. 1945), prim-ministru britanic.

e m. Colin Campbell, primul baron Clyde (n. 1792), feldmareşal britanic care a condus „Thin Red Line" (Linia roşie subţire), Regimentul 93 Highlanders (scoţieni din ţinuturile înalte), la Balaklava (1854); a fost comandant suprem în India pe timpul războiului dintre India şi Marea Britanie (răscoala cipailor) (1857).

ze m. James Outram (n. 1803), general britanic care a servit mai cu seamă în India şi care a comandat garnizoanâbntamcă asediată la Lucknow (1857).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Într-un jihad (război sfânt) a) fulanilor, Al-Hajj Umăr cu armata sa cucereşte Timbuktu (Tombouctou), dar nu reuşeşte să ocupe poziţii în Senegal; războiul va lua sfârşit anul următor (1864).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

w Răscoala Tai ping: manciurienii şi armatele occidentale (Armata Veşn i e Vie tonoasă) sub comanda ofiţerului bataruc Charles (supranumit după aceea „China") Gordon cuceresc Wuhan (29 iulie), apoi Suzhou şi alte oraşe importante, masacrând de obicei cu miile soldaţii şi locuitorii care se predau. Eşuează o nouă expediţie Taiping către vest. e Răscoala Taiping: armatele

Tapining rămase, sub comanda lui Shih Ta-k ai, sunt înfrânte şi capitulează în faţa manciurienilor în apropiere de râul Tatu, în Siciuan (mai).

— M. Shih Ta-k ai (n. 1820), general chinez rebel în răscoala Taiping care a condus o perioadă Nanking în calitate de prim-ministru şi comandant suprem al armatei; după ce a fost înfrânt şi a capitulat, a fost executat la Chengdu.

— Războiul civil japonez (Restauraţia Meiji) (1863 – 1869) a reprezentat o serie de angajamente între cei care susţineau shogūnatul Tokugawa şi cei care, doreau să-l înlocuiască cu un guvern central puternic, condus nominal şi spiritual de un împărat Mciji restaurat, dar, de fapt, condus de clanurile Choshu şi Satsuma.

e Schimb de focuri între bateriile de coastă japoneze şi navele de luptă occidentale la Shimonoseki (iunie).

— Armatele coloniale franceze silesc Siamul să-şi retragă forţele din Cambodgia.

— În urma unui asediu, Herat cade în mâinile armatei guvernamentale afghane (26 mai).

Nave de război britanice bombardează Kagoshima, Japonia (15 – 16 august), într-o dispută legată de uciderea unui supus britanic.

— Cambodgia devine protectorat francez.

— În Yunnan, musulmanii panthays se revoltă din nou, tot fără succes, împotriva manciurienilor (1863 – 1871).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil american: Proclamaţia de Emancipare (1 ianuarie) anii Abraham Lincoln eliberează toţi sclavii din teritoriile deţinute de Conederâţâe; ca un rezultat imediat, foştii sclavi se alătură Uniunii în număr mare.

— Războiul civil american: la Chancellorsville, pe râul Rappahannock (1 – 6 mai), armata Confederaţiei

condusă de Robert E. Lee, numărând şaizeci şi una de mii de oameni, învinge o armată de nouăzeci şi şapte de mii de soldaţi de sub comanda unionistului Joseph Hooker. Victimele se cifrează la aproape unsprezece mii în tabăra

confederată şi la peste unsprezece mii în cea unionistă; la acestea se mai adăugă şi peste şase mii de unionişti dispăruţi ori luaţi prizonieri.

— M. Thomas Jonathan Jackson (n. 1824), general în Confederaţia statelor din sud, supranumit „Stonewall" („Zid de piatră") pentru apărarea de neclintit de la Bull Run (1861); s-a distins şi în alte lupte importante, inclusiv în a doua luptă de la Bull Run, la Antietam, Fredericksburg şi, în final, la Chancellorsville, unde a fost rănit din gr ieşeală de propriii săi soldaţi, rană care s-a dovedit fatală.

— Războiul civil american: la Gettysburg, Pennsylvania (1 – 3 iulie), înjupta decisivă şi totodată cea mai costisitoare a războiului, armata unionistă a lui George Meade formată din optzeci şi opt de mii de soldaţi înfrânge armata confederată a. luj Robert E. Leccarenumăra şaptezeci şi cinci de mii de oameni; armata lui Lee traversase fluviul Potomac (mijlocul lunii iunie}, încercând invazia definitivă a nordului. Într-un atac care a durat trei zile, armata lui Lee nu reuşeşte să străpungă sau să învăluie liniile unionişţilor. Ultima încercare a Tost şarja lui Pickett, un atac direct şi fără speranţă a cincisprezece mii de soldaţi, condus de brigăzile din Virginia ale generalului George E. Pickctt de-a curmezişul unui teren deschis, fără cai, împotriva trupelor unioniste adăpostite în tranşee şi dispunând de artilerie; şarja lui Pickctt a costat şapte mii cinci sute de victime. Lee se desprinde şi se retrage către sud (4 iulie). Sudiştii înregistrează circa douăzeci şi trei de mii de victime şi cinci mii de dispăruţi sau capturaţi, iar nordiştii cincisprezece mii de victime şi cinci mii de dispăruţi sau capturaţi.

— Războiul civil american: în aceeaşi zi în care Lee se desprindea la Gettysburg pentru a se retrage, armatele unionistealc luiuly ssesă Grant de pe fluviul Mississippi primesc capitularea unei armate confederate de treizeci de mii de soldaţi la Vicksburg, împărţind astfel Confederaţia în două. Înainte de aceasta, armata lui Grant obţinuse o serie de victorii asupra armatei confederate pe măsură ce se apropiase de Vicksburg (mai – iunie) şi asedjase *fortăreaţa* (19 mai).

— Războiul civil american: la Chickamauga Creek, în apropiere de Chattanooga (19 – 20 septembrie), armata confederată a lui Braxton Bragg numărând şaizeci şi şase de mii de soldaţi zdrobeşte armata de cincizeci şi opt de mii de oameni a lui William Rosecran; după ce atacul armatei sudiste împarte în două armata nordistă, degringolada este evitată numai datorită rezistenţei corpului de armată al generalului George Thomas („Stânca de la Chickamauga”). Pierderile sudiştilor depăşesc optsprezece mii de oameni, iar ale nordiştilor şaisprezece mii. Armata unionistă se retrage în Chattanooga, unde este asediată (septembrie – octombrie), fiind eliberată de întăririle aduse de generalul Grant (octombrie – noiembrie). Armata lui Grant, numărând peste şaizeci de mii de oameni, învinge armata de asediu a lui Bragg de numai patruzeci de mii de soldaţi la Chattanooga (25 – 27 noiembrie); unioniştii pierd aproape şase mii de soldaţi, iar confederaţii aproape şapte mii.

e Trupe neregulate prosclavagiste conduse de William Quantrill, făcând parte nominal din armata confederată, cuceresc Lawrence, Kansas (21 august), omorând o sută cincizeci de necombatanţi şi incendiind o mare parte din oraş. Călăreţii lui Quantrill, îmbrăcaţi în uniforme unioniste, atacă şi soldaţii unionişti de la Baxter Springs, Kansas (octombrie), omorând o sută dintre aceştia.

— Puternic întărită, o armată franceză de treizeci de mii de oameni asediază şi cucereşte Puebla (17 mai), apoi cucereşte Ciudad de México (7 iunie). Arhiducele Maximilian al Austriei devine împărat de paie în Mexic (12 iunie). Începe un război de rezistenţă de gherilă care cuprinde întreaga ţară.

364

— M. Robert Gould Shaw (n. 1837), comandant al primului regiment africano-american, Regimentul 54 Massachusetts; el moare în timpul încercării costisitoare de luare cu asalt a fortului Wagner din Carolina de Sud.

m. Samuel (Sam) Houston (n. 1793), lider american a cărui victorie asupra mexicanilor de la San Jacinto şi prinderea tot acolo a lui Antonio Lopez de Santa Anna (21 aprilie 1836) a condus la obţinerea independenţei Texasului; ulterior preşedinte al republicii, apoi senatorşi guvernator al statului, *el îşi pierde funcţiile oficiale ca unnare a* opoziţiei manifestate faţă de secesiune şi de Confederaţiei

EUROPA:

— Prima Convenţie de la Geneva ia în dezbatere îngrijirea medicală şi personalul medical.

— Războiul din Schleswig-Holstein: armatele prusace, aliate cu Austria, atacă provincia Schleswig-Holstein (februarie) pe care o cuceresc după o uşoară împotrivire din partea danezilor. Danemarca cedează provincia Prusiei şi Austriei (1 august).

— N. Henry Hughes Wilson (m. 1922), feldmareşal britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Burii atacă din nou populaţia Basuto, de această dată cu succes; ei iau o mare parte din ţara acestora (1864 – 1866).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Revolta Taiping: Hangzhou cade în mâinile

manciurienilor (aprilie). Hung Hsiu-ch uan, „Regele Divin”, se sinucide (1 iunie); este urmat la tron de fiul său T’ien Kuci-fu. Nanking, capitala Taiping, capitulează în urma unui asediu (19 iulie). Mişcarea de rezistenţă Taiping va continua până în 1866.

— M. Hung Hsiu-ch uan (n. 1814), lider rebel chinez a cărui viziune despre un Regat Divin al Marii Păci (T’ai fi ing T’ien-kuo) a inspirat răscoala Taiping; pe cale de a fi capturat de armatele imperiale care asediau oraşul Nanking, el se sinucide (1 iunie), e m. Li Hsiu-ch eng (n. 1824), general rebel chinez care a devenit comandantul suprem al armatelor Taiping? 1858), ajungând de două ori până sub zidurile Shanghaiului (1860; 1862); a fost luat prizonier şi executat (7 august).

CELE DOUĂ AMERICI:

ze Războiul civil american: vestind sfârşitul Confederaţiei, Armata Potomacului de o sută douăzeci de mii de soldaţi condusă de Ulysses S. Grant atacă Armata Virginiei de Nord numărând şaizeci şi patru de mii de oameni condusă de generalul Robert E. Lee, traversând râul Rapidan (4 mai); în următoarele şapte săptămâni, Grant îşi continuă înaintarea susţinută către sud, ambele armate suferind pierderi enorme într-un război care se derula clar în favoarea armatei unioniste mai bine aprovizionată şi întărită. Nordiştii şi sudiştii se înfruntă în luptele decisive de la Wilderness (5 – 6 mai), Spotsylvania (8 – 18 mai), Cold Harbor (3 – 12 iunie) şi Petersburg (15 – 18 iunie), după care urmează lungul şi costisitorul asediu al Petersburgului (19 iunie 1864 – 2 aprilie 1865). Armatele lui Grant înregistrează circa şaizeci şi şase de mii de victime, iar cele ale lui Lee circa treizeci şi cinci de mii pe parcursul acestei campanii.

e Războiul civil american: în golful Mobile Bay (5 august), flota unionistă a amiralului David Farragut învinge

navele confederate conduse de amiralul Franklin Buchanan; după ce nava sa amiral, *Tecumseh*, este scufundată de o mină, Farragut strigă celebra sa frază „La naiba cu torpilele!”, apoi porneşte să navigheze prin apele minate, e Războiul civil american: armata lui William Tecumseh Sheridan numărând aproape o sută de mii de oameni porneşte din Chattanooga către Atlanta (5 mai), împingând o armată confederată de şaizeci de mii de soldaţi înapoi către Atlanta, în ciuda unor tentative de întârziere din partea acesteia. Unioniştii cuceresc Atlanta (31 august). Armata lui Sheridan străbate Georgia, din Atlanta până la ocean (15 noiembrie – 8 decembrie), lăsând în urma sa o fâşie devastată lungă de cinci sute de kilometri şi lată de optzeci, care tăia calea de acces a armatei generalului Lee din Georgia la proviziile şi întăririle din sud. Armata Uniunii asediază şi cucereşte Savannah (19 – 21 decembrie), încheind astfel campania. În aceeaşi perioadă, Armata din Tennessee, condusă de John B. Hood, care atacase către nord înccrând să atragă armatele lui Sherman afară din Georgia, este distrusă de forţele mult mai numeroase ale lui George H. Thomas la Nashville (15 – 16 decembrie).

e Războiul civil american: la Cedar Creek, în valea Shenandoah (19 octombrie), armata unionistă mult mai numeroasă a lui Philip Sheridan învinge armata de optsprezece mii de soldaţi a lui Jubal Early, sfârşind astfel campania de diversiune a Confederaţiei în vale (iulie – octombrie).

e în James Ewell Brown (Jeb) Stuart (n. 1833), general al Confederaţiei care a condus multe raiduri asupra armatelor unioniste; el moare (12 mai) de pe urma unor răni suferite în lupta împotriva lui Philip Sheridan de la Yellow Tavern, Virginia, e m. John Hunt Morgan (n. 1825), general al Confederaţiei care a condus mai multe atacuri (din primăvara anului 1862), mai cu seamă în

Tennessee şi Kentucky, ajungând până lângă Cincinnati, Ohio, mult mai departe către nord decât orice alt comandant confederat; eliberat de la comandă (1864), este ucis mai târziu de soldaţi unionişti (4 septembrie), e La Sand Creek, Colorado (29 noiembrie), armata americană ucide cel puţin trei sute de indieni Cheyennes şi Arapahos, în marea lor majoritate necombatanţi. e Războiul Triplei Alianţe (Războiul Paraguayan) (1864 – 1870): deplasându-se pe calea apei, armatele Paraguay a ne urcă pe râul Paraguay (14 decembrie), invadând şi cucerind o mare parte din provincia braziliană Mato Grosso.

EUROPA:

e.n. George V (m. 1936), rege al Marii Britanii (d. 1910 – 1936).

e.n. Erich Ludendorff (m. 1937), general german.

e.n. Frederick Rudolph Lambert, al zecelea conte de Cavan (m. 1946), feldmareşal britanic.

— N. Edith Cavell (m. 1915), infirmieră britanică executată pentru spionaj, e.n. William Riddell Birdwood (m. 1951), feldmareşal britanic.

— N. James Frederick Noel Birch (m. 1939), general britanic.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Războiul din Bhutan: armatele britanice din India atacă Bbutanul (martie), învingând categoric armata de rezistenţă din Bhutan la Dewangiri Stockade (1 aprilieJTucigând peste o sută de soldaţi după ce aceştia capiţulaseră.

366

e Armata însă cucereşte oraşul Taşkent (iunie).

— N. Henry George Chauvel (m. 1945), general australian.

— N. Tuan Ch’i-jui (m. 1936), senior războinic din China.

— M. Seng-Kuo-Lin-Ch în (? – 1865), general mongol

în slujba Chinei care a apărat capitala Pekin în timpul revoltei Taiping, învingându-i pe generalii Taiping Li K'ai-feng şi Lin Feng-hsiang; a devenit ulterior comandant suprem în nord-est (1858).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil american: *armata unionista a* lui William Tecumseh Sheridan *formată* din şaizeci de mii de oameni străbate către nord cele două state Carolina, împingând în faţa sa armatele confederate mult mai slabe şi încercând să facă joncţiunea cu armata lui Ulysses S. Grant în Virginia (ianuarie – martie). Înainte de Petersburg, cavaleria unionistă a lui Philip Sheridan reuşeşte să străpungă liniile unioniste la Five Forks (1 aprilie), iar principalul corp de armată al lui Grant cucereşte Petersburgul la capătul unui asalt (2 aprilie). Armata lui Robert E. Lee se retrage, dar este prinsă în capcană la Appomattox, unde Lee capitulează în faţa generalului Grant (9 aprilie). Capitulează şi resturile armatei confederate (aprilie – mai).

— M. Ambrose Powell Hill (n. 1825), general at Confederaţiei care a jucat roluri foarte importante în mai multe lupte din cadrul Războiului civil american; a fost rănit la Chancellorsville (1863) şi ucis la Petersburg (2 aprilie).

e m. William Clarke Quantrill (n. 1837), lider de gherilă în Confederaţie ale cărui trupe neregulate – adesea proscrişi – au desfăşurat raiduri în Missouri şi Kansas, cel mai notabil la Lawrence (21 august 1863); a fost rănit mortal de trupele unioniste în Kentucky.

e odată cu încheierea Războiului civil american, Statele Unite solicită Franţei retragerea trupelor sale din Mexic, comasând trupe la graniţa cu Mexicul. ze m. Abraham Lincoln (n. 1809), al şaisprezecelea preşedinte al Statelor Unite (1861 – 1865), comandant suprem *al* armatelor federale pentru menţinerea Uniunii în timpul

Războiului civil american; a fost asasinat de John Wilkes Booth la teatrul Ford din Washington, D.C., la numai cinci zile de la *terminarea războiului* (*a fost împuşcat pe* 14 şi a decedat pe 15 aprilie). A fost urmat de vicepreşedintele Andrew Johnson.

— Războiul Triplei Alianţe: dictatorul Paraguayan Francisco Solano Lopez declară război Argentinei (18 martie). Brazilia, Uruguayul şi Argentina se aliază împotriva Paraguayului (1 mai). Armata paraguayană traversează Argentina pentru a ataca provincia braziliană Río Grande de Sul (10 iunie). La Uruguaiana (5 august), armatele abate iau prizonieri cinci mii cinci sute de soldaţi uruguayeni, întreaga forţă de invazie, e.n. William Sidney Graves (m. 1940), general american.

e m. Samuel Francis du Pont (n. 1803), amiral american care a luptat în Războiul mexicano-american şi în Războiului civil american.

EUROPA:

e Războiul austro-prusac (Războiul de şapte săptămâni): armata prusacă atacă Hanovra, silind armata de apărare a oraşului să capituleze, în ciuda victoriei obţinute de aceasta la Langensalza (28 iunie). Armata prusacă, totalizând două sute douăzeci de mii de soldaţi şi atacând prin sudul Germaniei în Boemia, se confruntă cu o armată austriacă şi saxonă aproximativ egală pe care-o învinge la Sadowa (Königgrätz) (3 iulie).

Pierderile prusace se cifrează la nouă mii de oameni, în timp ce austriecii şi saxonii înregistrează peste cincisprezece mii de victime, la care se adaugă şi douăzeci şi două de mii luaţi prizonieri.

— Războiul austro-italian: Italia şi Prusia devin aliate (12 mai), Italia declarând război Austriei atunci când începe Războiul austro-prusăcTOptzeci de mii de austrieci invadează Italia, învingând o armată italiană mult mai

numeroasă la Custozza (24 iunie), apoi retrăgându-se în Austria pentru a înfrunta – armata prusacă în înaintare. Tratatul de la Viena acordă Veneţia *italienilor*.

— Forţele turceşti înăbuşă o insurecţie de proporţii în Creta (1866 – 1868). e.n. Emilio de Bono (m. 1944), general italian.

— If Hans von Seeckt (m. 1936), general german.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— N Sunlat-sen (m. 1925), lider al Revoluţiei chineze şi fondator al Republicii Chineze.

— N. Tetsutaro sau (m. 1942), amiral şi teoretician militar japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul Triplei Alianţe: armatele aliate invadează Paraguayul (ianuarie). La Tuyuty (24 mai), forţele aliate numărând treizeci şi două de mii de soldaţi înfrâng categoric 6 armată paraguayană de douăzeci şi patru de mii de soldaţi; numărul victimelor se ridică la patru mii de aliaţi şi treisprezece mii de paraguayeni. La Curupayty (22 septembrie), aliaţii înregistrează nouă mii de victime, comparativ cu un număr extrem de mic de partea paraguayenilor, la capătul unui asalt eşuat pentru cucerirea poziţiilor Paraguay era.

— Războiul Norului Roşu (1866 – 1868): în Wyoming şi Montana, o coaliţie a indienilor condusă de căpetenia Sioux Teton „Nor Roşu/se ridică la luptă jDentrui a-şi păstra teritoriile împotriva armatelor americane, asediind mai multe forturi nou-construite de-a lungul Caii Bozeman, în cele din urmă silindu-i pe americani jă le evacueze.

— Napoleon III retrage trupele franceze din Mexic (1866 – 1867).

— M. Winfield Scott (n. 1786), general american în timpul Războiului mexicanoamerican, care a ajuns la México City pornind din Veracruz (1847), unde a fost

numit guvernator militar; deşi aflat în retragere pe timpul Războiului civil american, el a pus la punct Planul Anaconda, prin care unioniştii au cucerit valea fluviului Mississippi şi au instaurat o blocadă eficientă împotriva Sudului.

EUROPA:

— Risorgimento: Giuseppe Garibaldi, în fruntea unei armate de patru mii de soldaţi, nu reuşeşte să cucerească Roma; la Mentana, armata sa este categoric înfrântă de forţele franceze şi papale (3 noiembrie).

— Alfred Nobel inventează dinamita.

— N. Josef Klemens Piłsudski (m. 1935), general polonez.

— N. Karl Gustaf Emil Mannerheim (m. 1951), general finlandez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Treisprezece mii de soldaţi britanici desfăşoară o expediţie de pedepsire în Abisinia, unde cuceresc şi distrug capitala Magdala (10 aprilie), după care se retrag din ţară.

368

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul Triplei Alianţe: armatele aliate continuă să înainteze în Paraguay, cucerind Asunción (31 decembrici. Dictatorul Paraguayan Francisco Solano Topez continuă un război de gherilă de mică amploare, până la moartea sa (1870).

— Pupa ce retragerea francezilor ia sfârşit, armatele lui Maximilian nu mai reuşesc să păstreze Mexicul; Maximilian este capturat la 14 mai şi executat cinci zile mai târziu, pe 19 mai. Este rginstaurata Republica Mexicană, avându-l preşedinte pe Benito Juârez.

— N. Wilbur Wright (m. 1912), pionier american în domeniul aviaţiei.

— N. Emily Greene Balch (m, 1961), pacifist

american.

— M. John Drake Sloat (n. 1781), amiral american care, ajungând cu o escadră la Monterey, anexează în mod formal California la Statele Unite (7 iulie 1846).

EUROPA:

— Junta militară condusă de generalul Francisco Şcrrano o detronează pe Isabcila II a S panici Tseptembn/J

— N. N icolac 11 (m. 1918\ ultimul ţar al Rusiei (a domnit între 1894 – 1917).

— N. Miklós Horthy (itl. 1957), dictator al Ungariei (1920 – 1944).

ASIA CENTRALĂ DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul ci vil japonez (Restauraţia Meiji): la Toba-Fushimi (ianuarie), armata imperială japoneză învinge decisiv armatele shogūnatului.

— Armatele ruse cuceresc Samarkandul (mai).

— N. Suzuki Kantaro (m. 1948), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Începe insurecţia cubaneză împotriva dominaţiei spaniole. În cele din urmă, armatele coloniale spaniole şi cubaneze îi învinq pe insurgenţi la capătul unui lung război de uzura (1868 – fă TSJ

— Războiul Norului Roşu: coaliţia indiană condusă de tetoni sileşte armata americană să renunţe la forturile nou construite de pe Calea Bozeman, obţinând formal un răgaz prin Tratatul de la Fort Laramie (29 aprilie).

— N. Mark Lambert Bristol (m. 1939), amiral american.

EUROPA:

— N. Neville Chamberlain (m. 1940), prim-ministru britanic (1937 – 1940).

— M. Hugh Gough (n. 1779), general britanic care s-a aflat la comanda armatei pe timpul Războiului chino-britanic al opiului (1839 – 1842), devenind apoi comandant

suprem în India în perioada anexării Punjabului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— N. Mohandas Karamchand „Mahatma” Gandhi (m. 1948), lider politic şi spiritual indian.

— N. Emilio Aguinaldo (m. 1964), lider al mişcării de independenţă din Filipine.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Liderul metişilor canadieni francofoni Louis Riel conduce o insurecţie în Manitoba, cucereşte Fort *Garry* (Winnipeg) şi devine primul preşedinte al guvernului revoluţionar.

— În Haiti, două insurecţii concurente înfrâng armatele guvernului lui Sylvain Selnave; este cucerit Port-au-Prince (18 decembrie).

— N. Bans Anton Kundt (m. 1939), comandant german care a luptat în Bolivia.

EUROPA:

e Războiul franco-prusac (1870 – 1871): Franţa declară război Prusiei (15 iulie). La Wiessenberg (4 august), armatele prusace numărând cincizeci de mii de soldaţi resping o divizie franceză. La Frosch wilier (Worth) (6 august), armata prinţului de coroană Friedrich Wilhelm, care număra peste nouăzeci şi cinci de mii de soldaţi, învinge oastea franceză a lui Marie de MacMahon formată din mai puţin de cincizeci de mii de soldaţi; MacMahon se retrage, iar prusacii pornesc în urmărire. În nord, prusacii învinge armata franceză a lui Achille F Bazaine, care se retrage către Metz, nereuşind să străpungă încercuirea germană după bătălia de la Vionville-Mars-La-Tour (16 august), al cărei preţ s-a ridicat la şaisprezece mii de victime în rândul germanilor şi la aproape paisprezece mii îneci al francezilor. Bătălia de la Gravelotte-St. Privat (18 august) aduce şi ea peste douăzeci de mii de victime în

tabăra prusacă şi peste douăsprezece mii în cea franceză şi se soldează cu încercuirea francezilor la Metz. MacMahon, sosind în fruntea a o sută treizeci de mii de soldaţi pentru a-l salva *pe Bazaine*, este la rândul sau prins în cursă la Sedan, pe fiu viul Meuse; acolo Napoleon III capitulează odată cu cei optzeci şi trei de mii de sc. 1 daţi francezi, armata acestuia înregistrând deja şaptesprezece mii de victime şi douăzeci şi una de mii de soldaţi luaţi prizonieri (1 septembrie). Începe asdierea Parisului (19 septembrie). Întreaga armată franceză numărând o sută şaptezeci de mii de oameni se predă la Metz (27 octombrie).

— Risorgimento: armatele guvernamentale italiene asediază şi cuceresc Roma (septembrie), protectorii francezi ai papalităţii retrăgându-se anterior datorită Războiului franco-prusac. Ducând la bun sfârşit Risorgimento, Italia anexează Roma, care devine capitala ţării.

— N. Vladimir Ilicilenin (Vladimir Ilici Ulianov) (m. 1924), lider bolşevic.

— N. James Connolly (m. 1916), lider republican irlandez.

e.n. Alexander Stanhope Cobbe (m. 1931), general britanic.

— N. Hubert de la Poer Gough (m. 1963), general britanic.

e m. Charles Jean Jacques Joseph Ardant du Picq (n. 1831), ofiţer al armatei franceze şi teoretician militar care a scris *Études sur le combat*: *combat antique et moderne* (publicat în 1880).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— N. Jan Christian Smuts (m. 1950), general şi politician bur sud-african.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Insurecţia metişilor canadieni francofoni condusă

de Louis Riel este învinsă de armata canadiană, cu foarte puţine pierderi de ambele tabere.

— Războiul Triplei Alianţe: un război de gherilă de mică amploare împotriva aliaţilor ia sfârşit odată cu moartea în luptă a dictatorului Paraguayan Francisco Solano Lopez (1 martie).

e Pe Blood River (Râul Sângeros), în Montana (23 ianuarie), cavaleria americană masacrează cel puţin o sută şaptezeci de săteni din tribul Picioarelor Negre, în marea lor majoritate necombatanţi; americanii pierd un singur om.

370

* e m. Robert Edward Lee (n, 1807), general în Confederaţia statelor sclavagiste, care a condus armata din Virginia şi apoi trupele confederate, suferind o înfrângere deci sivă la Gettysburg (1863), pentru a se pre5 aln-cele" din urmă Taâri bunalul Appomattox (1865).

e m. David Glasgow Farragut (n. 1801), primul contraamiral al marinei americane (1862) şi primul viceamiral (1866), vestit mai ales pentru victoria de la golful Mobile (1864), unde a strigat: „La naiba cu torpilele! Cu toată viteza înainte!"

— M. George Henry Thomas (n. 1816), general american supranumit „Stânca din Chickamauga" pentru rezistenţa organizată acolo (19 – 20 septembrie 1863).

EUROPA:

e Războiul franco-prusac: Parisul asediat capitulează (28 ianuarie). Prin Tratatul de la Frankfrirî (10 mai), Germania obţine Alsacia şi o mare parte din Lorena, precum şi despăgubiri în valoare de un miliard de dolari.

— Comuna din Paris preia puterea (18 martie – 28 mai); trupele guvernamentale franceze conduse de mareşalul Marie de MacMahon reprimă insurecţia, atacându-i pe comunarzi într-o luptă de stradă în Paris (21 – 28 mai).

B n. Karl Liebknccht (m. 1919), lider comunist german.

B n-Pictro Badoglio (m. 1956), general italian.

B n. Rosa Luxemburg (m. 1919), socialist polonez şi lider comunist german.

B n. David Beatty (m. 1936), amiral britanic.

B n. Ioannis Metaxas (m. 1941), general şi dictator militar grec (1936 – 1941).

— M. Wilhelm von Tegetthoff (n. 1827), amiral austriac care, după ce a luptat împotriva danezilor (1864), a comandat flota austriacă în Războiul austro-prusac (1866). CELE DOUĂ AMERICI:

— Gherilele indienilor apaşi conduse de Conchise sunt nevoite să renunţe la lupta împotriva armatelor americane (septembrie).

— N. Orville Wright (m. 1948), pionier al aviaţiei americane.

— M. John Bankhead Magruder (n. 1810), general al Confederaţiei supranumit „Prinţul John”; a comandat armatele confederate în Virginia (1862) şi apoi în Texas; ulterior a slujit în Mexic sub comanda împăratului Maximilian (1865 – 1869).

EUROPA:

e Al treilea război carlist (1872 – 1876): Carlos VII pătrunde în fruntea unei armate de exilaţi în nordul Spaniei; înfrângerile iniţiale duc la formarea unei armate rebele numărând cincizeci de mii de oameni.

— N. Maurice Gustave Gamelin (m. 1958), general francez.

e.n. Anton Denikin (m. 1947), general rus.

e.n. Haakon VII (m. 1957), rege al Norvegiei (d. 1905 – 1957).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— M. Tseng Kuo-feng (n. 1811), om de stat chinez şi

generat al armatei imperiale pe timpul răscoalei Taiping; el a pus bazele unei armate din forţele de miliţii din Hunan

(1852); s-a aflat în fruntea oştilor care au recucerit capitala Taiping Nankin (1863 – 1864); a susţinut cu tărie procesul de modernizare a Chinei.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Apaşii lui Conchise negociază o pace cu americanii; apaşii se retrag apoi în rezervaţii, e m. George Gordon Meade (n. 1815), general american care a comandat armata unionista a Potomacului la Gettysburg (1863), la Petersburg (1864) şi la Appomattox (1865).

EUROPA:

e Al treilea război carlist: ia fiinţă prima republică spaniolă. Armatele carliste din nordul Spaniei cuceresc Estella.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război dintre Marea Britanie şi Aşanti (1873 – 1874): armatele Aşanti, ridicând pretenţii asupra mai multor zone litorale, atacă Coasta de Aur.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Armatele ruseşti cuceresc Khiva (august).

— N. Chang Tso-lin (m. 1928), senior războinic chinez supranumit „Tigrul Nordului" sau, JBătrânul Mareşal".

— N. Wu P'ci-fu (circa 1873 – 1939), senior războinic *chinez*.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Francisco Indalecio Madero (m. 1913), revoluţionar şi preşedinte al Mexicului.

— M. William Joseph Hardee (n. 1815), general al Confederaţiei, care a luptat iniţial în Armata din Tennessee.

EUROPA:

e Al treilea război carlist: în Spania, armatele Carlisle

îşi pierd din putere odată cu instaurarea unei monarhii constituţionale, avându-l pe Alfonso XII pe tron. e.n. Winston Leonard Spencer Churchill (m. 1965), prim-ministru al Marii Britanii.

— N. Aleksandr Vasilievici Kolceak (m. 1920), amiral şi general rus.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război dintre Marea Britanie şi Aşanti: armatele Aşanti se retrag din Coasta de Aur după ce britanicii au atacat şi incendiat Kamasi, capitala Aşanti (februarie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Incidentul Hanoi: francezii cuceresc Hanoiul; chiar dacă ulterior aveau să evacueze oraşuî Tei anexează mai mult din Vietnam.

CELE DOUĂ AMERICI:

e m. Cochisc (n. circa 1812), căpetenie a indienilor apaşi care s-a luptat cu americanii (1861 – 1871), preluând conducerea integrală după înfrângerea de la trecătoarea Apache, Arizona (iulie 1862J

e m. Franklin Buchanan (n. 1800), ofiţer naval în Confederaţia statelor americane din sud, care a condus atacurile asupra blocadei federale de la Hampton Roads (1862), ulterior aflându-se la comanda forţelor navale confederate în luptele din golful Mobile (1864).

EUROPA:

— Alfred Nobel inventează balistita, un praf de puşcă fără fum.

— Armatele otomane înfrâng revoltele din Bosnia şi Herţegovina.

e.n. Karl Rudolph Gerd von Rundstedt (m. 1953), feldmareşal german.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele egiptene cuceresc mai multe oraşe din Abisinia, inclusiv Massawa şi Harar. Ioan de Abisinia porneşte în cele din urmă războiul, învingându-i decisiv pe egipteni la Gundat (13 noiembrie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— N. Kenkichi Ucda (m. 1962), general japonez.

z – 9? Syngman Rhee (m. 1965), primul preşedinte sud-coreean (1948 – 1960).

CELE DOUĂ AMERICI:

— După ce se descoperă aur, guvernul american reneagă tratatele încheiate şi declară terenurile indienilor sioux din Black Hills, Dakota, deschise pentru prospecţiuni şi minerit. Mulţi indieni sioux îşi părăsesc rezervaţiile, deplasându-se către vest, în ţinutul Powder River. Armata americană porneşte în urmărirea lor, atunci când ei refuză să se întoarcă în rezervaţii.

— Revoltele Yaqui şi Mayan în Sonora (1875 – 1898) obţin succese iniţiale, dar sunt înfrânte în cele din urmă de armatele mexicane la capătul unui îndelungat război de uzură.

em. George Edward Pickett (n. 1825), general al Confederaţiei, care a condus dezastruoasa „Şarjă a lui Pickett" împotriva armatelor unioniste la Gettysburg (1863), pierzând trei sferturi din trupele sale.

— M. John Cabell Breckenridge (n. 1821), general al Confederaţiei, care şi-a condus trupele la victorie în luptele de la New Market (1863), din valea râului Shenandoah.

EUROPA:

e Războiul dintre Serbia şi Turcia: Serbia şi Muntenegru, cu sprijinul Rusici, declară război Turciei (iulie), dar ambele sunt rapid înfrânte. Armata Serbiei ţine piept înaintării otomanilor conduşi de Şuleiman Paşa la Alexinatz, în apropiere de Belgrad (7 – 12 august), dar este

învinsă de otomani la Djunis (29 octombrie). Războiul se integrează apoi conflictului de amploare dintre Rusia şi Turcia.

— Armata turcă înăbuşă răscoalele din Bulgaria, masacrând aproximativ cincisprezece mii de oameni în apropiere de Philippolis (aprilie – august).

e Al treilea război carlist: Estella cade în mâinile armatelor guvernamentale spaniole concluse de generalul Primo de Rivera; Carlos VII frige în exil, dincolo de Pirinei.

— Marea Britanie lansează prima sa şalupă torpiloare, *Lightning*, e.n. Erich Raeder (m. 1960), amiral german.

e.n. Konrad Adenauer (m. 1967), avocat şi om politic german.

— N. Mata Hari (Margaretha Geertruida Zelle) (m. 1917/ dansatoare olandeză executată pentru spionaj.

373

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armata egipteană invadează din nou Abisinia, dar este învinsă la Gura (7 martie), sfârşindu-se astfel pătrunderea egipteană în zona. e în Turcia vine la domnie Abdul Hamid II

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— N. Mohammad Ali Jinnah (m. 1948), fondatorul Pakistanului. e.n. Shigeru Honjo (m. 1945), general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul dintre indienii sioux şi cheyenne contra americanilor (1876 – 1877): porniţi în urmărirea câtorva mii de indieni sioux care refuzaseră reîntoarcerea în rezervaţiile lor din Dakota după ce guvernul american nesocotise tratatele încheiate şi aprobase mineritul în Black Hills, americanii atacă aşezările sioux din Montana. Indienii sioux şi cheyenne, numărând între trei şi şase mii

de războinici sub conducerea căpeteniilor Sitting Bull şi Crazy Horse, răspund la provocare. Armatele generalului George Crook se retrag după lupta de pe râul Rosebud (17 iunie). Generalul George Armstrong Custer, în fruntea a două sute douăzeci de soldaţi din efectivul de şapte sute cincizeci al regimentului său Şapte Cavalerie, atacă întreaga forţă a indienilor sioux şi cheyenne la Little Bighorn (25 iunie); el şi toţi cavaleriştii de sub comanda sa mor în luptă. O mare parte din ceilalţi oameni din trupa sa scapă cu viaţă.

e m. George Armstrong Custer (n. 1839), general american supranumit, păr Galben", care a atacat în mod nesăbuit întreaga armată a indienilor sioux şi cheyenne; el şi cavaleriştii săi au murit până la unul. – în Mexic, Porfirio Díaz preia puterea printr-o lovitură de stat, conducând ţara ca di e taţor până când va fi ras turnat (1911).

e m. Antonio Lopez de Santa Anna (n. 1794), general mexican care a condus armatele ce au asediat şi cucerit Álamo (1836); a fost luat prizonier ulterior de Sam Houston la San Jacinto. S-a aflat apoi la comanda trupelor mexicane în timpul Războiului mexicanoamerican.

— M. Braxton Bragg (n. 1817), general al Confederaţiei, care a condus Armata din Tennessee (1862 – 1863); s-a distins la Chickamauga (1863), dar a fost înfrânt decisiv la Chattanooga (1863).

EUROPA:

— Războiul ruso-româno-turc (1877 – 1878): în conformitate cu convenţia românorusa semnată la Bucureşti (16 aprilie), armatele ruseşti tranzitează România şi declară război Turciei (24 aprilie); armata română este mobilizată (18 aprilie). România declară război Imperiului Otoman (29 – 30 aprilie) şi îşi proclamă independenţa (9 mai). Armatele ruseşti forţează Dunărea (26 – 27 iunie) şi încep campania în Bulgaria. pupă-3 ouă atacuri generale eşuate împotriva Plevnci (iulie – august),

ruşii solicită ajutorul armatei române (31 august), care cucereşte Rahova şi Opanezul. În cea de-a treia bătălie penina Pleyna (septembric-decembrie), Armata de Vest (trupe ruse şi române), comandată de domnitorul român Carol I, reuşeşte să înfrângă rezistenţa otomanilor; comandantul garnizoanei, Osman-Paşa, capi tu 1 cază (10 decembrie).

Ruşii trec la sud de munţii Balcani şi cuceresc Sofia (decembrie). În munţii Caucaz, ruşii asediază şi cuceresc Kars (18 noiembrie), apoi asediază Erzurum.

374

— N. Felix Edmundovici Dzeijiński (m. 1926), organizator şi conducător al poliţiei seer ete sovietice.

— M. Konstantinos Kanaris (n. 1790), amiral grec în timpul Războiului pentru independenţa Greciei (*1821 – 1832*).

e m. Ramón (Cabrera y Grinoj-conte de Morelia Cabrera (n. 1806), general carlist spaniol supfănumit „Tigrul din Maestrazgo” pentru sălbăticia de care a dat dovadă în aceea regiune din Valencia.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Marea Britanie anexează Transvaalul (12 aprilie).

— Al nouălea război „Kaffir” (1877 – 1878): ultima revoltă a populaţiei xhosa din Africa de Sud este înfrântă de britanici şi toate terenurile ce-i rămăseseră sunt luate, e Belgia pătrunde în Congo (1877 – 1885).

z e în calitatea sa de guvernator general egiptean în Sudan (1877 – 1880), generalul britanic Charles Gordon reuşeşte să stăvilească comerţul cu sclavi, câştigându-şi renumele de „Gordon Paşa”.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele guvernamentale japoneze învinq o insurecţie a clanului Satsuma la Kumamoto, în insula Kyūshū (februarie – septembrie).

— M. Takamori Saigo (n. 1827), feldrnareşal japonez care a deveniteomandant suprem (1872), dar a condus mai târziu revolta clanului Satsuma şi a murit pe câmpul 3 eluptă la sfârşitul Insurecţiei (T4 septembrie)?

e.n. Sadao Araki (m-T966) 7 general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul indienilor sioux şi cheyenne contra americanilor: armata americană învinge indienii sioux şi cheyenne într-o serie de lupte de mică amploare. Căpetenia Crazy Horse se predă după înfrângerea *suferită la muntele* Wolf (6 ianuarie); Sitting Bull, cealaltă căpetenie, se refugiază în Canada.

— M. Crazy Horse (Tashunca-Uitco) (n. circa 1849), căpetenie de război din tribul sioux oglala ai cărui indieni au distrus trupele federale ale generalului Custer la Little Bighorn (1876); luat prizonier, a fost ucis pe când se spune că încerca să evadeze.

— Siliţi să-şi părăsească pământurile din Washington, indienii Nez Perce, conduşi de Şeful Joseph, încearcă să se refugieze în Canada. Mica naţiune indiană numărând mai puţin de o mie de oameni poartă o luptă vitejească în timpul unei retrageri de peste trei mii de kilometri, fiind în cele din urmă capturată în munţii Bear Paw, la sud de frontiera canadiană (octombrie).

— M. Nathan Bedford Forrest (n. 1821), general al Confederaţiei; pornit ca simplu cavalerist, ajunge comandantul cavaleriei Armatei din *Tennessee*. *A* fost Tondator şi mare vrăjitor al Ku Klux Klan-ului original.

EUROPA:

— Războiul ruso-turc: la Scnova (8 – 9 ianuarie), armatele ruseşti conduse de generalul MIJ – fail Sobeiov înving decisiv o armată turcă de treizeci şi şase de mii de oameni, ajungând să ameninţe Constantinopolul când războiul a luat sfârşit (31 ianuarie). Tratatul de la San Stefano (3 martie) recunoştea independenţa Serbiei,

Muntenegrului, României şi autonomia Bulgariei (protectorat rus). Rusia încorpora Dobrogea, Delta Dunării şi Insula Şerpilor, de asemenea Kars şi mai multe regiuni de la frontiera dintre Turcia şi Rusia.

375

e După ce prin Tratatul de la San Stefano Bosnia era dată Austriei, armatele austriece înfrâng importante forţe bosniace de eliberare şi ocupă Bosnia şi Herţegovina.

— Congresul internaţional de la Berlin (iunie-iulie) recunoaşte independenţa României şi îi atribuie Dobrogea, Delta Dunării şi Insula Şerpilor, dar îi impune cedarea sudului Basarabiei în favoarea Rusiei.

e.n. Piotr Nikolaevici Vranghel (m. 1928), general rus.

— N. John Frederick Charles Fuller (m. 1964), general şi teoretician militar britanic.

— N. Roger Roland Charles Backhouse (m. 1939), amiral britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— M Reza Şah Pahlavi (Reza Han) (m. 1944), general şi şah iranian.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război anglo-afean (1878 – 1881): armatele britanice conduse de Frederick Roberts invadează Afghanistanul (noiembrie), învinq armatele afghaneconduse de Sher Ali la Peiw ar Kotal (2 decembr i e) şi cu ceresc e apitala Kab u 1.

— N. Twărie Matsui (m. 1948), general japonez/

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Ernest Joseph King (m. 1956), amiral american.

e.n. Francisco „Pancho” Villa (Dorotco Arango) (m. 1923), general revoluţionar mexican.

EUROPA:

— Tratat secret între Germania şi Austro-Ungaria

(octombrie), originea alianţei politico-militare cunoscute sub titulatura Puterile Centrale.

— N. Iosif Stalin (Iosif Vissarionovici Djugaşvili) (m. 1953), dictator sovietic (1928 – 1953).

— N. Leon Troţkiţlev Davidovici Bronstein) (m. 1940), lider bolşevic.

— N. Nancy Langhorne Astor (m. 1964), om politic britanic de origine americană, e.n. Simon Vasilievici Petliura (m. 1926), lider naţionalist ucrainean.

— M. Claude E. Mânie (n. 1804), ofiţer francez, inventatorul proiectilului ce-i poartă numele.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul dintre britanici şi zuluşi: armata britanică atacă Zululand (provincia Natal din Africa de Sud) (11 ianuarie). La Isandhiwana (22 ianuarie), armatele zulu numărând douăzeci de mii de soldaţi şi conduse de Cetshwayo atacă şi distrug o armată britanică de o mie opt sute de soldaţi, omorând aproape o mie patru sute de britanici şi de coloniali africani negri; zuluşii înregistrează şi ei circa două mii de morţi. Armatele zulu obţin victoria şi în luptele de la Holbane (28 martie) şi Kambula (29 martie), după care asediază fără succes Eshowc (ianuarie – aprilie). Cu noi întăriri, armatele britanice şi coloniale invadează din nou Zululand (iunie), învingându-*i decisiv pe zuluşi la* Ulundi, capitala zulu (4 iulie), punând astfel capăt războiului. Cetshwayo este detronat.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

m. Sher Ali Han (n. 1825), conducător afghan (d. 1863 – 1878) care a fost învins de britanici la Peiwar Kotal (1878); este urmat la tron de fiul său Yakub Han, e Al doilea război anglo-afgan: după o revoltă din Kabul în care este ucis rezidentul Marii Britanii (agentul diplomatic), armatele conduse de Frederick Robert cuceresc

din nou oraşul după ce învinge armata afghană la Charasia (6 octombrie); Yakub Han abdică, puterea fiind preluată de fratele acestuia, Ayub. O armată afghană numărând, după cum se spune, circa o sută de mii de oameni atacă armata britanică, dar este înfrântă la Sherpur (23 decembrie).

— Japonia anexează Insulele Ryūkyū, în ciuda protestelor chineze.

— Armata rusa asediază, dar nu izbuteşte să cucerească Geok Tepe, în Asia Centrală.

— N. Hisaichi Terauchi (m. 1946), general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul Pacificului (1879 – 1884): Chile atacă Perú şi Bolivia, pentru stăpânirea provinciilor de la frontiera dintre cele două ţări, zone bogate în nitraţi. După mai multe victorii navale (mai – octombrie), armatele chiliene se deplasează către nord pe coasta Pacificului, pentru a ataca Perú şi Bolivia.

— Victorio, căpetenia indienilor apaşi, conduce o formaţiune de mai puţin de două sute de indieni într-un război de gherilă care va dura un an de zile împotriva armatelor mexicane şi americane; în cele din urmă atât el, cât şi mica lui armată sunt descoperiţi şi ucişi de armatele mexicane (15 octombrie).

— N. William, 3 iuy” Mitchell (m. 1936), ofiţer american.

— N. Albert Einstein (m. 1955), fizician germano-elveţiano-american.

— M. Joseph Hooker (n. 1814), general american supranumit „Bătăuşul Joe”, care a avansat până la funcţia de comandant al Armatei de pe Potomac; a fost învins la Chancellorsville (1863).

— M. John Bell Hood (n. 1831), general în Confederaţia americană.

EUROPA:

— N. Feodor von Bock (m. 1945), general german.

— N. Paul Hausser (m. 1972), general german.

— N. Werner von Fritsch (m. 1939), general german.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Este organizată Republica Bură; începe un scurt război de independenţă (30 decembrie).

— N. Ibnăaud (Abdal-Azizlbnăaud) (m. 1953), primul rege al Arabiei Saudite (d. 1932 – 1953).

— N, Vladimir Jabotinsky (m. 1940), lider sionist

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război anglo-afgan: la Kandahar (1 septembrie), armatele conduse de Frederick Robert învinge decisiv armata afghană a lui Ayub Han, fratele lui Yakub Han, punând astfel capăt războiului în ceea ce privea Marea Britanie.

B n. Hajime Sugiyama (d. 1945), feldmareşal japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul Pacificului: la Tacna (26 mai), armatele chiliene numărând paisprezece mii de soldaţi înfrâng o armată aliată aproape la fel de numeroasă, cu pierderi de două mii de chilieni şi peste trei mii de aliaţi. Armata chiliană cucereşte apoi Tacna şi Arica.

— N. Douglas MacArthur nu. 1964), general american.

— N. George Catlett Marshall (m. 1959), general american.

— N. Álvaro Obregon (m. 1928), general mexican.

— N. Jeannette Pickering Rankin (m. 1973), politiciană şi pacifistă americană.

EUROPA:

— N. Eamon de Valera (m. 1975), revoluţionar irlandez.

— N. Aleksandr Fiodorovici Kerensky (m. 1970),

politician şi revoluţionar rus.

— N. Walther von Brauchitsch (m. 1948), general german.

— N. Paul Ludwig Ewald von KIeist (m. 1954), feldmareşal german.

— N. Henry Maitland Wilson (m. 1964), feldmareşal britanic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— La Laing's Nek, în Munţii Drakensberg din Natal, o armată bură numărând două mii de oameni înfrânge o armată britanică de o mie patru sute de oameni (28 ianuarie). La Majuba Hill (27 februarie), burii învinq din nou armatele britanice, iar Marea Britanie recunoaşte Republica Bură prin Tratatul de la Pretoria (5 aprilie), e Primul război sudanezo-egipteano-britanic (1881 – 1885): armatele dervişi 1 or sudanezi, conduse de Mahdi (Muhammad Ahmad), învinq o armată egipteană numărând două mii de soldaţi; egiptenii înregistrează peste o mie de victime.

— Armatele franceze cuceresc Bizerte (aprilie), în timp ce unităţi ale armatei se deplasează de-a lungul frontierei algeriene; Tunisia se predă repede şi devine protectorat francez.

e.n. Mustafa Kemal (Atatürk) (m. 1938), fondatorul şi primul preşedinte al Republicii Turcia (1919 – 1938). e.n. Paşa Enver (m. 1922), general turc.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război anglo-afgan: armata britanică se retrage din Afghanistan după ce aşază pe tron un aliat al Marii Britanii, Abdur Rahman. Armatele lui Ayub Han atacă şi cuceresc Kandaharul (27 iulie), dar sunt învinse decisiv de armata afghană a lui Abdur Rahman (22 septembrie), punând astfel capăt războiului.

— Armata rusă cucereşte Geok Tepe printr-un asalt

(ianuarie).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul Pacificului: la Chorillos (13 ianuarie), în apropiere de Lima, o armată chiliană de douăzeci şi patru de mii de soldaţi învinge forţele peruviene care apărau oraşul; din optsprezece mii de peruvieni, aproape jumătate cad victime, chilienii pierzând şi ei trei mii de oameni. Chilienii cuceresc apoi Lima. Aliaţii învinşi cedează teritorii substanţiale chilienilor, laolaltă cu alte concesii făcute statului Chile.

e.n. Walter Krueger (m. 1967), general american de obârşie prusacă.

e m. Ambrose Everett Bumside (n. 1824), general american în timpul Războiului civil, care a devenit comandantul Armatei Potomacului (noiembrie 1862), dar a fost înlocuit după înfrângerea de la Fredericksburg (13 decembrie 1862).

— M. Robert Patterson (n. 1792), general american în timpul Războiului mexicanoamerican şi al Războiului civil.

EUROPA:

— Prin aderarea Italiei la tratatul dintre Germania şi Austro-Ungaria se formează Tripla /Alianţă, coaliţie implicată în declanşarea Primului Război Mondial.

e.n. Ion Antonescu (m. 1946), conducător militar al României, e.n. Gheorghi Mihailovici Dimitrov (m. 1949), conducător comunist bulgar.

— N. Wilhelm Keitel (m. 1946), general german.

— N. Hans Günther von Kluge (m. 1944), general german.

e.n. Clement Richard Attlee (m. 1967), prim-ministru britanic.

— M. Giuseppe Garibaldi (n. 1807), conducător militar şi revoluţionar italian care a fost o figură marcantă a revoluţiilor italiene (1848 – 1849); a fost silit să plece în

exil în America (1848 – 1854) înainte de a se întoarce pentru Risorgimento, mişcarea de unificare a Italici care a adus independenţa ţării.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război sudanezo-egipteano-britanic: britanicii debarcă douăzeci şi cinci de mii de soldaţi la Ismailia, în Egipt (11 iulie). La Teii cl-Kebir (13 septembrie), britanicii atacă şi învinge o armată egipteană de treizeci şi opt de mii de oameni; egiptenii înregistrează două mii cinci sute de victime, în timp ce pierderile britanice sunt minime. Armatele arabe ale lui Ahmet capitulează; Egiptul devine protectorat britanic.

e Primul război sudanezo-egipteano-britanic: armatele mahdiste învinge o forţă expediţionară egipteană numărând cinci mii cinci sute de soldaţi în Sudan. Armata şeicului Mahdi asediază şi cucereşte El Obeid (noiembrie 1882-ianuarie 1883). e Italia întemeiază o colonie la Assab, Eritreea, începând astfel penetrarea italiană a Abisiniei.

— N. Abdullah Ibn Hussein (m. 1951), primul rege al Transiordaniei (d. 1946 – 1951).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele chineze se confruntă cu cele japoneze în Coreea (1882 – 1885), japonezii încercând să înlocuiască protectoratul chinez cu unul propriu.

— N. Feng Yu-hsiang (m. 1948), general chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Franklin Delano Roosevelt (m. 1945), al treizeci şi doilea preşedinte al Statelor Unite (1933 – 1945).

e.n. William Frederick Halsey, Jr. (m. 1959), amiral american.

— N. Holland McTyeire Smith (m. 1967), general în marina americană.

— N. Husband Edward Kimmel (m. 1968), amiral american.

— N. Robert Hutchings Goddard (m. 1945), pionier american în domeniul rachetelor.

EUROPA:

— România încheie un tratat secret de alianţă cu Austro-Ungaria, aderând astfel la Tripla Alianţă (octombrie).

— Hiram Maxim obţine primul său patent pentru mitraliera Maxim.

— N. Benito Mussolini (m. 1945), fascist şi şef al statului italian (1922 – 1945).

— N. Semion Mihailovici Budionnîi (m. 1973), mareşal sovietic.

e h. Alan Francis Brooke (Alan Brooke) (m. 1963), feldmareşal britanic.

— N. Pierre Laval (m. 1945), politician francez.

— N-Alexandras Papagos (m. 1955), feldmareşal şi om de stat grec.

— N. Andrew Browne Cunningham (m. 1963), amiral britanic.

379

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Prunul război sudanezo-egipteano-britanic: o armată egipteană de unsprezece mii de soldaţi sub comanda generalului britanic William Hicks este distrusă aproape în totalitate de armatele mahdiste la Kashgal, în sudul Sudanului; pierderile sudanezilor sunt minime.

— Armata franceză atacă Madagascarul, învingând forţele guvernamentale după ce bombardează Tamatave şi Majungă şi forţează acceptarea unui protectorat francez asupră-ţării (188T – T385Ţ

— N. Faisal (m. 1933), general arab şi primul rege al Irakului (1921 – 1933).

— N. Thomas Edward Lawrence, „Lawrence al Arabiei” (m. 1935), ofiţer britanic.

— M. Abd-cl-Kader (Abd-al-Kadir) (n. 1808),

conducător algerian care a pierdut ţara în faţa invadatorilor francezi (1847).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— După noi conflicte între francezi şi vietnamezi, armatele franceze cuceresc Hanoiul şi Hue; Vietnamul devine protectorat francez.

— N. Yen His-shan (m. 1960), senior războinic chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Emiliano Zapata (m. 1919), conducător revoluţionar indian mexican.

— N. Getulio Domelles Vargas (m. 1954), dictator şi preşedinte brazilian.

— N/Williăm Joseph „Wild Hill*/ (Sălbăticul Bill) Donovan (m. 1959), ofiţer în contraspionajul american.

— M. Andrew Atkinson Humphreys (n. 1810), general american în timpul Războiului civil, care s-a *distins mai cu seamă la Antietam*, *Fredericksburg*, Chancellorsville şi Gettysburg, devenind şeful statului major al Armatei de Potomac (1863).

EUROPA:

— N. Claude Auchinleck (m. 1981), feldmareşal britanic.

— N. Edvard Beneš un 1948), conducător al Cehoslovaciei independente.

— N. Franz Halder (m. 1972), general german.

— N. Mihail Markovici Borodin (m. 1951), consilier comunist rus în China.

— M. Franz Eduard Ivanovici Todleben (n. 1818), general ms; a comandat fortăreaţa de la Sevastopol (1854 – 1855), care a capitulat abia după ce acesta a fost rănit şi evacuat; ulterior devine comandantul suprem al armatei ruse (1878).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război sudanezo-egipteano-britanic:

generalul Charles Gordon ajunge la Khartoum (18 ianuarie), cu scopul declarat de a dirija retragerea egiptenilor din oraş. Khartoum este asediat de armatele mahdiste (februarie 1884 – ianuarie 1885).

— Primul război sudanezo-egipteano-britanic: pe coasta Mării Roşii, armatele mahdiste distrug o armată de trei mii cinci sute de soldaţi aflată sub conducere britanică la El Teb, lăsând în viaţă mai puţin de o mie de oameni (februarie). Armatele regulate britanice învinge apoi armatele mahdiste tot la El Teb (29 februarie), precum şi la Tămâi (14 martie), cu preţul a patru mii de morţi în tabăra sudaneză, după cum se spune. Britanicii se retrag apoi din zonă, acţiune care *este* parte a retragerii generale britanice şi egiptene din Sudan.

— Germania îşi înfiinţează protectorate în Camerun şi Togo.

— N. Ismetinonu (m. 1973), prim-ministru al Turciei (1938 – 1950; 1961 – 1965).

380

— M. Cetshwayo (Cetewayo) (n. 1827), rege zulu (d. 1873 – 1879) care a înfrânt facţiunea rivală izi Ggoza în lupta de la ’Ndondakusuka (1856); este detronat după ce pierde războiul dintre zuluşi şi Marea Britanie (1879).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Manciurienii se opun cu succes expansiunii franceze în nordul Vietnamului şi în sudul Chinei.

— Armatele ruseşti încheie cucerirea statelor musulmane din Asia Centrală odată cu luarea Mervului.

B n. Hideki Tojo (m. 1948), general şi prim-ministru japonez.

B n. Isoroku Yamamoto (m. 1943), amiral japonez.

— N. Thomas Albert Blamey (m. 1951), feldmareşal australian.

— N. Yasuji Okamura (m. 1966), general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Harry S. Truman (m. 1972), al treizeci şi treilea preşedinte al Statelor Unite (1945 – 1953).

— N. (Anna) Eleanor Roosevelt (m. 1962), importantă figură pe scena politică americană.

— N. Roger Nash Baldwin (m. 1981), pacifist şi luptător pentru libertăţile civile americane.

EUROPA:

B Războiul sârbo-bulgar (1885 – 1886): armatele sârbeşti atacă Bulgaria (noiembrie), dar suferă o înfrângere cruntă la Slivniţa (17 – 19 noiembrie); urmărite de armatele bulgare, se retrag în Serbia pentru a fi încă o dată înfrânte de bulgari la Pirot (26 – 27 noiembrie). Intervenţia Austriei de partea Serbiei sileşte Bulgaria să accepte un tratat de pace care restaura statu-quo-ul antebelic.

— N. Albert Kesselring (m. 1960), general german.

B n. Mihail Vasilievici Frunze (m. 1925), general revoluţionar şi teoretician militar rus. B m. Charles George Gordon (n. 1833), general britanic supranumit „China" Gordon pentru faptele sale din timpul celui de-al doilea Război al opiului şi al revoltei Taiping, şi „Gordon Paşa" pentru faptele sale din Sudan, mai cu seamă pentru suprimarea negoţului cu sclavi. A fost ucis de mahdişti pe treptele palatului guvernatorului din Khartoum (26 ianuarie).

— M. baronul Edwin von Manteuffel (n. 1809), feldmareşal prusac care a ajuns comandantul Armatei a II-a în timpul Războiului franco-prusac; a comandat forţele de ocupaţie din Franţa (1871).

— M. Ernst Eduard Vogel von Falckenstein (n. 1797), general prusac; a fost comandant suprem pentru Germania de sud, apoi al Armatei de pe Main în timpul Războiului austro-prusac (1866).

— M. prinţul Frederick Charles (n. 1828),

feldmareşal prusac care a comandat Armata I în Războiul austro-prusac (1866) şi Armata a II-a în Războiul franco-prusac (1870 – 1871).

381

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război sudanezo-egipteano-britanic: asediat, Khartoum cade în mâinile forţelor mahdiste (26 ianuarie). Generalul Charles Gordon şi toţi supravieţuitorii garnizoanei sunt ucişi.

— M. Muhammad Ahmad „Mahdi" (al-Mahdi; Muhammad Ahmad ibn as-Sayyid4 Abd Allah) (n. 1844), lider militar şi religios sudanez care se pretindea descendent al lui Mahomed; a murit de cauze naturale, probabil de tifos.

— Marea Britanie şi Germania îşi dispută coasta est-africană, Germania întemeind un protectorat în Tanganica.

Armatele britanice pornesc un război cu intermitenţe împotriva negustorilor arabi de sclavi din zona africană Nyasaland.

— Primul război mandingo-francez (1885 – 1886): armata franceză atacă Coasta de Fildeş, învingând armata lui Samori şi întemeind un protectorat francez.

— Îndelungata penetrare belgiană în Congo ia sfârşit odată cu transformarea zonei controlate de Belgia într-o colonie a Coroanei.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— O revoltă de mari proporţii a vietnamezilor împotriva francezilor este învinsă în cele din urmă (1885 – 1895).

— Al treilea război birmanez: armatele britanice atacă din nou Birmania; trupele urcă cu ambarcaţiunile pe râul Irrawaddy (14 noiembrie), acceptă capitularea capitalei Ava, două săptămâni mai târziu, şi anexează întreaga ţară.

— Atât China cât şi Japonia *se* retrag pentru un timp din Coreea.

— Prin Tratatul de la Ticntzin, Franţa şi China revin în mare măsură pe poziţiile lor antebelice la frontiera dintre Vietnam şi China, chiar dacă multe teritorii de frontieră rămân încă în dispută.

— N. Tomoyuki Yamashita (m. 1946), general japonez.

— M. Tso Tsung-l ang (n. 1812), om de stat şi general chinez căruia i se atribuie recucerirea provinciei Chekiang de la rebelii Taiping (1862).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Conducătorul metişilor din Canada franceză, Louis Riel, declanşează o a doua insurecţie, de data asta în Saskatchewan (martie – mai), cu preţul a peste o sută de morţi canadieni şi Creă. Armata canadiană cucereşte Batoche, capitala rebelilor lui Riel (12 martie); în scurtă vreme luat prizonier, Riel este executat ulterior.

— N. Chester William Nimitz (m. 1966), amiral american.

— N. George Smith Patton (m. 1945), general american.

— N. Frank Jack Fletcher (m. 1973), amiral american.

— N. Richmond Kelly Turner (m. 1961), amiral american.

m-Ulysses Simpson (Hiram Ulysses) Grant (n. 1822), general jimerican şi al optsprezecelea preşedinte al Statelor Unite (1869 – 1877); pe timpul Războiului civil a primit comanda Diviziei Militare de pe Mississippi după ce a cucerit Vicksburg (1863); în final a primit demisia generalului Robert E. Lee la Tribunalul din Appomattox (R aprilie 1865).

— M. George Brinton McClellan (n. 1826), general american care a condus şi reorganizat Armata de pe Potomac (1861 – 1862); a fost înlocuit pentru că a ezitat să

intre în acţiune.

382

EUROPA:

e.n. Béla Kun (m. 1937/ lider comunist ungar, e.n. Karl Barth (m. 1968/ ministru elveţian antinazist. e.n. Jan Masaryk (m.1948Z ministru de Externe al Cehiei, e.n. Ernst Thaelmann (m. 1944/lider comunist german.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e.n. David Ben Gurion (David Green) (m. 1973/ lider sionist şi prim-ministru israelian.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL *PACIFIC*: e.n. Ciu De (m. 1976/general comunist chinez, e.n. Hitoshi Imamura (*m*. 1968/ general japonez, e.n. Jisaburo Ozawa (m. 1966), amiral japonez, e.n. Masakazu Kawabe (m. 1965), general japonez.

— NIN – obutake Kondo (m. 1953), amiral japoneZ

CELE DOUĂ AMERICI:

e Geronimo, căpetenia indienilor apaşi „Muntele alb", se predă armatei americane conduse de generalul Nelson Miles, punându-se astfel capăt războaielor dintre apaşi şi americani (4 septembrie). – n. Henry Harley „Hap" Arnold (m. 1950), aviator şi general de aviaţie american.

— N. Raymond Ames Spruance (m. 1969), amiral american.

— N. Robert Lawrence Eichelberger (m, 1961), general american.

e m. David Hunter (n. 1802), general american care a înfiinţat în timpul Războiului civil Prunul Regiment al Carolinei de Sud alcătuit din sclavi eliberaţi; mai târziu a condus comisia care i-a judecat pe conspiratorii ce l-au asasinat pe Abraham Lincoln.

EUROPA:

— N. Bernard Law Montgomery (m. 1976/ feldmareşal britanic.

— N. Wilhelm Canaris (m. 1945), ofiţer de contrain

formaţii german anti-nazist. e.n. *Fritz* Erich von Manstein (m. 1973/ general *german*.

— N, Vidkun Quinsling (m. 1945), conducător-marionetă al Norvegiei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— O trupă de cinci sute de soldaţi italieni este distrusă de o oaste abisiniană care număra cincisprezece mii de soldaţi la Dogali; au existat foarte puţini supravieţuitori, de partea italiană (26 ianuarie).

e în cadrul disputei anglo-germane având ca obiect estul Africii, Marea Britanie transformă Kenya în protectorat.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Armatele Siamului atacă Laosul, cucerind o mare parte din estul ţării.

— N. Cian Kai-şi (m. 1975), conducător al Republicii Chineze.

— N. Yasuhiko Asaka (1887?), general japonez care a comandat Armafe Expediţionară Shanghai, cea care a comis numeroase atrocităţi în campania Shanghai-Nanking (august – decembrie 1933/ numită „Violul din Nanking".

— N. Chuichi Nagumo (m. 1944), ofiţerm aviaţia marinei japoneze.

— N. Homma Masaharu (m. 1946), general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. Alexander Archer Vandegrift (m. 1973), general în marina americană.

— N. Marc Andrew Mitscher (m. 1947), amiral american.

— N. Courtney Hicks Hodges (m. 1966), general american.

EUROPA:

e.n. Alexandru 1 (m. 1934), conducător iugoslav.

— N. Heinz Guderian (m. 1954), general al trupelor de tancuri germane.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armata germană înăbuşă o revoltă arabă în Africa de Est (1888 – 1890).

— N. Nuri al Said (Nuri as-Said) (m. 1958), general şi prim-ministru al Irakului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e.n. Haruyoshi Hyakutake (m. 1947), general japonez.

— N. Heitaro Kimura (m. 1948), general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. John Foster Dulles (m. 1959), diplomat american.

e.n. Theodore Stark Wilkinson (m. 1946), amiral american.

— N. Thomas Cassin Kinkaid (m. 1972), amiral american.

e.n. William Hood Simpson (m. 1980), general american.

— N. Henry Dunean Graham Crerar (m. 1965), general canadian.

— M. Philip Henry Sheridan (n. 1831), general american în timpul Războiului civil, distins mai cu seamă în valea râului Shenandoah; a condus armatele federale în timpul războaielor cu indienii, mai târziu devenind general comandant al tuturor forţelor (1883), apoi general de armată (1888).

EUROPA:

— N. Adolf Hitler (m. 1945), dictator a, Germaniei (1933 – 1945).

— N. Georges Bidault (m. 1983), lider al Rezistenţei franceze, mai târziu primenihâstru.

— N. Vasili Konstantinovici Blucher (m. 1938), mareşal sovietic.

e.n. Jean de Lattre de Tassigny (m. 1952), mareşal al Franţei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul sudanezo-abisinian: o armată de şaizeci de mii de mahdişti atacă Abisinia (ianuarie) şi învinge armata abisiniană care număra şaptezeci de mii de soldaţi la Debra Sin. Armatele abisiniene, numărând circa nouăzeci de mii de soldaţi, învinge decisiv armata mahdistâăă Metemma (12 martie), punând astfel capăt războiului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— A Jawaharlal Nehru (m. 1964), lider al mişcării indiene de independenţă şi cel dintâi prim-ministru al Indiei (1947 – 1964).

— N. Hiroaki Abe (m. 1949), amiral japonez.

— N. Masaki Honda (m. 1964), general japonez.

— N. Tadayoshi Sano (m. 1945), general japonez.

— N. Takeo Kurita (m. 1977), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Alexander McCarrell Patch, Jr. (m. 1945), general american.

— N. George Churchill Kennedy (m. 1977), general în forţele aeriene ale armatei americane.

— N. Walton Harris Walker (m. 1950), general american.

— Mlgor Sikorsky (m 1972), inginer american de origine rusă, inventator al primului elicopter practic utilizabil.

— M. Jefferson Davis (n. 1808), lider militar şi politic american, preşedinte al

Confederaţiei statelor sudiste (1861 – 1865).

EUROPA:

— N. Charles André Joseph Marie de Gaulle (m. 1970), general şi om politic francez.

— N. Michael Collins (m. 1922), revoluţionar irlandez.

— N. Friedrich Paulus (m. 1957), general german.

— N. Arthur William Tedder (m. 1967), mareşal al aerului.

e.n. Viacesâav Mihailovici Molotov (m. 1986), diplomat sovietic.

— N. Max Immcimann (m. 1916), pilot german.

e.n. Anthony Herman Gerard Fokker (m. 1939), proiectant olandez de avioane.

— M-Robert Cornell's Napier (n. 1810), feldmareşal britanic născut în Ceylon (Sri

Lanka); a luptat mai ales în India şi în China, ajungând comandantul suprem al armatelor din India (1870 – 1876).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Franţa ia o mare parte din Nigerul superior de la Imperiul Tukolor (1890 – 1892). *e* Marea Britanie întemeiază un *protectorat în Zanzibar*.

— N. Jomo Kenyatta (m. 1978), lider al mişcării de independenţă a Kenyei.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— N. Ho Şi Min (Nguyen That Thanh) (m. 1969), lider comunist vietnamez.

e.n. Ho Ying-ch în (1890?), general naţionalist chinez care a îndeplinit funcţia de ministru de război sub Cian Kai-şi şi şef al statului major suprem (1930 – 1944). e.n. Kingoro Hashimoto (m. 1957), ofiţer în armata japoneză.

e.n. Yoshitsugo Saitō (m. 1944), general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— La Wounded Knee Creek (Pârâul Genunchiului Rănit), în rezervaţia Pine Ridge a indienilor sioux din Dakota de Sud (29 decembrie), un detaşament din Regimentul VII cavalerie american, alcătuit din cinci sute

de soldaţi dotaţi cu tunuri, masacrează trei sute cincizeci de prizonieri sioux, dintre care două sute treizeci de femei şi copii şi o sută două zeci de bărbaţi, majoritatea necombatanţi; măcelul a fost declanşat de tragerea unui singur foc de armă. Numărul victimelor indienilor se ridică la o sută cincizeci până la două sute de morţi şi cincizeci până la o sută de răniţi; din cele şaptezeci şi trei de

victime din rândul americanilor, o mare parte au fost victimele propriilor gloanţe, cavaleria pornind atacul în timp ce soldaţii care înconjurau tabăra trăgeau în continuare asupra ei. Masacrul a avut loc în timpul „Războaielor Dansului Spiritelor”, din perioada în care indieni sioux care-şi părăsiseră rezervaţiile erau readuşi cu forţa în ele. Indienii masacraţi la Wounded Knee Creek au fost principalele victime ale acestor „războaie”, e.n. Dwight David Eisenhower (m. 1969), general american şi al treizeci şi patrulea preşedinte al Statelor Unite (1953 – 1961).

e.n. Edward Vernon Rickenbacker (m/1973), as al aviaţiei americane.

— N. Claire Chennault (m. 1958), comandant al aviaţiei americane.

e.n. Daniel Judson Callaghan (m. 1942), amiral american.

— N. Lewis Hyde Brercton (m. 1967), general în Forţele Aeriene americane, e.n. John Porter Lucas (m. 1949), general american.

— N. Charles Horatio McMorris (m. 1954), amiral american.

— M. Sitting Bull (Tatanka Yotanka; Taurul-care-şade) (n. circa 1831), căpetenie a indienilor sioux Hunkpapa în timpul războiului dintre indienii sioux şi cheyenne contra americanilor; a fost conducătorul spiritual, chiar dacă nu şi comandantul militar, al aliaţilor care au învins trupele lui

Custer în lupta de la Little Bighorn (1876).

— M. John Charles Fremont (n. 1813), general american care a explorat vestul Americii; a condus o revoltă a coloniştilor americani din California (1846), apoi a devenit guvernator, „e m. George Crook (n. 1829), general american supranumit „Vulpea argintie”; a luptat în Războiul civil şi în războaiele cu indienii.

EUROPA:

— N. Erwin Rommel („Vulpea Deşertului”) (m, 1944), general german.

— N. Harold Rupert Leoffic George Alexander (Alexander al Tunisului) (m. 1969], feldmareşal britanic.

— N. Karl Dönitz (Carl Doenitz) (m. 1980), amiral german.

— N. William Joseph Slim (m. 1970), general britanic.

— N. Fridolin R.T. von Senger und Etterlin (m. 1963), general german.

e.n. Walther Model (m. 1945), feldmareşal german.

e m. Helmuth Karl Bernhard von Moltke (n. 1800), feldmareşal german şi şef al marelui stat major (1866), cel care a coordonat campaniile Războiului franco-prusac (1870 – 1871); Helmuth Johannes Ludwig von Moltke este nepotul său. e m. Eduard von Clam-Gallas (n. 1805), general austriac.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— N. Fumimaro Konoyc (m. 1945), prim-ministru al Japoniei.

— N. Li Tsung-jen (m. 1969), general naţionalist chinez.

— N. Tadamichi Kuribayashi (m. 1945), general japonez.

e.n. Takijiro Onishi (m. 1945), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

În Chile, guvernul reformist condus de José Manuel

Balmaceda a fost răsturnat de o insurecţie sprijinită de forţele armate, după ce rebelii obţin victoriile decisive de la Concon (21 august) şi La Placilla (27 august); forţele guvernamentale, înregistrând peste cinci mii de morţi şi o mie cinci sute de prizonieri, dintr-un total de mai puţin de zece mii de soldaţi. Insurgenţii înregistrează mai puţin de trei mii de victime.

386

— N. Rafael Leonidas Trujillo Molina (m. 1961), dictator al Republicii Dominicane (1930 – 1961).

e.n. Carl Spaatz (m, 1974), general în Forţele Aeriene americane.

— N. Pedro Albizu Campos (m. 1965), avocat portorican şi lider al Partidului Naţionalist.

— M. William Tecumseh Sherman (n. 1820), general american care în Războiul civil a ajuns la Atlanta (1864), de unde şi-a condus apoi armata în Marşul spre Ocean; vestit pentru remarca sa: „Războiul e un iad”, este numit general, apoi general-comandant al *armatei* (1869 – 1883).

— M. Joseph Eggleston Johnston (n. 1807), general al Confederaţiei, comandant al armatei în prima bătălie de la Bull Run (1861), mai târziu comandant al Armatei din Tennessee (din decembrie 1863); în final capitulează la Durham Station, în Carolina de Nord (1865).

— M. David Dixon Porter (n. 1813), amiral american care a condus în timpul Războiului civil forţele fluviale unioniste de pe Mississippi; mai apoi devine superintendent al Academiei Navale (1865 – 1869).

EUROPA:

— N. Francisco Franco (m. 1975), general şi dictator spaniol (1939 – 1975).

— N. Tito (Iosip Broz) (m. 1980) comunist iugoslav şi conducătorul statului (1945 – 19801.

— N. Arthur Travers Harris (m. 1984), mareşal britanic al aerului.

— N. baronul Manfred von Richthofen (m. 1918), as al aviaţiei germane.

— N Josef Dietrich (m. 1966), general german.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata franceză învinge armata Dahomeyului, transformându-l în protectorat.

— N. Abd el-Krim (m. 1963), lider al mişcării marocane de independenţă.

B n. Haile Selassie I (Ras Tafari) (m. 1975), regent şi rege (d. 1916 – 1930), apoi împărat al Etiopiei (d. 1930 – 1974).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

n. Amanullah Han (m. 1960), regele Afghanistanului (d. 1919 – 1928).

— N. Raizo Tanaka (m. T969), amiral japonez.

— N. Ch'ng-ling Sung, soţia lui Sun Iat-sen (m. 1981), lider al mişcării chineze de independenţă.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. James Van Fleet (m. 1991), general american.

— M. John Pope (n. 1822/ general american în timpul Războiului mexicano-american şi al Războiului civil; armatele conduse de el au pierdut cea de-a doua bătălie de la Bull Run (1862).

EUROPA:

— N. Mihail Nicolaievici Tuhacevski (m. 1937/ general sovietic.

— N. Hermann Göring (m. 1946), conducător nazist.

— N. Draza Mihailović (m. 1946), general iugoslav.

— N. Joachim von Ribbentrop (m. 1946), diplomat german.

— M. Marie Edme Patrice Maurice de MacMahon (n. 1808), mareşal al Franţei în timpul Războiului franco-prusac; după capitularea de la Sedan (1870), a comandat

armatele guvernamentale împotriva Comunei din Paris, recucerind Parisul (1871). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele mahdiste numărând unsprezece mii de oameni atacă Eritreea, dar sunt învinse decisiv la Agordat de o armată de două mii de italieni (21 decembrie); mahdiştii se retrag apoi.

e Al treilea război dintre Marea Britanie şi Aşanti (1893 – 1894): armata britanică cucereşte Aşanti, întemeind un protectorat.

e în partea din Maroc ocupată de spanioli, armatele din Munţii Rif asediază fără succes Melilla.

ze Marea Britanie instituie un protectorat în Uganda.

— Armatele franceze cuceresc Jenne şi Timbuktu.

— N. Haj Amin al Husseini (m. 1974), lider arab palestinian, mare muftiu al Ierusalimului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Armatele coloniale franceze alungă siamezii din estul Laosului, care devine protectorat francez.

— N. Mao Zedong (m. 1976), conducător al Partidului Comunist Chinez şi al Republicii Populare Chineze.

— N. Shin ichi Tanaka, general japonez în al doilea război mondial; s-a distins mai cu seamă în campania din nordul Birmaniei (1943 – 1944).

— N. Kotoku Sato (m. 1959), general japonez.

— N. Pai Ch'ung-hsi (m. 1966), general naţionalist chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

? e.n. Omar Bradley (m. 1981), general american.

ze n. Augusto Cesar Sandino (m. 1934), general al gherilelor din Nicaragua.

— N. Dean Gooderham Acheson (m. 1971), avocat şi diplomat american.

e m. Edmund Kirby Smith (n. 1824), general al Confederaţiei statelor din sud care, după căderea Vicksburgului (1863), a rămas izolat şi a condus regiunea

autonomă Trans Mississippi („Kirby Smithdom”); aceasta a fost ultima forţă confederată care s4 a predat, la Galveston, Texas (26 mai 1865).

— M. Pierce Gustav Toutant Beauregard (n. 1818), general al Confederaţiei, cel care a condus atacul asupra fortului Sumter (1861).

EUROPA:

— Turcii masacrează armenii din vestul Turciei, omorând circa o sută de mii de oameni (1894 – 1896).

— Alfred Dreyfus, un ofiţer ffancez evreu de origine, este acuzat de scurgerea unor secrete militare către germani, caz devenit celebru; ulterior s-a dovedit că antisemitismul a condus la împiedicarea dezvăluirii adevăratului vinovat.

e.n. Nikita Serghecvici Hruşciov (m. 1971), conducător al Uniunii Sovietice (1958 – 1964).

— N. Rudolph Hess (m. 1986), conducător nazist.

— N. Paul René Fonck (m. 1953), pilot militar francez, e.n. Juan Negrin (m. 1956), prim-ministru al Spaniei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război dintre mandingo şi francezi (1894 – 1895): armatele Coastei de Fildeş conduse de Samori îi înfrâng pe francezi, punând astfel capăt protectoratului.

e *Mohandas* „Mahatma” Gandhi fondează *partidul Congresul Naţional Indian*.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Războiul chino-japonez (1894 – 1895): lupta pentru controlul asupra Coreei începe printr-un atac naval declăhşalde japonezi asupra unui transport de trupe chineze în largul coastelor vestice coreene-l iulie). Ambele tabere îşi declară război (1 august). Armata japoneză numănnd douăzeci de mii de soldaţi atacă şi cucereşte Pyongyang (15 septembrie), după care pătrund în

Manciuria traversând râul Yalu (24 – 25 octombrie). Forţele japoneze îşi continuă cu greu înaintarea, având de înfruntat o rezistenţă tot mai acerbă din partea manciurienilor. O flotă de război japoneză învinge decişi v flota chineză la gurile râului Yalu (17 septembrie), scufundând cinci nave chinezeşti; restul flotei se retrage. Armatele japoneze cuceresc Port-Arthur (19 noiembrie).

— Sun Iat-sen pune bazele Societăţii Chineze Renăscute în Hawaii, declanşând mişcarea antimanciuriană care avea să ducă la Revoluţia chineză din 1911.

— N. Tadashi Hanaya (m. 1957), general japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. William Avery „Billy" Bishop (m. 1956), pilot canadian şi comandant al forţelor aeriene.

— M. Gali (Pizi) (n. circa 1840), căpetenie de război a indienilor sioux, aliat al lui Crazy Horse în bătălia de la Little Bighorn pentru anihilarea trupelor generalului George Armstrong Custer (1876).

EUROPA:

— Insurecţie victorioasă în Creta: grecii, sprijiniţi de alte forţe europene, silesc Turcia să se retragă, insula devenind protectorat grecesc.

— N. Semion Konstantinovici Timoşenko (m. 1970), feldmareşal sovietic. ze n. George VI (m. 1952), rege al Marii Britanii (d. 1936 – 1952).

— N. Folke Bernadotte (m. 1948), diplomat suedez.

z< n. Hans Langsdorff (m. 1939), comandant naval german, e.n. Aleksandr Mihailovici Vasilevski (m. 1977), mareşal al Uniunii Sovietice.

— N. Arthur Coningham (m. 1948), mareşal al aerului.

— N-Doloresrbarruri („La Pasionaria") (m. /991), conducătoare a partidului comunist spaniol

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul abisiniano-italian (1895 – 1896): armata italiană invadează fără succes Abisinia. La Ambu Alegi (17 decembrie), o forţă italiană de circa două mii cinci sute de soldaţi este înjumătăţită în urma înfrângerii suferite din partea unei armate abisiniene mult mai numeroase.

389

— Al patrulea război dintre Marea Britanie şi Aşanti (1895 – 1896): Marea Britanie îşi întăreşte controlul asupra regiunii Aşanti.

— Armata franceză atacă Madagascarul.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul chino-japonez: armata japoneză ia cu asalt baza navală chineză de la Weihaiwei (30 – 31 ianuaric), iar atacurile combinate ale armatei terestre şi ale flotei distrug în mare parte escadra navală chineză de la Weihaiwei (2 – 12 februarie).

— Războiul chino-japonez: armata japoneză din Manciuria înaintează, ameninţând Pekinul (februarie – martie). China învinsă cedează Japoniei Formosa (Taiwan), arhipelagul Pescadoares şi peninsula Liaotung, acceptând să plătească şi despăgubiri de război; China este silită şi să recunoască protectoratul japonez asupra Coreei, toate acestea fiind consfinţite prin Tratatul de la Shimonoseki (17 aprilie). Armatele japoneze de z ocupaţie din Formosa reprimă o insurecţie taiwaneză de proporţii (aprilie – octombrie).

— Francezii reuşesc cu greu să înăbuşe o insurecţie vietnameză de mari proporţii.

— N. Hu Tsung-nan (m. 1962) /general naţionaLTsâc Kinez.

— N. Tai Li (m. 1946), general naţionalist chinez.

z – n. Ali Han Liaquat (m. 1951), prim-ministru al Pakistanului.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul cubanez pentru independenţă (1895 – 1898): o insurecţie care a cuprins întreaga ţară se declanşează împotriva spaniolilor odată cu reîntoarcerea din exil a lui José Marţi; deşi acesta este ucis în luptă (19 mai), insurecţia se transformă în război de gherilă care ridică circa treizeci de mii de cubanezi împotriva a o sută de mii de spanioli.

— N. Juan Domingo Peron (m. 1974), om politic argentinian.

— N. Lazaro Cardenas Del Rio (m. 1970), preşedinte al Mexicului (1934 – 1940).

— N. Matthew Bunker Ridgway (m. 1993), general american.

— N. Walter Bedell Smith (m. 1961), general american.

EUROPA:

— N. Gheorghi Konstantinovici Jukov (m. 1974), mareşal sovietic.

— N. Imre Nagy (m. 1958), prim-ministru comunist al Ungariei.

— N. Konstantin Konstantinovici Rokossovski (m. 1968), mareşal al Uniunii Sovietice.

— N. Trygve Halvdan Lie (m. 1968), diplomat norvegian şi primul secretar general al Organizaţiei Naţiunilor Unite (1946 – 1952).

— N. Klement Gottwald (m. 1953), preşedinte comunist al Cehoslovaciei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul abisiniano-italian: la Adowa (1 martie), armata principală italiană numărând optsprezece mii de soldaţi este distrusă de cea abisiniană care număra circa nouăzeci de mii de oameni, italienii înregistrând şapte mii de morţi, o mie patru sute de răniţi şi o mie şapte sute căzuţi prizonieri. Italia se retrage din Abisinia.

— Al doilea război sudanezo-egipteano-britanic (1896

– 1898): armatele britanice şi egiptene numărând cincisprezece mii de soldaţi sub comanda lui Horatio Kitchener înaintează metodic pe Nil în sus, cucerind Firdar (7 iunie) şi Dongola (21 septembrie).

390

— După capitularea capitalei Tananarive, Franţa anexează Madagascarul, dar vor mai exista conflicte de mică însemnătate în întreaga ţară timp de încă un deceniu.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— *E* Războiul Filipinelor pentru independenţă (1896 – 1898): Emilio Aguinaldo conduce o insurecţie victorioasă împotriva dominaţiei spaniole, aflată în plină desfăşurare la izbucnirea războiului hispano-american (1898).

— N. Chang Fa-k uei (1896?), general naţionalist chinez, la origine senior feudal războinic.

— Îl Ho Long (He Long) (m. 1967), mareşal comunist chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul cubanez pentru independenţă: armata spaniolă condusă de generalul Valeriano Weyler înfiinţează lagăre de concentrare în Cuba, unde mor zeci de mii de oameni; insurecţia continuă.

— N. Albert Coăđy Wedemeyer (m. 1990), general american.

*/n. Mark Wayne Clark (m. 1984), general american.

— N. James, Jimmy" Harold Doolittle (m. 1993), general în Corpul Aerian al armatei americane.

e.n. Arthur William Radiord (m. 1973), amiral american.

— N. Clifton Albert Furlow Spraque (m. 1955), amiral american.

— N. Evans Fordyce Carlson (m. 1947), general american.

I – n. Forrest Percival Sherman (m. 1951), amiral

american.

n. Ira Clarence Eaker (m. 1987), general în Corpul Aerian al armatei americane.

— N. Anastasie Somoza Garcia (m. 1956), dictator nicaraguan.

EUROPA:

— Războiul greco-turc (17 aprilie – 19 mai): un război de scurtă durată în care turcii conduşi de Edhem Paşa obţin mai multe victorii asupra grecilor conduşi de prinţul Constantin.

— N. Anthony Eden (m. 1977), diplomat britanic.

f n. Joseph Gobbcis (m. 1945), propagandist nazist.

— N. baronul Hasso von Manteuffel (m. 1978), general german.

n. Hans Speidel (m. 1987), general german.

— N. Ivan Stepanovici Konev (m. 1973), mareşal sovietic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război sudanezo-egipteano-britanic: armatele lui Horatio Kitchener învinq forţele mahdiste la Abu Hamed şi la Berber.

— Armatele britanice cuceresc nordul Nigeriei (1897 – 1899).

— Theodor Herzl organizează şi devine primul preşedinte al Congresului Organizaţiilor Sioniste, întemeind mişcarea sionistă.

— N. John Bagot Glubb (Glubb Paşa) (m. 1986), ofiţer britanic şi conducător al Legiunii Arabe iordaniene.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Războiul pathano-britanic (1897 – 1898): un conflict de mică amploare de la frontiera afghano-britanică se transformă într-un război substanţial atunci când pathanii atacă

multe obiective britanice (iulie), cucerind trecătoarea

Khyber (august). În campania de toamnă, patruzeci şi patru de mii de soldaţi britanici pătrund în teritoriul muntos deţinut de pathani, însă fără rezultate notabile.

e.n. Subhas Chandra Bose (m. 1945), revoluţionar indian.

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. Lucius Dubignon Clay (m. 1978), general american.

— N. Nathan Farragut Twining (m, 1982), general în Forţele Aeriene americane.

EUROPA:

e – n. George Grivas (m. 1974), luptător de gherilă cipriot grec.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război sudanezo-egipteano-britanic: armatele lui Horatio Kirchener înfrâng armata dervişilor la confluenţa fluviilor Albara şi Nil (8 aprilie). La Omdurman (2 septembrie), armata lui Kirchener, numărând acum douăzeci şi şase de mii de oameni, învinge decisiv armata principală a dervişilor care număra între patruzeci şi cincizeci de mii de soldaţi, aflaţi sub comanda lui Khalifa Abdullah. Pierderile dervişilor se spune că s-au ridicat la douăzeci de mii de oameni, din care cinci mii căzuţi prizonieri, în timp ce britanicii şi egiptenii la un loc nu înregistrează mai mult de cinci sute de victime.

e Al treilea război mandingo-francez: armatele franceze învinge în cele din urmă armatele Coastei de Fildeş conduse de Samori, ocupând complet ţara.

— N. Albeit John Luthuli (m. 1967), căpetenie a zuluşilor şi conducătorul Congresului Naţional African (1952 – 1967).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul hispano-american: în golful Manila (1 mai), escadra de crucişătoare condusă de amiralul

american George Dewey atacă o escadră spaniolă mult mai slabă formată din patru crucişătoare, trei canoniere plus alte trei nave, pe care le scufundă. Armata americană debarcă la Cavite (30 iunie), iar Manila capitulează (14 august). Odată cu atribuirea Filipinelor Statelor Unite prin Tratatul de la Paris (10 decembrie), războiul pentru independenţa Filipinelor se transformă rapid în războiul filipinezo-american.

e Războiul pathano-britanic: forţele britanice recuceresc trecătoarea Khyber (martie), e.n. Ciu En-lai (m. 1976), conducător militar şi om politic comunist chinez.

— N. Peng Te-huai (m. 1974), general comunist chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul hispano-american: nava americană de linie *Maine* sare în aer şi se scufundă în portul Havana (15 februarie), două sute şaizeci de oameni pierzându-şi viaţa; incidentul generează atacuri mediatice americane de amploare asupra Spaniei, precum şi o declaraţie de război (25 aprilie). O flotă de război americană instituie o blocadă în Santiago de Cuba (mai), în timp ce o forţă de debarcare americană numărând şaptesprezece mii de soldaţi atacă Santiago (1 iulie), cucerind prin mai multe asalturi El Căney, San Juan Ridge şi Kettle Hill, unde unităţile de asalt au inclus şi formaţia de luptă, Rough Riders" condusă de Theodore Roosevelt. Încercând să străpungă blocada.

escadra spaniolă din portul Santiago este scufundată de o flotă americană mult mai puternică (3 iulie). Santiago capitulează (17 iulie). Armata americană numărând cinci mii de soldaţi invadează şi cucereşte în bună parte Porto Rico (25 iulie – 13 august). Prin Tratatul de la Paris, spaniolii se retrag din Cuba, Statele Unite dobândind Porto Rico, Guam şi (plătind Spaniei 20 de milioane de dolari) Filipinele.

— M. William Starke Rosecrans (n. 1819), general american în timpul Războiului civil; comandant pe front sub generalul Ulysses S. Grant, este învins la Chickamauga (1863) şi apoi eliberat de la comandă.

EUROPA:

— Alfred Dreyfus, ofiţer francez pe nedrept învinuit de trădare (1894), este graţiat de preşedintele Franţei; ulterior avea să fie complet dezvinovăţit (1906).

— N. Lavrenti Pavlovici Beria (m. 1953), şeful poliţiei secrete sovietice.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul bur (1899 – 1902): armatele Republicii Sud-Africanc şi ale Statului Liber Orange atacă Africa de Sud britanică (12 octombrie), asediind Mafeking (13 octombrie) şi Kimberley (15 octombrie); forţele lor principale se confruntă cu trupele britanice conduse de generalul George White în mai multe angajamente de mică anvergură, apoi britanicii sunt prinşi în capcană la Ladysmith (noiembrie). Armatele britanice venite în ajutor sunt învinse pe râul Modder (28 noiembrie), precum şi la Stormberg (10 decembrie), Magersfontein (10 – 11 decembrie) şi Colenso (15 decembrie).

— Al doilea război sudanezo-egipteano-britanic: după o urmărire care a durat mai mult de un an, Khalifa Abdullah este ucis la Umm Diwaikarat, în Kordofan, sudul Sudanului (noiembrie).

— M. Abdullah et Taaisha (ibn Mohammed) (n. 1846), general derviş sudanez cu titlul de *khalifa* (calif), şef al statului independent Sudan; a fost comandantul musulman în asediul de la Khartoum (1884 – 1885) şi succesorul lui Mahdi; a fost ucis de armatele britanice (24 noiembrie).

— Liderul somalez Mohammed ben Abdullah declanşează un lung război/de gherilă (1899 – 1920) împotriva forţelor coloniale italiene şi britanice din Somalia.

— Armatele franceze învinge oştile lui Rabah Zobeir, cucerind astfel integral Ciadul (1899 – 1900).

ASIA CENTRALĂ» DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul filipinezo-american (1899 – 1905): primul preşedinte al noii Republici Filipineze este numit Emilio Aguinaldo (23 ianuarie), în timp ce războiul filipinezoamerican lua amploare şi se întindea în întreaga ţară; generalul Arthur MacArthur (tatăl lui Douglas) a fost comandantul forţelor americane de represiune.

— În China izbucnesc revolte de amploare împotriva străinilor şi a manciurienilor.

— N. Norman Bethune (m. 1939), doctor canadian care a practicat în China.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil de gherilă dintre liberalii şi conservatorii din Columbia (Războiul celor O Mie de Zile) (1899 – 1902) se soldează cu zeci de mii de morţi şi cu victoria conservatorilor.

— N. Hoyt Sanford Vandenburg (m. 1954), general în Forţele Aeriene americane.

— N. Lyman L. Lemnitzer (m. 1988), general american.

— M. Horatio Gouverneur Wright (n. 1820), general american care a fost luat prizonier în Războiul civil în timp ce participa la distrugerea bazei marinei din Norfolk (1861); eliberat ulterior, revine la comanda trupelor.

EUROPA:

— W.E.B. Du Bois, conducând un grup lideri negri americani şi vest-indieni, convoacă la Londra Primul Congres PanAfrican anticolonial; acesta avea şase transforme în Organizaţia Unităţii Africane (OUA).

— Primul dirijabil rigid, numit de atunci zepelin, este construit de Ferdinand von Zeppelin.

— Apare „maşina de război” Simms, un vehicul experimental pe roţi, motorizat, blindat şi dotat cu armament.

— N. Heinrich Himmler (m. 1945), comandantul poliţiei secrete naziste (Gestapo), un mare criminal în masă al erei naziste.

— N. Louis Montbatten (m. 1979), ofiţer de marină britanic.

— M. Karl Konstantin Albrecht Leonhard von Blumenthal (n. 1810), feldmareşal prusac în timpul Războiului franco-prusac.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul bur: aflate acum sub comanda unică a feldmareşalului Frederick Sleigh Roberts, armatele britanice cuceresc Paardeberg (18 februarie), eliberează de sub asediu Kimberley (15 februarie) Ladysmith (28 februarie) şi Mafeking (17 – 18 mai), apoi cuceresc Bloemfontein (13 martie), după care invadează Transvaalul pentru a cuceri Johannesburg (31 mai) şi Pretoria (5 iunie). Războiul se transformă acum într-o luptă de gherilă cu mai puţine acţiuni importante.

— Franţa cucereşte şi păstrează nordul Saharei şi Ciadul, acesta din urmă devenind protectorat.

— N. ayatollahul Ruhollah Khomeyni (Ruhollah Kendi) (m. 1989), conducător religios şi politicaŢIranului.

— N. Camille Chamoun (m. 1987), politician libanez.

— M. Osman Nuri Paşa (n. 1832), general turc cunoscut mai ales pentru comanda trupelor turceşti asediate la Plevna (Pleven) de către ruşi (1877); a fost de patru ori ministru de război.

e m. Petrus Jacobus Joubert (n. 1831), general bur în timpul războaielor bure.

— M. Samori Toure (n. circa 1835), căpetenie de război Dioula şi şef al statului întemeiat de el la est de cursul Nigerului Superior (din 1868). A intrat în conflict cu

francezii care în cele din urmă (1889 – 1898) l-au izgonit din regiune; a murit în exil.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Răscoala Boxerilor şi războaiele dintre chinezi şi străini: forţele Boxerilor intră în Pekin şi asediază ambasadele străine (iunie). Bătrâna împărătească manciuriană Cixi li se alătură, declarând război împotriva puterilor străine (21 iunie). Armatele occidentale de sprijin cuceresc Teantzin printr-un asalt (23 iulie), apoi ajung lângă Pekin (4 august), ridică asediul impus şi cuceresc oraşul (14 august), pe care-l incendiază şi-l jefuiesc.

394

— Armatele ruseşti ocupă Manciuria (octombrie); China capitulează în faţa forţelor occidentale.

— Armata filipineză şi forţele de gherilă poartă un război fără şanse de izbândă împotriva armatei americane de ocupaţie care număra între nouăzeci de mii şi o sută de mii de soldaţi, răspândiţi pe întregul teritoriu filipinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

Ze m. John Alexander McClemand (n. 1812), general american vestit pentru disputele avute pe timpul Războiului civil cu superiorul său, Ulysses S. Grant.

EUROPA:

— România şi Bulgaria sunt gata să se războiască datorită pretenţiilor antagonice asupra Macedoniei stăpânite de turci.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În al cincilea şi totodată cel din urmă război dintre Marea Britanie şi Aşanti, armatele *aşanti asediază Kumaşi deţinut de britanici* (*aprilie* – iulie), dar sunt învinse de armatele coloniale conduse de britanici mai târziu în acelaşi an (septembrie – noiembrie). În urma înfrângerii, Marea Britanie transformă Aşanti în protectorat.

— N. Mustafa al-Barzani (m. 1979), lider al mişcării

de independenţă kurde.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Protocolul Boxerilor pune capăt formal Răscoalei Boxerilor şi războiului dintre chinezi şi străini; condiţiile aspre impuse prin protocol includ *plata unor despăgubiri enorme*. Despăgubirile cuvenite Statelor Unite sunt folosite prin hotărârea preşedintelui Theodore Roosevelt pentru acordarea de burse studenţilor chinezi în Statele Unite; de aceea, mulţi lideri de mai târziu ai Chinei vor avea educaţie americană.

— Este fondată societatea japoneză Dragonul Negru; acest grup imperialist cuvederi de dreapta va influenţa puternic politica expansionistă japoneză în Asia de Est şi Pacific/

— Războiul filipinezo-american: este luat prizonier Emilio Aguinaldo (23 martie), punându-se astfel capăt războiului; vor continua însă acţiuni de gherilă (până în 1906) şi va avea loc şi o insurecţie islamică Moro (până în 1905).

— N. Hirohito (m. *1989*), împărat al Japoniei (1926 – *1989*).

— N. Sukarno (m. 1976), primu' preşedinte al Indoneziei (1949 – 1966).

— N, Chen (Ch'en) Yi (m. 1972), mareşal comunist chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Anarhistul Leon Czolgosz îl asasinează pe preşedintele american William McKinley (împuşcat la 6 septembrie, decedat la 16 septembrie) la Expoziţia PanAmericană din Buffalo; Czolgosz este executat rapid (29 octombrie), iar vicepreşedintele Theodore Roosevelt devine preşedinte.

e.n. Maxwell Davenport Taylor (m. 1987), general american.

— N. Arleigh Albert Burke, amiral american ale cărui acţiuni îndrăzneţe şi rapide desfăşurate în Pacificul de Sud în al doilea război mondial i-au câştigat porecla de „Burke Treizeci şi unu de noduri”.

— N. Fulgencio Batista y Zaldivar (m. 1973), dictator al Cubei (1952 – 1959).

395

— N. Thomas Dresser White (m. 1965), general în Forţele Aeriene americane. n. Enrico Fermi (m. 1954), fizician nuclear italo-american.

EUROPA:

— Forţele ce luptă pentru independenţa Macedoniei, sprijinite de Bulgaria, pornesc o insurecţie de proporţii împotriva turcilor. Sporesc tensiunile dintre Bulgaria, România şi Turcia, însă războiul este îndepărtat prin intervenţia marilor puteri.

— N. Jacques Philippe Leclerc (m. 1947), general francez.

e.n. André Beaufre (m. 1973), general şi teoretician militar francez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Forţele burilor se predau în mâinile britanicilor, Tratatul de la Vereeniging punând capăt Războiului bur (31 mai).

— Armatele lui Ibn Saud încep preluarea controlului asupra districtului Nejd din sudul Arabici, declanşând astfel lungul Război civil arab (1902 – 1925).

— Armatele portugheze înăbuşă o puternică insurecţie în Angola.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Marea Britanie şi Japonia semnează tratate bilaterale de asistenţă pentru chestiunile legate de Orientul îndepărtat, ceea ce duce la întărirea poziţiei Japoniei faţă de Rusia; acest fapt va contribui la

declanşarea Războiului ruso-japonez (1905).

— N. Mistsuo Fuchida (m. 1976), ofiţer japonez în aviaţia marinei.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Trupele americane de ocupaţie părăsesc Cuba (mai), aceasta însă rămâne *defecto* tot protectorat american.

— Republica Dominicană devine protectorat american *defecto*.

— Nave de luptă britanice, germane şi italiene instituie o blocadă asupra porturilor venezuelane într-o încercare de a sili Venezuela să-şi achite datoriile internaţionale.

— M. William Thomas Sampson (n. 1840), amiral american care a comandat Escadra Atlanticului de Nord pe timpul Războiului hispano-american (1898), escadră cu care s-a înfăptuit blocada portului Santiago de Cuba.

— M. Wade Hampton (n. 1818), general în Confederaţia statelor din sud, care a comandat corpul de cavalerie al Armatei Virginiei de Nord (1864) şi a fost comandantul cavaleriei lui Robert E. Lee la Petersburg (1865).

EUROPA:

— Aproximativ cincizeci de mii de evrei ruşi au fost ucişi într-o serie de pogromuri masive care au loc la Chişinău, în Basarabia (Moldova). Atacurile, încurajate de guvernul rus, nu au reuşit să descurajeze tulburările populare şi nici să amâne revoluţia de la 1905; pogromurile au întărit mişcarea revoluţionară, concomitent cu intensificarea emigrării către America şi cu dezvoltarea sionismului.

— Vladimir Ilici Lenin întemeiază aripa bolşevică a Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia.

— Turcii înving insurecţia bulgară din Macedonia stăpânită de Turcia.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Armatele britanice care poartă o campanie în Nigeria termină de cucerit Kano şi Sokoto (1902 – 1903).

— Conflictele dintre francezi şi marocani de la graniţa dintre Algeria şi Maroc preced pătrunderea substanţială a francezilor în Maroc.

— N. Habib Bourguiba, lider almişcării tunisiene de independenţă (1934 – 1956), cel dintâi prim-ministru şi apoi preşedinte al Tunisiei (1956 – 1987).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Expediţia britanică condusă de Francis Younghusband răzbeşte prin luptă din India până în Lhasa, Tibet, silind astfel Tibetul să accepte pretenţiile teritoriale britanice cu privire la graniţa indiano-tibetană.

e.n. Orde Charles Wingate (m. 1944), militar britanic de origine indiană.

— M. Feng Tzu-te'ai (n. 1818), general chinez în timpul conflictelor cu francezii (1883 – 1885).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Apar avioane dotate cu propulsie proprie, odată cu zborul reuşit de avionul lui Wilbur şi Orville Wright *Flyer I* (*Kitty Hawk*) *la Kill Devil Hills, din apropiere de Kitty* Hawk, Carolina de Nord (17 decembrie); un eveniment de răspântie în istoria umanităţii şi a războaielor.

e Revolta încununată de succes a panamezilor împotriva dominaţiei columbiene s-a bucurat de sprijinul Statelor Unite, care vizau construirea Canalului Panamá; Republica Panamá devine în mod formal o naţiune independentă (3 noiembrie), de fapt fiind un protectorat american.

e în Cuba se înfiinţează baza navală americană de la Guantánamo, pe baza Tratatului cubanezo-american, care transforma oficial Cuba în protectorat american.

— N. Frank Dow Merrill (m. 1955), general american.

EUROPA:

e Inginerul german Christian Hulsmeyer obţine patentul pentru radar (cuvânt provenit din limba engleză de la *radio detection and ranging* (detectare şi localizare prin radio), aparat care avea să-şi aducă o contribuţie enormă în al doilea război mondial.

— Semnarea tratatului Antantei cordiale (8 aprilie) pune capăt mai multor dispute coloniale dintre Marea Britanie şi Franţa; prin acest tratat încep deja să se contureze cele două mari alianţe europene dinaintea primului război mondial.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Insurecţia herero-hotentotă din Africa de Sud-Vest stăpânită de Germania (Namibia) eşuează în cele din urmă (1904 – 1908); germanii mai înăbuşă revolte şi în Camerun, şi în Africa de Est germană.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul ruso-japonez (1904 – 1905): forţele navale japoneze pornesc războiul printr-un atac-surpriză cu torpile asupra flotei ruseşti a Orientului îndepărtat, ancorată la Port Arthur (8 februarie). Ziua următoare, navele de război japoneze atacă navele ruseşti de la Chemulpo (Inchon), Coreea; o săptămână mai târziu (17 februarie), forţele

japoneze debarcă la Chemulpo şi înaintează către nord pe râul Yalu, învingând armata rusească (1 mai), apoi străbat Manciuria spre Port Arthur. Armatele japoneze din Manciuria învinge armatele ruseşti pe râul Moteinlung, după care urmează mai multe încleştări în cadrul campaniei de toamnă-iarnă al căror rezultat este indecis, dar în urma cărora ruşii se retrag spre Mukden, unde avea să se desfăşoare bătălia de uscat decisivă.

— N. Deng Xiaoping, lider necontestat al guvernului chinez şi al Partidului comunist începând de la sfârşitul anilor 1970.

— M. Sumiyoshi (Jungi) Kawamura (n. 1836), amiral japonez care şi-a adus contribuţia (din 1872) la restructurarea marinei japoneze după principii americane; ministru al marinei (1878 – 1880; 1881 – 1885).

CELE DOUĂ AMERICI:

— În Uruguay, forţele guvernului liberal Colorado al preşedintelui José Batlle de Ordinez îi învinge decisiv pe rebelii conservatori Blanco conduşi de Aparicio Sara va (ianuarie septembrie).

e.n. David Monroe Shoup (m. 1983), general în infanteria marină americană.

— NFR – alph Johnson Bunche (m. 1971), diplomat afro-american şi negociator la O.N.U.

— M. Chief Joseph (Hinmahton-Yahlaktit; Tunetul-care-se-rostogoleşte-peste-munţi) (n. circa 1840), căpetenie a indienilor Nez Percc care s-a retras luptând din calea trupelor federale către Canada, cel care a rostit la final: „N-am să mai lupt pentru totdeauna” (5 octombrie 1877).

— M. James Longstreet (n. 1821), general al Confederaţiei care a luat parte la toate luptele majore începând cu prima bătălie de la Bull Run (Manassas) (1861) şi până la Appomattox (1865).

EUROPA:

— În Duminica Sângeroasă (9 ianuarie), trupele ţariste din Palatul de iarnă de la Sankt-Pctersburg trag în petiţionari neînarmaţi, omorând şi rănind sute de oameni şi declanşând o serie masivă de revolte în rândul forţelor armate şi demonstraţii, care se vor transforma într-o răscoală de mari proporţii. Ţarul Nicolae 11 promulgă” Manifestul din octombrie”, prin care promitea reforme majore şi monarhie constituţională; revoluţionarii, slăbiţi,

sunt învinşi apoi de trupele guvernamentale. Un eveniment marcant al revoluţiei l-a reprezentat revolta marinarilor de pe crucişătorul *Potemkin*, din care s-a inspirat Serghei Eisenstein la realizarea clasicului său film *Potemkin* din 1925.

— Insurecţia victorioasă aduce în cele din urmă independenţa Cretei faţă de dominaţia Turciei.

— Sinn Fein devine partid politic; acesta avea să devină motorul politic principal al mişcării revoluţionare a republicanilor irlandezi.

— N. Dag Hammarskjöld (m. 1961), om politic suedez, al doilea secretar general al O.N.U. (1953 – 1961).

— N. Wiadistaw Gomułka (m. 1982), conducător comunist polonez.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Criza marocană: debarcarea germanilor în Tanger, sosiţi în sprijinul marocanilor în conflictul cu francezii, generează tensiuni între Franţa şi Germania; fondul problemei

Îl reprezentau, de fapt, pretenţiile Germanici ce atingeau interesele Franţei coloniale, un alt motiv care va duce la izbucnirea primului război mondial.

— Tulburările din Persia se transformă în acţiuni de mică amploare de gherilă antiguvernamentală, fără coordonare.

— M. Frederick Augustus Thesiger, al doilea baron Chelmsford (n. 1827), general britanic care a condus prima invazie a britanicilor în Zululand (1879), când a avut loc şi înfrângerea notabilă de la Isandhiwana.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Războiul ruso-japonez: Port Arthur capitulează (2 ianuarie) la capătul unui asediu care a durat şapte luni şi a costat vieţile a circa şaizeci de mii de japonezi şi treizeci de mii de ruşi.

— Războiul ruso-japonez, bătălia de la Mukden (21 februarie – 10 martie): aceasta a fostlupta decisivă de uscat, la capătul căreia japonezii îi resping pe ruşi cu preţul a o sută de mii de victime în rândul ruşilor şi a şaptezeci de mii îiyândul japonezilor".

— Războiul ruso-japonez, bătălia de la Tsushima: după ce a petrecut mai mult de şapte luni navigând în jurul lumii pentru a lua parte la război, flota Balticii condusă de amiralul rus Zinovi Rojdestevenski se confruntă la Tsushima cu flota de război japoneză condusă de viceamiralul Heihachiro Togo. Din cele opt cuirasate, opt crucişătoare şi nouă distrugătoare, scapă numai un crucişător şi cinci distrugătoare ruseşti; ruşii înregistrează şi zece mii de victime. Pierderile japonezilor se situează la mai puţin de o mie de victime, la care se adaugă trei torpiloare.

— Războiul ruso-japonez: războiul ia sfârşit prin semnarea Tratatului de la Portsmouth (New Hampshire), mediat de preşedintele american Theodore Roosevelt. Japonia obţine Port Arthur şi jumătate din insula Sahalin; ruşii se retrag şi din Manciuria, recunoscând dreptul Japoniei de a-şi institui protectoratul asupra Coreei.

CELE DOUĂ AMERICI:

— În America ia fiinţă IWW (Industrial Workers of the World); în timpul primului război mondial, organizaţia sindicală va concentra acţiunile anti-războinice până la dizolvarea sa (1917).

EUROPA:

e thipă înfrângerea revoluţiei din 1905, primul-ministru al [Rusiei, Piotr Stolypin, proaspăt numit de ţarul Nicolae II, instituie un regim de teroare pe tot cuprinsul ţării; se acumulează tensiunile care vor genera criza din 1917.

— Este redeschis în mod formal procesul intentat lui Alfred Dreyfus; el este achitat şi reintegrat în armata

franceză.

— N. Leonid Ilici Brejnev (m. 1982), om politic sovietic.

— N. Ivan Cerniakovski (m. 1945), general sovietic.

— N. Serghei Korobov (*m*. 1966), constructor sovietic de nave spaţiale.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Insurecţia finală zulu din Africa de Sud eşuează, cu preţul a peste două mii de morţi dintr-un total de douăsprezece mii de zuluşi.

399

— Conferinţa internaţională de la Algeciras pune capăt crizei marocane din 1905 dând câştig de cauză Franţei.

— Mohandas „Mahatma" Gandhi iniţiază prima sa campanie *satyagraha* (non-violentă) (1906 – 1913) în Africa de Sud.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Se înfiinţează Liga musulmană din întreaga Indie; în anii 1930, că avea să devină, sub conducerea lui Mohammad Ali Jinnafr organizaţia centrală a mişcării pentru independenţa Pakistanului.

— Partidul Congresului din India protestează energic împotriva împărţirii Bengalului în două provincii şi trece de la solicitarea unei participări mai mari la viaţa politică a Indiei britanice la pretenţia mult mai hotărâtă de a-şi conduce singuri destinele, declanşând astfel procesul de durată care avea să se soldeze în cele din urmă cu obţinerea independenţei.

— M. Gentaro Kodama (n. 1852), general japonez care a fost primul comandant al Colegiului Personalului Militar al Japoniei (1887) şi care a ajuns şef al statului major (1891 – 1906) şi ministrul armatei (1900 – 1902).

CELE DOUĂ AMERICI:

— El Salvador şi Honduras se află în război cu Guatemala (mai – iulie); scurtul război. se termină nedecis.

— Armatele americane ocupă din nou Cuba (1906 – 1909).

— N. Hans Albrecht Bethe, fizician germano-iudeo-american care şi-a adus o contribuţie de seamă la elaborarea bombei atomice; după bombardamentele de la Hiroshima şi Nagasaki, el a devenit un militant de frunte împotriva armelor nucleare.

— N. Curtis Emerson LeMay (m. 1990), ofiţer în armata şi forţele aeriene americane.

— M. Joseph Wheeler (n. 1836), general american supranumit „Fightin Joe" (Joe-Luptătorul) care a luptat pentru Confederaţie în timpul Războiului civil; s-a distins mai ales la Shiloh (1862), iar ulterior a luptat în Războiul hispano-american.

— M. William Rufus Shafter (n. 1835), general american care a primit capitularea oraşului Santiago de Cuba (1898).

EUROPA:

— Rusia şi Marea Britanie îşi reglează în mare măsură disputele legate de sferele lor de influenţă din Asia Centrală, înfiinţând Antanta anglo-rusă; aceasta se integrează procesului de formare de alianţe precedând primul război mondial.

e Amendamentele Convenţiei de la Geneva extind tratatele pentru a include şi luptele navale.

— N. Pierre Mendes-France (m. 1982), politician francez.

— N. Dietrich Bonhocffer (m. 1945), ministru german protestant antinazist.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Flota franceză bombardează Casablanca, din nord-vestul Marocului. Francezii cuceresc oraşul şi apoi o mare parte din litoral. După aceea pătrund în interiorul ţării,

continuând cucerirea sistematică a Marocului.

400

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e nu Nu, lider al mişcării birmaneze de independenţă; a fost primul prim-ministru al Birmaniei independente (1948 – 1958), până a fost demis de o lovitură de stat militară; ulterior a redevenit prim-ministru (1960 – 1962), când a fost demis din nou de lovitura de stat militară condusă de Ne Win.

e.n. Mohammed Ayub Han (m. 1974), general pakistanez.

— N* Lin Biao (m. 1971), politician chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul dintre Nicaragua şi Honduras (februarie – decembrie) ia sfârşit prin ocuparea capitalei Hondurasului de către Nicaragua.

— Igor Sikorsky împreună cu alţii construieşte primele elicoptere experimentale, e.n. Joaquín Balaquer, diplomat şi om politic din Republica Dominicană.

— N. Lauris Norstad (m. 1988), general în Forţele Aeriene americane.

e.n. *François „Papa Doc" Duvalier* (*m*. 1971), dictator *haitian*.

EUROPA:

— Austro-Ungaria anexează formal Bosnia-Herţegovina, pe care-o ocupase de mult; anexarea, prin care erau respinse în mod direct ambiţiile teritoriale sârbeşti, este cât pe ce să declanşeze un război austro-sârb.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Persia, Tabriz cade în mâinile rebelilor; armatele guvernamentale asediază oraşul (1908 – 1909).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e m. Cixi (n. 1835), bătrâna împărătească a Chinei; ea

abdica şi apoi moare spre sfârşitul aceluiaşi an. A condus ca regentă în mod formal, deşi a fost adevărata conducătoare a Chinei în ultimele decenii ale secolului XIX, domnind în timpul declinului manciurienilor (dinastia Qing), a Răscoalei Boxerilor şi a războiului dintre chinezi şi străini de la începutul secolului XX. A fost urmată de împăratul copil Hsuan T'ung (Henry P-a-i). e Olandezii cuceresc complet Sumatra, în Indonezia, învingându-l pe sultanul din Atjeh (Achin) la capătul unei lupte de intensitate scăzută, dar de lungă durata, e.n. Wang Zhen (m, 1993), general în Armata Roşie chineză.

— M. Takeaki (Buyo) Enomoto (n. 1836), amiral japonez.

CELE DOUĂ AMERICI:

e.n. Lyndon Baines Johnson (m. 1973), al treizeci şi şaselea preşedinte al Statelor Unite (1963 – 1968).

e.n. Joseph Raymond McCarthy (m. 1957), senator american.

e.n. Salvador Allende Gossens (m. 1973), om politic şi preşedinte chilian (1970 – 1973).

EUROPA:

e.n. Andrei Andrcevici Gromîko (m. 1989), ministru de Externe sovietic.

401

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata rusă intervine în Persia şi cucereşte Tabrizul de la rebeli (martie). Rebelii îl învinge şi-l detronează pe şahul Mohammed Ali, cucerind Teheranul (iulie); acesta este urmat la domnie de fiul său de doisprezece ani, sultanul Ahmad. Începe exploatarea de către britanici a petrolului iranian.

— Răzvrătiţii din armata turcă cuceresc Constantinopole, dar nu reuşesc să-l menţină (aprilie). Junii Turci preiau puterea efectivă şi-l detronează cu ajutorul armatei pe Abdul HamidJI, urcându-l pe tron pe

Mehmed V, un conducător mai mult de formă, e Armata marocană se confruntă cu trupele spaniole de ocupaţie la Melilla, pe coasta mediteraneană (7 iulie), declanşând o serie de lupte în interiorul şi în jurul oraşului care aveau să ia sfârşit în 1910.

e.n. Kwame Nkrumah (m. 1972), lideral mişcării de independenţă din Ghana şi primul preşedinte al Ghanci (1960 – J966).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e nu Thant (m. 1974), diplomat birmanez şi al treilea secretar general al O.N.U.

(1961 – 1971).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil din Honduras (1909 – 1911): fostul preşedinte Manuel Bonilla conduce insurecţia, care continuă fără rezultat concludent.

e m. Geronimo (Jérôme; Goyathlay) (n. 1829), căpetenie a indienilor apaşi Chiricahua, care a desfăşurat raiduri asupra aşezărilor din Arizona şi New Mexico, mai cu seamă în timpul războaielor cu indienii (1885 – 1886).

e m. Red Cloud (Mahpiua Luta; Nor-Roşu) (n. 1822), căpetenie războinică a siouxilor Oglala, cel care a condus armatele aliate în Războiul lui Nor-Roşu (1866 – 1868) împotriva trupelor federale care au invadat terenurile nativilor americani, e m. Winfield Scott Schley (n. 1839), amiral american care a fost comandantul tactic la Santiago de Cuba (1898) în timpul Războiului hispano-american.

EUROPA:

e Insurecţia din Portugalia pune capăt monarhiei; este proclamată prima republică portugheză.

— În Albania începe insurecţia împotriva stăpânirii turce (aprilie – iunie); ea este reprimată de turci, dar vor continua lupte de gherilă de mic angajament până la declanşarea primului război balcanic.

— M. Eduard VII (n. 1841), rege al Marii Britanii (1901 – 1910); este succedat de fratele său mai tânăr, George V.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e. Se constituie un nou stat, Uniunea Sud-Africană, din care fac parte coloniile britanice Natal şi Cape, precum şi fostele republici bure Transvaal şi Statul Liber Orange.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Andrew Carnegie înfiinţează *Fondul Carnegie* pentru *Pacea* Internaţională.

— Revoluţia mexicană (1910 – 1920): după ce este înfrânt în alegeri al căror rezultat este contestat, dictatorul Porfirio Díaz îşi arestează oponentul, Francisco Madero.

402

care reuşeşte apoi să fugă în Statele Unite, de unde organizează o insurecţie armată. Circa un milion de oameni vor muri într-o serie de războaie civile care va urma.

QQ

EUROPA:

— Italia declară război Turciei (29 septembrie), bombardând Preveza.

— Premierul rus Piotr Stolîpin este asasinat la Kiev- un important factor de destabilizare având în vedere războiul mondial care se apropia.

— N. Alexei Ivanovici Radzievskiy (m. 1978), general rus.

— N. Klaus Fuchs (m. 1988), fizician atomic germano-britanic şi spion sovietic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Criza marocană: ca o provocare la adresa Franţei, Germania trimite canoniera *Panther* în portul marocan Agadir. Marea Britanie ia partea Franţei şi un război european general stă să izbucnească până când Germania bate în retragere.

— Armata marocană asediază Fez, ocupat de francezi; asediul va fi ridicat o lună mai târziu de armatele franceze venite în sprijinul oraşului.

— Armatele ruse ocupă o mare parte din nordul Persiei, iar cele britanice o mare parte din sudul ţării (noiembrie).

Războiul i tal o-turc: armatele italiene bombardează şi cuceresc oraşul Tripoli din Libia ocupată de turci (octombrie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— La Wuhan, în centrul Chinei, se declanşează revolte împotriva dinastiei Qing (10 octombrie) care-i răstoarnă rapid pe manciurieni. Sun Iat-sen se reîntoarce acasă pentru a deveni preşedinte provizoriu al noii Republici a Chinei.

Japonia anexează Coreea.

e n-Ne Win (Maung Shu Maung), general birmanez care a preluat puterea printr-o lovitură de stat (1958), a renunţat la ea (1960), pentru a prelua puterea din nou printr-o lovitură de stat (1962 – 1988), după care îşi aduce o importantă contribuţie la succesul loviturii de stat militare (septembrie 1988).

CELE DOUĂ AMERICI:

Revoluţia mexicană: rebelii lui Francisco Madero din Chihuahua învinq la Ciudad Juárez armatele lui Porfirio Díaz, în lupta decisivă a Revoluţiei mexicane (mai). Mişcarea revoluţionară se va destrăma la scurtă vreme, Emiliano Zapata şi alţii contestând guvernul lui Madero.

— Războiul civil din Honduras: după o remiză în desfăşurarea conflictului, fostul preşedinte Manuel Bonilla, conducătorul insurecţiei, este reales preşedinte (octombrie).

— Aviatorul american Glenn Hammond Curtiss inventează hidroavionul.

— N* R°nald Wilson Reagan, al patruzecilea preşedinte al Statelor Unite (1981 – 1989).

— M. Benjamin Henry Grierson (n. 1826), general american care a luptat în Războiul civil, ulterior transformând unitatea a X-a Cavalerie (formată din negri) într-o unitate de grăniceri călare care s-a acoperit de glorie (1866 – 1888) şi care, prin construirea de drumuri şi de linii telegrafice, şi-a adus contribuţia la deschiderea sud-vestului Americii pentru noi aşezări.

403

EUROPA:

— Războiul italo-turc: italienii cuceresc Libia, Rodosul şi arhipelagul Dodecanez; Turcia cedează în mod formal aceste posesiuni Italiei prin Tratatul de la Ouchy, care pune capăt războiului; aici s-au folosit pentru prima oară avioanele cu rol de bombardiere.

— Primul război balcanic (1912 – 1913): armatele Ligii balcanice (formate din oştile Serbiei, Muntenegrului şi Bulgariei) totalizând între trei sute de mii şi patru sute de mii de soldaţi atacă forţele turceşti egale ca număr din Macedonia şi Tracia (17 octombrie).

— Primul război balcanic: în lupta decisiva de la Monastir (5 noiembrie), armatele sârbe străpung centrul armatei adverse turce; înfrângerea se transformă într-o învălmăşeală, armata turcă din zonă încetând a mai fi o forţă capabilă de luptă, înregistrând pierderi de circa douăzeci de mii de morţi ori căzuţi prizonieri la sârbi.

— Primul război balcanic: garnizoana turcă din Salonic, numărând douăzeci de mii de soldaţi, se predă în mâinile grecilor fără a opune o rezistenţă deosebită (9 noiembrie).

— Vladimir Ilici Lenin desprinde aripa bolşevică din Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia pentru a întemeia partidul bolşevic; cinci ani mai târziu, Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia (Bolşevicii) va

prelua controlul asupra Revoluţiei ruse.

— N. Kim (Harold Adrian Russell) Philby (m. 1988), spion britanic pentru Uniunea Sovietică.

— N. Wernher von Braun (m. 1977), expert german în rachete.

— N. Jacques Emile Soustelle (m. 1990), conducătorul armatei secrete franceze din Algeria.

— M. George Stuart White (n. 1835), feldmareşal britanic rămas în istorie mai cu seamă pentru conducerea defensivei de la Ladysmith (1899 – 1900) din timpul Războiului bur.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Revolta soldaţilor marocani din garnizoana franceză Fez (17 aprilie) nu reuşeşte să pună stăpânire pe oraş, fiind învinsă de o coloana franceză sosită în sprijin. Forţele marocane atacă fără succes garnizoana franceză cu efective sporite (sfârşitul lui mai). Franţa declară Marocul protectorat francez, în timp ce războiul continuă.

— Congresul Naţional African (ANC) ia fiinţă în Africa de Sud; acesta avea să devină motorul principal al mişcării de eliberare sud-africană, iniţial o mişcare non-violentă, ulterior trecând la insurecţia armată după masacrul de la Sharpeville (1960).

— Primul război balcanic: armatele bulgare asediază Constantinopole (noiembrie – decembrie), dar nu reuşesc să cucerească oraşul; bulgarii se retrag după ce suferă pierderi substanţiale.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Abdică împăratul copil Hsuan T'ung (Henry P-a-i) (Ultimul împărat) (12 februarie), marcând sfârşitul formal al dinastiei Qing (manciuriană). Generalul Sun Iat-sen este înlăturat de generalul Yuan Shikai, care fusese în slujba manciurienilor şi care devine primul preşedinte al Republicii Chineze.

— Mongolia exterioară se autoproclamă naţiune independentă (3 noiembrie).

e.n. Vo Nguyen Giap, comandant nord-vietnamez la Diên Biên Phú şi comandant suprem al armatei în timpul războiului din Vietnam.

— N. Kim Ir Sen (Kim Jong Ju) (m. 1994), dictator comunist al Republicii Democrate Populare a Coreei de Nord (1948 – 1994).

— M. Maresuke Nogi (n. 1843), general japonez pregătit în Germania (1885 – 886) care, în calitate de comandant al Armatei III japoneze, a condus asediul încununat de succes asupra fortăreţei ruseşti de la Port Arthur (1904 – 1905); se sinucide împreună cu soţia sa atunci când moare împăratul Meiji (30 iulie).

CELE DOUĂ AMERICI:

Infanteria marină americană debarcă în Honduras (ianuarie), înfiinţând de facto un protectorat asupra ţării.

— Infanteria marină americană debarcă în Nicaragua (iulie), chipurile pentru a pune capăt războiului civil, înfiinţând de facto un protectorat asupra ţării.

— M. Arthur MacArthur (n. 1845), general american care a condus principala forţă armată terestră americană împotriva revoluţionarilor filipinezi ai lui Emilio Aguinaldo, devenind comandant general şi guvernator militar al insulelor (1899); este tatăl generalului Douglas MacArthur.

— M. Wilbur Wright (n. 1867), pionier american al zborului cu motor.

— M. Robert Frederick Hoke (n. 1837), general al Confederaţiei.

EUROPA:

— Primul Război balcanic: garnizoana turcă de şaizeci de mii de soldaţi din Adrianopole capitulează (26 martie). Armatele Ligii balcanice cuceresc Scutari, Yannina şi o mare parte din restul Turciei europene, şi pe când

asediau Constantinopole, războiul s-a sfârşit. Prin Tratatul de la Londra, care pune capăt în mod formal războiului (30 mai), Turcia cedează Ligii balcanice cea mai mare parte din restul provinciilor să 1 e europene, odată cu crearea unui nou stat, Albania. Turcia păstrează Peninsula Gallipoli".

— Nemulţumită de prevederile Tratatului de lalondra, Bulgaria atacă Serbia şi Grecia (iunie), declanşând al doilea Război balcanic. Armatele sârbe şi greceşti contraatacă la începutul lunii iulie; lor li se adaugă armatele României şi Turciei. Bulgaria este învinsă rapid şi războiul ia sfârşit (13 iulie) prin Tratatul de la Bucureşti (10 august), prin care Bulgaria pierde teritoriile câştigate la sfârşitul primului Război balcanic. România încorporează Cadrilaterul (judeţele Durostor şi Caliacra), în sudul Dobrogei.

e la fiinţă gruparea Voluntarii Irlandezi; conduse de Patrick Pearse, trupele de miliţie republicane înarmate vor deveni principala forţă în insurecţia irlandeză („Revolta de *Paştele 1916*") *şi inima Armatei Republicane Irlandeze* (*IRA*) *din timpul Războiului* pentru independenţa Irlandei (1919 – 1921).

e James Connolly şi James Larkin pun bazele Armatei Cetăţeneşti Irlandeze; această grupare mai mică va fi a doua forţă ca mărime din insurecţia irlandeză („Revolta de Paştele 1916").

— Ia fiinţă gruparea Voluntarii Ulster; miliţia protestantă nord-irlandeză se pregăteşte de război civil în Irlanda.

405

— N. Klaus Barbie (m. 1992), criminal de război nazist.

e.n. Willy Brandt (Carl Herbert Frahm) (m. 1991), cancelar al Germaniei, e m. Alfred von Schlieffen (n. 1833), general prusac care a devenit şeful statului major general

german (1891); planul său de traversare a Belgiei către mare a fost urmat cu succes de germani *în* cel de-al doilea război mondial, după ce *renunţaseră* la el în primul război mondial.

— M. Garnet Joseph Wolseley (n. 1833), feldmareşal britanic în serviciul colonial, care a scris cunoscutul *Jurnal de buzunar al soldatului* (1869); a ajuns cu două zile mai târziu pentru a lua parte la eliberarea Khartoum-ului (1885), iar în calitate de comandant suprem a coordonat mobilizarea britanică pentru Războiul bur.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Junii Turci preiau efectiv puterea printr-o lovitură de stat; noul guvern se îndreaptă către o alianţă cu Germania, iar generalul german Liman von Sanders este însărcinat cu reorganizarea armatei turce.

— General în Războiul bur, James Hertzog întemeiază Partidul Naţional Sud-African.

— N. Menahem Begin (m. 1992), prim-ministru al statului Israel (1977 – 1983).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Sun Iat-sen conduce în China o insurecţie împotriva guvernării generalului Yuan Shi-kai; insurecţia dă greş şi Sun lat-sen se refugiază în Japonia.

e.n. Bao Dai (Nguyen Vinh Thuy), conducător al guvernelor-marionetă vietnameze în numele francezilor (1925 – 1940; 1949 – 1954) şi al japonezilor (1940 – 1945).

— N. Le Duc Tho (Phan Dinh Khai) (m. 1990), conducător nord-vietnamez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Revoluţia mexicană: preşedintele mexican Francisco Idalecio Madero (n. 1873), conducător al Revoluţiei mexicane, este asasinat de soldaţii lui Victoriano Huerta, comandantul garnizoanei din Ciudad de México, care preia puterea în urma unei lovituri de stat (februarie),

pentru a domni în continuare ca dictator.

— N. Richard Milhous Nixon (m. 1994), al treizeci şi şaptelea preşedinte al Statelor Unite (1969 – 1974), silit să demisioneze în urma scandalului Watergate.

— N. Gerald Rudolph Ford (Leslie King, Jr.), al treizeci şi optulea preşedinte al Statelor Unite (1974 – 1977).

e.n. Jacobo Arbenz Guzmán (m. 1971), militar şi apoi preşedinte guatemalez (1950 – 1954).

— N. William Joseph Casey (m 1987), director al Agenţiei Centrale de Informaţii (CIA).

EUROPA:

— Primul război mondial (1914 – 1918): conflictul care avea să ajungă la scară mondială a fost declanşat de asasinarea arhiducelui austro-ungar Franz Ferdinand (n. 1863), moştenitorul tronului Austriei, la Sarajevo (28 iunie), de către naţionaliştii bosniaci înarmaţi de către societatea naţionalistă sârbă Mâna Neagră.

— Războiul începe prin atacurile declanşate de austrieci asupra Serbiei, atacurile Germaniei asupra Franţei şi asupra Ţârilor de Jos, ca şi prin atacurile ruşilor asupra Prusiei de Est. În vest, germanii, urmând planul Schlieffen, atacă francezii în Alsacia

Lorena şi în Ardeni, în timp ce principala armată germană cotropeşte Belgia, străbate Franţa şi se îndreaptă spre porturile de la Canalul Mânecii sperând o victorie rapidă. Greşeala germanilor de a se îndrepta către Paris, împreună cu victoria istorică a francezilor de pe râul Mama care a urmat, au salvat Franţa.

w la război au luat parte în cele din urmă Franţa, Imperiul Britanic, Rusia, Statele Unite, Serbia, Italia, Belgia, Grecia, România, Muntenegru, Japonia şi Portugalia – de partea Aliaţilor – respecţi v Germania, Austro-Ungaria, Turcia şi Bulgaria de partea Puterilor

Centrale. Pierderile umane sunt estimate la opt milioane de morţi dintr-un total de şaizeci şi cinci de milioane mobilizate, douăzeci şi unu de milioane de răniţi, la care se adaugă circa şase – şapte milioane de civili morţi, inclusiv cei ucişi în Holocaustul din Armenia, însă fără a-i mai adăuga aici şi pe cei ucişi de foamete şi de epidemia de gripă care au urmat acestui război.

— În urma Consiliului de Coroană de la Sinaia (august), România adoptă o politică de „neutralitate armată”, refuzând solicitările Triplei Alianţe de *a* intra în război (august).

— Primul război mondial: principalele armate germane de pe frontul de vest cuceresc rapid cea mai mare parte din Belgia (3 – 20 august), prima lor victorie importantă venind odată cu capitularea fortăreţei Liâge (16 august); ci cuceresc Bruxelles (20 august) şi asediază fortăreaţa de la Anvers, care se predă (9 octombrie).

— Primul război mondial, bătălia frontierelor (14 – 23 august): prima ofensivă franceză din război este *respinsă cu* pierderi masive în bătăliile din Alsacia-Lorena şi din *Ardeni*, *în timp ce* armatele principale germane se lansau în urmărirea Aliaţilor care se retrăgeau spre porturile de la Marea Manecii, Armata franceză nu izbuteşte să stăvilească ofensiva germană în bătălia de pe râul Sambre (22 – 23 august), aşa cum au reuşit armatele britanice şi belgiene în bătălia de la Mons (23 august). La Le Cateau (26 – 27 august), armatele britanice care se retrăgeau prin Belgia rezistă puţin în faţa ofensivei germane; la Guise, francezii contraatacă, oprind înaintarea germanilor timp de treizeci şi şase de ore, după care sunt siliţi să bată în retragere (29 august).

— Primul război mondial, prima bătălie de pe Marna (4 – 9 septembrie): armatele germane care avansau spre sud şi spre vest pentru a învălui şi distruge armatele aliate din Franţa îşi modifică direcţia pentru a cuceri Parisul;

greşeala istorică dă posibilitatea francezilor, folosind rezervele lor din Paris /numite „Armata taxiurilor” datorită vehiculelor care i-au purtat în luptă) să ia prin învăluire flancul drept al armatei germane şi să stopeze înaintarea principalei armate germane. Se declanşează apoi Cursa către Marc la care iau parte ambele tabere, urmată de un război de tranşee care a durat patru ani şi a costat milioane de vieţi omeneşti. Numai în această singură luptă, se estimează că au murit între două sute patruzeci de mii şi două sute şaizeci de mii de aliaţi şi între două sute şaizeci de mii şi două sute şaptezeci de mii de soldaţi germani.

— Primul război mondial: în ţinipul Cursei către Mare (15 septembrie – 24 noiembrie) fiecare parte a încercat fără succes s-o depăşească pe flanc şi să o învăluie pe cealaltă; francezii dau greş în bătălia de la Aisne (15 – 18 septembrie) şi apoi din nou în Picardia şi Artois, iar germanii eşuează la Verdun, deşi ocupaseră şi se menţineau în fortăreaţa de la St Mihiel. În cele din urmă cursa ia sfârşit în Flandra pentru ambelejaberc, în luptele nedecise de la Yser (18 octombrie – 30 noiembrie) şi de la Ypres (30 octombrie – 24 noiembrie), unde britanicii opresc înaintarea germanilor către porturile de la Marea Manecii. Următoarele ofensive aliate (decembrie) sunt oprite de sistemul german de fortificaţii aflat în continuă dezvoltare, egalat de cel al Aliaţilor.

407

— Primul război mondial: pe frontul de est, planul Schlieffen al germanilor care prevedea două fronturi i-a silit pe germani să se apere în faţa unei forţe ruseşti mult mai numeroase, în timp ce principala armată germană cucerea Franţa şi putea apoi să cotească spre est şi să atace Rusia. Strategia ruşilor prevedea o lovitură directă asupra Prusiei de Est, ca şi un atac în sud, asupra porţiunii din Polonia aflată sub stăpânire austriacă. Ruşii pornesc

ofensiva în Prusia Orientală (17 august), unde va avea loc confruntarea majoră de la Tannenberg

e Primul război mondial, bătălia de la Tannenberg (26 – 31 august): armatele germane din Prusia Orientală, conduse de generalii Paul von Hindenburg şi Erich Ludendorff, învinge categoric Armata a II-a rusă, aflată sub încercuire, condusă de generalul Alexandr Samsonov; ruşii pierd aproximativ o sută douăzeci şi cinci de mii de oameni, în timp ce pierderile germane se situează între zece şi cincisprezece mii de oameni.

— Primul război mondial, prima bătălie de la Lacurile Mazuriene (9 – 14 septembrie): după bătălia de la Tannenberg, ruşii suferă o a doua înfrângere importantă din Prusia Orientală când Armata I rusă condusă de generalul Pavel Rennenkampf este învinsă de armatele generalului von Hindenburg. Pierderile ruşilor se situează între o sută douăzeci şi cinci de mii şi o sută cincizeci de mii de oameni, ruşii scăpând ca prin urechile acului de a fi iarăşi încercuiri total, ca la Tannenberg. Germanii pierd cam patruzeci de mii de oameni.

— Primul război mondial, bătălia de la Rava Ruska (3 – 11 septembrie): în Galiţia, armatele austriece pornesc la ofensivă (23 august – 3 septembrie), pătrunzând până în Polonia rusească; ei sunt învinşi decisiv la Rava Ruska, apoi se retrag în Munţii Carpaţi, lăsând cea mai mare parte din Galiţia în mâinile ruşilor. Pierderile austriecilor şi ale ruşilor în scurta campanie se ridică la circa cinci sute de mii de oameni.

e Primul *război mondial, bătălia de la Łódź* (*11 – 25 noiembrie*): armatele ruseşti înaintează din nou către Silezia şi Prusia Orientală, dar sunt oprite de armatele germane; ruşii se reîntorc în Polonia după ce suferă pierderi între nouăzeci de mii şi o sută de mii de oameni. Armatele ruseşti nu mai constituie o ameninţare serioasă la adresa Germaniei, chiar dacă războiul de amploare

desfăşurat pe două fronturi continuă să slăbească forţa militară şi economică a Germaniei.

e Primul război mondial: pe frontul austro-sârb, armatele sârbeşti învinge armatele invadatoare austriece, care numărau două sute de mii de soldaţi, în bătălia de la Jadar (12 – 21 august), prima confruntare importantă din primul război mondial dintre sârbi şiaustrieci. e Primul război mondial: austriecii lansează o nouă ofensivă (5 – 30 noiembrie), ocupând Belgradul după ce sârbii evacuaseră oraşul (2 decembrie).

e Primul război mondial, bătălia de la Kolubra (3 – 9 decembrie): sârbii lansează o contraofensivă de succes împotriva urmăritorilor austrieci, recucerind Belgradul.

— Primul război mondial: războiul naval din largul coastelor vest-europene cuprinde atacul de la Hellgoland Blight (28 august) desfăşurat de o escadră germană de crucişătoare, atac care i-a costat pe germani pierderea a patru nave; raidul unor submarine germane împotriva marii flote britanice de la Scapa Flow (18 octombrie); pierderea mai multor crucişătoare britanice datorată submarinelor germane, ca şi a cuirasatului *Audacious* care s-a lovit de o mină germană (27 octombrie). Coastele britanice de la Marea Nordului au fost supuse tirului de pe crucişătoarele germane, în timp ce francezii au pierdut cuirasatul *Jeanlaures*, scufundat de un submarin austriac în Marea Mediterană.

408

— Liderul socialist francez Jean Jaurès este asasinat de un naţionalist ffancez (31 iulie), ceea ce duce la slăbirea opoziţiei socialiste faţă de implicarea Franţei în război.

— N. Iuri Vladimirovici Andropov (m. 1984), conducător al Uniunii Sovietice (1982 – 1984).

— M. Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (n.1839), domnitor (1866 – 1881) şi rege al României.

— M, Alexandr Vasilievici Samsonov (1859 – circa

1914), general rus ale cărui armate au fost înfrânte la Tannenberg; se presupune că ar fi murit, eventual chiar că s-ar fi sinucis, în timpul retragerii.

— M. Frederick Sleigh Roberts (n. 1832), feldmareşal britanic care a luptat în India, recucerind Kabulul (1879) şfânvingându-l pe Ayub Han la Kandahar (1880), precum şi în Războiul bur; mai târziu devine comandant suprem în India (1885) şi apoi comandant general al întregii armate (1901 – 1904).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război mondial: Turcia declară război Aliaţilor (29 octombrie), navele de război ale Turciei şi ale Germaniei bombardând litoralul rusesc al Mării Negre, inclusiv Odessa şi Sevastopolul. Armata turcă invadează Munţii Caucaz; cea mai importantă bătălie ruso-turcă are loc la Sarikamish (29 decembrie). Navele britanice bombardează poziţiile turceşti de pe ţărmul Dardanelelor, în timp ce armatele britanice pătrund în forţă în Egipt. Armata indiană britanică invadează Mesopotamia stăpânită de turci, cucerind Bahrain şi Basra. Britanicii cuceresc mai multe colonii germane din Africa, inclusiv Africa Germană de Sud-Vest (Namibia), Camerun şi Togoland, însă defensiva germană rezistă în Africa Germană de Est.

— În Războiul bur din Africa de Sud, generalul Christiaan de Wet conduce o insurecţie bură progermană care este rapid înăbuşită de forţele guvernamentale sud-africane conduse de generalul bur Louis Botha şi de şeful de comando bur Jan Smuts (septembrie 1914-februarie 1915).

— N. Mohammad Zahir Şah, regele Afghanistanului (d. 1933 – 1973).

— N. Shapur Bakhtiar (m. 1990), premier al Iranului.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război mondial: Japonia intră în primul război mondial de partea Aliaţilor (23 august), asediind şi cucerind baza germană de pe coasta Chinei de la Tsingtao (7 noiembrie). Armata japoneză ocupă mai multe grupuri importante de insule deţinute de germani, inclusiv Insulele Marshall, Mariane şi Caroline; în toate aceste teritorii vor avea loc lupte de amploare în al doilea război mondial.

— Armatele britanice cuceresc Samoa laolaltă cu alte baze germane din insulele din Pacific.

— Sun Iat-sen întemeiază partidul politic chinez Gomindan (Partidul Naţional al Poporului).

— Mohandas „Mahatma" Gandhi revine în India din Africa de Sud, începând să practice avocatura.

— N. Jiang Qing (Chiang Ch'ing; Luan Shu-meng) (m. 1992), politiciană şi actriţă chineză.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Forţele navale americane bombardează şi ocupă pentru scurtă vreme Vera Cruz, Mexic, împiedicând astfel trimiterea de tunuri germane în ajutorul dictatorului mexican Victoriano Huerta.

e Revoluţia mexicană: Huerta fuge în exil (iulie), iar armata lui Venustiano Carranza cucereşte Ciudad de México (15 august). Războiul civil continuă, cu trupele lui Emiliano Zapata şicele ale lui Francisco (Pancho) Villa aflate în luptă cu trupele guvernului Carranza.

— Primul război mondial: escadra germană din China, comandată de amiralul Maximilian von Spec şi alcătuită din două crucişătoare grele şi trei uşoare, traversează Pacificul, scufundă două crucişătoare grele britanice în largul coastelor vestice chiliene, la Coronei (1 noiembrie), apoi înconjoară Capul Horn şi pătrunde în Atlanticul de Sud, unde se confruntă cu o escadră britanică de cuirasate în largul Insulelor Falkland (8 decembrie). Crucişătoarele germane grele *Scharnhorst* şi *Gneisenau*

împreună cu două crucişătoare uşoare sunt scufundate, împreună cu cea mai mare parte a echipajelor lor; nu scapă decât crucişătorul uşor *Dresden*.

w n. Creighton Williams Abrams, Jr. (m. 1974), general american.

n. William Childs Westmoreland, comandant al forţelor americane din Vietnam (1964

— 1968)".

— M. Alfred Thayer Mahan (n. 1840), amiral şi strateg american bine cunoscut pentru lucrările sale importante despre istoria şi strategia navală, iniţial prelegeri ţinute la Colegiul Marinei de Război, al cărui preşedinte a fost.

EUROPA:

— Primul război mondial: pe frontul de vest, ambele părţi erau angrenate într-un război de tranşee costisitor şi lipsit de rezultate, suferind pierderi masive fără a obţine vreun progres, în niciun punct de pe lunga linie de fortificaţii care se întindea de la munţi şi până la litoral. Continuă ofensiva franceză eşuată de la Artois şi din Champagne, pierderile francezilor şi ale germanilor din prima bătălie de la Champagne (20 decembrie 1914 –, 30 martie 1915) depăşind trei sute de mii de oameni.

— Primul război mondial, a doua bătălie de la Ypres (22 aprilie – 25 mai): germanii declanşează un atac-surpriză, folosind gaze toxice (pe bază de clor), pentru prima oară pe acest front; în ciuda succesului iniţial, ei sunt respinşi ulterior şi nu reuşesc să străpungă finiile Aliaţilor. Pierderile se ridică ia o sută de mii de victime, inclusiv şaizeci de mii de britanici, dintre care zece mii de morţi.

— Primul război mondial: ambele tabere poartă atacuri lipsite de succes pe întreg parcursul anului; mai importante sunt atacurile franceze de la Artois şi înălţimile Vimy (mai), ca şi întreaga ofensivă de toamnă irosită a

Aliaţilor (25 septembrie – 6 noiembrie), în cea de-a doua bătălie de la Champagne, a treia bătălie de la Artois şi în cea de la Loos, numărul victimelor Aliaţilor şi ale germanilor se ridică la peste şapte sute cincizeci de mii.

— Primul război mondial: pe frontul de est, anul debutează prin ofensive masive din partea germanilor şi austriecilor (ianuarie – *martie*), *comandate de* generalul Paul von Hindenberg. Principala forţă germană porneşte din Prusia Orientală şi înaintează în regiunea Lacurilor Mazuriene, în timp ce armatele germane şi austriece din sud străbat Carpaţii ajungând dincolo de Przemyśl şi Lemberg (Lvov).

— Primul război mondial: la Bolimow, în centrul Poloniei, germanii utilizează cantităţi mari de substanţe toxice de luptă pentru prima oară în istoria războaielor (31 ianuarie); chiar dacă condiţiile meteorologice au făcut gazul ineficient, acţiunea germanilor

deschide calea utilizării armelor chimice şi biologice, care ameninţă toate formele de viaţă de pe Pământ. Un al doilea atac german cu gaze toxice de luptă, mult mai comentat în presă, are loc în a doua bătălie de la Ypres (22 aprilie – 25 mai).

— Primul război mondial, a doua bătălie de la Lacurile Mazuriene (7 – 21 februarie): armata însă suferă o înfrângere importantă, numărul victimelor ruseşti situându-se între o sută de mii şi o sută zece mii de soldaţi, la care se adaugă nouăzeci de mii de soldaţi care s-au predat, majoritatea din cadrul Corpului XX de armată, încercuit.

— Primul război mondial: în sectorul sudic al frontului de est armata austriacă nu reuşeşte să străpungă liniile Aliaţilor pentru a pătrunde în Galiţia; contraofensiva rusească este şi ea lipsită de succes. Przemyśl nu poate fi eliberat de sub asediu şi capitulează cu întreaga sa

garnizoană de o sută zece mii de soldaţi (27 martie).

— Prunul război mondial: ofensiva de primăvară germano-austriacă din Polonia are un succes mult mai mare, atacând Armata 111 tusa (2 mai); începe străpungerea frontului de la Gorlice-Tămow, după care este dat peste cap întregul front rusesc din Galiţia. Armatele de urmărire recuceresc Przemyśl (3 iunie), apoi cuceresc Lemberg (Lvov) (22 iunie), în timp ce se prăbuşeşte întregul front rusesc până în zona Balticii. Armatele germane şi austriece înaintează aproape cinci sute de kilometri pe lăţimea întregului front, cucerind Varşovia (7 august) şi Vilna (19 septembrie); lungul front nu se va stabiliza decât către sfârşitul *toamnei*.

— Primul război mondial: armatele germane, austriece şi bulgare atacă Serbia (6 octombrie), învingând rapid armata sârbă care se retrage în dezordine către Marea Adriatâca prin Muntenegru, unde supravieţuitorii sunt evacuaţi în Corfu? Serbia înregistrează o sută de mii de victime şi o sută şaizeci de mii de prizonieri.

— Prunul război mondial: Italia intră în război de partea Aliaţilor (23 mai), începând o perioadă de peste doi ani de lupte nedecise pe râul Isonzo; aici vor avea loc unsprezece bătălii şi vor exista un milion de victime înainte de prima străpungere a frontului de către germani şi austrieci de la Caporetto (1917). Pe linia râului Isonzo s-au purtat patru bătălii în anul 1915, toate fiind atacuri italiene nereuşite (23 iunie – 7 iulie; 18 iulie – 3. august; 18 octombrie – 4 noiembrie; 10 noiembrie – 2 decembrie).

— Primul război mondial: la Dogger Bank, o escadră britanică de crucişătoare grele înfruntă şi învinge o escadră germană de crucişătoare grele (24 ianuarie), scufundând crucişătorul greu *Bliicher*.

— Primul război mondial: pe apă, bătălia Atlanticului începe cu adevărat în februarie, odată cu masive atacuri ale submarinelor germane asupra marinei Aliaţilor, iar

uneori chiar asupra vaselor ţărilor neutre? Un episod important îl reprezintă scufundarea vasului britanic de pasageri *Lusitania*, torpilat fără avertisment de către un submarin german în dreptul coastelor irlandeze (7 mai); au murit o mie o sută nouăzeci şi opt de oameni, inclusiv o sută douăzeci şi opt de americani, ceea ce a îndreptat sentimentele poporului american către cauza Aliaţilor. Britanicii introduc bombele de adâncime ca armă antisubmarină.

— Primul război mondial: încep bombardamentele asupra Angliei cu dirijabilele germane (19 ianuarie).

— Inventatorul francez Paul Langevin pune la punct sonarul (denumirea provine din engleză – *soundnavigation ranging* – navigare şi localizare prin sunet).

— Avionul de luptă Fokker este primul aparat care are mitralierele sincronizate cu elicea.

411

e Sora medicală britanică Edith Cavell (n. 1865) este executată de germani sub acuzaţia de spionaj (7 octombrie); ca devine o martiră britanică din timpul războiului. AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Prunul război mondial, campania de la Gallipoli (februarie 1915 – ianuarie 1916): atacul eşuat al Aliaţilor asupra poziţiilor turceşti din Dardanele şi din peninsula Gallipoli îi costă pe Aliaţi şase cuirasate şi circa două sute cincizeci de mii de victime, deoarece Aliaţii nu au reuşit să înainteze din slabele lor poziţii din capetele de pod; pierderile turcilor se situează cam pe la aceleaşi cifre.

— Primul război mondial: în Munţii Caucaz, turcii sunt învinşi categoric de armatele ruseşti la Sarikamish (1 – 3 ianuarie), înregistrând te ei zeci de mii de morţi şi alte treizeci de mii de victime şi dezertori dintr-un total iniţial de optzeci de mii de soldaţi.

e Primul război mondial: masacrarea armenilor de către turci în Anatolia dă naştere unei insurecţii armene.

Forţele armenilor cuceresc Van (aprilie), alăturându-se acolo armatei ruse care avansa (sfârşitul lui mai). Turcii recuceresc Van (august); mulţi armeni se refugiază către nord împreună cu armata rusă.

e Primul război mondial: în Egipt, armatele britanice opresc un atac turcesc care traversa Sinaiul, către Suez (ianuarie – februarie).

— Primul război mondial: în Mesopotamia, armatele britanice forţează înaintarea în amonte pe fluviul Tigru (primăvara), apoi continuă către Kut (august), unde turcii înregistrează patru mii de victime înainte de a se retrage către Cresiphon (27 – 28 septembrie). Britanicii atacă apoi oraşul Cresiphon (22 – 26 noiembrie), unde sunt învinşi de către turci, suferind pierderi de patru mii cinci sute de oameni, după care se retrag la Kut. Armatele turceşti îi urmăresc şi asediază Kut (începutul lui decembrie).

e.n. Moshe Dayan (m. 1981), general şi om politic israelian.

— N. Yitzhak Shamir (Yitzhak Yzemitzsky) (circa 1915), politician israelit, conducător al organizaţiei Stem Gang în anii 1940, de două ori ministru de Externe şi de două ori prim-ministru (1983 – 1984; 1986 – 1989).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— O insurecţie îl împiedică pe preşedintele Yuan Shi-kai să preia puterea absolută proclamându-se împărat al unei noi dinastii chineze; el neagă asemenea intenţii, dezamorsând astfel în mare măsură insurecţia (decembrie 1915 – martie 1916).

— N. Aung San (m. 1947), lider al mişcării de independenţă a Birmaniei şi prim-ministru.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Revoluţia mexicană: la Celaya (aprilie), trupele preşedintelui Venustiano Carranza, conduse de generalul Álvaro Obregon, obţin o victorie decisivă asupra armatei

lui Francisco (Pancho) Villa, care se retrage apoi în nordul Mexicului, încetând să mai reprezinte o ameninţare reală. Emiliano Zapata se retrage către sud, neînvins, menţinându-şi poziţia până la asasinarea sa (1919).

— M. Porfirio Díaz (n. 1830), general revoluţionar mexican care a preluat puterea printr-o lovitură de stat (1876) şi a condus Mexicul ca dictator până ce o nouă revoluţie l-a silit să abdice (1911).

— Infanteria marină americană invadează Haiti (3 iulie), preluând în mod făţiş controlul deplin asupra insulei, ca protectorat american.

n. Augusto Pinochet Ugarte, general şi dictator chilian (1973 – 1989).

412

EUROPA:

— Primul război mondial: anul aduce două tentative masive şi extrem de costisitoare de străpungere a liniilor duşmane fortificate de pe frontul de vest. Germanii declanşează un atac care va dura zece luni şi va fi sortit eşecului asupra fortăreţei franceze de la Verdun (februarie), cu preţul a un milion de victime. Britanicii şi ffancezii pornesc atacul asupra râului Somme (iunie), un atac care va dura cinci luni şi care va costa peste un milion şi două sute cincizeci de mii de victime. Ambele tabere încearcă să răstălmăcească faptele şi să prezinte înfrângerile de proporţii drept victorii, dar adevărul este mult mai tragic.

— Primul război mondial, bătălia de la Verdun (21 februarie – 18 decembrie): atacul german eşuat şi asediul fortăreţei franceze de pe fluviul Meuse îi costă pe francezi circa cinci sute cincizeci de mii de victime, iar pe germani circa patru sute cincizeci de mii. Germanii utilizează încă o dată substanţe chimice şi biologice de luptă, folosind la Verdun gazul fosgen (iunie), cu un oarecare efect iniţial dar, în cele din urmă, tot nu izbutesc să străpungă liniile

franceze.

— Primul război mondial, bătălia de pe Somme (1 iulie – 13 noiembrie): atacul masiv britanic şi *francez asupra* poziţiilor *germane* de pe valea râului Somme se soldează cu circa şase sute cincizeci de mii de victime în rândul britanicilor, o sută nouăzeci şi cinci de mii de francezi şi patru sute douăzeci de mii de germani; Aliaţii avansează numai aproape treisprezece kilometri în patru luni şi jumătate, întregul atac fiind un eşec, în primul lor asalt (1 iulie), britanicii înregistrează peste cincizeci şi şapte de mii de victime, dintre care peste nouăsprezece mii de morţi. Ulterior aveau să folosească aici tancurile (13 septembrie).

— Primul război mondial, bătălia de la lacul Naroch (18 martie): armata rusă care atacă la lacul Naroch, din nordul Poloniei, nu reuşeşte să avanseze în faţa puternicelor poziţii germane, suferind circa o sută de mii de victime, comparativ cu numai douăzeci /de mii ale germanilor.

— Primul război mondial: ofensiva rusească de vară din sudul Poloniei – ofensiva Brusilov (4 iunie – 20 septembrie), numită astfel după numele generalului rus Alexei Brusilov – obţine victorii importante în faţa defensivei austriece, luând şi circa patru sute de mii de prizonieri. Poziţiile germane din nord rezistă însă, iar contraatacurile germane (iunie – iulie), sprijinite de optsprezece divizii transferate de pe frontul de vest, opresc ofensiva; se estimează că fiecare tabără a înregistrat pierderi de circa un milion de oameni.

— Primul război mondial: în Italia, luptele de pe râul Isonzo continuă la fel de nedecis, în ciuda a cinci noi atacuri italiene la fel de catastrofale, care nu izbutesc să străpungă poziţiile austriece; pierderile italienilor se ridică la o sută *douăzeci şi cinci de mii de* victime, iar cele ale austriecilor la mai mult de şaizeci şi cinci de mii.

— Primul război mondial: armata austriacă porneşte pentru prima oară la ofensivă în Italia, la Trentino (mai); în bătălia de la Asiago (15 mai – 17 iunie), ei avansează iniţial pentru ca în cele din urmă să revină pe linia de la care porniseră, cu preţul a o sută cinci mii de victime în rândul italienilor şi cincizeci şi cinci de mii în cel al austriecilor.

413

— Primul război mondial: în Balcani, armatele bulgare şi germane se deplasează către sud şi pătrund în valea Vardarului, împotriva armatelor Aliate grupate în jurul Salonicului (I? – 27 august); ele sunt apoi împinse către nord de o contraofensivă a Aliaţilor care cuceresc Monastir (19 noiembrie/ înainte de a se opri.

— Prunul *război mondial*: *România semnează* un tratat politico – militar cu Antanta (17 august), şi declară război Austro-Ungariei (27 august). Armatele române trec munţii Carpaţi şi încep eliberarea Transilvaniei.

— Primul război mondial: trupele bulgare şi germane cuceresc localităţile fortificate Turtucaia şi Silistra (septembrie), din Cadrilatei înfrângere care determină comandamentul român să stopeze ofensiva din Transi l vania.

— Primul război mondial: armata germană determină retragerea trupelor române după bătălia de la Sibiu (26 – 28 septembrie).

— Primul război mondial: în două bătălii succesive purtate la Oituz (octombrie noiembrie), forţele Puterilor Centrale sunt respinse în încercarea de a depăşi Carpaţii Orientali.

— Primul război mondial: trupele române trec Dunărea în Bulgaria („manevra de la Flămânda”) pentru a relua iniţiativa pe frontul de sud, dar contraofensiva eşuează.

— Primul război mondial: După o primă tentativă nereuşită, Armata 9 germană reuşeşte să depăşească

rezistenţa trupelor române în defileul Jiului (23 – 29 octombrie) şi pătrund la sud de munţii Carpaţi. Trupe bulgare, germane şi turceşti, reunite sub comanda feldmareşalului A. von Mackensen, trec Dunărea la Zimnicea (23 noiembrie). O ultimă tentativă de a apăra capitala ţării, bătălia pentru Bucureşti (sau bătălia de pe Argeş şi Neajlov, 29 noiembrie – 3 decembrie), se soldează cu victoria trupelor Puterilor Centrale care ocupă Bucureştiul (6 decembrie). Armata română, regele şi guvernul se retrag în Moldova.

— Prunul război mondial, bătălia din peninsula Iutlanda (31 martie – 1 iunie): în cadrul singurei bătălii navale majore a războiului, Marea Flotă britanică, având în frunte douăzeci şi opt de cuirasate moderne aflate sub comanda amiralului John Jellicoc şi Flota de Larg a Germaniei, condusă de şaisprezece cuirasate aflate sub comanda vice-amiralului Reinhard Scheer, se confruntă într-o luptă cu final nedecis în largul coastelor Iutlandei; niciun cuirasat nu este scufundat, chiar dacă britanicii pierd şase crucişătoare şi opt distrugătoare, în timp ce germanii pierd un crucişător de bătălie, cinci crucişătoare şi *cinci distrugătoare*. Numărul comunicat al victimelor se ridică la şase mii şapte sute optzeci şi patru britanici şi trei mii treizeci şi nouă germani. Flota germană se desprinde în cele din urmă din încleştare şi porneşte spre baze sub adăpostul întunericului, unde vor rămâne până la sfârşitul războiului.

— Primul război mondial: bătălia Atlanticului continuă şi ia o mare amploare, submarinele germane scufundând peste două milioane două sute de mii de tone de încărcătură transportată de navele Aliaţilor.

— Primul război mondial: continuă bombardamente sporadice asupra Marii Britanii din zeppeline, provocând pagube minune şi fără a avea un efect strategic.

— David Lloyd George, liderul Partidului Liberal,

devine prim-ministru al coaliţiei de război batanice.

— „Răscoala de Paşte” (24 – 29 aprilie): în cinci zile, armatele regulate britanice, dotate cu artilerie, învinge la Dublin între o mie cinci sute şi două mii de Voluntari Irlandezi şi rebeli ai Armatei Cetăţeneşti Irlandeze, înarmaţi necorespunzător; insurecţia nu se extinde în afara oraşului. Cincisprezece capi ai insurecţiei „Răscoala de Paşte” sunt executaţi ulterior de britanici devenind astfel martiri de frunte ai războiului pentru independenţa Irlandei care bate la uşă. Luat prizonier, liderul republican Roger Case

ment, care încercase fără succes să obţină sprijinul Germaniei pentru insurecţie, este executat pentru trădare (3 august).

— N. Edward Heath, prim-ministru al Marii Britanii.

e m. James Connolly (n. 1870), conducător al Armatei Cetăţeneşti Irlandeze şi organizator al insurecţiei eşuate „Răscoala de Paşte” (24 – 29 aprilie); el este executat la Dublin după insurecţie (12 mai).

— M. Horatio Herbert Kitchener (n. 1850), feldmareşal britanic care a luptat într-un mare număr de bătălii; a comandat trupele britanice împotriva forţelor mahdiste, inclusiv în bătălia de la Omdurman (1898) şi în timpul Războiului bur. Este ucis când crucişătorul *Hampshire este* scufundat de o mină în dreptul insulelor Orkney (5 iunie).

— M. Helmuth Johannes Ludwig von Moltke (n. 1848), general german şi şef al statului major în timpul primului război mondial, până când Germania suferă înfrângerea din prima bătălie de pe Mame.

e m. Max Immelmann (n. 1890), pilot german care a adus inovaţii majore la tactica de luptă aviatică, precum întoarcerea prin rostogolire; moare când avionul său se dezintegrează inexplicabil în zbor.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război mondial: în Holocaustul Armean, guvernul turc comite asasinarea în masă a un milion până la un milion şi jumătate de armeni, majoritatea murind din cauza foametei şi a molimelor din lagărele de concentrare din Deşertul Siriei. Circa un milion de armeni se refugiază în nord, alături de armatele ruseşti în retragere, în zona care avea să devină mai târziu Armenia sovietică.

— Primul război mondial, războiul pentru independenţa Arabiei (1916 – 1918): pornind din Heiazul arab, Hussein Ibn Ali, şariful din Meca, conduce o revoltă împotriva stăpânirii turce cu ajutorul fiului său Faisal şi al ofiţerului britanic Thomas Edward Lawrence („Lawrence al Arabieiu). Forţele arabe atacă Medina, cuceresc Meca şi se alătură Aliaţilor (5 iunie).

e Primul război mondial: după ce o forţă de sprijin nu izbuteşte să ajungă la Kut, oraşul asediat capitulează în faţa turcilor (29 aprilie), peste opt mii de indieni şi britanici fiind luaţi prizonieri.

— Primul război mondial, armatele britanice şi indiene din Mesopotamia trec la ofensivă, forţând înaintarea pe fluviul Tigru (mijlocul lunii decembrie).

— Primul război mondial: armatele turceşti care atacă în Sinai sunt învinse la Rumâni (3 august), fiind nevoite să se retragă către Palestina.

— Primul război mondial: armata rusă obţine victorii importante în Munţii Caucaz, cucerind prin asalt Erzurum (13 – 16 februarie) şi Trebizond (mijlocul lunii aprilie). Ofensiva de vară a Turciei dă greş, aceasta suferind o înfrângere importantă la Erzinjan (sfârşitul lunii iulie), cu preţul a peste treizeci de mii de victime.

— Războiul civil etiopian (1916 – 1917): conflictul asmute musulmanii împotriva creştinilor (copţi) majoritari; Ras Tafari (mai târziu Haile Selassie 1) devine regent aTEtiopiei.

— N. P, W. (Pieter Willem) Botha, lider sud-african (1978 – 1989).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Primul război mondial: China intră în război de partea Aliaţilor, dar fără a ameninţa cu război Puterile Centrale.

— M. Yuan Shi-kai (n. circa 1859), general chinez şi primul preşedinte al Republicii Chineze (1912 – 1916); după moartea sa, Sun Iat-sen se reîntoarce în China.

— M. Hikonojo Kamimura (n. 1849), amiral japonez în timpul Războiului ruso-japonez, care s-a distins mai ales la Tsushima (1905).

e m. Iwao Oyama (n. 1842), feldmareşal japonez pregătit în Franţa, cel care a condus Armata II înasediul încununat de succes de la Port Arthur (24 octombrie – 19 noiembrie 1895/ s-a distins şi la Mukden (1905) ™

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul de frontieră mexicano-american (1916 – 1917): după ce armatele lui Pancho Villa traversează frontiera şi atacă Columbus, New Mexico (15 martie), armata americană numărând circa zece mii de soldaţi sub conducerea lui John J. Pershing invadează nordul Mexicului într-o încercare fără succes de a-l găsi pe Villa.

— Woodrow Wilson este ales pentru al doilea mandat ca preşedinte al Americii cu sloganul „El ne-a ţinut departe de război”.

e Armata americană invadează şi ocupă Republica Dominicană, păstrând controlul asupra tării până în 1924.

e Zece morţi şi mai mulţi răniţi se înregistrează la un atentat cu bombă de la parada de Ziua Pregătirii din San Francisco (22 iulie). Liderii sindicalişti anti-război nici Thomas J. Mooney şi Warren IC Billings sunt acuzaţi de crimă; după o campanie internaţională în favoarea lor,

sentinţa de condamnare la moarte a lui Mooney este comutată în închisoare pe viaţă. Ambii lideri sunt eliberaţi în 1939.

e m. Victoriano Huerta (n. 1854), general şi dictator mexican (a domnit între 1913 – 1914).

EUROPA:

— Primul război mondial: în timp ce pe frontul de vest domneşte remiza în continuare, armata germană se retrage pe o scurtă distanţă până la nou construită Linie Hindenburg (23 februarie – 5 aprilie).

— Primul război mondial, bătălia de la Arras (9 – 15 aprilie): în cadrul atacului anglocanadian eşuat asupra Arrasului, care precede Ofensiva Nivelle, sunt cucerite înălţimile Vimy cu preţul a unsprezece mii de victime canadiene (9 aprilie), fără a fi străpunse însă principalele linii defensive germane. Per total, numărul victimelor din ambele tabere este estimat la circa o sută cincizeci de mii.

— Primul război mondial: francezii declanşează masiva ofensivă eşuată (Ofensiva Nivelle) (16 – 20 aprilie), în Champagne, unde armata franceză suferă o sută douăzeci de mii de victime în numai *cinci zile dintr-un total de un milion două sute de mii de* soldaţi. Generalul francez Robert Nivelle, eroul de la Verdun, prezisese cu tărie victoria; eşecul rapid şi de proporţii declanşează un val de nemulţumire în armata franceză măcinată de război.

— Primul război mondial: după eşecul Ofensivei Nivelle, revolte de amploare (aprilie mai) paralizează o mare parte din armata franceza; revoltele sunt reprimate şi cincizeci şi cinci de soldaţi sunt executaţi.

— Primul război mondial: la o lună după dezastrul Ofensivei Nivelle, armata britanică porneşte din nou la atac în Flandra, *atacând mai întâi poziţiile* germane de la *Messines* (7 iunie), cu preţul a şaptesprezece mii de victime în rândul britanicilor şi tot atâtea în rândul germanilor.

e Primul război mondial: a treia bătălie de la Ypres (Passchendaele) (31 iulie – lOnoiembrie): o numeroasă armată britanică alături de o mică forţă franceză lansează un atac de proporţii la Ypres; atacul eşuează, Aliaţii reuşind numai să avanseze, fără sens, aproape opt kilometri la Passchendaele.

e Primul război mondial, bătălia de la Cambrai (20 noiembrie – 3 decembrie): britanicii atacă încă o dată Linia Hindenburg, desfăşurând două sute de tancuri ca vârf de lance

al Armatei III şi reuşesc o uşoară dar nesusţinută străpungere a liniei defensive. A fost primul atac masiv cu tancurile, al căror rol hotărâtor avea să se manifeste mai cu seamă în cel de-al doilea război mondial.

— Revoluţia rusă (ianuarie – martie): pe frontul de est apar şi se înmulţesc revoltele în rândurile armatei (ianuarie), în timp ce întreaga Rusie este confruntată cu greve şi demonstraţii; toate acestea se transformă într-o răscoală la nivel naţional împotriva ţarului Nicolae II (februarie), care abdică (15 martie) şi este înlocuit cu un guvern provizoriu condus de prinţul Lvov şi mai apoi de Aleksandr Kerensky.

— Este organizat Sovietul (Consiliul) Deputaţilor Muncitorilor şi Soldaţilor de la Petrograd (martie).

— Vladimir Ilici Lenin soseşte în Gara Finlandeză de la Petrograd (St. Petersburg, ulterior Leningrad) (6 aprilie), autorizaţia dată de Germania permiţându-i să străbată Europa.

— Primul război mondial: ruşii lansează *Ofensiva Kerensky*, *o ofensivă decisivă care* dă greş (1 – 19 iune), numită astfel după ministrul de război al noului guvern provizoriu. Armata rusă, condusă de generalul Alexei Brusilov, reuşeşte să străpungă într-o mică măsură liniile defensive germane de la Lemberg (Lvov), din Ganţia, însă

contraatacurile germane înving şi împrăştie rapid rămăşiţele armatei ruse, punând astfel capăt războiului de *pe* frontul de est. Armistiţiul ruso-german este semnat la Brest-Litovsk (15 decembrie).

— Primul război mondial: Ofensiva proiectată de trupele române pe frontul din Moldova, la Nămoloasa, este oprită după pregătirea de artilerie (iulie) din cauza înfrângerilor suferite de trupele ruseşti în Bucovina şi Galiţia.

— Primul război mondial: Ofensiva Armatei 2 române şi Armatei 9 ruse la Mărăşti (24 iulie-l august), bătălie care a adus câştiguri teritoriale şi a determinat schimbarea planurilor Puterilor Centrale.

— Primul război mondial: Ofensiva trupelor germane şi austro-ungarc este stăvilită de rezistenţa Armatei I române şi Armatei 4 ruse la Mărăşeşti (6 – 19 august), într-o bătălie pe care Centralii o considerau decisivă.

— Primul război mondial: în cea de-a treia bătălie de la Oituz (8 – 22 august), defensiva trupelor române anihilează o ultimă tentativă a forţelor Puterilor Centrale de a pătrunde la est de Carpaţi.

— Primul război mondial: armistiţiu între România şi Puterile Centrale (Focşani, 9 decembrie), consecinţă a armisitiţiului de la Brest-Litovsk.

— Revoluţia din Octombrie (6 – 7 noiembrie; 24 octombrie după vechiul calendar): bolşevicii pun Ta cale o lovitură de stat în Petrograd; gărzile roşii şi unităţile de armată conduse ge Leon Troţki răstoarnă rapid guvernul Kerenski, luând cu asalt sediul guvernuâuâprovlzoriutsla-Sapărăt, din Palatul *de Iarnă*. *Unităţi ale bolşevicilor pretau* puterea în cele mai mari oraşe din întreaga ţară.

— Războiul civil rus (1917 – 1922), care urmează Revoluţiei din Octombrie, începe prin lupte grele în Ucraina. Armata Roşie şi unităţi ale cazacilor luptă în bazinul Donului (decembrie); în mai 1918 războiul civil

cuprinsese întreaga ţară.

— Republica Finlanda îşi *proclamă independenţa faţă de Rusia (6 decembrie)*, declanşând Războiul pentru independenţa Finlandei (1917 – 1920).

— Primul război mondial: pe frontul italian echilibrul rămâne netulburat pe parcursul a încă două atacuri italiene eşuate. A zecea bătălie de la Isonzo (12 mai – 8 iunie) îi costă pe italieni peste o sută cincizeci de mii de victime, iar pe austrieci cincizeci de mii, iar a unsprezecea bătălie de la Isonzo aduce aproape o sută cincizeci de mii de victime în tabăra italiană şi peste cincizeci şi cinci de mii în cea austriacă.

— Primul război mondial, bătălia de la Caporetto (24 octombrie – 12 noiembrie): echilibrul se rupe când armate germane şi austriece reîntărite reuşesc să străpungă

linia râului Isonzo, după care pornesc în urmărirea armatelor italiene fragmentate către râul Piave, la nord de Veneţia; italienii suferă patruzeci de mii de victime şi două sute şaptezeci şi cinci de mii de soldaţi cad prizonieri, iar germanii şi austriecii înregistrează douăzeci de mii de victime.

— Primul război mondial: Grecia intră în război de partea Aliaţilor (27 iunie), armatele acesteia alăturându-se armatelor Aliate concentrate la Salonic.

e Primul război mondial: în Bătălia Atlanticului, atacurile germane cu submarine iau amploare, Germania declarând război submarin total (31 ianuarie), în ciuda faptului că această acţiune grăbeşte intrarea Statelor Unite în război (6 aprilie; împotriva Austro-Ungariei, 7 decembrie); *sunt scufundate peste şase milioane de tone de încărcătură* transportată de marina Aliaţilor. Un sistem de convoi introdus târziu (10 mai) reduce drastic scufundările de nave, permiţând britanicilor să reziste. Nave americane, provizii şi soldaţi încep să sosească în

Marea Britanie şi în Franţa.

— Georges Clemenceau („Tigrul”) devine premier al Franţei (noiembrie). El avea să joace un rol deosebit de important pentru restul războiului şi la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919.

— M. Mata Hari (Margaretha Geertruida Zelle) (n. 1876), dansatoare olandeză executată de francezi sub acuzaţia de spionaj (15 octombrie).

— M. Radomir Putnik (n. 1847), general sârb care a participat la numeroase războaie balcanice; a devenit şef al statului major (1903), ministru de război (1904 – 1905; 1906

— 1908; 1912) şi comandant suprem (1912).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război mondial: armatele britanice îi înfrâng pe turci la Magruntein, în Sinai (8

— 9 ianuarie), creând astfel posibilitatea de atac asupra Palestinei.

— Primul război mondial: campania din Palestina începe printr-un atac britanic eşuat în Gaza (26 martie), care îi costă pe britanici patru mii de victime; în al doilea atac nereuşit (17 aprilie), britanicii pierd încă peste şase mii de soldaţi, în timp ce pierderile turcilor în cele două lupte la un loc se ridică la circa patru mii.

— Primul război mondial: un atac britanic încununat de succes la Becrsheeba (31 octombrie) îi sileşte pe turci să evacueze Gaza; britanicii pornesc în urmărirea turcilor şi cuceresc Ierusalimul (9 decembrie).

— Primul război mondial: armata britanică ce atacă în Mesopotamia cucereşte încă o dată Kut (22 – 23 februarie), urmărindu-i pe turcii învinşi până la Bagdad, unde turcii nu reuşesc să ţină piept armatei britanice; oraşul capitulează (11 martie). Ofensiva britanică de toamnă avansează în nordul Mesopotamici, unde defensiva turcă nu e capabilă să opună o rezistenţă efectivă.

— Declaraţia britanică Balfour (2 noiembrie) susţine crearea unei patrii pentru poporul evreu în Palestina ca parte a mandatului de bază acordat britanicilor în Palestina după încheierea primului război mondial.

— N. Joshua Nkomo, preşedinte al Uniunii Poporului African din Zimbabwe (ZAPU), una dintre cele două armate de gherilă care au luat parte la războaiele civile din Rhodesia (1971 – 1984).

— N. Oliver Tambo (m. 1993), lider al Congresului Naţional African (ANC) din Africa de Sud.

e.n. Abdullah Sallal (m. 1994), general yemenit, fondatorul şi preşedintele Republicii Libere Yemen (1962 – 1967).

418

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Japonezii cuceresc Vladivostokk (decembrie), începând astfel cei cinci ani de participare japoneza la Războiul civil rus.

— N. Indira Gandhi (m, 1984), prim-ministru al Indiei.

e.n. Park Chung Hee (m. 1979), general şi dictator sud-coreean (1971 – 1979).

— N. Ferdinand Edralin Marcos (m. 1989), militar şi dictator filipinez (1972 – 1986).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Armatele lui John J. Pershing se retrag din Mexic fără a-l găsi şi a se lupta cu

Pancho Villa (februarie), punând astfel capăt războiului de frontieră mexicano-american.

— Primul război mondial: Statele Unite rup relaţiile diplomatice cu Germania (3 februarie); preşedintele Woodrow Wilson supune aprobării Congresului american declaraţia de război împotriva Germaniei (2 aprilie); declaraţia este adoptată (6 aprilie). Navele de război

americane intră în Bătălia Atlanticului, luând parte la inaugurarea sistemului de convoaie navale, care se dovedeşte un real succes (mai). Industria americană de război îşi accelerează producţia şi încep încorporările. Generalul Pershing este numit comandantul Forţei expediţionare americane şi începe rapid să deplaseze trupe americane către Europa, prima divizie ajungând aici în iunie.

— Armata americană recucereşte Cuba, înăbuşind o revoltă aflată în plină desfăşurare; zluba rămâne un protectorat american *defecto*.

— Q navă încărcată cu muniţie ia foc în portul Halifax, Noua Scoţie (6 decembrie); exploziaacesteia declanşează explozia enormelor depozite de muniţii aflate pe mal, ucigând o mie şase sute de oameni.

— Dând dovadă de aceeaşi orientare antirăzboinică, întreaga conducere a sindicatului IWW (Industrial Workers of the World) este acuzată de incitare de către guvernul

american; sunt închişi sute de sindicalişti.

— N. John Fitzgerald Kennedy (m. 1963), al treizeci şi cincilea preşedinte al Statelor Unite (1961 – 1963/

— M. George Dewey (n. 1837), amiral american care a condus atacul încununat de succes asupra flotei spaniole în golful Manila din Filipine (1898); gradul de „amiral al marinei” a fost creat pentru el (1899).

EUROPA:

e Primul război mondial: Armata română anihilează trupele ruseşti bolşevizate din

Moldova (ianuarie).

— Primul război mondial: La chemarea noilor autorităţi instaurate la Chişinău, trupele române trec Prutul şi intră în Chişinău (26 ianuarie), restabilind ordinea ameninţată de forţele armate bolşevizate.

— Primul război mondial: pe frontul de est, Rusia părăseşte războiul pe baza Tratatului de la Brest-Litovsk (3

martie), care prevede pierderi teritoriale masive în vestul Rusiei şi în Ucraina ca şi demobilizarea armatei. Pentru noul guvern sovietic, tratatul a constituit doar un mijloc de a câştigă timp; a fost repudiat după înfrângerea Germaniei.

— Primul război mondial: pe frontul de vest, armatele germane, întărite puternic cu trupe transferate de pe frontul de est după ieşirea Rusiei din război, declanşează o serie de cinci atacuri, toate eşuate, cu scopul de a câştigă războiul, în timp ce trupele americane încep să sosească în număr tot mai mare pe frontul de vest.

— Prunul război mondial, Ofensiva Somme (21 martie – 5 aprilie): germanii înaintează şaizeci şi cinci de kilometri către Paris, dar sunt opriţi; sunt însă suficient de aproape

pentru a lovi Parisul cu obuzele artileriei lor de asediu „Bertha cea mare", însă fără efecte semnificative.

— Primul război mondial: Sfatul Ţării proclamă, la Chişinău, unirea Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie).

— Primul război mondial: germanii lansează Ofensiva Lys (9 – 29 aprilie), în Flandra, a doua din seria celor cinci ofensive majore germane eşuate în 1918.

— Primul război mondial: Forţată de consecinţele păcii de la Brest-Litovsk, România semnează un Tratat cu Puterile Centrale (7 mai), cu grave consecinţe teritoriale, economice şi militare. Tratatul nu va fi ratificat de regele Ferdinand

— Primul *război mondial*, bătălia de la *Cantigny* (28 – 29 mai): în prima luptă *terestră a* soldaţilor americani, Divizia I americană cucereşte şi se menţine pe poziţii în satul Cantigny.

— Primul război mondial: germanii atacă pe râul Aisne, înaintând treizeci de kilometri spre râul Mama,

unde sunt respinşi. Este a treia ofensivă germană din an (27 mai – 6 iunie). Armata americană ia parte la prima ei confruntare substanţială prin acţiunile de la Château-Thierry şi pădurea Bellcau (30 mai – 17 iunie), unde contraatacurile Diviziilor americane II şi III au silit trupele germane să traverseze înapoi Rinul.

— Primul război mondial: germanii lansează a patra ofensivă din seria celor cinci eşuate din 1918, Ofensiva Noyon-Montdidier (9 – 13 iunie), în cadrul căreia trupele germane atacă în direcţia Parisului, dar sunt repede respinse de trupele franceze.

e Primul război mondial: pe frontul de sud, ultima ofensivă austriacă din război este oprită pe râul Piave (22 – 23 iunie).

— Primul război mondial, a doua bătălie de pe Marna (15 iulie – 5 august): cea de-a cincea şi ultimă ofensivă germană eşuată din anul 1918, atacul peste râul Mama, în Champagne, este rapid stopată; de aici încolo, singurii care vor lansa ofensive până la terminarea războiului vor fi numai Aliaţii.

— Primul război mondial: armatele Aliate atacă trupele germane de la Amiens şi apoi pe aproape întreaga lungime a frontului de vest, silindu-i pe germani să se retragă până la Linia *Hindenburg* (*8 august – 4 septembrie*).

— Primul război mondial, Ofensiva St. Mihiel (12 – 16 septembrie): armatele americane şi franceze atacă forţele germane masate la St. Mihiel, întărind rândurile Aliaţilor şi pregătind ofensivele viitoare.

— Primul război mondial, Ofensiva Meuse – Argonne (26 septembrie – 11 noiembrie): armatele germane de pe râul Meuse şi din pădurea Argonne bat în retragere din calea trupelor americane şi franceze, care-şi continuă înaintarea până la armistiţiu.

— Primul război mondial, bătălia de la Vardar (15 –

29 septembrie); armatele Aliate resping armata bulgară; războiul din Balcani ia sfârşit prin armistiţiul dintre Aliaţi şi Bulgaria (29 septembrie).

— Primul război mondial: armata britanică străpunge Linia Hindenburg (27 septembrie), în timp ce armata belgiană cucereşte Ypres şi-şi deschide drum prin lupta spre est, până la semnarea armistiţiului (11 noiembrie).

— Primul război mondial, bătălia de la Vittorio Vencto (24 octombrie – 4 noiembrie): armatele Aliate se despart şi zdrobesc armata austriacă, luând trei sute de mii de prizonieri în această ultimă bătălie a războiului de pe frontul italo-austriac, care se sfârşeşte prin semnarea unui armistiţiu între Aliaţi şi Austria (4 noiembrie).

— Primul război mondial: în Bătălia Atlanticului, submarinele germane au scufundat peste două milioane opt sute de *mii de tone de încărcătură transportată de* marina Aliaţilor pe parcursul anului 1918.

— Revoluţia germană: refuzând să pornească în larg la un ultim atac complet lipsit de şanse împotriva Marii Flote britanice, marinarii de la baza navală Kiel se răzvrătesc şi

pun stăpânire pe navele lor (29 octombrie). Demonstraţii şi revolte armate se întind în toată Germania, împreună cu formarea unor Consilii ale Muncitorilor şi Soldaţilor, de tip sovietic (începutul lui noiembrie). împăratul Wilhelm Îi abdică (9 noiembrie), apoi fuge în Olanda; este urmat de soci al-democratul Friedrich Ebert.

— Primul război mondial: După un ultimatum adresat trupelor Puterilor Centrale (9 noiembrie), armata română este mobilizată (10 noiembrie) şi declanşează operaţiile de recuperare a teritoriului naţional. Corpul expediţionar ffancez trece Dunărea la Giurgiu (10 – 11 noiembrie).

— Primul război mondial: armistiţiul pune capăt războiului de pe frontul de vest

(11 noiembrie, ora 11).

— Primul război mondial: Trupe române pătrund în Cernăuţi (12 noiembrie), la cererea

Consiliului Naţionaldin Bucovina

— Primul război mondial: Flota Germană de Larg iese în sfârşit din locul unde se refugiase, pornind către estuarul râului Forth pentru internare (21 noiembrie).

— Primul război mondial: La Cernăuţi, este proclamată unirea Bucovinei cu România (28 noiembrie).

— Foştii prizonieri cehi şi slovaci, numărând între patruzeci de mii şi şaptezeci de mii de oameni, întemeiază Legiunea Cehă şi îşi croiesc drum prin luptă a fa rad în Uniunea Sovietică vâa-Siberia, sprijiniţi de forţele albilor conduse de amiralul rus Aleksandr Kolceak. Armatelea Tbejimeninţă Moscova.

— Armata ucraineană condusă de Sermon Petliura proclamă o Ucrainã independentă; armata ucraineană pătrunde în Galiţia, încercând fără succes să întemeieze Republica Ucraineană de Vest cu capitala la Lemberg (Lvov).

— Forţele britanice, franceze şi americane cuceresc Murmansk (23 iunie) şi ocupă portul Arhanghelsk (1 – 2 august), aprovizionând şi forţele albe din nord în Războiul civil rus. Francezii cuceresc Odessa, sprijinind cu provizii forţele albe de pe frontul sudic. O mică forţă expediţionară americană operează în Siberia, ca şi trupe japoneze mult mai numeroase.

— Războiul pentru independenţa Finlandei: forţele finlandeze albgardiste, ajutate de armata germană, înfrâng gărzile roşii sovietice şi finlandeze obţinând independenţa Finlandei.

— Războiul pentru independenţa Letoniei/1918 – 1920): proclamarea independenţei Letoniei (18 noiembrie) duce la invadarea ţării de către trupele sovietice şi declanşează un război trilateral între Letonia, Uniunea

Sovietică şi Germania.

— Primul război mondial: Marea Adunarea Naţională de la Alba Iulia hotărăşte unirea Transilvaniei cu România (1 decembrie).

— Războiul pentru independenţa Lituaniei (1918 – 1920): proclamarea independenţei Lituaniei (16 februarie) duce la invadarea ţării de către trupele sovietice, care se retrag după ce sunt învinse de armatele germane, care ocupă ele ţara.

— Războiul pentru independenţa Estoniei (1918 – 1919): forţele estoniene, sprijinite de forţele navale britanice din Marea Baltică, învinge trupele sovietice de invazie şi cuceresc independenţa ţării.

— Tomás Masaryk devine primul preşedinte al noii Republicii Cehoslovace.

— Iugoslavia, alcătuită din Serbia, Muntenegru, Groapa, Dalmaţia şi Bosnia-Herţegovina, devine o naţiune independentă.

— Sinn Fein, gruparea politică a mişcării republicanilor irlandezi, câştigă alegerile din Irlanda, formând un guvern care avea să proclame independenţa Irlandei în 1919.

— M. Nicolae II (n. 1868), ultimul ţar al Rusiei (1894 – 1917); este executat împreună cu soţia şi cei patru copii de către bolşevici la Ekaterinburg (Sverdlovsk), în data de 16 iunie.

421

— M. baronul Manfred von Richthofen („Baronul Roşu”) (n. 1892), cel mai de seamă pilot de luptă german din primul război mondial, cel care a doborât optzeci de avioane ale Aliaţilor; conducător al primei flotile independente aviatice de luptă, Jagdegschwader I (din 26 iunie 1917), a fost ucis în luptele aeriene deasupra fluviului Somme de pilotul canadian Roy Brown.

— M. Mihail Vasilievici Alekseev (n. 1857), general

rus care a ajuns până la rangul de şef al statului major al armatei, (1915), iar ulterior a fost şeful guvernuluialb nişX 19 8).

— MTF – aveTKârlovici Rennenkampf (n. 1854), general rus care a condus Armata I rusă de la începutul primului război mondial, suferind o înfrângere crâncenă în prima bătălie de la Lacurile Mazuriene (1914); a fost ucis de bolşevici.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Primul război mondial: pe măsură ce Războiul civil rus ia amploare, Georgia, Armenia şi Azerbaidjanul îşi proclamă toate independenţa (aprilie – mai); niciuna nu va termina războiul ca naţiune independentă.

— Primul război mondial, bătălia de la Megiddo (19 – 21 septembrie): în ultima bătălie de amploare a războiului din Orientul Mijlociu, armata britanică, sub comanda generalului Edmund Allen by, învinge armata turcă la Jaffa şi porneşte apoi în urmărirea acesteia către est, cucerind oraşele Damasc, Homs şi Aleppo înainte de semnarea armistiţiului cu Turcia.

— Primul război mondial: odată cu prăbuşirea rezistenţei turce, forţele navale franceze cuceresc Beirutul, în Liban (5 octombrie).

— Primul război mondial: după încetarea războiului cu turcii, armata britanică din Bagdad pune stăpânire rapid pe câmpurile petroliere de la Moşul (29 octombrie), cucerind şi Baku (noiembrie).

— Primul război mondial: Turcia iese din război după încheierea armistiţiului

(30 octombrie).

— N. Ahmed Ben Bella, lider al mişcării de independenţă a Algeriei şi ofiţer în armată, co-fondator la Organizaţia Specială şi la Frontul de Eliberare Naţională (FLN); este numit primul premier al Algeriei (1962 – 1965), apoi este întemniţat de foştii săi colegi (1965 –

1980/ după care pleacă în exil.

— N. Nelson Rolihiahia Mandela, lider al Congresului Naţional African (ANC), o figură de seamă a mişcării sud-africane care a fost întemniţat o lungă perioadă de timp (1962 – 1990); ulterior devine preşedintele Africii de Sud (1994). Eliberarea lui din închisoare a ponstituit o precondiţie a încetării războiului civil sud-african care dura de treizeci de ani.

e.n. Anwar Sadat (m. 1981), lider al mişcării egiptene de independentă şi preşedinte al Egiptului (1970 – 1981).

n. Gamal Abdel Nasser (m. 1970/ militar şi preşedinte egiptean (1956 – 1970).

— M. Abdul Hamid II (n. 1842), sultan al Turciei (1876 – 1909) care a reprimat drastic disidenţii şi minorităţile etnice din Turcia; este direct răspunzător pentru masacrele armenilor de la sfârşitul anilor 1870 din Constantinopole, precum şi pentru cele mult mai ample asupra armenilor de la mijlocul anilor 1890.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Partidul Congresului Indian îşi măreşte pretenţiile, solicitând dreptul la autodeterminare, făcând astfel un pas uriaş pe calea obţinerii independenţei faţă de Marea Britanie, care avea să vină în 1947.

— Armatele americane debarcă în Siberia, alăturându-se multor altor ţări care interveniseră împotriva bolşevicilor în Războiul civil rus (august). Amiralul Aleksandr Kolceak preia controlul asupra forţelor albgardiste din Siberia.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Woodrow Wilson enunţă în Congres cele „Paisprezece puncte” ale sale pentru pace, baza programului american la Conferinţa de pace de la Paris (8 ianuarie 1919); aceste puncte includeau şi formarea unei

Ligi a Naţiunilor.

— Printre cei închişi pentru că s-au opus participării Americii la primul război mondial se număra şi triplul candidat la prezidenţiale din partea partidului socialist, Eugene V. Debs, care a fost condamnat la zece ani închisoare (eliberat în 1921), ca şi liderul de sindicat al IWW (Industrial Workers of the World), Bill Haywood, care în anul, 1921 a fugit în Uniunea Sovietică.

— Eşuează insurecţia haitiană împotriva forţelor americane de ocupaţie.

— N. George Scratchley Brown (m. 1978), general în Forţele Aeriene americane.

EUROPA:

— Conferinţa de pace de la Paris înfiinţează Liga Naţiunilor; deşi acest organism va exista până în 1946, el îşi va pierde importanţa încă de la mijlocul anilor 1930, odată cu accelerarea cursei către al doilea război mondial. Conferinţa stabileşte pierderile teritoriale, împarte posesiunile coloniale ale învinşilor şi stabileşte despăgubirile de plătit de către Germania, toate acestea fiind specificate în Tratatul de la Versailles, semnat cu Germania la 28 iunie; multe dintre concesiile teritoriale, precum cele din Remania, Coridorul polonez şi valea râului Saar, aveau să devină eşafodajul pe care-şi va clădi Adolf Hitler ascensiunea către preluarea puterii precum şi cauze care vor grăbi declanşarea celui de-al doilea război mondial.

Războiul pentru independenţa Irlandei (1919 – 1921): declaraţia *de independenţă a* Republicii Irlanda (21 ianuarie) declanşează o gherilă republicană; declaraţia nu este acceptată nici de guvernul britanic şi nici de protestanţii irlandezi, în frunte cu gruparea militară a acestora, Voluntarii din Ulster Eamon de Valera este primul preşedinte al Republicii Irlanda.

— M. Rosa Luxemburg (n. 1871) şi Karl Liebkncht

(n. 1871), comunişti germani, membri ai Ligii Spartakiste?: are a condus Revolta spartakistă (ianuarie) îndreptată împotriva guvernului german social-democrat. Rebelii au fost învinşi cu uşurinţă de către guvern împreună cu armata, folosind miliţia Freikorps, care i-a luat prizonieri şi i-a ucis pe amândoi (15 ianuarie).

— Insurgenţii comunişti germani pun bazele Republicii Comuniste Bavareze (aprilie); aceasta este rapid înfântă de miliţia germană Freikorps.

Ia fiinţa Partidul Muncitorilor din Germania, predecesorul Partidului Nazist (Partidul Naţional-Socialist al Muncitorilor din Germania). Adolf Hitler se înscrie în partid (1920) şi devine conducătorul acestuia (1921).

— Insurecţia comunistă din Ungaria întemeiază Republica Socialistă Ungară, condusă de Béla Kun (martie – august). Trupele maghiare invadează Cehoslovacia (28 marţie).

— Primul război mondial: Trupele roşii ungare atacă poziţiile deţinute de români în Munţii Apuseni (aprilie), dar sunt respinse până pe aliniamentul Tisei.

— Primul război mondial: Ofensivă ungară pe Tisa (20 iulie), respinsă de trupele române care forţează Tisa, elimină rezistenţa adversarilor şi ocupă Budapesta (4 august); forţele militare române se vor retrage progresiv din Ungaria (noiembrie 1919 – martie 1920).

— Războiul pentru independenţa Lituaniei: după încheierea armistiţiului, armata germană se retrage din Lituania, iar cea sovietică invadează din nou ţara, ocupând Vilna (ianuarie). Polonia, care, la rândul ci, avea şi ca pretenţii asupra oraşului, este atrasă în război. Armata sovietică *este învinsă*, *polonezii* reocupând Vilna (aprilie).

— Războiul pentru independenţa Letoniei: armatele sovietice ocupă Riga (ianuarie), iar luptele continuă; armata germană se retrage (noiembrie), în urma Tratatului

de la Versailles.

„E Războiul civil rus: trupele roşilor cuceresc Kiev (3 februarie), recucerit ulterior de armatele albilor conduse de Anton Denikin (2 septembrie), pentru a-şi schimba din nou *stăpânul (17 decembrie) după o ofensivă a* roşilor. Albgardiştri declanşează ofensiva consecutiv în est şi în nord-vest, însă fără succese de durată. Sfârşitul anului avea să găsească armata lui Denikin împinsă către sud până la Marea Neagră.

— Tratatul de la Saint-Germain (10 septembrie): Austro-Ungaria este destrămată, o mare parte din teritoriile sale fiind atribuite Cehoslovaciei, Poloniei, Iugoslaviei, Italiei şi României. Monarhia de Habsburg ia sfârşit, este instaurată republica şi sunt stabilite despăgubirile.

— *Tratatul de la Neuilly (27 noiembrie)*: tratatul de pace postbelic încheiat cu aliata Germaniei, Bulgaria, stabilea importante pierderi teritoriale şi impunea despăgubiri semnificative, stabilind totodată reducerea drastică a armatei bulgare.

— Se înfiinţează Internaţionala comunistă (Comintern, Internaţionala a III-a). Organizaţia întemeiată de sovietici, care cuprindea partidele comuniste din lumea întreagă, era în mare măsura, de fapt, promotoarea politicii externe sovietice (1919 – 1943).

— Benito Mussolini întemeiază prima organizaţie fascistă italiană.

— Pacifiştii fondează Camaraderia Internaţională a Reconcilierii (IFOR).

— Scriitorul italian Gabriele D'Annunzio conduce o armată secretă cu care cucereşte şi ocupă oraşul Fiume (septembrie) până când armata italiană recucereşte oraşul (decembrie).

— M. Henry Evelyn Wood (n. 1838), feldmareşal britanic în serviciul colonial, care s-a distins mai cu seamă

în timpul Răscoalei cipailor indieni (1857 – 1858) şi în Egipt, devenind general al armatei egiptene (1884 – 1886).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Regele afghan Habibullah Han este asasinat (februarie); este succedat de fiul său, Amanullah Han, iar Afghanistanul, fost protectorat britanic, devine stat independent.

— Războiul afghano-britanic (mai): regele afghan Amanullah declanşează războiul sfânt (jihad) invadând India, însă este rapid învins şi urmărit de către forţele britanice indiene, care beneficiau şi de sprijin aerian. După înfrângerea Afghanistanului, la frontieră continuă un război de gherilă de mică amploare.

— Războiul civil arab: armatele lui Ibn Saud şi cele ale regelui haşemit al Arabiei, Hussein Ibn Ali, se luptă în Heiazivestul Arabici) (1919 – 1925).

— Liderului arab Faisal i se promisese Siria de către britanici, însă francezii – care printr-un acord postbelic îi succedau pe britanici în Siria – nu respectă promisiunea; izbucnesc lupte între forţele arabe şi cele franceze (decembrie).

— Armata greacă întemeiase o bază în Smyrna (mai), anticipând faptul căci avea să-i revină regiunea, ca parte a stabilirii reparaţiilor postbelice; acest lucru va avea loc pe baza Tratatului de la Sèvres (1920). Armatele greceşti pătrund fără a întâmpina rezistenţă în Anatolia şi în Tracia.

e Profitând de decăderea Turciei, Armenia se revoltă; armata turcă recucereşte Armenia (în toamnă), ocupând Kars (21 octombrie) şi masacrând din nou un mare număr de armeni.

— N. Mohammad Reza Sah Pahlavi (m. 1980), ultimul sah al Iranului fd. 1941 – 1979).

— N. Moise Kapenda Chombe (m. 1969), politician şi prim-ministru congolez.

— M. Louis Botha (n. 1862), general în Războiul bur, premier al Transvaalului (1907 – *1910*) *şi primul premier al Uniunii Sud-Africane* (1910 – 1919).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Mohandas, Mahatma" Gandhi iniţiază prima campanie *satyagraha* (non-violenţă) în India (februarie).

— Masacrul de la Amritsar (13 aprilie): cel puţin trei sute şaptezeci şi nouă de indieni sunt ucişi şi o mie două „sute răniţi la Amritsar, în Punjab, atunci când trupele generalului Reginald Dyer deschid focul asupra a circa zece mii de demonstranţi neînarmaţi, prinşi în capcană într-o piaţă deschisă numită Jillianwalla Bagh, care avea o singură ieşire.

— Mişcarea de la 4 mai: demonstraţia de la Pekin (4 mai) împotriva Tratatului pro-japonez de la Versailles se răspândeşte în întreaga Chină; din această mişcare se vor ridica liderii chinezi care vor lupta în ambele tabere din Războiul civil chinez. B în Rusia bolşevicii contraatacă armatele albgardiste ale lui Aleksandr Kolceak şi recuceresc Ekaterinburg (27 ianuarie); trupele lui Kolceak sunt respinse în Siberia, pierind Omsk (14 noiembrie). Când rezistenţa din Siberia începe să slăbească, Kolceak fuge.

— Profitând de Războiul civil din Rusia, China reocupă Mongolia exterioară (octombrie).

— Armata britanică înăbuşă o insurecţie Masud în Waziristan (februarie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Ia naştere Liga Internaţională a Femeilor pentru Pace şi Libertate, o organizaţie orientată către pace şi dezarmare; printre lideri se numărau Jane Addams şi Emily Greene Balch.

— M. Theodore Roosevelt (n. 1858), al douăzeci şi şaselea preşedinte al Statelor Unite (1901 1909); în

calitate de colonel în trupele *Rough Riders eX* a condus şarja de cavalerie de pe Colinele Kettle (Kettle Hills) din San Juanin timpul Războiuhuhispanoamerican (1898).

— MJE – miliano Zapata (n. 1883), lider revoluţionar mexican indian; el a fost asasinat.

EUROPA:

Războiul civil rus: armatele bolşevice învinge trupele albgardiste ale lui Aleksandr Kolceak în Siberia şi Armata Albă a lui Piotr Vranghel în Crimeea, însă bolşevicii sunt înfrânţi în Letonia, Lituania, Estonia şi Finlanda, toate aceste patru ţări câştigându-şi independenţa. Armata Albă a lui Vranghel, învinsă în sudul Rusiei, este evacuată la Constantinopole cu sprijinul britanicilor (noiembrie).

— Războiul sovieto-polonez: armatele poloneze şi cele ucrainene atacă foiţele sovietice din estul Poloniei şi din Ucraina (25 aprilie); polonezii ocupă rapid Kievul, iar ucrainenii, conduşi de Semion Petliura, desfăşoară pogromeni masive anti-evreieşti în *Ucraina*. Armatele sovietice conduse de Mihail Tuhacevski pornesc contraatacul, apropiindu-se de Varşovia la sfârşitul lui iulie, fiind înfrânte decisiv în Bătălia Varşoviei (16 – 25 august). Armata poloneză porneşte în urmărirea bolşevicilor care se retrag către est în sudul Rusiei până la Minsk, opunând foarte puţină rezistenţă până la semnarea armistiţiului (12 octombrie). Frontierele naţionale sunt trasate prin Tratatul de la Riga (18 martie 1921).

— Trupele *Freikorps* conduse de Wolfgang Kapp pun stăpânire pentru scurtă vreme asupra guvernului german printr-o lovitură de stat (puciul naţionalist Kapp), dar nu pot păstra puterea în faţa armatei şi a opoziţiei din partea populaţiei.

f – După ce a înfrânt guvernul comunist al lui Béla Kun, Miklós Horthy nu permite reîntoarcerea regelui; el ia puterea şi devine dictator al Ungariei (1920 – 1944).

— Tratatul de la Trianon (4 iunie) stabileşte pretenţiile Aliaţilor asupra Ungariei după terminarea primului război mondial; Ungana pierde teritorii şi este obligată la plata despăgubirilor.

— Tratatul de la Dorpat consfinţeşte independenţa Finlandei şi a Estoniei (octombrie).

— Războiul pentru independenţa Letoniei: armata sovietică se retrage (ianuarie); Tratatul de la Riga (11 august) recunoaşte independenţa Letoniei.

— Independenţa Lituaniei este recunoscută prin Tratatul de la Moscova (iulie).

— Ernst Röhm înfiinţează trupele de asalt S. A.; această organizaţie a Partidului Nazist specializată în lupte de stradă şi acţiuni teroriste va juca un rol important în preluarea puterii de către nazişti.

— Tratatul italo-iugoslav de la Rapallo (12 noiembrie) transformă disputatul oraş Fiume într-un oraş liber.

— M. Alexandr Vasilievici Kolceak (n. 1874), amiral rus al Flotei Mării Negre care devine comandantul armatelor albe din Siberia în timpul Războiului civi Trus; este executat de bolşevici după ce este luat prizonier.

— M. John Arbuthnot (n. 1841), amiral britanic; prim lord al mării în Marea Britanie

(1904), cel care a introdus conceptul cuirasatelor cu tunuri grele precum vestitul HMS *Dreadnought* (1906) cât şi crucişătoarele de bătălie (1909). Revine în serviciul activ pentru a prelua de la prinţul Louis de Battenberg funcţia de prim lord al mării (1914).

— M. Svetozar Borojevic (Boroevic) Edier von Bojna (n. 1856), feldmareşal austro-ungar care a comandat Armata III la Gorlice-Tamow, preluând apoi comanda Armatei V pe frontul italian; s-a remarcat mai ales în luptele de pe râurile Isonzo şi Piave. Nu i s-a permis reîntoarcerea la domiciliul său din Croaţia şi a murit în exil.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Siria continuă luptele dintre forţele franceze de ocupaţie şi armata arabă a lui Faisal; ffancezii cuceresc Damascul (iulie), Faisal fugind din ţară.

— Şi arabii din Irak vor să-şi obţinămdependenţa, ridicându-se fără succes împotriva, forţelor britanice de ocupaţie (iulie).

— Armatele aliate ocupă Constantinopolul (martie). Forţele naţionaliste instalează un nou guvern turc provizoriu (23 aprilie), condus de Mustafa Kemal (Atatürk); acesta începe imediat confruntările cu grecii şi cu alte forţe aliate din Turcia.

— Tratatul postbelic de la Sèvres (10 august) dezmembrează Imperiul Otoman, lăsându-i în Europa numai Constantinopole; creează mai multe noi ţări, inclusiv Armenia, promite independenţa Kurdistanului şi internaţionalizează Dardanelele. Guvernul provizoriu turc refuză să accepte prevederile tratatului.

— Armatele sovietice care atacă peste Marea Caspică invadează nordul Persiei (mai), cucerind Enzeli şi Resht.

— E vreţi palestinieni organizează gruparea paramilitară Haganah, care avea să devină mai apoi nucleul armatei israelite.

— Fosta Africă (germană de Sud-Vest devine Namibia, mandatul asupra Namibiei fiind încredinţat Africii de Sud de către Liga Naţiunilor.

— N. Mohammed Siad Barre, generalei dictator sqmalezja domnit între 1969 – 1991).

— N. Eduardo Mondiane (m. 1969), lideral mişcării de independenţă mozambicane.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil rus: comandantul armatei albe siberiene Alexandr Kolceak este luat prizonier şi executat de armata sovietică; el fusese amiral al Flotei Mării Negre în Rusia ţaristă.

— Armatele albe ruse ocupă Mongolia exterioară, recucerind Urga (iulie).

— Cine Tu-hsiu şi Li Ta-ciao întemeiază Partidul Comunist Chinez (mai).

— Mohandas, Mahatma" Gandhi iniţiază o masivă mişcare indiană *satyagraha* (nonviolenţă) în sprijinul independenţei Indiei; el va fi apoi întemniţat (1922 – 1924).

— N. Mujibur Rahman (m. 1975), primul preşedinte al Bangladesh-ului (1970 – 1975).

— M. Shichiro Kataoka (n. 1854), amiral japonez care a luptat la Tsushima (1905).

CELE DOUĂ AMERICI:

Generalul mexican Álvaro Obregon conduce o revoluţie încununată de succes împotriva guvernului lui Venustiano Carranza; după ce forţele sale îl asasinează pe Carranza (n. 1859), Obregon devine preşedinte în locul acestuia, punând astfel capăt lungului război civil.

— Deşi aflat încă în închisoare pentru că s-a opus participării la prunul război mondial, candidatul Partidului Socialist, Eugene V Debs, obţine peste nouă sute de mii de voturi la alegerile prezidenţiale din America.

— N. Javier Pérez de Cuellar, diplomat Peruvian şi al cincilea secretar general.al Organizaţiei Naţiunilor Unite (1982 – 1992), care va juca un rol deosebit în medierea conflictului dintre Iran şi Irak ca şi în războaiele civile din Angola, Cambodgia şi El Salvador.

EUROPA:

— Războiul pentru independenţa Irlandei: armistiţiul din Irlanda (11 iulie) *conduce* la o înţelegere de pace care recunoaşte împărţirea Irlandei în Nord şi Sud, respectiv în statul liber Irlanda şi Irlanda de Nord.

— Războiul civil irlandez (1921 – 1922): militanţii Armatei Republicane Irlandeze (IRA), care refuză să accepte prevederile tratatului de pace al Războiului pentru

independenţă referitoare la împărţirea Irlandei, se răzvrătesc şi sunt învinşi de armata noului guvern al statului liber Irlanda, declanşându-se astfel lungul război de gherilă din Irlanda de Nord.

— Benito Mussolini devine membru al parlamentului italian. Trupele fasciste paramilitare *Cămăşile Negre* declanşează lupte de stradă cu caracter terorist, pregătind terenul în vederea acaparării puterii de către fascişti.

— Rebeliunea de la Kronstadt (martie): marinarii bolşevici de la baza navală Kronstadt din apropiere de Leningrad (St. Petersburg) declanşează o insurecţie armată antibolşevică; rebeliunea este suprimată rapid de unităţi ale armatei conduse de Leon Troţki şi degeneralul Mihail Tuhacevski.

— N. Alexander Dubdek (m. 1992), lider comunist, ulterior democratic, al Cehoslovaciei.

— M. Karl von Bülow (n. 1846), general german care a condus Armata II germană la începutul primului război mondial; s-a distins mai ales în bătălia de pe Marna (1914).

— M. Louis, prinţ de Battenberg (Louis Mountbatten) (n. 1854), amiral britanic, născut prinţul Alexander de Hesse; cetăţean britanic naturalizat, căsătorit cu nepoata reginei Victoria. Silit *să demisioneze din funcţia de prim lord al mării (1914) datorită* sentimentelor anti-germane, el îşi anglicizează numele adoptând versiunea engleză Mountbatten; fiul său este Louis Mountbatten.

427

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul Rifului (1921 – 1926): Abd el-Krim conduce un război de gherilă pentru independenţa Marocului împotriva forţelor coloniale reunite ale Spaniei şi Franţei. În bătălia de la Annual (iulie), marocanii organizează o ambuscadă şi distrug o armată de douăzeci de mii de spanioli, omorând douăsprezece mii de soldaţi şi capturând restul.

— Războiul greco-turc: armatele greceşti pornesc la atac către est din Smyrna, care le fusese atribuită prin Tratatul de la Sèvres, intrând în vestul Turciei, unde se confruntă cu armatele lui Mustafa Kemal (Atatürk), Opriţi de două ori la Inönü (ianuarie; martie), grecii reiau ofensiva (iulie), obţinând o victorie costisitoare la Eskisehir (17 iulie j, apoi se retrag după înfrângerea de pe râul Sakkaria (24 august – 16 septembrie).

e Generalul Reza Han (Reza Şah Pahlavi), comandantul Brigăzii Cazacilor, preia puterea în Persia (Iran), detronându-l pe Ahmad Şah şi preluând controlul deplin asupra ţării, e în Palestina, David Ben Gurion devine primul secretar-general al Histadrut, organizaţia muncitorilor evrei din Palestina. Forţele britanice de ocupaţie îl numesc pe liderul arab palestinian Haj Amin al Husseini mare muftiu al Ierusalimului. Luptele dintre arabi şi israelieni se soldează cu peste douăzeci de morţi.

— După ce francezii îl izgonesc pe Faisal din Siria, britanicii îl aşază pe tronul Irakului, pe care-l declară protectorat al Marii Britanii.

— N. Jean Bedel Bokassa, dictator al Republicii Central-Africane (1966 – 1979).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele sovietice şi mongole invadează Mongolia, învingând forţele ruse albe (iunie – iulie); Mongolia devine protectorat sovietic de facto.

— Primul congres al Partidului Comunist Chinez are loc la Shanghai (iulie).

— Primul-ministru japonez Hara Takashi (Hara Kei) este ucis de un asasin al aripii de dreapta; acesta este unul dintre multele asasinate care vor destabiliza Japonia şi vor arunca în final ţara în mâinile militarismului, fascismului şi ale celui de-al doilea război mondial

— N. Suharto, general şi preşedinte indonezian din

1966.

— M. Sotaro Misu (n. 1855), amiral japonez supranumit „Dragonul cu un singur ochi", după ce şi-a *pierdut un ochi la Tsushima (1905)*.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul de frontiera dintre Panamá şi Costa Rica este limitat de intervenţia politică a Statelor Unite (*februarie – martie*).

— Ia fiinţă Organizaţia pacifistă internaţională a Opozanţilor Războiului.

— N. David C. Jones, general în aviaţia americană, care a luptat în cel de-al doilea război mondial, în războiul din Coreea şi în războiul din Vietnam, devenind preşedintele statelor majore reunite (1978 – 1982).

— N. Daniel Berrigan, preot catolic american şi lider al activiştilor care au militat împotriva războiului din Vietnam.

— N. Virgilio Barco Vargas, preşedinte al Columbiei (1985 – 1990); mandatul său a fost marcat de necontenitul război civil cu revoluţionarii de stânga, ca şi de conflicte aprige cu cartelurile internaţionale ale drogurilor. S-a aliat cu Statele Unite împotriva acestor carteluri.

EUROPA:

— Partidul fascist Cămăşile Negre porneşte marşul asupra Romei (24 octombrie), fără ca armata italiană sau regele Victor Emmanuel III să intervină; Benito Mussolini preia puterea ca prim-ministru (31 octombrie).

— Armatele japoneze, care luptaseră împotriva bolşevicilor, se retrag din Siberia, punând capăt Războiului civil rus.

— După încheierea Războiului civil irlandez ia fiinţă în mod formal Statul Liber Irlanda; acesta avea să devină în 1937 Republica Irlanda.

— Tratatul de la Rapallo stabileşte relaţii normale

între Uniunea Sovietică şi Germania, aceasta din urmă fiind prima dintre marile puteri care recunoaşte Uniunea Sovietică.

— M. Michael Collins (n. 1890), conducătorul contraspionajului irlandez în timpul Războiului pentru independenţa Irlandei (1919 – 1921) şi conducător al armatei statului liber Irlanda pe durata Războiului civil irlandez (1921 – 1922); este ucis într-o ambuscadă a insurgenţilor (22 august).

— M. Erich von Falkenhayn (n. 1861), conducător al statului major general german (1914 – 1916) începând după terminarea primei bătălii de pe Marna şi până după asediul de la Verdun.

— M. Henry Hughes Wilson (n. 1864), feldmareşal britanic care, în timpul primului război mondial, a fost cel mai important ofiţer de legătură dintre britanici şi aliaţii lor francezi.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Războiul greco-turc: puternica contraofensivă pornită de Mustafa Kemal învinge şi respinge *armata greacă* (august), care se refugiază *înapoi în Smyrna*; *urmăritorii turci* cuceresc oraşul (septembrie) şi masacrează zeci de mii de oameni (soldaţi şi necombatanţi).

— Armata britanică înăbuşă o insurecţie în Kurdistanul ocupat (1922 – 1924), ulterior oferind o oarecare autonomie kurzilor din nordul Irakului.

ZB n. Augustinlio Neto (m. 1979), lider al mişcării de independentă din Angola.

B n. Yitzhak Rabin, general israelian, şeful statului major al armatei (1964 – 1967) şi prim-ministru (1974 – 1977; 1992 – 1995).

— M. Christian Rudolph de Wet (n. 1854), general bur în timpul războaielor sud-africane contra englezilor, care a devenit comandant generat al forţelor Statului Liber

(1900).

B m. Paşa Enver (n. 1881), general turc în timpul Războaielor balcanice, care s-a distins mai ales la recucerirea oraşului Edime (1913); pe durata primul război mondial el a fost ministru de război şi comandantul forţelor armate.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

B Sun Iat-sen, bazându-se pe sfaturile consilierilor săi sovietici, reorganizează Gomândanul (Partidul Naţional al Poporului) pe liniile autoritare ale bolşevismului, contribuind la accelerarea declanşării Războiului civil chinez.

— Armatele japoneze se retrag din Siberia, punând capăt Războiului civil rus.

B n. Norodom Sihanouk, rege (d. 1941 – 1955; şi din nou din 1993), prim-ministru (1955 – 1960) şi preşedinte al Cambodgiei (1960 – 1970), un personaj de primămărime al istoriei moderne a Cambodgiei.

— M. Aritomo Yamagata (n. 1838), feldmareşal japonez care a fondat şi a fost primul şef al statului major general al armatei, cu un rol extrem de important în crearea unei organizaţii militare de tip german, aflată foarte puţin sub control civil; a fost şi prim-ministru (1890; 1898 – 1900), şi ministru al armatei (1894 – 1895).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Conferinţa de la Washington s-a axat pe stabilitatea politică în estul Asiei şi dezarmarea navală (noiembrie 1921 februarie 1922); au participat Marea Britanie, China, Franţa, Japonia, Italia, Belgia, Olanda, Portugalia şi Statele Unite. S-au încheiat mai multe tratate, inclusiv unul care garanta teritoriile chineze; un altul garanta reciproc posesiunile britanice, franceze, japoneze şi americane în Pacific. S-a mai încheiat şi un moratoriu cu privire la

construcţia navelor de mare tonaj.

— Trupele americane sunt retrase din Renania.

EUROPA:

— Eşuează Puciul Berăriei (8 – 11 noiembrie), o lovitură de stat organizată de partidul nazist al lui Adolf Hitler în Bavaria; Hitler scrie primul volum din Mein *Kamp*/*în* timpul unui an petrecut în închisoare, de unde va ieşi ca un erou naţional german; astfel începe lungul proces de preluare a puterii de către naziştiţca şi pregătirea pentru cel de-al doilea război mondial.

— Francezii şi britanicii ocupă Valea Ruhrului, după ce germanii nu plătesc despăgubirile impuse prin Tratatul de la Versailles pentru primul război mondial.

— Generalul Miguel Primo de Rivera preia puterea în Spania printr-o lovitură de stat, în urma unei revolte a armatei în Barcelona.

— Asasinarea premierului bulgar Aleksandăr Stamboliiski, membru al partidului Uniunea Populară Agrară, declanşează o insurecţie de gherilă în Bulgaria (1923 – 1925). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata italiană din Libia începe o campanie de exterminare care va dura opt ani (1923 – 1931) împotri va populaţiei Senussi, conduse de Omar Mukhtar.

— După detronarea ultimului conducător otoman al Turciei. Mustafa Kemal devine primul preşedinte al Republicii Turcia; el semnează Tratatul de la Lausanne (24 iulie), urrtratat radical diferit faţă de cel mai puţin favorabil încheiat la Sèvres (1920). Turcia păstrează Armenia turcească, Kurdistanul turcesc, câteva alte teritorii mai puţin semnificative, păstrând controlul asupra Dardanelelor (conform prevederilor Convenţiei Strâmtorii care însoţeşte tratatul).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Sun Iat-sen pune bazele Academiei Militare

Whampoa, loc de pregătire al majorităţii membrilor Gomindanului ca şi al unor ofiţeri comunişti ai armatei chineze; el începe totodată să organizeze expediţiile nordice împotriva seniorilor războinici.

— N. Nguyen Van Thieu, general şi preşedinte sud-vietnamez (1967 – 1975).

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Henry Alfred Kissinger, care, pe când era consilier pe probleme de securitate naţională al preşedintelui Richard M. Nixon, a fost negociatorul şef american pentru

pace în Războiul din Vietnam; a fost co-laureat al premiului Nobel pentru pace (1973), iar ulterior a îndeplinit funcţia de secretar de staf (1973 – 1978). – e m. Francisco „Pancho" Villa (Doroteo Arango) (n. *1878*), *general revoluţionar* mexican, asasinat la trei ani după ce se retrăsese.

EUROPA:

— Armata română anihilează revolta unui grup iredentist bolşevic, finanţat de Rusia Sovietică, la Tatar Bunar, în Basarabia (septembrie).

— Fasciştii italieni îl asasinează pe Giacomo Matteotti, membru socialist de frunte în parlamentul italian

— M. Vladimir Ilici Lenin (Vladimir Ilici Ulianov) (n, 1870), revoluţionar rus, fondator al Partidului bolşevic; conducător al Revoluţiei bolşevice din 1917, al Uniunii Sovietice şi al comunismului mondial.

— M. Robert Georges Nivelle (n. 1856), general francez care a obţinut victoria la Verdun (1916); i se retrage comanda armatei după eşecul atacului său de mare amploare Ofensiva Nivelle (1917).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Războiul civil arab: forţele lui Ibn Saud cuceresc

Meca (13 octombrie).

— Generalul bur James Hertzog, un afrikander cu vederi de dreaptaţdevine prim-ministru al Africii de Sud din partea Partidului Naţional (1924 – 1929).

— N. Robert Gabriel Mugabe, fondator al Uniunii Naţionale Africane din Zimbabwe (ZANU) (1963), un lider al războiului de independenţă; prim-ministru al Republicii Zimbabwe (1980 L 987); din 1987 preşedinte al republicii.

— N. Apollo Milton Obote, cel dintâi prim-ministru al Republicii Uganda (1962); dictator al Ugandei (1966 – 1971), până la înlăturarea sa de către Idi Amin, apoi din nou prim-ministru (1979 – 1985), până la demiterea sa printr-o lovitură de stat.

B n. Israel Tal, general israelian cunoscut drept „Talik”, comandant al trupelor de blindate şi strateg de frunte cu activitate îndelungată în cadrul Ministerului Apărării din Israel.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Ia fiinţă Republica Populară Mongolă, denumire dată statului mongol aşa-zis independent, de fapt dominat de Uniunea Sovietică (noiembrie).

— N. Mohammad Zia *Ul-Haq* (*m. 1988*), *general şi dictator pakistanez* (*1977 – 1988*).

— M. Yoshimic Ri Hasegawa (n. 1850), feldmareşal japonez care a ajuns până la funcţia de comandant al garnizoanei armatei din Coreea (1904 – 1908) şi la cea de şef al statului major al armatei (1912 – 1915).

CELE DOUĂ AMERICI:

B O revoltă militară din São Paulo, Brazilia, este înfrântă de trupele guvernamentale (iulie – august), care învinq şi armata lui Luis Carlos Prestes în sud. Prestos conduce apoi o armată de două mii de oameni într-un lung marş („Coloana lui Prestes”), obţinând în final azil în Bolivia.

— Armata americană se retrage din Republica Dominicană, dar ţara continuă să fie un protectorat american *defecto*.

— N. James Earl „Jimmy" Carter, Jr., al treizeci şi nouălea preşedinte al Statelor Unite (1977 – 1981) şi ulterior mediator internaţional.

431

w n. George Herbert Walker Bush, al *patruzeci* şi unul ca preşedinte al Statelor Unite (1989 – 1993), după două mandate de vicepreşedinte; a fost o figură de primă mărime în ultimele stadii ale războiului rece, ca şi în Războiul din Golful Persic.

— M. (Thomas) Woodrow Wilson în 1856), al douăzeci şi optulea preşedinte al Statelor Unite (1913 – 1921); mandatul său a cuprins primul război mondial, precum şijtentativa sa nereuşită de aducere a Statelor Unite în Liga Naţiunilor.

EUROPA:

— Utilizarea gazelor toxice în război este interzisă prin Protocolul de la Geneva, parte integrantă a Convenţiei Ligii Naţiunilor privind Traficul cu Arme; Statele Unite nu semnează Protocolul, iar ratificarea acestuia întârzie, prohibiţia asupra utilizării gazelor toxice nefiind vreodată impusă cu succes.

— Medierea Ligii Naţiunilor rezolvă pentru moment cnza datorată neînţelegerilor de frontieră dintre Bulgaria şi Grecia (21 octombrie).

e Hitler publică al doilea volum al lucrării sale *Mein Kampf*.

e Paul von Hindenburg, generalul prusac care se *afirmase în mod deosebit în timpul* primului război mondial, este ales preşedinte al Republicii de la Weimar.

— Germania plăteşte despăgubiri de război substanţiale Franţei şi Marii Britanii.

— Pactul de la Locarno (5 – 16 octombrie), mai exact

un grup de tratate care prevăd continuarea demilitarizării Renanici, ca şi menţinerea frontierelor Germaniei cu Belgia şi Franţa conform celor stabilite prin Tratatul de la Versailles. Pactul de la Locarno avea să fie repudiat de Germania în 1936, odată cu reocuparea Renaniei.

— N. Margaret Roberts Thatcher, prim-ministru britanic (1979 – 1990).

— M. Franz Xavier Josef Conrad von Huotzendorf (n. 1852), feldmareşal austro-ungar în timpul primului război mondial.

— M. John Denton Pinkstone French (n, 1852), general britanic care a comandat Forţa expediţionară britanică (BEF) în Franţa la *izbucnirea primului* război mondial (1914); ulterior a fost înlocuit cu generalul Douglas Haig (1915).

m. Mihail Vasilievici Frunze (n. 1885), general rus care a fost revoluţionarde profesie din 1905; a rămas în istorie maj ales pentru faptele şale din timpul Războiului civil rus şi pentru scrieri de genul Lemn *şi Armata Roşie* (1925).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Întrucât nu şi-au obţinut independenţa promisă, militanţii kurzi se revoltă fără succes în Turcia, declanşând lungul război multinaţional de gherilă, război care continua la mijlocul anilor 1990.

— Războiul din Rif: armatele marocane atacă şi distrug mai multe clădiri ale francezilor, ameninţând Fez; armatele combinate franceze şi spaniole numărând două sute de mii de oameni declanşează o ofensivă finală asupra armatei marocane mult inferioare (septembrie).

— Răscoala druizilor din sudul Siriei (1925 – 1927) are un succes iniţial, silind armatele franceze să se retragă (iulie); druizii cuceresc Damascul (decembrie).

— Reza Han al Iranului este proclamat şah; el întemeiază noua dinastie Pahlavi.

— N. Idi *Amin*, *preşedinte şi* dictator al Ugandei (1971 – 1979); el *este răsturnat de o* insurecţie reuşită împreună cu invazia tanzaniană (1979).

432

— N. Holden Álvaro Roberto, lider al mişcării de independenţă angoleze şi conducător al Frontului Naţional pentru Eliberarea Angolei (FNLA).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Mişcarea 30 mai: uciderea de către armata britanică a doisprezece manifestant! chinezi în Shanghai (30 mai) generează demonstraţii care cuprind întreaga Chină; mişcarea ia amploare şi mai mare când cincizeci de cădeţi de la Academia Militară Whampoa sunt ucişi într-o luptă cu soldaţi britanici şi francezi (23 iunie).

— M. Sun Iat-sen (n. 1866), lider al mişcării revoluţionare chineze (1894 – 1911), preşedinte provizoriu al noii Republici Chineze (1911 – 1912) şi organizator de (runte al Gomindanului; a fost supranumit „părintele Republicii Chineze”.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Aviatorul militar american William „Billy” Mitchell, un susţinător al puterii aeriene, critică în mod public forţele armate după pierderea dirijabilului *Shenandoah*; este deferit curţii marţiale şi trecut în rezervă. El nu se lasă şi continuă cu criticile, peczicând chiar un atac similar cu cel japonez de la Pearl Harbor (1941). Mitchell va fi recunoscut mai târziu ca un adevărat profet şi va primi postmortem o medalie din partea Congresului (1946).

— În Războiul civil din Nicaragua, liberalii se confruntă cu conservatorii ajutaţi de trupele americane de intervenţie.

— N. Anastasio Somoza Debayle (m. 1980), general şi dictator nicaraguan (1963 – 1979).

— N. Robert Francis Kennedy (m. 1968), om politic

american.

— M. Nelson Appleton Miles (n. 1839), general american care a fost rănit în Războiul civil la Fredericksburg (1862) şi la Chancellorsville (1863); mai târziu a fost temnicerul preşedintelui confederat Jefferson Davis şi comandant al Diviziei V infanterie în vest.

— M. James Harrison Wilson (n. 1837), general american; inginer topograf, a participat la Războiul civil, la Războiul hispano-american, la Răscoala Boxerilor şi la eliberarea Pekinului (iunie – august 1900).

EUROPA:

— Revolta militară din Portugalia desfiinţează prima republică portugheză.

— Iosif Stalin preia cea mai mare parte din putere în Uniunea Sovietică, prin destituirea din funcţii a mai multor lideri bolşevici precum Grigori Zinoviev, Lev Kamenev şi alţii.

e Generalul polonez Josef Piłsudski preia puterea printr-o lovitură de stat mi 1 itară

(12 – 14 mai) şi va conduce Polonia ca dictator până la moartea sa (1935). e m. Aleksei Alekseevici Brusilov (n. 1853), general rus care a organizat două ofensive de mare importanţă în primul război mondial – Ofensiva Brusilov (1916) şi Ofensiva Kerenşki (A doua Ofensivă Brusilov) (1917).

e m. Simeon Vasilievici Petliura (n. 1879), naţionalist ucrainean, conducător al armatei ucrainene în timpul Războiului civilrus (1917 – 1922) şi al Războiului sovieto-polonez (1 920); organizator de pogromuri în care au murit zeci de mii de evrei, el moare asasinat la Paris (26 mai).

— M. Felix Edmundovici Dzerjinski (n, 1877), organizator şi conducător al poliţiei secrete ruse.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul din Rif: urmărită de forţele franceze şi

spaniole, armata de gherilă a lui Abd el-Krim este silită să se predea, punându-se astfel capăt războiului din Maroc.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Expediţia spre Nord (1926 – 1928): Gomindanul şi forţele comuniste aliate sub conducerea lui Cian Kai-şi pornesc din Canton către nord o ofensivă îndreptată împotriva seniorilor războinici, cucerind Hangzhou, Nanking şi Shanghai în prima fază principală a campaniei de unificare a Republicii Chineze.

— Hirohito devine împărat al Japoniei.

— M. Kageaki Kawamura (n. 1850), feldmareşal japonez care a comandat Armata Yalu la Mukden (1905).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Fizicianul american şi pionier în domeniul rachetelor Robert Hutchings Goddard lansează prima rachetă alimentată cu combustibil lichid (16 martie), un eveniment important în istoria zborurilor spaţiale.

e Insurecţia catolică din Mexic (1926 – 1929) se declanşează după ce guvernul impune restricţii Bisericii Catolice; revolta „Cristero” este învinsă de armatele guvernamentale.

— N. Fidel Castro Ruz, lidera! Revoluţiei cubaneze şi dictator al Cubei (din 1959).

EUROPA:

— Italia fascistă expansionistă înfiinţează un protectorat asupra Albaniei prin prevederile Tratatului de la Tirana.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armata franceză, beneficiind de sprijin aerian şi de blindate, izbuteşte în cele din urmă să învingă rebelii druizi din sudul Siriei.

e.n. Houari Boumedienne (Mohammed Boukharouba) (m. 1978), lider al mişcării de independenţă din Algeria.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL

PACIFIC:

— Războiul civil chinez (1927 – 1949) începe prin Masacrul din Shanghai (12 aprilie). Forţele armate naţionaliste ale Gomindanului conduse de Cian *Kai-şi îi atacă* pe aliaţii lor comunişti din Shanghai şi din alte oraşe, executând între cinci mii şi şase mii dintre cei luaţi prizonieri.

— Războiul civil chinez: în Revolta din Nanchang (august), prima confruntare de proporţii dintre naţionalişti şi comunişti, comuniştii conduşi de Ciu De (Chu Teh) sunt învinşi şi siliţi să se retragă în munţii Xin-kang (Ching-kang) din vestul provinciei Shanxi.

— Războiul civil chinez: Mao Zedong conduce Revolta Secerişului de Toamnă, o serie de revolte rurale eşuate în valea fluviului Yangtze (septembrie); aceste revolte prevestesc cotitura de mai târziu pe care Mao avea s-o facă în direcţia strategiei bazate pe zonele rurale, strategie care avea să-i aducă în cele din urmă victoria în China.

434

— Războiul civil chinez, Comuna din Canton (11 – 15 decembrie): este înăbuşită revolta comunista din Canton.

— Seniorul războinic manciurian Chang Tso-lin este învins de armatele Gomindanului care pătrund în nordul Chinei şi în Manciuria.

— Cian Kai-şi se căsătoreşte cu Mei-ling Sung (doamna Cian Kai-şi); sora acesteia, Ch’ing-Ling Sung (doamna Sun Iat-sen) se separă de armatele Gomindanului lui Cian după Masacrul din Shanghai.

CELE DOUĂ AMERICI:

— După un armistiţiu în cadrul Războiului civil nicaraguan, armatele liberale conduse de Augusto Cesar Sandino se retrag în munţi, unde organizează o insurecţie împotriva guvernului conservator şi a forţei americane de ocupaţie (infanterişti marini). Principalul lui adversar a

fost conducătorul Gărzii Naţionale, Ănastasio Somoza García, cel care avea să-l şi ucidă mai târziu şi să devină dictator în Nicaragua.

— M. Leonard Wood (n. 1860), general american care a amenajat baze de pregătire militară pentru civili, numite Ideea Plattsburgh după numele celei mai mari baze de acest fel din Plattsburgh, New York (1915).

EUROPA:

— Prin Pactul Kellog-Briand (27 august) şaizeci şi două de ţări îşi afirmă intenţia de a renunţa la război ca instrument de politică naţională; pactul nu a avut nicio valoare practică, deoarece fascismul şi militarismul aflate în plină ascensiune vor aduce un nou război mondial.

— Iosif Stalin declanşează epurările care vor culmina prin instaurarea unui regim de teroare şi se vor solda cu milioane de morţi în Uniunea Sovietică; tot el introduce acum şi primul plan cincinal (1928 – 1932), care a declanşat un atac la scară naţională asupra familiilor de fermieri sovietici (kulaci).

— M. Douglas Haig (n. 1861), comandantul forţelor britanice din Franţa (1915 – 1918) care au suferit pierderi enorme în timpul anilor războiului de tranşee, atunci când infanteria relua atacurile neizbutite asupra poziţiilor germane prevăzute cu tranşee şi mitraliere – precum cele de pe Somme (1916) şi de la Passchendaele (A Treia Bătălie de la *e* m. Piotr Nikolaevici Vranghel (n. 1878), general rus, comandant al armatelor albe din sudul Rusiei (din 1920).

e m. Reinhard Scheer (n. 1863), amiral german care a comandat flota germană în bătălia din largul peninsulei Iutlanda (1916) ulterior, flota a rămas blocată.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Regentul Etiopiei, Tafari Makonen (Ras Tafari), preia puterea printr-o lovi tură de stat în Etiopia, proclamându-se regele Haile Selassie 1.

— N. Hafez al Assad, ofiţer în forţele aeriene siriene şi lider alpartidului Ba'atât, care va prelua puterea printr-o lovitură de stat (1970 j devenind preşedinte şi unic conducător al Siriei (1971).

— N. Mohammed Hosni Mubarak, general de aviaţie egiptean care îl va înlocui *pe* Anwar Sadat ca preşedinte al Egiptului din 1981, după asasinarea lui Sadat.

435

— N. Mangosuthu Gatsha Buthelezi, lider zulus sud-african, participant important la Războiul civil dintre Congresului Naţional African (ANC) şi organizaţia zuluşă Inkatha dinanii 1980 şi începutul anilor 1990.

e.n. Ariel Sharon, ofiţer şi om politic israelian; înalt oficial guvernamental în guvernele conservatoare ale *anilor 1980*. *Ca ministru al Apărării* (1981 – 1982), el a avut un rol de seamă în invazia Libanului de către armata israeliană.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— M. Chang Tso-lin (n. 1873), senior războinic manciurian supranumit „Tigrul Nordului" sau „Bătrânul mareşal"; a fost asasinat de agenţi japonezi şi a fost succedat de fiul său> Chang Hsueh-liang, care s-a aliat cu Gomândanul.

— Armatele Gomindanului pornesc către nord şi traversează Fluviul Galben, înfrâng seniorii războinici din nord şi cuceresc Pekinul (iunie), punând astfel capăt Expediţiei spre Nord.

— N. Pol Pot (Toi Saut; Saloth Sar), organizator al khmerilor roşii şi secretar general al Partidului Comunist din Kampuchia (Cambodgia) (1963); lider al khmerilor roşii în timpul Războiului civil cambodgian şi principalul *vinovat pentru* holocaustul cambodgian în care au fost ucişi între un milion şi trei milioane de cambodgieni.

— N. Zulfikar Ali Bhutto (m. 1979), prim-ministru al

Pakistanului.

— M. de a o K'un (n. 1862), general chinez în timpul Revoluţiei şi al Războiului civil.

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Che Guevara (Ernesto Guevara de la Seama) (m. 1967), general de gherilă şi unul dintre liderii Revoluţiei cubaneze (1956 – 1959).

— M. Álvaro Obregon (n. 1880), general al Revoluţiei mexicane care a preluat puterea printr-o lovitură de stat în 1920; era preşedintele Mexicului când a fost asasinat.

— M. George Washington Goethals (n. 1858), ofiţerul armata americană, inginer-şef al Canalului Panamá (martie 1907 – august 1914).

— M. Joseph Theodore Dickman (n. 1857), general american a cărui Divizie III de infanterie s-a distins în luptele de la Chitcau-Thierry precum şi împotriva ofensivei germane de pe Mama (ambele în 1918).

EUROPA:

— Amendamentele la Convenţia de la Geneva lărgesc tratatele pentru a include şi tratamentul aplicat *prizonierilor de război*.

— Guvernul italian şi Vaticanul semnează Tratatul din Latran prin care catolicismul este desemnat religia italiană de stat şi se recunoaşte suveranitatea Vaticanului în oraşul-stat Vatican; în schimb, Vaticanul recunoaşte guvernul lui Benito Mussolini, legitimând fascismul italian.

— *Leon* Troţki este alungat din Uniunea Sovietică şi pleacă în exil (ianuarie).

— M. Georges Eugene Benjamin Clemenceau (n. 1841), politician francez, de două ori premier al Franţei (1906 – 1909; 1917 – 1920) şi o figură importantă a ultimului an de război şi a Conferinţei de Pace de la Paris.

— M. Ferdinand Foch (n. 1851), general francez în primul război mondial care se distins mai ales în prima bătălie de pe Marna şi a fost şef al statului major (din

1917).

436

— M. marele duce Nicolae (Nicolai Nicolaievici Romanov) (n. 1856), general rus şi nepot al ţarului Alexandru 11; a fost comandant suprem al armatei (august 1914) până ce a fost înlocuit de însuşi ţarul Nicolae II (septembrie 1915), apoi a fost comandantul trupelor din Munţii Caucaz.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Luptele dintre arabii şi evreii din Palestina se soldează cu peste două sute demorţi.

— Ia fiinţă Frăţia Musulmană, o organizaţie sunnită fundamentalistă de orientare teroristă cu centrul în Egipt.

— N-Sam Nujoma, primul preşedinte al Organizaţiei Poporului Sud-Vest African din Namibia (S WAPO) (1959) şi prunul preşedinte al Namibiei independente (din 1990). e.n. Yasser Arafat, preşedinte al Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei (OLP) (din 1969).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele sovietice invadează Manciuria pentru a susţine pretenţiile sovietice asupra disputatei linii ferate din estul Chinei; se retrag după ce chinezii acceptă punctul sovietic de vedere asupra căii ferate.

— Afghanistanul este divizat prin război civil între forţele lui Habibullah Ghazi, care ocupă Kabul (ianuarie) şi cele ale lui Nadir Han, care cuceresc Kabul şi-l execută pe Ghazi (octombrie); Nadir Han preia conducerea sub numele de Nadir Şah.

e Sub conducerea lui Jawaharlal Nehru, Partidul Congresului Indian îşi modifică pretenţiile de la autodeterminare la independenţă deplină.

— M. Koichiro Tachibana (n. I861), general japonez care a comandat Armata din Kwangtung (1919 – 1921) şi Armata Expediţionară din Vladivostok pe timpul *retragerii*

din Siberia (1921 – 1922).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Sfârşitul netranşat complet al Revoluţiei mexicane generează o nouă revoltă, eşuata şi de scurtă durata (martie – aprilie), condusă de această dată de generalul Gonzálo Escobar în Sonora.

— Prăbuşirea bursei americane (octombrie) pune în mişcare multe dintre mecanismele care vor conduce la Marea Depresiune, la fascism şi la al doilea război mondial.

— N. Martin Luther King, Jr., (m. 1968), militant american pentru drepturile omului şi lider al mişcării împotriva violenţei.

EUROPA:

e Conferinţa Navală de la Londra (ianuarie – aprilie) impune printr-un tratat limitări asupra armamentului naval al Americii, Japoniei, Angliei, Franţei şi Italiei; gândite pentru un termen de şase ani, prevederile conferinţei nu au fost niciodată cu adevărat respectate şi au devenit nule de drept după ce Japonia a invadat Manciuria (1931).

— Armatele *franceză* şi britanică evacuează Renania, lăsând în urmă o zonă demilitarizată, conform tratatelor de la Locarno din 1925.

— M. Alfred von Tirpitz (n. 1849), amiral german care a fost şeful statului major naval înainte de primul război mondial.

— M. Arthur James Balfour (n. 1848), politician şi diplomat britanic; declaraţia acestuia (Declaraţiajui Balfour) (1917) a jucat un rol major în întemeierea unei patrii evreieşti în Palestina.

— M. Horace Lockwood Smith-Dorrien (n. 1858), general britanic care a luptat în războaiele coloniale şi în primul război mondial, în Franţa şi în Africa de Est Germană.

— M. Valeriano Weyler y Nicolau, marchiz de Tenerife (n. 1838), general spaniol care, în calitate de căpitan-general al Cubei (1896 – 1897) a înăbuşit atât de dur rebeliunile încât a fost rechemat în Spania; mai târziu a fost ministru de război (1901 – 1902; 1905; 1906 – 1907).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Forţele kurde de independenţă declanşează o insurecţie eşuată în Iran (iunie – iulie). O nouă insurecţie kurdă (septembrie), condusă de şeicul Mahmud, este înăbuşită de noul guvern iranian, cu sprijin militar britanic (aprilie 1931).

— Irakul devine în mod formal o naţiune independentă (noiembrie), chiar dacă este de fapt încă un protectorat britanic; Nuri al-Said este numit prim-ministru (1930 – 1958). e David Ben Gurion întemeiază în Palestina Partidul Socialist Mapai.

e Revolta dervişilor din Turcia este înfrântă rapid de guvernul condus de Mustafa Kemal (decembrie).

— N. Mohamed Gaafar al-Nimeiry, ofiţer sudanez care a preluat puterea printr-o lovitură de stat (1969), întemeietorul unui guvern fundamentalist islamic; a condus ţara până ce a fost, la rândul său, râsmmajjmntr-o lovitură deştat (1985).

— N. Mobutu Sese Seko (Joseph Désiré Mobuto), preşedinte al Zairului (1965 – 1997).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil chinez: în bătălia de la Ch’angsha (iulie), armatele Gomindanului ţin piept încercărilor comuniştilor de a cuceri Ch’angsha ca şi alte oraşe din centrul Chinei, silind armata comunistă să se refugieze în munţii din vestul provinciei Shanxi, unde pun bazele Sovietului Shanxi.

— Primul-ministru al Japoniei, Hamaguchi Osachi, este împuşcat de un asasin aflat în slujba forţelor de

dreapta şi moare în 1931; asasinatul contribuie la dezvoltarea militarismului în Japonia, a fascismului şi la cursa către al doilea război mondial.

— Mohandas „Mahatma" Gandhi conduce o nouă campanie satyagraha (non-violenta), care cuprinde întreaga *Indic împotriva taxei pe sare*.

e m. Yasukata Oku (n. 1846), feldmareşal japonez care a comandat Armata II în timpul Războiului ruso-japonez; s-a distins la Mukden (1905). Ulterior a fost şeful statului maj or al armatei (1906 – 1912).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Rafael Leonidas Trujillo Molina preia puterea în Republica Dominicană; el va conduce ca dictator următorii treizeci şi *unu* de ani (1930 – 1961), până ce va fi *răsturnat* printr-o revoluţie.

— Getulio Vargas este învins în alegerile prezidenţiale din Brazilia; el acuză fraudă electorală şi preia puterea printr-o lovitură militară de stat (octombrie). Va conduce Brazilia ca dictator până ce va fi demis de o altă lovitură de stat (1945).

e.n. James A. Baker 111, politician american care s-a aflat o lungjjjpenoadă alături de preşedinţii Ronald Reagan şi George Bush; a fost şeful personalului preşedintelui Reagan

(1981 – 1985) şi secretarul trezoreriei (1985 – 1988). În timpul mandatului lui Bush a fost secretar de stat (1989 – 1993).

EUROPA:

Ze Regele Alfons XIII al Spaniei a fost detronat de forţele republicane (14 apnlicJTnoul guvern este condus de Ale ăla Zamora. Încep să apară elementele care vor duce Ta Jeclanşarea Războiului civi Tspaniol.

e Confruntările de frontieră dintre bulgari şi greci (ianuarie – februarie) impun încă o dată medierea din

partea Ligii Naţiunilor.

— N. Mihail Sergheevici Gorbaciov, conducător al Uniunii Sovietice (1985 – 1991), arhitectul *perestroiedi* (restructurare economică) şi al *glasnostului* (transparenţă), cel care a jucat un rol hotărâtor în încheierea războiului rece şi, odată cu acesta, al mai multor conflicte regionale.

— N. Boris Nikolaevici Elţîn, preşedinte al Rusiei (1991 – 1999) care, în calitate de lider a 1 opoziţiei, dezamorsează o tentativă de lovitură de *stat din* partea forţelor de dreapta îndreptată împotriva lui Mihail Gorbaciov, pe care avea să-l înlocuiască mai târziu.

e m, Joseph *Joffre* (*n*. 1852), comandant francez în prima bătălie de pe Marna (1914) şi comandant suprem al armatei franceze (decembrie 1915-decembrie 1916). e m. Alexander Stanhope Cobbe (n. 1870), general britanic *în timpul primului război* mondial; a luptat în Franţa, India şi Mesopotamia.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele italiene din Libia îl învinge, îl iau prizonier şi-l execută pe Omar Mukhtar, punând astfel capăt războiului din deşert cu neamul musulman Senussi (1923 – 1931), război care costase cincizeci de mii de vieţi, în marea lor parte civili senussi morţi în închisoare.

— Este fondată în Ierusalim Irgun Zvai Leumi (Organizaţia Naţională Militară) sub conducerea lui Avraham Tehomi; ea susţine insurecţia armată evreiască împotriva guvernării britanice şi războiul împotriva arabilor din Palestina.

e m. Hussein Ibn Ali (n. 1853), conducătorul Războiului arab de independenţă din 1916 împotriva turcilor, şariful Meccăi şi regele Hejazului până la înfrângerea din partea lui Ibn Saud în Războiul civil arab. Este tatăl regelui Faisal I al Irakului şi al lui Abdullah Ibn Hussein al Transiordaniei.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Incidentul de la Mukden (18 – 19 septembrie): armata japoneză din Kwangtung pune stăpânire pe Mukden, China, pretextând că doreşte să împiedice aruncarea în aer a căii ferate care deservea oraşul; japonezii cuceresc apoi întreaga Manciurie, rebotezată Manciuko, pe care aveau s-o stăpânească până la sfârşitul celui de-al doilea război mondial. Ocuparea Manciuriei este o etapă importantă care grăbeşte ajungerea la militarismul japonez, la fascism şi la izbucnirea celui de-al doilea război mondial.

— Războiul civil chinez: forţele Gomindanului atacă încă o dată poziţiile comuniştilor din Kiangsi, în campaniile „anti-banditeşti" a doua şi a treia.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Harold C. Urey descoperă deuteriul, un izotop al hidrogenului obţinut princlectroliza apei grele, utilizat în reactoarele nucleare şi ca sursă de energie pentru bomba cu hidrogen.

439

EUROPA:

— La Geneva începe Conferinţa Mondială pentru Dezarmare (1932 – 1934); ea va fi depăşită rapid de evenimente, pe *măsură* ce *Hitler* vine la putere în Germania, iar Japonia continuă pregătirile de război în Asia. Conferinţa îşi întrerupe lucrările în 1934 fără a fi obţinut vreun progres, în timp ce o nouă cursă a înarmărilor era deja în plină desfăşurare.

e Insurecţia militară spaniolă a forţelor de dreapta conduse de generalul José Sanjurio eşuează, efectele acesteia fiind limitate la Sevilia. Războiul civil este din ce în ce mai aproape.

— António de Oliveira Salazar devine dictatorul fascist al Portugaliei.

e m. Aristide Briand (n. 1862), de unsprezece ori premier al Franţei şi de mai multe omnimstiulfeexterneţăfost principalul iniţiator al Conferinţei de la Locarno (1925), şi al Pactului Kellogg-Bnand (1928), şi susţinător înfocat al Ligii Naţiunilor. I s-a decernat premiul Nobel pentru pace (1926).

e m. *Franz von* Hipper (n. 1863), amiral german care *a* condus escadra germană de crucişătoare de bătălie la Jutlanda; numit comandant al flotei (august 1918), marinarii de sub comanda sa se revoltă împotriva ordinului său de a porni la un ultim atac (noiembrie 1918).

— M. Herbert Charles Onslow Plumer (n. 1857), feldmareşal britanic care a luptat în Africa; în primul război mondial i s-a încredinţat răspunderea pentru atacul aliat numit A Treia Bătălie de la Ypres (Passchendaele) (1917), ulterior trecând la comanda Armatei II.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Luptătorii kurzi pentru independenţă reiau atacurile în Irak (aprilie – iunie); avioanele britanice de luptă alături de trupele de uscat irakiene înfrâng forţele kurde.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Bătălia de la Shanghai (28 ianuarie – 8 martie): pe întreg teritoriul Chinei sunt boicotate mărfurile japoneze, în semn de protest pentru ocuparea Manciurici; drept urmare, japonezii debarcă la Shanghai. Armata a XIX chineză reuşeşte să-i oprească pe capetele de pod de pe coastă până la sfârşitul lunii februarie, când chinezii cedează şi japonezii străpung frontul. În schimbul retragerii japonezilor din China, chinezii pun capăt boicotului asupra mărfuri lor japoneze.

e Hsiian T’ung (Henry P-a-i), cel care a fost încă din copilărie împărat al Chinei (ultimul împărat manciurian din dinastia Ch’nu) (1908 – 1912), este instalat de către

japonezi pe tronul statului-marionctă Manciuria (Manciuko).

— Takuma Dan, conducătorul *zaibatsu* (organizaţia industrială japoneză), este ucis de asasini de extremă dreapta, militarii japonezi preluând puterea în Japonia.

— P rimul-ministru japonez Inukai Tsuyohi, care se opusese invadării Manciurie i şi creşterii controlului militarilor în Japonia, este asasinat de un grup de ofiţeri de marină de extremă dreapta. Acest asasinat marchează sfârşitul democraţiei în Japonia dinaintea celui de-al doilea război mondial şi totodată triumful militarismului şi al fascismului.

— Aflat încă într-o închisoare britanică din India, Mohandas „Mahatma" Gandhi îşi începe campania căreia îi va dedica întreaga-i viaţă în favoarea *Harâjans* (Copiii Domnului; Intangibilii).

440

CELE DOUĂ AMERICI:

e Războiul din Chaco (1932 – 1935): Bolivia şi Paraguay îşi dispută controlul asupra regiunii Chaco, Bolivia dorind să aibă o ieşire la mare pe fluviul Paraguay. Succesele iniţiale ale bolivienilor sunt contracarate de întărirea armatelor paraguayene, care cuceresc o mare parte din regiunea disputată (până în luna iunie).

— „Demonstranţii primelor" – veterani ai primului război mondial care solicitau prime federale – sunt atacaţi în Washington, D.C., de către armata regulată de mărimea unei divizii, întărită cu tancuri şi aflată sub comanda generalului Douglas MacArthur, la ordinul preşedintelui Herbert Hoover. MacArtliur îi împrăştie pe demonstranţi şi distruge tabăra improvizată a acestora.

— În Brazilia, São Paulo se revoltă împotriva dictaturii lui Getulio Vargas, ridicând o armată Paulista de patruzeci – cincizeci de mii de oameni; nu mai aderă însă nimeni la revolta oraşului, care este înfrânt de armate

guvernamentale mai numeroase şi mai bine echipate.

EUROPA:

— În Germania începe perioada nazismului prin preluarea puterii de către dictatorul fascist Adolf Hitler (28 februarie). Încep atacurile naziştilor asupra disidenţilor germani şi evrei, precum şi reînarmarea; Germania porneşte rapid pe drumul către cel de-al doilea război mondial, către Holocaustul celor şase milioane de morţi evrei şi moartea altor *şaizeci de milioane de* oameni, mulţi dintre ei germani care l-au susţinut pe Hitler în timpul anilor cât a fost nazismul la putere.

— Ia fiinţă lagărul german de concentrare de la Buchenwald, din apropiere de Weimar; lagărul morţii avea să fie locul multor „experimente medicale", de fapt crime naziste împotriva umanităţii.

— „Această Casă nu va lupta pentru rege şi pentru ţară" a fost declaraţia pacifistă („Angajamentul de la Oxford") făcută de Uniunea Britanică de la Oxford; angajamentul a fost curând înlocuit de antifascism, care constituia cea mai importantă cauză a vremii. O parte dintre cei care şi-au luat angajamentul de la Oxford aveau să moară peste numai câţiva ani, luptând pentru republica spaniolă; cei mai mulţi aveau să plece în război, în 1939, adică peste numai şase ani.

— Revolta armată a anarhiştilor din Barcelona (ianuarie – februarie), ca şi din alte câteva oraşe, a fost înfrânta de guvernul republican; polarizarea stânga-dreapta se acutizează şi mai mult în Spania.

— M. Nikolai Nikolaevici ludenici (n, 1862), general rus care a comandat armatele albe din nord-vest în timpul Războiului civil rus.

— M. William Robert Robertson (n. 1860), feldmareşal britanic în timpul primului război mondial, care a comandat forţele britanice de ocupaţie din Renania (*1919 – 1920*). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Ibn Saud acordă lui Standard Oil prima concesiune a petrolului arab, declanşând procesul care avea să facă din terenurile petrolifere ale Orientului Apropiat cele mai râvnite teritorii din întreaga lume, dar şi o sursă de dispute între marile puteri până către sfârşitul secolului.

441

n. Samora Machel (m. 1986), preşedinte al Mozambicului (1975 – 1986).

— M. Faisal (n. 1883), conducător al armatelor arabe în timpul Războiului pentru independenţa Arabiei de sub dominaţia turcă (19 j 6 – 1918); primul rege al Irakului (1921 – 1933).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil chinez: a patra campanie „antibandit" declanşată de Gomindan împotriva sovietului din Kangxi (aprilie – iulie) este sortită eşecului; a cincea campanie (decembrie 1933 – septembrie 1934) înfrânge şi aproape că încercuieşte forţele comuniste.

— Armatele japoneze invadează Jehol, din Mongolia interioară, pretinzând că ar face parte din Manciuria (ianuarie – martie); chinezii sunt siliţi să se retragă din Teantzin.

— Este asasinat Nadir, şahul Afghanistanului (8 noiembrie); este urmat la tron de z Mohammed *Zahir* Şah, care va domni patruzeci de ani, până la revoluţia din 1973.

— N. Corazón Cojuangco Aquíno, conducător al revoluţiei din Filipine (1986) şi apoi preşedinte al ţarii (1986 – 1992).

— M. Gonnohyoe (Gombe) Yamamoto (n. 1852), amiral japonez care s-a ocupat iniţial de dezvoltarea marinei japoneze (cam din 1892), obţinând pentru ea aceleaşi drepturi cu armata terestră; este numit ministru al forţelor navale (*1898* – 1906), apoi prim-ministru (1913 – 1914; 1923).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Franklin Delano Roosevelt ia în primire funcţia de preşedinte al Statelor Unite (4 martie), la numai patru zile după ce Hitler preluase puterea în Germania; el începe o nouă eră marcată de politica" Noua Orientare", într-o perioadă în care se confruntă cu două spectre paralele, cel al Marii Depresiuni economice din ţară şi cel al fascismului *şi at războiului din afara graniţelor*.

— Printr-o schimbare totală a politicii sale, noua administraţie Roosevelt recunoaşte Uniunea Sovietică şi introduce conceptul de Politică a Bunei Vecinătăţi, refuzând implicarea Statelor Unite în America Latină pe post de putere imperială.

EUROPA:

— Iosif Stalin declanşează Marea Epurare Sovietică (1934 – 1939), un regim de teroare care se va solda cu milioane de morţi şi care avea să lase ţara în 1941 fără o mare parte din conducătorii militari ruşi. Pentru a declanşa „epurarea", Stalin se foloseşte de pretextul asasinării liderului Partidului Comunist din Leningrad, Serghei Kirov, asasinat săvârşit probabil chiar din ordinul lui Stalin.

— Epurarea Sângeroasă („Noaptea cuţitelor lungi") (29 – 30 iunie): execuţia în masă de către nazişti a oponenţilor lui Hitler, a lui Ernst Röhm şi a celorlalţi conducători ai Trupelor de Asalt (SA), ca şi a altor nazişti căzuţi în dizgraţie, ordonată de către Adolf Hitler pentru a pune capăt luptei pentru putere dintre conducătorii SA şi cei ai SS (*Schutzstaffel*; Cămăşile negre).

— Cancelarul austriac Engelbert Doll fuss dizolvă partidele politice din opoziţie şi reprimă o revoltă condusă de social-democraţi, devenind pentru scurt timp dictatorul fascist al

Austriei; este asasinat *de naziştii austrieci în timpul*

unei lovituri de stat eşuate (25 iulie).

e Fasciştii din Franţa se folosesc de „afacerea Stavisky" pentru a organiza masive tulburări antic vreieşti, într-o încercare nereuşită de a distruge guvernul şi, odată cu el, A Treia Republică. Serge Stavisky, un evreu rus şi om de finanţe în Franţa, s-a sinucis când a fost acuzat de fraudă cu obligaţiuni de stat.

— M. Paul von Hindenburg (n. 1847), feldmareşal german care a luptat în primul război mondial, artizanul victoriei de la Tannenberg; a fost şi comandant suprem al frontului de est, şeful statului major al armatei germane (din 1916) şi preşedinte al Republicii de la Weimar (1925 – 1933), până ce naziştii pe care el îi adusese în guvern au preluat puterea.

f e m-Alexandru 1 (n. 1888), rege al Iugoslaviei care a fost asasinat de naţionalişti croaţi la Marsilia, Franţa (9 octombrie).

— M. Alexander von Kluck (n. 1846), general german care a comandat Armata I, aflată la flancul drept în timpul înaintării prin ţinuturile joase către mare; schimbarea către Paris a direcţiei de atac a armatei sale, după pierderile suferite de germani la Guise, a permis Aliaţilor să-i oprească *pe germani pe nul Mama* (1914). Acesta a *fost* unul dintre punctele de cotitură ale primului război mondial. Rănit pe front (1915), von Kluck părăseşte serviciul activ (1916).

— M. Oskar von Hutier (n. 1857), general german care a condus Armata VIII pe frontul rusesc, unde a fost primul care a utilizat bombardamentul intens urmat de infiltrarea unor mici grupuri de soldaţi – manevră botezată ulterior tactica Hutier (11 – 12 septembrie 1917).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Ca un preludiu la Războiul etiopiano-italian care avea să urmeze, trupe ale celor două ţări se confruntă la graniţa etiopiano-italiană a Somaliei (5 decembrie).

— N. Jonas Savimbi, fondatorul Uniunii Naţionale pentru Independenţă Totală în Angola (UNITA) (1966).

— N. Yakubu Gowon, general nigerian care va fi conducătorul statului în timpul Războiului civil Nigeria-Biafra (1967 – 1970); răsturnat în urma unei lovituri de stat (1975), pleacă în exil.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil chinez, Marşul cel Lung (1934 – 1935): forţele comuniste chineze, învinse în Kiangsi, pornesc într-o retragere spre nord şi spre vest lungă de patru – cinci mii de kilometri prin ţinuturile muntoase către regiunea Yanan (Shaanxi); pe timpul retragerii sunt atacate de forţele Gomindanului, comuniştii pierzând între o sută cincizeci şi o sută şaptezeci de mii de oameni, la care se mai adaugă încă circa dou* sute de mii de dezertori. Majoritatea liderilor comunişti care aveau să ia puterea ulterior (1949) au luat parte la acest marş, inclusiv Ciu De, Mao Zedong şi Ciu En-lai.

e m. Heihachiro Togo (n. 1848), amiral japonez care, în calitate de comandant general al flotei japoneze, a orchestrat victoria de la Tsushima (1905) într-un mod atât de categoric, încât a pus efectiv capăt Războiului ruso-japonez; a devenit şeful statului major general al marinei (1905 – 1909).

443

CELE DOUĂ AMERICI:

e m. Augusto Cesar Sandino (n. 1893), general de gherilă nicaraguan care a fost asasinatdeâortele guvernamentale în timp ce negocia un *armistiţiu*. A condus forţele liberale în timpul războiului civil (1926 – 1927) şi forţele de gherilă care luptau împotriva ocupaţiei americane şi a guvernului conservator (1927 – 1933); a continuat lupta împotriva forţelor guvernamentale după retragerea americanilor (1933). Revoluţionarii din

Nicaragua aveau să-şi spună mai târziu „sandinişti”, după numele său.

e Pe baza noii politici americane a Bunei Vecinătăţi, infanteriştii marini americani sunt retraşi din Haiti (6 august).

EUROPA:

e Reînarmarea Germaniei este în plină desfăşurare; Germania repudiază capitolele referitoare la dezarmare din Tratatul de la Versailles (16 martie), intenţiile naziştilor devenind cât se poate de clare.

e Valea Saarului devine din nou parte a Germaniei după ce populaţia acesteia votează în majoritate covârşitoare pentru revenirea la Germania în cadrul plebiscitului organizat prin Tratatul de la Versailles.

e Teroarea antievreiască ia amploare în Germania odată cu aprobarea legilor (decretelor) naziste de la Nürnberg; Holocaustul este din ce în ce mai aproape, e Printr-o schimbare totală de orientare generată de teama Uniunii Sovietice faţă de amploarea pe care o lua fascismul, în politica comuniştilor din lumea întreagă este introdus conceptul „Frontului Unit împotriva fascismului”, prezentat pentru prima dată într-un discurs al secretarului general al Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste (Comintern), bulgarul Gheorghi Dimitrov. Conceptul de uniunea comuniştilor din lumea întreagă cu liberalii şi socialiştii până atunci dezavuaţi avea să dureze numai patru ani, până la pactul sovieticilor cu naziştii din 1939, dar va fi reintrodus doi ani mai târziu, când Germania va ataca Uniunea Sovietică.

e Statele Unite, Marea Britanie, Japonia, Franţa şi Italia nu izbutesc să obţină niciun progres în cadrul Conferinţei Navale de la Londra, chiar dacă între Marea Britanie, Franţa şi Statele Unite se semnează un tratat. Cursa înarmărilor îşi accelerează ritmul, e Edvard Beneš devine preşedinte al Republicii Cehoslovace; va demisiona

după înţelegerea de la München (1938).

— Fizicianul scoţian Robert Alexander Watson-Watt pune la punct primul radar funcţional pentru detectarea avioanelor; alături de alte descoperiri, radarul va conferi britanicilor avantajul hotărâtor în Bătălia Angliei.

e Printr-o lovitură militară, regele George II revine pe tronul Greciei.

e m. Josef Klemens Piłsudski (n. 1867), general polonez şi lideral mişcării de independenţă; a fost comandant suprem al armatei în timpul Războiului sovieto-polonez (1920) şi dictator al Poloniei (1926 – 1935).

e m. Alfred Dreyfus (n. 1859), ofiţer în armata franceză de origine evreiască, acuzât de trădare (1894); scandalul devine celebru, el fiind ulterior graţiat (1899) şi apoi reabilitat (1906).

e m. John Rushworth Jellicoc (n. 1859), amiral britanic care a fost comandantul suprem al flotei din Anglia (din 1914), conducând personal flota la Iutlanda (1916), şi a devenit apoi prim lord al mării (1916 – J917).

444

— M. Julian Hedworth George Byng (n. 1862), feldmareşal britanic care a condus

Corpul Canadian în Flandra, distingându-se mai cu seamă cu ocazia cuceririi înălţimilor de la Vimy (1917).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul italo-etiopian (octombrie 1935 – mai! 936): armata italiană dotată cu blindate, artilerie şi beneficiind de sprijin aerian atacă şi învinge repede armata etiopiană slab înarmată; concomitent declanşează şi bombardamente de teroare fără a întâmpina niciun fel de împotrivire, în timp ce Liga Naţiunilor şi democraţiile occidentale primesc repetate apeluri din partea regelui Haile Selassie I, dar nu sunt capabile să facă niciun pas concludent în vederea opririi războiului, f B n. Hussein 1, rege al Iordaniei (d. 1952 – 1999), un politician relativ

moderat în problematica Orientului Mijlociu.

— M, Thomas Edward Lawrence („Lawrence al Arabiei”) (n. 1883), ofiţer britanic care a fost consiliera) regelui Faisal în timpul Războiului arab de independenţă împotriva Turciei, în timpul primului război mondial.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil chinez: după Marşul cel Lung, comuniştii chinezi îşi stabilesc cartierul genera Mn Yanan în Shensi, de unde aveau să poarte războaie de gherilă timp de un deceniu împotriva japonezilor şi uneori împotriva Gomindanului.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Actul de Neutralitate promulgat de Statele Unite interzicea livrarea de armament sau oferirea de împrumuturi părţilor beligerante şi stabilea că americanii care navigau cu navele acestora nu se vor găsi sub protecţia Statelor Unite.

— Beneficiind de întăriri masive, armata paraguayană învinge armata boliviană, punând capăt în mare măsură războiului din regiunea Chaco (iunie).

— N. Abimeal Guzmán Reynoso, profesor de filosofie şi lider revoluţionar peruvian, conducător al organizaţiei *Calea Strălucitoare* (Sendoro Luminoso) de orientare maoistă.

— M. Hunter Liggett (n. 1857), general american care l-a înlocuit pe John J. Pershing la comanda Armatei I în timpul primului război mondial (1918).

EUROPA:

B Armatele germane reocupă Renania fără să întâmpine vreo opoziţie din partea Marii Britanii şi a Franţei (7 martie), abrogând astfel Tratatul de la Versailles şi pe cel de la Locarno; aceasta a constituit o victorie majoră a naziştilor în cursa de pregătire pentru cel de-al doilea război mondial.

— Războiul civil spaniol (1936 – 1939): revolta a douăsprezece garnizoane din ţară şi a cinci garnizoane din Maroc declanşează insurecţia forţelor armate condusă de generalul fascist Francisco Franco (18 iulie). Fasciştii pun repede stăpânire pe o mare parte din sudul Spaniei (iulie – august), cucerind Badajoz (15 august) şi declanşând lungul asediu al Madridului (noiembrie 1936 – martie 1939). Germania şi Italia pun la dispoziţia fasciştilor spanioli sprijin aerian substanţial, forţe terestre şi

muniţii, în timp ce Uniunea Sovietică oferă un sprijin mult mai modest forţelor republicane; sovieticii organizează şi „brigăzile internaţionale", formate din voluntari antifascişti proveniţi din multe ţări, numai o parte din acestea ţări comuniste. Aceste „brigăzi internaţionale" încep să sosească în Spania din luna octombrie, intrând în luptă la Madrid (noiembrie). Formaţiuni de voluntari anarhişti din multe ţări luptă şi ele de partea republicanilor. Războiul este privit într-o mare măsură ca o „repetiţie" fascistă pentru cel de-al doilea război mondial.

— La Moscova are loc primul dintre marile „procese-spectacol" (1936; 1937; 1938), în care bolşevici din vechea gardă, conducători militari şi alţi cetăţeni sovietici de frunte îşi mărturisesc crimele (inexistente) împotriva statului; procesele fac parte din Marea Epurare (1934 – 1939).

z – Ioannis Metaxas, comandant suprem al armatei greceşti din primul război mondial, devine prim-ministru (aprilie); el preia puterea ca dictator (august), conducând ţara până la moartea sa (1941).

— Franţa scoate în afara legii Crucea de Foc (Croix de Feu) şi alte organizaţii fasciste şi monarhiste care, în perioada interbelică şi culminând în anii 1930, au organizat demonstraţii de amploare şi lupte de stradă cu

scopul desfiinţării democraţiei din Franţa; aceste evenimente contribuie şi ele la declanşarea celui de-al doilea război mondial.

e Germania şi Japonia semnează Pactul Anti-Comintern (25 noiembrie), angajându-se să se sprijine reciproc împotriva ţarilor membre ale Internaţionalei Comuniste; Japonia nu-şi respectă angajamentele după invadarea Uniunii Sovietice de către Germania (1941). Italia semnează şi ea pactul în 1937.

— M. George V (n. 1865), rege al Marii Brâunii (1910 – 1936); a fost urmat pentru puţin timp de Eduard VIU, care abdică (decembrie 1936) şi este succedat la tron de fratele său mai tânăr, George VI.

— M. Edmund Henry Hynman Allenby (n. 1861), general britanic care a fost comandantul armatelor britanice din Orientul Mijlociu în timpul primului război mondial (din 1917); a cucerit Palestina şi Siria.

— M. David Beatty (n. 1871), amiral britanic care a comandat crucişătoarele de bătălie şi Escadra V de cuirasate în Bătălia lutlandei (1916).

— M. Hans von Seeckt (n. 1866), general german şi, pentru scurtă vreme, ultimul şef al statului major (7 – 15 iulie 1919); mai târziu *simpatizant nazist*. În calitate de consilier al lui Cian Kai-şi (mai 1934), el a declanşat procesul de modernizare a armatei chineze şi reprimarea comuniştilor, ceea ce a condus indirect la Marşul cel Lung.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul italo-etiopian: capitala, Addis Abeba, este cucerita, punând astfel capăt războiului (mai); regele Haile Selassie I pleacă în exil. Italia anexează Etiopia, care va fi ocupată de armatele italiene până la înfrângerea Axei în al doilea război mondial.

— Revolta arabă (1936 – 1939): arabii din Palestina declanşează o grevă generală de şase luni care se transformă într-un război de gherilă eşuat împotriva

ocupaţiei britanice; acest război a fost în acelaşi timp şi unul civil, între arabi şi evrei.

— Ia fiinţă Partidul *Maronit* al Falangei Creştine din Liban, sub conducerea lui Pierre Gemayel.

446

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Lovitura din februarie (26 – 28 februarie): ofiţeri de dreapta ai armatei japoneze, conducând o mie patru sute de soldaţi din Divizia I, se răscoală în Tokyo şi asasinează mai mulţi lideri din guvern, printre care ministrul de finanţe Korekiyo Takahashi; deşi înfrântă rapid şi cu majoritatea liderilor executaţi, această revoltă se va constitui într-o bornă pe calea către fascismul japonez şi cel de-al doilea război mondial.

e Incidentul Xian (12 – 25 decembrie): la Xian (Sian), în timp ce comanda o *ofensivă* anticomunistă, Cian Kai-şi este oprit de aliatul său de odinioară, seniorul războinic Cian Hsueh-liang, şi somat să negocieze un armistiţiu şi să se alăture armatelor comuniste într-un front comun antijaponez. Cian Kai-şi este nevoit să accepte, iar armistiţiul este respectat, chiar dacă Cian Hsueh-liang avea să-şi petreacă următoarele zeci de ani sub arest la domiciliu.

— M. Tuan Ch'i-jui (n. 1865), senior războinic chinez care a fost cel dintâi ministru de război şi de mai multe ori premier sau preşedinte al Republicii Chineze.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Statele Unite şi alte câteva dintre marile puteri democratice instaurează o politică de embargou pentru livrările de arme către Spania republicană, în timp ce Germania şi Italia intervin direct de partea fasciştilor spanioli.

— M. William „Billy" Mitchell (n. 1879), cel care susţinuse supremaţia forţei aeriene în detrimentul restului

forţelor armate şi care fusese deferit din acest motiv curţii marţiale pentru insubordonare (1925); a fost primul ofiţer american care a zburat deasupra liniilor inamice (mai 1918). A anticipat corect potenţialul bombardamentului strategic şi al atacurilor masive aeriene; a fost decorat ulterior pentru viziunea sa.

— M. William Sowden Sims (n. 1858), amiral american în timpul primului război mondial, cel care a introdus metoda pusă la punct de britanicide tragerecontinuă pentru creşterea vitezei de tragere şi a preciziei; a comandat forţele navale americane în apele europene (1917)?

EUROPA:

— Războiul civil spaniol: unităţi ale brigăzilor internaţionale luptă în asediu la Madrid. Batalionul american Abraham Lincoln intră pentru prima dată în luptă în bătălia de la Jarama, de lângă Madrid (17 februarie); din patru sute cincizeci de soldaţi, o sută douăzeci au fost ucişi şi o sută şaptezeci şi cinci răniţi. Armatele lui Francisco Franco, sprijini te de trupe italiene, cuceresc Málaga (8 februarie), dar două divizii italiene sunt distruse la Guadalajara, în apropiere de Madrid (mijlocul lunii martie).

e Războiul civil spaniol: masivele bombardamente germane, bombardamente ale terore, declanşate asupra oraşului Guernica (25 aprilie) din nordul Spaniei, oraş complet lipsit de apărare unde nu existau decât obiective civile, generează proteste la scară mondială; bombardamentele au constituit şi tema tabloului *Guernica* al lui Pablo Picasso, piatră de hotar în opera artistului.

— Războiul civil spaniol: în Barcelona izbucnesc luptele între comunişti şi anarhişti (3 – 7 mai); guvernul republican spaniol trimite trupe care-i înfrâng pe anarhişti, cu preţul a patru sute până la o mie de morţi şi între două şi patru mii de răniţi în ambele tabere.

e Războiul civil spaniol: armatele republicane pornesc ofensiva în Aragón (august – septembrie), cuceresc oraşul Ternei (decembrie 1937 – februarie 1938), dar nu reuşesc să-l menţină.

e Liderul republicanilor irlandezi, Eamon de Valera, devine prim-ministru al Irlandei.

e m. Mihail Nikolaevici Tuhacevski (n. 1893), mareşal sovietic în timpul Războiului civii rus; important strateg şi teoretician militar, şi-a adus contribuţia la modernizarea Armatei Roşii. A fost executat la Moscova (11 iunie) pe baza unei acuzaţii false de trădare, în timpul Marii Epurări declanşate de Stalin; tot atunci au fost executaţi un mare număr de ofiţeri sovietici superiori, lăsând astfel armata sovietică lipsită aproape în totalitate de conducători pentru a face faţă atacului german (1941). e m. Erich Ludendorff (n. 1865), general german în timpul primului război mondial, şeful statului major al generalului Paul von Hindenburg pe frontul de est (1914 – 1915), apoi general de intendenţă, e m. Béla Kun (n. 1886), lider comunist ungur.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Deoarece revolta arabă lua amploare în Palestina, comisia britanică Peel recomandă împărţirea ţării între arabi şi evrei. Arabii din Palestina se bucură de sprijinul altor ţări arabe.

— N. Saddam Hussein, preşedinte şi dictator al Irakului din 1971, al cărui atac asupra Iranului (1980) avea să declanşeze Războiul irano-irakian, iar invadarea Kuwaitului de către armatele aceluiaşi Saddam Hussein (1990) avea să declanşeze Războiul din Golful Persic.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul chino-japonez (1937 – 1945) începe datorită incidentului de la podul Marco Polo (7 iulie), din

apropierea Pekinului, unde trupele chineze se luptă cu cele japoneze pe podul din apropierea Pekinului. Urmează invazia Chinei plănuita de japonezi: până la sfârşitul anului, japonezii cuceresc Pekin, Shanghai, Nanking şi cea mai mare parte din nordul câmpiei chineze; capitala Chinei este mutata la Hangzhou.

— Războiul chino-japonez, Bătălia Shanghaiului (8 august – 8 noiembrie): forţele japoneze de invazie sunt oprite pe ţărm până la sosirea întăririlor *masive japoneze care* silesc armata chineză să bată în retragere.

— Războiul chino-japonez: Armata VIII de marş comunistă prinde în ambuscadă şi învinge o divizie japoneză în luptele de la P'inghsingkuan (25 septembrie); deşi puţin importantă din punct de vedere militar, victoria arc darul de a ridica moralul armatei chineze.

e Războiul chino-japonez: în Incidentul Panay (12 decembrie), avioanele japoneze bombardează şi şcufuodă canoniera americană Pţi/zape apele fluviului Yangtze, în apropiere de Nanking*, atacând totodată şi alte Jave occidentale de pe acelaşi râu; incidentul grăbeşte şi el declanşarea celui de-al doilea război mondial.

— Războiul chino-japonez: după căderea oraşului Nanking (13 decembrie), armata japoneză comite un val de atrocităţi care a şocat întreaga lume prin brutalitatea ieşită din comun; incidentul va fi denumit „violul de la Nanking" şi va fi condamnat pe plan mondial

CELE DOUĂ AMERICI:

— N. Colin Luther Powell, general american care a luptat în Războiul din Vietnam, ajungând în final preşedinte al statului major întrunit (1989 – 1993), primul afro-american care a deţinut această funcţie.

EUROPA:

e Anschluss: armatele naziste intră în Austria pe care o anexează fără nicio împotrivire (nici pe plan intern, nici

internaţional) (12 martie); eveniment de primă *mărime în* pregătirea celui de-al doilea război mondial.

e Conferinţa de la München (29 – 30 septembrie): printr-o înţelegere care va accelera mult cursa către declanşarea celui de-al doilea război mondial, Franţa şi Marea Britanie sunt de acord cu anexarea de către Germania a unei părţi mari din nordul Cehoslovaciei (regiunea Sudeţilor), fără acordul cehilor. Primul-ministru Neville Chamberlain declară poporului englez că această capitulare garantează „pacea pentru epoca noastră". Însă Germania merge mai departe, prin anexarea rapidă a întregii Cehoslo vacii (martie 2 939).

— Războiul civil spaniol: în bătălia de pe Ebru (iulie – august), ofensiva naţionalişti lor lui Francisco Franco nu izbuteşte să cucerească Barcelona; eşuează şi contraofensiva republicană, cu preţul a şaptezeci de mii de victime în rândul republicanilor, care se vor dovedi fatale pentru armata republicană. Următoarea ofensivă de iarnă a naţionaliştilor (ianuarie – februarie) avea să pună efectiv capăt războiului.

— În Noaptea de Cristal (Kristallnacht, 9 – 10 noiembrie), numită astfel după cioburile geamurilor sparte care umpleau străzile Germanici, fasciştii germani au atacat evreii din întreaga ţară, spărgând geamurile caselor şi vitrinele magazinelor evreieşti, ca şi ale sinagogilor; au murit mii de evrei, iar alţi circa treizeci de mii au fost întemniţaţi.

— N. Bernt Carisson (m. 1988), diplomat suedez şi negociator pentru pace la Naţiunile Unite. /m. Vasili Konstantinovici Bliuher (n. 1889), mareşal sovietic care, sub numele de

„Galen", a fost consilierul militar al lui Cian Kai-şi (1924 – 1927); a fost comandantul armatei sovietice din Orientul îndepărtat. Executat în timpul Marii Epurări, a fost „reabilitat postmortem" – (1957).

— M. Alexandru Averescu, mareşal, prim-ministru al României (1918, 1920 – 1921, 1926 – 1927).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— N. Kasdi Merbah (Abdallah Khalaf; m. 1993), lider al opoziţiei algeriene şi fost prim-ministru.

— M. Mustafa Kemal (Atatürk) (n. 1881 /ofiţer turc, comandantul armatelor turceşti la Gallipoli în timpul primului război mondial şi în timpul Războiului greco-turc care a urmat; comandantul forţelor revoluţionare care au pus capăt Imperiului Otoman (1923) şi au întemeiat Republica Turcă. A fost primul preşedinte ai republicii (1919 – 1938), schimbându-şi numele din Kemal în Atatürk (Părintele turcilor).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul chino-japonez: armatele japoneze îşi continuă înaintarea, în ciuda unor mici impedimente precum victoria chinezilor de la Taicrchwang (aprilie); ei cuceresc Siichow şi Kaifeng (mai iunie). Ofensiva japoneză din nordul Chinei centrale a fost

oprită timp de două luni de digurile construite de către chinezi pe cursul Fluviului Galben (iunie), diguri care au produs importante pagube câmpiei de inundaţie a fluviului. Armata japoneză de debarcare cucereşte Cantonul (octombrie), terminând astfel de cucerit întreaga coastă de sud a Chinei. Oraşul Hangzhou se predă după ce opune o rezistenţă acerbă (octombrie); capitala Chinei este mutată la Chungking, în sud-vestul ţării. Forţele comuniste desfăşoară un război antijaponez de gherilă în nordul Chinei.

— Pe disputata colină Changkufeng de pe frontiera siberiano-manciuriană, armata japoneză desfăşoară o ofensivă de durată asupra poziţiilor sovietice, ofensivă eşuată în cele din urmă.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Tratatul de la Buenos Aires, care încheie formal Războiul din Chaco (1932 – 1935), conferă Paraguayului cea mai mare parte din regiunea Chaco, lăsând însă şi Boliviei mult râvnita ieşire la mare (iulie).

e.n. Manuel Antonio Noriega, general şi dictator panamez (1982 – 1989); răsturnat în urma invaziei americane din 1989, este întemniţat în Statele Unite sub acuzaţia de comerţ cu droguri.

EUROPA:

e Războiul civil spaniol: Barcelona capitulează (26 ianuarie) şi elemente importante ale armate loialiste se refugiază în Franţa, sfârşindu-se astfel în mare măsură rezistenţa republicană din nordul Spaniei. Franţa şi Marea Britanie recunosc guvernul lui Francisco Franco (27 februarie). Madridul şi Valencia capitulează şi ele (28 martie), punând capăt războiului.

— Cel de-al doilea război mondial este gata să erupă. Germania ocupă tot restul Cehoslovaciei (10 – 16 martie), anexând direct Boemia şi Moravia, Slovacia rămânând ca un stat-marionetă; Marea Britanie şi Franţa nu au luat nicio poziţie, deşi Neville Chamberlain şi-a dat atunci seama că se înşelase complet la München (1938).

e în urma evenimentelor din Cehoslovacia, armata română este mobilizată parţial (15 martie).

— Germania anexează Mcmel, oraşul de pe litoralul lituanian care-i fusese luat la sfârşitul primului război mondial (23 martie).

e Germania încearcă să anexeze Danzig (Gdańsk), port la Marea Baltică şi oraş liber, ca şi Coridorul Polonez (sfârşitul lui martie), însă Marea Britanie şi Franţa se angajează că vor veni în sprijinul Poloniei dacă aceasta va fi atacată (31 martie). Cum nu era încă gata de război, Germania se retrage.

— Italia anexează Albania (7 aprilie), care era de fapt

protectorat italian încă din 1927. Ameninţarea către ţările învecinate era clară; Marea Britanie şi Franţa garantează independenţa României şi a Greciei (13 aprilie).

— Germania şi Italia semnează „Pactul de oţel", un tratat militar şi politic pentru o perioadă de *zece ani* (*22 mai*).

e Surprinzătorul pact dintre nazişti şi sovietici (Pactul de neagresiune germano-sovietic) (23 – 24 august) permite germanilor să atace Polonia. Pactul prevedea împărţirea Poloniei între germani şi sovietici, cât şi o clauză secretă care oferea sfere de influenţă Germaniei în Lituania, iar Uniunii Sovietice în Finlanda, Letonia, Estonia şi Basarabia.

450

e Al doilea război mondial (1939 – 1945): războiul izbucneşte (1 septembrie) prin invazia Poloniei de către trupele germane carltotalizau şaizeci de divizii şi între un milion şi un milion două sute cincizec Tde mii de soldaţi, sub comanda generalilor Walther von Brauchitschţâedor von Bock şi *Gerd von* Rundstedt; ca vârf de lance se aflau diviziile de blindate ce aplicau noua tactică de luptă a *blitzkrieg-uXxxx*, care prevedea deschiderea căii de către blindate şi ocolirea anumitor poziţii defensive antestabilite. Atacul terestru a beneficiat de un puternic suport aerian care a utilizat între o mie patru sute şi o mie şase sute de avioane de luptă şi care a surprins la sol şi a distrus cea mai mare parte din mica aviaţie poloneză. Cracovia capitulează (6 septembrie), urmată de Brest-Litovsk (17 septembrie). În lupta pentru Vârşo via, blindatele germane asediază oraşul care le ţine piept timp de trei săptămâni (8 – 27 septembrie). Este cucenăşi baza navală Hei de la Marea Baltică (1 octombrie), ca şi ultima zonă care mai opunea o rezistenţă mai însemnată, cea de la Kock (5 octombrie). Câteva mici zone de rezistenţă vor mai exista până la începutul lunii noiembrie.

e AL doilea război mondial: Marea Britanie şi Franţa solicită Germaniei să se retragă din Polonia şi, în urma refuzului acesteia, declară război Germaniei (3 septembrie/ acestora li se adaugă imediat Australia, Noua Zeelandă şi Canada, primii membri ai unei alianţe antifasciste care va. atinge o scară mondială. Marea Britanie şi Franţa nu întreprind *nimic concret* pentru a veni în *sprijinul Poloniei*, *nu trimit* ajutoare *şi nici nu Atacă* forţele germane puţin numeroase din vest. Italia se declară neutra, e România se declară neutră (6 septembrie).

e Al doilea război mondial: armata sovietică invadează Polonia dinspre est (17 septembrie), cucerind o parte din ţară; joncţiunea cu armata germană are loc pe linia stabilită anterior prin pactul dintre nazişti şi sovietici. Pactul este ulterior amendat (28 septembrie), acordând Germaniei o parte mai mare din Polonia şi cedând Lituania Uniunii Sovietice. Armata sovietică invadează şi cucereşte Letonia, Lituania şi Estonia (10 octombrie).

— Parte din trupele poloneze, preşedintele şi guvernul, conducerea armatei se refugiază în România (17 septembrie); majoritatea vor ajunge pe fronturile deschise de aliaţi în Europa şi Africa de Nord.

— Al doilea război mondial: începe Bătălia Atlanticului. Până la sfârşitul anului, submarinele germane aveau să scufunde peste două sute cincizeci de nave, prima navă lovită de torpilele submarinelor fiind nava de pasageri *A then ia*, scufundată fără avertisment de submarinul german U-3 în largul coastelor Irlandei (3 septembrie), în ziua în care Marea Britanie declară război Germaniei; au murit o sută doisprezece oameni. Alte nave de mare importanţă scufundate de germani au fost portavionul britanic *Courageous* (17 septembrie), unde au murit cinci sute cincisprezece oameni, şi cuirasatul britanic *Royal Oak*, scufundat de submarinul german *U-47 vn* portul de la Scapa Flow (14 octombrie), ocazie cu care

au murit şapte sute optzeci şi şase de oameni. Cuirasatul german *Deutschland*, ca şi crucişătoarele grele *Scharnhorst* şi *Gneisenau* au desfăşurat şi ele atacuri în nordul Oceanului Atlantic, ca şi cuirasatul „de buzunar" *Grafăpee*.

e Războiul finlandezo-sovieticii 939 – 1940): războiul începe (30 septembrie) după ce finlandezii refuză cererile sovietici lor privind înfiinţarea de baze militate în Finlanda. Bombardierele sovietice atacă Helsinki şi Viipuri, iar circa un milion de soldaţi invadează *Fintănda pe uscat şi pe apă*. *În luptele aprige de la început*, *finlandezii fin piept* armatei sovietice pe toate fronturile, provocând pierderi grele sovieticilor pe Linia Mannerheim, respingândatacurile amfibii *pe* coasta de sud a Finlandei şi oprind armatele sovietice din nord, după ce acestea înregistraseră iniţia Tun progres minor.

451

e Războiul finlandezo-sovietic: în lupta de la Suomussalmi (decembrie 1939 – ianuarie 1940) armata finlandeza învinge armatele sovietice mult mai numeroase; în grelele *lupte de* acolo, armata sovietică a pierdut între douăzeci şi cinci şi treizeci de mii de oameni – aproape două divizii – în timp ce pierderile finlandeze se situează sub o mie de oameni.

— Al doilea război mondial: pe frontul de vest, armata franceză şi o forţă expediţionară britanică, ce aveau să numere patru sute de mii de soldaţi până în luna mai 1940, îşi stabilesc poziţiile pe Linia Maginot, unde aveau să rămână până la sfârşitul anului; francezii vor declanşa numai câteva atacuri uşoare în Valea Saarului, intrând astfel în perioada" război ciudat".

— Lise Meitner, un savant german exilat de naziţti, publică primul său raport despre fragmentarea atomului de uraniu, proces pe care-l numeşte *fisiune nucleară*. Jean Frederic Joliot-Curic este primul care va recunoaşte

posibilitatea unei reacţii în lanţ în fisiunea nucleară a uraniului, una din seria de descoperiri care avea să conducă la construirea bombei atomice (1945); alături de alţii, el împreună cu soţia sa, Irene Joliot-Curie, alături de care primise premiul Nobel, explorează posibilitatea producerii unei reacţii în lanţ, până la declanşarea războiului. Apoi, familia Joliot-Curie rămâne în Franţa şi luptă în rezistenţă, ascunzându-şi depozitul de uraniu şi izbutind să scoată afară din ţară pentru a depozita în siguranţă valoroasa cantitate de apă grea.

— M. Werner von Fritsch (n. 1880), general german şi şef al statului major (1934 – 193§); a fost ucis în luptă în bătălia pentru Varşovia (22 septembrie).

— M. Roger Roland Charles Backhouse (n. 1878), amiral britanic, prim lord al mării şi şef al statului major al marinei (februarie 1938-iulie 1939).

— M. Hans Langsdorff (n. 1894), comandant al cuirasatului *Grafăpee*, care a fost internat în Argentina după ce şi-a scufundat nava pe baza ordinelor primite de la Berlin; el s-a sinucis (20 decembrie).

e m. Anthony Herman Gerard Fokker (n. 1890), proiectant şi constructor olandez de avioane care a livrat Germaniei avioane de luptă în primul război mondial.

— M. James Frederick Noel Birch (n. 1865), general britanic.

e m. Magnus F.W. von Eberhardt (n. J 855), general german.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Conferinţa de la Sf. Jacob din Londra cu privire la Palestina este abandonată când arabii şi evreii nu pot cădea de acord nici măcar cu privire la termenii întâlnirii faţă în faţă. Guvernul britanic emite – şi ambele părţi resping – un Act în Alb (mai) care oferea independenţa Palestinei peste zece ani, prin care se limita achiziţionarea de pământ de către evrei în Palestina precum şi emigraţia

evreiască în Palestina. Pe măsură ce războiul ia amploare în Europa aducând odată cu el perspectiva retransformării Orientului Mijlociu într-un teatru de război, Revolta arabă din Palestina, care dura de trei ani, începe să scadă din intensitate; războiul de gherilă se transformă apoi într-o serie de hărţuieli de mică amploare şi de atacuri cu bombe pornite din ambele părţi.

— Haj Amin al Husseini, marele muftiu al Ierusalimului, se deplasează în Irak, punând bazele asocierii de lungă durată cu naziştii care avea să-l poarte în Germania în timpul celui de-al doilea război mondial.

— Al doilea război mondial: primul-ministru sud-african, James Hertzog, membru al Partidului Naţional, om cu vederi pronaziste, demisionează după ce încearcă fără succes să se opună intrării în cel de-al doilea război mondial; este urmat de Jan Smuts, care va duce Africa de Sud în război alături de Aliaţi.

— Ofiţerul britanic John Bagot Glubb (Glubb Paşa) preia comanda armatei iordaniene, Legi unea arabă.

— N. Joachim Alberto Chissanó, general de gherilă şi preşedinte al Mozambicului din 1986.

452

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armata japoneză din Kwangtung, care ocupa Manciuria, atacă armatele sovietice şi mongole care deţineau disputatul teritoriu aflat de-a lungul râului Khalkin (mai). Japonezii atacă cu o divizie (între cincisprezece mii şi douăzeci de mii de oameni); trei divizii sovietice şi mongole, care includeau şi câteva brigăzi de blindate, totalizând între şaizeci şi şaptezeci de mii de soldaţi sub comanda generalului Gheorghi Jukov, contraatacă cu succes, reocupând şi păstrând regiunea mult disputată. Japonezii bat în retragere punând capăt războiului nedeclarat (septembrie) după ce trupele lor de

elită suferind o înfrângere drastică.

e Războiul chino-japonez: bombardamentele japoneze de la Chungking şi din alte oraşe chineze provoacă zeci de mii de victime.

e Războiul chino-japonez: se deschide Drumul Birmaniei, lung de o mie o sută de kilometri, din Lashio, Birmania, şi până în Kunming, China; a fost construit de către Republica Chineză pentru a transporta mărfurile care soseau în Rangoon, de unde erau transportate mai departe cu trenul până la Lashio.

e Războiul chino-japonez: armata japoneză ocupă insula Hainan (februarie), după care continuă atacul pentru a ocupa şi restul porturilor chinezeşti; Republica Chineză cu capitala la Chungking este aprovizionată pe Drumul Birmaniei şi de la Haiphong, apoi prin Indochina franceza.

e Războiul chino-japonez: ofensiva japoneză terestră din China este stăvilită după ce câştigase teren la începutul primăverii. În loc să renunţe, republicanii chinezi se apără cu mai multă înverşunare. La fel şi comuniştii chinezi din nordul Chinei.

e După înfrângerea suferită în războiul de frontieră cu sovieticii şi cu mongolii, ca şi după stăvilirea înaintării lor în China, japonezii îşi schimbă tactica, axându-se pe cucerirea Indochinei şi pe pregătirea războiului din Pacific.

— La Ticntzin, concesiunea britanică este izolată printr-o blocadă impusă de armatele japoneze (14 iunie); în cele din urmă, britanicii vor fi nevoiţi să-i lase în voia sorţii pe puţinii chinezi care se refugiaseră acolo şi să facă şi alte concesii.

— Isoroku Yamamoto este numit comandant suprem al flotei japoneze; el începe pregătirile pentru invazia Indochinei şi pentru viitorul război al Pacificului.

e m. Wu P’ei-fu (n. circa 1873), căpetenia seniorilor războinici din nordul şi centrul

Chinei (începutul anilor 1920); a fost detronat de rivalul său, seniorul războinic Chang Tso-lin (1924) şi apoi învins definitiv de Gomindan în timpul Expediţiei nordice a acestuia din urmă (1926).

— M. Norman Bethune (n. 1899), doctor canadian, chirurg de linia întâi în armata comuniştilor chinezi (1937 – 1939) care a murit pe front; devine un erou revoluţionar în panteonul comunist al Chinei.

e *m. Hsu Shih-chang* (*n. 1858*), *general chinez şi om politic; preşedinte al Chinei* (1918 – 1922).

CELE DOUĂ AMERICI:

e întrucât Europa era ameninţată de război, savanţii occidentali accelerează pregătirea în vederea construirii bombei atomice. În America, Niels Bohr, John Wheeler şi alţii lucrează la fisiunea uraniului cu masa 235 (U-235). Hans Bethe avansează teoria conform căreia energia soarelui şi a *stelelor* provine de la fisiunea nucleară, teorie care va sta ulterior la baza construirii bombei cu hidrogen.

453

e Refugiatul italian Enrico Fermi, laureat al premiului Nobel, care va iniţia în 1942 prima reacţie în lanţ, aude despre experimentele realizate de germani în fizica atomică şi face presiuni pentru ca Statele Unite să construiască bomba atomică înaintea germanilor. La solicitarea lui Fermi şi a altora, Albert Einstein trimite o scrisoare preşedintelui Franklin D. Roosevelt (2 august), în care arată că realizarea bombei atomice este posibilă şi insistă pentru urgentarea cercetărilor în această direcţie; scrisoarea sa va precipita evenimentele şi va duce la alcătuirea grupului de cercetători care va construi în cele din urmă bomba atomică.

e Convins de inevitabilitatea războiului mondial după Conferinţa de la München (1938), Roosevelt declanşează reînarmarea Statelor Unite pe scară largă, cerând Congresului american (4 ianuarie) să aloce cinci sute

cincizeci şi două de milioane de dolari pentru apărarea ţării, din care obţine cinci sute patruzeci şi nouă de milioane de dolari. El anunţă public că a autorizat vânzarea de avioane către Franţa (27 ianuarie). Este lansat la apă portavionul *Wasp* (4 aprilie), iar Departamentul de Război comandă cinci sute şaptezeci şi unu de avioane de luptă (sfârşitul lui aprilie). Statele Unite repudiază şi tratatul comercial încheiat în 1911 cu Japonia, reuşind astfel să reducă într-o anumită măsură scurgerea de materiale vitale războiului către această ţară.

e Roosevelt cere asigurări din partea Germaniei şi Italiei că acestea nu vor ataca treizeci şi una de naţiuni specificate (15 aprilie); nu primeşte nicio asigurare în acest sens.

e Al doilea război mondial: generalul George Marshall este numit şef al statului major al armatei americane (27 aprilie); el începe pregătirea participării Americii la război, inclusiv cooperarea, în mare măsură secretă, cu partea britanică.

e Al doilea război mondial: Roosevelt declară în mod formal neutralitatea Americii în ceea ce priveşte războiul din Europa aflat deja în plină desfăşurare (5 septembrie), dar accelerează reînarmarea.

e Al doilea război mondial: Actul de Neutralitate din 1939 (4 noiembrie) permitea exportul de armament, iar Statele Unite încep să vândă, în mod făţiş, armament către Aliaţi.

— Ofiţerul de marină şi diplomatul japonez Kichisaburo Nomura este numit ambasador în Statele Unite.

e în Perú eşuează o lovitură militară de stat (februarie); liderul acesteia, generalul Antonio Rodriquez, este ucis în timpul luptelor.

— Generalul Ariosto Herrera şi Carlos Ibáñez sunt capii unei lovituri de stat eşuate în Chile (august).

— Al doilea război mondial, bătălia de la Rio de la Plata (13 decembrie): trei crucişătoare britanice ajung din urmă cuirasatul german „de buzunar" *Graf Spec* la gurile fluviului Rio de la Plata; până atunci, nava germană executase atacuri în Oceanele Atlantic şi Indian (de la începutul lunii septembrie). *Grafăpee* scoate din luptă crucişătorul *greu Exeter* şi produce distrugeri majore altor două crucişătoare uşoare, însă este la rândul său avariat şi silit să acosteze la Montevideo, în Uruguay, în cele din *urmă*, *Gra/Spee* avea să fie scufundat prin sabotare de către echipajul său în afara portului.

— M. German Busch (n. 1904), general bolivian, preşedinte şi dictator timp de câteva luni înainte de sinuciderea sa.

— M. Edwin Burr Babbitt (n. 1862), general american.

— M. Hans Anton Kundt (n. 1869), comandant german al forţelor boliviene în timpul Războiului din Chaco.

— M. Jonathan Edmund Browning (n. 1859), inventator american de armament

— M. Mark Lambert Bristol (n. 1868), amiral american.

EUROPA:

— Războiul sovieto-finlandez: o nouă ofensivă sovietică străpunge Linia Mannerheim (februarie); în imposibilitate de a mai continua rezistenţa, finlandezii capitu 1 ază (martie), oferind sovieticilor bazele militare care se aflaseră la originea declanşării războ iului e AL doilea război mondial, bătălia pentru Norvegia (aprilie – iunie): armata germană atacă Norvegia (9 aprilie), debarcând pe ambele coaste, cucerind Oslo (10 aprilie) şi învingând cu mare uşurinţă Torţele norvegiene, care nu beneficiau de sprijin acrian. Armatele aliate debarcă lângă

Trondheim şi Narvik (15 octombrie), dar fără suficient sprijin *aerian*; Aliaţii *cuceresc Narvik* (*mai*), însă sunt siliţi să bată în *retragere* (*8 – 9* iunie), e Al doilea război mondial: armata germană cucereşte Danemarca, întâmpinând foarte puţină împotrivire (9 aprilie). Demn de amintit faptul că, spre deosebire de cele întâmplate în multe alte ţări învinse, danezii aveau să-i apere pe evrei de a fi capturaţi în Danemarca, reuşind chiar trimiterea multora peste graniţă, în Suedia neutră.

e Pactul „petrol-arme” semnat între Germania şi România (mai).

— Al doilea război mondial, masacrul de la Katyn: în pădurea Katyn din zona poloneză ocupată de sovietici, trupele sovietice au asasinat circa zece mii de prizonieri polonezi, inclusiv cea mai mare parte din corpul ofiţeresc polonez. Sovieticii au pus masacrul în circa germanilor, prima recunoaştere a crimelor venind abia din partea primului guvern rus noncomunist (1990).

e Al doilea război mondial, bătălia pentru *Flandra* (*10 mai – 4 iunie*): *armatele germane* cuceresc Franţa şi Ţările de Jos, într-o luptă care a început prin invazia Belgiei, Olandei şi a nordului Franţei. Linia Maginot, care nu se întindea de la Alpi şi până pe litoral, aşa cum fusese linia de apărare din timpul primului război mondial, nu s-a dovedit a fi un obstacol în calea mobilelor unităţi germane care beneficiau de superioritate aeriană şi de vârfuri de lance blindate care utilizau tactica blitzkrieg.

e Al doilea război mondial: armatele germane cuceresc Olanda în numai patru zile (10 – 14 mai), străpungând rezistenţa lipsi ta de succes opusă de olandezi şi francezi, chiar dacă olandezii inundaseră regiunea prin spargerea digurilor; Olandacapinilează14 mai).

— Al doilea război mondial: avioanele germane bombardează şi distrug o mare parte din Rotterdam (13

mai), obiectiv fără importanţă militară; bombardamentul terorii urmărea subminarea moralului Aliaţilor şi a voinţei *acestora de* a mai opune rezistenţă intrării germanilor în Franţa şi în Ţările de Jos.

— Al doilea război mondial, bătălia din Ardeni (12 – 15 mai): în cea mai importantă luptă a fazei iniţiale a războiului din occident, forţele blindate germane, precedate de bombardiere în picaj, străpung defensiva franceză ineficientă de la Sedan printr-o manevră foarte asemănătoare cu cea de la 1870. Tancurile germane traversează râul Meuse (Maas) (12 mai) şi, în următoarele trei zile lovesc cu toată forţa şi despică armatele franceze, după care se îndreaptă în mare viteză către porturile de la Marea Manecii".

— Al doilea război mondial: în prima sa intervenţie în Camera Comunelor după numirea sa ca prim-ministru al Marii Britanii (13 mai), Winston Churchill rosteşte un discute mobilizator, spunând: „Nu vă pot oferi decât sânge, trudă, lacrimi şi transpiraţie". Churchill l-a înlocuit pe Neville Chamberlain, care demisionase.

455

— Al doilea război mondial: Corpul XIX de tancuri german atinge coasta atlantică în apropiere de Abbeville (21 mai), separând astfel armatele aliate şi făcând imposibilă păstrarea restului poziţiilor lor defensive din Franţa şi din Ţările de Jos. Armata belgiană se predă (28 mai).

— Al doilea război mondial: la Dunkerque (28 mai – 4 iunie), forţele navale britanice alături de o flotila de nave mari şrmic Tevâcuează" F6 rţa expediţionară britanică ce totaliza două sute douăzeci de mii de oameni, dintre care circa o sută treizeci de mii francezi, cât şi un număr redus detrupe belgiene, transportându-i pe calea mării din Franţa în Marea Britanie.

e Al doilea război mondial, bătălia Franţei (5 – 25

iunie): după înfrângerea Aliaţilor în bătălia pentru Flandra şi evacuarea de la Dunkerque, germanii declanşează operaţiuni de „curăţire” pe teritoriul Franţei; Parisul, oraş deschis, cade (14 iunie) şi Franţa capitulează (21 iunie; efectiv din 25 iunie).

— Al doilea război mondial: după căderea Franţei, se formează la Londra guvernul în exil al Franţei Libere, sub conducerea lui Charles de Gaullc (iunie).

— Al doilea război mondial: după căderea Franţei este instalat de către germani guvernulmarionetă de la Vichy, care urma să conducă „Franţa neocupată”; în fruntea guvernului de la Vichy au fost puşi colaboraţionistul Philippe Retain (general în primul război mondial) şi Pierre Laval (din aprilie 1942).

— Al doilea război mondial: Italia intră în război ca aliat al Germaniei (10 iunie). Bombardierele italiene atacă Malta (11 iunie), începând lungul asediu al puterilor Axei asupra insulei mediteraneene, asediu sortit eşecului. Benito Mussolini se pregăteşte pentru invadarea Greciei şi pentru o campanie în Africa cu scopul acaparării Canalului Suez. B prin două note ultimative (26 şi 27 iunie), guvernul sovietic României cedarea imediată a Basarabiei şi a nordului Bucovinei; complet izolat pe plan internaţional, guvernul de la Bucureşti este nevoit să accepte. Trupele sovietice ocupă Basarabia şi nordul Bucovinei (28 iunie – 3 iulie).

B România renunţă la garanţiile anglo-franceze (1 iulie) şi încearcă o apropiere de Germania.

— Dictatul („arbitrajul”) de la Viena, prin care Germania şi Italia impun României cedarea nordului Transilvaniei, care este atribuit Ungariei. De asemenea, Cadrilaterul (judeţele Durostor şi Caliacra) este încorporat Bulgariei (tratatul de la Craiova, 7 septembrie). Germania şi Italia garantează noile frontiere ale României.

— Al doilea război mondial, bătălia pentru Anglia

(august – octombrie): într-o serie susţinută de lupte aeriene, Royal Air Force (RAF; Forţele Aeriene Regale Britanice) înfrânge masivele atacuri aeriene germane care urmăreau obţinerea supremaţiei aeriene deasupra Canalului Mânecii şi a Angliei, element esenţial al planurilor lui Adolf Hitler de invazie a Marii Britanii (operaţiunea Leul de Mare). Deşi a suferit pierderi grele (peste nouă sute de avioane), RAF obţine o victorie decisivă, distrugând mai mult de o mie şapte sute de avioane germane şi împiedicând astfel invazia. Cu privire la RAF, Winston Chruchill declara: „Niciodată, în istoria conflictelor umane, nu s-a întâmplat ca atât de mulţi să datoreze atât de multe către atât de puţini". Învinsă, aviaţia germană (Luftwaffe) declanşează Blitz (noiembrie 1940-mai 1941), un bombardament de teroare asupra oraşelor engleze, total ineficient, care a ucis circa patruzeci şi trei de mii de necombatanţi. Oprit în vest, Hitler îşi îndreaptă atenţia către est.

B Al doilea război mondial: britanicii încep raidurile nocturne de bombardament asupra Berlinului (24 august), mai ales pentru a ridica moralul populaţiei.

B Regele Carol al II-lea abdică în favoarea fiului său, Mihai (6 septembrie); generalul Ion Antonescu (din august 1941, mareşal) este investit „conducător al statului", iar

România este proclamată „stat naţional-legionar" (14 septembrie). Misiunea militară germană soseşte în România (octombrie), iar România semnează aderarea la Pactul Tripartit (23 noiembrie).

— Al doilea război mondial: printr-un sistem ultrasecret de decodificare numit Ultra, criptografii britanici „sparg" cifrul maşinii de criptografiat „Enigma / pe care germanii au crezut-o imbatabilă pe tot parcursul războiului; savanţii polonezi sustrăseseră versiuni mai vechi ale maşinii Enigma şi le duseseră în siguranţă,

înainte ca Polonia să fie cotropită (1939), ceea ce le-a conferit Aliaţilor un avantaj remarcabil.

— Într-o acţiune cu numele de cod „Sonata lunii", bombardierele germane lansează atacuri de teroare iJCoyentry (14 – 15 noiembrie); oraşul distrus devine un simbol al luptei britanice de rezistenţă împotriva germanilor. La mulţi ani după terminarea războiului se va dovedi că britanicii au ştiut (prin sistemul lor de decodificare Ultra) – despre atacul asupra oraşului, dar nu au îndrăznit să dea pe faţă acest lucru.

— Al doilea război mondial, Bătălia Atlanticului: submarinele germane, la care se adaugă şi nave de suprafaţă, atacă numeroase convoaie de marfa ale Aliaţflorţbilanţul scufundărilor ridicându-se la mai multe milioane de tone de încărcătură, în ciuda faptului că funcţiona sâsternul convoaielor.

— Al *doilea război mondial*: *semnarea pactului* tripartit confirma formal (27 septembrie) alianţa dintre Germania, Japonia şi Italia.

— Al doilea război mondial: generalul român Ion Antonescu preia puterea, conducând România în război de partea Germaniei.

— Al doilea război mondial: forţele italiene concentrate în Albania atacă Grecia (280 ctombrie), dar sunt înfrânte rapid; contraofensiva grecilor (noiembrie) forţează armata italiană să se întoarcă în Albania, grecii în urmărire provocând pierderi masive

Italienilor ce se retrag.

— Armatele britanice din Africa de Nord ocupă Creta (30 octombrie).

— Bombardierele britanice lansate de pe portavioane scufundă trei cuirasate italiene şi avariază alte nave de război italiene la Taranto, în Italia (11 noiembrie); britanicii pierd numai două bombardiere.

— M. Leon Troţki (Lev Davidovici Bronstein) (n.

1879): lider bolşevic, comandant *suprem al forţelor comuniste în timpul Revoluţiei din octombrie, fondator şi comandant* supremal Armatei Roşii în timpul Războiului civil rus; alungat din Uniunea Sovietică după ce se opusese fără succes ascensiunii lui Iosif Stalin, este asasinat de agenţi

— M. Neville Chamberlain (n. 1869): prim-ministru britanic (1937 – 1940) a cărui politică de conciliere, manifestată mai cu seamă la München (1938), a contribuit la ascensiunea lui Adolf Hitler şi la precipitarea celui de-al doilea război mondial.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— AL doilea război mondial: după ocuparea Franţei, forţele navale franceze din Africa devin un subiect de îngrijorare pentru britanici. Flota britanică scufundă trei cuirasate franceze şi alte nave de război ancorate la Oran, în Algeria, de teama ca acestea să nu cadă în mâinile germanilor (4 iulie). Flota britanică atacă şi navele de război franceze de la Mers-el-Kébir, Algeria, după ce francezii refuzaseră fie să se alăture Aliaţilor, fie să-şi scufunde sau să-şi scoată din luptă propriile nave (3 – 4 iulie). Forţele navale franceze din Alexandria se scot singure din acţiune.

— Al doilea război mondial: armatele britanice şi cele ale Franţei libere declanşează un atac de pe mare asupra Dakarului, în Africa de Vest franceză (*actualmente Senegal*) (*22 – 25* septembrie), dar sunt respinşi de garnizoana franceză a regimului deâa Vichy.

— Al doilea război mondial, campania din Deşertul de vest (9 decembrie 1940 – 7

februarie 1941): conflictul dintre italieni şi britanici în nordul Africii debutează cu o victorie britanică asupra unei armate italiene de patru ori mai numeroasă, la Sidi Barrani; britanicii iau treizeci şi opt de mii de italieni

prizonieri (9 decembrie). Armatele britanice se lansează în urmărire şi cuceresc Bârâia şi Tobruk (începutul lunii ianuarie), armatele italiene capitulând necondiţionat după aceea (7 februarie). În total, britanicii au capturat o sută treizeci de mii de italieni, pierderile britanice situându-se sub două mii de oameni. B Abraham Stern întemeiază în Palestmagniparca teroristă Stern (Lehi; Luptătorii pentru Libertatea Israelului); Stem este omorât de soldaţii britanici (1942), dar organizaţi a vă supravieţui.

— M. Vladimir Jabotinsky (n. 1880), întemeietorul mişcării Revizionismului Sionist, a cărui ideologie a fost preluată de teroristul Irgun Zvai Leumi.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Mohammed Ali Jinnah, conducătorul Ligii Musulmane din India, declanşează istorica ruptură faţă de mişcarea pentru independenţa Indiei şi solicită întemeierea statului islamic independent al Pakistanului; acest lucru va declanşa o serie de evenimente care vor conduce la catastrofala împărţire a Indiei şi la deceniile de război şi război rece dintre Pakistan şi India.

— Războiul chino-japonez: armata japoneză execută o întoarcere decisivă către sud şi se depărtează de războiul cu Uniunea Sovietică, cucerind Indochina (septembrie) şi atacând dinspre sud regiuni necucerite din China. În nordul şi centrul Chinei, războiul ajunge la o etapă de stagnare. Armatele comuniste îşi continuă războiul lor antijaponez din nord, organizând numeroase atacuri de gherilă (sfârşitul verii – începutul toamnei), numite generic Ofensiva celor o sută de regimente.

— Wang Tzân-wei, un fost secund al lui Sun Iat-sen şi preşedinte al Gomindanului în anii

1930, este instalat în fruntea guvernului-marionctă japonez cu capitala la Nanking.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Preşedintele american Franklin D. Roosevelt este ales pentru un al treilea mandat, fapt fără precedent în istoria Statelor Unite, obţinând victoria asupra republicanului Wendell Willkie (noiembrie). Într-o emisiune radio (29 decembrie), el a declarat: „Noi trebuie să fim marele arsenal al democratici”.

— Al doilea război mondial: într-un schimb „distrugătoare-contra-baze”, Statele Unite oferă Marii Britanii, camuflat, cincizeci de distrugătoare de care aceasta din urmă avea mare nevoie, în aparenţă în schimbul returnării bazelor britanice din cele două Americi (septembrie). Distrugătoarele americane intră imediat în Bătălia Atlanticului.

— Plutoniul, element esenţial pentru armele atomice şi reactoarele nucleare, a fost descoperit de Glenn Seaborg şi colegii săi. Enrico Fermi avea să arate mai târziu cum se poate produce (1942).

— Congresul adoptă Actul de înregistrare a Străinilor (Actul Smith), prin care se prevedea obligativitatea înregistrării tuturor străinilor şi luarea amprentelor acestora; actul, care declara ilegală apartenenţa la orice organizaţie ce sprijinea răsturnarea guvernului, a fost utilizat în timpul războiului împotriva unor nonconformişti, cât şi, după terminarea războiului, pentru a condamna americani suspectaţi de vederi comuniste.

— Fiindcă războiul bătea la uşă, Congresul american adoptă Actul Serviciului Militar Selectiv (16 septembrie); a fost unicul act care prevedea încorporarea pe timp de pace în toată istoria Statelor Unite.

— Statele Unite instaurează un embargou asupra livrărilor de deşeuri de fier şi oţel către Japonia (septembrie), pe măsură ce planurile agresive ale Japoniei deveniseră evidente; conflictul cu Japonia se precipită.

458

— Benjamin Oliver Davis devine primul general afro-

american din armata americană.

— M. William Sidney Graves (n. 1865), general american care a comandat armata americană la Vladivostok şi în Siberia (august 1918 – aprilie 1920).

EUROPA:

— Al doilea război mondial, bătălia de la Capul Matapan (28 martie): flota britanică din Mediterana înfrânge decisiv forţele navale italiene, care pierd crucişătorul greu *Pola*, alte două crucişătoare şi patru distrugătoare; cuirasatul *Vittorio Veneto* este grav avariat.

e AL doilea război mondial: armata germană invadează Iugoslavia (6 aprilie) şi ocupă ţara în mai puţin de două săptămâni, cu pierderi minime. După cucerirea oraşelor Zagreb (W aprilie), Belgrad (12 *aprilie*) *şi Sarajevo* (15 aprilie), Iugoslavia *capitulează* (17 aprilie). Deşi „invitată”, România nu participă la ofensiva împotriva statului vecin; trupe germane folosesc teritoriul românesc drept bază de plecare la atac. Iugoslavii înregistrează între cincizeci de mii şi o sută de mii de victime, la care se adaugă şi circa două sute cincizeci de mii până la trei sute de mii de prizonieri, pe când numărul victimelor în tabăra germană se cifrează la mai puţin de o mie de oameni. Mişcarea iugoslavă de gherilă trece imediat la acţiune. Din ea fac parte partizanii comunişti ai lui Tito (iosip Broz) şi *cetnicii conduşi de Draza Mihailović*, *care* au luptat cu forţele Axei şi s-au confruntat adesea în luptă între ei.

— Al doilea război mondial: Germania invadează Grecia (6 aprilie) şi cucereşte rapid ţara, în ciuda prezenţei unui mare număr de trupe britanice. Armata greacă capitulează (17 aprilie), după ce suferise între cincizeci şi şaptezeci de mii de victime, două sute cincizeci de mii de greci fiind luaţi prizonieri. Trupele britanice numărând patruzeci şi trei de mii de oameni sunt evacuate pe mare; britanicii înregistrează şi ei douăsprezece mii de victime, în timp ce pierderile germane se situează între patru şi

cinci mii de oameni.

e Al doilea război mondial: liderul nazist Rudolph Hess se lansează cu paraşuta în Marea Britanie (mai) pentru a propune o pace anglo-germană şi o alianţă antisovietică. Hesşeşte întemniţat, judecat sub acuzaţia de criminalde război şi condamnat în procesul de la Nürnberg (19Ţ6/-avea să moară în închisoarea de la Spandau (*1986*). *e* Al doilea război mondial: o masivă invazie germană pe calea aerului, primul atac de asemenea amploare din istorie cu trupe de desant, cucereşte Creta (20 – *3*) mai). Forţele britanice care supravieţuiesc atacului sunt evacuate pe calea mării; britanicii suferă peste şaptesprezece mii de victime, pierderile germanilor situându-se sub şase mii de oameni.

e AÂdoilea război mondial: în operaţiunea cu numele de cod Barbarossa, armatele germane invadează Uniunea Sovietică (22 iunie), copleşind trupele de la graniţă; până în luna iulie, pe frontul central, germanii aveau să cucerească oraşele Minsk şi Smolensk, să ia aproape patru sute de mii de prizonieri, să captureze peste patru mijde tancuri şi o mare cantitate de artilerie grea. Pe frontul de sud, germanii cuceresc Kievul şi ameninţă Sevastopolul, luând şase sute cincizeci de mii de prizonieri şi cel puţin tot atâtea tancuri şi artilerie grea ca şi pe frontul central. În *nord*, *germanii declanşează* lungul asediu asupra Leningradului, asediu sortit eşecului şi care avea să fie ridicat în cele din urmă (1944) după ce va costa moartea a şapte sute cincizeci de mii până la un milion de oameni.

459

— Pogromul de la Iaşi (29 iunie – 1 iulie) înfăptuit de elemente ale trupelor române şi germane staţionate în oraş, ca represalii pentru atacurile armate suferite din partea populaţiei civile.

— După o expectativă marcată doar de bombardamente aeriene şi terestre, Armatele 11 germană,

1 şi 4 române forţează Prutul (2 iune) şi încep eliberarea Basarabiei şi nordului Bucovinei (până la 26 iulie).

— În urma unei întâlniri cu Hitler, Ia Berdicev (6 august), Ion Antonescu este de acord ca trupe române să participe la progresia Wehrmachtului către est, în special în zona litoralului Mării Negre.

— Trupe române participă alături de forţe germane la operaţiile din Crimeea (septembrie 1941 iulie 1942).

— Al doilea război mondial: la Viazma (30 septembrie – 7 octombrie), Grupul de armate german Centru aflat în înaintare ia peste şase sute de mii de prizonieri sovietici.

— După o operaţie istovitoare (8 august – 16 octombrie), cu pierderi extrem de grele, Armata 4 română pătrunde în Odessa părăsită de trupele sovietice. Are loc demobilizarea armatei române, pe front rămânând numai trupele sub comandament german. În Transnistria se instaurează o administraţie românească.

— Ca urmare a unui atac împotriva unui comandament român, mareşalul Ion Antonescu ordonă represalii dure împotriva comuniştilor şi evreilor, consideraţi responsabili pentru acest acţdeoştilitate (22 octombrie) /

— Al doilea război mondiaLTM bătălia pentru Moscova (noiembrie – decembrie) armata germană se apropie de oraş (octombrie), se regrupează şi atacă, penetrând suburbiile moscovite; Sermon Budionnîi este înlocuit cu Semion Timoşenko la comanda armatelor sovietice. Moscova rezistă, mai cu seamă datorită sosirii de însemnate forţe din estul îndepărtat al Uniunii Sovietice (noiembrie), forţe aflate sub comanda lui Gheorghi Jukov; începeapoi contraofensiva sovietică, încununată de succes fb decembnc).

— Al doilea război mondial: pe frontul de sud din Rusia, înaintarea germană este oprită la Rostov, unde contraatacul! le sovietice silesc blindatele germane să bată

în retragere (15 noiembrie).

— România aderă la Pactul anticomintem (25 noiembrie); Marea Britanie declară război României (6 decembrie), care, la rândul său, sub presiunea angajamentelor asumate prin Pactul tripartit, declară război S.U. A. (12 decembrie).

— AL doilea război mondial: atacurile germane iau amploare în Bătălia Atlanticului, submarinele atacând din ce în ce mai des convoaiele aliate, în „haite de lupi" cuprinzârzece – douăzeci de submarine. Şi navele germane de suprafaţă continuă atacurile, ca şi bombardierele cu rază lungă de acţiune de la bazele din Norvegia şi Danemarca. Avioanele de vânătoare de pe primul portavion britanic de escortă, *The Audacity*, încep să atace cu succes bombardierele germane (septembrie); ulterior aveau să intre în acţiune multe portavioane de escortă.

— Al doilea război mondial: cuirasatul german *Bismarck*, urmărit de nave britanice, scufunda crucişătorul de bătălie britanic *Hood*, avariază cuirasatul *Prince of Wales* în Strâmtoarea Danemarcei (24 mai) şi este la rândul său avariat. Navele britanice care urmăreau cuirasatul german îl găsesc (26 mai) şi-l scufundă două zile mai târziu (28 mai).

— Al doilea război mondial: submarinele germane care atacau un convo Tân Atlantic scufundă portavionul britanic *Ark Royal* (noiembrie).

e m-Kaiserul Wilhelm II (n. 1859), împărat al Germaniei (d. 1888 – 1918) care a abdicat şi a fugit în Olanda după Revoluţia germană (1918).

— M. Ioannis Metaxas (n. 1871), general şi dictator militar grec (august 1936-ianuarie 1941).

— M. Robert Stephenson Smyth Baden-Powell (n. 1857), general britanic, fondator al

Organizaţiei Cercetaşilor (Boy Scouts); a comandat

armatele britanice în timpul asediului de la Mafeking (1899 – 1900) din cadrul Războiului bur.

— M. Alexandru Ioaniţiu, general român (n. 1890), şeful Marelui Cartier General; victimă a unui accident.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război mondial: armatele britanice atacă şi distrug armatele italiene mult mai numeroase din Africa de Est. Invadând Etiopiaşi Eritreea dinspre Sudan, armatele sud africane şi trupele coloniale învinge armata italiană la Agordat (înuarie), apoi *forţează înaintarea către litoral*, *cucerind Massawa* (*începutul* lui aprifie) 7 Pomind din Kenya, armatele sud-africane şi trupele coloniale cuceresc Mogadiscio şi Harare, apoi Addis Abeba (4 aprilie); armata italiană din Africa de Est capitulează (18 mai). Britanicii iau peste cincizeci de mii de prizonieri italieni în scurta campanie, cu pierderi de mai puţin de cinci sute de oameni.

e Al doilea război mondial: armata britanică invadează Siria (8 iunie), cucerind rapid

Damascul (21 iunie), după care armatele siriene ale guvernului francez de la/Vichy capitulează (iulie).

e Al doilea război mondial: Afrikakoips, forţă germană comandată de generalul Erwin Rommel, soseşte în Libia (sfârşitul lui martie); beneficiind de un sprijin aerian masiv, forţele germane şi italiene declanşează imediat ofensiva din nordul Africii, ofensivă care avea să fie de lungă durată. Rommel cucereşte El Agheila (24 martie) şi începe asediul fortăreţei Tobruk, asediu care va dura şase luni (aprilie – decembrie) şi va fi sortit eşecului. Este stopată o scurtă contraofensivă britanică (mijlocul lunii iunie). Armata britanică trece la ofensivă (18 noiembrie), silind armata germană să se reîntoarcă la El Agheila (către sfârşitul anului).

e Forţele evreieşti din Palestina întemeiază Palmach, o forţă destinată atacurilor gen comando care va juca un

rol important în Războiul pentru independenţa Israelului (1948 – 1949); câteva unităţi Palmach vor lupta alături de armata britanică în Orientul Mijlociu.

— Al doilea război mondial: Aliaţii îl obligă pe Reza Şah Pahlavi să abdice, după ce acesta refuzase să intre în război Tde partea lor; este succedat de fiul său, Mohammad Reza Pahlavi, care va domni până în 1979.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Incidentul Noii Armate IV (6 ianuarie): armateleţiomindanuhri încalcă armistiţiul dintre comunişti şi Gomindan care prevedea coalizarea antijaponeză, atacând şi distrugând cartierul general al Nou Armate IV comunistă; incidentul se soldează cumii de victime în rândul comuniştilor. Armistiţiul rămâne valabil, dar devenise clar că războiul civil avea să izbucnească de îndată ce va dispărea ameninţarea japoneză.

e Hideki Tojo devine premier al Japoniei (17 octombrie).

Al doilea război mondial: la Pearl Harbor (7 decembrie), în Oahu, Hawaii, trei sute şaizeci de avioane, sosite pe portavioane japoneze care făceau parte dintr-o forţă de atac ieşită în larg la 25 noiembrie, surprind Flota americană a Pacificului la ancoră şi avioanele americane ia sol, scufundând trei cuirasate, răsturnând un ăl patrulea şi avariindalte patru, scufundând totocfătaşi multe alte nave, 6 dată cu distrugerea a-două sute cincizeci de avioane; numărul victimelor americane se ridicaăă cinci sute de oameni, în timp ce pierderile japonezilor *sunt minâmet Toate cele trei* portavioane *americane-Lexmgton, Saratoga şi* Enterprisese aflau în largul oceanului şi nu au fost atinse, supravieţuind pentru a distruge flota japoneză de portavioane la Midway, şase luni mai târziu (4 – 6 iunie 1942), în cea mai importantă bătălie navală a celui de-al doilea război mondial.

— AL doilea război mondial, bătălia din Filipine (decembrie 1941 – mail942): în ciuda lecţierprimite la Pearl Harbor, cea mai mare parte a avioanelor americane este surprinsă la sol şi distrusă la Clark Field (8 decembrie); încep debarcările japoneze cu amfâbii (10 decembrie), urmate de debarcarea grosului armatei la Luzon (din 22 decembrie). Manila capitulează (26 decembrie), în timp ce armata japoneză se lanscaza în urmărirea forţelor americane şi filipineze la sud spre Bataan.

— Al doilea război mondial: bombardierele japoneze atacă insula Wake (8 decembrie); primul atac amfibiu japonez eşuează (11 decembrie), însă al doilea izbuteşte să cucerească insula apărată de o garnizoană puţin numeroasă (23 decembrie).

— Al doilea război mondial: armata japoneză începcun bombardament la Hong Kong (8 decembrie), debarcă (18 decembrie) şi-i învinge rapid pe apărătorii bri tăni ci, care capitulează (25 decembrie).

— Al doilea război mondial, bătălia pentru Malaysia (decembrie 1941 – ianuarie 1942): armatele japoneze invadează nordul Malaysiei (8 decembrie) şi pornesc către sud, spre Singapore.

— Al doilea război mondial: japonezii cuceresc insula Guam (10 decembrie).

— Al doilea război mondial: avioanele japoneze staţionate în Malaysiascufundă cu uşurinţă cuirasatul britanic *Prince of Wales* şi crucişătorul de bătălie *Repulse*, ambele operând în largul coastelor malaysiene fără sprijin aerian (10 decembrie).

— Ho Şi Min organizează Liga pentru Independenţa Vietnamului (Victminh).

— Norodom Sihanouk devine rege al Cambodgiei (domneşte între 1941 – 1955, apoi din 993).

CELE DOUĂ AMERICI:

— În discursul său despre starea Uniunii, Franklin D, Roosevelt accentuează asupra Celor Patru Libertăţi: libertatea cuvântului şi de exprimare, libertatea credinţei, libertatea faţă de sărăcie şi libertatea faţă de frica de război (6 ianuarie).

— Al doilea război mondial: Legea de împrumut şi închiriere (11 martie) permite preşedintelui Roosevelt să trimită masive ajutoare americane în Marea Britanie, în Uniunea Sovietică şi în alte ţări aliate. Toate activele japoneze din Statele Unite sunt îngheţate (26 iulie). Producţia industriei americane de război sporeşte, ajungând la cote maxime după atacul japonez de la Pearl Harbor (7 decembrie).

— Al doilea război mondial: distrugătorul american *Reuben James* este torpilat în Atlanticul de Nord pe când însoţea un convoi (31 octombrie); a fost prima navă americană scufundată în cel de-al doilea război mondial, înainte de intrarea Statelor Unite în război.

— AL doilea război mondial: după atacul japonez de la Pearl Harbor, Hawaii (7 decembrie), Statele Unite declară război Japoniei (8 decembrie). Sprijinindu-şi aliatul, Germania şi Italia declară război Statelor Unite (11 decembrie).

— Victor Paz Estenssoro întemeiază Partidul Naţionalist al Mişcării Revoluţionare din Bolivia.

— Al doilea război mondial: la Conferinţa Arcadia din Washington (decembrie 1941 ianuarie 1942) Roosevelt şi Winston Churchill stabilesc ca prioritate absolută războiul din vest, urmând ca războiul din Pacific să rămână, pentru o vreme, în mare măsură unul defensiv; conferinţa stabileşte şi componenţa Statului Major Combinat. Ca măsuri practice, producţia de război a Americii urma să devină rapid suficient de masivă pentru a aproviziona războiul din vest, Uniunea Sovietică şi războiul din Pacific.

— Al doilea război mondial: la întâlnirea din Newfoundland, Franklin Roosevelt şi Winston Churchill prezintă Carta Atlanticului şi declară ca scopuri ale războiului pacea în lume, libertatea şi dreptul la autodeterminare (9 – 12 august). Multe dintre ideile de aici au fost preluate şi introduse în Carta Naţiunilor Unite.

462

— N. Oscar Arias Sánchez, preşedinte al Republicii Costa Rica (mijlocul anilor 1980); şi-a adus o contribuţie deosebita la pacea în regiune şi i s-a decernat Premiul Nobel pentru Pace (1 $87).

EUROPA:

— Al doilea război mondial: odată cu intrarea Americii în război, forţa industrială americană s-a reorientat urgent către producţia de război şi, în scurt timp, nave americane, armament, provizii şi forţă de luptă au început să se reverse în Marea Britanie, în paralel cu masive livrări de armament şi provizii americane care luau drumul Uniunii Sovietice via Murmansk şi Arhanghelsk. Armatele americane şi britanice încep lunga pregătire pentru invadarea Europei, chiar dacă existau neînţelegeri de fond între cele două puteri cu privire la organizarea în 1943 a unui asalt peste Canalul Mânecii, ori a unor atacuri în Europa dinspre Mediterană.

— Al doilea război mondial: comandourile britanice atacă St. Nazaire de pe litoralul francez, suferind pierderi grele în timp ce distrugeau zona de coastă.

— Al doilea război mondial: profitând de victoria lor de la Moscova, armatele sovietice pornesc ofensiva (ianuarie) pe întregul front de est, înaintând fără să străpungă defensiva germană, silită să se retragă. Răspunsul Germaniei soseşte prin contraofensiva de primăvara care anulează toate avantajele câştigate de sovietici. În sud, armata germană ajunge la Sevastopol pe care-l asediază.

— Al doilea război mondial: masivele bombardamente britanice de noapte asupra oraşului Köln utilizează pentru prima oară peste o mie de avioane.

— AL doilea război mondial: şeful Gestapoului nazist, Reinhard Heydrich (Heydrich Spânzurătorul), este asasinat în Cehoslovacia; ca represalii, germanii distrug întregul oraş Lidice, ucid toţi bărbaţii în vârstă de peste şaisprezece ani şi expediază restul populaţiei care număra iniţial o mie două sute de oameni în lagăre de concentrare.

— S.U.A. declară război României (5 iunie) şi, la scurt timp, are loc primul bombardament american asupra Ploieştiului (12 iunie).

— Al doilea război mondial: încep atacurile aeriene americane asupra „Fortăreţei Europa" (iulie), ele crescând în amploare pe parcursul anului, pe măsură ce forţele aeriene americane încep să se concentreze în Marea Britanie.

— Al doilea război mondial: în *ofensiva* germană de vară (sfârşitul lui iunie), Grupul de Armate Sud străbate bazinul Donului către Munţii Caucaz. Voronejul este cucerit pe 6 iulicaar Rostovul pe 23 iulie.

— Trupe germane şi române ocupă portul fortificat *Sevastopol* (*1 iulie*), *finalizând* operaţiile pentru cucerirea Crimeii (4 iulie). Vânătorii de munte şi cavaleriştii români s-au remarcat în anihilarea rezistenţei partizanilor din Munţii laila, cât şi în depăşirea defensivei sovietice din peninsula Kerch

— Al doilea război mondial: armatele britanică şi canadiană atacă oraşul Dieppe dincolo de Canalul Mânecii (19 august), dar sunt silite să se retragă suferind peste trei mii de morţi şi răniţi dintr-un total de şase mii.

— Al doilea război mondial, bătălia de la Stalingrad (23 august 1942 – 2 februarie 1943): interminabilele lupte de infanterie din casă în casă dintre forţele Armatei VI germane şi apărătorii sovietici stopează pentru trei luni

înaintarea ofensivei germane de vară pe frontul de sud, în timp ce armatele sovietice se concentrau pe flancuri 1 e gemi îne.

— Armata 3 română începe ocuparea aliniamentelor din Cotul Donului, iar Armata 4 română pe cele din Stepa Calmucă (septembrie-octombrie); împreună cu Armata 6

germană, angajată în luptele pentru Stalingrad, ele urmau să formeze un grup de armate sub comanda mareşalului Ion Antonescu, proiect ce nu a mai fost pus în aplicare.

— Trupe române de cavalerie şi vânători de munte participă alături de mari unităţi germane la operaţiile din Kuban şi Caucaz, ajungând până (a Nalcik (29 octombrie)

— Contraofensiva sovietică din Cotul Donului (19 noiembrie) şi Stepa Calmucă (20 noiembrie) vizează preponderent sectoarele de front deţinute de români. În pofida unei rezistenţe disperate, Armata 6 germană şi elemente din mari unităţi române (Diviziile 1 cavalerie şi 20 infanterie) sunt încercuite la Stalingrad (23 noiembrie). Armatele 3 şi 4 române suferă pierderi enorme (cca. 150.000 de morţi, răniţi şi dispăruţi) şi sunt retrase pentru refacere. Bătălia de la Stalingrad este considerată o cotitură în evoluţia războiului pe frontul de Est

— Al doilea război mondial: în ciuda faptului că au fost scufundate până la sfârşitul anului peşte un milion de tone de încărcătură transportată de convoaiele aliate, forţele navale americane şi britanice încep să câştige în Bătălia Atlanticului, deoarece producţia de război continuă să funcţioneze şi imense cantităţi de materiale de război americane ajungjn Uniunea Sovietică şi în Marea Britanie, pe de o parte, iar, pe de altă parte, numărul submarinelor germane începe să scadă.

— Al doilea război mondial: este declanşată Operaţiunea Bodyguard, un grup de manevre înşelătoare

menite să-i inducă în eroare pe germani cu privire la planurile Aliaţilor de debarcare în Europa (1942 – 1944).

— Al doilea război mondial: la Auschwitz-Birkenau (Oświęcim), un complex de lagăre de concentrare germane din Polonia, încep execuţiile în masă; cel puţin două milioane de oameni, în marea lor majoritate evrei din Polonia şi Uniunea Sovietică, au fost ucişi aici de către germani (1942 – 1944).

— M. Louis Felix François Franchet D'Espèrey (n. 1856), mareşal al Franţei care a luptat în primul război mondial; s-a distins în bătălia de la Fronticres (1914), ca şi în luptele de la Charleroi, Guise şi de pe Mama.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război mondial: la El Agheila, armatele generalului Erwin Rommel trec la atac (21 ianuarie), străpungând poziţiile defensive ale Armatei VIII britanice pe care o obligă să se retragă pe linia defensivă britanică de la Bir Hacheim-Gazala. Aici Rommel atacă din nou şi obţine victoria; bătălia de la Bir Hacheim (28 mai – 13 iunie) reprezintă începutul lungii retrageri britanice în Egipt. Tobrukul şi garnizoana acestuia de treizeci şi trei de mii de soldaţi capitulează (21 iunie), în timp ce germanii pornesc în urmărirea britanicilor până pe noua linie defensivă a acestora de la Adam Haifa. Forţele lui Rommel atacă şi la Adam Haifa (august), dar nu izbutesc să străpungă defensiva britanică.

— Al doilea război mondial, bătălia de la El Alamein (23 octombrie – 4 noiembrie): trupele aliate, acum sub conducerea generalului britanic Bernard Montgomery, pornesc ofensiva în Egipt, învingând decisiv armatele lui Romând; germanii şi italienii pierd peste nouăzeci de mii de soldaţi, în timp ce Aliaţii numai treisprezece mii. Forţele lui Montgomery pornesc încet în urmărirea forţelor Axei, care reuşesc să se retragă în bună ordine în ciuda lipsei de muniţii şi carburanţi.

— A1 doilea război mondial: forţele britanice atacă şi cuceresc Madagascarul de sub stăpânirea forţelor guvernului francez de la Vichy (septembrie – noiembrie).

464

— Al doilea război mondial: în cadrul operaţiunii Torch (Torţa) (8 – 11 noiembri e), trupele americane izbutesc debarcări amfâbii încununate de succes la Casablanca, Oran şi Alger, înfrângând slaba rezistenţă a trupelor guvernului francez de la Nichy în toate cele trei zone. Armatele aliate pornesc rapid pentru a cuceri principala bază germană din Africa de Nord aflată la Tunis, dar apărătorii germani rezistă atacului, e Al doilea război mondial: este asasinat (24 decembrie) ofiţerul francez de marină şi colaboratorul nazist Jean François Darlan, care îşi schimbase din nou stăpânii după ce fusese capturat de forţele Aliate din Africa de Nord.

— N. Mo ammar al-Gaddafi, şef al statului libian care a preluat puterea în urma unei lovituri de stat (1969).

— M. Chris Hani (Martin Thembisile Hani; n. 1942), secretar general al Partidului

Comunist Sud-African.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Al doilea război mondial, bătălia Filipinelor: forţele americane din Bataan capitulează

(9 aprilie), ca şi Corregidorul asediat (6 mai), în timp ce luptele de gherilă continuă. După capitularcalorregidorului, armatele japoneze capturează şi bruta 1 izează apoi prizonierii americani şi filipinezi, mulţi dintre ei răniţi şi bolnavi, obligându-i să pornească într-un marş lung către lagărele de prizonieri; mulţi au murit pe drum; acesta s-a numit Marşul Morţii de la Bataan, o crimă de război instrumentată mai târziu.

— Al doilea război mondial, bătălia pentru Malaysia: japonezii cuceresc integral Malaysia, ajungând la

Singapore (TI Ianuarie).

e Al doilea război mondial, bătălia pentru Singapore (8 – 15 februarie): armatele japoneze, beneficiind de sprijin aerian, atacă Singapore, ale cărui fortificaţii erau îndreptate către mare, dinspre Malaysia, peste strâmtoarea Johore (8 februarie), cucerind rapid oraşul puternic fortificat; garnizoana, numărând şaptezeci de mii de oameni, capitulează după ce japonezii cuceresc rezervele de apă ale oraşului (15 februaric).

— Al doilea război mondial: japonezii invadează Birmania (12 ianuarie), înfrâng armata condusă de englezi la Moulmein (ianuarie) şi pe râul Şittang (februarie) apoi cuceresc Lasho (aprilie) şi Mandalay (I mai); armata birmaneză serctrage la Imp hal, în Bengal (Bangladesh), în timp ce armatele chineze trimise în sprijinul britanicilor se retrag în Yunnan. Cucerirea oraşului Lasho de către japonezi va închide drumul Birmaniei până în *1944*, Republica Chineză fiind aprovizionată între timp pe calea aerului de către americani, peste „cocoaşă", prin Kunming (începând din iunie).

— Al doilea război mondial: trupele de debarcare japoneze atacă de pe mare (ianuarie-martie) cucerind Indonezia, apoi Indiile Olandeze de Est, întâmpinând o rezistenţă mai înverşunată din partea olandezilor numai în Java (februarie – martie), dar şi aceştia fără sprijin aerian. În bătălia din Marea Javei (27 februarie), japonezii distrug cea mai mare parte din mica forţă navală olandeză şi americană care încerca să ţină piept înaintării lor către sud. Armata olandeză din Indiile de Est capitulează (9 martie).

e A1 *doilea* război mondial: în Oceanul *Indian*, *avioanele japoneze de pe* portavioane scufundă mafmulte nave britanice la Trincomalee şi Colombo, inclusiv un portavion şi două crucişătoare (aprilie).

e al doilea război mondial: bombariere americane de

tipul B-25, lansate de pe *portavioane şi aflate* sub comanda locotenent-colonelului James Doolittle, *bombardează* Tokio şi alte oraşejaponeze (18 aprilie).

e Al doilea război mondial: Japonezii atacă Noua Guinee, cucerind New Britain, insulele Solomon şi o parte însemnată din Papua (ianuarie-martie), apoi ameninţând Port Moresby (în septembrie). OTensrva japoneză suferă neajunsuri datorită pierderilor suferite în Mărea Coralilor (mai)".

465

— *Al doilea* război mondial, bătălia din Marea Coralilor (7 – 8 mai): în prima luptă dintre portavioane japoneze şi americane în Oceanul Pacific, ambele portavioane americane sunt lovite (*Lexington* şi *Yorktown*), iar unul dintre cele două portavioane japoneze (*Shoho*) este scufundat. Japonezii renunţă la debarcările lor plănuite la Port Moresby, în sudul Papua.

— Al doilea război mondial, bătălia de la Midway (4 – 6 iunie): în lupta din largul insulei Midway care aveasa se termine cup victorie navală decisivă americană, cele trei portavioane americane care rezistaseră, alături de o mică forţă de sprijin, au surprins principala flotă de război japoneză de sub comanda amiralului Isoroku Yamamoto, care includea toate cele mar mari patru portavioane japoneze împreunac u noua cuirasate; americani? conduşi de contraamiralii Kaymond/A Spruance *şi Frank J.* Fletcher, au scufundat cele patru portavioane japoneze, pierzând unul singur american, *Yorktown*. Rămasă fără sprijin aerian, flotajaponeza porneştecatre casă, iar războiul cunoaşte un punct major de cotitură. De aici încolo, americanii vor pomi la lunga şi neîntrerupta ofensivă care avea să-i ducă de cealaltă parte a Pacificului.

— Al doilea război mondial, bătălia de la Guadalcanal (august 1942 – februarie 1943): armatele americane de invazie debarcă la Guadalcanal (7 august), cucerind

aeroportul; un contraatac japonez asupra aeroportului (Colina Sângeroasă) eşuează (mijlocul lunii septembrie), ca şi alte atacuri (sfârşitul lunii octombrie), în timp ce americanii îşi consolidează poziţiile. În largul coastelor Guadalcanaluful, flota japoneză care încerca să aducă provizii şi întăriri garnizoanei de pe insulă este înfrântă la capătul unei lupte care a durat trei zile (12 – 15 noiembrie).

— În loc să sprijine războiul antijaponez, liderii Partidului Congresului Indian, inclusiv Mohandas „Mahatma" Gandhi şi Jawaharlal Nehru, preferă să ceară britanicilor să părăsească India; ci sunt întemniţaţi.

— M. Tetsutaro Sato (n. 1866), amiral şi teoretician militar japonez; adept al unei marine japoneze puternice, el a scris numeroase articole mobilizatoare, în unele solicitând chiar o expansiune spre sud, în Indiile de Est.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Al doilea război mondial: americanii încep să pună în aplicare Proiectul Manhattan (1942 – 1945), un efort masiv pentru construirea primei bombe atomice. Printr-o descoperire istorică ce avea să marcheze intrarea în era nucleară, fizicianul Enrico Fermi şi grupul care lucra la Proiectul Manhattan, funcţionând într-o bază sportivă a Universităţii din Chicago, fac un pas hotărâtor în direcţia construirii bombei atomice: crearea primei reacţii în lanţ în primul reactor nuclear (2 decembrie).

— AL doilea război mondial: prin ordonanţa guvernului american numărul 9066 (19 februarie), o sută zece mii de americani-japonezi de pe coasta pacifică sunt internaţi în lagăre de concentrare; scuze oficiale pentru această acţiune aveau să fie prezentate abia în 1976.

— Al doilea război mondial: odată cu intrarea în război a Statelor Unite, o parte din Bătălia Atlanticului se mută pe coasta americană a Atlanticului, unde submarinele germane scufundă un mare număr de nave

americane. Atacurile navale şi aeriene americane asupra submarinelor îşi sporesc mult eficienţa pe măsură ce ne apropiem de sfârşitul anului, iar până în toamnă, grosul submarinelor germane din largul coastelor Americii de Nord îşi va îndrepta atenţia către Caraibe şi Atlanticul de Sud.

— Al doilea război mondial: este inventat aruncătorul de grenade (bazooka); racheta antitanc, care avea să fie utilizată din plin în tot restul războiului, a fost precursoarea lansatorului modern de rachete.

— M. Daniel Judson Callaghan (n. 1890), amiral american supranumit „Bătăiosul Dan" sau „Amiralul luptător"; a fost ucis în luptă, în largul coastelor de la Lunga Point, Guadalcanal (12 – 13 noiembrie).

466

EUROPA:

— Al doilea război mondial: Friedrich Paulus şi cei nouăzeci şi trei de mii de supravieţuitori ai Armatei VI germane şi ai unităţilor române se predau forţelor sovietice de la Stalingrad (2 februarie); o masivă ofensivă sovietică de iarnă va anihila posibilitatea germanilor de a mai pomi la atac, deşi cucerirea Harkovului de către sovietici a fost anulată printr-o contraofensivă germană care s-a soldat cu recucerirea oraşului la data de 14 martie.

— Al doilea război mondial: în revolta din ghetoul Varşoviei (aprilie – mai), cei şaizeci de mii de evrei rămaşi acolo se ridică la luptă după ce germanii trimiseseră între patru sute de mii şi patru sute cincizeci de mii din populaţia evreiască a oraşului în lagărele morţii şi în camerele de gazare; aceasta a fost în esenţă decizia evreilor de a lua câţiva germani împreună cu ei, mai curând decât o decizie militară, întrucât evreii din Varşovia erau conştienţi că nu aveau sorţi de izbândă, şi foarte puţine şanse de a scăpa de execuţiile în masă care aveau

să urmeze.

— AL doilea război mondial: bombardamentele aliate declanşează „bombardamentulnavetă” asupra Europei; bombardierele plecate din Marea Britanie se alimentează cu combustibil în Africa de Nord pentru a putea reveni la bază (20 iunie).

— A1 doilea război mondial, Bătălia Atlanticului: la începutul anului, haitele de submarine germane atacă cu succes convoaiele de marfa aliate, însă lucrurile încep să ia o nouă întorsătură din primăvară, o dată ce forţele aliate combinate navale şi aeriene încep să diminueze numărul submarinelor germano în iunie, forţele americane speciale „vânătorii-ucigaşi” – portavioane acompaniate de grupuri de distrugătoare – încep să obţină victorii decisive asupra „haitelor” de submarine, multe convoaie reuşind de acum să străbată Atlanticul fără a înregistra pierderi.

— Al doilea război mondial, bătălia de la Kursk (iulie 1943): ofensiva finală germană de pe frontul de-est eşuează când se confruntă cu o masivă contraofensivă sovietică; blindatele şi artileria sovietică, beneficiind şi de superioritate aeriană, învinq forţa germană formată din şaptesprezece divizii mecanizate. În această cea mai mare bătălie de blindate din întregul război, au fost distruse trei mii de tancuri germane şi o mie patru sute de avioane – pierderi enorme care s-au dovedit irecuperabile. Chiar dacă şi pierderile sovietice au fost similare, acestea proveneau dintr-un „depozit” mult mai bogat, aşadar puteau fi înlocuite.

e AL doilea război mondial, invadarea Siciliei (9 iulie – 17 august): forţele aliate conduse de generalii George Patton şi Bernard Montgomery se deplasează rapid către interiorul insulei după ce şi-au stabilit capete de pod pe coastele sud-estice (9 iulie). Contraatacurile Axei se dovedesc fără succes, iar forţele aliate se deplasează către nord. Trupele lui Patton cuceresc vestul Siciliei şi fac

joncţiunea cu trupele lui Montgomery pentru a ataca Messina, care capitulează (17 august) după ce germanii se retrăseseră în peninsulă, evacuând mai mult de osulă de mii de soldaţi.

— AL doilea război mondial: Benito Mussolini este obligat să demisioneze de către propriul său Marc Consiliu Fascist (24 iulie) şi este întemniţat. Va fi repus în funcţie degermani, ca şef al unui guvern-marionctă italian, în timp ce germanii preiau total conducerea forţelor Axei în Italia.

e AL doilea război mondial: masive raiduri aeriene asupra Hamburgului (26 – 29 iulie) distrug o mare parte din oraş, generând furtuni de flăcări; sunt ucişi circa cincizeci de mii de oameni.

467

— Al doilea război mondial: bombardiere aliate operând de la baze nord-afncanc desfăşoară raiduri cu rază lungă de acţiune asupra terenurilor petrolifere de la Ploieşti, România (1 august).

— Al doilea război mondial: avioanele aliate bombardează baza germană de construire a rachetelor V-1 şi V-2 de la Peenemuhde, amânând astfel intrarea în acţiune a armelor de teroare (17 – 18 august).

— Ă1 doilea război mondial: *armatele aliate* din Sicilia *organizează debarcări* cu amfâbii în vârful sudic al Italiei (3 septembrie), apoi pornesc către nord. Trupe care debarcă mai către nord, la Salerno (9 septembrie), sunt oprite în capetele lor de pod până la sosirea ajutoarelor dinspre sud (18 septembrie). Forţele aliate combinate cuceresc apoi sudul Italiei şi dau piept cu armatele germane pe Linia Gustav (sfârşitul lunii noiembrie).

e Al doilea război mondial: Italia semnează un armistiţiu cu Aliaţii (7 septembrie); Germania continuă războiul în Italia.

— Retragerea trupelor române din capul de pod deţinut în Kuban (octombrie).

— Al doilea război mondial: Aliaţii intensifică bombardamentele asupra Berlinului (noiembrie).

e Al doilea război mondial: armatele sovietice în ofensivă recuceresc Kievul şi Smolenskul, apoi traversează fluviul Nipru (decembrie) şi iniţiază o foarte puternică ofensivă de iarnă.

— N. Lech Wałęsa, lider al sindicatului polonez, fondator al mişcării sindicaliste Solidaritatea (1980) şi preşedinte al Poloniei (1990 – 1995Ţ

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război mondial, Conferinţa de la Casablanca (14 – 23 ianuarie): Franklin Roosevelt şi Winston Churchill insistă pentru capitulare necondiţionată şi continuă planurile pentru invazia sudului şi vestului Europei. De asemenea stabilesc continuarea *aprovizionărilor masive către Uniunea Sovietică ca şi pentru războiul din Pacific, toate* devenite posibile datorită producţiei americane de război.

— Al doilea război mondial, campania nord-africană: armatele americane din Tunisia suferă pierderi grele când blindatele germane atacă cu succes armatele aliate în trecătoarea Kasserine (14 – 22 februarie). Generalul Erwin Rommel, confruntat cu armate aliate mult superioare, este incapabil să profite de victorie şi va reveni curând pe poziţiile defensive iniţiale de pe linia Mareth. Două săptămâni mai târziu (6 martie), atacul declanşat de Rommel de la Mareth este respins. Aliaţii trec cu succes la ofensiva asupra liniei Mareth (20 martie) şi, o lună mai târziu (22 aprilie), începe ofensiva finală aliată în Africa de Nord. Bizerte şi Tunis capitulează (7 mai), iar în săptămâna următoare armatele germane şi italiene care mai erau în nordul Africii se predau, războiul din zonă luând astfel sfârşit, odată cu capturarea a două sute şaptezeci şi cinci de mii de prizonieri.

— Mcnahem Begin devine liderul organizaţiei

teroriste israeline Irgun Zvai Leumi (Organizaţia Naţională Militară), care se angajează într-o campanie împotriva britanicilor din Palestina.

— Al doilea război mondial: în prima Conferinţă de la Cairo (22 – 26 noiembrie), Roosevelt, Churchill şi Cian Kai-şi fac planuri pentru războiul din Pacific.

— Al doilea război mondial: la Conferinţa de la Teheran (28 noiembrie – 1 decembrie) are loc prima întâlnire la vârf dintre Roosevelt, Churchill şi Iosif Stalin, unde cei trei iau *hotărâri decisive*, *inclusiv referitoare la proiectata invazie a* Europei pentru luna mai a anului 1944, înfiinţarea Organizaţiei Naţiunilor Unite, sincronizarea intrării Uniunii

468

Sovietice în războiul din Pacific, ca şi multe probleme politice şi teritoriale cu efect *postbelic*.

— Al doilea război mondial: în cea de-a doua Conferinţă de la Cairo (3 – 7 decembrie), Roosevelt şi Churchill discută despre planurile viitoarei invazii în Europa.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război mondial şi Războiul chino-japonez: cum dominaţia aeriană a Aliaţilor devine din ce în ce mai evidentă în întregul război din estul Asiei şi din Pacific, armata japoneză din China porneşte ofensiva împotriva aeroporturilor aliate din China, pe care le va ataca neîntrerupt (1943 – începutul lui 1945). Forţele de ocupaţie japoneze din China nu au forţat de altfel înaintarea, deoarece Japonia era angajată într-un război departe de casă care-i diminua drastic resursele, având de înfruntat un inamic de talia Statelor Unite, capabil să se lanseze într-o ofensivă de mari proporţii în Pacific, susţinând concomitent principalul său efort de război pe teatrul din Europa. În China războiul devine o problemă

trilaterală, forţele Gomindanului impunând o blocadă asupra zonelor dominate de comunişti din nordul Chinei – în cadrul Războiului civil chinez – în timp ce ambele tabere se luptă cu japonezii.

— Al doilea război mondial: beneficiind de întăriri puternice, armata americană de la Guadalcanal trece la ofensivă (10 ianuarie) şi cucereşte insula (începutul lui februarie); supravieţuitorii din armata japoneză sunt evacuaţi pe calea mării.

— Al doilea război mondial, bătălia din Marea Bismarck (2 – 4 martie): americanii atacă un convoi japonez, scufundând toate cele opt nave de transport şi patru din cele opt distrugătoare, cu pierderi americane minime.

— Al doilea război mondial, bătălia din New Georgia (iulie – august): forţe din armata americană şi din trupele de puşcaşi marmi, de tăria unei divizii, atacă New Georgia, principală bază japoneză din arhipelagul Solomon, cucerind insula la capătul a două luni de lupte crâncene în junglă.

— Al doilea război mondial: puşcaşii marini americani atacă şi cuceresc cea mai mare parte din insula Bougainville, din arhipelagul Solomon (noiembrie), cucerind în cele din urmă întreaga insulă (1944).

— Al doilea război mondial, bătălia de la Tarawa (20 – 24 noiembrie): puşcaşii marini americani atacă fortificaţiile puternice de pe insula Beţio din Atolul Tarawa, plătind un preţ foarte mare; din trei mii de victime americane o mie sunt morţi, în timp ce japonezii pierd peste patru mii cinci sute de soldaţi, în marea lor majoritate japonezii alegând să lupte până la moarte.

— Al doilea război mondial: în Birmania, raidurile cu rază lungă de acţiune ale chindiţilor britanici asupra teritoriilor controlate de japonezi nu au niciun efect asupra punctului mort la care ajunsese întregul front;

nâcâatacurile japoneze nu reuşesc să pătrundă în nordul Indiei.

— M. Isoroku Yamamoto (n. 1884), amiral japonez, comandant al flotei (1939 – 1943), cel care a elaborat planurile de atac asupra bazei de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941) care a declanşat Războiul din Pacific şi comandantul flotei japoneze învinsă la Midway (4 – 6 iunie 1942); a murit într-un accident aviatic, avionul său fiind doborât de avioanele de vânătoare americane deasupra insulelor Solomon (18 aprilie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Al doilea război mondial, Proiectul Manhattan: grupul de oameni de ştiinţă condus de J. Robert Oppenheimer începe proiectarea şi construirea bombei atomice la Los Alamos, New Mexico. Uraniul fisionabil începe să fie produs la Oak Ridge, Tennessee, în uzina de combustibil atomic.

— Al doilea război mondial: la Conferinţa de la Québec (14 – 24 august), Franklin Roosevelt şi Winston Churchill se decid în favoarea adoptării planului american de invazie a *Europei peste Canalul* Mânecii, în detrimentul soluţiei propuse de Churchill care prevedea o invazie la scară mare asupra „zonelor slabe" ale Europei. Data de 1 mai 1944 este fixată ca dată de începere a invaziei.

— N. Robert D'Aubisson Arrieta (m. 1991), militar şi om politic salvadorian.

EUROPA:

— Al doilea război mondial: deşi atacurile submarinelor germane continuă, sporind chiar către sfârşitul anului, Aliaţii câştigaseră Bătălia Atlanticului. Ei continuă atacurile asupra submarinelor germane, înţimp ce transportă peste un mjâionţlc americani în Marea Britanie în vederea pregătirii invaziei plănuite, împreună cu cantităţi enorme de armament şi provizii către Marea

Britanie şi Uniunea Sovietică.

— Al doilea război mondial, bătălia de la Korsun (ianuarie – februarie): armatele germane de pe Nipru sunt încercuite şi distruse parţial de ofensiva sovietică de iarnă; germanii pierd *aproape* integral două corpuri de armată, înregistrând circa o sută de mii de victime. Ruşii înaintează şi cuceresc Odessa (10 aprilie) şi o mare parte din Ucraina.

— A1 doilea război mondial: Leningradul asediat este despresurat de forţele sovietice aflate în înaintare (15 – 19 ianuarie)

— Ă1 doilea război mondial: forţele aliate debarcă la Anzio, la sud de Roma şi la nord de Linia Gustav (22 ianuarie); acolo vor *fi ţintuite timp de trei luni, pe un mic cap de pod*. După ce străpung Linia Gustav şi reuşesc să scape de pe capul de pod de la Anzio (mai), armatele aliate se alătură urmăritorilor germanilor care se retrăgeau spre nord în Italia. Atacatorii reuşesc să cucerească şi Monte Cassino, poziţie care se dovedise inexpugnabilă în trecut (18 iunie).

— Al doilea război mondial: „Fortitude" (îndrăzneala") a fost numele de cod pentru ultimele acţiuni de intoxicare din cadrul operaţiunii Bodyguard, o încercare de a-i convinge pe germani că debarcarea din Normandia avea să aibă loc la Pas de Calais, care s-a bucurat de succes.

— Mareşalul Ion Antonescu respinge cererea de capitulare necondiţionată formulată de generalul britanic Henry Maitland Wilson; concomitent, trupele sovietice intră pe teritoriul României şi îşi declară intenţia de a nu provoca schimbarea regimului politic în România (aprilie).

— Bombardament american devastator asupra Bucureştilor (4 aprilie).

Trupele române şi germane rămase izolate în Crimeea sunt retrase pe mare (mai) printr-o operaţie

temerară a Marinei române (nume de cod „operaţia 60.000”, cca. 120.000 de oameni transportaţi, 11.000 de victime). Pierderile din Crimeea ale trupelor române ajung la aproximativ 30.000.

— Al doilea război mondial: armatele sovietice străpung Linia Mannerheim (iunie), apoi cuceresc Viipuri şi o mare parte din estul Finlandei, obţinând o încetare a focului (4 septembrie).

— Al doilea război mondial: Roma, declarată oraş deschis, cade în mâinile trupelor Aliaţilor *care.se* îndreptau către nord (4 *iunie*).

— Al doilea război mondial: prima „bombă-zburătoare” germană de tipul V-1 loveşte Anglia (13 iunie).

— Al doilea război mondial, Invazia din Normandia (Ziua „Z”; 6 iunie): în cadrul operaţiunii Overlord, armatele abate, transportate şi sprijinite de o flotă numărând cinci mii de nave

şi de mii de avioane, debarcă pe cinci plaje din Normandia (cu numele de cod Utah, Omaha, Juno, Sword şi Gold), întâmpinând oâczi? tentă mai aprigă din partea germani lor doar pe plaja Omaha; trei divizii de desant au fost paraşutate în interioru Tcontinentul, i. Până la căderea întunericului Aliaţii îşi consolidaseră poziţiile pe toate cele cinci plaje, după care pornesc către interior Numărul soldaţilor aliaţi din Franţa ajunge la un milion (iunie – iulie). După ce cuceresc oraşul Cherbourg (27 junic), armatele aliate străpung linia germană de la Avranches (1 august), înaintândpână la Sena (sfârşituflui august); Aliaţii eliberează Parisul (25 august), pe care generalul german Hans Speide Trefuză să-l distrugă, aşa cum ordonase Adqlf Hitler.

e Al doilea război mondial: pe frontul de est, o masivă armata sovietică, beneficiind de blindate şi superioritate aeriană, sileşte armata germană să se retragă către vest.

Grupul german de armate Centru suferă o înfrângere dezastruoasă la începutul ofensivei de vara, pierzând *peste cinci sute de mii de morţi» răniţi şi prizonieri, laolaltă cu două mii de* tancuri, în faţa ofensivei armatelor conduse de Gheorghi Jukov. Este cucerit oraşul Minsk (3 iulie), iar sovieticii avansează în Polonia până pe fluviul Vistula, oprindu-se chiar la porţile Varşoviei.

e Al doilea război mondial, luptele diii Varşovialaugust Toctombrie): cum puternica Armata Roşie se afla pe celălalt mai al Vistulei, partizanii polonezi din Varşovia pornesc la luptă împotriva garnizoanei germane din oraş, pentru a sprijini atacul sovietic care părcaiminent însă armatele sovietice au stat pe loc, iar garnizoana germană, beneficiind şi de întăriri, a masacrat armata partizanilor slab înarmată, laolaltă cu zeci de mii de necombatanţi. Polonezii capitulează (2 octombrie).

e Al doilea război mondial: la Conferinţa de la Potsdam (iune – august), Aliaţii se întrunesc pentru a discuta viitorul Germaniei, răspunzând la multe întrebări care aveau să se nască după terminarea războiului, inclusiv politica de ocupaţie şi procesele de la Nürnberg.

— Al doilea război mondial: eşuează „complotul ofiţerilor" condus de colonelul Klaus von Stauffenberg care urmărea asasinarea lui Adolf Hitler (20 iulie) /a fost urmat de multe arestări şi execuţii.

— Al doilea război mondial: în Operaţiunea Anvil-Dragoon, forţele aliate de debarcare invadează sudul Franţei (15 august); armatele franceze cuceresc apoi rapid Marsilia şi Toulon, luând între patruzeci şi cinci şi cincizeci de mii de prizonieri; armata americană urmăreşte germanii în retragere până în valea Ronului, luând peste treizeci de mii de prizonieri (septembrie).

— Fronturile 2 şi 3 ucrainene declanşează operaţia „Iaşi-Chişinău" (20 august).

— Regele Mihai dispune arestarea mareşalului Ion

Antonescu şi ieşirea României din războiul contra Naţiunilor Unite (23 august); în urma reacţiei ostile a forţelor germane, România declară război Germaniei şi lichidează rezistenţa acestora din Bucureşti (26 august) şi în ţară (31 august).

— Delegaţia română pleacă la Moscova (29 august) pentru semnarea armistiţiului. Acesta nu va fi semnat decât la 12/13 septembrie; în acest răstimp, peste 150.000 de ostaşi români care încetaseră ostilităţile sunt luaţi prizonieri de unităţile sovietic, majoritatea luând drumul captivităţii.

— Armata română duce la bun sfârşit operaţia de acoperire a frontierelor (septembrie), respingând contraofensiva germano-ungară şi înlesnind progresia Armatei Roşii spre noul aliniament al frontului din sudul Transilvaniei.

— Alţioilea război mondial: încep atacurile germane cu rachetele V-2 asupra Parisului şi Londrei (8 septembnci.

— Aldoilca război mondial: armata britanică cucereşte Bruxelles (3 septembrie) şi An vers (4 septembrie). Forţele Aliaţilor urmăresc armata germană în retragere p ina pelima Siegfried şi se pregătesc pentru atacul asupra Ge rmaniei, care avea să vină.

471

— Al doilea război mondial: bătălia de la Arnhem (17 septembrie): britanicii îşi stabilesc capete de pod traversând râul Meuse; sunt siliţi să bâta în retragere şi vor avea între şapte mii şfnouă mii de victime. Acţiunea face parte din Operaţiunea Market Garden.

e Oraşul Târgu Mureş este eliberat de trupele române (28 septembrie).

— Începe operaţia „Debreţin", susţinută de forţe sovietice şi române (6 octombrie).

— Al doilea război mondial: forţele sovietice în înaintare înving forţele germane din Letonia pe care le

urmăresc în Prusia de Est, apoi cuceresc Gdańskul şi cea mai mare parte din litoralul baltic, în timp ce marina germană evacua circa un milion şi jumătate de germani din acele zone (octombrie 1944 – mai 1945).

— Eliberarea Clujului de către armatele române şi sovietice (11 octombrie); invocând motive militare, sovieticii interzic revenirea administraţiei româneşti în nordul Transilvaniei şi instituie o administraţie militară proprie (11 noiembrie).

e Al doilea război mondial: armata sovietică cucereşte B el gradul (20 octombrie), traversează Dunărea (sfârşitul lunii noiembrie), apoi asediază Budapesta.

— Al doilea război mondial: Armata! americană porneşte *ofensiva de pe Linia* Siegfried, atacând pentru a cuceri Aachen, primul oraş german mai mare care va fi cucerit de Aliaţi în cel de-al doilea război mondial (20 octombrie).

— Eliberarea oraşelor Satu Mare şi Cărei (25 octombrie) marchează încheierea operaţiilor militare pentru eliberarea teritoriului României; partea sovietică impune României un protocol militar care duce la reducerea drastică a structurii şi efectivelor armatei române (25 octombrie).

— Trupele sovietice, alături de care luptă şi trupele române, lansează operaţia ofensivă pentru cucerirea Budapestei (29 octombrie); Corpul 7 armată român participă la asediul capitalei Ungariei şi la luptele de stradă până la 15 ianuarie 1945, când, la ordinul sovieticilor, este trimis în Cehoslovacia.

— Al doilea război mondial: bombardierele britanice scufundă cuirasatul german *Tirpitz* pe când se afla ancorat pentru reparaţii la Tromso (12 noiembrie).

— Al doilea război mondial: blindatele franceze din Alsacia (16 noiembrie – 15 decembrie) cuceresc oraşul Strasbourg (23 noiembrie).

— Al doilea război mondial, bătălia „proeminenţei” (Bătălia Ardenilor) (decembrie 1944 – ianuarie 1945): germanii pornesc o ultimă contraofensivă de mare amploare, aruncând douăzeci şi *cinci de divizii în lupta din Ardeni şi obligând armata* americană să bată în retragere. Prin înaintarea germanilor se formează o proeminenţă adâncă de optzeci de kilometri, dar nu se reuşeşte şi crearea unei breşe profitabile în frontul de vest. Armata americană înconjurată la Bastogne este eliberată (26 decembrie), în timp ce armata germană, învinsă şi rămasă fără provizii, începe retragerea din proeminenţă (începutul lui ianuarie), americanii continuând urmărirea acesteia până la Rin.

— Al doilea război mondial, masacrul de la Malmedy (17 decembrie): trupele germane SS asasinează optzeci şi şase de prizonieri de război americani la Malmedy, în timpul luptelor din Ardeni.

— Trupele române pătrund în Cehoslovacia (18 decembrie) şi vor participa la operaţiile pentru lichidarea rezistenţei germane alături de trupele sovietice.

e Al doilea război mondial, bătălia pentru Bastogne (19 decembrie 1944 – 2 ianuarie 1945): germanii pornesc la atac împotriva Diviziilor americane aeropurtate 82 şi 101, care apărau oraşul Bastogne în timpul luptelor din Ardeni; trupele americane sunt salvate de Armata III a lui George Patton (26 decembrie) şi se lansează apoi în lunga cursă de urmărire a germanilor către Rin, o săptămână mai târziu. La Bastogne, confruntat

cu un ultimatum din partea germanilor prin care i se solicita capitularea, generalul american Anthony C. McAuliffe a răspuns: „Nebuni!”

— AL doilea război mondial: bombardierele aliate îşi extind „bombardamentul-navetă” asupra Europei, bombardierele decolate din Marea Britanie folosind pentru

escală baze din Uniunea Sovietică.

— Al doilea război mondial: intră în luptă primul avion german cu reacţie, Messerschmitt e m. Erwin Rommel („Vulpea deşertului”) (n. 1891), comandant suprem al armatei germane din Africa de Nord şi apoi din vestul Europei pe timpul debarcării din Normandia. A fost de acord cu tentativa eşuată de asasinat asupra lui Adolf Hitler şiţele teama condamnării la moarte, s-a sinucis, deşi nu se anunţase încă complicitatea lui şi el se bucura încă de toate onorurile datorate unui erou de război.

— M. Hans Günther von Kluge (n. 1882), comandant al armatei germane de pe frontul de vest, care s-a sinucis după ce a fost destituit sub bănuiala de a fi participat la atentatul eşuat de asasinare a lui Hitler

— M. Klaus Schenck von Stauffenberg (n. 1907), colonel german care a încercat să-l asasineze pe Hitler la Rastenburg, în Prusia Orientală; bomba plantată de el nu a izbutit să-l omoare pe Hitler. A fost executat (20 iulie).

e m. Ernst Thaelmann (n. 1886), lider al comuniştilor germani, asasinat de naziştii care-l ţineau prizonier la Buchenwald.

— M. Emilio de Bono (n. 1866), general italian care a jucat un rol important în marşul asupra Romei şi în venirea la putere a lui Benito Mussolini (1922); a fost arestat, judecat şi apoi executat.

— M. Erwin von Witsleben (n. 1881), feldmareşal german, comandantul Armatei I în Polonia şi apoi în Franţa, comandant suprem al Grupului de armate Vest în Franţa (1941 – 1942); s-a demonstrat că a luat parte la conspiraţia eşuată împotriva lui Hitler, a fost condamnat pentru trădare, apoi a fost spânzurat (8 august).

— M. Otto von Below (n. 1857), general german în timpul primului război mondial cu mai multe funcţii de comandă; s-a distins mai ales în cea de-a doua bătălie de la Lacurile Mazuriene (1915) şi la Caporetto (1917).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— La întrunirea care a pus bazele Ligii Arabe (Liga Statelor Arabe) iau parte reprezentanţii arabilor din Palestina, Egipt, Arabia Saudită, Irak, Iordania (apoi Transiordania), Siria, Liban şi Yemen (septembrie).

— Teroriştii Bandei Stem îl asasinează la Cairo pe administratorul colonial britanic al Orientului Mijlociu, lordul Moync.

z – m. Reza Şah Pahlavi (Reza Han) (n. 1878), general iranian care a preluat puterea în

1921 şi a devenit şah (1925); întemeietorul noii case Pahlavi, a fost tatăl lui Mohammad Reza Pahlavi.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război mondial: pornind în urmărirea japonezilor în Pacific, din insulă în insulă, armata americană debarcă în Atolul Kwajalcin (1 februarie) şi într-o singură săptămână învinge defensiva japoneză şi cucereşte insula; aproape toţi cei opt mii de soldaţi din garnizoana japoneză luptă până la moarte. Pierderile americane sunt minime, e Al doilea război mondial, bătălia de la Eniwctok (17 – 21 februarie): armate americane mult superioare înving slaba garnizoană japoneză de la Eniwetok şi din insulele Parry care număra două mii de soldaţi; japonezii luptă până la moarte.

— Al doilea război mondial: armata americană debarcă în Saipan (15 iunie) şi se angajează în lupte corp la corp (până la 9 iulie) cu douăzeci şi cincP-treizeci de mii de

apărători care, în marea lor majoritate, au luptat până la moarte sau au preferat să se sinucidă decât să cadă în mâinile americanilor. Americanii au înregistrat şaisprezece mii de victime dintre care trei mii de morţi.

— Al doilea război mondial, bătălia din Marea

Filipinelor (19 – 20 iunie): pe timpul invaziei din Saipan, forţele navale americane obţin o victorie de mare amploare, care îi costă pe japonezi trei portavioane şi patru sute cincizeci de avioane cu piloţii acestora, în timp ce pierderile americane nu au depăşit o sută de avioane.

— Al doilea război mondial, bătălia pentru Noua Guinee (aprilie – iulie): armata aliată atacă forţele japoneze din Noua Guinee, cucerind Hollandia (aprilie), ca şi alte baze japoneze din insulă (până în iulie); armata japoneză continuă un război de gherilă în junglă, care va dura până la capitularea Japoniei (august 1945).

e Al doilea război mondial, bătălia pentru Guam (iulie – august): armata americană de debarcare cucereşte Guamul la capătul a două săptămâni de lupte corp la corp; cea mai mare parte din cei zece mii de apărători japonezi luptă până la moarte. e Al doilea război mondial, bătălia de la Leyte (octombrie – decembrie): armata americană invadează Leyte (22 octombrie), porneşte către interior cu o divizie, după care recucereşte întreaga insulă (sfârşitul lui decembrie).

— Al doilea război mondial, bătălia din golful Leyte (24 – 25 octombrie): în timp ce armata americană porneşte către interiorul insulei Leyte, o puternică forţă navală americană distruge aproape în întregime ce mai rămăsese din flota japoneză în cea mai amplă bătălie navală a războiului din Pacific. Japonezii pierd patru portavioane, trei cuirasate, circa cinci sute de avioane şi multe alte nave, în timp ce pierderile americanilor sunt minime.

e Războiul chino-japonez: armatele japoneze din estul Chinei declanşează oofensivă care se bucură de succes (mai), cucerind Ceanşa (19 iunie) şi Hengyang (9 august), apoi ocupând şapte aerodromuri, principalul lor obiectiv anterior. Armatele Gomindanului’s topează tentaţi va japoneză de cucerire *a capitalei chineze Chungking*.

e Al doilea război mondial: forţele britanice şi

chineze declanşează o serie de atacuri neconcludente în nordul Birmaniei, inclusiv un al doilea val de raiduri chindite (martie – mai). Armata 15 japoneză atacă peste râul Chindwin, din Birmania în India (martie), asediind Imphal şi Kohima; că se retrage în Birmania după eliberarea oraşelor Kohima (aprilie) şi Imphala (iunie). Armatele britanice din centrul Birmaniei continuă ofensiva (noiembrie).

— N. Rajiv Gandhi (m. 1992), prim-ministru al Indiei, fiul Indirei Gandhi şi nepotul lui Jawaharlal Nehru.

e m. Chuichi Năgumo (n. 1887), ofiţer în aviaţia marină, comandant al Primei Flote Aeriene japoneze şi regizor al atacului japonez de la Peart Harbor (1941), ca şi al pierderii flotei de portavioane japoneze la Midway (1942); se sinucide (iulie).

— M. Yoshitsugo Saitō (n. 1890), general japonez care a condus defensiva împotriva invaziei americane din Saipan; în final s-a sinucis.

— M. Orde Charles Wingate (n. T903), general britanic de origine indiană care, în calitate de consilier a, poliţiei coloniei evreieşti din Palestina (1936 – 1939) a organizat pregătirea pentru luptele de gherilă; mai târziu a condus armatele chindite împotriva Birmaniei ocupate de japonezi (1944). A murit într-un accident aviatic în Assam (25 martie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Al doilea război mondial: Conferinţa de la Bretton Woods (New Hampshire) pune bazele Băncii Internaţionale pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare şi Fondului Monetar Internaţional, ca şi altor structuri financiare care vor fiinţa după terminarea războiului (iulie).

— AL doilea război mondial: la Conferinţa de la Dumbarton Oaks din Washington D.C., reprezentanţii americanilor, britanicilor sovieticilor şi chinezilor plănuiesc

forma şi modul de funcţionare al Naţiunilor Unite (august – octombrie).

e La Port Chicago, lângă San Francisco-oexplozie de proporţii a mai multor nave cu muniţii a ucis trei sute gouăzeci FŞF – doi de oameni.

— Al doilea război mondial: Ta o nouă conferinţă de la Québec (12 – 16 septembrie), Franklin Roosevelt şi Winston Churchill discută despre ocupaţia postbelică a Germaniei, despre viitorul Europei de Est, despre alte probleme postbelice ca şi despre câteva aspecte privind ceea ce se credea atunci că urma să fie invazia Japoniei.

EUROPA:

— Al doilea război mondial: pe frontul de est, o masivă armată sovietică desfăşoară un atac susţinut şi decisiv asupra Germaniei (din ianuarie), atac care se vajua sfârşit odată cu capitularea Germaniei şi care va costa vieţile a un milion de germani. Armatele lui Gheorghi Jukov ajung la fluviul Oder (31 ianuaric) după care, împreună cu armatele lui Konstantin Rokossovski, pornesc către nordiprinzând circa cinci sute de mii de soldaţi germani între armatelesovietice şi Marea Baltică; aceştia, alături de mai mult de un milion de civili, aveau să fie evacuaţi pe mare. Către sud, armatele sovietice înaintează şi cuceresc Budapesta (13 februarie) şi Viena (15 aprilie), după care fac joncţiunea cu armatele americane în valea Dunării.

B Al doilea război mondial: pe frontul de vest, armatele aliate beneficiind de superioritate aeriană împing forţele germane lipsite de şanse înapoi către Rin, în timp ce bombardierele Aliaţilor distrug ceea ce mai rămăsese din puterea industrială a Germaniei. Raidurile bombardierelor aliate asupra oraşului Dresda (13 – 14 februarie) au creat o furtună de foc care a distrus cea mai mare parte din oraş, soldându-se cu circa o sută de mii de morţi şi mai multe sute de mii de răniţi.

— Sub ameninţarea trupelor sovietice de ocupaţie, la Bucureşti este instituit un guvern de sorginte comunistă, obedient Moscovei (6 martie).

— Administraţia românească este reinstituită în nordul Transilvaniei (9 martie), ca „bonus" acordat de sovietici noilor autorităţi de la Bucureşti.

— Trupele române participă la eliberarea oraşelor Zvolen şi Bańska Bystrica (14 – 25 martie).

— AL doilea război mondial: armatele americane care pătrund în Germania cuceresc podul Ludendorff de peste Rin, din Remagen (7 martie), înainte ca acesta să poată fi distrus de armata germană în retragere; americanii reuşesc astfel să-şi stabilească nesperat de uşor un cap de pod peste Rin, din care vor accelera invazia Germaniei. Divizia 5 americană a lui George Patton trece Rinul (22 martie), iar forţe britanice şi americane aveau să traverseze la rândul lor fluviul prin mai multe locuri în următoarele patru zile. Rezistenţa germanilor în vest încetează în bună măsură (aprilie); peste trei sute de mii de soldaţi germani se predau în bazinul Ruhrului (14 – 18 aprilie), până la începutul lunii mai capitulând armatele germane în cea mai mare parte din vestul Europei (la începutul lunii mai).

— Vânătorii de munte români eliberează oraşul Bânovce (5 aprilie).

B Al doilea război mondial: în Italia, forţele aliate străpung Linia Gotică (9 – 20 aprilie), cuceresc Bologna (21 aprilie) şi apoi întreg nordul Italiei pe fondul dezintegrării rezistenţei germane şi italiene. Germanii capitulcăzariccondiuonat în Italia (29 aprilie; oficial pe 2 mai).

475

— Al doilea război) mondial: armatele sovietice ajung la Berlin (22 aprilie), cucerind oraşul prin lupte corp fa corp (până Lă 2 mai).

e m. Adolf Hitler (n. 1889), conducătoruTPartidului Nazist german (din 1921) şi dictator nazist (1933 – J945); un criminal în masă care s-a făcut direct răspunzător pentru moartea a zeci de milioane de oameni. A fost un foarte slab conducător militar, care a ignorat sfaturile competente ale generalilor săi şi şi-a condus ţara într-un război dezastruos pe mai multe fronturi, împotriva unei alianţe la scară mondială. Hitler şi Eva Braun s-au sinucis în buncărul său de comandă din Berlin (30 aprilie).

— Al doilea război *mondial ia sfârşit în vest (7 mai) prin capitularea necondiţionată a* Germaniei, intrată efectiv în vigoare la miezul nopţii pe data de 8 mai, care devine astfel Ziua Victoriei – E (din Europa). Actul capitulării este semnat la Reims, Franţa, de către amiralul Hans von Friedeburg şi generalul Alfred Jodl, care se predau generalului-locotenent Walter Bedell Smith, şeful statului major al lui Dwight D. Eisenhower. O a doua capitulare, de această dată către generalul sovietic Gheorghi Jukov şi generalul britanic Arthur Tedder, are loc la Berlin (8 mai).

— Se încheie participarea armatei române la campania purtată împotriva Germaniei naziste (12 mai); în pofida duratei, a forţelor angajate şi a pierderilor suferite, România nu va primi statutul de cobeligeranţă.

— Procesul de la Nürnberg (noiembrie 1945 – octombrie 1946): procesele pentru crimele de război ale capilor nazişti se soldează cu condamnări ta moarte pentru Hans Frank, Wilhelm Frick, Hermann Göring, Alfred Jodi, Ernst Kaltenbrunner, Wilhelm Keitel, Joachim von Ribbentrop, Alfred Rosenberg, Fritz Sauckel, /Arthur Seyss-Inquart şi JuITus-Streicher. Göring se sinucide în închisoare; toţi ceilalt Fsint executaţi. Trei acuzaţi sunt achitaţi, far şapte primesc pedepse cu închisoarea.

— M. Benito Mussolini (n. 1883), întemeietorul fascismului italian (1919) şi conducător al statului fascist!

tal ian (1922 – 1945); a fost capturat şi ucis de partizanii italieni pe când încerca să frigă (28 aprilie).

— M. Heinrich Himmler (n. 1900), lider nazist, conducătorul trupelor SS (*Schutzstaffel*; Cămăşile negre); părintele poliţiei secrete Gestapo şi cel care a dirijat sistemullagărelor de concentrare germane în care au fost ucişi mitre zece şi douăzeci şi şase de milioane de oameni. Conducător al Waffen SS (trupe de lupta ale Cămăşilor negre). S-a sinucis (23 mai).

— M. Joseph Gdbbels (n. 1897), ministrul propagandei naziste; criminal de război, s-a sinucis omorându-şi totodată soţia şi cei şase copii (1 mai).

— M. Fedor von Bock (n. 1880), general german care a luptat în ambele războaie; a fost comandantul forţelor de ocupaţie din Austria şi Cehoslovacia către sfârşitul anilor 1930 şi al unor trupe numeroase în atacurile asupra Poloniei, Franţei şi Uniunii Sovietice, inclusiv al atacului Grupului german de armate Centru asupra Moscovei (1941), atac eşuat.

— M. Ivan Cerniakovski (n. 1906), general sovietic care a comandat importante forţe în timpul retragerii germanilor din vestul Uniunii Sovietice (1944 – 1945); a murit în luptă (februarie).

— M. Gheorghe Avrămescu (n. 1884), general român, comandant al Corpului de Munte în campaniile din Bucovina şi Crimeea; arestat de sovietici pe când se afla ta comandă de armată (martie 1945), a murit în timpul unui bombardament.

e m-Pierre Laval (n. 1883), prim-minisjrual Franţei 1931 1935; IJ942 – 1944) – A condus guvernul colaboraţionist de *la Vichy*; *a fost* executat pentru trădare15 octombrie).

— M. David Lloyd George (n. 1863), prim-ministru britanic în timpul coaliţiei din primul război mondial (1916 – 1922) şi o figură de scamă în timpul Conferinţei de Pace

de la Paris (1919).

476

e m. Wilhelm Canaris (n. 1887) ofiţer de marină german, conducătorul contraspionajului armatei în cel de-al doilea război mondial şi lider clandestin al mişcării antinaziste; arestat după eşecul atentatului asupra lui Hitler din 1944, a fost executat de Gestapo (aprilie).

— M. Dietrich Bonhocffer (n. 1907), preot protestant german şi militant antinazist, ucis într-un lagăr de concentrare.

— M. Vidkun Quisling (n. 1887), conducătorul-marionctă al Norvegiei în timpul celui de-al doilea război mondial, al cărui nume a devenit sinonim cu *trădător*; a fost executat pentru trădare.

— M. Archibald James Murray (n. 1860), general britanic în timpul Războiului Bur şi al primului război mondial; conducătorul statului major general al Forţei expediţionare britanice (1914), a comandat mai târziu armatele britanice din Egipt (1915).

(– m. August von Mackensen (n. 1849), feldmareşal german care a fost unul dintre cei mai importanţi comandanţi de trupe în primul război mondial de pe frontu1 de est. S-a remarcat mai ales la Łódź (1914) şi Gorlice-Tarnow (1915), a cucerit oraşele Lemberg (Lvov), Brest-Litovsk şi Belgrad (toate în 1915 y precum şi Bucureştiul (1916).

em. Walther Model (n. 1891), feldmareşal german; loial lui Hitler, a condus Armata IX

(1942 – 1944) în Rusia şi ulterior a comandat ofensiva din Ardeni (1945); prins în capcană, ordonă capitularea trupelor sale şi apoi se împuşcă (21 aprilie).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Al doilea război mondial: Ia Conferinţa de la Ialta (4 – 11 februarie), cu ocazia celei de-a doua întâlniri dintre ei, Franklin Roosevelt, Winston Churchill şi Iosif Stalin au

discutat despre împărţirea sferelor de influenţă după terminarea războiului, stabilind mai ales sfera de influenţă sovietică în Europa de Est; s-a stabilit şi faptul că Stalin urma să păstreze o bună parte din Polonia (teritorii ocupate de sovietici în 1939). În schimb, Stalin se angajează să declare război Japoniei după ce se va termina războiul cu Germania.

— Armata sovietică intră în nordul Iranului, venind în sprijinul insurecţiei Partidului Tudeh, care preia controlul în regiune. La presiunile americanilor asupra guvernului sovietic, armata sovietică se retrage (mai). Armatele iraniene recuceresc apoi nordul ţării (decembrie).

— W.E.B. Du Bois, Jomo Kenyatta, Kwame Nkrumah şi alţi lideri de culoare convoacă al şaselea Congres PanAfrican la Manchester, în Anglia; un eveniment de mare importanţă în dezvoltarea puternicei mişcări anticoloniale care se va întinde pe tot continentul african după terminarea celui de-al doilea război mondial.

— Începe lungul război de gherilă pentru independenţa Kenyei.

— Liga Arabă ia naştere în mod oficial (martie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Al doilea război mondial, bătălia Filipinelor (ianuarie – august): americanii debarcă cu amfibii în nordul Luzonului (9 ianuarie); armatele de invazie se deplasează apoi spre sud, *la care se adaugă* debarcările *de la Manila* (*30* ianuarie). Manila capitulează (începutul lui februarie), ca şi Bataan şi Corregidor (sfârşitul lui februarie). Resturile armatei japoneze trec la lupte de gherilă, atacurile pornind din bazele acestora situate în munţi, în special asupra oraşelor Luzon şi Mindanao; astfel de lupte vor avea loc până la terminarea războiului.

— Al doilea război mondial, bătălia din Iwo Jima (19 februarie – 16 martie): puşcaşii marini americani atacă cu

amfibii insula puternic apărată de japonezi (19 februarie).

cucerind muntele Suribachi (23 februarie). Vor fi necesare încă trei *săptămâni de* lupte grele pentru a duce la bun sfârşit cucerirea insulei, întrucât marea majoritate a celor aproape douăzeci şi cinci de mii de apărători japonezi au luptat până 1 a moarte. Pierderile americanilor s-au ridicat la aproape şapte mii de morţi şi optsprezece mii de răniţi.

— Al doilea război mondial: bombardierele americane B-29 bombardează Tokio cu bombe incendiare (9 – 10 martie); peste optzeci de mii de oameni sunt ucişi într-o furtună de flăcări similară cu cele care au distrus oraşele germane Dresda şi Hamburg.

— Al doilea război mondial, bătălia pentru Okinawa (1 aprilie – 22 iunie): armata americană debarcă cu amfibii fără a întâmpina rezistenţă (1 aprilie), după care lansează atacul asupra poziţiilor japoneze puternic fortificate. Majoritatea celor o sută treizeci de mii până la o sută patruzeci de mii de japonezi luptă până la moarte, pierderile americanilor ridicându-se la douăsprezece mii de morţi şi cincizeci de mii de răniţi. Pierderile japonezilor mai includ şi circa trei mii de avioane cu piloţii acestora, mulţi dintre ei *kamikaze* (bombardieri sinucigaşi), ca şi *Yamoto*, ultimul super-cuirasat japonez.

e Războiul chino-japonez: la începutul anului armatele japoneze declanşaseră mai multe atacuri în sud-estul şi în centrul Chinei; slăbiţi în urma pierderilor suferite pe diverse fronturi, japonezii nu reuşesc să-şi susţină atacurile, sfârşitul războiului găsindu-i pe chinezi în ofensivă.

e Al doilea război mondial: forţele de sub comanda britanicilor din Birmania atacă armatele japoneze de pe râul Irrawaddy (ianuarie – februarie); le atrag în luptă pentru a executa o manevră de încercuire dinainte stabilită

(martie). Trupele aliate cuceresc Meiktila, Mandalay şi Rangoon (mai). Sfârşitul războiului le găseşte lansate în urmărirea japonezi lor care se retrăgeau încet către Thailanda.

— Al doilea război mondial, Hiroshima (8: 15 a.m., 6 august): bombardierul american B-26 *Enola Gay* lansează prima bombă atomică folosită vreodată în război asupra oraşului japonez Hiroshima, situat pe insula Honshū, omorând pe loc sau la scurtă vreme după aceea între şaptezeci şi optzeci de mii de oameni şi distrugând întregul oraş; între şaptezeci de mii şi o sută douăzeci şi cinci de mii de oameni aveau să moară în anii care au urmat. Evenimentul aruncă omenirea într-o eră care pune sub semnul întrebării supravieţuirea oamenilor şi a tuturor celorlalte forme de viaţă de pe pământ.

e Al doilea război mondial, Nagasaki (9: 30 a.m., 9 august): un bombardier american B-29 lansează a doua bombă atomică din istoria războaielor asupra oraşului Nagasaki, situat pe insula japoneză Kyūshū, ucigând pe loc între patruzeci şi şaptezeci de mii de oameni, rănind încă o dată pe atâţia şi distrugând oraşul în mare măsură; alţi cincizeci până la o sută de mii vor mai muri în anii care au urmat din pricina radiaţiilor, a cancerului şi a altor afecţiuni provocate de bombă, iar alţii vor continua să moară şi mai târziu.

— Războiul sovieto-japonez (9 – 14 august): Uniunea Sovietică declară război Japoniei, iar în numai patru zile armata sovietică distruge armata japoneză din Kwangtung şi cucereşte o mare parte din Manciuria; sovieticii *se pregăteau să traverseze râul* Yalu în Coreea când Japonia capitulează în faţa armatelor aliate (14 august).

— Al doilea război mondial: încetarea focului decretată de Japonia (15 august; numită Ziua Victoriei – J, de la Japonia) marchează sfârşitul războiului din Pacific; capitularea oficială a Japoniei avea să fie semnată la bordul

cuirasatului american Aforown în portul Tokio (2 septembrie).

478

— Războiul civil chinez: după capitularea Japoniei, armatele comuniste chineze ocupă o mare parte din regiunile controlate până atunci dejaponezi în nordul Chinei (august). Infanteriştii marini americani, în număr de cincizeci şi trei de mii, ocupă Pekinul şi multe alte centre strategice dinnordul Chinei (septembrie), în timp ce război u fc Tv i 1 reîncepe iar lupta dintre Gomindan şi forţele comuniste se extinde la nivelul întregii ţări (*noiembrie*).

e Conducătorii mişcării pentru independenţa ţării proclamă Republica Indonezia (17 august); începe Războiul pentru independenţa Indoneziei, care va dura patru ani (1945 – 1949). Armatele olandeze şi britanice ocupă Indonezia (octombrie), cucerind Surabaya (noiembrie), în timp ce armata indoneziană începe războiul de gherilă.

— M. Hajime Sugiyama (n. 1880), feldmareşal japonez care, în calitate de ministru al armatei (1937 – 1938), de comandant al armatei din nordul Chinei (1938 – 1939) şi de şef al statului major general (*1940* – 1944), a fost unul dintre cei care au d ictat rolul jucat de Japonia în ce Teâc-al doilea război mondial; s-a sinucis odată cu capitularea Japoniei.

e m. Takijiro Onishi (n. 1891), amiral japonez care a ajuns comandantul Primei Flote Aeriene (octombrie 1944), organizatorul primelor atacuri *kamikaze* asupra unităţilor navale americane în golfiil Leyte (1944); s-a sinucis după capitularea împăratului z („15 august).

e m. Shigeru Honjo (n. 1876), general japonez care a condus armata japoneză din Kwangtung cu care a cucerit Manciuria (1931 – 1932); s-a sinucis odată cu capitularea Japoniei.

— M. Tadamichi Kuribayashi (n. 1891), general

japonez care a condus defensiva în Iwo Jima; a fost ucis către sfârşitul luptelor din insulă.

— M. Tadayoshi Sano (n. 1889), general japonez în cel de-al doilea război mondial; s-a distins mai cu seamă la Sumatra (1942) şi Guadalcanal (1942 – 1943).

— M. Fumimaro Konoye (n. 1891), prim-ministru al Japoniei înaintea declanşării celui de-al doilea război mondial; s-a sinucis pe când aştepta să fie judecat pentru crime de război, e m. Subhas Chandra Bose (n. 1897), revoluţionar indian; în timpul celui de-al doilea război mondial a *fost comandantul Armatei Naţionale Indiene, sponsorizata dejaponezi*, care a luptat împotriva Aliaţilor.

— D. Henry George Chauvel (n. 1865), general australian care a comandat nou-înfiinţatul Corp de Cavalerie al Deşertului în timpul primului război mondial; s-a distins mai ales în timpul luptelor de la Megiddo (19 – 20 septembrie 1918).

CELE DOUĂ AMERICI:

— M. Franklin Delano Roosevelt (n. 1882), al treizeci şi doilea preşedinte al Statelor Unite (1933 – 1945); a condus ţara în timpul Marii Depresiuni economice i al întregului război, cu excepţia câtorva luni de zile; a murit la Warm Springs, în Georgia (T_2 aprilie), în timpul celui de-al patrulea mandat de preşedinte, mandat fără precedent în istoria Statelor Unite. A fost urmat de vicepreşedintele Harry S. Truman.

e Al doilea război mondial: sub numele de cod Trinity, prima bombă atomică este detonată la Alamogordo, New Mexico (16 iulie). Continuă construirea celor două bombe atomice care vor fi lansate la Hiroshima şi Nagasaki.

e Conferinţa de la San Francisco (25 aprilie – 25 iunie) pune bazele Naţiunilor Unite şi stabileşte carta acestei organizaţii, care este semnată de cincizeci şi unu de membri fondatori la 26 iunie, intrând efectiv în vigoare din 24 octombrie.

— Dictatorul brazilian Getulio Vargas este înlăturat printr-o lovitură militară.

— N. Daniel Ortega Saavedra, lider sandinist de gherilă şi preşeffiite nicaraguan (1985 – 1990).

479

— M. Robert Hutchings Goddard (n. 1882), pionier în domeniul propulsiei rachetelor, unul dintre precursorii astronauticii; a lansat prima rachetă cu combustibil lichid (1926).

— M. George Smith Patton (n. 1885), general american în timpul celui de-al doilea război mondial; un ofiţer controversat, a fost eliberat din funcţia de comandă după ce a jucat un rol de scamă în luptele din nordul Africii şi din Sicilia; a fost comandantul Armatei III în timpul campaniei din Europa, trupele sale eliberând oraşul Bastogne în timpul bătăliei Ardenilor.

— M. Alexander McCarrell Patch, Jr. (n. 1889), general american care a eliberat

Guadalcanalde sub asediu (1942) în timpul celui de-al doilea război mondial. Ulterior s-a aflat la comanda Armatei VII în Europa (1944), distingându-se mai ales în invazia sudului Franţei.

EUROPA:

— Războiul civil grec (1946 – 1949): operând din ţările comuniste învecinate, forţele comuniştilor greci aflate sub conducerea generalului Markos Vafiades trec la ofensivă (mai), cucerind o mare parte din nordul Greciei şi angajând lupte cu trupele guvernamentale pe tot întinsul ţării.

— În Portugalia eşuează un puci militar care urmărea destituirea lui António de Oliveira

Salazar.

— Albania devine stat comunist cu un partid unic sub conducerea lui Enver Hodjaj sub numele de Republica Socialistă Populară Albania, se va integrat Tocului

comunist (până în 1957).

em. Hermann Göring (n. *1893*), *lider nazist*, primul adjunct al lui *Adolf Hitler*; *criminal de* război, s-a sinucis în celula sa (15 octombrie) înainte de a fi executat conform sentinţei din Procesul de la Nürnberg.

em. Joachim von Ribbentrop (n. 1893), diplomat german şi criminal de război nazist, executat în urma Procesului de la Nürnberg (16 octombrie).

e m. Wilhelm Keitel (n. 1882), general german şi consiher militar de frunte al lui Adolf

Hitler; executat în urma Procesului de la Nürnberg unde a fost găsit vinovat de crime de război.

e m. Draza Mihailović (n. 1893), general iugoslav în timpul celui de-al doilea război mondial, conducătorul cetnicilor, forţe de gherilă proregaliste şi antinaziste (1941 – 1946); cetnicii au luptat şi împotriva gherilelor comuniste conduse de Tito. Acestea din urmă îl vor prinde şi executa.

— M. Ion Antonescu (n. 1882), conducător al statului român (1940 – 1944), judecat de un „tribunal al poporului" şi executat.

— M. Frederick Rudolph Lambert, al zecelea conte de Cavan (n. 1865), feldmareşal britanic în timpul primului război mondial, care s-a distins mai ales în prima şi în cea de-a treia bătălie de la Ypres (1914; 1917), şi pe râul Somme; ulterior a condus statul major imperial (1922 – 1926).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Atentatul cu bombă de la hotelul King David (22 iulie): teroriştii grupării Irgun Zvai

Leumi, conduşi de Menahem Begin, organizează un atentat cu bombă în aripa hotelului King David unde se aflau birourile britanicilor din Ierusalim; sunt ucişi nouăzeci şi unu de oameni, dintre care şaptesprezece evrei. Printre alte actium ale teroriştilor Irgun s-a numărat atentatul cu bombă de la ambasada britanică din Roma.

480

— Sub conducerea lui Mustafa al-Barzani, forţele republicane kurde, sprijinite de sovietici, întemeiază după terminarea celui de-al doilea război mondial o republică kurdă în nordul Iranului. Kurzii sunt învinşi de armatele iraniene şi republica este dizolvată, însă războiul de gherilă va continua.

— Iordania (Regatul Haşemit al Iordaniei) *devine stat independent* (*25 mai*).

— Siria (Republica Arabă Siriană) devine stat independent.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Americanii încep experienţe cu bomba atomică în atolul Bikini din insulele Marshall. Două bombe atomice sunt detonate în aer deasupra lagunei (1 iulie şi 25 iulie), primul dintr-o serie de şaptezeci de asemenea teste care vor avea loc la Bikini şi Eniwetok.

— Războiul civil chinez: generalul George C. Marshall încearcă să medieze un armistiţiu temporar în cadrul Războiului civil chinez (ianuarie), armistiţiu de scurtă durată. Armatele Gomindanului ocupă o mare parte din nordul Chinei, cu sprijin substanţial din partea americanilor; asistenţa americană este stopată (iulie) şi, de îndată ce infanteriştii marini americani încep să se retragă din China, sorţii se schimbă în favoarea comuniştilor.

— Armatele sovietice se retrag din Manciuria (martie – mai).

— Războiul din Indochina (Războiul pentru independenţa Vietnamului; 1946 – 1954): o gherilă insurgenţă se transformă în război la scară mare între Franţa şi Republica Democratică Vietnam, condusă de primul preşedinte a [acesteia, Ho ŞI NTin (Nguyen That Thanh/”.

— Prin înţelegerea de la Cheribon se întemeiază

Republica Indonezia, aflată în continuare parţial sub dominaţie olandeză. Continuă războiul de gherilă pentru

Independenţa, insurgenţa islamică transformând războiul într-un conflict tridirecţional.

— Un conflict la scară largă dintre hinduşi şi musulmani izbucneşte în India, pe măsură ce se apropie momentul divizării şi creării a doua state independente, India şi Pakistan.

— Republica Filipine devine o naţiune independentă (4 iulie). Formaţiunile de gherilă Hukbalahap, conduse de comunişti, trec de la lupta împotriva japonezilor la o prelungită insurgenţă antiguvernamentală (1946 – 1954), cucerind o mare parte din zona rurală

a centrului Luzonului.

— M. Homma Masaharu (n. 1887), general japonez care a comandat forţele de invazie din Filipine (1941 – 1942); a fost executat ca criminal de război pentru atrocităţile comise asupra prizonierilor.

B m. Tomoyuki Yamashita (n. 1885), general japonez care a comandat armatele din sud-estul Asiei (1941 – 1942) şi din Filipine (1944); criminal de război; a fost executat. B m. Hisaichi Terauchi (n. 1879), general japonez care a fost ministru al armatei (1936 – 1937) în perioada pregătirilor pentru cel de-al doilea război mondial; a comandat Armata Zonală din China de Nord (1937 – 1938), apoi Armata de Sud (1941 – 1945), coordonând toate operapunilemilitarejaponezedin sud-estul Asiei.

— M. Tai Li (n. 1895), general naţionalist chinez care a fost şeful serviciului de contraspionaj şi al poliţiei secrete ale Gomindanului, subordonat direct lui Cian Kai-şi (din 1938).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Winston Churchill este primul care foloseşte expresia *cortina de fier* pentru a descrie blocul sovietic într-un discurs ţinut la colegiul Westminster din Fulton,

Missouri (5 martie); discursul său a contribuit la accelerarea Războiului Rece.

— Adunarea Generală a Naţiunilor Unite se întruneşte pentru prima dată (10 ianuarie); norvegianul Trygve Lie a fost ales primul secretar general al Naţiunilor Unite (1946 – 1952).

481

— Emily Greene Balch, membră fondatoare şi prima secretară a Ligii Internaţionale a Femeilor pentru Pace şi Libertate (1919), este distinsă cu Premiul Nobel pentru pace, alături de John R. Mott.

— Preşedintele haitian Elie Lescot este răsturnat printr-un puci militar (11 ianuarie); succesorul său este Dumarsais Estime.

— Fostul ministru de război Juan Perón devine preşedintele Argentinei; în mare parte influenţat de soţia sa, Maria Eva „Evita", până la moartea acesteia înj952, el devine efectiv dictatorul Argentinei. Va fi înlăturat printr-o lovitură de stat (1955).

— N. Karen Gay Silkwood (m. 1974), muncitoare într-o uzină atomică americană.

— M. Theodore Stark Wilkinson (n. 1888), amiral american care, în calitate de comandant adjunct al Forţei Pacificului de Sud, a condus debarcările începând cu cea din golful Leyte (1944) şi din Luzon (1945), ca şi cea din Japonia (septembrie 1945).

EUROPA:

e Războiul civil grec: forţele guvernamentale încep să domine armatele comuniste, pe măsură ce soseau în Grec ia tot mai multe ajutoare britanice şi americane pe calea aerului, laolaltă cu un număr însemnat de consilieri militari.

— Partidul Comunist preia controlul total în Ungaria, cu sprijinul trupelor de ocupaţie sovietice; Mâtyâs Rákosi devine primul-ministru al guvernului controlat de

comunişti, e Partidele comuniste din Europa, dominate de Uniunea Sovietică, întemeiază Cominform (Biroul Comunist de Informaţii) (1947 – 1956); organizaţia nu mai este folosită ca instrument de control sovietic după moartea lui Iosif Stalin (1953).

e Armata iugoslavă trimisă în mult disputatul oraş Trieste este oprită de trupele americane de ocupaţie din Italia (septembrie). Forţele aliate de ocupaţie se retrag complet din Italia, lăsând trupe la Trieste (14 decembrie).

— Regele Mihai abdică (31 decembrie) sub presiunea exercitată de comunişti; România devine „republică populară".

e m. Anton Denikin (n. 1872), general în armata Albilor în timpul luptelor de pe fluviul Don din cadrul Războiului civil rus.

— M. Jacques Philippe Leclerc (n. 1902), general francez în armata Franţei Libere din cel de-al doilea război mondial; a condus Divizia II franceză de blindate cu care a intrat în Paris (1944).

— M. Ian Standish Monteith Hamilton (n. 1853), general britanic în timpul primului război mondial, comandantul suprem al forţelor din Mediterana (1910) şi al Armatei Britanice de Apărare (1914), înainte de a dirija debarcările cu sfârşit tragic de la Gallipoli (1915); refuzând să se retragă, a fost destituit şi rechemat în ţară.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Continuă planurile de divizare a Palestinei; Naţiunile Unite recomandă împărţirea în două state, unul arab şi unul evreu, retragerea britanică fiind programată pentru data de 1 octombrie 1948. Arabii palestinieni şi partizanii acestora din lumea arabă nu sunt de acord cu soluţia propusă; un război pe scară largă pare iminent, pe măsură ce luptele de gherilă se intensifică în Palestina.

— Mişcări anticoloniale încep să ia amploare în multe ţări. În Madagascar, o revoltă eşuată împotriva francezilor

se soldează cu circa zece mii de victime în rândul populaţiei indigene şi cu o mie în cel al francezilor (ianuarie – aprilie).

— Partidul Ba'atât (Partidul Socialist al Renaşterii Arabe) este organizat oficial ca partid politic; el exista ca o mişcare socialistă panarabă încă de la mijlocul anilor 1930.

482

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Luptele dintre hinduşi şi musulmani ca şi crimele în masă se intensifică odată cu divizarea Indici Britanice în două noi state, India şi Pakistan (15 august); se înregistrează între cinci sute de mu şi un mââion de morţi, migraţia internă situându-se între zece şi optsprezece milioane de oameni.

— Războiul din Kashmir (1947 – 1949): rajahul din Kashmir, un hindus, anexează Kashmirul la India în timpul procesului de divizarea Indiei, dând aştfejnaştere la o mişcare musulmana de protest în Kashmir ce va degenera în scurtă vreme într-un război nedeclârat Ta care vor lua parte numeroase clemente ale forţelor armate indiene şi pakistaneze.

— Războiul civil chinez: chiar dacă cele două tabere, comuniştii şi Gomindanul, se aflau într-o situaţie de echilibru în Manciuria, comuniştii trec în mod decisiv la ofensivă; ei avansează totodată de la acţiuni de tip gherilă la războiul poziţional şi, până către sfârşitul anului, comuniştii vor controla o mare parte din provincie.

— Feldmareşalul Luang Pibul Songgram preia puterea în Thailanda printr-olovitură de stat

— Armatele Vietminh (Frontul de Independenţă a Vietnamului) asediază oraşul Hue (ianuarie – februarie) însă nu reuşesc să-l cucerească.

m. Aung San (n. 1915), prim-ministru al Birmaniei, asasinat de cinci membri ai cabinetului său (19 iulie) este

tatăl lui Daw Aung San Suu Kyi.

— M. Haruyoshi Hyakutake (n. 1888), general japonez care a condus defensiva de la Guadalcanal, fiind învins la capătul unei lupte de durată (1943).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Preşedintele american Harry S. Truman face cunoscută Doctrina Truman (12 martie), conform căreia America era împotriva comunismului la scară mondială şi care solicita în acelaşi timp Congresul american ajutoare masive pentru Grecia şi Turcia: un pas important în dezvoltarea Războiului Rece.

— Secretarul de stat american George C. Marshall elaborează Planul Marshall, un program de ajutorare american masiv destinat reconstrucţiei Europei postbelice şi, concomitent, întăririi guvernelor europene anticomuniste; o stratagemă importantă în cadrul Războiului Rece.

— George Frost Kennan, publicând anonim *în Foreign Affairs*, scrie despre politica „îngrădirii" Uniunii Sovietice; aceasta avea să devină poziţia fundamentală a Statelor Unite pe timpul Războiului Rece.

— Central Intelligence Agency – CIA (Agenţia Centrală de Informaţii) este înfiinţată printr-un Decret privind Siguranţa Naţională a S.U.A., luând locul fostului Oficiu al Serviciilor Strategice (OSS), care funcţionase pe timpul celui de-al doilea război mondial

— Războiul civil Paraguayan (30 martie – 20 august): forţele rebelilor conduse de fostul preşedinte Rafael Franco sunt învinse decisiv de armatele guvernamentale ale preşedinte lu': Higinio Morinigo în lupta de la Asunción (20 august), punându-se astfel capăt războiului.

— Preşedintele Ecuadorului José Maria Velasco Ibarra este răsturnat printr-o lovitură *de* stat *şi înlocuit de colonelul Carlos Mancheno (23 august)*.

— M. Marc Andrew Mitscher (n. 1887), amiral

american în timpul celui de-al doilea război mondial care a comandat portavionul *Hornet* în bătălia de la Midway, ulterior fiind comandantul Forţei Speciale Rapide de Transport.

— M. Evans Fordyce Carlson (n. 1896), general american al cărui Batalion II de Puşcaşi Marini (Puşcaşii marini ai lui Carlson), antrenat pe baza tehnicilor chinezeşti, a îndeplinit atacuri temerare, adesea în spatele liniilor inamice, precum atacul de ia Guadalcanal (noiembrie – decembrie 1942); Carlson a fost rănit grav la Saipan (1944 t

EUROPA:

— În timp ce Războiul Rece ameninţa să se transforme în conflict deschis, armata sovietică a impus o blocadă asupra Berlinului de vest (22 iunie); în replică-Aliaţii au organizat o masivă aprovizionare a oraşului pe calea aerului, până la ridicarea blocadei (mai 1949).

— Democraţia cehă este distrusă printr-o lovitură de stat fără vărsare de sânge, sprijinită de prezenţa puterii militare sovietice în Europa de Est.

— M. Edvard Beneš (n. 1884), lider al mişcării de independenţă a Cehiei, primul ministru cehde externe (1918 – 1935) şi preşedinte al Cehoslovaciei (1935 – 1938; 1945 –, 1948 j; a demisionat după ce comuniştii au preluat puterea.

— HI Jan Masaryk (n. 1886), ministru ceh de externe (1945 – 1948), fiul lui Tomás Masaryk; după preluarea puterii de către comunişti printr-o lovitură de stat (1948), el îşi păstrează funcţia rămânând în opoziţie. După numai câteva săptămâni el cade (sau esteâmpinsfde la o fereastră în Praga (10 martie).

— Războiul civil grec: armatele guvernamentale trec la ofensivă, respingând armatele comuniste, care suferă din ce în ce mai mult de lipsă de arme şi provizii, pe

măsură ce ruptura dintre iugoslavi şi sovietici se agravează.

— m. Walther von Brauchitsch (n. 1881), feldmareşal german care, în calitate de comandant suprem (1938 – 1941), a plănuit atacurile asupra Poloniei, Franţei, Balcanilor şi Rusiei; a fost demis după ce a emis părerea conform căreia Moscova nu putea fi cucerită.

— M. Arthur Coningham (n. 1895), mareşal britanic al aerului supranumit" Maori"; el a organizat şi a condus Forţa Tactică Aeriană II, multinaţională, în debarcările din Normandia (1944).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Forţele Israelite din organizaţiile Irgun Zvai Leumi şi Stem Gang au masacrat două sute cincizeci şi patru de arabipajestinieni locuitori ai satului Deir Yasin, din apropiere de Ierusalim (9 aprilie); marea majoritatea celor ucişi erau necombatanţi.

— Războiul pentru independenţa Israelului (Primul război arabo-israelian) (mai 1948 – ianuarie 1949): în Palestina izbucneşte războiul civil arabo-israelian (januane), în timp ce britanicii se pregăteau de retragere, iar migraţia arabă era tot mai numeroasă (începutul lunii mai). Britanicii se retrag (14 mai), este înfiinţat statul independent Israel şi armatele din Siria, Liban, Irak, Iordania şi Egipt invadează statul israelian nou creat (14 – 15 mai); forţele egiptene care înaintau de-a lungufcoastei ajung la mai puţin de patruzeci de kilometri de Tel Aviv înainte de a fi respinse. În cele din urmă armata israeliană va învinge toţi atacatorii arabi, mai puţin în sectorul Ierusalimului, unde Legiunea Arabă Iordaniană cucereşte şi păstrează cea mai mare parte din oraş.

— Teroriştii israelieni din gruparea Stern Gang îl asasinează pe diplomatul suedez şi mediator-şef la Naţiunile Unite pentru pace în Palestina/Folke Bernadotte (n. 1895). E1 este înlocuit de Ralph Bunche.

e Liderul Partidului Naţional, Daniel Malan, preia puterea în Africa de Sud, introducând rapid sistemul rasist al apartheidului care va sfâşia societatea sud-africană şi va genera un război civil ce va dura câteva decenii.

— Menahem Begin întemeiază Partidul Herut Israelian.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil chinez: comuniştii obţin o serie de victorii importante asupra forţelor Gomindanului, războiul luând practic sfârşit, cu excepţia unor acţiuni de curăţire care se vor mai desfăşură şi în continuare.

e Războiul civil chinez, bătălia de la Mukden-Chinchow (27 – J30 octombrie): armata Gomindanului din Manciuria este învinsă decisiv de urmăritorii comunişti; din acel

moment armatele Gomindanului încetează să mai existe ca forţe luptătoare. Oraşul Mukden este cucerit (1 noiembrie).

e Războiul civil chinez, bătălia de la Huai Hai (bătălia de la Suzhou) (noiembrie 1948 – ianuarie 1949): ultima şi cea mai importantă bătălie a războiului, la care au luat parte câte cinci sute de mii de soldaţi din fiecare tabără; infanteria comuniştilor distruge Grupul VII de armate al Gomindanului, pornind apoi în urmărirea Grupului II de armate, care se retrage. Gomindanu Tpiefde circa două sute cincizeci de mii de oameni.

— M. Mohandas Karamchand., Mahatma” Gandhi (n. 1869), personaj de frunte în cadrul mişcăm de independenţă a Indiei şi cel mai vestit susţinător al non-violenţei pe plan mondială fost asasinat de un extremist hindus în New Delhi (30 ianuarie).

e Birmania devine stat independent (4 ianuarie); primul ei premier este U Nu. Se iscă mai multe insurecţii,

pe măsură ce diverse grupări comuniste şi minorităţi etnice încearcă să răstoarne proaspătul guvern; despre toate acestea la un loc se vorbeşte ca despre Războiul civil birmanez început în 1948, război care a continuat şi în anii 1990.

— Războiul civil din Malaysia (1948 – 1960): forţele chineze şi malaysiene conduse de comunişti declanşează insurecţia, pornind din delta fluviului Irrawaddy (martie); forţele britanice de ocupaţie declară stare de urgenţă (iunie), pe măsură ce conflictul ia amploare. Armatele malaysiene-britanice vor câştiga în final lungul război de gherilă, luândastfel naştere un stat malaysian independent.

— Armatele olandeze cuceresc Djokjakarta; gherilele indoneziene continuă lupta pentru independenţă.

— Republica Democrată Populară Coreeană (Coreea de Nord) devine stat independent (9 septembrie}.

— Republica Coreea (Coreea de Sud) devine naţiune independentă, sub conducerea lui Syngman Rhee (1948 – 1960). Eşuează revoltele din mai multe oraşe *sud-coreene*.

— Armatele guvernamentale indiene cuceresc oraşul Hyderabad (septembrie), după ce conducătorul acestuia, Nizam, refuzase anexarea la India în timpul procesului de separare a Pakistanului.

e în Birmania se declanşează Războiul pentru independenţa statului Karen (1948 – 1950).

— M. Hidekijrojo (n 1884), general japonez, şefrd statului major al armatei din Kwangtung şi prim-numstrn aTJapohiej (din octombrie 1941 şi până la demisia sa din 1944) ţalost spânzurat pentru crime de război.

— M. Mohammad Afiâinnah (n. 1876), conducător al Ligii Musulmane care a devenit întemeietorul Pakistanului e m. Feng Yu-hsiang (n. 1882), general chinez cunoscut sub numele de „Generalul Creştin”; un puternic senior războinic din nord în anii 1920, el a fost înfrânt categoric

de armatele Gomindanului (1930).

e m. Heitaro Kimura (n. 1888), general japonez care a comandat Armata Zonală Birmaneză după înfrângerea acesteia de la Imphal şi Kohima (1944); a fost executat pentru tratamentul aplicat prizonierilor aliaţi în timpul lucrărilor de construcţie a căii ferate Thailanda – Birmania.

e m, Iwane Matsui (n. 1878), general japonez care a condus campaniile de cucerire a oraşelor Şanhai şi Nanking (1937); a fosteomandantul forţelor japoneze dinihina în timpul atrocităţilor cunoscute sub denumirea de „violul din Nanking", pentru care a fost judecat, condamnat şi executat/".

e m. Suzuki Kantaro (n. 1868), amiral japonez expert în lupta cu torpile, care a ajuns şeful statului major al Marinei; numit prim-ministru (aprilie 1945), a declarat iniţial că va lupta până la capăt.

485

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil Columbian (La Violencia) (1948 – 1958): masivul război de gherilă dintre liberali şi conservatori s-a desfăşurat mai cu seamă în zonele rurale şi a costat între două sute şi trei sute de mii de vieţi omeneşti, la care se adaugă un mare număr de răniţi; disputa nu este tranşată definitiv, conflicte continuând să apară chiar şi pe la începutul anilor 1990.

— În mărturia depusă în faţa Comitetului Camerei pentru Activităţile Non-Americane (HUAC), Whittaker Chambers îl acuză pe diplomatul american Alger Hiss de a fi spion comunist

— În Costa Rica, insurecţia condusă de José Figueres Ferrer readuce la putere guvernul lui Otilioulate Blanco, ales în mod legal (aprilie).

— Preşedintele Jamaican José Bustamante este înlăturat printr-o lovitură de statfqcţombrie); în locul său vine generalul Manuel Odna, care va conduce ţara până în

1956.

— M. John Joseph „Blackjack” Pershing (n. 1860), general american care a comandat forţele expediţionare americane în Mexic (1916 – 1917); a fost primul care a deţinut funcţia de general de armată american (1919).

— M. Orville Wright (n. 1871), pionier american în domeniul aviaţiei.

EUROPA:

— Odată cu explozia primei bombe atomice sovietice ia sfârşit monopolul nuclear al Statelor Unite şi începe lunga perioadă de echilibru încărcată de teroare dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică în cadrul Războiului Rece.

— Un eveniment important al Războiului Rece îl constituie semnarea Pactului Nord-Atlantic (4 aprilie) şi înfiinţarea Organizaţiei Tratatului Nord-Atlantic (NATO) (17 septembrie). Membri fondatori ai NATO au fost Belgia, Canada, Danemarca, Franţa, Islanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Portugalia şi Marea Britanie, acestora f alăturându-li-se mai târziu Statele Unite, Germania, Grecia, Spania şi Turcia.

— Războiul civilgrec: conflictul ia sfârşit când armatele guvernamentale cuceresc muntele Grammos, chiar dacă va mai continua un război de gherilă de intensitate redusă. Rămase fără bazele lor anterioare şi sursele de aprovizionare din Iugoslavia şi Albania, forţele comuniste nu mai sunt capabile să susţină o campanie de anvergură.

e la sfârşit procesul de împărţire a Germaniei postbelice. Republica Federală a Germaniei (Germania de Vest) devine o naţiune independentă (mai), în paralel cu înfiinţarea Republicii Democrate Germane (Germania de Est) (octombrie), e Convenţia de la Geneva este îmbogăţită cu noi amendamente referitoare la tratamentul aplicat civililor şi celor implicaţi în războaie civile.

— Născut în America, propagandistul nazist din timpul celui de-al doilea război mondial Axis Sally (Mildred Gillars), este acuzat de trădare şi condamnat la o pedeapsă de doisprezece ani închisoare.

e m. Gheorghi Mihailovici Dimitrov (n. 1882), conducătorul bulgar al Cominternului

(1235 jET943 yşâpnm-mî-mi ai Bulgariei după încheierea celui de-al doilea război mondial (1946 – 1949).

e m. Radu Korne (n. 1895), general român, s-a remarcat în luptele din peninsula Kerci; mort în închisorile comuniste.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul pentru independenţa Israelului (Primul război arabo-israelian): armistiţiul egipteano-israelian (7 ianuarie) pune capăt luptelor, dar nu este semnat niciun tratat de pace. Circa un milion de refugiaţi arabi îşi părăsiseră casele; vor începe câteva decenii de lupte şi acţiuni de gherilă arabo-israeliene.

— Se nasc conflicte armate între algerienii care-şi cereau independenţa şi forţele coloniale franceze (mai); pe măsură ce forţele de independenţă cresc ca număr, sporesc şi acţiunile anticoloniale pe întregul continent african.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil chinez: armatele comuniste cuceresc oraşele Pekin (22 ianuarie) şi Nanking (22 aprilie), şi cele mai importante oraşe chineze până la sfârşitul anului, pe măsură ceadversarii lor, armatele Gomindanului, îşi încetează existenţa, un mare număr de oameni trecând în tabăra comunistă. Rei>publica-Populară Chineză este înfiinţată în mod oficial (1 octombrie). Guvernul naţionalist al lui Cian Kai-şi se refugiază în Formosa (azi Taiwan) (decembrie).

— Războiul din Kashmir: printr-un armistiţiu mediat

de Naţiunile Unite, ia sfârşit războiul nedeclarat dintre India şi Pakistan care dura de doi ani în Kashmir; Kashmirul este divizat de-a lungul liniei frontului existente la acea dată (1 ianuarie).

— Războiul pentru independenţa Indoneziei: un armistiţiu între olandezi şi indonezieni pune capăt războiului (7 mai); urmează retragerea olandezilor (decembrie). Liderul mişcării de independenţă, Sukarno, devine primul preşedinte al nou-înfiinţatei ţări.

— Guvernul thailandez condus de Luang Pibul Songgram înfrânge o tentativă de insurecţie armată (februarie).

— Laos devine o naţiune independentă.

— M. Hiroaki Abe (n. 1889), amiral japonez care a comandat Divizia VIII de Crucişătoare din cadrul Forţei de lovire de la Pearl Harbor (1941).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Sunt retrase ultimele trupe americane din China (februarie). Într-o declaraţie a Departamentului de Stat al Statelor Unite se anunţă încetarea totală a trimiterii de ajutoare militare către guvernul naţionalist chinez (august), acuzând acest guvern de corupţie endemică şi făcându-l în bună măsură răspunzător pentru victoria comuniştilor în Războiul civil chinez.

— M. John Porter Lucas (n. 1890), general american în timpul celui de-al doilea război mondial; a fost eliberat din funcţie după ce armatele sale au fost blocate de germani la Anzio, în sudul Italiei (1944).

EUROPA:

— Fizicianul atomic germano-britanic Klaus Fuchs, conducătorul departamentului de fizică de la uzina atomică Harwell din Marea Britanie, este demascat ca fiind agent sovietic; a fost închis până în 1959.

— Walter Ulbricht devine secretar general al Partidului Socialist Unit aflat la putere în Germania de Est

şi totodată conducător al ţării (1950 – 1971).

— M. Petre Dumitrescu (m. 1882), general român, comandant de armată pe frontul de est.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Africa de Sud este promulgat Actul Suprimării Comunismului, oferind astfel baza legală pentru crearea statului poliţienesc sud-african.

— M. Jan Christian Smuts (n. 1870), mareşal sud-african în Războiul anglo-bur, comandant al forţelor armate aliate est-africane în primul război mondial şi de două ori prim-ministru al Africii de Sud (1919 – 1924; 1939 – 1948).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul coreean (1950 – 1953): armatele nord-coreene lansează un atac-surpriză asupra Core. ei.de Sud (25 iunie), înaintând rapid spre sud pentru a cuceri capitala sudeoreeană, Scul. Statele Unite şi ONU intervin rapid (30 iunie), luând astfel naştere un front care tăia peninsula coreeană în două (august – septembrie). Urmează debarcări de tăria unor divizii la Inchon, aflat la circa două sute treizeci de kilometri mai spre nord. Făcând joncţiunea cu armatele care soseau dinspre sud, armatele aliate recuceresc Seul şi ocupă Pyongyang, după care pornesc către râul Yalu, frontiera coreeano-chineză. Aici intervin forţe masive ale Armatei Roşii chineze; corpul principal al armatei chineze, numărând o sută optzeci de mii de soldaţi, respinge armatele aliate (25 noiembrie), pe care le urmăreşte până pe linia defensivă situată la nord de Seul (decembrie); în paralel sunt evacuaţi pe calea apelor, pe la Hungnam, peste o sută de mii de soldaţi şi tot atâţia civili.

— Războiul din Indochina: armatele franceze se retrag în delta Râului Roşu după ce

— Suferiseră înfrângeri substanţiale din partea forţelor de independenţă vietnameze în nord şi în delta Mekongului.

e Războiul civil din Laos (1950 – 1973): lungul război civil începe odată cu formarea armatei comuniste Pathet Lao care se confruntă cu Armata Regală laoţiană. e Chinezii cuceresc Tibetul, întâmpinând o slabă rezistenţă aripata. Dalai-lama rămâne ca o marionetă în mâinile chinezilor; începe lupta de rezistenţă de tip gherilă, de mică anvergură.

— Forţele guvernamentale birmaneze recuceresc o mare parte din centrul ţării de la insurgenţii din Karen; războiul pentru independenţa Karenului eşuează, transformându-se într-o lungă insurgenţă de tip gherilă.

— Insurecţia democratică din Nepal este învinsă de forţele guvernamentale (noiembrie).

— Ia fiinţă în mod formal Republica Indonezia (15 august).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Pedro Albizu Campos conduce o revoltă în Puerto Rico, care este rapid înăbuşită de Garda Naţională a insulei (30 octombrie). Naţionaliştii Oscar Collazo şi Griselio Torresola organizează un atentat la Blair House (1 noiembrie), în Washington, D.C., încercând fără succes să-l asasineze pe preşedintele american Harry S. Truman. Torresola şi unul dintre paznici sunt ucişi în timpul atacului; Collazo este condamnat pe viaţă, dar mai târziu se revine asupra sentinţei (1979).

— Preşedintele Haitian Dumarsais Estime este înlăturat printr-un puci militar (aprilie) şi înlocuit cu colonelul Paul Magloire.

— Congresul american trece peste veto-ul preşedintelui Harry S. Truman şi promulgă Actul McCarran pentru Securitatea Internă, intrând astfel în „era McCarthy”, o perioadă de campanie anticomunistă.

— Alger Hiss este acuzat de sperjur şi condamnat la aproape patru ani de închisoare.

— Owen Lattimore, care fusese acuzat pe nedrept de senatorul Joseph McCarthy ca fiind spion spion sovietic, este găsit nevinovat de un comitet al Senatului.

— M. Henry Harley, Jlap” Arnold (n. 1886), general american, comandant al Corpului Aerian al Armatei în cel de-al doilea război mondial.

488

— M. Walton Harris Walker (n. 1889), general american, comandant de blindate în ambele războaie mondiale în Europa, ca şi în războiul din Corcea, unde a comandat Armata VIII avându-l ca superior pe generalul Douglas MacArthur; a murit într-un accident lângă paralela treizeci şi opt (23 decembrie).

EUROPA:

— Spionii sovietici Guy Burgess şi Donald MacLean, ambii cetăţeni britanici, reuşesc să fugă în Uniunea Sovietică.

— M. Henri Philippe Pétain (n. 1856), general ffancez, eroul de la Verdun (1916), comandant suprem (1917 – 1918), mareşal al Franţei (1918), comandant în Războiul din Rif (1925 – 1926), prim-ministru (din 16 iunie 1940) conducător al guvernului colaboraţionistele la Vichy; după război, condamnarea lui la moarte a fost schimbată de Charles de Gaulle în închisoare pe viaţă.

— M. Carl Gustaf Emil Mannerheim (n. 1867), comandant al Armatei Albe în timpul Războiului pentru independenţa Finlandei şi al Războiului finlandezo-sovietic (1939 – 1940), după numele căruia a fost botezată Linia Mannerheim; ulterior preşedinte al Finlandei (1944 – 1946).

m. Mihail Markovici Borodin (n. 1884), comunist rus, bolşevic din vechea gardă, consilier-şef ăl Cominternului pentru Sun Iat-sen şi naţionaliştii chinezi (1923 – 1927):

după ce reuşise să supravieţuiască epurărilor din anii 1930, Borodin este arestat în timpul campaniei antievreieşti a lui Iosif Stalin din 1949 şi va muri într-o închisoare din Siberia.

— M. William Riddell Birdwood (n. 1865), feldmareşal britanic; comandant al ANZAC (Corpul de armată Australian – Neo-Zeelandez) în timpul primului *război mondial*, *s-a* distins mai ales la debarcările de la Gallipoli (1915), conducând ulterior evacuarea trupelor anglo-franceze din Gallipoli (1916).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Partidul Frontului Naţional preia puterea în Iran, fiind condus de Mohammed Mossadeq, care naţionalizează urgent instalaţiile petroliere şi instituie schimbări sociale de mare importanţă.

e m-Abdullah Ibn Hussein (n. 1882), emir şi primul rege al Transiordaniei (d. 1946 – 1951); a fost asasinat (20 iulie). Este urmat de fiul său, Hussein I.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul coreean: aproximativ cinci sute de mii de soldaţi chinezi şi nord-coreeni declanşează o ofensivă (1 ianuarie) care cucereşte capitala Seul; contraatacul armatelor aliate recucereşte oraşul (14 martie). Generalul Douglas MacArthur este demis de preşedintele Harry S. Truman (11 aprilie) după ce acesta a solicitat în mod public dreptul de a bombarda obiective chineze din Manciuria. Trupele ONU îşi stabilesc în cele din urmă o nouă linie a frontului la nord de Scul. Încep negocieri de pace intermitente (iulie), care continuă la Panmunjon (12 noiembrie); pacea va veni în 1953.

e Războiul din Indochina: forţele vietnameze de independenţa devin mai puternice, alăturându-li-se armatele de gherilă Pathet Lao şi Khmerii Roşii; francezii nu mai controlează decât oraşele şi câteva baze fortificate.

Recunoaşterea din partea Franţei a guvernului vietnamez Bao Dai nu are niciun efect.

489

— M. Thomas Albert Blamey (n. 1884), primul feldmareşal al Australiei; a comandat ANZAC (Corpul de armată Australian – Neo-Zeelandez) în Orientul Mijlociu, a deţinut apoi funcţia de comandant suprem al armatei australiene (1942) şi a dirijat ofensivele trupelor aliate terestre, începând cu cea din Noua Guinee (1942).

— M. Ali Han Liaquat (n. 1895), cel dintâi prim-ministru al Pakistanului, asasinat în timpul mandatului.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Americanii încep în poligonul din Nevada testele nucleare atmosferice; poligonul este situat la circa o sută douăzeci de kilometri nord-est de Las Vegas. Au avut loc peste o sută de detonări deasupra solului (1951 – 1958). Particulele radioactive rezultate, duse de vânt, au contaminat sute de kilometri pătraţi, zone în care locuiau peste o sută de mii de oameni; s-au produs importante pagube cauzate de radiaţii şi s-au înregistrat morţi. Populaţia aflată în direcţia vântului nu a fost niciodată avertizată de pericol şi nici evacuată.

— Victor Paz Estensoro, conducătorul Partidului Mişcării Revoluţionare Naţionaliste, este ales preşedinte al Boliviei, însă un puci militar condus de generalul José Ballivian îl împiedică să-şi exercite mandatul.

— Ethel Greenglass Rosenberg şi Julius Rosenberg sunt acuzaţi de spionaj în favoarea Uniunii Sovietice şi condamnaţi la moarte de judecătorul Irving R. Kaufinan; campania pe plan mondial declanşată pentru eliberarea lor nu are niciun efect.

— Dictatorul argentinian Juan Perón înfrânge o încercare de lovitură de stat militară (septembrie).

Preşedintele panamez Amulfo Arias este răsturnat printr-o lovitură de stat şi înlocuit cu vicepreşedintele

Alcibiades Arosmena (mai).

— M. Forrest Percival Sherman (n. 1896), amiral american care în timpul celui de-al doilea război mondial şi-a adus contribuţia la elaborarea planurilor unor operaţiuni de maximă importanţă din Pacific, precum cele din Insulele Mariane, de la Iwo Jima şi Okinawa.

EUROPA:

— În Cipru, forţele mişcării pentru autodeterminare conduse de colonelul George Grivas şi sprijinite de arhiepiscopul grec ortodox al insulei, Makarios III, încep un război de gherilă pentru *enosis* (unirea cu Grecia) împotriva trupelor britanice de ocupaţie, laolaltă cu atacuri teroriste asupra minorităţii turce din insulă (1952 – 1959).

— Ia fiinţă Comitetul Sovietic pentru Securitatea Statului (KGB); principalul organism al spionajului şi contraspionajului sovietic este succesor al Ceka şi OGPU (Administraţia Politică a Statului Unional).

— Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), întemeiată prin Tratatul Atlanticului de Nord din 1949, este reorganizată şi centralizată.

— M. George VI (n. 1895), rege al Marii Britanii (1936 – 1952) în timpul celui de-al doilea război mondial, când el şi soţia sa, Elizabeth Bowes-Lyon, au reprezentat importante simboluri patriotice; este urmat pe tron de fiâcasa cea mare, Elizabeta 11.

— M. Jean de Lattre de Tassigny (n. 1889), mareşal al Franţei care a comandat Armata I franceză de la St. - Tropez şi până în Germania (1944 – 1945); ulterior s-a aflat la comanda armatelor din Indochina (1950).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Revoluţia egipteană (23 iunie): Gamal Abdel Nasser conduce o lovitură de stat care-ljnjătură pe Farouk I şi întemeiază Republica Egipt; prunul său premier avea să fie

generalul Mohammed Naguib.

— Răscoala Mâi/Mau (1952 – 1956): numeroasa societate kenyană Kikuyu Mau-Mau declanşează un război de gherilă la scară naţională, nereuşit, pentru ieş i re a ţării de sub dominaţia torţelor coloniale britanice. În timpul răscoalei estearestat Jomo Kenyatta, care va tilnchis până în 1961, când va fi ales ca primul preşedinte al Kenyei independente.

— CamTIFE Chamoun, liderul comunităţii creştine maronite din Liban, preia puterea printr-o lovitură de stat, înlăturând guvernul musulman al lui Bishara al-Khouri.

— În Tunisia începe Războiul de gherilă pentru independenţă împotriva dominaţiei franceze; tunisienii sunt conduşi de Habib Bourguiba.

— ONU condamnă pentru prima dată sistemul de apartheid din Africa de Sud.

— Armatele britanice intervin de partea foiţelor din Mascat şi Oman, aflate în conflict cu armata Arabiei Saudite care pusese stăpânire pe mult disputata oază Buraimi (octombrie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Marea Britanie detonează prima sa bombă atomică, în insulele Monte Bello, în largul coastei de vest a Australiei (3 octombrie), devenind astfel al treilea membru al „clubului nuclear", prefaţând astfel proliferarea armelor nucleare în deceniile care vor urma.

e Armatele britanice de ocupaţie încep o puternică campanie împotriva insurgenţilor din Malaysia (februarie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Victor Paz Estenssoro, conducătorul Partidului Naţionalist al Mişcării Revoluţionare din Bolivia, devine preşedinte (16 aprilie) după o insurecţie (8 – 11 aprilie) care l-a înlăturat pe generalul Hugo Ballivian şi pe susţinătorii militari ai acestuia; victimele sunt estimate la

două – trei mii de morţi şi mai multe mii de răniţi.

e Fostul preşedinte cubanez Fulgencio Batista y Zaldivar preia puterea printr-o lovitură de stat; va conduce Cuba ca dictator până ce va *fi* izgonit de forţele lui Fidel Castro (1 ianuarie 1959).

EUROPA:

e m. Iosif Stalin (Iosif Mssarionovici Djugaşvili) (n. 1879), dictator comunist sovietic (1928 – 1953) care s-a folosit de aparatul Partidului Comunist pentru a prelua puterea, după care a întemeiat un stat poliţienesc ce va provoca zeci de milioane de morţi prin epurări, foamete, boli şi vulnerabilitate la atacurile naziste. Moartea sa (5 martie) va marca începutul unei lupte pentru putere şi totodată începutul „dezgheţului" sovietic – o relaxare a tensiunilor interne şi o renunţare la politica strictă a poliţiei secrete şi a controlului birocratic, laolaltă cu eliberarea a zeci de mii de deţinuţi.

— M. Lavrenti Pavlovici Beria (n. 1899), conducătorul poliţiei secretejovietice, care Tâncercat să preia controlul asupra Uniunii Sovietice în timpul luptei pentru putere cea *urmat* morţii Tuf Stalin; se presupune *că-a fost* ucis de oponenţii săi. e în Berlinul de Est, ca şi în întreaga Germanie de Est, au ioc revolte antiguvernamentale (16 – 17 iunie); trupele sovietice de ocupaţie intervin prompt împotriva participant lor.

491

Au loc ciocniri armate între forţele iugoslave şi cele italiene, americane şi britanice în disputatul oraş Trieste (29 – 31 august). Situaţia se detensionează printr-o înţelegere (5 decembrie) care prevede retragerea ambelor tabere şi evacuarea britanicilor şi americanilor.

— M. Karl Rudolph Gerd von Rundstedt (n. 1875), feldmareşal german în cel de-al doilea război mondial, comandant de grup de armate în Bătălia pentru Franţa şi pe frontul de est; comandant suprem ăââorţelor vest-

europene care s-au împotrivit invaziei aliate.

— M. Klement Gottwald (n. 1896), primul preşedinte al Cehoslovaciei comuniste (1948 – 1956/

— M. Paul René Fonck (n. 1894), pilot militar francez, considerat asul aviaţiei aliate în primul război mondial, care a doborât al şaptezeci şi cincilea – şi ultimul – avion inamic la data de 1 noiembrie 1918.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Guvernul iranian al lui Mossadcq rezistă unei lovituri de stat sprijinită de britanici şi americani; Mohammad Reza Şah Pahlavi fuge în exil (august). Trei zile mai târziu, un puci militar răstoarnă guvernul, iar şahmşahul se întoarce. Mohammed Mossadeq este întemniţat tffrip de trei ani, după care rămâne în arest la domiciliu până la moartea sa (1967).

— Revolta druizilor din Siria este înăbuşită de trupele guvernamentale siriene (decembrie 1953 – februarie 1954).

— M. Ibry Saud (Abd al-Aziz Ibn Saud) (n. 1880), învingător în Războiul civil arab (1925) şâprimul regeal Arabic? Saudite (d. 19323953).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul coreean: în iunie se reiau ostilităţile, dar la Panmunjon se va ajunge la un armistiţiu (27 iulie); linia de încetare a focului avea să devină graniţa dintre Corcea de Nord şi Coreeade Sud.

— Britanicii încep testele nucleare în poligonul de la Maralinga, Australia; testele vor continua până în 1963.

— M. Nobutake Kondo (n. 1886), amiral japonez; a comandat Flota II japoneză care a distrus Forţa Britanică Z (1941); ulterior a comandat ofensiva navală de la Guadalcanal. CELE DOUĂ AMERICI:

— Fidel Castro conduce un atac insurccţionar asupra garnizoanei cubaneze de la cazarma Moncada (26 iulie); el

este luat prizonier şi va fi eliberat doi ani mai târziu printr-un decret de amnistiere. Atacul devine cunoscut ca Mişcarea din 26 iulie.

— Într-o acţiune ieşită din comun în cadrul „erei McCarthy”, Fizicianul nuclear J. Robert Oppenheimer, figură de primă mărime în construirea bombelor atomice lansate la Hiroshima şi Nagasaki, este acuzat de lipsă de loialitate şi i se refuză acordarea încrederii privind siguranţa statului; acţiunea va fi repudiată ulterior de guvernul american.

— Comandantul suprem al forţelor armate columbiene, Gustavo Rojas Pinilla, devine dictatorul Columbiei în urma unei lovituri de stat; va conduce ţara între 1953 şi 1957.

— Ethel Greenglass Rosenberg şi Julius Rosenberg sunt executaţi ca spioni de către guvernul american.

— Diplomatul suedez Dag Hammarskjöld devine al doilea secretar general al ONU (1953 – 1961).

— Armatele britanice îl înlătură pe primul-ministru ales din Guyana, Cheddi Jagan, conducătorul Partidului Progresist Popular cu orientare de stânga (octombrie).

492

EUROPA:

— Armata sovietică detonează în mod intenţionat o bombă atomică, similară ca forţă celei de la Hiroshima, în aer, deasupra a patruzeci şi cinci de mii de soldaţi proprii şi a mai multor mii de civili, la Totkoie, în sudul Uralilor (14 septembrie); soldaţii sunt apoi filmaţi în timpul exerciţiilor care ţineau de dimineaţa până scara în zona exploziei, lipsiţi aproape total de îmbrăcăminte de protecţie, nici măcar folosirea măştilor de gaze nefiind posibilă la temperaturi ce depăşeau 60°C. Chiar dacă au fost evacuaţi din Totkoie femei, copii şi o parte din bărbaţi, în oraşele cele mai apropiate, situate la mai puţin de o sută şaizeci de kilometri, locuiau peste un milion de oameni. Nu

se cunoaşte numărul celor care au murit direct în urma exploziei; în orice caz, numai o mie dintre soldaţii care au luat parte la exerciţii mai erau în viaţă patruzeci de ani mai târziu când filmul sovietic cu caracter secret a fost *folosit de finlandezi* într-un documentar. Incidentul a fost ţinut secret până ce a fost făcut public în ziarul sovietic *Pravda* (octombrie 1991), după terminarea Războiului Rece.

— M. Heinz Guderian (n. 1888), general german din corpul de blindate, ale cărui tancuri au constituit viiful de lance în invazia din Polonia (1939) şi au străpuns frontul la Sedan (1940).

— M Paul Ludwig Ewald von Kleist (n. 1881), general german, comandant al forţelor blindate în timpul străpungerii frontului de la Sedan (1940) şi ăl armă Felor de tancuri în timpul invaziei Uniunii Sovietice; a murit într-o închisoare sovietică.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Este înfiinţat Frontul Algerian de Eliberare Naţională (FLN) (noiembrie); ulterior avea să devină unicul partid în Algeria independentă.

B Războiul pentru independenţa Algeriei (1954 – 1962) începe cu insurecţia forţelor FLN pornite din Tunisia împotriva dominaţieyfranceze (1 noiembrie) care au luptat victorios împotriva a patru – cruci sute de mii de soldaţi francezi. Independenţa Algeriei, avea să fie în cele din urmă negociată de către Charles de Gaullc.

— Gamal Abdel Nasser, care conducea de fapt Egiptul de la revoluţia din 1952, este numit oficial prim-ministru.

— Sudanul îşi câştigă autonomia de sub dominaţia britanico-egipteană.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

B Este testată cu succes prima bombă americană cu

hidrogen, în Atolul Eniwetok (I noiembrie).

B Războiul din Indochina: în lupta decisivă a războiului, armatele nord-vietnameze ased iazăpienbjen Phu, un oraş-fortăreaţă francez de la graniţa laoţi ano-vietnameză, care se predă (martie – mai); capitularea garnizoanei oraşului formată din şaisprezece mii de soldaţi pune capăt efectiv războiului.

— Acordurile de la Geneva dintre Franţa şi Vietnamul de Nord cu privire la Vietnam (iulie) pun oficial capăt Războiului din Indochina, prevăd retragerea francezilor şi divizarea ţării în Vietnamul de Nord şi de Sud, *dând astfel naştere lungului* război civil care va urma.

— Războiul civil vietnamez (1954 – 1975): războiul civil începe printr-o insurecţie de gherilă sprijinită de nordvietnamezi în Vietnamul de Sud; în anii! 960 – aceasta luptă se va integra războiului dâhv Tctnâm.

— Armatele guvernamentale, beneficiind de sprij în american, înfrâng principalele forţe de gherilă Hukbalahap în Filipine, dar un război de mică anvergură condus de comunişti va continua; el se va integra insurecţiei comuniste din anii 1960 şi va continua şi în anii 1990.

493

— Mişcarea de revoltă a insurgenţilor Pathet Lao împotriva noului guvern laoţian independent începe să ia amploare (1954 – 1959).

— Forţele britanice de ocupaţie din Malaysia anunţă retragerea Indoneziei de la conducerea insurecţiei, semnalând astfel o victorie britanică.

— Forţele chineze de ocupaţie înfrâng o masivă insurecţie din Tibet.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Rachetele balistice intercontinentale cu rază lungă de acţiune (ICBM) sunt puse la punct de către Statele Unite; flecare asemenea rachetă este capabilă să poarte unul sau mai multe capete nucleare. Aceste rachete devin

instrumentele de bază într-un eventual război nuclear care ar putea distruge întreaga umanitate.

— M. Enrico Fermi (n. 1901), fizician nuclear american de origine italiană, printre ale cărui realizări se numără şi obţinerea primei reacţii în lanţ din lume ca şi realizarea primului reactor nuclear 1942); a fost evenimentul central în construirea bombei atomice şi intrarea omenirii în teribila eră nucleară.

— Audieri televizate timp de treizeci şi şase de zile ale procesului intentat de armată senatorului Joseph McCarthy l-au expus şi l-au dezonorat pe senatorul care a condus *vânătoarea de vrăjitoare* din America, soldându-se cu o cenzură din partea Senatului (decembrie) şi începutul sfârşitului erei McCarthy.

— În Guatemala, guvernul ales al lui Jacobo Arbenz Guzmán este acuzat de guvernul american că ar fi dominat de comunişti. Cu sprijin american, Arbenz estemlăturăt de un puci militar condus de Carlos Castillo Armas (iunie). Începe un lung război de gherilă, care va dura mai multe zeci de ani.

— Este lansat submarinul american *Nautilus*, primul submarin nuclear din lume.

— Comandantul suprem al armatelor din Paraguay, Alfredo Strocssner, preia puterea printr-un puci militar; va conduce ţara ca dictator până ce va fi, la rândul său, înlăturat tot printr-un puci (1989).

— M. Getulio Domelles Vargas (n. 1883), dictator brazilian (1930 – 1945) şi preşedinte ales (1950 – 1954); preferă sinuciderea decât să accepte demisia cerută de armată.

— M. Hoyt Sanford Vandenburg (n. 1899), general în cadrul Forţelor Aeriene americane în al doilea război mondial, care a ajuns conducătorul Grupului Central de Informaţii (iunie 1946), predecesorul Agenţiei Centrale de Informaţii (CIA), apoi şeful statului major al Forţelor

Aeriene în timpul aprovizionării Berlinului de Vest pe calea aerului şi în timpul Războiului din Coreea.

— M. Charles Horatio McMorris (n. 1890), amiral american în timpul celui de-al doilea război mondial care a comandat apoi Flota a IV-a (1946).

EUROPA:

e Nikita Hruşciov ia puterea deplină ca premier a, Uniunii Sovietice, după ce l-a învins pe Serghei Malenkov într-o luptă internă pentru putere.

— Preşedintele american Dwight D. Eisenhower şi premierul sovietic Hruşciov se întâlnesc la Geneva, în prima conferinţă postbelică a superputeri lor.

— Este întemeiat Pactul de la Varşovia (Organizaţia Tratatului de la Varşovia), o alianţă militară a Ţărilor din blocul sovietic constituit ca o replică la NATO; membrii săi sunt Bulgaria, Republica Democrată Germană, Ungaria, Polonia, România şi Uniunea Sovietică.

— M. Alexandras Papagos (n. 1883), general grec, care a fost comandantul suprem al armatei; internatţlupă capitularea germanilor (1941), ulterior este numită Thnou în funcţia de comandant supremul 949) şi-i înfrânge pe comuniştitdevenând feldmăreşal, apo Tpnm-ministru (1952).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Sudan izbucneşte războiul civil între guvernul dominat de musulmanii din nord şi Africanii Negri creştini şi animişti din sud; războiul continuă, deşi uneori ca o luptă de gherilă de mici proporţii, şi la mijlocul anilor 1990.

— Forţele Arabiei Saudite sunt izgonite din disputata Oază Buraimi de către forţele britanice aflate de partea pretendenţi lor rivali din Muscat şi Oman.

ASIA CENTRALA, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— La Conferinţa de la Bandung (Indonezia), 29 de naţiuni liber asociate, celejnai multe africane şi asiatice" işâdec Târarieutrafitatea în Războiul Rece, concentrându-se în schimb asupra colonialismului şi a rasismului (aprâlieţ

— Ngo Dinh Diem devine dictator militar al Vietnamului de Sud.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Preşedintele american Dwight D. Eisenhower şi premierul sovietic Nikita Hruşciov se întâlnesc la Geneva pentru o săptămână (iulie); întâlnirea la vârf a superputerilor nu înregistrează rezultate deosebite, dar constituie începutul unui dialog în ceea ce avea să se numească „spiritul Genevei". La începutul anului (ianuarie), secretarul de stat american John Foster Dulles a avansat conceptul de „ripostă masivă" într-un război nuclear.

— M. Albert Einstein (n. 1879), fizician german-elveţian-american, care a fost un personaj de frunte în istoria omenirii. Un devotat internaţionalist, pacifist şi antinazist în perioada interbelică, Einsteinl-a îndemnat pe preşedintele Franklin Delano Roosevelt şa dezvolte bomba atomică în timpul celui de-al doilcafăzboi mondiafinainte ca naziştii

s-o poată tace ci, lăr după Tazboi a cerut ca toate armele nucleare sa de interzise.

— Preşedintele. Argentinei Juan Perón a fost *înlăturat* printr-o lo vi turaflestâf mi fi tară; fugind în exil, el a fost succedat de generalul Eduardo Leonardi.

— M. Clifton Albert Furlow Spraque (n. 1896), amiral american a cărui unitate a avut rolul principal la golful Leyte, forţându-i pe japonezi să se retragă.

— M. Frank Dow Merrill (n. 1903), general american în cel de-al doilea război mondial, care a comandat forţele la redeschiderea Drumului Birmaniei (1944).

EUROPA:

— În „discursul secret” ţinut la al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii

Sovietice (februarie), premierul sovietic Nikita Hruşciov denunţă uriaşele crime înfăptuite de Iosif Stalin, generând astfel un şi mai mare „dezgheţ” sovietic şi declanşând totodată un val de emigrări în cadrul mişcării comuniste din întreaga lume, la care se adaugă revolte armate şi demonstraţii în ţările ocupate de comunişti din Europa de Est.

— Revoltele din Poznan (iunie): peste cincizeci de oameni suit omorâţi de trapele sovietice trimise să înăbuşe revoltele masive din Poznan, Polonia; acestea au constituit unul dintre primele valuri de revolte care aveau să ia naştere în întreaga Europă de Est după discursul secret al lui Hruşciov despre j: rimele lui Stalin.

495

Revoluţia din Ungaria: insurecţia antisovietică se declanşează la Budapesta (23 octombrie); un nou guvern condus de Imre Nagy preia puterea (24 octombrie), în timp ce” armatele sovietice se retrag. Nagy instituie reforme majore, îl eliberează pe cardinalul Mindzenty şFanunţă retragerea Ungariei din Pactul de la Varşovia. Liderul Partidului Comunist, János Kádár, se desprinde de Nagy şi formează un guvern rival (1 noiembrie). Armata sovietică revine (4 noiembrie) şi zdrobeşte fără probleme armata ungară slab înarmată, luându-l prizonier pe Nagy, pe care avea să-l execute ulterior (1958); între o sută şi două sute de mii de oameni au fugit în exil/

— L) crombrie polonez: ample demonstraţii poloneze (octombrie) izbutesc să răstoarne guvernul comunist pe care-l înlocuiesc cu un guvern oarecum mai reformist condus de Władysław Gomułka; şi aceste evoluţii fac parte din valul care a cuprins blocul sovietic ca urmare a discursului lui Hruşciov şi a „dezgheţului” sovietic.

— Makarios III, arhiepiscopul greco-ortodox al Ciprului şi liderul mişcării cipriote pentru autodeterminare, este exilat în Insulele Seychelles de către forţele britanice de ocupaţie.

— M. Pictro Badoglio (n. 1871), general italian care a fost comandantul suprem al armatelor italiene în Războiul italo-etiopian (1935 – 1936) şi din nou în 1940; a devenit premier al Italiei după prăbuşirea dictaturii lui Benito Mussolini (1943).

e m. Juan Negrin (n. 1894), ultimul prim-ministru al Republicii Spaniole.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul Sinai-Sucz (al doilea Război arabo-israelian) (29 octombrie – 6 noiembrie): Gamăl Abdel Nasser naţionalizează Canalul Suez (26 iulie); se ajunge astfel într-un impas, care duce la formarea unei alianţe britanico-francezo-israeliene în vederea cucenni canalului. Israelul atacă Egiptul cu trupe de desant şi blindate (29 octombrie), lansându-se în urmărirea armate Fegiptene care se retrage în Sinai şi cucerind Sharm el-Sheikh (5 noiembrie). Britanicii şi francezii încep bombardamentele în zona canalului (KToctombrie), oraşul Port Said fiind atacat de trupe de desant aerian (5 noiembrie) şi de trupe de debarcare (6 noiembrie). Toate cele trei ţări sunt silite să se retragă atunci când Statele Unite îşi manifestă dezacordul cu privire la invazie; Forţele de pace ONU ocupă zona Canalului Suez până în 1967.

— Armatele Frontului de Eliberare Naţională (FLN) îşi mută războiul de gherilă în Alger.

— Învingătoare în lupta pentru independenţă faţă de Franţa, Tunisia devine stat independent; Republica Tunisia (20 martie), este condusă de primul său preşedinte, Habib Bourguiba (1956 – 1987).

— Ia naştere Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei (MPLA), care-şi începe campania pentru

independenţa Angolei de sub ocupaţia portugheză, campanie care se va transforma în Războiul pentru independenţa Angolei (1961 – 1974).

— Republica Sudan devine o naţiune total independentă (1 ianuarie).

— Marocul devine naţiune independentă (2 martie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armatele franceze se retrag complet din Indonezia. Văzând că balanţa războiului civil începe să se încline în favoarea nord-vietnamezi lor, Statele Unite iau locul Franţei în ajutorarea sud-vietnamezilor. Astfel sute de consultanţi militari americani preiau în mod oficial pregătirea armatei sud-vietnameze, implicarea americană din ce în ce mai amplă având să genereze în final Războiul din Vietnam.

— Conflictele dintre tamili şi sinhalezi iau amploare în Ceylon (Sri Lanka); demonstraţiile tamililor cer recunoaşterea limbii şi culturii lor.

— Armata chineză invadează Birmania unde se angajează în luptă cu forţele birmanezechinezii cuceresc teritoriul disputat din nordul Birmaniei.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Revoluţia cubaneză (1956 – 1959): un mic grup de revoluţionari cubanezi condus de Fidel Castro debarcă în Cuba (2 decembrie); învinşi rapid de armatele guvernamentale, revoluţionarii se retrag în Sierra Maestra, unde vor pregăti revoluţia care avea să cucerească întreaga ţara.

— M. Anastasio Somoza García (n. 1896), dictator în Nicaragua care a fost asasinatei succedat de fiul său, Luis Anastasio Somoza Debayle, care a condus la rândul sau ţara ca dictator (195 ri 1963).

e m. Ernest Joseph King (n. 1878), comandant

suprem al flotei americane în cel de-al doilea război mondial, şef al operaţiunilor navale şi consilier-şef al lui Franklin Delano Roosevelt pe probleme navale.

— M. William Avery „Billy" Bishop (n. 1894), un pilot de frunte pe avioanele de atac ale aliaţilor, care a doborât şaptezeci şi două de avioane germane în timpul primului război mondial; este numit mareşal al forţelor aeriene în Canada (1938) şi a fost comandantul forţelor aeriene canadiene în timpul celui de-al doilea război mondial.

EUROPA:

— Uniunea Sovietică îşi construieşte propriile sale rachete balistice intercontinentale cu raza lungă de acţiune (*ICBM*), războiul nuclear *americano-sovietic care ar distruge* toată viaţa de pe glob părând mai aproape ca niciodată.

— Marea Britanie detonează prima sa bombă cu hidrogen (15 martie).

— La Celeabinsk, în apropiere de Kyştym, în Urali, un accident nuclear se soldează cu un număr nedeclarat de morţi şi cu mai multe mii de victime, contaminând sute de kilometri pătraţi; incidentul a constituit secret sovietic de stat timp de mai multe zeci de ani.

— Un grav accident nuclear are loc la centrala nucleară britanică de la Sellafield (Windscale); norul radioactiv format contaminează largi zone din Marea Britanie şi cauzează un număr nedeterminat de morţi în anii care au urmat. Incidentul a constituit secret britanic de stat timp de mai multe zeci de ani.

— Albania părăseşte blocul sovietic, devenindu-n stat comunist independent de orientare proc Bmeză.

— Forţele guvernamentale înăbuşă revolta din Varşovia (3 octombrie).

— Generalul sovietic Vasili Konstantinovici Bliuher, executat în „Marea Epurare" din 1938, este „reabilitat postmortem".

— M. Friedrich Paulus (n. 1890), comandantul Armatei VI germane la Stalingrad care a ordonat în cele din urmă rămăşiţelor armatei sale să capituleze (1943).

— M. Miklós Horthy (n. 1868), dictator al Ungariei (1920 – 1944).

— M. Haakon VII (n. 1872), rege al Norvegiei (1905 – 1957) care a condus guvernul din exil în timpul celui de-al doilea război mondial.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Oman, proaspăt reinstalatul sultan Said bin Taimur, ajutat de britanici, pune capăt unei revolte conduse de fostul imam al Omanului, aflat în exil (iulie – august).

497

— Teritoriul deţinut de spanioli în Maroc, I fiii, este invadat de trupe neregulate maiocane, care sunt respinse de armatele spaniole (noiembrie – decembrie), chiar dacă îmi va fi în cele din urmă cedat statului marocan (I aprilie 1958).

— Armata franceză se confruntă cu cea tunisiană în apropiere de graniţa algeriană (26 mai – 7 iunie); incidente de acest gen vor mai avea loc în mod sporadic, până la obţinerea independenţei de către Algeria (1962).

e Incidente de graniţă (octombrie – noiembrie) accentuează tensiunile deja existente între Siria şi Turcia.

— Ghana devine republică independentă sub conducerea lui Kwame Nkrumah (6 martie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Indonezia pretinde Irianul de Vest (Noua Guinee Olandeză), declanşând astfel o campanie diplomatică şi militară împotriva forţelor olandeze de ocupaţie din insulă.

— Tunku Abdul Rahman devine primul premier al Malaysiei independente.

— M. Kingoro Hashimoto (n. 1890), militar japonez

implicat într-un puci eşuat (*2*6 – 28 februarie 1936), rechemat în serviciul activ odată cu începerea războiului din China (1937); a fost condamnat pentru crime de război.

— M. Tadashi Hanaya (n. 1894), general japonez în timpul celui de-al doilea război mondial; a fost implicat în „incidentul" din 18 – 19 septembrie 1931 care a furnizat japonezilor pretextul ocupării Manciurici.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Preşedintele Dwight D. Eisenhower prezintă Doctrina Eisenhower pentru Războiul Rece (5 ianuarie), punând accentul pe confruntările militare directe dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică şi promiţând sprijin american, inclusiv intervenţii armate directe, acordat oricărei ţări din Orientul Mijlociu care ar fi atacată de Uniunea Sovietică sau de către clienţii ori aliaţii acesteia.

e François „Papa Doc" Duvalier câştiga alegerile prezidenţiale din Haiti, după care instituie un regim de teroare prin intermediul poliţiei sale secrete Tonton Macoute, devenind astfel dictatorul tării până la moartea sa (1971).

— M. Joseph Raymond McCarthy (n. 1908), senator american ale cărui „vânători de vrăjitoare" au dat naştere unor atitudini extreme în primii ani ai Războiului Rece; perioada respectivă îi poartă numele („era McCarthy"), *mccarthysmul* devenind un sinonim al vânătorii de vrăjitoare.

EUROPA:

— Charles de Gaulle devine premierul Franţei şi imediat după aceea el înăbuşă ceea ce ar fi putut deveni un război civil cauzat de chestiunea algeriană; a elaborat o nouă Constituţie pentru Republica franceză.

e în Marea Britanie ia naştere Campania pentru Dezarmare Nucleară (CND), patronată iniţial de Bertrand Russell.

e Trupele sovietice de ocupaţie, staţionate în

România din 1944, se retrag, ca urmare a unui acord personal între liderii celor două partide comuniste, Gh. Gheoighiu-Dej şi N.S. Hruşciov.

— M. Imre Nagy (n. *1896*), prim-ministru al Ungariei comuniste (1953 – 1955; 1956) şi conducător al Revoluţiei ungare; a fost întemniţat în 1956 şi ulterior executat.

498

— M. Maurice Gustave Gamelin (n. 1872), comandant suprem al armatei franceze (din 1935), a cărui strategie defensivă greşită ca şi incapacitatea de comandă au contribuit în mare măsură la victoria germanilor în vest; a fosţdestituit (sfârşitul lui mai 1940) şi a fost apoi închis pe timpul războiului (1943 – 1945).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul civil libanez: musulmanii împreună cu facţiuni creştine de stânga declanşează o insurecţie armată împotriva guvernului creştin maronit al lui Camille Chamoun; are loc o intervenţie militară din partea /Americii (15 iulie), armatele americane având să se ridice până la paisprezece mii de oameni. Armata americană este *retrasă* (sfârşitul lui octombrie) după o înţelegere de pace care-i permitea lui Chamoun să rămână în funcţie până la terminarea mandatului, dar interzicându-i să candideze pentru a fi reales.

— Are loc revolta ofiţerilor francezi din Alger, sub conducerea-generalului Jacques Massu; este desfiinţată a patra Republicăfranceza Trâzhoiurcivl Ipărind iminent. Revpita este Tnăbuşitade Charles de Gaulle, aflat în fruntea celei de-a cincea Republici franceze, care oferă Algeriei dreptuLIA autodeterminare şi eliberează din închisori o parte din liderii Frontuâuâde Eliberare Naţională (FLN).

e Rebelii algerieni operând din Tunisia se confruntă cu armatele franceze pentru graniţa tunisiano-algeriană; rebelii care treceau graniţa dinspre Tunisia au fost

întâmpinaţi de câmpuri de mine şi garduri electrificate de sârmă ghimpată, dincolo de care se aflau trupele franceze, FLN formează un guvern provizoriu în exil, având cartierul general în Tunis (septembrie).

e în Irak, generalul Abdul Karim Kassem conduce o rebeliune militară (14 iulie) care răstoarnă monarhia şi-l detronează pe regele Faisal II.

e mTNuri alăaid (Nun as-Said7 (n. 1888) 7 general] rakian care a luaţi>arte la mai multe mişcări ale naţionaliştilor arabi; a fost prim-ministru (1930 – 1958) până la asasinarea sa în timpul puciului rrulfrar.

— Egiptul se uneşte oficial cu Siria pentru a forma Republica Arabă Unită; uniunea este numai cu numele şi va fi dizolvată ulterior (1961).

e Generalul Ibraham Abboud preia puterea în Sudan printr-un puci (17 noiembrie), e la fiinţă Republica Guineea; ĂHmed Sékou Touré devine preşedinte al statului monopartidic (1V58 – 1P84Ţ

— Republica Topulară Congo devine stat autonom.

e Republica Niger, o fostă colonie franceză, devine stat independent (3 august).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Primul-ministru birman U Nu este înlăturat printr-un puci militar; guvernul-custode care urmează va fi condus de generalul Ne Win.

— Confruntări de frontieră cu rezultat nedecis dintre thailandezi şi cambodgicni au loc pentru teritoriile disputate (noiembrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Mica armata de gherilă a lui Fidel Castro îşi face apariţia din Siena Maestra (octombrie) şi cucereşte Cuba în mai puţin de trei luni, în detrimentul slabei împotriviri întâmpinate din partea forţelor guvernamentale ale lui Batista.

e în Venezuela, dictatura militară a lui Marcos Pérez

Jiménez este răsturnată printr-o insurecţie sprijinită de armată (ianuarie); câştigarea alegerilor de către Romulo Betancourt (decembrie) marchează începutul unei lungi perioade de democraţie constituţională.

499

— M. Claire Chennault (n. 1890), ofiţer american de aviaţie care a devenit consilier pe probleme de aviaţie al lui Cian Kai-şi (1937), a organizat Tigrii Zburători (1941) şi a comandat forţele aeriene americane în China (1942 – 1945).

EUROPA:

— Charles de Gaulle devine preşedintele celei de-a cincea Republici franceze; primele măsuri pe care le ia sunt cele de stabilizare economică a ţării şi de încetare a războiului din Algeria.

— Makarios III (Michael Kristodoulou Mouskos) devine primul preşedinte al Ciprului independent, în timp ce războiul *intern* de *gherilă se transformă într-un adevărat război* ci vi 1, care ameninţa atragerea Greciei şi Turciei în conflict; este negociat un armistiţiu (13 martie).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Republica Volta Superioară, o fostă colonie franceză, îşi câştiga independenţa; ulterior îşi va schimba denumirea în Burkina Faso (1984).

e la fiinţă Fatah (al-Fatah), Mişcarea pentru Eliberarea Palestinei, sub conducerea lui Yasser Arafat.

e în Irak, armatele guvernamentale înăbuşă o tentativă de revoltă a armatei la Moşul (martie), ca şi o rebeliune de amploare declanşată de o coaliţie a forţelor antiguvernamentale cu cartierul general la Kirkuk (iulie).

ze în Rwanda administrată de Belgia, populaţia majoritara Hutu se revoltă cu succes împotriva minorităţii Tutsi, aflată la guvernare; conducerea ţării de către hutu este legitimată prin alegerile din amil 96 (/şi 1961.

— În Namibia ia naştere Organizaţia Poporului din

Africa de Sud-Vest (SWAPO), o organizaţie care luptă pentru independenţă şi putere prin mijloace legale; insurecţia armată condusă de SWAPO va avea loc mai târziu (1966).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Tratatul Antarcticii (decembrie) stabileşte ca zona situată la sud de paralela de şaizeci de grade latitudine sudică să devină o zonă demilitarizată în care să nu mai aibă loc teste nucleare şi să nu se mai depoziteze reziduuri, devenind astfel un laborator multinaţional; tratatul a fost semnat de Statele Unite, Uniunea Sovietică, Marea Britanie, Franţa, Japonia, Argentina, Chile, Australia, Noua Zeelandă, Africa de Sud, Norvegia şi Belgia; ulterior s-au mai adăugat încă douăzeci şi nouă de ţări semnatare.

— Armata nord-vietnameză deschide Calea Ho Şi Min, o rută pentru transportul alimentelor şi al trupelor prin Laos şi Cambodgia către Vietnamul de Sud.

e După eşecul insurecţiei tibetane împotriva dominaţiei chineze (martie), Dalai-Lama, conducătorul religios şi politic al Tibetului, se exilează în nordul Indiei, de unde va continua să conducă mişcarea tibetană de independenţă.

e Air America, o forţă aeriană a Agenţiei Centrale de Informaţii (CIA), începe să desfăşoare operaţiuni clandestine în Asia de Sud-Est, e m. Kotoku Sato (n. 1893), general japonez care a fost pus sub acuzare, dar nu a fost niciodată judecat pentru refuzul său de a desfăşura un al doilea atac asupra britanicilor la Imphal şi Kohima; primul atac (1944) se dovedise un eşec extrem de costisitor.

500

CELE DOUĂ AMERICI:

— Fulgencio Batista fuge din Cuba (1 ianuarie); forţele lui Fidel Castro ocupă Havana (8 ianuarie/ Castro începe din acel moment transformarea Cubei într-un stat

monopartinic şi corisoirdareâputerii sale dictatoriale.

— M. George Catlett Marshall (n. 1880), şeful statului major american (1939 – 1945), general cu cinci stele şi general de armată (din 1944); ca secretar de stat (1947 – zi 949), el a elaborat Planul Marshall (1947).

e m. John Foster Dulles (n. 1888), diplomat american care a fost un personaj-cheie în Războiul Rece în funcţia sa de secretar de stat (1953 – 1959). Stilul său de negociator includea aducerea omenirii Ia" marginea" războiului şi tot el a fost cel care a elaborat doctrina „ripostei masive" prin utilizarea armelor nucleare.

e m. William Frederick Halsey, Jr. (n. 1882), comandant al portavioanelor aeriene americane în timpul celui de-al doilea război mondial (1941), comandant al Flotei Pacificului de Sud (1942 – 1944) şi comandant al Flotei III (1944 – 1945).

B m. William Joseph (Sălbaticul Bill) Donovan (n. 1883), ofiţer american de contraspionaj care a organizat şi a condus în timpul celunie-al doilea război mondial Oficiul Serviciilor Strategice (OSS) (1942 – 1945), predecesorul Agenţie/Centrale de Informaţii (CIA).

EUROPA:

— Franţa devine membră a „clubului nuclear" odată cu detonarea primei sale bombe atomice la Reggane, în Algeria (13 februarie).

B Incidentul U-2: sovieticii doboară un avion american de recunoaştere U-2 aflat în spaţiul aerian sovietic şi iau prizonier pilotul, Francis Gary Powers (1 maiţ Powers este închis sub acuzaţie de spionaj şi estetila Fla schimb ulterior contra spionului sovietic Rudolph Abel (februarie 1962).

— M. Albert Kesselring (n. 1885), general al forţelor aeriene germane în timpul celui de-al doilea război mondial; a comandat armata germană în timpul cuceririi Italiei de către aliaţi şi frontul de vest la sfârşitul

războiului. A fost condamnat la închisoare pentru crime de război (1946 – 1952).

B rm Erich Raeder (n. 1876), mare amiral al flotei germane şi comandant şef până la eliberarea sa din funcţie ŢI 943).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

B Congo (ulterior Zair) devine naţiune independentă (30 iunie) şi este implicată imediat într-o serie de războaie civile înrudite (1960 – 1967); primul dintre acestea izbucneşte la numai unsprezece zile de la proclamarea independenţei. Moise Chombe, sprijinit de armata belgiană şi de industriaşii belgieni, proclamă secesiunea podişului Katanga (11 iulie). Preşedintele Joseph Kasavubu solicită de la ONU o forţă de menţinerea păcii, cerere aprobată de Consiliul de Securitate (14 iulie); trupele ONU de menţinerea păcii vor rămâne acolo până în 1964.

B Colonelul Mobutu Sese Seko (Joseph Mobutu), şeful statului major al armatei congoleze, pune stăpânire deplină pe noul guvern (septembrie), alungindu-l pe prim-ministrul congolez Patrice Lumumba, care pune atunci bazele unui guvern secesionist la Stanleyville, cu sprijin sovietic.

501

— Masacrul de la Sharpeville (21 martie): poliţia sud-africană deschide focul asupra demonstranţilor neînarmaţi de la Sharpeville, din apropiere de Johannesburg, omorând şaizeci şi şapte de demonstranţi şi rănind alte două sute. Acesta a reprezentat un moment *important în declanşarea lungului război de gherilă sud-african, determinând* Congresul Naţional African (ANC) să treacă de la nonviolenţă la acţiuni armate; totodată se adânceşte şi mai mult izolarea în care se afla Africa de Sud faţă de comunitatea internaţională. Masacrul a determinat Commonwealth-ul britanic să condamne apartheidul.

— Rey oiţa colonişti lor francezi din Algeria este

înfrântă de armata franceză (ianuarie – februarie).

— Franţa începe testele nucleare la Reggane, în Algeria (februarie).

— Republicanii kurzi din Irak, conduşi de Mustafa al-Barzani, declanşează un nou război de lungă durată pentru independenţă, care se sfârşeşte (1970) când li se promite autonomia şi reîncepe când văd că nu li se acordă.

e Gărzile imperiale etiopiene încearcă să acapareze puterea printr-o lovitură de stat (13 – 17 decembrie), preluând controlul în Addis Abeba în timp ce împăratul Haile Selassie 1 se afla în străinătate; în cele din urmă sunt înfrânţi de forţele guvernamentale (decembrie).

— Somalia devine naţiune independentă (1 iulie). Urmează imediat după aceea confruntări de graniţă cu ţara vecină, Etiopia (august).

— Republica Centrafricană, o fostă parte din Africa Ecuatorială franceză, devine naţiune independentă (13 august), condusă de preşedintele David Dacko.

— Ciadul devine naţiune independentă (11 august) sub conducerea preşedintelui N'Garta (François) Tombalbaye.

— Republica Federală Nigeria devine naţiune independentă (1 octombrie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: %

V – Kong Le acaparează puterea în Laos printr-o lovitură de stat; insurgenţa Pathet Lao se transformă într-un adevărat război civil de gherilă în timp ce americanii ameninţă să intervină de partea forţelor guvernamentale.

— Armatele chineză şi indiană se confruntă sporadic pentru teritoriul de graniţă disputat din Munţii Himalaya; conflictul tinde să ia amploare.

*1** – Mohamed Ayub Han devine administratorul-şef al legii marţiale în Pakistan, după care preia puterea ca dictator (octombrie).

— M. Yen Hsi-shan (n. 1883), senior războinic chinez.

— D. Amanullah Han (n. 1892), regele Afghanistanului (1919 – 1928); a declanşat scurtul Război afghano-britanic, soldat cu înfrângerea sa (mai 1919).

CELE DOUĂ AMERICI:

V e Senatorul John Fitzgerald Kennedy este ales al treizeci şi cincileapreşedinte al Statelor Unite.

— Rebelii nicaraguani care invadează ţara porniţi din Costa Rica sunt înfrânţi de trupele guvernamentale (11 – 15 noiembrie).

V – în El Salvador, preşedintele ales José Maria Lemus este înlăturat printr-o lovitură militară de stat şi înlocuit de colonelul Cesar Yanes Urias (26 octombrie), începând astfel o lungă perioadă de insurgenţe de gherilă care se vortransforma în războiul civil din anii 1980.

502

— Premierul Québecului, liberalul Jean Lesage, declanşează mişcarea de separare a

Québecului, care tinde să se transforme în acţiuni armate de gherilă împotriva guvernului canadian.

z – Ofiţer SS şi unul dintre cei mai importanţi criminali nazişti de război, germanul Adolf

Eichman este capturat de agenţi israelieni la Buenos Aires.

EUROPA:

— Germania de Est construieşte Zidul Berlinului peste noapte (12 august), închizând astfel graniţa dintre Berlinul de Est şi Berlinul de Vest şi creând totodată cel mai reprezentativ simbol al Războiului Rece; dărâmarea acestuia în 1989 a marcat în mod decisiv terminarea Războiului Rece.

— Este înfiinţată la Londra Amnesty International, organizaţie care se va ocupa în special de condiţiile grele de detenţie ale deţinuţilor politici din întreaga lume.

(– la naştere Republica Cipru, condusă de

arhiepiscopul Makarios III (13 martie).

— M. Dag Hammarskjöld (n. 1905), diplomat suedez, al doilea secretar general al Naţiunilor Unite (1953 – 1961) şi un important negociator de pace al ONU; a murit într-un accident de avion pe când încerca să negocieze pacea în Congo. I s-a acordat PreririuTNobel pentru pace, postmortem (1961).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul civil din Congo (Zair): trupele ONU de menţinerea păcii din Katanga sunt învinse de armata locală, întărită cu mercenari sud-africani şi europeni (septembrie). Primind întăriri masive, armatele ONU numărând acum peste şase mii de soldaţi înfrâng armata din Katanga, cucerind Elizabethville (decembrie).

— Liderul congolez sprijinit de sovietici, Patrice Lumumba, primul premier al republicii

Congo (Zair) (1960), este luat prizonier şi ucis în închisoare de către guvernul insurgent din Katanga.

— Războiul pentru independenţa Angolei (1961 – 1975): dominaţia portugheză este contestată de Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei (MLPA) (sprijinită de Uniunea Sovietică), de Frontul Naţional pentru Eliberarea Angolei (FNLA) (din 1962) şi de Uniunea Naţională pentru Independenţa Totală a Angolei (UNITA) (din 1966).

— Generalul francez Raoul Salan conduce o revoltă armată în Algeria (iulie); revolta eşuează şi generalul Salan fuge în străinătate, de unde continuă să dirijeze atacurile teroriste din ce în ce mai numeroase ale Organizaţiei Armatei Secrete (OAS) asupra guvernelor francez şi algerian, transformând Războiul pentru independenţa Algeriei într-un război pe trei direcţii în Algeria şi o insurecţie de gherilă a extremei drepte în Franţa.

— Ca urmare a Masacrului de la Sharpeville (1960), Congresul N acţional African (ANC) începe războiul de gherilă din Africa de Sud care va dura treizeci de ani.

— Kuweitul cel bogat în petrol devine o naţiune independentă (19 iunie), transformându-se imediat într-o ţintă pentru mai multe din ţările mai mari cu care se învecinează. Marea Britanie îşi măreşte efectivele armatelor sale din Golful Persic (decembrie), oprind anexarea Kuweitului plănuită de Irak.

503

— Cu ocazia unei dispute marocano-franceze, armata franceză cucereşte Bizerte (iulie).

e După o lovitură de stat în Siria, Egiptul şi Siria dizolvă oficial uniunea lor sub numele de Republica Arabă Unită, deşi Egiptul va păstra denumirea până în 1971.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Preşedintele american John F. Kennedy promite sprijin aerian direct guvernului sudvietnamez, trimiţându-l pe generalul Maxwell D. Taylor în Vietnam şi crescând concomitent numărul consilierilor militari americani ca şi volumul proviziilor trimise.

— O înţelegere de încetare a focului este negociată în cadrul Războiului civil din Laos (aprilie), dar fragila înţelegere este imediat încălcată, forţele americane pregătindu-se pentru o intervenţie directă.

— În Coreea de Sud, generalul Park Chung Hee preia puterea printr-o lovitură de stat (16 mai).

— Armatele guvernamentale indiene cuceresc Goa ocupată de portughezi, fără *a* întâmpina o rezistenţă notabilă (18 decembrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Bătălia din Golful Porcilor (17 aprilie): într-un atac amfibiu eşuat, forţele cubaneze din exil, numărând între o mie două sute şi o mie cinci sute de oameni, debarcă în golful cubanez Bahia de los Cochinos (Golfhl Porcilor) beneficiind de arme şi transport asigurat de americani, fără însă a primi şi sprijinul aerian promis şi fără

insurecţia populară pe care contaseră. Atacatorii sunt învinşi rapid şi sunt capturaţi de armata cubaneză, *înregistrând nouăzeci de morţi*; mulţi dintre *cei luaţi prizonieri vor fi* schimbaţi mai târziu pentru alimente şi medicamente.

— În Nicaragua, gherilele sandiniste, cu *sprijin* cubanez, încep lungul lor război de gherilă de mică intensitate împotriva guvernării lui Luis Anastasio Somoza Debayle; conflictul se va transforma în anii 1970 într-un adevărat război civil la scară naţională care va dura zece ani.

e Diplomatul birman U Thant devine al treilea secretar general al Naţiunilor Unite (1961 – 1971).

e în Ecuador, guvernul ales al preşedintelui José Maria Velasco Ibarra este înlăturat printr-o lovitură de stat (noiembrie); noul preşedinte este Carlos Julio Arosemena Monroy, care va fi şi el răsturnat printr-un puci (1963).

e m. Rafael Leonidas Trujillo Molina (n. 1891), dictatorul Republicii Dominicane (1930 – 1961), asasinat de un grup de ofiţeri; moartea sa marchează începutul unei perioade de lupte interne care vor duce la război civil (1965 – 1966).

— M. Emily Greene Balch (n. 1867), pacifistă americană, fondatoare şi prima secretară a Ligii Internaţionale a Femeilor pentru Pace şi Libertate (1919), distinsă în 1946 cu Premiul Nobel pentru pace.

e m. Walter Bedell Smith (n. 1895), general american care, în calitate de şef de stat major al lui Dwight D. Eisenhower (septembrie 1942) şi apoi şef al Cartierului general suprem al forţelor expediţionare aliate (*SHAEF*) (ianuarie 1944), s-a numărat printre cei care au elaborat invazia din Europa şi a semnat tratatele de capitulare atât ai taliei, cât şi a Germaniei; a *fost al doilea director al Agenţiei* Centrale de Informaţii (CIA) (septembrie 1950).

e m. Richmond Kelly Turner (n. 1885), amiral

american *în cel de-al* doilea război mondial care a devenit comandantul forţelor amfâbii ale Pacificului de Sud şi apoi al

504

Întregii forţe amfibii, calitate în care a elaborat şi a condus operaţiile de debarcare; la sfârşitul războiului el elabora planurile pentru invazia Japoniei, e m. Robert Lawrence Eichelberger (n. 1886), general american care a comandat

Arma-ta VIII în Pacific, recucerind Clark Field şi Manila din Filipine (februarie – martie 1945).

EUROPA:

— Odată cu creşterea numărului insurecţiilor coloniale portugheze, se amplifică nemulţumirile din ţară; o revoltă a trupelor portugheze este rapid învinsă (1 ianuarie). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul pentru independenţa Algeriei: o încetare a focului între Frontul de Eliberare

Naţională (FLN) şi guvernul lui Charles de Gaulle este negociată la Evian-les-Bains, în Franţa (martie). Organizaţia Armatei Secrete (OAS) îşi continuă acţiunile teroriste în Franţa şi în Algeria până la semnarea armistiţiului dintre FLN şi OAS (17 iunie). Algeria devine naţiune independentă (3 iulie); primul premier algerian este liderul FLN

e Ahmed Ben Bella.

— Războiul civil din Yemen (1962 – 1970): o insurecţie republicană duce la înfiinţarea

Republicii Yemenul Liber (septembrie); începe războiul civil, monarhia fiind sprijinită de Arabia Saudită, iar republicanii de Egipt, care trimite între şaizeci şi optzeci de mii de soldaţi în Yemen.

e Războiul civil din Rwanda (1962 – 1963): foştii lideri tutsi ruandezi, înlăturaţi prin victoria majorităţii hutu în alegeri, încearcă fără succes să acapareze din nou

puterea în noua republică Rwanda.

— Etiopia refuză acordarea autonomiei promise Eritreei, în loc de aceasta preluând controlul total asupra regiunii, generând astfel o puternică mişcare de gherilă de rezistenţă; încep războaiele de durată dintre Etiopia şi Eritreea.

— Criminalul nazist de război, Adolf Eichman, este executat în Israel (aprilie); el fusese capturat de agenţi israelieni la Buenos Aires, în Argentina (1960).

— Frontul mozambican de Eliberare Naţională (Frelimo) este înfiinţat sub conducerea lui Eduardo Mondiane; va deveni partidul unic al Mozambicului independent (1975). e Războiul pentru independenţa Angolei: ia fiinţă Frontul Naţional pentru Eliberarea Angolei (FNLA), condus de Holden Roberto; una dintre cele trei armate de gherilă, FNLA va fi distrus de forţele rivale în timpul războiului.

— Republica Uganda devine naţiune independentă (9 octombrie).

e Revoluţionarul sud-african Nelson Mandela, unul dintre liderii Congresului Naţional

African (ANC), este condamnat la închisoare pe viaţă pentru sabotaj.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Tratatul de pace de la Geneva opreşte Războiul civil din Laos, dar numai pentru un timp; luptele vor reîncepe mai târziu în acest an, în strânsă legătură cu războiul din Vietnamul învecinat. Armata nord-vietnameză îşi va uni forţele cu Pathet Lao şi se va folosi de căile de aprovizionare din Laos; Statele Unite trimit provizii şi sprijin aerian forţelor guvernamentale laoţiene.

e Generalul birmanez Ne Win (Maung Shu Maung) care fusese şeful guvernuluicustode (1958) pentru a renunţa ulterior la conducere, preia puterea printr-o

lovitură

de stat. Va deţine puterea pe faţă până în 1988, după care va juca un important rol mascat.

e Trupele chineze de frontieră înfrâng armatele indiene într-un scurt război de graniţă (octombrie – noiembrie), ocupând şi instalându-se în teritoriul disputat; chinezii declară

— Forţele indoneziene susţin o campanie de gherilă împotriva forţelor olandeze de ocupaţie din Noua Guinee Olandeză (februarie). Olandezii se retrag din Noua Guinee (august).

— Indonezia sprijină o insurecţie în Brunei, care este învinsă de armatele britanice (decembrie).

— M. Hu Tsung-nan (n. 1895), general naţionalist chinez care a jucat un rol important în cadrul armateloFSomindan ale lui Cian Kai-şi, de la mijlocul anilor 1930 şi până la înfrângerea decisivă a acestora 3 c către comunişti (1949), după care s-a retras în Taiwan

— ST Kenkichi Ueda (n. 1875), general japonez care a fost unul dintre cei mai importanţi comandaţi din Shanghai (1932), ulterior aflându-se la comanda Armatei din Coreea (1934 – 1935) şi a Armatei din Kwangtung (1935 – 1939), până la destituirea saca urmare a unor disensiuni interne.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Criza internaţională a rachetelor din Cuba (22 octombrie – 2 decembrie): confruntarea dintre cele două superputeri este foarte aproape de a genera un război termonuclear. Ca reacţie la o mărire a armamentului sovietic în Cuba, care includea amplasamente pentru rachete şi bombardiere grele, preşedintele american John F. Kennedy declară oficial o blocadă impusă Cubei (22 octombrie), solicitând retragerea întregului arsenal ofensiv şi declarând totodată că orice atac nuclear pornit din Cuba

asupra oricărei naţiuni din emisfera vestică va fi considerat un atac sovietic asupra Statelor Unite şi va însemna declanşarea războiului. Statele Unite îşâeontinuăplanurile de invadare a Cubei, în timp ce Uniunea Sovietică îşi trece armata în stare de alertă maximă (23 octombrie). Urmează la scurtă vreme retragerea necondiţionată a rachetelor şi a bombardierelor grele sovietice din Cuba.

e Francis Gary Powers, luat prizonier când i-a fost doborât avionul său de recunoaştere U-2 (I960), este schimbat contra spionului sovietic Rudolph Abel, e m. (Anna) Eleanor Roosevelt (n. 1884), soţieţ Tprincipal sprijin al preşedintelui american Franklin Delano Roosevelt în timpul Marii Depresii şi al celui de-al doilea război mondial; în calitatea sa de delegat al Statelor Unite la ONU (1945 – 1952), ea s-a ocupat *mai* ales de *adoptarea* Declaraţiei Naţiunilor Unite privind Drepturile Omului.

EUROPA:

— Războiul civil din Cipru (1963 – 1964); hăituiala comunistă de mică anvergură se transformă în război la scară naţională o dată ce confruntările armate dintre turci şi greci au loc în întreaga insula.

— Ofiţerul britanic de contraspionaj Kim Philby, o „cârtiţă" sovietică, fuge în Uniunea Sovietică unde continuă să lucreze pentru serviciul sovietic de contraspionaj.

e m. Andrew Browne Cunningham (n. 1883), amiral britanic, comandant suprem al forţelor navale aliate din Mediterana (1942).

— M. Alan Francis Brooke (Alan Brooke) (n. 1883), feldmareşal britanic care a comandat

Corpul II al Forţei Expediţionare Britanice la Dunkerque (1940).

— M. Fridolin R.T. von Senger und Etterlin (n. 1891),

general german care a comandat apărarea germană de la Monte Cassino (1943 – 1944).

— M. Hubert de la Pocr Gough (n. 1870), general britanic în primul război mondial, care s-a distins mai ales în Cursa spre mare (1914) în calitate de comandant al cavaleriei; a comandat noua Armată V (din 1916) la Somme (1916; 1918) şi în a treia luptă de la Ypres.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Ca urmare a eşecului revoltei tutsi din Rwanda, guvernul dominat de hutu masacrează între zece mii şi cincisprezece mii de tuts i; se estimează că circa două sute de mii de tutsi ar fi fugit în exil (1963 – 1964).

— Jomo Kenyatta devine primul premier al noii Republici Kenya (15 august), al cărei prim preşedinte avea să devină în 1964.

— Războiul civil din Congo (Zair): primind întăriri în continuaretrupele ONU din

Katanga învingdecisiv resturile armatei locale (15 decembrie 1963 – 15 ianuarie 1964);

Moise Chombe fuge în exil, punând astfel capăt episodului Katanga din cadrul războiului civil

— Partidul Baas (partidul socialist al resurecţiei arabe) preia puterea în Siria ca urmare a unei lovituri de stat.

— Războiul pentru independenţa Guineei-Bissau (1963 – 1974): Partidul African pentru

Independenţa Guineei şi a Capului Verde (PAIGC), condus de Amilcar Cabral, declanşează insurecţia armată împotriva Portugaliei.

— Naţiunile africane independente înfiinţează Organizaţia Unităţii Africane (OAU).

În Togo, preşedintele Sylvanus Olympio este asasinat de o lovitură de stat militară care preia puterea.

— În Dahomey, preşedintele Hubert Maga este înlăturat printr-o lovitură de stat (28 octombrie);

succesorul său va fi generalul Christophe Soglo.

— În Congo (Zair), preşedintele Fulbert Youlou este înlăturat printr-o lovitură de stat;

Succesorul său va fi Alphonse Massămba-Debat.

— M. Abd el-Krim (n. 1892), lider al mişcării de independenţă marocane în Războiul din Rif (1921 – 1926). Întemniţat de francezi după terminarea războiului pe Insula Râunion din Oceanul Indian, el reuşeşte să evadeze pe când era dus în Franţa (1947), găsindu-şi adăpost în Cairo.

m. Abdul Karim Kassem (n. 1914), prim-ministru irakian ucis în timpul unei lovituri de stat militare; Kassem preluase puterea tot printr-o lovitură de stat (1958).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Dictatorul sud-vietnamez Ngo Dinh Diem este înlăturat în urma unei lovituri de stat militare sprijinită de americani (1 noiembrie); el şi fratele său Ngo Dinh Nhu, conducătorul poliţiei secrete, au fost ucişi a doua zi. Puterea este preluată de o juntă militară condusă de generalul Duong Van Minh, care instaurează un guvern provizoriu condus de Nguyen Ngoc Tho, guvern recunoscut de Statele Unite, într-o perioadă în care Statele Unite erau deja adânc implicate în războiul civil.

— Pol Pot (Toi Saut; Saloth Sar) devine-conducătorul insurecţiei comuniste din Cambodgia, deţinând fbneţia de secretar general al Partidului Comunist din Kampuchia; a accelerat dezvoltarea armatei khmerilor roşii, care va cuceri în cele din urmă Cambodgia.

CELE DOUĂ AMERICI:

ve m. John Fitzgerald Kennedy (n. 1917), al treizeci şi cincilea preşedinte al Statelor

Unite (1961 – 1963); a fost asasinat la Dallas, Texas (22 noiembrie) de către Lee Hârvey Oswald şi, posibil,

alţii. A fost urmat de vicepreşedintele Lyndon Baynes Johnson.

— Înţelegerea „telefonului roşu” dintre americani şi sovietici stabileşte înfiinţarea unei linii telefonice directe de urgenţă între conducătorii celor două puteri, într-o încercare de diminuare a riscului unui război nuclear.

— Tratatul de Interzicere a Testelor Nucleare semnat de Statele Unite, Uniunea Sovietică şi Marea Britanie interzice efectuarea testelor atomice atmosferice, subacvatice sau în spaţiul cosmic, permiţând numai testele subterane.

— În America de Nord este instalat un sistem radar antirachetă în vederea depistării

rachetelor sovietice.

— Federaţia pentru Eliberarea Québecului se angajează într-o serie de atentate teroriste cu bombă şi alte asemenea acţiuni, mai cu seamă la Montreal.

— În Republica Dominicană, guvernul ales al lui Juan Bosch este răsturnat printr-o lovitură militară.

— Anastasio Somoza Debayle, comandantul Gărzii Naţionale din Nicaragua, ia locul fratelui său, Luis Anastasio Somoza Debayle, ca dictator în Nicaragua; va conduce ţara până ce va fi înlăturat (1979).

— În Honduras, guvernul preşedintelui ales Ramón Villeda Morales este destituit printr-o lovitură de stat; el este urmat de colonelul Osvaldo Lopez Arellano.

EUROPA:

— Războiul civil din Cipru: medierea Statelor Unite şi o forţă de pace aduce un armistiţiu în Cipru (martie), însă atacurile aviaţiei turce (7 – 9 august) erau cât pe ce să dea naştere unui război greco-turc; ONU reuşeşte să medieze o încetare a focului.

— Declaraţie a Partidului Muncitoresc Român care marchează o tentativă de ieşire de sub influenţa Moscovei (aprilie).

— M. Henry Maitland Wilson (n. 1881), feldmareşal britanic care, în timpul celui de-al doilea război mondial, a comandat forţele expediţionare britanice din Grecia, Irak şi Siria, după care l-a înlocuit pe Dwight D. Eisenhower în funcţia de comandant suprem al armatelor aliate din Mediterana (1944).

— M. John Frederick Charles Fuller (n. 1878), general britanic şi teoretician militar care s-a distins în funcţia de primul şef al statului major al ofiţerilor Corpului de Tancuri (1916), aducând tehnici noi care s-au bucurat de succes la Cambrai (1917); mai târziu a scris cărţi şi articole pe probleme militare.

— M. Nancy Langhorne Astor (n. 1879), politiciană britanică de origine americană cu vederi de dreapta, aflată printre liderii de opinie care s-a manifestat în favoarea politicii de „liniştire" decretată de Legea Cliveden în anii 1930; a fost prima femeie membră a Parlamentului Britanic (1919 – 1945).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Congo (Zair), are loc retragerea şi ultimelor forţe ONU de menţinere a păcii (30 iunie}. O nouă insurecţie condusă de Christophe Ghenyc cucereşte o mare parte din nord-estul ţării, cu sprijin sovietic şi cubanez. Mod se chombe revine în Congo, la fel ca mulţi alţi mercenari albi, luptând acum de partea forţelor guvernamentale. Trupele lui

508

Ghenye iau ostatici europeni; circa o mie şase sute cincizeci dintre aceştia sunt eliberaţi de un batalion belgian paraşutat de avioane americane în Stanleyville (25 – 27 noiembrie). z – Războiul pentru independenţa Mozambicului (1964 – 1974): Frontul mozambican de Eiiecrarc Naponăla (Frelimo) declanşează un război de gherilă împotriva dominaţiei portugheze; independenţă „va fi obţinută după răsturnarea guvernului lui Antonio de

Oliveira Salazar printr-o loviturădestatăm Portugalia (aprilie 1974).

— Laâiinţă Organizaţia de Eliberare aâalest Tnci (PLO).

— Zambia, fostă Rhodesia de Nord, devine naţiune independentă (24 octombrie); primul ei preşedinte este Kenneth Kaunda.

— Continuă ciocnirile intermitente de graniţă dintre somalezi şi etiopieni, pe măsură ce se intensifică războiul de gherilă din Etiopia.

— În noul Zanzibar independent (1963), populaţia de culoare se revoltă cu succes împotriva minorităţii arabe aflată de multă vreme la putere şi care controla şi noul guvern (ianuarie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Incidentul din Golful Tonkin: într-un raport se arată că vedete torpiloare nordvietnameze ar fi declanşat două serii de atacuri asupra navelor americane din Golful Tonkin, Vietnam (2 august; 4 august). Acesta va constitui cauza Rezoluţiei Golfului Tonkin, care angaja importante forţe americane în Războiul din Vietnam; unii critici vor pune la îndoială cele petrecute în Golful Tonkin. Până la sfârşitul anului vor sosi în Vietnam între douăzeci de mii şi douăzeci şi cinci de mii de soldaţi americani şi câteva

sute de avioane americane.

— Generalul Nguyen Kanh preia puterea în Vietnamul de Sud printr-o lovitură de stat.

e Continuă proliferarea armelor nucleare; China devine a cincea membră a „clubului nuclear", începând programul de testare a bombelor atomice în deşertul Lop Nor. e Continuă şi chiar ia amploare războiul de frontieră dintre thailandezi şi cambodgicni.

— M. Jawaharlal Nehru (n. 1889), lideral Partidului Congresului indian; a fost alături de Mohandas „Mahatma"

Gandhi multă vreme şi a devenit primul premier al indiei independente (1947 – T964); tatăl Indirei Gandhi, bunicul lui Rajiv Gandhi şi fratele doamnei Vijaya Tandit.

e m. Emilio Aguinaldo (n. 1869), conducătorul revoltei filipineze împotriva dominaţiei spaniole (1896 – 1898), primul preşedinte al Republicii Filipine (23 ianuarie 1899) şi lideral armatelor filipineze în timpul Războiului filipino-american (1899 – 1905), chiar dacă avea să declare supunere faţă de americani după ce va fi luat prizonier (1901).

— M. Masaki Honda (n. 1889), general japonez care a comandat Armata XXXIII japoneză în nordul Birmaniei (1944).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Rezoluţia Golfului Tonkin (7 august): rezoluţia Congresului american, adoptată în unanimitate de Cameră şi cu numai două voturi împotrivă de Senat, îl autoriza pe preşedintele Lyndon B. Johnson să ducă Statele Unite într-un război nedeclarat împotriva Vietnamului, ceea ce acesta va face fără întifzicre. Congresul autorizează aceste acţiuni după un raport care arăta cum că vedete torpiloare nord-vietnameze ar fi atacat două nave americane în Golful Tonkin; raportul va fi subiectul unor mari controverse ulterioare, e în Brazilia, guvernul legitim al preşedintelui Jqão Goulart este răsturnat de o lovitură de stat organizată de forţele armate (martie) noul preşedinte devine mareşalul Humberto de Alencar Caste Ho Brânco, care va institui rapid o guvernare autoritară.

509

e Premiul Nobel pentru pace îi este decernat lui Martin Luther King, Jr., lider al mişcării americane pentru recunoaşterea drepturilor civile şi adept al nonviolenţei recunoscut la scară mondială.

e în Bolivia, guvernul ales al preşedintelui Victor Paz Estenssoro este înlăturat printr-o lovitură de stat militară

condusă de vicepreşedintele René Barrientos Ortuno, care devine apoi co-preşedinte al unui guvern militar alături de generalul Alfredo Ovando Candia (noiembrie).

2 e m. Douglas MacArthur (n. *1880*), comandant în cel de-al doilea război mondial al armatelor din Fil ipine şi din Pacificul de sud-vest, general cu cinci stele şi comandant al armatelor ONU în timpul Războiului Tdin Coreea până la destituirea sa (aprilie 1951); a fost fiul lui Arthur MacArthur.

EUROPA:

e Winston Leonard Spencer Churchill (n. 1874), om politic britanic, scriitor şi oratoriprimul lord al amiralităţii (1911 – 1915; 1939), de două ori prim-ministru (1940 – 1945; 1951 – 1953), s-a distinsjnai cu seamă în cel de-al doilea război mondial. Unul dintre principalii pofir Telemdin timpul Războiului Rece.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Un armistiţiu pune capăt temporar luptelor din Războiul civil din Yemen; luptele vor fi reluate în 1968. Numeroase trupe egiptene rămân în Yemen. *e* Fatah (Mişcarea pentru Eliberarea Palestinei) declanşează un război degherilă împotriva Israelului, lansând atacurile din baze aflate în ţările arabe învecinate, e Generalul Mobutu Sese Seiko (Joseph Mobutu) preia în mod oficial puterea (25 noiembrie) în Congo (Zair), alungindu-l pe preşedintele Joseph Kasavubu. e Rhodesia de Sud (ulterior Zimbabwe), o colonie africană britanică dominată de albi, aflată sub atacurile Marii Britanii şi ale Commonwealth-ului datorită politicii sale rasiale, se autoproclamă naţiunea independentă Rhodesia (noiembrie), e *Conflictul etiopiano-critreean se transformă într-un război de gherilă la scară naţională* cu scopul independenţei Eritreei (1965 – 1991).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e Războiul din Vietnam (1965 – 1973): începe

angajarea totală a Statelor Unite în război (februarie), iniţial prin bombardamente americane asupra Vietnamului de Nord şirmnarea mai multor porturi precum Haiphong, concomitent cu trimiterea unor masive trupe de uscat. Încep să sosească trupe la nivel de batalion (martie), decizia de a trimite *sute de mii de soldaţi* fiind luată ulterior (iulie). Până la sfârşitul anului, peste o sută cincizeci de mii de soldaţi americani vor fi în Vietnam.

e Războiul din Vietnam, bătălia de la la Drâng (octombrie – noiembrie): prima luptă de amploare (la nivel de regimente) dintre forţele americane şi cele nord-vietnameze re loc ia în valea la Drâng de lângă frontiera cambodgiană.

e Generalul de aviaţie sud-vietnamez Nguyen Cao Ky preia puterea printr-o lovitură de stat e Războiul indo-pakistanez: ca urmare a mai multor hărţuieli de frontieră, Pakistanul declanşează un atac cu o divizie de blindate dincolo de linia de încetare a focului din Kashmir (1 septembrie), bombardând totodată aerodromurile indiene. India rezistă atacului pakistanez şi atacă în Punjab (6 septembrie). Un armistiţiu mediat de Naţiunile Unite (27 septembrie) pune capăt ostilităţilor.

g *510*

— Puciul eşuat al Partidului Comunist din Indonezia dă naştere asasinării de către armată şi miliţie a două sute până la trei sute de mii de oameni, inclusiv mulţi care nu erau comunişti, ca şi la arestarea a altor zeci de mii, dintre care o mare parte aveau să moară asasinaţi în închisori.

— m. Syngman Rhee (n. 1875), primul preşedinte al Coreei de Sud (1948 – 1960); a fost conducătorul statului în timpul Războiului coreean.

— M. Masakazu Kawabe (n. 1886), general japonez care a comandat în timpul celui de-al doilea război mondial Armata Zonală Birmaneză (1943 – 1944), şi a condus ofensiva indiană de la Imphal şi Kohima (1944).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil din Republica Dominicană (aprilie 1965 – iunie 1966): insurecţia împotriva guvernului militar din Republica Dominicană a fost îndreptată către restaurarea guvernului ales al lui Juan Bosch, care fusese înlăturat printr-o lovitură de stat militară (1963). Acuzaţiile de orientare comunistă au adus douăzeci şi una de mii de soldaţi americani de partea armatei dominicane; o parte dintre aceştia a fost retrasă odată cu sosirea forţelor de menţinerea păcii ale Organizaţiei Statelor Americane (OAS).

— M. Pedro Albizu Campos (n. 1891), avocat portorican şi lider al Partidului Naţionalist; un *promotor al* insurecţiei armate, a fost închis multă vreme (1936 – 1943; 1950 – 1953; 1954 – 1964).

— M. Thomas Dresser White (n. 1901), general american de aviaţie care a luptat în al doilea război mondial, distingându-se în Filipine, Noua Guinee şi Borneo; în calitate de şef al statului major al aviaţiei (1957 – 1961), el a supervizat dezvoltarea programului rachetelor strategice americane.

— M. Henry Duncan Graham Crerar (n. 1988), general canadian în cel de-al doilea războiu mondial care a comandat un mare număr de trupe canadiene ca şi de alte naţionalităţi în invazia sudului Germaniei.

EUROPA:

— Rrr Serghei Koroliov (n, 1906), om de ştiinţă sovietic care a proiectat nave spaţiale şi ă-condus construcţia primei rachete sovietice cu combustibil” lichid; şi-a adus o contribuţie de-eamă la explorarea spaţiului de către onf

— M. Joseph Dietrich (n. 1892), general german care a organizat şi condus garda cartierului general nazist (Leibstandarte Adolf Hitler) (1933); s-a distins mai ales *în* Noaptea Cuţitelor Lungi (29 – 30 iunie 1934). A comandat

Armata vii de blindate (din octombrie 1944) în ofensiva din Ardeni şi în Masacrul de la Malmedy; a fost întemniţat pentru crime de război.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul pentru independenţa Namibiei (1966 – 1988): începe războiul de gherilă pentru independenţă dus de Organizaţia Poporului din Africa de Sud-Vest din Namibia (SWAPO), cu sprijinul Angolei, Uniunii Sovietice şi al Cubei împotriva forţelor sud-africane de ocupaţie.

— Uniunea Naţională pentru Independenţa Totală a Angolei (UNITA) este înfiinţată de Jonas Savimbi, una dintre cele trei armate de gherilă care au luptat în Războiul pentru independenţa Angolei (1961 – 1975); ulterior UNITA şi Savimbi vor continua lupta în Războiul civil angolez.

5”.

— Generalul Joseph Ankrah preia puterea în Ghana printr-o lovitură de stat, demiţându-l pe preşedintele Kwame Nkrumah, unul dintre liderii istorici ai mişcării africane anticoloniale.

— Jean Bedel Bokassa conduce o lovitură de stat militară în Repub 1 ca Centrafricană, demiţându-l pe preşedintele David Dacko şi instaurându-se ca dictator (1 ianuarie).

— Insurgenţa ia amploare în Ciad, ducând în cele din urmă la declanşarea lungului Război civil din Ciad (1975 – 1987). Ia fiinţă Frontul de Eliberare Naţională din Ciad (Frolinat).

— Generalul Johnson Aguyi-lronsi preia puterea în Nigeria printr-o lovitură de stat militară (ianuarie). Guvernul său militar este destituit printr-o a doua lovitură de stat organizată de armată, puterea fiind preluată de Yakubu Gowon (iulie).

e Primul-ministru Milton Obote îşi asumă în mod deschis puteri dictatoriale în Uganda ca preşedinte,

abolind Constituţia.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul din Vietnam: ia amploare şi mai mult participarea americană la război, concomitent cu creşterea pe plan intern a opoziţiei faţă de participarea Statelor Unite la război; până la finele anului, peste patru sute de mii de americani, inclusiv forţe secrete, aveau să fie direct implicate în războiul din sud-estul Asiei. Armatele americane şi sud-vietnameze încearcă fără succes să asigure Saigonul, oraşul în care se afla cartierul lor general, în timp ce armata Viet Cong desfăşura nestingherită operaţiuni militare din „Triunghiul de Fier", o importantă bază de gherilă aflată la doar patruzeci de kilometri de Saigon, aşa cum va face până la sfârşitul războiului. Trupele Viet Cong vor continua să poarte un război de gherilă, în timp ce americanii şi sud-vietnamezii vor încerca să le reteze căile de aprovizionare şi să-i învingă în nord, în ţinuturile înalte centrale, pe litoral şi în Delta Mekongului. Avioanele de luptă americane atacă Vietnamul de Nord, începând să atace şi căile de aprovizionare prin Cambodgia.

— Revoluţia Culturală (Marea Revoluţie culturală proletară) (1966 – circa 1971): liderul comunist chinez Mao Zedong declanşează o campanie şi o serie de epurări menite să facă din China o societate complet lipsită de clase sociale; instrumentele principale alt revoluţiei au fost tinerii din şcoli şi universităţi organizaţi de Mao în Gărzi roşii, care au atacat elementele „revizioniste" din cadrul partidului, cu efecte dezastruoase asupra societăţii şi culturii chineze.

e Franţa începe testele nucleare în Atolul Moruroa, din Pacificul de Sud, la o mie două sute de kilometri sud-est de Tahiti.

— În urma înţelegerii de la Taşkent dintre India şi

Pakistan (19 ianuarie), India îşi retrage complet trupele din Pakistan.

— M. Sadao Araki (n. 1877), general japonez cunoscut pentru naţionalismul său radical şi idolatrizat de tinerii ofiţeri care gândeau ca el şi care au întreprins o rebeliune eşuată (februarie 1936); a fost un consilier de seamă al primului-ministru Hideki Tojo la începutul celui de-al doilea război mondial.

e m. Yasuji Okamura (n. 1884), general japonez care a comandat Armata Zonală a Chinei de Nord (1941 – 1944), al cărui moto i-e constituit „Omoară tot, incendiază tot, cucereşte tot". Mai târziu a comandat Armata Expediţionară Chineză în ofensiva din sudul Chinei (1944).

— M. Jisaburo Ozawa (n. 1886), amiral japonez care, în calitate de comandant al Primei Flote Mobile şi al Flotei III, a condus forţele japoneze în luptele din Marea Filipinelor şi din Golful Leyte (ambele în 1944).

— M. Pai Ch'ung-hsi (n. 1893), general naţionalist chinez care a condus reocuparea Manciurici după cel de-al doilea război mondial (1945 – 1946), ulterior devenind ministru de război (1946).

z CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil din Republica Dominicană: acţiunile de gherilă continuă până la alegeri (iunie), când Juan Bosch este învins de Joaquín Balaquer. Acesta restaurează guvernul constituţional şi războiul ia sfârşit.

— Hucy Newton şi Bobby Seale organizează Partidul american al Panterei Negre, organizaţie care se va angaja în mai multe acţiuni armate ofensive şi defensive împotriva autorităţii care încerca să aplice legea la începutul anilor 1970.

— Che Guevara soseşte în Bolivia (noiembrie) şi întemeiază în munţi o mică mişcare de gherilă, aparent în speranţa de a încerca repetarea experienţei cubaneze.

— M. Chester William Nimitz (n. 1885), comandantul flotei americane din Pacific de după incidentul de la Pearl Harbor şi până la sfârşitul celui de-al doilea război mondial; a fost amiralul celei mai mari şi mai puternice flote din întreaga lume.

— M. Courtney Hicks Hodges (n. 1887), general american care a condus Armata I cu care a străbătut nordul Franţei, primele trupe care au pătruns în Paris (august 1944) şi care au străpuns Linia Siegfried (octombrie 1944); tot el a condus şi trupele care au cucerit Podul Ludendorff de peste Rin, de la Remagen (7 martie 1945).

EUROPA:

— Coloneii greci George Papadopoulos şi Stylianos Pattakos conduc o lovitură militară de stat încununată de succes (21 aprilie); „regimul coloneilor" avea să deţină puterea timp de şapte ani (1967 – 1974).

— Ciprul este împărţit neoficial între populaţiile sale greceşti şi turceşti aflate în conflict.

— M. Arthur William Tedder (n. 1890), mareşal britanic al aerului care a comandat în timpul celui de-al doilea război mondial forţele aviatice aliate din Mediterană şi apoi din vestul şi sudul Europei, jucând un rol de seamă în planificarea debarcării din Normandia şi comandând forţele tactice (1944). În numele lui Dwight D. Eisenhower, a semnat capitularea Germaniei de la Berlin (1945); a fost numit ulterior şefului statului major al aviaţiei britanice (1946 – 1950).

— M. Clement Richard Attlee (n. 1882), lideral Partidului Laburist din Marea Britanie (1935 – 1955) care s-a opus cu tărie fascismului şi celor care l-au acceptat înaintea declanşării celui de-al doilea război mondial; a fost numit prim-ministru al guvernului laburist după terminarea războiului (1945 – 1951) şi a jucat un rol de seamă în retragerea Marii Britanii din imperiu.

z – m. Konrad Adenauer (n. 1876), avocat şi om politic german, lider postbelic al Uni unii

Creştin-Democrate şi primul cancelar al Republicii Federale Germaniul949 – 1963).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul de şase zile (al treilea Război arabo-israelian) (5 – 10 iunie): în timp ce întregul Orient Mijlociu se pregătea pentru un nou război, armata israeliană declanşează

513

atacuri-surpriză aeriene care distrug la sol cea mai mare parte a forţelor aeriene egiptene, iordaniene şisiriene, lovind puternic şi aviaţia irakiană. În doar şase zile, forţele terestre israeliene. beneficiind de un masiv sprijin aerian care nu mai avea adversari, cucereşte Peninsula Sinai de la egipteni, Cisiordania (cu Ierusalimul de est) şi Gaza, ca şi înălţimile Golan de la sirieni, învingând categoric armatele egipteană, iordaniană şi siriană. Armata israeliană continuă ocuparea tuturor teritoriilor cucerite; nu urmează încheierea nici unui acord de pace.

e Armata egipteană se retrage din Yemen după Războiul de şase zile (al treilea Război arabo-israelian).

— Războiul civil Nigeria-Biaffa (1967 – 1970): în Nigeria, regiunea de est locuită în cea mai mare parte de populaţia Ibo, Biafra, se separă (20 mai), generând un război civil cu guvernulnigerian dominat de musulmani. Se înregistrează între un milion cinci sute de mii şi două milioane de morţi, în marea lor majoritate copii şi alţi necombatanţi care mor în urma foametei şi a bolilor, în timp ce o încercare la scară mondială de a veni în sprijinul acestora eşuează în mare măsură datorită refuzului guvernului de a prim Tspnjin uman şi provizif e Eşuează o revoltă în Katanga, căreia i se alăturaseră şi unii mercenari; revolta este înăbuşită de trupele

guvernamentale congoleze (zaireze), la rândul lor beneficiind de *mercenari*. *Dă greş şi o invazie din partea* exilaţi lor stabiliţi în Rwanda.

e în Liban începe procesul de destabilizare, cu comandourile palestiniene atacând Israelul din baze libaneze, iar armata israeliană atacând la rândul ei Libanul.

— Yemenul de Sud devine o naţiune independentă (30 noiembrie).

— M. Albert John Luthuli (n. 1898), conducătorul Congresului Naţional African (ANC) (1952 – 1967); căpetenie zuluşă, lider al mişcării nonviolente sud-africane, Luthuli primeşte în 1960 Premiul Nobel pentru pace. Este urmat de Oliver Tambo la conducerea ANC.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul din Vietnam: continuă succesele armatelor de gherilă nord-vietnameze şi ale trupelor Viet Cong, în timp ce americanii şi sud-vietnamezii încearcă să lupte cu o *armată invizibilă* de gherilă prin *nuri minate*, *fără a* izbuti să întrerupă căile de aprovizionare inamice din Vietnamul de Sud, Laos şi Cambodgia. Până la finele anului, americanii aveau aproape cinci sute de mii de soldaţi în Vietnam.

— Nguyen Van Thieu este ales preşedinte al Vietnamului de Sud (septembrie), e China începe testele bombei cu hidrogen în deşertul Lop Nor.

e Naţiunile necomuniste din Asia de Sud-Est formează Asociaţia Naţiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN).

ze m. Ho Long (He Long) (n. 1896), mareşal comunist chinez, în urma persecuţiilor Gărzii Roşii.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Preşedintele american Lyndon Baines Johnson şi premierul sovietic Aleksei N. Kosîghin iau parte la

Summitul de la Glassboro, o întâlnire la nivel înalt de două zile desfăşurată la Glassboro, în New Jersey (iunie); se obţine un oarecare progres către semnarea unui tratat pentru neproliferarea. armelor nucleare.

e Datorită eşecurilor din Vietnam, preşedintele Johnson se hotărăşte să nu candideze pentru un nou mandat.

514

z< m. Che Guevara (Ernesto Guevara de la Seama) (n. 1928), lider născut în Argentina al gherilelor din Revoluţia cubaneză (1956 – 1959); a fost ucis de militarii bolivieni după ce a fost luat prizonier (7 octombrie), în timp ce conducea o insurecţie de gherilă.

— M. Lewis Hyde Brercton (n. 1890), comandantul aviaţiei americane din Filipine, ale cărui avioane au fost distruse în mare parte la sol pejţerodromul din Clark Field (8 decembrie 1941); ulterior s-a aflat la comanda Primei Armate Aliate Aeropurtate din Europa, în timpul înfrângerii acesteia în cadrul Operaţiunii Market Garden (1944).

— M. Holland McTyeire Smith (n. 1882), general în infanteria marină americană în timpul celui de-al doilea război mondial care a planificat şi a condus mai multe operaţii importante din Pacific, inclusiv cele de la Saipan şi Guam (1944), Iwo Jima şi Okinawa (1945).

— M. Walter Krueger (n. 1881), general american de origine prusacă; un expert în strategie, ajuns comandantul Armatei VI în Pacificul de Sud-Vest (ianuarie 1943); a dirijat debarcările de la Leyte, Mindoro şi Luzon, când americanii au recucerit Filipinele.

EUROPA:

— „Primăvara de la Praga” (ianuarie – august): sub conducerea liderului reformator al Partidului Comunist din Cehoslovacia, Alexander Dubček, guvernul ceh promovează importante reforme democratice.

Cehoslovacia este invadată şi cucerită de trupele Pactului de la Varşovia estimate la circa patru sute de mii de soldaţi (20 august), care pun capăt „primăverii de la Praga". Armata română nu ia parte la operaţii, iar guvernul de la Bucureşti condamnă invazia în termeni energici.

— Încercând să justifice invazia trupelor sovietice din Cehoslovacia, Leonid Brejnev elaborează „Doctrina Brejnev", prin care se justifica intervenţia sovietică în treburile interne ale oricărui alt stat comunist în care era pus în primejdie sistemul comunist (26 septembrie).

— Grupul Baader-Meinhof (o facţiune a /Armatei Roşii), o *organizaţie anarhist-terorista de* gherilă, declanşează o serie de atentate cu bombă, crime şi jafuri în Germania de Vest (1968 – 1972). Organizatorul-şef, Andreas Baader, este luat prizonier şi întemniţat, dar evadează cu sprijinul ziaristei Ulrike Mcinhof, care apoi i se alătură.

— M. Konstantin Konstantinovici Rokossovski (n. 1896), mareşal al Uniunii Sovietice care a luptat în Armata Roşie în timpul Războiului civil rus ajungând unul dintre cei mai importanţi comandanţi sovietici; a respins ofensiva germană asupra Moscovei (1941) şi Tămvins decisiv pe germani la Stalingrad (1942 – 1943).

— M. Trygve Halvdan Lie (n. 1896) diplomat norvegian şi primul secretar general al Naţiunilor Unite (1946 – 1952).

— M. Karl Barth (n. 1886), preot protestant elveţian care a devenit un antinazist de frunte în anii 1930 şi un important militant pentru pace după terminarea celui de-al doilea război mondial.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Partidul Baas (partidul socialist al resurecţiei arabe) preia puterea în Irak printr-o lovitură de stat (iulie); Ahmed Hassan al Bakr devine preşedinte (până în 1979), chiar dacă, de fapt, Saddam Hussein avea să conducă ţara

ca dictator (din 1971).

515

— Teroriştii Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei (OLP) atacă în mod repetat

Israelul, mai cu seamă de la bazele lor din Iordania. Israelul ripostează prin incursiuni militare în Iordania, uneori având loc chiar altercaţii cu unităţi militare iordaniene.

* e Războiul civil dintre Nigeria şi Biafra: armatele guvernamentale, controlând spaţiul aerian, pătrund adânc în Biafra; în acest timp foametea şi bolile ucid sute de mii de civili din Biafra.

e Reîncepe Războiul civil yemenit (februarie), Yemenul de Sud intrând în război de partea yemenită, iar Siria sprijinind din nou monarhia.

— În Ciad continuă conflictul dintre arabi şi forţele negrilor africani. O insurecţie arabă din nord este învinsă de guvernul din Ciad sprijinit de trupe franceze (iunie).

— În Muscat şi Oman armatele guvernamentale înăbuşă o insurecţie pusă la calc de o facţiune din Frontul de Eliberare Naţională aflat la guvernare (mai).

r e în Mali, preşedintele Mobido Keita este înlăturat printr-o lovitură de stat; este urmat la conducere de ofiţerul din armată Moussa Traore (decembrie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Războiul din Vietnam, ofensiva Tet (ianuarie – februarie): armata nord-vietnameză porneşte o ofensivă care traversează Vietnamul de Sud şi care include şi atacuri asupra ambasadei americane de la Saigon. Deşi un eşec din punct de vedere militar, ofensiva a reprezentat un important succes politic pentru nord-vietnamezi, demonstrând că estimările guvernului american cu privire la progresele în război fuseseră mult prea optimiste şi că încă nu se zărea nicio „luminiţă de la capătul tunelului”. Opinia publică americană se îndreaptă decisiv împotriva

continuării războiului.

e Războiul din Vietnam, Masacrul de la My Lai (16 martie): uciderea în masă a circa o sută cincizeci de civili neînarmaţi, în marea lor majoritate femei, copii şi bătrâni, de către un pluton al Diviziei Americane, a fost ordonat de către locotenentul William L. Calley, Jr. În cătunul My Lai situat în provincia Quang Tri; acest act a făcut parte dintr-un număr mai mare de atrocităţi comise de armatele americane din zonă în acea perioadă. Calley a fost singurul condamnat; ulterior a fost eliberat condiţionat (martie 1974). e Războiul din Vietnam: impactul combinat al ofensivei Tet şi al Masacrului de la My Lai îi sileşte pe americani să reconsidere războiul din Vietnam. În ciuda organizării unor atacuri de amploare combinate americano-sud-vietnameze, atacuri eşuate în mare parte, Statele Unite încep să pună un accent mai mare pe negocierile de pace, care se deschid la Paris (10 mai). Preşedintele pe cale de a-şi încheia mandatul Lyndon Johnson ordonă încetarea tuturor atacurilor asupra Vietnamului de Nord (31 octombrie). La finele anului, forţele americane din Asia de Sud-Est numărau pe puţin cinci sute cincizeci de mii de soldaţi.

— Atolul Bikini din Insulele Marshall este declarat zonă necontaminată de testele armelor nucleare, iar rezidenţilor li se permite reîntoarcerea la casele lor; ei vor fi evacuaţi din nou (1978), în urma unor analize cu rezultat contrar.

e Armata nord-corccană pune stăpânire pe nava americană *USS Pueblo* şij>e cei optzeci şi trei membri ai echipajului acesteia în Marea Japoniei (23 ianuarie); optzeci şi doi de supravieţuitori ai echipajului aveau să fie eliberaţi unsprezece luni mai târziu.

— E m. Hitoshi Imamura (n. 1886), general japonez care a condus invazia din Java (1942); el n-a reuşit recucerirea Guadalcanalului de la americani (1942 –

1943).

516

CELE DOUĂ AMERICI:

— Încep negocierile pentru Tratatul privind neproliferarea armelor nucleare; în cele din urmă acesta va fi semnat de peste o sută de naţiuni, inclusiv de Statele Unite şi Uniunea Sovietică, chiar dacă nu şi de China şi Franţa, ţări deţinătoare de arsenale nucleare, ca şi de alte ţări aflate în plin proces de obţinere a acestora.

— Republicanul Richard M. Nixon îl învinge în alegerile prezidenţiale pe vicepreşedintele

Hubert H. Humphrey, devenind astfel al treizeci şi şaptelea preşedinte al Statelor Unite (1969 – 1974Ţ – e Preoţii catolici Daniel şi Philip Berrigan conduc un grup de protestatari împotriva Războiului din Vietnam într-o acţiune de incendiere a cărţilor de recrutare la un centru de recrutare din Maryland; unii protestatari au fost judecaţi şi condamnaţi sub numele de „Cei nouă de la Catonsville”. Manifestaţiile împotriva Războiului din Vietnam iau amploare pe tot teritoriul Statelor Unite după eşecul ofensivei Tet.

e în Perú, guvernul ales al preşedintelui Fernando Belaunde Terry este destituit printr-o lovitură de stat; Belaunde este înlocuit cu generalul Juan Velasco Alvarado.

— M. Martin Luther KingLJR. (mi 929), lider al mişcării americane pentru recunoaşterea drepturilor civiâe şFadeplâi nonviolenţei recunoscut la scară mondialacăruia i s-a decemâr Premiul Nobel pentru pace în 1964; este asasinat de James Earl Ray în Memphis, Tennessee (4 aprilie).

e în Robert Francis Kennedy (n. 1925), om politic american, fratele preşedintelui John Fitzgerald Kennedy; a fost împuşcat de Sirhan Sirhan în Los Angeles (5 iunie; a muriâkT6 iunie) în timp ce se afla în plina campanie pentru nominalizarea candidatului democrat la prezidenţiale

— M. Husband Edward Kimmel (n. 1882), comandant al flotei americane a Pacificului la Pearl Harbor (7 decembrie 1941); a fost demis din funcţie după uriaşele pierderi suferite acolo.

EUROPA:

— Războiul civil din Irlanda de Nord: Armata Republicană Irlandeză (provizorie) se desprinde din Armata Republicană Irlandeză (IRA), pe măsură ce demonstraţiile catolice iau amploare în Irlanda de Nord; începe un lung război terorist de gherilă. Armatele britanice sunt trimise de urgenţă în Irlanda de Nord (august), curând numărul acestora atingându-l pe cel al unei divizii care se transformă într-o forţă de ocupaţie pe termen lung.

e m. Harold Rupert Leofric George Alexander (Alexander de Tunis) (n. 1891), feldmareşal britanic care a comandat armata la Dunkerque (1940), Birmania (1942) şi în teatrele de război din Orientul Mijlociu şi Italia (din 1942); a condus invazia Italiei (1943 – 1944), devenind comandantul suprem al armatelor aliate din Mediterana (1944).

— M. Nicolae Dăscălescu (n. 1884), general român, comandant de armată pe frontul de vest

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul civil dintre Nigeria şi Biafra: armata din Biafra trece la ofensivă (martie), însă nu reuşeşte să ajungă până pe litoral. Ofensiva forţelor guvernamentale ni gen era (junie – decembrie) cucereşte cea mai mare parte rămasă din Biafra. Efortul multinaţional de ajutorare eşuează deoarece guvernul nigerian blochează mai departe ajungerea ajutoarelor la civili, care mor cu sutele de mii de foame şi din cauza molimelor.

517

— Iranul şi Irakul îşi dispută controlul asupra canalului navigabil Shatt al Arab, trupele de graniţă ale

celor două naţiuni înregistrând ciocniri repetate.

— Fatah (Mişcarea de Eliberare a Palestinei) se uneşte cu Organizaţia similară de Eliberare a Palestinei (OLP) condusă de Yasser Arafat, în timp ce războiul de gherilă dintre Israel şi OLP ia amploare. Amenajarea de către OLP a unor baze în Liban produce unele ciocniri între OLP şi forţele libaneze, însă OLP reuşeşte să opereze din sudul Libanului".

e Mo ammar al-Gaddafi preia puterea în Libia printr-o lovitură de stat, punând bazele conducerii dictatoriale monopartinice.

e Generalul Mohammed Siad Barre preia puterea în Somalia printr-o lovitură de stat (va conduce ţara între 1969 şi 1991).

— George Habash pune bazele Frontului Popular pentru Eliberarea Palestinei, o organizaţie teroristă de linie dură.

e Colonelul Mohammad Gafaar al-Nimeiry preia puterea în Sudan printr-o lovitură de stat, demiţându-l pe primul-ministru Mohammed Alimed Mahgoub.

— M. Eduardo Mondiane (n. 1920), fondatorul Frontului de Eliberare Naţională din Mozambic (Frelimo) (1962) şi lider al forţelor Frelimo de gherilă în timpul Războiului pentru independenţa Mozambicului (1964 – 1969); a fost asasinat de portughezi.

— M. Moise Kapenda Chombe (n. 1919), lider al Katangei secesioniste (1960) care s-a refugiat peste hotare (1963) după ce a fost învins de către forţele Naţiunilor Unite; ulterior a devenit prim-ministru în Congo (Zair) (1964 – 1965).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Războiul din Vietnam: armatele americane şi aliate angajate în război ating minimum şapte sute de mii de soldaţi, în timp ce nord-vietnamezii presează în continuare, americanii îşi intensifică bombardamentele,

încep discuţiile pentru pace, iar armata americană începe să se retragă. Preşedintele Richard M. Nixon anunţă retragerea trupelor (mai); retragerile încep în iunie, în paralel cu intensificarea şi reluarea bombardamentelor americane asupra Vietnamului de Nord (5 iunie).

e Războiul din Vietnam: trupe americane de forţa unui regiment iau cu asalt şi cuceresc poziţiile fortificate nord-vietnameze de lângă frontiera laoţiană, la „Hamburger Hill" (mai). Colina este recucerită de nord-vietnamezi (iunie).

— Războiul din Vietnam: americanii întreprind bombardamente grele secrete asupra armatelor nord-vietnameze şi asupra khmerilor roşii din Cambodgia (1969 – 1973). s e Războiul civil din Cambodgia (1969 – 1975): încep luptele de gherilă ale khmerilor roşii împotriva guvernului neutru al lui Norodom Sihanouk, apoi împotriva guvernului 1 uilon Noi, care beneficiază de un important sprijin din partea americanilor.

e Noua Armata Populară de Gherilă este înfiinţată de către Partidul Comunist Marxist-Leninist din Filipine; aceasta va transforma lunga insurecţie comunistă într-un război de gherilă la scară naţională.

— Ciocnirile armate dintre chinezi şi sovietici se intensifică la frontiera dintre Manciuria şi Uniunea Sovietică (martie).

e m. Ho Şi Min (Nguyen That Thanh) (n. 1890), lider al comuniştilor vietnamezi, primul preşedinte al Republicii Democratice Vietnam (1945 – 1969); el şi-a condus ţara în timpul Războiului din Indochina (1946 – 1954) şi în primii ani ai Războiului din Vietnam.

— M. Li Tsung-jen (n. 1891), general naţionalist chinez, unul dintre cei mai importanţi lideri ai Gomindanului; i-a luat pentru scurt timp locul lui Cian Kai-şi ca preşedinte al Chinei naţionaliste (1949).

— *M. Raizo Tanaka* (n. 1892), amiral japonez care a luptat în lupte de maximă importanţa din anul 1942 precum cele din Marea Java, Midway, insulele Solomon de Est şi Guadalcanal.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Preşedintele american Richard M. Nixon renunţă în mod unilateral la utilizarea armelor biologice ca şi la prima utilizare a armelor chimice de către Statele Unite.

— În Statele Unite continuă ample demonstraţii împotriva războiului din Vietnam, în timp ce preşedintele Richard M. Nixon şi Henry Kissinger, consilierul său pentru politica externă, încep procesul care va dura patru ani de negociere a retragerii în timp ce războiul continua.

— Criza din octombrie: teroriştii Frontului de Eliberare a Québecului declanşează operaţiuni de atentate cu bombă, răpiri şi crime, inclusiv uciderea ministrului muncii din Québec, Pierre La Porte; guvernul canadian ripostează cu arestări în masă şi prin trimiterea unor unităţi ale armatei în Montreal.

— El Salvador şi Honduras seangajează într-un scurt război de frontieră (24 – 28 iunie), mediat cu succes de către Organizaţia Statelor Americane (O AS).

— M. Dwight D, Eisenhower (n. 1890), comandant suprem al forţelor armate aliate din Europa în timpul celui de-al doilea război mondial (1943) şi general de armată (1944), care a întocmit planurile debarcării din Normandia şi cele ale înfrângerii Germaniei; ulterior şeful statului major al armatei (1945 – 1948), comandant suprem al forţelor NATO (1951 – 1952) şi al treizeci şi patrulea preşedinte al Statelor Unite (1953

1961).

— M. Raymond Ames Spruance (n. 1886), amiral american care a fost unul dintre cei mai importanţi comandanţi ai forţelor americane în bătălia decisivă de la Midway (1942) şi a *unor importante forţe navale pe tot*

parcursul războiului.

EUROPA:

e Reîncep acţiunile antiguvernamentale din Polonia (15 – 20 decembrie) cu preţul a trei – patru sute de morţi şi cu prăbuşirea guvernului lui Władysław Gomu 1 ka; nemulţumirile continuă, în ciuda faptului că noul guvern al lui Edward Gicrek promite reforme.

— M. Charles André Joseph Marie de Gaulle (n. 1890), conducătorul forţei, Trântei libere" din timpul celui de-al doilea război mondial, premiera! Franţei postbelice şi preşedinte al celei de-a cincea Republici franceze (1959 – 1969).

— M. William Joseph Slim (n. 1891), general britanic care a fost comandantul armatelor din Birmania (1942 – 1945); sub conducerea lui, Armata XIV a învins forţele japoneze din Birmania.

e m. Aleksandr Fiodorovici Kerensky (rt 1881), prim-ministru al guvernului provizoriu rus (1917) după alungarea ţarului; fuge în exil după Revoluţia din Octombrie bolşevică (1917). e m. *Semion* Konstantinovici Timoşenko (n. 1895), feldmareşal *sovietic*, *comandant* al forţe Torsovi etice din 1940, în timpul Războiului finlandezo-sovietic şi în primii ani ai celui de-al doilea război mondial.

519

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST;

m. Gamal Abdel Nasser (n. 1918), organizator al loviturii de stat (1952), care l-a detronat pe Farouk I şi a înfiinţat republica, şi preşedinte al Egiptului (1956 – 1970); a fosfurmat de Anwar cl-Sadat.

— Armatele iordaniene învinq armatele siriene şi aliaţii acestora, membrii Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei (OLP), care invadaseră nordul Iordaniei, după care învinq decisiv trupele OLP din Iordania pe care le alungă din ţară. După izgonirea OLP din Iordania, Yasser

Arafat mută cartierul general al OLP în Liban, de unde intensifică atacurile asupra Israelului, atrăgând astfel o ripostă armată israeliană şi mai puternică şi destabilizând şi mai mult Libanul.

— Biafra capitulează (12 ianuarie); ţara distrusă a avut circa două milioane de morţi, în marea lor majoritate civili.

e Continuă un război de frontieră de mică intensitate între Iran şi Irak. În Irak eşuează o lovitură de stat sprijinită de iranieni.

— Generalul Hafez al-Assad, conducătorul unei facţiuni a Partidului Baas, preia puterea în Siria printr-o lovitură de stat (noiembrie).

— Războiul civil yemenit ia sfârşit prin întemeierea unei republici.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC;

— Războiul din Vietnam, incursiunea în Cambodgia (aprilie – iunie): trupe americane şi sud-vietnameze invadează Cambodgia; ele sunt silite să se retragă deoarece mişcarea a generat în Statele Unite proteste şi mai puternice împotriva războiului. Negocierile de pace avansează lent, ca şi retragerea americanilor la finele anului, americanii şi aliaţii mai aveau circa patru sute de mii de soldaţi în Vietnam. Armatele nord-vietnameze şi Viet Cong continuă să păstreze şi să-şi întărească poziţiile în Vietnamul de Sud.

— Liderul cambodgian Norodom Sihanouk este înlăturat printr-o lovitură de stat condusă de Lon Noi şi se refugiază la Beijing. Lon Noi devine şef al statului, în timp ce khmerii roşii îşi consolidează puterea.

e în Pakistan, Liga Awami, condusă de şeicul Mujibur Rahman, obţine victoria în alegeri (decembrie); guvernul militar pakistanez refuză să valideze rezultatele alegerilor, generând astfel o uriaşă campanie de nesupunere civilă în

Pakistanul de Est; Liga Awami este scoasă în afara legii, iar Războiul pentru independenţa Bangladeshului bate la uşă.

1 e m. Sukarno (n. 1901), lider al Războiului pentru independenţa Indoneziei şi primul preşedinte aHhdonez Tci (1949 – 1966}.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Salvador Allende Gossens este ales preşedinte al statului Chile, declanşând astfel cascada de evenimente care vor genera o lovitură a forţelor de dreapta (1973).

— Armata şi poliţia canadiană pun capăt „Crizei din octombrie" care a constat din mai multe acte teroriste în Québec; situaţia Québecului rămâne în continuare cea mai importantă problemă pentru naţiunea canadiană.

— Abimeal Guzmán Reynoso întemeiază în Perú „Ca 1 ea Luminoasă" (Sendoro Lummoso) de orientare maoistă, care avea să devină o importantă mişcare de gherilă (aproximativ din 1980).

e m. Lazaro Cardenas Del Rio (n. 1895), general mexican şi reformator de stânga care, în calitate de preşedinte al Mexicului (1934 – 1940), s-a concentrat asupra ducerii la îndeplinire a promisiunilor Revoluţiei mexicane, mai cu seamă a celor legate de redistribuirea pământurilor.

520

EUROPA:

ze m. Nikita Sergheevici Hruşciov (n. 1894), lider sovietic (din 1955) şi premier

(1958 – 1964). A rostit discursul secret (r956 Yprin car Fdădea în vileag crimele perioadei staliniste şi a jucat un rol de seamă în timpul crizei rachetelor din Cuba (1T62Ţ

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul civil Zimbabwe-Rhodesia (1971 – 1984): începe ca un război de gherilă de mică amploare, în care

Uniunea Naţională Africană din Zimbabwe (ZANU) şi Uniunea Poporului African din Zimbabwe (ZAPU) organizează atacuri peste graniţă în Rhodesia din ţările învecinate.

— Saddam Hussein preia puterea totală în Irak şi devine dictator *defecto*.

— Armatele iordaniene expulzează toate rămăşiţele OLP (Organizaţia de Eliberare a Palestinei) din Iordania; continuă concentrarea OLP în Liban.

— Şeful statului major al forţelor armate, Idi Amin, preia puterea în Uganda în urma unei lovituri de stat, destituindu-l pe Milton Obote şi instaurând domnia terorii care va dura opt am.

— Armata iraniană pune stăpânire pe mai multe insule aflate în dispută din Golful Persic (noiembrie).

— Bahrain devine o naţiune independentă sub conducerea şeicului Salman ibn Hamad Al Khalifa.

— Sunt înfiinţate Emiratele Arabe Unite, formate din Abu Dhabi, Shaijah, Ajman, Umm al Qaiwain, Fujairah şi Dubai.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul pentru independenţa Bangladeshului (martie – decembrie): Mujibur Rahman proclamă independenţa Pakistanului de Est (26 martie) şi este întemniţat în timp ce insurecţia se declanşează? Forţele insurgente sunt învinse în şase săptămâni, cu preţul a zeci de mii de morţi; între şase milioane şi zece milioane de refugiaţi fug în India, în timp ce războiul de gherilă continuă din baze indiene. Rahman este eliberat şi devine primul premier al Bangladeshului independent după victoria Indici în Războiul îndopakistanez (decembrie).

— Războiul indo-pakistanez: armata pakistaneză bombardează aerodromurile indiene şi desfăşoară atacuri terestre în Kashmir (3 decembrie). India, sprijinită apoi de

forţele care luptau pentru independenţa Bangladeshului, ripostează printr-o invazie masivă în Pakistanul de Est, cucerind Dacca şi luând nouăzeci de mii de prizonieri (5 decembrie), organizând în paralel o contraofensivă încununată de succes în Kashmir. Bangladeshul îşi proclamă independenţa (16 decembrie); intră în vigoare un armistiţiu (17 decembrie).

— Zulfikar Ali Bhutto întemeiază Partidul Poporului din Pakistan.

— Războiul din Vietnam: retragerea americanilor este accelerată; până la sfârşitul anului vor mai rămâne circa două sute de mii de soldaţi americani şi aliaţi în Vietnam. Pe parcursul anului, armatele sud-vietnameze au atacat Laosul şi Cambodgia. Aviaţia americană bombardează Vietnamul de Nord (sfârşitul lui decembrie).

— În Sri Lanka, o insurecţie a Frontului Popular de Eliberare este înfrântă de guvernul Bandaranaike (aprilie – iunie); continuă un război.de gherilă de mică intensitate.

521 I

v e m. Lin Biao (ni. 1907), lider comunist chinez; aparentul moştenitor al lui Maoâzedun, a fostreclamat de guvernul chinez că ar fi încercat să organizeze o lovitură de stat. A murit într-un accident de avion pe când încerca să fugăjnexil.

e Premierul thailandez generalul Thanom Kittikachom preia puterea printr-o lovitură de stat.

CELE DOUĂ AMERICI:

e Este semnat un tratat americano-sovietic cu privire la accidentele nucleare, într-o încercare de a preîntâmpina orice neînţelegere care ar putea genera un război nuclear, e Prin Tratatul de ne-nuclearizare a fundului mării, Uniunea Sovietică şi Statele Unite sunt de acord să nu instaleze arme nucleare pe sau sub fundul oceanelor, e Organizaţia Naţiunilor Unite ratifică Tratatul de Interzicere a Războiului Biologic, completând astfel

Protocolul încheiat în 1925 la Geneva cu privire la războiul chimic şi biologic.

În Bolivia, o lovitură de stat organizată dearmată răstoarnă guvernul generalului Juan José Torres; conducerea este preluată de colonelul Hugo Banzer Suárez (august).

e m. Ralph Johnson Bunche (n. 1904), om politic afro-american, mediator şef din partea Organizaţiei Naţiunilor Unite în primul Război arabo-israelian (1948) după asasinarea lui Folke Bernadotte; este distins cu Premiul Nobel pentru pace în 1950. *e* m. Dean Gooderham Acheson (n. 1893), avocat şi om politic american, secretar de stat (T949 – 1953) în administraţia Truman şi o figură importantă în Războiul Rece.

— M. Jacobo Arbenz Guzmán (n. 1913), ofiţer şi preşedinte guatemalez (1950 – 1954) care a fugit în exil după ce a fost demis de forţe sprijinite de Statele Unite, e m. François „Papa Doc" Duvalier (n. 1907), dictator haitian (1957 – 1971); este urmat de fiul său, Jean Claude („Baby Doc"), care va conduce ţara până ce va fi demis (1986).

EUROPA:

e Războiul civil nord-irlandez: conflictul se acutizează. În „duminica sângeroasă" (30 ianuarie), armata britanică ucide la Londonderry treisprezece demonstranţi catolici neînarmaţi. Cresc acţiunile de gherilă şi este reimpusă guvernarea britanică directă asupra Irlandei de Nord (martie).

e Teroriştii islamici din organizaţia Septembrie Negru asasinează doi atleţiisraclicni la Olimpiada de la München, luând alţi nouă ostatici; toţi ostaticii sunt ucişi în timpul unei tentative de eliberare, laolaltă cu cinci teroriştii. – e Teroriştii vest-gcirnaru Ahdreasbaader şi Ulrike Meinhof sunt prinşi şi întemniţaţi, e m. Paul Hausser (n. 1880), general german care a creat şi condus Wafâen SS (Cămăşile negre; *Schutzstaffel*) (1936) şi noul Corp 1 SS-

Panzer (1941); după război el primeşte statut de veteran, echivalându-i-se cu succes vechimea din SS cu cea din armata regulată.

e m. Franz Halder (n. 1884), general german care a fost şeful statului major (1938 – 1942); este închis (1944) dupăcşccul atentatului asupra lui Hitler.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e în Burundi eşuează o rebeliune hutu; după aceea sunt masacraţi între o sută de mii şi două sute cincizeci de mii de hutu de către armata burundeză condusă de tutsi.

522

e Războiul civil sudanez pare încheiat, cu promisiunea de autonomie totală pentru creştini şi negri africani în sud; promisiunile n-au fost respectate întocmai, continuând un război de gherilă de mică amploare.

— În Kwame Nkrumah (n. 1909), lider al mişcării de independenţă din Ghana, prim-ministru al Coastei de Aur (1951 – 1957), apoi prim-ministru (1957 – 1960) şi primul preşedinte al Ghanei (1960 – 1966) până la destituirea sa în urma unei lovituri de stat.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC: e Războiul din Vietnam: continuă retragerea trupelor; până la sfârşitul anului vor rămâne mai puţin de cincizeci de mii de soldaţi americani şi aliaţi în Vietnam. Forţele nordvietnameze îşi consolidează poziţiile, trecând parţial la un război poziţional în ofensiva estică care, deşi în mare parte un eşec, reuşeşte totuşi să pună stăpânire pe oraşul Quang Tri din nordul Vietnamului de Sud (aprilie). Oraşul este recucerit de sudvietnamezi, cu sprijinul aviaţiei americane (septembrie). Continuă negocierile de pace. Preşedintele Richard Nixon ordonă puternicul „bombardament de Crăciun” asupra oraşelor Hanoi şi Haiphong, ca şi minarea porturilor nord-vietnameze (din 18 decembrie).

— Războiul civil din Cambodgia se apropie de sfârşit,

forţele khmerilor roşii asediind şi bombardând Phnom Penh.

— Ferdinand Marcos îşi asumă puteri dictatoriale în Filipine, întemniţând liderii Partidului Liberal printre care şi pe Benigno Aquíno şi instaurând legea marţială.

— Rn. Chen (Ch'en) Yi (n. 1901), mareşal comunist chinez care s-a distins mai ales în

Războiul civil chinez.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Tratatul sovieto-american privind Limitarea Armelor Strategice din 1972 (SALT 1) stabileşte limitarea amplasării de anti-rachete (ABM) şi suspendă amplasarea de noi rachete balistice intercontinentale (ICBM) pentru următorii cinci ani.

— Diplomatul austriac Kurt Waldheim devine al patrulea secretar general al Organizaţiei Naţiunilor Unite (1972 – 1982).

e în Ecuador, armata destituie guvernul ales al preşedintelui José Maria Velasco Ibarra (februarie); puterea este preluată de generalul Guillermo Rodriquez Lara.

— M. Harry S. Truman (n. 1884), al treizeci şi treilea preşedinte al Statelor Unite (1945 – 1953), care a devenit preşedinte în *urma* decesului lui Franklin Delanoltooseyelt (12 aprilie 1945); în acea vară el a autorizat utilizarea bombelor atomice asupra oraşelor japoneze Hiroshima şi Nagasaki.

— M. Igor Sikorsky (n. 1889), inventator ruso-american care apus bazele construirii elicopterului modern.

— M. Thomas Cassin Kinkaid (n. 1888), amiral american care a luptat în Pacific în timpul celui de-al doilea război mondial, distingându-se mai cu seamă în luptele din Marea Coralilor şi de la Midway (1942), ca şi la recucerirea Filipinelor (1944 – 1945).

EUROPA:

e Dictatorul grec George Papadopoulos este răsturnat de o loviturămilitară de stat condusă de generaluf Dcmetnos Ioannides (25 noiembrie); puterea este preluată de generalul Phaidon Gizikis. – m. Fritz Erich von Manstein (n. 1887), general german în timpul celui de-al doilea război mondial care a comandat importantelbrţe pe froiâturile de est şi de vest; a

523

cucerit Sevastopolul, dar nu a izbutit să cucerească Leningradul şi nici să scoată din încercuirea de la Stalingrad armatele lui Friedrich Paulus. A fost destituit (1944).

y e m. Semioir Mihailovici Budionnîi (n, 1883), general de cavalerie în timpul Războiului civilrus şi comandant alsectorului sovietic de sud-vest în timpul celui de-al doilea război mondial, când s-a dovedit incompetent şi a pierdut Kievul, lăsând şi circa un milion de prizonieri în mâinile germanilor.

— M. André Beaufre (n. 1902), general francez şi teoretician militar, unul dintre principalii susţinători ai forţelor nucleare franceze (Force de Frappé).

— M. Ivan Stepanovici Konev (n. 1897), general sovietic în cel de-al doilea război mondial, comandantul forţelor sovietice la Moscova, Kursk şi Berlin.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul de Yom Kippur (al patrulea Război arabo-israelian; Războiul din octombrie) (6 – 24 octombrie): de sărbătoarea religioasă evreiască Yom Kippur, armatele egiptene, siriene, irakiene şi iordaniene iau prin surprindere şi silesc armata israeliană să bată în retragere de pe Canalul Suez şi Tnălţimile Golan, i srae lienii suferind pierderi mas i ve. Armata israeliană, având supremaţia spaţiului aerian, contraatacă rapid şi bombardează Siria, cucerind Damascul (12 octombrie).

Câteva divizii israeliene atacă peste canal (16 octombrie) şi sunt pregătite să distrugă Armata III egipteană (24 octombrie), însă un ultimatum american opreşte intervenţia sovietică directă de partea egipteană; un armistiţiu sprijinit de Organizaţia Naţiunilor Unite pune capăt războiului (27 octombrie), trupele ONU de menţinerea păcii fiind trimise la Canalul de Suez şi pe înălţimile

Golan.

— Afghanistanul devine republică după ce regele Mohammad Zahir Şah (care a domnit între 1933 – 1973) a fost înlăturat printr-ojovitură de stat condusă de fostul său prim-ministru şi totodată văr, Sârdar Mohammed Daud Han.

— În Sahara de Vest ia fiinţă Polisario (Frontul Popular pentru Eliberarea Şăguia el Hamra şi Rio de Oro).

— M. David Ben Gurion (David Green) (n. 1886), lider socialist sindical şi om politic israelian, lider al mişcării de independenţă israeliene (1935 – 1948) şi primul premier al Israelului (1948 – 1953; 1955 – 1963).

e m. Ismet Inönü (n. 1884), prim-ministru al Turciei (1938 – 1950; 1961 – 1965).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul din Vietnam: acordurile de pace de la Paris ce privire la Vietnam (27 ianuarie), negociate de Henry Kissinger şi Le Duc Tho, prevăd retragerea americanilor, eliberarea prizonierilor americani de război, ca şi un armistiţiu dintre nord şi sud care să pună capăt Războiului din Vietnam. Ultimele trupe americane părăsesc Vietnamul (29 martie). Avioanele de luptă americane continuă să atace formaţiunile khmerilor roşii din Cambodgia, până ce sunt silite să înceteze printr-o rezoluţie a Congresului (iunie; efectivă din 14 august). Continuă războaiele civile din Vietnam şi din Cambodgia.

Războiul din Vietnam i-a costat pe aliaţi cincizeci de mii de morţi la care se adaugă o sută şaizeci de mii de victime şi peste cinci mii de prizonieri de război şi dispăruţi în misiune; tabăra sud-vietnameză a înregistrat şi ea două sute de mii de morţi şi cinci sute de mii de răniţi. Pierderile nord-vietnameze şi cele ale formaţiunilor de gherilă nu au fost făcute oficiale, ca şi masivele pierderi înregistrate de populaţiile civile de pe teritoriul întregului Vietnam, din Laos şi Cambodgia.

524

— *Este decretată încetarea* focului în Războiul civil din Laos (februarie); *urmează un* guvern de coaliţie, care va conduce ţara până la preluarea puterii de către Pathet Lao (1975).

CELE DOUĂ AMERICI:

f – Forţele militare din Chile, conduse de şeneralul Augusto Pinochet şi beneficiind de sprijinul Agenţiei Centrale de Informaţii a SUA (CIA), pun la calc o lovitură de stat militară împotriva guvernului ales al preşedintelui Salvador Allende (n. 1908), care este ucis în timpul puciului, probabil de către forţele lui Pinochet. Noul guvern militar instituie legea marţială şi un regim al terorii, care duce la moartea a zeci de mii de oameni.

e Armata uruguayană, preluând sarcinile legate de siguranţa internă, înfrânge lunga insurecţie de gherilă dusă de Tupamaros (Frontul de Eliberare Naţională). Unii membri ai Tupamaros vor reveni mai târziu din exil (1984). Întemeind un nou partid politic, legal (1985).

— La Conferinţa de la Washington (iunie) dintre preşedintele american Richard Nixon şi premierul sovietic Leonid Brejnev are loc o continuare a discuţiilordintre cele două superputeri, fără rezultate perceptibile în aceasta etapă.

— Revenit din exil, Juan Perón redevine preşedinte al /Argentinei (1973 – 1974); a doua lui soţie, Isabel, este

numită vicepreşedinte.

e m. Lyndon Baines Johnson (n. 1908), al treizeci şi şaselea preşedinte al Statelor Unite (1963 – 1968), care a preluat funcţia la moartea preşedintelui John Fitzgerald Kennedy.

— M. Edward Vernon Rickenbacker (n. 1890), cel mai mare as al aviaţiei americane în primul război mondial, care a doborât douăzeci şi şase de avioane inamice deasupra

Franţei.

— M. Frank Jack Fletcher (n. 1885), amiral american care a *comandat forţele speciale* americane de portavioane în bătăliile de la Marea Coralilor şi de la Midway (ambele în 1942). – m. Arthur William Radiord (n. 1896), amiral american care a luptat în cel de-al doilea război mondial, distingându-se mai cu seamă la Iwo Jima şi Okinawa (ambele în 1945), ulterior devenind comandantul suprem al Flotei Pacificului (1949) şi preşedinte al Statului major combinat (1953 – 1957).

— M. Alexander Archer Vandegrift (n. 1887), general în infanteria marină americană care a luptat în cel de-al doilea război mondial, unde a condus primele ofensive amfâbii americane, de la Tulagi şi Guadalcanal (1942).

— M. Fulgencio Batista y Zaldivar (n. 1901), preşedinte (1940 – 1944) şi dictator al Cubei (1952 – 1959).

m. Jeannette Pickering Rankin (n. 1880), om politic şi pacifistă americană; prima femeie care a fost aleasă în Camera Reprezentanţilor (1917 – 1919; 1941 – 1943), a fost singura persoana din Cameră care a votat împotriva ambelor războaie mondiale.

EUROPA:

— Printr-o lovitură de stat fără vărsare de sânge, Mişcarea Forţelor Armate Portugheze pune capăt dictaturii în Portugalia, instituind democraţia şi oferind libertate

coloniilor, în multe aflându-se insurecţii armate în plină desfăşurare. Generalul Antonio Spinola

525

devine primul preşedinte al noii democraţii, rămânând în funcţie până la demisia sa (septembrie).

— Armata turcă invadează şi cucereşte o mare parte din nordul Ciprului, împărţind insula şi înfiinţând Republica Turcă a Ciprului de Nord (iulie – august), e Democraţia este reinstaurată în Grecia când guvernul militar care luase locul dictaturii lui Papadopoulos (1973) cedează în mod paşnic puterea fostului premier Constantin Karamanlis.

e la summitul de la Moscova (iunie) continuă dialogul dintre preşedintele american Richard Nixon şi premierul sovietic Leonid Brejnev în vederea detensionării relaţiilor dintre cele două superputeri.

e Valéry Giscard d'Estaing devine preşedinte al Franţei (1974 – 1981).

ze Helmut Schmidt devine cancelar al Germaniei de Vest (1974 – 1982). z/m. Gheorghi Konstantinovici Jukov (n. 1896). general sovietic care a deţinut funcţia de comandant al Armatei Orientului îndepărtat la sfârşitul anilor 1930, învingând Armata din Kwangtung (1939); sosirea sa la Moscova (1941) a contribuit la salvarea oraşului. În calitate de şef al Marelui Stat-Major, a acceptat capitularea Germaniei la Berlin (1945). *J*rrq George Grivas (n. 1898), comandant grec al gherilelor cipriote (1955 – 1959). AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— O lovitură de stat condusă de Haile Mariam Mengistu îl detronează pe împăratul etiopian Haile Selassie I.

— Războiul etiopiano-critreean creşte şi mai mult în intensitate odată cu încercările guvernului etiopian, sprijinit de sovietici, de a distruge rezistenţa eritreeană.

e Kurzii reiau războiul de gherilă atunci când

guvernul irakian refuză să le acorde autonomia promisă.

— Republica Guineea-Bissau, fosta Guineea portugheză, devine naţiune independentă (10 septembrie) după un lung război de independenţă (1963 – 1974); primul preşedinte este Luis de Almeida Cabral.

e m. Haj Amin al Husseini (n. 1893), mare muftiu al Ierusalimului (1921 – 1974), lider naţionalist arab palestinian în perioada interbelică şi aliat afnaziştilor în timpul celui de-al doilea război mondial.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil vietnamez: armatele nord şi sud-vietnameze se confruntă în repetate rânduri în ciuda unui armistiţiu (din iunie 1973), în timp ce nord-vietnamezii fac pregătiri pentru ofensiva finală.

e Războiul civil din Cambodgia: armatele khmerilor roşii controlează o mare parte din Cambodgiaşi se pregătesc să cucerească Phnom Penh şi să pună capăt războiului, /e m. Mohammed Ayub Han (n. 1907), comandant suprem al armatei pakistaneze (1951 – 1960) şi dictator militar în Pakistan (1960 – 1969).

— M. U Thant (n. 1909), diplomat birman şi al treilea secretar general al Organizaţiei Naţiunilor Unite (1961 – 1971).

— M. P’eng Te-huai (n. 1898), important general comunist chinez în Războiul civil şi comandant suprem al armatei în timpul Războiului coreean.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Senatul american ratifică Protocolul de la Geneva din 1925, interzicând astfel utilizarea armelor chimice şi biologice, ca şi Tratatul de Interzicere a Armelor Biologice care a completat protocolul în 1972.

1

J – m. Carl Spaatz (n. 1891), general american, comandantul forţelor aeriene americane în Europade Vest

(1944) şi în Pacific (1945) până lă capitularea Japoniei.

— M. Creighton Williams Abrams, Jr. (n. 1914 j7 general american care a comandat în Vietnam operaţiunile în timpul ofensivei Tet (1968), apoi a deţinut funcţia de comandant al întregii armate (1968) şi de şef al statului major (1972).

7 e m. Juan Domingo Peron (n. 1895), preşedinte şi apoi dictator al Argentinei (1946 – 1955), ulterior reales preşedinte (1973 – 1974). A fost urmat de soţia sa, vicepreşedinta Isabel Peron (1 iulie)".

— M. Karen Gay Silkwood (n. 1946), muncitor american într-o uzină atomică care a murit în circumstanţe suspecte în timp ce încerca să facă cunoscute condiţiile riscante de muncă.

EUROPA:

Ze m. Francisco Franco (n. 1892), general spaniol, lider almsurgenţilor în timpul

Războiului civil spaniol (1936 – i 939), şi dictator fascist al Spaniei (1939 – 1975). După moartea sa este restaurată monarhia, Juan Carlos devenind rege al Spaniei; acesta se îndreaptă rapid către restabilirea democraţiei.

e m. Eamon de Valera (n. 1881), lider al republicanilor irlandezi învinşi în Războiul civil irlandez (1921 – 1922), fondatorul Partidului irlandez Fianna Fail (1926) şi multă vreme prim-ministru al Irlandei (1937 – 1948; 1951 – 1954; 1957 – 1959), apoi preşedinte (1959 – 1973).

— Guvernul portughez învinge lovituri de stat organizate de forţele de dreapta (11 martie), ca şi de cele de stânga (25 – 28 noiembrie), cea de-a doua în mare parte o revoltă de amploare a forţelor aeriene.

— Disidentul sovietic Andrei Saharov primeşte Premiul Nobel pentru pace.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Portughezii se retrag din Angola (10 noiembrie);

liderul Mişcării Populare pentru Eliberarea Angolei (MPLA), Augustinlio Neto, anunţă formarea cu sprijin sovietic a Republicii Populare Angola (11 noiembrie), el însuşi fiind preşedinte, scoţând astfel din schemă Frontul Naţional pentru Eliberarea Angolei (FNLA) ca şi Uniunea Naţională pentru Independenţa Totală a Angolei (UNITA), foştii săi aliaţi din războiul de independenţă *împotriva portughezilor*. Ambele formaţiuni încep *imediat războiul*» declanşând Războiul civil din Angola (1975).

e Războiul civil libanez (1975 – 1991): în Beirut au loc lupte grele între Falangă (miliţia creştină maronită) şi Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (OLP); în conflict sunt atrase rapid şi alte miliţii, lupta transformându-se într-un război civil haotic la scară largau

— Preşedintele Ciadului, N'garta (François) Tombalbaye, este asasinat în timpul unei lovituri de stat, moartea sa declanşând Războiul civil din Ciad (1975 – 1987). Armata libiană intervine de partea forţelor din nord; Franţa şi mai multe guverne ale negrilor africani susţin forţele din sud.

e Atacurile formaţiunilor Uniunea Naţională Africană din Zimbabwe (ZANU) şi Uniunea Poporului African din Zimbabwe (ZAPU) desfăşurate de la baze din Zimba

bwe şi Mozambic declanşează o ripostă peste graniţă din partea armatelor rhodesiene, Războiul civil din Rhodesia transformându-se într-un conflict la scară largă.

— Armatele din Mauritania invadează şi cuceresc Sahara de Sud (10 decembrie).

e Armata marocană invadează Sahara de Vest (11 decembrie); războiul pentru regiunea disputată începe prin atacul marocanilor de către gherilele Polisario (Frontul Popular pentru Eliberarea Şăguia el Hamra şi Rio de Oro).

e Generalul Muriţaja Rqfai Mohammed preia puterea în Nigeria în urma unei lovituri de stat (iulie), demiţându-l

pe generalul Yakubu Gowon.

e Desmond Mpilo Tutu devine primul decan anglican de culoare din Johannesburg şi secretarul-general al Consiliului Bisericilor din Africa de Sud, devenind apoi lider al mişcării de eliberare sud-africane şi exponentul nonviolenţei.

m. Haile Selassie I (Raş Tafari) (n. 1892), om politic etiopian, regent apoi rege (1916 – 1930) şi împărat („1930 1974), care s-a aflat în centrul atenţiei internaţionale în timpul apelurilor lipsite de succes către Liga Naţiunilor în urma invazieietiopiei de către armatele italiene (1935). A fost detronat în urma unei lovituri de stat militare (1974). ™ *

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil din Vietnam: armatele nord-vietnameze declanşează ofensiva finală în Vietnamul de Sud, cucerind Hue (25 martie) şi Danang (1 aprilie). Vietnamul de Sud capitulează (30 aprilie). În timp ce armata nord-vietnameză se apropie de Saigon, circa şapte mii de americani şi vietnamezi sunt evacuaţi pe calea aerului, la care se adaugă alte două mii de oameni de la ambasada americană din Saigon.

e Războiul civil din Cambodgia: Phnom Penh cade în mâinile khmerilor roşii (1 6 aprilie); guvernu Teămbodgâaii capitulează, punând capăt Războiului civil din Cambodgia. Preluând puterea, khmerii roşii, conduşi de Pol Pot, instituie un regim al terorii bazat pe genocid – Holocaustul cambodgian – în care au murit între un milion şi trei milioane de cambodgieni. Începe un război de frontieră de mică însemnătate cu Vietnamul, care se va transforma ulterior într-un conflict la scară largă.

— Forţele Pathet Lao nu respectă armistiţiul laoţian (aprilie), un nou armistiţiu recunoscând controlul acestora asupra oraşului Vientiane (23 mai); ele vor cuceri apoi

întreaga ţară (august).

— Incidentul *Mayaguez* (12 – 14 mai): după capturarea navei comerciale americane *Mayaguez* în apele internaţionale din largul coastelor cambodgiene, trupe americane înarmate atacă ţinte din Cambodgia şi pun în aplicare un plan de salvare; armata cambodgiană eliberează echipajul navei în timp ce atacul se afla în plină desfăşurare.

— Indonezia pune stăpânire şi anexează Timorul de Est (29 noiembrie).

nr Cian Kai-şi (n. 1887), ofiţer chinez, comandantul forţelor Gomindanului (din 1926) şi lider necontestat al Republicii China (1937 – 1949); el a fugit în Taiwan după victoria comuniştilor.

z* m. Mujibur Rahman (n. 1920), primul preşedinte al Bangladeshului (1970 – 1975); este asasinat împreună cu soţia şi cei cinci copii ai săi în timpul unei lovituri militare de stat eşuate (15 august).

CELE DOUĂ AMERICI:

— Intră în vigoare (26 martie) interzicerea producerii şi stocării armelor biologice şi chimice, pe baza Tratatului de Interzicere a Armelor Biologice, ratificat de Organizaţia Naţiunilor Unite în 1972 şi de Statele Unite în 1974.

528

— Secretarul american de stat Henry Kissinger se *lansează* în „diplomaţia navetistă”, o lungă serie de călătorii menite să promoveze cauza păcii în Orientul Mijlociu.

— Cuba se implică profund în problemele africane, prin trimiterea unor trupe de mărimea unei divizii în Angola, pe atunci aservită Uniunii Sovietice.

EUROPA:

— Terorista vest-germana Ulrike Meinhofeste găsită moartă în celula sa; probabil s-a sinucis; au loc ample demonstraţii prin care poliţia este acuzată de crimă

— Liderul democrat portughez Mario Lopez Soares devine primul-ministru al Portugaliei; începe astfel o perioadă de stabilitate.

— M. Bernard Law Montgomery (n. 1887), feldmareşal britanic; a fost comandantul Armatei VIII la El Alamein (1942), învingând forţele lui Romând în nordul Africii; comandant al armatelor britanice din Sicilia şi din Italia, în Normandia şi în campania europeană care a urmat.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Armatele siriene intervin în Războiul civil din Liban aflat în plină desfăşurare (aprilie), ulterior forţând încheierea unui armistiţiu în nord (octombrie – noiembrie), deşi în sud continuă lupte grele între mai multe facţiuni, ca şi raidurile Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei (OLP) în Israel care generează ripostă armată.

— Poliţia sud-africană ucide peste şase sute de oamenişi răneşte alte câteva mii în timpul Trevoltelor care izbucnesc în Soweto şi se împrăştie în toată ţara, după încercările nereuşite ale guvernului de a impune limba afrikaan ca limbă oficială de predare în şcolile sud-africane.

— În Zambia, forţele organizaţiilor rivale Uniunea Naţională Africană din Zimbabwe (ZANU) şi Uniunea Poporului African din Zimbabwe (ZAPU) se unesc într-un Front Patriotic, desfăşurând împreună un război de gherilă în Rhodesia, chiar dacă mai apar ciocniri armate între armatele ZANU şi ZAPU.

— Spania se retrage din vestul Saharei; începe astfel un lung război tripartit între Republica Arabă Democratică Sahara întemeiată de Polisario, Maroc şi Mauritania pentru regiunea în cauză.

— Comandourile aeriene israeliene salvează nouăzeci şi opt de evrei ţinuţi ostatici de teroriştii care deturnaseră un avion pe aer dportul din Entebbe, Uganda, cu preţul a

trei morţi (4 iulie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— M. Mao Zedong (n. 1893), liderul Partidulujlomunist Chinez în timpul lungului Război civil chinez şi lider al Republicii Populare Chineze (1949 – 1976).

— Jiang Qing (văduva lui Mao Zedong), Zhang Chunqiao, Wang Hongwen şi Yao Wenbuan – cu toţii foşti lideri ai Revoluţiei Culturale din China – sunt arestaţi şi ulterior condamnaţi sub denumirea de „Banda celor Patru" sub acuzaţia de a fi organizat o lovitură de stat post-maoistă.

— Amiralul Sangad Chaloryu preia puterea în Thailanda în urma unei lovituri de stat (8 octombrie).

e în IU En-lai (n. 1898), lider comunist *chinez*; *inferior numai* lui Mao Zedong, el a fost primul premier, şeful diplomaţiei şi purtătorul de cuvânt pe plan extern al Republicii Populare Chineze (1949 – 1976).

529

Ve m. Ciu De (n. 1886), general comunist chinez care a pus bazele şi a comandat Armata Roşie chineză (1926 – 1954).

— M. Mistsuo Fuchida (n. 1902), ofiţer de aviaţie în marina japoneză care a condus forţele japoneze în atacul de la Pearl Harbor (7 decembrie 1941), dirijând personal primul val de avioane de atac; după război, el s-a mutat în Statele Unite, devenind cetăţean american (1966).

CELE DOUĂ AMERICI:

e Preşedinta Argentinei Isabel (Maria Esteta) Peron, văduva lui Juan Perón, este demisă în urma unei lovituri de stat organizată de armată (24 martie). Junta militară, condusă iniţial de generalul Jorge Rafael Videla, instituie o campanie de terorism de stat împotriva tuturor disidenţilor – „războiul murdar" care aduce moartea a zeci de mii de

oameni, numiţi *desaparăcios* (dispăruţii).

e Agenţii poliţiei secrete chileene îl asasinează la Washington, D.C. pe fostul oficial al guvernului condus de Salvador Allende, Orlando Leteâierdel Solar (21 septembrie).

EUROPA:

e întărindu-şi şi mai mult puterea, Leonid Brejnev devine secretar general al Partidului Comunist şi preşedinte al Uniunii Sovietice; Războiul Rece şi multe dintre conflictele regionale generate de acesta continuă.

e Teroristuj vest-german Andreas Baader împreună cu alţi doi membri ai grupării Baader-Meinhof sunt găsiţi morţi în celulele lor, chipurile sinucigându-se.

— Premiul Nobel pentru pace este decernat organizaţiei Amnesty International.

— M. Arthur Eden (n. 1897), de trei ori ministru de externe şi premier britanic în timpul crizei Canalului Suez (1956), care a constituit cauza îndepărtării sale de la putere.

— M. Wernher von Braun (n. 1912), expert german în rachete; în timpul celui de-al doilea război mondial a condus cercetările la bombele naziste V-1 şi V-2. În timpul Războiului Rece el şi-a transferat activitatea în Statele Unite, aducându-şi contribuţia zla dezvoltarea rachetelor americane şi la programele spaţiale.

e nr. Aleksandr Mihailovici Vasilevski (n. 1895), mareşal al Uniunii Sovietice, şeful Marelui Stat-Major; a organizat apărarea de la Stalingrad (1942) şi ofensivele Ulterioare, devenind mai târziu ministru de război (1950 – 1953).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul somalezo-etiopian (1977 – 1978): armatele somaleze invadează disputata regiune Ogaden din Etiopia (iulie) şi asediază fără succes Harare (septembrie). Deşi aflaţi sub influenţa Uniunii Sovietice, somalezii se

confruntă cu armate sovietice şi cubaneze, care se decid să sprijine Etiopia în război. Drept urmare, intervine o rupturji între Somalia şi Uniunea Sovietică (noiembrie).

— Războiul dintre Etiopia şi Eritreea: armatele eritreene obţin importante victorii asupra Etiopiei şi aliaţilor săi sovietici şi cubanezi, cucerind o mare parte din nordul Eritreei şi asediind Massawa (ianuarie – august).

— Haile Mariam Mengistu, conducătorul loviturii de stat care-l detronase pe împăratul etiopian Haile Selassie 1 (1974), se impune ca dictator al statului etiopian monopartidic (1977 – 1991).

— Egiptul şi Libia se confruntă în repetate conflicte de frontieră (iulie).

I

* e Comandourile vest-germane reuşesc să elibereze optzeci şi şase de pasageri ai unei aeronave Lufthansa ţinuţi ostatici de gruparea teroristă Baader-Meinhof la M ogadiscio, Somalia 08 oct).

— Este asăsmatederui druizilor musulmani din Liban, Kamal Jumblat (martie).

— În Republica Centrafricană, Jean Bedel Bokassa se autoproclamă împăratul Bokassa I (20 septembrie/

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— În timp ce continuă Holocaustul cambodgian, denunţat de Vietnam şi de multe alte naţiuni, între Vietnam şi Cambodgia are loc un violent război de frontieră.

7 – Generalul Mohammad Zia Ul-Haq preia puterea în Pakistan după o lovitură militară de stat, răsturnând guvernul lui Zulfikar Ali Bhuţto, care va fi executat (1979).

— În Băhg Tadesh, armata preşedintelui Ziaur Rahman învinge o tentativă de lovitură militară de stat.

*V** m. Takeo Kurita (n. 1889), amiral japonez în cel de-al doilea război mondial, care să distins mai cu seamă la

Midway (1942) şi în Golful Leyte (1944).

CELE DOUĂ AMERICI:

— M. George Churchill Kenney (n. 1889), general în aviaţia armatei americane în timpul celor două războaie mondiale care s-a ridicat până la funcţia de comandant al aviaţiei din Pacific (1945 – 1946) şi al Comandamentului Strategic Aerian (1946 – 1948).

EUROPA:

— Acţiunile teroriştilor Brigăzilor Roşu italiene iau amploare; cea mai renumită victimă a acestora este fostul premier al Italiei, Aldo Moto.

— M. Aleksei Ivanovici Radzievski (n. 1911), general rus în timpul celui de-al doilea război mondial; comandant de blindate instruit la cavalerie, el a luptat de la Moscova până la atacul final asupra Berlinului.

7 – m. baronul Hasso von Manteuffel (n. 1897), general german care a comandat Armata

V Panzere în timpul contraofensivei germane din Ardeni (noiembrie – decembrie 1944), blocală la Bastogne.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Egiptul şi Israelul semnează Acordurile de la Camp David (17 septembrie), o înţelegere care pune bazele încheierii unui tratat de pace şi normalizării relaţiilor; semnat de preşedintele egiptean Anwar Sadat şi de premierul israelian Menahem Begin, actul l-a avut drept garant pe preşedintele Statelor Unite, Jimmy Carter.

— Războiul dintre Etiopia şi Eritreea: armatele cubaneze şi etiopiene eliberează Harare de sub asediu (februarie) şi recuceresc o mare parte din nordul Eritreei. Ofensiva etiopiană de vară cucereşte majoritatea zonelor urbane, dar nu reuşeşte din nou să distrugă armatele rebelilor eritreeni, care se retrag în mediul rural de unde vor reveni şi vor recuceri întreaga ţară; continuă lungul război de uzură, care se va solda cu mai mult de un milion de victime în rândul civililor.

— Armatele israeliene invadează sudul Libanului (martie), formând o zonă-tampon înainte de a se retrage (iunie). Luptele între facţiuni se intensifică pe întreg teritoriul libanez şi vor continua până la începutul anilor 1980.

531

— Războiul somalezo-etiopian: armatele etiopiene, cubaneze şi sovietice eliberează Harare (februarie) şi învinq decisiv forţele somaleze în bătălia deâa Diredawa-Jijiga (2 – *5 martie); somalezii solicită încheierea păcii (8 martie), apoi se retrag din Ogaden. e în timp ce demonstraţii de amploare fac din Iran o ţară imposibil de guvernat, guvernul şahinşahului Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr începe să şovăie; şahinşahul îl numeşte premier pe liderul prodemocratic Shahpur Bakhtiar (25 decembrie), dar revoluţia era mai aproape ca niciodată.

e m. Houari Boumedienne (Mohammed Boukharouba) (n. 1927), lider militar al Frontului de Eliberare Naţionala (FLN) şi dictator al Algeriei (1965 – 1978).

em. Jomo Kenyatta (n, 1890), lider al mişcării kenyene de independenţă (1946 – 1963) şi primul preşedinte al republicii Kenya (1964 – 1978).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul de frontieră vietnamezo-cambodgian se transformă într-o masivă invazie vietnameză asupra Cambodgiei. Armatele vietnameze învinq rapid armata khmerilor roşii, care se retrage către vest spre frontiera thailandeză, de unde începe un lung război de gherilă împotriva vietnamezilor şi a aliaţilor cambodgicni ai acestora.

e Războiul civil afghan: preşedintele afghan Sârdar Mohammed Daud Han, lider al insurecţiei reuşite împotriva monarhiei afghane (1973), este destituit şi

asasinat prin intermediul unei lovituri militare de stat (aprilie). Urmează războiul civil; mujahedinii cuceresc cea mai mare parte din ţară în următoarele optsprezece luni.

— Atolul Bikini din Insulele Marshall este evacuat la zece ani de la repopularea acestuia de către rezidenţi, o dată ce măsurătorile recfectuate indică importante reziduuri contaminate în zonă.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Revoluţia şi Războiul civil din Nicaragua (1978 – 1988): creşte forţa gherilelor sandiniste care trec la un război poziţional împotriva armatelor guvernamentale, silindu1 pe Ănastasio Somoza Debayle să fugă în exil (17 iulie) şi apoi preluând puterea (19 iulie). Cu sprijin american, elemente ale armatei nicaraguane trec la acţiuni de gherilă împotriva noului guvern, devenind Contras (contrişţii).

— La Jonestown, Guyana, congresmanul american Leo Ryan şi alţi patru membri ai grupului său de investigaţii sunt ucişi de adepţii lui Warren, Jim" Jones, liderul cultului Templul Poporului. Moare Jones împreună cu nouă sute nouă adepţi ai săi, unii ucişi, dar marea majoritate curmându-şi singuri zilele.

— M. Lucius Dubignon Clay (n. 1897), general american care a comandat armatele Statelor Unite în Europa, guvernator militar (1947 – 1949) şi organizator al podului aerian din Berlin (24 iunie 1948 – 12 mai 1949).

e m. George Scratchley Brown (n. 1918), general american de aviaţie, preşedinte al statului major combinat (1974 – 1978).

EUROPA:

e Preşedintele american Jimmy Carter şi premierul sovietic Leonid Brejnev semnează Tratatul pentru Limitarea Armelor Strategice (SALT II) Ia Conferinţa de la nivel înalt din Viena (iunie). Tratatul sovieto-american limitează numărul rachetelor balistice intercontinentale

(ICBM), al vehiculelor cu multiple posibilităţi independente de ţintire (MIRV) şi al lansatoarelor de rachete.

532

e în ciuda unor concesii din partea guvernului, separatiştii basci îşi intensifică lungalor campanie teroristă din nordul Spaniei.

e Margaret Thatcher, lider al Partidului Conservator, devine prima femei e-premier a Mani Britanii, pentru ca mai apoi să fie premierul cu cel mai lung mandat al secolului XX (1979 – 1990); s-a ocupat cu o mână forte de Războiul Rece dincolo de hotare z şi a instituit pe plan intern schimbări majore cujentă de dreapta.

— Istoricul bataruc de artă Anthony Blunt este dovedit a fi spion sovietic, făcând parte din reţeaua organizată la Cambridge de Kim Philby. A fost graţiat în secret (1964) ca răsplată pentru cooperarea de care a dat dovadă după ce a fost descoperit, însă mai târziu a fost dezonorat public şi! s-au retrastitlurile.

— Campania pentru Dezarmare Nucleară (CND) a desfăşurat o puternică campanie împotriva amplasării rachetelor americane de croazieră în Marea Britanie.

— M. Louis Mountbatten (n. 1900), ofiţer britanic de marină care a comandat forţele britanice combinate (1942 – 1943); *a* comandat armatele aliate din Asia de Sud-Est (1943 – T946) ŢFA fost ultimul viceregе britanic din India. Strănepot al reginei Victoria şi fiu al lui Louis Mountbatten (prinţul Louis de Battenberg), a fost asasinat de Armata Republicanalrlandeză în dreptul coastelor Irlandei (28 august).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Anwar Sadat şi Menahem Begin semnează un tratat de pace egipteano-israelian

(26 martie) care normalizează relaţiile şi prevede retragerea israelicnilor din Peninsula Sinai.

— Revoluţia iraniană: şahinşahul Iranului Mohammad

Reza Pahlavi Aryamehr fuge în străinătate (16 ianuarie) în urma unor ample manifestaţii şi a pierderii sprijinului din partea armatei care destabilizează guvernul. Ayatollahul Ruhollah Khomcinirevine din exil (1 februarie) şi preia puterea în Iran (11 februarie), punând bazele unui stat islamic fundamentalist şiit.

— Iranienii iau prizonieri şaizeci şi şase de americani de la ambasada SUA din Teheran (4 noiembrie), cincizeci şi doi dintre aceştia fiind reţinuţi patru sute patruzeci şi patru de zile, timp în care guvernul iranian obţine importante concesii de la Statele Unite; prestigiul american are mult de suferit, ca şi cariera politică a preşedintelui Jimmy Carter. Ostaticii sunt eliberaţi în ziua în care îşi intră în atribuţiuni noul preşedinte, Ronald Reagan (20 ianuarie 1981).

e Războiul dintre Uganda şi Tanzania şi Războiul civil ugandez: armatele tanzaniene invadează Uganda, îl învinge pe Idi Amin şi aliaţii săi libieni, apoi cuceresc Kampala (11 aprilie). Alegerile îl readuc în fruntea statului pe Milton Obote, care instituie un nou regim al terorii şi dă naştere unui război civil din care va ieşi învingătoare Armata Naţională de Rezistenţă a lui YowerTMusaveni.

— Armatele libiene invadează Ciadul, dar sunt retrase după ce sunt înfrânte de armatele franceze şi cele guvernamentale.

— Guvernul rhodesian al lui Ian Smith renunţă la putere; guvernul episcopului Abel Muzoarewa care-i va lua locul nu va fi acceptat de către Uniunea Naţională Africană din Zimbabwe (ZANU) şi nici de către Uniunea Poporului African din Zimbabwe (ZAPU).

— Războiul civil angolez: Frontul Naţional pentru Eliberarea Angolei (FNLA) al lui Holden Roberto este înfrânt complet de Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei (MPLA) şi de aliaţii cubanezi şi sovietici ai acesteia.

În Republica Centrafncană, Jean Bedel Bokassa (împăratul Bokassa 1) este înlăturat de armatele huDavid Dacko, cu sprijin militar ffancez.

— Locotenentul Jerry Rawlings conduce un puci care înlătură guvernul Akufão din Ghana.

m. Augustinho Neto (n. 1922), lideral MPLA în timpul lungului Război angolez de independentă (1961 – 1975) şi primul preşedinte al Republicii Populare Angola (1975 – 1979).

— M. Mustafa al-Barzani (n. 1901), lider al mişcării kurde pentru independenţă din Iran şi Irak, comandantul forţelor armate ale republicii kurde (1946) din nordul Irakului şi lideral insurecţiei kurde din Irak.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul afghano-sovietic (1979 – 1989): începe prin intervenţia forţelor sovietice în Războiul civil afghan, care efectuează atacuri aeriene şi terestre la nivel de divizie şi cuceresc Kabulul (25 de-cembrie). După moartea în timpul atacului a premierului afghan Hafizullah Amin, sovieticii îl instalează în locul său pe Karmal Babrak. Trupele sovietice numărând circa o sută treizeci de mii de oameni, cu sprijin masiv din partea aviaţiei şi a trupelor de blindate, se dovedesc incapabile în anii ce au urmat de a învinge luptătorii de rezistenţă mujahedini.

Armata vietnameza cucereşte integral Cambodgia, ocupă Phnom Penh (6 ianuarie) şi instaurează un guvern-marionctă. Holocaustul cambodgiahâa sfârşit™

— O divizie chinezească invadează nordul Vietnamului, declanşând un scurt război de frontieră (februarie – martie), după care se retrag.

— M. Park Chung Hee (n. 1917), general sud-coreean care a preluat puterea în urma unei lovituri de stat (1961) apoi s-a instalat în fruntea statului ca dictator (1971 –

1979); a fost asasinat de capul propriei sale Agenţii Centrale de Informaţii (26 octombrie).

— M. Zulfikar Ali Bhutto (n, 1928), fondatorul Partidului Poporului din Pakistan şi prim-ministru al Pakistanului (martie – iulie 1977). A fost executat sub o acuzaţie falsă de crimă de către guvernul militar al generalului Mohammad Zia Ul-Haq, care l-a înlăturat (1977). Fiica lui Bhutto, Benazir, a devenit premier în 1988.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Tratatul sovieto-american pentru Limitarea Armelor Strategice (SALT II) limitează numărul rachetelor balistice intercontinentale (ICBM), al vehiculelor cu multiple posibilităţi independente de ţintire (MIRV) şi al lansatoarelor de rachete.

— Insurgenţa de gherilă din El Salvador se transformă într-un adevărat război civil, în care guvernul beneficiază de sprijin american masiv, iar rebelii de sprijin nicaraguan. Terorismul ia şi el amploare, căzându-i victimă arhiepiscopul Oscar Romero (24 martie).

— Războiul civil din Nicaragua continuă la intensitate maximă, rolurile inversându-se după victoria sandiniştilor; forţele fostului guvern (Contras) sprijinite de americani, în nord, şi disidenţii sandinişti în sud, continuă să lupte împotriva noului guvern.

— Accidentul nuclear de la Three Mile Island (Pennsylvania) (28 martie) este cât pe ce să declanşeze o catastrofă de proporţii prin topirea reactorului, incidentul contribuind la sporirea temerilor populaţiei faţă de energia nucleară.

— Maurice Bishop conduce o lovitură militară de stat în Grenada, punând bazele unui guvern de orientare marxistă (martie).

EUROPA:

— În cursul grevei încununate de succes de la docurile Lenin din Gdańsk (14 – 30 august), ia fiinţa sindicatul independent Solidaritatea (18 septembrie); condus de Lech Wałęsa, acesta se transformă rapid într-o confederaţie care numără zece milioane de membri, principala forţă a mişcării poloneze pentru independenţă.

e în Spania iau amploare acţiunile teroriste ale mişcării basce pentru independenţă, în ciuda concesiilor venite din partea guvernului care aproape că acordă independenţa deplină.

— M. Tito (Iosip Broz) (n. 1892), lider al Partidului Comunist iugoslav (din 1937), lider al partizaiulorihcel de-al doilea război mondial şâeonducător al statului (1945 – 1980); a rup Frelaţiile cu Iosif Stalin (1948) şi s-a retras din blocul sovietic. După moarteaşa, revine teama unei intervenţii sovieticeiar tensiunile etnice, multă vreme suprimate, îşi fac din nou apariţia în Iugoslavia.

— M. Karl Dönitz (Carl Doenitz) (n. 1891), amiral german, comandant al flotei de submarine în timpul celui de-al doilea război mondial şi comandantul suprem al marinei numit deâfitler (3 Tn 1945 jţcancelar al Germaniei dup Tmoartea luf Hitigr, el a negociat capitularea ţării (7 mai 1945). Condamnat pentru crime de război, a fost închis timp de zece ani (1945 – 1956).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul dintre Iran şi Irak (1980 – 1988): Irakul atacă Iranul (septembrie), denunţând acordul dln 1975™şi pretinzând controlul canaâu Tui Shatt al-Arab; irakienii cuceresc Khorramshahr. Lungul război se va solda cu peste un milion de morţi.

— Alegerile din Rhodesia supravegheate de Marea Britanie dau câştig de cauză unui guvern Uniunea Naţională Africană din Zimbabwe (ZANU) condus de Robert Mugabe, primul guvern al unui Zimbabwe independent. Luptele dintre ZANU şi Uniunea Poporului

African din Zimbabwe (ZAPU) iau amploare, apoi încep să se calmeze treptat pe măsură ce noul guvern începe să-şi preia atribuţiunile, iar negocierile privind o fuziune ZANU-ZAPU continuă. Ceic două organizaţii vor fuziona în 1987.

— Operaţiunea „Desert One”: forţele americane desfăşoară o acţiune fără succes de salvare a ostaticilor deţinuţi în Iran (24 – 2 Taprific).

— Războiul civil ugandez: Yoweri Musaveni repudiază tratatul de pace încheiat în decembrie 1979, redeschizând ceea ce avea să devină un lung război civil, fără câştigători. e Războiul civil sudanez ia amploare atunci când guvernul reneagă în mod făţiş unele din promisiunile făcute anteriorcu privire la autonomia totală acordată-sudului.

— În Liberia, Samuel K. Doe preia puterea în urma unei lovituri de stat, alungindu-l pe preşedintele William R. Tolbert (12 aprilie).

— Puciul militar condus de João Bemardo Viera îl demite pe preşedintele Guineei-Bissâu, Luis Cabral (13 noiembrie).

— Trupele de menţinere a păcii trimise de mai multe ţări africane învecinate nu izbutesc să pună capăt Războiului civil din Ciad.

— Generalul Kenan Evreu conduce o lovitură militară de stat prin care preia puterea în Turcia (septembrie).

— M. Muhammad Reza Pahlavi Aryamehr (n. 1919), ultimul şahinşah al Iranului (1941 – 1979), fiul lui Reza Han Pahlavi; Revoluţia iraniană l-a sihî să fugă (1979).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul afghano-sovietic: preşedintele american Jimmy Carter răspunde la invadarea Afghanistanului de către sovietici prin oprirea livrării de cereale către Uniunea Sovietică, prin retragerea sportivilor americani de

la Olimpiada de la Moscova şi prin declanşarea unor trimiteri masive de ajutoare militare prin Pakistan către armata afghană. Rezistenţa se intensifică în Afghanistan, apărând numeroase incidente de frontieră sovieto-pakistaneze, Pakistanul devenind principala bază a insurgenţilor afghani şi adăpost pentru două până la trei milioane de refugiaţi.

— Iau amploare conflictele de frontieră dintre Thailanda şi Laos, ca şi cele dintre thailandezi şi vietnamezi de la frontiera dintre Cambodgia şi Laos.

— Franţa testează o bombă cu neutroni în Pacificul de Sud (iunie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— În El Salvador continuă războiul civil. Fostul preşedinte Carlos Romero dă greş într-o tentativă de lovitură militară de stat (mai). Creştin-democratul moderat José Napoleon Duarte este numit preşedinte de forţele armate (decembrie). Terorismul ia amploare, formaţiunile de dreapta brigăzile morţii intensificându-şi activitatea. Patru călugăriţe americane sunt ucise de brigăzile morţii (3 decembrie), declanşând proteste pe plan internaţional.

e Condusă de Abimeal Guzmán Reynoso, gruparea de orientare maoistă Calea Luminoasă (Sendoro Luminoso) trece la insurgenţă armată în Perú, devenind o substanţială forţă de gherilă, mai cu seamă în provinciile din sud, dar şi în zonele urbane mai sărace. – m. Ănastasio Somoza Debayle (n. 1925), general şi dictator nicaraguan (1963 – 1979); a fost asasinat la Asunción, în Paraguay (17 septembrie).

e m. William Hood Simpson (n. 1888), general american care a comandat Armata IX străpungând Linia Siegfried şi traversând Rinul până la Elba (1945).

EUROPA:

— Într-o tentativă de lovitură militară de stat eşuată (23 – 26 februarie) ce urmărea restaurarea monarhiei cane

să deţină controlul total, cabinetul spaniol şi trei sute cincizeci de legislatori sunt luaţi prizonieri şi ţinuţi ostatici (23 februarie); regele Juan Carlos nu preia însă puterea, ci păstrează armata de partea guvernului şi învinge lovitura de stat. Pe parcursul anului, operaţiile teroriştilor basci din norduTSpăniei necesită deplasări ale trupelor guvernamentale în regiune.

— Ca răspuns la presiunile exercitate de Uniunea Sovietică, guvernul polonez scoate în afara legii sindicatul Solidaritatea, care va continua să funcţioneze în ilegalitate (decembrie).

— La Geneva încep negocierile sovieto-americane pentru reducerea rachetelor nucleare cu rază medie de acţiune.

— Generalul american James L. Dozier este răpit şi ţinut ostatic de terorişti italieni (17 decembrie 1981 – 28 ianuarie 1982); a fost eliberat de poliţia italiană.

— M. Claude Auchinleck (n. 1884), ofiţer britanic în ambele războaie mondiale; feldmareşal, s-a aflat la comanda armatelor britanice din Orientul Mijlociu (1941), ulterior comandând armatele britanice indiene.

536

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

(*i*m. Anwar Sadat (n. 1918), preşedinte al Egiptului (1970 – 1981) care a înfăptuit paceacu Israelul (1979); asasinat de fundamentalişti islamici la Cairo (6 octombrie), a fost succedat de Hosni Mubârak.

— Jerry Rawlings dizolvă în Ghana guvernul democratic şi preia puterea printr-o lovitură de stat, conduc îndţarăca dictator e Armatele libiene invadează din nou Ciadul (ianuarie), amestecându-se în războiul civil care continua. Cea mai parte a armatei libiene a fost retrasă spre sfârşitul anului, fiind înlocuită cu forţele de menţinere a păcii ale Organizaţiei Unităţii Africane (OAU).

e Cresc tensiunile între americani şi libieni; două

avioane americane de luptă doboară două avioane libiene deasupraM editeranei (19 august).

— Bombardiere israeliene atacă şi distrug un reactor nuclear irakian (7 iunie).

— Ultimii soldaţi tanzanieni sunt retraşi din Uganda (iunie).

e o mică trupă de mercenari organizează o tentativă de lovitură de stat care eşuează în Seychelles (noiembrie).

— Armata sud-africană atacă bazele Congresului Naţional African (*ANC*) *din* Mozambic.

— M. Moshe Dayan (n. 1915), militar israelian, comandantul armatelor israeliene în timpul Războiului-Sinai-Suez (1956), ulterior devenind uh oficial la nivel de cabinet.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul afghano-sovietic: armatele sovietice îi silesc pe mujahedini să se retragă în munţi, dar nu reuşesc să cucerească ţara; în anii ce vor urma va avea loc un puternic război de gherilă.

— Războiul civil din Sri Lanka: începe războiul etnic tamil-sinhalez, generat de refuzarea solicitărilor Frontului de Eliberare Unit Tamil, aflat în minoritate, cu privire la întemeierea unui stat independent tamil.

e în Bangladesh, preşedintele Ziaur Rahman este ucis într-o tentativă eşuată de lovitură de stat; este succedat de vicepreşedintele Abdus *Saltar* e m. Ch'ing –, ing Soong, Madame Sun lat-sen (n. 1892) Tsoţia Tiderului republican Sun Iat-sen; a constituit un simbol al Revoluţiei chineze din China comunistă.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Brigăzile morţii îşi continuă activităţile în El Salvador, în paralel cu războiul civil; moartea altor câţiva americani atrage atenţia internaţională. Războiul care ia amploare se va solda în cele din urmă cu câteva zeci de mii

de morţi în ambele tabere.

— Pe plan mondial începe o mişcare pentru „îngheţarea" armamentului nuclear la actualele niveluri; mişcarea a fost iniţiată la a XXXI-a întâlnire a oamenilor de ştiinţă şi a activiştilor anti-război care a avut loc la Pugwash, în Canada (septembrie).

— Se declanşează un scurt război de frontieră între Ecuador şi Perú (28 ianuarie – 2 *februarie*); intervenţia rapidă a mediatorilor Organizaţiei Statelor Americane (OAS) s-a (dovedit eficientă.

— M. Omar *Bradley* (*n*. 1893), *general american*; *comandant al Armatei I în* Normandia şi comandant al Grupului XITA – rmate, cea mai mare forţă de infanterie a tuturor timpurilor (ambele în 1944). Primul preşedinte al Marelui Stat-Major combinat (1949 – 1953) şi general de armată (1950).

537

— M. Roger Nash Baldwin (n. 1884), pacifist american care a deţinut funcţia de director al Unităţii Americane împotriva Militarismului în timpul primului război mondial şi a fost închis ca protestatar (1918). A fost întemeietorul şi primul director (1920 – 1950) al Uniunii Libertăţilor Civile Americane (ACLU).

EUROPA:

e între Statele Unite şi Uniunea Sovietică încep negocierile pentru încheierea Tratatului privind Reducerea Armamentului Strategic (START) (29 iunie).

m. Leonid Ilici Brejnev (n. 1906), politician sovietic care a fost o figură proeminentă încă de la începutul anilor 1970; secretar general al Partidului Comunist şi preşedinte al Uniunii Sovietice (1977 – 1982).

— Iuri Andropov devine secretar general al Partidului Comunist şi preşedintele Uniunii Sovietice.

ze m. Pierre Mendes-France (n. 1907), politician socialist francez şi prim-ministru (1954 – 1955); s-a

împotrivit Războiului din Indochina şi, în perioada când a fost prim-ministru, a pus capăt războiului.

— M. Wiadistaw Gomułka (n. 1905), lider comunist polonez, prim-ministru al ţării (1956 – 1970).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul irano-irakian: trecând la ofensivă, armatele iraniene recuceresc o mare parte din teritoriile pierdute, inclusiv Khorramshahr. Irakul solicită încheierea păcii (mai), însă Iranul invadează Irakul, fără succes. În a doua jumătate a anului se va instaura o remiză, războiul transformându-se mai degrabă într-unul al ambiţiilor, provocând pierderi uriaşe ambelor părţi angajate într-o luptă de tranşee în stilul celor din primul război mondial; numărul victimelor creşte simţitor prin declanşarea atacurilor infanteriei iraniene în „valuri umane”. Se intensifică insurgenţa kurdă din nordul Irakului, beneficiind de sprijin militar şi de provizii din partea Iranului.

— Armata israeliană invadează Libanul (iunie), se deplasează rapid către Beirut şi încercuieşte armatele Organizaţiei ele Eliberare aj-aleştinei (OLP) şi pe cele siriene din vestul Beirutului, concomitent împingând armatele siriene şi în valea Bekaa. Forţele OLP şi cele siriene se retrag din Beirut (august) după o înţelegere mediată de Statele Unite, retragerea fiind monitorizată de o forţă de menţinere a păcii a Naţiunilor Unite.

— Este asasinat preşedintele ales al Libanului, Bashir Gemaycl (14 septembrie); este succedat de fratele său, Amin Gemaycl.

— Masacrele de la Sabra şi Shatilla (16 – 18 septembrie): grupuri înarmate ale Falangei Creştine Maronite Libaneze asasinează cel puţin patru sute de palestinieni în taberele de refugiaţi Sabra şi Shatilla din Beirut, în timp ce armatele israeliene din zonă nu intervin, declanşând acuze pe plan internaţional cu privire la

complicitatea israeliană.

e° lovitură militorăjdestat din Republica Centrafricană răstoarnă guvernul democratic condus de David Dacko; guvernarea monopartidică care-i urmează va fi condusă de generalul Andre-Dieudonne Kolingha.

— Armatele guvernamentale sud-africane atacă centrele de refugiaţi ale Congresului Naţional African (ANC) din Lesotho (decembrie).

— Se înregistrează mii de morţi în timpul luptelor grele de la Hama, unde armatele siriene înfrâng insurecţia Frăţiei Musulmane (februarie).

e Războiul civil din Ciad: forţele conduse de Hissen Habre preiau temporar puterea după ce învinq Frontul de Eliberare Naţională din Ciad (Frolinat) condus de Goukouni Oueddi.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

e în Punjab se intensifică campaniile separatiste ale sikhşilor, ca şi confruntările dintre hinduşi şi musulmani, cu revolte declanşate la Amritsar şi în alte oraşe (mai).

— În Birmania se extind mai multe insurecţii de mică amploare, în pofida noilor campanii comune birmano-thailandeze duse împotriva Partidului Comunist Birman, Karen, şi a forţelor insurgente.

— Armata thailandeză atacă Armata Unită Khun să-şi Shan din nordul Thailandei, organizaţie care se ocupa de traficul cu droguri.

— Generalul Hossein Mohammed Ershad preia puterea în Bangladesh printr-o lovitură de stat.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul Insulelor Falkland (Malvine) (2 aprilie – 14 iunie): armata argentiniană cucereşte disputatele însuâe Falkland (Malvine) (2 aprilie), ocupate de britanici din 1833. O forţă de atachritanică, folosindu-se de bazele

americane aflate în drum pentru reaprovizionare cu combustibil şi proviziLJnvadează insulele (sfârşitul lui aprilie), pe care le recucereşte înhâăi puţin de o lună; armatele argentiniene capitulează (14 iunie). Grelele pierderi argentiniene cuprinderucişătorul *General Belgrano* (*2.* mai). Guvernul militar argentinian se prăbuşeşte după război, în istoria Argentinei începând o nouă etapă.

— Susţinătorii „îngheţării" nucleare organizează o demonstraţie împotriva armelor nucleare în Central Park din New York, la care se estimează că au luat parte între cinci sute de mii şi un milion de oameni.

— Diplomatul peruvian Javier Pérez de Cuellar devine al cincilea secretar general al Naţiunilor Unite (1982 – 1992).

— Manuel Antonio Noriega devine conducătorul forţelor armate panameze şi dictator de facto al Panamá, în timp ce continuă să fie implicat în activităţile contraspionajului american şi în traficul dedroguri

— M. Nathan Farragut Twining (n. 1897), general american de aviaţie care a condus aviaţia americană în Pacific (din 1942), aviaţia aliată în Mediterană (din 1944) şi bombardarea Japoniei (1945), inclusiv cele două misiuni de bombardare atomică; ulterior a fost preşedintele Marelui Stat-Major combinat (1957 – 1960).

EUROPA:

e în Iugoslavia iau amploare mişcările separatiste musulmane din Bosnia şi Herţegovina, ca şi naţionalismul sârb. Naţionaliştii albanezi din Kosovo desfăşoară o campanie din ce în ce mai activă, care include şi acte de terorism.

Gherilele Armatei Republicane Irlandeze (IRA) comit o serie de acte teroriste în Anglia-i în Irlanda de Nord, inclusiv atentatul cu bombă de la magazinul universal Harrod din Londra, în care au fost ucişi şase oameni (17

decembrie).

539

e m. Georges Bidault (n. 1889), lider al Rezistenţei franceze în timpul celui de-al doilea război mondial (1943 – 1944) şi de două ori prim-ministru (1946; 1949 – 1950). Ca lider al mişcării împotriva independenţei Algeriei, a fost exilat din Franţa timp de mai mulţi ani (1962 – 1968).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul civil libanez: armata israeliană se retrage din Beirut Foitele navale şi marine americane sunt atrase în confruntarea armată din Beirut dintre druizi şi libanezi (septembrie – octombrie) /Trupele Organizaţiei de Eliberare a Palestinei (OLP) sunt evacuate din Tripoli pe cafea mării după ce au fost înfrânte de către armata libaneză susţinută de sirieni (octombrie). *Luptele între diverse* facţiuni *vor continua în întreaga ţară*.

— Sinucigaşi din gherilele arabe conduc camioane încărcate cu explozibil cu care intră în cazărmile forţelor americane şi franceze de menţinere a păcii din Beirut, omorând două Tsute patruzeci şi unu de americani şi cincizeci şi opt de francezi (23 octombrie).

e Războiul dintre Iran şi Irak: ofensivele iraniene prelungite nu reuşesc să rupă echilibrul de pe front, ostilităţile decurgând în continuare sub forma războiului de tranşee; bombardamentele irakiene declanşează o explozie pe terenurile petroliere de la Nowruz, Golful Persic, provocând o catastrofă ecologică.

— Războiul civil din Ciad: regrupându-se după înfrângerea din 1982, Frontul pentru Eliberarea Naţională a Ciadului (Frolinat) trece la ofensivă; beneficiind curând şi de sprijinul armatelor libiene, cucereşte o mare parte din nordul Ciadului. Armata franceză intervine (august) şi obligă la încetarea focului şi la începerea tratativelor pentru pace. e în sudul Sudanului se intensifică acţiunile de gherilă după ce guvernul musulman din nord al

preşedintelui Mohammed Gaafar al-Nimeiry trece la aplicarea unor legi isâămice durepe tot teritoriul ţării. Până la finele anului, armatele rebele controlau o mare parte din zona rurală sudică a ţării.

e Armata sud-africană atacă poziţiile din Angola ale Organizaţiei Populare Sud-Vest Africane din Namibia (SWAPO); avioanele de luptă sud-africane bombardează poziţiile Congresului Naţional African (ANC) situate în apropiere de Maputo, Mozambic. *e* Yitzhak Shamir îl înlocuieşte pe Menahem Begin ca premier al Israelului, un conservator de linie dură (1983 – 1984).

e Generalul Mohammed Buhari preia puterea în Nigeria printr-o lovitură de stat, demiţându-l pe preşedintele Shehu Shagari.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

«p Revenit din exil, liderul opoziţiei filipineze Benigno Aquíno este asasinat în momentul în care coboară din avion (august). Uciderea sa, probabil de către agenţi guvernamentali, generează oririaşă împotrivire publică pe plan internaţionaljaţădedictatura lui Ferdinand Marcos şi pregăteşte terenul pentru ca văduvaacestuia, Corazón Aquíno, să conducă *ţara în* Revoluţia filipineză.

e Avioane sovietice de război doboară zborul 007 al Liniilor Aeriene Coreene, care deviase de la curs şi intrase în spaţiul aerian sovietic deasupra Mării Japoniei (1 septembrie), omorând toţi cei două sute şaizeci şi nouă de pasageri aflaţi la bord.

— Preşedintele Coreei de Sud, Chun Doo Hwan, patru membri ai cabinetului său, împreună cu alţi treisprezece oficiali sud-coreeni sunt ucişi de o bombă înjimpul unei vizite de statefectuate în Birmania, pusă probabil 1 de către agenţi nord-coreeni (9 j>crombrie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— În Grenada, liderul ţarii, Maurice Bishop, este înlăturat (13 octombrie) şi asasinat de oponenţii săi din propriul partid (19 octombrie). Armata americană invadează Grenada (25 octombrie) şi în doar trei zile cucereşte insula slab apărată, instalând un nou guvern.

e Administraţia Ronald Reagan pune bazele Iniţiativei de Apărare Strategică (SDI sau „războiul stelelor”), bazată pe teoria defensivei nucleare; Congresul american este convins să accepte vărsarea unor sume uriaşe de la bugetul de stat pentru acest proiect.

z – Ca urmare a eşecului din Războiul Insulelor Falkland, Raul Alfonsin Foulkes devine nou/preşedinte al Argentinei şi se lansează rapid pe calea reinstaurării democraţiei şi a reformelor economice.

— M. David Monroe Shoup (n. 1904), general american de infanterie marină în timpul celui de-al doilea război mondial; s-a distins mai ales în luptele de la Tarawa (1943), ca şi la Saipan şi Tinian (1944).

EUROPA:

e m. Iuri Vladimirovici Andropov (n. 1914), conducătorul KGB-ului sovietic (1967 – 1982) şi preşedinte aFUniunii Sovietice (1982 – 1984). A fost urmat pentru scurtă vreme de Konstantin Cemenko (1911 – 1985).

— M. Arthur Travers Harris (n. 1892), mareşal britanic al aerului supranumit Harris „Bombardierul” datorită utilizării bombardamentului zonal asupra Germaniei naziste după ce a fost numit şeful Comandamentului Bombardierelor (1942).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Teroriştii musulmani din Liban, sprijiniţi de iranieni, încep să ia ostatici un număr tot mai mare de vest-europeni, beneficiind de oimportantăpublicitate cât şi de substanţiale concesii în anii care au urmat, inclusiv de livrarea către Iran a peste două mii de rachete americane TOW (1985 – 1986) în timpul controversatelor negocieri

secrete cu Iranul în care acesta a primit arme în schimbul ostatecilor”.

— Forţa multinaţională de menţinere a păcii este retrasă din Beirut (februarie – martie).

— Şefril secţiei CIA (Agenţia Centrală de Informaţii) din Beirut, William Buckley, este răpit de teroriști (16 martie) şişte ţinut ostatic în Liban; va fi torturat şi, în cele din urmă, ucis (1985).

e Războiul dintre Iran şi Irak: următoarele ofensive iraniene nu izbutesc să obţină o străpungere a frontului, înciuda faptului că iranienii folosesc în atac gaze otrăvitoare, aşa cum o vor mai face pe parcursul întregului război. Irakul foloseşte la rândul său arme chimice în război, ca şi împotriva disidenţilor irakieni, mai cu seamă asupra kurzilor.

— Armatele sud-africane încep o retragere limitată din Angola. Africa de Sud şi Organizaţia Poporului Sud-Vest African din Namibia (SWAPO) negociază un armistiţiu în Namibia, Africa de Sud şi Mozambicul fiind de acord să nu mai furnizeze sprijin gherilelor de peste graniţele ambelor ţări.

— Libia şi Franţa sunt de acord să-şi retragă armatele din Ciad, francezii ţinându-se de cuvânt; armata libiană rămâne însă de ambele părţi ale frontierei cu Ciadul, iar războiul civil continuă.

541

— Războiul dintre Etiopia şi Eritreea: în timp ce pe frontul de luptă se menţine echilibrul, foametea şi bolile produc moartea a sute de mii de oameni; de multe ori, ambele tabere refuză ca ajutoarele internaţionale trimise să ajungă la destinatarii acestora.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Armata indiană atacă şi cucereşte Templul de Aur al sikhşilor, ucigându-l pe liderul sikhşilor fundamentalist!

Jamail Singh Bhindranwale împreună cu alţi circa o mie de apărători din armata sa neregulată, care foloseau templul drept bază pentru insurecţia din Punjab; insurecţia continuă şi chiar se intensifică.

m. Indira Gandhi (n. 1917), prim-ministru al Indiei, asasinată de doi membri sikhşi ai gărzii sale personale (31 octombrie); a fost succedată de fiul său, Rajiv Gandhi. După asasinarea ei, un val de revolte împotriva sikhşilor şi împotriva musulmanilor a străbătut India.

CELE DOUĂ AMERICI:

e José Napoleon Duarte este ales preşedinte în El Salvador (mai), însă alegerile sunt boicotate de forţele insurgente. Fără a avea mulţi sorţi de izbândă, el continuă să negocieze o înţelegere de pace. Deşi activităţile brigăzilor morţii continuau, el a încercat să le stopeze. Cinci membri ai Gărzii Naţionale, acuzaţi de uciderea în 1980 a patru călugăriţe, au fost judecaţi şi condamnaţi pentru crimă (mai).

— Carl Sagan împreună cu alţii dezvoltă teoria „iernii nucleare”, publicând lucrarea *Consecinţele biologice pe termen lung ale războiului nuclear*.

— M. Mark Wayne Clark (n. 1896), general american, comandantul Armatei V din Italia în timpul celui de-al doilea război mondial şi comandantul forţelor Naţiunilor Unite din Coreea (1952 – 1953).

EUROPA:

— Mihail Sergheevici Gorbaciov este ales secretar general al Partidului Comunist Sovietic şi premier al Uniunii Sovietice (martie); el începe procesele care aveau să transforme Uniunea Sovietică şi întreaga lume din ultimii ani ai secolului XX, inclusiv iniţierea unor importante reforme sovietice interne, sfârşitul Războiului Rece şi al multor conflicte regionale (şi declanşarea altora noi), sfârşitul blocului sovietic şi al Uniunii Sovietice.

— La Geneva are loc prima întâlnire la nivel înalt

dintre premierul Mihail Gorbaciov şi preşedintele Ronald Reagan (noiembrie), prima dintr-o serie de mai multe asemenea întâlniri la nivel înalt şi evenimente care aveau să pună capăt Războiului Rece.

— Un avion Boeing 747 aparţinând companiei aeriene Air India explodează în aer deasupra Mării Irlandei, probabil din cauza unei bombe puse de terorişti; sunt ucişi trei sute douăzeci şi nouă de oameni.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Generalul Abdul Rahman Siwar cl-Daliab preia puterea în Sudan printr-o lovitură de stat (6 aprilie), impunând o dominaţie musulmană şi mai aspră asupra creştinilor şi asupra sudului rebel. Războiul civil se intensifică, transformându-se într-un război total de gherilă pentru independenţa sudului. Pierderile umane până la începutul anilor 1990 se ridicau la circa unu până la două milioane de morţi din cauza foametei şi a bolilor, la care se adaugă mai multe milioane care au emigrat din cauza războiului.

542

— Războiul dintre Iran şi Irak: în ciuda faptului că fiecare tabără execută atacuri cu rachete asupra oraşelor adversarului, echilibrul se păstrează.

e Avioane israeliene bombardează cartierul general din Tunis al Organizaţiei de Eliberare a Palestinei (OLP) (1 octombrie)".

— Teroriştii islamici sechestrează un avion aparţinând companiei TWA care efectua cursa de la Atena la Roma, cu care zboară la Beirut, cer eliberarea a şapte sute de prizonieri musulmani şi ucid un pasager, scafandrul militar american Robert Stethem. În cele din urmă sunt eliberaţi toţi pasagerii şi membrii echipajului, ca şi trei sute de prizonieri musulmani. Răpitorii reuşesc să scape fugintfân Beirut, unul dintre ei fiind mai târziu arestat în JNigeria (1993) şi adus în Statele Unite pentru a

fi judecat.

e Ostatic în Liban, şeful secţiei CIA (Agenţia Centrală de Informaţii) din Beirut, William Buckley, este asasinat de teroriştii musulmani care-l luaseră prizonier. Ziaristul Terry Andersen fusese şi el luat ostatic, mai devreme (15 martie); el avea să fie americanul ţinut cel mai mult ostatic în Liban, fiind eliberat abia în 1991. e în largul coastelor egiptene, teroriştii palestinieni pun stăpânire pe vasul italian de *croazieră Achille Laur o*, luând ostatici cei peste patru sute de pasageri ca şi echipajul navei (7 octombrie); ucid un pasager american infirm, jJeon Klinghoffer (Soctombrie). După ce părăsesc nava, teroriştii sunt capturaţi atunci când avioanele americane silesc avionul teroriştilor să aterizeze (10 octombrie).

e Cum Africa de Sud se autoizolează din ce în ce mai mult, iar haosul ia amploare pe plan intern, preşedintele R.W. Botha declară starea de necesitate la nivel naţional (7 martie). Ţinând seama de opinia lumii întregi ca şi a americanilor, guvernul Statelor Unite aplică sancţiuni economice Africii de Sud (31 iulie).

— Generalul Ibrahim Bagangida preia puterea în Nigeria printr-o lovitură de stat (17 august), promiţând reîntoarcerea rapidă la o guvernare democratică.

— Generalul Tito Okello preia puterea în Uganda printr-o lovitură de stat, destituindu-l pe preşedintele Milton Obote (27 – 29 iulie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Agenţii francezi scufundă nava antinucleară aparţinând organizaţiei Greenpeace *Rainbow Warrior* în portul Auckland, generând o situaţie tensionată între Franţa şi Noua Zeelandă; în cele din urmă, doi agenţi francezi vor fi acuzaţi de uciderea unui fotograf aflat la bordul navei.

— Armatele vietnameze din Cambodgia atacă bazele

khmerilor roşii situate pe ambele părţi ale graniţei dintre Camodgia şi Thailanda, declanşând o serie de lupte cu armatele thailandeze de frontieră.

— Acţiunile teroriştilor sikhşi continua în Punjab şi în întreaga Indie; aproape o sută de oameni sunt ucişi într-o serie de atentate cu bombă coordonate, la Delhi şi în mai multe oraşe (10 mai).

— În Birmania, armatele Karen desfăşoară mai multe acţiuni teroriste de amploare, inclusiv atentatul cu bombă din tren pe ruta Rangoon-Mandalay (14 iulie) care a ucis mai mult de şaizeci de oameni. Campaniile guvernamentale împotriva insurgenţilor se dovedesc în mare măsură ineficiente.

— Manoon Roopkachom conduce o tentativă de lovitură de stat care eşuează în Thailanda (9 septembrie).

543 i

I

CELE DOUĂ AMERICI:

— Revoluţia haitiană (1985 – 1986): ample demonstraţii populare, la care se adaugă presiunile externe venite dinspre Franţa şi Statele Unite, destabilizează guvernul dictatorial al lui Jean Claude Duvalier (noiembrie – decembrie).

— Afacerea Iran-Contra: administraţia americană a lui Ronald Reagan începe să vândă arme iranienilor în schimbul eliberării ostaticilor din Liban; profiturile astfel obţinute au fost folosite în mod ilegal pentru înarmarea grupării nicaraguane Contra.

— În Columbia, forţele de gherilă M-19 iau mai mult de trei sute de ostatici în Palatul de Justiţie din Bogotá (9 noiembrie); nouăzeci şi cinci dintre aceştia aveau să fie ucişi, inclusiv unsprezece judecători ai Curţii Supreme de Justiţie, când armata Columbiană i-a cu asalt clădirea.

e Daniel Ortega Saavedra devine preşedintele guvernului sandinist din Nicaragua.

EUROPA:

— La summitul de la Reykjavík (octombrie), la cea de-a doua întâlnire dintre preşedintele Reagan şi premierul Gorbaciov, cei doi nu reuşesc să stabilească limitarea Iniţiativei americane de Apărare Strategică (SDI sau „războiul stelelor").

e Dezastrul nuclear de la uzina atomică de la Cernobîl Pripyat, din apropierea Kievului, în Ucraina (26 aprilie – 1 mai) este produs de topirea miezului, una din spaimele mai vechi, la care s-a adăugat o explozie şi un incendiu; a ucis sute de oameni din vecinătatea uzinei în următoarele câteva zile, a rănit şi a îmbolnăvit alte câteva zeci de mii şi a contaminat sute de kilometri pătraţi, obligând în cele din urmă să fie evacuaţi trei şute de mii de oameni. Imensul nor nuclear s-a întins asupra Europei şi apoi asupra întregii emisfere de nord. Numărul total al victimelor în timp este imposibil de determinat.

— M. Veaceslav Mihailovici Molotov (n. 1890), important purtător de cuvânt al po 1 iticii externe sovietice (1939 – 1953) până la moartea lui Iosif Stalin, ulterior decăzând de la putere (1957).

— M. Rudolph Hess (n. 1894), lider nazist care a zburat în Marea Britanie pentru a propune pacea cu Germania şi o alianţă împotriva Uniunii Sovietice (1941); condamnat la Nürnberg pentru crime de război (1946), a murit în închisoarea de la Spandau. AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

e Războiul civil din Uganda: armatele lui Yoweri Musaveni cuceresc Kampala (17 ianuarie), el devenind preşedintele Ugandei (29 ianuarie). Războiul civil continuă, armatele *guvernamentale învinse transfonrundu-se în formaţiuni insurgente de* ghentă.

— Războiul civil din Yemenul de Sud (ianuarie): asasinii trimişi de preşedintele Ali Nasser Mohammed al-Hasni ucid în timpul unei întâlniri a Cabinetului mai mulţi

capi ai unei facţiuni disidente din Partidul Socialist aflat la putere; ia naştere astfel o luptă între facţiuni, ducând la moartea a circa patru mii de oameni. Facţiunea condusă de al-Hasni este învinsă, iar el fuge în exil.

— Relaţiile libiano-americane se înrăutăţesc. Avioane şi nave de război americane declanşează atacuri aeriene şi navale asupra oraşelor Tripoli şi Benghazi, ţintele acestor atacuri constituind şi reşedinţa şi cartierul general al preşedintelui libian Mo ammar al Gaddafi.

544

e Războiul dintre Iran şi Irak: chiar dacă echilibrul se păstrează în linia întâi, armatele iraniene reuşesc să cucerească Peninsula Faw (iulie). Forţele iraniene slăbesc însă, permiţând irakienilor să treacă din ce în ce mai mult la ofensivă către finele anului.

— În Ciad, atacul armatelor libiene este respins de armatele Frontului pentru Eliberarea Naţională a Ciadului (Frolinat) şi de cele franceze.

z e Generalul de gherilă Joaquim Alberto Chissanó devine preşedinte în Mozambic.

— Continuă mici incidente de grahiţa între Afiâca de Sucfção parte din vecinii acesteia; aviaţia şi armata sud-africană atacă obiective din Botswana, Zambia şi Zimbabwe (mai).

— M. Samora Machel (n. 1933), general mozambican de gherilă, primul preşedinte al *Mozambicului independent* (*197*5 – 1986).

— M. John Bagot Glubb (Glubb Paşa) (n. 1897), ofiţer britanic care a organizat şi a comandat Legiunea Arabă iordaniană (1939 – 1956).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Revoluţia din Filipine (februarie): ample demonstraţii urmează alegerilor din Filipine (7 februarie), în care preşedintele Ferdinand Marcos încearcă să falsifice

rezultatele şi s-o priveze pe Corazón Aquíno Tie victoria în alegeri. Kăzboiul civil este evitat prin demisia lui Ferdinand Marcos, silit de armată şi de presiunile americane.

— Războiul afghano-sovietic: premicru Tsovietic Mihail Gorbaciov începe să negocieze retragerea sovietică din Afghanistan. După înlăturarea lui Babrak Karmal printr-o lovitură de stat, Mohammed Năjibullah este instaurat ca marionetă sovietică la conducerea Afghanistanului.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Afacerea Iran-Contra: vânzarea de armament în schimbul ostaticilor de către administraţia americană a lui Ronald Reagan, ca şi înarmarea ilegală a formaţiunilor de Contras din Nicaragua sunt date în vileag (octombrie); scandalul generează o publicitate enormă. Oliver North este dat afară din postul său de la Casa Albă, de responsabil cu siguranţa naţională, iar John Poindexter demisionează din funcţia de consilier pe probleme de siguranţă naţională (25 noiembrie), odată cu începerea anchetei din partea Congresului şi a forurilor competente.

— Revoluţia din Haiti: datorită intensificării demonstraţiilor populare şi a creşterii presiunilor din partea Statelor Unite şi aFranţei, se prăbuşeşte guvernul dictatorial al lui Jean Claude Duvalier; acesta fuge în Haiti (7 februarie), urmând o perioadă de instabilitate în ţară.

— Proaspăt alesul preşedinte din Costa Rica, Oscar Arias Sánchez, convoacă imediat după investirea sa un summit latino-american pe probleme de pace în regiune.

EUROPA:

— Adus în faţa justiţiei la patru ani după capturarea sa în Bolivia (1983), criminalul nazist de războiKIaus Barbie – „măcelarul din Lyon”, este condamnat la închisoare pe viaţa în Franţa.

— M. Hans Speidel (n. 1897), general german care a

refuzat să se supună ordinelor privind distrugerea Parisului (25 august 1944); întemniţat, el a reuşit să fugă şi să se

ascundă. El s-a alăturat şi conspiraţiei care a încercat să-l răstoarne pe Hitler; mai târziu a comandat forţele NATO din Europa Centrală (1957 – 1963).

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul civil din Ciad: forţele din sudul Ciadului pornesc contraofensiva, deplasându-se către nord pentru a cuceri baza aeriană libiană de la Ouadi Doum (22 martie), apoi baza libiană şi depozitul de armament de la Faya-Largeau; după aceea pătrund în sudul Libiei, silind libienii să ceară armistiţiul.

Un atac-surpriză irakian cu rachete asupra Golfului Persic omoară treizeci şi şapte de marinari aflaţi la bordul vasului american USS *Stark* (\1 mai); Statele Unite acceptă scuzele Irakului pentru incident.

— Sute de pelerini iranieni, unii dintre ei activişti pro Khomeini, sunt ucişi într-o luptă cu poliţia din Arabia Saudită, la Marea Moschee de la Meca (1 iulie).

— M. Camille Chamoun (n. 1900), om politic şi preşedinte al Libanului (1952 – 1958).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil din Sri Lanka: armatele guvernamentale atacă şi cuceresc Jaffrxa (iunie) aflat sub control tamil. Guvernul indian încearcă să negocieze o înţelegere în favoarea tamililor, dar aceştia refuză; iar în final trimite forţe de menţinere a păcii în Sri Lanka de mărimea unei divizii.

— Locotenent-co tone lui Sitiveni Rabuka preia puterea în Fiji printr-o lovitură de stat, instaurând un guvern militar.

— Odată cu intensificarea războiului civil în Punjab,

India impune guvernarea directă de la centru asupra provinciei.

— Noua Zeelandă îşi proclamă apele teritoriale o zonă fără arme nucleare.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Printr-o mişcare istorică ce indica sfârşitul Războiului Rece, preşedintele american Ronald Reagan şi premierul sovietic Mihail Gorbaciov semnează la summitul de la Washington Acordul de Intermediere a Forţelor Nucleare (INF) care prevede eliminarea rachetelor cu rază medic din Europa; pentru prima oară se cade de acord cu privire la distrugerea unei clase întregi de arme nucleare (8 decembrie).

— „Planul Arias" al preşedintelui costarican Oscar Arias Sánchez cuprinde măsuri de bază pentru rezolvarea Războiului civil din Nicaragua; acestuia i se decernează Premiul Nobel pentru pace.

— Aldo Rico conduce o mică revoltă militară la cazarma argentiniană Monte Caseras, de lângă Buenos Aires, care este înfrântă de armatele guvernamentale (19 aprilie).

— M. Maxwell Davenport Taylor (n. 1901), general american care a comandat Divizia 101 Aeropurtată în Normandia, Armata VIII în Corcea (1953) şi toate forţele armate din Orientul îndepărtat (1954); ca preşedinte al Marelui Stat-major combinat (1962 – 4964), a susţinut strategia „ripostei flexibile".

— M. William Joseph Casey (n. 1913), director al CIA (Agenţia Centrală de Informaţii) în perioada încarea fost investigat pentru posibilul său amestec în Afacerea Iran-Contra TAŢ – demisionat de ia CIA pe motive de sănătate (2 februarie).

— M. Ira Clarence Eaker (n. 1896), general în Corpul Aerian al armatei americane care a comandat primul raid american de bombardamente grele asupra Europei

ocupate de naziști, la Roucn (17 august 1942); a condus raidurile-navetă de bombardamente de la bazele din Italia în calitate de comandant al Forţelor Aeriene Aliate din Mediterana (din ianuarie 1944).

546

EUROPA:

— În cadrul unei noi întâlniri de la Moscova (mai), premierul Mihail Gorbaciov şi preşedintele Ronald Reagan au analizat în continuare relaţia sovieto-americană în noul context al perioadei de după încheierea Războiului Rece, concentrându-se asupra soluţionării conflictelor regionale şi semnarea reciprocă a mai multori seturi de documente, inclusiv cele privind Acordul de Intermediere a Forţelor Nucleare (INF), asupra căruia căzuseră de acord la Washington în 1987.

— Războiul civil din Irlanda de Nord: continuă atentatele teroriste cu bombă şi crimele teroriste organizate de Armata Republicană Irlandeză (IRA), precum atentatul cu maşina-capcană care a ucis şase soldaţi britanici (T5 Iunie), atentatul cu bombă dintr-un autobuz din Belfast care s-a soldat cu moartea a opt soldaţi britanici şi cu rănirea a douăzeci şi opt de civili (20 august), ca şi şirul de *crime* înfăptuite de protestanţi şi de IRA care a urmat uciderii a trei membri IRA în Gibraltar de către britanici (6 martie).

— *Cursa Pan Am* 747 *explodează deasupra* localităţii Lockerbie, Scoţia, omorând două sute cincizeci şi nouă de oameni de la bordul avionului, plus unsprezece de la sol; de atentat vor fi învinovăţiţi teroriştii islamici din Libia.

— M. Bernt Carisson (n. 1938), diplomat suedez şi negociator de pace al Organizaţiei Naţiunilor Unite în Africa de Sud; a murit în atentatul din avionul de la Lockerbie (21 decembrie).

— M, Kim (Harold Adrian Russell) Philby (n. 1912), britanic aflat în slujba spionajului sovietic de la mijlocul

anilor 1930 şi până la fuga sa în Uniunea Sovietică (1963).

— M. Klaus Fuchs (n. 1911), fizician nuclear britanic de origine germană şi spion sovietic (1943 – 1950); a fost întemniţat (1950 – 1959), după care a devenit un important om de ştiinţă în domeniul nuclear pentru blocul sovietic.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul dintre Iran şi Irak: secretarul general al Naţiunilor Unite, Javier Pérez de Cuellar, mediază un armistiţiu între Iran şi Irak (20 august), urmat de negocierile de pace de la Geneva. Armata irakiană porneşte atacul asupra insurgenţilor kurzi, folosind asupra acestora arme chimice de luptă şi omorând zeci de mii de kurzi, în marea lor majoritate civili şi declanşând refugierea a câtorva sute de mii.

e Războiul afghano-sovietic: retragerea trupelor sovietice din Afghanistan este stabilită în mod oficial la Geneva (14 aprilie).

— Războiul civil din Angola: Angola, Cuba şi Africa de Sud ajung la o serie de înţelegeri care prevăd *retragerea treptată a* trupelor cubaneze din Angola, încetarea acordării de sprijin sud-african către Uniunea Naţională pentru Independenţa Totală a Angolei (UNITA), ca şi independenţa Namibiei, UNITA nu a fost co-semnatară a înţelegerilor. Armatele sud-africane se retrag din Namibia ca urmare a tratatului de pace.

e Intifada (revolta) palestiniană se declanşează în teritoriile ocupate de israelieni de pe malul vestic al râului Iordan şi din Fâşia Gaza; sute de-adolescenţi palestinieni aruncă cu pietre întrupele israeliene echipate de lupta, atrăgând atenţia lumii întregi, e Locotenent-co Ionelul american William Higgins, conducătorufechipei Naţiunilor Unite pentru armistiţiu în Liban, este răpit şi ucis de terorişti musulmani.

— Un avion civil iranian având la bord două sute

nouăzeci de pasageri a fost doborât deasupra Strâmtorii Hormuz de o rachetă apă-aer lansată de pe crucişătorul american

547

USS *Vincennes*, americanii confundând avionul civil cu un avion de luptă în atac (3 iulie). Toţâpasagerii au murit.

— Războiul azerbaidj ano – armean: vechea dispută asupra enclavei armene Nagorno-Karabah din Azerbaidjan se transformă în război; conflictul ia amploare în pofida intervenţiei sovietice în favoarea păcii.

— În Somalia începe insurecţia împotriva guvernului Mohammed Siad Barre (mai).

— Înfrângerea revoltei hutu împotriva guvernului burundez dominat de tutsi este urmată de masacrarea a cel puţin cinci mii de hutu de către forţele guvernamentale.

— Revoltele antiguvernamentale din Algeria se soldează cu peste cinci sute de morţi (octombrie).

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Revolta birmană (martie – septembrie): ample demonstraţii îl silesc în cele din urmă pe dictatorul militar Ne Win să demisioneze (23 iulie); U Nu anunţă formarea unui guvern democratic provizoriu (18 septembrie). Puterea va fi însă rapid preluată de un asociat al lui Ne Win, generalul Saw Maung, care va institui o dictatură militară şi va pune capăt disidenţei într-un mod violent, provocând sute de morţi. Conducătorul mişcării pentru drepturile omului, Daw Aung San Suu Kyi, este pus sub arest la domiciliu de către dictatură.

— Războiul civil din Sri Lanka: cel puţin cincizeci de mii de soldaţi indieni atacă fără succes gruparea Tigrilor Tamil de Eliberare.

— Războiul afghano-sovietic: începe retragerea

trupelor sovietice (mai).

— Forţele mişcării de independenţă Kanak se confruntă cu armata franceză în Noua Caledonie; trupe franceze de comando eliberează mai mulţi ostatici ţinuţi de gruparea de gherilă.

— M. Mohammad Zia Ul-Haq (n. 1924), general pakistanez care a preluat puterea printr-o lovitură de stat (1977) şi a condus ţara ca dictator militar (1977 – 198$) până la moartea sa survenită într-un accident de avion (17 august). Este urmat deââenăzir Bhutto, fiica lui Zulfikar Ali Bhutto, predecesorul său, care fusese executat.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Lansate în urmărirea trupelor Contras aflate în retragere, armatele guvernamentale nicaraguane intră în Honduras (16 – 17 martie) şi se confruntă cu armata locală. Armata nicaraguană bate în retragere. Un armistiţiu (24 martie) va pune efectiv capăt Războiului civil din Nicaragua.

— După ce a fost respins categoric de alegătorii din Chile într-un plebiscit (5 octombrie), generalul Augusto Pânochet este de acord să pună capăt dictaturii sale miLitare şi programează alegeri libere

— Generalul locotenent Prosper Avril conduce o lovitură de stat care-l înlătură pe preşedintele haitian Henri Namphy (17 septembrie), cel care-l înlăturase la rândul său pe preşedintele Leslie Manigat cu trei luni înainte (iunie).

— În Argentina, Aldo Rico evadează şi conduce o nouă revoltă la cazarma din Monte Caseras (16 – 18 ianuarie), învinsă din nou de forţele guvernam entail

— M. Lauris Norstad (n. 1907), general american de aviaţie care a pus la punct planurile misiunilor de lansare a celor două bombe atomice asupra Japoniei (6 şi 9 august 1945); ulterior s-a aflat la comanda tuturor forţelor NATO din Europa.

— M. Lyman L. Lemnitzer (n. 1899), general american în timpul celui de-al doilea război mondial în teatrul din Mediterană (decembrie 1944), devenind ulterior preşedintele Marelui Stat-Major combinat (1960 – 1962).

548

EUROPA:

— Revoluţia română (16 – 28 decembrie): protestele încep la Timişoara (16 decembrie), unde au loc confruntări între forţele de ordine şi manifestanţi, soldate cu numeroase victime din rândul protestărilor (17 decembrie). La Bucureşti, mitingul *organizat de* N. Ceauşescu ia sfârşit într-o atmosferă de panică, ulterior revoluţionarii ridică baricade în zona centrală a capitalei şi rezista peste noapte forţelor de represiune (21 decembrie). Revoluţia învinge, fiind instaurat noul organism al puterii de stat – Frontul Salvării Naţionale. Dictatorul Nicolae Ceauşescu (n. 1919), ca şi soţia sa, Elena (n. 1918), care-l seconda ta conducerea ţării, părăsesc Bucureştiul, sunt capturaţi (22 decembrie) şi executaţi, după un proces sumar (25 decembrie).

— Noi mişcări în favoarea reformelor iau naştere în Cehoslovacia, având în frunte personalităţi precum Alexander Dubdek, liderul „Primăverii de la Praga” din 1968, ca şi dramaturgul şi disidentul care şi-a petrecut mulţi ani în temniţă, Václav Havel. După manifestaţiile de mare amploare de la Bratislava şi de la Praga (23 – 24 noiembrie), ia fiinţă un nou guvern, democratic, avându-l în frunte pe Havel ca preşedinte (29 decembrie), preşedintele parlamentului fiind Dubček.

— M. Andrei Andrcevici Gromîko (n. 1909), ministru sovietic de externe (1957 – 1985) şi şef al diplomaţiei sovietice într-o mare parte din războiul rece.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Se intensifică războiul dintre armeni şi azeri

pentru Nagorno-Karabah; sovieticii trimit o divizie pentru menţinerea păcii, care eşuează.

— Războiul dintre Etiopia şi Eritreea: armata eritreeană cucereşte Axum; etiopienii *se* retrag.

— Războiul civil din Liberia: Charles Taylor conduce o forţă din exil cu care pătrunde în Liberia, declanşând o insurecţie de proporţii (decembrie).

— Războiul civil din Liban: armata hbaneză condusă de generalul Michel Aoun atacă forţele musulmane din Beirut, războiul civil *crescând* iarăşi în *mtensitate* (*martie* – decembrie).

— Continuă hărţuielile dintre forţele americane şi libiene; două avioane de luptă libiene sunt doborâte deavâoane americane deasupra Mediteranei (4 ianuarie).

— În Namibia au loc alegeri libere (noiembrie), Organizaţia Poporului din Africa de Sud-Vest (S WAPO) obţinând majoritatea.

— M. Ayatollahul Ruhollah Khomeini (Ruhollah Kendi) (n. 1900), cleric fundamentalist şiit iranian, aflat multă vreme în exil (1963 – 1979) înainte de a deveni 1 iderul religios şi politic al Iranului (1979 – 1989). Este succedat de Ăli Akbar Hăshemi Rafsanjani – ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— În Beijing (fostul Pekin) încep demonstraţiile studenţeşti care se transformă în ample manifestaţii prodemocratice la care iau parte milioane de studenţi ca şi alţi cetăţeni, concentrându-se asupra ocupării vreme îndelungată a pieţei Tienanmen din Beijing de către studenţi. Sub privirile reprobatoare ale lumii întregi, armata chineză atacă studenţii şi evacuează piaţa (4 iunie), omorând câteva sute de manifestanţi; acesta va fi începutul unei perioade de teroare împotriva disideynţilor din întreaga ţară.

— Războiul afghano-sovietic: ia sfârşit retragerea

totală a sovieticilor din Afghanistan (15 februarie). Războiul civil continuă în Afghanistan.

— Odată cu începerea dezintegrării Uniunii Sovietice, izbucnesc conflicte în mai multe zone. În Uzbekistan, rivalitatea dintre sunniţii şi iţii musulmani se transformă în conflict armat (iunie), luptele izbucnind şi între uzbecii şi kirghizii din Kirghizia (iunie).

— Războiul civil din Sri Lanka: armata indiană se retrage din Sri Lanka (august 1989 – martie 1990); războiul civil continuă.

— Armata preşedintei Corazón Aquíno înfrânge o puternică insurecţie a forţelor armate din Manila şi din alte câteva localităţi (1 – 9 decembrie), sprijinită de suportul şi prezenţadar nu şi de participarea – armatei americane.

— M. Ferdinand Edralin Marcos (n. 1917), militar filipinez, preşedinte ales care s-a transformat apoi într-un conducător foarte represiv (1965 – 1972) şi apoi în dictator (1972 – 1986); a fost înlăturat de Revoluţia filipineză.

? – m. Hirohito (n. 1901), împăratul Japoniei (1926 – 1989) în timpul celui de-al doilea război mondial.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil din Nicaragua: acordurile de la Tesoro Beach (14 februarie), mediate de preşedinţii din Costa Rica, El Salvador, Guatemala şi Honduras, prevăd încheierea păcii, organizarea de alegeri libere, reforme democratice şi dezafectarea forţelor Contras din Nicaragua.

— Războiul civil continuă în El Salvador; armata rebelilor îşi demonstrează forţa organizând atacuri în San Salvador, capitala ţării (noiembrie – decembrie).

— În Panamá eşuează o tentativă de lovitură de stat împotriva guvernului Manuel Noriega (3 octombrie). Peste douăzeci şi două de mii de soldaţi americani atacă şi cuceresc Panamá, cu preţul a mai puţin de două sute

cincizeci de victime; panamezii înregistrează între o mie şi două mii de victime (20 – 24 decembrie).

— În Paraguay, generalul Andrés Rodriquez preia puterea printholovitură militară de stat (2 – 3 februarie), răsturnând guvernarea dictatorului Alfredo Strocssner care dura de treizeci şi cinci de ani.

EUROPA:

— Mihail Gorbaciov, cel căruia i s-a decernat Premiul Nobel pentru pace în 1990, continuă să insiste pentru implementarea programului său de reforme economice şi politice în Uniunea Sovietică, contestat din ce în ce mai puternic de Boris Elţîn, care devine preşedintele Federaţiei Ruse (mai). Dezmembrarea Uniunii Sovietice începe să pară o posibilitate clară, odată cu intensificarea mişcărilor pentru independenţă în statele baltice şi cu creşterea tensiunilor interetnice în multe regiuni. Letonia îşi proclamă independenţa (4 mai).

— Trupele sovietice încep să se retragă din proaspăt eliberatele state ale Europei de Est. Ţările membre ale Pactului de la Varşovia se retrag din alianţă.

— Confruntări violente interetnice la Târgu Mureş (19 – 20 marţie).

— Tulburări la Bucureşti generate de acţiunea forţelor de ordine împotriva parteipanţilor la manifestaţia maraton din Piaţa Universităţii. Intervenţia minerilor din Valea Jiului se soldează cu victime şi cu un val de teroare (13 – 15 iunie).

— Slovenia îşi declară independenţa faţă de Iugoslavia (22 decembrie), primul dintr-un şir întreg de evenimente care aveau să conducă la dezmembrarea ţării, acompaniată de o serie de războaie interne.

— *Demonstraţiile antiguvernamentale iau amploare în* Albania; albanezii obţin dreptul de a emigra (iunie), concomitent cu începuturile unui sistem pluripartidic.

e f coh Wałęsa este ales preşedintele Poloni ei.

— M. Jacques Emile Soustelle (n. 1912), conducător al Armatei Secrete franceze în timpul Războiului pentru independenţa Algeriei.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul din Golful Persic (1990 – 1991): armata irakiană a lui Saddam Hussein atacă şi cucereşte rapid Kuweitul (2 august). Preşedintele american George Bush ripostează imediat printr-o comasare de trupe americane şi aliate în Golfuj Persic şi în Arabia Saudi ta, în timp ce Organizaţia Naţiunilor Unite condamnă acţiunea Irakului şi cere retragerea imediată dân Kuweit.

— În Africa de Sud, Nelson Mandela este eliberat de guvernul lui Frederik Willem de Klerk (11 februarie), începând astfel o nouă eră în istoria ţării. Înţelegerea dintre Congresul Naţional African (ANC) şi guvernul sud-african (7 august) prevedea *încetarea* ostilităţilor, eliberarea şi mai multor prizonieri politici şi începutul sfârşitului sistemului de apartheid, toate acestea punând bazele unui stat multirasial.

— Războiul dintre Etiopia şi Eritreea: armata din Eritreea asediază şi cucereşte Massawa, lungul război luând o întorsătură total defavorabilă etiopienilor.

— Forţele revoluţionare somaleze fac front comun împotriva lui Mohammed Siad Barre, cucerind o mare parte din ţară; începe bătălia de la Mogadiscio (decembrie).

— Armata siriană împreună cu forţele Falangei miliţiei creştine libaneze învinge armata libaneză a generalului Michel Aoun, acesta fiind silit să renunţe la putere (septembrie – octombrie).

— Conducătorul Organizaţiei Poporului din Africa de Sud-Vest (SWAPO), Sam Nujoma, devine primul preşedinte al Namibiei libere (21 martie).

— Războiul civil din Liberia: între forţele armate ale

lui Charles Taylor, ale prinţului Johnson *şi ale preşedintelui* Samuel Doe, are loc un război tripartit pentru *câştigarea ţării*. *Doe este* ucis (10 septembrie). O forţă internaţională vest-africană preia controlul asupra Monrovici (august) şi negociază un armistiţiu (noiembrie), care nu este respectat; războiul continuă.

— M. Shapur Bakhtiar (n. 1914), fost premier al Iranului; este asasinat de un agent iranian în timp ce se afla în exil la Parish

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Deoarece războiul civil lua amploare în Assam, India instituie o guvernare directă centralizată asupra provinciei. Războiul civil dintre musulmani şi hinduşi ia şi el amploare, extinzându-se în Kashmir şi în alte provincii nordice, ca o expresie a unei serii de mişcări separatiste, adeseori beneficiind de sprijin pakistanez.

— Colonelul filipinez Alexander Noble conduce o rebeliune armată de mici dimensiuni la Mindanao (4 octombrie), însă este silit să capituleze după ce aviaţia guvernamentală îi bombardează poziţiile (5 octombrie).

— Cedând în faţa presiunii populare după ce armata guvernamentală a ucis mai mult de şaizeci de oameni, regele Birendra Bir Bakram Shah Deva înfiinţează o democraţie pluripartidică în Nepal.

— M. Le Duc Tho (Phan Dinh Khai) (n. 1913), negociator-şef nord-vietnamez pentru pace la începutul anilor 1970; a refuzat Premiul Nobel pentru pace, care i se acordase afaturi

551

CELE DOUĂ AMERICI:

— Generalul panamez Manuel Noriega, care se refugiase în ambasada Vaticanului, se predă (3 ianuarie) şi este adus în Statele Unite pentru a fi judecat, el declarându-se în continuare prizomer politic.

e Jean-Bertrand Aristide, preot catolic liberal, este ales preşedinte în Haiti (17 decembrie).

— M. Curtis Emerson LeMay (n. 1906), militar în cadrul forţelor terestre şi aviaţiei americane; un personaj important în dezvoltarea bombardamentului strategic american în timpul celui de-al doilea război mondial, el a fost numit şeful Comandamentului Strategic Aerian (SAC) (1948 – 1957), apoi al Forţelor Aeriene (1961 – 1964). În timpul Războiului din Vietnam, el a fost susţinătorul „utilizării tuturor mijloacelor disponibile", inclusiv a armamentului nuclear.

— M. Albert Coady Wedemeyer (n. 1896), general american care a făcut mai întâi parte din Marele Stat-Major în timpul celui de-al doilea război mondial, înlocuindu-l pe Joseph Stilwell în China în funcţia de comandant şi şef al statului majorai lui Cian Kaişi (octombrie 1944).

EUROPA:

— Aflat în concediu în Crimeea, premierul sovietic Mihail Gorbaciov este arestat de Comitetu 1 Stării de Urgenţă, de orientare comunistă de extremă dreaptă (19 august), care proclamă preluarea puterii. Gorbaciov refuză să demisioneze; preşedintele rus Boris Elţîn, beneficiind de un puternic sprijin popular, face faţa cu succes puciului, în faţa Casei Albe a Federaţiei Ruse adunându-se sute de mii de oameni. Aviaţia şi unităţi ale armatei terestre din întreaga ţară *refuză* să se alăture puciştilor, iar paraşutiştii şi blindatele din zona capitalei trimise împotriva manifestanţilor de la Casa Albă trec de partea guvernului, ducând astfel la eşuarea definitivă a puciului (21 august). În situaţia creată, se dezintegrează atât guvernul Gorbaciov, cât şi Uniunea Sovietică, în timp ce Elţîn preia puterea în Rusia. Uniunea Sovietică îşi încetează existenţă (decembrie), formându-se curând noi state independente. Războiul civil se răspândeşte în Georgia, iar Armenia se

luptă cu Azerbaidjanul datorită enclavei armene Nagorno-Karabah.

— Iugoslavia se dezintegrează; Croaţia şi Slovenia îşi proclamă independenţa (25 iunie). Independenţa Sloveniei este slab contestată prin acţiuni ale armatei sârbe, însă Şerb ia şi Croaţia intră în război, armatele sârbe cucerind circa o treime din Croaţia.

— Tulburările naziste se răspândesc în Germania, neonaziştii generând acţiuni împotriva străinilor, mai cu seamă împotriva imigranţilor turci din Germania; mulţi germani s-au opus acestor acţiuni, care au generat ample demonstraţii antinaziste.

— Gherilele Armatei Republicane Irlandeze (IRA) organizează un atentat cu mortieră asupra reşedinţei primului-ministru britanic de pe Downing Street numărul 10 (7 februarie), împreună cu alte atentate cu bombă în Londra.

— Naţiunile semnatare ale Pactului de la Varşovia hotărăsc dizolvarea organizaţiei Războiului Rece (cu efect din 31 martie).

— M. Dolores Ibarruri (n. 1895), lidera Partidului Comunist din Spania, supranumită „La Pasionaria" de către republicani în timpul Războiului civil spaniol.

— M. Willy Brandt (Carl Herbert Frahm) (n. 1913), politician socialist german, primar al Berlinului de Vest (1957 – 1966) şi ministru de Externe vest-german (1966 – 1969), apoi cancelar al Germaniei (1969 – 1974).

552

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Războiul din Golful Persic, operaţiunea Furtună în Deşert (17 ianuarie – 28 februarie): aviaţia şi marina aliata atacă Irakul (17 ianuarie – 24 februarie), distrugând rapid sau surprinzând la sol aviaţia irakiană, avariind gray-Sefens Fya antiaeriană şi instalaţiile lansatoare de rachete, însă reuşind numai parţial să distrugă rachetele SCUD ale

unităţilor mobile. Atacul terestru aflat (operapunea Sabia Deşertului) (24 – 28 februarie) a constat dintr-o învăluire rapidă efectuată cu un număr mare de blindate care a anihilat eficacitatea Gărzii Republicane şi a rezervelor blindate; în paralel a avut loc un atac frontal în Kuweit, care a străpuns imediat linia defensivă irakiană. Irakul a înregistrat cel puţin treizeci de mii de morţi şi şaptezeci de mii de răniţi, iar şaizeci până la şaizeci şi cinci de mii de irakieni au fost luaţi prizonieri. Pierderile aliaţilor au fost sub o mie de oameni. Armata română a luat parte cu un spital de campanie. Fie că au plănuit aşa, fie din cauza unor inadvertenţe, aliaţii nu s-au lansat în urmărirea irakienilor înfrânţi, lăsându-l pe Saddam Hussein să conducă ţara în continuare şi având suficientă aviaţie şi blindate pentru a-şi înfrânge duşmanii pe plan intern.

— Revoluţionarii somalezi cuceresc Mogadiscio, iar Mohammed Siad Barre fuge în exil (ianuarie); nu ia naşterenici un guvern viabil, luptele între facţiunile rivale izbucnesc în toată ţaraţuhele facţiuni blocând ajutoarele umanitare constând în alimente şi medicamente trimise cu scopul de a se pune capăt înfometării în masă şi a bolilor care atrăseseră atenţia lumii întregii.

— În Africa de Sud, războiul dintre susţinătorii Congresului Naţional African (ANC) şi cei ai organizaţiei zulu Inkatha ia amploare, împiedicând în bună măsură obţinerea unui progres în cadrul negocierilor dintre ANC şi guvern.

— Războiul dintre Etiopia şi Eritreea: cum armata etiopiană este împrăştiată de atacul forţelor aliate, Haile Minam Mengistu abdică şi fuge din ţară (21 mai); rebelii cuceresc Addis Abbeba, punând astfel punct lungului şir complex de războaie.

— Armatele kurde din nordul Irakului reîncep lupta pentru independenţă, cucerind

Kirkuk, în paralel cu o insurecţie şiită care ia

amploare în sudul Irakului, sprijinită de Iran. Ambele insurecţii sunt zdrobite de armata irakiană. Armata kurdă organizează şi atacuri din nordul Irakului în Turcia, generând riposte armate turceşti peste graniţă.

— Ali Aref Bourhan eşuează într-o tentativă de lovitură de stat pentru preluarea puterii în Djibouti (8 – 9 ianuarie).

— Ziaristul Terry *Anderson*, *ostaticul american* deţinut cel mai mult *în Liban*, *este* eliberat de către teroriştii musulmani care-l răpiseră (4 decembrie), după o detenţie de 2 454 zile, adică aproape şapte ani.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil din Cambodgia: Tratatul de la Paris prevedea o încetare imediată a focului, întoarcerea acasă a unui număr de refugiaţi estimat la trei sute cincizeci de mii, o prezenţă a unei forţe ONU numeroase de menţinere a păcii în Cambodgia pe durata tranziţiei către o democraţie pluripartidică şi alegeri libere prevăzute pentru anul 1993.

— Războiul civil continuă în mai multe state din nordul Indiei, precum Punjab, Kashmir şi Assam.

— Generalul sunthom Kongsompong preia puterea în Thailanda în urma unei lovituri de stat (23 februarie).

CELE DOUĂ AMERICI:

— În Haiti eşuează *o* tentativă de lovitură de stat împotriva proaspăta leşului Jean-Bertrand Aristide (ianuarie), dar acesta va fi demis printr-o lovitură de stat armată (29

— 30 septembrie) şi se va refugia în străinătate, după care vor începe negocierile privind reîntoarcerea la democraţie.

— Generalul panamez Manuel Noriega este condamnat sub multiple capete de acuzare în Florida (9

aprilie), primind o pedeapsă cu închisoarea de patruzeci de ani; ulterior avea să fie declarat prizonier politic de către tribunal.

— M. James Van Fleet (n. 1892), general american care a deţinut funcţia de comandant al armatelor americane în Coreea (1951).

— M. Robert D'Aubisson Arrieta (n. 1943), militar şi om politic salvadorian cu vederi de dreapta.

EUROPA:

— Forţele sârbeşti pornesc războiul împotriva secesioniştilor din Bosnia şi Herţegovina (3 martie); luptele iau rapid amploare, sârbii asediind Sarajevo şi alte zone deţinute de musulmani, cucerind mai mult de două treimi din tară. Croaţii atacă Bosnia şi Herţegovina (iueej, într-o încercare de a cuceri o zonă populată parţial de croaţi din vestul ţării. Sârbii practică o politică de „purificare etnică", o reminiscenţă a acţiunilor de tip genocidal desfăşurate de germani în Iugoslavia şi multe alte state în timpul celui de-al doilea război mondial. Organizaţia Naţiunilor Unite încearcă, fără prea mare succes, să trimită ajutoare populaţiei civile, impunând sancţiuni Serbiei, pe care o declară stat agresor.

— Fostul minisjtru sovietic de externe Eduard Şevardnadze este ales şeful statului în Georgia sănatală (martie), în timp ce războiul civil din Georgia ia amploare. Guvernul său face faţă unei tentative de lovitură de stat organizată de adepţii fostului preşedinte Zviad Gamsakurdja la Tbilisi (24 iunie); forţe mixte de menţinere a păcii ruso-georgicne sunt masate la graniţa dintre Osetia de Sud şi Georgia. Războiul din Abhazia ia însă amploare, armatele rebele, beneficiind de armament şi de „voluntari" ruşi, cucerind cea mai mare parte din provincie.

— Preşedintele rus Boris Elţîn trimite trupe în Moldova şi Georgia, apoi refuză să retragă armata din ţările baltice, conform termenelor stabilite. În Moldova,

forţele secesioniste iau cu sprijinul Rusiei o mare parte din zona estică a ţării, parţial rusă.

— M. Alexander Dubček (n. 1921), liderul Partidului Comunist Cehoslovac, iniţiatorul Primăverii de la Praga" (ianuarie 1968), ulterior ieşind din anonimat pentru a ajuta la conducerea noii mişcări democratice încununate de succes (1989), fiind numit preşedinte al parlamentului.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Angola reîncep lupte aprige (30 octombrie) după ce Jonaş Savimbi şi Uniunea Naţională pentru Independenţa/Totală a Angolei (UNITĂ) refuză să accepte validitatea victoriei electorale a lui José Eduardo Dos Santos şi a Mişcării Populare pentru Eliberarea Angolei (MPLĂ). Niciuna din tabere nu predase integral armamentul, aşa cum prevăzuse convenţia de pace din 1991, iar armistiţiul încheiat sub egida Organizaţiei Naţiunilor Unite (noiembrie) nu va rezista.

— Armatele americane pătrund în Somalia în misiune umanitară şi cu acordul Organizaţiei Naţiunilor Unite (decembrie); ele sunt rapid atrase în Războiul civil somalez.

554

e Preşedintele mozambican Joaquim Chissanó şi liderul Rezistenţei Naţionale Mozambicanc (Rename), Alfonso Dhlakama, semnează la Roma un acord privind încetarea focului (7 august), punând astfel capăt războiului civil care dura de şaisprezece ani; ulterior s-a încheiat un tratat oficial de pace (4 octombrie).

— Sprijinită de Iran, armata fundamentalistă islamică a guvernului sudanez îşi intensifică atacurile în sudul Sudanului, aflat sub controlul Armatei de Eliberare Populare, limitând drastic fluxul de ajutoare internaţionale către milioanele de oameni care mureau de foame. Aici se includeau şi sutele de mii, în mare parte creştini şi animişti, care fuseseră alungaţi din Khartoum în deşert.

— Războiul civil din Liberia: luptele se intensifică deoarece forţele vest-africane de menţinere a păcii de la graniţa cu Sierra Leone nu izbutesc să despartă forţele beligerante, apoi se angajează în luptă împotriva armatei lui Charles Taylor, care asediase Monrovia (noiembrie-decembrie).

Yitzhak Rabin este numit prim-ministru al Israelului şi revigorează tratativele de pace din Orientul Mijlociu aflate-inâmpas (august), obţinânhprogrese considerabile, chiar dacă Intifada continuă, iar Israel ieiui expulzează peste patru sute de fundamentali şti către sfârşitul anului, ceea ce opreşte pentru un timp tratativele.

— Atacurile peste graniţă din nordul Israelului şi din Liban se intensifică în lupta dintre armata israeliană şi Hezbollah, miliţiile şiite ale musulmanilor libanezi, influenţate de Iran.

— În Egipt, atacurile gherilelor fundamentaliste iau amploare, mani fes lându-se sub forma atacuri lor teroriste asupra turiştilor din sudul Egiptului şi atentatelor cu bombă la locurile istorice; guvernul ripostează cu trupe speciale ale poliţiei, armatei şi prin creşterea persecuţiilor.

— În Algeria izbucneşte un *război de gherilă după ce armata anulează alegerile* programate (ianuarie), întemniţează mai multe mii de activişti ai Frontului Islamic (FÂS) şi scoate FIS în afara legii. Preşedintele Muhammad Boudiaf este asasinat (29 iunie).

— Armata irakiană atacă populaţia şiită din sudul Irakului (aprilie – decembrie).

— Între grănicerii turci şi forţele kurde din Irak au loc repetate ciocniri.

— În Ciad eşuează două tentative de lovitură de stat (februarie; mai); lungul *război civil* continuă.

— M. Menahem Begin (n. 1913), lider israelian, conducătorul grupării teroriste Irgun Zvai Leumi (din 1943), fondatorul partidului de dreapta Herul (1948) şi

prim-ministru din partea Partidului Likud (1977 – 1983) 7

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Războiul civil din Cambodgia: khmerii roşii refuză să respecte termenii tratatului de pace din 1991, atacând de două ori în Cambodgia centrală (martie; iunie); ei refuză de *asemenea să* predea *armamentul* şi să intre în taberele de demobilizare. Încep să ia ostatici grupuri ale Naţiunilor Unite trimise pentru menţinerea păcii (noiembrie – decembrie).

— Fundamentaliştii hinduşi distrug Moscheea Babri din Ayodha, Uttar Pradesh (6 decembrie), declanşând tulburări la nivel naţional între hinduşi şi musulmani în care-şi pierd viaţa cel puţin o mie de oameni. Forţele separatiste continuă să ducă războaie civile de gherilă în Kashmir, Jammu, Andhra Pradesh şi Punjab.

— Armata thaiiandeză deschide focul asupra a zeci de mii de demonstranţi în Bangkok, omorând câteva sute (17 mai).

m. Jiang Qing (Chiang Ch'ing; Luan Shu-meng) (n. 1914), actriţă chineză, a treia soţie a lui Mao Zedong, personaj principal af scenei politice din timpul Revoluţiei

Culturale; condamnată ulterior pentru crime împotriva statului în ea 1 itate de conducătoare a „Grupului celor Patru", ea a murit în închisoare – versiunea oficială fiind sinuciderea.

— M. Rajiv Gandhi (n. 1944), prim-ministru indian (1984 – 1989) care a fost asasinat în timp ce-şi desfăşura campania în sudul Indiei; fiul Indirei Gandhi şi nepotul lui Jawaharlal Nehm.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Preşedintele Alberto Fujimori, cu sprijinul armatei, dizolvă instituţiile democratice din Perú şi preia puterea ca dictator (5 aprilie). Lupta de gherilă a Căii Luminoase

(Sendoro Luminoso) continua, în ciuda faptului că liderul insurgenţilor, Abimeal Guzmán Reynoso, este luat prizonier (12 septembrie).

— Atacurile de gherilă se intensifică în Columbia, Fuerzas Armadas Revoluţionaries (Forţele Armate Revoluţionare Columbiene) (PARC) şi Ejercito de Liberation Nacionál (Armata de Eliberare Naţională) (ELN) continuând lupta după eşuarea şi întreruperea negocierilor de pace (martie).

— Preşedintele din El Salvador, Alfredo Cristiani Burchard, negociază un tratat de pace cu Frontul de Eliberare Naţională Farabundo Martí (FMLN), punând capăt lungului război civil (6 ianuarie). Este încheiat armistiţiul (1 februarie).

e Eşuează două tentative de lovitură de stat militară în Venezuela (3 – 4 ianuarie; 27 noiembrie).

— Lao întrunire la nivel înalt de la Washington (16 – 17 iunie), preşedintele rus Boris Elţîn şi omologul său american, George Bush, convin asupra unei importante reduceri a arsenalelor nucleare.

EUROPA:

— Insurecţia rusă: disputa dintre preşedintele rus Boris Elţîn şi forţele conservatoare din Parlament, conduse de vicepreşedintele Alexandr Ruţkoi şi de purtătorul de cuvânt al Parlamentului, Ruslan Hasbulatov, se transformă într-o confruntare armată. Mai mult” de cinci mii de susţinători ai Parlamentului declanşează insurecţia armată la Moscova (3 octombrie), deschizând foc cu arme automate asupra poliţiei pentru a străpunge rândurile formaţiunilor trupelor speciale de poliţie şi a se aduna în faţa Casei Albe. Ruţkoi îndeamnă oamenii să se organizezc în unităţi un mare şi să ocupe televiziunea, jDrimăria şi Kremlinul; rebelii, conduşi de cadre organizate anterior, iau cu asalt şi cuceresc primăria şi încearcă să ocupe televiziunea. Nu au existat însă forţe din armata activă

care să sprijine rebeliunea, aşa că a doua zi (4 octombrie), blindatele ruseşti şi trupele dfrpâraşutişti încercuiesc, lovesc cu obuzeşi cuceresc Câsalba, silind rebe l îi să se predea; capii acestora sunt arestaţi şi eliberaţi ulterior, printr-un decret de amnistiere promulgat de noul Parlament rus, în timp ce extrem de fragilul guvern Elţîn continuă să se afle la putere.

— Războiul civil continuă în fosta Iugoslavie, mai ales în Bosnia, în timp ce armata sârbă asediază mai departe Sarajevo şi alte centre musulmane, iar croaţii, aliaţi când cu unii, când cu ceilalţi, continuă să-şi urmărească ţelurile lor teritoriale. Zeci de mii sunt ucişi, iar câteva milioane se refugiază din Bosnia. Trupele Naţiunilor Unite pentru menţinerea păcii desfăşoară operaţiuni intermitente de ajutorare şi, probabil cel mai important, prin prezenţa lor îi stânjenesc pe sârbi în aplicarea programului lor genocidal

556

de „purificare etnică" şi de crime în masă. Guvernul Miloşevici revine la putere în Serbia, garantând o aprovizionare continuă cu arme forţelor sârbe din Bosnia. Sunt încheiate mai multe armistiţii şi „tratate de pace", dar sunt încălcate de ambele părţi. Eforturile internaţionale pentru menţinerea păcii continuă, în mare măsură împiedicate de ambiguitatea cu care Occidentul ameninţă cu intervenţia în repetate rânduri.

— Un război civil de mic angajament continuă în Irlanda de Nord, dar se fac importanţi paşi către pace pentru prima oară în atâţia ani, având loc negocieri secrete şi apoi publice între guvernul britanic şi Armata Republicană Irlandeză. Până la sfârşitul anului nu este însă încheiat niciun armistiţiu.

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— În Africa de Sud continuă luptele între Inkatha şi Congresul Naţional African, ca şi terorismul de extremă dreapta cu scopul împiedicării înaintării către o

democraţie multirasială. Forţele armate ale ANC, revenite din exil, organizează o rezistenţă eficientă împotriva atacurilor Inkatha, mai cu seamă într-o colaborare din ce în ce mai strânsă cu forţele armate sud-africane. La data de 18 noiembrie, ANC, Partidul Naţional şi alte nouăsprezece partide cad de acord asupra unei noi Constituţii care să garanteze „drepturile fundamentale" tuturor sud-africani lor în decursul tranziţiei către conducerea majorităţii; alegerile naţionale sunt programate pentru 27 aprilie 1994. Lui Willem de Klerk şi lui Nelson Mandela li se înmânează, împreună, Premiul Nobel pentru pace anul 1993.

— Războiul civil din Angola: războiul reîncepe cu lupte de mare angajament. Armatele Uniunii Naţionale pentru Independenţa Totală a Angolei (UNITA) conduse de Jonas Savimbi recuceresc o mare parte din teritoriile deţinute în timpul războiului civil, ocupând Huambo (martie), al doilea oraş ca mărime din Angola, după care vor cuceri două treimi din întreaga ţară la capătul unui război care numai în 1993 a costat vieţile a cincizeci până la o sută de mii de oameni.

— Războiul de frontieră dintre Hezbollah şi Israel, ca şi Intifada, continuă. Se intensifică atacurilq Hezbonahpeştegranjtăjţinordul Israelului. Atacurile aviaţiei şi artileriei israeliene silesc circa două mii de oameni să fugă din sudul Libanului.

— Blindatele guvernamentale continuă să atace şiiţii din sudul Irakului, circa două – trei sute de mii fiind siliţi să se refugieze în Iran. Organizaţia Naţiunilor Unite declanşează atacuri aeriene de mare anvergură asupra bateriilor irakiene de la sol (ianuarie), paralel cu bombardamente şi lansări de rachete asupra capitalei Bagdad (iunie).

— Războiul civil din Somalia: trupe de menţinerea păcii, americane şi ale Naţiunilor Unite continuă să

opereze în Somalia, cu efective din ce în ce mai reduse. Forţele lui Mohammed Farah Aidid ucid douăzeci şi trei de soldaţi pakistanezi (mai) şi optsprezece soldaţi americani (octombrie). În timp ce americanii se pregătesc pentru retragerea totală, războiul civil e pe calc să reînceapă în întreaga ţară.

— M. Kasdi Merbah (Abdallah Khalaf) (n. 1938), liderul opoziţiei algeriene şi fost prim-ministru, asasinat la 21 august; a fost un înfocat susţinător al păcii în timp ce războiul civil generat de fundamenta îi şti continua să ia amploare.

m. Oliver Tambo (n. 1917), lider al Congresului Naţional African (ANC), preşedinte al ANC şi lider al insurecţiei de gherilă a acestuia (1967 – 1990).

— M. Chris Hani (Martin Thembisile Hani) (n. 1942), secretar general al Partidului Comunist sud-african, asasinat de terorişti de extremă dreapta la 10 aprilie.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— Luptele dintre hinduşi şi musulmani continuă în toată India ca urmare a distrugerii de către fundamentaliştii hinduşi a moscheii istorice Ayodhya (decembrie 1992).

557

Confruntări armate au loc în Kashmir, Jammu şi în statele din nord-est, solicitând intervenţia forţelor guvernamentale la nivel de divizie în zonele respective. După o perioadă de cumpănă, guvernul lui P.V.N. Rao trecc la acţiuni hotărâte pentru a pune capăt violenţei fundamentaliştilor hinduşi, arestând între şaptezeci şi cinci de mii şi o sută cincizeci de mii de demonstranţi în New Delhi sau care se aflau pe drum către demonstraţia planificată din oraş. Atentate cu bombă ucid peste trei sute de oameni în Bombay şi Calcutta (martie), acesta fiind începutul unor lungi campanii de atentate organizate de

fundamentalişti şi de alte facţiuni.

— Un război nedeclarat ruso-georgian, cuplat cu sprijinul mascat acordat de ruşi rebelilor abhazi, îl silesc în cele din urmă pe liderul georgian Eduard Şevardnadze să accepte intrarea Georgici în Comunitatea Statelor Independente dominată de Rusia. După aceea, armata rusă intervine şi înfrânge rapid forţele rebele din vestul Georgici, în timp ce soarta Abhaziei rămâne incertă până la sfârşitul anului.

— Războiul civil din Afghanistan: continuă conflictul armat dintre diversele facţiuni în vederea obţinerii controlului, cele mai grele lupte dându-se între forţele armate sunnite şi şiite în capitala ţării. Kabul. Armistiţiul încheiat (mai) nu este respectat, iar înţelegerea (octombrie) care prevedea organizarea de alegeri libere în 1994 nu are nici ea multă credibilitate.

— Rebelii tadjici în alianţă cu armata afghană desfăşoară atacuri regulate peste graniţa dintre Afghanistan şi Tadjikistan împotriva armatelor guvernului tadjik şi a slabelor forţe de grăniceri ruşi (iunie – iulie); trupe ruseşti întărite şi cu noi comandanţi ripostează cu foc de artilerie combinat cu atacuri aeriene, care grăbesc sfârşitul războiului (începutul lui august).

— Războiul civil din Cambodgia: chiar dacă khmerii roşii refuzaseră să ia parte la alegerile naţionale (mai), ia naştere un puternic guvern de uniune naţională condus de Norodom Sihanouk, devenit iarăşi monarh constituţional. Armatele guvernamentale atacă apoi zonele unde erau concentraţi khmerii roşii, silindu-i să-şi părăsească bazele şi să se îndrepte către refugiile thailandeze, luând naştere un război de gherilă de mică amploare, dar de lungă durată.

— M. Ranasinghe Premadas (n. 1923), preşedinte în Sri Lanka, asasinat (1 mai). Continuă lungul război trilateral între armatele guvernamentale, separatiştii tamili

sHuptătorii sinhalezi de gherilă.

— M. Wang Zhen (n. 1908), general în Armata Roşie chineză, membru al Partidului Comunist din 1927; a luat parte la întregul Război civil chinez şi la cel chino-japonez. A deţinut mai multe poziţii la nivel de cabinet după victoria comuniştilor din 1949, devenind în cele din urmă un membru de linie extremă în cadrul Biroului Politic şi vicepreşedinte în anii 1980 şi începutul anilor 1990.

CELE DOUĂ AMERICI:

— Războiul civil Columbian: fugarul lider al cartelului drogurilor de la Medellín, Pablo Escobar, este ucis de forţele guvernamentale (începutul lunii decembrie), însă lungul război civil va continua, cu gherilele Frontului de Eliberare Simón Bolívar declanşând un nou val de a tentate şi asasinate (sfârşitul lunii septembrie).

— Războiul civil din Perú: înciuda faptului că lidend „Căii Luminoase" Abimeal Guzmán Reynoso se afla în închisoare şi că armata peruviană îşi continua regimul de teroare, forţele „Căii Luminoase" continuă să desfăşoare un război de gherilă; o serie de atentate cu bombă au loc în întreaga ţară în timpul unui discurs al preşedintelui Alberto Fujimori (5 iunie).

— Teroriştii fundamentalişti musulmani organizează atentatul cu bombă deja World Trade Center din New York (26 februarie), omorând şase oameni şi rănind alţi o mie. Mai mulţi militanţi musulmani aveau să fie condamnaţi în cele din urmă sub acuzaţia de a fi pus bomba, iar alţi cincisprezece, având legături în Sudan, Egipt, Iran şi Afghanistan, au fostâcuzaţi de complicitate la organizarea atentatului şi pentru o gamă largăde alte ac ti vi tati teroriste. Printre aceştia s-a numărat şi clericul fundamentalist islamic egiptean Omar Abdel Rahman.

— Războiul civil guatemalez continuă intrând în cel de-al treizeci şi treilea an de la declanşare, în ciuda

alegerii ca preşedinte a susţinătorului drepturilor omului, Ramiro de Leon Carpio. Mulţi indieni mayaşi care s-au întors din refugiile lor din Mexic au fost atacaţi de forţele armate.

— M. Matthew Bunker Ridgway (n. 1895), general american care a fost comandantul suprem al armatelor aliate din Coreea (1951 – 1953).

e m. James, Jimmy" Harold Doolittle (n. 1896), general american de corp de armată, vestit pentru organizarea raidului de bombardament asupra oraşului Tokio care a ridicat moralul aliaţilor (1942).

EUROPA:

— Luptele intermitente de gherilă dintre forţele guvernamentale cecene şi insurgenţii sprijiniţi de ruşi se transformă în război civil (septembrie). O divizie rusească de blindate, beneficiind de un puternic sprijin aerian, invadează Cecenia (11 septembrie), unde întâmpina o aprigă rezistenţă din partea forţelor guvernamentale slab înarmate. Armata rusăjttacă Groznîi (31 decembrie), capitala ceccnă, ducând conflictul la un nivel superiorii generând o putem Tcarhişcăre rusă antirăzboi, în paralel cu critici puternice din partea militarilor ruşi şi a grupurilor naţionaliste faţă de incapacitatea armatei de a zdrobi rapid rezistenţa cecenă. Conflictul se va prelungi şi în 1995; armata rusă cucereşte Groznîi, dar nu poate câştiga războiul, cecenii pregătindu-se pentru un lung război de independenţă, probabil de la bazele lor din Munţii Caucaz.

e în fosta Iugoslavie continuă o serie de conflicte înrudite; sârbii bosniaci beneficiind de surse de armament şi sprijin aerian din partea Serbiei se luptă cu musulmanii bosniaci, slab echipaţi, în timp ce Naţiunilor Unite joacă numai un rol umanitar, încercând fără succes să intermedieze un sfârşit paşnic al războiului. Partea de război în care se confruntau bosniacii musulmani cu croaţii

ia sfârşit, cel puţin temporar (martie), prin crearea unei federaţii croato-musulmane. Asediul impus oraşului Sarajevo este uşurat prin încheierea unui armistiţiu (martie), fiind negociată şi o încetare a focului pe o perioadă de treizeci de zile între sârbii bosniaci şi musulmani (iunie). Însă nerespectarea armistiţiului are loc destul de des pe parcursul anului, forţele NATO desfăşurând atacuri aeriene asupra armatelor sârbe, cuplate cu ameninţarea de retragere adresată musulmanilor, care însă nu îşi dovedesc eficienţa în privinţa încetării ostilităţilor. În Croaţia reîncep confruntări sporadice între croaţi şi sârbi (noiembrie). Fostul preşedinte american Jimmy Carter negociază un dramatic armistiţiu de patru luni în Războiul din Bosnia (23 decembrie), dar care n-a rezistat şi nici n-a fost prelungit, războaiele multiple se intensifică din nou.

— La capătul a aproape doi ani de negocieri intermitente, este proclamat un armistiţiu (31 august) în cadrul Războiului civil nord-irlandez (1969 – 1994). Încep convorbirile oficiale de pace între Sinn Fein şi guvernul britanic.

559

AFRICA ŞI ASIA DE SUD-VEST:

— Preşedintele rwandez Juvenal Habyarimana şi cel burundez Cyprien Ntaryamira, ambii hutu, sunt ucişi când avionul lor este doborât deasupra capitalei rwandeze Kigali (6 aprilie). Rwandezii hutu de linie dură organizează apoi atacuri genocidale asupra minorităţii tutsi şi a moderaţilor hutu din Rwanda, ucigând între cinci sute de mii şi un milion de oameni. Forţele Frontului Patriotic rwandez tutsi, operând mai cu seamă de la bazele lor situate dincolo de graniţă în Uganda, vor înfrânge armata rwandeză în războiul civil care va urma; circa două milioane de hutu se refugiază în ţările învecinate alături de armata rwandeză aflată în retragere, protejaţi parţial prin

intervenţia forţelor franceze, care vor lăsa apoi protecţia în seama forţelor Naţiunilor Unite de menţinerea păcii.

— Războaiele păleştiniano-israeliene (1948 – 1994) iau sfârşit prin acordurile de pace dintre OLP şi Israel (4 mai), care conferă palestinienilor dreptul la autodeterminare în Fâşia Gaza şi Ierihon. Yasser Arafat conduce primul guvern palestinian. Urmează un tratat de pace iordaniano-israelian (26 octombrie), ca şi debutul negocierilor dintre Siria şi Israel. Continuă acţiunile teroriste, fundamentaliştii Hezbollah, facţiunile musulmanilor Hamas şi grupurile israeliene naţionaliste încercând oprirea procesului de pace. Premiul Nobel pentru pace este împărţit între Arafat, primul-ministru israelian Yitzhak Rabin şi ministrul israelian de externe Shimon Peres.

— Războiul civil din Angola (1975 – 1994): luptele continuă o mare parte din anul 1994, în timp ce au loc tratative între guvernul angolez şi UNITA. Armatele guvernamentale atacă Huambo (mijlocul lunii noiembrie), cu puţin timp înainte ca un nou tratat de pace să fie semnat (20 noiembrie), care instaurează o pace foarte fragilă.

— Sporadicele confruntări din Yemen între nord şi sud se transformă în război civil la scară naţională (5 mai). Armatele din nord învinge rapid mai slabele forţe sudice, cucerind Aden (7 iulie) şi punând capăt unui război care s-a soldat cu moartea a circa cinci mii de oameni.

— O armată turcă numărând circa patruzeci de mii de soldaţi declanşează o ofensivă de primăvară în nordul Irakului, în mare parte un eşec (aprilie), îndreptată în principal împotriva Partidului Muncitoresc din Kurdistan (PKK), ai cărui membri desfăşurau un război de gherilă în Turcia de la bazele lor de peste graniţă. O nouă ofensivă turcă la fel de numeroasă peste graniţă (martie 1995) avea să se dovedească la fel de puţin încununată de succes.

e Războiul civil de gherilă ia amploare în Algeria, Frontul Islamic al Salvării (FÂS) şi Grupul Islamic Armat (GLA) amplificându-şi campaniile teroriste, în timp ce unităţi ale armatei şi ale poliţiei desfăşoară acţiuni antiteroriste.

— Războiul civil se intensifică în Somalia, pe măsură ce misiunea Naţiunilor Unite de menţinerea păcii începe să-şi reducă acţiunile care se dovediseră lipsite de succes. Evacuarea integrală a forţelor ONU rămase în ţară avea să ia sfârşit în 1995 (3 martie).

— În Liberia, după lupte sporadice pe timpul anului, facţiunile rivale semnează un nou tratat de pace (21 decembrie 1994), prin care se stabileşte încetarea focului şi alegeri libere pentru octombrie 1995.

ASIA CENTRALĂ, DE SUD ŞI DE EST ŞI OCEANUL PACIFIC:

— În Afghanistan continuă luptele între facţiuni, multe primind finanţări şi materiale de război de la alte naţiuni, cum ar fi din Iran, Pakistan, Uzbekistan şi Arabia Saudită, concomitent cu o implicare directă mai redusă din partea Statelor Unite, Rusiei, Indiei şi Chinei. Eforturile Naţiunilor Unite de mediere a conflictului dau greş. Forţele guvernamentale centrale continuă să stăpânească capitala Kabul, dar deţin puţin con

trol asupra altor regiuni. Facţiunea fundamentalişti lor islamici talibani preia puterea (mijlocul lui 1994), cucereşte o mare parte din sudul Afghanistanului şi învinge forţele Hezb-e-Islami care ţineau Kabulul sub asediu, fără a putea însă cuceri oraşul. Kabulul este în mare parte distrus, iar majoritatea populaţiei se refugiază din oraş.

— Tratatul din ţie Rusia şi Georgia (3 februarie) transformă Georgia într-un protectorat rus *de facto*. Între georgieni şi rebelii abhazi sprijiniţi de ruşi este încheiat un

armistiţiu (4 aprilie), iar Rusia trimite trupe de menţinerea păcii în Abhazia, care devine şi ea, la rândul său, un protectorat rus *de facto*.

— Lupte de gherilă de mică intensitate continuă în Tadjikistan, rebelii musulmani tadjici atacând în mod repetat grănicerii ruşi şi tadjici de la bazele acestora de dincolo de graniţă, în Afghanistan.

— În Nagorno-Karabah continuă luptele dintre azeri şi armeni până ce va intra în vigoare un armistiţiu mediat de Rusia (mijlocul lunii mai). Armistiţiul va fi respectat, iar negocierile de pace vor continua.

— În Cambodgia continuă războiul civil dintre armatele guvernamentale şi khmerii roşii, părţile beligerante purtând o serie de lupte nedecise pe parcursul anului; khmerii roşii continuă să opereze în Cambodgia şi de la bazele lor de peste graniţă din Thailanda. Guvernul cambodgian declară în mod oficial scoaterea khmerilor roşii în afara legii (iulie), recunoscând starea de război în care se afla ţara.

— Războiul civil din Sri Lanka: continuă luptele dintre rebelii tamili şi armatele guvernului sinhalez. Odată cu numirea lui Chandrika Bandaranaike Kumaratunga ca prim-ministru (16 august) şi apoi cu alegerea sa ca preşedinte (19 noiembrie), negocierile de pace par să aibă mai multe şanse. Tamilii se vor retrage însă de la masa negocierilor (aprilie 1995), organizând imediat atacuri de gherilă asupra forţelor guvernamentale; războiul reîncepe cu intensitate maximă.

— M. Kim Ir Sen (Kim Jong Ju) (n. 1912), dictatorul comunist al Republicii Populare Democrate Coreea de NordG 948 – T994Ţ iniţiatorul Războiului coreean (1950 – 1953), care a desfăşurat apoi un război rece împotriva Coreei de Sud până la moartea sa. CELE DOUĂ AMERICI:

— Relaţiile dintre guvernul militar haitian şi Statele Unite se tensionează pe parcursul anului. Planurile

americane de invazie continuă, beneficiind de aprobarea Consiliului de Securitate a Naţiunilor Unite pentru organizarea unei forţe aliate de invazie sub conducere americană (3JJulie), O parte dintr-o armată americană de douăzeci de mii de soldaţi se afla deja la bordul avioanelor ce se îndreptau spre Haiti (18 septembrie), în ziua în care o ultimă tentativă din partea echipei de negociatori americani compusă din fostul-preşedinte american Jimmy Carter, generalul Colin Powell şi senatorul Sam Nunn, reuşeşte să ajungă la o înţelegere cu privire la ocuparea în mod paşnic a statului Haiti de către americani şi demisia generalilor Raoul Cedras şi Philippe Blamby, care vor părăsi Haiti ulterior. Preşedintele ales, Jean-Bertrand Aristide, revine în ţară (15 octombrie) şi formează un nou guvern.

— În Columbia continuă războiul de gherilă. Aflată deja în cel de-al cincilea deceniu de existenţă, insurgenţa este condusă de Forţele Armate Revoluţionare Columbiene (Lucrzas Armadas Revolucionarios) (PARC) şi de mai multe facţiuni ale Armatei de Eliberare Naţională (Ejercito de Liberation Nacionál) (ELN), aliate din când în când cu cartelurile drogurilor.

— În Perú continuă războiul de gherilă desfăşurat de „Calea Luminoasă” (Sendoro Luminoso), în ciuda victoriilor considerabile obţinute de guvern în timpul lungului război civil şi a activităţilor nestânjenite ale brigăzilor morţii de extremă dreapta.

561

— Se intensifică Războiul civil din Guatemala, mai multe forţe de gherilă de stânga împreună cu organizaţia Unităţii Revoluţionare Naţionale Guatemaleze (URNG) intensificându-şi activităţile de gherilă cu scopul răsturnării guvernului naţional dominat de militari. Brigăzile morţii de extremă dreapta împreună cu forţele armate devin şi cic foarte active; Statele Unite suspendă

trimiterea de sprijin militar către Guatemala (martie 1995) datorită încălcării drepturilor omului.

— În Chiapas, un stat aflat în sudul Mexicului, se declanşează o insurecţie rurală de gherilă iniţiată de Armata Zapatista de Eliberare Naţională (ianuarie); ea va continua sporadic pe întreg parcursul anului, în ciuda tentativelor repetate de mediere a conflictului care eşuează.

— Itl Richard Milhous Nixon (n. 1913), al treizeci şi şaptelea preşedinte al Statelor Unite (1969 – 1974), comandant suprem al forţelor armate americane în ultimele stadii ale-Războiului din Vietnam, a demisionat pentru a evita să fie pus sub acuzare după ce s-a aflat rolul pe care l-a jucat în „Afacerea Watergate”.

EUROPA:

— Bosnia: la 6 iulie 1995 sârbii au atacat zona Srebreniţa, declarată de ONU ca zonă sigură. Musulmanii din zonă sunt depăşiţi de forţele sârbe în câteva zile. Soldaţii olandezi din trupele ONU de menţinere a păcii dislocate în zonă, puţin numeroşi n-au putut interveni. Din cei peste 40.000 de locuitori ai Srebreniţei, sârbii arestează câteva mii de bărbaţi şi îi scot din oraş pentru a-i executa. Femeilor şi copiilor li s-a permis să plece spre teritoriile controlate de musulmani. Se crede că au fost ucişi 8.000 de musulmani. Două săptămâni mai târziu, sârbii ocupau Zepa zonă declarată sigură de ONU. Din nou, trupele ONU nu intervin. Preşedinţii Clinton, Chirac şi premierul Major iniţiază un plan de acţiune imediată prevăzând atacuri aeriene împotriva sârbilor, pentru a apăra ultima zonă sigură ONU, Goradze. În acelaşi timp s-a hotărât şi sprijinirea acţiunilor forţelor musulmane croate împotriva sârbilor din republica Srbska. Acestea încep o ofensivă în august în Kraina şi Bihaci. Avioanele NATO atacă poziţiile sârbe. După 31 august, când o bombă de aruncător explodează într-o piaţă din Sarajevo, omorând

37 de oameni, loviturile aeriene NATO se amplificăţâindlovite multe obiective militare sârbeşti. Trupele croate ajung să controleze 50% din Bosnia. În octombrie, sârbii bosniaci, la presiunile lui Miloşevici, au acceptat încetarea focului.

— În noiembrie încep convorbirile de pace de la Dayton, Ohio, la care participă reprezentanţi ai sârbilor, croaţilor şi musulmanilor. La 22 noiembrie Izedbegovici-Bosnia, Miloşevici-Serbia şi Tuciman-Croaţia semnează un acord de pace. Prin acest acord musulmanii obţin 51 % din Bosnia şi un coridor spre Goradze. De asemenea, se instituie două guverne în Bosnia: Federaţia musulmană croată şi Republica Srbska, fiecare cu parlamente şi preşedinţi. La nivel federal, Bosnia are un guvern, un parlament şi un preşedinte care se schimbă anual între musulmani, croaţi şi sârbi. Totodată, numeroase forţe NATO au fost dislocate în Bosnia.

— Kosovo: în iulie, un tribunal sârb a condamnat 68 de etnici albanezi pentru că şi creat o forţă de poliţie paralelă. În august, sârbii colonizează în Kosovo câteva sute de sârbi refugiaţi din Croaţia, fapt ce duce la protestele din partea etnicilor albanezi.

ASIA-PACIFIC

— China-Taiwan. Vara, au loc numeroase manevre militare chineze în provincia Fujian şi manevre ale Marinei militare în jurul insulei Taiwan. Au loc două serii de lansări de

rachete balistice chineze în ocean, în zona dintre Taiwan şi Japonia, aproape de insulă. La 19 decembrie, SUA trimit portavionul Nimitz în strâmtoarea Formosa. Ruta este aleasă datorită „timpului nefavorabil", dar este prima dată după 17 ani când un portavion american se află în aceste ape.

AFRICA

— Angola continuă al doilea război cu UNITA. Naţiunile Unite au început demobilizarea taberelor. Au loc confruntări sporadice între UNITA şi MPLA şi câteva incidente cu personalul ONU de menţinere a păcii, ataşat mai ales pe lângă UNITA.

— Liberia: în februarie au loc lupte între forţele lui Taylor şi forţele LPC în zona portului Buchanan. În iulie, încep alte lupte între NDFL (National Democratic Party of Liberia) şi ECOMOG (ECOWAS Monitoring Group; ECOWAS Economic Community *of West African States*) *în jurul minelor de aur şi diamante şi a plantaţiilor de* arbori de cauciuc.

EUROPA

— Kosovo: Serbia semnează un acord cu liderii etnicilor albanezi să se întoarcă în universităţi după 6 ani de boicot al şcolilor şi al universităţilor de stat. Un grup clandestin separatist, numit Armata de eliberare din Kosovo (UCK), apare pentru prima oară şi revendică o serie de atentate cu bombe. UCK instalează lagăre de instrucţie în nordul Albaniei, ca şi în vestul Macedoniei, unde trăieşte minoritatea albaneză a acestei ţări. ASIA-PACIFIC

e China-Taiwan: la 24 ianuarie, guvernul taiwanez cere SUA să-i furnizeze armament. La începutul lui martie, armata taiwaneză începe exerciţii de apărare. La 5 martie, China anunţă că va efectua noi lansări de rachete balistice în Marea Chinei de Sud între 8 – 15 martie. Zonele de tragere se suprapun peste apele teritoriale taiwaneze. Guvernul taiwanez cheamă la unitate naţională şi declară că este gata să riposteze în cazul în care *vreo rachetă va cădea în apele teritoriale ale insulei. Intră în stare de alarmă bateriile de* antirachetă Patriot recent livrate de SUA. Bursa se prăbuşeşte, populaţia se sperie, apare o mică criză în aprovizionarea cu alimente şi produse de primă necesitate. Secretarul de stat american american

William Perry îşi exprimă regretul faţă de provocările chineze şi decide că se vor aplica Chinei sancţiuni economice limitate. La 11 martie, China organizează manevre cu trageri reale la care participă efective armate cu 150.000 de oameni, 250 de avioane şi nave. Zona de exerciţiu este situată la 40 de km sud de Taiwan şi se stinghereşte căile maritime comerciale. SUA trimit în zonă portavionul Independence, care se alătură portavionului Nimitz. La 23 martie au loc în insulă alegeri prezidenţiale, fără ca viitorul preşedinte să fie precizat că independenţa insulei nu figurează în programul său. La 28 martie, China a anunţat sfârşitul manevrelor. Criza se domoleşte. B Jrak: pe 31 august, armata irakiană intervine în favoarea uneia dintre facţiunile implicate în războiul civil ce se desfăşura în Kurdistanul irakian aflat în zona protejată de americani în nordul Irakului şi ocupă oraşul Irbil. Ca urmare a acestei intervenţii, pe 3 şi 4 septembrie, în cadrul operaţiunii Desert Srike, SUA lansează 44 de rachete de croazieră Tomahawk asupra unor obiective militare irakiene. Preşedintele extinde zona interzisă pentru zbor pentru aviaţia irakiană spre centrul Irakului.

Între *16 şi 20* decembrie, ca urmare a refuzului *Irakului de a* coopera cu inspectorii ONU, SUA şi Anglia atacă pe calea aerului obiective irakiene considerate ca unităţi

de producţie de arme nucleare, chimice sau biologice, aerodromuri, baze militare şi comandamente ale gărzii republicane, rafinării. Ca urmare, Irakul declară că nu va mai coopera cu inspectorii ONU şi că nu va respecta zona de interzicere a zborului. AFRICA

— Congo (Zair): la începutul lunii octombrie, guvernatorul provinciei Kivu, ales datorită sprijinului minorităţii hutu, ordonă ca, în decurs de o săptămână, minoritatea tuţii să părăsească provincia. Minoritatea tuţii

se răscoală, obţinute succese împotriva armatei congoleze şi declanşează o amplă mişcare având ca obiectiv înlăturarea dictatorului Mobutu. Reapare pe scena politică Laurent Kabila, un fost ministru în timpul lui Patrice Lumumba, care formează gruparea AFDL (Forţele democrate pentru eliberarea Congoului (Zair). Mobutu, bolnav şi internat în Franţa, se reîntoarce la Kinshasa în decembrie pentru o contraofensivă împotriva lui Kabila, dar eşuează.

e Liberia: în aprilie, Taylor începe o ofensivă asupra capitalei Monrovia în fruntea unei forţe de 30.000 de luptători. În timpul luptei, capitala suferă mari distrugeri, iar zeci de mii de refugiaţi părăsesc oraşul. Trupe Navz SEAL au apărat ambasada SUA. Din acest moment, forţele aflate în conflict par epuizate, generalul nigerian Victor Malu este numit la comanda ECOMOG în august. Acesta decretează demobilizarea generală şi un plan de predare a armamentului, care este acceptat. În anul 1997, se organizează alegeri câştigate de Taylor.

EUROPA:

e Kosovo: în ianuarie rectorul sârb al Universităţii din Priştina este grav rănit de o explozie a unei maşini-capcană. Un lider UCK este ucis într-un schimb de focuri cu poliţia. În martie patru persoane sunt rănite în urma exploziei unei bombe în centrul Priştinei. În septembrie sunt atacate posturile de poliţie din zece localităţi din Kosovo. În octombrie are loc un raid cu grenade şi arme automate împotriva unei tabere de refugiaţi sârbi. Separatiştii declară că au doborât un avion de şcoală al Yugoslav Airlines.

ASIA:

— Afghanistan: talibanii încep o ofensivă împotriva forţelor generalului Postum care deţinea controlul a cinci provincii din nordul ţării şi cu sprijinul generalui Maljkfocupă oraşul Mazar-i-Sharif. Din acest moment

talibanii sunt recunoscuţi drept guvern legitim al Afghanistanului de către Pakistan, Arabia Saudită şi Emiratele Arabe Unite, e Cambodgia: au loc lupte interne între diferite facţiuni, uncie împotriva lui Pol Pot, ale cărui forţe sunt în scădere (5.000 luptători în 1996). Pol Pot este capturat în iunie şi moare în închisoare la 15 aprilie 1998, în urma unui atac de cord. În iulie izbucnesc lupte la Phnom Penh iar prinţul Norodom Ranariddh părăseşte ţara, susţinătorii săi retrăgându-se în junglă unde se aliază cu unele rămăşiţe ale forţelor khmerilor roşii, e Birmania (Burma sau Myanmar): îndelungatul război civil continuă în regiuni din nordul ţării între trupele guvernamentale şi diferite grupări etnice, dizidenţi politici şi traficanţi de droguri. Operaţiile militare de lângă frontieră produc conflicte ocazionale cu Thailanda.

AFRICA:

e Congo (Zair): la 8 aprilie Mobutu declară stare de necesitate naţională, dar aceasta nu împiedică continuarea unor mari demonstraţii în capitală. Nelson Mandela

organizează, în mai, o conferinţă de reconciliere între Mobuţu şi Kabila dar Mobutu refuză să semneze încetarea focului sau transferul puterii. Pe 16 mai Mobutu părăseşte ţara iar Kabila declară sfârşitul statului Zair şi revenirea la numele de Republica Democratică Conga

— Congo (Brazzaville): în februarie, partide din opoziţie au cerut să fie devansate alegerile (care urmau să se desfăşoare în iulie şi august acelaşi an), să fie dezarmată populaţia civilă şi să fie dislocată în zonă o forţă multinaţională de menţinere a păcii şi o comisie electorală independentă. Guvernul Lisouba respinge aceste cereri. În mai încep lupte între trupele guvernului Lisouba şi miliţiile lui Sassou-Nguesso, liderul coaliţiei FDU (Forţele Democrate Unite), candidat prezidenţial. Apar şi alte facţiuni armate rebele care ocupă zone din ţară şi

masacrează populaţia. Trupe franceze evacuează populaţia. Luptele continuă până în octombrie când Sassou-Nguesso este instalat preşedinte. AMERICA:

— Perú: trupele guvernamentale au continuat acţiunile împotriva grupărilor paramilitare Sendrcro Luminoso (Calea Luminoasă) şi MRTA (Mişcarea Revoluţionară Túpac Amaru).

EUROPA:

— Kosovo: zeci de etnici albanezi suspectaţi ca fiind separatişti sunt ucişi în diferite acţiuni ale poliţiei sârbe în regiunea Peniţa. În PriStina au loc proteste şi lupte de stradă. În replică, sunt ucişi etnici sârbi, casele sunt arse, iar satele evacuate. Ibrahim Rugova, liderul albanez din Kosovo cere independenţă pentru regiune. TWbanezii desfăşoară alegeri pentru preşedinte şi parlament local care sunt considerate ca ilegale de Belgrad. La Priştina încep tratative între negociatori albanezi şi sârbi în timp ce luptele continuă. O ofensivă masivă sârba din august, cu durata de o lună, slăbeşte forţa UCK care pierde localitatea Junik. Luptele continuă. Consiliul de securitate ONU votează o rezoluţie pentru încetarea focului în Kosovo şi este avertizat guvernul de la Belgrad în legătură cu posibile măsuri suplimentare. Luptele continuă.

În octombrie occidentalii sunt sfătuiţi să părăsească Iugoslavia pentru că NATO pregăteşte atacuri aerinc. La nord, în Kosovo, noi lupte izbucnesc, anulând eforturile internaţionale de încetare a focului.

ASIA:

— Afghanistan: ocuparea de către talibani a localităţii Mazar-i-Sharif a provocat ostilitatea şiiţi lor hazari din zonă. Generalul Malik renunţă la alianţa cu talibanii şi 3.000 de talibani sunt ucişi de luptătorii lui Malik şi de şiiţii hazari. În august talibanii reocupă Mazar-i Sharif şi masacrează la graniţă 2000 de şiiţi, câţiva cetăţeni iranieni, inclusiv diplomaţi, încât posibilitatea declanşării

unui război cu Iranul – care masacrează 250.000 soldaţi – este sporită. Ca urmare a atacurilor cu bombe asupra unor ambasade americane din Africa, SUA lansează rachete de croaziera asupra unor tabere Al-Qaida din Afghanistan.

— Irak: între 16 – 20 decembrie, SUA şi Anglia desfăşoară operaţiunea Desert Fox pentru a pedepsi lipsa de cooperare a Irakului cu misiunile de inspecţie ale ONU. Sunt lovite cu bombe şi rachete uzine de armament, aerodromuri, centre militare de comandă, baze ale gărzii republicane a lui Saddam, rafinării de petrol. Ca urmare, Irakul declară că nu mai permite continuarea inspecţiilor ONU şi că va utiliza zonele interzise pentru

565

zbor. Baterii antiaeriene irakiene atacă avioanele aliate care zboară în zonele interzise pentru Irak. Acestea răspund atacurilor şi lovesc bateriile antiaerinc irakiene. Astfel de incidente se repetă periodic şi tensiunea în zonă creşte.

e Yemen – Arabia Saudită: trupe yemenite ocupă o insulă din Marea Roşie disputată cu Arabia Saudită. Din acel moment ambele părţi reclamă zeci de incursiuni armate peste frontieră, atacuri asupra unor sate şi lupte pe insula Duwaima. În iulie Yemenul declară că a obţinut controlul asupra insulei.

e Cambodgia: prinţul Norodom Ranariddh se întoarce din exil în martie 1998, intră în guvernul Hun Sen şi, practic, încetează luptele din ţară.

AFRICA:

— Angola: în martie oficialii UNITA anunţă că renunţă la pretenţia de a reprezenta o forţă militară şi se declară partid politic având drept lider pe Savinbi. Spre sfârşitul anului reîncep luptele între UNITA şi MPLA.

— Guinea Bissau: o lovitură de stat condusă de un fost general, Mane, împotriva preşedintelui Vieira, care guverna ţara din 1980, eşuează. Preşedintele Vieira este

ajutat cu trupe de Senegal (1200 oameni) Şi Guinea-Konakry (400 oameni). Rebeliunea împotriva lui Vieira ia amploare şi capătă caracter armat. Luptele din capitală determină peste 300.000 de oameni să părăsească oraşul. Pe 26 iulie se semnează un acord de încetare a focului care este încălcat de câteva ori. La 2 noiembrie, la Abuja în Nigeria, Vieira şi Mane semnează un acord de pace care prevede un guvern de tranziţie, noi alegeri în martie 1999, retragerea trupelor străine şi înlocuirea lor cu forţe multinaţionale de menţinere a păcii.

— Lesotho: la alegerile din mai 1998 partidul aflat la putere, Congresul pentru Democraţie din Lesotho a câştigat 79 din 80 de locuri. Populaţia a reclamat sistemul electoral corupt şi a început o serie de demonstraţii de stradă. În septembrie are loc o revoltă în armată. Ofiţeri tineri arestează ofiţeri superiori. Şeful armatei, GI. Lt. Mosakeng demite 26 ofiţeri superiori după care demisionează şi el. Confuzia împiedică armata să participe la stabilirea ordinii şi demonstraţiile continuă. S ADC (Southern African Development Community) din care fac parte Africa de Sud, Botswana şi Zimbabwe sponsorizează convorbiri de pace între partidul aflat la putere şi trei partide din opoziţie, dar acestea eşuează.

EUROPA:

— Kosovo: în ianuarie sunt descoperite cadavrele a 40 de etnici albanezi. Parc o execuţie în masă. Doi ofiţeri superiori NATO merg la Belgrad pentru a avertiza autorităţile despre intenţia NATO de a executa lovituri aeriene asupra unor obiective sârbe dacă aceştia nu încetează cu violenţele. La 29 ianuarie Grupul de contact (Germania, SUA, Franţa, Marea Britanie) somează cele două părţi beligerante să se întâlnească la Rambuillet începând cu 6 februarie, în caz contrar ameninţând cu atacul. O primă parte a convorbirilor de pace are loc acum, urmând ca o a doua parte să înceapă la Paris, la Centrul de

conferinţe internaţionale, la 15 martie. Această a doua parte a negocierilor degenerează. Pe teren, armata sârbă desfăşoară al treilea corp de armată şi accentuează presiunea, sfidând parcă bombardamentele promise. La 24 martie, puţin înaintea orei 20, forţele NATO încep să bombardeze teritoriul iugoslav. Începe ultimul război european din secolul XX. El opune Serbia unor ţări NATO. Rachete de croazieră lansate de nave şi avioane americane, germane şi franceze lovesc obiective din

566

Iugoslavia. Forţaţi de trupele şi miliţiile paramilitare sârbe, mii de etnici albanezi se refugiază în Albania şi Macedonia unde se organizează tabere de refugiaţi. Rachete NATO lovesc din eroare şi obiective civile ca autobuze cu călători, convoaie. În aceste atacuri sunt ucişi şi etnici albanezi. În 7 mai, cinci bombe NATO lovesc ambasada Chinei din Belgrad. Pe 27 mai Tribunalul internaţional de la Haga îl acuză pe preşedintele iugoslav Miloşevici de crime de război, deportări forţate şi crime împotriva umanităţii. După 10 săptămâni de război, Slobodan Miloşevici acceptă planul de pace NATO-Rusia. Loviturile aeriene NATO continuă până când planul de pace este implementat. Trupele sârbe se retrag din Cosovo între 10 şi 20 iunie şi sunt înlocuite de trupe NATO, trupele KFOR, aproximativ 50.000 de oameni. Începe dezarmarea KLA (Armata de eliberare din Kosovo).

ASIA:

z e Cecenia: în august, aproximativ 2000 de rebeli islamici conduşi de Khattab, un lider fundamentalist islamic arab şi Shamfl Basaev, lider cecen, se infiltrează din Ceccnia în Daghestan cu scopul de a uni această ţară islamică cu Cecenia. Rebelii cuceresc câteva sate şi obţin unele succese în luptele cu trupele ruseşti. Rusia aduce întăriri celor aproximativ 17.000 de militari ruşi din zonă şi efectuează intense atacuri aeriene împotriva rebelilor (200

raiduri aeriene în şase zile). După respingerea rebelilor, Rusia îşi continuă acţiunile şi pe teritoriul Ceceniei. Sunt distruse sate şi oraşe prin bombardamente de aviaţie şi artilerie pentru a maximiza pierderile în rândul rebelilor. Acest al doilea război cecen duce la pierderea semi independenţei Ceceniei faţă de Rusia.

— Irak: loviturile aeriene ale SUA şi Marii Britanii în interiorul şi în afara zonelor interzise aviaţiei irakiene pentru zbor cresc în intensitate. Sunt lansate peste 1100 proiectile asupra a 360 ţinte irakiene. La rândul lor, irakienii continuă să „urmărească radar" avioanele coaliţiei şi să lanseze rachete împotriva lor, provocând astfel reacţii de răspuns. Coaliţia a utilizat în zonă 200 avioane militare, 19 nave de luptă şi 22.000 de militari.

— Afghanistan: talibanii continuă presiunea militară asupra Alianţei nordice formată din forţele uzbece ale generalului Dostum, tadjice ale lui Rabani şi şiite hazaris ale lui Mohaqiq. Talibanii sunt sprijiniţi de forţe ale organizaţiei Al-Qaida a lui bin Laden.

e Kaşmir: în vară, incidentele de graniţă dintre India şi Pakistan se transformă într-un adevărat război între armatele celor două ţări masate la graniţă.

AFRICA:

— Burundi: urmându-i fostului preşedinte tanzanian Julius Nyerere, Nelson Mandela a fost numit în 1999 să conducă tratativele de pace din Burundi. Acesta a desfăşurat tratative în tot cursul anului cu reprezentanţii tuturor grupurilor politice şi militare (inclusiv principalele partide Hutu şi Tutsi).

— Congo: în iulie 1998 preşedintele Kabila cerc trupelor ruandeze şi ugandeze să părăsească Congo. În august aceste trupe ocupă partea de est a ţării şi organizează grupări armate rebele locale. Angola, Zimbabwe şi Namibia trimit trimit trupe în sprijinul lui Kabila. Aceasta marchează începutul celui de al doilea

război din Congo, în iulie 1999 se semnează acordul de pace de la Lusaka. Acordul consideră în mod greşit conflictul drept război civil şi nu drept o invazie. Având trupe străine în ţară, Kabila este nevoit să semneze acordul pentru a câştiga timp, dar sabotează implementarea acestuia.

— Uganda: au loc bombardamente asupra unor restaurante, baruri de noapte şi alte locuri publice din Kampala. În martie, opt turişti strai ni, inclusiv doi american i „sunt

ucişrde un grup de gherilă. Preşedintele Yoweri Museveni utilizează armata pentru a lupta împotriva a doua grupuri rebele principale – LRA (Lord's Resistance Army) şi ADF (Allied Democratic Forces). Mii de copii, folosiţi de LRA şi ADF ca luptători, sunt ucişi. Se organizează tabere de protecţie pentru populaţia rurală refugiată.

— Ruanda: în iunie Ruanda declară o încetare unilaterală a focului pentru trupele sale aflate pe teritoriul Republicii Democratice Congo unde luptau pentru preşedintele congolez Kabila. Se începe retragerea acestor trupe din Congo. În aceeaşi lună guvernul ruandez anunţă că îşi prelungeşte mandatul pentru încă patru ani.

e Etiopia: în februarie au loc lupte grele între forţe armate ale Etiopiei şi Eritreei, sub motivul obţinerii suveranităţii asupra regiunii de frontieră Badame. În lupte sunt implicate trupe de uscat, tancuri, artilerie şi aviaţie. Ambele părţi suferă pierderi grele (50.000 de morţi). Etiopia declară că *a obţinut victorii importante pe care Eritreea le contestă*.

— Somalia: miliţiile liderului local Hussein Aidid deţin controlul unor regiuni ca cea de la sud de Mogadishu. împotriva lor luptă grupuri islamice fundamentaliste. Se prelungesc pe teritoriul Somaliei

disputele dintre Etiopia şi Eritreea. În octombrie au loc în ţară ample demonstraţii pentru pace care se transformă în lupte între clanuri. În sud luptătorii RRA (Rahanwein Resistance Army) ocupă unele zone deţinute de miliţiile lui Aidid cu mari suferinţe şi pierderi pentru populaţia rurală locală. Multe lupte au drept justificare implementarea legii islamice.

AMERICA DE SUD

— Columbia: luptători PARC (Columbia Revolutionary Armed Forces): narco-marxişti ucid pe 4 martie trei voluntari americani, activişti pentru drepturile omului în Columbia, prin execuţie. Alte atacuri ale acestor luptători sunt finalizate prin retrageri acoperite prin implantarea de câmpuri de mine şi organizarea de ambuscade împotriva soldaţilor trupelor guvernamentale. PARC deţine şi capacitatea tehnica de a bruia telecomunicaţiile armatei şi poliţiei guvernamentale. Incapabil să-i combată decisiv, preşedintele Păstrâna a conferit recunoaştere politică pentru PARC şi ELN (National Liberation Army) şi a demilitarizat zone din ţară la cererea rebelilor.

— Perú: în mai au loc lupte între poliţie şi luptători de gherilă, aparţinând grupării Calea luminoasă, în localitatea Uchiza.

ASIA

— Afghanistan: continuă presiunile talibanilor asupra forţelor Alianţei Nordice. Talibanii sunt sprijiniţi, de multe ori, de forţele arabe ale lui Osama bin Laden.

— Irak: continuă acţiunile de hărţuire dintre aviaţia SUA şi Marii Britanii şi armata irakiană, în special apărarea anti-acriană, din cadrul şi din afara zonelor din Irak interzise pentru zbor aviaţiei irakiene.

e Burma (Myanmar): armata guvernamentală continuă să fie folosită pentru înăbuşirea acţiunilor prodemocraţie. Se desfăşoară acţiuni contra insurgenţilor, manifestări de muncă forţată, mutări forţate de populaţii,

execuţii fără judecată, mai ales în rândurile unor minorităţi etnice. Sute de civili sunt ucişi.

AFRICA

e Congo: echilibrul de forţe din ţara începe să se încline în favoarea preşedintelui Kabila. Forţele rebele sunt măcinate de dispute între ele. Au loc lupte între forţele

sprijinite de Ruanda şi cele sprijinite de Uganda pentru controlul locaţiei Kisangani cu resursele sale de diamante.

— Ruanda: în martie, preşedintele hutu P Bizimungu demisionează după ce acesta să distanţat de Partidul tutsi PE (Rwanda Patriotic Front). Vicepreşedintele tutsi P Kagame devine preşedinte. Tribunalele ruandeze condamnă la moarte peste 300 persoane din cauza participării la genocidul din 1994 din ţară. Alţi 120.000 de oameni urmează să fie judecaţi în aceeaşi cauză. Trupe ruandeze continuă să fie implicate în războiul civil din Congo.

— Burundi: sub managementul lui Nelson Mandela tratativele de instaurare a păcii interne au dus la semnarea, în august, a acordurilor de la Arusha de către reprezentanţii principalelor partide politice hutu şi tutsi, de guvern şi Adunarea Naţională. Facţiuni armate rebele nu au semnat acordurile şi rebeliunea armată continuă. În noiembrie este instaurat un guvern de tranziţie condus de Pierre Buyoya.

— Nigeria: adoptarea legii islamice, sharia, în câteva state nordice, cu toată opoziţia creştinilor, a provocat confruntări între creştini şi musulmani confruntări soldate cu sute de morţi.

— Sierra Leone: UNAMISIL (United Nations Mission în Sierra Leone) şi-a extins eforturile de stabilire a punctelor de monitorizare şi dezarmare din imediata

apropiere de zonele controlate de forţele RUF (Revolutionary United Front). Forţele RUF au iniţiat acţiuni militare, omorând şi capturând personal UNAMISIL. Ambasada SUA în Sierra Leone evacuează cetăţeni americani pentru a reduce numărul celor expuşi riscurilor. Se duc tratative şi se aduc forţe şi mijloace în zonă pentru rezolvarea crizei.

— Etiopia: în 12 mai Etiopia lansează un atac masiv împotriva Eritreei. Pe 18 iunie cele două ţări acceptă încetarea ostilităţilor. Guvernul etiopian expulzează 70.000 de oameni în Eritreea pe motive de apartenenţă etnică. Se estimează că 40.000 de etiopieni din Eritreea au revenit în Etiopia. Au loc revolte armate în Ogaden şi statul Oromia.

— Yemen: la 12 octombrie, distrugătorul american USS Cole, aflat în portul Aden pentru realimentare cu carburant, a fost avariat de o explozie a unei şalupe-capcană lângă bordul navei. În explozie au murit 17 marinari americani şi au fost răniţi alţi 39. Are loc un act terorist legat de reţeaua Al-Qaeda a lui bin Laden.

AMERICA DE SUD

— Columbia: războiul civil se accentuează. Tot mai multe zone împădurite din ţară sunt controlate de gherila PARC pe de o parte şi de forţe paramilitare pe de altă parte, în dauna forţelor guvernamentale. Rebelii plantează câmpuri de mine în zonele pe care le controlează şi sunt restricţionate activităţile civile.

— Perú: politica militară în forţă a preşedintelui Fujimori a dus la reducerea activităţii celor două grupări rebele principale MRTA şi Cărarea luminoasă.

EUROPA:

— Macedonia: în februarie insurgenţi albanezi aparţinând NLA (National Liberation

Army) încep lupte cu forţele guvernamentale. În timpul lor au loc numeroaşe încălcări ale drepturilor omului de către ambele părţi aflate în conflict şi sunt

înregistrate numeroase victime din partea civililor. Negocierile duc la semnarea unui acord de pace la 13 august. NLA acceptă să demobilizeze şi să predea armele forţelor NATO amplasate în Macedonia. În noiembrie parlamentul adoptă amendamentele constituţionale cerute de etnicii albanezi în cadrul acordului de pace semnat.

569

ASIA:

e Afghanistan: până în toamnă talibanii au continuat presiunile împotriva Alianţei nordice.

La 9 septembrie liderul Alianţei nordice Massoud este asasinat de oameni ai lui binladen. După atacul terorist de la 11 septembriedmă JJ A, la 7 octombrie începe războiul anti-terorist prin atacuri cu rachete, bombardamente de aviaţie şi acţiuni de comandodin partea SUA şi a Marii Britanii împotriva talibanilor şi a forţelor lui bin Laden din Afghanistan. Se realizează coordonarea atacurilor aeriene cu cele de la sol ale Alianţei nordice. La 13 noiembrie Kabulul este eliberat de talibani, iar la 25 noiembrie, ultimul bastion taliban, localitatea Konduz este eliberată. Se continuă distrugerea forţelor talibane şi Al-Qaida dispersate şi retrase în munţi.

— Burma (Myanmar): guvernul militar continuă discuţiile cu secretarul general al NLD (National League for Democracy) sub auspiciile ONU şi au loc unele înţelegeri. Sunt eliberaţi 180 de deţinuţi politici, se permite reluarea activităţii legale a NLD, se reduce nivelul criticilor reciproce. Guvernul efectuează câteva raiduri în stand nord-estic Shan şi arestează numeroşi traficanţi de droguri. Thailanda declară că guvernul militar din Burma nu poate sau nu vrea să controleze traficul de droguri la graniţa cu Thailanda. e Kaşmir: un atac sinucigaş cu bombă în localitatea Srinagar, soldat cu 38 de morţi, urmat de un atac al separatiştilor din Kaşmir în Parlamentul Indian în decembrie, acesta soldat şi el cu 13 morţi, din

care făceau parte inclusiv atacatorii, aduce India şi Pakistanul în praguţunui nou război. Se fac aluzii la eventuale lovituri nucleare din partea ambelor părţi. Au loc eforturi internaţionale pentru a calma situaţia.

e Nepal: regiunile central-vestice ale ţării continuă şi în acest an să fie „sanitarizate” de tribunalele populare ale insurgenţilor maoişti. Încep să fie semnalate acţiuni ale insurgenţilor maoişti şi în estul ţării. Sunt atacate locaţii ale poliţiei guvernamentale de formaţii de până la 300 insurgenţi înarmaţi. La 1 iunie este asasinată familia regală, ceea ce produce o adâncă criză politică. Se intensifică atacurile rebelilor maoişti. Armata regală este înzestrată cu elicoptere şi cu aparatură de vedere pe timp de noapte. Se crează şi o forţă paramilitară de 15.000 de oameni. Încep convorbiri cu rebelii (tovarăşul Prachanda şi primul ministru Deuba). La 21 noiembrie Prachanda suspendă convorbirile. Două zile mai târziu încep atacuri maoiste simultane în nouă districte. Pe 25, atacurile iau amploare. Sunt vizate un aeroport şi clădiri ale armatei. Sunt ucişi peste 140 de oameni. Pentru prima oară maoiştii angajează lupte cu armata şi anunţă crearea unui guvern revoluţionar la Rolpa şi a Armatei populare de eliberare.

— Bangladesh: Ia 18 aprilie, trupe de frontieră din Bangladesh ocupă prin luptă cu trupele de frontieră indiene un sat disputat de la frontieră. Sunt ucişi în lupte 15 militari indieni. Şi trupele din Bangladesh au morţi, deşi numărul victimelor este redus. Grănicerii indieni reocupă satul. Peste 10.000 de localnici se refugiază din zonă datorită luptelor în care se folosesc ca armament pistoale-mitralieră şi aruncătoare de bombe. Câteva sate au de suferit. Guvernele celor două ţări au iniţiat imediat acţiuni pentru detensionarea situaţiei. Se organizează convorbiri privind frontiera în martie anul următor. AFRICA:

— Sudan: la începutul anului, aproximativ patru milioane de sudanezi se aflau în situaţia de strămutaţi

intern, 420.000 refugiaţi în ţările vecine, iar 360.000 de refugiaţi din ţările vecine se aflau pe teritoriul Sudanului. Aviaţia guvernamentală a executat o serie de atacuri care au afectat în principal populaţia civilă. Se dezvoltă o criză alimentară de g *570*

proporţii în ţară. Guvernul frânează acţiunile ONU de distribuire a ajutoarelor alimentare în ţară. De-a lungul întregului an au loc lupte între forţele guvernamentale, miliţiile proguvemamentale, trupele rebele şi anti-rebele simultan sau pe rând, unele împotriva celorlalte. Se mai adaugă, astfel, încă un an la cei 17 ani de război civil. În sudul şi centrul Sudanului au *pierit*, *începând cu* anul 1983 şi până în prezent, din cauza războiului civil, peste două milioane de oameni.

z – Yemen: la 19 decembrie trupele guvernamentale atacă unele sate ale tribului

Abida suspectate de a ascunde luptători Al-Qaida. Mor 24 de soldaţi şi 16 membri ai tribului.

— Burundi: la începutul anului partidele civile cad de acord asupra formării unui guvern de tranziţie, dar grupurile armate rebele resping acordul. În noiembrie se formează un guvern de tranziţie de către părţile participante la Acordul de la Arusha. Este numit ca şef de stat, pentru 18 luni, preşedintele Pierre Buyoya, iar ca vicepreşedinte Domiţian Ndayizeye (hutu).

— Congo (Kinshasa): în ianuarie preşedintele Kabila esteasasinat. Îi ia locul fiul său-Joşepfr Kabila. Acesta promite că va susţine dialogul inter-congolez. În august, grupări rebele şi guvernamentale se întâlnesc în Botswana pentru discuţii. Preşedintele permite dislocarea trupelor ONU *de* menţinere a păcii şi relaxează activitatea politică din ţară.

— Uganda: în *martie au* loc alegeri naţionale. Preşedintele Museveni câştiga alegerile. Trupe ugandeze continuă să fie dislocate şi să acţioneze în Congo.

— Liberia: trupe ONU încep să ocupe fără lupte teritoriile deţinute de rebeli. În mai are loc al doilea acord de la Abuja privind dezarmarea totală a rebelilor şi se fac paşi importanţi până la sfârşitul anului pentru implementarea acordului.

— Siera Leone: Continuă luptele între trupele guvernamentale şi rebelii RUF (Revolutionary United Front) susţinuţi de Liberia.

AMERICA DE SUD:

— Columbia: de-a lungul anului, al treilea al acordului de pace, „actorii înarmaţi" şi-au întărit forţele iar afacerile cu droguri continuă.

AMERICA DE NORD:

— SUA: la 11 septembrie, terorişti ai organizaţiei Al-Qaida a lui Oşama bin Laden au deturnat în zbor patru avioane de pasageri de peliniile americane". Cu două avioane au lovit clădirea World Trade Center din New York, cu unul clădirea Pentagonului, iar al patrulea s-a prăbuşit în Pennsylvania, în urma unor lupte la bord între terorişti, pe de o parte, şi echipajul avionului şi pasagerii, pe de altă parte. Atacul a provocat peste 3.000 de victime de partea SUA.

ASIA:

— Afghanistan: se continuă formarea şi consolidarea AŢA (Afghanistan Transitional Authority), conform acordului de la Bonn din decembrie 2001. Se acordă ajutor pentru înlăturarea timpurilor de mine existente. Apar 150 – 300 de răniţi noi pe lună din cauza exploziei minelor plantate în anii de război. Măsurile luate pentru descurajarea plantaţiilor de opiu au avut puţin succes.

— Irak: după 11 septembrie 2001, SUA şi Marea Britanie deplasează în zona Golfului importante forţe şi mijloace militare. Preşedintele Bush insistă asupra existenţei unor legături între regimul Sadam şi organizaţia

Al-Qaeda şi u unor arme de distrugere în masă în Irak. Comisia de inspecţie ONU, condusă de Hans Blix, îşi reia activitatea de căutare a armelor de distrugere în masă. Preşedintele Bush vorbeşte despre necesitatea unui război preventiv şi a înlăturării regimului Sadam.

— Kaşmir: puternica desfăşurare de forţe armate indiene la graniţa cu Pakistanul a avut drept principal obiectiv, printre altele, să forţeze Pakistanul să prevină infiltrările de terorişti dinspre Kaşmir spre India. În octombrie, după zece luni de încordare, India anunţa că începe să retragă trupele de la graniţă în locaţiile lor permanente.

— Nepal: în cursul anului insurgenţii maoişti din PLA (People's Liberation Army) au desfăşurat o scrie de acţiuni împotriva poliţiei guvernamentale şi RN A (Royal Nepalez Army) încununate de succes. Spre sfârşitul anului atât SUA cât şi alte ţări au început să ajute militar guvernul nepalez în lupta împotriva PLA, ca urmare a hotărârilor unor conferinţe internaţionale care au avut loc în Anglia şi la Kathmandu şi care au analizat situaţia din Nepal. Încep discuţii de pace între guvern şi maoişti.

— Filipine: în ianuarie au loc lupte violente între trupele guvernamentale şi rebeli musulmani din MILF (Moro Islamic Liberation Front) şi din grupurile „Pentagon gang" şi Abu Sayyaf MILF luptă pentru un stat islamic independent în sudul ţării. Ceic două grupuri sunt considerate de SUA ca teroriste. Abu Sayyaf arc legături cu bin Laden. Au loc discuţii de pace informale între guvern şi MILF.

AFRICA:

— Sudan: la 15 octombrie guvernul sudanez semnează un acord de încetare a focului cu principala grupare rebelă din sudul ţării SPLIN/A (Sudan People-s Liberation Movement/Army). Tratativele de pace au avut loc în Kenya. La 21 octombrie preşedintele american Bush

semnează Actul de pace din Sudan, act care-i dă dreptul să aplice sancţiuni părţilor care nu respectă acordul. După şase luni de supraveghere, încălcările acordului urmează să fie analizate de Consiliul de Securitate ONU care hotărăşte sancţiunile. Preşedintele Sudanului Omar al-Bashir se pronunţă împotriva actului.

— Congo: la 22 iulie Congo şi Ruanda ajung la un acord de pace după cinci zile de convorbiri desfăşurate în Africa de Sud. S-au discutat două probleme: retragerea celor aproximativ 20.000 de militari ruandezi din Congo şi retragerea sprijinului pentru miliţia Interahamwe, formată din foşti soldaţi ruandezi şi extremişti hutu care acţionează în estul ţării. La 13 septembrie şi trupele din Zimbabwe încep retragerea din Congo. De asemenea, din Congo încep să se retragă şi trupele ugandeze. Continuă lupte între trupele guvernamentale şi forţe rebele din RDC-N/MLC (Congolese Rally for Democracy-National/Congolese Liberation Movement). La 31 decembrie şi RDC-N/ MLC acceptă să înceteze focul conform Acordului de la Gbadolite.

— Liberia: continuă lupte violente între trupele guvernamentale AFL (Armed Forces of Liberia) şi trupele rebele LURD (Liberian United for Reconciliation and Democracy). Preşedintele Taylor declară stare de urgenţă. În luna mai are loc o ofensivă a trupelor LURD. Guvernul recrutează forţat copii în armată.

— Coasta de Fildeş: în septembrie izbucnesc lupte între forţe anti-guvernamentale, formate în cea mai mare parte din foşti militari demobilizaţi şi trupele guvernamentale. Insurgenţii ocupă oraşul Buake, al doilea ca mărime din ţară. Trupe speciale franceze, staţionate în Abidjan, evacuează străinii (europeni şi americani). În acelaşi scop, sosesc

În zonă, în Ghana vecină, trupe speciale americane.

Lideri politici din ţările vecine sosesc la Abidjan, la sfârşitul lunii septembrie, pentru a mijloci o încetare a focului. Trupele de securitate guvernamentale *atacă zone populate cu numeroşii* muncitori cântgranţi din ţările vecine (un sfert din populaţia ţării este formată din astfel de emigranţi). La mijlocul lunii octombrie tratativele de încetare a focului se întrerup. Rebelii cer demiterea preşedintelui Laurent Gbagho. La 22 octombrie, demonstranţii împresoară tabăra militară franceză de lângă aeroportul de la Abidjan. Sunt respinşi cu gaze lacrimogene. Se reiau eforturile de mediere şi se discută despre aducerea unor forţe africane de menţinere a păcii. La 30 octombrie se desfăşoară tratative în Lima, capitala Republicii Togo. Tratativele trenează, luptele continuă. Şi trupele franceze sunt implicate în lupte cu rebelii. Francezii descoperă gropi comune cu numeroase cadavre. Guvernul declară mobilizare generală. Şi alţi militari francezi sosesc la Abidjan, în decembrie au loc lupte între trupele franceze şi rebeli. Pe 25 decembrie preşedintele Gbagho propune un nou plan de pace.

— Madagascar: în decembrie 2001 au loc alegeri prezidenţiale. Candidaţi! sunt L. Ratsiraka, preşedintele în exerciţiu şi M. Ravalomanana, primarul capitalei ţării. Rezultatul scrutinului este contestat. La 22 februarie Ravalomanana se declară preşedinte. Tramasina este declarată a doua capitală a ţării şi tot acum Ratsiraka declară legea marţială, în aprilie, Curtea Constituţională îl declară pe Ravalomanana câştigător cu 51, 5% din voturi. Ratsiraka refuză să accepte, dar în iulie pleacă în Franţa şi astfel se termină războiul civil de şase luni din ţară.

AMERICA DE SUD

— Columbia: în ianuarie, la ceremonia de investire ca preşedinte a lui Guticrez la Quito, preşedintele Columbian Uribe cere SUA să se implice pe scară largă în războiul civil din Columbia, adică în lupta contra insurgenţilor din

FARC şi ELN.

SUA trimite o unitate specială (70 berete verzi) în regiunea Arauca pentru a instrui o brigadă nou constituită a Forţelor de uscat columbiene.

ASIA:

— Irak: la 20 martie începe invazia Irakului de către forţe armate ale Coaliţiei formate din 250.000 de militari americani, 5.000 britanici, 2000 australieni şi 200 polonezi. Acestea pătrund în Irak prin sud, din Kuweit, însoţite de intense bombardamente cu rachete şi aviaţie a unor obiective militare irakiene considerate de Coaliţie drept importante. Scopurile invaziei sunt: înlăturarea guvernului Saddam Hussein, sprijinirea tranziţiei Irakului spre un regim democratic, găsirea şi eliminarea armelor de distrugere în masă şi a teroriştilor, culegerea de informaţii despre producţia de arme de distrugere în masă şi culegere de informaţii despre terorişti, încetarea sancţiunilor împotriva Irakului şi acordarea de ajutor umanitar, securizarea câmpurilor şi a infrastructurii petroliere. Nu se reuşeşte să se găsească arme de nimicire în masă şi nici evidenţe credibile privind legăturile regimului Saddam cu organizaţia teroristă Al-Qaeda. După trei săptămâni de lupte guvernul şi armata irakiană cedează. La 9 aprilie este declarat sfârşitul regimului Saddam Hussein, începe căutarea şi arestarea personajelor cheie ale regimului. La 13 decembrie este capturat Saddam. La 1 mai preşedintele american George W. Bush anunţă, de la bordul portavionului USS Abraham Lincoln, aflat în zona Golfului, sfârşitul principalelor operaşiuni militare în Irak. Pierderi umane estimate în acest război: 100.000 de irakieni, 1254 americani, alţi 146 militari ai coaliţiei, peste 190 civili străini din Irak.

— Nepal: în ianuarie maoiştii solicită negocieri cu guvernul. În august se retrag de la negocieri, punând

capăt unei încetări a focului de şapte luni, pe motiv că nu au căzut de acord asupra rolului monarhiei nepaleze. Maoiştii au mai cerut ca organizaţia lor să nu mai fie considerată teroristă, să fie eliberaţi liderii lor aflaţi în detenţie, să fie abolită monarhia iar luptătorii lor să fie primiţi în armata guvernamentală. Maoiştii se opun încercării din luna octombrie, a regelui Gyanendra de a-şi transforma statutul din monarh constituţional în monarh executiv.

— Filipine: guvernul filipinez amplifică retorica împotriva rebelilor maoişti Moro şi a legăturilor acestora cu organizaţia Al Qaeda şi cu atentatul cu bombă de la discoteca din Bali din 2002. În luna mai guvernul primeşte ajutor financiar de la SUA pentru a lupta cu rebelii, iar trupe americane participă la instruirea anti-gherilă a unităţilor armatei filipineze care luptă în războiul de gherilă din insula Mindanao.

AFRICA:

— Sudan: Se intensifică luptele între două grupări opuse. Prima, formată din SLM/A (Sudaneze Liberation Movement/Army) şi JEM (Justice and Equality Movement) şi a doua, din armata GOS (Goverment of Sudan) şi miliţiile Janjaweed sprijinite de GOS. Pe 24 şi 25 aprilie forţe SLM/A atacă trupe GOS. Acestea răspund atacului, inclusiv cu bombardamente aeriene asupra localităţilor cu populaţie care sprijină SLM/A. Apare o situaţie de urgenţă umanitară. Acţiunile militare din zona Darfur capătă aspecte de „curăţire etnică" şi genocid. Peste 600.000 de oameni sunt siliţi să-şi părăsească locuinţele, 3.000 de civili sunt ucişi. Guvernul sudanez este învinuit că duce o politică de „arabizare" a zonei Darfur. În decembrie alţi 10.000 de refugiaţi trec în Ciad. În sudul Darfurului 46 din 62 sate au fost arse complet. Se desfăşoară cu greutate un program ONU de ajutor alimentar.

— Liberia: în martie, Grupul Internaţional de Contact

din Liberia concluzionează că în ţară nu există condiţii pentru alegeri libere şi corecte. Acelaşi grup face presiuni pentru încetarea focului între forţele guvernamentale şi forţele LURD. în mai, peste 10.000 de liberieni din sud-estul ţării sunt forţaţi să emigreze, luptele cresc în intensitate, situaţia în ţară se înrăutăţeşte. Guvernul decalară starea de necesitate. La 4 iunie, un tribunal ONU din Sierra Leone anunţă că preşedintele liberian Charles Taylor este acuzat de crime de război şi crime împotriva umanităţii. În iunie, forţele rebele LURD deţin peste 60% din teritoriul ţării şi fac presiuni asupra Monrovici. Trupele franceze intervin şi asigură evacuarea a 500 europeni şi americani din Monrovia.

150.000 de oameni se refugiază din Monrovia. La 17 iunie se semnează un acord de încetare a focului în care se prevede şi debarcarea lui Taylor. Pe 24 reîncep luptele în Monrovia. La 6 iulie preşedintele Taylor acceptă oferta de azil în Nigeria. La 11 august acesta ajunge în Nigeria. Lideri ai 16 grupări politice, religioase şi neguvernamentale se întâlnesc în Ghana pentru a pune la punct un plan de pace şi de tranziţie. În decembrie începe dezarmarea trupelor rebele.

— Coasta de Fildeş: după acordul de încetare a focului din 3 mai, protagoniştii hotărăsc să stabilească „zone de încredere" monitorizate. În septembrie disputa politică internă se adânceşte. Unii dintre rebeli cer independenţa regiunilor pe care le ocupă şi se retrag din guvernul de reconciliere naţională. O conferinţă a şapte şefi de state vest-africane din noiembrie hotărăşte să dea un nou impuls tratativelor de pace, dar fără prea mare succes. Consiliul de Securitate ONU hotărăşte la 13 noiembrie să sporească numărul de observatori militari din ţară şi să le prelungească mandatul până în februarie 2004.

— Congo: în martie au loc lupte cu gruparea UPC (Union of Patriotic Congoleze) sprijinită de Ruanda. Uganda îşi sporeşte, la rândul ei, prezenţa militară de la 1500 la 6.000 de oameni cu toate că, acordul semnat în 2002, stipula retragerea trupelor *ugandeze de la 24 aprilie 2003. Şi în alte zone reîncep lupte. În ele sunt angrenate şi* trupe de menţinere a păcii (detaşamentul uruguaian). Dialogul inter-congolez de 52 de zile de la Sun City din Republica Sud Africană este sabotat. În mai, în localitatea Bunia, sunt găsite peste 280 cadavre ca urmare a luptelor dintre grupări etnice. Luptele continuă în zonă şi în luna iunie. Reîncep lupte şi în regiunea Kivu. Trupe franceze ajung la Bunia la 6 iunie pentru a pregăti sosirea unor forţe internaţionale de menţinere a păcii. În iunie secretarul general ONU Kofi Annan cerc prelungirea mandatului trupelor ONU pentru încă un an şi sporirea numărului acestora până la 10 800 oameni. Tot acum se anunţă componenţa guvernului de unitate naţională şi tranziţie.

— Uganda: rebelii din LRA (Lord’s Resistance Army) anunţă la începutul anului o încetare a focului şi dorinţa de a purta discuţii cu guvernul preşedintelui Museveni. Populaţia din nordul ţării continuă să fie terorizata de rebelii LRA. în noiembrie înalţi funcţionari ONU declară că în nordul ţării se desfăşoară o gravă criză umanitară şi ONU se va implica mai mult.

AMERICA DE SUD:

— Columbia: preşedintele Uribe, sprijinit de SUA, a sporit efortul militar, trimiţând armata (17.000 de militari) să lupte în zonele controlate de rebelii PARC şi ELN şi a propus, formaţiilor paramilitare de dreapta, amnistie dacă depun armele şi, eventual, încadrarea în armata guvernamentală.

EUROPA:

— România, Estonia, Letonia, Lituania, Slovacia,

Slovenia şi Bulgaria sunt admise membre NATO (martie). Pentru România est încununarea unui drum început cu războiul din Golf (1991) şi continuat cu misiunile îndeplinite în cadrul Partencriatului pentru Pace (din 1994), în Bosnia, Kosovo, Afghanistan şi Irak (1996 – 2004), în paralel cu *alte participări internaţionale sub stindard ONU sau OSCE*.

— Spania: la 13 martie are loc la Madrid, în principala gară a oraşului, un atac terorist cu bombe, aproape simultan, în mai multe trenuri care leagă suburbiile cu Madridul, dimineaţă la o oră când aceste trenuri sunt pline de muncitori care vin la lucru în capitală. Atacul se soldează cu 192 de morţi şi 1700 de răniţi. Autorii atacului au legături cu organizaţia teroristă Al-Qaeda. Motivaţia atacului ar fi sprijinul pe care Spania îl acordă SUA în războiul împotriva terorismului, inclusiv în invadarea Irakului.

ASIA:

— Irak: SUA au început rotaţia trupelor sale din Irak. Rotaţia începută în decembrie 2003 se termină în aprilie. Amploarea rotaţiei cuprinde 114.000 personal militar american şi 23.000 personal al coaliţiei (din 35 de ţări). În zonă mai sunt dislocate 2 AEF (Aerospace Expeditionary Forces), din cele 10 de care dispune SUA, fiind subordonate Comandamentului zonal (CENTEOM AOR). Ca forţe navale, în luna iunie americanii aveau în zonă un Grup de lovire cu un portavion şi un Grup expediţionar de lovire, în total 17.000 personal naval, 590 sisteme de lansare verticală pentru rachete de croazieră şi altele. În iulie începe a treia rotaţie a forţelor americane din Irak şi o sporire a efectivelor acestora până la 160.000 de oameni pentru perioada alegerilor din Irak, de la începutul anului *2005*. Numărul militarilor americani morţi şi răniţi în Irak creşte continuu datorită acţiunilor de gherilă din zonă de tipul ambuscade, explozii cu maşini

capcană, atacuri urbane. Trupele americane organizează acţiuni de curăţire în diferite zone şi localităţi ca Falluja, Bakuba, Samarra, Najaf.

e Nepal? continuă *ciocnirile armate între rebelii maoişti* şi trupele guvernamentale. Datorită presiunilor interne şi externe, maoiştii declara în octombrie încetarea temporară a focului pentru convorbiri cu guvernul (alte trei încercări anterioare au eşuat). Maoiştii declară că doresc să poarte discuţii directe cu regele privind reinstalarea parlamentului, dizolvat de rege în 2002, urmând ca apoi să se abordeze problema unei noi constituţii (republicane).

e Kaşmir: se fac presiuni externe, mai ales din partea SUA ca acţiunile teroriste, militante să fie înlocuite cu activităţi politice şi civile şi să se încurajeze dialogul triunghiular între India, Pakistan şi forţele politice locale. Liderul JKLF (Jammu and Kaşmir Liberation Front) s-a adresat prin e-mail primului ministru indian, preşedintelui pakistanez şi Secretarului general ONU în care susţine că o soluţie a problemei ar fi un Kaşmir unit, suveran şi democratic, asistat internaţional o perioadă de 15 ani, după care, prin referendum *să se decidă dacă acesta va continua ca stat independent sau se* uneşte cu India sau cu Pakistanul.

e Burma: se reiau unele discuţii privind o încetare a focului între insurgenţii aparţinând diferitelor grupuri etnice şi armata guvernamentală. Au loc lupte intense între insurgenţii etniei Mon şi trupele guvernamentale. Au loc numeroase abuzuri şi încălcări ale drepturilor omului din partea armatei guvernamentale de tipul rechiziţiilor de terenuri, construcţii, materiale de construcţii, bani şi munca forţată în interesul acesteia. AFRICA:

— Sudan: Consiliul de securitate ONU face presiuni asupra guvernului sudanez şi rebelilor din sudul ţării

pentru a finaliza un acord de pace. La 9 aprilie, guvernul şi două grupări rebele din Darfiir cad de acord pentru o încetare a focului de 45 de zile pentru a se putea desfăşură asistenţă umanitară. La 17 mai, un lider al SLA (Sudan Liberation Army) declară forţele sale vor extinde luptele şi în centrul şi estul ţării dacă reprezentarea partidului său nu este corespunzătoare la convorbirile de pace care se desfăşoară în Kenya. Atacurile miliţiilor Janjaweed, îndreptate împotriva populaţiei africane negre din Sudan, continuă. Consiliul de securitate ONU atenţionează guvernul sudanez considerându-l responsabil pentru aceasta. La 26 mai guvernul şi SPLIN/A (Sudanese People Liberation Movement/Army) semnează, în Kenya, un acord de împărţire a puterii în Sudan, ca un pas spre încetarea războiului. Începe să se implice în Sudan şi Uniunea africană prin trimiterea de observatori în zonă, protejaţi de trupe proprii (300 militari). În Consiliul de securitate ONU se pun în discuţie sancţiuni împotriva guvernului sudanez pentru sabotarea acţiunilor de încetare a războiului.

e Coasta de Fildeş: la 27 februarie Consiliul de securitate ONU adoptă Rezoluţia 1528 care stabileşte formarea UNOC, (United Nations Operation in Cote d'Ivoire), cu o forţă militară de 6240 de oameni, cu misiunea de a asigura pacea, de a superviza dezarmarea forţelor rebele şi a alegerilor prezidenţiale din octombrie 2005 şi prelungeşte mandatul forţelor franceze şi ECOWAS (Economic Community of West African States) aflate deja în ţară. În martie grupul „Marcoussists", format din mai multe partide politice, retras din guvern la începutul anului, anunţă demonstraţii împotriva preşedintelui Gbango, ignorând decretul guvernamentalde interzicere a demonstraţiilor în spaţii deschise. Demonstraţiile au loc, autorităţile intervin în forţă şi sunt ucişi peste o sută de oameni. Urmează o perioadă tensionată. În mai, preşedintele Gbango demite trei miniştri ai Forţelor

naţionale, violând un acord anterior. Ca urmare, primul ministru Diarra intră în grevă. Partizanii lui Gbango cer demiterea lui Diarra şi tensiunile cu opoziţia cresc. Sub presiuni externe în 31 iulie se semnează la Accra o înţelegere pentru a relua procesul de pace. Sunt formalizate şi atribuţiile primului ministru şi se crează unităţi de poliţie mixte din forţe guvernamentale şi rebeli. La 4 noiembrie guvernul lansează atacuri aeriene împotriva poziţiilor rebelilor din zona localităţii Bouake. Ca urmare ONU suspendă acţiunile umanitare. La 6 noiembrie avioane ale guvernului lovesc o bază militară franceză unde sunt ucişi şase militari francezi, iar alţi 31 sunt răniţi. Forţele franceze răspund distrugând două avioane Suhoi-25 cinci elicoptere şi un depozit de armament ale forţelor guvernamentale. Practic, distrug Forţele aeriene ale Coastei de Fildeş. Ca o reacţie, sunt atacate şcoli franceze din Abidjan şi proprietăţi deţinute de francezi. Francezii aduc în zonă forţe suplimentare, inclusiv trei avioane de luptă Mirage în Gabon. Consiliul de securitate ONU ţine o sesiune de urgenţă pentru a analiza situaţia din zonă.

— Congo: cu toate că multe miliţii din nord-estul ţării au semnat acorduri cu guvernul privind dezarmarea lor şi participarea la procesul de tranziţie spre democraţie a ţării, spre sfârşitul anului reizbucnesc lupte în zona. Se pare că elemente ale armatei ruandeze au reintrat în Congo, unde facţiuni rivale din armata congoleză, unele sprijinite de Ruanda, au reînceput să se lupte între ele. Ca de fiecare dată civili sunt ucişi, torturaţi, violaţi. Elementele militare ruandeze au reintrat în Congo pentru a-şi apăra interesele în exploataţiile miniere din zonă. Guvernul congolez are dificultăţi în a-şi implementa autoritatea în zonă pentru că a făcut puţine lucruri ca miliţiile din zonă să fie încadrate în armata guvernamentală conform acordurilor. În situaţia dată a

cerut Consiliului de securitate ONU să condamne noua acţiune a Ruandei şi să i se impună sancţiuni.

— Liberia: în februarie numărul Căştilor albastre (trupe ONU) ajunge la 15.000. La 20 aprilie s-a reluat procesul de dezarmare (câte 250 luptători pe zi) a foştilor combatanţi LURD (Liberians United for Democracy and Freedom), MODEL (Movement for Democracy în Liberia) şi din fostele miliţii guvernamentale în localităţile Gbamga, Buchanan şi Tubmanburg.

— Uganda: o echipă a Consiliului de securitate ONU a finalizat în noiembrie unele discuţii cu preşedintele Museveni privind încetarea războiului civil din nordul ţării (durează de 18 ani). Museveni oferă la 14 noiembrie o încetarea focului de şapte zile luptătorilor LRA (Lords Resisâence Army) pentru a pregăti discuţiile de pace. Nu au loc, deocamdată, încălcări serioase ale încetării focului.

AMERICA DE SUD:

— Columbia: paramilitarii din AUC (United Self-Defence Forces of Colombia) declară o încetare a focului iar în octombrie încep depunerea armelor. Liderii acestei organizaţii cer amnistie şi imunitate pentru cei ce depun armele. Continuă contactele dintre guvern şi grupările rebele PARC şi ELN.

— Haiti: în februarie preşedintele *Jean-Bertrand Aristide pierde sprijinul SUA şi* este nevoit să renunţe la funcţia de preşedinte şi să plece în exil în Africa de Sud. La început e o oarecare acalmie în ţară dar, începând cu septembrie, bande de foşti soldaţi devastează sedii ale poliţiei, fură arme, trag cu acestea fără control întreţinând o stare de haos. Civili înarmaţi blochează diferite drumuri dând foc la anvelope. Bande rivale se luptă între ele. Trupele ONU (7.000 de căşti albastre) fiind atacate în multe locuri, când se retrag când reocupă sedii ale poliţiei şi încearcă să iniţieze un proces de dezarmare a bandelor. Foştii soldaţi doresc un rol în asigurarea securităţii ţării şi

plata salariilor pe ultimii 10 ani. Alţii afirmă că doresc reîntoarcerea în ţară a fostului preşedinte Aristide.

INDEX

A
Abahai (T'ai Tsung; Ch'ung Teh), 224, 238
Abbas I (cel Mare), 220, 231
Abbas II, 234, 243
Abbas Mirza, 298, 330, 333, 339
abbasizii, 120, 121, 125
Abd al-Malik (Abd al-Malik ibn Marwan), 112, 115, 117
Abd al-Mu'min ibn-'Ali (al-Kumi), 148, 155
Abd el-Kader (Abd-al-Kadir), 316, 379
Abd el-Rahman (Abdul Rahman), 118, 120, 122
Abdul Hamid II, 344, 421
Abdul Rahman Siwar el-Dahab, 541
Abdullah Ibn Hussein al Transiordaniei, 378, 488
Abisinia, 383
Abu Ahmad al-Muwaffak, 127
Abu al-Abbas (Abbu'l Abbas), 117, 121
Abu Bakr, 111
Abu Muslim, 117, 121
Abu Zakarya, 164
Abu-Said, 174
Abu-Yusuf Yaqub al-Mansur, 158
Acoma Pueblo, 224
Acordul de Intermediere a Forţelor Nucleare (INF), 545, 546
Acordurile de la Camp David, 530
Adenauer, Konrad. 373, 512
Aed Findliath al Irlandei, 126
Aethelbald, regele Merciei, 118
Aethelbert, regele iuţilor, 106

Aethelfrith, regele Northumbriei, 108
Aethelred, 126
Aethelstan de Wessex, 131
Aetius, Flavius, 96, 98
Affonso II al Portugaliei, 161
Affonso IV al Portugaliei, 176
Affonso V al Portugaliei, 192, 199
Affonso (Alfons) Henriques, 152
Afghanistan: dinastia Ghasnavidă, 134, 156;
războaiele afghano-britanice, 342, 343, 344, 345, 375, 423; războaiele civile, 436, 531, 556;
războiul afghano-sovietic, 533, 535, 536, 544; Republica, 523
Africa de Sud, 374, 398, 408, 550, 556; Congresul Naţional African (ANC), 403, 502, 556; războiul bur, 392, 393; Uniunea Sud-Africană, 401
Aga Mohamed Han, 307
Agatocle, 40, 45 (bis), 48
Agesilaus II, 34
Aghlabidă, dinastia, 124
Agis, 36
Agis II, 42
Agricola, Gnaeus Iulius, 79, 81
Agrippa, Marcu Vipsanius, 69, 74
Aguyi-Ironsi, Johnson, 51 1
Ahab, 20
Aheeană, Liga, 53, 56, 63
aheii, 56
Ahile, 89
Ahmad al-Mutamid, 127
Ahmad, sultanul, 401
Ahmed I, 225
Ahmed II, 256
Ahmed-Paşa Karamanţi, 261
Ahmes II (Amasis), 27

Ahuitzotol, 202
Aidid, Mohammed Farah, 556
Aistulf, 120
Ajatusatra, 32
Akbar cel Mare (Abu-ul-Fath Djelal ed-Din Mohammed Akbar), 215, 226
Akbar Han, 216, 218, 220, 222
Akhenaton (Ikhnaton), faraonul, 16
akkadian, Imperiul, 13
Aksum. 84, 91
aksumiţii, 94
al doilea război mondial, 449, 450, 453 – 476
alani, 96, 97
Alaric, 91, 92
Alaric II, 101
Alaungpaya (Alompra; Maung Aung Zeya), 284
Albania, 401, 478, 550; guvernarea comunistă, 496; invazia turcă, 192
albigeziană, Cruciada, 159, 161
Albinus, Decimus Junius Brutus, 67, 73
Albizu Campos, Pedro, 510
Alcibiade, 34, 36, 37
Alekseev, Mihail Vasilievici, 355, 421
alemanii, 86, 89
Alexandru al Epirului, 51
Alexandru I al Iugoslaviei, 383, 442
Alexandru I (Alexandru Pavlovici) al Rusiei, 293, 333
Alexandru, regi ai Scoţiei: Alexandru II, 161;
Alexandru III, 168
Alexandru, regi macedoneni: Alexandru II, 46;
Alexandru III (cel Mare), 40, 42, 45, 46;
Alexandru IV, 46
Alexandru, Sever (Marcus Aurelius Severus Alexander), 84, 85
Alexis I Comnen, 142, 146, 150

Alfonso, regi ai Asturiei, Léonului şi Castiliei:
Alfonso III, 126; Alfonso VI, 144; Alfonso VII, 153; Alfonso VIII, 161; Alfonso X, 170; Alfonso XI, 176
Alfonso, regi ai Spaniei: Alfonso XII, 371; Alfonso XIII, 438
Alfonso, regii Aragónului: Alfonso V, 192
Alfred (cel Mare) de Wessex, 126
Algeria, 117, 501; dinastia Almohadă, 153, 154; dinastia Almoravidă. 143, 153; dinastia Hafsidă, 164, 178, 179; Franţa şi, 334; războiul de independenţă, 492, 504; războiul civil, 559
Algerian, Frontul de Eliberare Naţională (FLN), 498
al-Hajjaj ibn Yusuf, 115, 116
'Ali ('Ali ibn Abi Talib), 108, 113
Ali Bei, 287, 289
Ali Paşa, 280
Almohadă, dinastia, 153, 154
Almoravidă, dinastia, 143, 153
Alp Arslan (Mohammed ibn D’aud Alp Arslan), 141, 144, 145
Alptagin, 134
al-Saffah (Sângerosul), 121
Alyattes, 25
Amalric I al Ierusalimului, 155
Amanullah Han, 386, 501
Amenhotep I, 14
American, Războiul civil, 354, 358, 359, 360, 362, 363, 364, 366
Americană, Revoluţia, 292, 293, 295, 296, 297
Amin, Idi, 520
Amnesty International, 502, 529
amoriţii, 14
Amosis, 14
Amr Ibn al-’As (al-Aasi), 107, 111, 112, 114
An Lu-shan, 121

Anastasian, zidul, 102
Anastasius, 101, 102
Anatolia: arabii musulmani, 114, 115, 119; celţii, 49; cruciadele, 150, 153; goţii, 87; invazia lui Timur Lenk, 185; masacrarea armenilor de către turci în 411; războiul civil, 53; turcii otomani, 175, 186; turcii selgiucizi, 145, 148, 152, 153; turkmenii Berbecului Alb, 198, 202
Anaukpetlun, 232
Anbaca (Anabasa), 118
Andrei I de Ungaria, 142.163
Andriscus, 61, 63
Andronic, 174
Andronic III, 175
Andronicus Ducas, 144
Andropov, Iuri Vladimirovici, 408, 537, 540
Anglia: Anglii, 98, 101, anglo-afgane, războaiele, 342, 344, 375, 423; anglo-birmane, războaiele, 333; anglo-irlandez, războiul, 247, 249; anglo-marate, războaiele, 296; anglo-olandeze, războaiele, 239, 242, 243, 244; anglo-sikhşe, războaiele, 346, 350; războaiele civile, 235, 236, 238; Războiul de O Sută de Ani, 175, 194 (vezi şi Marea Britanie)
Angola: Frontul Naţional pentru Eliberarea Angolei (FNLA), 432, 502, 504, 526, 532; războiul civil, 533, 546, 556, 559; războiul de independenţă, 502, 504, 510, 553
Annam: controlul Chinei în ~, 109, 132, 186;
khmerii, 152, 154; mongolii, 171; războaiele dintre ~ şi Champa, 136
Anschluss, 448
Antarctic, Tratatul, 499
antibalistice, rachetele (ABM), 522
Anti-Comintern, Pactul, 445
Antigonos I, 39, 46, 47
Antigonos II, 51
Antigonos III, 56

Antioh 1, 49, 51
Antioh II, 51
Antioh III (cel Mare), 53, 57, 58, 59, 60
Antioh IV, 61
Antioh VIII, 63
Antiohia, 146, 148
Antipater, 46
Antonescu, Ion, 378, 456, 478
Antoniu, Marc, 74, 75, 76
Anul celor patru împăraţi, 80, 83
apartheid, 489
apaşii, 361, 370, 376; războaiele dintre ~ şi americani, 360, 383
Apărare strategică, Iniţiativa de 540, 543
Apries, 25
Aquíno, Corazón, 441
arab, Războiul, 115
Arabă, Legiunea, 451
Arabă, Liga, 475
arabă, revolta, 445, 45I
Arabe, Partidul Socialist al Resurecţiei ~ (vezi Partidul Baas)
Arabia: războiul civil, 423, 430; războiul egipteano-arab, 319
Arabia Saudită, 494
Arabiei, Războiul pentru independenţa ~, 414
arabii musulmani, 111, 113, 114, 115, 117, 119, 125
arabo-israeliene, războaiele: primul, 483, 485; al doilea, 495; al treilea (Războiul de Şase Zile), 512; al patrulea, 523
Arafat, Yasser, 436
Aragón, 174
arameenii, 18, 19
araucanii, 242
arbalete, 82

Ardaşir (Artaxerxe), 85
Argentina: independenţa, 326; războiul argentiniano-brazilian, 333; războiul din Falkland, 538, 540; Uruguay şi ~, 345, 366
arienii, 15
Aristagoras, 31
Aristide, Jean-Bertrand, 551, 553
Arjuna, 113
Armata Albă (Rusia), 420, 422, 425, 427, 163
Armata Zapatistă de Eliberare Naţională, 561
arme de foc, de mână, 174, 178
Armenia: Holocaustul armean, 414; mitriadice, războaiele, 70; mongolii, 163; Parţia şi ~, 68, 76, 80, 81; perşii şi ~, 87, 103, 107; primul război mondial, 405, 420; războiul Azerbaidjano-armean, 547, 548; Roma şi ~, 79; seleucizii, 140; Turcia, 423; turkmenii Berbecului Negru, 184
Arminius (Herman), 78
Amulf, 128
Arpad, 129
Arsace I, 52, 53
Arsace III, 58
Arta Războiului, (Sun Tzu), 28, 118
Artaban, 104
Artaban I, 65
Artaban V, 84
artavaşdii, 68
Artaxata, 71
Artaxerxe II, 37
Artaxerxe III, 4, 43
Arthur, regele, 101
Artigas, José Gervasio, 287
Asasinii, 150
Ashikaga, clanul, 190, 198
Asiria, 12, 21, 23 j

Asirian, Imperiu, 16, 18 *
Asoka, 52, 53
Assurbanipal (Ashur-bani-apli), 23, 24
Assurnasirpal II, 19
Asturia, 120
Atahualpa, 211
Atatürk (Mustafa Kemal), 377, 448
Atena, 26, 31, 33, 36, 42
Ateniană, a doua Ligă Navală, 40
Atică, Alianţa Maritimă, 3 1
Atlanticului, Bătălia, 410, 413, 416, 418, 419, 459
Atlanticului de Nord, Tratatul, 485, 489
atomică, bomba, 479, 488, 490
Attalus I din Pergam, 53, 56
Attalus II din Pergam, 51
Attalus III din Pergam, 63
Attila, regele hunilor, 96, 98, 99
August II al Poloniei, 259, 269
August III al Saxoniei, 269
Augustin I al Mexicului, 330
Augustus (Octavian; Caius Iulius Cezar Octavianus Augustus), 78
Aurelian, 88
Aureliu, Marc (Marcus Aurelius Antonius), 82, 83
Aurengzeb ('Alamgir; Muhi-ud-Din Muhammad), 228, 242
Austria: austro-francez, războiul, 316; austro-italian, războiul, 367; austro-prusac, războiul, 367; austro-ruso-turc, războiul, 270, 271, 300; austro-turc, războiul, 243, 248, 250; primul război mondial, 406, 409, 418; războiul de succesiune, 270, 272, 273, 274; războiul dintre şi Piemontul aliat cu Franţa, 357
Austro-Ungaria, 422
avarii, 25, 94, 96, 107, 108
avioane cu propulsie proprie, 396

Axayactl, 198
Ayyubidă, dinastia, 166
Azerbaidjan, 421, 547, 548; Azerbaidjano-armean, război, 547, 548
aztecii, 175, 191, 193, 208
B
Baader-Meinhof, grupul, 514
Baas, Partidul (Partidul Socialist al Resurecţiei Arabe). 506, 514
Babbitt, Edwin Burr, 453
Babilon, 12, 18, 22, 27, 46, 63, 71, 112; primul imperiu (vechiul), 14; noul (Caldeean) imperiu, 24, 27
Babur (Zahir ud-din Muhammad), 202, 208, 211, 212
Bacon, Nathaniel, 238
Bactria, 61, 63, 68, 96, 99
Bagangida, Ibrahim, 542
Bagration, Piotr Ivanovici, 287
bahmanizii, 190, 193
Baiazid I, 183
Baiazid II, 202
Bajan (Baian), 108
Balcanice, Războaiele, 403, 404
Baldovin I de Ierusalim, 150
Baldovin III de Ierusalim, 154
Baldwin, Roger Nash, 537
Ballivian, José, 498
Banda celor Patru, 528
Bangladesh, 520, 530, 536
Bar-Kochba. 83
Barbie, Klaus (Măcelarul din Lyon), 405, 544
Bardas Focas, 135
Bardas Skleros, 135
Basarabia. 395, 449, 455
bască, mişcarea de independenţă, 532, 534, 535
Báthory, Sigismund, 223

Bavaria, 316
Bayinnaung, 216
bazooka, 465
Beaker, poporul, 14
Beauregard, Pierre Gustave Toutant, 328
Begin, Menahem, 532
Bela III al Ungariei, 156
Bela IV al Ungariei, 165, 168
Belgia, 336, 374; primul război mondial, 405; războiul de independenţă, 336
Belizarie, 103, 105
Ben Hadad U, 20
Beneš, Edvard, 379, 443, 483
Bengal (Bangladesh), 286, 332, 399
Benin, 292
Beoţiană, Liga, 26
berberii (maurii), 117, 118, 119, 151
Beria, Lavrenti Pavlovici. 490
Berlinului, Zidul, 502
Berthier, Louis Alexandre, 278
Besas (Bessas), 100, 105
Bhutan, Războiul din, 365
Bhutto, Zulfikar Ali, 520, 533
Biafra, 519; războiul civil Nigeria-Biafra, 513, 515
Bikini, Atolul, 515, 531
Biologic, Tratatul de Interzicere a Războiului, 521, 527
Birendra Birbakram Shah Deva497
Birmania: al doilea război mondial, 463, 468, 472, 477; Assam, 328, 329; birmaneze, războaiele, 352, 381; birmano-chinez, războiul de frontieră, 288; britanico-birmaneze, războaiele, 333, 334; China, 496; independenţa, 483; Karen, războiul pentru independenţa statului, 484, 542; Laos, 216; Manipur, 331; revolta birmană, 547

Bitinia, 49, 68
Bizantin, Imperiul: arabii musulmani, 111, 114, 119; Bulgaria şi 115, 116, 121, 123, 133; Egipt, 127; războiul civil, 174; Veneţia, 151
Bizanţ: Atena, 36; întemeierea, 36; Roma, 83, 90
Black Hawk (Şoimul Negru), 288, 342
Bleda, 97
Bogotá, 329
Bokassa I (Jean-Bédel Bokassa), 427, 511, 530, 533
Bolívar, Simón, 298, 322, 326, 328, 329, 337
Bolivia, 440, 489, 490
bomba cu neutroni, 535
Bonaparte, Ludovic Napoleon, 35 1
Bono, Emilio de 472
Borgia, Cezar, duce de Valentinois, 199, 205
Borilă al Bulgariei, 160
Boris I al Bulgariei, 126
Boris II al Bulgariei, 133
Bosnia, 270; Bosnia şi Herţegovina, 553; războiul civil, 555
Boston, Masacrul din, 290
Botha, P.W. (Pieter Willem), 542
Boumedienne, Houari, 531
Bourguiba, Habib, 396
Boxerilor, Protocolul, 394
Boxerilor, Răscoala, 394, 400
Bragg, Braxton, 327, 373
Brandt, Willy (Carl Herbert Frahm), 405, 551
Brasidas, 35
Bratislav I de Boemia, 142
Brazilia, 329, 331, 440, 508; războiul argentiniano-brazilian, 333
Brejnev, Leonid Ilici, 398, 525, 529
Breslau, Tratatul de la 273
Bretagne, 159, 176, 178, 179

Brian Boru al Irlandei, 131, 135, 138, 139
Brigăzile Morţii, 536
Brigăzile Roşii, 530
Bristol, Mark Lambert, 454
Britanie, Marea: al doilea război mondial, 450, 459, 462, 472; Birmania, 556; Irlanda de Nord, 332; primul război mondial, 409, 415; Războaiele opiului. 342, 343, 345, 355, 358; războaiele sudanezo-egipteano-britanice, 377, 378, 389, 390; războiul afghano-britanic, 423; războiul cherokee-britanic, 284; războiul franco-britanic, 311; războiul indo-britanic, 356; Războiul Insulelor Falkland (Malvine), 538, 540 (vezi şi Anglia)
Brutus, Decimus Iunius, 73
Bucovina, 455
Bucureşti, 413, 548
Bucureşti, Tratatul de la 320, 404
Buenos Aires, Tratatul de la 449
Buhari, Mohammed, 539
Bulgară, Liga Balcanică, 403
Bulgaria, 103, 105, 113, 1157, 116; bizantinii, 115, 116, 121, 123, 133; primul război mondial, 418; raidurile europene, 123, 158; războaiele balcanice, 403, 404; războiul sârbo-bulgar, 380; România, 394
Bur, Războiul, 408
Burchard, Alfredo Cristiani, 555
Burgoyne, John, 264
Burgundia: invazia burgunzilor, 95
Burundi, 521
Bush, George Herbert Walker, 431, 555
Butler, Walter, 278, 297
Byng, George, 263
C
Caldeean, Imperiul, 24, 26
Caligula, 79
Caloian al Bulgariei, 160

Calomar I de Ungaria, 147
Calukya, dinastia, 112, 135
Cambise, 27
Cambodgia, 362; holocaustul cambodgian, 530;
războiul cambodgiano-vietnamez, 271; războiul civil, 516, 522, 527, 554; războiul de frontieră, 531; războiul de succesiune, 261; războiul siamezo-cambodgian, 231, 320, 337
Camp David, acordurile de la 530
Campania pentru Dezarmare Nucleară (CND), 497, 532
canaaniţii, 18
Canada: al doilea război mondial, 462; mişcarea de separare a Québecului, 502, 518; războiul din 1812, 320, 321, 322, 323
Canaris, Wilhelm, 382, 575
Canut (cel Mare), 138, 139, 140
Cappadocia, 68
Caracalla (Marcus Aurelius Antoninus), 83, 84
carmaţieni, musulmanii, 134”.
carnatice, războaiele, 274, 277
Carnot, Lazare Nicolas, 279, 331
Carol, împăraţi ai Sfântului Imperiu Roman; Carol cel Gros, 128; Carol cel Mare, 119, 121, 122, 123; Carol II le Chauve (cel Pleşuv), 123, 126, 128; Carol V, 213
Carol, regi ai Angliei: Carol I al Angliei, Scoţiei şi Irlandei, 224, 230, 235; Carol II, 232.242, 247
Carol, regi ai Franţei: Carol III, I 30; Carol III (cel Simplu), 129; Carol V, 175, 182; Carol V (cel Înţelept), 179; Carol VI, 183, 188; Carol VII (Delfinul), 185, 192, 196; Carol VIII, 203; Carol IX, 219
Carol, regi ai Neapolelui şi Siciliei: Carol I (Carol de Anjou), 163, 168, 170; Carol II, 170
Carol, regi ai Suediei: Carol IX Vasa, 215, 227; Carol X Gustav (Gustavus), 229, 242; Carol XI Vasa, 239, 250;

Carol XII, 247, 258, 262; Carol XIV (Jean Baptiste Jules Bernadotte) al Suediei şi al Norvegiei, 346
Carol Martel (Ciocanul), 115, 116, 118
Carol Temerarul, duce de Burgundia, 199
Carrera, José Miguel, 318, 330
Cartagina, 19, 30, 37, 39, 41, 45, 47, 48, 50, 52
Cartaginez, Imperiul, 19
Carter, James Earl, "Jimmy" Carter. 430, 535
Cartierul general suprem al forţelor expediţionare aliate (SHAEF), 503
Casandru, 40, 46, 49
Cassius (Gaius Cassius Longinus), 74
Castilia, 146, 184
Castro Ruz, Fidel, 491, 496, 498, 500
catapulta cu torsiune, 49
catapulte, 38
Cato, Marcus Porcius Censorinus (Cato cel Bătrân; Censorul), 52, 62
cavalerii Ordinului Sf. Ioan, 149, 169, 171, 193, 201, 210, 212, 216
cazacii, 245
cazaco-polonez, războiul, 237, 240
cazaco-rus, războiul, 257
Cazimir I (Restauratorul), 143
călugărilor, Războiul, 198
Ceauşescu, Nicolae, 548
Cecenia, războiul civil, 558
Cehoslovacia, 514, 548
celţii (galii), 14, 38, 49, 62
Centrafricană, Republica, 501
Cerdic, 102
Ceylon (Sri Lanka), 116, 327
Cezar, Iulius, 66, 69, 70, 72, 73, 75
Chaco, războiul din, 440, 449
Chaerea, Cassus, 79

Chamberlain, Neville, 368, 456
chamii, 85
Chamoun, Camille, 545
Champa, 85, 136, 153, 159, 163, 193
Chandragupta, 47, 52
Chandragupta 11, 48, 94
Chandragupta Maurya, 50
Chang Ch'ien, 64, 66
Chang Tso-lin, 434
Chan-kuo, perioada (Epoca Statelor Războinice), 33
Chao Kuang-yin, 134
Chao T'o, 58
Charlemagne (Carol cel Mare; Carolus Magnus), (vezi Carol, împăraţi ai Sfântului Imperiu Roman)
Ch'en Yu, 58
Cheng, regele, 53, 57
Chenla Inferioară (Funan), 101, 110, 1 18, 124
Chepe (Jebei), 163
cherokee-britanic, războiul, 284
Ch'i, dinastia, 106
Chile, 385, 524; independenţa, 318
chimic, războiul, 409, 412, 518, 527, 540.546
Ch'in, statul, 53
China: chino-britanic. Războiul opiului, 342, 343, 345, 355, 357; chino-japonez, războiul, 388, 389, 439, 447, 452, 457; Gomindan (Partidul Naţional al Poporului), 437, 438, 441, 442, 460, 472, 477, 483; manciuriano-chinez, războiul. 229, 231, 234, 238; Marele Zid, 106, Partidul Comunist. 433, 437, 442, 460, 467, 477; primul război mondial, 412; Răscoala Boxerilor, 393; războaiele cu străinii, 392, 393; războiul civil, 104, 433, 438, 441, 443, 444, 446, 477, 485; revoluţia culturală, 51 I
Chissanó, Joaquim Alberto, 451, 544, 554
Chişinău, Basarabia (Moldova), 395
Chobin, Bahram, 107

Chola, dinastia, 136, 139, 140
Chosroe I al Persiei, 106, 107
Chosroe II al Persiei, 107, 109, 111
Chou (Zhou), dinastia, 106
Chremonid, Războiul, 51
Christian, regi ai Danemarcei şi Norvegiei: Christian I Oldenburg, 194; Christian II al Danemarcei, Norvegiei şi Suediei, 200, 206, 209, 211, 216; Christian III, 205, 211, 216, 21 9; Christian IV. 236
Chu Wen (Chu Ch'uan-chung), 127, 131
Chu Yüan-chang (împăratul T'ai-Tsu), 180.181
Churchill, Winston Leonard Spencer, 371, 455, 461, 467, 474, 480, 509
C.I.A. (Agenţia Centrală de Informaţii), 482
Ciad, 501, 511, 515, 536, 538, 539, 545
Ciadului, Frontul pentru Eliberarea Naţională a 539, 544
Cian Kai-şi, 382, 434
Cicero, Quintus Tullius, 65, 74
Cid, El, 146.147
Cid Campeador, El, 147
Cilicia, 117
Cimbri, populaţia, 65
cimerienii, 17, 20, 21
Ciou, dinastia, 20, 21, 22
Cipailor, Răscoala, 320, 356, 357
Cipru, 489, 512, 525; războiul civil, 505, 507; Republica, întemeierea, 502
Cirus II (cel Mare), 25.26.27
Cirus cel Tânăr, 37
Ciu En-lai, 528
Clark, George Rogers. 278, 295, 328
Clark, Mark Wayne, 390
Claudiu II Goticul (Marcus Aurelius Claudius Gothicus), 84, 86

Clemenceau, Georges Eugene Benjamin, 343
Cleomenes I, 26, 27, 30
Clcomenes III, 53, 56
Cleon, 33, 36
Cleopatra VII, 71, 74, 75
Clotaire I, 105
Clovis (Chlodwig; Chlodowech), 99, 100, 101
Coasta de Fildeş, 391
Cochrane, Thomas, conte de Dundonald, 358
Cockbum, George, 290
Colt, Samuel, 340
Columb Christopher, 204
Columbia, 561; războiul civil, 392, 484, 554, 558
comanşi şi texani, războiul de frontieră dintre 343
Cominform (Biroul Comunist de Informaţii), 481
Comitetul Sovietic pentru Siguranţa Statului (KGB), 489
Commodus, 83
Commonwealthul Statelor Independente, 557
Compania Britanică a Indiilor de Est, 291
Complotul prafului de puşcă, 225
comunism, dezvoltarea fascismului şi a ~ului, 443
Confederate, Statele Americane, 359, 360, 363, 364, 365
Confederaţia de la Bar, 293
Conferinţa de Pace de la Paris, 422
Conferinţa Mondială pentru Dezarmare, 439
Confucius (Kung Fu-tzî), 33
Congo (Zair), 374; independenţa, 498, 500; războiul civil, 502.506, 507
Conrad II al Germaniei, 141
Conrad III al Germaniei, 153
Conrad de Montferrat, 158
Constans II, 113
Constantin, împăraţi ai Romei: Constantin. 95;

Constantin I (Flavius Valerius Aurelius Constantinus), 888.90, 91; Constantin II (Flavius Julius Constantius), 91
Constantin, împăraţi bizantini: Constantin IV, 113, 115; Constantin V, 119, 121; Constantin XI Paleolog, 193, 195
Constantinopole, 116; războiul civil, 144
Constantinopole, Tratatul de la 265
Constantius, Flavius Valerius, 89
Constanţiu I (Aurelius Valerius Constantius), 90
Constanţiu II (Flavius Iulius Constantius), 90, 91
Continental, Congresul, 292
Contra, gruparea, 543, 547
Coote. Eyre, 267
Coreea, 13; China, 114; coreean, războiul. 486, 488, 491; Japonia, 402; manciuriano-chinez, războiul, 242; Republica (Coreea de Sud), 484, 503; Republica Populară Democrată (Coreea de Nord), 484; Trei Regate, Perioada celor, 96; Tsushima, insulele, 198
Coreea de Nord, 484
Coreea de Sud, 484, 503
corintian, Războiul, 38
Cortés, Hernán (Hernando; Fernando), 201, 208, 210
Cortina de Fier, 480
@Costa Rica, 485; Panama-Costa Rica, războiul de frontieră, 427
Crassus, Marcus Licinius, 69
Crassus, P. Licinius, 61
Craterus, 46
Cresus. 26
Creta, 458
Crimeei. războiul, 354
Cristal. Noaptea de (Kristallnacht), 448
Croaţia, 551
Cromwell, Oliver, 223, 236, 238, 239

Cruciade: prima, 147, 148; a doua, 153; a treia, 157, 158; a patra, 160; a cincea, 162, 163; a şasea, 163; a şaptea, 166; a opta, 169
Cuba, 368, 399, 418, 496, 503, 528; criza internaţională a rachetelor, 505; războiul de independenţă, 389, 390
cubanezo-american, Tratatul, 396
Cuellar, Javier Pérez de 538, 546
Cuiva, rege got, 86
culturală, Revoluţia, 511
cumanii, 142, 144
Cunctator, Fabius, 55
Cunningham, Andrew Browne, 378, 505
Curio, Gaius, 75
Custer, George Armstrong, 342
Cvadruplei Alianţe, Războiul, 263
Cyaxares, 24
Cynric, 102
D
Dacia, 79, 81, 82, 87, 99
dacice. Războaiele. 82
Dahomey, 343
Dar a, Galerius Valerius Maximinus, 90
Dalai Lama, 262, 264, 267, 499
Dalmaţia, 100, 123, 182.248, 420
Damasc, 49, 109, 11 1, 134, 172, 290, 421, 43 1
Danemarca, 138, 161, 245, 454; războiul civil, 211
Dantidurga, 121
Darius I (cel Mare), 26, 27, 32
Darius III, 43
David (Israel), 18
David I al Scoţiei, 152
David II al Scoţiei, 177
Dayan, Moshe, 411
De Gaulle, Carol André Joseph Marie, 384, 497, 499,

Debayle, Anastasio Somoza, 535
Deccan, 196, 295
Decebal, 79.81, 82
decembriştilor, Răscoala, 333
Decius, Gaius Traianus, 85
Declaraţia Americană de Independenţă, 301
Declaraţia Drepturilor Omului (Franţa), 301
Del Rio, Lazaro Cardenas, 389
Delos, Liga de la 31, 34
Demetrios I, 46, 49, 61
Demetrios II, 53, 60, 63
Demetrios I Poliorcetes, 42
Demostene I, 36, 46
Denikin, Anton, 370
Desen One, 534
Desiderius, 121
Devereaux, Robert, 236
Dharmapala, 124
Dhat al-Sawan, 113
Dhlakama, Alfonso, 554
diadohilor, războaiele, 46, 49
Diaspora, 83
Díaz, Porfirio, 337, 373
Dietrich, Joseph, 510
Dimitrov, Gheorghi Mihailov ici, 378, 485
dinamita, 367
Dingane, 343
Diocleţian (Gaius Aurelius Valerius Diocletianus), 86, 88.90
Diodotus, 52, 53
Dionysios, 34, 35, 38, 39, 41
Dominicană, Republica, 395, 41 5, 507, 510, 512
Domiţian (Titus Flavius Domitianus). 79, 81
Dönitz, Karl (Carl Doenitz), 385, 534

Doolittle, James, Jimmy** Harold, 390, 558
Dorgon (Dorgan), 241
donenii, 17
Dorpat, Tratatul de la 425
Downs, bătălia de la 232
Dragonul Negru, societatea, 394
Dresda, Tratatul de la 275
Dreux, bătălia de la 217
Dreyfus, Alfred, 387, 292, 398, 443
Drusus, 77
druizi, musulmanii, 225, 228, 234, 431, 491, 530
druizilor, revolta, Siria, 491
Duarte, José Napoleon, 541
Dubeck, Alexander, 426, 514, 548, 553
Dumbarton Oaks, Conferinţa de la 474
Duminica Sângeroasă, (Irlanda), 521
Duminica Sângeroasă, (Rusia), 397
Dunes, bătălia de la 340
Dunmore, Războiul lordului, 292
Dunsinane, bătălia de la 142
Durban. Masacrul de la 341
Duşan, Ştefan, 173, 177, 178
Duvalier, François „Papa Doc”, 357, 497, 521
E
Ebru, bătălia de la 448
Ebru, Tratatul de la 52
Ecuador, 331, 337, 503, 522, 536
ecuadoriano-peruvian, războiul de frontieră, 536
Edictele Toleranţei, 86, 90
Edictul de la Nantes. 222
Edinburgh, Tratatul de la 217
edomiţii, 19
Eduard Confesorul, 143
Eduard de Wessex, 129
Eduant, prinţ de Wales (Prinţul Negru), 175, 180, 181

Eduard, regi ai Angliei: Eduard 1 (Picioarelungi), 164, 170, 171, 172; Eduard II. 174, 178; Eduard
III, 173, 175, 181; Eduard IV, 192, 199, 200;
Eduard VI, 214, 215; Eduard VII, 343, 401;
Eduard VIII, 445
eftaliţii, 96, 99
Egipt, 87: Acordurile de la Camp David, 530; al doilea război mondial, 462; egipteano-arab, războiul, 319; egipteano-turc, războiul, 338, 342, 343; etiopienii, 21; fatimizii, 130, 134, 140;
mamelucii, 319; primul război mondial, 409;
războaiele napoleoniene, 307, 310; Republica
Arabă Unită, 498, 503; revoluţia, 489; Siria, 498, 503; sudanezo-egipteano-britanic, războiul, 377, 378, 389, 390; teroriştii fundamentalişti. 554
Egipteni, arabii musulmani, 115
Egiptul Superior, ţ 1
Egistas II, 40
Eichmann, Adolf, 504
Einstein, Albert, 376, 494
Eisenhower, Doctrina, 497
Eisenhower, Dwight David, 385, 493, 494, 497, 518
El Salvador, 354, 399, 501, 518, 533, 536
elamiţii, 18
Elara (Elala), 62
elicoptere, 400
Elis, 56
Elizabeta I a Angliei şi Irlandei, 211, 224
Elizabeta II a Marii Britanii, 489
Elţîn, Boris Nikolaevici, 438, 551, 553, 555
Elveţia, 175, 187, 190, 240, 308
Emancipare, Proclamaţia de 362
Emboadas-ilor, Războiul, 258
Emiratele Arabe Unite, 520
Eniwetok, bătălia de la 472

Enola Gay, 477
Epurarea Sângeroasă (Noaptea cuţitelor lungi), 441
equienii, 33, 34, 38
Eretria, 31
Eriba-adad, 16
Eric cel Roşu, 136
Erik III Eriksson, 153
Erik VJ] de Pomerania, 187, 189
Eritreca, 504, 525, 529, 541
Erlon, Jean Baptiste Drouet d\ 287
Ershad, Hossein Mohammed, 538
Escobar, Pablo, 557
Espartero, Baldomero, 342
Essarhaddon, 23
Estaing, Valéry Giscard d \ 525
Estenssoro, Victor Paz, 489, 490, 509
Estonia, 161, 264
Estridsen, Sven, 141
Etiopia. 21, 175, 288, 501; etiopiano-eritreean, războiul, 504, 525, 530, 541; criopiano-italian, războiul, 444, 445; gărzile imperiale, 445;
războiul civil, 414; somalezo-ctiopicne, războaiele, 529, 531
Etoliană (Liga), 56
etruşcii, 19, 22, 27, 48
Eucratide, 62
Eugen, prinţ de Savoy-Carignan, 257, 262
Eumene I, 47, 51
Euric, 98
Euthydemus, 58, 60
evreii, 17; al doilea război mondial, 440, 454, 461, 465; expulzările, 171, 172, 202; Holocaustul, 440, 443; masacrele, 183, 199, 238; persecuţia, 199; pogromurile, 395, 424; răspândirea
(Diaspora), 83

Evreu. Kenan, 534
explozivi, 155
Ezana, 91
F
Faisal I, 379, 441
Falkenhayn, Erich von, 359
Falkland, Insulele. 290
Falkland, războiul din Insulele 538, 540
Faris I, 179
Famace, 76
Farouk I al Egiptului, 519
fascismului, ascensiunea, 443
Fatah (Mişcarea pentru Eliberarea Palestinei), 499, 509, 517
fatimizii, 130, 134, 140
Fcng Yu-hsiang, 378
Fcnicia, 18, 19.26
Ferdinand I al Floretei, 201
Ferdinand III al Castiliei, 164
Ferdinand, regi ai Spaniei: Ferdinand, 204;
Ferdinand VII, 338
Fermi. Enrico, 305, 453, 457, 493
Fiji, 545
Filip, regi ai Franţei: Filip II (August). 155, 156, 159, 161, 162; Filip III, 170; Filip IV (Cel
Frumos), 168, 173; Filip VI, 174
Filip, regi ai Macedoniei: Filip II, 40, 41, 42; Filip
V, 53 – 56.57, 59
Filip, regi ai Spaniei: Filip II al Spaniei, 215
Filipine: bătălia din, 460, 464, 476; Partidul comunist, 479, 517; războiul de independenţă, 390; revoluţia, 544
Filipinelor, Bătălia din Marea, 473
filipino-american, războiul, 392, 394
filistenii, 18

Filocrates, Pacea lui, 42
Finlanda, 316, 416, 420, 450
finlandezo-sovietic, războiul, 454
Fâaccus, Marcus Fulvius, 64
Flandra, 258, 259, 454
Fletcher, Frank Jack, 381
FLN (Frontul de Eliberare Naţională) (Algeria), 495, 498, 504
Florenţa, 185
FNLA (Frontul Naţional pentru Eliberarea Angolei), 432, 502, 504, 526, 532
Focas, 108
Fondul Monetar Internaţional (FMI), 473
Ford, Gerald Rudolph (Leslie King, Jr), 405
Formosa (Taiwan). 110
Forrest, Nathan Bedford, 374
fortăreaţa europeană, 462
Fortitude („îndrăzneala11), 469
Forţele Armate Revoluţionare Columbiene (Guerzas Armadas Revolucionarios) (FARC), 555
Foulkcs, Raul Alfonsin, 540
francez şi indian, războiul, 279, 282
francii. 122
Francis (Franz) Ferdinand, arhiduce de Austro-Ungaria, 361
Frânase I al Franţei, 209
Franco, Francisco, 386, 526
Franţa: al doilea război mondial, 451, 455, 456, 469, 470; francez şi indian, războiul, 279, 282, 282; franceză, revoluţia, 300, 302, 336, 348;
franco-aigerian, războiul, 337; franco-britanic, războiul, 311; franco-olandez, războiul, 244;
franco-prusac, războiul, 370; Franţa şi Sfântul
Imperiu Roman, războaiele dintre ~, 211, 213, 215; primul război mondial, 406, 409, 412, 415, 418, 419;

Războiul de o Sută de Ani, 175, 194; războaiele Frondelor, 236, 239, 240;
Războiul de Şapte Ani, 280, 282, 283, 284.
285, 286; războiul dintre – şi coaliţie, 245, 302, 303, 304
Franţei, Bătălia, 455
Frederic I Barbarossa (Barbă Roşie), 151, 154, 156, 158
Frederic, regi ai Germanei: Frederic II, 163, 164.
166
Frederic, regi ai Prusiei: Frederic II (cel Mare), 260, 274, 275, 280, 299; Frederic Wilhelm 1, 248, 272; Frederic Wilhelm IV, 348
Frederikshavn, Tratatul de la 316
Fremont, John Charles, 385
Frondelor, războaiele, 236, 239, 240
Frontul de Eliberare Simón Bolívar, 557
Frunze. Mihail Vasilievici, 380, 431
Fuchida, Mistsuo, 529
Fujimori, Alberto, 555
Fujiwara, clanul, 112
Fuller, John Frederick Charles, 375
Funan (Chenta), 101, 110, 118, 124
Furtuna în deşert, operaţiunea, 552
G
Gaddfi Mo ammar al ~, 464, 517
Gage, Thomas, 263
Gaiseric (Genseric), 97
Galatia, 117
Galerius, 90
Galia, 88, 93, 97, 98, 100, 101
galice, războaiele, 69
galii, 38, 48, 53
Gallienus, 86
Gallipoli, 178

Gama, Vasco da, 203
Gandhara, 60
Gandhi, Indira, 418, 541
Gandhi, Mohandas Karamchand „Mahatma”, 368, 388, 399, 408, 424, 426, 437, 439, 464, 483
Gandhi, Rajiv, 473
García, Anastasio Somoza, 390, 496
Garibaldi, Giuseppe, 3 15, 358, 367, 378
Gatling, puşca, 361
Gatling, Richard, 361
Geberic, 91
Geneva, Convenţia de la 364
Geneva, Protocolul de la 525
Geneva, Summitul de la (1955), 493
Geneva, Summitul de la (1985), 541
Genghis-han (Temugin; Chingghis; Jenghis), 155, 157, 159, 160, 161, 164
Genova, 172, 178, 304
George al Antiohiei, 152
George Râkoczi II de Transilvania, 241
George, războiul regelui, 275
George, regi ai Angliei: George II, 273; George V, 365, 401, 445; George VI, 388, 489
Georgia, 421, 553, 557, 560
gepizii, 105
Germania, 156, 429, 431, 441, 443, 445, 448, 449, 456; al doilea război mondial, 455, 458, 461, 473, 474; insurecţia protestantă, 214; împărţirea după cel de-al doilea război mondial, 485; naziştii.
440, 441; Nürnberg, procesul de la 474; primul război mondial, 406, 410, 412, 415, 416;
războaiele napoleoniene, 308.321; războiul civil, 145; revoluţia germană, 419 (vezia/Germania de
Est; Germania de Vest)
Germania de Est. 485, 486; Zidul Berlinului, 502

Germania de Vest, 485
Germanicus, 78
Germanius, 105
Ghana, 96, 130, 497
Ghasnavidă, dinastia, 134, 156
Ghassan, 101
Ghilgameş, 12
Gia Long, 310
Gideon, 18
Giscard d'Estaing, Valéry, 525
Giurgiu, bătălia de la 223
glasnost, 438
Glendower, Owen (Owainglyndwyr), 178, 185, 187
glorioasă. Revoluţia, 247
Glubb, John Bagot (Glubb Paşa), 451
Go-Daigo II al Japoniei, 176
Gdbbels, Joseph, 390, 475
Goddard, Robert Hutchings, 378, 478
Golan, înălţimile, 523
Gomindan (Partidul Naţional al Poporului), 437, 438, 441, 442, 460, 473, 478, 483
Gomułka, Wtadistaw, 397, 537
Gondophames, 77
Gopala, 121
Gorbaciov, Mihail Sergheevici, 438, 541, 544, 545, 546, 549, 551
gordian, nodul, 43
Gordon, Charles George, 338, 379, 380
Göring, Hermann, 386, 475, 478
Goshirakawa II, 154
Gossens, Salvador Allende, 400, 519
gotic, războiul, 86
Gotică, Linia, 474
Gottwald, Klement, 389, 491
goţii, 85, 86, 87, 91, 93, 94, 95

Gough, Hubert de la Poer, 506
Graaff-Reinct, 295
Graham, James, marchiz de Montrose, 227, 238
Granada, 184, 202
Granada, Tratatul de la 205
Grant, Ulysses Simpson (Hiram Ulysses), 363, 38)
Gratian, 93
Graves, William Sidney, 366, 458
grec, războiul de independenţă, 330, 333, 334
grecesc, focul, 114, 117
Grecia: aheii, 14; al doilea război mondial, 456, 458; bizantinii, 122; mitriadice, războaiele, 67; primul război mondial, 416; războiul civil 478, 480, 482, 485; războiul de independenţă. 330, 333, 334
greco-bulgare, confruntări de frontieră, 431
greco-cartagineze, războaiele, 35
greco-persanc, războaiele, 30 – 34
greco-turc, războiul, 427, 428
Grigore IX, papa, 163
Grivas, George, 489
Gromîko, Andrei Andreevici, 400, 548
Guadalcanal, 465, 468
Guam, 473
Guatemala, 354, 399, 493, 561
Guderian, Heinz, 383, 492
Gucsclin, Bertrand Du, 180
Guineea, Republica, întemeierea, 498
Guineca-Bissau, 506, 525
Gundobar, 99
Gupta, dinastia, 91
Gupta, Imperiul, 99
Guijaras, 114, 120
Gustav, Linia, 466, 469
Gustavus Adolphus (Gustav II Adolf) al Suediei, 223, 232

Guzmán, Jacobo Arbenz, 493, 521
H
Haakon I Den Gode (cel Bun) al Norvegiei, 132
Haakon IV al Norvegiei, 165
Haakon VIZ al Norvegiei, 370, 496
Haakon Siggurdsson den Sore (cel Mare) al Norvegia, 133
Habibullah Han, 423
Habyarimana, Juvenal, 559
Hadrian (Publius Aelius Hadrianus), 80, 82
Hadrian, Zidul lui, 82
Hafsidă, dinastia, 164, 178, 179
Haga, Tratatul de la 263
Haile Mariam Mengistu, 529
Haile Selassie I (Kas Tafari), 386, 525, 527, 529
Haiti, 331, 350, 369, 411, 421, 560; războiul civil, 329; revoluţia, 543, 544
Hamdanidă, dinastia, 131
Hamilcar, 37, 45
Hamilcar Barca, 52, 54
Hammurabi, 15
Han, armata, 79
Han, dinastia, 68, 78, 79
Hannibal, 35, 37, 54
Hannibal Barca, 52, 54, 55, 60
Hannibal Cisco, 50
Hanovra, 304
Hans (Ioan) I al Danemarcei şi Norvegiei, 203, 205, 206
Hanseatică, Liga, 179, 189
Harald I Biatand (Dinte albastru), 133
Harald I Harfager (Păr frumos), 128, 132
Harald III Hardraade (Nemilosul), 143
Harare, 460
Hardee. William Joseph, 325

Harrison, William Henry, 291, 344
Harşa (Harshavardhana), 108, 112
Harun al-Rashid (Harun ar-Rashid ibn Muhammad al-Mahdi ibn al-Mansur al-Abbaşi), 121, 124
Hasdrubal, 51.52
Hasdrubal Barca, 57
Hasdrubal Cisco, 55, 57
Hashimoto, Kingoro, 384, 497
Hattushilish Hl, 16, 17
Havel, Václav, 548
Havelock, Henry, 304, 356
Hawaii, Insulele, 460
Heiji, războiul, 154
Elenică, Liga, 42
Henric, regi ai Angliei: Henric 1, 149; Henric II, 152, 153, 155, 156; Henric HI, 165, 168; Henric IV (Henric de Lancaster; Bolinghroke), 180, 185, 187; Henric V, 182, 187, 189; Henric VI, 189, 196; Henric VII, 194, 201, 205; Henric VIII, 202, 211, 214
Henric, regi ai Franţei: Henric I, 140; Henric III, 215, 221; Henric IV (Henric de Navarra), 215, 222, 227
Henric, regi ai Germaniei/Sfântului Imperiu Roman: Henric I Păsărarul, 131; Henric II (Arţăgosul), 138; Henric HI, 142; Henric IV, 145.146, 149; Henric V, 149; Henric VI, 159
Henric de Trastamara, 180
Heracliu, 107, 109, 111, 112
Heracliucel Bătrân, 109
Hertzog, James, 405, 451
Herţegovina, 197, 553
Hess, Rudolph, 388, 458, 543
Heydrich, Reînhard (Heydrich Spânzurătorul), 462
Hezbollah-Israel, războiul de frontieră, 556
hiesoşii, 14
Hiero (Hieron) I, 26, 32

Hiero II, 50, 55
Higgins, Bernardo 0,318
Himera, bătălia de la 35, 45
Himmler, Heinrich, 393, 475
Hindenburg, Linia. 415
Hindenburg, Paul von, 347, 442
hinduşii, 15, 20, 140, 554
Hippias, 27
Hippolyte, Jacques Antoine, conte de Guibert, 301
Hira, 101
Hirohito, 394, 433, 549
Hiroshima, 477
Hârtius, Aulus, 73
hititii, 14
Hitler, Adolf, 383, 431, 440, 441, 455, 470, 475
Ho Ch'un Pang, 66
Ho Şi Min (Nguyen That Thanh), 384, 461, 517
Hoardei de Aur, Banatul, 168, 174, 178, 183, 201
Hodges, Courtney Hicks, 383, 512
Hogen, războiul, 154
Holocaustul, 440
Honda, Masaki, 384, 508
Honduras, 211, 354, 399, 404, 507, 518; Nicaragua şi Honduras, războiul dintre 400; războiul civil, 401, 402
Hong Kong, 461
Honjo, Shigeru, 373, 478
Hood, John Bell, 376
Hooker, Joseph, 376
Horezm (Khiva), 159, 164
Horthy, Miklós, 368, 496
Houston, Samuel (Sam), 303, 340, 364, 373
Howe, William, 294, 323
Hruşciov, Nikita Sergheevici, 387, 493, 494, 520
Hsiang Vii (Hsiung Chi), 58
Hsu Shih-chang, 357, 452

Hsu an Tsung, 118
Hsuan-Yeh (K'ang-Hsi), 242, 265
Huang Ch'ao, 127
Huang Ch'ao, rebeliunea lui, 129
Huang Ti (împăratul Galben), 12
hughenote, războaiele, 217, 221
hughenoţii, 229
Hugo Capet, 135
Hulagu-han, 167
Humayun (Na-sin-ud Din Muhammad), 206, 216
hunas (eftaliţii; hunii albi), 99, 102, 104
hunii, 96, 97, 99 102
Hunneric, 100
huronii, 228
Hurr, 116
husite, războaiele, 188, 190, 191, 195, 197
Hussein, Abdullah Ibn, 488
Hussein, Saddam, 447, 520
Hussein I al Iordaniei, 444, 428
Hussein ben Ali, 256
hum, rebeliunea, 521
Hwan, Chun Doo, 539
I
Jacob I de Argon (EI Conquistador; Cuceritorul), 162, 169
Jacob, regi ai Angliei, Scoţiei şi Irlandei: Jacob I, 217, 225, 229; Jacob II, 232, 254
Jacob, regi ai Irlandei: Iacob II al Irlandei, 247
Jacob, regi ai Scoţiei: Iacob I, 191; Iacob II, 194, 196; Iacob III, 196; Iacob IV, 206; Iacob V, 206;
Iacob VI, 217
Iacobiţii, 275
Ialta, Conferinţa de la 476
lancude Hunedoara (János Huniad), 183, 192, 195
Iaşi. 230, 271, 300

Iaşi, Tratatul de la 302
Ibamiri, Dolores („La Pasionara”), 388, 551
Iberici, celţii, 106
Ibn Saud (Abd al-Aziz Ibn Saud), 376, 491
Icenilor, revolta, 79
Idris ibn Abdulla, 124
Ienicerii, 181
Ierusalim, 20, 25, 80, 134, 149, 157, 158
Ifat, 175
Iisus Hristos, 77
Ikhshidă, dinastia, 131
Iliria, 56, 96
Ilirice, războaiele, 53, 56
llkhană, dinastia mongolă. 167
Imamura, Hitoshi, 382.515
Imperiul Roman de Apus, 97, 98.102, 123
Imperiul Roman de Răsărit, 97, 98, 101, 103, 105, 108
Incaş, Imperiul, 211, 213
Inchiziţia, 199
India: Chola, 114, 126; hinduşi şi musulmani, luptele dintre 503; Liga Musulmană, 399; Marea
Britanic, 286; masacrul de la Amritsar, 423;
mongolii, 169; musulmanii, 118; Răscoala cipailor, 356; războiul francez şi indian, 279, 281, 282; războaiele civile, 260
India şi Pakistan, războiul dintre. 509, 520
Indian, Partidul Congresului, 393, 421, 467
Indiano-britanic, războiul, 356
Indiano-pakistanez, războiul, 509, 520
Indiano-pakistaneză, înţelegerea de la Taşkent, 511
Indiile Olandeze, 464
Indochina, războiul din, 480.487, 488, 492
Indonezia. 478, 480, 487, 495, 505, 527; Irianul de Vest, 497; războiul de independenţă, 486

Iniţiativa de Apărare Strategică (SDI sau războiul stelelori, 540, 543
Inkatha, 556
Inocenţiu IV, papa, 166
Intercontinentale, rachete balistice (ICBM) sovietice, 496
Internaţionala Comunistă (Comintern), 423
Intifada (Revolta palestiniană), 546, 556
Invincibila Armada, 221
Ioan Asan II, 161
Ioan, împăraţi ai Imperiului Roman de Răsărit. Ioan I Zimisces (Tzimiskcs), 130, 136; Ioan 11 Comnen, 147, 151, 152; Ioan V, 178; Ioan VI (Cantacuzino), 177
Ioan I, rege al Angliei, 159, 161
Ioan, regi ai Poloniei: Ioan (Jan) III Sobieski, 211
Ioan, regi ai Portugaliei: Ioan, 202; Ioan II, 200; Ioan VI, 330
Ioana d'Arc (Jeanne d'Arc), 187, 191
Iordania, 480, 483, 513, 515, 519
Irak: Baas, Partidul, 514; Golful Persic, războiul din, 550, 552; independenţa, 437; independenţa kurdă, 559; Iran şi Irak, războiul dintre 517, 534, 537, 539, 540; kurzii, 525; revoltele armate, 498, 499; Statele Unite, 545; Şase Zile, Războiul de 512; şi îţi i, 556; Timur Lenk, 183
Iran, 476, 488, 532, 556; Iran-Contra, Afacerea, 543, 544; Iran şi Irak, războiul dintre 517, 534, 537, 539, 540
Irgun Zvai Leumi (Organizaţia Naţională Militară), 483
Irianul de Vest (Noua Guinee Olandeză), 497
Irina, regina Bizanţului, 122, 123
Irlanda, 118, 235, 305, 307, 420; războiul angloirlandez, 247, 249; războiul civil, 426; războiul de independenţă, 422, 426
Irlanda de Nord: războiul civil, 516, 521, 546

Irlandeză, Armata Cetăţenească, 404, 413, 516
Irlandeză, Armata Republicană (IRA), 426, 546, 551
Irlandezi, voluntarii, 404
Irlandezii Uniţi, 307
Irochezii, 237
Isabela 1 a Spaniei, 199
Isabela II a Spaniei, 338
Isanavarman I, 110
Isaunan, războiul. 101
Islam! 09, 143
Islamic, Frontul, 554
Islanda, 118
Ismail al Persiei, 204, 205
Isperich, 113
Israel, 460, 483, 517, 530, 537, 559; arabo-israelian, războiul, 495, 512, 523; Hezbollah şi Israel, războiul de frontieră dintre 556; războiul de independenţă, 483, 485
Istria, 122
Italia: abisiniano-italian, războiul, 388; Albania, 449; al doilea război mondial, 455, 456, 466, 469, 474; austriecii, 366; Brigăzile Roşii, 530;
criopiano-italian, războiul, 444.445; italiene
(gotice), războaiele, 102, 103, 104; Liga celor
Douăsprezece Oraşe, 25; napoleoniene, războaiele, 308, 315; pactul tripartit, 456; primul război mondial, 410, 412; Războiul social, 66;
Risorgimento, războaiele pentru, 358, 359, 360, 367, 369; revoluţia, 348, 349; Sfântul Imperiu Roman, 128, 132, 167; Verdun, Tratatul de la 125
Italiene, războaiele, 205, 206
Italo-turc, războiul, 403
Itzcoatl, împăratul aztecilor, 191, 192
Iudeea, 82
Iugoslavia, 420, 458, 538, 551; războiul civil din fosta Iugoslavie, 555

lugurta, 65
Iugurtin, războiul, 65
Iulian (Flavius Claudius Iulianus), 91
Iustin II, 106
Iustinian I (cel Mare; Flavius Justinianus), 100, 105
Iustinian II, 115, 116
Iuţii, 98, 101, 106
Ivan 1H (cel Mare) al Moscovei, 199, 201
Iyasu II, 288
Îngheţarea armamentului nuclear, 537, 538
J
Jabotinsky, Vladimir, 376, 457
Jackson, Andrew (Moş Hickory), 346
Ja-far Al-Mutawakkil, 127
Jahangir (Salim), 219, 232
Jamaica, 242, 266, 284, 305, 484
James I, rege al Aragónului şi Cataloniei, 159
Japonia: al doilea război mondial, 446, 460, 464, 472, 476; chino-japonez, războiul, 388, 389, 447, 448, 452, 457, 467, 472; Coreea, 114, 170, 224, 381, 398, 402; Fujiwara, clanul, 112; Heiji, războiul, 154; Hogen, războiul, 154; pactul tripartid, 456; primul război mondial, 408;
războaiele civile, 138, 226, 362, 368; Războiul călugărilor, 198; Războiul civil (Restauraţia
Mciji), 362, 368; ruso-japonez, războiul, 396, 398; Shanghai, Bătălia de la 439; Societatea
Dragonului Negru, 394; sovieto-japonez, războiul, 476
Java. 81, 127, 134, 172, 277, 318, 326, 333
Javei, Marea, Bătălia din, 464
Jayavarman I, 101, 114
Jayavannan II. 124
Jayavarman VII, 159
Jellaluddin, 165
Jenkis, Războiul urechii lui, 271, 272, 273

Jiang Qing (Chiang Ch'ing; Luan Shu-meng), 408, 477
jihadul, 157
Jinnah, Mohammad Ali, 373
Jodl, Alfred, 475
Johnson, Lyndon Baines, 358, 513, 524
Johnston, Albert Sidney, 311, 360
Johnston, Joseph Eggleston, 315
Joliot-Curie, Irene, 451
Joliot-Curie, Jean Frederic, 451
Jones, John Paul, 294
Juan Carlos al Spaniei, 535
Jukov, Gheorghi, 459, 470, 474
K
Kabul, 80, 114, 344, 375, 408, 436, 533, 557
Kaffir, războaiele, primul, 295; al doilea, 303; al opteica, 350; al nouălea, 374
Kala un, sultanul, 171
Kaldan, hanul, 249
Kalmar, Uniunea de la 183, 205
Kaltenbrunner, Ernst, 475
Kamimura, Hikonojo, 350, 414
Kammu, împăratul, 123
Kanagawa, Tratatul de la 353
Kanauj, Imperiul, 125
Kandahar, 234, 270
Kandurcha (Bătălia stepelor), 183
Kansas-Nebraska, Tratatul, 354
Kao Chiung (Gao Jiong), 110
Kappel, bătălia de la 212
Kara Khitai, 151, 161
Karagheorghe (Gheorghi Petrovic), 285, 311, 313. 326
Karanga. Imperiul, 143
Karen, războiul de independenţă, 484

Karim Han, 295
Karlowitz, Tratatul de la 251
karluki, turcii, 126
Karpenizi, bătălia de la 33 I
Kars, bătălia de la 142
Kashmir, 482, 486
Kashmir, războiul din, 482
kasiţii, 18
Kassem, Abdul Karim, 498
Kasserling, Albert, 380, 500
Kavadhl, 101
Kavadh şi Siroes), 111
Kawamura, Kageaki, 350, 433
Kawamura, Sumiyoshi (Jungi), 340, 397
Keitel, Wilhelm, 475, 478
Kellogg-Briand, Pactul, 438
Kemal, Mustafa, 429
Kennedy, John Fitzgerald, 418, 501, 503, 507
Kenney, George Churchill, 384, 530
Kent, regatul iut, 106
Kenya, 476, 490
keraiţi, mongolii, 159
Kerensky, Aleksandr Fiodorovici, 377, 416, 518
Kerensky, Ofensiva, 416
KGB, 489
Khalid ibn al-Walid, 111
Khayr cd Din Barbăroşic (Barbarossa; Khizi), 202, 212, 214
khazarii, 115, 119
khitani, mongolii, 121, 130, 132, 136, 138, 142, 151
khmerii, 152, 153, 154, 159, 190
khmerii roşii, 488, 522, 527, 542, 554, 557, 560
Khomcyni, ayatollahul Ruhollah (Ruhollah Kendi), 393
khurramiţi, musulmanii, 124

Khusru Han, 260
Kiakhta, Tratatul de la 267
Kikuyu Mau Mau, societatea, 490
Kim Ir Sen (Kim long Ju), 404, 560
Kimura, Heitaro, 383
King, Ernest Joseph, 375
King, Martin Luther, Jr., 436, 509, 516
Kinsale, bătălia de la 234
kirghizi, turcii, 126
Kirghizia, 549
Kirkuk, 552
Kissinger, Henry Alfred, 429, 523, 528
Kittikachom, Thanom, 521
Kiyowara, clanul, 147
Kléber, Jean-Baptiste, 279, 309
klingii, 81
Knyphausen, baronul Wilhelm von, 309
Kobi, bătălia de la 202
Kokuryo, 114
Kolceak, Aleksandr Vasilievici, 371, 420, 421, 424, 425
Kolubra, bătălia de la 407
Konev, Ivan Stepanovici, 390
Kongsompong, Sunthom, 552
Konoye, Fumimaro, 385, 478
Korsun, bătălia de la 469
Koryo, 132
Kościuszko, Tadcusz, 304
Kosovo (Câmpul Mierlelor), 183; a doua bătălie de la 193
Kotoku, prinţul, 112
Kronstadt, rebeliunea de la 426
Krueger, Walter, 377
Ku KIux Klan, 374
Kuang Wu Ti (Liu Hsiu), 80

Kubilai (Khubilai; Kubla) Han, 162, 170, 172
Kuciuk-Kainargi, Tratatul de la 291
Kun, Beta, 382, 422, 447
kurdă, mişcarea de independenţă, 533
Kurdistan, Partidul Muncitoresc din, 559
Kursk, bătălia de la 466
Kurt (Kubrat), 108
kurzii, 525, 537, 546, 552
kuşanii, 79, 80
Kuwait, 550, 552
Kwajalein, Atolul, 471
Kwangtung, Armata, 436, 452, 477
L
La Fayette (Marie Joseph Paul Yves Roch Gilbert du Motier), marchiz de Lafayette, 281
Ladislau I (Ladislau III) al Poloniei, 191, 192
Lal Singh, 346
Lally, Thomas, 282, 283
Lambakanna, dinastia, 80
lansator de proiectile, 149
Laos, 114, 294, 334, 336, 486, 492, 501, 527;
laoţianosiamez. războiul, 334; războiul civil, 524, 503, 504, 524; Thailanda şi Laos, războiul de graniţă dintre 535
Lao-zi, 22
Lasallc, Antoine Charles Louis, 317
latin. Războiul, 41
latinii, 14
Latran, Tratatul din, 435
Lausanne, Tratatul de la 429
Lawrence, Thomas Edward (Lawrence al Arabiei), 379
Leclerc, Jacques Philippe, 395, 481
Leclerc, Victor, 3 10
Lee, Henry „Lighthorse Harry”, 280, 328

Lee, Robert Edward, 315, 360, 363, 370
Leisler, Jacob, 249
Leisler, Rebeliunea lui, 249
Lenin, Vladimir Ilici (Vladimir Ilici Ultanov), 369, 395, 403, 417, 430
Leon, împăraţi ai Imperiului Roman de Răsărit: Leon I, 99; Leon III Isauricul, 115, 117, 118, 119;
Leon V (Armeanul), 123
Leopold II de Swabia, 182
Lepanto, bătălia de la 203, 219, 221
Lepidus, Marcus Aemilius, 72
Letonia, războiul de independenţă, 420, 422, 425
Leul de Mare, operaţiunea, 455
Lewis, Meriwether, 292
Leyte, bătălia de la 472, 477
Li Shih-min (T'ai Tsung), 108.113
Li Yuan (Kao Tsu), 110
Liao de Vest, 151
Liao, dinastia, 132, 151
Liban, 513, 517, 537, 539; Hezbollaho-israelian, războiul de graniţă, 556; războiul civil, 498, 526, 528, 539, 548
Liberia, 347, 534, 559; războiul civil, 548, 550, 554
Libia, 438, 460, 529, 536
Licinius, Valerius Licinianus, 90, 91
Lidia, 22, 26
Liga Bunăstării Publice, 197
Liga celor Douăsprezece Oraşe, 25
Liga celor Trei Oraşe, 200
Liga Musulmană, 399, 457
Liga Naţiunilor, 422
Liga Statelor Arabe, 471
Ligii de la Augsburg, războiul (Războiul Marii Alianţe), 249, 250
Lincoln, Abraham. 269, 317, 358, 366

Lincoln, Benjamin, 269, 318
Lisandru, 37
Lisimah, 46, 47, 49
Lituania, războiul de independenţă, 420, 422, 425
Liu Pang (Kao Tsu), 58
Liu Vii, 96
Livonia (Letonia), 216, 219, 225, 227, 231, 259
Locarno, Tratatul de la 431, 439, 444
Lodi, dinastia, 202
Łódź, bătălia de la 407
lollarzilor, revolta, 187
lombardă, Liga, 156
lombarzii (longobarzii), 83, 101, 105, 120
Londra, Tratatul de la 404
Lothar al Franţei, 135
Lothar 11 de Merovingia, 108, 151
Lotusul Alb, Societatea, 306
Lucullus, Lucius Licinius, 64, 67, 70
Ludendorff, Erich, 365, 447
Ludovic de Ungaria, 178, 180, 182
Ludovic, regi ai Franţei: Ludovic Filip, 336, 348;
Ludovic Germanicul, 128; Ludovic II de Bourbon, prinţ de Condé, 229, 236, 247; Ludovic VI, 150, 151; Ludovic VH, 153, 155; Ludovic IX (cel
Sfânt), 166, 169; Ludovic XI, 192, 197; Ludovic
XII, 205; Ludovic XIII, 225, 235; Ludovic XIV, 239; Ludovic XVI, 303, Ludovic I, 178
Lugalzaggişi din Erech (Umma), 13
Lui Fang, 109
Lusitania, 62, 69
luterană, revolta ţărănească, 209
Luther, Martin, 207
Lys, Ofensiva, 418
Lysborg, bătălia de la 141
M

Ma Ling, bătălia de la 41
Ma Yuan, 79
Macandel, François, 278
Macarthur, Douglas, 376, 488, 509
Macbeth, 141, 142
maccabeilor, revolta, 61
Maccabeul, Iuda, 61
Maccabeus, Jonathan, 61, 63
Maccabeus, Simon, 63
Macedonia: Balcani, primul război din, 403; bizantinii, 135, 168; bulgarii, 167, 168; diadohi lor, războaiele, 46, 47, 49; expansiunea, 42, 43; independenţa. 395;
macedonene, războaiele, 56, 59, 61; perşii, 26;
Roma, 62; România, 394; sârbii, 177
Machel, Samora, 441, 544
Machiavelli, Niccolò, 197, 210
Mackay, Hugh, 235, 250
Madagascar, 311, 318, 379, 390, 464, 481
Madero, Francisco Indalecio, 371, 401
Madras, 277, 282
Madrid, Tratatul de la 209
Magellan, Ferdinand, 210
maghiară, marea invazie, 133
maghiarii, 126, 128, 130, 131, 156
Maginot, Linia, 451
Magna Carta, 161
Magna Graecia (Grecia Mare), 38
Magnus I Olafsson, 140, 141
Magnus III Barfot (Picior dezvelit), 147, 149
Mahāvīra (Marele Erou), 26
Mahdi (Muhammad Ahmad), 377
mahdiste, armatele, 387
Mahendrapala, 129
Mahmud (Muizz ad-Din Mohammed), 138

Mahmud din Ghazni, 140
Mahmud Gawan, 200
Mahmud Han, 264, 266
Mahomed, 109, 111
Mahomed 1 (Restauratorul), 188
Mahomed II Fatih (Cuceritorul; Muhainmed; Mehmet), 191, 195, 202
Mahomed IV, 248
Mahomed XVI (Sidi Mohamed) al Marocului, 293
Majorian (Iulius Valerius Majorianus), 98
Makarios III, 489, 499
Malaysia, Bătălia pentru, 461, 464
Malaysia, războiul civil, 484
Malcolm al Scoţiei, 144, 147
Malcolm II al Scoţiei, 138, 139
Malcolm III Canmore al Scoţiei, 142
Malcolm IV al Scoţiei, 153
Mali, 164, 175
Malik Kufar, 173
Malmedy, masacrul de la 471
Malta, 212, 218, 307
Malwa, 173
Mamai, 181, 182
mamelucii, 166, 167, 169, 171, 190, 319
Manciu (Ch'ing), dinastia, 232, 241
Manciuria, 138, 151, 218, 229, 243, 251, 282, 362, 436, 452, 483.488
manciuriano-rus, războiul de frontieră, 249
manciurieni şi chinezi, războiul dintre 229, 231, 234, 238, 242
Mandela, Nelson Rolihiahia, 421, 504, 550
Manfred de Italia, 167, 168
Mangu, 164, 167
Manhattan, Proiectul, 465, 468
Manila, 218

Manipur, 331
Manncrheim, Linia, 450, 454, 469, 488
Manşa Musa, 175
Mantua, 305
Manuel I Comnen, 153.154, 155
Manuel II al Bizanţului, 190
Mao Zedong, 387, 433, 528
Maqurrah, regatul, 170
Marat. 270, 279, 296, 297, 311, 326; războiul marato-mogul, 244
Marboduus, 78
Marcellus, Marcus Claudius, 50, 54, 60
marcomanii, 78, 83
Marcos, Ferdinand Edralin, 418, 522, 544, 549
Mardonius, 30
Marea Britanie kvezi Anglia şi Britanic, Marea)
Marea Epurare (Uniunea Sovietică), 441, 445
Marele Război Nordic, 254, 255, 258, 259, 264
Marele Zid, China, 106
Margareta a Angliei, 194
Margareta a Danemarcei, 183
Maria (Smart), regina Scoţiei, 213, 217, 221
Maria I (Maria Sângeroasa) a Angliei, 206, 215
Marinidă, dinastia, 170, 176
Marion, Francis „Vulpea Mlaştinei”, 268, 305
Marius, Gaius, 60, 65, 67
Market Garden, operaţiunea, 471
Mama, prima bătălia de pe 406; a doua bătălie de pe 419
Maroc, 153; arabii musulmani egipteni, 115;
castiliemi, 184; criza marocană, 397, 402; Franţa, 287, 396, 399; independenţa, 495, marinizii, 170;
portughezii, 198, 200; Rif, războiul din, 426, 431, 433, spaniolii, 200, 357, 497
Marshall, George Catlett, 376, 453, 482, 500

Marshall, Planul, 482
Marşul cel Lung, 442, 444
Marţi, José, 389
Marwan II, 119, 121
Marwan ibn Hakam, 115
Masai, populaţia, 254
Masaryk, Jan, 382, 483
Masaryk, Tâmas, 420
Maslama, 117
Mata Han (Margarctha Geertruida Zelle), 373, 417
Matapa, Imperiul, 201
Mataram, 277
matchlock (flinta cu fitil), 187
Matei I Corvin (Mâtyâs Hunyadi), regele Ungariei, 192, 197, 199, 203
Mathgamain, regele Musterului, 133
Mau Mau, răscoala, 490
Mauriciu (Flavius Tiberius Mauricius), 103, 107, 108
maurii, 164, 186
Mauritania (Maroc), 89
Mauritius, 318
Maxentius, Marcus Aurelius Valerius, 90
Maximian (Marcus Aurelius Valerius Maximianus), 85, 88, 90
Maximilian I al Germaniei şi Sfântului Imperiu Roman, 195.201.203, 207
Maximilian 1, duce de Bavaria, 219, 240
Maximilian, arhiduce de Austria, 363
Maximus, Magnus Clemens, 93
Mayapán, 196
mayaşii, 196
Mazarin, cardinalul, 236, 239
Mazuriene, Lacurile, bătăliile de la 407, 409
Meca, 109, 111.414, 430
Medellín, Cartelul drogurilor de la 557

Media, 24, 25, 63
Medina, 109, 111, 414
Mehmet Ali, 319, 325, 329
Meiji, Restauraţia, 362, 368
Meitner, Lise, 451
Menandru (Milinda), 64
Menelau, 47
Menes (Narmer), 11
Mercia, 118, 120, 124
Merovingiană, dinastia, 98, 108
Mesa, bătălia de la 347
mesenice, războaiele, 24
Mesopotamia: abbasizii, 154; arabii musulmani, 111; asirienii, 12; bizantinii, 1 1 1, 121, 133, 138;
horezmii, 159; Marea Britanie, 410, 413;
musulmanii khurramiţi, 124; primul război mondial, 408, 411, 414; Roma, 83, 85, 90; turcopersane, războaiele, 234, 268
Mexic, 196, 210, 363, 367, 408, 433, 561;
războaiele civile, 356, 359; războiul de independenţă, 318, 319, 325, 330, 332; republica, 333; revoluţia, 401, 405, 409, 41 1
mexicano-american, războiul, 347, 414
Mfecane (Zdrobirea), perioada, 329
Midas (Mita), 21
midianiţii, 18
Mieszko I, 133
Mihail, împăraţi ai Imperiului Roman de Răsărit:
Mihail III, 125, 126, 127; Mihail VIII Paâeologul 170
Mihiragula, 104
Mikael Sehul, 288, 290, 298
Miles, Nelson Appleton, 342
Miltiade, 30
Minamoto, clanul, 157

Minamoto Yoritomo, 153, 157, 159
Minamoto Yoshitsunc (Ushiwaka), 157
Ming Chiao, bătălia de la 15
Ming, dinastia, 181, 183.238, 241
minoică, civilizaţia, 14
Minrekyawswa, prinţ de Ava, 188
Mişcarea de la 4 mai, 424
Mişcarea 30 mai, 432
Mişcarea Populară pentru Eliberarea Angolei (MPLA), 495, 526
Mitanni, regatul (Armenia), 15
Mitridate, regi ai Parţiei: Mitridate I, 61, 63; Mitridate II, 65, 68; Mitridate III, 71
Mitridate, regi ai Pontului: Mitridate, 49; Mitridate VI, 67, 71
mitridatice, războaiele, 68, 71
Mobile, Alabama, 296
Mobutu Sese Seko (Joseph Disiră Mobuto), 437, 500, 509
Mocsia, 81, 85
Mogadiscio, 136, 460
Mogadiscio, bătălia de la 552
Mogul, Imperiul, 213, 244, 249, 265
Mogulă, dinastia, 2) 2, 279
Mohamed Ali al Egiptului, 289
Mohamed bin Tughluk, 175, 176
Mohamed Sultan, 184
Mohamed Şah (Ala-ud din Mohamed), 162, 340» 341
Mohammed, şahul Horezmului, 160
Mohammed Ayub Han, 400, 525
Mohammed din Ghuri, 159, 160
Mohammad Zahir Şah, 441
Mohammad Zia Ul-Haq, 530, 547
Moldova (România), 199, 203, 212, 227, 228, 313,

320
Molina, Rafael Leonidas Trujillo, 437, 503
Molotov, Viaceslav Mihailovici, 384, 543
Moluce, 226, 327
Mombasa, 136, 267, 276
Mon, dinastia, 134
Mon, regatul, 278, 280, 341
Moncontour, 218
Mongolia, 181, 427, 430
Mongolia, Republica Populară, 430
Mongolia exterioară, 404
mongolii, 151, 152, 160, 162, 163, 165, 170, 171, 173.193, 214, 246, 251.262
Montereau, bătălia de la 323
Montezuma 1, 193
Montezuma II, 198, 206, 208, 210
Montfort, Simon de 159
Montgomery, Bernard Law, 382, 528
Monti hery, 197
Moravia, 130
Morcea (Pelopones), 330
Mori Motonari, 204, 220
Moriya. dinastia, 99
Moro, Aldo. 530
Moscova, 248, 320, 343, 420, 462; bătălia pentru, 459; „procese-spectacoP*, 445; Tratatul de la 425
Mossadeq, Mohammed, 488
Mozambic, războiul de independenţă, 508
mozambican, Frontul de Eliberare Naţională (Frelimo), 504
Mu Yu, bătălia de la 19
Mubarak, Mohammed Hosni, 434
Mugabe, Robert Gabriel, 430, 534
Mu izz al-Dawlam, 134
Mukden, bătălia de la 398

Mukden-Chinchow, bătălia de la 483
München, înţelegerea de la 443, 449
Mundas, 103
Muntele Alb, bătălia de la 230
Muntenegru, 410; războiul turco-muntenegrean, 351, 352, 353
Murad 1 al Imperiului Otoman, 183
Murad II al Imperiului Otoman, 190, 192
Murad IV al Imperiului Otoman, 234
murizii, 357
Murray, James, 358, 476
Murray, John, conte de Dunmore, 292
Murshilish l. 15
Musa ibn Nusair, 116, 117
Musaveni, Yoweri, 543
Muscat, 136, 332, 343
muscheta (moschetto}, 203
Mussolini, Benito, 378, 423, 426, 428, 466, 475
Muster, 135
musulmană, Liga, 399, 457
musulmanii: achenezi, 228; arabi. 115, 117; berberii, 151; bizantinii. 111, 113, 115; Bulgaria, 116, 117; carmaţieni, 129, 134; cruciadele împotriva, 147 – 169; druizi, 225, 228, 234, 431, 491, 530;
Etiopia, 198.214; fatimizi, 134; India, 218;
khurramiţi, 124; luptele cu hinduşii, 557; Maroc, 115; omeiazii, 117; Pirinei, 116; Portugalia, 192;
raiduri în Provence, 128; şiiţii, 113, 130, 131, 532, 548, 552, 554; Sicilia, 142; Siria, 111, 113;
spanioli, 124, 144, 146; World Trade Center, atentatul cu bombă de la 558
musulmano-hindus, războiul civil, 557
Mysore, 296, 308
N
Nabucodonosor II, 24

Nadir Han, Mohammed (Nadir Şah), 436, 441
Nadir Kuli Beg, 267, 268, 276
Nadir Şah, 270
Nagabhata, 120
Nagabhatall, 125
Nagasaki, 477
Nagy, Imre, 389, 497
Nakatomi-no-Kamatari. 112
Namibia, 499, 510, 548; războiul de independenţă, 510
Namur, 250
Nanchang, revolta din, 433
Nantes, Edictul de la 222
Napier, Charles James, 297, 352
Napier, Robert Cornelius, 317
Napoleon 1 (Napoleon Bonaparte; Napoleone di Buoneparte). 288, 305, 306, 309, 308, 311.321, 324, 329
Napoleon III, 367
napoleoniene, războaiele, 305, 306, 307, 308, 309, 310.312, 314, 315, 316, 320, 321, 316, 325
Naras imharvarman I, 112
Naroch, Lacul, bătălia de la 412
Narses, 84, 89
Nasser. Carnal Abdel, 421, 492, 519
NAT0,489
nazist-sovietic, Pactul, 449
Ndwandwc, războiul zulu-ndwandwe, 328
Nehru, Jawaharlal, 383, 436, 508
Nelson, Horatio, 307, 310, 313
Nero (Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus), 78, 79
Nicaragua, 404, 501, 503, 543; războiul civil, 404, 432, 434, 531, 533.549; revoluţia, 531
Nicaragua şi Honduras, războiul dintre 400

Niceea, 168
Nicias, 36
Nicolae II al Rusiei, 368, 420
Nicomedes, 49
Nien, răscoala, 353
Niger (ţara), 498
Nigeria, 390, 501
Nigeria-Biafra, războiul civil, 513, 515, 516
Nijmegen, tratatele de la 246
Nika, revolta din, 103
Nikephoros II Focas, 130, 134
Nil, bătălia de pe 307
Nivcile, Ofensiva, 415
Nivcile, Robert Georges, 415
Nixon. Richard Milhous, 405, 516, 518, 524, 561
Nkrumah, Kwame, 401, 497
Nobel, Alfred, 367, 372
Noii Armate IV. Incidentul, 460
nordic, primul război, 240, 241
nordic, Marele război, 254, 255, 258.259, 263
Noriega, Manuel Antonio, 449, 538, 551.553
Normandia, 192
Normandia, Invazia din Ziua Z), 469
normanzii, 140, 144, 146, 155, 156
Norodom Sianuk, 428
Northumbria. 119, 171
Norvegia, 138, 454; bătălia pentru, 454
Noua Guinee, 464, 473
Noua Guinee, bătălia pentru, 472
Noua Zeelandă, 450, 545
nucleară, forţa, 452; accidente, 496, 543; fisiune, 451; reactoare, 438, 493
nucleară, iama, 541
nucleare, arme, 399.465, 468, 477, 508, 511; teste, 488, 491, 501, 507

nucleare, tratat cu privire la accidentele, 521
nucleare. Tratatul de neproliferare a armelor, 516
Nujoma, Sam, 550
numantian, războiul, 62
Numidia, 97
Nürnberg, procesele de la 470, 475
Nyatsimba (Mwenc Matapa, Pustiitorul de ţări), 201
Nystad, Tratatul de la 264
O
O Mie de Zile, Războiul celor, 392
O sută de ani. Războiul de 175 – 194
Octavian (Caius Iulius Caesar Octavianus; ulterior Augustus), 73, 74, 75
Octombrie, Criza din, 519
Octombrie, Manifestul din, 397
Octombrie, Revoluţia din, 416
Odanobunaga, 218, 222
Odenat al Palmirci, 87
Odoacru, 100
Ofensiva Kerensky, 416
Ogodai (Ogodei) Han, 157, 163, 165, 166
Okamura, Yasuji, 380, 511
Okinawa, bătălia pentru, 477
Olafl Tryggvasson al Norvegiei, 138
OlafH Haraldsson, 135, 140
Olanda (Ţările de Jos), 199, 223, 236, 243, 244, 257, 277, 323, 454; anglo-olandeze, războaiele, 239, 242, 243, 244; franco-olandez, războiul, 244; olandezo-portughez, războiul, 231, 237;
războaiele napoleoniene, 305, 308
Olandeze, Indiile de Est, 464
Oleg, prinţul. 128
Olteniţa, 352
Oman, 251, 496
Omar I Cumăr ibn al-Khattab), 107, 112

Omeiadă, dinastia, 117
Omri, 20
Onishi, Takijiro, 385, 478
operaţiunea Desert One, 534
operaţiunea Furtună în Deşert, 552
operaţiunea Leul de Mare, 455
operaţiunea Market Garden, 470, 514
operaţiunea Overlord, 469
operaţiunea Sabia Deşertului, 552
operaţiunea Torţa, 463
Opiului, războaiele, 342, 343.345, 355, 357
Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU), 478, 480, 489, 491
Organizaţia Poporului Sud-Vest African din Namibia (SWAPO), 436.499, 510, 539, 540, 548, 550
Organizaţia Statelor Americane (OAS), 536
Organizaţia Unităţii Africane (OAU), 506, 536
Orhan I, 175
Orientul Mijlociu: câmpurile petroliere, 440; tratative de pace, 554
Osci Kofo, 278
Osman (Othman) 1, 167, 175
Osman Nuri Paşa, 338, 393
Ospitalieri, Cavalerii, 162, 173, 178, 193, 212
ostrogoţii. 94, 99
Otoman, Imperiul: Balcanii. 183; Constantinopol, 183; Egipt. 278; expansiunea, 195, 201; Macedonia, 181; portughezii, 221, 222; Timur Lenk, 185; turkmenii Berbecului Alb, 197, 200 (vezi şi Turcia)
Otto J (cel Mare), 130, 131.133
Otto II, 135
Ottokar II al Boemiei, 168
Oyama, Iwao, 345.415
Oyo, 266

Ozawa, Jisaburo. 382, 512
p
Pacea de la Apameax, 60
Pacea de la Callias, 34
Pacea de la Dardanos, 67
Pacea de Treizeci de Ani, 34
Pacific, războiul din, 376, 377
Pactul de oţel. 449
Pakistan. 501, 519, 520; India şi Pakistan, războiul dintre 509, 520; sovieto-pakistaneze, conflictele de frontieră, 535; Tratatul indo-pakistanez de la
Taşkent, 511
Pala, dinastia, 121, 125
Palestina: al doilea război mondial, 467; arabii musulmani, 157; Damascului, războiul, 49;
diadohilor, războaiele, 46 – 49; Egipt, 17; evreii, 18; filistenii, 18; Intifada (Revolta), 546;
Împărţirea, 481; organizaţia muncitorilor evrei, 427; palestiniano-israeliene, războaiele, 559;
Palmach, 460; primul război mondial, 417;
războiul civil araboisraclian, 483; revolta arabă, 445, 447, 451; St. Iacob, Conferinţa de la 451
Palestinei, Mişcarea pentru Eliberarea, (Fatah), 499, 509, 517
Palestinei, Organizaţia de Eliberarea, (PLO), 508, 515, 517
palisade de lemn, 11
Pallava, dinastia, 112
Palmach, 460
Palmira, 87
Pan Ch’ao. 79, 81, 82
PanAfrican, Congresul, 476
Panamá, 396
Panamá, Canalul, 396
Panama-Costa Rica, războiul de frontieră, 427

Pandya, 107
Pantera Neagră, Partidul american, 512
Paoli, Pasquale, 266, 3 15
Papadopoulos, George, 522
Papagos, Alexandros, 378
Papale, Statele, 349
Paraguay, 264, 365, 366, 440, 449, 493, 549;
Independenţa, 319; războiul civil, 482
Paraguayan, Războiul (Războiul Triplei Alianţe).
365, 366, 367, 369
Paris, acordurile de pace pentru Vietnam, 523
Paris, Comuna din, 370
Paris, Conferinţa de la 355
Paris, Conferinţa de pace de la 422, 435
Paris, Tratatul de la – încheiat după războiul
Cambodgian, 552; războiul Crimeei, 354; războaiele napoleoniene, 323, 324; războiul spanioloamerican, 391; Războiul de Şapte Ani, 286
Parmenion (Parmenio), 38
Parţia, 53, 64, 68, 84
Paté, 267
pathano-britanic, războiul, 390
Pathet Lao, 488, 493, 527
Paulus, Friedrich von, 384, 465, 496
Paulus, Lucius Aemilius, 61
Pausanias, 33
Pax Mongolica, 167
Pax Romana, 74
pecenegii, 146
Pedro (cel Crud) al Castiliei, 178
Pedro I al Braziliei, 331
Pedro I de Aragón, 147
Pedro IV de Aragón, 177
peloponeziace, războaiele, 33, 34, 35, 36
Pepin I, 108

Pepin II, 1 14, 115
Pepin III le Bref (cel Scund), 116, 119, 120
Percy, Henry (Harry Bătăiosul), 179, 182, 185
peres troica, 438
Pérez de Cuthlar, Javier, 538, 546
Pericle. 30, 34
Perioada celor Treizeci de Tirani, 86
Peron, Isabel (Maria Estela), 529
Peron, Juan Domingo, 481, 489, 494, 524, 526
Peroz (Firuz), 99
persan, războiul, primul, 102; al doilea, 104, 105
Perseu al Macedoniei, 61
Pershing. John Joseph „Blackjack", 359, 485
Persia: Afghanistan, 268; bizantinii, 109; eftaliţii, 99; Egipt, 27; Grecia, 26; greco-persane, războaiele, 30, 31, 33, 34; independenţa, 25;
Khiva, 249; războiul civil, 304; Roma, 89, 94;
ruso persan, războiul, 320, 322, 333, 334, 402;
Sparta, 38; turcii, 266, 273; turco persane, războaiele, 210, 212, 216, 225, 228, 231, 268, 269, 330; turkmenii Berbecului Alb, 198;
turkmenii Berbecului Negru, 193; uzbecii, 208
Persic, războiul din golful, 550, 552
Perú, 213, 453, 516, 561; ecuadoriano-peruvian, războiul de frontieră, 536; războiul civil, 558
Petru I al Ciprului, 180
Petru I (cel Mare) al Rusiei, 245, 266
Philopoemen, 51, 56
Phraates I al Parţiei, 62
Phraates 11 al Parţiei, 64
Phraates III al Parţiei» 71
Phraates IV al Parţiei, 76
Piankhi, 21
Pickett, George Edward, 333, 372
Pickett, Şarja lui, 372

Piemont, războiul din, 357
Piłsudski, Josef Klemens, 367, 443
Pinochet Ugart, Augusto, 524, 547
Pirinei, bătălia pentru, 199
Pir-Mohamed, 184
Pius, Antoninus, 82, 83
Pizarro, Francisco, 213
Placidia, 97
Plantagenet, dinastia, 153, 156
Plevna, 373
Ploieşti, 455, 466
pogromurile, 395, 424
Pol Pot (Toi Saut; Saloth Şi ar), 435, 506
Polisario (Frontul Popular pentru Eliberarea Saguia el Hamra şi Rio de Oro), 523
Polonez, Coridorul, 449
Polonia: acţiuni antiguvernamentale, 518; al doilea război mondial, 450, 454, 469, cavalerii teutoni, 165; cazaco-polonez, războiul, 237, 240;
Confederaţia de la Bar, 293; germanii, 149, 154;
Hoarda de Aur. 167; Marele Război Nordic, 257, 259; octombrie polonez, 495; primul război mondial, 407, 409, 412; războiul de succesiune, 269, 270; războaiele napoleoniene. 316; revoluţia, 336, 337; ruso-polonez, războiul, 212, 216, 219, 227, 233, 240, 241; Solidaritatea, sindicatul, 535;
sovieto-polonez, războiul, 424; suedezopolonez, războiul, 225, 227, 230; turco-polonez, războiul, 227, 230, 245; Ungaria, 199
Pompei (cel Mare) (Gnaeus Pompeius Magnus), 65, 67, 69, 71, 72
Pompei, Sextus (Sextus Pompeius Magnus Pius), 69, 74
Poniatowski, prinţul Jozef Antoni, 321
Pontiac, 264, 289

Popoarele mării, 17
Porcilor, bătălia din Golful, 503
Portsmouth (New Hampshire), Tratatul de la 398
Portugalia, 200, 217, 222, 231, 237, 243, 279, 3 14, 315, 317, 329, 432, 478, 524; formarea republicii, 401; războaiele civile, 331, 334, 335, 338, 339;
hispano-portughez, războiul, 221, 270
Porţile de Fier, 192
Porus, 45
Potemkin, prinţul Grigori Aleksandrovici, 271, 301
Potsdam, Conferinţa de la 470
powhatanii, 238
praf de puşcă, 131, 178
Pratibara, 125
Pratihara, dinastia, 120
Premadas, Ranasinghe, 557
Pretoria, Tratatul de la 377
Pretorius, Martin (Marthinus), 355
Primăvara de la Praga, 514
Primul (cel Vechi) Imperiu Babilonian, 15
primul război mondial, 405 – 421
Primul Triumvirat, 73
Probus (Marcus Aurelius Probus), 85, 88
Proclamaţia de Emancipare, 362
„Proeminenţei". Bătălia, 470
protestanto-catolice, conflictele, 21 I
Prusia: austriece, războaiele de succesiune, 273;
austro-italian, războiul, 367; austro-prusac, războiul (Războiul de Şapte săptămâni), 366;
cavalerii teutoni, 164, 195, 197; franco-prusac, războiul, 369, 370; Marele Război Nordic, 263;
napoleoniene, războaiele, 313; Războiul de Şapte Ani, 287; Războiul primei coaliţii, 302;
Schleswig-Holstein, 348, 350
Prusia de Est, primul război mondial, 407

Prut, Tratatul de la 260
Psamtik 1, 23
Psamtik II, 25
Psamtik III, 27
Ptolemeu I Soter, 41, 47, 49
Ptolemeu II, 49, 51, 53
Ptolemeu III, 53
Ptolemeu IV, 56
Puerto Rico, 487
Pugaciov, Emilian, 291
Pulakesin I, 106
PulakcsinlL I 10, 112
Pulaski, Casimir (Kazimicrz), 276, 235
punice, războaiele: primul, 50, 51, 52; al doilea, 54, 55, 56; al treilea, 63
Punjab, 45, 60, 118, 279, 310, 347
Pyrrhos al Epirului, 48, 50, 51
Q
Quantrill, William Clarke, 363
Québec, 234, 251, 283, 292, 341, 507, 518; mişcarea separatistă, 502
Québec, Conferinţa de la 474
Quietus, 87
Quisling, Vidkun. 382, 476
Qutayba ibn Muslim, 118
R
Rabin, Yitzhak, 554
rachete balistice intercontinentale, 493, 496
radar, 396, 443
Raedwald, regele, 108
Rahman, Mujibur, 426, 520
Rajaraja, 136
Rajendra, 140
Rajputana, 114
Rama Raya, 218

Ramadhipati, 179
Ramiro II al Léonului, 131
Ramón (Cabrera y Grino), conte de Morelia Cabrera, 313, 374
Ramses II, 17
Ramses HI, 17
Rashtrakuta, dinastia, 121
Rava Ruska, bătălia de la 407
Ravendravarman II, 132
Rawlings, Jerry, 536
Răscoala de Paşte, 413
Războaiele celor două Roze, 194, 196, 197, 198, 200
războaiele episcopilor, 233, 235
războaiele husite, 188, 190, 191
Războaiele Stelelor, 540, 543
Războiul cavaleresc polono-teuton, 195, 197
Războiul Codului, 197
Războiul de o Sută de Ani, 175 – 183, 185, 187, 189, 191, 192, 194
Războiul de Şapte Ani, 280 – 286
Războiul de Treizeci de Ani, 228, 229, 230, 232, 233, 237
Războiul din 1812, 320 – 323
Războiul Ligii de la Augsburg, 247, 250
Războiul Pequot, 234
Războiul rece, 483, 485
Războiul regelui Filip, 246
Războiul social (Războiul aliaţilor), 66
Reagan. Ronald Wilson, 402, 541, 545, 546
Regatul Mijlociu (Egipt), 13
Republica Arabă Unită, 498, 503
Republica Centrafricană, 537
Risorgimento, 358, 360, 369
Revizionismul sionist, 457
Revolta lui Bacon, 247

Revolta Secerişului de Toamnă, 433
Revolta ţăranilor, 182
Revoluţia franceză, 300
Reykjavík, summitul de la 543
Reynoso, Abimcal Guzmán, 444, 519, 558
Reza, Mohammad Pahlavi Aryamehr (Reza Han), 375, 431, 471, 532
Rhee, Syngman, 372, 510
Rhodesia, 509, 527, 528, 534; Zimbabwe-Rhodezia, războaiele civile, 520
Ribbentrop, Joachim von, 387, 475, 478
Richard, duce de York, 187, 196, 200
Richard, regi ai Angliei: Richard I (Inimă de Leu), 154, 158; Richard H, 182, 183, Richard III (Richard de Gloucester), 194, 200, 201
Rif, războiul din, 427, 431, 433
Riga, Tratatul de la 424
Rio de la Plata, bătălia de la 453
Robert I (Robert Bruce) de Scoţia, 173
Robert Guiscard (Robert de Hauteville), 144, 146
Rodrigucz, Andrés, 496
Roger 1, domnitor normand, 144, 149
Roger II, domnitor normand, 147, 152, 154
Roman, Imperiul: „Perioada celor Treizeci de
Tirani11, 86; al doilea Triumvirat, războaiele celui de ~, 74 – 76; alanii, 97; Anul celor Patru împăraţi, 80, 83; avarii, 108; burgunzii, 95; Cartagina, 41, 48; equienii, 33, 34; ctruscii, 22, 48; Galia, 86, 93, 97; ghibelinii, 169; ilirice, războaiele, 53, 56;
Isaurian, războiul, 101; italiene (gotice), războaiele, 102, 103, 104; iugurtine, războaiele, 65; latin, războiul, 41; lusitanii, 62, 69;
macedonene, războaiele, 56, 59, 61;
Mesopotamia, 84; mitriadice, războaiele, 67;
numantian, războiul, 62; persecuţia creştinilor, 86;

perşii, 89, 94; punice, războaiele. 50, 52, 54, 55; războaiele civile, 67, 72, 73, 75, 76; războaiele galice, 73; Republica Romană, 27, 307, 349;
samnite, războaiele, 41, 45, 48; sertorian, războiul, 67; servile, războaiele, 62, 65, 68;
sfârşitul Imperiului Roman, 195; Siria, 66; social, Războiul, 72; Şapte Coline, 38; pădurea, bătălia din Teutoberg, 78; vandalii, 97, 103; Veil, 34; vizigoţii, 96, 101; volscii, 34
Roman, Imperiul de Răsărit, 97, 108
Romană, Republica, 27, 307, 349
Romanus, 144, 145
România. 353, 355, 373, 394, 395, 413, 449, 456, 466, 470, 514; revoluţia, 548
Rommel, Erwin (Vulpea Deşertului), 385, 460, 463, 467, 472
Roosevelt, Franklin Delano, 378, 441, 453, 457, 461, 468, 474, 478
Roosevelt, Theodore, 357, 391, 394, 424
Rosenberg, Alfred, 475
Royal Air Force (RAF), 455
Rusia: afghano-tadjik, conflictul de frontieră, 557;
austro-ruso-turc, războiul, 269, 271, 300; cazacorus, războiul, 257; Crimeea, Războiul din, 352, 353, 354; Duminica Sângeroasă, 397;
expansiunea, 205; Finlanda, 316; georgiano-rus, războiul, 557; Hoarda de Aur, 182; khazarii, 133;
Lituania. 203; Livonia, 216, 219; Marele Război
Nordic, 259, 261, 264; murizii, 357; Polonia, 212, 216; primul război mondial, 407, 409, 418;
primul război nordic, 240; Răscoala decembriştilor333; războaiele napoleoniene, 312, 314, 320; războiul civil. 416, 422, 424, 425;
revoluţia din 1905, 397, 398; revoluţia rusă din octombrie, 416; ruso-japonez, războiul, 396, 398;

ruso persan, războiul, 320, 322, 333, 334; ruso-polonez, războiul, 227, 233, 240, 241, 243; ruso suedez, războiul, 223, 227, 272, 273, 300, 301;
ruso-turc, războiul, 246, 251.288, 289.290, 291, 320, 373, 374; Suedia, 220; Şapte Ani, Războiul de. 280
Rwanda, 499, 513; războiul civil, 504, 559
Ryswick, Tratatul de la 250
Ryūkyū Insulele, 376
s sabaenii evrei, 94
Sabra, Masacrul de la 537
Sabuktagin, 136
Să'd (Saad) ibn Abi Waqqas, 107, 111, 113
Sadat, Anwar, 421, 532, 536
Sadur 1, 19
Sahara, 393
Sahara de Sud, 527
Sahara de Vest, 527, 528
Saharov, Andrei. 526
Saigon, 357
Saint-Germain, Tratatul de la 423
Sakanouetamuramaro, 123
sakii, 76
Saladin (Salah ad din Yusuf ibn Ayyub), 152, 156, 157, 158
Salih ibn Mirdas, 140
Salonic, 144, 190
Saminidă, dinastia, 136
samnite, războaiele: primul, 41; al doilea, 41, 45; al treilea, 48
Samuel al Bulgariei, 135
San Stefano, Tratatul de la 375
Sancho HI (cel Mare), 140
sandinişti, 443, 503, 531, 553, 543
Sanjar, 153, 151
Sarajevo, 405, 458, 553, 555

Sargon din Akkad, 13
Satavahana, dinastia, 76
Satsuma, clanul, 362
Saul, 18
saxonii, 98, 101
Scerdilaidas, regele, 56
Schleswig-Holstein, 348, 350
Schleswig-Holstein, războiul din, 364
Schmalkalden, Războiul, 214
Schmidt, Helmut, 525
Schönbrunn, Tratatul de la 317
Scipio Africanul (Publius Cornelius Scipio Major), 54, 55, 57, 59, 60
Scipio cel Tânăr (Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Minor Numantinus), 59, 63
Scipio, Gnaeus Cornelius, 54
Scipio, Publius Cornelius, 54, 55
sciţii, 21, 65, 68
sclavii: negolul cu sclavi, 200, 323, 328; Proclamaţia de Emancipare. 362; războaiele sclavilor din
Sicilia, 62, 65; Scoţia, 91, 161, 174, 261, 275;
Independenţa, 174; scoţiano-engleze, războaiele, 171, 172, 174, 175
Scud, rachetele, 552
Sebastián, 93
Selcucid, Imperiul, 57
Scleucos I (Nicator), 53
Scleucos II, 48, 49
selgiuci zi, turcii, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 153, 155, 166
Selim I al Turciei, 198, 207, 210
Semendria, 192
seminolc, războaiele: primul, 327; al doilea, 340, 341
Sempronius, Titus, 54
Senegal, 281, 286, 302, 344, 362

Septembrie Negru, organizaţia, 521
Serbia: austro-rus-turc, războiul, 270; balcanice, războaiele, 403; Bosnia şi Herţegovina, 553;
Bosnia, 181; Croaţia, 551; fosta Iugoslavie, 555;
Independenţa, 131, 191, 311, 313, 320, 374;
naţionalismul sârb, 538; primul război mondial, 405, 407, 410; sârbo-bulgar, războiul, 380; sârboturc, războiul, 372; Ungaria, 167
sertorian, Războiul, 67
Scriorius, Quintus, 64
Servian, Zidul. 38
servile, războaiele: primul, 62; al doilea, 65; al treilea, 68
Seti I, 16
Sever, Septimiu (Lucius Septimius Severus Pius Pertinax), 83, 84
Sf. Bartolomeu, masacrul din noaptea, 219
Sf. Iacob, conferinţa despre Palestina de la 451
Sfintei Ligi, războiul, 207
Sfântul Imperiu Roman: bizantinii, 127; Carol cel Mare, 119, 121, 122, 123; franco-turcă, alianţa împotriva, 213; Franţa şi Sfântul Imperiu, războaiele dintre 211, 213, 215; prăbuşirea, 167;
războaiele civile, 151, 185
Sforza. Francisco, 193
Shaka (Chaka), rege al zuluşilor, 300, 335
Shalmaneser III, 21
Shalmaneser V, 22
Shamir, Yitzhak, (Yitzhak Yzemitzsky), 411, 487
Shang Yang, 44
Shanghai, Masacrul din, 434
Sharon, Ariel, 435
Sharpeville, Masacrul de la 502
Shatiha, Masacrul de la 537
Sher-şah (Farid-ud Din Sher Shah; Farid-han),

196.200
Shih Huangti (Cheng), 53, 58
Shirvan, 204
Shotoku, prinţul, 108, 112
Shrapnel, Henry, 311, 344
Siam, 215, 288, 294, 336; laoţianosiamez, războiul, 334; siamezo-cambodgian, războiul, 320, 337;
siamezo-vietnamez, războiul, 344
Sibiu, 192
Siegfried, Linia, 471
Sierra Leone, 300
Sigismund al Ungariei, 188
Sigurd I al Norvegiei, 150
Sihanouk, Norodom, 461, 519, 557
sikhşii, 254, 328, 346, 347, 349, 350
Sikorsky, Igor, 400
Silla, 106, 114
Simeon al Bulgariei, 129, 130
Simhavişnu, 107
Sinai, 417
Sinai-Suez, războiul (al doilea război araboisraelian), 495
Singapore, 328
Singapore, bătălia pentru, 464
siouxo-american, războiul, 361
Siracuza, 30, 35, 38, 41, 50, 55, 56
Siria: al cincilea război sirian, 53, 60; al doilea război sirian, 51; a) patrulea război sirian, 56; al treilea război sirian, 53; arabii musulmani. III; cruciaţii, 148; egiptenii, 338; Franţa, 425; independenţa, 480; Partidul Baas, 506, 519; Perioada Statelor
Războinice, 33; primul război sirian, 49; răscoala druizilor, 431, 491, Războiul de Şase Zile, 462;
Republica Arabă Unită, 498, 503; Roma, 69
Sivu-Dhanurveda, 102

Skandagupta, 99
slavii, 103, 108
Slovacia, 248, 449
Slovenia, 549, 551
Smith, Actul, 457
Snefru, 11
Soares, Mario Lopez, 528
social. Războiul (Războiul aliaţilor), 66
Soga, clanul, 108, 110, 112
bogatu, 171
Sokotu, 154
Solidaritatea, sindicatul, 534, 535
Soliman I (Magnificul) (Soliman II), 203, 209, 212, 218
Solomon, 19
somalezo-ctiopiene, războaiele, 529, 531
Somalia, 547, 550, 553; independenţa, 501; războiul civil, 556
Somme, bătălia de pe 412
sonar, 410
Sonata lunii, acţiunea, 456
Song, dinastia, 134, 136, 151, 168, 170
Song, dinastia de Sud, 151
Song-tsan Gampo, 110
Soso, 160, 164
Spania: – şi Anglia, 221, 290; Filipine, 220; francii, 122; hispano-american, războiul, 391; hispanoportughez, războiul, 221, 270; Invincibila Armada, 221; mişcarea bască, 534; războaiele
Carlisle, 338.340, 348, 370, 372; războaiele napoleoniene, 315; războiul civil, 444 – 449;
spaniolă, revoluţia, 329; succesiunea spaniolă, războiul pentru, 254 – 260
Sparta, 25, 27, 36.38, 39
Spartacus, 69

Speidel, Hans, 390, 544
Sri Lanka, 116, 311, 312, 327, 520; războiul civil. 536, 545, 547, 560 (vezi şi Ceylon)
Stalin, Iosif (Iosif Vissarionovici Djugaşvili), 375, 432, 434, 441, 467, 476, 490
Stalingrad, bătălia de la 462
Statele Unite: al doilea război mondial. 457, 463, 465, 468, 470, 471; armamentul nuclear, 488;
Declaraţia Americană de Independenţă, 301;
filipinezo-american, războiul, 392, 394; Golful Persic, războiul din, 550, 552; în Haiti, 560; în Irak, 545, 546; în Somalia, 553; prăbuşirea bursei, 436; primul război mondial, 408, 418; războiul civil, 359 – 366; războiul din 1812, 320, 322, 324;
războiul mexicano-american, 347, 414; revoluţia americană, 295; Vietnam, războiul din, 495, 509, 511, 513, 515, 517, 522
Statelor Războinice, Perioada, 33
Sten Sturc cel Bătrân al Suediei. 198
Stem, Abraham, 457
Stem Gang, 483
Stem, gruparea teroristă, 457
Stilicon, Flavius, 95
Strabo, C. Pompeius, 67
Stragopulos, Alexis, 168
Stralsund, Tratatul de la 180
Stuart, dinastia, 261
Subotai (Subodei), 156, 163, 164, 165, 167
Suchet, Louis Gabriel, 289, 334
Sudan, 492, 554; independenţa, 495; sudanez, războiul civil, 494, 522; sudanezo-abisinian, războiul, 383; sudanezo-egipteano-britanice.
războaiele, 377, 378.389, 390
Suedia: – şi Danemarca, 180, 198; Marele Război Nordic, 254 – 263; originile, 113; Primul război

nordic, 240, 241; războaiele napoleoniene, 312;
Rusia, 219; suedezo-polonez, războiul, 225, 227, 230; suedezo-rus, războiul, 227, 272, 273, 300, 301; Treizeci de Ani, Războiul de 233, 235
suevii, 96, 97
Sugiyama, Hajime, 376, 478
Suharto, 427
Sui, dinastia, 107
Sukarno, 394
Suleiman, 117
Sulla, Lucius Cornelius, 62, 67
Sumanguru, regele, 160
Sumatra, 1 17, 134, 186, 224, 400
sumerienii, 11, 13
Sun Tzu, 28
Sundiata, 164
Suomussalmi, bătălia de la 451
Surinam, 312
Suryavarman I, 136, 139, 143
Suryavarman II, 147, 152, 153, 151
Suryavarman Champa, 159
Sven I Tveskaegal Danemarcei, 135, 138
Sviatoslav I, 133
Swctlendam, 295
Ş
Şapte Ani, Războiul de 280 – 286
şapte reducţiuni, Războiul celor, 279
Şapte săptămâni, Războiul de (austro-prusiac, războiul), 366
Şapte Zile, Bătăliile celor, 360
Şapur I, 86, 87, 88
Şapur II (cel Mare), 90, 91
Şase Zile, Războiul de (al treilea război araboisraelian), 512
Şevardnadze, Eduard, 553, 557

ştiţi, musulmanii, 130, 131, 555
Şoimului Negru, Războiul, 338
Ştefan cel Mare, 199, 203
Ştefan I al Ungariei (Sfântul Ştefan), 141
T
Tacitus, 89
Tadjikistan, Războiul civil afghan, 557, 560
Tahiridă, dinastia, 124
Tai, armatele, 184
Taila II, 135
Taiping, rebeliunea, 350. – 355, 358 – 360, 364
T'ai-tsu (Chu Yiian-chang), 175, 179, 181, 184
T'ai-Tsung (Chao Kuang-yin), 132, 136
Takahashi, Korckiyo, 446
Talbot, John, conte de Shrewsbury, 194
Tamerlan (Timur Lenk; Timur cel Şchiop), 179, 181, 183, 184, 185, 186
Tancred, 145, 150
Tandy, Napper, 307
Tang, dinastia, 110, 127, 129, 130
tanguţii, 136
Tannenberg, bătălia de la 407
Tanzania, 431
t arase a-mi, 200
Tarawa, bătălia de la 468
Tardu, 109
Tarik ibn Ziyad, 116
tarquimi, 27
Tato, 101
Taylor, Zachary, 298, 350
tătarii, 209, 218, 219
Te-kuang, 132
„Telefonului Roşu", înţelegerea (între S.U.A. şi Uniunea Sovietică), 507
Temistocle, 26, 30, 34

Templieri, Cavalerii, 162
Templierilor, Ordinul, 150
Temugin, 157 (vezi şi Genghis-Han)
Teodoric (Dietrich) I (cel Mare), 99, 100.101.103
Teodoric 11, 98
Terbelis (Tervel), 116, 117
Teutoni, Cavalerii, 158, 161, 163, 164, 165, 170, 174
teutonii, 65
Texas, 264, 346, 349; războiul de independenţă, 339
Thailanda, 15, 179, 186, 193, 477, 482, 538;
thailandezo-cambodgiene. lupte de graniţă, 498, 508; thailandezo-laoţiană, frontiera, războiul de la 535; thailandezo-vietnameze, conflictele, 535
Thair al Arabiei, 91
Thant, U, 401, 503
Thatcher, Margaret Roberts, 431, 532
Theodor II Lascans din Niceca, 167
Theodosiu I (cel Marc), 91, 93
Theodosiu 11, 97
Theodosiu III, 117
Thokoly, Imre, 246
Thutmosis I, 14
Thutmosis III, 16
Tiberiu (Tiberius Claudius Nero Caesar Augustus), 74, 78
Tibet, 110, 121, 126, 256, 268, 487, 493, 499
Tienanmen, piaţa, 548
Tiglatpalassar 1, 18
Tiglatpalassar III, 21
Tigran (Dikran), 63, 68, 71
Tigran cel Tânăr, 71
Timişoara, Transilvania, 262, 349, 548
Timoleon, războiul împotriva lui, 41
Timorul de Est, 527
Timoşenko, Semion Konstantinovici, 388, 518

Tirana, Tratatul de la 433
Tindate HI, 89
Tito (Iosip Broz), 386, 534
Togan, 171
Togo, 506
Tojo, Hideki, 380, 460, 484
Tokugawa Icyasu, 226, 229
Tombalbaye, N'Garta (François), 501, 526
Tone, Wolfe, 307
Tordesillas, Tratatul de la 204
Tostig, 143
Tracia, 26, 35, 85, 96, 167
Traian (Marcus Ulpius Traianus), 79, 82
Tran Nhonton, 171
Transilvania, 105, 223, 225, 241, 248, 298, 548
Transiordania, 488
Tratatul Antantei Cordiale, 396
Tratatul de Interzicere a Testelor Nucleare, 507
Tratatul de ne-nuclearizare a fundului mării, 521
Tratatul pentru Limitarea Armelor Strategice (SALT I), 522
Tratatul pentru Limitarea Armelor Strategice (SALT II), 531, 533
Tratatul privind Reducerea Armamentului Strategic (START), 537
Trebizond, 197, 414
trebuchet, 149, 152
Trianon, Tratatul de la 425
tripolitano-american, războiul, 312
Troia, 16
Troţki, Leon (Lev Davidovici Bronstein), 375, 416, 435, 456
Truman, Doctrina, 481
Truman, Hany S" 380, 482, 488, 522
Ts'a o Pei, 85

Ts’a o Ts’a o. 85
Tsushima, bătălia de la 398
Tucidide, 33, 35, 38
Tulunidă, dinastia, 129
Tuman (Tumere), 104
Tung Cho, 84
Tunisia, 179, 220, 256, 259, 490; independenţa republicii, 495
Tupac Amaro, 220
Tuparamos, 524
Turbanelor Roşii, armata, 179, 180
Turcia; austro-ruso-turc, războiul, 270, 271, 300;
avarii, 104; Creta, 388; egipteano-turce, războaiele, 338, 342, 343; fatimizii, 155; greco-turc, războiul, 427, 428; italo-turc, războiul, 403; Junii Turci, 405; lupte de graniţă cu kurzii, 554; Marele Război
Nordic, 259; Persia, 110, 273; primul război mondial, 408, 411, 421; Republica, întemeierea, 377; România, 352; ruso-turc, războiul, 246, 251.
288 – 291, 320, 373, 374; Serbia, 372; turcoaustriac, 243, 248, 251; turco-muntenegrean, războiul, 351, 352, 359; Turco persane, războaiele, 210, 212, 216, 225, 228, 231, 268, 269.330; turco-polonez, războiul, 227, 230, 245; turco-veneţian, războiul, 205, 212, 237, 241, 243, 248, 261; Viena, 212 (vezi şi Imperiul Otoman)
Turin, Tratatul de la 250
Tuscarora, Războiul, 260, 261
Tyr (Es Sour), 23, 30, 43
Tz’u Hsi, 331
T
Ţara Galilor, 170, 185
Ţara Românească, 270, 330
Ţările de Jos, 217, 219, 223
ţungarii, 249, 268
ţungaro-chinez, conflictul, 256, 268

u
U-2, incidentul, 500
Ucraina, 270, 420, 424, 469
Uganda, 387, 504; războiul civil, 532, 543; Uganda şi Tanzania, războiul dintre 532
uiguri, turcii, 112, 120, 126
Ulbricht, Walter, 486
Ul din, regele hunilor, 86
umbrii, 48
Ungaria, 133, 142, 156, 163, 167, 199, 207, 212, 223, 258; Austria, 165, 212, 246; Germania, 142, 154; insurecţia comunistă, 422; întemeierea, 130;
Partidul Comunist, 480; războiul civil. 173;
revoluţia, 349, 495; Serbia, 167, 192; Sfântul
Imperiu Roman, 207; turcii, 192, 195, 197, 209, 223, 243
Unională, Armata (Statele Unite), 359 366
UNITA (Uniunea Naţională pentru Independenţa
Totală a Angolei). 442.502, 510, 526, 546, 553, 556
Uniunea Naţională Africană din Zimbabwe
(ZANU), 430, 528, 532
Uniunea Poporului African din Zimbabwe (ZAPU), 528, 532
Uniunea Sovietică: afghano-sovietic, războiul, 533, 535, 536, 544; al doilea război mondial, 450, 458, 462, 466, 469, 473, 474; dizolvarea, 541, 548.549, 551; epurări, 445; sovieto-finlandez, războiul, 454; sovieto-japonez, războiul, 476;
sovieto-polonez, războiul, 424
Ur, 11
uraniu fisionabil, 468
Urartu (Ararat), 19
Urban II, papa, 147
Urban IV, papa, 168
Ur-Nanshe, 13

Uruguay, 248, 320, 397, 524; războiul civil, 345, 352
Utrecht, Tratatul de la 260
Utrecht, Uniunea de la 219
Uzbeg, 174, 178
Uzbekistan, 208, 234, 549
V
Vafiades, Markos, 430
Valahia (România), 187, 227, 288, 313, 320
Valdemar I (cel Mare), 153
Valdemarll al Danemarcei, 161.162
Valdemar IV al Danemarcei, 179
Valdemar, dinastia, 141
Valens, 93
Valentinian 1, 92
Valentinian II, 93
Valerian, 86, 87
Valerius, Gaius Galerius, 89
vandalii, 95, 97, 99, 103
Vargas, Getulio Domciles, 379, 437, 440
Varşovia, Pactul de la Organizaţia Tratatului de la Varşovia), 493
Varşoviei, bătălia, 470
Vasilel (Macedoneanul), 123, 127, 128
Vasile II Bulgaroctonos (Omorâtorul de bulgari), 133, 135, 138, 139, 140
Veii. 34
Velasco Ibarra, José Maria, 482
Veneţia, 151, 178, 190, 199, 212; turco-vencţian, războiul, 205, 237, 241, 243, 248, 261; veneţianogenovez, războiul, 178
Venezuela, 322, 324, 449; independenţa, 319
Verdun, bătălia de la 412
Vergara, Convenţia de la 342
Verrucosus, Quintus Fabius Maximus, 50, 56
Versailles, Tratatul de la 298, 422, 429, 443, 449

Vespasian (Titus Flavius Vespasianus), 78, 80, 81
Vesperilor sicilieni, războiul, 170
Vichy, guvernul francez de la 455, 464
Vidin, 180
Viena, Tratatul de la 367
Viera, João Bernardo, 534
Vietnam: Acordurile de la Geneva, 492; Cambodgia, 271; Champa-Annam, războiul, 138; Franţa, 351, 357, 371; războaiele civile, 234.246, 291, 525, 527; siamezo-vietnamez, războiul, 344; Statele
Unite, 495, 509, 511.513, 515, 517, 522;
thailandezo-vietnameze, conflictele, 535
vicinamezo-cambodgian, războiul de frontieră, 531
Vietnamului, Liga pentru Independenţă, 461
Vijaya (regatul), 32
Vijaya, prinţul hindus, 32
Vijayala, regele, 126
Vijayanagar, Imperiul, 176, 180, 181, 190, 208
vikingii, 123, 124, 126, 128; danezi, 123, 126, 128, 129; norvegieni, 124; suedezi, 126, 128
Vikramaditya 1, 114, 120
Vikramaditya II, 120
Villeda Morales, Ramón, 457
Villmergen, bătăliile de la 240
Virarajendra, 144
Viriathus, 62
vizigoţii, 93, 94, 98, 106, 108
Vladimir I (Sfântul Vladimir), 133, 135, 139
Vologese NI al Parţiei, 83
Vologese IV al Parţiei, 84
volscii, 34, 38
Volta Superioară, Republica, independenţa, 499
Voluntarii Irlandezi, gruparea. 404
Voluntarii Ulster, gruparea, 404
w

Wałęsa, Lech, 466, 534, 550
Walker, William, 354
Wallace, William, 169, 171
Waller, William, 223, 243
Wang, dinastia, 142, 180
Wang Mang, 78
Warwick, conte de (Richard Neville), 196
Washington, Conferinţa de la 545
Washington, George, 268, 279, 292, 293, 301, 308
Washington, summitul de la 545
Waterloo, 324, 330
Wei, armata, 41, 44
Wei, dinastia, 85, 94, 99, 102, 104, 106
Wei Ch'ing, 64, 66
Weimar, Republica de la 431, 442
Wellesley, Arthur, duce de Wellington, 289, 320, 321, 324, 351
Westfalia, Tratatul de la 237
Whampoa, Academia Militară, 432
Wilhelm 11 al Germaniei, 420, 459
Wilhelm, regi ai Siciliei şi Neapolelui: Wilhelm I (cel Rău), 151, 155; Wilhelm II, 154, 155, 157
William denormandia, 142
William, Războiul regelui, 249, 251
William, regi ai Angliei: William I (Cuceritorul), 141, 143, 144, 146; William II al Angliei, Scoţiei şi Irlandei, 146; William III (Wilhelm IU de Oran ia), 239, 249, 250, 255
Wilson, (Thomas) Woodrow, 355, 415, 422, 431
World Trade Center, atentatul cu bombă de la New York), 558
Wu, regatul, 88, 179
Wu Chao, împărăteasa, 116
Wu Ch'i, 35, 39
Wu Di (Liu Ch'e), 62, 64, 66, 68

Wu Ling, 48
Wu Ti (Ssu-ma Yen), 86, 88, 89
X
Xantip, 51
Xenofon, 34, 40
Xerxes I, 30.31
xhosa, 278, 350, 374
Xian, incidentul, 446
xien-pi, 91
xiong-nu (Slavii teribili) (Huns), 58, 64, 72, 76, 80, 91
Y
Yamagata, Aritomo. 341, 429
Yamamoto, Gonnohyoe (Gombe), 352, 441
Yamamoto, Isoroku, 380, 452, 468
Yamashita, Tomoyuki, 381, 480
Yana ibn Omar, 143
Yang Jian, 108, 109
Yang Ti (Yang Kuang), 110
Yasovarman, 120, 129
Yazdegird, 99
Yazid ibn Mohallib, 118
Yelu Ta-shih, 151
Yemen, 106, 342, 504.513; războiul civil, 515, 559
Yemenul de Sud, 513, 515; războiul civil, 543
Yeshaq I, 188
Ye-su Ţi-mur, 171
Yuan, dinastia, 170
yuch chih (yuezhi) (Mâncătorii de came), 68
Yusuf IV, 173
z
Zabergan, 105
Zair, 500
Zambia, 508, 528
Zapata, Emiliano, 379, 424
Zenobia, regina, 87

Zenon, 100
zepelin, 393
Zeppelin, Ferdinand von, 393
Zimbabwe, 430
Zimbabwe-Rhodesia, războiul civil din, 520
zinzii, 142
Ziua Victoriei – E (din Europa), 475
Ziua Victoriei – J (din Japonia), 477
Ziua Z, 469
Ziyad ibn Abihi, 114
Zobdas, 87
zoroastrienii, 96
Zoroastru, 26
Zstiva-Torok, Tratatul de la 225
Zubayr ibn Al-Awwam, 113
zulu-ndwandwez, războiul, 328
Zulus, Imperiul, 328
zuluşii, 319, 335, 375, 552